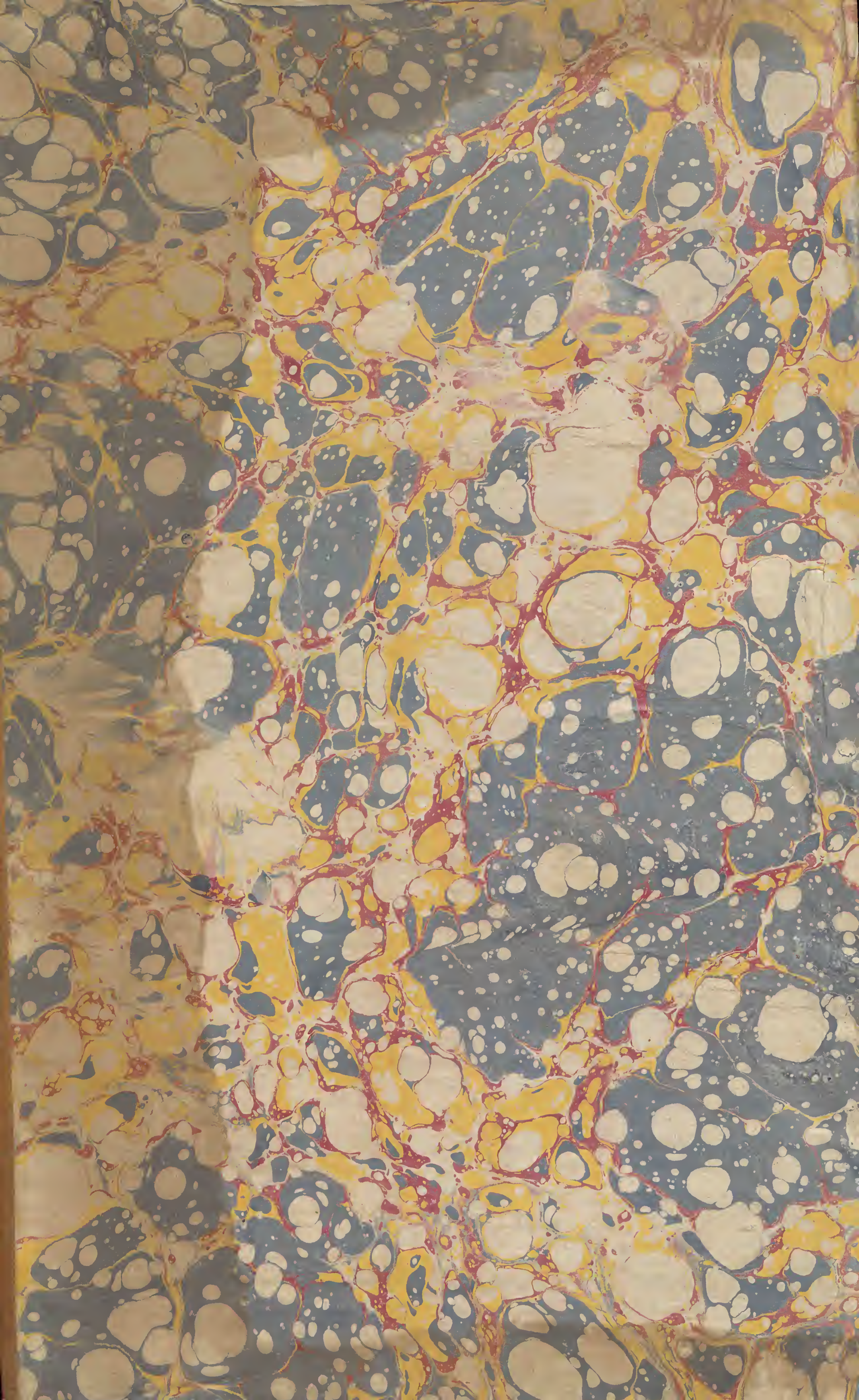
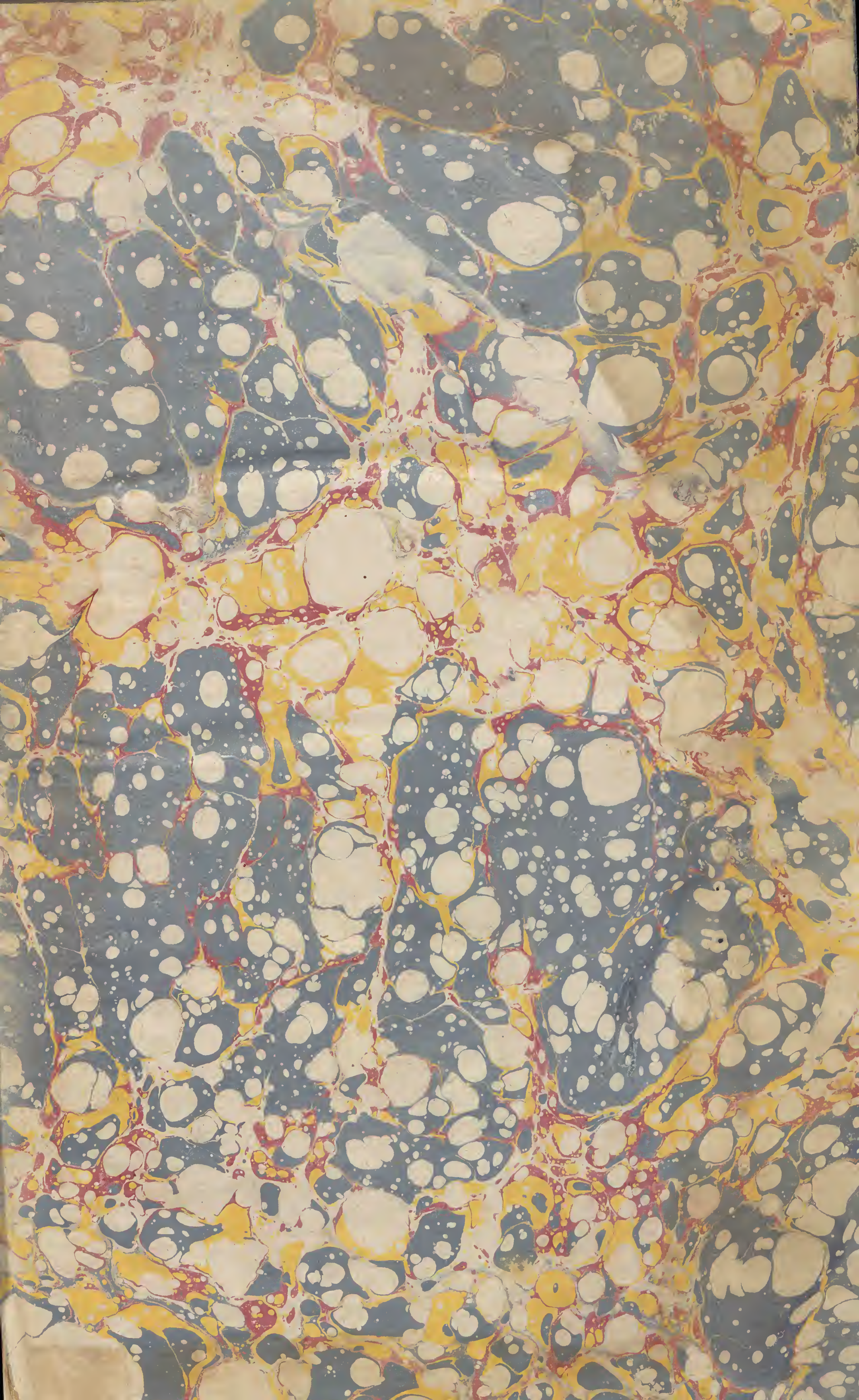

†

DIVI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

OPERA

PHILIPPI SECUNDI

CATHOLICI REGIS JUSSU

E VETUSTIS EXEMPLARIBUS

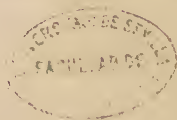
EMENDATA.

NUNC DENUO DILIGENTISSIME CORRECTA,

ATQUE ALIQUIBUS

OPUSCULIS APPENDICIS

LOCO AUCTA.

TOMUS PRIMUS.

MATRITI:

TYPIS, ET EXPENSIS BARTHOLOMÆI ULLOA

APUD MONASTERIUM CONCEPTIONIS HIERONYMIANÆ.

ANNO DOMINI M. DCC. LXXVIII.

OPERUM

DIVI ISIDORI

PARS PRIOR,

IN QUA GRAMMATICA, ET HISTORICA.

IN NOVAM

SANCTI ISIDORI

HISPALENSIS EPISCOPI

OPERUM EDITIONEM

BREVIS EDITORIS

PRÆFATIO.

PAUCIS TE VOLO, LECTOR BENEVOLE. SANCTISSIMI PATRIS, atque Clarissimi Hispaniarum Doctoris Isidori Opera omnia quotquot extant, quæque eruditorum virorum sententia genuinus ejusdem sunt foetus, tuæ, ac publicæ omnium utilitati libens offero. Neque meam qualemcumque operam in hac editione adornanda cuivis ingratam futuram puto. Id quod vel indè mihi satìs persuasum habeo, quoniam per duo ferè sæcula, ab anno scilicet MDCXVII. nullus, quod sciam, recudenda curarit. Exigebat sanè Auctoris nobilissimi omnigena, ac præclarissima doctrina, ut quemadmodum ab omnibus jure meritò prædicatur, ita omnium manibus diù noctùque tereretur. Verùm id quî fieri potest, nisi exemplaria abundent? Eapropter ipsorum desiderium, quod Doctoris toto orbe celebratissimi magnum nomen augebat, ad novam quamdam, eamque accuratissimam, elaborandam editionem, Eruditorum omnium, Hispanorum præsertìm, animos sollicitabat, pertentabatque. Nec tamen propterea fuit, qui opera, & industria sua publicis votis satisfaceret. Hæc autem omnia animadvertens ego, simulque verens ne indè Hispanorum genti dedecoris aliquid accederet, hanc editionem, quanta potui diligentia, ac studio, & aggressus sum, & perficere curavi.

Et quidem vehementèr amabam non solùm Isidori opera jam olìm excussa denuò optimis characteribus, aliisque ornamentis, quæ ad typographum spectant, prædita in medium producere; verum etiam, undique collatis veteribus manuscriptis, emendatiora, auctiora, illustrioraque publici juris facere. Sed animi vim repressit, tùm rei magnitudo facultates meas supe-

perans, cùm ejusdem mei conatus spes vel omninò jam expleta, vel non nisi ægrè nimìs explenda. Nemo enim nescit, quanta cura, & diligentia, accedente Philippi II. Hispaniarum Principis Augustissimi speciali mandato, Viri ex tota Hispania doctissimi, conquisitis hinc indè non per totam tantùm Hispaniam, sed etiam per universam ferè Italiam antiquis codicibus, singuli partes singulas ad trutinam revocantes, omnia tandem Sancti Isidori scripta, quæ inveniri potuerunt, & emendarunt, & sellectis annotationibus illustrarunt. Hinc prodiit anno MDXCIX. editio Regio nomine insignita, quam Joannes Grialius Vir clarissimus aliorum perfunctus laboribus, adjectis quoque suis, Philippo III. jam tunc regnanti nuncupatam in vulgus emisit. Regiam hanc editionem optimam quidem, atque aliis etiam posterioribus anteponendam asserunt Eruditi; non tamen numeris omnibus absolutam arbitrantur. Certandum adhùc, & novo labore insudandum clamant, ut Isidorus, qua par est gloria & decore, procedat in publicum. At dicunt, non faciunt: Isidorus interìm penè latet, atque in dies magìs, magìsque desideratur.

Igitur quod per me licet, quodque à me, & observantia in Isidorum, & publicæ utilitatis amor exigunt, id præsto: eamdem ipsam videlicet Regiam editionem integram, illustriori forma digestam, elegantioribus characteribus, & nitida charta, id est, optimis typis (quæ typographi sunt partes) conspicuam iterùm in medium profero. Neque tibi, Lector Benevole, aliud à me exquirendum putes. At fortasis, plura sunt, inquies, Isidori nomine inscripta Opuscula, quæ frustrà in Regia editione quæras. Ex his nonnulla sparsìm ab aliquibus fuere in lucem edita; reliqua adhùc in Ecclesiarum Archiviis, vel Chartulariis delitescunt. Sunt planè; eademque tibi nunc exhibeo Appendicis loco. Qua in re conjecturæ meæ effectu ipso comprobatæ luculentum habes testimonium. Revera enim nec labori, nec sumptui peperci, ut omnia ea requirerem, quæ novam editionem uberiorem, locupletioremque redderent. Accepi itaque hinc indè apographa varia Sancti Isidori nomine insignita. Sed ea à Viris doctis in trutinam revocata, apocripha inventa fuere ferè omnia. Edidi nihilominùs & in studiosorum gra-

tiam

tiam, & in eruditorum exercitationem. Itaque singulorum seriem, addita brevi censura, contexam.

Primum obtinet locum *Liber quartus Sententiarum*, qui hactenùs à nonnullis ob aliquorum codicum Isidori nomen præferentium fidem, tanquam ejusdem Sancti Doctoris genuinum opus fuit habitus. At jam ut spurium habendum dubitabit nemo, qui libros quinque Sententiarum à Tajone Cæsaraugustano Episcopo collectos, atque à Continuatore Hispaniæ Sacræ Tom. 31. novissimè in lucem editos attentè legerit. Excerptus namque indè est quartus hic liber, ut cuique conferenti patebit. Atque ut id facili negotio perspici valeat, singulis capitibus annotatur quodnam ex quonam Tajonis libro, & capite sit desumptum. Observantur prætereà lectiones variæ, & alicubì non perpetuæ Sententiarum series alioquìn sibi utrinque cohærentes. Quæ omnia ad SS. Patrum Augustini, & Gregorii opera, è quibus Tajo libros compilavit suos, illustranda plurimùm conducent.

Sequuntur *Duo alia Sententiarum capitula*: quorum primum ex Divo Gregorio super Ezechielem ad verbum est depromptum; alterum ex Juliani Pomerii *De Vita contemplativa* lib. 3. capitibus 3. 4. 9. & 10. Invenitur hocce opus inter Sancti Prosperi Aquitanici scripta; eidemque longo tempore à permultis scriptoribus fuit assertum. Nunc ab omnibus Pomerio vendicatur. Videantur hac de re Isidorus noster de Viris illustribus cap. 25. & Cl. Ceillerius Tom. 15. *Histoire Generale des Autor. Ecclesiastiq.* de Juliano Pomerio disserens.

Tertio loco subnexui opusculum hoc titulo, *Exhortatio humilitatis*, quod Sancto Martino Braccarensi Episcopo adscribitur, editumque est inter ejusdem opera Tom. 15. Hispaniæ Sacræ à Doctis. Florezio.

Abjudicandus similitèr est Isidoro nostro Sermo, qui sequitur, *De Corpore, & Sanguine Domini in Pascha*; cum idem sit omninò cum Homil. VII. Sancti Cæsarii Arelatensis, *De Paschate.* Vid. Biblioth. PP. Tom. 2. columnn. 277. Edit. Paris. 1624.

Adduntur carmina quædam Bibliothecæ Sancti Isidori appensa, quæ Tom. 9. Hispan. Sacr. edita fuerunt hac inscriptione:

ne: *Titulus Bibliothecæ à Domno Isidoro editus*; necnon fragmenta nonnulla, quibus capita ibidem indigitata suppleantur.

Sexto loco edidi *Expositionem Missæ*: quæ etsi non indigna videatur Isidori ingenio, & eruditione, vel eo nomine ab ipso est ableganda, quod Isidori ætate alius Missæ ordo, ritusque vigebat in Ecclesia Hispana ab eo, qui ibidèm exponitur, quique idem est omninò cum Romano hodierno.

Deindè subjunxi *Lectiones novem* in Festo Translationis Sancti Isidori aliàs recitatas. Desumptæ sunt ad verbum ex Actis Translationis ejusdem Tom. 9. Hispan. Sacr. editis.

Postremo tandem loco supplendum curavi *Caput XVII. Quæstionum in Leviticum* ex Albornoziano codice à D. Petro de Castro transcriptum: cujus apographum in Biblioth. Floreziana Conventus Divi Philippi Regalis Matritensis Ordinis Sancti Augustini asservatur.

Lamentum pœnitentiæ duplici alphabeto editum, &c. cujus meminit V. Cl. Nicolaus Antonius Tom. 1. Biblioth. Veter. lib. 5. cap. 4. pag. 265. quodque ab eodem ipso Nicolao acceptum ediderunt AA. Actor. Sanctor. Tom. 1. Aprilis ad diem IV. editioni huic non addidi, quòd serò, ea nempè ferè in finem perducta, admonitus sum.

Liber autem *De Ordine Creaturarum* à D. D' Acheri Tom. 1. Spicilegii pag. 225. editus, & quæ Abb. Constantinus Cajetanus evulgavit opuscula sub Isidori nomine, cùm à viris doctis vel ut spuria, vel ut nimiùm suspecta traducantur, non talia visa sunt, quæ hîc insererentur.

Habes igitur, candide Lector, Isidori Opera, si non ea summa diligentia, quam non nisi homines doctissimi, & eruditissimi præstare poterant, illustrata, ac nativo nitori restituta; aliquantò tamen defæcatiora, amplioraque, quàm Regia exhibuit editio. Ipsis itaque perfruere, ipsorum lectioni sedùlò incumbe, meumque laborem, studium, conatum libentèr amplectere. Vale.

PHI-

PHILIPPO III.

CATHOLICO REGI.

JO. GRIAL.

SANCTI ISIDORI, (cujus ipse à stirpe genus ducis) Opera ante annos jam plures, conquisitis undique tota ex Hispania, Italiaque manuscriptis exemplaribus, Pater tuus Catholicorum Regum Maximus, selectis quibusdam Viris, quorum nonnullis nos, longè licèt impares, successimus, emendanda tradiderat. Nàm tametsi propter Auctoris præstantiam manserant, ferebanturque vulgò, qui nunc prodeunt, plerique omnes libri; tamen postulandum non fuit, in tot excellentibus Scriptoribus, quibus temporis longinquitas fraudi fuisset, unus uti esset Isidorus Eximius. Ergò contrà potiùs accidit. Cum enim tererentur omnium manibus (nequè enim fuit ullius, aut nomen in litteris per ea tempora clarius, aut auctoritas in rebus, vel Ecclesiasticis, vel Civilibus gravior) factum est, & describentium vitio, & legentium sinistra diligentia, vix, ut ulli pro germanis, & sinceris aliena, atque adulterina, tàm multa paulatìm inolescerent. Ea verò tempora sunt consecuta, in quibus litterarum honos nullus, cultus nullus. Ut non tàm queri debeamus, quod hæc deformarint, quàm quòd ad nos qualiacumque transmiserint, magna potiùs habenda sit gratia. Restituta porrò hac nostra ætate re litteraria, cum lux rebus reddita videretur, tamen majus periculum adire cœperant Sanctissimi Patris ægregii labores, tùm propter ea, quæ diximus, intertrimenta; tùm verò propter præposteram quorumdam hominum elegantiam. Nàm majorum disciplinarum studia, severioresque curæ, quæ, vel de Religione ab eo susceptæ sunt, vel in formandis, componendisque moribus versantur; ea, vel nomine ipso tanti Pastoris, Doctoris, Legislatoris, satis tecta, munitaque videbantur. Quæ verò non tàm vitam ipsam, quàm vitæ cultum attingunt, & ornatum; ea, nisi Rex Potentissimus Gentilis sui scripta, quasi subolem, manu asseruisset, verendum planè fuit; nè de statu dejecta, vix ullo in loco, exiguo certè cum honore consisterent. Fastidiabant enim hæc, & abnutabant delicati homines, quasi inventis frugibus, glandes ipsis objicerentur. Nùnc verò non illa modo, quæ dignitatem suam per se tuebantur ipsa satis, illustriora, honoratoriaque officio isto reddentur, sed quæ criminationibus obnoxia, calumniisque obvia, atque exposita videri poterant; ea post hac, & suis, & aliorum viribus fidere, & iniquorum voces contemnere assuescent. Nàm quæ levio-

viora, minutioraque censebantur, ea robur, pondusque auctoritatis ex antiquioribus Scriptoribus bona ex parte recipient. Qua in re, cum nonnullorum, quibus hæc cura commissa fuerat, insignis Opera extiterit, illorum exemplo speramus, etiam fore; ut alii non nostri modo, sed externi etiam eruditione præstantes Viri, in id jam nobiscum certatìm conspirent, ut laboriosissima Hispani Doctoris excerpta studio suo pervestigare porrò pergant, fortunasque nostras opibus ipsi suis constabiliant. Quod autem labor hic, qui, te necdum nato, susceptus est, ad exitum tamen perduci, (cum id Religiosissimus Parens admodùm expetiisset) ante Regni tui initia minimè potuerit; nos hoc divino consilio factum putamus. Ut cui dies natalis in Sancti Herminigildi, Hispaniæ Regis, Martyris, Isidorianique ex Sorore Nepotis natalem fuerat præstitutus; iisdem omninò, eademque Cœli de parte oblatis auspiciis, Imperium inires, quibus primordia vitæ consecrasses. Atque, ut à Nepote constituendæ exemplum, ità ab Avunculo tuendæ, propagandæque Religionis adjumenta acciperes, atque documenta; eaque non à Majoribus solùm, vel etiam à tali Parente tradita; sed à te quoquè ipso, nisi te tuimet meminisse pigeat, satis tibi insignitè commendata.

AD

AD LECTOREM.

JO. GRIAL.

Quibus emendatio librorum Sancti Isidori Hispalitani (sic enim cum Gregorio Magno , ut & analogia exposcit , appellare malumus , quàm Hispalensem) ante annos ampliùs viginti Majestatis Catholicæ jussu commissa fuerat ; ii ità rem gessere , ut quidam nihil priùs habuerint , quàm ut se totos statìm huic labori addicerent ; alii ab suis se studiis , & occupationibus ad hanc Operam traduci permolestè ferrent ; nonnulli etymologiarum correctionem (spissum sanè opus) expectantes , ità rem distulerunt , ut partìm re imperfecta , partìm nè incepta quidem , è vita excesserint : ità ut alii pro aliis , nequè id semel fuerint sufficiendi. Donèc Rege admonito, finem nullum fore , nisi quidquid plures refecissent , atque id insuper , quod sarciendum restaret , ad unum omne deferretur : ad id Operis ego (cui nè abnuere quidem fas esset) maximè idoneus visus sum ; non quidem ingenii , doctrinævè facultate præ cæteris aliqua , (qui essem infrà omnium censum) sed cui fortassè tantum esset ab re mea otii mihi , aliena , ut curarem ; sivè adeò certè cum pluribus , ut conflictarer , ea lege , atque omine , ut benè gestæ rei laus solida ad alios , noxarum omnium ad me unum summa summarum rediret. Quod ne accidat , hoc est , ne in me solum culpa omnis derivetur , ità mihi cautio erit : ut nequis debito laboribus suis testimonio fraudetur , potior multò cura sit. Quod facturus fui aliquantò uberiùs : nisi is , qui editionem hanc à principio , usque pietate magna , sollicitudine assidua solus propè curarat Joannes Lopius Velascus Regius Secretarius probissimus Vir , nequè ab ullo litterarum genere alienus , sub ipsum hujus laboris finem nobis præreptus esset. Cujus obitu , nequè de manuscriptorum exemplarium numero , nequè de iis , à quibus missa fuissent , satis nobis constare potuit. Ergò in emendandi labore , quid quisque quantumque contulerit , (quod sciero , poteroque) quàm verissimè referam.

Etymologiarum *emendatio Alvaro Gomezio Toletano , Viro in primis erudito credita est , traditaque ipsi veterum Codicum magna copia, quorum bona pars Gotthicis , (seu mavis Longobardicis) characteribus erat scripta. Quo ipse , varietate notata , ad Antonium Augustinum Tarraconensem Archiepiscopum , & Petrum Chaconem Romæ jam tunc commorantem singulis de rebus referret. Quorum utrique id etiam à Rege fuerat injunctum : ut & ipsi , collatis suis exemplaribus , quid sensus sui esset ad eumdem Alvarum remitterent. Constat autem omnes triginta,*

aut eo pluribus manuscriptis libris in hoc Opere emendando fuisse usos. Sed Antonium Augustinum sanctissimum Antistitem, deque suis libris toto Orbe notissimum, cum ad XII. librum perventum esset, hoc est, Opere prope in medio, mors occupavit. Petrus Chacon, (sic enim ipse se nostro, non Ciaconum, aut Ciaconium Italorum more, scribebat: ut qui Hispanum se, & Toletanum, id quod erat, quàm Romanum, atque Sabinum haberi mallet) is igitur, quòd multos annos in antiquis Auctoribus emendandis versatus, de hoc Opere restituendo in primis cogitarat; dici vix potest, quantum opis attulerit, vir ingenio, industria, conjiciendi arte quadam singulari. Sed huic, quam dico, conjiciendi sollertiæ nos perparum, minusque fortassè, quàm æquum fuerat, tribuimus: libros veteres, quos ut antiquissimi quique erant, ità minus auctos, minusque corruptos invenimus, fontesque, è quibus hæc hausta, ab eodem bona ex parte indicatos, eos sumus secuti. Alvarus ergò, & duorum, quos diximus, egregia Opera, & aliorum, in primisque Antonii Covarruviæ nostrorum omnium, quot sunt, quotque fuere undecumque doctissimi, atque elegantissimi Viri communicatione adjutus, cum & pietate erga Isidorum eximia, & Majestati Catholicæ satisfaciendi studio plurimùm duceretur, annotationum in omnes XX. libros magnæ molis corpore relicto, defunctus est. Quod cum gravissimi Viri inspexissent, studium quidem diligentiamque, ut æquum fuit, valdè probarunt, totius rei formam, modumque incudi reddenda censuere. Idque visum tùm alias ob causas necessarium; tùm verò, quòd cum enumeranda scripturarum, conjecturarumque varietate multus ubique esset, tamen contextum ipsum, cujus gratia labor omnis susceptus fuerat, in emendatum reliquerat. Huic latifundio (quoad genus hoc telluris ferret) perpurgando, conserendoque ego sum Colonus datus. Quanto meo cum labore nihil attinet dicere. Nàm etsi talibus viris (ut par fuit) satis fidebam, tamen, quin veteres libros ipse quoquè rursus evolverem, identidemque in singulis propè cunctarer, efficere non potui. Ut mittam interim conquisita meo (ut ait ille) dulcique reperta labore. Quæ, quamvis pauca admodum non sint, mihi tamen videri sanè solent, quam paucissima: dùm cogito, quàm multa adhuc restent, quæ nova aliqua cultura indigeant. In notis consilium non fuit de quorumdam minimè malorum hominum sententia quæstiones pertexere, aut è veterum scriptis in eumdem sensum plura congerere, aut eorum, quos nostra hæc ætas ingenio, & eruditione præstantes plurimos tulit, scrinia compilare. Nàm quis modus futurus esset cunctarum Artium, Disciplinarumque Bibliothecas omnes exhauriendi? Ergò in veteribus, è quo desumptum aliquid comperimus, ei quin sua redderemus, vix aliquem prætermisimus. Alios verò non nisi cum necessè fuit, ac rarò, & perparcè citavimus; placuitque non hoc fieri, itidem ut in comœdiis, omnes omnia ubi rescis-

cis-

ciscunt. E recentioribus vix quemquam nominavimus, nisi siquis fortè loci alicujus curationi medicam manum applicuerat.

Differentiarum *librum priorem P. Pantinus Regius Capellanus è duobus manuscriptis libris correxit, quæque essent è veteribus Grammaticis accepta, vel cum iis consentirent, indicavit. Visum verò nobis est Parisiensis editionis addere differentias, partìm quidem easdem, nonnunquam etiam diversas, nullo tamen ordine digestas, ut qua conditione Isidori scripta fuerint, vel ex eo libello appareat.*

Posteriorem librum, qui de Theologicis Differentiis est Doctor Rolandus Wicelius Regius quoquè Capellanus è duobus item manuscriptis libris emendavit.

Librum de Natura Rerum ad Sisebutum *scholiis benè longis ab eo, cui fuerat commissus, auctum offendimus. Quæ, quia emendationi parum serviebant, placuit iis, qui hæc Regio jussu curabant, illis procùl rejectis, librum ex quatuor manuscriptis Codicibus, inter quos erat ex Ovetensi Ecclesia Longobardicus pervetustus, per nos reformari, notasque, quæ ex usu essent, affigi: quod est, nequè frustrà factum.*

Chronicon *Vir Clarissimus Garsias Loaisa, Serenissimi posteà Principis Magister, Toletanæ nùnc Ecclesiæ dignissimus Antistes præter emendationem, indicatosque fontes, è quibus confluxit, multa insupèr historiarum cognitione, variaque eruditione collocupletavit. Cui proptereà lib. 5. Etymologiarum, ubi eadem omninò tempora, resque aliquanto breviùs describuntur, locus integer, intactusque reservatus est. Illud mirari nemo debebit, siqua temporum descriptio interdùm discrepet; ille enim suos Codices, nos nostrorum consensum repræsentavimus.*

Idem Illustrissimus Antistes Sententiarum *libros tres è manuscriptis* XIII. *codicibus (è quibus duo Longobardici) emendatos, & notis illustratos, Taurinique anteà cum Chronico non satis probè excusos, longè nùnc emendatiores dedit, totamque hanc editionem favore, industria, beneficioque suo provexit.*

Librum de Viris Illustribus *Joannes Baptista Perezius, Episcopus posteà Segobricensis è manuscriptis* VII. *emendavit, locosque illius quosdam illustravit.*

Idem Gotthorum, Suevorum, & Wandalorum Historiam *correxit. E quot manuscriptis libris, non liquet. In ea quod Æra* IϽLXIV. *anno Imperii Justiniani* I. *edidimus, non (ut gravissimis viris placere videmus) anno Justini* IX. *secuti sumus, non tantùm hujus Historiæ, sed etiam libri 5. Etymologiarum vetera exemplaria: quæ magno consensu Justino octo tantùm annos assignant: utrovis autèm modo Amalaricus (quod illi volunt) in eumdem annum incidit. Quod itèm verba de S. Martyre Herminigildo Æra* DCVI. Herminigildum deindè filium Imperiis suis tyran-

rannizantem obsessum exuperavit, *quosdam offendunt : nos quidèm vocis* tyrannizantem *insolentia nihil movemur : eadem namque est usus Rodericus Toletanus lib. 2. cap.* 14. Herminigildum deindè filium contra Imperium tyrannizantem, obsessum Hispali dolo cœpit : Et quia nefandis ritibus noluit consentire, tormentis variis cruciavit. Demùm securi percussum parricida impius dignum Deo Martyrem consecravit. *Hujusmodi aliquid de martyrio in Isidoro deesse suspicamur. Nàm quin nepoti idem cum Leandro fratre testimonium tribuerit, non fit verisimile. Atque eo magis, quòd iisdem propemodùm verbis in eadem re est usus Alphonsus Cartagena Anacephalæosis cap.* 26. *Ut utrumque illa ex Isidoro descripsisse, planè non dubitemus.*

Idem Epistolas *collegit, atque correxit.*

Librum de Ortu, & Obitu Patrum *Petrus Fontidonius Salmanticensis Canonicus è* VV. VIII. *exemplaribus emendatum reliquit. Quod verò is liber gravissimis quibusdam viris suspectæ auctoritatis videtur : nobis, præter tot exemplarium nostrorum, externorumque consensum, Sanctorum Ildephonsi, & Braulionis cum Sigeberto auctoritas omnibus illorum argumentis potior esse debuit.*

Mysticorum Expositiones Sacramentorum *nullo certo titulo præscriptas accepimus : quòd septem manuscriptorum librorum singuli singulas prorsùs diversas, prorsùsque ineptas præscriptiones præferebant, quarum nulla cum Parisiensi editione conveniebat. Notarat, selegeratque per totum hoc opus Vir doctissimus lectionum varietates quasdam. Sed cui fucum fecerant tum Codices quidam non satis attentè considerati; tum Eucherii Lugdunensis editio fallax, è quo credidit bonam partem desumptam : cum contra potiùs deprehenderimus, ex Isidoro illa omnia ad Eucherium fuisse transfusa. Æquius, veriusque fuerat, eos Auctores, quibus hæc accepta refert Isidorus, Origenem, Victorinum, Hieronymum, Ambrosium, Augustinum, Cassianum, Gregorium evolvere : ni res esset laboris, tædiique multi, quæque hominem minùs occupatum, quàm ille planè fuerat, postularent. In ea re nos, quod quivimus, præstitimus. Atquè in titulo restituendo, opus ipsum propè jam abalienatum Auctori suo restituisse videmur. Quòd ejus magna pars, Genesis scilicèt tota, & libri Regum apud Eucherium leguntur : opus etiam universum Venerabilis Bedæ libris attextum sit. Sed Eucherio tàm multa non Isidori modo, sed aliorum inserta, vel assuta potiùs sunt, ut pudeat illorum, qui Romanæ editioni præfuerunt. Nàm (Augustinum, & Paulinum mitto, in quorum scripta an Eucherius inciderit, alii viderint) Gregorium, & Cassiodorum non potuisse ab Eucherio nominari, cujus fuit negligentiæ (an stuporis potiùs dicam) non vidisse? Integer etiam de Templo Salomonis, sivè Bedæ, sivè alterius liber, in quo Cassiodorus citatur, in libri*

bri tertii Regum commentariam conjectus est. Sed Isidorum Eucherio adjungere illius fuisse videtur, qui historicum, mysticumque sensum simùl habere voluit. Bedæ verò (si modò is Beda est) cum è diversis Auctoribus quæstiones in Vetus Testamentum concinnare propositum fuerit, nequè id, nisi usque ad Exodi initium perduxerit; tamen per totam Genesim, cum aliquid ex hoc Opere proponit, vel Isidorum dissertè nominat, vel Recapitulationem subtegmen hoc appellat. Quæstionum porrò titulus in uno Olivensis Cœnobii Codice legitur, in quo singulis expositionibus suæ sunt percunctationes præpositæ. Nequè tamen hujus Codicis quæstiones easdem puto cum iis, quarum Ildephonsus meminit in libro de Viris Illustribus. Non enim ulla in re Opus immutatum significat, nàm nequè id necesse fuit, ut Quæstionum liber Hieronymi, & Augustini exemplo diceretur. Quapropter nèc veriti sumus nos quoquè Quæstionum etiam titulum retinere. Apparet etiam è Braulione has quæstiones in libros duos fuisse distinctas. Sic enim ille in prænotatione: Quæstionum libros duos, quos qui legit, veterum tractatorum supellectilem recognoscit. *Nàm respexisse videtur ad verba ipsius Isidori in præfatione*: in quibus Lector non nostra leget, sed veterum releget. *Fuerunt autem Codices, quibus usi sumus, octo: Palentinus, Valentinus, Complutensis, Guadalup. Oxomenses duo, & cujus anteà meminimus, Olivensis: nullo ità vetusto, ut Longobardicis litteris esset notatus.*

Allegorias *Cyprianus Suarez è Societate Jesu emendatas cum scholiis reliquit. Quot manuscriptis libris adjutus sit, non constat.*

Idem emendavit etiam libellum de Conflictu vitiorum, & virtutum. *Nequè item constare potuit, quot veteres Codices acceperit. Sed non advertit doctissimus Vir, hunc tractatum cum Operibus Sancti Ambrosii Romæ nuper editum, in quo tàm multa à nostris discrepant, ut nos ea singillatìm referenda non duxerimus. Tantum hæc nostra qualiacumque cum Augustiniana editione propemodùm congruentia, simùl cum illis legi maluimus. Isidori autem esse Opusculum, (ut ipse scriptum reliquit) & Codices illius nomen præferentes, & stylus, (haud multùm fortassè à Synonymis abludens) & Sigeberti testimonium optimo Viro persuaserant. Nos (ne quid dissimulemus) hoc fuisse Opus illud credimus, quod Isidori ipsius ætate Joan. Chrysostomi nomine ferebatur. Sic enim ille de Chrysostomo in libro de Viris Illustribus.* Ad personam quoquè cujusdam Nobilissimæ Matronæ Gregoriæ reperitur Opus ejus insigne de Conversatione vitæ, & Institutione morum, sivè de Compugnantia virtutum, & vitiorum. *Ergò scripturarum varietates, tàm multas interpretibus potiùs, quàm librariis adscribemus. De Epilogo verò, qui apud Ambrosium brevior, in nostris aliquantò productior, apud Augustinum multò est longior; non est, quod laboremus, nàm constat esse alienum, haud minus,*

quàm

quàm inscriptionem ad Simplicianum in Ambrosiana Editione. Nequè ex additamento conjecturam de Auctore facere Lovanienses Theologi debuerunt.

Idem Expositionem in Canticum Salomonis *in uno tantùm manuscripto libro repertam correxit ex Bedæ Commentariis, quos ille ex hoc fonticulo exuberasse autumabat. Causamque addidit, cur Isidoro rectè adscripta sit. Reperisse enim se in veteri quadam Braulionis prænotatione Operum Isidori verba hæc, quæ vulgò desiderentur.* Moralium libros Beati Gregorii Papæ rogatu compendiosè abbreviavit: Cantica Canticorum facunda expositione elucidavit: quartam Editionem Psalterii edidit; super libros Moysi, & Psalterium, & quatuor Evangelia expositioni non minimo insudavit studio. In Canonico quoquè, & Civili jure permaxima composuit instrumenta. *Sed ne hæc quidèm verba brevissimæ expositioni satis conveniunt. Est enim multò brevior ea Justi Urgellitani expositione, quæ Isidoro ipsi valdè brevis visa est. Quid si ex Beda excerpta? Hos duos libellos, quod de Auctore non satis liqueret, extremos fecimus.*

Contra Judæos *libros duos ex VII. manuscriptis Codicibus emendavit, annotationesque addidit Joannes Mariana è Societate Jesu: Idem in* Prooemiorum *libro ex totidem manuscriptis: Idem in* Synonymis *ex decem exemplaribus restituendis, & illustrandis præstitit.*

De Ecclesiasticis Officiis *libros nos ex vetustissimo Codice Albaildensi (quòd Concilia plura, aliaque nonnulla contineat) ab aliis jam nobilitato, probè, ut speramus, refecimus. Nequè tamèn optimus Codex non sæpè juvandus nostro labore fuit, conquisitis auctorum locis, è quibus fuerat id Opus concinnatum. Habuimus prætereà exemplar aliud è Collegio Complutensi.*

Regulam Monachorum, *in Codice tantùm uno priùs repertam, admodum depravatam P. Chacon ex Smaragdo, & libro Sententiarum Patrum bona ex parte direxerat; cujus operam nos alterum Codicem nacti, & quidèm Longobardicum, sed & ipsum tamen mendis oppidò deformem, permultùm proveximus.*

Atque hæc de singulis libris. In universis verò id præ oculis habendum, excerpta esse pleraque. Id enim præ se tulit Sanctissimus Vir; cavit etiam aliquando, nè ad culpæ suæ titulum referrentur, de quibus testificatio adhiberetur Auctorum. *Quæ testificatio, cum nequè ab ipso tàm sæpè, quàm nùnc esset necesse, nequè à nobis fuerit adhibita, aut adhiberi etiam, ereptis Auctoribus nonnullis, quibus ille est usus, ullo modo potuerit: cohibebit se (si me audiet Lector) nè dùm diligentissimum Scriptorem negligentiæ alicujus arguit, audaciæ, temeritatisque crimen incurrat, de quo, & ab aliis, & à se ipso fortassè non multò post sit ipse condemnandus.*

dus. Nàm sunt etiam, quæ proposuisse tantùm, non etiam dijudicasse (nequè id nullo, sed Hieronymi, atque aliorum exemplo) sit existimandus. Cujusmodi sunt in Historia, quæ de trium capitulorum defensoribus in Theodoro Mopsestueno, in Facundo, in Justiniano Imperatore, atque in Victore Tunnensi ex ipso Victore narravit. Qualia fortassè fuerint, quæ in libro de Ortu, & Obitu Patrum à gravissimis Viris notata sunt, ut Isidoro indigna. Quorum Auctor alius quærendus potiùs fuit, quàm liber abjiciendus, qui SS. Ildephonsi, & Braulionis auctoritate niteretur. Quibus addas licet, me lubente, quæ de Osii Cordubensis exitu ex Marcellino refert. Nequè id mirum videri debebit ei, qui libro V. Etymologiarum cap. ultimo. Ætate IV. sub David Carthaginem conditam, eamdemque multis post annis sub Amasia rursùs conditam aspiciat. Qua tamen de re in Chronico sibi cavit. Subjecit enim in Amasia : Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alii verò superiùs.

Quo de genere sunt etiam alia quædam in Etymologiis: non illa quidèm magni momenti: sed interdùm etiam secum ipsa pugnantia; ut quod exsul scribendum sit, non exul: at contra exultat, non exsultat. Atqui illud è Terentio Scauro hoc è Velio Longo sumptum videri possit, quod satis esse debebit.

Malitiosè, & impiè adjecta credimus, quæ de præfinitione extremæ diei cap. VI. Expositionum in Genesim abesse prorsùs à quibusdam exemplaribus in aliis importunè repeti admonuimus. Nisi hæc quoquè non de suo, sed de aliorum sensu relata, propositaque cum Doctissimo Viro mavis. Sed hujusmodi vix aliud reperias: ut libros omnes inoffenso pede possis decurrere.

Detracta etiam quædam suspicamur, ut quod paulo-antè de Sancti Herminigildi martyrio diximus.

Typographorum culpas omnes præstare vix ejus sit, qui ætatem in hoc uno labore contriverit, præloque affixus perpetuo hæserit. Nos hujus rei inexperti, aliisque difficultatibus impediti obniti tantùm non potuimus. Quod superest, nè qua majoris negotii restent, in quibus labi, aut hærere possis, quin de iis admonerere, sedulò curavimus.

SANCTI BRAULIONIS
CÆSARAUGUST. EPISCOPI
PRÆNOTATIO LIBRORUM D. ISIDORI.

ISIDORUS Vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi Successor, & Germanus floruit à tempore Mauritii Imperatoris, & Reccaredi Regis: in quo quiddam sibi antiquitas vindicavit, immò nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginavit: Vir in omni locutionis genere formatus, ut imperito, doctoque secundum qualitatem sermonis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci incomparabili eloquentia clarus. Jam verò quantus sapientia fuerit, ex ejus diversis studiis, & elaboratis opusculis perfacilè prudens Lector intelligere poterit. Deniquè de iis, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemoravi. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè usu proferuntur, sensu discrevit. Procemiorum librum unum, in quo, quid quisque liber Sanctæ contineat Scripturæ, brevi subnotatione distinxit. De Ortu, & Obitu Patrum librum unum: in quo eorum gesta, dignitatem quoquè, & mortem eorum, atque sepulturam sententiali brevitate subnotavit. Ad Germanum suum Fulgentium, Episcopum Astigitanum Officiorum libros duos: in quibus originem Officiorum, cur unumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo non sine Majorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos: quibus ad Consolationem animæ, & ad Spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De Natura Rerum ad Sisebutum Regem librum unum: in quo tàm de Ecclesiasticorum Doctorum, quàm etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de elementis absolvit. De Numeris librum unum: in quo Arithmeticam propter Numeros Ecclesiasticis Scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De Nominibus Legis, & Evangeliorum librum unum, in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialitèr significent. De Hæresibus librum unum: in quo Majorum sequutus exempla, brevitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorii Moralibus decoravit. Chronicorum à principio Mundi usque ad tempus suum, librum unum nimia brevitate collectum. Contra Judæos, postulante Florentina Germana sua proposito virgine, libros duos in quibus omnia, quæ Fides Catholica credit, ex Legis, & Prophetarum testimoniis approbavit. De Viris Illustribus librum unum. Cui nos ista subjunximus: Monasticæ Regulæ librum unum, quem pro Patriæ usu, & invalidorum animis decentissimè temperavit. De Origine Gotthorum, & Regno Suevorum, & etiam Wandalorum Historia librum unum. Quæstio-

tionum libros duos; quos qui legit, veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum Codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris, quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi. Quod Opus omnimodò Philosophiæ conveniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus divinarum, humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diversarum artium elegantia, ubi quæcumque ferè sciri debentur, restricta collegit. Sunt & alia ejus Viri multa Opuscula, & in Ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ novissimis temporibus suscitans (credo ad restauranda antiquorum monumenta, nè usquequaque rusticitate veterasceremus) quasi quamdam apposuit destinam. Cui non immeritò illud Philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra Urbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites, tui libri, quasi domum, reduxerunt: ut possimus aliquando qui, & ubi essemus agnoscere. Tu ætatem Patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu Sacerdotum, tu domesticam, publicamque disciplinam, tu Sedium, Regionum, locorum, tu omnium divinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo verò flumine eloquentiæ, & quot jaculis divinarum Scripturarum, seu Patrum testimoniis Acephalitarum hæresim confoderit; Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis Antistitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclii Imperatoris, & Christianissimi Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

EX SANCTI ILDEPHONSI
TOLETANI EPISCOPI
LIBRO DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

ISIDORUS post Leandrum Fratrem Hispalensis Sedis Provinciæ Bethicæ Cathedram tenuit: Vir decore simùl, & ingenio pollens: nàm tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpiùs commendaret. Scripsit Opera, & eximia, & non parva, id est, librum de Ortu, & Obitu Patrum: librum Lamentationis, quem ipse Synonymorum vocavit: libellos duos ad Florentinam Sororem contra nequitiam Judæorum: librum de Natura Rerum ad Sisebutum Principem: librum Differentiarum: librum Sententiarum. Collegit etiam de diversis Auctoribus, quod ipse cognominat, Secretorum Expositiones Sacramentorum, quibus in unum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoquè in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficere, in ejus Opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi, Liuvanis, Witterici, Gundemari, Sisebutis, Suinthilani, & Sisenandi Regum: annis ferè quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam pariter, & decorem.

EX SIGEBERTI GEMBLACENSIS

LIBRO DE VIRIS ILLUSTRIBUS.

ISIDORUS Junior, Hispalensis Episcopus, multa scripsit. Scripsit ad Braulionem Episcopum xx. libros Etymologiarum. Scripsit librum Procemiorum de libris Veteris, & Novi Testamenti, quos in Canonem recepit Ecclesia Catholica. De Ecclesiasticis Officiis ad Fulgentium. De Ortu, Vita, & Obitu Sanctorum Patrum, qui in Scriptura laudibus efferuntur. Ad Orosium librum de Significationibus Nominum. Ad Sisebutum librum de Natura Rerum. Scripsit & librum de Differentiis Verborum: librum de Proprietate Rerum: librum Sermonum: librum Ecclesiasticorum Dogmatum. Scripsit Synonyma, ubi inducuntur duæ personæ: una hominis plagentis, altera rationis admonentis. Scripsit & lamentum pœnitentis, distinctum alphabeto, addita oratione. Scripsit de Conflictu virtutum, & vitiorum librum unum. De Mysteriis Salvatoris librum unum. Totum Vetus Testamentum simplicitèr exponendo percurrit. Scripsit & alia seculari litteraturæ competentia, quæ commemorare nihil ad nos.

OBI-

OBITUS BEATI ISIDORI A REDEMPTO CLERCO *RECENSITUS.*

VISUM est mihi, ut tuæ Sanctitati breviter exponerem, qualiter bonæ recordationis Dominus meus Isidorus Hispalensis Ecclesiæ Metropolitanus Episcopus pœnitentiam acceperit, suamque confessionem erga Deum, vel homines habuit: vel quomodò de hoc seculo ad Cœlum migrarit, fideli prænotationis meæ stylo, tuæ Dilectioni notescerem. Quæ res me primùm compulit pro hac solicitudine, quam ex amore in eum offertis, vestræ Charitati gratias agere: deindè, quia vera suprimere nequeo, & quod de eo, pauca de multis colligere potui, te orante, dicere cogor. Dùm finem suum, nescio qua sorte, jam prospiceret, & fatigatum corpus ægritudine assidua subtilitèr animæ natura prævideret: tantam eleemosynam quotidianis diebus per sex penè menses, seu ampliùs, plusquàm erat solitus pauperibus ab eo est erogata, ut Oriente Sole, usque in vesperum multis illis in accipiendam maneret substantiam. Post hæc vulnere percussus est, ità ut dùm febris in corpore convalesceret, & cibum rejiceret debilitatus stomachus. Ad pœnitentiam convaluit, atque suos Coepiscopos Joannem, scilicèt, & Apartium beatissimos mox adesse fecit præsentes. Et dùm à cellula sua ad Basilicam Sancti Vincentii Martyris adduceretur, cuncta agmina pauperum Clericorum, Religiosorum omnium, cunctarumque hujus Civitatis plebium cum vocibus, & magno ululatu eum susceperunt, ut si ferreum possideret quispiam pectus, solveretur mox in lacrymas, & lamentum totus. Et dùm in prædicti Martyris Basilicam juxta Altaris cancellum in medio poneretur Choro, mulierum turbas longiùs stare præcepit: ut in accipiendo ipse pœnitentiam, virorum tantùm, non illarum, circa eum cerneretur præsentia. Et dùm à prædictis Sacerdotibus ab uno cilicio, ab altero super se mitti * exponere cinerem, expandens manum ad Cœlum, ità exorsus est, dicens: Tu Deus, qui nosti corda hominum, & Publicano longè posito, dùm pectus percuteret suum, dimitti peccata dignatus es; qui Lazarum dormientem de monumento post resolutionem carnis die quarta dignatus es resuscitare, & Abrahæ Patriarchæ sinus eum reciperet, voluisti; suscipe in hac hora confessionem meam, & peccata, quæ innumerabilitèr contraxi, ab oculis differ tuis: non reminiscaris mala mea, & juventutis delicta nè memineris. Tu, Domine, non posuisti pœnitentiam justis, qui non peccaverunt tibi; sed mihi peccatori, qui peccavi super numerum arenæ maris. Non inveniat in me hostis antiquus, quòd pu-

puniat. Tu scis, quia postquam infelix ad onus istud, potiùs quàm ad honorem, in hanc Sanctam Ecclesiam indignè perveni, peccare nunquàm sinivi; sed ut iniquè agerem, laboravi. Et quia tu dixisti: In quacumque hora peccator à viis suis reverterit, omnes iniquitates suas traderes oblivioni: hujus præcepti memor sum tui. Clamo utiquè cum spe, & fiducia ad te, cujus Cœlos aspicere non sum dignus præ multitudine peccatorum, quæ conversantur in me. Adesto, & suscipe orationem meam, & mihi peccatori dona veniam postulatam. Quòd si Cœli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego homo, qui bibi, quasi aquas, iniquitatem, & sumpsi, ut colostra, peccatum. His igitur consummatis, Corpus, & Sanguinem Domini cum profundo gemitu cordis, indignum se judicans, ab ipsis suscepit Pontificibus. Deindè eorumdem Sacerdotum, & quicumque de Clero erant, civium cunctarumque plebium veniam precabatur, dicens: Deprecor vos, Sanctissimi Domini mei Sacerdotes, Sanctamque Congregationem Clericorum, & Populi: ut pro me infelici, & pleno omni sorde peccati ad Dominum vestra porrigatur oratio: ut qui meo merito Dei non sum dignus impetrare clementiam, intercessu vestro merear consequi meorum veniam delictorum. Dimittite mihi, obsecro, indigno, quod in unumquemque commisi vestrum: si quem contempsi odio, si quem rejeci impiè charitatis consortio, si quem maculavi consilio, si quem læsi irascendo: dimittite nùnc petenti, immò, & pœnitenti. Et dum una voce omnes pro eo indulgentiam postulassent, & unicuique debiti sua vincula, vel chirographa condonassent: circunstantes iterùm admonuit, dicens: Sanctissimi Domini mei Episcopi, & omnes, qui adsunt, rogo, & obsecro: ut charitatem invicèm vobis exhibeatis, non reddentes malum pro malo: nèc velitis esse susurro in Populo: non inveniat in vobis hostis antiquus, quod puniat: non reperiat à vobis relictum lupus rapax, quem auferat: sed potiùs ereptam ab ore lupi ovem pastor suis humeris congaudens reportet ad hanc caulam. Igitur post hanc confessionem, vel orationem, residuam egenis, & pauperibus mox dari jussit pecuniam. Cui tamen fideli sit dubium, ut non statìm, dimisso omni facinore, associaretur societatibus Angelorum? Intereà se ab omnibus osculari studuit, dicens: Si ex toto corde dimiseritis ea, quæ in vos adversa, vel prava usque hactenus intuli; dimittet vobis Creator Omnipotens omnia delicta vestra; ità ut sacri fontis unda, quam hodiè devotus est Populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum, & hoc osculum inter me, & vos maneat in testimonium futurorum. Completis his omnibus, ad cellulam reductus est, & post diem confessionis, vel pœnitentiæ quartum pastoralem jugitèr curam, & finem suum consummavit in pace. Amen. Sub die pridie Kalend. April. Luna XIX. Æra DCLXXIV.

EX

EX CONCIL. TOLETAN. VIII.

CAPUT II.

NOSTRI quoquè sæculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ novissimum Decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinæ comparatione non infimus, & (quod majus est) in sæculorum fine doctissimus, atquè cum reverentia nominandus, Isidorus.

CA-

CANONES EX D. ISIDORO.

APUD GRATIANUM.

¶¶¶ SCRIP-

SCRIPTORES A D. ISIDORO,

Vel citati, vel quibus maximè videatur usus.

Æmilius Macer.
Afranius.
Ambrosius.
Apulejus.
Arati Comentaria Latinè.
Aristoteles.
Atta.
A. Gellius.
Boethius.
Braulio.
Cæcilius.
Cælius Aurelianus.
Cajus Jurisc.
Cassianus.
Cato.
Catullus.
Cicero.
Cinna.
Clemens I.
Columella.
Cornelius Tacitus.
Cyprianus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymitanus.
Dionysius Lintius.
Dioscorides.
Donatus Grammaticus.
Donatus in Terentium.
Dracontius.
Ennius.
Epiphanius.
Eusebii Chronicon.
Eutropius.
Festus Pompejus.
Flavius.
Frontinus.
Fronto.
Fulgentius.
Gennadius.
Grachus in Mævium.
Gregorius Magnus.
Gregorius Nazianzenus.
Hegesippus.
Hieronymus.
Hylarius.
Hippolytus de Cyclo Paschali.
Horatius Flacus.
Hyginus de Limitibus agrorum.
Hyginus Astronom.
Innocentius I.
Joannes Chrysostomus.
Julius Africanus.
Julius Atticus.
Justiniani Institutiones.
Justinus.
Juvenalis.
Lactantius.
Leo Papa I.
Livius.
Lucanus.
Lucilius.
Lucretius.
Macrobius.
Martialis.
Monatius, vel Matius.
Nævius.
Nazarius in Panegyr.
Nigidius.
Nonius Marcellus.
Origenes.
Ossidius Geta.
Ovidius.
Pacuvius.
Palladius.
Papinius.
Paulinus.
Paulus Juris-Consultus.
Paulus Orosius.
Persius.
Plautus.
Plinius.
Prosper Aquitanicus de Cyclo Paschali.
Prudentius.
Publius.
Quintilianus.
Rhemius Palemon de Ponderibus.
Salvius.
Salustius.
Sedulius.
Sergius.
Servius Grammaticus.
Servius Honoratus.
Siculus Flaccus.
Solinus.
Statius.
Suetonius Tranquilus.
Terentianus.
Terentius.
Tertulianus.
Theophilus Alexand. de Cyclo Paschali.
Turpilius.
Valgius.
Varro.
Victorinus de Cyclo Paschali.
Virgilius.
Vitruvius.
Ulpianus.

AD-

AD ETYMOLOGIARUM
LIBROS,
JO. GRIAL.

ORIGINES verborum, qui tradunt, sivè se intra Grammaticorum fines contineant, sivè philosophandi studio latiùs evagentur, sivè utrumque (quod Sancti Isidorus fecit) sequantur; periculosæ tractant plenum Opus aleæ. Id quod non modò Plato, & Varro, Stoicique, (quos hujus rei perstudiosos fuisse è Cicerone novimus) sed gravissimi quique è nostris nimiùm experti sunt. Nequè tamen ipsorum culpa, sed eorum vitio, qui quid illi spectarint, non sunt satis assecuti. Cujus rei caput illud est præcipuum; quòd cum uniuscujusque verbi (ut ait Varro) naturæ sint duæ; à qua re, & in qua re vocabulum sit impositum: illudque spectare Grammatici, hoc magis sit Philosophi: priorem illam rationem ingressis, huicque disciplinæ (quæ Ἐτυμολογικὴ *dicitur) insistentibus multi difficiles se, & morosos identidem exhibent; dùm ad syllabas, & litteras omnia revocantes, si quid paullulum deerrarit, id ut dissimulent, imperare sibi non possunt. At qui alterum genus, (quod* περὶ συμαινομένων *idem Varro nominat) sibi proponunt; dùm rebus ipsis edocendis, atque oculis subjiciendis intenti, occasionem tantùm in vocibus captant, neque tàm verbis, quàm rebus lucem inferre student; ii verò, dùm parum Grammaticos videri se negligunt, in minus eruditorum opinionem incurrunt: cum sint maxima ex parte illis ipsis, qui Artem hanc unam profitentur, ea in ipsa longè sollertiores, modò animum ad eam rationem adhibeant, quàm seriò se nosse dissimulant. Quis enim credat, quæ res minutissimis Grammaticis obviæ sint, eas doctrinarum omnium parentes, ac repertores usque adeò fugisse, ut se deridendos levissimis hominibus tam sæpè propinarint? An erit, qui Ciceroni tumultum timorem multum, Sulpitio testamentum mentis testationem, Tertulliano limum liquorem opimum fuisse, persuasum habeat? Aut qui Sylvestrum, & Romanæ Synodi Patres Curiam à cruore dictam existimasse arbitretur? Nàm ex Platone, Varrone, Hieronymo exempla congerere superfluum. Cum duo priores jàm olim ea de re vulgò male audiant: Hieronymus verò culpam hanc (si modo culpa est) ità agnoscat, ut sibi ipse ignoscat; neque enim alitèr toties illam in se admitteret, Græcis, & Latinis nominibus Hebraicas notationes (ut ipsius utar verbo) tàm violentèr assignans. Lusisse, inquies,*

gravissimos viros? Non nego. Illud ajo assecũtos, ut cum lusisse existimari voluerint, turpitèr labi minus prudentibus hominibus videantur. Sed rursùs eos, sivè lusus, sivè ineptias appellent; non carere fructu, & utilitate dico. Nàm, quin res, aut involutas explicent, aut obscuras in apertum producant, aut quæ notæ, manifestæque sint, acriùs, ut sensus irritent, faciant, æquus harum rerum æstimator negabit nemo. Mantum (quod indumentum Hispanicum dicit esse Suidas) Isidorus, quòd manus tegat tantùm, nominatum vult. Qua notatione profusiore nos ea veste nùnc uti ostendit, utpote quæ non manus solùm, sed pedes quoquè jam tegat. Loricam noverat è Servio suo (nequè enim librum alium tàm legendo triverat) tegmen esse de loro factum. Loris carentem dixisse maluit; ut à lorica, quæ jam olim exolevisset ad circulis consertam ferreis Lectoris animum, oculosque converteret. Sexcenta sunt hujusmodi. De definitionibus, qui scripsere, cum unam, quæ rei naturam proximè attingat, veræ definitionis nomine dignentur, tamèn reliquas ità non fastidiunt, ut earum plurima genera sedulò conquirant (nàm quindecim, aut iis etiam plura Victorinus, & Boethius prodidere) notationum, quæ verborum enodationes, descriptionesque sunt, conceptiones varias, cur tantoperè aversentur, si quæras: causam quam afferant? Nisi fortè, id se indignari, quod aberrationes hujusmodi in verborum, quàm in rerum lusu magis appareant. At minori apparent cum periculo, non minori interdùm cum fructu. Ut si qua in re, in hac planè verum sit, quod ait Flaccus: ridiculum acri, fortiùs, & meliùs magnas plerumquè secat res. Sed ad Isidorum redeamus. Qui cum omne Scriptorum genus diligentissimè pervolutaret: optimum ratus, si parùm eruditi seculi hominibus brevem, facilemque viam ad disciplinas omnes aperiret: ut simùl, & rerum, & verborum notitiam traderet, quaque liceret, in ipsis vocibus hærere omnia ostenderet; nihil aptius visum, quàm si vocum enucleandis notionibus, & propriùs earum usus ostenderetur, & rerum iisdem subjectarum, audito sono, obversaretur ante oculos, maneretque veluti spectrum quoddam, atque simulacrum. Quod cum faceret, plurimas quidèm sivè origines, sivè explicationes è veteribus Scriptoribus desumpsit; sed nequè veritus est ipse illorum exemplo (quod bonum sibi esset, atque commodum) novas quoquè proferre, consimilique ludo ludere. Eorum, inquam, exemplo, quorum æmulari exoptavit negligentiam, non admodum curans levium criticorum obscuram diligentiam. Qui, si quid in eo carperent, attendissent, minùs sæpè, minusque audactèr in illum sævirent. Ridiculi enim planè ipsi sunt, cum ea multotiès rident, quæ illorum, quos ipsi venerantur, quosque hic noster Auctores habuit, bona ex parte fuisse reperiuntur. Quos spero fore jam æquiores, cum multa, quæ quasi Isidoriana, cachinno excipiebant, vetustioribus Auctoribus reddita videbunt.

Quòd

Quòd si hoc Opus, aut perfecisset D. Isidorus, aut non damnis auxissent maximis Lectores: non diffideremus fortassè omni illum propemodùm culpa liberare. Testatur enim ex veteris lectionis recordatione collectum: aliorum autem vitia præstare nolle se, disertè ipse profitetur. Nùnc verò, cum Auctoris summa abfuerit manus, interpolaritque hæc, & digesserit (ut quibusdam videtur) Braulio; Lectores, quod in hoc volumine satis magnam, satisque lautam librorum supellectilem per id tempus sibi esse ducerent, quidquid aliundè possent, huc congererent; librarii, quidquid illitum chartarum margini cernerent, pro se quisque certatìm in contextum inferrent; cujus audaciæ, (an impietatis potiùs dicam?) tàm multis aliorum delictis ad Isidori invidiam abuti? Sed ut quid in eo reprehendant, videamus, accusationis capita proposuisse fuerit operæpretium. Vocibus (inquiunt) Latinis Græcas, Græcis Latinas origines tribuit. Quæ priora sunt, è posterioribus oriri vult. Orthographiæ rationem nullam ducit. Quæ verborum productiones sunt, in stirpibus, & radicibus numerat. Pro certis originibus origines alias, quæ significationibus subserviant, arbitrio suo supponit. Ad hanc opinor summam crimina omnia referri. Quæ nisi communia illi cum optimis Auctoribus ostendero, non causam dico, quin, quod meritus est, ferat. Sed pluribus exemplis non utar: quod indicatis locis, facilè sibi quisque ingentem sylvam comportare possit. Artem, & oratorem Latinas esse voces ambigit nemo. At Artem Donatus ἀρετην, oratorem ἀρατῆρα voluit esse Festus. Quam multa eodem modo Varro ex iis etiam, quæ in utroque agro (ut ait ille) non serpunt? Quid? Qui ex nostris Jesum ἴασιν, Cephas κεφαλὴν esse dixerunt, quorum nominum certas origines, & interpretationes ex Evangelio noverant? At qui Viri? Quatuor à figura quadrata deduxit Isidorus, cum quadratum è quatuor oriri rectum, simplexque videatur. Nonnè jus eodem modo à justitia traxit Ulpianus? Orthographiæ rationem nullam ducit. Quid? Qui hortum ab oriendo, aut hederam ab edendo, aut ab hærendo dictam docet? At is est Festus Pompejus. Cui verò productiones pro stirpibus non sint, ut Sulpitio in testamento, Aquillio in postliminio; eorum, qui in hoc ludo se exercuerunt, arbitror omninò fuisse neminem. Quid illis facias, qui de originum suppositionibus, quo significationes magis appareant, quæruntur? Nisi Grammaticorum inter jubeas plorare Cathedras? Nàm cum sinistrum, quantum ad auguria attinet, & Senatorem, quantum ad agendi facultatem, utrumque à sinendo trahit Servius; nonne aliud veriloquium sciens, prudensque dissimulat? Quid? Quod nonnumquam ità fieri res ipsa cogit. Germanum negat esse Varro de eodem germine, sed de eadem genitrice manantem. Quid cum dignitati, vel honestati serviunt, aut meliùs aliquid innuunt, quàm voces præ se ferant? Ignorabat idem Varro, culinam, quam in postica domus parte fuisse dixerat,

à

à postica animalis parte dictam? A colendo ignem duxisse maluit. Obscurum Isidoro fuerat, medicinam à medendo oriri? A modo deflexit; ut ejus qualis usus esse deberet, ostenderet. Sed instant clamoribus, atque urgent; etymologias, veriloquiaque, quæ neque etymologiæ, neque veriloquia sint, appellari nequaquàm debuisse: itaque neque etymologiarum nomine libros fuisse præscribendos. Quasi non ἀλαζὼν μάρτυς ἡ ἐτυμολογία *à Galeno dicta sit? Sed laborasse planè videtur Sanctissimus Vir, ut Opus longè utilissimum, & (ut illa ferebant tempora) immensi laboris, exiguè admodùm, & (ut ità dixerim) exilitèr indicaret. Itaque rerum plurimarum doctrina refertos Commentarios, quasi nomina sola continerent, Etymologiarum libros appellari voluit; aut certè, cum longiùs progressus est, Opus de quarumdam rerum origine ad Braulionem mittere se scribit. Qua præscriptione quid verecundius, aut modestius excogitari potuit? Ergò id ille consecutus est, ut posteri non quarumdam, sed omnium (propè dixerim) rerum, ac verborum ab his libris habere se cognitionem ad hæc usque tempora perpetuò agnoverint, & magna voce prædicaverint.*

IN-

INDEX CAPITUM
IN LIBRIS ETYMOLOGIARUM.

LIBER PRIMUS.

De Grammatica.

LIB. II.

De Rhetorica, & Dialectica.

LIB. III.

De Quatuor Disciplinis Mathematicis.

Quid

LIB. IV.

De Medicina.

LIB. V.

De Legibus, & Temporibus.

Quid

LIB. VI.

De Libris, & Oficiis Ecclesiasticis.

LIB. VII.

De Deo, Angelis, & Fidelium Ordinibus.

LIB. VIII.

De Ecclesia, & Sectis diversis.

LIB. IX.

De Linguis, & Societatibus.

LIB. X.

Vocum certarum Alphabetum.

LIB. XI.

De Homine, & Portentis.

LIB. XII.

De Animalibus.

LIB. XIII.

De Mundo, & Partibus.

LIB. XIV.

De Terra, & Partibus.

LIB. XV.

De Ædificiis, & Agris.

LIB. XVI.

De Lapidibus, & Metallis.

De

LIB. XVII.

De Rebus Rusticis.

LIB. XVIII.

De Bello, & Ludis.

LIB.

LIB. XIX.

De Navibus, Ædificiis, & Vestibus.

LIB. XX.

De Penu, Instrumentis rusticis, & Domesticis.

FINIS.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER PRIMUS, *DE GRAMMATICA.*

PRÆFATIO.

DOMNO MEO, ET DEI SERVO, BRAULIONI EPISCOPO, ISIDORUS.

EN tibi, sicut pollicitus sum, misi opus de origine quarumdam rerum, ex veteris lectionis recordatione collectum, atque ità in quibusdam locis adnotatum, sicut extat conscriptum stylo majorum.

CAPUT PRIMUM.

De Disciplina, & Arte.

1 DIsciplina (1) à discendo nomen accepit: undè, & scientia dici potest. Nam scire dictum à discere: quia nemo nostrum scit, nisi qui discit. Alitèr dicta disciplina, (2) quia discitur plena.

2 Ars verò dicta est, (3) quòd artis præceptis, regulisque consistat. (4) Alii dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute, quam scientiam vocaverunt.

3 (5) Inter artem, & disciplinam Plato, & Aristoteles differentiam esse voluerunt, dicentes: Artem esse in iis, quæ se, & alitèr habere possunt: disciplinam verò esse, quæ de iis agit, quæ alitèr evenire non possunt. Nam quando veris disputationibus, aliquid disseritur, disciplina erit: quando aliquid verisimile, atque opinabile tractatur, nomen artis habebit.

CAPUT II.

De septem liberalibus artibus.

1 DIsciplinæ liberalium artium septem sunt. Prima, Grammatica, id est, loquendi peritia. Secunda, Rhetorica: quæ propter nitorem, & copiam eloquentiæ suæ, maximè in civilibus quæstionibus necessaria existimatur. Tertia, Dialectica cognomento Logica: quæ disputationibus subtilissimis vera secernit à falsis. Quarta, Arithmetica: quæ continet (6) numerorum causas, & divisiones. Quinta, Musica: quæ in carminibus, cantibusque consistit. Sexta,

 Geo-

(1) Disciplina à disc. *Verba sunt. D. Agust. Soliloq. cap. 2.*

(2) Quia discitur plen. *Pleni vis in disciplina nulla est, nam* plina *productio est sola verbi. Sed, ut hujusmodi notationum lusus, etymologiarum vera, ac syncera appellatione commendari se minimè postulant; ita, qui hæc statim, quasi inepta, aut inania prorsus, fastidiosè respuat, nimium ipse durus sit præter æquumque, & bonum.*

(3) Quòd artis præcept. *Artis pro arctis antiquos scripsisse constat. Nam Valerius Probus artus pro angusto, & arctus pro membris inflexione sola distinguit.* Festus; Artifices quod aptè opera inter se artent, qua ex causa etiam artes appellatæ sunt.

(4) Alii dicunt: *Donatus in Andr. & Seru. in artem secundam Donati. Varro lib.* 4. Nonnulla (*inquit*) nomina in utraque lingua habent radices: ut arbores, quæ in confinio natæ in utroque agro serpunt.

(5) Inter art. & disc. *Eodem modo distinguit artem à scientia Arist.*

(6) Numerorum causas. *Ita Gotthici rectè, al.* casus.

Geometria: quæ [1] mensuras, dimensionesque complectitur. Septima, Astronomia: quæ continet legem astrorum.

CAPUT III.

De Litteris communibus.

1 PRimordia Grammaticæ artis, litteræ communes existunt: [2] quas librarii, & calculatores sequuntur: quorum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est. Undè, & eam Varro litterationem vocat. Litteræ autem sunt indices rerum, [3] signa verborum: quibus tanta vis est, ut nobis dicta absentium sine voce loquantur.- Verba [4] enim per oculos, non per aures, introducunt? Usus litterarum repertus est propter memoriam rerum. Nam, ne oblivione fugiant, litteris alligantur. In tanta enim rerum varietate, nec disci audiendo poterant omnia, nec memoria contineri.

2 [5] Litteræ autem dictæ, quasi legiteræ, quod iter legentibus præstent, vel quòd in legendo iterentur.

3 Litteræ Latinæ, & Græcæ ab Hebræis videntur exortæ. [6] Apud illos enim priùs dictum est Aleph: deindè ex simili enuntiatione apud Græcos tractum est Alpha: idem apud Latinos A. Translator enim ex simili sono alterius linguæ litteram condidit: [7] ut nosse possimus, linguam Hebraicam omnium linguarum, & litterarum esse matrem. Sed Hebræi viginti duobus elementis litterarum secundum veteris Testamenti libros utuntur: Græci verò, viginti quatuor: Latini inter utramque linguam progredientes, viginti tria elementa habent. [8] Hebræorum litteras à lege cœpisse per Moysen: Syrorum autem, & Chaldæorum per Abraham. [9] Undè cum Hebræis, & numero, & sono concordant, solis characteribus discrepant. Ægyptiorum litteras Isis regina, [10] Inachi filia de Græcia veniens in Ægyptum, reperit, & Ægyptiis tradidit. [11] Apud Ægyptios autem alias habuisse litteras sacerdotes dicunt, alias vulgus; sacerdotales ἱερὰς, vulgares πανδήμους. Græcarum litterarum usum primi Phænices invenerunt, undè, & Lucanus:

Phœnices primi (famæ si creditur) ausi.
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

4 Hinc est, quòd & Phœniceo colore librorum capita scribuntur: quia ab ipsis litteræ initium habuerunt, [12] Cadmus Agenoris filius

Græ-

(1) Mensuras. *Soli duo Tarraconenses habent* mensuras terræ. *A reliquis ea vox abest. Quod si non tàm etymon, quam rem ipsam, quæ magis communis est, spectes; non incommodè illam rejiciemus.* Est. (*inquit*) lib. 2. c. 25. Geometria mensura magnitudinis immobilis, atque formarum, *cùm lib. 3. c. 10. veram nominis rationem reddiderit.*

(2) Quas librarii. *Aug. lib. 2. de Ord. cap. 12. Cum de litteris egisset, hæc subdit*: Ergo utilitas numerandi magna necessitate animadversa est. Quibus duabus repertis nata est illa librariorum, & calculonum professio, velut quædam Grammaticæ infantia, quam Varro litterationem vocat.

(3) Signa verb. *Hieron. de Notis ep. 34.* Et linguæ celeritatem præcederent signa verborum. *Et ep. 47.* signa, ac furta verborum.

(4) Verba-introducunt. *Absunt hæc à quibusdam Gotth. libris.*

(5) Litteræ autem, quasi legiteræ. *Neque hoc legitur in ullo Gotthicor. Est tamen apud Priscianum, & Sergium.*

(6) Apud illos Alph. *Ex Epiph. lib. de Ponderib.*

(7) Ut nosse--matrem. *Verba sunt Hier. ad Sophon. c. 3.*

(8) Hebræorum litt. *Eadem traduntur de inventor. litterarum septenariis quibusdam, quos Crinitus refert lib. 17. de Honest. disciplin.*

(9) Undè cùm Hebr. *Ex Hieron. prolog. Galeato.*

(10) Inachi filia. *Secutus est Isidorus Augustinum* 18. *de Civit. cap.* 3. *Augustinus Ovidium Metamorph.* 1. *quòd etiam Græcorum aliquos sensisse Suidas in collectaneis testatur.*

(11) Apud Ægypt. *Nihil necesse est Græcarum litterarum monstra, quæ in Gotthicis codicibus visuntur, hùc proferri. Satis esse debebit, ex iis Antonium, Aug. Petrum Chaconem, & Vulcanium eodem modo conjecisse. Cùm præsertim Herodoti verba, quæ subscribam ex lib. 2. dubitandi nullum relinquant locum.* Αἰγύπτιοι διφασίοισι γράμμασι χρῶνται, καὶ τὰ μὲν αὐτῶν ἱρὰ, τὰ δὲ δημοτικὰ καλέεται. *Vid. Clem. Alex.* στρωμ. 5.

(12) Cadmus Agenoris. *Plinius lib. 7. c. 56. Sed neque cum Plinio, neque cum Georgio Cedreno satis convenit Isidoro in hac litterarum assignatione.*

Græcas litteras à Phœnice in Græciam septemdecim primus attullit: Α.Β.Γ.Δ.Ε.Ζ.Ι.Κ.Λ.Μ.Ν.Ο.Π.Ρ.Σ.Τ.Φ. [1] His Palamedes Trojano bello tres adjecit: Η. Χ. Ω. [2] Post quem Simonides Melicus tres alias adjecit: Θ. Ψ. Ξ.

5 [3] Y litteram Pythagoras Samius ad exemplum vitæ humanæ primus formavit: cujus virgula subterior primam ætatem significat: incertam quippe, & quæ adhuc se, nec vitiis, nec virtutibus dedit. Bivium autem, quod superest, ab adolescentia incipit: cujus dextera pars ardua est, sed ad beatam vitam tendens: sinistra facilior, sed ad labem, interitumque deducens. De qua sic Persius ait:

Et tibi, quæ Samios deduxit littera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem.

6 Quinque autem esse apud Græcos mistycas litteras: prima Y, quæ humanam vitam significat, de qua nunc diximus. Secunda Θ, quæ mortem significat. Nam judices eandem litteram theta apponebant ad eorum nomina, quos supplicio afficiebant. Et dicitur theta, ἀπὸ τȣ̃ θανάτου, id est, à morte. Undè, & habet per medium telum, id est, mortis signum. De qua quidam sic ait:

O multùm ante alias infelix littera tetha.

Tertia [4] T figuram demonstrans Dominicæ Crucis. Undè, & Hebraicè signum interpretatur, de qua dictum est in Ezechiele Angelo: Transi per mediam Jerusalem, & signa thau [5] in frontes virorum gementium, & dolentium. [6] Reliquas verò duas, summam, & ultimam sibi vendicat Christus. Ipse enim principium, ipse finis, dicens: Ego sum Alpha, & Ω. Concurrentibus enim in se invicem Alpha ad Ω. usque devolvitur: & rursus Ω ad Alpha replicatur: ut ostenderet in se Dominus, & initii decursum ad finem, & finis decursum ad initium.

7 Omnes autem litteræ apud Græcos, & verba componunt, & numeros faciunt. Nam Alpha littera apud eos vocatur in numeris unum: ubi autem scribunt beta, vocantur duo: ubi scribunt gamma, vocantur in numeris ipsorum tria: ubi scribunt delta, vocantur quatuor, & sic omnes litteræ apud eos numeros habent.

8 Latini autem [7] numeros ad litteras non computant: [8] sed sola verba componunt.

(1) His Palamedes-adjecit tres η. χ. ω. *Malim è Servio Æn. 2. θ. φ. χ. Plinius quoque easdem très huic assignat, quartam addens. ξ.*

(2) Post quem Simonides Melicus. *Quatuor item à Simonide Melico adjectas vult Plinius, è quo sunt hæc ζ. η. ψ. ω. P. Chacon cùm dissentire Isidorum à Plinio in numero videret; & in codicib. Gotthicis partim miles tres, partim similiter tres reperisset; itemque apud Suidam, & Eustachium Simonidem διὰ τὸ ἡδὺ μελικήρτην appellatum: existimabat legendum Simonides Melicertes.*

(3) Y Littera *è Ser. Æn. 6. in illud:* latet arbore opaca, &c.

(4) T Figuram demonstrans Dominicæ Crucis. *Rectè doctissimi viri putant, propterea apud Latinos Missæ canonem ab hac littera incipere. Hieron. ad Ezech. c. 9.* Antiquis Hebræorum litteris, quibus hodiè utuntur Samaritani, extrema thau littera Crucis habet similitudinem. *Hæc Hieronymus: Quod non perindè apparet in Samaritanorum alphabeto, quod circunfertur. Ambros. lib. de Abrah. c. 2.* Et cum trecentis decem, & octo viris adeptus victoriam. Numeravit (*inquit*) trecentos decem, & octo, ut scias non quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum: eos enim adsciscit, quos dignos numero fidelium judicavit, qui in Domini nostri Jesu Christi passionem crederent. Trecentos enim τ littera Græca significat: decem & octo autem summam ιη exprimit. *Vocem ipsam thau, signum interpretati sunt. LXX. Crucem Caninius haud malus auctor in Institutionibus linguæ Syriacæ.*

(5) In frontes virorum. *Ità omninò legendum ex Gotthicis, & ex LXX. qui ἐπὶ τὰ μέτωπα. Vulgat. super frontes.*

(6) Reliquas verò duas. *Ex Tertull. lib. de Monogam.*

(7) Numeros ad litteras non computant. *Dubitandum non fuit de hac lectione Gotthicorum omnium codicum, mirumque in ea hæsisse viros eruditissimos.*

(8) Sed sola verba componunt. *Post hæc in plerisque libris subduntur ista.* Exceptis aliquibus, quæ numeros figura demonstrant ut, I. pro uno, C. pro centum, D. pro quingentis, L. pro quinquaginta, M. pro

CAPUT IV.

De Litteris Latinis.

1 LAtinas litteras Carmentis nympha prima Italis tradidit. [1] Carmentis autem dicta, quia carminibus futura canebat. Cæterùm propriè vocata Nicostrata.

2 Litteræ autem, aut sunt [2] communes, aut liberales. Communes dictæ, quia multi eis utuntur in communi, ut in scribendo, & legendo. Liberales, quia eas tantùm illi noverunt, qui libros conscribunt; rectèque loquendi, dictandique rationem noverunt.

3 Litterarum duplex modus est: dividuntur enim principalitèr in duas partes, in vocales, & consonantes: [3] Vocales sunt, quæ directo hiatu faucium sine ulla collisione variè emittuntur. Et dictæ vocales, quòd per se vocem impleant, & per se syllabam faciant, nulla adhærente consonante. Consonantes sunt, quæ diverso motu linguæ, vel impressione labiorum efficiuntur. Et vocatæ consonantes, quia per se non sonant, sed junctis vocalibus consonant. Hæ in duabus partibus dividuntur: in semivocalibus, & in mutis. [4] Semivocales dictæ, eò quòd quiddam semis de vocalibus habeant. [5] Ab e quippe vocali incipiunt, & desinunt in naturalem sonum. Mutæ autem dictæ, quia nisi subjectis sibi vocalibus nequaquàm erumpunt. [6] Si enim eis

pro mille, V. pro quinque, & X. littera, quæ & in figura Crucem, & in numero decem demonstrat.
in Vet. Longobard. Garsiæ Loaisæ V. Cl. & in Rom. Cod. tantum hæc leguntur. Excepto I. quæ unum, & X. littera, quæ
& in figura Crucem significat, & in numero decem demonstrat: *Quæ omnia aliena esse constat. Nostri enim libri, quin*
aucti sint ab aliquo, qui notarum nullam prætermiserit, quæ litteræ speciem præberet, haud dubium est. Primùm, quia
quæ nunc videntur, aut etiam litteræ jam sunt: eæ sine controversia litteræ olim non fuerunt: sed numerorum tantum
notæ: factæque sunt ex numerorum notis litteræ, non contra ex litteris notæ. Deindè, quia quæ mille assignatur littera,
si ea est T. ut Gotthici omnes libri præferunt, ea Latini numquam sunt usi. Sed CIↃ sive ∞ Scio tamen ipsum T Gottho-
rum ex I Latina nota, & linea imposita, scribentium vitio conjunctis fluxisse, quòd hac quoque nota I Romani mille
significabant, idque Isidorum ignorasse non fit verisimile. Præterea cum paullò antè T figuram Dominicæ Crucis de-
monstrare dixerit; nunc X soli id tribuere, cum T quoque meminisset, non oportuit. Et T quidem figuram crucis
esse, etiam Lucianus vult cum Σ in T invehi facit. De X nihil (quòd sciam) ab ullo Latinorum proditum. Adde
quod hæc eadem de X. quæ in quibusdam Gotthicis sequenti capite repetuntur, ab aliis, atque ab impressis omnibus
libris absunt. Postremò neque id esset numeros ad litteras computare. Id quod vidisse etiam videtur quisquis hunc lo-
cum tali accessione multavit. Non enim excepit litteras illas, quod ad eas numeri computarentur, sed quòd figura nu-
meros demonstrarent. Alioqui quomodò unus ad I. aut centum ad C. aut quinque ad V. aut decem ad X. aut ulla omninò
ex hic exceptis ad numeros computabitur?

(1) Cap. IV. Carmentis autem. *E Seru. Æn.* 8.

(2) Communes, aut liberales. *Hoc est litteræ dicuntur tum notæ, & signa vocum, quæ scribuntur, & leguntur: tum*
res ipsæ, & disciplinæ, quæ scriptura continentur. Ita sequenti capite Grammaticam appellabit originem liberalium
litterarum. Nam quòd artium eo loco quidam habent codices, interpretatio planè fuit litterarum: in plerisque num.
& vetustioribus litterarum legitur. Itemque lib. 14. c. 4. & lib. 3. de Summ. bon. c. 13. Meliores sunt (*inquit*) commu-
nes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes. *Eodem etiam pertinere videtur, quòd*
infrà cap. 9. verba quædam Grammaticorum esse dixit, alia Rhetorum. Sic hodiè Hispani loquimur, cùm litteratos dici-
mus, non illos, qui legendi, scribendique periti sunt, (quod antiqui scire litteras appellabant) sed eos potius, qui majores
disciplinas probè callent.

(3) Vocales sunt. *Aug. lib. 2. de Ordin. c. 12.* Animadvertit oris sonos alios esse, qui moderato variè hiatu, quasi
enodati, ac simplices faucibus sine ulla collisione defluerent; alios diverso pressu, oris tenere tamen aliquem so-
num; extremos autem, qui nisi adjunctis sibi primis, erumpere non valerent; itaque has litteras hoc ordine, quo posi-
tæ sunt vocales, semivocales, & mutas nominavit.

(4) Semivocales, quod quiddam semis de v. h. *Serg. in Art. primam Donati.* Quod semis quiddam habeant vocis.
Idem elegantibus versibus expressit Terentianus. Nobis verò valdè probatur tota in re Priscianus. Vocales dicuntur, (*inquit*)
quod per se voces perficiunt; vel sine quibus vox litteralis proferri non potest. Semivocales appellatæ, quod plenam vo-
cem non habent, ut semideos, & semiviros dicimus, non qui dimidiam partem habent deorum, vel virorum, sed qui
pleni dei, vel viri non sunt. Mutæ ad comparationem benè sonantum sunt dictæ, velut informis dicitur, non qui ca-
ret forma, sed qui malè est formatus; sic mutæ, non quod omninò carent voce, dicuntur: sed quod habent partem
vocis exiguam.

(5) Ab e quippe vocali incip. *Id à mutis ipsas distinguit, quia (ut ait Priscianus) litteræ plus sonant cùm eis vocalis*
præponitur, quam cum postponitur; præponitur autem semivocalibus postponitur mutis.

(6) Si enim eis extremum vocalis detraxeris sonum incl. litt. m. s. *Malè quosdam hæc habuere verba; ita ut, vel de-*
lenda, vel aliò, id est ad semivocales, transferenda censuerint. Si enim mutæ (inquiunt) dictæ, quia nisi sujectis vocalibus
nequaquam erumpunt; quomodo illis detractis inclusum murmur sonabit? Quibus ita responsum sit: Vix potuisse commo-
dius loqui Isidorum: Non enim editum, aut prolatum: sed inclusum: ac ne sonum quidem, sed murmur dixit. Quod au-
tem sonabit, addidit: aut voce destitutus est, quæ melius, quod volebat, enuntiaret; aut certè periculum non fuit, ne non
satis quòd vellet ostenderet, cùm non prolatum, sed inclusum murmur id, quidquid est, appellasset. Esse autem id aliquid
negari non potest, cùm paullòpost dicat, mutas à suo sono incipere, & in vocalem desinere; est igitur aliquid, à quo inci-
piant, antequàm ad vocalem perveniant.

eis extremum vocalis detraxeris sonum, inclusum litteræ murmur sonabit. [1] Vocales autem, & semivocales, & mutæ, à veteribus sonæ, & semisonæ, & insonæ dictæ.

4 [2] Inter vocales autem apud Grammaticos i, & u, [3] varias habent significationes.

5 Nam modò vocales, modò semivocales, modò mediæ sunt. Vocales ideò sunt, quia solæ positæ syllabas faciunt, & aliis consonantibus conjunguntur. [4] Consonantes habentur ideò, quia interdùm habent post se vocales in eisdem syllabis constitutas, ut Iuno, Vates: & habentur pro consonantibus. Mediæ autem idcircò dicuntur, quoniàm naturalitèr solæ medium sonum habent, ut illius, unius. Conjunctæ aliis pinguiùs sonant, ut Ianus, Vanus. Solæ enim alitèr sonant, alitèr junctæ. I verò propterea interdùm duplex dicitur, quia quotiescùmque inter duas vocales invenitur, pro duabus consonantibus habetur, ut Troia. Geminatur enim ibi sonus ejus.

6 [5] U quoque littera proindè interdùm est nihil: quia alicubi, nec consonans est, ut quis. Vocalis enim non est, quia i sequitur; consonans non est, quia q præcedit. Ideòque quando nec vocalis, nec consonans est, sine dubio nihil est. [6] Eadem, & digamma à Græcis vocatur; quando sibimet, aliisque vocalibus jungitur: quæ ideò digamma dicitur, quia duplex est instar F litteræ, quæ duplex gamma habet; ad cujus similitudinem conjunctas vocales digamma appellari Grammatici voluerunt, ut votum, virgo.

7 Inter semivocales autem quædam liquidæ dicuntur: quia interdum in una syllaba postpositæ aliis consonantibus [7] deficiunt, [8] & à metro excluduntur. Ex quibus duæ apud Latinos liquescunt l, & r, ut fragor, & flatus. [9] Reliquæ m, & n apud Græcos liquescunt: ut Mnestheus.

8 Decem, & septem autem Latinis litteris vetus scriptura constabat. [10] Undè, & legitimæ nominantur illa [11] ratione, scilicet: vel quod ab e vocali incipiunt, & in mutum sonum desinunt, ut sunt semivocales: vel quod à suo sono incipiunt, & in vo-

(1) Sonæ, semisonæ, & insonæ. *Ex Victorini Grammatica.*

(2) Inter vocales autem I. & U. *Omnia ex Donato.*

(3) Varias habent significationes. *Assignationes legebat Chacon.*

(4) Consonantes habentur. *Nigidius apud Agell. lib. 19. c. ult.* Si quis putat præire V. in his verbis Valerius, Vennonius Volusius: aut I. in his Iampridem, iecur, iocum, iocundum, errabit; quod hæ litteræ cùm præeunt, ne vocales quidem sunt.

(5) U quoque littera, è *Sergio.*

(6) Eadem, & digamm. *Cujus figuram quidam F rectum esse volunt, (quæ nomini convenit) alii inversum Ⅎ qualis in marmoribus, etiam cernitur. Sed hanc inversam figuram à Claudio inductam opinor. Cum digammon ipsum multo ante Claudium Varro usurpaverit. Videturque Claudius obtinere potuisse, ut ætate sua ea figura in usu esset, at posterioribus seculis antiqua restituta est. Quare apud Priscianum, & Donatum perpetuò F rectum pro digammo scribitur.*

(7) Deficiunt, *id enim est liquescere. Græci ὑγρὰ γράμματα, & Terentianus idem exprimens, udas litteras nominat.*

(8) Et à metro excluduntur. *Nam cùm tempus consonantes (ut ait Terentianus) dividant unum duæ; tamen liquida mutæ subdita partem temporis non ministrabit. Ut idem Terentianus elegantissime docet:*

Si mediam vocalis habet, quam consona, & uda
Excipiunt; nequeunt geminæ vexare priorem,
causam reddit.
Nam mediam nil uda juvat, quæ subdita currit.

(9) Reliquæ M. & N. apud Gr. liq. *Sic etiam pleriq. alii. Contra Sergius.* Si liquidæ (*inquit*) sibi præponantur, liquidarum jura deperdunt, ut Mnestheus.

(10) Unde, & legitimæ. *Sic Gotthici omnes libri; sed vulgatam lectionem* undè, & Latinæ *retinebat Chacon ex Donati verbis.* Unde fit, ut quidam putent Latinas litteras non plures esse quam XVII.

(11) Illa ratione scilic. quod ab e voc. *Rectè rationem reddit Isidorus cur tantum XVII. litteræ Latinæ, sivè legitimæ sint, omissisque vocalibus de quibus controversia esse nulla poterat. Nam consonantes, (inquit) aut ab e incipiunt, & in suum sonum desinunt, quales sunt omninò semivocales sex f. l. m. n. r. s: aut contrà à suo sono incipiunt, & in e desinunt, quales sunt mutæ totidem b. c. d. g. p. t. Vid. Donat. Artem primam c. 2. & Serg. c. 6.*

vocalem e desinunt, ut sunt mutæ.

9 [1] H autem littera pro sola aspiratione adjecta est posteà. Undè, & à plerisque aspiratio putatur esse non littera: quæ proindè aspirationis nota dicitur, quia vocem elevat. Aspiratio enim est sonus uberiùs elatus: cui contraria est prosodia, sonus æqualitèr flexus.

10 [2] K litteram Salvius ludimagister prius Latinis adjecit, ut in sono discrimen faceret duarum litterarum c, & q: quæ ideò [3] supervacua dicitur, quia exceptis Kalendis superflua judicatur, per c enim universa exprimimus.

11 [4] Q litteram nec Græci resonant, nec Hebræi: exceptis enim Latinis, hanc nulla alia lingua habet. Hæc priùs non erat. Undè, & ipsa supervacua est vocata, quia per c cuncta veteres scripserunt.

12 [5] X littera usque ad Augusti tempus nondùm apud Latinos erat: sed pro ea c, & s scribebant: undè, & duplex vocatur, quia pro c, & s ponitur; undè, & ex eisdem litteris compositum nomen habet.

13 A Græcis duas litteras mutuavit Latinitas, y, & z, propter nomina, scilicet, Græca. Et hæ apud Romanos usque ad Augusti tempus non scribebantur: sed pro z duo ss ponebant, ut hilarissat: pro y verò u scribebant.

14 [6] Unicuique autem litteræ tria accidunt: nomen, quomodò vocetur: figura, quo charactere signetur: potestas, quæ vocalis, quæ consonans habeatur. A quibusdam, & ordo adjicitur, quæ præcedat, quæ sequatur: ut a prior sit, sequens b. A autem in omnibus gentibus ideò prima est litterarum, pro eo quòd ipsa prior nascentibus vocem aperiat. Nomina autem litterarum gentes ex sono propriæ linguæ dederunt, [7] notatis oris sonis, atque discretis. Nam postquam eas animadverterunt, & nomina illis, & figuras imposuerunt: figuras autem partim ex placito, partim ex sono litterarum formaverunt: ut puta i, & o, quarum uni sicut exilis sonus, ità tenuis virgula: alterius pinguis sonus, sicut, & plena figura. [8] Potestatem autem natura, voluntas ordinem dedit.

15 Inter figuras litterarum, & apicem veteres distinxerunt: apicem dictum pro eo, quòd longè sit à pedibus, & in cacumine litterarum apponitur. Est enim linea jacens super lit-

(1) Unde & à plerisque aspirat p. e. n. l. *Ex Hier. in nominib. Heb. ex Deuter.*

(2) K litteram Salvius ludimag. *Al. Sallustius. Salvi Rhetoris meminit Plinius in epistolis, & Suetonius in Vespasiano. Sed ante hunc Kaisones Fabii fuerunt, cujus prænominis nota K fuit, ut apparet ex fastis. Item Kalare, & Kalendæ in omnib. veterib. libris.*

(3) Ideò Supervacua. *Ita Hieronym. Donatus, Priscianus, & Terentianus. Sergius tamen: K. inquit,* & Q. quæ nonnullis superfluæ videntur, hanc habent rationem, ut K tunc præponatur, quando eam A sequitur. Q. antiqui quoties V sequebatur, præponebant. *Eadem ferè Diomedes, nisi quod K, non nisi A brevi præponi vult.*

(4) Q. Litteram nec Græci, *ex Hieron. in nominib. ex Jesu Nau.*

(5) X Littera. *Constat ante Augusti tempora X. litteram in usu fuisse, ex antiquissimis nummis, & columna Rostrata Duilli ante 1800. annos posita, & ex æneis legum tabulis Augusto longè superioribus, ac postremò ex Cicerone; qui in Oratore ad Brut.* Quomodò (*inquit*) Vester axilla ab ala factum est, nisi fuga litteræ vastioris? Quam litteram etiam è maxillis, taxillis, vexillo, paxillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit. *Eandem tamen Nigidium repudiasse, neque unquam ea in libris suis usum, sed antiquitatem secutum fuisse, refert Victorinus in arte Grammatica. Quæ hoc loco sequuntur.* Et dignè hoc tempore, quo Christi nomen innotuit, quod per eam, quæ Crucis signum figurat scriptitatur. *Ea licet in Gotthicis quibusdam leguntur, quia in melioribus codicibus, & in editis nulla sunt, & Isidori eruditione non sunt satis digna, minimè recepimus.*

(6) Unicuique litteræ tria. *Ex Donat. & Sergio.*

(7) Notatis oris sonis. *Verba Augustini 2. de Ordin. cap. 12.*

(8) Potestatem natura dedit. *Tot enim figuris ad notandos sonos opus fuit. Sed placebat Chaconi Toletanus codex, in quo non sunt hæc verba. Quod mihi quoquè valde probatur; nam neque in Gotth. Ovet. collegii sunt, neque ubi sint collocanda consentiunt libri, sed alius aliò ea rejicit.*

litteram æqualitèr ducta. Figura autem, qua tota littera scribitur.

CAPUT V.

De Grammatica.

1 GRammatica est scientia [1] rectè loquendi, & origo, & fundamentum [2] liberalium litterarum. Hæc in disciplinis post litteras communes inventa est, ut jam qui didicerunt litteras, per eam rectè loquendi rationem sciant. Grammatica autem à litteris nomen accepit γράμματα enim Græci litteras vocant.

2 Ars verò dicta est, quod artis præceptis, regulisque consistat. Alii dicunt à Græcis hoc tractum esse vocabulum ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute, quam scientiam vocaverunt.

3 [3] Oratio dicta quasi oris ratio: [4] nam orare est loqui, & dicere. Est autem oratio contextus verborum cum sensu. Contextus autem sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autem plena est, sensu, voce, & littera.

4 Divisiones autem Grammaticæ artis à quibusdam triginta dinumerantur, id est, partes orationis octo: vox articulata, littera, syllaba, pedes, accentus, positura, notæ, orthographia, analogia, etymologia, glossæ, differentiæ, barbarismi, solœcismi, vitia, metaplasmi, schemata, tropi, prosæ, metra, fabulæ, historiæ.

CAPUT VI.

De Partibus orationis.

1 PArtes orationis primus Aristoteles duas tradidit, nomen, & verbum. Deindè Donatus octo definivit. Sed omnes ad illa duo principalia revertuntur, hoc est, ad nomen, & verbum, quæ significant personam, & actum. Reliquæ appendices sunt, & ex his originem trahunt. Nam pronomen ex nomine nascitur, cujus officio fungitur: ut orator ille. Adverbium de nomine nascitur: ut doctus, doctè. Participium de nomine, & verbo: ut lego, legens. Conjunctio verò, & præpositio, vel interjectio [5] in complexum istarum cadunt. Ideò, & nonnulli quinque partes definierunt, quia istæ superfluæ sunt.

CAPUT VII.

De Nomine.

1 NOmen dictum [6] quasi notamen, quod nobis vocabulo suo res notas efficiat. Nisi enim nomen scieris, cognitio rerum perit. Propria nomina dicta, quia specialia sunt. Unius enim tantùm personam significant. Species propriorum nominum quatuor: prænomen, nomen, cognomen, agnomen. Prænomen dictum, eo quòd nomini præponatur, ut Lucius, Quintus. Nomen vocatum, quia notat genus, ut Cornelius: Cornelii enim omnes in eo genere. Cognomen, quia nomini conjungitur, ut Sci-

(1) Cap. V. Rectè loq. *In editionibus veteribus additur, scribendique ratio; id non est in Gotthicis: est verò apud Victorinum.*
(2) Liberalium litterarum. *Ita veteres cod. non artium, & supra litteras in communes, & liberales divisit.*
(3) Oratio, quod oris ratio. *Eod. modo luserunt in hac voce Hier. in ep. 139. ad Cyprian. Victorinus, & alii.*
(4) Nam orare est loqui. *Verba Servii Æn. X.*
(5) Cap. VI. In complexum istarum cadunt. *Vel eas conjungentes, vel præposita, vel interjecta, undè, & nomina acceperunt.*
(6) Cap. VII. Nomen quasi notam. *Ita Boethius, & Priscianus. E Græco ὄνομα tractum putant alii. Nos ex noscimen nomen abcissum putamus; ut ex noscibilis, nobilis.*

Scipio: Agnomen verò, quasi accidens nomen, ut Metellus Creticus, quia Cretam subegit. Extrinsecùs enim venit agnomen ab aliqua ratione. Cognomentum autem vulgò dictum, eo quòd nomini cognitionis causa superadjiciatur, sivè quòd cum nomine est.

2 Appellativa nomina indè vocantur, quia communia sunt, & in multorum significatione consistunt. (1) Hæc in viginti octo spcies dividuntur, ex quibus Corporalia dicta: quia vel videntur, vel tanguntur, ut cœlum, terra.

3 Incorporalia: quia carent corpore: undè, nec videri, nec tangi possunt, ut veritas, justitia.

4 Generalia: quia multarum rerum sunt, ut animal; nam & homo, & equus, & avis animal sunt.

5 Specialia: quia partem demonstrant, ut homo, species enim animalium homo.

6 (2) Principalia: quia primam positionem habent, nec aliundè nascuntur, ut mons, fons.

7 Derivativa: eo quòd ex alio nomine deducuntur, ut à monte montanus.

8 (3) Diminutiva: quia minuunt sensum: ut Græculus, scholasticulus.

9 (4) Sono diminutiva: quia sic sonant, sicut diminutiva, sed intellectu principalia sunt, ut fabula, tabula.

10 Tota Græca: quia ex toto Græcè declinantur, ut Callisto. Sic enim, & Græcus, & Latinus dicit.

11 (5) Tota Latina: quia ex toto in Latinum vertuntur; Græcus dicit Odysseus, Latinus Ulysses.

12 Media dicta: quia ex parte Græca sunt, & ex parte Latina. Eadem, & notha, quia corrumpunt ultimas syllabas manentibus prioribus, ut apud Græcos, Alexandros, Menandros: apud nos verò Alexander, Menander. Dicta autem notha quemadmodùm nothus dicitur quisquis de dispari genere nascitur.

13 Synonyma, hoc est, plurinomina: eo quòd sit in pluribus nominibus significatio una, ut terra, humus, tellus. Idem enim sunt omnia.

14 Homonyma, hoc est, uninomina: eo quòd sit in uno nomine significatio plurima: ut tumulus, nunc mons brevis, nunc tumens tellus, nunc sepulchrum. Est enim in uno nomine significatio diversa.

15 Relativa dicta, eo quòd ad aliam referantur personam: ut magister, pater, dominus.

16 Illa autem, (6) quæ dicuntur ad aliquid aliqualitèr se habentia, à contraria significatione dicta sunt, ut dexter. Dici enim dexter non potest, nisi sinister fuerit.

17 Porrò qualitatis nomina ex eo dicta: quia per ea qualis quisque sit ostenditur: ut sapiens, formosus, dives.

18 Quantitatis, quia mensura trahuntur: ut longus, brevis.

19 Patronymica dicuntur, eo quòd trahuntur à patribus: ut Tydides, Tydei filius. Æneades, Æneæ filius. Quamvis, & à matribus, & à majoribus ducantur.

Cte-

(1) Hæc in XXVIII. *XXVII. Sergius. Isidorus ipse XXVII. percenset, ut deesse videatur aliquid.*
(2) Principalia q. primam pos. *Utroque num. nomine vocantur, & principalia, & primæ positionis.*
(3) Diminutiva scholasticulus. *Eod. exemplo utuntur Donatus, & Charisius.*
(4) Sono dimin. *è Sergio.*
(5) Tota Latina. *Ex Donato.*
(6) Quæ dicuntur ad aliquid aliqualitèr. *Ita legendum ex Sergio, conjungendaque manuscriptorum, & impressorum librorum lectio, in illis enim qualiter, in his alitèr legitur.*

20 Ctetica, idest, possessiva à possessione, ut Evandrius ensis.

21 Epitheta, quæ latinè adjectiva, vel superposita appellantur, eò quòd ad implendam sui significationem nominibus adjiciantur: ut magnus, doctus. Adjicis ea personis, ut magnus Philosophus, doctus homo, & plenus est sensus.

22 [1] Actualia ab actu descendunt: ut Rex, Dux, cursor, nutrix, orator.

23 Gentis à gente veniunt: ut Græcus, Romanus.

24 Patriæ à patria descendunt: ut Atheniensis, Thebanus.

25 [2] Loci à loco, ut suburbanus.

26 Verbalia dicuntur, quia de verbo nascuntur: ut lector.

27 Participalia, quæ sic sonant, sicut participia: ut clemens, prudens.

28 [3] Verbis similia: à verbi similitudine dicta, ut contemplator. Nam, & verbum est imperativi modi, futuri temporis: & nomen, quia casum recipit. Hæ omnes species à nominum appellatione descendunt.

29 [4] Secunda pars, nominis comparatio. Comparatio dicta, quia ex alterius comparatione alterum præfert. Cujus gradus tres sunt: positivus, comparativus, & superlativus. Positivus dictus, quia primus ponitur in comparationis gradu: ut doctus. Comparativus ab eo, quòd comparatus positivo, præfertur illi: ut doctior, plus enim novit, quàm doctus. Superlativus, eò quòd comparativo superferatur: ut doctissimus, plùs enim scit, quàm doctior.

30 Genera dicta sunt, eò quòd generent: ut masculinum, fœmininum. Cætera non sunt genera: sed hoc hominum ratio, & auctoritas voluit. Neutrum dictum, quia nec hoc est, nec illud, idest, nec masculinum, nec fœmininum. Commune dictum, quòd duobus generibus nomen unum communicat: ut hic, & hæc canis. Cui contrarium est Epicœnum: quia utrumque sexum sub uno genere enuntiat, ut hic piscis. Est enim incerti sexus, quòd nec natura, nec oculis discernitur, [5] sed sensus tantùm peritia. Omne genus dictum, quia cunctis generibus servit: masculino, & fœminino, neutro, & communi, & omni.

31 Numerus vocatus, quia per eum, vel singularia, vel pluralia nomina ostenduntur.

32 Figura, quia, vel simplicia, vel composita sunt.

33 Casus à cadendo dicti: per eos enim inflexa nomina variantur, & ca-

(1) Actualia. *Hæc neque apud Donatum, neque apud Sergium leguntur.*

(2) Loci à loco. *Ne hæc quidem, sed reliquit numeri, & ordinis species, quæ apud illos sunt, ita XXVIII. species constabunt.*

(3) Verbis similia. *Aliquid hoc loco è Sergio desiderare possis. Sic n. ille Art. 2. c. 2.* Sunt etiam participiis similia, ut demens. Nam sic est demens, quasi legens, sed demens nomen est, quia recipit comparationem, idest, dementior: legens verò participium, quia non recipit similitèr comparationem. Sunt etiam Verbosimilia, ut contemplator, sed cum casum acceperint, nomina sunt, ut contemplator hujus contemplatoris facit. Cùm autem tempus habuerint verba, ut Maro dixit: Contemplator aquas dulces. *Ergo casum ex Sergio posuimus. Ubi comparationem habebant libri omnes. Nam comparationem recipere de Participialibus, non de Verbo similibus, dixerat Sergius.*

(4) Secunda Pars nom. *Quam primam dixerit, nisi appellativorum, nulla est: præcessit enim hæ omnes species à nominum appellatione descendunt.*

(5) Sed sensus tantùm peritia. *Aut sensum pro intellectus arbitrio posuit, aut malè libri omnes sensus tantum peritia. Nam si neque natura, neque oculis discernitur genus, quomodo sensus peritia discernetur? Itaque suspecta habebat, hæc verba Chacon. Mirum ni usus tantum peritia Isidorus scripsit. Qui Servium legerit de hac scriptura non admodum dubitabit. Ejus verba sunt in art. 2. cap. 5.* Inter epicœnum, & commune hoc interest: quòd in communi articulari secernimus sexum, ut hic canis, in epicœno verò unus articularis sumitur, & utrumque sexum intelligimus, ut hæc aquila; cum autem sumemus articularem, quem auctoritas dederit. Nam cùm naturaliter non possumus in epicœnis sexum deprehendere, debemus auctoritate firmari. *Sexus peritia, quòd in uno Rom. c. legitur absurdum omninò videtur.*

cadunt. Nominativus casus dictus, quia per eum aliquid nominamus: ut hic magister. Genitivus, quia per eum genus cujuscumque quærimus: ut hujus magistri filius; vel quod rem significamus: ut hujus magistri liber. Dativus, quia per eum alicui aliquid nos dare demonstramus: ut da huic magistro. Accusativus, quia per eum aliquem accusamus: ut accuso hunc magistrum. Vocativus, quia per eum aliquem vocamus, ut ò magister. Ablativus, quia per eum nos auferre aliquid cuiquam significamus: ut auferam à magistro.

34 Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habent: ut est unus. Pentaptota, quòd tantum in quinque casibus variantur: ut doctus. Tretraptota, quòd tantum in quatuor casibus declinantur: ut latus. Triptota, quòd tantùm in tribus: ut templum. (1) Diptota, quòd tantum in duobus: ut Jupiter. (2) Monoptota, quòd uno tantùm casu utuntur: ut frugi.

CAPUT VIII.

De Pronomine.

1 PRonomen dictum, quia pro (3) vice nominis ponitur, ne fastidium faciat nomen ipsum, dum iteratur. Nam cùm dicimus: Virgilius scripsit bucolica, addimus pronomen, ipse scripsit, & Georgica: sic varietas significationis, & fastidium tollit, & ornatum inducit.

2 (4) Pronomina autem aut finita sunt, aut infinita. Finita pronomina dicta, eò quòd definiunt certam personam: ut ego. Me enim statim intelligis. Infinita dicuntur: quia non sunt certæ personæ. De absentibus enim dicuntur, & incertis: ut quis, quæ, quod. Minus quàm finita appellantur: quia commemorationem faciunt notæ personæ: ut ipse, iste, certum est enim, de quo dicitur. Possessiva vocantur, eò quòd nos aliquid possidere ostendunt: nam dùm dico meus, tuus, definio aliquid meum esse, vel tuum. Relativa dicuntur: quia ad interrogationem referuntur, ut quis est? respondetur, is est. Demonstrativa: eò quòd habent demonstrantis significationem. Aliquem enim præsentem his demonstramus: ut hic, hæc, hoc, (5) quæ tria, & articuli nominantur.

3 Articuli autem dicti: quod nominibus arctantur, idest, colligantur: ut cùm dicimus, hic orator. Inter articulum autem, & pronomen hoc interest, quod articulus tunc est, quum nomine jungitur: ut hic sapiens. Cùm verò non conjungitur, demonstrativum pronomen est: ut hic, & hæc, & hoc.

4 Omnia autem pronomina, aut primigenia, aut deductiva sunt. Primigenia dicta sunt, quia aliundè originem non trahunt. Hæc viginti unum sunt. Finita tria: ego, tu, ille. (6) Infinita septem: quis, qualis, talis, quantus, tantus, quotus, totus. Minus quàm finita sex: iste, ipse, hic, is, idem, sui. Possessiva quinque: meus,

tuus

(1) Diptota, ut Jupiter. *Duob. in casib. Jupiter dici etiam Charisius ait, & Sergius. Varietates duas habere nemo dixerit, nam ne accentum quidem variat Jupiter in vocativo, & nominativo. Ergo varietatem à casu cum Sergio distinxit.*

(2) Monoptota. *Hæc Sergius aptota appellari mavult.*

(3) Cap. VIII. Pro vice nominis. *Sic infra c. 36.* Antonomasia pro vice nominis ponitur. *Donatus, Sergius, & Beda.* Pro nomine ponitur. *Posset legi,* pro nomine, idest, vice nominis: *ut eod. c. 36.* Antonomasia est pro nomine, idest vice nominis posita.

(4) Finita, eò quòd dif. c. p. *Servius ad art. Donat.*

(5) Quæ tria, & articuli n. *Sergius. Hæc nonnulli etiam pronomina articularia vocant, eò quòd more Græcor. cum nominibus declinantur.*

(6) Infinita septem. *Quæ nomina ab aliis dicuntur. Sed cum Isidoro faciunt Charisius, Diomed. Serv. & D. Augustinus.*

tuus, suus, noster, vester. Reliqua autem deductiva dicuntur: quia ex illis deducta, atque composita existunt: ut quispiam, aliquis, &c.

CAPUT IX.

De Verbo.

1 VErbum [1] dictum, eò quòd verberato aëre sonat: vel quod hæc pars frequentèr in oratione versetur. Sunt autem verba mentis signa, quibus homines cogitationes suas invicèm loquendo demontrant. Sicut autem nomen significat personam, ita verbum, factum, dictumque personæ. In persona verbi agentis, & patientis significatio est. Nam scribo agentis personæ factum est. Item scribor personæ factum indicat, sed ejus, à quo patimur.

2 Verborum genera duo sunt: Grammaticorum, atque Rhetorum. Grammaticorum in tria cadunt tempora: præteritum, præsens, & futurum: ut, fecit, facit, faciet. Rhetorum autem universa oratio. Verba dicuntur, veluti, verbis bonis nos cepit, verba bona habuit. Ubi non tantùm verba, quæ in tria cadunt tempora: sed universa oratio est. Verborum species sunt: formæ, modi, conjugationes, & genera.

3 Formæ verborum indè dictæ, eò quòd nos ad unamquamque rem informent: per has enim ostendimus, quid agamus. Nam Meditativa dicta à meditantis sensu, ut [2] lecturio, id est, legere volo. Inchoativa post meditationem ab inchoantis indicio: ut calesco. Frequentativa à sæpiùs agendo, ut lectito, clamito. Formæ enim sensum tenent: modi declinationem. Nam nescis, quid sit declinatio, nisi prius didiceris, quid sit sensus.

4 Modi dicti ab eo: quemadmodum sint in suis significationibus. Indicativus modus dicitur: quia significationem indicantis habet: ut lego. Imperativus, quia sonum habet imperantis: ut lege. Optativus, quia per ipsum optamus aliquid agere: ut utinàm legerem. [3] Conjunctivus, quia ei conjungitur aliquid: ut locutio plena sit. Nam quando dicis, cùm clamem, pendet sensus: quòd si dicam, cùm clamem, quare putas, quòd taceam? Plenus est sensus. Infinitus dicitur, eò quòd tempora definiens personam verbi non definit: ut clamare, clamasse. Cui si adjungas personam: clamare debeo, debes, debet, fit quasi finitum. Impersonalis dicitur, quia indiget persona nominis, vel pronominis: ut legitur, addis personam à me, à te, ab illo, & plenè sentitur. Sed infinitus modus persona tantùm verbi eget. Impersonalis verò, vel pronominis persona, vel nominis.

4 Conjugatio dicitur, eò quòd per eam ad unum sonum multa conjungantur. Docet enim, in quam syllabam exeat futurum tempus, ne per imperitiam quis dicat legebo, pro legam. Harum prima, & secunda mittunt futurum tempus in bo', & in bor: tertia in am, & in ar.

5 Genera verborum ideò dicta, quia gignunt. Nam activo adjicis r, & gignit passivum. Rursum passivo adimis r, & parit activum. Ipsa autem

(1) Cap. IX. Verbum quod verberat. *E Serv. ad art. Don. sed improbat Quintil. lib. 1. c. 5. Quæ de perfecta forma leguntur in impressis, à Longobardicis quibusdam rectè aberant.*

(2) Lecturio i.legere volo. *Sic Longobard. & Servius*: Una meditativa forma est, quæ non agere nos aliquid, sed adhuc velle agere ostendit, ut est lecturio: significat enim non lego, sed legere volo.

(3) Conjunctivus. *Servius.* Ideò dictus est conjunctivus, quia in loquendo, cùm solus elocutionem implere non possit, conjugit sibi indicativum.

tem activa dicuntur, quia agunt: ut verbero. Et passiva quia patiuntur: ut verberor. Neutralia, quia nec agunt, nec patiuntur: ut jaceo, sedeo. His si r litteram adjicis, (1) non sonant latinè. Communia autem dicuntur, quia, & agunt, & patiuntur: ut amplector. Hæc similitèr deposita r littera Latina non sunt. Deponentia verò dicuntur, (2) quia deponunt futuri temporis participium à significatione passiva, quod exit in dus, ut gloriandus.

CAPUT X.

De Adverbio.

1 ADverbium (3) dictum est, eò quòd verbis accidat: ut putà, benè legi. Benè, adverbium est, legi, verbum. Indè ergò dictum adverbium, quòd semper verbo junctum adimpleatur. Verbum enim solum sensum implet: ut scribo. Adverbium autem sine verbo non habet plenam significationem: ut hodie, adjicis illi verbum, hodie scribo, & juncto verbo implesti sensum.

CAPUT XI.

De Participio.

1 PArticipium dictum, quod nominis, & verbi capiat partes, quasi particapium. A nomine enim vendicat sibi genera, & casus; à verbo tempora, & significationes; ab utroque numerum, & figuram.

CAPUT XII.

De Conjunctione.

1 COnjunctio dicta, quòd sensus, sententiasque conjungat. Hæc enim per se nihil valet, sed in copulatione sermonum, quasi quoddam exhibet glutinum. Aut enim nomina sociat: ut Augustinus, & Hieronymus, aut verba: ut scribit, & legit. Una autem vis omnium, sive copulent, sive disjungant. Copulativæ autem conjunctiones dictæ, eò quòd sensum, vel personas conjungant: ut ego, & tu eamus ad forum, ipsum, & sensum conjunxit. Disjunctivæ dictæ, quia disjungunt res, aut personas: ut ego, aut tu faciamus. (4) Subjunctivæ dicuntur, quia subjunguntur: ut que: Dicimus enim, (5) regique, hominique, Deoque: non dicimus, que regi, que homini. (6) Expletivæ dictæ, quia explent propositam rem: ut puta, si hoc non vis, saltem illud fac. Communes nominantur: quia ubivis ponuntur, & subjunguntur: ut, igitur hoc faciam, hoc igitur faciam. (7) Causales dicuntur à causa, eò quòd aliquid cogunt facere, ut puta: Occido illum, quia habet aurum causa est. Ratio-

na-

(1) Non sonant Latinè. Latina *ms.* non sunt Latina *paullòpost ex Donat.*

(2) Quia deponunt futuri temporis participium à passiva significatione. Deponens (*ait Carisius*) per antiphrasim dicitur, id est, è contrariò, quòd verbum r littera finitum deponere eam non potest. *Idem totidèm verbis Diomedes. Ergo eodem modo hæc Isidori verba sunt accipienda: ut cùm verbum deponens reliquas voces à passiva significatione deposuerit, hoc est, dejecerit: futurum in dus a patiendi significatione depellere nunquàm queat. Nam sequendus, utendus, & siqua hujusmodi reperiuntur, passivam significationem retinent. Aut*, deponunt *adjiciunt, neque recipiunt futurum in dus propter passivam significationem, ut gloriandus, nam gloriandus in usu planè non est. Comminianus apud eundem Charisium.* Trahuntur participia à Communi (*inquit*) quatuor, præsens, & præteritum, & duo futura: vadans, vadatus; vadaturus, vadandus. A deponenti tria; præsens, præteritum, & futurum, ut luctans, luctatus, lucturus.

(3) Cap. X. Totum caput e Sergio.

(4) Cap. XII. Subjunctivæ. *Ita appellat eas Donatus.*

(5) Regique, hominique, Deoque. *Hemistichium Juvenci de Magis.*

(6) Expletivæ. *Etiam Donatus, & Diomedes*, saltem *in expletivis numerant.*

(7) Causales, eò quod aliquid cogunt facere. *Recte emendavit Chacon cùm libri: partim cogitem, partim cogitent haberent. Sergius.* Inter causales, & rationales hoc interest, quòd tunc utimur causalibus, quando de causa loquimur: tunc rationalibus, quando de ratione. Causa est, quæ nos compellit (al. impingit) ad aliquid faciendum; ratio, qua utimur in faciendo.

nales dicuntur à ratione, qua quisque utitur in faciendo: ut, quomodo eum occidam, ne agnoscar, veneno? an ferro?

CAPUT XIII.

De Præpositionibus.

1 PRæpositio dicta, quòd nominibus præponatur, & verbis. (1) Accusativæ autem, & Ablativæ præpositiones à casibus, quibus serviunt, dictæ. (2) Loquelares verò, quia loquelis, id est, verbis semper cohærent, nec aliquid valent solæ positæ: ut di, dis. Conjunctæ verò verbis figuram faciunt, ut diduco, distraho.

CAPUT XIV.

De Interjectione.

1 INterjectio (3) vocata, quia sermonibus interjecta, id est, interposita, affectum commoti animi exprimit: sicut cùm dicitur (4) ab exultante, vah: à dolente, heu: ab irascente, hem: à timente, hei. Quæ voces quarumcumque linguarum propriæ sunt, nec in aliam linguam facilè transferuntur.

CAPUT XV.

De Voce.

1 VOx est aër ictus sensibilis auditu, quantum in ipso est. (5) Omnis vox, aut est articulata, aut confusa. Articulata est hominum, confusa animalium. Articulata est, quæ scribi potest. Confusa, quæ scribi non potest.

CAPUT XVI.

De Syllaba.

1 SYllaba Græcè, Latinè conceptio, sivè complexio dicitur. (6) Nam syllaba dicta est ἀπὸ τοῦ συλλαμβάνειν τὰ γράμματα, id est, à conceptione litterarum, συλλαμβάνειν enim dicitur concipere. Undè verè illa est syllaba, quæ ex pluribus nascitur litteris. (7) Nam unam vocalem pro syllaba abusivè, non propriè dicimus: quæ non tam syllaba dicenda est, quàm ratio temporum. Syllabæ autem, aut breves sunt, aut longæ, aut communes. Breves vocatæ, quia numquam produci possunt. Longæ, quia numquam corripi possunt. Communes autem, quia pro scribentis arbitrio cùm necessitas cogit, & producuntur, & corripiuntur: lege Donatum. Ideò autem syllabæ longæ, brevesque dicuntur, quia per varias vocum moras, aut dupla, aut simpla spatia temporis habere videntur. Diphthongæ syllabæ Græco nomine dictæ, quòd in eis binæ vocales jungantur.

2 Ex his apud nos veras esse scimus quatuor: ae, oe, au, eu. Ei verò apud majores tantùm celebrata fuit. Syllaba autem apud metricos ideò semipes nominatur, quòd sit dimidius pes. Nam pes duabus constat syllabis. Cùm ergo syllaba una est, quasi dimidius pes est. (8) Dionysius Lintius syllabarum omnium singulas formas ap-

(1) Cap. XIII. Accusativæ autem, & Ablativæ. *Ita appellantur à Serv. & Serg.*

(2) Loquelares. *Ita appellantur à Probo, Serv. Donat. Diomed. Charis. Festo in Am. & Bed. de Arte Metr.*

(3) Cap. XIV. Interjectiones. *Omnia ferè verba Aug. lib. 1. de Serm. Domini in mont. c. 9.*

(4) Ab exultante, vah, *Diomedes.* Exultantem significat evax: *Item Donatus*, & *Bed.* Lætantis evax. *Augustinus tamen.* Cùm delectamur, vah (*inquit*) dicimus.

(5) Cap. XV. Omnia, è Donato.

(6) Cap. XVI. *ἀπο τȣ̃ συλλαμϐ. Ita Serg. Diomed. Charis.*

(7) Nam unam vocalem pro syllaba abusivè. *Donatum videtur notasse, qui vocalem longam, syllabam dici propriè voluit. Ejus enim verba sunt.* Syllaba est comprehensio litterarum, vel unius vocalis enuntiatio temporum capax. Nam abusivè, etiam vocalem brevem syllabam vocamus.

(8) Dionysius Lintius. *Vel Lindius potius, cujus Strabo, & Suidas meminere.* Is *Pompeji ætate Grammaticam Romæ docuit.*

aptissimas fecit, & ob id statua honoratus est.

CAPUT XVII.

De Pedibus.

1 PEdes [1] sunt, qui certis syllabarum temporibus insistunt: nec à legitimo spatio unquam recedunt. Pedes dicti, eò quòd per ipsos metra ambulent. Nam sicut nos pedibus incedimus, ità metra, quasi pedibus, gradiuntur. Pedes autem omnes centum, viginti quatuor sunt: dissyllabi quatuor, trissyllabi octo, tetrassyllabi sexdecim, pentassyllabi duo, & triginta, hexasyllabi quatuor, & sexaginta. Usque ad quatuor autem syllabas pedes dicuntur: reliquæ συζυγίαι vocantur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum, quarè ità vocentur. Pyrrichius dictus est, quia hic assiduè, vel in certamine, vel in ludo puerili sæpiùs [2] frequentabatur. [3] Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur, id est sonus, qui fundebatur circa aures sacrificantium. Undè, & ii, qui tibiis canebant in sacris gentilium, spondiales nominabantur.

2 Trochæus verò ab eo dictus est, quòd celerem conversionem faciat cantilenæ, & quasi rota velocitèr currat in metris, τορχός enim Græcè rota dicitur.

3 Jambus dictus est, quod ἰαμβίζειν Græci detrahere dixerunt. Hujusmodi enim carmine omnes invectiones, vel detractiones implere poëtæ sunt soliti. Dictum autem nomen ab eo, quòd velut venenum quodammodò maledicti, aut liboris infundat.

4 [4] Tribrachys, qui, & Chorius appellatur, dictus, quia fit ex tribus brevibus.

5 Molossus dictus à saltatione Molossorum, quam exercuerunt armati.

6 [5] Anapæstus, quia remissionibus, & ludis hic pes dicatus est.

7 Dactylus à digito dictus, quòd à longiore nodo inchoans, in duos de-

(1) Cap. XVII. Pedes sunt, qui certis *Elegatissimè Terentianus*: Una longa non valebit edere ex sese pedem. Ictibus,
quia fit duobus non gemello tempore. *Sergius quoque.* Necesse est pedem unumquemque in se habere certum cum tem-
poribus numerum syllabarum.

(2) Frequentabatur. *Postea in Romano cod. hæc leguntur.* Sive Pyrrichius dicitur ἀπὸ τοῦ πυρὸς id est, igne, celeri,
enim, sicut ignis, pes iste decurrit. Hinc est illud Virgilianum: Ardentes Tyrii, id est, festinantes. *Eadem sunt*
in recentioribus editionibus. Recta tamen prior etymologia: *Terentianus* πυῤῥίχιος idem vocatur, quippe, & aptus Pyr-
rhichæ.

(3) Spondeus dictus, quia tractim. *Est enim* σπονδεῖν *lentè moveri, unde spondeos stabiles dixit Horatius. Et*
Cicero. Etsi enim hebetior est, & tardior, habet tamen stabilem quendam, & non expertem dignitatis gradum. *Vel*
potius ἀπὸ τῆς σπονδῆς, *id est, libatione, unde* ἐπιβώμιος *etiam dictus, quòd eo Sacerdotes ad aras progredientes*
uterentur, ut ejus pedis gravitas ominosis vocibus officeret, ne ad illorum aures pervenirent. Terentianus.

Qui, quòd in templis canorus à sono vocis malæ Auribus libantis obstat, & favet, σπόνδειος est.
Et qui tibiis longis in sacris canebant, spondiales dicebantur, quorum meminit Plutarchus.

(4) Tribrachys, qui, & chorius *Et trochæus dicitur: Quintilian. lib. 9. c. 4.* Tres breves choreum, quem tribrachyn
dici volunt. *Terentianus, cùm de jambo egisset:*

Nec minus currit trochæus lege versa temporum,
Syllaba longus priore parcior novissima
χόρειος idem nuncupatur à magistris plurimis.
Idem.
Nam solet longam trochæus solvere in duas breves,
Unde, & appellant trochæum, quem vocamus τρίβραχυν.

(5) Anapæstus. *Longobardicos secuti sumus, qui in hanc lectionem consentiunt. Altera etymologia, quæ in aliis libris*
manuscriptis, & ineditis legitur: Anapæstus dicitur repercussus, (Græci enim ἀνάπαιστιν repercussionem dicunt, qui
ideo dicitur repercussus, eò quòd repercutiatur à dactylo, est enim illi contrarius) *è Diomede sumpta est. Quibus ver-*
bis illud etiam subjungitur in sex libris. Illud autem mirandum est, in his duobus pedibus; quòd anapæstus suscipit
qualitatem nominis: nam ex contrarietate sequenti in contrarietatem ponitur, eò quòd brevitas in se præcurrit: ille
vero, qui in contrario ponitur, non de eo sumit vocabulum, sed de qualitate syllabarum. *Non prorsus absurdè, (si cui*
Diomedes tanti sit) sic enim ordinat Terentianus pedes, ut ab anapæsto incipiat, & omninò breviores semper præponat.
Sed quis non videt, hac etymologia recepta, ut anapæstus quasi repercussus dicatur, nihilominus hunc, quam dactylum
nomen sumere de qualitate syllabarum? non quod repercutiatur à Dactylo, sed quod duæ syllabæ breves repercutiuntur, &
obtunduntur à sequenti longa.

desinat breves. Sic, & iste pes [1] juncturam unam habet longam, & duas breves. Undè, & manus oppansa palma dicitur, & pendentes digiti dactyli.

8 Amphibrachus, quod in utraque parte brevem habeat, longa in medio interjacente, βραχὺς enim brevis dicitur.

9 Amphimacrus dicitur, quòd duæ hinc inde longæ habent in medio inclusam brevem, μακρὸς enim Græcè longus dicitur.

10 Bacchius appellatus est, eò quòd eo pede Bacchica, id est, Liberi sacra, celebrabantur.

11 [2] Antibacchius, vel Palimbacchius dictus, quia contrarius, vel iteratus à Bacchio est.

12 Proceleumaticus, eò quòd sit ad [3] celeuma canentium aptus.

13 Dispondeus autem, & ditrochæus, & dijambus dictus, quòd geminis constent jambis, spondeis, vel trochæis.

14 Antispastus, quòd sit ex contrariis syllabis, ex brevi, & longa, ex longa, & brevi.

15 Choriambus verò, quia ex hoc pede compositum carmen choris aptissimum sit.

16 Jonici sanè propter numerorum inæqualem sonum dicti: habent enim binas longas syllabas, binasque correptas.

17 Pæones dicti ab inventore. Constant ipsi ex una longa, & tribus brevibus: quæ longa juxtà nomina eorum variatim est constituta.

18 Epitriti vocati, quòd semper tres longas habeant syllabas, & unam brevem.

19 Syzygiæ autem sunt pentasyllabi, & hexasyllabi pedes. Et dictæ apud Græcos συζυγίαι, quasi quædam declinationes. [4] Sed hi non sunt pedes, sed appellantur pentasyllabi, & hexasyllabi: quia ultra quinque, & sex syllabas non procedunt: undè non oportet in carmine has syllabas quodlibet excedere nomen, ut Carthaginiensium, Hierosolymitanorum, & Constantinopolitanorum.

20 [5] Accidunt unicuique pedi arsis, & thesis, id est, elevatio, & positio vocis. Neque enim iter pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leventur, & ponantur: ut arma, ar elevatio est, ma positio. In his duobus per divisionem pedes legitimi colliguntur. Æqua divisio est, quoties arsis, & thesis æquali temporum divisione cæduntur. Dupla, quoties ex his unus alterum duplo vincit. Sescupla verò est, quoties unum alterum sescuplo superat. In simpla enim ejus parte unum plus invenitur: in dupla unum minus habetur. [6] Sescum enim dimidium dicitur. Triplum est, quando major pars ter continet totum minus, id est, tria, & unum. Epitritum est, quando minus continetur à majore, & ejus tertia pars. Cæduntur verò pedum membra, vel per æqualitatem, vel per du-

 plum,

(1) Juncturam unam. *Articulum juncturam dixit.*

(2) Antibacchius, vel Palimbacchius, quia iteratus. *Romanus codex cum Donato* ? Quia contrarius: *hi antibacchium, nostri palimbacchium interpretati sunt.*

(3) Ad celeuma canentium. *Calcantium volebat Chacon. ex Jerem.* 25. Celeuma, quasi calcantium. *Et Hieronym. Is.* 16. Nequaquam in vindemia lætus vindemiator celeuma cantabit. *Et Jerem.* 48. *&* 51. *Canendum alii edidere, haud male.*

(4) Sed hi non sunt pedes. *Cicero in Oratore.* Jam pæan, quod plures habeat syllabas, quam tres; numerus à quibusdam non pes habetur. *Sed quod συζυγίας* declinationes *dixit*: conjugationes *forte legendum.*

(5) Accidunt unicuique pedi arsis, *è Sergio. Vide Terentianum.*

(6) Sescum enim dimid. *Sic Longobard. libri. Cicero in Oratore*: Ut necesse sit partem pedis, aut æqualem esse alteri parti, aut altero tanto, aut sesqui esse majorem; ita fit, ut æqualis dactylus, duplex jambus sesquiplex pæan. *Vid. Serg. art.* 1. *c.* 5. *& Quintil. lib.* 9. *c.* 4.

plum, vel per sescuplum, vel per triplum, vel epitritum.

21 [1] Partimur ergo in æqua hos.

Spondeum	ut	æstas
Pyrrhichium		fuga
Dactylum		Mænalus
Anapæstum		Erato
Dispondeum		oratores
Proceleumaticum		avicula
Dijambum		propinquitas
Ditrochæum		cantilena
Antispastum		Saloninus
Choriambum		Armipotens

Item in dupla partimur hos pedes.

Trochæum	ut	meta
Jambum		parens
Molossum		Æneas
Tribrachyn		macula
Jonicum majorem		Junonius
Jonicum minorem		Diomedes

Unus verò tantum est, qui tripla partitione dividitur, quæ ex maxima, atque ideo minimè metris adest.

Tripla.

Amphibrachys) ut (carina

Sescupli autem ii sunt.

Amphimacrus	ut	insulææs.
Bacchius		Achat
Antibacchius		natura
Pæon primus		legitimus.
Pæon secundus		colonia.
Pæon tertius		Menedemus.
Pæon quartus		celeritas.

Restant, quos [2] epitrita partitione dividimus.

Epitritus primus	ut	sacerdotes
Epitritus secundus		conditores
Epitritus tertius		Demosthenes
Epitritus quartus		Fescenninus

Sunt igitur æqui decem, dupli verò sex, triplus unus, sescupli septem, epitriti quatuor.

22 NUmerus syllabarum in pedibus à duabus, usque ad sex protenditur, ulteriùs enim non procedit: quia usque ad sex syllabas tenduntur pedes. Tempora in pedibus sunt, utquanta unusquisque pes habeat. Resolutio est pedum, quando pro una longa duæ breves ponuntur: aut prò duabus longis quatuor breves, ut sectaque intexunt abiete costas. Abiete nunc resolutio est spondei in proceleumaticum: in qua resolutione semper [3] synalœpham sequitur Virgilius. [4] Ex una autem longa duæ breves fiunt: ex duabus autem brevibus longa nunquam fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possunt. Figura est, cujus nota syllabæ agnoscuntur. Ubi enim circuli partem inferiorem bis positam aspicis, pyrrichius est, ᴗᴗ: ubi i geminum jacens, spondeus. -- Nam nota brevis inferior semicirculus ᴗ. nota longa j jacens est. -.

23 [5] Metra pedibus accidunt, ut à trochæo trochaicum, à dactylo dac-

(1) Partimur ergo in æqua. *Omnia ex Donato usque ad Fesceninus.*

(2) Epitrita partitione. *Augustinus sesquitertiam nominat, alii supertertiam: Epitritam Diomedes, Donatus, & Terentianus.*

(3) Synalœpham sequitur Virgil. *Servius Æn. 5. ad illud.* Genua labant. Proceleumaticus (*inquit*) est, quem sic semper ponit Virgilius, ut cogi possit in dactylum. *Quod alibi etiam repetit. Id fit si i, & u, consonantes fiant: sed in* rejice capellas *eclog. 3. etiam duo ii in unum, idque consonans contrahenda cum tamen* i, *in medio, nisi inter duas vocales consonans esse non possit.*

(4) Ex una autem longa duæ breves f, ex duabus autem b, *Terentianus:*

Nam non ita est, ut longa dissolubilis.
Breves vicissim contrahi in longam valent.
Quia solida findi magnitudo non vetat:
Divisa jungi rursum in unum non queunt.

(5) Metra pedibus accidunt. *Donatus.* Accidunt unicuique pedi, arsis, & thesis, numerus syllabarum, tempus, resolutio, figura, metrum. *De quibus omnibus jam egit Isidorus: Sergius* Metrum, quod ex spondeo, spondaicum, ex trochæo, trochaicum; ex jambo jambicum nuncupatur. *Ac τὸ nuncupatur, addendum putabat Isidoro Chacon, ita fore integra omnia.*

dactilicum, à jambo jambicum, de quibus paullòpost dicendum est.

CAPUT XVIII.

De Accentibus.

1 ACcentus, qui Græcè prosodia dicitur, ex Græco nomen accepit. Nam Græcè πρὸς Latinè ad, ᾠδὴ Græce, Latinè cantus est. Hoc enim nomen de verbo ad verbum expressum est. Latini enim habent, & alia nomina. Nam accentus, & tonos, & tenores dicunt, quia ibi sonus crescit, & desinit: Accentus autem dictus, quod juxta cantum sit, sicut adverbium, quia juxta verbum est. Acutus accentus dictus, quòd acuat, & erigat syllabam. Gravis, quòd deprimat, & deponat, est enim contrarius acuto. Circunflexus, quia de acuto, & gravi constat: incipiens enim ab acuto in gravem desinit: atque ità, dum ascendit, & descendit, circunflexus efficitur. Acutus autem, & circunflexus similes sunt, nam uterque levat syllabam: Gravis contrarius videtur ambobus, nam sempèr deprimit syllabas, cùm illi levent: ut undè venit Titan, & nox ubi sidera condit: undè hic gravis est, minus enim sonat quàm acutus, & circunflexus. Monosyllaba autem pars orationis, si naturalitèr brevis est: ut vír, aut positione longa: ut árs, acutum accentum habebit. Si verò naturalitèr longa: ut rês, circunflexum. Dissyllaba pars orationis, si priorem naturalitèr longam habet, & ultimam brevem, circunflectitur, ut Musâ, alitèr acuitur. Trisyllaba pars orationis, si mediam brevem habet: ut tíbia, tunc primam acuimus. Si verò naturalitèr longam habet secundam, & ultimam brevem: ut (1) Românus, tunc mediam circunflectimus. Tetrasyllaba autem, & pentasyllaba ratione trisyllaborum retinentur. (2) Gravis accentus cum uno accentu poni potest in dictione una: cum utrisque nunquam, ut Catùllus. In composita dictione unus accentus est: ut armipotens, omnipotens. (3) Accentus autem reperti sunt, vel propter distinctionem: ut viridìque in littore conspicitur sus, ne dicas ursus, vel propter pronuntiationem ne dicas méta brevitèr, & non producta metâ, vel discernendæ ambiguitatis causâ, ut ergò. Nam cùm producitur go, causam significat, cùm corripitur, conjunctio est.

CAPUT XIX.

De Figuris accentuum.

1 FIguræ (4) accentuum decem sunt, quæ à Grammaticis pro verborum distinctionibus apponuntur ὀξεῖα, id est, acutus accentus, linea à sinistra parte in dexteram partem sursùm ducta fit ità. ´

2 Βαρεῖα, id est, gravis linea à summo sinistræ in dexteram deposita, fit ità. `

3 Περισπωμένη, id est, circunflexus, linea de acuto, & gravi facta exprimitur ità. ^

4 Μακρὰ, id est, longa virgula jacens est ità. -

5 Βραχὺς, id est, brevis pars est cir-

(1) Cap. XVIII. Ut Romanus. *Ita legendum ex Tarraconensibus libris, vel* Cethegus *ex Donat. ut congruat exemplum, non Metellus, ut est in reliquis libris. Nam distinxit paullò ante naturaliter longam à positione longa.*

(2) Gravis accentus c. v. a. p. p. i. d. v. cum utrisque nunquam. *Nunquàm enim plus unà acuta in eadem voce, ut ait Quintilianus: sed gravis poni in una dictione non solum cum acuto, sed etiam cum circunflexo potest.*

(3) Accentus autem reperti sunt. *Atqui Donatus, & Sergius, undè hæc sumpta sunt; conturbari, & dissipari sapè accentum legendi, vel distinguendi, vel pronuntiandi ratione, vel discernendæ ambiguitatis necessitate dicunt: & utrumque verum esse, nemo negarit.*

(4) Cap. XIX. Figuræ accentuum. *Omnia ex Donato.*

circuli inferior, jacens ità. ᴗ

6 Ὑφὲν, id est, conjunctio, quia duo verba connectit, subjecta virgula versui circunflexa fit ità. ᴗ

7 Diastole, id est, distinctio, quæ è contrario separat, dextera pars circuli supposita versui fit ità.,

8 Apostrophos, pars itèm circuli dextera, & ad summam litteram apposita, fit ità', qua nota deesse ostenditur in sermone ultima vocalis: ut tribunal', pro tribunali.

9 Δασεῖα, quod interpretatur aspiratio, id est, ubi H littera poni debet, tali figura notatur. ⊢

10 Ψιλὴ, quod interpretatur siccitas, sivè purum, id est, ubi h littera esse non debet, tali nota ostenditur. ⊣

11 [1] Quorum duorum accentuum figuram Latini ex ipsa littera aspirationis fecerunt. Undè, si conjungas has, facis eamdem aspirationis notam H. Rursùm si medium ejus apicem scindis, δασεῖαν ⊢, & ψιλὴν ⊣ facis.

CAPUT XX.

De Positura.

1 POsitura est figura ad distinguendos sensus per cola, & commata, & periodos, quæ dum ordine suo apponitur, sensum nobis lectionis ostendit. Dictæ autem posituræ, vel quia punctis positis annotantur: vel quia ibi vox pro intervallo distinctionis deponitur. Has Græci θέσεις vocant, Latini posituras. Prima positura subdistinctio dicitur, eadem, & κόμμα. Media distinctio sequens est, ipsa, & κῶλον. Ultima distinctio, quæ totam sententiam claudit ipsa est περίοδος: cujus: ut diximus, partes sunt, κῶλον, & κόμμα: quarum diversitas punctis diverso loco positis demonstratur. Ubi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est, & [2] tamen respirare oportet; fit comma, id est, particula sensus, punctùsque ad imam litteram ponitur, & vocatur subdistinctio ab eo, quod punctum subtus, id est, ad imam litteram accipit. Ubi autem in sequentibus jam sententia sensum præstat, sed adhùc aliquid superest de sententiæ plenitudine: fit colon, mediàmque litteram puncto notamus, & mediam distinctionem vocamus, quia punctum ad mediam litteram ponimus. Ubi verò jam per gradus pronuntiando plenam sententiæ clausulam facimus, fit periodus: punctumque ad caput litteræ ponimus, & vocatur distinctio, id est, disjunctio: quia integram separavit sententiam. Hoc quidem apud oratores. Cæterum apud poëtas ubi in versu post duos pedes syllaba remanet, comma est, quia ibi post scansionem præcisio verbi facta est. Ubi verò post duos pedes de parte orationis nihil superest, colon est. Totus autem versus periodus est.

CAPUT XXI.

De Notis sententiarum.

1 PRætereà quædam scripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus, & historiis apposuerunt. Nota, est figura propria in litteræ modum posita, ad demonstrandum unamquam-

(1) Quorum duorum accentuum figuram Latini ipsam litteram H. *Ita quidem Donatus, & Sergius. Sed A. August. etiam Græcos priùs littera ipsa H pro aspiratione usos dicit. Habere enim se Græcos nummos in quibus scriptum sit H H R A K A. Idque etiàm Athæneum lib. 9. c.19. & Priscianum in lib. de Ponderibus testari. A quibus ne Capellæ quidem verba prorsus abhorrent.* H aspirationis notam Græci diviserunt. *Quod si vocem* Latini, *tollas quæ à Romano codice abest, non minus commoda erit scriptura.* Quorum duorum accentuum figuram ex ipsa littera aspirationis fecerunt *Græci scilicet.*

(2) Cap. XX. Et tamen respirare oportet. *Hanc respirationem Donatus, & Sergius mediæ distinctioni tribuunt.*

quamque verbi, sententiarumque, ac versuum rationem. Notæ autem versibus apponuntur numero viginti sex, quæ sunt nominibus infrascriptis.

2 [1] Asteriscus apponitur in iis, quæ omissa sunt, ut illucescant per eam notam, quæ deesse videntur. Stella enim ἀστὴρ Græco sermone dicitur, à quo Asteriscus est derivatus.

3 [2] Obelus, id est, virgula jacens apponitur in verbis, vel sententiis superfluè iteratis, sivè in iis locis, ubi lectio aliqua falsitate notata est; ut quasi sagitta jugulet supervacua, atque falsa confodiat. Sagitta enim Græcè ὀβελὸς dicitur.

4 Obelus supernè adpunctus ponitur in iis, de quibus dubitatur, utrùm tolli debeant nècne.

5 [3] Limniscus, id est, virgula inter geminos punctos jacens, apponitur in iis locis, quæ Sacræ Scripturæ interpretes eodem sensu, sed diversis sermonibus transtulerunt.

6 [4] Antigraphus cum puncto apponitur, ubi in translationibus diversus sensus habetur.

7 [5] Asteriscus cum obelo: hac propriè Aristarchus utebatur in iis versibus, qui non suo loco positi erant.

8 Paragraphus ponitur ad separandas res à rebus, quæ in connexu concurrunt: quemadmodùm in catalogo loca à locis, & regiones à regionibus: in agone præmia à præmiis, certamina à diversis certaminibus separantur.

9 Positura est figura paragrapho contraria, ideò sic formata, quia sicut ille principia notat: ità ista fines à principiis separat.

10 [6] Cryphia: circuli pars inferior cum puncto ponitur in iis locis: ubi quæstio dura, & obscura aperiri, vel solvi non potest.

11 [7] Antisigma ponitur ad eos versus, quorum ordo permutandus est, sic, & in antiquis auctoribus positum invenitur.

12 [8] Antisigma cum puncto ponitur in iis locis, ubi in eodem sensu duplices versus sunt, & dubitatur, qui potiùs eligendus sit.

13 [9] Diple: hanc scriptores nostri apponunt in libris Ecclesiasticorum virorum ad separanda, vel demonstranda testimonia Sanctarum Scripturarum.

14 [10] Diple περὶ στίχον, hanc primus Leogoras Syracusanus apposuit Homericis versibus ad separationem Olympi à Cœlo.

15 [11] Diple περιεστιγμένη id est, cum geminis punctis: hanc antiqui in iis apponebant, [12] quæ Zenodotus Ephesius non rectè adjecerat, aut detra-

(1) Cap. XXI. Astericus. *De Asterisco, & obelo August. 18. de Civit. cap. 42. & Hieronym. in Præfat. Paralipom. & in Job, & epist. 135. ad Suniam, & Fretel. Reperiunturque adhuc in libris, & Asterisci, & obeli diversa aliquantulum figura Asterisci.* ⁎ ⁎ ⁎ *obeli.* —, →

(2) Obelus superne appunctus. *Placet A. Augustino sic pingi, ut est in Pandectis Florent.* →

(3) Limniscus. *De vocis notione vid. Veget. de Re veterinaria. Mirum verò Hypolimniscum ab Isidoro prætermissum (nam prætermissum non dubito, cum omnes xxvj. notas, quas proposuit, explicarit) cùm constet quatuor omnino notis in hexaplis, aut octaplis usum fuisse Origenem, asterisco, obelo, limnisco, & hypolimnisco. Est verò hypolimniscus ex Epiphanio virgula jacens punctum subtus habens, quo indicatur ab altero tantum lxx. pari, sensum eisdem verbis redditum: figura fuit.*

(4) Antigraphus. *Duplici figura pingitur in Gotthicis hæc tantùm.*

(5) Asteriscus cum obelo. *Hunc A. August. ita pingi vult.*

(6) Positura. *Cum reliqua omnia Græca sint; suspectum positura nomen videri possit.*

(7) Antisigma. *Vid. Laert. in Platone.*

(8) Antisigma cum puncto. *In Laertio A. Augustini hæc erat figura.*

(9) Diple. *Cicero lib. VIII. Ep. ad Att. ep. 2.* Vibulii res gestæ sunt adhuc maximæ, id ex Pompeii litteris cognosces, in quibus animadvertito illum locum, ubi erit διπλῆ. *De figura consentiunt omnia, præter codicem Laertii A. August. in quo hæ cernuntur* , *mendose, ut ipse etiam putabat.*

(10) Diple περὶ στίχον *Leogoræ meminit Suidas, sed nihil de eo præter nomen.*

(11) Diple περιεστιγμένη. *Sic Anton. August. ex Cæsaraug.* C. Gotthic. CC.

(12) Quæ Zenodotus. *Primus his (ut ait Suidas) Homeri corrector fuit, Bibliothecis Alexandrinis præfectus, & filiorum Ptolomæi Magister.*

traxerat, aut permutaverat: in iis, & nostri ea usi sunt.

16 Diple ὠβελισμένη interponitur ad separandas in comœdiis, vel tragædiis periodos.

17 (1) Aversa (2) quotiès strophe, & antistrophus infertur.

18 Aversa cum obelo ad ea ponitur, quæ ad aliquid respiciunt, ut:

(3) *Nos ne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo*
Conamur? nos? an miseros, qui Troas Achivis Objecit? -

19 Diple supernè obelata ponitur ad conditiones locorum, ac temporum, personarumque mutatas.

20 Diple recta, & aversa supernè obelata ponitur, finita loco suo monade significante similem sequentem quoque esse.

21 Ceraunium ponitur quotiès multi versus improbantur, nec per singulos obelantur, ceraunus enim fulmen dicitur.

22 (4) Chresimon hæc sola ex voluntate uniuscujusque ad aliquid notandum ponitur.

23 (5) φ, & ρ, id est φροντίς, hæc ubi aliquid obscuritatis est, ob sollicitudinem ponitur.

24 Anchora superior ponitur, ubi aliqua res magna omninò est.

25 Anchora inferior, ubi aliquid vilissimè, vel inconvenientiùs denuntiatum est.

26 (6) Coronis nota tantùm in fine libri apponitur.

27 (7) Alogus nota ad mendas adhibetur.

28 Fiunt, & aliæ librorum notulæ pro agnoscendis iis, quæ per extremitates paginarum exponuntur: ut ubi lector in liminari hujusmodi signum invenerit, ad textum recurrens ejusdem sermonis, vel versiculi sciat esse expositionem, cujus similem superjacentem notam invenerit.

CAPUT XXII.

De Notis vulgaribus.

1 VUlgares (8) notas Ennius primus mille, & centum invenit. Notarum usus erat: ut quicquid pro concione, aut in judiciis diceretur, librarii scriberent complures simùl astantes, divisis inter se partibus, quot quisque verba, & quo ordine exciperet. (9) Romæ primus Tullius Tiro Ciceronis libertus commentatus est notas, sed tantùm præpositionum. (10) Post eum Vipsanius Philargius, (11) & Aquila libertus Mæcenatis alius alias addiderunt. Deindè Seneca, (12) contrac-

(1) Diple aversa. *Placet Cæsaraug. libri figura* > *itemque aversa cum obelo,* ⟷ *& supernè obelata.*
(2) Quoties Strophe. *De Strophis, & antistrophis vide Pindari interpretem, ad Olymp. & Hephæstionis enchyridion, & Fortunatianum de Metris Horatianis. Qui ita ait.* In cantionibus lyricis legitimè scriptis; hoc est monostrophis hæc tria inveniri necesse est; strophen, antistrophen, epodon. Nam circuire aram dextra strophen vocabant, redire à sinistra antistrophen, post eum in conspectu Dei consistentes cantici reliqua peragebant, epodon.
(3) Nosne tibi fluxas Phrygiæ res. *Quo loco Servius* status (*inquit*) relativus est.
(4) χρήσιμον. *Quod usui est.*
(5) φ, & ρ. *Cum in veteribus libris frontis legeretur, non difficilis fuit conjectura φροντὶς legendum, quæ vox curam significat, & solicitudinem.*
(6) Coronis. *Varie in libris pingitur, à quibus diversa est Hephæstionis nota. Sed placet Carion apud Aristophanem* γραμμή τίς ἐστι βραχεῖα καμπήν τιν᾽ ὑποκάτω ἔχουσα.
(7) Alogus. *Variè pingitur* ⁞7. V, T
(8) Cap. XXII. Vulgares notas Ennius primus. *Posteriorem intelligo, qui de litteris, & syllabis duos libros scripsit; ut ait Sueton. in Procem lib. de Illustrib. Gramm.*
(9) Romæ primus Tull. Tiro. *Verba Hieronymi in Chronic. Euseb. Sed quonam modo primus, si Ennius quoque primus? Nondum hæc concinnarat Isidorus.*
(10) Post eum Vipsanius. *Confirmavit conjecturam A. Augustini codex Ovetensis collegii, in quo Vipsanius disertè scriptum est. Quod vero Agrippa, qui ex Vipsania gente fuit, libertum hunc fuisse idem suspicabatur: non assentior. Neque enim arbitror libertò patronum id nomen dedisse, quod ipse respueret. Vid. Senec. in Declamat.*
(11) Et Aquila libertus Mæcen. *Notas à Mæcenate ipso excogitatas, sed editas ab Aquila narrat Dion. lib. 55.*
(12) Contractu omnium. *Sueton de Valer. Prob.* Multaque exemplaria contracta emendare, ac distinguere, & adnotare curavit.

tractu omnium, digestoque, & aucto numero, opus effecit in quinque millia. Notæ autem dictæ, eò quòd verba, vel syllabas præfixis characteribus notent, & ad notitiam legentium revocent, quas qui didicerunt propriè jam notarii appellantur.

CAPUT XXIII.

De Notis juridicis.

1 QUædam autem litteræ in libris juris verborum suorum notæ sunt, quò scriptio celeris breviorque fiat. Scribebatur enim verbi gratia: per B, & F, bonum factum: per S, & C, senatus consultum: per R, & P, respublica: per P, & R, populus Romanus: per D, & T, dumtaxat per supinam ɯ litteram mulier: (1) per P, secundùm naturam pupillus: (2) per Pꓯ verso capite, pupilla: per unum K Kaput: per duo KK juncta Kalumniæ Kausa: per I, & E, judex esto: per D, & M, dolum malum. Cujus generis plurimæ consimiles notæ in libris antiquis inveniuntur. Has juris notas (3) novitii Imperatores à codicibus legum abolendas sanxerunt: quia multos per has callidi ingenio ignorantes decipiebant, atque ità jusserunt scribendas in legibus litteras, ut nullos errores, nullas ambages afferant, sed sequenda, & vitanda apertè demonstrent.

CAPUT XXIV.

De Notis militaribus.

1 IN (4) breviculis quoque quibus militum nomina continebantur, propria nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti exi militibus superessent, quantique in bello cecidissent. (5) T nota in capite versiculi posita superstitem designabat. Θ Verò ad uniuscujusque defuncti nomen apponebatur. Undè, & habet per medium telum. Id est, mortis signum, de qua Persius ait:

Et potis est nigrum vitio præfigere theta.

2 (6) Cùm autem impuritiam significare vellent lambda littera usi sunt: sicut mortem significabant cùm ponebant theta ad caput. In stipendiorum quoque largitione propriæ erant notæ.

CAPUT XXV.

De Notis litterarum.

1 NOtas etiam litterarum inter se veteres faciebant: ut quidquid occultè invicem scriptura significare vellent, mutuò scriberent. Testis est Brutus, qui iis litteris ea, quæ acturus erat, notabat, ignorantibus aliis quid sibi vellent eæ litteræ. Cæsar quoque Augustus ad filium: Cùm, inquit, innumerabilia incidunt assiduè, quæ scribi ad alterutrum

(1) Cap. XXIII. Per supinam ɯ litteram. *Cum plerique omnes libri m, litteram haberent, probissimè conjecit. A. Augustinus* ɯ. *scribendum, quo tertia littera significatur. Nam per C conversam in hunc modum* Ↄ. *Cujam significabant, eoque prænomine mulieres omnes utebantur. Plutarch. in Problem. & Boæth. in Top. Quod autem per supinam* ɯ *litteram dicit Isidorus; Romanus Codex hanc notam habet* ɰ *quæ est etiam in Gotth. Ov.*

(2) Per Pꓯ verso capite pupilla. *Ita Valerius Prob.*

(3) Novitii Imperatores. *Justinianus in Præfat. quæ Pandectis, & Codici præfixa est. Obierat autem Justinianus anno à Christo nato* IↃLXV.

(4) Cap. XXIV. In breviculis *Ruffinus invect.* 2. Siquis accepto breviculo, in quo militum nomina continentur, nitatur inspicere, quanti ex militibus supersint, quanti in bello ceciderint; & requirens, qui inspicere missus est propriam notam, &c.

(5) T nota i. c. v. superstitem signif. *Ita apud P. Diaconum quamvis V. nota vivum solere significari sciamus. Nam quod V. ferale vocat Ausonius, alia ratio est, ut adnotavit eruditissimus vir.*

(6) Cùm autem impuritiam. *Al. pueritiam, al. imperitiam. Ergo* λυρεῖν, λαλεῖν, *aut etiam lallare, quæ puerorum, & imperiorum sunt, per* λ *significari quidam suspicantur. Alii non* λ, *sed y litteram Pythagoræ substituunt puerorum ætati convenientem. Qui impuritiam malunt* λεσβιάζειν, *aut aliud obscœnum verbum ex Aristophane in Concionatricibus intelligunt.*

trum oportet, & esse secreta: habeamus ergo inter nos notas si vis tales: ut cùm aliquid notis scribendum erit, pro unaquaque littera scribamus sequentem, hoc modo, pro a, b; pro b, c, & deinceps eadem ratione cæteras; (1) pro z autem, littera redeundum erit ad duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribebant.

CAPUT XXVI.

De Notis digitorum.

1 SUnt quædam, & digitorum notæ: sunt, & oculorum, quibus secum taciti proculque distantes colloquuntur: sicut mos est militaris, ut quoties consentit exercitus, quia voce non potest, manu promittat, alii quia voce non posunt, gladiorum (2) nutu salutant. (3) Ennius de quadam impudica. Quasi in choro pila ludens datatim dat sese, & communem facit. Alium tenet, alii adnudat, alibi manus est occupata, alii pervellit pedem, alii dat anulum spectandum à labris, alium invocat, cum alio cantat, attamen aliis dat digito litteras. Et Salomon: Annuit oculo, terit pede, digito loquitur.

CAPUT XXVII.

De Orthographia.

1 ORthographia Græcè, Latinè recta scriptura interpretatur: ὀρθὴ enim Græcè recta: γραφὴ scriptura dicitur: hæc disciplina docet quemadmodum scribere debeamus. Nam sicut ars tractat de partium declinatione, ità orthographia de scribendi peritia: ut putà ad, cùm est præpositio, d litteram, cùm est conjunctio t litteram accipit.

2 Haud: quando adverbium est negandi, d littera terminatur, & aspiratur in capite: quando autem conjunctio est, per t litteram sine aspiratione scribitur.

3 Apud præpositio per d scribitur, sicut ad patrem, quoniam veteres sæpè ad pro apud usi sunt, duabus ex iis mediis litteris subtractis.

4 Interdum autem aliæ litteræ in locum aliarum ritè ponuntur, B, & P litteris quædam cognatio est. Nam pro Birro dicimus Pirrum. C, & G quandam cognationem habent. Nam cùm dicimus centum, & trecentos, posteà dicimus quadringentos, g ponentes pro c. C, & Q similitèr cognatio est: nam hujusce per c: cujusque per

(1) Cap. XXV. Pro z autem l. red. ad dupl. aa. *Suetonius in August. Pro x autem ad duplex aa: opinor, quia Augusti tempore extrema littera fuit x. Isidori verò z. ut suprà vidimus c. 3. & 4.*

(2) Cap. XXVI. Nutu gladiorum. *Sic est in Longobard. libro Viri clariss. G Loaisæ, cùm in reliquis omnibus motu non perindè elegantèr legatur.*

(3) Ennius de quad. impud. *Nævium pro Ennio reponendum admonuit vir eruditus ex Festo. Sunt autem versus ex Tarentilla Nævii quos Gab. Faernus Trochaicos quinque esse dicebat, sed duos mendosè scriptos, illa verba* in choro *tollenda esse, vel potiùs ante scribenda, quasi dicta essent à poœta in choro:*

Quasi pila ludens datatim dat se, & communem facit,
Alium tenet, alii nutat.——.
Alibi manus est occupata, alii pervellit pedem,
Alii dat anulum spectandum à labris alium invocat,
Cum alio cantat, attamen aliis dat (de) digito litteras.

Licuit eidem secundum versum ex Festo in Adnictat ità supplere. Alii adnutat, alii adnictat, alium amat, alium tenet. *Sed opera pretium erit eosdem senarios factos ab alio audire.*

Quasi in foro pilla.
Ludens datatim dat se, & communem facit,
Alium tenet, alii adnictat, alibi manus
Est occupata, ast alii percellit pedem,
Alii dat anulum spectandum de labris,
Alium invocat, cumque alio cantat, atamen
Aliis dat digito litteras.

Vid. conjectanea in Varronem.

per q scribimus. [1] Cùm autem præpositio per c escribenda est, si autem adverbium fuerit, per q. Dicimus enim quum lego. Deus per e solam: dæmon per æ diphthongum est notandus.

5 Equus quod est animal, per e scribendus. Æquus quod est justus, per æ diphthongon est scribendus. [2] Exul addita s debet scribi: quia exul dicitur, qui extra solum est. [3] Exultat, melius sine s littera scribitur. Nam cùm ipsa x ex c, & s constat, quomodo cùm in ea sit s, rursus ei additur alia?

6 Æquor per diphthongon scribendum, quia non ab aqua, sed ab æqualitate nomen est factum.

7 Forsitan per n in fine scribendum, quia integrum ejus est, si forte tandem.

8 Fedus, quod est deformis, per e solam scribendum: fœdus, quod est pactum, cum œ diphthongo scribendum.

9 [4] Formosus sine n scribitur: quia à formo i. calido: calor, n. sanguinis efficit pulchritudinem.

10 [5] Gnatus quod est filius, per g scribendum: quia facit generatus.

11 H, quæ aspirationis nota est, in Latino tantùm vocalibus jungitur: ut honor, homo, humus. [6] Aspiratur autem, & consonantibus, sed in Græcis, & Hebræis nominibus. Heus autem, & heu interjectiones per h scribendæ.

12 I litteram inter duas vocales constitutam bis scribi quidam existimabant: [7] ut Trojia, Majia, sed hoc ratio non permittit. Nunquam enim tres vocales in una syllaba scribuntur. Sed I littera inter duas vocales constituta, pro duplici habetur.

13 Id, pronomen neutri generis per d scribitur, ab eo quòd est is, ea, id: quia facit idem.

14 Quòd si verbum est tertiæ personæ per t notabitur, ab eo quòd est eo, is, it: quia facit itur.

15 K litteram antiqui præponebant [8] quoties a sequebatur, ut Kaput, Kanna, Kalamus. Nunc autem Kartago, & Kalendæ per eamdem tantùm scribuntur. Omnia autem Græca nomina qualicumque sequente vocali per K sunt scribenda.

16 Lætus per æ diphthongum scribitur: quia lætitia à latitudine vocata est, cui contraria est tristitia, quæ angustiam facit. L, autem littera interdum pro d, littera utimur: ut latum pro datum, & calamitatem pro cadamitate: à cadendo enim nomen sumpsit calamitas.

17 [9] Maxumus: an maximus, &

(1) Cap. XXVII. Cum autem præp. *Ex Velii Longi libello de Orthograph.*

(2) Exul addito s. *Quia salvum esse dictionibus suum initium debet, ait Terentius Scaurus.*

(3) Exultat. *E margine hæc adscita putabat Chacon, continent enim sententiam præcedenti contrariam, è Placidi glossis desumptam. Nos Isidoro id nihil obesse putamus: illius, n. non tàm his de rebus judicare, quàm pluribus è locis diversa corrogare studium fuit. Eadem fuit Velii Long. opinio in lib.* de Orthographia. *Porrò in antiquissimis legum tabulis in æs incisis, maxsumus, proxsumus, dixserint, faxsit, deduxsit, exsigatur hujusmodique alia multa visuntur.*

(4) Formosus sine n *Scaurus.* Non mediocritèr peccant qui formoso n. litteram adsumunt, non magis necessariam, quàm glorioso. *Quidam ex apicibus vocalibus longis impositis n contraxisse plurimas voces contendunt: ut formosus, thesaurum, mesam, quoties, vicesimum. A. Augustinus antiquiorem censebat hanc scripturam, quam usum apicum, extare enim Genuæ æream tabulam ante Ciceronis ætatem incisam, in qua sit VICENSVMVM. Idemque de thensauro, thensa mensa, & reliquis existimabat. Apices addere vocalibus longis non ità antiquum fuisse, licet sit vetus Quintiliano teste. Nam antiquiores longas vocales duplicare solitos: ut Feelix, pro Felix, Vaala, pro Vala, quæ in nummis leguntur.* Quod autem formosus à formo ducit: idem repetit lib. x. & xix. c. 7. & xx. c. 13.

(5) Gnatus quia facit generatus. *Eodem modo loquitur paullòpost.* Sat. per t. quia integrum facit satis.

(6) Aspiratur, & consonantibus. *Cicer. in Orator.* Quin ego ipse cùm scirem majores ità locutos: ut nusquam nisi in vocalibus aspiratione uterentur, loquebar ità: ut pulcros, cetegos, Cartaginem dicerem.

(7) *Ut* Trojia, Majia. *Ita Ciceronem solitum scribere tradit Velius. Quò respexisse videtur Terentianus.* Atque i. geminum scribere nos jubent magistri.

(8) Quoties a sequebatur *a breve: ut diximus ex Diomed. ad cap.* 4.

(9) Maxumus an maximus. *Vel. Longus.* Ut jam in ambiguitatem cadat, utrum per i quædam debeant dici an per u: ut est optumus, maxumus. In quibus adnotandum antiquum sermonem plenioris sonus fuisse, & ut ait Cicero, rusti-

& si qua similia sunt, qualitèr scribi debeant quæsitum est. Varro tradidit Cæsarem per i hujusmodi verba enuntiare, & scribere solitum esse: indè propter auctoritatem tanti viri consuetudinem factam: ut maximus, optimus, pessimus scribatur.

18 Malo per unum l scribendum: quia est magis volo: Malle per duo ll, quia est magis velle: nolo quoque per unum l, nolle per duo. (1) Nolo enim, ne volo est: nolle, ne velle.

19 (2) Os si vultum, aut ossum significat per o solam scribendun est: (3) si personam, h præponenda est.

20 Ora finium per o: hora diei, per h scribendum.

21 Onus si de onere venit per o solam scribendum: si de honore, cùm h aspiratione.

22 Præpositio, & prætereà, per diphthongum scribendum.

23 (4) Penè verò quod est conjunctio, per e.

24 Pœna, quod est supplicium, per œ.

25 Q littera tunc rectè ponitur: cùm illam statim u littera sequitur, & alia quælibet una pluresvè vocales junguntur, ità ut una syllaba fiat. Cætera per c scribuntur.

26 Quæ, pronomen cùm a scribendum: que, conjunctio, sine a.

27 Quid, per d litteram scribitur cùm pronomen est: per t, cùm verbum, cujus positio prima est, queo, quis, quit: & in compositione nequeo, nequis, nequit.

28 Quod, quando pronomen est, per d scribendum: quando numerus, per t: quia totidem per t scribitur.

29 (5) Quotidiè per q scribendum: non per c, ut sit quot diebus.

30 R littera, communionem habet cùm s littera. Itaquè apud antiquos honos, labos, arbos dicebatur: nùnc honor, làbor, arbor.

31 Sat per t scribi oportet, quia integrum ejus facit satis.

32 Sed per d oportet scribi. Apud antiquos enim sedum dicebatur: nos finales duas litteras abscidimus.

33 (6) Tamtus sicut, & quàmtus in medio m habebunt. De quam enim, & tam veniunt, undè, & quamtitas, quamtus, & tamtus.

34 (7) Væ interjectio cùm a scribenda, Ve conjuctio, sine a.

35 Xristus, quia Græcum est per X scribendum. (8) Ita, & Xrisma.

36 Y, & Z litteris sola Græca nomina scribuntur. Nam cùm justitia z litteræ sonum exprimat: tamen, quia

ticanum: atque illis placuisse per u talia scribere, & enuntiare. Erravere autem Grammatici, qui putaverunt superlati-
va per u enuntiari: ut enim concedamus illis in optimo, in maximo, in pulchetrimo, in justissimo. Quid facient in his
nominibus in quibus æquè manet eadem quæstio superlatione sublata manubiæ, an manibiæ; lubido, an libido. Nos ve-
rò postquam exilitas sermonis delectare cœpit, usque i, littera castigavimus illam pinguitudinem, non tamen: ut ple-
ne i litteram enuntiaremus. Et contendam quosdam alia nomina per u scribere, qui antiquorum voluntates sequuntur.
Nec tamen sic enuntient, quomodo scribant. *Vide Quintil. lib. 1. c. 3. & Gn. Cornutii librum de Orthog. apud Cassio-*
dor. Unde hæc translata sunt.

(1) Nolo n. nec volo. *Ne pro non dixisse antiquos probat Festus. Idquè frequens apud Plautum. Terentius quoque* nisi tu
ne vis, *dixit.*

(2) Os si vultum aut ossum significat. *Ita constantèr VV. CC. nec mirum ossum dixisse hoc loco Isidorum necessitate*
panè coactum. Cum osso Agellium multò anteusum tradat Charisius. De loco verò Terentii in Eunucho credo ego Faerno,
illud addens, si ossum apud Terentium legeretur, nequè Varronem, nequè Charisium, qui id non probant, fuisse dissi-
mulaturos.

(3) Si personam. *Ut sit accusativus pronominis articularis, hos.*

(4) Pene quod est conjunctio per e. *In Pandectis Florentinis per æ perpetuò scribi ajebat A. Augustinus.*

(5) Quotidiè per q. *Sed jam evanuisse dicit Quintilianus, Velius.* Per q. quotidie magis dicunt, quam per c. coti-
die, cum, & dicatur melius, & scribatur: non enim est quotidiè à quoto dictum, sed à continenti die cotidie tractum.

(6) Tamtus, & quamtus. *Vide apud Cassiod. de Orthograph. Gn. Cornutum, & Cessellium.*

(7) Væ interjectio. *Eodem modo Agellius lib. 5. c. 12.* Sed mirum (*inquit*) quod in compositione a deperditur, quo-
niam ve syllaba in illis brevis est: ut in vetus, vecors.

(8) Ita, & Xrisma. *Ita VV. CC. si Latine plasuit, tùne Xristum Xrisma scribi ob id opinor: ut retineretur Crucis figura,*
qua de re suprà c. 3. & 4.

quia Latinum est, per t scribendum est. Sic militia, malitia, nequitia, & cætera similia.

37 In dubiis quoque verbis consuetudo veterum erat: ut cùm eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longæ syllabæ apicem apponebant: ut putà populus arborem significaret, an hominum multitudinem: apice distinguebatur. Sic, & ubi litteræ consonantes geminabantur. (1) Sicilicum superponebant: ut sel'a, ser'a, as'eres. Veteres enim non duplicabant litteras, sed suprà sicilicos apponebant. Qua nota admonebatur lector geminandam esse litteram.

CAPUT XXVIII.

De Analogia.

1 (2) ANalogia (3) Græcè, Latinè similium comparatio, sivè proportio nominatur. (4) Cujus hæc vis est: ut quod dubium est, ad aliquod similè, quod non est dubium referatur: ut incerta certis probentur. Octo autem modis comparatio analogiæ colligitur, id est, qualitate, comparatione, genere, numero, figura, casu, extremitatibus similium syllabarum, & similitudine temporum. Si quid de iis unum defuerit, jam non est analogia, id est, similitudo: sed est anomalia, id est, extra regulam: ut lupus, & lepus, totum convenit: (5) sed dissentiunt casu: facit enim lupi, leporis. Nam regularitèr est dum quæris utrum trames masculinum sit an fœmininum: & erit masculinum. Item funis si incerti generis esse credis, similis est illi panis in declinatione, & erit masculinum. (6) Item ex comparatione positivorum: ut si dicas, doctus, magnus: positivi sunt, & sui similes. Fit, & per diminutionem: ut putà funem masculinum esse funiculus ostendit: sicut marmor neutri generis esse, marmusculum indicat. Nam quod genus in principalitate est, id esse solet in diminutione. Sed hoc non semper: ut pristinum pistrilla. Sed quia scire debemus (7) ex positione declinationem, & ex diminutione genus colligere.

CAPUT XXIX.

De Etymologia.

1 ETymologia est origo vocabulorum, cùm vis verbi, vel nominis per interpretationem colligitur. Hanc Aristoteles σύμϐολον, Cicero notationem nominavit: quia nomina, & verba rerum nota facit: ut putà flumen, quia fluendo crevit, à fluendo dictum. Cujus cognitio sæpè usum necessarium habet in interpretatione sua. Nam cùm videris undè ortum est nomen, citius vim ejus intelligis. Omnis enim rei inspectio, etymologia cognita, planior est. Non autem omnia nomina à veteribus secundùm naturam imposita sunt, sed quædam, & secundùm placitum: si-

 cut,

(1) Sicilicum superponeb. *Sic Victorinus in libro de Orthog. qui extare in signum ætate sua multis in libris testatur. Fuit autem nota hujusmodi SER'A, SEL'A.* Sicilicum dictum (*ait Festus*) quod semunciam secet. *Id nunc nullum apparere in antiquis marmoribus, aut libris miramur, cum in Duillii titulo CLASES, NVMEI, in nummis PILIPVS: sine ulla sicilici nota visantur.*

(2) Cap. XXVIII. *Omnia ex Quintil. lib. 1. cap. 5. & Sergii arte secunda, c. de Casibus, sed ità concinnata: ut neqaè interdùm cohæreant, neque auctoribus, è quibus sumpta sunt satis respondeant.*

(3) Analogia - Latinè similium comparatio. *Ferri poterat, nisi apud Quintilianum similium comparatio alio sensu acciperetur. Est n. apud illum Analogia pars, hic genus ipsum. Sergius melius similium rationem dixit.*

(4) Cujus hæc vis: ut quod dub. &c. *Verba sunt Quintil.*

(5) Dissentiunt casu facit n. lupi, leporis. *Non casu, sed genere differre voluit Sergius, quia non: ut lupus lupa, ità lepus lepa faceret.*

(6) Item ex comparatione positivor. *Donat. in art. secund.* In his regulis analogia, vel ex collatione positivor. nominum, vel ex diminutione cognoscitur.

(7) Ex positione declinationem, & ex dim. g. *Consentiunt VV. CC. in hanc scripturam.*

cut, & nos servis, & possessionibus interdum secundùm quod placet nostræ voluntati nomina damus. Hinc est quòd omnium nominum etymologiæ non reperiuntur: quia quædam non secundùm qualitatem qua genita sunt, sed juxta arbitrium humanæ voluntatis vocabula acceperunt. Sunt autem etymologiæ nominum, aut ex causa datæ: (1) ut reges à regendo, id est, à rectè agendo, aut ex origine: ut homo quia sit ex humo, aut ex contrariis: ut à lavando lutum, dum lutum non sit mundum, & lucus, quia umbra opacus, parum luceat. Quædam etiam facta sunt ex nominum derivatione: ut à prudentia prudens. Quædam etiam ex vocibus: ut à garrulitate graculus. Quædam ex Græca etymologia orta, & declinata sunt in Latinum: ut sylva, domus. Alia quoque ex nominibus locorum, urbium, fluminum traxerunt vocabula. Multa etiam ex diversarum gentium sermone vocantur. Undè, & origo eorum vix cernitur. Sunt enim pleraque barbara nomina, & incognita Latinis, & Græcis.

CAPUT XXX.

De Glossis.

1 GLossa Græca interprætatione linguæ sortitur nomen. (2) Hanc Philosophi ad verbum dicunt: quia vocem illam de qua requiritur, uno, & singulari verbo designat. Quid enim illud sit in uno verbo positum declarat: ut conticescere est tacere. Item, latus haurit apertum: haurit, percutit. Item cùm terminum dicimus finem: aut populatas interpretamur esse vastatas, & omninò cùm unius verbi rem uno verbo manifestamus.

CAPUT XXXI.

De Differentiis.

1 DIfferentia (3) est species definitionis, quam Scriptores artium de eodem, & de altero nominant. Hæc enim duo quadam inter se communione confusa, conjecta differentia, secernuntur, per quam quid sit utrumque cognoscitur: ut cùm quæritur, quid inter regem intersit, & tyrannum, adjecta differentia quid uterque sit definitur: ut Rex modestus, & temperans, tyrannus verò crudelis. Inter hæc enim duo differentia cùm posita fuerit, quid sit utrumque cognoscitur, sic, & cætera.

CAPUT XXXII.

De Barbarismo.

1 BArbarismus est verbum corrupta littera, vel sono enuntiatum: littera, ut floriet, dùm florebit dicere oporteat: sono, si pro media syllaba prima producatur: ut, latebræ, tenebræ. Apellatus autem barbarismus à barbaris gentibus, dùm Latinæ orationis integritatem nescirent: (4) unaquæque enim gens facta Romanorum, cùm suis opibus vitia quoque, & verborum, & morum Romam transmisit. (5) Inter barbarismum

(1) Cap. XXIX. Ut reges à rectè agendo. *Al.* à regendo. *Utrumque ex codicibus, & ex aliis Isidori locis confirmari potest. Vide lib. 3. de Summ. bon. c. 48. & Burchard. lib. 15. c. 38. & Ivon. part. 16. c. 39. & infrà lib. 12. c. 3.*

(2) Cap. XXX. Hanc Philosophi Adverbum. *Al.* adverbium *Græci* πρὸς ἔπος. *Undè natum* οὐδὲν πρὸς ἔπος. *Glossas initio dictas ipsa verba, vel obscura, vel peregrina ex Aristhotele, Galeno, Polluce, Suida, & Quintiliano novimus: posteriores interpretationes ipsis verbis additas eodem nomine vocarunt. Nimis tamen angustè loqui videtur Isidorus, cum unius verbi rem uno tantùm verbo explanari præcipit: ut si pluribus verbis explicetur glossam fore neget. Quod etiam repetit lib. 2. cap. 30.*

(3) Cap. XXXI. Differentia est. *Ex Victorin. & Boeth. lib. 1. de Diffinit. c. 28. repetuntur ead. lib. 2. c. 30.*

(4) Cap. XXXII. Unaquæque n. gens. *Eadem infrà lib. 9. c. 1.*

(5) Inter barbarismum, & barbarolexin. *Barbarolexin quoque nominat Charisius, Barbaralexin Donatus, & Diomedes.*

mum autem, & barbarolexim hoc interest, quod barbarismus in verbo Latino fit, dum corrumpitur: quando autem barbara verba Latinis eloquiis inseruntur, barbarolexis dicitur. Item quando in prosa vitium fit sermonis, barbarismus vocatur: quando in metro, metaplasmus dicitur. Barbarismus autem fit scripto, & pronuntiatione. Scripto quatuor modis, si quis in verbo litteram, vel syllabam adjiciat mutet, trasmutet, vel minuat. Pronuntiatione autem fit in temporibus, tonis aspirationibus, & reliquis, quæ sequuntur. Per tempora quippè fit barbarismus, si pro longa syllaba brevis ponatur, aut pro brevi longa. Per tonos, si accentus in aliam syllabam commutetur. Per aspirationem, si adjiciatur h littera ubi non debet, aut detrahatur ubi esse oportet. Per hiatum, quoties in pronuntiatione scinditur versus antequam compleatur: sivè quoties vocalis vocalem sequitur: ut Musae Aonides. Fit barbarismus, & per Metacismos, Jotacismos, & Labdacismos.

2 Metacismus est quoties m litteram vocalis sequitur: ut, bonum aurum, justum amicum. Sed, & hoc vitium, aut suspensione m litteræ, aut detractione vitamus.

3 Jotacismus est quoties in jota littera duplicatur sonus: ut, Trojia, Majia: ubi earum litterarum adeò exilis erit pronuntiatio: ut unum jota non duo sonare videatur.

4 (1) Labdacismus est, si pro uno l duo pronuntientur: ut Afri faciunt: sicut Colloquium pro conloquium: vel quoties unum l exilius, duo largius proferimus. Quod contrà est: (2) nam unum largius, duo exilius proferre debemus.

5 (3) Collisio est quoties novissimæ syllabæ finis in alterius principio est: ut matertera.

CAPUT XXXIII.

De Solœcismo.

1 Solœcismus est plurimorum verborum inter se inconveniens compositio, sicut barbarismus unius verbi corruptio. (4) Verba enim non recta lege conjuncta solœcismus est: ut si quis dicat, inter nobis pro inter nos: aut dare veniam sceleratorum, pro sceleratis. Dictus autem solœcismus à (5) Cilicibus: qui ex urbe Solæ, quæ nunc Pompejopolis appellatur, profecti, cùm apud alios commorantes, suam, & illorum linguam vitiosè inconsequenterque confunderent, solœcismo nomen dederunt. Undè, & similitèr loquentes, solœcismos facere dicuntur. Solœcismus autem apud Poëtas schema dicitur, quoties in versu necessitate metri factus invenitur: cum autem non invenitur necessitas, permanet solœcismi culpa. Solœcismus fit duobus modis, aut per partes orationis, aut per accidentia. Per partes orationis fit, si alteram partem pro altera ponamus: ut

(1) Labdacism. *Vide Martian. Capell.*

(2) Nam unum l. largius, duo exilius. *Contra videbatur, unum exilius, duo largius proferenda. Sed vetant libri omnes. Erit igitur, (ut opinor) hujusmodi Isidori sententia: ut quemadmodum vocales duæ cum in dipthongum conveniunt, non plenè singulæ proferuntur; sed ità coeunt: ut confuso sono aliquid unicuique depereat; neutraque illarum plene exaudiatur; ità duplex ll in media dictione exilius profertur, quàm simplex. Neque id (si argutari licet) præter rationem accidit. Nam prius l obtunditur cum in sequens illiditur: quàm plagam accipiens, alteram vicissim sequenti infligit, nàm cum eo coalescens aufert illi quod semivocales erat proprium: ut à vocali inciperet. Ita utrumque languescit, priùs posteriore sui parte, priore posterius. Labdacismos quoque nostri qui mollius loqui student sæpè admittunt. Neque Hebræi has delicias non agnovere, veluti cum in* חרלין *&* גוזלין *daghes decorum appingunt.*

(3) Collisio est. *Collisionis suprà non meminerat, at meminit Donatus.*

(4) Cap. XXXIII. Verba non rectè conjuncta. *Ex Aug. 2. de Doctrin. Christ. c. 13.*

(5) E Cilicib. *Ex Diomede.*

putà si [1] præpositiones adverbiis applicemus. Per accidentia fit, id est, per ea quæ accidunt partibus: ut putà per qualitates, genera, numeros, figuras, & casus. Per ista igitur omnia fiunt solœcismi, sicut Donatus exposuit. Fiunt prætereà, & plurimis modis. Nam Lucilius centum genera solœcismorum dixit, quos omnes vitare potiùs, quàm sequi debet, qui regulam rectè loquendi tenere studet.

CAPUT XXXIV.

De Vitiis.

1 Vitia apud Grammaticos illa dicuntur, quæ in eloquio cavere debemus. Sunt autem hæc: barbarismus, solœcismus, acyrologia, cacephaton, & reliqua.

2 Barbarismus est corruptio verbi unius: ut si tertiam syllabam quis producat in ignoscere.

3 Solœcismus compositio vitiosa verborum: ut si aliquis dicat, inter hominibus pro inter homines.

4 Acyrologia non propria dictio: ut, liceat sperare timenti: proprium est autem timenti formidare, non sperare: [2] & gramineo in campo: proprium est graminosum dicere campum, non gramineum.

5 [3] Cacephaton dictio obscena, vel incompositè sonans. Obscœna: ut his animum arrecti dictis. Incomposita: ut juvat ire, & Dorica castra. [4] Mala enim compositio fit, ab ea syllaba incipere, qua superior finierat.

6 Pleonasmos adjectio unius verbi supervacua: ut hactenus arvorum cultus, & sydera cœli. Neque enim alibì nisi in cœlo sunt sydera.

7 Perissologia adjectio plurimorum verborum supervacua: ut, vivat ruben, & non moriatur: dùm non sit aliud vivere, quàm non mori.

8 Macrologia, longiloquium, res non necessarias comprehendens: ut, legati non impetrata pace retrò undè venerant domum reversi sunt.

9 [5] Tautologia, idemloquium: ut, si fata virum servant, si vescitur aura, ætherea, neque adhùc crudelibus occubat umbris. Totum enim quod repetitur una res est, sed crebro sermone adnuntiata.

10 Eclipsis est defectus dictionis, in quo necessarià verba desunt: ut, cui pharetra ex auro: deest enim, erat.

11 Tapinosis est humilitas statum magnæ rei dictis infirmans: ut, apparent rari nantes in gurgite vasto. Gurgitem posuit pro mari.

12 Cacosyntheton vitiosa compositio: ut, versaque juvencum Terga fatigamus hasta.

13 [6] Amphibolia, ambigua dictio: quæ fit, aut per casum accusativum: ut illud responsum Apollinis ad Pyrrhum: Ajo te Æacida Romanos vincere posse. In quo non est certum, quem in ipso versu monstraverit esse victorem. Fit, & per incertam distinctionem: ut, bellum ingens geret Italia. Incerta distinctio, utrum bellum ingens, an ingens Italia. Fit, & per commune verbum, deprecatur Cato, calumniatur Cicero, præstolatur Brutus, dedignatur Antonius: nec ostenditur in hac ambiguitate utrum

(1) Si præpositiones adverbiis aplicemus. *Ita VV. CC. rectè: ut si dicas de longè*: Non. Omnes artem secuti negant adverbiis præpositionem addi oportere, sed auctoritas veterum præponi debet. De subitò, &c.

(2) Cap. XXXIV. Gramineo in campo. *Quod advertit Serv. 5. Æn.*

(3) Cacephaton. *Quod Isidorus incomposite sonans, Servius Cacephaton in sermone, Donatus Cacephaton in composita dictione vocat.*

(4) Mala n. compositio. *Verba Servii ad-- Dorica castra Æneid. 2.*

(5) Tautologia idemloquium. *Ita paullò ante macrologia longiloquium, & c. 36. allegoriam alieniloquium interpretatur.*

(6) Amphibolia. *Ità VV. CC. & ità à Charisio nominatur, rectius quàm à Diomede, & Donato amphibologia.*

utrum ipsi alios, an alii ipsos deprecati sunt, aut calumniati. Fit, & per homonymiam, quando uno nomine multa significantur: ut acies, & non addas, aut ferri, aut oculorum, aut militum.

CAPUT XXXV.

De Metaplasmis.

1 Metaplasmus Græca lingua, Latinè transformatio dicitur, qui fit in uno verbo propter metri necessitatem, & licentiam Poëtarum, cujus species istæ sunt.

2 Prothesis, appositio in principio verbi: ut gnato, pro nato, & tetulit pro tulit. Epenthesis appositio in medio: ut relliquias, pro reliquias, induperator pro imperator.

3 [1] Paragoge, appositio in fine: ut magis, pro mage, & potestur, pro potest.

4 Aphæresis: abscissio de principio: ut temno, pro comtemno.

5 Synope, abscissio de medio: ut forsan, pro forsitan.

6 Apocope, abscisio de fine: ut sat, pro satis.

7 Ectasis, productio contra naturam: ut, Italiam fato, cùm Italiam correptè dici debeat.

8 Systole, correptio contra naturam: aquosus Orion: cùm Orion productè dici debeat.

9 Diæresis discisio unius syllabæ in duas: ut, albai, longai, pro albæ, longæ.

10 Episynalœphe, conglutinatio duarum in unam: ut, Phæton, pro Phaëton, Nerei, pro Nerëi, æripedem, pro aëripedem.

11 Synalœphe, collisio vacalium [2] adjunctarum vocalibus: ut, atque ea diversa penitùs, dum parte geruntur.

12 Ecthlipsis, collisio consonantium cum vocalibus: ut, multum ille, & terris.

13 Antithesis, contrapositio litteræ pro alia littera: ut olli, pro illi.

14 Metathesis, transpositio litteræ: ut, Evandre, pro Evander, Timbre, pro Timber.

15 Inter barbarismum, & lexin hoc est Latinam, & perfectam elocutionem [3] metaplasmus est, qui in uno sermone, ratione fit vitiosùs. Item inter solœcismum, phrasin, i, perfectam connexionem sermonum, schema, id est, figura est, quæ fit contextu sermonum ratione vitiosa. Ergo metaplasmi, & schemata media sunt: & discernuntur peritia, & imperitia. Fiunt autem ad ornatum.

CAPUT XXXVI.

De Schematibus.

1 Schemata, ex Græco in Latinum eloquium figuræ interpretantur, quæ fiunt in verbis, vel sententiis [4] per varias distinctionum formas propter eloquii ornatum. Hæc dùm multa sint, [5] apud Grammaticos ista inveniuntur.

2 Prolepsis est presumptio, ubi ea, quæ sequi debent anteponuntur: ut, interea reges ingenti mole; latinus. Debuit enim sic dicere: Interea reges ingenti mole, & statim adjicere quod sequitur. Procedunt castris: deindè dicere: Latinus, &c, sed facta pro or-

(1) Cap. XXXV. Paragoge: ut magis pro mage. *Iisdem exemplis utitur Donatus; at Charisio Apocopes exemplum est magè, pro magis.*

(2) Adjunctarum vocalibus. *Sat erat collisionem vocalium dicere. Sed siquid addendum fuit, tolerabilior Romam codicis scriptura visa est in quo*, adjunctar, *quam nostrorum ubi* juncta, *vel* adjuncta *legitur.*

(3) Metaplasmus est, qui in uno sermone. *Totus locus è Serv. Æn. 5. ad illud.* Urbis opus, triplici pubes, quem Dardana versu. *Utrobique tamen mendosus, quem restituit ex veteri editione Chacon.*

(4) Cap. XXXVI. Per varias distinctionum formas. *Ità pleriquè ex Longob. malè in aliis dictionum. Nam distinctionum, & ac nomen schematis, & ad rem ipsam de qua agitur multò esse aptius.*

(5) Apud Grammaticos ista inveniuntur. *Necessaria ex Donato, & Charisio addebat Chacon.*

ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuere reges interpositi sunt in septem versibus, & posteà additum est. Procedunt castris. Indè præsumptio, quia anteposita sunt quæ sequi debuere.

3 Zeugma est clausula, cùm plures sensus uno verbo clauduntur, quæ fit tribus modis. Nam aut in primo, aut in postremo, aut in medio id verbum ponitur, quod sententias jungit. In primo: ut, [1] vertitur œnophoris fundus sententia nobis. In medio: ut, Græcia Sulpitio sorti data, Gallia Cottæ. In postremo: ut, namque hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit.

4 Hypozeuxis est figura superiori contraria, ubi in singulis sensibus propria unicuique clausula est: ut, Regem adit, & regi memorat nomenque, genusque.

5 [2] Syllepsis est in dissimilibus clausulis, aut pluralis dictio singulari verbo finita: ut, sociis, & rege recepto, aut singularis dictio plurali verbo expleta: ut, sunt nobis mitia poma, Castaneæ molles, & pressi copia lactis. Supra enim, sunt, dixit: hîc debuit dicere. Est pressi copia lactis. Fit autem Syllepsis non solùm per partes orationis, sed, & per accidentia partibus. Nam ubi, & pro multis unus, & pro uno multi ponuntur, syllepsis est: pro multis unus: ut est illud; uterumque armato milite complent, cùm non uno, sed multis militibus. Item pro uno multi: ut in Evangelio. Latrones qui crucifixi erant cum eo improperabant ei: ubi pro uno uterque inducitur blasphemasse.

6 Anadiplosis est, quando ab eodem verbo quo prior versus finivit, sequens versus incipit: ut est illud, certent, & cygnis ululæ, sit Tityrus Orpheus, Orpheus in sylvis, inter delphinas Arion.

7 Anaphora est repetitio ejusdem verbi per principia versuum plurimorum: ut, nos te Dardania incensa tuaque arma secuti, nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

8 Epanaphora est in uno versu per principia sensuum ejusdem verbi repetitio: ut, tenemus Angitiæ, vitrea te Fucinus unda, te liquidi flevere lacus.

9 Epizeusis in uno sensu congeminatio verbi: ut, sic sic juvat ire sub umbras.

10 Epanalepsis est sermonis in principio versus positi ejusdem in fine replicatio: ut est illud, crescit amor nummi, quantùm ipsa pecunia crescit.

11 Paronomasia est in significatione diversa dictio pænè ipsa: ut illud: abire an obire te convenit, i, exulem fieri, an mori?

12 Schesis onomaton, multitudo nominum conjunctorum [3] quodam ambitu copulata: ut nubila, nix, grando, procellæ, fulmina, venti.

13 Paromœon est multitudo verborum ex una littera inchoantium, quale est apud Ennium: O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti. Sed hoc benè temperat Virgilius, dùm non toto versu utitur hac figura: ut Ennius; sed nùnc in principio versus tantùm: ut est illúd: Sæva sedens super arma; nùnc in medio: ut, quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis; nùnc autem in fine: ut, sola mihi tales casus Cassandra canebat.

Ho-

(1) Vertitur œnophoris fund. *Citatur à Nonio in Sententia ex Lucil. lib. 3. Satyr.*
(2) Syllepsis est in dissim. cl. *Donatus.* Item Syllepsis est in dissimilibus clausulis, quando dictio singularis verbo plurali adjungitur. *Charis.* Syllepsis est cùm singularis dictio plurali verbo concluditur.
(3) Quodam ambitu copulata. *Mendosè apud Donatum.* Eodem habitu copulandi *legitur.*

14 Homœoptoton est, cùm plurima nomina per unum casum denuntiantur: ut est illud, sed neque currentem se, nèc cognoscit euntem, tollentemque manus, saxumque immane moventem.

15 Homoteleuton est, cùm uno modo verba plurima finiuntur: ut abiit, abscessit, evasit, erupit.

16 Polyptoton est, cum diversis casibus sententia variatur: ut, ex nihilo nihilum, ad nihilum nil posse reverti. [1] Marcus Dama, papæ, Marco spondente recusas, credere tu nummos? Marco sub judice palles! Marcus dixit ità est, assignata Marce tabellas.

17 Hirmos est sententia continuatæ orationis tenorem suum, usque ad ultimum servans: ut, est in secessu longo locus, insula portum, & reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus usque ad illud: horrentique atrum nemus imminet umbra.

18 Polysyntheton est dictio multis concatenata conjunctionibus: ut, tectumque, laremque, armaque, amycleumque canem.

19 Dialyton, vel asyntheton figura est, quæ è contrario sine conjunctionibus solutè, ac simplicitèr efertur: ut, venimus, vidimus, placuit.

20 [2] Antitheton est ubi contraria contrariis opponuntur, & sententiæ pulchritudinem reddunt: ut illud, frigida pugnabant calidis, humentia siccis: mollia cum duris; sine pondere, habentia pondus.

21 Hypallage quotiescumque per contrarium verba intelliguntur: ut, dare classibus austros, cùm ventis naves demus, non navibus ventos.

CAPUT XXXVII.

De Tropis.

1 TRopos Græco nomine Grammatici vocant, qui Latinè modi locutionum interpretantur. Fiunt autem à propria significatione [3] ad non propriam similitudinem. Quorum omnium nomina difficillimum est annotare, sed ex omnibus Donatus [4] tredecim usui tradenda conscripsit.

2 Metaphora est verbi alicujus usurpata translatio, sicut cùm dicimus, fluctu are segetes, gemmare vites: dùm in iis rebus fluctus, & gemmas non invenimus, in quibus hæc verba aliundè transferuntur, sed hæ atque aliæ tropicæ locutiones ad ea quæ intelligenda sunt propterea figuratis amictibus obteguntur: ut sensum legentis exerceant, & ne nuda, atque in promptu posita vilescant. Fiunt autem metaphoræ modis quatuor, ab animali ad animale: ut, Aligeros consscendit equos: metaphoricè loquens miscuit quadrupedi alas avis, & quo cursu deserta petiverit, miscuit volatili cursum quadrupedis. Ab inanimali ad inanimale: ut Pontum pinus arat; sulcum premit alta carina. Miscuit usum terræ aquis, dum arare, & sulcum premere ad terram pertineat, non ad mare. Ab inanimali ad animale: ut florida inventus; miscuit flores inanimales, juventuti quæ animam habet. Ab animali ad inanimale: ut, [5]

tu

(1) Marcus Dama. *e Pers. Satyr. V.*

(2) Antitheton. *Hæc usque ad finem capitis neque Donati sunt, neque Charisii, & in Rom. Codic. plures aliæ figuræ leguntur: ut hæ quoque alienæ videri possint.*

(3) Ad non propriam similitudinem. *Ferri potest vulgata scriptura* similitudinem: *ut sit quod Charisius dixit propter similitudinem. Nam ex eo videntur hæc. Sed cum idem Charisius metonymiam definiat.* Dictionem translatam à propria significatione ad aliam proximitatem: *utrovis modo legas licebit. Et Donatus.* Ad impropriam similitudinem.

(4) XIII. Usui trad. *Ita Beda XII. Donatus, & Charis.*

(5) Tu Neptune pat. *Citatur ex Claudian. à D. Aug. lib. 3. de Doct. Chr. Varroni quidam, Albinovano tribuebat. A. Augustinus.*

tu Neptune pater cui tempora cana crepanti Cincta salo resonant, magnus cui perpete mento profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Mentum enim, & tempora, & crines non ad Oceanum pertinent, sed ad homines. Sic, & alia rerum nomina de alio genere in aliud genus decentissimè decoris gratia transferuntur: ut oratio perornetur. Metaphora autem, aut partis unius est: ut fluctuare segetes, non potes dicere segetare fluctus; aut antistropha est, id est, reciproca: ut regimium alarum. Nam, & alæ navium, & alarum remigia dicuntur.

3 Catachresis, est alienæ rei nomen appositum: hæc eo à metaphora differt, quòd illa, vocabulum habenti largitur: hæc quia non habet proprium, alieno utitur: ut, faciemque simillima lauro: &, nunc una ambæ junctisque feruntur frontibus, & longa sulcant vada salsa carina. Dum facies, & frons tantùm animalium, & hominum sint. Quod nomen si poëta non apposuisset navi, quid proprium eidem parti diceret, non haberet.

4 Metalepsis tropus à præcedente indicans quod sequitur: (1) Inque manus chartæ nodosaque venit arundo. Nam per manum verba, per arundinem litteræ significatæ sunt.

5 Metonymia est transnominatio ab alia significatione ad aliam proximitatem translata. Fit autem multis modis: aut enim per id quod continet, id quod continetur ostendit: ut theatra plaudunt, prata mugiunt: dum illic homines plaudant, hìc boves mugiant: aut contra per id quod continetur id quod continet: ut, jam proximus ardet Ucalegon, dum non ille, sed domus ejus arderet. Item per inventorem id quod inventum est: ut, sine Cerere, & Libero friget Venus, &, commixtam Vulcanus (mittit) ad astra favillam. Vult enim per Cererem frumenti inventricem intelligere panem: per Liberum inventorem vitis, vinum: per Venerem, libidinem: per Vulcanum, ignem. At contra per inventum inventorem demonstrat: (2) ut vinum precamur pro Libero qui vinum apud Græcos invenit. Item per efficientem, id quod efficitur, sicut pigrum frigus, quòd pigros homines faciat: & timor pallidus, eò quòd pallidos homines reddat. At contrà per id quod efficitur efficiens: ut, jungit equos auro genitor, spumantiaque addit Fræna feris. Spumantia fræna dixit, cùm utique non ipsa faciant spumas, sed equus qui ea gerit spumis conspergat infusis.

6 (3) Antonomasia est pro nomine, i, vice nominis posita: ut Maja genitus pro Mercurio: qui tropus fit tribus modis, ab animo: ut magnanimusque Anchisiades, à corpore: ut ipse arduus, extrinsecus: ut, infelix puer, atque impar congressus Achili.

7 Epitheton suprà nomen, præponitur enim propriò nomini: ut Alma Ceres, obscenique canes, importunæque volucres. Inter antonomasiam autem, & epitheton hoc differt, quòd antonomasia, pro vice nominis ponitur: Epitheton autem nunquam sine nomine est. (4) Quibus duobus tropis, vel vituperamus aliquem, vel ostendimus, vel laudamus.

8 Synedoche est conceptio, cùm

à

(1) Inq. manus chart. *Pers. Satyr.* 3. *Quod verò sequitur*: Nam per manum verba, &c. *Aut aliena sunt, ut aliis quoque visum est, aut forte legendum*, nam per manum, chartam, & arundinem litteræ significatæ sunt.

(2) Vinum precamur. *Serv. Æn.* 1. *ad*-- Crateras magnos st. e. v. c. Tropus est synedoche: ut cererem pro frumento dicimus. Sic Plautus: vinum precamur, nam hic Deus præsens adest.

(3) Antonomasia. *Donatus* Antonomasia est significatio vice nominis posita, *&c. usq. ad* Achilli.

(4) Quibus duobus tropis. *Ex Donat. Charisius quoque* ἐπίθετον est dictio vocabulo adjecta, aut ornandi, aut destruendi, aut indicandi causa.

à parte totum, vel à toto pars intelligitur. Eo enim, & per speciem genus, & per genus species demonstratur: sed species pars est, genus autem totum. A toto enim pars intelligitur: ut, quàm multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus Transpontum fugat. Non enim totus annus est frigidus, sed pars anni, id est, hyems. At contrà à parte totum: ut, flammas cum regia puppis extulerat. Ubi non solùm puppis, sed navis: & non navis, sed qui in ea: & non omnes, sed unus flammas extulit.

9 Onomatopœia, nomen fictum ad imitandum sonum vocis confusæ: ut stridor valuarum, hinnitus equorum, mugitus boum, balatus ovium.

10 Periprhasis est circumloquium, dum res una plurimis verbis significatur: ut auras vitales carpit. Significavit enim per copulationem verborum unam rem, hoc est, vivit. Hic autem tropus geminus est, nam aut veritatem splendidè producit, aut fœditatem circuitu evitat. Veritatem splendidè producit, sicut: Et jam prima novo sparge bat lumine terras, Tithoni croceum linquens aurora cubile. Vul enim dicere, jam lucescebat, aut dies ortus erat. Fœditatem circuitu devitat, sicut; placidumque petivit conjungis infusus gremio per membra soporem: Hoc enim circuitu evitat obscœnitatem, & decenter ostendit concubitum.

11 Hyperbaton est transcensio, cùm verbum, aut sententia ordine commutatur. Hujus species quinque sunt, Anastrophe, Hysteron proteron, parenthesis, tmesis, synchesis.

12 Anastrophe verborum ordo præposterus: ut littora circum, pro circum littora.

13 Hysteron proteron, sententia ordine commutata: ut, postquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit. Ante enim ad æquora venit, & sic tetigit fluctus.

14 Parenthesis, ubi [1] interponimus sententiam, qua ex medio remota, integer sermo perdurat: ut, Æneas (neque enim patrius consistere mentem passus amor) rapidum ad naves præmittit Achatem. Est enim ordo Æneas rapidum præmittit Achatem, nam illud in medio parenthesis est.

15 Tmesis est sectio unius nominis per interpositionem verborum: ut, multò nebulæ circum Dea fudit amictu, pro circumfudit.

16 Synchesis est, ubi ex omni parte confusa sunt verba: ut illud, ---- Juvenes, fortissima frustra pectora, si vobis audentem extrema cupido est certa sequi, quæ sit rebus fortuna videtis. Excessere omnes, adytis arisque relictis, Dii quibus imperium hoc steterat, succurritis urbi incensæ? moriamur, & in media arma ruamus. [2] Ordo talis est, juvenes fortissima pectora frustra succurritis urbi incensæ, quia excessere Dii, quibus hoc imperium steterat. Undè si vobis cupido certa est me sequi audentem extrema, ruamus in media arma, & moriamur.

17 [3] Hyperbole est excelsitas fidem excedens ultrà quàm credendum est: ut, sydera verberat unda, &, terram inter fluctus aperit. Hoc enim modò ultra fidem aliquid augetur, nec tamen à tramite significandæ veri-

(1) Interponimus sententiam. *Donatus.* Interposita formatio diversæ sententiæ.
(2) Ordo talis, &c. *Servii ad eum Virgilii locum.*
(3) Ut voluntas loq. non fall. *Quintil. lib.* 8. Monere satis est, mentiri hyperbolen, neque ità: ut mendatio fallere velit.

ritatis erratur, quamvis verba quibus indicatur excedant : ut voluntas loquentis non fallentis appareat : quo tropo non solùm augetur aliquid, sed, & minuitur, augetur : ut, velocior aura, minuitur : ut, mollior pluma, durior saxo.

18 [1] Allegoria est alieniloquium, aliud enim sonat, aliud intelligitur: ut, tres littore cervos conspicit errantes. Ubi tres duces belli Punici, vel tria bella Punica significantur. Et in Bucolicis, Aurea mala decem misi, id est, ad Augustum decem eclogas pastorum. Hujus tropi plures sunt species, ex quibus eminent septem : Ironia, Antiphrasis, Ænigma, Charientismos, Parœmia, Sarcasmos, Astysmos.

19 [2] Ironia est sententia per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Hoc enim tropo callidè, aut per accusationem, aut per insultationem aliquid dicitur : ut est illud : Vestras Eure domos, illa se jactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet. Et quomodò aula, si carcer est? Solvitur enim pronuntiatione. Nam carcer pronuntiatio est : jactet in aula, ironia est : & totum per contrariam pronuntiationem enuntiatur per ironiæ speciem, quæ laudando deridet.

20 [3] Antiphrasis est sermo è contrario intelligendus : ut lucus, quia caret luce per nimiam nemorum umbram : & manes, id est, mites, & modesti, cùm sint terribiles, & immanes : & Parcæ, & Eumenides, Furiæ, quod nulli parcant, vel benefaciant. Hoc tropo, & nani Atlantes, & cæci videntes, & vulgo Æthiopes argentei appellantur. Inter ironiam autem, & antiphrasim hoc distat, quòd ironia pronuntiatione sola indicat quod intelligi vult, sicut cùm dicimus homini agenti malè : Bonum est quod facis. Anthiphrasis verò non voce pronuntiantis significat contrarium, sed suis tantùm verbis, quorum origo contraria est.

21 Ænigma est quæstio obscura, quæ difficilè intelligitur, nisi aperiatur : ut est illud : De comedente exivit civus, & de forti egressa est dulcedo, significans ex ore leonis favum extractum : Inter allegoriam autem, & enigma hoc interest : quòd allegoriæ vis gemina est, & sub re alia aliud figuralitèr indicat. Ænigma verò tantùm, sensus obscurus est, & per quasdam imagines adumbratus.

22 [4] Charientismos est tropus, quo dura dictu gratius proferuntur: uti cùm interrogantibus, numquid nos quæsierit aliquis ; respondetur, bona fortuna. Undè intelligitur, neminem nos quæsisse.

23 [5] Parœmia est rebus, & temporibus accommodatum proverbium. Rebus : ut contra stimulum calces, dum significatur adversis resistendum. Temporibus : ut, Lupus est in fabula. [6] Ajunt enim rustici vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Undè, & subitò tacenti dicitur istud proverbium, Lupus in fabula.

Sar-

(1) Allegoria. *Ambros. lib. de Abraham.* Allegoria est, cùm aliud geritur, & aliud figuratur. *Cic. 3. de Orat.* Aliud dicitur, & aliud intelligendum est.

(2) Ironia. *Charisius.* Ironia est oratio pronuntiationis gravitate in contrarium deducens sensum verborum.

(3) Antiphrasis. *Hieronymus Bonos. ep.* 100. An ideò tibi bellus videris quia fausto vocaris nomine, quasi non, & lucus ideò dicatur, quod minimè luceat, & parcæ quod nequaquam parcant, & Eumenides furiæ quod non sint benignæ, & vulgo Æthiopes vocentur argentei.

(4) Charientism. *Ex Donat. & Charis.*

(5) Parœmia. *Ex Donat. Charisius.* Parœmia est vulgaris rei usurpatio cum aliqua diversitate : ut cocta numerabimus exta, cum significet, ex eventu sciemus. Et, contra stimulum calces, id est, rei contrariæ resistere. *Quæ sit sententia hujus proverbii in Actis Apost. & apud Terentium nemo nescit.*

(6) Ajunt enim rustici. *Non rusticos, sed physicos id confirmare scribit Servius ad eclog. 9. Vid. Donat. in Adelph.*

24 [1] Sarcasmos est hostilis irrisio, cum amaritudine: ut referes ergo hæc, & nuntius ibis pelidæ genitori, illi mea tristia facta, degeneremque Neoptolemum narrare memento. Huic contrarius est Astysmus, id est, urbanitas sine iracundia: ut illud, qui Bavium non odit, amet tua carmina Mævi, atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos, id est, qui Bavium non odit, pro pœna ei contingat: ut diligat Mævium. Fuerunt autem Mævius, & Bavius Poëtæ pessimi, & inimici Virgilii. Qui hos ergo diligit, faciat quæ contrà naturam sunt, id est, jungat vulpes, & mulgeat hircos.

25 Homœosis est, quæ Latinè interpretatur similitudo: per quam minus notæ rei per similitudinem ejus quæ magis nota est panditur demonstratio. Hujus species sunt tres, icon, parabola, paradigma, id est, imago, comparatio, exemplum.

26 Icon est imago, cùm figuram rei ex simili genere conamur exprimere: ut, omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque, & crines flavos, & membra decora juventæ. Congrua enim est similitudo de specie, cujus persona inducitur.

27 Parabola est comparatio ex dissimilibus rebus: ut, qualis in arvis Æstiferæ Libyæ viso leo cominus hoste subsedit: ubi leoni Cæsarem comparavit, non ex suo, sed ex alieno genere similitudinem faciens.

28 Paradigma est exemplum dicti, vel facti alicujus, aut ex simili, aut ex dissimili genere, conveniens ei, quàm proponimus rei; ità, [2] tàm fortitèr periit, apud Hipponem Scipio, quàm uticæ Cato. Similitudo autem tribus modis fit, à pari, à majore, à minore. A pari: ac veluti magno in populo cùm sæpè cohorta est seditio. A majore, ad minus: qua liter expressum ventis per nubila fulmen, à minore, ad majus: si potuit manes arcessere conjugis Orpheus, Threicia fretus cithara fidibusque canoris, quasi dicat, re parva, & brevi, id est, si ille cithara fretus, ego pietate.

CAPUT XXXVIII.

De Prosa.

1 PRosa est producta oratio, & à lege metri soluta. [3] Prosum enim antiqui productum dicebant, & rectum. Undè ait Varro, apud Plautum prosis lectis significare rectis: undè etiam quæ non est perflexa numero, sed recta, prosa oratio dicitur, in rectum producendo. Alii prosam ajunt dictam ab eò, quòd sit profusa, vel ab eò quòd spatiosius prorruat, & excurrat, nullo sibi termino præfinito. Præthereà tàm apud Græcos, quàm apud Latinos longè antiquiorem curam fuisse carminum, quàm prosæ. Omnia enim priùs versibus condebantur, prosæ autem studium serò viguit. Primùs apud Græcos [4] Pherecydes Syrius soluta oratione scripsit, apud Romanos autem Appius Cæcus adversus Pyrrhum solutam orationem primus exercuit. Jam ex

(1) Sarcasmos. è *Servio Æn.* 2. *ad verba Pyrrhi.* Referes ergo hæc. *Et eclog.* 3. *ad illud.* Qui Bavium non odit.
(2) Tàm fortitèr periit apud Hipp. Scip. *Q. Metellum Scipionem, opinor, intelligit. Qui cùm antea P. Cornelius Scipio diceretur, posteà adoptione Q. Metelli Pii, dictus est Q. Cæcilius Metellus Scipio. Hic: ut refert Appianus, cùm in classem Cæsaris incidisset, nequè effugere posset, gladio perfossus in mare se præcipitavit*
(3) Cap. XXXVIII. Prorsum n. antiqui productum d. e. r. *Glossar.* Prosa pexatunica, πεζὸν ἱμάτιον. *Vid. Fest. Prosum autem, an prorsum dicas, nihil referre (nisi quod illum antiquius) rectè advertit vir eruditiss.*
(4) Pherecydes Syrius. *Apulejus lib.* 2. *Florid.* Pherecydes Syro insula Oriundus, qui primus versuum nexu repudiato, conscribere ausus est passis verbis, soluto loquutu, libera oratione. *Meminit hujus Plinius lib.* 5. *c.* 29. *& lib.* 7. *c.* 56. *Strab. lib.* 10. *& Eustach. Odυσσ. o ad illud:* Νῆσος τὶς συρίη κικλήσκεται-ἐξ ἧς *(inquit)* φερεκύδης. *Quod verò sequitur apud eund. βαβιλόνιος corruptum est ex βάδιχ ὑὸς Vid. Laert.*

ex hinc, & cæteri prosæ eloquentia contenderunt.

CAPUT XXXIX.

De Metris.

1 METra vocata, quia certis pedum mensuris, atque spatiis terminantur, neque ultra dimensionem temporum constitutam procedunt. Mensura enim Græcè μέτρον dicitur. Versus dicti ab eò, quòd pedibus in ordine suo dispositis, certò fine moderantur per articulos, qui cæsa, & membra nominantur. (1) Qui ne longiùs provoluerentur, quàm judicium posset sustinere, modùm statuit ratio undè reverterentur, & ab eo ipso versum vocatum dicunt quod revertatur.

2 Huic adhæret rhythmus, qui non est certò fine moderatus, sed tamen rationabilitèr ordinatis pedibus currit: qui Latinè nihil aliud quàm numerus dicitur. De quo est illud, numeros memini, si verba tenerem.

3 (2) Carmen vocatur quicquid pedibus continetur: cui datum nomen existimant, seu quod carptim pronuntiaretur, (3) (undè hodiè lanam quam purgantes discerpunt, carminare dicimus) seu quòd qui illa canerent, carere mente existimabantur.

4 Metra, vel à pedibus nuncupata, vel à rebus quæ scribuntur, vel ab inventoribus, vel à frequentatoribus, vel à numero syllabarum.

5 A pedibus metra vocata: ut dactylica, jambica, trochaica. A trocheo enim trochaicum metrum nascitur: à dactylo dactylicum, sic, & alia à suis pedibus. A numero verò hexametrum, pentametrum, trimetrum. Nam senarios versus nos ex numero pedum vocamus: hos Græci (4) quia geminos feriunt, trimetros dicunt. Hexametros autem Latinos primùm fecisse Ennius traditur, (5) eosque longos vocat.

6 Ab inventoribus metra appellata dicuntur: ut, Anacreonticum, Sapphicum, Archilochium. Nam Anacreontica metra Anacreon composuit. Sapphica Sappho mulier edidit. Archilochia Archilochus quidam scripsit. Colophonia Colophonius quidam exercuit. Sotadeorum quoque repertor est (6) Sotades genere Cretensis. Simonidia quoque metra Simonides poëta lyricus composuit.

7 A frequentatoribus: ut Asclepiadea. Non enim ea Asclepius invenit, sed proindè ità vocata sunt, quod eis idem frequentissimè, & elegantissimè usus sit.

8 A rebus quæ scribuntur: ut heroicum, elegiacum, bucolicum. Heroicum enim carmen dictum, quòd eò virorum fortium res, & facta narrentur. Nam heroes appellantur viri quasi aërei, & cœlo digni propter sapientiam, & fortitudinem: quod metrum auctoritate cæterà metra præcedit, unum ex omnibus, tàm maximis operibus aptum, quàm parvis, suavitatis, & dulcedinis æquè capax. Quibus virtutibus (7) nomen solùm obtinuit: ut heroicum vocaretur ad memorandas scilicèt heroum res. Nam, & præ cæteris simplicissimum habetur,

(1) Cap. XXXIX. Qui ne longiùs provolu. &c. *Usquè ad* numerus dicitur. *Augustini sunt verba, 2. de Ordin. c. 14. Vidend. idem 3. de Mus. c. 1.*
(2) Carmen vocatur. *è Serv. Æn. 3.*
(3) Undè hodiè -- carminare. *Utitur eo verbo non semèl Plinius, ut lib. 9. c. 38.*
(4) Quia geminos feriunt. *Terentian.* Sed ter feritur hìnc trimetros dicitur.
(5) Eosque longos. *Cicero 2. de Legib.* Heroicis versibus, quos longos appellat Ennius.
(6) Sotades genere. Creten. *De quo Suid. & Athenæus lib. 14.*
(7) Nomen solum obtin. *Quamvis Lyricis heroum quoque facta canerentur.*

tur, constatque duobus pedibus, dactylo, & spondeo: ac sæpè penè, vel ex hoc, vel ex illo, nisi quod temperantius fit utriusque mixtura, quàm si instruatur à singulis. Omnibus quoque metris priùs est. Hoc primum Moyses in cantico Deuteronomii, (1) longè antè Pherecydem, & Homerum cecinisse probat. Undè, & apparet antiquius fuisse apud Hebræos studium carminum, quàm apud Gentiles. (2) Siquidem, & Job Moysi temporibus adæquatus hexametro versu dactylo, spondeoque decurrit. Hoc apud Græcos (3) Hecatæus Milesius fertur primus composuisse: vel ut alii putant Pherecydes Syrius, quod metrum ante Homerum Pythium dictum est: post Homerum heroicum nominatum. Pythium autem vocatum volunt, eò quòd hoc genere metri oracula Apollinis sint edita. Nam cùm in Parnasso monte Pythonem serpentem in vindictam matris sagittis insequeretur, accolæ Delphici hoc illum metro hortati sunt: ut ait Terentianus. ἰὴ Παίαν, ἰὴ Παίαν, ἰὴ Παίαν.

9 Elegiacum autem dictum, eò quòd modulatio ejusdem carminis conveniat miseris. Terentianus hos elegos dixere: solet quod clausula talis tristibus: ut tradunt, aptior esse modis. Hoc autem vix omnino constat à quo sit inventum, nisi quia apud nos Ennius eo prior usus est. Nam apud Græcos sic adhuc lis Grammaticorum pendet: ut sub judice (4) res relicta sit. Nam quidam eorum Colophonium quemdam, quidam Archilochium auctorem, atque inventorem volunt.

10 Bucolicum, id est, pastorale carmen plerique Syracusis primum compositum à pastoribus opinantur, nonnulli Lacedæmone. Namque (5) transeunte in Græciam Xerxe rege Persarum, cùm Spartanæ virgines, sub hostili metu, nequè egredi urbem auderent, nequè pompam (6) chorumque agrestem Dianæ de more exercerent: turba pastorum, ne religio præteriret, eundem inconditis cantibus celebrarunt. Apellatur autem Bucolicum à bubus de majore parte, quamvis opilionum caprariorumque sermones in iis, & cantica inserantur.

11 Hymnos primùm David Propheta in laudem Dei composuisse, ac cecinisse manifestum est. Deindè apud Gentiles (7) prima Mnemia, Timothoe fecit in Apollinem, & Musas, quæ fuit temporibus Ennii longè post David. Hymni autem ex Græco in Latinum laudes interpretantur.

12 Epithalamia sunt carmina nubentium, (8) quæ decantantur à scholasticis in honorem sponsi, & sponsæ. Hæc primum Salomon edidit in laudem Ecclesiæ, & Christi. Ex quo Gentiles sibi Epithalamium vendicarunt, & istius generis carmen assumptum est. Quod genus primum à Gen-

(1) Longè antè Pherecydem. *Duo fuere Pherecydæ. Atheniensi antiquiorem fuisse Syrium (de quo cap. 37.) vult Strabo. Contra Suidas, nisi mendum in hoc hæret.*

(2) Siquidèm Job. *Hieron. in Præfat. ad Job.*

(3) Hecatæus Milesius. *Strab. lib.* 1. *πρώτιστα γὰρ ἡ ποιητικὴ κατασκευὴ παρῆλθεν εἰς τὸ μέσον καὶ εὐδοκίμησεν. εἶτα ἐκείνην μιμούμενοι λύσαντες τὸ μέτρον, τ᾽ ἄλλα δὲ φυλάξαντες τὰ ποιητικὰ συνέγραψεν οἱ περὶ Κάδμον, καὶ Φερεκύδην καὶ Ἑκαταῖον, &c.*

(4) Res relicta sit. *Ità V. C. Rom. relegata, vel religata nostri: nos duas voces, res relicta, alienas putamus. Horatius in Art.* Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor; Grammatici certant, & adhùc sub judice lis est.

(5) Transeunte in Græciam Xerxe. *è Serv. ad Eclog.* 1.

(6) Chorumque agrestem Dianæ. *f. Agresti, vel: ut est in Rom. C. Agrestæ. Dianæ Agrestis meminit Pausan. lib.* 7.

(7) Prima Mnemia Timoth. *Ità plerique CC. al. Memmia, Emmia, aut Inemia, & Cymothoe. Qua de re ampliùs quærendum. Nam Timothoes vestigium nullum. Mnemia verò an pars nominis sit, an μνημεῖα, id est, monumenta reliquerit, id quoque in medio relinquimus.*

(8) Quæ cantatur à Scholasticis. *Aug. in Ps.* 44. Solent dici à Scholasticis carmina quædam uxorem deducentibus, quæ vocantur epithalamia, quidquid ibi cantatur, in honorem cantatur sponsi, & sponsæ. *Quod autem ad Scholastici nomen attinet. Hieronym. in Catalog. de Sarapione.* Sarapion qui ob elegantiam ingenii nomen Scholastici meruit.

tilibus in scenis celebrabatur posteà tantùm in nuptiis hesit. Vocatur autem epithalamium: eò quòd in thalamis decantetur.

13 Threnos, quod Latinè lamentum vocamus, primus Jeremias versu composuit super Urbem Jerusalem quando subversa est, & Populus Israël captivus ductus est. Post nunc apud Græcos Simonides poëta Lyricus. Adhibebantur autem funeribus, atque lamentis: similitèr, & nunc.

14 Epitaphium Græcè, Latinè suprà tumulum. Est enim titulus mortuorum, qui in dormitione eorum fit, qui jam defuncti sunt. Scribuntur enim ibi vita, mores, & ætas eorum.

15 Poësis dicitur Græco nomine opus multorum librorum: poëma unius. Idylion paucorum versuum: distichon duorum: monostichon unius.

16 Epigramma est titulus, quod in Latinum superscriptio interpretatur, ἐπὶ enim super γραμμὴ littera, vel scriptio dicitur.

17 Epodon in poëmate clausula brevis est. Dictum autem epodon quòd accinatur ad speciem elegiaci, ubi præmisso uno longiori, alter brevior componitur, atque ità in singulis quibusque majoribus sequentes minores quasi clausule recinunt. [1] Clausulas autem Lyrici appellant, quasi præcisos versus integris subjectos: ut est apud Horatium: Beatus ille qui procul negotiis, deindè sequitur præcisus. Ut prisca gens mortalium. Sic, & deinceps alterni, quibus aliqua pars deest: & ipsi præcedentibus similes, sed minores.

18 [2] Centones apud Grammaticos vocaris solent, qui de carminibus Homeri, vel Virgilii ad propria opera more centonario, ex multis hincinde compositis in unum sarciunt corpus, ad facultatem cujusque materiæ. Deniquè [3] proba uxor Adelphi centonem ex Virgilio de Fabrica mundi, & Evangeliis plenissimè expressit, materia composita secundum versus, & versibus secundum materiam concinnatis. Sic quoque, & [4] quidam pomponius ex eodem poëta inter cætera stili sui otia Tityrum in Christi honorem composuit, similitèr, & de Æneide.

CAPUT XL.

De Fabula.

1 FAbulas poëtæ à fando nominaverunt: quia non sunt res factæ, sed tantùm loquendo fictæ. Quæ ideò sunt inductæ: ut ficto mutorum animalium inter se colloquio imago, quædam vitæ hominum nosceretur. Has primus invenisse traditur [5] Alcmæon Crotoniensis, appellanturque Æsopicæ, quia is apud Phrygas in hac re polluit. Sunt autem fabulæ, aut [6] Æsopicæ, aut Lybisticæ. Æsopicæ sunt, cùm animalia muta inter se sermocinasse finguntur, vel quæ

(1) Clausulas autem Lyrici appellant. *Sic Terentian. paullò ante pentametrum clausulam heroici dixit.*
(2) Centones. *Tertullianus lib. de Præscriptionib.* Cùm de secularibus quoque scripturis exemplum præstò sit ejusmodi facilitaris, * quovis hodiè ex Virgilio fabula in totum aliam componi, materiam secundum versus, versibus secundum materiam concinnatis. Deniquè Ossidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio plenissimè expressit. Meus quidam propinquus ex eodem poëta inter cætera stili sui otia pinacem Cebetis explicuit. Homericentonas etiam vocare solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus.
(3) Proba uxor Adelphi. *Proba Falconia, cujus, & Hieronymus meminit, & cento quidam circumfertur.*
(4) Et quidam Pomponius. *Al. Pompinus.*
(5) Cap. XL. Alcmæon Crotoniens. *Pythagoræ discipulus.*
(6) Aut Æsop. aut Lybisticæ. *Arist. Rhetor. 2. de Exemplo.* τέτων δ' ἐν μὲν παραβολὴ ἓν δ' λέγοι, οἷον δι Αισώπειοι, καὶ λυβικοί. *Hesychius:* λυβικοὶ λόγοι χαμαιλέων φησὶ λύβυν εὑρεῖν τὸς λόγους τέτους. *Vid. Theon. progymnasm.*

quæ animam non habent : ut urbes, arbores , montes , petræ , flumina. Lybisticæ autem dum hominum cum bestiis , aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium.

2 Fabulas poëtæ quasdam delectandi causa finxerunt : quasdam ad naturam rerum , nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictæ : ut eæ , quas vulgo dicunt , vel quales Plautus , & Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt : ut [1] Vulcanus claudus , quia per naturam numquam rectus est ignis : ut illa triformis bestia, [2] prima leo , postrema draco , media ipsa chimera , idest , caprea , ætates hominum per eam volentes distinguere , quarum ferox , & horrens prima adolescentia : ut leo , dimidium vitæ tempus lucidissimum : ut caprea , eò quòd acutissimè videat : tum fit senectus [3] casibus inflexis draco. Sic , & Hippocentauri fabulam esse confictam , id est , hominem equo mixtum ad exprimendam humanæ vitæ velocitatem , quia equum constat esse velocissimum. Ad mores : ut apud Horatium mus loquitur muri , mustella vulpeculæ : ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Undè , & Æsopi tales fabulæ sunt ad morum finem relatæ , vel sicut in libro Judicum ligna sibi regem requirunt , & loquuntur ad oleam , & ad ficum , & ad vitem , & ad rubum. Quod totum utiquè ad mores fingitur : ut ad rem , quæ intenditur, ficta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. [4] Sic , & Demosthenes orator fabula usus est adversus Philippum , qui cùm ab Atheniensibus postularet : ut sibi decem oratores darentur , & discederet, finxit ille fabulam , qua dissuaderet dicens : lupos aliquando pastoribus, quorum diligentiam decipere voluissent , suasisse : ut in amicitiam convenirent , ea tamen conditione , si canes in quibus erat causa jurgiorum , jure illis traderentur : annuisse pastores , & in spem securitatis dedisse canes , quos ovium suarum vigilantissimos custodes habebant. Tunc lupi , adempta omni formidine , omne quod in gregibus illis erat, non pro satietate tantùm, verumetiam prolidivine laceraverunt. Philippum quoque Principes populi postulare , quo faciliùs posset opprimere spoliatam custodibus urbem.

CAPUT XLI.

De Historia.

1 HIstoria est narratio rei gestæ, per quam ea quæ in præterito facta sunt , dignoscuntur. Dicta autem Græcè historia , [5] ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν , idest , à videre , vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat historiam, nisi is qui interfuisset, & ea quæ conscribenda essent , vidisset. Melius enim oculis quæ fiunt deprehendimus , quàm quæ auditione colligimus. Quæ enim videntur , sine mendacio proferuntur. [6] Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet : quia quidquid dignum memoria est , litteris mandatur. Historiæ autem ideò monumenta dicuntur , quòd memoriam

D 2 tri-

(1) Vulcan. claud. è *Serv. Æn.* 8.
(2) Primalco , postr. drac. *Lucretii versus , lib.* 5.
(3) Casibus inflexis. *Qui Longobardicos characteres norint , vel cruribus , vel cursibus admittant , propter similitudinem, a , & u , r , & s , cum præsertim casibus sit in libro Salamant. in Romano vero ; casibus subjacens inflexis.*
(4) Sic , & Demosth. *In Olynthiacis.*
(5) Cap. XLI. Historia ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν , è *Serv. Æn.* 1.
(6) Hæc disciplina ad Grammaticam pertinet. *Aug. lib.* 2. *de Ordin. cap.* 12. Quia Grammatica ipso nomine profiteri se litteras clamat , unde etiam Latinè litteratura dicitur , factum est : ut quidquid dignum memoria litteris mandaretur, ad eam necessariò pertineret.

tribuunt rerum gestarum. Series autem dicta per translationem à sertis rum invicem comprehensorum.

CAPUT XLII.

De primis Auctoribus Historiarum.

1 Historiam autem primus apud nos Moyses de initio mundi conscripsit. Apud Gentiles verò primus Dares Phrygius de Græcis, & Trojanis historiam edidit, quam in foliis palmarum ab eo conscriptam esse ferunt. (1) Post Daretem autem in Græcia Herodotus primus historicus habitus est. Post quem Pherecydes claruit iis temporibus quibus Esdras legem scripsit.

CAPUT XLIII.

De utilitate Historiæ.

1 Historiæ (2) gentium non impediunt legentes in iis quæ utilia dixerunt. Multi enim sapientes præterita hominum gesta ad institutionem præsentium historiis indiderunt. Si quidem, & per historiam summa retro temporum, annorumque supputatio comprehenditur: & per consulum regumque successum multa necessarià perscrutantur.

CAPUT XLIV.

De generibus Historiæ.

1 Genus (3) Historiæ triplex est. Ephemeris namque appellatur unius diei gestio. Hoc apud nos Diarium vocatur. (4) Nam quod Latini Diarium, Græci Ephemerida dicunt.

2 Kalendaria appellantur, quæ in menses singulos digeruntur.

3 Annales, sunt res singulorum annorum. Quæcumque enim digna memoriæ domi, militiæque, mari, ac terra per annos in (5) commentariis acta sunt, ab anniversariis gestis Annales nominaverunt.

4 Historia autem multorum annorum, vel temporum est: cujus diligentia annui commentarii in libris delati sunt. (6) Inter Historiam autem, & Annales hoc interest: quòd historia est eorum temporum quæ vidimus. Annales verò sunt eorum annorum, quos ætas nostra non novit. Undè Sallustius (7) ex historia: Livius, Eusebius, & Hieronymus ex annalibus, & historia constant. (8) Inter Historiam, & argumentum, & fabulam interest. Nam Historiæ sunt res veræ, quæ factæ sunt. Argumenta sunt, quæ etsi facta non sunt, fieri tamen possunt. Fabulæ verò sunt, quæ nec facta sunt, nec fieri possunt, quia contra naturam sunt.

DI-

(1) Cap. XLII. Primus historicus. *Primus in Historia Roman. C. quam scripturam confirmare videtur Silien. Gotth. mendum* historiam: *sic Martial.* Crispus Romana primus in historia.

(2) Cap. XLIII. Historiæ gentium non imped. legent. &c. *Vid. Aug. 2. de Doct. Christ. cap. 21.*

(3) Cap. XLIV. Genus historiæ tripl. *Vid. Agell. lib. 5. cap. 18.*

(4) Nam quod Latini Diarium Græci Ephemerid. *Agell.* Id eorum est, qui Diarium scribunt, quam Græci Ephemerida vocant.

(5) In Commentariis acta sunt. *Conficiebantur ex actis primum commentarii, deindè ex commentariis annales, vel historia texebatur. Isidorus ex actis commentarios, ex commentariis annales, ex annalibus historiam confici vult, ejusque dici historiam, cujus opera ex annalibus historia sit composita, aut certè annales plures in volumen unum redacti.*

(6) Inter historiam autem, & annal. *Servius Æn. 1. ad verba.* Et vacet annales: História ex eorum temporum, quæ, vel vidimus, vel videre potuimus, dicta ἀπὸ τȢ ἱϛορεῖν. i, videre. Annales verò sunt eorum annorum, & temporum, quæ ætas nostra non novit, undè Livius ex annalibus, & historia constat.

(7) Sallustius ex historia: Livius, Euseb. *Ita Gotth. Ovet. collig. provissimè: cùm in reliquis omnibus historialibus legatur. Videntur apud Servium voces.* Sallustius ex historia *deesse. Et plane in Sallust. ætatem inciderunt non modò reliquæ historiæ, quas à M. Æmilio Lepido, & Q. Lutatio Catulo Coss. orsus est; sed etiam Jugurthinum bellum, quod P. Scipionis Nasicæ consulatu cœpit. Hujus autem rei sit penes auctorem, hoc est Servium, fides: non n. probatur doctissimis viris hæc differentia. Vid. Beroaldi de Servii commentariis censuram.*

(8) Inter historiam, argum. & fab. *è Serv. Æn. 1. ad verba*: revocato à sanguine Teucri. *Qui locus emendari, & suppleri ex hoc potest, pessumè enim affectus est.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER SECUNDUS, *DE RHETORICA, & DIALECTICA.*

CAPUT PRIMUM.

De Rhetorica, ejusque nomine.

1 RHETORICA [1] est benè dicendi scientia in civilibus quæstionibus eloquentiæ copia ad persuadendum justa, & bona. [2] Dicta autem Rhetorica Græca appellatione ἀπὸ τοῦ ῥητορίζειν, id est, à copia locutionis ῥῆσις enim apud Græcos locutio dicitur ῥήτωρ orator. Conjuncta est autem Grammaticæ arti Rhetorica. In Grammatica enim scientiam rectè loquendi discimus. In Rhetorica verò percipimus qualitèr ea, quæ didicimus, proferamus.

CAPUT II.

De Inventoribus Rhetoricæ Artis.

1 HÆc autem disciplina à Græcis inventa est à [3] Gorgia, Aristotele, Hermagora: & translata in Latinum à Tullio, videlicèt, & [4] Quintiliano, sed ità copiosè, ità variè: ut eam lectori admirari in promptu sit, comprehendere impossibile. [5] Nam membranis retentis, quasi adhæerescit memoriæ series dictionis, ac mox repositis recordatio omnis elabitur. Hujus disciplinæ perfecta cognitio oratorem facit.

CAPUT III.

De Nomine Oratoris, & partibus Rhetoricæ.

1 ORator est igitur vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquentia, quæ constat partibus quinque: Inventione, dispositione, elocutione, memoria, pronunciatione, & fine officii, quod est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit, natura, doctrina, usu. Natura, ingenio: doctrina, scientia: usus assiduitate. Hæc sunt enim quæ non solùm in oratore, sed in unoquoque homine [6] artifice spectantur: ut aliquid efficiat.

(1) Rhetorica est benè dicendi scientia. *Hæc tantùm verba hujus loci propria esse duco. Quæ præterea leguntur in plerisque libris.* In civilibus quæstionibus necessaria ad persuadendum justa, & bona; eloquentiæ copia in rerum, personarumque negotio. *Neque eadem sunt in omnibus, & priora quidem importata hùc sunt, è capite 2. lib. 1. postrema vero.* In rerum, personarumque negotio. *A Gotth. omnibus cc. absunt, abscripsimus ergo tantùm, quæ in melioribus libris leguntur.*
(2) Dicta autem ἀπὸ τοῦ ῥητορίζειν. *Ità VV. CC. nequè id abnuit interpretatio.*
(3) Cap. II. A Gorgia, Aristot. Hermag. *Quoniam hi præcipuè artem hanc excoluerunt, quamvis alii prima fundamenta jecerint: ut Empedocles, Tisias, & Corax.*
(4) Quintiliano. *Et Titiano addunt quidam libri; non tamen melioris notæ. Recteque irrepsisse putabat Chacon ex ultimis syllabis Quintiliani librarior. vitio repetitis. De Titiano Hieronym. in Chronic.* Titianus vir eloquens præfecturam prætorii apud Gallias administrat. *Et Serv. Æneid.* 10. Titianus, & Calvus, qui themata de Virgilio elicuerunt, & deformaverunt ad dicendi usum.
(5) Nam membranis, retentisque adh. *Respexisse videtur ad Ciceronis verba Tusc. i.* Sed nescio quomodo dùm lego assentior: cum posui librum, assensio omnis elabitur.
(6) Cap. III. Artifice spectantur. *Al. e spectantur, f. expetuntur.*

CAPUT IV.

De tribus generibus causarum.

1 GEnera causarum tria sunt: deliberativum, demonstrativum, judiciale. Deliberativum genus est, in quo de quibuslibet utilitatibus vitæ, quid aut debeat, aut non debeat fieri tractatur. Demonstrativum, in quo laudabilis persona, aut reprehensibilis ostenditur. Judiciale, in quo de ipsius personæ facto, aut pœnæ, aut præmii sententia datur. Dictum autem judiciale, eò quòd judicet hominem, & sententia sua ostendat, utrum laudabilis præmio dignus sit, aut certè reus [1] condemnari, liberarique supplicio. Deliberativum genus vocatur, eò quòd de unaquaque re in eo deliberatur. Hujus genus duplex est, suasio, & dissuasio, id est, de expetendo, & fugiendo, de faciendo, & non faciendo. Suasoria autem in tribus locis dividitur, honesto, utili, & possibili. Hæc differt aliquid à deliberativa, quia suasoria eget altera persona: deliberativa interdum, & apud se agit. In suasoria autem duæ sunt, quæ plus valent: spes, & metus. Demonstrativum dictum, quòd unamquamque rem, aut laudando, aut vituperando demonstrat: quod genus duas habet species, laudem, & vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur, ante ipsum, in ipsum, post ipsum. Ante ipsum: ut, - quæ te tam læta tulerunt Secula-. In ipsum: ut, ò sola infandos Trojæ miserata labores. Post ipsum: ut, in freta dum fluvii current, dum montibus umbræ lustrabunt, convexa polus dum sydera pascet: Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.

2 Pari ordine è contrario, & in vituperatione hominis hæc forma servanda est, antè hominem, in hominem, post hominem. Locus communis ad demonstrativum vituperationis genus pertinet: quod tamen ab eo in aliquo differt. Nam vituperatio, quæ contraria est laudi, specialitèr in certam facientis personam adhibetur. Communis verò locus generalitèr in facti crimine præponitur: undè, & communis locus dicitur, quia absente persona non tàm in hominem, quàm in ipsum crimen exponitur. Omne enim vitium non in uno tantùm, sed etiam commune in plurimis invenitur.

CAPUT V.

De Gemino statu causarum.

1 STatus causarum apud Rhetores dicitur ea res, in qua causa consistit, id est, constitutio. [2] Græci autem statum à contentione ςάσιν dicunt. Latini autem non solùm à pugna, per quam expugnent propositionem adversarii, sed quòd in eo pars utraque consistat. Fit autem ex intentione, & depulsione. Status autem causarum duo sunt, rationalis, & legalis. De rationali oriuntur conjectura, finis, qualitas, translatio. De fine juridicialis, & negotialis. De juridiciali absoluta, & assumptiva. De assumptiva, concessio, remotio criminis, relatio criminis, [3] comparatio. De concessione, purgatio, & deprecatio.

Con-

(1) Cap. IV. Liberarique. *Rejiciebat hæc Chacon. Sed frequens apud Isidorum conjunctionum, disjunctionumque vicissitudo.*

(2) Cap. V. Græci autem statum à content. *Ità Herorodia, & Hermagoras. Præferre videtur Isidorus nostram vocem Græcæ ςάσιως.*

(3) Relatio criminis comparatio. *Compensatio in plerisque libris, qua de re Capella.* Comparatio (*inquit*) quam compensationem novi à posterioribus perhiberi. *Sed comparatio est apud Ciceronem, undè hæc sunt. Et infrà comparatio definitur, consentientibus omnibus libris.*

Conjecturalis status est, cùm factum quod alii objicitur, ab alio pernegatur. Definitivus status est, cùm id, quod objicitur, non hoc esse contenditur, sed quid illud sit, adhibitis definitionibus approbatur. [1] Qualitas est dùm qualis sit res quæritur: & quia de vi, & genere negotii controversia agitur, constitutio generalis appellatur. Translatio est, cùm causa ex eo pendet, quòd aut non is agere videtur quem oportet, aut non apud quos, quo tempore, qua lege, quo crimine, qua pœna oporteat. Translativa constitutio dicitur, quòd actio translationis, & commutationis indigere videtur. Juridicialis est, in qua æqui, & recti natura, & præmii aut pœnæ ratio quæritur. Negotialis est, in qua quid juris ex civili more, & æquitate sit, consideratur. [2] Assumptiva est, quæ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autem aliquid defensionis assumit. Concessio est, cùm reus non id, quod factum est, defendit, sed: ut ignoscatur postulat: [3] quod nos ad pœnitentes probavimus pertinere. Remotio criminis est, cùm id crimen, quod infertur, ab se, & ab sua culpa, vi, & potestate in alium reus dimovere conatur. Relatio criminis est, cùm ideò jure factum dicitur, quod alius antè injuria lacessierit. Comparatio est, cùm aliud aliquod alterius factum honestum, aut utile contenditur, quod: ut fieret, illud quod arguitur, dicitur esse commissum. Purgatio est, cùm factum quidèm conceditur, sed culpa removetur. Hæc partes habet tres, imprudentiam, casum, necessitatem. Deprecatio est, cùm, & peccasse se, & consultò peccasse reus confitetur, & tamen: ut ignoscatur postulat: quod genus perraró potest accidere. Itèm ex legali statu hæc oriuntur, id est, scriptum, & voluntas, leges contrariæ, ambiguitas, collectio, sive ratiocinatio, & definitio legalis. Scriptum, & voluntas est, quando verba ipsa videntur cum sententia scriptoris dissidere. Legis contrariæ status est, quando inter se duæ leges, aut plures discrepare noscuntur. Ambiguitas est, cùm id quod scriptum est, duas, aut plures res significare videtur. Collectio, vel ratiocinatio est, quando ex eo, quod scriptum est, aliud quoque quod non scriptum est, invenitur. Definitio legalis est, cùm vis verbi quasi in definitiva constitutione, in quo posita sit quæritur. Status ergò tàm rationales, quàm legales à quibusdam certiùs decem, & octo connumerati sunt, cæterùm [4] secundum Rhetoricos Tullii undè viginti reperiuntur, propterea quia translationem inter rationales principalitèr affixit status. Indè se ipse etiam Cicero reprehendens, translationem legalibus statibus applicavit.

CAPUT VI.

De Tripartita controversia.

1 TRipartita controversia juxtà Ciceronem, [5] aut simplex est, aut conjuncta. Et si conjuncta erit, considerandum est, utrum sit ex pluribus quæstionibus juncta, an ex aliqua comparatione. Controversia simplex est, quæ absolutam continet unam quæstionem, hoc modo: Corinthiis bellum indicamus, an non? Con-

(1) Qualitas est. *Videntur abundare hæ voces ex Cic. 1. de Invent. legendumque.* Dùm qualis sit res quæritur, quia de vi, & de genere negotii, &c.

(2) Assumptiva. *Post assumptivam videtur desiderari absoluta. Dixerat enim ex juridiciali assumptivam, & absolutam oriri. Quam Cicero definit.* Quæ ipsa in se juris, & injuriæ continet quæstionem.

(3) Quod nos ad pœnit. *Vid. d. 50. c. in capite, & seqq.*

(4) Secundum Rhetoricos Tullii. *Libros de Inv.*

(5) Cap. VI. Omnia ex eodem lib. 1. de Invent.

Conjuncta est ex pluribus quæstionibus, in qua plura quæruntur hoc pacto: Utrum Carthago diruatur, an Carthaginiensibus reddatur: an eo colonia deducatur? Ex comparatione, in qua per contentionem utrum potiùs, aut quid potissimùm quæritur, ad hunc modum: Utrum exercitus in Macedoniam contra Philippum mittatur, qui sociis sit auxilio: an teneatur in Italia: ut quàm maximæ contra Hannibalem copiæ sint.

CAPUT VII.

De quatuor partibus Orationis.

1 PArtes orationis in Rhetorica Arte quatuor sunt, Exordium, Narratio, Argumentatio, Conclusio. Harum prima auditoris animum provocat; secunda res gestas explicat; tertia fidem assertionibus facit; quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque talitèr: ut [1] benivolum, docilem, vel attentum auditorem faciamus: benivolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ità: ut brevitèr, atque apertè loquamur. Argumentandum ità: ut primum nostra firmemus: dehinc adversa confringamus. Concludendum ità: ut concitemus animum audientis implere, quæ dicimus.

CAPUT VIII.

De quinque modis causarum.

1 SPecies causarum sunt quinque, honestum, admirabile, humile, anceps, obscurum. [2] Honestum causæ genus est, cui statim sine oratione nostra favet animus auditoris. Admirabile, à quo est alienatus animus eorum, qui audituri sunt. Humile est, quod negligitur ab auditore. Anceps est, in quo, aut judicatio dubia est, aut causa honestitatis, & turpitudinis particeps: ut, & benivolentiam pariat, & offensionem. Obscurum, in quo, aut tardi auditores sunt, aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa cernitur implicata.

CAPUT IX.

De Syllogismis.

1 SYllogismus Græcè, Latinè argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est, quasi argutæ mentis oratio, qua inventum probabile exequimur. [3] Syllogismus igitur est propositionis, & assumptionis, confirmationisque extrema conclusio: aut ex ambigentis incertò, aut ex fiducia comprobantis. Constat enim tribus partibus, propositione, assumptione, conclusione. Propositione: ut putà, quod bonum est, turpem usum habere non potest. Consentit audiens, assumit ille: Pecunia turpem usum habet: Concluditur, ergo pecunia bonum non est. Syllogismis autem non solùm Rhetores, sed maximè Dialectici utuntur, [4] licèt Apostolus sæpè proponat, assumat, confirmet, atque concludat, quæ: ut diximus, propriæ artis Dialecticæ, atque Rhetoricæ sunt. Syllogismorum apud Rhetores principalia genera duo sunt: inductio, & ratiocinatio. Induc-

(1) Cap. VII. Benivolum. *Ità scribi præcipit Isidorus ipse, lib. 10. non benevolum.*
(2) Cap. VIII. Ex eodem Ciceronis loco.
(3) Cap. IX. Confirmationis extrema concl. *Confirmationem syllogismo addidit Ciceronem secutus, exemplo tamen non nisi syllogismi simplicis est usus.*
(4) Licet Apostolus. *Verba sunt Hieronymi ad Paul. Urbicam ep. 155. mutasse Isidorum vocem Apostol. in Philosophum credebat Chacon, redisseque rursus, vel ex scribentium errore, utraque voce per compendium scripta; vel alicujus, qui eam ex Hieronymo accersivit, supervacua diligentia.*

ductionis membra tria sunt: prima propositio, secunda illatio, quæ, & assumptio dicitur, tertia conclusio. Inductio est, quæ rebus non dubiis captat assensionem ejus, cui instituta est: sivè inter Philosophos, sivè inter Rhetores, sivè [1] inter sermocinantes. Propositio inductionis est, quæ similitudines concedendæ rei necessariò unius inducit, aut plurium. Illatio inductionis est, quæ, & assumptio dicitur, quæ rem, de qua contenditur, & cujus causa similitudines habitæ sunt, introducit. Conclusio inductionis est, quæ aut concessionem illationis confirmat: aut quid ex ea conficiatur declarat. [2] Ratiocinatio est oratio, qua id, de quo est quæstio, comprobatur.

2 Enthymema igitur latinè interpretatur mentis conceptio, quem imperfectum syllogismum solent [3] Artigraphi nuncupare. Nam in duabus partibus ejus argumenti forma consistit, quando eò quòd ad fidem pertinet faciendam, utitur syllogismorum lege præterita: ut est illud: Si tempestas vitanda est, non est igitur navigandum. Ex sola enim propositione constat esse perfectum: undè magis Rhetoribus, quàm Dialecticis convenire judicatum est. Ratiocinationis duo sunt modi. Primus enthymema, qui est imperfectus syllogismus, atque Rhetoricus. Secundus epicherema, qui est in Rhetoricis latior syllogismus. [4] Enthymematis membra sunt quinque, primùm convincibile, secundùm ostentabile, tertiùm sententiale, quartùm exemplabile, quintùm collectivum. Convincibile est, quod evidenti ratione convincit, sicut fecit Cicero pro Milone. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putaretis per vos restitui posse, nolletis. Ostentabile est, quod certa rei demonstratione constringit: sicut Cicero in Catilinam: Hic tamen vivit? vivit? immò etiam in senatum venit. Sententiale est, quod sententia generalis addicit: ut apud Terentium: obsequium amicos, veritas odium parit. Exemplabile est, quod alicujus exempli comparatione eventum similem comminatur: sicut [5] Cicero in Philippic. Te miror Antoni, quorum exempla imitaris, eorum exitus non pertimescere. Collectivum est, cùm in unum, quæ [6] argumenta ità sunt, colliguntur, sicut ait Cicero pro Milone: Quem igitur cum gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela. Quem jure, quem loco, quem tempore non est ausus: hunc injuria, alieno tempore, cum periculo capitis non dubitavit occidere? Prætereà secundùm Victorinum enthymematis est altera definitio ex sola propositione, sicut jàm dictum est: quæ ità constat. Si tempestas vitanda est, non est navigatio requirenda. [7] Ex sola assumptione: ut est illud; sunt autem, qui mundum dicunt sine divina administratione discurrere. Ex sola conclusione: ut est illud, vera est igitur divina sententia: ex propositione, & assumptione: ut est illud: Si inimicus est, occidit, inimicus autem est. Et quia illi deest conclusio, enthymema vocatur. [8] Sequitur

(1) Sivè inter sermocinantes. *Victorinus*, in quacumque contentione verbor.
(2) Ratiocinatio. *Eodem modo Cassiodorus. Brevius Fortunatianus:* Ratiocinatio est, qua aliquid approbamus.
(3) Artigraphi. *Eadem voce utuntur Donatus, & Servius, ad artem Donati. Constatque ex D. August. ep. 59. hujusmodi Græcolatinas voces illa ætate usurpatas esse, quamvis Quintiliano invisas. Iidem ab Augustino, & Fortunatiano technici dicuntur.*
(4) Enthymematum membra. *Fusius hæc Isidorus, quam Fortunatianus.*
(5) Cic. *Philipp.* 2. quorum exempla imitere, eorum exitus non perhorrescere?
(6) Quæ argumentata. *Ex Ovet. Colleg. Gotth. reliqui* quæ argumenta.
(7) Ex sola assumptione. *Supplevimus hic quædam ex Tarraconensibus libris, & Cassiodoro auctore Ant. Augustino.*
(8) Sequitur epicherem. *Ex lib. 1. de Invent.*

tur epicherema, descendens de ratiocinatione [1] latior, & executior Rhetoricus syllogismus, latitudine distans, & productione sermonis à dialecticis syllogismis, propter quod Rhetoribus datur. Hîc autem constat modis tribus: primùs modus tripertitus est: secundùs quadripertitus: tertiùs quinquepertitus. Tripertitus epicherematicus syllogismus est, qui constat membris tribus, id est, propositione, assumptione, conclusione. Quadripertitus est, qui constat ex membris quatuor: prima propositione, secunda assumptione, & una propositionis, sivè assumptionis conjuncta: tertia probatione, & quarta conclusione. [2] Quinquepertitus est, qui constat ex membris quinque, id est: prima propositione: secunda ejus probatione: tertia assumptione: quarta ejus probatione: quinta conclusione. Hunc Cicero ità facit in Arte Rhetorica, si deliberatio, & demonstratio genera sunt causarum, non possunt rectè partes alicujus generis causæ putari: eadem enim res, alii genus, alii pars esse potest: eidem genus, & pars non potest, & cæterà: quousque syllogismi hujus membra claudantur.

CAPUT X.

De Lege.

1 LEx [3] est constitutio populi, quàm majores natu cum plebibus sanxerunt. Nam quod Rex, aut Imperator edicit, constitutio, vel edictum vocatur. [4] Institutio æquitatis duplex est, nùnc in legibus, nùnc in moribus. Inter legem autem, & mores hoc interest, quòd lex scripta est: mos verò est vetustate probata consuetudo, sivè lex non scripta: nam lex à legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus [5] tracta tantùmdem. Consuetudo autem est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cùm deficit lex, nèc differt scriptura, an ratione consistat, quando, & legem [6] ratio commendat. Porrò si ratione lex constat, lex erit omne jam, quod ratione constiterit, dumtaxat, quod Religioni congruat, quod disciplinæ conveniat, quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu. Omnis autem lex, aut permittit aliquid: ut, vir fortis petat præmium, aut vetat: ut, Sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat, aut punit: ut, qui cædem fecerit, capite plectatur. [7] Factæ sunt autem leges: ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur nocendi facultas. Legis enim præmio, aut pœna [8] vita moderatur humana. Erit autem lex honesta, justa, possibilis, secundùm naturam, secundùm consuetudinem patriæ, loco, temporique conveniens, necessarià, utilis, manifesta quoque, nè aliquid per obscuritatem [9] in captionem contineat, nullo privato commodo, sed

pro

(1) Latior, & executior Rhetoricus Sillogismus. *Sic paullò ante epicherema latiorem syllogismum dixit*, latior executio *volebat A. Augustinus ex Fortunatiano.*

(2) Et quarta conclus. *Vox* quarta ex *Gotthicis reposita est.*

(3) Cap. X. Lex est. *Lib. 5. cap. 10. & d. 1. cap. 2.* Repetuntur eadem, lib. 5. cap. 3. 10. 19. & seqq. Vid. Grat. d. 1.

(4) Institutio æquit. *Omne autem jus legibus, & moribus constat, lib. 5. cap. 3. & dis. 1. cap. 2.*

(5) De moribus tracta tantumdem. *Sico. l.* tantummodò *Grat.*

(6) Ratio commendat. *Tertul. lib. de Corona milit.* Consuetudo etiam in civilibus rebus pro lege suscipitur, cùm deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat, quando, & legem ratio commendet.

(7) Factæ autem sunt leges. *Ex Aug. ep. 56.*

(8) Vita moderatur humana. Moderatur *passivè: ut, l. 15. D. de Negot. gest.* Pro qualitate personarum, & actio formatur, & condemnatio moderatur.

(9) In captionem contineat. *Paul. lib. 5. Sentent. cap. 33.* Ne quis in captionem verborum in cavendo incidat.

pro communi civium utilitate conscripta.

CAPUT XI.

De Sententia.

1 SEntentia est dictum impersonale: ut, obsequium amicos veritas odium parit. Huic si persona fuerit adjecta, chria erit; ità, offendit Achilles Agamemnonem, vera dicendo: Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis obsequendo. Nam inter chriam, & sententiam hoc interest, quòd sententia sine persona profertur, chria sine persona numquàm dicitur. Undè, si sententiæ persona adjiciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

CAPUT XII.

De Catasceve, & Anasceve.

1 CAtasceve est confirmatio propositæ rei; Anasceve autem contraria superiori est: revincit enim non fuisse, aut non esse, quod natum, aut factum, aut dictum esse proponitur: ut siquis Chimeram neget fuisse, aut fuisse confirmet. Inter has, & Thesin hoc interst, quod Thesis quamvis, & ipsa habeat disputationem in utramque partem, tamen incertæ rei, quasi quædam liberatio, vel coarctatio est: Catasceve autem, & Anasceve in his rebus, quæ verisimiles non sunt, sed pro veris proponuntur, plerumque versantur. Anascevæ prima divisio est, in inconveniens, & mendacium. Inconvenientis species sunt, quod inhonestum est, & quod inutile. Item inhonestum tractatur, aut in dictis, aut in factis. In dictis: ut si quis indecora, & non respondentia auctoritati dixisse dicatur: velut, si aliquis infamet Catonem illum Censorium, juventutem ad nequitiam, & luxuriam cohortatum. In factis, ut si quis abhorrens aliquid à sanctimonia, & nomine suo fecisse dicatur: ut est fabula de adulterio Martis, & Veneris. Mendacium autem tres habet species: incredibile, quod factum non esse credatur: ut adolescentem de Siculo littore [1] egredientes Africa classes videre. Impossibile est: ut Clodius insidias Miloni fecerit, & idem occisus sit à Milone. Contrarium est, nam si insidias fecit, occidit. Occisus est, non fecit insidias. Hæc distributio in contrarium reformata [2] Catascevæ proderit. Oportebit tamèn principia sic ordinare: ut aut credendum esse veterum auctoritati, aut fabulis fidem non habendam esse dicamus. Et ad id postremum in Anasceve recurramus, ne quid aliud significare voluerint, qui ista finxerunt: ut si Scyllam non marinam, sed maritimam fœminam: nec succinctam canibus, sed rapacem aliquam, & in hospitalem venientibus extitisse.

CAPUT XIII.

De Prosopopœja.

1 PRosopopœja [3] est cùm inanimalium, & persona, & sermo fingitur: Cicero in Catilinam: Etenim si mecum patria mea, quæ mi vita mea multò est charior, loqueretur, dicens, &c. Sic, & montes, & flumina, vel arbores loquentes induci-

(1) Cap. XII. Egredientes Afric. *Ex Plin. & Solin. mendosè libri omnes ingredientes.*

(2) Catascevæ proderit. *Post hæc verba adduntur in Gotthicis aliquot.* Ut gradus omnes constituamus, honestum, utilè, verisimilè, possibilè, consentaneum; vel ex diverso inhonestum, inutilè, parùm verisimilie, impossibile, contrarium. *Quæ, quia nequè satis cum superioribus cohærent, nequè sunt in vetustioribus libris, recipienda non putavimus. Licèt quibusd. probarentur.*

(3) Cap. XIII. Prosopop. *Hæc, & Ethopœja majores visæ sunt, quàm: ut cum figuris reliquis connumerandæ essent, proptereà eas in progymnasmatis posuit.*

cimus, personam imponentes rei, quæ non habet naturam loquendi, quod, & in tragœdiis usitatum est, & in orationibus frequentissimè invenitur.

CAPUT XIV.

De Ethopœja.

1 ETHopœjam verò illam vocamus, in qua hominis personam fingimus, pro exprimendis affectibus, ætatis, studii, fortunæ, lætitiæ, sexus, mœroris, audaciæ. Nam cùm piratæ persona suscipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio: cùm fœminæ sermo simulatur, sexui convenire debet oratio: jam verò adolescentis, & senis, & militis, & Imperatoris, & parasiti, & rustici, & philosophi, [1] diversa ratio ducenda est. Alitèr enim loquitur gaudio affectus, alitèr vulneratus. In quo genere dictionis illa sunt maximè cogitanda: quis loquatur, & apud quem, & de quo, & ubi, & quo tempore: quid egerit, quid acturus sit, aut quid pati possit, si hæc consulta neglexerit.

CAPUT XV.

De Generibus quæstionum.

1 GEnera quæstionum duo sunt: quorum unum est finitum, alterum infinitum. Finitum hypothesis græcè, latinè causa dicitur, ubi cum certa persona controversia est. Infinitum quod græcè thesis, latinè propositum nominatur. Hoc personam non habet certam, nec [2] inest ei aliqua certa circunstantia, id est, nec locus, nec tempus. In causa verò certa omnia sunt, [3] undè quasi pars causæ est propositum.

CAPUT XVI.

De Elocutione.

1 JAm verò in elocutionibus illa uti oportebit: ut res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, nè profana religiosis, nè inverecunda castis, nè levia gravibus, nè lasciva seriis, nè ridicula tristibus misceantur. Latinè autem, & perspicuè loquendum. Latinè autem loquitur, qui verba rerum vera, & naturalia persequitur, nèc à sermone, atque cultu præsentis temporis discrepat. Huic non sit satis videre, quid dicat, [4] nisi id quoquè apertè, & suavitèr dicere, nè id quidem tantùm, nisi id, quod dicat, & facetè dicat.

CAPUT XVII.

De trimodo dicendi Genere.

1 DIcenda sunt quoquè summissa levitèr, incitata gravitèr, inflexa moderatè. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi: humille, medium, grandiloquum. Cùm enim magna dicimus, granditèr proferenda sunt, cùm parva subtilitèr, cùm mediocria temperatè. Nam in parvis causis nihil grande, nihil sublime dicendum est, sed leni, ac pedestri more loquendum. In causis autem majoribus, ubi de Deo, vel hominum salute referimus, plùs magnificentiæ, & fulgoris est exhibendum. In temperatis verò causis ubi nihil [5] agitur: ut agat, sed tantummodò: ut delectetur

(1) Cap. XIV. Diversa ratio ducenda. *Ex Gotth. Ov. Al. oratio dicenda.*
(2) Cap. XV. Neque inest ei aliqua certà circunst. *Al.* Nequè in thesi aliqua circunst. *eòdem sensu.*
(3) Undè quasi pars causæ, e. p. *Cic. in Top.* Itaquè propositum pars causæ est.
(4) Cap. XVI. Nisi id, quod dicat, & facetè dicat. *Rom.* C. Nisi id, quod dicat, & fecerit. F. *nisi id, quod deceat, fecerit. Al.* Nisi id, quod dicat, & facere dicat. *Quam scripturam una mutata littera recepimus.*
(5) Cap. XVII. Nihil agitur, ut agat. *Sic o. l. as tales sunt causarum, pleraque in demonstrativo genere.*

tur auditor, inter utrumque est moderatè dicendum: sed, & quamvis de magnis rebus quisque dicat, non tamen sempèr granditèr dicere debet, sed summissè cùm docet: temperatè, cùm aliquid laudat, vel vituperat: granditèr cùm ad conversionem aversos animos provocat. Utenda tamèn verba in summisso genere sufficientia, in temperato splendentia, in grandi vehementia.

CAPUT XVIII.

De Colo, commate, & periodo.

1 COmponitur autem, (1) instruiturquè omnis oratio commate, colo, & periodo. Comma particula est sententiæ. Colon membrum. Periodus ambitus, vel circuitus. Fit autem ex conjunctione verborum comma, ex commate colon, ex colis periodus. Comma est juncturæ finitio: ut putà, & si vereor, judices, ecce unum comma: sequitur, & aliud comma, nè turpe sit pro fortissimo viro dicere incipientem timere: & factum est colon, id est, membrum, quod intellectum sensui præstat, sed adhùc pendet oratio: sicquè deindè ex pluribus membris fit periodus, id est, extrema sententiæ clausula, ità veterem judiciorum morem (2) requirunt. Periodus autem longior esse non debet, quàm: ut uno spiritu proferatur.

CAPUT XIX.

De Vitiis litterarum, & verborum, & sententiarum cavendis.

1 PRæstereà purum, & honestum oratoris eloquium carere debet omnibus vitiis, tàm in litteris, quàm in verbis, quàm etiam in sententiis. In litteris: ut junctura apta, & conveniens sit: & sic observandum, nè præcedentis verbi extrema vocalis in eamdem vocalem primam incidat verbi sequentis: ut fœminæ Ægyptiæ: (3) quæ structura melior fit, si consonantes vocalibus applicantur: triumque consonantium, quæ in se incidentes stridere, & quasi rixari videntur, vitanda junctura est, id est, r, s, x: ut ars studiorum Rex Xerxes, error Romuli. Fugienda est, & consonans m, illisa vocalibus: ut verùm, enim.

CAPUT XX.

De Juncturis verborum.

1 IN verbis quoquè cavenda sunt vitia: ut non impropria verba ponantur, quam Græci acyrologia vocant. Amanda est ergò proprietas, sic tamen: ut aliquandò propter humilitatem sordidi, aut spurci vocabuli translatis nominibus sit utendum: non tamèn longè accitis, sed ut veris proxima, & cognata videantur. Fugienda etiam Hyperbata longiora, quæ fieri sine aliorum sensuum confusione non possunt. Ambiguitas quoquè, & vitium illud cavendum, cùm quidam jactatione eloquentiæ ducti, quod uno, aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus longa, & circumflexa ambage concludunt, quod vitium Perissologia vocatur. Cui contrarium vitium est brevitatis studio, etiam necessaria verba furari. Fugienda sunt quoquè sicut in litteris, & verbis, quæ in-

(1) Cap. XVIII. Instruitur. *Prothesis in Gotthica scriptura frequens instruitur pro struitur, nec minus frequens aphæresis Spania pro Hispania, Spalensis pro Hispalensis, storia pro historia.*

(2) Morem requirunt. *Eadem verba apud Fab.* Nunc pro requirunt *in Miloniana* minimè vident, *vulgo legimus. Cum alii quoque requirunt in ms. lib. legisse se affirment.*

(3) Cap. XIX. Quæ structura. *Al. instructura ex usitata prothesi.*

inter prima Grammaticorum studia cognoscuntur, ità, & in sententiis vitia.

2 Sunt autem Cacophaton, Tautologia, Eclipsis, Acyrologia, Macrologia, Perissologia, Pleonasmos, & his similia. At contra orationem extollit, & exornat energia, tùm emphasis, quæ plus quiddam, quàm dixerit, intelligi facit: ut si dicas, ad gloriam Scipionis ascendet: & Virgilius, demissum lapsi per funem. Cùm enim dicit lapsi, [1] altitudinem suggerit. Huic contrarià virtus est, verbis minuere, quæ natura sua magna sunt.

CAPUT XXI.

De Figuris verborum, & sententiarum.

1 Augetur, & ornatur oratio, etiam figuris verborum, ac sententiarum. Nam quia directa, & perpetua oratio fatigationem, atque fastidium, tàm dicendi, quàm audiendi creat: flectenda est, & in alias versanda formas: ut, & dicentem reficiat, & ornatior fiat, & judicem diverso vultu, audituque deflectat. E quibus plurimæ superiùs à Donato in schematibus Artis Grammaticæ annotatæ sunt.

2 Undè tantùm illa hic interponi oportuit, quæ in poëmate, aut nunquàm, aut difficultèr fiunt: in oratione autem liberè.

3 Anadiplosis est congeminatio verborum: ut, hic tamen vivit? vivit? immò etiam in senatum venit.

4 Climax est gradatio cùm ab eo verbo, quo sensus superior terminatur, inferior incipit: ac dehinc quasi per gradus dicendi ordo servatur: ut est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Hanc figuram nonnulli catenam appellant, propter ea, quòd aliud in alio quasi nectitur nomine, atque ità res plures in geminatione verborum trahuntur. Fit autem hoc schema non solùm in singulis verbis, sed etiam in contextione verborum: ut apud Gracchum, pueritia tua adolescentiæ tuæ inhonestamentum fuit, adolescentia senectuti dedecoramentum, senectus reipublicæ flagitium. Sic, & apud Scipionem: [2] Vi, atque ingratiis coactus cum illo sponsionem feci, facta sponsione ad judicem adduxi, adductum primo cœtu damnavi, damnatum ex voluntate dimisi.

5 Antitheta, quæ latinè contraposita appellantur, quæ dum ex adverso ponuntur sententiæ pulchritudinem faciunt, & in ornamento locutionis decentissima existunt, ut, Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc constantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido: hinc denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant: cum iniquitate luxuria: ignavia cum temeritate, cum vitiis omnibus: postremò copia cum egestate: bona ratio cum perdita: mens sana cum amentia: bona deniquè spes cum omnium rerum desperatione confligit. Hujusmodi locutionis ornamento Liber Eccle-

sias-

(1) Cap. XX. Altitudinem suggerit. *Sic C. Romanus: nostri omnes altitudinem imaginis sugg. sed sivè imaginis, sivè imaginationi potius legas: nobis probari neutrum potuit.*

(2) Cap. XXI. Vi, atque ingratiis coactus. Coactus τῷ ingratiis *interpretationem esse, quis dubitet? ergò expungi sine fraude poterat.*

siasticus usus est, dicens: Contra malum bonum; & contra mortem vita: sic contra pium peccator, & sic intuere in omnia opera Altissimi, [1] bina, & bina, unum contra unum.

6 Synonymia est quotiès in connexa oratione pluribus verbis unam rem significamus: ut ait Cicero: Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas. Itèm, non feram, non patiar, non sinam.

7 Epanodos, quam regressionem nostri vocant, principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorum, qui sequebantur.

8 Antapodosis, quoties media primis, & ultimis conveniunt: ut, vestrum hic factum reprehenditur, patres conscripti, non meum, ac pulcherrimum quidem factum: verùm, ut dixi, non meum, sed vestrum.

9 Paradiastole est, quoties id, quod dicimus interpretatione discernimus, cùm te pro astuto sapientem appellas, [2] pro inconsiderato fortem, pro inliberali diligentem.

10 [3] Antanaclasis est, quæ eodem verbo contrarium exprimit sensum. [4] Quærebatur quidam de filio, cur mortem suam expectaret, respondente, non expecto: immò peto, inquit, ut expectes.

11 Antimetabole est conversio verborum, quæ ordine mutato contrarium efficit sensum: Non ut edam vivo, sed, ut vivam edo. Et illud: Si Consul Antonius, Brutus hostis: Si conservator Reipublicæ Brutus, hostis Antonius.

12 [5] Exoche, * quis eos appellavit? Appius; quis produxit? Appius.

13 Nùnc figuras sententiarum, quas operæpretium est cognoscere persequamur.

14 [6] Sententia est dictum impersonale: ut, obsequium amicos, veritas odium parit. Huic si persona fuerit adjecta, chria erit, ità: offendit Achilles Agamemnonem vera dicendo. Metrophanes promeruit gratiam Mithridatis, obsequendo. Nam inter chriam, & sententiam hoc interest: quod sententia sine persona profertur, chria sine persona nunquàm dicitur. Undè si sententiæ persona adjiciatur, fit chria: si detrahatur, fit sententia.

15 Sententiarum species multæ sunt: aliæ enim indicativæ, aliæ pronuntiativæ: ut, nusquam tuta fides, aliæ imperativæ: ut, vade, age nate voca zephyros, & labere pennis. Aliæ admirativæ: ut, tantæ nè animis cœlestibus iræ?

16 Aliæ comparativæ: ut, si vinco, & pereo, quid ibi me vincere præstat? Aliæ superlativæ, quæ cum aliquo motu animi, & indignatione promuntur, - quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames?

17 Aliæ interrogativæ: ut, - juvenes

(1) Bina, & bina. *LXX.* δύο, δύο, ἐν κατέναντι τοῦ ἑνός. *Et ità quidam vulg. edit. libri ms.* duo, duo, unum contra unum. Principum dignitas, &c. *Ex oratione pro Ligario.*

(2) Pro inconsiderato fortem, pro illiberali dilig. Pro confidente fortem, pro illiberali diligentem rei familiaris: *dixit Rutilius citans idem exemplum ex Hyperide. Eodem utitur Fabius, lib. 9. cap. 3. Alterum autem Paradiastoles exemplum apud Rutilium Fabius Synœciosi aptavit, cùm opposita figura videantur, illa enim res, quæ videntur eædem, disjungit: Synœciosis contra diversa conjungit.*

(3) Antanaclasis. *Anaclasin vocat Rutilius, nisi mendum in eo. Quintilianus speciem esse dicit paronomasiæ.*

(4) Quærebatur quidam. *Proculejum appellant hunc Fabius, & Rutilius.*

(5) Exoche * Quis eos appellavit. *Videtur hoc loco deesset tum definitio. Exoches cum suo exemplo: tum etiam alterius figuræ nomen cujus exemplum sit, quo de Miloniana affertur. Hanc A. Augustinus symplocem fuisse ajebat, utramque è Servio, & Aquila Rom. supplere non erit difficile.*

(6) Sententia est dict. imp. *Idem sup. cap.* 11. Quæ tamen, ne non intellecta. *Verba Servii ad v. I,* sequere Italiam vent. *Æn.* 4.

nes quæ causa subegit ignotas tentare vias? -- Qui genus, undè domo? pacemne, hùc fertis, an arma?

18 Aliæ responsivæ: ut, illinc, istinc. Aliæ deprecativæ: ut, eripe me his invictè malis. Aliæ promissivæ: ut, parce metu Cytherea, manent immota tuorum fata tibi. Aliæ concessivæ, quæ cum impulsione prohibeant: ut, I, sequere Italiam ventis pete regna per undas; quæ tamen nè non intellecta sit persuasio, permixta sunt aliqua, quæ vetant latentèr: ut, - ventis per undas. Aliæ demonstrativæ: ut, en, ecce. Aliæ optativæ: ut, ô mihi præteritos referat si Juppiter annos.

19 Aliæ (1) derogativæ: ut, nequaquàm.

20 Aliæ, quæ cum exclamatione proferuntur: ut, (2) quis furor, ô cives, pacem convertit in arma? Et Cicero: O Dii immortales, ubinàm gentium sumus?

21 Aliæ exhortativæ, cùm ad sententiam provocamus: ut, aude hospes contemnere opes.

22 Aliæ dehortativæ, cùm à contrario, vitio peccatoque reducimus. Sunt, & affirmativæ: ut, quidni, quippè.

23 Præceptivæ: ut, nudus ara, serè (3) nudus, habebis frigore messes.

24 Vetativæ: ut, neve inter vites corylum serè, neve flagella summa pete.

25 Negativæ: ut, non, minimè. Sunt, & mirativæ: ut, (4) Papæ vivere non licet, & fornicari libet?

26 Dolentis: ut, hei mihi quòd nullis amor est (5) sanabilis herbis. Flentis.*----

27 Similitudinis sic: (6) ut, quondam Creta fertur labyrinthus in alta.

Admonentis. --------
Irridentis.------------
Gementis.-----------
Exhortativæ.--------
Consolativæ.---------
Commiserantis.-----

28 Quorum quot sunt figuræ, tot, & in pronuntiando voces.

29 (7) Sunt, & amphidoxæ, quarum pars honesta est, pars inhonesta: ut, non est tua tuta voluntas: Magna petis Phaeton.

30 Sunt, & aliæ, (8) procatalepses: cùm id, quod vobis objici poterat, ante præsumimus ad diluendum: ut, si quis vestrum, Judices, aut eorum, qui adsunt, fortè miratur. Sunt, & aporiæ, dubitatio simulantis nescire se, quæ scit, aut quomodò dicatur.

31 (9) Cœnosis autem dicitur communicatio consilii cum judicibus, aut adversariis: ut, si dicas, vos consulo, judices, aut vos adversarii, quid me facere convenit, aut quid vos facturi fuissetis.

32 Paradoxon est, cùm dicimus inopinatum aliquid accidisse: ut pro Flacco Cicero: Cujus laudis prædicator esse debuerit, ejus periculi deprecatorem esse factum.

33 Epitrope, id est, permissio, cùm aliqua ipsis judicibus, aut adversariis permittimus æstimanda: (10) ut, Cal-

(1) Aliæ derogativæ. *Al. denegativa.*
(2) Quis furor. *Petron. in Satyr.* Quis furor, exclamat, pacem convertit in arma?
(3) Habebis frigore messes. *Febrim potius ex Serv. & Virgilii vita. Sed hæc verba è margine inserta verissimè judicabat Chacon.*
(4) Papæ vivere non lic. &c. *Verba sunt Hieronymi in ep. ad Rust. 4.*
(5) Sanabilis, *medicabilis apud Ovid.*
(6) Ut quondam Creta. *Ex Æn. 5.*
(7) Sunt, & amphidox. *Vid. Aug. de Rhetor. cap. 10.*
(8) Procatalepses. *Prolepsin Fabius, & præsumptionem vocat.*
(9) Cœnonesis. *Hanc Rufinianus Anacœnosin; Fabius communicationem nominat.*
(10) Calvus in Vatinium. *Constat à Calvo Vatinium accusatum; Catullus:*

Risi nescio, quem modo in corona,
Qui, cum mirifice Vatiniana
Meus crimina Calvus explicasset.

Calvus in Vatinium, perfrica frontem, & dic te digniorem, qui Prætor fieres, quàm Catonem.

34 Parrhesia est oratio libertatis, & fiduciæ plena, [1] occidi, occidi non Spurium Melium, &c. Qua figura cautè utendum est, ut Cicero: præmisit enim rationem.

35 Ethopœja est, cùm sermonem ex aliena persona inducimus: ut, pro Cælio Tullius facit Appium cæcum cum Clodia loquentem. Energia est rerum gestarum, aut quasi gestarum sub oculis inductio, de qua locuti jam sumus.

36 [2] Metathesis est, quæ mittit animos judicum in res præteritas, aut futuras, hoc modo: Revocate mentes ad spectaculum expugnatæ miseræ civitatis, & videre vos credite incendia, cædes, rapinas, direptiones, liberorum corporum injurias, captivitates Matronarum, trucidationes senum. In futurum autem anticipatio eorum, quæ dicturus est adversarius: ut Tullius pro Milone: cùm mittit animos judicum in eum Reipublicæ statum, qui futurus esset si occiso, Milone, Clodius viveret.

37 Aposiopesis est, cùm id, quod dicturi videbamur, silentio intercipimus: Quos ego, sed motos præstat componere fluctus.

38 [3] Epanalepsis est digressio: Tulit calor me dicendi, & dignitas rerum paullò longius, quàm volebam, sed redeo ad causam.

39 Anamnesis est, commemoratio ejus rei, quàm oblitos fuisse nos fingimus.

40 Apætesis est cùm id, quod in animos judicum, quasi deposueramus, opportunè reposcimus.

41 Ætiologia est, cùm proponimus aliquid, ejusque causam, & rationem reddimus.

42 [4] Characterismus est descriptio figuræ alicujus expressa: ut, omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque. Et crines flavos, & membra decora inventæ.

43 [5] Epitrochasmus, cùm plures sensus brevitèr expeditos in unum locum coacervat, & cum quadam festinatione decurrit, ut Cicero: Rempublicam, Quirites, vitamque omnium vestrum, bona, fortunas, conjuges, liberosque vestros, &c.

44 Ironia est, cùm per simulationem diversum, quàm dicit, intelligi cupit. Fit autem, aut cùm laudamus eum, quem vituperare volumus, aut vituperamus, quem laudare volumus. Utriusque exemplum erit, si dicas: Amatorem Reipublicæ Catilinam, hostem Reipublicæ Scipionem.

45 [6] Diasyrmos ea, quæ magna sunt verbis minuit, aut minima extollit.

46 Epimone est quotiès in eodem sensu diutiùs immoramur: Cui tandem pepercit? Cujus amicitiæ fidem custodivit? Cui bono inimicus non fuit? Quando non, aut accusavit

 ali-

(1) Occidi, occid. *Ex Milonian.*

(2) Metathesis. *Hypotyposin Rufinianus, & reliqui vocant, P. Nunnesius rectè nominatam ab Isid. Metathesin ajebat, quod per eam traducuntur judicum animi ab eò, quòd adest, ad præterium, aut consequens.*

(3) Epanalepsis. *Cicero Reditum, Quintilianus ἄφοδον vocat.*

(4) Characterismus. *Vid. Rutilius, apud quem mendosè Chresterismus.*

(5) Epitrochasmus cum plures sens. *Duas figuras videtur confundere Epitrochasmum, & Synathrœsmum. Nam coacervare plures sensus commune Epitrochasmo, cum Synathrœsmo: cum quadam festinatione decurrere, Epitrochasmi potius est. Exemplum ex III. Catilinaria magis est Synathrœsmi: non n. vita, bona, fortunæ, conjuges, liberi plurimum inter se distantia, quod erat Epitrochasmi fortasse proprium. Volunt. n. Aquila, & Numenius esse πολυδιεστῶτα. Ergo cùm in veteribus æditionibus Epitrochasmus sit, Litrismus, Lintrismus, & Syntrismus in manuscriptis: utramque figuram ab Isidoro definitam putamus, non admodum dissimilibus verbis, undè unius definitionem, alterius exemplum, utriusque tantùm nomina librariorum inscitia reliquerit. Quomodo peccatum ab iisdem paullò ante advertit. A. Augustinus in Exoche, & Symploce. Vid. Rutil. Aquil. & Fab. lib. 8. Vulcanius Athrœsmos fecit (credo) ex Litrismos.*

(6) Diasyrmos. *Cujus exempla plura apud Aquilam, & Rufinian.*

aliquem, aut verberavit, aut prodidit?

47 Epangelia est promissio, qua judicem attentum facimus: pollicentes nos aliqua magna, aut minima dicturos.

48 Prosopopœja est, cùm inanimalium, & persona, & sermo fingitur. Cicero in Catilinam: Etenim, si mecum patria mea, quæ mihi vita mea multò est, charior loqueretur, dicens, &c.

49 [1] Parathesis est, cùm quasi deponimus aliquid imperfectum apud memoriam judicum repetituros nos dicentes cùm opportunum fuerit.

50 Peusis, id est, soliloquium, cùm ad interrogata ipsi nobis respondemus.

51 [2] Synchoresis est, cùm differimus aliquid petentes: ut aliud interim nos permittant dicere.

CAPUT XXII.

De Dialectica.

1 [3] Dialectica est disciplina [4] ad discernendas rerum causas inventa. Ipsa est Philosophiæ species, quæ Logica dicitur, id est, rationalis, definiendi, quærendi, & disserendi potens. Docet enim in pluribus generibus quæstionum, quemadmodum disputando vera, & falsa dijudicentur. Hanc quidem primi Philosophi in suis [5] dictionibus habuerunt, non tamen ad artis redegêre peritiam. Post hos [6] Aristoteles ad regulas quasdam hujus doctrinæ argumenta perduxit, & [7] Dialecticam nuncupavit pro eo, quòd in ea de dictis disputatur: nam λεκτὸν dictio dicitur. Ideò autem post Rhetoricam disciplinam Dialectica sequitur, quia in multis utrique communia existunt.

CAPUT XXIII.

De differentia Dialecticæ, & Rhetoricæ Artis.

1 Dialecticam verò, & Rhetoricam [8] Varro in IX. disciplinarum libris tali similitudine definivit: Dialectica, & Rhetorica est [9] quod in manu hominis pugnus astrictus, & palma distensa, illa verba contrahens, ista distendens. Dialectica siquidèm ad disserendas res acutior: Rhetorica ad illa, quæ nititur docenda facundior. Illa ad scholas nonnunquàm venit, ista jugitèr procedit in forum. Illa requirit rarissimos studiosos, hæc [10] frequentèr, & populos. Solent autem philosophi antequàm ad isagogen veniant exponendam, definitionem Philosophiæ ostendere: quò faciliùs ea, quæ ad eam pertinent demonstrentur.

CA-

(1) Parathesis. *Cui Apatesis (de qua paullò ante) respondet.*
(2) Synchoresis. *Discessimus aliquantulum à libris, nam in excusis synæresis in manusc. synerosis. Quia invenimus* συγχώρησιν, *id est, permissionem ab Aristide. Quintiliano in Musicis inter figuras Rhetoricas numerari.*
(3) Cap. XXII. Hoc initium tertii libri in Tarrac. CC.
(4) Ad discernendas rerum c. *Al. ad disserendas. Sed discernendas legendum ostendunt verba sequentia.* Docet quemadmodum disputando vera, & falsa dijudicentur.
(5) In suis dictionibus. *Id est, disputationibus.*
(6) Post hos Arist. *Cassiodor.* Qua quidem veteres sunt usi plurimùm, tamen ad artis non redegere normam. Primus
ferè Aristoteles eorum quidem, qui in aliquo sunt pretio, ad regulas quasdam hujus disciplinæ argumenta perduxit.
(7) Et Dialecticam nuncupavit. *Non ille quidem totam artem, sed eam solam partem, quæ probabiliter disserit: ut observatum est ab antiquis Peripatheticis Alexand. Boœth. & aliis.*
(8) Cap. XXIII. In IX. discipl. lib. *Legitur totum hoc cap. apud Cassiod. sed utrobique legendum nono advertit. A. Aug. citari n. ab Agellio, Acroneo, & Non. Varronis, tertiùm, quintùm, & octavùm disciplinarum, lib. quamvis novem disciplinarum, libris ferri quoque possit, si novem non ad disciplinas, sed ad libros referatur.*
(9) Quod in manu hom. pugn. *Id multo antè Varronem Zeno Stoicus dixerat: ut refert non uno in loco Cicero.*
(10) Frequenter, & populos. *Frequentes, & populos, apud Cassiod.*

CAPUT XXIV.

De definitione Philosiphiæ.

1 PHilosophia est rerum humanarum, divinarumque cognitio, cum studio benè vivendi conjuncta. Hæc duabus ex rebus constare videtur, [1] scientia, & opinatione. Scientia est cùm res aliqua certa ratione percipitur: opinatio autem cùm adhùc incerta res latet, & nulla ratione firma videtur, ut putà: Sol utrum nè tantus, quantus videtur, an major sit, quàm omnis terra: itèm luna globosa sit, an concava: & stellæ utrum nè adhæreant Cœlo, an per aërem libero cursu ferantur: Cœlum ipsum, qua magnitudine, quavè materia constat, utrum quietum sit, & immobile: an incredibili celeritate voluatur, quanta sit terræ crassitudo: aut quibus fundamentis librata, & suspensa permaneat. Ipsum autem nomen latinè interpretatum, amorem sapientiæ profitetur. [2] Nam Græci φίλον amorem σοφίαν sapientiam dicunt: Philosophiæ species tripertita est: una Naturalis, quæ græcè Physica appellatur, in qua de naturæ inquisitione disseritur: altera Moralis, quæ græcè Ethica dicitur, in qua de moribus agitur: tertia Rationalis, quæ græco vocabulo Logica appellatur, in qua disputatur quemadmodùm in rerum causis, vel vitæ moribus veritas ipsa quæratur. In Physica igitur causa quærendi; in Ethica ordo vivendi; in Logica ratio intelligendi versatur. Physicam apud Græcos primus perscrutatus est Thales Milesius, unus ex septem illis sapientibus. Hic enim ante alios Cœli causas, atque vim rerum naturalium [3] contemplata ratione suspexit, quàm postmodum Plato in quatuor definitiones distribuit, id est, Arithmeticam, Geometriam, Musicam, & Astronomiam. Ethicam Socrates primus ad corrigendos, componendosque mores instituit, atque omne studium ejus ad benè vivendi disputationem perduxit, dividens eam in quatuor virtutes animæ, id est, prudentiam, justitiam, fortitudinem, & temperantiam. Prudentia est in rebus, qua discernuntur à bonis mala. Fortitudo, qua adversa æquanimitèr tolerantur. Temperantia, qua libido, concupiscentiaque rerum frænatur. Justitia, qua rectè judicando sua cuique distribuuntur. Logicam, quæ rationalis vocatur, Plato subjunxit, per quam discussis rerum, morumque causis, vim earum rationabilitèr perscrutatus est, dividens eam in Dialecticam, & Rhetoricam. Dicta autem Logica, id est, rationalis: λόγος enim apud Græcos, & sermonem significat, & rationem. In his quippè tribus generibus Philosophiæ, etiam eloquia divina consistunt. Nam, aut de natura disputare solent: ut in Genesi, & Ecclesiaste, aut de moribus: ut in Proverbiis, & in omnibus sparsim libris, aut de Logica, pro qua nostri [4] Theoricam, sibi vendicant: ut in Cantico Canticorum, & Evangeliis. Item aliqui doctorum Philosophiam in nomine, & partibus suis ità definierunt. Philosophia est divinarum, humanarumque rerum, in quantum homini possibile est, probabilis scientia. Alitèr, Philosophia est ars artium, & disciplina disciplinarum. Rursus, Philosophia est meditatio mortis, quod magis conve-

(1) Cap. XXIV. Scientia, & opinatione. *Ex Lact. lib. 3. cap. 3.*
(2) Nam Græci φίλον amorem. *F. amatorem.*
(3) Contemplata ratione. *S. O. L. contemplatus volebat A. Aug.*
(4) Pro qua nostri Theoricam. *Ex Hieron. ep. ad Paulam Urbicam, vel ex Orig. homil. 1. in Cant.*

venit Christianis, qui seculi ambicione calcata, conversatione disciplinabili, similitudine futuræ patriæ vivunt. Alii definierunt Philosophiæ rationem in duabus consistere partibus, quarum prior inspectiva est, secunda actualis. Inspectiva dividitur in naturalem, doctrinalem, & divinalem. Doctrinalis dividitur in quatuor partes, in Arithmeticam, Musicam, Geometriam, & Astronomiam. Actualis divitur in moralem, dispensativam, & civilem. Inspectiva dicitur, qua supergræssi visibilia, de divinis, aliquid, & cœlestibus contemplamur, (1) eaque mente solummodò inspicimus, quoniam corporeum supergrediuntur obtutum. Naturalis dicitur, ubi uniuscujusque rei natura discutitur, (2) quia nihil contra naturam generatur in vita, sed unumquodque iis usibus deputatur, quibus à creatore definitum est, nisi fortè cum voluntate Dei aliquod miraculum provenire monstratur. Divinalis dicitur, quando, aut ineffabilem naturam Dei: aut spiritales creaturas ex aliqua parte profundissima qualitate disserimus. Doctrinalis dicitur scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas dicitur, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus: ut est par, impar, vel alia hujuscemodi, in sola ratiocinatione tractamus. Cujus species sunt quatuor, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis immobilis, & formarum. Musica est disciplina, quæ de numeris loquitur, qui ad aliquid sunt his, qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina, quæ cursus cœlestium, syderumque figuras contemplatur omnes, & habitudines stellarum circà se, & circà terram indagabili ratione percurrit. Porrò actualis dicitur, quæ res propositas operationibus suis explicat, cujus partes sunt tres, moralis, dispensativa, & civilis. Moralis dicitur, per quam vivendi mos honestus appetitur, & instituta ad virtutem tendentia præparantur. Dispensativa dicitur, cùm domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Civilis dicitur, per quam totius civitatis utilitas administratur.

CAPUT XXV.

De Isagogis Porphyrii.

1 Post Philosophiæ definitiones, in quibus generalitèr omnia continentur, nunc Isagogas Porphyrii expediamus. Isagoga quippè græcè, latinè introductio dicitur, eorum scilicet, qui phylosophiam incipiunt: continens in se demonstrationem primarum rationum de qualibet re quid sit, sùaque certa, ac substantiali definitione declaratur. Nam posito primo genere, deindè species, & alia, quæ vicina esse possunt subjungimus, ac discretis communionibus separamus, tamdiù interponentes differentias, quousque ad proprium ejus de quo quærimus signata ejus expressione perveniamus, ut putà: Homo est animal rationale, mortale, terrenum, bipes, risus capax. Genus animal cùm dictum est, substantia hominis declarata est. Est enim ad hominem genus animal, sed quia latè patebat, adjecta est spe-

(1) Eaque mente solummodo. *Ex ead. Orig. hom.*
(2) Quia nihil generatur in vita contra naturam. *Orig. hom. cit. in Cant.* Naturalis dicitur ubi uniuscujusque natura discutitur, quia nihil contra naturam generatur in vita, sed unumquodque iis usibus deputatur in quos a creatore productum est. *Duæ voces* contra naturam, *absunt à ms. libris, pro quibus* confusum *legitur in excusis, & apud Cassiodor.*

species, terrenum, & jam exclusum est id, quod, aut æthereum, aut humidum. Differentia verò: ut bipes, quæ propter animalia posita est, quæ multis pedibus innituntur. Item rationale, propter illa, quæ ratione egent: mortale autem propter id, quod Angelus non est. Posteà discretis, atque seclusis communionibus adjectum est proprium in parte postrema, est enim solum hominis, quod ridet: sic perfecta est omnis ex parte definitio, ad hominem declarandum. Cujus disciplinæ definitionem plenam existimarunt Aristoteles, & Tullius ex genere, & differentiis consistere. Quidam posteà pleniores in docendo, ejus perfectam substantialem definitionem in quinque partibus, velut in membris suis diviserunt. Quarum prima est de genere, secunda de specie, tertia de differentia, quarta de proprio, quinta de accidente. Genus, ut animal. Est enim vocabulum generale, & commune omnium animam habentium. Species, ut homo. Est enim specialitas, qua separatur à cæteris animantibus. Differentia, ut rationale, mortale. His enim duobus differt homo à cæteris. Cùm enim dicitur rationale, discernitur ab irrationabilibus mutis, quæ non habent rationem. Cùm mortale, discernitur ab Angelis, qui nesciunt mortem. Proprium, ut risibile. Homo est enim, qui ridet, & hoc præter hominem nullius animalis est. Accidens, ut color in corpore, doctrina in animo. Hæc enim temporum varietate, & accidunt, & mutantur: & est ex omnibus his quinque partibus oratio plenæ sententiæ, ità: Homo est animal rationale, mortale, risibile, boni, malique capax: sic etiam in omni oratione substantiali tamdiù interponere debemus species, & differentias, quamdiù seclusis omnibus, quæ hoc idem possunt esse ad id perveniatur, ut proprietas jam certa teneatur. Isagogas autem ex Græco in Latinum transtulit [1] Victorinus orator, commentumque ejus quique libris Boœthius edidit.

CAPUT XXVI.

De Categoriis Aristotelis.

1 SEquuntur Aristotelis Categoriæ, [2] quæ Latinè prædicamenta dicuntur: quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est.

2 Instrumenta Categoriarum sunt tria, id est, prima æquivoca, secunda univoca, tertia denominativa. Æquivoca sunt, quando multarum rerum nomen unum est, sed non eadem definitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet, & verus, & pictus, & cœlestis leo dicitur. Quantum ad definitionem pertinet, alitèr verus definitur, alitèr pictus, & alitèr cœlestis.

3 Univoca sunt, quando duarum, aut plurium rerum unum nomen est, & definitio: ut vestis, nam, & [3] birrus, & tunica nomen vestis possunt accipere, & ejus definitionem. Ergo hoc univocum in generibus esse intelligitur: quia, & nomen, & definitionem dat formis suis. Denominativa dicuntur, quæcumque ab aliquo solo differentiæ casu secundum nomen habent appellationem: ut à bonitate bonus, à malitia malus.

Ca-

(1) Cap. XXV. Transtulit Victorin. *Boœt. Dialog.* 1. Rogo: ut mihi explices, id quod Victorinus orator sui temporis fere doctissimus a Porphyrio per εἰσαγωγὴν, i per introductionem in Aristotelis categorias dicitur transtulisse.
(2) Cap. XXVI. Pleraque ex Arist. categoriis Boœt. interp.
(3) Nam birrus, & tunic. *Idem Capella, quòd autem vestis genus birrus vid. lib. 19. cap. 24. & in Cassian. annot.*

4 [1] Categoriarum autem species decem sunt, id est, substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus, habitus, agere, & pati.

5 Substantia, quæ propriè, & principalitèr dicitur est, quæ nequè de subjecto prædicatur, nequè in subjecto est: ut aliquis homo, aliquis equus. Secundæ autem substantiæ dicuntur, in quibus speciebus illæ, quæ principalitèr substantiæ primò dictæ sunt, insunt, atque clauduntur, ut in homine Cicero. Quantitas est mensura, per quam aliquid, vel magnum, vel minus ostenditur, ut longus, brevis. Qualitas est, ut qualis sit orator, aut rusticus, niger, aut candidus. Relatio est, quæ refertur ad aliquid. Cùm enim dicitur filius, demonstratur, & pater. Hæc relativa simul incipiunt: nam servus, & dominus uno tempore exordium nominis sumunt: nec aliquando invenitur dominus prior servo, nec servus domino. Alterum enim alteri præesse non potest. Porrò situs à positione dictus: ut quis, aut stet, aut sedeat, aut jaceat. Locus est ubi sit, in foro, in platea. Loci autem motus habet sex partes, dexteram, & sinistram, ante, & retro, sursum, atque deorsum. Partes quoque istæ sex duo habent, longè, & propè. Tempus; ut, hodie, heri. Habitus ab habendo, aliquid dictus: ut habere scientiam in mente, virtutem in corpore: circà corpus vestimentum, & cætera quæ ad habendi modum designato à doctoribus numero comprehenduntur. Jam verò agere, & pati ab agentis, & patientis significatione consistunt. Nam scribo vocis actum habet, quoniam facientis rem indicat. Scribor patientis est, quoniam pati se ostendit. In his enim novem generibus, quorum exempli gratia quædam posita sunt, vel in ipso substantiæ genere, quod est οὐσία, innumerabilia reperiuntur: nam, & ea quæ intellectu capimus, ea ad alterum horum decem prædicamentorum sermone vulgamus. Plena enim sententia de his ità est. Augustinus magnus orator, filius illius, stans in templo, hodie infulatus, disputando fatigatur. Usiæ autem, id est, substantiæ proprium est, quod cæteris subjacet, reliqua novem accidentia sunt. Substantia autem dicitur ab eo, quòd omnis res ad seipsam subsistit. Corpus enim subsistit, & ideò substantia est. Illa verò accidentia, quæ in subsistente, atque subjecto sunt, substantiæ non sunt, quia non subsistunt, sed mutantur, ut color, vel forma. De subjecto autem, & in subjecto quasi de ipso, & in ipso. Ubi enim dicitur de subjecto, substantia est, quasi dicatur de substantia. Ubi autem dicitur in subjecto, accidentia sunt, id est, quæ accidunt in substantia, ut quantitas, qualitas, vel figura. De subjecto igitur genera, & species, in subjecto accidentia sunt. [2] Ex his novem accidentibus tria intrà usiam sunt, quantitas, qualitas, & situs. Hæc enim sine usia esse non possunt. Extrà usiam verò sunt locus, tempus, & habitus: intrà, & extrà usiam relatio, facere, & pati. Appellatas autem categorias constat, quia non possunt nisi ex subjectis agnosci. Quis enim quid sit homo possit agnoscere, nisi aliquem hominem sibi ponat ante oculos, quasi subjectum homini? [3] Hoc opus Aristotelis intentè le-

(1) Categoriar. species. *Cassiod.* Quidquid loquimur, aut cogitamus, in aliqua hor. specie invenitur.
(2) Ex his novem accid. *Ex Aug. lib. de Categoriis.*
(3) Hoc opus intendente legend. *Cic. in Hortens. apud Non.* Magna animi contentio adhibenda est explicando Aristotelem si legeris.

legendum est, quoniam sicut dictum est, quicquid homo loquitur, inter decem prædicamenta habetur. Proficiet etiam ad libros intelligendos, qui sivè Rhetoribus, sivè Dialecticis applicantur.

[1] CAPUT XXVII.

De Perihermeniis.

1 SEquitur de hinc liber Perihermenias subtilissimus nimis, & per varias formas, iterationesque cautissimus, de quo dicitur: Aristoteles quando perihermenias scriptitabat, [2] calamum in mente tingebat.

Præfatio Perihermeniarum.

2 Omnis quippè res quæ una est, & uno significatur sermone, aut per nomen significatur, aut per verbum, quæ duæ partes orationis interpretantur totum quicquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocutio conceptæ rei mentis interpres est. Hanc Aristoteles vir in rerum expressione, & faciendis sermonibus peritissimus, hermeniam nominat, quam interpretationem nos appellamus, scilicèt quòd res mente conceptas prolatis sermonibus interpretatur per cataphasin, & apophasin, id est, per affirmationem, & negationem. Per affirmationem, ut homo currit: per negationem, ut homo non currit. In his itaque perihermeniis, supradictus Philosophus de septem speciebus tractat, id est, de Nomine, de Verbo, de Oratione, de Enunciatione, de Affirmatione, de Negatione, de Contradictione. Nomen est vox significativa secundum placitum: sine tempore, cujus nulla pars significativa separata, ut Socrates. Verbum est, quod significat tempus, cujus pars nihil extrà significat, sed semper eorum, quæ de altero dicuntur nota est, ut cogitat, disputat. Oratio est vox significativa, cujus partium aliquid separatum significativum est, ut Socrates disputat. Enunciativa oratio est vox significativa de eo, quod est aliquid, vel non est, ut Socrates est, Socrates non est. Affirmatio est enunciatio alicujus de aliquo, ut Socrates est: negatio est alicujus ab aliquo, ut Socrates non est. Contradictio est affirmationis, & negationis oppositio, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. [3] Hæc omnia in libro Perihermeniarum minutissimè divisa, & subdivisa tractantur, quarum rerum definitiones hic brevitèr sufficiat intimasse, quando in ipso competens explanatio reperitur. Utilitas perihermeniarum hæc est, quòd ex his interpretamentis syllogismi fiunt. Undè, & analytica per tractantur.

CAPUT XXVIII.

De Syllogismis Dialecticis.

1 SEquuntur [4] de hinc Dialectici Syllogismi, ubi totiùs ejus artis utilitas, & virtus ostenditur: quorum conclusio plurimum lectorem adjuvat ad veritatem investigandam, tantùm: ut absit ille error [5] decipiendi adversarium per sophismata falsarum conclusionum.

2 Formulæ categoricum, i. prædicativorum syllogismorum sunt tres.

Pri-

(1) Cap. XXVII. De Perihermeniis. *Ità VV. CC. & paullò post* Præfatio Perihermeniarum.

(2) Calamum in mente ting. *De universis Aristotelis scriptis Suidas.* Ἀριστοτέλης τῆς φύσεως γραμματεὺς ἦν, τὸν κάλαμον ἀποβρέχων εἰς νοῦν.

(3) Hæc omnia-reperitur *Addita sunt hæc ex ms. quæ etiam sunt apud Cassiodorum nonnihil immutata.*

(4) Cap. XXVIII. *Vid. Cassiod. Capell. & Apulei. de Syllogism. categor. sivè Perihermenias.*

(5) Error decipiendi. *Al. devincendi. Al. dejiciendi.*

Primæ formulæ modi sunt novem.

3 Primus modus est, qui [1] conducit, i. qui colligit ex universalibus dedicativis, dedicativum universale directim: ut, omne justum honestum, omne honestum bonum, omne igitur justum bonum.

4 Secundus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativis, & abdicativis, abdicativum universale directim: ut, omne justum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur justum turpe.

5 Tertius modus est, qui conducit ex dedicativis particulari, & universali, dedicativum particulare directim: ut, quoddam justum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur justum utile.

6 Quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicativa, & universali abdicativa, abdicativum particulare directim: ut, quoddam honestum justum, nullum honestum, turpe, quoddam igitur justum non est turpe.

7 Quintus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativis particulare dedicativum [2] per reflexionem: ut, omne justum honestum, omne honestum bonum, quoddam igitur bonum justum.

8 Sextus modus est, qui conducit ex universali dedicativa, & universali abdicativa, abdicativum universale per reflexionem: ut omne justum honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur turpe justum.

9 Septimus modus est, qui conducit ex particulari, & universali dedicativis, dedicativum particulare per reflexionem: ut, quoddam justum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur utile justum.

10 Octavus modus est, qui conducit ex universalibus, abdicativo, & dedicativo, particulare abdicativum per reflexionem: ut nullum turpe honestum, omne honestum justum, quoddam igitur turpe non est justum.

11 Nonus modus est, qui conducit ex universali abdicativo, & particulari dedicativo, dedicativum particulare per reflexionem: ut, nullum turpe honestum, quoddam honestum justum, quoddam igitur justum non est turpe.

Formulæ secundæ modi sunt quatuor.

12 Primus modus est, qui conducit ex universalibus dedicativo, & abdicativo, abdicativum universale directim: ut, omne justum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur justum turpe.

13 Secundus modus est, qui conducit ex universalibus abdicativo, & dedicativo, abdicativum universale directim: ut, nullum turpe honestum, omne justum honestum, nullum igitur turpe justum.

14 Tertius modus est, qui conducit ex particulari dedicativo, & universali abdicativo, particulare abdicativum directim: ut, quoddam justum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur justum non est turpe.

15 Quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicativo, & universali dedicativo abdicativum particulare directim: ut, quoddam justum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur justum non est malum.

For-

(1) Qui conducit *συνάγει. Quod autem in exemplis propositionis loco assumptio collocatur, neque id de syllogismi vi quidquam minuit, neque sine Græcorum, & Arabum exemplo fit.*

(2) Per reflexionem. *ἀντιστροφὴν, vulgo conversionem.*

Formulæ tertiæ modi sunt sex.

16 Primus modus, qui conducit ex dedicativis universalibus, dedicativum particulare, tàm directim, quàm reflexim: ut omne justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic quoddam igitur bonum honestum.

17 Secundus modus est, qui conducit ex dedicativis particulari, & universali dedicativum particulare directim: ut quoddam justum honestum, omne justum bonum, quoddam igitur honestum bonum.

18 Tertius modus est, qui conducit ex dedicativis universali, & particulari dedicativum particulare directim: ut omne justum honestum, queddam justum bonum, quoddam igitur bonum honestum.

19 Quartus modus est, qui conducit ex universalibus, dedicativa, & abdicativa abdicativum particulare directim: ut omne justum honestum, nullum justum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

20 Quintus modus est, qui conducit ex dedicativo particulari, & abdicativo universali, abdicativum particulare directim: ut quoddam justum honestum, nullum justum malum, quoddam igitur honestum non est malum.

21 Sextus modus est, qui conducit ex dedicativo universali, & abdicativo particulari abdicativum particulare directim: ut, omne justum honestum: quoddam justum non est malum: quoddam igitur honestum non est malum. Has formulas cathegoricorum syllogismorum, qui plenè nosse desiderat, librum legat, qui inscribitur Perihermenias Apuleii, & quæ subtiliùs sunt tractata, cognoscet. Distinta enim, atque considerata ad magnas intelligentiæ vias lectorem, præstante Domino, utilitèr introducunt. Nùnc ad Hypotheticos syllogismos ordine sequenti veniamus.

22 Modi syllogismorum Hypotheticorum, qui fiunt cum aliqua conclusione, sunt septem.

23 Primus modus est, si dies est, lucet: Est autem dies: Lucet igitur.

24 Secundus modus est, si dies est, lucet: Non autem lucet: Non est igitur dies.

25 Tertius modus est ità, non, & dies, est, & non lucet: Atqui dies est, lucet igitur.

26 Quartus modus est ità: Aut dies est, aut nox: Atqui dies est: Nox igitur non est.

27 Quintus modus est ità: Aut dies est, aut nox: Atqui nox non est: Dies igitur est.

28 Sextus modus est ità: Non, & dies, est, & nox: Dies autem est: Nox igitur non est.

29 Septimus modus est ità: Non est dies, & nox: Atqui nox non est: Dies igitur est. Modos autem syllogismorum Hypotheticorum, si quis pleniùs nosse desiderat, librum legat Marii Victorini, qui inscribitur de Syllogismis Hypotheticis. [1] Hinc ad Dialecticas definitionum species accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt: ut possint jure dici orationum apertæ manifestationes, & quædam inditia dictionum.

(1) Hinc ad Dialecticas. *Cassiod.* Hinc ad pulcherrimas definitionum species accedamus, quæ tanta dignitate præcellunt: ut possint jure dici ornamenta orationum, & quædam lumina. *Undè ex judiciorum, tria verba jure dici orationum non dubitavimus facere. Cùm præsertim in ms. Tarracon. libris multo hæc pejus affecta deprehendissemus. Sensus autem horum verborum hic erit: ut, & illustrandis sententiis, & enodandis dictionibus has definitiones dicat subservire.*

CAPUT XXIX.

De Divisione definitionum ex Marii Victorini libro abreviata.

1 DEfinitio Philosophorum est, quæ in rebus exprimendis explicat, quid res ipsa sit, [1] non qualis sit, & quemadmodum membris suis constare debeat. Est enim oratio brevis uniuscujusque rei naturam à communione divisam propria significatione concludens. Divisio definitionum in partes quindecim habetur. Prima species definitionis est, οὐσιώδης, id est, substantialis: quæ propriè, & verè dicitur definitio: ut, est homo animal rationale, mortale, [2] risus, disciplinæque capax. Hæc enim definitio per species, & differentias descendens venit ad proprium, & designat plenissimè, quid sit homo. Secunda species definitionis est, quæ græcè ἐννοηματικὴ dicitur, latinè notio nuncupatur: quam notionem communi, non proprio nomine, possumus dicere. Hæc isto modo sempèr efficitur: Homo est,quod rationali conceptione, & exercitio præest animalibus cunctis. Non hic dixit, quid sit homo, sed dicendo, quid agat, quasi quodam signo in notitiam devocat. In isto enim, & in reliquis notitia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur, quia illa substantialis definitionum omnium obtinet principatum. Tertia species definitionis est, quæ græcè ποιότης dicitur, latinè qualitativa vocatur, quia ex qualitate nomen accepit, pro eo quòd quale sit id, quod sit, evidentèr ostendit. Cujus exemplum tale est: Homo est, qui ingenio valet, artibus pollet, & cognitione rerum, aut quid agere debeat, eligit, aut animadversione quid inutile sit, contemnit. His enim qualitatibus expressus, ac definitus est homo. Quarta species definitionis est, quæ græcè ὑπογραφικὴ, latinè à Tullio descriptio nuncupatur: quæ adhibita circuitione dictorum, factorumque, quid quæque res sit descriptione declarat. Quæritur enim, quid sit avarus, quid crudelis, quid luxuriosus, & universa luxuriosi, avari, & crudelis natura describitur: ut si luxuriosum volumus definire, dicimus, luxuriosus est victus non necessarii, sed sumptuosi [3] & onerosi appetens, in delitiis affluens, in libidinem pronus. Hæc, & alia definiunt luxuriosum: sed per descriptionem definiunt. Quæ species definitionis Oratoribus magis apta est,quàm Dialecticis: quia latitudines habet, quæ simili modo in bonis rebus ponitur, & in malis. Quinta species definitionis est, [4] quam græcè κατ' ἀντίλεξιν, latinè ad verbum dicimus. Hæc vocem illam, de cujus re quæritur alio sermone designat, uno, & singulari, & quodam modo, quid illud sit in uno verbo positum, uno verbo alio declarat: ut, conticescere est tacere. Item cùm terminum dicimus finem, aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species definitionis est, quam Græci κατὰ διαφορὰν, nos per differentiam dicimus. Scriptores verò artium de eodem, & de altero nominant: ut cùm quæritur, quid intersit inter Regem,

(1) Cap. XXIX. Non qualis sit. *Deerat negatio in omnibus libris Boœth. de definit. cap.* 4. Ergo definitio, quæ est Philosophorum propria in rebus exprimendis explicat, quid sit, non quale sit, quemadmodum membris suis constare debeat, exponemus.

(2) Risus, disciplinæque cap. *Malè o. l.* sensus, disciplinæque cap. *Cum suprà, cap.* 26. risus capax sit. *Itemque apud Boœth.*

(3) Et onerosi--in libidinem pronus. *Ex Boœth.*

(4) Quam Græci κατὰ ἀντίλεξιν. *Ex eodem lib. 3. in Top.*

gem, & tyrannum: adjecta differentia, quid uterque sit definitur: id est, Rex est modestus, & temperans: tyrannus verò impius, & immitis. Septima species definitionis est, quam Græci κατὰ μεταφορὰν, Latini per translationem dicunt: ut Cicero in Top. Littus est, [1] qua fluctus eludit; hoc variè tractari potest. Modò enim: ut moneat, modò, ut designet, modò, ut laudet, ac vituperet. Ut moneat, nobilitas est virtus majorum apud posteros sarcina. Ut designet, caput est ars corporis. Ut laudet, adolecentia est flos ætatis. Ut vituperet, divitiæ sunt brevis vitæ longum viaticum. Octava species definitionis est, quam Græci καθ' ἀφαίρεσιν τοῦ ἐναντίου Latini per privantiam contrarii ejus, quod definitur, dicunt: Bonum est, quod malum non est. Justum est, quod injustum non est, & his similia. Hoc autem genere definitionis uti debemus, cùm contrarium est notum: ut, si bonum est, quod prodest cum honestate, id, quod tale non est, malum est.

2 Nona species definitionis est, quam Græci καθ' ὑποτύπωσιν. Latini per quamdam imaginationem dicunt: ut Æneas est Veneris, & Anchisæ filius. Hæc semper in individuis versatur, quæ Græci ἄτομα appellant.

3 Decima species definitionis est, quam Græci ὡς τύπος, Latini exemplum appellant: ut si quæratur, quid sit animal? Respondetur: ut homo. Rem enim quæsitam prædictum declaravit exemplum. Hoc est autem proprium definitionis, quid sit illud, quod quæritur, declarare.

4 [2] Undecima species definitionis est, quam Græci καθ' ἐλλειπὲς πλήρους ὁμοίου γένους, Latini per indigentiam pleni ex eodem genere dicunt. [3] Ut si quæratur, quid sit triens? Respondeatur, cui bes deest, ut sit assis.

5 Duodecima species definitionis est, quam Græci κατ' ἔπαινον vocant, id est, per laudem: ut Tullius pro Cluentio. Lex est mens, & consilium, & animus, & sententia civitatis, & alitèr; pax est, tranquilla libertas. Fit, & per vituperationem, quam Græci ψόγον vocant: ut servitus est, postremum omnium malorum, non modo bello, sed morte quoquè repellenda.

6 Tertiadecima species definitionis est, quam Græci καθ' ἀναλογίαν, Latini juxtà rationem dicunt. Sed hoc contingit, cùm majoris rei nomine res definitur inferior: ut est illud: Homo minor mundus. Cicero hac definitione sic usus est. Edictum legem annuam dicunt esse.

7 Quartadecima species definitionis est, quam Græci κατὰ τὸ πρός τι, Latini ad aliquid vocant: ut est illud. Pater est, cui est filius, Dominus est, cui est servus. Cicero in Rhetorica. Genus est, quod plures amplectitur partes. Item pars est, quæ sub est generi.

8 [4] Quintadecima species definitionis est, quam Græci καθ' αἰτιολογίαν, Latini secundum rei rationem vocant: ut dies est, Sol supra terras. Nox est, Sol sub terris. Scire autem debemus prædictas species definitionum Topicis meritò esse, sociatas, quoniam inter quædam argumenta sunt posita,

(1) Qua fluctus eludit. *Eluderet quoque legitur apud Cicer. Idque probat A. Augustinus, & Gotthi. CC. confirmant. Alluderet malunt Lambinus, & Ursinus.*

(2) Undecima κατ' ἐλλειπές. *Boæth.* καθ' ἔνδειαν. *Porrò, quæ restant, restituta sunt omnia ex Boæthio.*

(3) Ut si quæratur, quid sit triens? r. c. b. d. v. a. *Probè A. Augustinus cùm in plerisque ms. legeretur.* Ut si quæratur quid sit thesis? respondeatur, cui vis deest, ut sit arsis, *quod exemplum è musica petitum ferri quoquomodo poterat. Sed non est: ut Isidorus à Boæthio tam longè discesserit, cujus exemplum est, item uti apud Cassiodorum:* Ut si quæratur, quid sit quadrans? respondeatur; cui dodrans deest: ut sit assis. *Assis autem recto casu non est, quod quemquam, apud Isidorum offendat.*

(4) Quintadecima καθ' αἰτιολογίαν. *Boæthio* αἰτιωδῶς.

& nonnullis locis commemorantur in Topicis. Nunc autem ad Topica veniamus, quæ sunt argumentorum sedes, fontes sensuum, & origines dictionum.

CAPUT XXX.

De Topicis.

1 TOpica est disciplina inveniendorum argumentorum. Divisio Topicorum sivè locorum, ex quibus argumenta ducuntur, triplex est. Nam alia in eo ipso de quo agitur hærent: alia quæ dicuntur affecta, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur: alia quæ assumuntur extrinsecus. Argumenta, quæ in eo ipso de quo agitur, hærent, in tribus divisa sunt. Prima à toto, secunda à parte, tertia à nota.

2 Argumentum à toto, cùm definitio adhibetur ad id quod quæritur, sicut ait Cicer. (1) Gloria est laus rectè factorum, magnorumque in rempublicam fama meritorum.

3 (2) A partibus est argumentum, cùm is qui se defendit, aut negat factum, aut factum esse jure defendit.

4 A nota est argumentum, cùm ex vi nominis argumentum aliquod elicitur, ut Cicer. Consulem, inquit, quærebam, quem (3) in isto majali invenire non poteram.

5 Affecta argumenta sunt, quæ quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur. Sunt autem numero quatuordecim, id est, primùm à conjugatis argumentum est, cùm declinatur à nomine, & fit verbum: ut Cicero Verrem dicit everrisse provinciam: vel nomen à verbo, cùm latrocinari dicitur latro. Nomen est à nomine, Terentius: (4) Inceptio est amentium, haud amantium: dummodò distet unius appellationis postremitas, in aliam vocis declinationem formata. Secundum argumentum à genere est, cùm de eodem genere sententia dicitur, ut Virgilius: Varium, & mutabile semper fœmina. Tertium à specie argumentum est, cùm generali quæstioni fidem species facit: ut at non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor. A simili argumentum est, quando rebus aliquibus similia proferuntur. Suggere tela mihi, non ullum dextera frustra torserit in Rutulos, steterunt quæ in corpore Grajûm Iliacis campis. A differentia argumentum est, quando per differentiam aliqua separantur: ut Virgilius, non Diomedis equos, nec currum cernis Achillis. A contrariis argumentum ducitur, quando res discrepantes sibimet opponuntur: ut Virgilius, mortali nè manu factæ, immortale carinæ fas habeant, certusque incerta pericula lustret Æneas? A consequentibus argumentum ducitur, quando positam rem aliquid inevitabilitèr consequitur, ut Virgilius. Non ea vis animo, nec tanta superbia victis. Ab antecedentibus argumentum est, quando aliqua ex iis, quæ priùs gesta sunt, comprobantur, ut Cicero pro Milone. Cùm non dubitaverit aperire, quid cogitaverit, vos potestis dubitare, quid fecerit? A repugnantibus argumentum est, quando illud quod objicitur, aliqua contrarie-

ta-

(1) Gloria est laus rectè fact. *Ex Orat. Pro Marcello.*
(2) A partibus *consentiunt lib. o. At Cassiod.* A partibus sic: ut puta si oculus videt, non ideò totum corpus videt.
(3) Quem in isto majali. *Ità legendum apud Cic. in Pisoniana, non ut vulgo animali, quod advertit etiam Lamb. est verò majalis porcus castratus.*
(4) Nam inceptio est amentium, haud amant. *Indulsit hoc sibi: ut in etymologiis solet: ut amentem, & amantem conjugata diceret. Idem exemplum apud Cassiodorum. Neque verò displicebat A. Augustino Gottichorum CC. scriptura: amentium, aut amantium.*

tate destruitur, ut Cicero: [1] Is igitur non modò de tali periculo liberatus, sed honore amplissimo ditatus domi te interficere voluisset? A conjunctis argumentum est, cùm probabilitèr ostenditur, quid sit ex re quaque venturum, ut Virgilius: Nos si pellant, nihil abfore credunt, quin omnem Hesperiam penitus sua sub juga mittant.

6 A causis argumentum est, quando consuetudine communi res quæque tractatur, ut Terent. Ego nonnihil veritus sum dudum abs te Dave: Ne faceres quod vulgus servorum solet, dolis, ut me deluderes. Ab effectis argumentum est: cùm ex iis quæ facta sunt aliquid approbatur, ut Virgilius: Degeneres animos timor arguit. A comparatione argumentum est, quando per collationem personarum, sivè causarum, sententiæ ratio sub imputatione formatur, ut Virg. Tu potes Æneam manibus subducere Grajûm, nos aliquid contra Rutulos juvisse nefandum est? Item argumenta quæ ducuntur extrinsecus, quæ Græci ἄτεχνα, i artis expertia vocant, ut est testimonium. Testimonium omne est quod ab aliqua externa re sumitur ad faciendam fidem. Hæc dividitur quinque modis, id est: primo ex persona: secundo ex naturæ auctoritate: tertio ex temporibus: quarto ex dictis, fatisque majorum: quinto ex tormentis. Persona non qualiscumque est, quæ testimonii pondus habet ad faciendam fidem: sed morum probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est, quæ maximè in virtute consistit. Temporibus multa sunt quæ afferunt auctoritatem, id est, ingenium, opes, ætas, fortuna, ars, usus, necessitas, & concursio rerum fortuitarum. A dictis fatisque majorum petitur fides, cùm priscorum dicta, factaque memorantur. A tormentis fides præbetur, post quæ nemo creditur velle mentiri. Ea vero quæ tractantur in tempore, quia suis nominibus plana sunt, definitione non indigent. Memoriæ quoque condendum est, Topica oratoribus, dialecticis, poëtis, & jurisperitis communitèr quidem argumenta præstare: sed [2] quando aliquid specialitèr probant, ad Rhetores, poëtas, jurisperitosque pertinet: quando verò generalitèr disputant, ad philosophos attinere manifestum est. Mirabile planè genus operis in unum potuisse colligi, quicquid movilitas, ac varietas humanæ mentis in sensibus exquirendis per diversas causas poterat invenire: conclusum liberum, ac voluntarium intellectum. Nam quocunque se verterit, quascunque cogitationes intraverit in aliquid eorum, quæ prædicta sunt, necesse est cadat ingenium.

CAPUT XXXI.

De Oppositis.

1 Contrariorum genera quatuor sunt, quæ Aristoles ἀντικείμενα, id est, opposita vocat. Propterèa quòd sibi velut ex adverso videntur obsistere: ut contraria, nec tamen omnia quæ sibi opponuntur, contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Primum genus est contrariorum, [3] quod juxtà Ciceronem ad-

(1) Is igitur non modo de tali. *Hæc paullò alitèr apud Cic. prò Dejotar.*
(2) Sed quando aliquid specialitèr prob. *Boœt. lib. 6. in Top. Cic. ad locum de Caus.* Communis quippè oratoribus, ac Philosophis locus hic esse perspicitur, qui est à causis: his naturas rerum (quod est Philosophiæ proprium) illis (quod oratoriæ facultatis est) facta probantibus.
(3) Cap. XXXI. Quod juxtà Ciceronem adversum vocatur. *Mendosè diversum in libris omnibus. Nequè tamen dissimulandum, quod Boœthius dicere est ausus.* Ciceronem, non tàm propriis nominibus, quàm notioribus usum fuisse. Nam quæ contraria (*inquit*) nominat; opposita veriùs dicentur, quæ adversa dicuntur, contrariorum meliùs suscipiunt nomen.

adversum vocatur, pro eo, quòd tantùm contrariè sibi opponuntur: ut non eorum sint quibus opponuntur, ut sapientia, stultitia. Quod genus in tres species dividitur. Nam sunt quædam ex eis quæ medium habent: & sunt quædam quæ sine medio sunt: & quædam sunt quæ habent medium, & tamen sine nomine sunt: [1] nisi utrumque ei vocabulum creet. Candidus, & niger medium habent, quia inter eos sæpè color pallidus, vel fuscus invenitur. Sine medio sunt quoties unum de duobus accidit: ut sanitas, vel infirmitas. Horum nihil est medium. Ea autem quorum media sine nomine sunt: ut felix, infelix, medium habent non felix. Secundum genus est relativorum: quæ ità sibi opponuntur: ut ad se conferantur, sicut duplum, simplum. Hoc solum oppositorum genus ad se refertur. Non enim est majus, nisi referatur ad minus, & simplum nisi ad duplum. Nam relativum relativo ità opponitur: ut hoc ipsum quod opponitur, aut ejus sit cui opponitur, aut ad id quocunque modo referatur. Dimidium enim opponitur duplo, ejusque dupli medium est: sed ità illi opponitur, ut ejus sit cui opponitur. Sic, & parvum opponitur magno: ità, ut ipsum parvum ad magnum cui opponitur, sit parvum. Nam superiora, quæ dicuntur contraria ità sibi opponuntur: ut eorum non sit quibus opponuntur, nèc ad ea quocunque modo referantur. Siquidèm iniquitas justitiæ ità contraria est: ut non ejusdem justitiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertium genus oppositorum est habitus, vel orbatio. Quod genus Cicero privationem vocat, quia ostendit aliquid quempiam habuisse, undè privatus est. Cujus species sunt tres: quarum prima est in re, secunda in loco, tertia in tempore congruo. In re, ut cæcitas, & visio. In loco, ut cæcitatis, & visionis in oculis locus est. In tempore congruo: ut infantem non dicere, sine dentibus: eum cui dentes ætas adhùc parva negavit. Non enim est privatus dentibus, quos nondum habuit. Quartum verò genus ex affirmatione, & negatione opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Hæc à superioribus ideò differunt, quòd illa singulatim dici possunt, hæc nisi connexè dici non possunt. Quod genus quartum apud Dialecticos multum habet conflictum: & appellatur ab eis valdè oppositum: siquidem, & tertium non recipit. Nam ex illis quædam habere tertium possunt: ut in contrariis, candidum, & nigrum: tertium ejus nec candidum, nec nigrum, sed fuscum, vel pallidum. In relativis quoque, ut multa, & pauca: tertium ejus, nec multa, nec pauca, sed mediocria. In habitu, vel orbatione, ut visio, & cæcitas: tertium ejus, nec cæcitas, nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit, non legit: tertium nihil habet.

DI-

(1) Nisi utrumque ei vocabulum creet. *Id est, nisi medium ex extremis nomen accipiat.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER TERTIUS.

DE QUATUOR DISCIPLINIS Mathematicis.

PRÆFATIO.

Mathematica latinè dicitur doctrinalis scientia, quæ abstractam considerat quantitatem. Abstracta enim quantitas est, quam intellectu à materia separantes, vel ab aliis accidentibus: ut est, par, impar: vel ab aliis hujusmodi in sola ratiocinatione tractamus. Cujus species sunt quatuor, id est, Arithmetica, Geometria, Musica, & Astronomia. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se. Geometria est disciplina magnitudinis formarum. Musica, & est disciplina quæ de numeris loquitur, qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina quæ cursus cœlestium siderum, atque figuras contemplatur, atque omnes habitudines stellarum. Quas disciplinas deinceps paullò latiùs indicabimus, ut earum causæ competenter possint ostendi.

CAPUT PRIMUM.

De Vocabulo Arithmecicæ disciplinæ.

1 ARITHMETICA est disciplina numerorum. Græci enim numerum ἀριθμὸν dicunt. Quam scriptores secularium litterarum inter disciplinas Mathematicas ideò primam esse voluerunt, quoniam ipsa: ut sit, nulla alia indiget disciplina. Musica autem, & Geometria, & Astronomia, quæ sequuntur: ut sint, atque subsistant istius egent auxilio.

CAPUT II.

De Autoribus ejus.

(1) 1 NUmeri disciplinam apud Græcos primum Pythagoram autumant conscripsisse, ac deindè à Nicomacho (2) diffusiùs esse dispositam, quàm apud Latinos primus Apulejus, deindè Boœthius transtulerunt.

CAPUT III.

Quid sit numerus.

1 NUmerus autem est multitudo ex unitatibus constituta: nam unum semen numeri esse, non

(1) Cap. II. Numeri discipl. *Eodem modo apud Boœt.*
(2) Diffusiùs esse dispositam. *Ex Gotthicis. Al. compositam.*

[1] non numerum. Numero nummus nomen dedit, & à sui frequentatione vocabulum indidit. Unus ex Græco nomen trahit. Græci enim unum, ἕνα dicunt: sic duo, tria, quos illi δύο, & τρία appellant. [2] Quatuor verò à figura quadrata nomen sumpserunt. Quinque autem non secundum naturam, sed secundum placitum voluntatis vocabulum acceperunt ab eo, qui numeris nomina indidit. Sex autem, & septem à Græco veniunt. [3] In multis enim nominibus, quæ in Græco aspirationem habent, nos pro aspiratione, s, ponimus. Indè pro ἕξ sex pro ἑπτά septem, sicut pro herpillo herba serpillum. Octo verò per translationem, sicut illi, & nos: illi ἐννέα nos novem: illi δέκα nos decem. Dicti autem decem à græca etymologia, eò quòd ligent, & conjungant infra jacentes numeros. Nam δεσμεύειν, conjungere, vel ligare apud eos dicitur: Porrò viginti dicti, quòd sint decem bis geniti, u, pro b littera posita. Triginta, quòd à ternario denario gignantur, sic usque ad nonaginta. [4] Centum verò vocati à cantho: quod est circulus, ducenti à duo, & centum, sic, & reliqui usque ad mille. Mille autem à multitudine, undè, & militia, quasi multitia: indè, & [5] milia, quæ Græci mutata littera μυρία vocant.

CAPUT IV.

Quid præstent numeri.

1 Ratio [6] numeri contemnenda non est: in multis enim Sanctarum Scripturarum locis, quantum mysterium habeant, elucet. Non enim frustrà in laudibus Dei dictum est: omnia in mensura, & numero, & pondere fecisti. Senarius namque qui partibus suis perfectus est, perfectionem mundi quadam numeri sui significatione declarat. Similitèr, & quadraginta dies, quibus Moyses, & Helias, & ipse Dominus jejunaverunt, sine numerorum cognitione non intelliguntur. Sic, & alii in Scripturis Sacris numeri existunt: quorum figuras [7] non nisi noti hujus artis scienter solvere possunt. Datum est etiam nobis ex magna parte sub numerorum consistere disciplina: quando horas per eam discimus, quando mensium curricula supputamus: quando anni spatium redeuntis agnoscimus. Per numerum siquidèm, nè confundamur, instruimur. Tolle numerum rebus omnibus, & omnia pereunt. [8] Adime seculo computum, & cuncta ignorantia cæca complectitur, [9] nèc differri potest à cæteris animalibus, qui calculi nescit rationem.

CA-

(1) Cap. III. Non numerum. *τὸ volunt additum in excusis, abest à Gotthicis, & quidem hujusmodi præcisæ locutiones per infinita verba frecuentes in hoc opere.*

(2) Quatuor à figura quadrata. *Immò figura quadrata à quatuor: quatuor verò à Græco τέτλαρις. Mutant n. sæpè illi κ. in τ. ut τεῖνος pro κεῖνος, & contrà, quos nos quoque non raro imitamur.*

(3) In multis n. nominibus *è Serv. ad Eclog. 2. Alia; serpilluinque, &c.*

(4) Centum verò à cantho. *Canthus, & circulus est oculorum, & ferrum quo lignorum rotunditas in rotis arctatur, & stringitur: ut ait Hieronym. Ad Ezec. cap. 20. canthos, n. eo loco legendum, non (ut habet Reatini editio) conthos.*

(5) Milia quæ Græci mutata lit. *Quod in excusis libris additur. i. l. p. r. hoc est, id est, l. pro r. in manuscriptis non est, itaque licebit, vel à μυρία, vel à χίλια milia dicta putare.*

(6) Cap. IV. Ratio numeri. *Augustini sunt verba lib. 11. de Civit. cap. 30.*

(7) Noti hujus artis. i. *periti, sic in vetustioribus, lib. & apud Bed. qui caput hoc in librum suum de computo transtulit. Eodem modo Braulio in vita Isidori.* Quod opus (idest, etymologiarum) omnimodo philosophiæ conveniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus divinarum, humanarumque rerum scientia meritò erit.

(8) Adime seculo computum. *Al. adime seculo calculi comp. sed vocem calculi, neque Beda, neque antiquiores libri agnoscunt.*

(9) Nec differri potest. *Ità o. l. m. ut differri sit distingui, nisi quod in quibusdam numero multitudinis, nec diferri possunt a. c. q. c. nesciunt rationem.*

CAPUT V.

De prima divisione parium, & imparium.

1 NUmerus dividitur in paribus, & in imparibus. Par numerus dividitur in his: pariter par, & pariter impar, [1] & impariter par, & impariter impar. Impar numerus dividitur in iis, primum, & simplicem, secundum, & compositum, tertium mediocrem, qui quodammodo primus, & incompositus: alio verò modo secundus, & compositus est. Par numerus est, qui in duabus æquis partibus dividi potest: ut ii. iiii. viii. Impar verò numerus est, qui dividi æquis partibus nequit, uno medio, vel deficiente, vel superante: ut iii. v. vii. ix. & reliqui. Pariter par numerus est, qui secundum parem numerum pariter dividitur, quousque ad indivisibilem perveniat unitatem: ut putà sexaginta quatuor habet medietatem xxxii. hic autem xvi. Sedecim verò, viii. octonarius, iiii. quaternarius, ii. binarius, unum, qui singularis indivisibilis est. Pariter impar est, qui in partes æquas recipit sectionem, sed partes ejus mox indissecabiles permanent: ut vi. x. xviii. triginta, & quinquaginta. Mox enim, ut hunc numerum diviseris: incurris in numerum quem secare non possis. Impariter par numerus est cujus partes etiam dividi possunt: sed usque ad unitatem non perveniunt, ut xxiiii. Hi enim in medietatem divisi, faciunt xii. rursumque in aliam medietatem vi. deindè in aliam tres: & ultrà divisionem non recipit sectio illa, sed ante unitatem invenitur terminus quem secare non possis. Impariter impar est, qui ab impari numero impariter mensuratur: ut xxv. xlix. qui dum sint impares numeri, ab imparibus etiam partibus dividuntur, ut septies septem: xlix. & quinquies quini xxv. Imparium numerorum alii simplices sunt, alii compositi, alii mediocres. Simplices sunt, qui nullam aliam partem habent nisi solam unitatem: ut ternarius solam tertiam, & quinarius solam quintam, & septenarius solam septimam. His enim una pars sola est. Compositi sunt, qui non solum unitate metiuntur, [2] sed etiam alieno numero procreantur, ut novem, xv. xxi. & xxv. Dicimus enim ter terni novem: & septies terni xxi. ter quini xv. & quinquies quini xxv. Mediocres numeri sunt, qui quodammodo simplices, & incompositi esse videntur: alio verò modo secundi, & compositi. Verbi gratia, novem ad xxv. dum comparatus fuerit, primus est, & incompositus: quia non habet communem numerum, nisi solum monadicum. Ad xv. verò si comparatus fuerit, secundus est, & compositus: quoniam inest illi communis numerus præter monadicum, id est, ternarius numerus: quia novem mensurat ter terni, & quindecim ter quini. Item parium numerorum alii sunt superflui, [3] alii diminuti, alii perfecti. Superflui sunt quorum partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt: ut putà duodenarius, habet enim partes quinque: duodecimam, quod est unum, sextam, quo duo: quartam quod tria: tertiam, quod qua-

(1) Cap. V. Impariter impar. *Eadem divisione utitur Capella, quamvis hoc membrum Bœthius omisserit, nequè sic hoc loco in Gotthicis, nisi quod paullòpost explicat Isidorus quid sit impariter impar.*
(2) Sed etiam alieno numero. *Alio numero C. Rom. & Boœt.*
(3) Alii diminuti. *Alii diminutivi.*

quatuor, dimidiam, quod sex, unum enim, & duo, & tria, & quatuor, & sex simul ducta faciunt xvi. & (1) longè à duodenario excedunt: sic, & alii similes plurimi, ut duodevicesimus, & multi tales. Diminuti numeri sunt, qui partibus suis computati, minorem summam efficiunt: ut putà denarius, cujus partes sunt tres: decima, quod est unum: quinta, quod duo, dimidia, quod quinque. Unum enim, & duo, & quinque simul ductæ, octonarium faciunt, (2) longè à denario minoren. Similis est huic octonarius, vel alii plurimi: qui in (3) partes redacti infrà consistunt. Perfectus numerus est, qui suis partibus adimpletur: ut senarius, habet enim tres partes, sextam, tertiam, & dimidiam: sexta enim ejus est unum: tertia duo: dimidia tres. Hæ partes in summam ductæ, id est, unum, & duo, & tria simul eumdem consummant, perficiuntque senarium. (4) Sunt autem perfecti numeri intrà denarium sex, intrà centenarium xxviii. intrà millenarium. CCCCxcvi.

CAPUT VI.

De secunda divisione totius numeri.

1 OMnis numerus, aut secundùm se consideratur, aut ad aliquid. Iste dividitur sic: alii enim sunt æquales, alii id æquales. Iste dividitur sic: alii sunt majores, alii sunt minores. (5) Majores dividuntur sic: in multiplices, superparticulares, superpartientes, multiplices superparticulares; multiplices superpartientes. Minores dividuntur sic: submultiplices, subsuperparticulares, subsuperpartientes, submultiplices, subsuperparticulares: submultiplices, subsuperpartientes. Per se numerus est, qui sine relatione aliqua elicitur: ut iii. iiii. v. vi. & cæteri similes. Ad aliquid est numerus, qui relativè ad alios comparatur. Verbi gratia, quatuor ad duo dum comparatus fuerit duplex dicitur, & multiplex: sex ad tria, octo ad iiii. x. ad v. & iterum tres ad unum triplex: sex ad ii. ix. ad tria, &c. Æquales numeri dicuntur, qui secundùm quantitatem æquales sunt. Verbi gratia, ii. ad ii. iii. ad iii. x. ad x. c. ad c. Inæquales numeri sunt, qui ad invicem comparati inæqualitatem demonstrant: ut iii. ad ii. iiii. ad iii. v. ad iiii. x. ad vi. & universalitèr major, minori, aut minor, majori, hujuscemodi dum comparatus fuerit inæqualis dicitur. Major numerus est, qui habet in se illum minorem numerum, ad quem comparatur, & aliquid plus: ut, verbi gratia: quinarius numerus ternario numero fortior est, eò quòd quinarius numerus habet in se ternarium, & alias partes ejus duas, & reliqui tales. Minor numerus est, qui continetur à majore, ad quem comparatur

tur

(1) Et longè à duodenario numero excedunt. *Hoc est duodenarium longè excedunt, quomodo, & mox, & alias etiam loquitur.*

(2) Longè à denario minorem. *Serv. in Artem Donati:* Comparativus gradus tribus casibus jungitur: ablativo, septimo, & nominativo interposita particula quam; ablativo, ut doctior ab illo. *Quam loquendi rationem ipse etiam usurpat, ut Æn. 1. ad verba*, dederatque abeuntibus heros; heros (*ait*) vir fortis, semideus, plus ab homine habens, *& infr. cap.* 47. dum Sol est superior à Luna.

(3) In partes redacti. *Al. reducti.*

(4) Sunt autem perfecti, &c. *Omnia ex Boœt. lib. 1. de Arithm. cap.* 20.

(5) Cap. VI. *Librariorum inscitia, & nominum similitudine pleraque in hoc capite malè accepta fuerant. Nam definitienum quædam transposita, alia omissa, exempla mendosa. Quæ omnia, ut minimo negotio, ità nullo cum periculo restituta sunt. Quare illud unum adnotasse sufficiat: quos numeros Isidorus submultiplicem superparticularem, submultiplicem superpartientem; aut submultiplicem subsuperparticularem, submultiplicem subsuperpartientem vocat; iisdem quidem nominibus, lib. 2. Geomet. à Boœthio nominari, sed lib. 1. Arithm. cap. 22. Multiplices subsuperparticulares, & multiplices subsuperpartientes ab eodem dici.*

tur cum aliqua parte sui: ut ternarius, ad qui narium, continetur enim ab eo cum duabus partibus suis. Multiplex numerus est, qui habet in se minorem numerum bis, aut ter, aut quater, aut multiplicitèr. Verbi gratia, duo ad unum dum comparati fuerint, duplex est, iii. ad unum triplex, iiii. quadruplex, & reliqui. E contrà. Submultiplex numerus est, qui intrà multiplicem continetur bis, aut ter, aut quater, aut multiplicitèr. Verbi gratia, unum à duobus bis continetur, à tribus ter, à quatuor quater, & ab aliis multiplicitèr. Superparticularis numerus est, dum fortior continet intrà se inferiorem numerum circà quem comparatur, similitèr, & unam partem ejus. Verbi gratia, iii. ad ii. dum comparati fuerint continent intrà se duos, & alium unum, qui media pars est duorum: quator ad iii. dum comparati fuerint, continent in se iii. & alium unum, qui est tertia pars trium. Item quinque ad iiii. dum comparati fuerint, habent in se quaternarium numerum, & alium unum, qui est quarta pars dicti quaternari numeri, & cæteri tales. Superpartiens numerus est, qui in se inferiorem numerum totum continent, & super hoc alteras partes ejus duas, aut iii. aut iiii. aut v. aut alias. Verbi gratia, v. ad iii. dum comparati fuerint, habet in se quinarius numerus ternarium, & super hoc alias partes ejus duas, vii. ad iiii. dum comparati fuerin, habent in se quatuor, & alias tres partes ejus. Novem ad v. dum comparati fuerint, habent in se quinque, & alias quator partes ejus. Subsuperparticularis numerus est minor, qui continetur infortiori numero cum aliqua parte sua, aut media, aut tertia, aut quarta, aut quinta. Verbi gratia, duo ad iii. iii. ad iiii. iiii. ad v. & cæteri similes. Subsuperpartiens numerus est, qui continetur in numero superpartienti cum aliquibus partibus suis duabus, aut tribus, aut pluribus. Verbi gratia, tria continentur à v. cum aliis duabus partibus suis: v. ad ix. cum iiii. partibus suis. Multiplex superparticularis numerus est, qui dum comparatus fuerit ad numerum sibi inferiorem continet in se totum inferiorem numerum multiplicitèr, cum aliqua parte ejus. Verbi gratia, v. ad duo dum comparati fuerint, continent in se bis binos, & unam partem ejus: Novem ad iiii. dum comparati fuerint, continent in se bis quaternos, & unam partem ejus. Multiplex superpartiens numerus est, qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit, continet eum multiplicitèr cum aliis partibus ejus. Verbi gratia, viii. ad tria dum comparati fuerint, continent in se bis ternos, cum aliis duabus partibus ejus, xiiii. ad vi. dum comparati fuerint continent in se bis senos cum aliis duabus partibus ejus, xvi. ad vii. dum comparati fuerint continent inter se bis vii. cum aliis duabus partibus ejus, xxi. ad ix. dum comparati fuerint continent intrà se bis ix. cum aliis tribus partibus ejus. Submultiplex subsuperparticularis est, qui dum ad fortiorem comparatus fuerit continetur ab eo multiplicitèr cum aliqua parte sua, ut iii. ad vii. & iiii. ad ix. Submultiplex subsuperpartiens numerus est, qui dum ad fortiorem sibi comparatus fuerit, continetur ab eo multiplicitèr cum aliquibus partibus suis. Verbi gratia, iii. ad viii. continentur bis cum duabus partibus ejus, iiii. ad xi. continentur bis cum tribus partibus suis.

CA-

CAPUT VII.

De tertia divisione totius numeri.

1 NUmeri, aut discreti sunt, aut continentes. Iste dividitur sic, i. linealis, ii. (1) superficialis, iii. solidus. Discretus numerus est, (2) qui discretis monadibus continetur. Verbi gratia, iii.iiii.v.vi. & reliqui. Continens numerus est, qui conjunctis monadibus continetur. Ut, verbi gratia, ternarius numerus, si in magnitudine intelligatur, (3) linea, aut spatio, aut solido dicitur continens. Similitèr quaternarius, & quinarius numeri. Linealis numerus est, qui inchoans à monade linealitèr scribitur usque ad infinitum. Undè alpha ponitur pro designatione linearum, quoniam hæc littera unum significat apud Græcos.

2 Superficialis numerus est, qui non solùm longitudine, sed, & latitudine continetur: ut trigonus, quadratus, quinquangulus, vel circulares numeri, & cæteri, qui semper in plano (4) pede, id est, superficie continentur.

3 Circularis dùm sibimet multiplicatus fuerit, à se inchoans ad se convertitur. Verbi gratia, quinquies quini vicies quinque. (5) Solidus numerus est, qui longitudine, latitudine, & altitudine continetur: ut sunt pyramides, qui in modum flammæ consurgunt. Cubus sunt tesseræ. Sphæræ quibus est æqualis undique rotunditas. Sphæricus autem numerus est, qui circulato numero multiplicatus à se inchoat, & in se convertitur: ut quinquies quini, vigintiquinque. Hic circulus dùm seipso multiplicatus fuerit: facit spheram, id est, quinquies xxv. Cxxv.

CAPUT VIII.

De Differentia Arithmeticæ, Geometriæ, & Musicæ.

1 INter Arithmeticam autem, & Geometriam, & Musicam hoc interest: ut media invenias. In Arithmetica primò sic quæris. Conjungis extrema, & dividis, & facis medium: ut putà fac extrema esse vi. & xii. simul jungis, & faciunt xviii. partiris media, & facis ix. quod est analogicum Arithmeticæ: ut medius, quot monadibus superat primum, iis superetur ab extremo. Superant enim ix. vi. tribus monadibus, iis superatur à xii. (6) Secundùm verò Geometriam ità quæris. Extrema multiplicata tantùm faciunt, quantùm, & media multiplicata: ut putà, vi. & xii. multiplicata facient Lxxii. media, viii. & ix. multiplicata tantumdem faciunt. (7) Secundùm Musicam ità: Qua parte superat medius primum, eadem parte superatur medius ab extremo: ut putà vi. ab viii. duabus monadibus superantur, quæ duæ pars sunt tertia eadem-

(1) Cap. VII. Secundus superficialis. *Ità etiam paullòpost, al. superficiosus.*
(2) Qui discretis monadibus. *Ità apud Cassiod.*
(3) Linea, aut spatio, aut solido dicitur continens. *Eodem modo Cassiod. disjunctione, pro conjunctione utens.*
(4) Plano pede, id est, superficie. *Alio sensu dixit Vitruv. lib. 6. cap. 11. & lib. 7. cap. 1. & 4.*
(5) Solidus, qui long. lat. & altitud. *Vox latitudine abest à nostris libris. Est tamen inf. cap. 11. in definitione figuræ solidæ, & in Cod. Rom.*
(6) Cap. VIII. Secund. Geomet. *Hæc, nequè integra sunt, nequè satis cum superioribus cohærent. Nam cùm proposuisset differentiam inter Arithm. Geomet. & Music. ex inventione medii, rationemque Arithmetici medii inveniendi propositis extremis tradidisset; oportebat idem in Geometrico medio persequi, quod nequè hoc loco præstat, nequè inferius, cap. 13. ubi eadem repetuntur.*
(7) Secundùm Musicam. *Nequè hæc meliore sunt conditione, nisi, quod cap. 22. alieno loco, quæ hujus propria erant, explicantur. Nam hic non rationem Musici medii inveniendi, sed definitionem proportionis Musicæ assignat, eamque non integram. Vid. Boæt. lib. 2. Arithm. cap. 34. & seq. & 50. & lib. 2. de Mus. cap. 12. & 16.*

demque media viii. superantur ab ultima, quæ est xii.

CAPUT IX.

Quod Numeri infiniti existunt.

1 NUmeros autem infinitos esse certissimum est, quoniam in quocunque numero finem faciendum putaveris, idem ipse non dico uno addito augeri, sed quamlibet sit magnus, & quamlibet ingentem multitudinem continens, in ipsa ratione, atque scientiam numerorum, non solùm duplicari, verùm etiam multiplicari potest. Ità verò suis quisque numerus proprietatibus terminatur, ut nullus eorum par esse cuicumque alteri possit. Ergò, & dispares inter se, atque diversi sunt, & singuli quique finiti sunt, & omnes infiniti sunt.

De Geometria.

CAPUT X.

De Geometria inventoribus, & vocabulo ejus.

1 GEometriæ disciplina primùm ab Ægyptiis reperta dicitur, quia inundante Nilo, & omnium possessionibus limo obductis, initium terræ dividendæ per lineas, & mensuras nomen arti dedit. (1) Quæ deindè longiùs acumine sapientum provecta, & maris, & Cœli, & aëris spatia metitur. Nam provocati studiosi cœperunt post terræ dimensionem, & Cœli spatia quærere: quanto intervallo Luna à terris, à Luna Sol ipse distaret, & usque ad verticem Cœli quanta se mensura distenderet, sicque intervalla ipsa Cœli, orbisque ambitum per numerum estadiorum ratione probabili distinxerunt. Sed quia ex terræ dimensione, hæc disciplina cœpit, ex initio sui, & nomen servavit: nam Geometria de terra, & de mensura nuncupata est. Terra enim græce γῆ vocatur, μέτρον mensura. Hujus disciplinæ ars continet in se lineamenta, intervalla, magnitudines, & figuras, & in figuris dimensiones, & numeros.

CAPUT XI.

De Quadripertita divisione Geometriæ.

1 GEometriæ quadripertita divisio est in figuras planas, in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalem, & in figuras solidas.

2 Planæ figuræ sunt, quæ longitudine, & latitudine continentur.

3 Numerabilis magnitudo est, quæ numeris Arithmeticæ dividi potest.

4 Magnitudines rationales sunt, quarum mensuram scire possumus, irrationales verò, quarum mensuræ quantitas cognita non habetur.

5 Figuræ solidæ sunt, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continentur: (2) quæ sunt juxtà Platonem numero quinque.

CAPUT XII.

De Figuris Geometriæ.

1 IN plano figurarum prima circulus est, figura plana, & circumducta: cujus in medio punctus est, quo cuncta convergunt, quod centrum Geometræ vocant: Latini punc-

(1) Cap. X. Quæ deindè longiùs provecta. *Ex Plin. lib. 2. cap. 23.*
(2) Cap. XI. Quæ sunt juxtà Plat. *Probè hæc, quæ disjecta erant in sedes suas reduxit Chacon.*

punctum circuli nuncupant.

2 Quadrilatera figura est in plano, quæ sub quatuor lineis rectis jacet.

3 [1] Dianatheton grammon figura plana, &c.

4 Orthogonium triangulum est figura plana, quæ habet angulum rectum.

5 Isopleuros figura est plana, &c.

6 Sphæra est figura, in rotundum formata partibus cunctis æqualis.

7 [2] Cubus est figura solida, quæ longitudine, & latitudine, & altitudine continetur.

8 [3] Cylindrus est figura quadrata habens superiùs semicirculum insolidum.

9 Conon, figura solida, quæ ab amplo in angustum finit, sicut orthogonium.

10 Pyramis est figura solida, quæ in modum ignis ab amplo in acumen consurgit. Ignis enim apud Græcos πῦρ appellatur.

11 Sicut autem intrà decem omnis est numerus, ità intra circulum omnium figurarum concluditur ambitus.

CAPUT XIII.

De principiis Geometriæ.

1 PRincipia hujus artis [4] punctus est, cujus pars nulla est. Linea est præter latitudinem longitudo. Recta linea est, quæ ex æquo in suis punctis jacet. Superficies verò, quæ longitudines, & latitudines solas habet. Superficiei verò fines lineæ sunt, quorum formæ ideò in superioribus figuris positæ non sunt, [5] quia intra eas inveniuntur.

CAPUT XIV.

De Numeris Geometriæ.

1 NUmeros [6] autem secundùm Geometriam ità quæris: Extrema quippè ejus multiplicata, tantùm faciunt, quantùm, & media multiplicata: ut putà, vi. & xii. multiplicata faciunt Lxxii. media viii. & ix. multiplicata tantundem faciunt.

DE MUSICA.

CAPUT XV.

De Musica, & ejus nomine.

1 MUsica est peritia modulationis sono, cantuque consistens: Et dicta Musica per derivationem à Musis. Musæ autem appellatæ [7] ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, à quærendo, quod per eas, sicut antiqui voluerunt vis carminum, & vocis modulatio quæreretur. Quarum sonus, quia

(1) Cap. XII. Dianatheton grammon. *Hæc meliorum librorum Scriptura. Antonius Covarr. & doctrinarum omnium, & elegantiarum admirabili quadam scientia præstantissimus. Diacatheton grammon minima mutatione volebat. Fieri enim à Vitruvio, & aliis de cathetis lineis mentionem. Nec malè post quadratum subjici rectangulum altera parte longiùs per καθέτες, hoc est, perpendiculares lineas productum. Id P. Nunnesio nequaquam probabatur, quod commune esset pluribus figuris. Nam, & in tetragono, & trigono orthogonio esse lineas καθέτες. Ipse διὰ ἀντιθέτων γραμμάτων substituebat: esse n. in quibusdam libris hanc figuram* Π *quam duo* Γ ⅂ *opposita, conjunctaque redderent. A. Aug. codicum scripturam retinens ἀναθέτων suspensas interpretabatur. Suspensas namque videri ejus figuræ lineas, quæ sit altera parte longior. Nobis propensior ad veritatem Covarrubiæ conjectura videbatur, quæ neque Chaconi displicebat. Nam Dianatheton vocem Geometrar. aures non agnoscunt, & P. Nunnesii nimis arguta sententia est.*

(2) Cubus. *Adde quæ sex quadratris æqualibus continetur.*

(3) Cylindrus. *De Cylindri definitione amplius deliberandum.*

(4) Cap. XIII. Principiæ hujus artis. *Cic. Academic.* 4. Non quæro in his initia illa mathematicorum: Punctum esse, quod magnitudinem nullam habet. Extremitatem, quasi libramentum, in quo nulla omninò sit crassitudo. Lineamentum longitudinem latitudine carentem.

(5) Quia intrà eas inven. *Est enim punctus in circulo, linea in figuris planis, superficies, ejusque finis in solidis.*

(6) Cap. XIV. Numeros autem. *Repetuntur hæc ex cap. 8. quia caput 11. numerabilem magnitudinem partem Geometria fecerat.*

(7) Cap. XV. ἀπὸ τοῦ μῶσθαι. *In CC. mira varietas, nos ex μῶσαι, quod propriùs aberat μῶσθαι fecimus, quod etymon Platoni placuit in Cratylo.*

quia sensibilis res est [1] præterfluit in præteritum tempus, imprimiturque memoriæ; indè à poëtis Jovis, & memoriæ filias Musas esse confictum est. Nisi enim ab homine memoria teneantur soni, pereunt, quia scribi non possunt.

CAPUT XVI.

De Inventoribus ejus.

1 MOyses dicit repertorem Musicæ artis fuisse Jubal, qui fuit de stirpe Cain antè diluvium. [2] Græci verò Pythagoram dicunt hujus artis invenisse primordia, ex maleorum sonitu, & cordarum extensione percussa. Alii [3] Linum Thebæum, & [4] Zethum, & Amphiona in arte Musica primos claruisse ferunt. Post quos paulatim directa est præcipuè, hæc disciplina, & aucta multis modis: eratque tàm turpe Musicam nescire, quàm litteras. Interponebatur autem non modò sacris, sed, & omnibus, solemnibus, omnibusque lætis, vel tristioribus rebus. [5] Ut enim in veneratione divina hymni: ità in nuptiis Hymenæi, [6] & in funeribus threni, & lamenta ad tibias canebantur. [7] In conviviis verò lyra, vel cithara circumferebatur: & accubantibus singulis ordinabatur conviviale genus canticorum.

CAPUT XVII.

Quid possit Musica.

1 ITaquè [8] sine Musica nulla disciplina potest esse perfecta: nihil enim est sine illa. Nam, & ipse mundus quadam harmonia sonorum fertur esse compositus, & Cœlum ipsum sub harmoniæ modulatione revolvitur. Musica movet affectus, provocat in diversum habitum sensus. In præliis quoque tubæ concentus pugnantes accendit; & quantò vehementior fuerit clangor, tanto fit fortior ad certamen animus. Siquidem, & regimes cantus hortatur. Ad tolerandos quoquè labores Musica animum mulcet, & singulorum operum fatigationem modulatio vocis solatur. Excitos quoquè animos Musica sedat, sicut legitur de David, qui à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipsas quoquè bestias, necnon, & serpentes, volucres, atque delphinas ad auditum suæ modulationis Musica provocat. Sed, & quicquid loquimur, vel intrinsecùs venarum pulsibus commovemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatum.

CAPUT XVIII.

De tribus partibus Musicæ.

1 MUsicæ partes sunt tres, id est, harmonica, rhythmica,

(1) Præterfluit in præter. *Aug. lib. 2. de Ordin. cap.* 4. Quoniam illud quod mens, videt sempèr est præsens; sonus autem, quia sensibilis res est, præterfluit in præteritum tempus, imprimiturque memoriæ, rationabili mendatio jam poëtis favente ratione, quærendum nequid propagini similiter inesset, Jovis, & memoriæ Musas filias esse confictum est.

(2) Cap. XVI. Græci verò Pythagor. *Macrob. lib. 2. in Somn. Scip.*

(3) Linum Theb. *Ex Euseb. in Chron.*

(4) Zeth. & Amph. *Ex eodem, & Serv. in Corydone.*

(5) Ut n. in veneratione divi. *Horat. Divitum mensis, & amica templis.*

(6) Et in funeribus threni. *Hinc Siticinum modus in xii. tabul. de quibus Agell. lib. 2. cap. 2. & Non. in Siticinis. Servius Æn.* 5. Sciendum majoris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris verò ad tibias. *Vid. Fest. in Funebres tibia. Hebræos quoque tibias in funeribus adhibuisse, ostendunt Matthæi verba, cap.* 9. & vidisset tibicines, & turbam tumultuantem.

(7) In conviviis circunf. *Ex Quint. cap. de Music.*

(8) Cap. XVII. Itaquè sine Mus. *Ex eodem Quintil.*

ca, metrica. Harmonica est, quæ discernit in sonis acutum, & gravem. Rhythmica est, [1] quæ requirit incursionem verborum: utrum benè sonus, an malè cohæreat. Metrica est, quæ mensuram diversorum metrorum probabili ratione cognoscit: ut verbi gratia, heroicum, jambicum, elegiacum, &c.

CAPUT XIX.

De triformi Musicæ divisione.

1 AT omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse natura. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat. Secunda organica, quæ ex flatu consistit. Tertia rhythmica, quæ pulsu digitorum numeros recipit. [2] Nam aut voce editur sonus, sicut per fauces: aut flatu, sicut per tubam, vel tibiam: aut pulsu, sicut per cytharam: aut per quodlibet aliud, quod percutiendo canorum est.

CAPUT XX.

De prima divisione Musicæ, quæ harmonica dicitur.

1 PRima divisio Musicæ, quæ harmonica dicitur, id est, modulatio vocis, pertinet ad comœdos, tragœdos, vel choros, vel ad omnes, qui voce propria canunt. Hæc ex animo, & corpore motum facit, & ex motu sonum, ex quo colligitur Musica, quæ in homine vox appellatur.

2 [3] Vox est aër spiritu verberatus, undè, & verba sunt nuncupata. Propriè autem vox hominum est, seu irrationabilium animantium. Nam in aliis abusivè non propriè sonitus vox vocatur: ut, vox tubæ infremuit, fractasque ad littora voces. Nam proprium est: ut littorei resonent scopuli, & at tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Harmonia est modulatio vocis, & concordantia plurimorum sonorum, vel coaptatio.

3 Symphonia est modulationis temperamentum ex gravi, & acuto concordantibus sonis, sivè in voce, sivè in flatu, sivè in pulsu. Per hanc quippè voces acutiores, gravioresque concordant, ità, ut quisquis ab ea dissonuerit sensum auditus offendat. Cujus contraria est diaphonia, id est, voces discrepantes, vel dissonæ.

4 Euphonia est suavitas vocis. Hæc, & melos à suavitate, & melle dicta.

5 Diastema est vocis spatium, ex duobus, vel pluribus sonis aptatum.

6 Diesis est spatia quædam, & deductiones modulandi, atque vergendi de uno in alterum sonum.

7 Tonus est acuta enuntiatio vocis: est enim harmoniæ differentia, & quantitas, quæ in vocis accentu, vel tenore consistit: cujus genera in quindecim partibus Musici diviserunt: ex quibus hyperlydius novissimus, & acutissimus: hypodorius omnium gravissimus est.

8 Cantus est inflexio vocis, nam sonus directus est, præcedit autem sonus cantum.

9 Arsis est vocis elevatio, i. initium. Thesis vocis positio, hoc est, finis.

Sua-

(1) Quæ requirit incursionem verb. *s. o. l. Cassiod.* quæ in concursione verborum dijudicat. *Capell.* Quæ ad melos pertinet, harmonica dicitur, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad verba metrica.
(2) Nam, aut voce. *Ex August. in Psal.* 150. *&* 2. *de Doctr. Christ. cap.* 17. *undè sumpta hæc omnia*, quod percutiendo canorum est. *Ex eodem lib.* 2. *de Ord. cap.* 14.
(3) Cap. XX. Vox est aër sp. v. *Grammaticorum, & Philosophorum (ut ait Lactantius) definitio, sed quæ ipsi tamen minime probatur lib. de Opif. cap.* 15.

10 Suaves voces sunt subtiles, & spissæ, claræ, atque acutæ. Perspicuæ voces sunt, quæ longiùs protrahuntur, ità ut omnem impleant continuum locum, sicut clangor tubarum. Subtiles voces sunt quibus non est spiritus, qualis est infantium, vel mulierum, vel ægrotantium, sicut in nervis. Quæ enim subtilissimæ chordæ sunt, subtiles, ac tenues sonos emittunt. Pingues sunt voces, quando spiritus multus simul egreditur, sicut virorum. Acuta vox est tenuis, & alta, sicut in chordis videmus. [1] Dura vox est, quæ violentèr emittit sonos, sicut tonitrum, sicut incudis sonus, quoties in durum malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca, & quæ dispergitur per minutos, & in dissimiles pulsus. Cæca vox est, quæ mox: ut emissa fuerit, conticescit, atque suffocata nequaquam longius producitur, sicut est in fictilibus. [2] Vinnola vox, est mollis, atque flexibilis. Et vinnola dicta à vinno, hoc est cincinno mollitèr flexo. Perfecta autem vox, est alta, suavis, & clara. Alta, ut in sublimi sufficiat: clara, ut aures impleat: suavis, ut animis audientium blandiatur. Si ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit.

CAPUT XXI.

De secunda divisione, quæ organica dicitur.

1 Secunda divisio organica est in iis, quæ spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur: ut sunt tubæ, calami, fistulæ, organa, pandura, & iis similia instrumenta.

2 [3] Organum vocabulum est generale vasorum omnium musicorum. [4] Hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant. Ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.

3 [5] Tuba primùm à Tyrrhenis inventa, de quibus Virgil. Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor, adhibebatur autem non solùm in præliis, sed, & in omnibus festis diebus propter laudes, vel gaudii claritatem. Undè, & in Psalterio dicitur: Canite initio mensis tuba in die insigni solemnitatis vestræ. Præceptum enim fuerat Judæis: ut initio novæ Lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusque faciunt.

4 Tibias excogitatas in Phrygia ferunt, has quidèm diu funeribus tantùm adhibitas: mox, & sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant, quòd primùm de cervinis tibiis, cruribusque hinnulorum fierent: deindè per abusionem ità cœptas vocari, etiam quæ non de cruribus, ossibusvè essent: hinc, & tibicen quasi tibiarum cantor.

5 [6] Calamus nomen est arboris proprium, à calendo, i. fundendo voces vocatus.

6 Fistulam quidam putant à Mercurio inventam: [7] alii à Fauno quem Græ-

(1) Dura quoties in dur. m. percutitur. f. *Al. durum m. percutit ferrum.*

(2) Vinnola *Al. Vinnolata. Festus.* Vinnulus molitèr se gerens, & minimè quid virilitèr faciens. *Non.* Vinnolum, sensiloquum, illicebrum. Plaut. in Asin. oratione vinnula, venustula, *Gloss.* Vinnulus Νωλεχὶς. *Ubi mendosè.* Vinnicus *legitur.*

(3) Cap. XXI. Organum vocab. est general. *Ex August. in Ps.* 150.

(4) Hoc autem cui folles adhibent. *Hydraulon appellari à Græcis putabat Chacon, de quo Vitruv. lib.* 10. *cap.* 13. *& Tertull. lib. de Anima, c. de Animo. Plin. lib.* 7. *cap.* 37. *& Heron in neupmat. Alii Tyrrhenam tibiam appellari putant ex Polluce lib.* 4. *cap.* 9. *de Organis vulgaribus extant pulcherrimi versus apud Claudian. in lib. de Manlii Theod. consulatu.*

(5) Tuba primùm – tibias excogitat. *Clem. Alex. strom.* 1. *Hetruscos tubam, & Phrygas tibiam ait excogitasse.*

(6) Calamus n. est prop. arb. *Non valdè mirum si arundinem arborem dixit, quisquis fuit, undè hæc sumpta sunt. Cur à calendo i. fundendo voces nomen deduxerit, id multo obscurius, nisi calando, hoc est vocando, legas. Nam canendo, quod est in plerisque Gotthicis, mendosum putamus. Sed has origines, quæ, aut nimis alienæ, aut etiam absurdæ multis apud Isidorum videbantur, non negligendas esse, satis jam viri eruditi hac ætate sunt experti.*

(7) Alii à Fauno. *Plin. lib.* 7. *cap.* 56.

Græci vocant Pana.[1] Nonnulli eam ab Idi Pastore Agrigentino ex Sicilia. [2] Fistula autem dicta, quod vocem emittat. Nam Græcè phos vox, stola missa appellatur.

7 Sambuca in Musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis, undè, & tibiæ componuntur.

8 [3] Pandura ab inventore vocatas: de qua Virg. Pan primus calamos cera conjungere plures Instituit, Pan curat oves, oviumque magistros. Fuit enim apud gentiles Deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad cantum aptavit, & studiosa arte composuit.

CAPUT XXII.

De tertia divisione, quæ Rhythmica nuncupatur.

1 TErtia est divisio rhythmica pertinens ad nervos, & pulsum cui dantur species cithararum diversarum, tympanum, & cymbalum, sistrum, acitabula aënea, & argentea, vel alia, quæ metallico rigore percussa reddunt cum suavitate tinnitum, & cætera hujusmodi.

2 Citharæ, ac Psalterii repertor Jubal: ut prædictum est, perhibetur. Juxta opinionem autem Græcorum [4] citharæ usus repertus fuisse ab Apolline creditur. Forma citharæ initio similis fuisse traditur pectori humano, quod uti vox de pectore, ità ex ipsa cantus ederetur, appellataque eadem de causa. Nam pectus Dorica lingua κιθάρα vocatur. Paullatim autem plures ejus species extiterunt: [5] ut Psalteria, lyræ, barbiti, phœnices, & pectides, & quæ dicuntur indicæ, & feriuntur à duobus simul. Item aliæ, atque aliæ, & quadrata forma, & trigonali.

3 Chordarum etiam numerus multiplicatus est, & commutatum genus. Veteres autem citharam fidiculam, vel fidem nominaverunt: quia tàm concinunt inter se chordæ ejus, quàm benè conveniunt inter quos fides sit. Antiqua autem cithara septem chordis erat, undè Virgilius, septem discrimina vocum. Discrimina autem ideò, quòd nulla chorda vicinæ chordæ similem sonum reddat: sed ideò septem chordæ, vel quia totam vocem implent: vel quòd septem motibus sonat Cœlum.

4 Chordas autem dictas à corde: quia sicut pulsus est cordis in pectore, ità pulsus chordæ in cithara. Has primus Mercurius excogitavit: idemque prior [6] nervos in sonum strinxit.

5 Psalterium, quod vulgo canticum dicitur, à psallendo nominatum: quòd ad ejus vocem chorus consonando respondeat. Est autem similitudo citharæ barbaricæ [7] in modum Δ litteræ. [8] Sed Psalterii, & citharæ hæc

(1) Ab Ide Pastore. *Rom. C. ab uno pastore. Quid si vox mutilata ex Daphnide, quem Diod. lib. 8. Bucolici carminis auctorem facit, quod A. Augustino non displicebat?*

(2) Nam Græce phos vox. *Visum est codicum simpliciorem scripturam sequi, si quid fortè veri crepant. Nam idem aliquoties repetit Isidorus. φωνη non longè aberat.*

(3) Pandura. *Ab Assyriis inventam scribit Pollux, lib. 4. Varr. lib. 7.* Cur non à cithara, & Psalterio, & Pandura, dicamus citharicen, &c.

(4) Cap. XXII. Citharæ usus ab Apolline. *Bioni.*

Ως εὗρε πλαγίαυλον Πὰν, ὡς αὐλὸν Ἀθάνα,
Ως χέλυν Ἑρμάων, κίθαριν δ' ὡς ἁδὺς Ἀπόλλων.

(5) Ut Psalter. barb. *Vid. Athen. lib. 14. & Polluc.*

(6) Nervos in sonum strinxit. *Mendosè libri o. in nervos sonum strinxit. Tertull. lib. de Coron. mil. cap. 8.* Sed, & si nervos idem (Mercurius) in sonum strinxit, non negabo, & hoc ingenium cum sanctis fecisse.

(7) In modum Δ. *Cassiod. in Prolog. in Ps.* Psalterium est (*ut Hieronymus ait*) in modum Δ litteræ formati ligni sonora concavitas.

(8) Sed Psalter. & cithar. *Ex August. in Ps. 80.*

hæc est differentia: quòd Psalterium lignum illud concavum undè sonus redditur superiùs habet, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant. Cithara verò concavitatem ligni inferius habet. [1] Psalterio autem Hebræi decachordo usi sunt propter numerum decalogum legis.

6 Lyra dicta ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, à varietate vocum, quod diversos sonos efficiat. Lyram primùm à Mercurio dicunt inventam fuisse, hoc modo. [2] Cùm regrediens Nilus in suos meatus varia in campis reliquisset animalia, relicta etiam testudo est, quæ cùm esset putrefacta, & nervi ejus remansissent extenti intra corium: percussa à Mercurio sonitum dedit, ad cujus speciem Mercurius lyram fecit, & Orpheo tradidit, qui erat hujus rei maximè studiosus. Undè, & æstimatur eadem arte non feras tantùm, sed, & saxa, atque sylvas cantus modulatione allicuisse. Hanc Musici propter studii amorem, & carminis laudem, etiam inter sidera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt.

7 Tympanum est pellis, vel corium ligno ex una parte extentum. Est enim [3] pars media symphoniæ in similitudinem cribri. Tympanum autem dictum, quod medium est. Undè, & [4] margaritum medium tympanum dicitur, & ipsum ut symphonia ad virgulam percutitur.

8 [5] Cymbala acitabula quædam sunt, quæ percussa invicem se tangunt, & sonum faciunt. [6] Dicta autem cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ità enim Græci dicunt cymbala ballematica.

9 Sistrum ab inventrice vocatum. Isis enim Ægyptiorum Regina, id genus invenisse probatu. Juvenalis, Isis, & irato feriat mea lumina sistro. Indè, & hoc mulieres percutiunt, quia inventrix hujus generis mulier. Undè, [7] & apud Amazonas sistro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur.

10 Tintinabulum de sono vocis nomen habet, sicut, & plausus manuum, stridor valuarum.

11 [8] Symphoniam vulgo appellatur lignum cavum, ex utraque parte, pelle extenta, quam virgulis hinc, & indè Musici feriunt. Fitque in ea ex concordia gravis, & acuti suavissimus cantus.

CAPUT XXIII.

De Musicis numeris.

1 NUmeros autem secundùm Musicam, ità queris. Positis extremis, ut putà vi. & xii. vides quot monadibus superetur, vi. à xii. & est vi. monadibus: ducis per quadratum, sexies seni faciunt xxxvi. Conjungis extrema illa prima vi. ac xii. simul efficiunt xviii. Partiris xxxvi.

(1) Psalterio autem Hebræi decachord. *Nam apud alios novèm tantum chordas habuisse ait Atheneus.*

(2) Cum regrediens Nilus—allicuisse. *Ex Comment. Arat. in Lyr. & Hygin. lib. 2.*

(3) Pars media symphoniæ. *Sic süprà cap. 20. Sambuca species est symphoniar.*

(4) Margaritum medium tymp. *Tympanium vocat Plin. lib. 9. cap. 35.*

(5) Cymbala, & acitabula. *Aug. in Ps. 150.* Cymbala invicem se tangunt: ut benè sonent, ideò à quibusdam labiis nostris comparantur.

(6) Dicta autem cymbala, quia cum ballematiis. *Interdicitur ballematior, usus in natalitiis sanctor. Concil. Tol. III. Can. ultim. Ballematium verò ἀπὸ τοῦ βαλλίζειν; opinor ductum. Est autem βαλλίζειν, ut ait Suidas, τὰ κύμβαλα κτυπεῖν, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἦχον ὀρχεῖσθαι. Undè nostrum quoque bailar.*

(7) Undè apud Amazonas. *Quas ad calamos arma tractasse ait Capella lib. 9. sed Isidor. magis videtur respexisse ad Virgilii carmen.* Regina in mediis patrio vocat agmina sistro. *Æn. 8.*

(8) Symphonia. *Hieronym. ad Damas. epist. 146.* Malè quidam Latinorum Symphoniam putant esse genus organi, cum concors in Dei laudib. concentus hoc vocabulo significetur. Symphonia quippè consonantia exprimitur in Latino. *Qui locus Hieronymi, Isidorum proculdubiò non fugit; invaluisse tamen consuetudinem: ut pro organi quodam genere illa ætate usurparetur, apparet ex ejus verbis: Symphonia vulgò appellatur.*

xxxvi. per xviii. efficitur dipondius. Hos jungis cum summa minore, scilicèt vi. erunt viii. & erit medium inter vi. & xii. Propterea, quod viii. superant vi. duabus monadibus, [1] id est, tertia de sex, & superantur viii. à xii. iiii. monadibus, tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est, ex volubilitate circulorum: ità, & in microcosmo in tantùm præter vocem valet: ut sine ipsius perfectione, etiam homo symphoniis carens non consistat. Ejusdem Musicæ perfectione, etiam metra consistunt, in arsi, & thesi, id est, elevatione, & positione.

De Astronomia.

CAPUT XXIV.

De Astronomiæ nomine.

1 Astronomia [2] est astrorum lex, quæ cursus siderum, & figuras, & habitudines stellarum, circà se, & circa terram indagabili ratione percurrit.

CAPUT XV.

De Inventoribus ejus.

1 Astronomiam primi Ægyptii invenerunt. Astrologiam verò, & nativitatis observantiam Caldæi primi docuerunt. Abraham autem instituisse Ægyptios astrologiam, Josephus auctor asseverat. Græci autem dicunt hanc artem ab Atlante prius excogitam; ideoque dictus est sustinuisse Cœlum. Quisquis autem ille fuit motu Cœli, & ratione animæ excitatus per temporum vices, per astrorum ratos, definitosque cursus, per intervallorum spatia moderata, consideravit dimensiones quasdam, & numeros, quæ definiendo, ac secernendo in ordinem nectens astrologiam reperit.

CAPUT XVI.

De Institutoribus ejus.

1 In utraque autem lingua diversorum quidem sunt de Astronomia scripta volumina: inter quos tamen Ptolemæus apud Græcos habetur præcipuus, hic etiam, & canones instituit, quibus cursus astrorum inveniantur.

CAPUT XXVII.

De differentia Astronomiæ, & Astrologiæ.

1 Inter astronomiam, & astrologiam aliquid differt. Nam astronomia conversionem Cœli, ortus, obitus, motusque siderum continet, vel qua ex causa ità vocentur. Astrologia verò partim naturalis, partim superstitiosa est. Naturalis dùm exequitur Solis, & Lunæ cursus, vel Stellarum, certasque temporum stationes. Superstitiosa verò est illa quam Mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quique etiam duodecim signa per singula animæ, vel corporis membra disponunt, siderumque cursu nativitates hominum, & mores prædicere conantur.

(1) Cap. XXIII. Id est, tertia de sex. *In scribendis numeris, Chaconi sumus assensi: ut rejiceremus adverbia quædam obsoleta, quæ in excusis, & ms. leguntur, quæ si quis malit, ejusmodi plura apud Voius. Macianum inveniet.*

(2) Cap. XXIV. Astronom. *Eadem suprà lib. 2. cap. 25.*

CA-

CAPUT XXVIII.

De Astronomiæ ratione.

1 ASTRONOMIÆ ratio modis plurimis constat. Definit enim quid sit mundus, quid Cœlum, quid sphæræ situs, & cursus, & quid axis Cœli, & poli, quæ sint climata Cœli, qui cursus Solis, & Lunæ, atque astrorum, &c.

CAPUT XXIX.

De Mundo, & ejus nomine.

1 MUndus [1] est is, qui constat ex Cœlo, & terra, mari, cunctisque sideribus. Qui idcircò mundus est appellatus, [2] quia sempèr in motu est: nulla enim requies ejus elementis concessa est.

CAPUT XXX.

De forma Mundi.

1 FOrmatio mundi, ità demonstratur. [3] Nam quemadmodum erigitur mundus in Septentrionalem plagam, ità declinatur in Australem. [4] Caput autem ejus, & quasi facies, orientalis regio est: ultima pars septentrionalis est.

CAPUT XXXI.

De Cœlo, & ejus nomine.

1 CŒlum Philosophi rotundum, volubile, atque ardens esse dixerunt, [5] vocatumque hoc nomine, eò quòd tanquam vas cœlatum impressa habeat signa stellarum. Distinxit enim id Deus claris luminibus, & implevit Solis scilicet, & Lunæ orbe fulgenti, & astrorum micantium splendentibus signis adornavit. Hic autem Græcè οὐρανὸς dicitur ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est, à videndo, eò quòd aër perspicuus sit, & [6] ad speculandum purior.

CAPUT XXXII.

De Situ sphæræ cœlestis.

1 SPhæra [7] Cœli est species quædam in rotundum formata, cujus centrum terra est ex omnibus partibus æqualitèr conclusa. Hanc sphæram nec principium habere, (dicunt) nec terminum, ideò quòd in rotundum quasi circulus, undè incipiat, vel ubi desinat non facilè comprehenditur. Philosophi autem mundi septem Cœlos, id est, planetas globorum consono motu introduxerunt, [8] quorum orbibus connexa memorant omnia, quos sibi innexos, & velut insertos versari retrò, & è contrariò certis motibus ferri arbitrantur.

CAPUT XXXIII.

De Motu ejusdem.

1 SPhæræ [9] motus duobus axibus volvitur quorum unus est septentrionalis, qui numquàm occi-

(1) Cap. XXIX. Mundus est. *Hyginus (è quo multa Isidor.) Astron. cap.* 1. Mundus appellatur is, qui constat ex Sole, & Luna, & terra, & omnibus stellis.

(2) Quia semper in motu est. *Nempè quasi movendus. Vid. lib.* 13. *cap.* 1.

(3) Cap. XXX. Nam quemadmodum *Virg. Georg.* 1. Mundus, ut ad Scithiam, Riphæasque arduus arces. Consurgit, præmitur Libiæ devexus in austros.

(4) Caput autem. *Aristoteles tamen Australem verticem caput facit, secutus, ut quibusdam videtur, Homerum. Sed Philosophorum hac de re placita. Vid. apud Plutarch.*

(5) Cap. XXXI. Vocatumque. *Ex Amb.* 2. *Hexam. cap.* 4.

(6) Ad speculandum *Ex eodem lib.* 3. *cap.* 22.

(7) Cap. XXXII. Sphæra Cœli est speci. *Hoc caput ex Hygin. Astron. cap.* 1. *& Ambros.* 1. *&* 2. *Hexam. & ex Somn. Scip. concinnatum est.*

(8) Philosophi autem—arbitrantur. *Ex Ambros.* 2. *Hexam. cap.* 2. *Cicero.* Novem tibi orbibus, vel potiùs globis connexa sunt omnia, &c.

(9) Cap. XXXIII. Sphæræ motus duobus axib. *Id est, polis, quomodo alii quoque interdùm loquuntur.*

cidit: (1) appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & (2) Austronotius dicitur. His duobus polis moveri sphæram Cœli dicunt, & (3) cum motu ejus sidera in ea fixa ab Oriente, usque ad Occidentem circumire: Septentrionibus breviores gyros juxta cardinem peragentibus.

CAPUT XXXIV.

De Cursu ejusdem sphæræ.

1 SPhæra Cœli ab Oriente in Occidentem semel in die, & nocte vertitur xxiiii. horarum spatiis, quibus Sol cursum suum suprà terras, & sub terra sua volubilitate concludit.

CAPUT XXXV.

De celeritate Cœli.

1 TAnta celeritate Cœli sphæra dicitur currere: ut nisi adversus præcipitem ejus cursum astra currerent, quæ eam remorarentur, mundi ruinam facerent.

CAPUT XXXVI.

De Axe Cœli.

1 AXis (4) est Septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit, & dictus (5) axis, quòd in eo sphæra: ut rota volvitur, vel quia ibi plaustrum est.

CAPUT XXXVII.

De Cœlestibus Polis.

1 POli (6) sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est Septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquam videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti poli, quòd sint axium cycli ex usu plaustrorum, à poliendo scilicet nominati, sed polus Boreus semper videtur, Austronotius nunquam: quia dextra Cœli altiora sunt, pressa Austri.

CAPUT XXXVIII.

De cardinibus Cœli.

1 CArdines Cœli extremæ partes sunt axis. Et dicti cardines, eò quod per eos vertitur Cœlum, vel quia sicut cor volvuntur.

CAPUT XXXIX.

De convexis Cœli.

1 COnvexa autem Cœli, extrema ejus sunt à curvitate dicta, undè est illud: Convexum quoties claudit nox humida Cœlum. (7) Convexum enim curvum est, seu inclinatum, & in modum circuli flexum.

CAPUT XL.

De Janiis Cœli.

1 JAnuæ (8) Cœli duæ sunt, Oriens, & Occasus. Nam una porta Sol procedit, alia se recipit.

CA-

(1) Appellaturque Boreus. *Sic etiam appellatur à Serv. Georg.* 1.
(2) Et Austronotius. *Al. Austronotus, & Hygino Notius, sed in Comment. in Arat. Austronotus, ut etiam inf. cap.* 36. *& lib.* 13. *cap.* 5.
(3) Et cum motu ejus sidera in ea fix. *Aug. de Gen. ad lit. lib.* 2 *cap.* 10.
(4) Cap. XXXVI. Axis est Septentrional. *Sic rursus lib.* 13. *cap.* 5. *& Serv.* 2. *Æn.* Axis est, aut plaustrum Septentrionale, aut pars Septentrionis. *Delebat tamen vocem* Septentrionalis *Chacon. à quo non dissentimus.*
(5) Et dictus axis. *Quoniam cap.* 32. *axium, cardinum, & polorum meminerat, eorum nunc etymologias reddit.*
(6) Cap. XXXVII. Poli sunt circuli. *Eadem inf. lib.* 13. *cap.* 5.
(7) Cap. XXXIX. Convexum è *Serv. Eclog.* 4. *repetitur lib.* 13. *cap.* 5.
(8) Cap. XL. Januæ *lib.* 13. *cap.* 1.

CAPUT XLI.

De gemina facie Cœli.

1 FAcies Cœli, vel caput, Orientalis regio: [1] ultima Septentrionalis. De qua Lucanus: Sic mundi pars ima jacet, quam Zona Nivalis, perpetuæque premunt hyemes.

CAPUT XLII.

De quatuor partibus Cœli.

1 CLimata [2] Cœli, id est, plagæ, vel partes quatuor sunt, ex quibus prima pars Orientalis est, undè aliquæ Stellæ oriuntur. Secunda Occidentalis, ubi nobis aliquæ Stellæ occidunt. Tertia Septentrionalis, ubi Sol pervenit in diebus majoribus. Quarta Australis, ubi Sol pervenit noctibus majoribus. Oriens autem ab exortu Solis est nuncupatus. Occidens, quòd diem faciat occidere, & interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit, Septentrio autem, à septem Stellis axis vocatur, quæ in ipso revolutæ rotantur. Hic propriè, & vertex dicitur, eò quòd vertitur. Meridies autem vocatur, vel quòd ibi Sol facit medium diem, quasi medidies, vel quia tunc puriùs micat æther. Merum enim purum dicitur. Sunt, & alia septem climata Cœli, quasi septem lineæ ab Oriente in Occidentem, sub quibus, & mores hominum dispares, atque animalia specialitèr diversa nascuntur: quæ vocata sunt à locis quibusdam famosis, quorum primus est Meroe, secundus Siene, [3] tertius Catachoras, id est, Aphrica, quartus Rhodus, quintus Hellespontus, sextus Mesopontus, septimus Boristhenes.

CAPUT XLIII.

De Hemisphæriis.

1 HEmisphærium dimidia pars sphæræ est Hemisphærium supra terras est ea pars Cœli, quæ à nobis tota videtur: Hemisphærium sub terra est, quæ videri non potest, quamdiù sub terra fuerit.

CAPUT XLIV.

De quinque circulis Cœli.

1 ZOnæ Cœli quinque sunt, quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris, aut caloris inhabitabiles existunt. Quæ ideò, & Zonæ, vel circuli appellantur, eò quòd in circumductione sphæræ existunt. Quorum primùs circulus ideò Arcticus appellatur, eo [4] quòd intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur. [5] Secundùs circulus ex eo θερινὸς τροπικὸς dicitur, quia in eo circulo

(1) Cap. XLI. Ultima Septentrion. *Vocem Lucani ima, ultimam interpretatur Isidorus. Alioqui quomodò ima pars Septentrionalis, si (ut cap. 29. dixit) mundus in Septentrionalem plagam erigitur. Itaquè laborat, ut Virgilium cum Lucano conciliet. Idem vidit Servius, qui ad Virgilii verba.* Mundus: ut ad Scythiam, jam, *inquit*, definitio est nostri climatis, id est, nostræ habitationis, quæ à Septentrione incipiens in Australi plaga desinit. *Minus videt, qui his in Isidoro ima pro ultima reponere conatus sit ad Lucanum solùm respiciens.*

(2) Cap. XLII. Climata Cœli. *Ex Hieronym. in Ezech. cap. 6.*

(3) Tertius Catachoras. *Catagoras, cathocoras, cathagorius, & catacorius habent ms. & Voces; id est, Aphrica absunt à Romano C. & fortè à Cassiodoro hùc allatæ, ille n. Tertius Aphrica. Capella Tertius Dialexandrias quod ducitur per Cyrenas in Aphrioam Cartagini ab Austro adjacentem, ex quo quidam, Tertius Cyrenæ in Africa faciebat. Alius catagaras, catamisocaras interpretabatur, esse n. Misocaram portum in Mauritania, Chacon superioribus verbis annectebat, à locis famosis κατὰ χώρας.*

(4) Cap. XLIV. Quod intra eum Arctor. *s. o. Gotth. tum hic, tum lib. 13. cap. 6. Hyginus lib. 3. cap. 1. de Polo Arctico,* quo utræque Arcti nixæ vehuntur Arctico circulo inclusæ. *Nequè verò Arcturi, quod est in excusis displicet. Nam idem Hyg. lib. 1. Astron. (unde hæc sumpta videntur)* qui circulus (*inquit*) Arcticus appellatur, quod intra eum Arcturi simulacra: ut inclusa perspiciuntur, quæ signa à nobis ursarum specie ficta, Septentriones appellantur. *Et Arat. interp.* Duo sunt Arcturi quorum majorem vocant Helicen. *& paullòpost.* Arcturus minor, &c.

(5) Secundùs circulus *Verba Hygini lib. 1. de Astron.* ἰσημερινὸς n. Latinè dicitur dies æquinox. *Quod si verbum ipsum redderemus, æquidialis potiùs nominaretur.* Quomodò antiquos locutos tradit Festus his verbis: æquidiale apud an-

lo Sol Aquilonis finibus æstatem faciens ultra eum circulum non transit, sed estatim revertitur, & indè tropicus appellatus. Tertius circulus ἰσημερινὸς, quia latinis ideò æquinoctialis appellatur, eò quòd Sol cùm ad eum orbem pervenerit, æquinoctium facit (ἰσημερινὸς enim latinè dies dicitur æquinox) quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus Antárcticus vocatur, eò quòd contrarius sit circulo; quem Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς, qui à latinis hyemalis, sivè brumalis appellatur, ideò quia Sol cùm ad eum circulum pervenerit, hyemem iis, qui ad Aquilonem sunt facit, æstatem autem iis, qui in Austri partibus commorantur.

CAPUT XLV.

De circulo Zodiaco.

1 ZOdiacus (1) autem circulus est, qui ex linearum quinque angulis, & ex una linea constat.

CAPUT XLVI.

De candido Circulo.

1 LActeus circulus via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est, (2) quam aliqui dicunt viam esse (3) qua circuit Sol, & ex splendoris ipsius transitu ità lucere.

CAPUT XLVII.

De magnitudine Solis.

1 MAgnitudo Solis (4) fortior est terra, undè, & eodem momento quo oritur, & Orienti simul, & Occidenti æqualitèr apparet. Quia verò tanquam cubitalis nobis videtur, considerare oportet quantum Sol distat à terris: quæ longitudo facit, ut parvus videatur nobis.

CAPUT XLVIII.

De magnitudine Lunæ.

1 MAgnitudo quoque Lunæ minor fertur esse, quàm Solis. Nam dùm Sol (5) superior sit à Luna, & tamen à nobis major, quàm Luna videatur: jam si propè nos accessisset, multò major, quàm Luna conspiceretur. Sicut autem fortior est Sol terra, ità terra fortior Luna per aliquam quantitatem.

CAPUT XLIX.

De natura Solis.

1 SOL (6) dum igneus sit, præ nimio motu conversionis suæ ampliùs incalescit. (7) Cujus ignem dicunt philosophi aqua nutriri, & è contrariò elemento virtutem luminis, & caloris accipere. Undè videmus eum sæpius madidum, atque rorantem.

CA-

antiquos dictum est, quod nunc dicimus æquinoctiale, quia nox diei potiùs, quàm dies nocti adnumerari debet. Græci quoque in hoc consentiunt ἰσημερίαν, id est, æquidiale dicentes. *Sed nos æquinoctium dicimus non æquidium. Græci à die, nos à nocte nomen fecimus. Neque tamen dissimulabimus in omnibus libris legi, Hemerinos enim latinè dicitur dies, atque nox, duobus exceptis Tarraconensibus, à quibus voces, atque nox, absunt. Chacon ita.* ἡμέρα *n. Latinè dicitur dies, atque nox; voluisse namque Isidorum* ἡμέρας *appellatione diem, noctemque contineri, quomodò etiam edidit Vulcanius. Hygini lib.* 1. Deindè ducitur circulus æquinoctialis Græcis Isemerinos appellatus, ideò quòd Sol cùm ad eum orbem pervenit, æquinoctium conficit. Hoc circulo facto dimidia sphæræ pars constituta perspicitur.

(1) Cap. XLV. Zodiacus. *Ità o. libri, quo sensu, non planè dixerim, alitèr lib. 13. cap. 6. Sed illa quoquè, ut aliena à Gotthicis absunt.*

(2) Cap. XLVI. Quam aliqui dicunt. *Metrodorus, ut refert Plutarc.*

(3) Qua circuit Sol. *Currit R. ut lib. 13. cap. 5.*

(4) Cap. XLVII. Fortior est terra. *i. major, ut c. seq. & sup. cap. 6. Fortiorem numerum non semel dixit.*

(5) Cap. XLVIII. Superior sit à Luna. *De hac constructione diximus in cap. 5. locus autem ex Hygini lib. 4. c. de Luna.*

(6) Cap. XLIX. Sol dum igneus sit. *Ex Comment. Arat. in fin.*

(7) Cujus ignem dicunt philosophi. *Cleanthi eam opinionem tribuit Cicero 2. de Nat. Deor. & 3.* Alii autem Solem, Lunam, reliqua astra aquis, alia dulcibus, alia marinis: eamque causam Cleanthes affert, curse Sol referat, nec longiùs progrediatur solstitiali orbe, itemque brumali, ne longiùs discedat à cibo. *Lucretius quoquè de Sideribus lib. 5.*

Sivè

CAPUT L.

De cursu Solis.

1 SOlem [1] per seipsum moveri, non cum mundo verti dicunt. Nam si fixus Cœlo maneret, omnes dies, & noctes æquales existerent: sed quoniam alio loco cras occasurum, alio occidisse hesterno videmus: apparet eum per seipsum moveri, non cum mundo verti. Spatiis enim inæqualibus orbes annuos conficit propter temporum mutationes. Nam vadens longiùs ad meridiem, hyemem facit, ut hybernis humoribus, ac pruinis terra pinguescat. Accedens propiùs ad Septentrionem, æstatem reddit: ut fruges maturitate durentur, & quæ sunt in humidis incocta, fervefacta mitescant.

CAPUT LI.

De effectu Solis.

1 SOL Oriens diem facit, Occidens noctem inducit: namdies est Sol super terras, nox est Sol sub terris. [2] Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies, cùm ascenderit: ex ipso etiam nox cùm occiderit: ex ipso menses, & anni numerantur: ex ipso vicissitudines fiunt temporum. Quando autem per meridiem currit, vicinior est terræ: quando verò juxtà Septentrionem, [3] sublimis attollitur. ┌ Cui ideò Deus diversos cursus constituit, loca, & tempora, ne dùm sempèr eisdem moraretur locis: quotidiano vapore ejus universa consumerentur, sicut Clemens ait: Cursus diversos accipit, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensatur, & ordo vicissitudinum, permutationumque servatur. Nam dùm ad superiora conscenderit, ver temperat: ubi autem ad summum Cœli venerit, æstivos accendit calores: descendens rursus autumno temperiem reddit. Ubi verò ad inferiorem reddit circulum: ex glaciali compage Cœli rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. ┐

CAPUT LII.

De itinere Solis.

1 SOL Oriens per meridiem iter habet, qui postquam ad Occasum venerit, & Occeano se tinxerit, [4] per incognitas sub terra vias vadit, & rursùs ad Orientem recurrit.

CAPUT LIII.

De lumine Lunæ.

1 LUnam [5] quidam philosophi dicunt proprium lumen habere, globique ejus unam partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & paulatìm se vertendo diversas formas efficere. [6] Alii è contrà ajunt, Lunam non suum lumen habere, sed Solis radiis illuminari. Undè, & eclipsim patitur, si inter ipsam, & Solem umbra terræ se interponat.

Sivè aliundè fluens alicundè extrinsecùs aër
Versat agens ignes: sivè ipsi serpere possunt,
Quo cujusque cibus vocat, atque invitat euntes,
Flammea per Cœlum pascentes corpora passim.

Et Solem ex ignibus ab humidis vaporibus collectis coagmentatum, nubemque quàmdam ùstulantem esse, Xenophanes ajebat. Vid. Plutarch. Plin. & Arat. Comment.

(1) Cap. L. Solem per seips. *Pleraq. ex Hygin. lib. 4 cap. de Sole.*

(2) Cap. LI. Ex ipso n. temporum. *Verba Clem. VIII. Recogn.*

(3) Sublimis attollitur. *Reliqua, quæ in excusis libris leguntur absunt a. ms. & allata huc sunt è cap. 17. libri de Natura rer. ad Sisebuth.*

(4) Cap. LII. Per incognitas sub terra vias. *Cognitas jam nostrorum hominum diligentia.*

(5) Cap. LIII. Lunam quidam. *Ex Arat. Comment.*

(6) Alii è contrà. *Sensum quidèm ex iisdem Commentariis, sed verba ex Hieronymo mutuatus est in Isaia cap. 66.*

CAPUT LIV.

De formis Lunæ.

1 PRima figura Lunæ bicornis est. [1] Secunda sectilis. Tertia dimidia. Quarta plena. Quinta iterùm dimidia ex majore. Sexta iterùm sectilis. Septima bicornis.

2 Septima iterùm semis, & vicessima secunda semis in suo orbe mediæ sunt: cæteræ proportionales sunt.

CAPUT LV.

De interlunio Lunæ.

1 INterlunium Lunæ est tempus, illud inter deficientem, & nascentem Lunam. Est autem tricessima dies, qua Luna non lucet. Quæ ideò tùnc videri non potest, quia Soli conjuncta obscuratur: sed eodem momento renascens paullatìm ab eo recedendo videtur.

CAPUT LVI.

De cursu Lunæ.

1 LUna amissi, ac recepti luminis vicibus menstrua spatia moderatur. [2] Quæ ideò obliquo, & non recto incedit cursu, ut Sol: nè incidat in centrum terræ, & frequentèr patiatur eclipsim. Vicinus est enim circulus ejus terræ. Crescens autem Orientem cornibus spectat: decrescens Occidentem: meritò, quia occasura, & amissura est lumen.

CAPUT LVII.

De vicinitate Lunæ ad terras.

1 LUna terris vicinior est, quàm Sol. Indè, & breviori orbe celeriùs peragit cursum suum. Nam iter, quod Sol in diebus CCCLxv. peragit; ista per triginta dies percurrit. Undè, & antiqui menses in Luna, annos autem in Solis cursu posuerunt.

CAPUT LVIII.

De Eclipsi Solis.

1 ECIipsis [3] Solis est, quotiès Luna tricessima ad eamdem lineam, qua Sol vehitur pervenit, eiquè se objiciens Solem obscurat. Nam deficere nobis Sol videtur, dùm illi orbis Lunæ opponitur.

CAPUT LIX.

De Eclipsi Lunæ.

1 EClipsis Lunæ est quotiès in umbram terræ Luna incurrit. Non enim suum lumen habere, sed à Sole illuminari putatur, undè, & defectum patitur, si inter ipsam, & Solem umbra terræ interveniat. Patitur autem hoc decima quinta Luna eousque, quamdiù centrum, atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur.

CAPUT LX.

De differentia Stellarum, Siderum, & Astrorum.

1 STellæ, & Sidera, & Astra inter se differunt. Nam Stella est quælibet singularis. Sidera verò sunt Stellis plurimis facta: ut Hyades, Plejades. Astra autem sunt Stellæ grandes: ut Orion, Bootes. Sed hæc nomina Scriptores confundunt, & Astra pro Stellis, & Stellas pro Sideribus ponunt.

CA-

(1) Cap. LIV. Secunda sectilis, sexta iterùm sectilis. *Al. utrobiq. sextilis.*
(2) Cap. LVI. Quæ ideò incid. *E Servio. Æn. 1. ad V. Hic canit errantem Lunam.*
(3) Cap. LVIII. Eclipsis. *Ex interprete Arat. propè fin.*

CAPUT LXI.

De lumine Stellarum.

1 STellæ non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari dicuntur, sicut, & Luna.

CAPUT LXII.

De Stellarum situ.

1 STellæ immobiles sunt, & cum Cœlo fixæ perpetuo motu feruntur, nequè cadunt per diem, sed Solis splendore obscurantur.

CAPUT LXIII.

De cursu Stellarum.

1 SIdera, aut feruntur, aut moventur. Feruntur, quæ Cœlo fixa sunt, & cum Cœlo volvuntur. Moventur verò quædam, sicut Planetæ, i, erraticæ, quæ cursus suos vagos certà tamen definitione conficiunt.

CAPUT LXIV.

De vario cursu Stellarum.

1 STellæ pro eo, quòd [1] per diversos orbes cœlestium planetarum feruntur: quædam celeriùs exortæ, seriùs occidunt, quædam tardiùs exortæ, citiùs ad occasum perveniunt. Aliæ paritèr oriuntur, & non simul occidunt: omnes autem suo tempore ad cursum proprium revertuntur.

CAPUT LXV.

De intervallis Stellarum.

1 SStellæ inter se diversis intervallis distant à terra, proptereà dispari claritate magis, minusvè nostris oculis apparent: nam multæ majores sunt iis, quas videmus conspicuas, sed longiùs positæ parvæ videntur à nobis.

CAPUT LXVI.

De numero circulari Stellarum.

1 NUmerus circularis Stellarum est, per quem cognosci dicitur, in quanto tempore circulum suum unaquæque Stella percurrat, sivè per longitudinem, sivè per latitudinem. Nam Luna octo annis fertur explere circulum suum, Mercurius annis viginti, Lucifer annis novem, Sol annis decem, & novem, [2] Pyrois quindecim, Phaëton duodecim, Saturnus triginta. Quibus peractis ad reversionem circuli sui iisdem signis, & partibus revertuntur. Quædam sidera radiis Solis præpedita anomala fiunt, aut retrogada, aut stationaria, [3] juxta quod, & poëta meminit dicens:- Sol tempora dividit ævi: Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

CAPUT LXVII.

De Stellis Planetis.

1 QUædam Stellæ ideò Planetæ dicuntur, id est, errantes, quia per totum mundum vario

(1) Cap. LXIV. Per diversos orbes cœlestium planetarum. *Rom. C. Cœlestium polorum, ex quo parallelorum faciebat Chacon. Porrò, quæ restant ex Hygini sunt præfatione.*

(2) Cap. LXVI. Pyrois. *Cùm in omnibus libris esset Vesper, rectè monuit Chacon, permutandas esse litteras. Ità n. Martem vocari ab omnibus, etiam ab Isid. cap. 70. Undè etiam corrigendus lib. 5. cap. 30. Vid. Cic. 2. de Nat. Deor. & Censor. cap. 13. de die Natal.*

(3) Juxtà quod, & poëta. *Lucan. lib. 10. apud quem non ævi, sed anni legimus.*

rio motu discurrunt. Undè pro eo, quod errant, retrogradæ dicuntur, vel anomalæ efficiuntur, id est, quando particulas addunt, & detrahunt. Cæterum quando tantùm detrahunt retrogradæ dicuntur, stationem autem faciunt quando estant.

CAPUT LXVIII.

De præcedentia, & antegradatione Stellarum.

1 PRæcedentia, vel antegradatio Stellarum est, dum Stella motum suum consuetum agere videtur, & aliquid præter consuetudinem præcedit.

CAPUT LXIX.

De remotione, vel retrogradatione Stellarum.

1 REmotio, vel retrogradatio Stellarum est, quando Stella dum motum suum agit, simul, & retrorsum moveri videtur.

CAPUT LXX.

De statu Stellarum.

1 STatus Stellarum est, quia dùm Stella semper movetur, tamen in aliquibus locis stare videtur.

CAPUT LXXI.

De nominibus Stellarum, quibus ex causis nomina acceperunt.

1 SOL appellatus eò, quòd Solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis sideribus.

2 (1) Luna dicta quasi Lucina, ablata media syllaba, de qua Virg. Casta fave Lucina. Sumpsit autem nomen per (2) derivationem à Solis luce, eo quòd ab eò lumen accipiat, acceptumque reddat.

3 Stellæ dictæ à stando, quia semper fixæ stant in Cœlo, nèc cadunt. (3) Nam quod videmus de Cœlo Stellas quasi labi, non sunt Stellæ, sed igniculi ab æthere lapsi: qui fiunt dùm ventus altiora petens æthereum ignem secum trahit, qui tractu suo imitatur Stellas cadentes. Nam Stellæ cadere non possunt: immobiles enim (ut prædictum est) sunt, & cum Cœlo fixæ feruntur.

4 (4) Sidera dicta, quòd ea navigantes considerando dirigunt ad cursum consilium, nè fallacibus undis, aut ventis aliò deducantur. Quædam autem Stellæ idcircò signa dicuntur, quia eas nautæ observant in gubernandis remigiis, contemplantes aciem, fulgoremque earum, quibus rebus status Cœli futurus ostenditur. Sed, & omnes homines ea intendunt ad prævidendas aëris qualitates per æstatem, & hyemem, vernalemque temperiem. Ortu enim, vel occasu suo, certis stationibus temporum qualitates significant.

5 Signorum primus Arctos, qui in axe fixus septem Stellis in se revolutis rotatur. Nomen est Græcum, quod latinè Ursa dicitur: quæ quia in modum plaustri vertitur, nostri eam Septentrionem dixerunt. Triones enim propriè sunt boves aratorii, dicti eò, quòd terram terant quasi teriones. Septentriones autem non occidere axis vi-

(1) Cap. LXXI. Luna dicta q. Lucina. *Cic.* Luna à lucendo nominata, eademque est Lucina.
(2) Per derivationem à Solis luce. *Cicer. in Somn.* Ex quibus illa, quæ ultima Cœlo, citima terris luce lucebat aliena.
(3) Nam quod videmus è Cœlo. *Serv. Georg.* I. Quod autem videmus è Cœlo Stellas quasi labi ἀπόῤῥιαι sunt ignis ætherei, quæ fiunt, &c.
(4) Sidera q. e. n. considerando. *At Varro.* Sidera quæ insidunt, atque ità significant aliquid in terris.

vicinitas facit: quia in eo sunt.

6 Arctophylax dicitur, quod Arcton, id est, Helicem ursam sequitur. Eumdem, & Booten dixerunt, eò quòd plaustro hæret: signum multis inspectabile Stellis, inter quas [1] Arcturus est. Arcturus est sidus post caudam majoris ursæ positum in signo Bootæ. Undè, & Arcturus dictus est, quasi ἄρκτου οὐρά, quia Bootæ præcordiis collocata est. Oritur autem autumnali tempore.

7 Orion astrum ante Tauri vestigia fulget: & dictus Orion ab urina, id est, ab inundatione aquarum. Tempore enim hyemis obortus mare, & terras aquis, & tempestatibus turbat. [2] Hunc Latini Jugulam vocant, quod sit armatus, [3] ut gladio, & Stellarum luce terribilis, atque clarissimus: in quo, si effulgent omnia, serenitas portenditur; si obscuratur his acies, tempestas cernitur imminere.

8 [4] Hyades dictæ ἀπὸ τοῦ ὕειν, id est, à succo, & pluviis. Nam pluvia græcè ὑετὸς dicitur. Ortu quippè suo efficiunt pluvias, undè, & eas Latini succulas appellaverunt: quia quando nascuntur pluviarum signa, monstrantur, de quibus Virgilius: Arcturum, pluviasque Hyadas. Sunt autem septem in fronte Tauri, & oriuntur tempore vernali. [5] Plejades à pluralitate dictæ, quia pluralitatem Græci πλειότητα appellant. Sunt autem Stellæ septem ante genua Tauri, ex quibus sex videntur nam latet una. Has Latini Vergilias dicunt, à temporis significatione, quod est ver, quando exoriuntur. Nam occasu suo hyemem, ortu æstatem, primæque navigationis tempus ostendunt. Canicula Stella, quæ, & Sirius dicitur, æstivis mensibus in medio centro Cœli est, & dùm Sol ad eam ascenderit, conjuncta cum Sole, duplicatur calor ipsius, & dissolvuntur corpora, & vaporantur. Undè, & ex ipsa Stella dies caniculares dicuntur, quando, & molestæ sunt purgationes. Canis autem vocatur propterea, quòd corpora morbo afficiat. [6] Sirius propter flammæ candorem, quod ejusmodi sit, ut præ cæteris lucere videatur. Itaquè quo magis eam cognoscerent, Sirion appellasse.

9 Cometes Stella dicta est, eò quòd comas luminis fundat ex se. Quod genus sideris quando apparuerit, aut pestilentiam, aut famem, aut bella significat. [7] Cometæ autem latinè crinitæ appellantur, quòd in modum crinium flammas spargunt, quas Stoici dicunt esse ultra xxx. quarum nomina, & effectus quidam Astrologi scripserunt.

10 Lucifer dictus, eò quòd in-

(1) Arcturus sidus. è *Serv. Æn.* 1.

(2) Hunc Latini jug. *Ex Comm. Arat.*

(3) Ut gladio. *Aratus ξίφεος ἶφι πεποιθώς. Cic.* & dextra retinens non casum luminis ensem. *Varro; tamen non ad ensem refert jugulæ etymon. Sic n. scribit.* Citius Orion patefit, hujus signi caput dicitur è Stellis tribus, quas infrà duæ claræ, quas appellant humeros; inter quæ, quod videtur jugulum, unde, & jugula dicta.

(4) Hyadas dict. *Serv. Æn.* 1. *Hyades dictæ ἀπὸ τοῦ ὕειν. Latinè succulæ à succo; & Georg.* 1. *Hyades ἀπὸ τοῦ ὑετοῦ è quo apparet esse, quæ hoc loco confusa leguntur. Arati quoque interpres.* Hyades (*inquit*) appellantibus Græcis, quod nostri à similitudine cognominis vocabulum eis Stellis propter succos impositum arbitrantur imperiti appellavere succidas. *Cic.* 2. *de Nat. Deor.* Has Græci Hyadas vocitare consueverunt à pluendo, ὕειν n. est pluere, nostri imperitè succulas, quasi à suibus essent, non ab imbrib. nominatæ.

(5) Plejadas à pluralit. *Ex Arat. Commen. Nam Serv. Georg.* 1. *ἀπὸ τοῦ πλεῖν i. navigando, quod ortu suo primæ navigationis tempus ostendant.*

(6) Sirius propter flammæ candore. *Qui sivè pro Sirius hoc loco legerunt, (ut est in plerisque omnibus manusc.) offecit eorum luminibus in canicula, & candore vocis similitudo, neque adverterunt σειριᾶν candere esse, & splendere, Isidorumque qui anteà* Canicula, quæ, & Sirius; *dixisset, nunc utriusque nominis rationem reddere. Cùm præsertim in Arat. Commentariis, unde sunt hæc ità scriptum sit.* Sirium autem Stellam vocatam putant propter flammæ candorem. *Postremo codicum varietas (nam in quibusdam* sivè, *in aliis* aut *in aliis*, vel) *ipsos satis coarguit, est verò proprie Sirius (ut aut Serv. Æn.* 10.) *Stella in ore canis.*

(7) Cometæ autem Latinè crinitæ. *Serv. Æn.* 10. Cometæ Latinè crinitæ appellantur, & Stoici dicunt has Stellas esse ultrà xxxii. quarum nomina, & effectus Avienus, qui jam bicis scripsit Virgilii fabulas, memorat. *Sed Isid. fortè ultrà xxx. scripsit neglecto minori numero.*

ter omnia sidera plùs lucem ferat, est autem unus ex planetis. Hic propriè, & jubar dicitur, eò [1] quòd jubas lucis effundat, sed, & splendor Solis, & Lunæ, ac Stellarum jubar vocatur: quod in modum jubæ radii ipsorum extendantur.

11 [2] Hesperus Stella occidentalis, quam cognominatam perhibent ab Hespero Hispaniæ Rege. Est autem, & ipsa ex quinque Stellis planetis, noctem ducens, & Solem sequens. Fertur autem, quòd hæc Stella oriens Luciferum, occidens vesperum facit, de qua Statius: -- & alterno deperditur unus in ortu. Planetæ Stellæ sunt, quæ non sunt fixæ in Cœlo: ut reliquæ, [3] sed in aëre feruntur. Dicti autem Planetæ ἀπὸ τῆς πλάνης, i. ab errore. [4] Nam interdùm in Austrum, interdùm in Septentrionem, plerumque contra mundum, nonnunquàm cum mundo feruntur. [5] Quarum nomina Græca sunt Phaëton, Phænon, Pyrois, Hesperus, Stilbon.

12 Hos Romani nominibùs deorum suorum, id est, Jovis, Saturni, Martis, Veneris, atque Mercurii sacraverunt. [6] Decepti enim, & decipere volentes, in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundùm amorem seculi præstitissent, sidera ostendebant in Cœlo, dicentes, quòd Jovis esset illud sidus, & illud Mercurii, & concepta est opinio vanitatis. Hanc opinionem erroris diabolus confirmavit, Christus evertit. Jàm verò illa, quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quibus, & animantium imago de Stellis formatur: ut Arctos, Aries, Taurus, Libra, & hujusmodi alia, ii, qui sidera præviderunt, in numerum Stellarum speciem corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorum suorum, & imagines, & nomina conformantes.

13 Nam Arietem primum signum, cui: ut Libræ mediam mundi lineam tradunt, propter Ammonem, Jovem ideò vocaverunt: in cujus capite, qui simulacra faciunt Arietis cornua figunt. Quod signum Gentiles ideò inter signa primum constituerunt, quia in mense Martio, qui est anni principium, Solem in signo illo cursum agere dicunt, [7] sed, & Taurum inter sidera collocant, & ipsum in honorem Jovis, eò quòd in bovem sit fabulosè conversus, quando Europam transvexit.

14 [8] Castorem quoque, & Pollucem post mortem inter notissima sidera constituerunt, quod signum Gemini dicunt.

15 Cancrum quoquè indè dixerunt, eò quòd ad id signum mense Junio Sol dum venerit, retrograditur in modum cancri, brevioresque facit dies: hoc enim animal incertam habet primam partem, deniquè ad utramque partem gressum dirigit, ità, ut prior pars sit posterior, & posterior prior.

16 Leonem ingentem Hercules in Græcia occidit, & propter virtutem suam hunc inter duodecim signa constituit. Hoc signum Sol cùm attigerit nimium calorem mundo reddit, &

(1) Quod jubas luc. è *Serv. Æn.* 4. *Ità portis jubare ex d.* 1.
(2) Hesperus. *Serv. Æn.* 1. *&* 3.
(3) Sed in aëre fer. *Ut multis est visum. Vid. Plin. lib.* 2.
(4) Nam interdum ad Aust. *Verba Serv. Georg.* 1. *ad versum: Quos ignis Cœli Cyllen.*
(5) Quorum nomina Græc. *Sivè hæc ex Hygino, sivè è Cicerone sumpta sint; illud certum est, Phaetonta Isidoro non esse Saturnum, ut sibi constet. Nam cap.* 65. *Phaetonta xii. annis cursum explere dixit, Saturnum verò xxx. Itaque frustra in hoc doctissimus vir laboravit. Vid. Plutarch.* 2. *de Plac. & Capell.* 8. *de Planet. Orb.*
(6) Decepti n. & decipere vol. *Ex Aug. in Ps.* 93.
(7) Sed, & Taurum. *Ex Arat. Comm.*
(8) Castorem. *Ex Hygini Astr. lib.* 2.

& annuos flatus Etesias facit.

17 Virginis etiam signum idcircò intra astra collocaverunt, propter quod eisdem diebus in quibus Sol per illud decurrit, terra exusta Solis ardore nihil pariat, est enim hoc tempus canicularium dierum.

18 Libram autem vocaverunt ab æqualitate mensis ipsius, quia octavo Kal. Octobris Sol per illud signum currens æquinoctium facit. Undè, & Lucanus:- ad juxtæ pondera Libræ.

19 Scorpium quoquè, & Sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellaverunt.

20 Sagittarius vir equinis cruribus deformatus, cui sagittam, & arcum adjungunt: ut ex eo mensis ipsius fulmina demonstrentur. Undè, & Sagittarius est vocatus.

21 Capricorni figuram ideò inter sidera finxerunt, propter capram Jovis nutricem, cujus posteriorem partem corporis in effigiem Piscis, (1) ideò formaverunt: ut pluvias ejusdem temporis designarent, quas solet idem mensis plerumquè in extremis habere.

22 Porrò Aquarium, & Pisces, ab imbribus temporum vocaverunt, quod hyeme, quando in his signis Sol vertitur, majores pluviæ profunduntur. Et miranda gentilium dementia, qui non solùm pisces, sed etiam arietes, & hircos, & tauros, ursas, & canes, cancros, & scorpiones in Cœlum transtulerunt: nam, & aquilam, & cygnum propter Jovis fabulas inter Cœli astra ejus memoriæ causa collocaverunt.

23 Perseum quoquè, & uxorem ejus Andromedam, posteaquàm sunt mortui in Cœlum receptos esse crediderunt: ità, ut imagines eorum Stellis designarent, eorumque appellare nominibus non erubescerent.

24 (2) Aurigam etiam Ericthonium inter Cœli astra collocaverunt, propter quod vidissent eum primum quadrigas junxisse. Mirati sunt enim ingenium ejus ad imitationem Solis accessisse: & propter hoc nomen ejus post mortem inter sidera posuerunt. Sic Calisto, Lycaonis Regis filia, dum ab Jove compressa, & fabulosè ab Junone in ursæ fuisset speciem versa, quæ Græcè ἄρκτος appellatur, post interfectionem ipsius nomen ejus Jovis (3) cum filio in Stellis Septentrionalibus transtulit, eamque Arcton, filium autem ejus Arctophylaca appellavit. Sic lyra pro Mercurio in Cœlum locata. Sic Centaurus Chiron, propter quod nutrierit Æsculapium, & Achillem, inter astra dinumeratus est. Sed quolibet modo superstitionis hæc ab hominibus nuncupentur, sunt tamen sidera, quæ Deus in mundi principio condidit, ac certo motu distinguere tempora ordinavit. Horum igitur signorum observationes, vel geneses, vel cætera superstitiosa, quæ se ad cognitionem siderum conjungunt, id est, ad notitiam fatorum, & fidei nostræ sine dubitatione contraria sunt, sic ignorari debent à Christianis: ut nec scripta esse videantur, sed nonnulli siderum pulchritudine, & claritate pellecti, in lapsus Stellarum cæcatis mentibus corruerunt, ità, ut per supputationes noxias, quæ mathesis dicitur, eventus rerum præscire posse conentur: quos non solùm Christianæ religionis Doctores, sed etiam gentilium Plato, Aristoteles, atque alii rerum veritate commoti con-

(1) Ideò formaver. *Al. finxerunt.*
(2) Aurigam etiam Erichthon. *Hygini lib. 2.*
(3) Jovis cum filio. *Jovis in recto casu, etiam usus est Arati interpres, & Petronius, notus etiam de Diis Ennianus versus:*
Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Jovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

concordi sententia damnaverunt, dicentes: confusionem rerum potiùs de tali persuasione generari. Nam si (ut dicunt) genus humanum ad varios actus nascendi necessitate premitur, cur, aut laudem mereantur boni, aut mali legum percipiant ultionem? Et quamvis ipsi non fuerint cœlesti sapientiæ dediti, veritatis tamen testimonio errores eorum meritò pertulerunt. Ordo autem iste septem secularium disciplinarum ideò à Philosophis, usque ad astra perductus est, scilicet, ut animos seculari sapientia implicatos à terrenis rebus abduceret, & in superna contemplatione collocaret.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER QUARTUS. *DE MEDICINA.*

CAPUT PRIMUM.

De Medicina.

1 MEDICINA [1] est, quæ corporis, vel tuetur, vel restaurat salutem, cujus materia versatur in morbis, & vulneribus. Ad hanc itaque pertinent, non ea tantùm, quæ ars eorum exhibet, qui propriè Medici nominantur, [2] sed etiam cibus, & potus, & tegumen. Defensio deniquè omnis, atque munitio, qua corpus nostrum adversus externos ictus, casusque servatur.

CAPUT II.

De Nomine ejus.

1 NOmen [3] autem Medicinæ à modo, id est, temperamento impositum æstimatur, ut non satis, sed paullatim adhibeatur. Nam in multò constristatur natura, mediocri autem gaudet: undè, & qui pigmenta, & antidota satis, vel assiduè biberint, vexantur. Immoderatio enim omnis, non salutem, sed periculum affert.

CAPUT III.

De Inventoribus Medicinæ.

1 MEdicinæ [4] autem artis auctor, ac repertor apud Græcos perhibetur Apollo. Hanc filius ejus Æsculapius laude, vel opere ampliavit. Sed postquàm fulminis ictu Æsculapius interiit, interdicta fertur medendi cura, & ars simul cum auctore defecit, latuitque per annos penè quingentos, usque ad tempus Artaxerxis

xis

(1) Cap. I. Medicina. *Cælium Aurelianum ferè secutus est in hoc libro.*

(2) Cibus, & potus, & tegumen. *Al. cibi, & potus tegmen, & tegumen. Al. regimen, & tegmen, nos regimen ex varietate scripturæ tegmen, & tegumen irrepsisse putamus.*

(3) Cap. II. Nomen autem medicinæ à modo. *Non tàm de veriloquio laborasse, quàm occasionem in voce quæsisse videtur, ut reliqua inferret. Id. n. φιλοσοφότερον, quod, & Plato, & Varro persæpè faciunt.*

(4) Cap. III. Medicinæ autem artem. *Soranus in Præfat. Isagoges.* Medicinam quidem invenit Apollo, amplificavit Æsculapius, perfecit Hippocrates.

xis Regis Persarum. Tunc eam [1] revocavit in lucem Hippocrates [2] Asclepio patre genitus in insula Coo.

CAPUT IV.

De tribus hæresibus Medicorum.

1 HI, itaquè [3] tres viri totidèm hæreses invenerunt. Prima methodica inventa est ab Apolline, quæ remedia sectatur, & carmina. Secunda [4] Empirica, i, experientissima, inventa est ab Æsculapio, quæ non indiciorum signis, sed solis constat experimentis. Tertia Logica, id est, rationalis, inventa ab Hippocrate. Iste enim discussis ætatum, regionum, vel ægritudinum qualitatibus, artis curam rationabilitèr prescrutatus est. Empirici enim experientiam solam sectantur: Logici experientiæ rationem adjungunt: methodici, nec elementorum rationem observant, nec tempora, nec ætates, nec causas, sed solas morborum substantias.

CAPUT V.

De quatuor humoribus corporis.

1 SAnitas est integritas corporis, & temperantia naturæ ex calido, & humido, quod est sanguis: undè, & sanitas dicta est, quasi sanguinis status.

2 Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis continentur, quod indè veteres morbum nominaverunt: ut ipsa appellatione mortis vim, quæ ex eo nascitur demonstrarent. Inter sanitatem autem, & morbum media est curatio, quæ nisi morbo congruat, non perducit ad sanitatem. Morbi autem omnes ex quatuor nascuntur humoribus, i, ex sanguine, & felle, melancholia, & phlegmate: Sicut autem quatuor elementa, sic, & quatuor humores, & unusquisque humor suum elementum imitatur: sanguis aërem, cholera ignem, melancholia terram, phlegma aquam. Et sunt quatuor humores, sicut quatuor elementa, quæ conservant corpora nostra.

3 [5] Sanguis ex Græca etymologia vocabulum sumpsit, quòd vegetet, & sustentet, & vivat. Choleram Græci vocaverunt, quod unius diei spatio terminetur: undè, & cholera, i, fellicula nominata est, [6] hoc est, fellis effusio: Græci enim fel χολὴν dicunt

4 Melancholia dicta eo, quòd ex nigri sanguinis fece admixta sit abundantia fellis. Græci enim μέλαν nigrum vocant, fel autem χολὴν appellant.

5 [7] Sanguis Latinè vocatus, quòd sit suavis: undè, & homines, quibus dominatur sanguis dulces, & blandi sunt.

6 [8] Phlegma autem dixerunt, quòd sit frigidum. Græci enim rigorem φλέγμονα appellant. Ex his quatuor

(1) Revocavit in lucem. *Plin. lib. 9. cap.* 1. Tum verò eam revocavit in lucem Hippocrates genitus in insula Coo imprimis clara, & valida, & Æsculapio dicata.

(2) Asclepio patre. *Qui fuit sanguinis fortasse auctor ultimus. Nam ab Æsculapio nonus, decimusvè fuisse dicitur Hippocrates, filius verò Heraclidæ, & Phenceretæ.*

(3) Cap. IV. Itaquè tres viri. *Vid. Celsi præfationem ad lib. de Re Medic.*

(4) Empirica, i, experientissima. *Potuit cum Plinio experimentosam dicere.*

(5) Cap. V. Sanguis ex Græc. etymolog. *ἀπὸ τοῦ ζᾶν, sivè ζῆν, quod est vivere.*

(6) Hoc est effusio fellis. *Cælius lib. 3. Acutar. cap.* 19. Choleram passionem ajunt, quidam nominatam à fluore fellis, velut fellifluam passionem, nam cholera fel appellant, rheam fluorem.

(7) Sanguis Latinè. *Hæc omnes libri habent, sed verisimilè est tentasse quoque Latinam etymologiam reddere, quam etiam repetit lib.* 11. *cap.* 1.

(8) Phlegma autem, quod sit frigid. *κατ' ἀντίφρασιν. Rectè n. Cælius lib. 3. trad. cap.* 1. Multa (*inquit*) Medici contrariæ interpretationis vocabula sumpserunt: ut fella, quæ Græci glyce vocant, velut dulcia, cum sint amarissima. *Alioquin φλέγμα ab Homero καῦμα appellari, ait Pollux. & cap. seq. Isidoro ipsi phlegmon inflammans est.*

tuor humoribus reguntur sani: ex his læduntur infirmi. Dum enim ampliùs extra cursum naturæ creverint ægritudines faciunt. Ex sanguine autem, & felle acutæ passiones nascuntur, quas Græci ὀξέα vocant. Ex phlegmate verò, & melancholia veteres causæ procedunt, quas Græci χρόνια dicunt.

CAPUT VI.

De acutis Morbis.

1 OXea est acutus morbus, qui aut citò transit, aut celeriùs interficit: ut [1] pleurisis, phrenesis: ὀξὺ enim acutum apud Græcos, & velocem significat. χρόνια est prolixus corporis morbus, qui multis temporibus remoratur, ut podagra, phtisis: χρόνος enim apud Græcos tempus dicitur. Quædam autem passiones ex propriis causis nomina acceperunt.

2 [2] Febris à fervore dicta est, est enim abundantia caloris.

3 Phrenesis appellata, sivè ab impedimento mentis, quia Græci mentem φρένας vocant, seu quòd dentibus infrendant, nam frendere est dentes concutere. [3] Est autem perturbatio cum exagitatione, & dementia ex cholerica vi effecta.

4 [4] Cardiace vocabulum à corde sumpsit, dùm ex aliquo timore, aut dolore afficitur. Cor enim Græci καρδίαν vocant. Est enim cordis passio cum formidabili metu.

5 [5] Lethargia à sommo vocata. Est enim oppressio cerebri, cum oblivione, & somno jugi, veluti stertentis.

6 [6] Synanche à continentia spiritus, & præfocatione dicta. Græci enim συνάγχειν continere dicunt: qui enim hoc vitio laborant, dolore faucium præfocantur.

7 Phlegmone est fervor stomachi cum extensione, & dolore. Nam cum cœperit fieri, inquietudo, & febris consequitur. Undè, & dicta est φλεγμονὴ ἀπὸ τοῦ φλέγειν, id est, inflammare: sic enim sentitur, & indè nomen accepit.

8 Pleurisis est dolor lateris acutus, cum febre, & sputo sanguinolento. Latus enim Græcè πλεῦρον dicitur, undè, & pleuritica passio nomen accepit.

9 Peripneumonia est pulmonis vitium, cum dolore vehementi, & suspirio: Græci enim pulmonem πνεύμονα vocant, undè, & ægritudo dicta est.

10 [7] Apoplexia est subita effusio sanguinis, qua suffocati intereunt. Dicta autem apoplexia, quòd ex lethali percussu repentinus casus fiat. Græci enim percussionem ἀπόπληξιν vocant.

11 Spasmus Latinè contractio subita partium, aut nervorum, cum dolore vehementi. [8] Quam passionem à corde nominatam dixerunt, quod in nobis principatum vigoris habet. Fit autem duobus modis, aut ex repletione, aut ex inanitione.

12 Tetanus [9] majorum est contractio nervorum à cervice ad dorsum.

Te-

(1) Cap. VI. Pleurisis, phrenesis. *Pleuritis, phrenitis perpetuò apud Cælium.*
(2) Febris à fervore. *Ità Varro apud Non.*
(3) Est autem perturbatio cum exag. *Rom. C.* Perturbatio mentis cum agitatione.
(4) Cardiaca. *Cæl. lib. 2. acut. cap. 34.*
(5) Lethargia. *Idem lib. 2. acut. cap. 1* Græci lethen oblivionem vocant, argian vacationem, quam corpori, atque animæ ingerit vis supradictæ passionis. *Quæ verba non ab Isidoro, qui notationes captaret, sed à librariis omissa credebat Chacon.*
(6) Synanche. *Ex eod. lib. 3. cap. 1.*
(7) Apoplexia. *Ex cap. 5.*
(8) Quam passionem à corde nominatam, *id est, ortam, oriuntur enim nervi à corde secundùm Aristotelem.*
(9) Majorum contractio nervorum *Cæl. lib. 3. cap. 6.* Nervorum majorum, quos τένοντας vocant, levis tensio. *In nostris tamen libris*, major contractio, *mendosè.*

13 [1] Telum lateris dolor est, dictum est autem ità à medicis, quòd dolore corpus transverberet, quasi gladius.

14 Ileos dolor intestinorum, undè, & ilia dicta sunt: Græcè enim εἰλεῖν obvolvere dicitur, quò se intestina præ dolore involvant. Hi, & torminosi dicuntur ab intestinorum tormento.

15 [2] Hydrophobia, i, aquæ metus: Græci enim ὕδωρ aquam vocant, φόβον timorem dicunt: undè, & Latini hunc morbum ob aquæ metum lymphaticum vocant. Fit autem, vel ex canis rabidi morsu, [3] aut ex ejus spuma in terram projecta, quàm si homo, vel bestia tetigerit, aut dementia repletur, aut in rabiem vertitur.

16 Carbunculus dictus, quòd in ortu suo rubens sit, ut ignis, posteà niger, ut carbo extinctus.

17 Pestilentia est contagium, quod dum unum apprehenderit, celeritèr ad plures transit. Gignitur autem ex corrupto aëre, & in visceribus penetrando innititur. Hæc etsi plerumque per aëreas potestates fiat, tamen sine arbitrio Omnipotentis Dei omninò non fit. Dicta autem pestilentia, quasi pastulentia, quòd veluti incendium depascat:- [4] Et toto descendat corpore pestis. Idem, & contagium à contingendo, quia quemque tetigerit, polluit. [5] Ipsa, & inguinaria ab inguinum percussione. Eadem, & lues à labe, & luctu vocata, [6] quæ tanto acuta est: ut non habeat spatium temporis, quo, aut vita speretur, aut mors, sed repentinus languor simul cum morte venit.

CAPUT VII.

De Chronicis morbis.

1 Chronia est prolixus morbus, qui multis temporibus remoratur: ut podraga, phthisis, χρόνος enim, apud Græcos tempus dicitur.

2 [7] Cephalea ex causa vocabulum habet, capitis enim passio est: Græci enim caput κεφαλὴν vocant.

3 [8] Scotoma ab accidenti nomen sumpsit, quòd repentinas tenebras ingerat oculis, cum vertigine capitis. Vertigo autem est, quotiescumque ventus consurgit, & terram in circuitum mittit. Sic, & in vertice hominis arteriæ, & venæ ventositatem ex resoluta humectatione gignunt, & in oculis gyrum faciunt, undè, & vertigo nuncupata est.

4 Epilepsia vocabulum sumpsit, quòd mentem apprehendens paritèr, etiam corpus possideat: Græci enim apprehensionem ἐπιληψίαν appellant. Fit autem ex melancholico humore quotiès exuberavit, & ad cerebrum conversus fuerit. Hæc passio, & caduca vocatur, eò quòd cadens æger spasmos patiatur. Hos etiam vulgus lunaticos vocat, quod pro [9] Lunæ cursu co-

(1) Telum. *Serenus.* Est, & vis morbi, quod telum commemoratur. Cum subitò furor insanus fuerit incitus ictu.
(2) Hydrophobia. *Cæl. lib.* 3. *cap.* 9.
(3) Aut ex ejus spuma. *Cum* aëris spuma *legeretur in omnibus ferè libris Rodericus Fontejus, Medicus doctissimus, ex Ælian. lib.* 9. *de Hist. Anim.* ejus spuma *legendum admonuit, cujus conjecturam comprobarunt Mejoraden. liber, & Conchensis Hispano sermone conscriptus, in quo;* ò de la espuma de el caìda en tierra. *Sed cùm in reliquis omnibus libris* ex aëris spuma *legatur, Cæliusque, quem Isidorus planè sequitur, ex soliùs aspirationis odore, ex rabido cane adducto quosdam in hanc passionem dicat devenisse, cum venenosus aër adducitur, & vitalibus inseritur partibus, aëris quoque mentionem ab Isidoro factam verisimile nobis fit. A. Augustinus, vel oris, vel ejus probabat.*
(4) Et toto descend. *c. p. Ex* 5. *Æn.*
(5) Ipsa, & inguinaria. *Vid. Paul. Diacon. de Inguinaria nova Italiæ peste ante Justinianum.*
(6) Quæ tanto acuta est. *Gotthicismus frequens, nec Isidori fortassè, sed librariorum.*
(7) Cap. VII. Cephalea. *Cæl. lib.* 1. *tard. cap.* 1. Cephalea à parte corporis, quæ patitur passionem nomen accepit.
(8) Scotoma. *Ex eod. cap.* 2.
(9) Pro Lunæ cursu comitetur eos insania. *Al. per Lunæ cursum comittentur eos insidiæ dæmonum. Utraque scriptura retineri possit: ut prior lunationis (ut ità dexerim) posterior larvationis notatio sit.*

comitetur eos insania : eadem, & larvatio. Ipse [1] est, & morbus comitialis, idem major, [2] & divinus, quo caduci tenentur. Cujus tanta vis est, ut homo valens concidat, spumetque. Comitialis autem dictus, quòd apud Gentiles, cùm comitiorum die cuiquam accidisset, comitia dimittebantur. Erat [3] autem apud Romanos comitiorum dies solemnis iii. Kal. Januar.

5 Mania ab insania, vel furore vocata. [4] Nam Græcorum vetustas furorem μαντικὴν appellabat, [5] sivè ab inanitate, quam Græci μανίαν vocaverunt, sivè à divinatione, quia divinare Græcè μαντεῖν dicitur.

6 Melancholia dicta est à nigro felle : Græci enim nigrum μέλαν vocant, fel autem χολὴν appellant. Epilepsia autem in phantasia fit, melancholia in ratione, mania in memoria.

7 [6] Typi sunt frigidæ febres, quia τύπος Latinè forma, atque status dicitur : est enim accessionum, vel recessionum revolutio per statuta temporum intervalla.

8 Rheuma Græcè, Latinè eruptio, sivè fluor appellatur.

9 Catarrus est fluor rheumæ jugis ex naribus, quæ dùm ad fauces venerit βράγχος vocatur, dùm ad thoracem, vel pulmonem πτύσις, dicitur.

10 [7] Coryza est quotiès influxio capitis [8] in ossa venerit narium, & [9] provocationem fecerit, cum sternutatione : undè, & coryza nomen accepit.

11 Branchos est præfocatio faucium à frigido humore. Græci enim guttur βράγχος dicunt, circa quod fauces sunt, quas nos corruptè branchias dicimus.

12 Raucedo amputatio vocis. Hæc, & arteriasis vocatur, eò quòd vocem raucam, & clausam reddat ab arteriarum injuria.

13 Suspirium nomen sumpsit, quia inspirationis difficultas est, quam Græci δύσπνοιαν dicunt, id est, præfocationem.

14 [10] Peripneumonia à pulmonibus nomen accepit. Est enim pulmonis tumor, cum spumarum sanguinearum effusione.

15 Hæmoptois emissio sanguinis per os, undè, & nomen sumpsit, αἷμα enim sanguis dicitur.

Phthi-

(1) Ipse est morbus comitialis idem major. *Fest. in Prohibere comitia, & Cels. lib. 3.*
(2) Et divinus. *Sacer potiùs : cujus appellationis multas reddit causas Cælius Aurel. 1. trad. cap. 4. Pejus tamen in ple-
risque libris pro divinus, diutinus legitur. Nisi utrumque hoc subsequenti passioni, i, maniæ aptemus. Ea enim, & di-
vinus morbus dicitur, & diutinus. Nam tardissima, ut Cæl. ait, passio est.*
(3) Erat autem apud Rom. comitiorum dies sollemnis *iii. Kal. Januar.* In Kal. Januar. *omnes CC. Itaque expungebat
hæc, ut aliena, absurdaque Chacon. Non. n. Kal. Januar. comitia haberi, cum is dies non comitialis, sed fastus esset.
A. Augustinus in Kal. Januar. ante eas Kalend. quibus initium magistratus erat, interpretabatur. Anton. Covarrubias vo-
cem in ex nota iii. factam advertit. Idemque esse iii. Kal. Januar. quod tertio Januarii die, quo die (ut ait Cajus in
l. Si caluitur, D. de Verb. signif. pro salute Principis vota suscipiebantur, eratque totiùs Pop. Rom. conventu, jam inde à Nu-
ma, usque celeberrimus, eodemque modo dixisse Plutarchum, Ciceronem tertio die Kalendarum natum, quem Cicero ipse
iii. Non, appellet. Is dies, & nuncupatio votor. & sollemnia Imperatorum, & præcisè vota, & sollemnia dicebatur. Sueton.
in Aug. Capitolin. in Pertinac. Tacit. iiii. & xv. Ann. Tertull. in lib. de Coron. Comitia autem non ea solùm dici, quæ
ad legendos magistratus fierent, sed pro conventu populi accipi solere manifestum est.*
(4) Nam Græcor. vetustas. *Ex eod. Cæl. lib. cap. 5. sed hæc confusa, & perturbata sunt.*
(5) Sivè ab inanitate, quam Græci μανίαν. *Ità interpretatur μάνον, & μανίαν Eustach. ιλ. ψ. explicans vocem ϖαρήο-
ρος. Ergo etiam apud Aurelian. inanitate, pro iniquitate reponendum videri possit, subjicit enim :* Quam appellant maniam,
vel quod animum, sivè mentem ultra modum laxet, manon enim dimissum, sivè mollem appellant. *Hispana quòque tras-
latio :* O es dicha ab inanitate ; esto es, de vaciamiento, ò de cosa vacia, que los Griegos llaman manie. *Adde, quod
Isid. lib. 5. cap. 28.* Alii (*inquit*) putant manè vocari ab aëre, quia manus, id est, rarus est, atque perspicuus. *In eo
verò, quod superius Græci μαντεῖν divinare esse dixit, Gotthicos libros sumus secuti.*
(6) Typi sunt frigidæ febres. *Ejecimus hinc illa, (quæ abusivè appellantur ab herba, quæ in aqua nascitur) quamvis erant
in omnibus libris, neque n. dubium, quin huc nullo adducta sint consilio è libro 17. Quod verò forma, atque status è li-
bris scripsimus ; statutum mallebat Chacon; vocari enim legem, sivè pragmaticam apud Justinianum τύπον. Novell. Græc.
165. 166. edictumque vii. τύπον πραγματικὸν inscribi. Easdem quoque leges formas Latinè dici in l. Decernimus, C. de
Sacros. Eccles. A statutis ergò temporibus, & ea lege, quam periodicæ febres servant, τύπους appellatas.*
(7) Coryza-quoties influxio. *è Cæl. lib. 2. cap. 7.*
(8) In ossa ven. *In os ven. n. R. C.*
(9) Et provocationem. *Ità Gotth. o. alii* præfocationem. *Facilis lapsus ex digammo.*
(10) Perineupmonia. *Hanc superiori capite inter acutas posuit, alios fortasse secutus: hic Cælium imitatur, qui eam in tar-
dis numerat.*

16 Phthisis est ulceratio, & tumor in pulmonibus, qui juvenibus faciliùs evenire solet: φθίσις autem apud Græcos dicta, quòd sit totiùs corporis consumptio.

17 [1] Tussis Græcè ab altitudine vocatur, quòd à profundo pectoris veniat, cujus contraria est superior in faucibus ubi uva distillat.

18 [2] Apostema à collectione nomen accepit: nam collectiones Græci apostemata vocant.

19 [3] Empye dicta est apostema intrinsecùs, vel in latere, vel in stomacho, cum dolore, & febribus, & tussi, & abundantibus sputis, & purulentiis.

20 Hepaticus morbus à jecoris passione nomen accepit, Græci enim jecur ἧπαρ vocant.

21 Lienosis à splene vocabulum sumpsit, Græci σπλὴν lien vocant.

22 [4] Hydrops nomen sumpsit ab aquoso humore cutis, nam Græci ὕδωρ aquam vocaverunt, est enim humor subcutaneus, cum inflatione turgente, & anhelitu fœtido.

23 [5] Nephritis à renum languore nomen accepit. Renes enim Græci νεφροὺς dicunt.

24 [6] Paralysis dicta à corporis impensatione: facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore, aut in parte.

25 [7] Cachexia nomen sumpsit à corporis malo habitu, καχεξίαν enim Græci malam vexationem vocaverunt. Fit autem hæc passio ex intemperantia ægrotantis, vel curatione mala medicantis, aut post ægritudinem tarda resumptione.

26 [8] Atrophia nomen accepit à diminutione corporis: nam Græci nutrimenti cessationem ἀτροφίαν dicunt. Est enim tenuitas corporis ex causis latentibus, & paullatim convalescentibus.

27 [9] Sarcia est superfluum carnis incrementum, quo ultrà modum corpora saginantur: Græci enim carnem σάρκα vocant.

28 [10] Ischias vocata à parte corporis, quam vexat. Nam vertebrorum ossa, quorum summitas iliorum initio terminatur, Græci ἰσχία vocant. Fit autem de phlegmate quotiès descenderit in recta ossa, & efficitur ibi glutinatio.

29 [11] Podagram Græci à retentione pedum dicunt nominatam, vel à ferali dolore: siquidèm omne, quod immite fuerit abusivè agreste vocamus.

30 Arthriticus morbus ab articulorum passione vocabulum sumpsit.

31 Calculus petra est, quæ in vesica fit, undè, & nomen accepit. Gignitur autem ex materia phlegmatica.

32 Stranguria dicta est, eò quòd stringat urinarum difficultate.

(1) Tussis Græc. *Nempe βὴξ, quasi βὶξ, sivè βίσσος, aut βύθος.*
(2) Apostema à collectione. *Collectionem vocant recentiores, quem Celsus abcessum nominat.*
(3) Empye. *Cæl. lib. 2. tard. cap.* 14. Item empyica passio, quod ex vomica collectionis interioris purulenta per tussiculam excludantur sputa.
(4) Hydrops. *Cæl. lib. 3. cap.* 8.
(5) Nephritis. *Quæ etiam διαβήτης.*
(6) Paralysis dicta à corp. imp. *Ità o. l. nequè deest, qui tueatur hanc lectionem, esse n. pensare, ponderare. Laborare igitur suo pondere paralitycos, qui ægrè suos artus (ut ait Seneca) moliantur. Nobis illud suspicari venit in mentem: ex librarior. compendiis natum esse vitium. Fuisse enim potuit; dissolutio corporis impens ationem. Id est, dissolutio corporis impediens actionem.*
(7) Cachexia. *Cæl. lib. 3. cap. 6.*
(8) Atrophia. *Idem lib. 2. cap. 14. & lib. 3. cap. 7.*
(9) Sarcia. *Ità lib. o. Cæl. polysarcia.*
(10) Ischias. *Idem lib. 5. cap. 1.*
(11) Podagra. *Ibid. cap. 2.*

33 Satyriasis juge desiderium veneris cum extensione naturalium locorum, dicta passio à Satyris.

34 [1] Diarrhœa jugis ventris fluxus sine vomitu.

35 Dysenteria est divisio continuationis, i, ulceratio intestini, Δὺς enim divisio est, ἔντερα intestina. [2] Fit autem antecedente fluore, quam Græci Διάῤῥοιαν vocant.

36 [3] Lienteria dicta, quòd cibum tanquàm per lævia intestina nullis obstantibus faciat prolabi.

37 Colica passio nomen sumpsit ab intestino, quòd Græci κῶλον appellant.

38 Ragades dicuntur, eò quòd fissuræ sint rugis collectæ circa orificium. Hæ, & hæmorrhoides à sanguinis fluore dictæ. Græci enim sanguinem αἶμα dicunt.

CAPUT VIII.

De Morbis, qui in superficie corporis videntur.

1 Alopecia est capillorum fluor circumscriptis pillis fulvis [4] æris qualitatem habentibus: vocata hoc nomine à similitudine animalis vulpeculæ, quam Græci ἀλώπεκα vocant.

2 Parotides sunt duritiæ, vel collectiones, quæ ex febribus, vel aliquo alio nascuntur in aurium vicinitate: undè, & παρωτίδες sunt appellatæ, ὦτα enim Græcè auriculæ dicuntur.

3 Lentigo vestigia macularum parvula in rotunditatem formata, à specie lenticulæ dicta.

4 [5] Erysipelas est, quam Latini sacrum ignem appellant, id est, execrandum per antiphrasim. Siquidem in superficie rubore flammeo [6] cutis rubescit. Tùnc moto rubore quasi ab igne vicina invaduntur loca, ità, ut etiam febris excitetur.

5 Serpedo est rubor cutis cum pustularum extantia, & nomen sumpsit à serpendo, eò quòd serpat per membra.

6 Impetigo est sicca scabies, prominens à corpore, cum asperitate, & rotunditate formæ. Hanc vulgus sarnam appellat.

7 Prurigo vocata à perurendo, & ardendo.

8 Nyctalmus est passio, qua per diem visus patentibus oculis denegatur, & nocturnis irruentibus tenebris redhibetur, aut versa vice, (ut plerique volunt) die redditur, nocte negatur.

9 [7] Verrucæ aliud sunt, Satyriasis aliud. Verrucæ singulatim sunt, satyriasis, verò una fortior, ac circa ipsam plures inveniuntur.

10 Scabies, & lepra, utraque passio, asperitas cutis cum pruritu, & squammatione: sed scabies tenuis asperitas, & squammatio est. Hinc deniquè nomen accepit, quæ ità veluti purgamenta amittat. Nam scabies quasi squammies.

11 [8] Lepra verò cutis asperitas squam-

(1) Diarrhœa. *Diarrhœa, & Satyriasis in acutis numerantur à Cœlio.*
(2) Fit autem anteced. f. &c. *Verba sunt Cœlii lib. 4. cap. 6.*
(3) Per lævia intestin. *Al. lenia.*
(4) Cap. VIII. Circumscriptis p. f. æris qualitatem habentibus. *Al. aëris. Sed rejiciebat hæc omnia, ut aliena, Chacon.*
(5) Erysipelas. *Ab* ἐρι *voce augendi, &* σύπεσθαι, *putrescere* ἐρισύπελας *vocari quidam volunt.*
(6) Cutis rubescit. *Al. cutes rubescunt.*
(7) Verrucæ aliud sunt, Satyriasis. *Editio antiqua, phthiriasis, manuscripti omnes, satyriasis, habent. Morbus uterque à*
verrucoso valdè diversus. Quamvis satyriasis nomine, alia quoque morborum genera ab eo, de quo superiori capite dixit,
significantur. Ut phthires, aut phthiriasis velimus, Eustachius facit, qui ιλ. β. ad verba ὃς μίλητον ἔχον φθειρῶν τὸ ὄρος
ἀκριτὸ φυλλον: φθεὶρ *(inquit)* σημαίνει τὴν πίτυν, καὶ τοὺς κώνους τῆς πίτυος. *Quod si verum est, magna similitudo* φθειροι
sivè, ut loquitur Didymus, φθειραις, *cum verrucis. Siquis satyriasis magis probat, Gotthicos codices auctores habeat.*
(8) Lepidi similis. *Id est, squamma. Cassius Felix:* Lepida species scabiei corticosa squammas in se ostendens Græcè dictas lepidas, undè nomen à Græco lepra accepit. *Scribon. larg. cap.* 133. squamma æris, quam Græci λεπίδα *vocant.*

squammosa lepidi similis, undè, & nomen sumpsit, cujus color nùnc in nigredinem vertitur, nùnc in alborem, nùnc in ruborem. In corpore hominis ità lepra dignoscitur: si variatim inter sanas cutis partes color diversus appareat: aut si ità se ubiquè diffundat, ut omnia unius coloris quamvis adulterini faciat.

12 Elephantiacus morbus dicitur ex similitudine elephantis, cujus naturalitèr dura, & aspera pellis nomen morbo in hominibus dedit, quia corporis superficiem similem facit elephantorum cuti, sivè quia ingens passio est, sicut animal ipsum, ex quo derivatum ducit nomen.

15 [1] Icteris Græcè appellatur à cujusdam animalis nomine, quod sit coloris fellis. Hunc morbum Latini arcuatum appellant ad similitudinem cœlestis arcus. Auruginem verò Varro appellari ait à colore auri. [2] Regium autem morbum indè æstimant dictum, quòd vino bono, & regalibus cibis faciliùs curetur.

14 [3] Cancer à similitudine maritimi animalis vocatum vulnus (sicut medici dicunt) nullis medicamentis sanabile. Aut ergo præcidi solet à corpore membrum, ubi nascitur: ut aliquantò diutiùs vivat, tamen indè mortem quamlibet tardiùs, affuturam.

15 Furunculus est tumor in acutum surgens, dictus quòd ferveat, quasi fervunculus: undè, & Græcè ἄνθραξ dicitur, quòd sit ignitus.

16 [4] Ordeolus est parvissima, & purulenta collectio in capillis palpebrarum constituta, in medio lata, & ex utroque conducta, hordei granum similans: undè, & nomen accepit.

17 [5] Oscedo est, qua infantum ora exulcerantur, dicta ex languore oscitantium.

18 Frænusculi ulcera circa rictum oris: similia his, quæ fiunt jumentis asperitate frænorum.

19 Ulcus putredo ipsa: vulnus quod ferro fit quasi vi. Et ulcus, quod olet quasi olcus.

20 Pustula est in superficie corporis turgida, veluti collectio.

21 [6] Papula est parvissima cutis erectio, circunscripta cum rubore, & ideò papula dicta, quasi pupula. Sirimpio—

22 Sanies dicta, quia ex sanguine nascitur, excitato enim calore vulneris, sanguis in saniem vertitur. Nam sanies non fit in quocumque loco, nisi ubi sanguis advenerit: quia omne, quod putrescit, nisi calidum, & humidum fuerit, quod est sanguis, putrefieri non potest. [7] Sanies autem, & tabes sibi differunt. Fluere enim sanie vivorum est, tabe mortuorum.

23 Cicatrix est obductio vulneris, naturalem colorem partibus servans, dicta, quòd obducat vulnera, atque obcæcet.

(1) Icteron à cujusd. animal. *Galen. ab ictide mustella agresti. Plinius ab ictero avicula. Gloss.* Aurugo *ἴκτερις Hieronym. Amos. cap.* 4. ירקון id est, auruginem omnes icteron trastulerunt.
(2) Regium. *Plin. lib.* 22. *cap.* 4. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur.
(3) Cancer. *Locus sumptus ex Aug. lib.* 22. *de Civit. cap.* 8. *sed ulcus dicendus fuit potiùs, quàm vulnus, cancer, si verè paullòpost vulnus ab ulcere distinguit.*
(4) Ordeolus, ex utroque conduct. *Libri A. Aug. ex utraque parte conducta, id est, ut ipse interpretabatur, angusta, & quasi conclusa, vel circumducta.*
(5) Oscedo. *Duo morbi confundi videntur: Oscedo, & quas Græci ἄφθας vocant. Ergo hæc quidam ità distinguebat: Oscedo dicta ex languore oscitantium. Aphthæ, quibus infantium ora exulcerantur.*
(6) Papula q. pupula. *Al. quasi papilla. Pupulas veteres puellas dicebant laneas.*
(7) Sanies autem, & tabus. *è Serv. Æn.* 8. *ad V. tormenti genus.*

CAPUT IX.

De Remediis, & Medicaminibus.

1 MEdicinæ curatio spernenda non est. (1) Meminimus enim, & Isaiam Ezechiæ languenti aliquid medicinale mandasse, & Paulus Apostolus Timothæo modicum vinum prodesse dixit. Curatio autem morborum tribus generibus constat: Pharmacia, quam Latini medicamina vocant. Chirurgia, quam Latini manuum operationem appellant, manus enim apud Græcos χείρ vocatur. Diæta, quam Latini regulam nuncupant, est enim observatio legis, & vitæ. Sunt autem omnium curationum species tres: primum genus diæticum: secundum pharmaceuticum: tertium chirurgicum. (2) Diæta est observatio legis, & vitæ. Pharmacia est medicamentorum curatio. Chirurgia est ferramentorum incisio: nam ferro exciduntur, quæ medicamentorum non senserint medicinam. Antiquior autem medicina herbis tantùm, & succis erat. Talis n. medendi usus cœpit: deindè ferro, & cæteris medicamentis.

2 Omnis autem curatio, aut ex contrariis, aut ex similibus adhibetur. Ex contrariis: ut frigidum calido, vel siccum humido: sicut, & in homine superbia sanari non potest, nisi humilitate sanetur. Ex similibus verò, sicut ligamentum, vel rotundo vulneri rotundum, vel oblongo oblongum apponitur. Ligatura enim ipsa non eadem membris, & vulneribus omnibus, sed similis simili coaptatur, quæ duo, etiam ipsa adjutoria nominibus suis significant. Nam antidotum Græcè, Latinè ex contrario datum dicitur. Contraria enim contrariis medicinæ ratione curantur. At contrà ex simili: ut πικρὰ, quod interpretatur amara: quia gustus ejus amarus est. Ex convenienti enim nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine solvi solet.

3 Omnia autem medicamenta ex propriis causis habent vocabula. Hiera enim dicta quasi divina. Arteriaca, quòd apta sint gutturis meatui, & tumores faucium, & arteriarum leniant. Theriaca est antidotum serpentinum, quo venena pelluntur, ut pestis peste solvatur. Cathartica Græcè, Latinè purgatoria dicuntur.

4 (3) Catapotia, eò quòd modicum potetur, seu inglutiatur. Diamoron à succo mori nomen sumpsit, ex quo conficitur: sicut diacodion, quia ἐκ τῆς κωδείας, id est, ex papavere fit: sicut diaspermaton, quia ex seminibus componitur. (4) Electarium vocatum, eò quòd molle sorbeatur, Trochiscus dictus, quia in modum rotulæ deformatur, τροχὸς enim Græcè rota dicitur. (5) Colyria, Latinè sonant, quòd vitia oculorum detergant. Epithema, eò quòd superponatur, aliis adjutoriis præcedentibus.

5 Cataplasma, eò quòd inductio sola sit. Emplastrum, eò quòd inducatur. Malagma, eò quòd sine igne maceretur, & comprehendatur. Enema

(1) Cap. IX. Meminimus enim, & Isaiam. *Verba sunt Tertull. in lib. de Coron. Milit.*

(2) Diæta observatio legis, & vitæ. *Legis cur dixerit, haud ità obviam. Sic apud Demosth.* δίαιταν ἐπιτρέψαι, *& apud Thucydidem* διαιτῶμαι *idem esse, quod* πολιτεύομαι *observarunt ante nos alii.*

(3) Catapotia. *Scrib. larg. cap.* 87. Catapotium, id est, medicamentum, quod non diluitur, sed ità, ut est, devoratur.

(4) Electarium. *Ità vocatur à Cal. lib.* 3. *acut. cap.* 4. *ecligma à Plin. lib.* 20. *cap.* 14. *&* 22. *quod sub lingua liquatur à Celso.*

(5) Colyria. ἀπὸ τοῦ κωλύειν τὸν ῥοῦν, *id est, à prohibenda fluxione.*

ma Græcè, Latinè relaxatio dicitur. [1] Pessaria dicta, quòd intùs injiciantur.

6 Medicinam jumentorum Chiron quidam Græcus invenit: indè pingitur dimidia parte homo, dimidia equus. Dictus autem Chiron ἀπὸ τοῦ χειρίζειν, quia chirurgus fuit.

7 Criticos dies medici vocant, quibus credo ex judicio infirmitatis illud nomen impositum est: quòd quasi judicent hominem, & sententia sua, aut puniant, aut liberent.

CAPUT X.

De Libris medicinalibus.

1 APhorismus est sermo brevis, integrum sensum propositæ rei scribens.

2 Prognostica prævisio ægritudinum, à prænoscendo vocata. Oportet enim medicum, & præterita agnoscere, & præsentia scire, & futura prævidere.

3 [2] Dynamidia potestas herbarum, id est, vis, & possibilitas. Nam in herbarum cura vis ipsa δύναμις dicitur. Undè, & Dynamidia nuncupatur, ubi eorum medicinæ scribuntur.

4 Botanicum herbarium dicitur, quòd ibi herbæ notentur.

CAPUT XI.

De Instrumentis Medicorum.

1 ENchiridion dictum, quòd manu astringatur, dum plurima contineat ferramenta. χεὶρ enim Græcè manus vocatur.

2 Phlebotomum ab incisione vocatum. Nam incisio Græcè τομὴ dicitur.

3 [3] Simile-- Angistrum-- Spatomele.--

4 [4] Guva, quæ à Latinis à similitudine cucurbita, [5] à suspirio ventosa vocatur. Denique animata spiritu per igniculum, dehinc præciso corpori superposita, omne, quod intra cutem, vel altius æstuat, sivè humorem, sivè sanguinem evocat in superficiem. Clyster---

5 Pila à pinsendis seminibus, id est, terendis: Hinc, & pigmenta eò, quòd in pila, & pilo aguntur, quasi pilagmenta. Est enim pila vas concavum, & medicorum aptum usui, in qua propriè ptisanæ fieri, & pigmenta concidi solent. Varro autem refert Pilumnum quemdam in Italia fuisse, [6] qui pinsendis præfuit arvis, undè, & pilumni, & pistores. Ab hoc ergo pilum, & pila inventa, quibus far pinsitur, & ex ejus nomine

(1) Pessaria *Cels. lib. 5. cap.* 21. Ut ea, quæ fœminis subjiciunt πισσοὺς Græci vocant. *Indè πισσάριον diminutionis vox. Isidorus verò pessaria, quod pessum eant, dicta videtur existimasse.*

(2) Cap. X. Dynamidia. *Sic appellarunt recentiores medici Galeni libros de Simplicibus medicament. servatque hodie id nomen vetus eorum librorum interpretatio.*

(3) Cap. XI. Simile---Angistrum---Spatomele. *Harum vocum interpretationes desunt σμίλης usus est in expurgandis vulneribus. Undè σμίλευμα vocat Aristoph. in Ranis, quod abraditur. Indè etiam σμιλάριον minuendi forma Angistrum medici, nunc uncinum dicunt. Spatomele ad exploranda ulcera adhibetur, μίλης, etiam meminit Pollux ad idem opus.*

(4) Guva. *Ità meliores CC. alii cum impress. antiq. Guvia. Utramque lectionem defendunt viri doctissimi. Qui Guvia volunt ex errore lectionis Græcæ vocis Guvia fluxisse dicunt. Græcis n. συνὶα, vel σινία cucurbita i, permutari n. sæpè i. & υ alteramque in alterius locum immigrare. Chacon, qui Guva mallebat ex Cufa G pro C, & V, pro F. digammo subeuntibus factum Guva existimabat. Votari enim cucurbitas leves, quæ sine scarificatione adhibentur, à Græcis κύφας, & quidem non modo u pro f. in Gotthicis libris frequens: sed, & lib.* 19. *cap.* 19. *in Godice Oniensi pervetusto Gufia est, ubi in reliquis omnibus Guvia instrumentum fabror. De Cuphis porrò sæpè Cælius, ut lib.* 4. *cap.* 7. Cucurbitæ apponendæ leves, quas Græci cuphas vocant, & *cap.* 8. appositio cucurbitæ levis, quam Græci cupham vocant. *Isidorum verò, qui cucurbitas omnes à Græcis cuphas vocari putaret, deceptum Cælii lectione idem fatebatur.*

(5) A suspirio ventosa. *Satyricus.* Jam dudum caput hoc ventosa cucurbita quærit. *Et Theod. Priscianus lib. 2. cap. 6.* His cucurbitæ ventosæ sunt imponendæ. *Celsus cucurbitas medicinales appellat.*

(6) Pinsendis præfuit arvis. *Ità CC. o. herbis tamen legis Hispanus interpres:* Varro dice, que Pilomino fue un hombre, en Italia, que mejor molia yervas, y mejor las amasaba, que todos los otros. *Sed quia frumento pinsendo præfuisse ait Servius initio libri ix. arvis ex libris retinuimus: ut arvis prò frumentis ponatur, ut apud Horat.* Ne percuncteris fundus meus optimè Quincti, Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ, &c.

ità appellata. Pilum autem est undè contunditur, quicquid in pilam mittitur.

6 Mortarium, quod ibi jam semina in pulverem redacta, & mortua condiantur.

7 [1] Coticula est, in qua circunducta colyria resolvuntur, erit enim lenis. Nam aspera frangi potiùs, quàm resolvi, colyrium facit.

CAPUT XII.

De Odoribus, & Unguentis.

1 ODor vocatus ab aëre.

2 Thymiama lingua Græca vocatur, quòd sit odorabile. Nam thymus dicitur flos, qui odorem refert, de quo Virgilius:- redolentque thymo flagrancia mella.

3 Incensum dictum, quia igne consumitur dum offertur.

4 Tetraidos, formulæ incensi in longitudinem porrectæ, quæ fiunt ex quatuor pigmentis. Quatuor enim Græcè τέτταρα formula εἶδος dicitur.

5 Stacte est incensum, quod ex pressura manat, dictum à Græcis [2] ἀπὸ τοῦ στάζειν, quod est manare, & distillare.

6 Myrobalanum, quia fit ex glande adorata, de quo Horatius: Et pressa tuis balanus capillis. Oleum est purum, nullique rei admixtum. Unguentum verò est omne, quod ex communi oleo confectum, aliarum specierum commixtione augetur, odoris jucunditatem sumens, & longiùs redolens.

7 Unguenta autem quædam dicuntur à locis: ut [3] Telinum, cujus Julius Cæsar meminit, dicens: Corpusque suavi Telino unguimus. Hoc conficiebatur in insula Telo, quæ est una ex Cycladibus. Sunt, & quædam ab inventorum nomine, ut Amaracinum. [4] Nam quidam tradunt regium quemdam puerum Amaracum nomine, complura unguentorum genera ferentem casu prolapsum esse, & majorem ex commixtione odorem creasse. Undè nunc optima unguenta Amaracina dicuntur, sunt autem ex genere florum. Item alia, quæ à materiæ suæ qualitate dicuntur, ut rosaceum à rosa: Cyprinum à flore Cypri: Undè, & propriæ materiæ odorem referunt. Ex his quædam simplicia unguenta sunt, quæ ex una tantùm specie existunt, undè, & sui nominis referunt odoratum, ut anethinum: est enim syncerum ex oleo, & anetho tantùm. Composita autem sunt, quæ pluribus admixtis fiunt: undè, & nominis sui odorem non habent: quia obtinentibus aliis, quæ admiscentur, incertum odorem ducunt: [5]

Cerotum.———
Chalasticum.——
Martiatum.——

CA-

(1) Coticula. *Al. citicula. A. Augustinus Cotyla. Plinius lib. 31. cap. 9. de Sale.* Ad hæc Hispaniensis eligitur, contraque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur.

(2) Cap. XII. ἀπὸ τῦ στάζειν. *VV. CC.* παρὰ τὸ στάζειν σταντὴν, *id est, obtritum. Al. id est, optimum.*

(3) Telinum, cujus Jul. Cæs. *Ad libros de Analog. hæc refert Fulvius Ursinus. Sed A. Augustinus non Cæsaris Dictatoris, sed Strabonis Tragici verba putabat, cujus Cicero meminit in Bruto, & Festus in Prophetas, quod senarius ipse propè integer nobis quoque persuadet. Integer autem fortasse fuit.* Corpusque suavi Telini unguine unguimur. *Telini meminit etiam Tertull. in lib. de Pall. & Athenæus lib. 15. cap. 15.*

(4) Nam quidam tradunt regium quemd. puer. *è Serv. Æn. 1.*

(5) Ut Cerotum, Chalasticum. *Conjunctè hæc legebat Chacon ex Marcell. lib. de Medic. cap. 35.* Chalasticum Olympiacum cerotarium insigne, *& cap. 25.* descriptio ceroti, Chalastici. *Apud Priscianum verò lib. 2. cum Chalastici fomenti, cataplasmatis, adjutorii, aquæ, clysteris mentio fit, in his omnibus. Chalastici vox laxandi vim habet. Martiatum verò ab inventore dicunt appellatum, ut Marcelianum, de quo Martialis:* Cujus olet toto pinguis coma Marceliano, & splendent vulso brachia trita pilo.

CAPUT XIII.

De initio Medicinæ.

1 QUæritur à quibusdam, quare inter cæteras liberales disciplinas Medicinæ Ars non contineatur. Propterea, quia illæ singulares continent causas, ista verò omnium. Nam, & Grammaticam Medicus scire jubetur, ut intelligere, vel exponere possit, quæ legit. Similitèr, & Rhetoricam, ut veracibus argumentis valeat definire, quæ tractat. Nec non, & Dialecticam propter infirmitatum causas ratione adhibita perscrutandas, atque curandas. Sic, & Arithmeticam propter numerum horarum in accessionibus, & periodis dierum. Non alitèr, & Geometriam propter qualitates regionum, & locorum situs, in quibus doceat, quid quis observare debeat. Porrò Musica incognita illi non erit, nam multa sunt, quæ in ægris hominibus per hanc disciplinam facta leguntur: sicut de David legitur, quia à spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Asclepiades quoquè Medicus phreneticum quemdam per symphoniam pristinæ sanitati restituit. Postremò, & Astronomiam notam habebit, per quem contempletur rationem astrorum, & mutationem temporum, nam sicut ait quidam Medicorum, cum ipsorum qualitatibus, & nostra corpora commutantur. Hinc est, quod Medicina secunda Philosophia dicitur. Utraque enim disciplina totum sibi hominem vendicat. Nam sicut per illam anima, ità per hanc corpus curatur.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER QUINTUS.
DE LEGIBUS, & TEMPORIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Auctoribus legum.

1 MOYSES [1] genti Hebraicæ primus omnium Divinas Leges Sacris Litteris explicavit. [2] Phoroneus Rex Græcis primus leges, judiciaque constituit. [3] Mercurius Trismegistus primus leges Ægyptiis tradidit. [4] Solon primus leges Atheniensibus dedit. [5] Lycurgus primus Lacedæmoniis jura ex Appollinis auctoritate confinxit. [6] Numa Pompilius,

(1) Cap. I. Moyses genti Hebraicæ. *Ex Euseb. Chron.*
(2) Phoroneus Rex Græcis. *Qui fuit Argivor. Rex* 11. *ut ibid. tradidit Euseb.*
(3) Mercurius Trismeg. *Lact. lib.* 1. *cap.* 16.
(4) Solon primus. *Ante Solonem scripserat leges Dracon. Sed populus Atheniensis uni Soloni reip. initia accepta ferre solitus est.*
(5) Lycurgus. *Aug.* 2. *de Civit. cap.* 16. Quamvis Lycurgus Lacedæmoniis leges ex Apollinis autoritate se instituisse confinxerit, quod prudenter Romani credere noluerunt; propterea non indè acceperunt.
(6) Numa Pompil. *Virgil.* Nosco crines, incanaque menta Regis Romani primus, qui legibus urbem fundabit. *Quamvis Romulum, & Tatium suas antè leges condidisse dicant Festus in Plorare, & Pompon. cap.* 2. *D. de Orig. Jur.*

lius, qui Romulo successit in regnum, primus leges Romanis edidit: deindè [1] cùm populos seditiosos Magistratus ferre non posset, Decem-viros legibus scribendis creavit, qui leges ex libris Solonis in Latinum sermonem translatas xii. tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hi: Appius Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Spur. Veturius, C. Julius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, [2] P. Curiatius, T. Romilius, Sp. Postumius. Hi [3] Decem-viri legum conscribendarum electi sunt.

2 [4] Leges autem redigere in libris primus Consul Pompejus instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum metu: [5] deindè Cæsar cœpit id facere, sed antè interfectus est. Paullatìm autem antiquæ leges vetustate, atque incuria exolverunt: quarum etsi nullus jam usus est, notitia tamen necessaria videtur.

3 [6] Novæ à Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus: erantque permixtæ, & inordinatæ. [7] Posteà Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani, & Hermogeniani Codicem factum constitutionum à Constantini temporibus, sub proprio cujusque Imperatoris titulo disposuit, quem à suo nomine Theodosianum vocavit.

CAPUT II.

De Legibus divinis, & humanis.

1 OMnes autem leges, aut divinæ sunt, aut humanæ. Divinæ natura, humanæ moribus constant: ideoque hæ discrepant, quoniam aliæ aliis gentibus placent.

2 [8] Fas Lex divina est: jus lex humana. [9] Transire per alienum fas est, jus non est.

CAPUT III.

Quid differant inter se Jus, leges, & mores.

1 JUS [10] generale nomen est: lex autem juris est species. Jus [11] autem dictum, quia justum. Omne autem jus legibus, & moribus constat.

2 Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo, sivè lex non scripta. Nam lex à legendo vocata, quia scripta est.

3 Mos autem longa consuetudo est de moribus [12] tracta tantumdem. [13] Consuetudo autem est jus, quoddam moribus institutum, quod pro lege

sus-

(1) Cùm populos seditiosos Magistr. *Ex lib. de Viris Illust. in Virginio, & seditiosus, legebat Chacon ex veteribus quibusdam libris. Nondum enim fuisse seditiosos magistratus.*

(2) P. Curiatius. *Ex Livio, & Cassiod. Al. Curatius.*

(3) Hi Decem-vir. leg. c. c. s. *At non hi xii. tab. auctores, sed his suffecti excepto App. Claudio, Gratianus,* legum scribendarum causa.

(4) Leges autem redigere. *Undè hoc sumpserit, incertum a C. Tarracon. uno abest vox* Pompejus. *Undè suspicabatur A. Aug. C. primùm scriptum fuisse, indè factum Consul, additumque ab aliquo* Pompejus *ex margine. Cum C. Ciceronem fortasse ostenderet, quem constat librum edidisse de Jure Civili in artem redigendo. Sed quod sequitur: non perseverasse obtrectatorum metu, nescio an satis in Ciceronis personam cadat, cadit autem optimè in Pompejum, cujus potentia invidiosa, & suspecta erat.*

(5) Deindè Cæs. *Suet. in Julio.*

(6) Novæ à Constantin. Cæs. cœp. *A. Aug. propter Theodosianas, inquit, constitut. quarum collectio ex Christianorum, Principum constitutionibus const. eòque volumine Hispaniæ utebatur (non Justiniani Codice) sumpto ex tribus Codicibus, in quibus leges Paganorum, & Christianorum continentur.*

(7) Posteà Theodos. min. *Sic etiam Juo. part. 4. cap. 170. decret. & lib. 2. tit. 12. cap. 17. Panormiæ. Legitur etiam junior. in quibusdam Gratiani, & Isidori libris.*

(8) Cap. II. Fax Lex Divina. *è Serv. Georg. 1. ad V. Fas, & jura sinunt.*

(9) Transire per alienum. *Ità Gotth. CC. agrum addidit Gratianus.*

(10) Cap. III. Jus generale. *è Serv. Æn. 1. ad V.* Jura dabat, legesque viris.

(11) Jus autem dictum, quia justum. *Ulp. cap. 1. de Just. & jur.* Est autem jus à justitia appellatum, *& Paul. cap. 11.* Jus autem pluribus modis dicitur, &c.

(12) Tracta tantumdem. *Ità plerique CC. unus Tarracon.* tracta tantum.

(13) Consuetudo autem est i. q. m. c. *Ex Juliano cap. 32. D. de Legibus. Reliqua ex Tertull. lib. de Corona Milit.*

suscipitur, cùm deficit lex. Nec differt Scriptura, an ratione consistat, quando, & legem ratio commendat. Porrò [1] si ratione lex constat; lex erit omne jam, quod ratione constiterit, dumtaxat, quòd religioni congruat, quòd disciplinæ conveniat, quòd saluti proficiat. Vocata autem consuetudo, quia in communi est usu.

CAPUT IV.

Quid sit Jus naturale.

1 JUS, aut naturale est, aut civile, aut gentium. Jus naturale est commune omnium nationum, & quod ubique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur: ut viri, & fœminæ conjunctio, [2] liberorum susceptio, & educatio, communis omnium possessio, & omnium una libertas, acquisitio eorum, quæ Cœlo, terra, marique capiuntur. Itèm depositæ rei, [3] vel commodatæ restitutio: violentiæ per vim repulsio. [4] Nam hoc, aut si quid huic simile est, nunquam injustum, sed naturale, æquumque habetur.

CAPUT V.

Quid sit Jus civile.

1 JUS [5] civile est, quod quisque populus, [6] vel civitas sibi proprium, [7] humana, divinaque causa constituit.

CAPUT VI.

Quid sit Jus gentium.

1 JUS gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, [8] fœdera, paces, induciæ, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita: & indè jus gentium, quod eo jure omnes ferè gentes utuntur.

CAPUT VII.

Quid sit Jus militare.

1 JUS militare est belli inferendi solemnitas, fœderis faciendi nexus, signo dato egressio in hostem, vel pugnæ commissio. Itèm signo dato receptio: itèm flagitii militaris disciplina, si locus deseratur: itèm [9] stipendiorum modus: dignitatum gradus: præmiorum honor, veluti cum corona, vel torques donantur. Itèm prædæ dæcisio, & pro personarum qualitatibus, & laboribus justa divisio, itèm principis portio.

CAPUT VIII.

Quid sit Jus publicum.

1 JUS [10] publicum est in sacris, & sacerdotibus, & in magistratibus.

CA-

(1) Si ratione lex constat. *Ità apud Tertull. Al. consistat, ut lib. 2. cap. 10. & apud Gratian.*
(2) Cap. IV. Liberorum susceptio. *Ità meliores CC. non successio. Malè enim ante procreationem, & educationem successio collocaretur.*
(3) Vel commodatæ restitutio. *Al. commendatæ pecuniæ, non perindè rectè.*
(4) Nam hoc. *Paul. cap. 9. de Just.* Jus pluribus modis dicitur, uno modo cum id, quod semper æquum, & bonum est jus dicitur, ut est naturale.
(5) Cap. V. Jus civile. *Ex Caj. cap. 9. de Just. & Jur.*
(6) Vel civitas. *Ex c. Omnis, de Just. & Jur. D.*
(7) Humana, divinaque causa: divina, humanaque. *Gratianus. Est autem posita conjunctio prò disjunctione, quod neque Jurisconsultis insolens.*
(8) Cap. VI. Fœdera paces. *Sallust. in Jugurth.* Leges judicia, fœdera, atque paces.
(9) Cap. VII. Stipendiorum modus. *Hinc duplicarii, quibus virtutis, ergò stipendia duplicabantur: & ære diruti, quibus detrahebantur ignominiæ causa. Vid. Fest. & Cicer. in Verr.*
(10) Cap. VIII. *Ex Ulp. cap. 1. D. de Just. & Jur.*

CAPUT IX.

Quid sit Jus Quiritium.

1 JUS Quiritium est propriè Romanorum, [1] quo nulli tenentur nisi Quirites, id est, Romani: tanquam de legitimis hæreditatibus, [2] de cretionibus, de tutelis, de usucapionibus: quæ jura apud nullum alium populum reperiuntur, sed propria sunt Romanorum, & in eosdem solos constituta. Constat autem jus Quiritium ex legibus, & plebiscitis, senatusconsultis, constitutionibus principum, & edictis, [3] sivè prudentum responsis.

CAPUT X.

Quid Lex.

1 LEX [4] est constitutio populi, qua majores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.

CAPUT XI.

Quid Scita plebium.

1 SCita [5] sunt, quæ plebes tantùm constituunt: & vocata scita, quòd ea plebs sciat, [6] vel quòd sciscit, ità uti rogata fuit.

CAPUT XII.

Quid Senatus-Consultum.

1 SEnatus-Consultum, quod tantùm [7] Senatores populis consulendo decernunt.

CAPUT XIII.

Quid Constitutio, & Edictum.

1 COnstitutio, vel edictum, quod Rex, vel Imperator constituit, vel edicit.

CAPUT XIV.

Quid Responsa prudentum.

1 REsponsa sunt, quæ jurisconsulti respondere dicuntur consulentibus: undè, [8] & responsa Pauli dicta. Fuerunt enim quidam prudentes, & arbitri æquitatis, qui [9] institutiones civilis juris compositas ediderunt, quibus dissidentium lites, contentionesque sopirent.

CAPUT XV.

De Legibus consularibus, & tribunitiis.

1 QUædam etiam leges dicuntur ab iis, qui condiderunt: ut con-

(1) Cap. IX. Quo nulli tenentur, nisi cives Rom. *Hæc Romanorum erant propria propter multas juris observationes, & sollemnitates Quiritum proprias. Alioqui legitimæ hæreditates, & tutelæ, & usucapiones, etiam apud Græcos erant Græcorum legibus. Sed Romæ Græci peregrini erant, nisi qui cives Romani fuerunt, & hæredes fieri non poterant, neque ab intestato succedere ex jure Quirit. quo jure alii non tenentur nisi cives Romani.*

(2) De cretionibus. *De quibus inf. cap. 24. & Ulp. in Fragm.*

(3) Sivè prudentum resp. *Disjunctio pro conjunctione satis frequens in hoc opore.*

(4) Cap. X. Lex est. *Sup. lib. 2. cap. 10.*

(5) Cap. XI. Scita sunt. *Plebiscita. Grat. d. 2. cap. 3.*

(6) Vel quod sciscit, ità uti rogata fuit. *Vel quod exsciscit, ut, & rogat, & fuit Salm. & Compl. codices vetustissimi, non longè à recta scriptura. Alii, quod sciscitatur, & rogat. mendosè; non enim plebs rogabat, sed ipsa potiùs rogabatur illa formula.* Velitis, jubeatis, Quirites, & *in fine*: Hæc uti dixi, ità vos, Quirites, rogo: *Post rogationem plebs in suffragium vocabatur; binæ singulis tabellæ ministrabantur: alteri A littera erat inscripta, quæ antiquo, id est, antiqua probo significabat: alteri V. R. id est, uti rogas. Est autem scisco: ut Festus interpretatur, jubeo, sententiam dico, vel suffragium fero. Quod si sciscitatur, & rogatur, vel sciscitur, & rogaturlegas: ut est in aliis libris, posteriùs prioris erit interpretatio. Gloss. sciscit πυνθάνεσθαι.*

(7) Cap XII. Senatores populis. *Ità o. l. sed Populi Rom. legebat Chacon. natus error ex similitudine s, & s Gotthicorum characterum: quorum prius s. posterius r. illis fuit.*

(8) Cap. XIV. Responsa Pauli. *Qui xxiii. libros Responsorum scripsit, ex quibus multa in Digestor. libris leguntur.*

(9) Institutiones juris civil. *A responsis ad institutiones venisse dicebat A. Augustinus propter Caii institutiones cum Pauli sententiis ab Alarico editas post Codicem Theodosianum.*

[1] consulares : tribunitiæ, Juliæ, Corneliæ. Nam, & sub Octaviano Cæsare [2] suffecti Consules Papius, & Poppæus legem tulerunt : quæ à nominibus eorum appellatur Papia Poppæa, continens Patrum præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque Imperatore [3] Falcidius tribunus plebis legem fecit : nè quis plùs testamento legaret, quàm, ut quarta pars superesset hæredibus. Ex cujus nomine lex Falcidia nuncupata est. Aquillius quoque legem condidit, quæ hactenus Aquillia nuncupatur.

CAPUT XVI.

De Lege satyra.

1 SAtyra [4] verò lex est, quæ de pluribus rebus simul eloquitur dicta à copia rerum, & [5] quasi à saturitate : undè, [6] & satyram scribere est poëmata varia condere : ut Horatii, Juvenalis, & Persii.

CAPUT XVII.

De Legibus Rhodiis.

1 RHodiæ leges navalium commerciorum sunt, ab Insula Rhodo cognominatæ, in qua antiquitus mercatorum usus fuit.

CAPUT XVIII.

De Privilegiis.

1 PRivilegia autem sunt leges privatorum, quasi privatæ leges. Nam privilegium indè dictum, [7] quòd in privato feratur.

CAPUT XIX.

Quid possit Lex.

1 [8] OMnis autem lex, aut permittit aliquid : ut, vir fortis petat præmium, aut vetat : ut, sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat, aut punit : ut, qui cædem fecerit, capite plectatur : ejus enim præmio, aut pœna vita moderatur humana.

CAPUT XX.

Quare facta sit Lex.

1 FActæ sunt leges : ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio, refrænetur nocendi facultas.

CA-

(1) Cap. XV. Consulares, Tribunitiæ. *Consulares leges vocabantur; quæ, Consule populum rogante, latæ erant. Tribunitiæ, quæ tribuno : quamvis hæc plebi scita propriè appellarentur. Sed sæpiùs leges Cic. 3. de Legibus.* Leges sunt veteres, neque eæ consulares, (si quid interesse arbitramini) sed Tribunitiæ. *Vid. Agell. lib.* 10. *cap.* 20.

(2) Suffecti consules. *Consules suffecti dicebantur, qui non Kalendis Januariis : ut ordinarii, sed aliqua parte anni consulatum capiebant. Senec. lib. 3. de Ira, cap.* 31. Dedit mihi præturam, sed consulatum speraveram; dedit duodecim fasces, sed non fecit ordinarium consulem : à me numerari voluit annum, sed de est mihi ad sacerdotium, &c. *Ausonius in Gratiar. actione.* Sed consulatus ille cujusmodi? Ordinario suffectus, bimestri spatio interpositus, in sexta anni parte consumptus. *Vid. Dion. lib.* 48.

(3) Falcidius. *Locus ex Euseb. Chron.*

(4) Cap. XVI. Satyra lex. *Nulla fuit lex, quæ proprio nomine satyra vocaretur; sed leges omnes, quæ multa eaque diversa continebant satyræ appellabantur, ducta similitudine, sivè ab ea lance, quæ diversis pomor, seu frugum generibus referta deorum templis inferebatur; sivè à cibo variis rebus condito. Indè quas leges perpetuò valere, & æternas esse volebant, in earum sanctionibus addebant, nevè per satyram abrogato, aut derogato, hoc est, ne simul quis, cum aliis alterius legis capitibus de eis abrogandis ad pop. ferret. Cùm enim turbulenti, aut factiosi magistratus legem aliquam populo non injucumdam abrogare cupiebant, legum capita quædam æquissima, & multitudini valdè grata proponere, interque ea unum de illa, alia lege abroganda inserebant, quo artificio circumventus populus utiles sæpè leges imprudens abrogabat. Undè plures translationes fluxere. Nam quidquid confusè non servato temporis, aut rerum ordine fiebat, per satyram fieri dicebatur. Gloss.* Satyra *νόμος πολλὰ περιέχων. Vid. Fest.*

(5) Et quasi saturitate. *Saturam scilicet dicebant, & scribebant Isidori ætate.*

(6) Unde, & satyram scribere. *Hæc aliena censemus cùm Chachone.*

(7) Cap. XVIII. Quod in privato feratur. *More suo pro in privatum, nisi potiùs in privatos legendum. Cic. 3. de Legibus.* Majores nostri in privatos homines leges ferri noluerunt, id est, enim privilegium.

(8) Cap. XIX. *Repetuntur hæc capita ex lib. 2. cap.* 10.

CAPUT XXI.

Qualis debeat fieri Lex.

1 ERit autem lex honesta, justa, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco, temporique conveniens, necessaria, utilis, manifesta quoque, nè aliquid per obscuritatem in captionem contineat, nullo privato commodo, sed pro communi civium utilitate conscripta.

CAPUT XXII.

De Causis.

1 PRagma Græcum est, quod latinè dicitur causa: undè, & pragmata negotia dicuntur, & actor causarum, & negotiorum pragmaticus nuncupatur.

CAPUT XXIII.

De Testibus.

1 TEstes quisque ante judicium, sibi (1) placitis alligat: nè cui sit posteà liberum, aut dissimulare, aut subtrahere se: undè, & alligati appellantur. Itèm testes dicti, quòd testamento adhiberi solent: sicut signatores, quòd testamenta signant.

CAPUT XXIV.

De Instrumentis legalibus.

1 VOluntas generale nomen omnium legalium instrumentorum, quæ quia non vi, sed voluntate procedit, ideò tale nomen accepit.

2 Testamentum vocatum: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest, nec sciri, quod in eo scriptum sit: quia clausum, & obsignatum est, & indè dictum testamentum: quia non valet nisi post testatoris monumentum: undè Apostolus, testamentum, inquit, in mortuis confirmatur.

3 (2) Testamentum sanè in Scripturis Sanctis non hoc solùm dicitur: quod non valet, nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum, & placitum, testamentum vocabant: nam Labam, & Jacob testamentum fecerunt, quod utiquè etiam inter vivos valeret, & in Psalmis legitur: Adversum te testamentum disposuerunt, hoc est, pactum, & innumerabilia talia.

4 Tabulæ testamenti ideò appellatæ sunt: quia ante chartæ, & membranarum usum in tabulis dolatis non solùm testamentum, sed etiam epistolarum alloquia scribebantur: undè, & portitores earum tabellarii vocantur.

5 Testamentum juris civilis est (3) quinque testium subscriptione firmatum.

6 Testamentum juris prætorii est septem testium signis signatum: sed illud apud cives fit indè civile: istud apud prætores, indè juris prætorii. Testamentum autem signare, notare est: ut notum sit, quod scriptum est.

7 (4) Holographum testamentum est

(1) Cap. XXIII. Sibi placitis alligat-undè, & alligati. *An indè nos*, aliados, *&* alianza, *quasi alligatos, & alligatio-*
nem dicimus? An potius sibi placitos ex A. Augustini veteri libro recipimus, & allegat legimus, & allegati? Namque
eosdem quoque non multum diversa significatione allegados *hodie vocamus? Deflexisse enim significationes ab antiquis in-*
finitis in vocibus passim cernimus: Nam ad antestationem respicere non fit verisimile.

(2) Cap. XXIV. Testamentum sanè. *Verba sunt Aug. in Ps. 82. & Hieronym. Habac. 2.*

(3) Quinque testium subscriptione firmatum. *Tot enim testes in testamento per as, & libram adhibebantur. Justinia-*
nus verò, ait, jure civili signa testium necessaria non fuisse, sed jure tantùm prætorio.

(4) Holographum testam. *Amb. in Epist. ad Gal. cap. 6.* Ubi holographa manus est, falsum dici non postest. *Idem*
hologrammon, sivè hologrammaton testamentum apud Justinianum dicitur, de quo Novell. 107. *cap.* 1. βουλόμεθα, εἴ τις
γράμματα ἐπιστάμενος μεταξὺ τῶν αὐτοῦ παίδων ἐθέλοιτο ποιήσασθαι διατύπωσιν, πρῶτον μὲν αὐτοῖς προγράφειν
τὸν χρόνον, εἶτα καὶ τὰ τῶν παίδων ὀνόματα οἰκείᾳ χειρὶ, καὶ πρός γε τοὺς οὐγκιασμοὺς, εἰς οὓς γράφει κληρονόμους
αὐτοὺς, μὴ τοῖς συμβόλοις τῶν ἀριθμῶν σημαινομένους, ἀλλὰ δι' ὅλων γραμμάτων δ[illegible]ωμένους.

est manu auctoris totum conscriptum, atque subscriptum: undè, & nomen accepit. Græci enim ὅλον totum, [1] γραφὴν litteram dicunt.

8 Irritum testamentum est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non ritè, factum sit.

9 Inofficiosum testamentum est, quod frustrà liberis exhæredatis, sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est.

10 Ruptum testamentum indè vocatur, eò quòd nascente posthumo, neque exhæredato nominatim, neque hærede instituto, disrumpitur.

11 Supressum testamentum est, quod in fraudem hæredum, vel legatariorum, seu libertorum non est palàm prolatum: quòd si non latet, tamen si prædictis personis non proferatur, supprimi tamen videtur.

12 [2] Nuncupatio est, quum in tabulis, cerisque testator recitat, dicens: Hæc, ut in his tabulis, cerisque scripta sunt, ità do, ità lego: itaque vos cives Romani testimonium mihi præbetote, & hoc dicitur nuncupatio: nuncupare enim est palàm nominare, & confirmare.

13 [3] Jus liberorum est conjugum sine liberis invicèm loco pignorum hæreditatis alterna conscriptio.

14 [4] Codicillum: ut veteres ajunt, sine dubio ab auctore dictum, qui hoc Scripturæ genus instituit. Est autem Scriptura nulla indigens sollemnitate verborum, sed sola testatoris voluntate qualicumque Scripturæ significatione expressa: cujus benefitio voluntatibus defunctorum constat esse subventum propter legalium verborum difficultatem, aut certè propter necessitatem adhibendorum sollemnium: ità ut, qui titulum scribit, ejusdem Scripturæ codicillum vocet: sicut autem codicillus fit vice testamenti, ità epistola vice codicillorum.

15 [5] Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus hæres, aut addit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, [6] nèc liberum est illi ultrà capiendæ hæreditatis.

16 [7] Cretio autem appellata est quasi decretio, id est, decernere, vel constituere: ut putà, ille mihi hæres esto: additurque, cernitoque intra dies tot. Adeundarum autem hæreditatum centessimus statutus erat dies, quibus non esset cretio addita.

17 [8] Fideicommissum dictum: ut fiat, quod à defuncto committitur. Nam fides dicta, eò quòd fiat: quod tamen non directis verbis, sed precativis exposcitur.

18 [9] Pactum dicitur inter partes ex pace conveniens Scriptura, legibus,

(1) γραφὴν litteram. *Littera pro Scriptura, ut apud incertum poëtam*: Littera rem gestam loquitur, res ipsa medullam.

(2) Nuncupatio--hæc, ut in his tabulis. *Ulpian. in Fragm. titul. xx.* Nuncupatur testamentum in hunc modum: Tabulas testamenti testator tenens ità dicet: Hæc, ut in his tabulis, cerisvè scripta sunt, ità do, ità lego, ità testor, itaque vos, Quirites, testimonium præbetote. *Sed, quod Ulpianus addit*; ità testor, *omissum ab Isidoro, nihil mirum. Ait n. Pomponius cap.* 120. *de Verbor. signif. in xii. tabul. legendi verbo, etiam hæredis institutionem contineri.*

(3) Jus liberorum. *Conjuges, quibus filii non essent, non poterant se invicem hæredes in universum instituere, nisi jus liberorum à Principe impetrassent. Ulpian. tit. xvi. quod confirmatur etiam verbis veteris interpretis Novell. Theodos. & Valent. de Testament. quæ posita est in calce Codicis Teodosiani.*

(4) Codicillum. *Seneca lib. de Brevit. Vitæ*: Hoc quoquè quærentibus remittamus: quis Romanis primus persuasit navem conscendere. Claudius is fuit. Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabellarum contextus caudex, apud antiquos vocabatur. Undè publicæ tabullæ codices dicuntur, & naves nunc quoquè, quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subvehunt, caudicariæ vocantur. *Hinc codicilli, qui ex tabullis cera illitis conficiebantur. Ut facilè in sinu gestari possent. Itemque Scriptura, qua quis voluntatem suam sine ulla sollemnitate testatur.*

(5) Cretio. *Vid. Ulp. tit. xxii.*

(6) Neque liberum illi est. *Jus, sivè arbitrium intellige.*

(7) Cretio appellata est. *Varr. lib.* 6. Crevi valet constitui, itaque hæres, cùm constituit se hæredem esse dicitur cernere; & cùm id fecit, crevisse.

(8) Fideicommissum. *Ulp. tit. xxv.* Fideicommissum est, quod non civilibus verbis, sed precativis relinquitur.

(9) Pactum dicitur. *Refert hæc verba Bernard. Papien. cap.* 11. *de Verb. sign. in* 1. *collect. Decretal. & Greg. IX. cap.* 11. *eo tit. Recte in VV. libris pactum à pago, non à pango ducitur.*

bus, ac moribus comprobata: & dictum pactum, quasi ex pace factum ab eo, quod est pago; undè, & pepigit.

19 Placitum quoquè similitèr ab eo, quod placet. Alii dicunt pactum esse, quod volens quisque facit: ad placitum verò etiam nollens compellitur, veluti quando quisque paratus sit in judicio ad respondendum: quòd nemo potest dicere pactum, sed placitum.

20 Mandatum dictum, quod olim in commisso negotio alter alteri manum dabat.

21 Ratum verò quasi rationabile, & rectum: undè, & qui pollicetur, dicit: Ratum esse profiteor, hoc est, firmum, atque perpetuum.

22 (1) Ritè autem esse non rectè, sed ex more.

(2) Chirographum---- Cautio----

23 Emptio, & venditio est rerum commutatio, atque contractus ex convenientia veniens.

24 (3) Emptio autem dicta, quod à me tibi sit: venditio quasi venundinatio, id est, à nundinis.

25 Donatio est cujuslibet rei transactio. Dictam autem dicunt donationem, quasi doni actionem: & dotem, quasi do itèm. Præcedente enim in nuptiis donatione, dos sequitur. (4) Nam antiquus nuptiarum erat ritus, quòd se maritus, & uxor invicem emebant, nè videretur uxor ancilla, sicut habemus in jure. Indè est, quod præcedente donatione viri, sequitur dos uxoris.

26 Donatio usufructuaria ideò dicitur: quia donator ex ea usumfructum adhùc retinet, servato, cui donatum est, jure.

27 Donatio directa ideò nuncupatur: quia, & jure, & usu statim transit in alterum: nèc ultrà indè aliquid ad jus donatoris retorquetur.

28 (5) Conditiones testium sunt propriè, & dictæ conditiones à condicendo, quasi condictiones: quia non ibi testis unus jurat, sed vel duo, vel plures. Non enim in unius ore, sed in duorum, aut trium testium stat omne verbum. Item conditiones, quod inter se conveniat sermo testium, quasi condictiones.

29 Stipulatio est promissio, vel sponsio: undè, & promissores stipulatores vocantur: dicta autem stipulatio à stipula. (6) Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant: quam iterùm jungentes, sponsiones suas agnoscebant. Sivè quod stipulum (7) juxtà Paulum juridicum firmum appellaverunt.

30 Sacramentum est pignus sponsionis, vocatum autem Sacramentum, quia violare, quod quisque promittit, perfidiæ est.

CAPUT XXV.

De Rebus.

1 HÆreditas est res, quæ morte alicujus ad quempiam pervenit, (8) nec legata testamento, nec possessione retenta. Dicta autem hæreditas à rebus additis, sivè ab ære, quia qui

(1) Ritè autem esse non rectè. *Non dissentit à Servio, qui ritè non rectè solùm, sed rectè secundùm ritum interpretatur.*
(2) Chirographum--cautio. *Separatæ leguntur hæ voces in melioribus libris sinè interpretatione, quæ sunt in editis ipsæ se satis produnt. Cod. Neap. Chirographum cautio, id est, manus inscriptio.*
(3) Emptio autem dict. *Vel potiùs, quod è meo tuum fiat, nisi quod hæc notatio est mutui apud Justinianum.*
(4) Nam antiquus nuptiar.--sicut habemus in jure. *Verba Servii initio lib. 1. Georg. ubi desunt, fortasse hæc verba:* ne videretur uxor ancilla.
(5) Conditiones propriè testium. *Ità scriptum in Gotthico, & ità procedit notatio.*
(6) Veteres--agnoscebant. *Expungebat hæc Chacon.*
(7) Juxtà Paul. jurid. *Lib. 5. Sent. tit. 8. vid. inf. lib. 10. Stipul.*
(8) Cap. XXV. Nec legata testamento, aut possess. retenta. *Verba sunt Ciceronis in Topicis, quæ in uno tantum libro Ovet. Colleg. integra leguntur.*

qui possidet agrum, & censum solvit, [1] indè hæres.

2 Res sunt, quæ in nostro jure consistunt.

3 [2] Jura autem sunt, quæ à nobis justè possidentur, nec aliena sunt.

4 Dicta autem res à rectè habendo, jus à justè possidendo. Hoc enim jure possidetur, quod justè, hoc justè, quod benè. Quod autem malè possidetur alienum est. Malè autem possidet, qui, vel sua malè utitur, vel aliena præsumit. Possidet autem justè, qui non irretitur cupiditate. Qui autem cupiditate tenetur, possessus est, non possessor.

5 Bona sunt honestorum, seu nobilium, quæ proindè bona dicuntur: ut non habeant turpem usum, sed ea homines ad res bonas utantur.

6 Peculium propriè minorum est personarum, sivè servorum. Nam peculium est, quod pater, vel dominus filium suum, vel servum pro suo tractare patitur. Peculium autem à pecudibus dictum, in quibus veterum constabat universa substantia.

7 Bonorum possessio est jus possesionis certò ordine, certoque titulo acquisita.

8 Intestata hæreditas est, quæ testamento scripta non est, aut si scripta sit, jure tamen nequaquàm est addita.

9 Caduca indè dicuntur, quia ejus hæredes cæciderunt.

10 Familia herciscunda est divisio hæreditatis inter hæredes. Herciscunda enim apud veteres divisio nuncupatur.

11 Communi dividendo est inter eos, quibus communis res est: quæ actio jubet postulantibus iis arbitrium dari, cujus arbitratu res dividatur.

12 Finium regundorum actio dicta, eò quòd per eam regantur, fines utrique nè dissipentur, [3] dummodò non angustiore quinque pedum loco ea controversia sit.

13 Locatio est res ad usum data cum definitione mercedis.

14 Conductio est res in usum accepta, cum constituta mercede.

15 Res credita est, quæ in obligationem ità deducta est, ut ex tempore, quo contrahebatur, certum sit eam deberi.

16 Usura est incrementum fœnoris, ab usu æris crediti nuncupata.

17 [4] Commodatum est id, quod nostri juris est, & ad alterum temporalitèr translatum est [5] cum modo temporis, quamdiù apud eum sit, undè, & commodatum dictum est.

18 Precarium est, dum prece creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi, sibi obligati demorari, & ex eo fructus capere. [6] Et dictum precarium, quia prece additur, quasi prece adium, r, pro d, littera commutata.

19 Mutuum appellatum est, quia id, quod à me tibi datur, ex meo tuum fit.

20 Depositum est pignus commendatum ad tempus, quasi diù positum. Deponere autem quis videtur, cum aliquid metu furti, incendii, naufragii apud alium custodiæ causa deponit.

(1) Indè, & hæres. *Al. indè, & res.*
(2) Jura autem sunt. *Ex August. epist. 54. quæ referuntur à Greg. cap. 12. de Verbor. signif. & 14. q. 4. c. Quid dicam, & à Bernard. Pap. in 1. collect.*
(3) Dummodò non angustiore quinq. ped. *Negationem tollit A. August. ad leg. xii. tab. cap. 20.*
(4) Commodatum. *Commodum lib. o, mendosè.*
(5) Cum modo temp. *Id est, cum præfinitione temporis. Al. per commodum temp.*
(6) Dictum precarium. q. p. a. *Productio verbi est arium, ut in armario. Sed σημαινόμενον ità commodè explicari, quis neget?*

21 Interest autem in loquendi usu inter pignus, & arram. Nam pignus est, quod datur propter rem creditam, quæ dum redditur statim pignus aufertur. Arra verò est, quæ primùm pro re bonæ fidei contractu empta, ex parte datur, & posteà completur. Est enim arra complenda, non auferenda, undè, qui habet arram non reddet sicut pignus, sed desiderat plenitudinem, & [1] dicta arra à re pro qua traditur. Item inter pignus, & fiduciam, & hypothecam hoc interest.

22 Pignus est enim, quod propter rem credi tam obligatur: cujus rei possessionem solam ad tempus consequitur creditor. Cæterùm dominium penes debitorem est.

23 Fiducia est, cùm res aliqua sumendæ mutuæ pecuniæ gratia, vel mancipatur, [2] vel injure ceditur.

24 Hypotheca est, cùm res commodatur sine depositione pignoris, pactione, vel cautione sola interveniente.

25 [3] Momentum dictum à temporis brevitate, ut quam citò, quàm statim salvo negotio reformetur, nec in ullam moram produci debeat, quod repetitur: sicut nec ullum spatium est momenti, cujus tàm brevis est temporis punctus, ut in aliquam moram nullo modo producatur.

26 Instrumentum est undè aliquid construimus: ut culter, calamus, ascia.

27 Instructum, quod per instrumentum efficitur: ut baculus, codex, tabula.

28 Usus, quo in re instructa utimur: ut in baculo inniti, in codice legere, in tabula ludere, sed, & ipse fructus agrorum, quia eo utimur, usus vocatur. Hæc sunt illa tria. *

29 Ususfructus autem vocatus, quia solo usu habetur ejus fructus, manente apud alium jure.

30 Usucapio est adeptio dominii per continuationem justæ possessionis, [4] vel biennii, vel alicujus temporis.

31 Mancipatio dicta est, quia res manu capitur. Undè oportet eum qui mancipio accipit, comprehendere idipsum, quod ei mancipio datur.

32 Cessio est propriæ rei concessio, sicut est illud: Cedo jure propinquitatis. Cedere enim dicimus, quasi concedere, id est, quæ propria sunt: nam aliena restituimus, non cedimus. Nam cedere propriè dicitur, qui contra veritatem alteri consentit: ut [5] Cicero, cessit, inquit amplissimi viri autoritati, vel potiùs parvit.

33 Interdictum est, quod à judice non in perpetuum, sed pro reformando momento ad tempus interim dicitur: salva propositione actionis ejus.

34 Pretium vocatum, eò quòd priùs illud damus, ut pro ejus vice rem, quàm appetimus, possidere debeamus.

35 Commercium dictum à mercibus, quo nomine res venales appellamus. Undè, & mercatus dicitur cœtus multorum hominum, qui res vendere, vel emere solent.

36 Integri restitutio est causæ, vel rei reparatio.

37 Causa redintegratur, quæ vi potestatis expleta non est. Res redintegratur, quæ vi potestatis ablata, atque extorta est.

CA-

(1) Dicta autem arra à re. *Immò ab arrabone præcisè voce.*
(2) Vel in jure ceditur. *Quomodo juris cessio fiat, docet Ulpian. in Fragm. & Cajus citatus à Boœthio in Top.*
(3) Momentum—ut quam citò, quam statim. *Ità meliores libri.*
(4) Vel biennii. *Anni, vel biennii Ulpianus pleniùs.*
(5) Ut Cicero. *In Ligariana.*

CAPUT XXVI.

De Criminibus in lege conscriptis.

1 CRimen à carendo nominatur, ut furtum, falsitas, &c. quæ non occidunt, sed infamant.

2 Facinus dictum à faciendo malum, quod noceat alteri.

3 [1] Flagitium à flagitando corruptelam libidinis, qua noceat sibi. Hæc duo sunt genera omnium peccatorum.

4 Vis est virtus potestatis, per quam causa, sivè res, vel aufertur, vel extorquetur.

5 [2] Vis privata est, si quisquam antè judicium armatis hominibus quemquam à suo dejecerit, vel expugnaverit.

6 Vis publica est, si quis civem antè populum, vel judicem, vel regem appellantem necaverit, aut torserit, sivè verberaverit, vel vinxerit.

7 [3] Dolus est mentis calliditas, ab eo, quòd deludat: aliud enim agit, & aliud simulat. Petronius alitèr existimat dicens: Quid est judices, dolus? Nimirùm ubi aliquid factum est, quod legi dolet: habetis dolum, accipite nunc malum.

8 [4] Calumnia est jurgium alienæ litis à calvendo, i, decipiendo dicta.

9 Falsitas appellata à fando aliud, quàm verum est.

10 [5] Injuria est injustitia, hinc est apud Comicos injurius, qui audet aliquid contra ordinem juris.

11 [6] Seditio dicitur dissensio cibium, quod seorsum alii ad alios eunt. Nam hi maximè turbatione rerum, & tumultu gaudent.

12 [7] Sacrilegium propriè est sacrarum rerum furtum: Posteà, & [8] in idolorum cultu hæsit hoc nomen.

13 [9] Adulterium est illusio alieni conjugii, quod quia altèr alterius torum commaculavit, adulterii nomen accepit. [10] Stuprum.----

14 [11] Raptus, propriè est illicitus coitus, à corrumpendo dictus, undè Virgilius: rapto potitur, id est, stupro fruitur.

15 Homicidii vocabulum compositum est ex homine, & cæde: qui enim cædem in hominem fecisse compertus erat, homicidam veteres appellabant.

16 Parricidii actio non solùm in eum dabatur, qui parentem, id est, qui patrem, vel matrem interemisset, sed, & in eum, qui fratrem occiderat, & dictum parricidium quasi parentis cædes.

17 [12] Internecivi judicium in eum dabatur, qui falsum testamentum fecerat, & ob id hominem occiderat. Accusatorem ejus possessio bonorum sequebatur. Internecivi autem significatio est, quasi hominis quædam ene-

 ca-

(1) Cap. XXVI. Flagitium. *Non.* Flagitium veteres vitium, quod virgini inferatur dici voluerunt.
(2) Vis privata--Vis publica. *Ex Paul. lib. 5. Sentent. tit. 26. ex quo legendum videbatur Chaconi antea populum, nunc judicem, vel regem appellantem, quod nobis quoque videtur, nisi ante populum Gotthicismum esse mavis.*
(3) Do us est mentis calliditas. *De dolo malo hæc Labeo, & Aquillius. Nam est, etiam dolus bonus, ut videatur deesse vox* l*malus.*
(4) Calumnia à calvendo, id est, decipiendo. *Hinc in xii. tabull.* Si calvitur pedemvè struit.
(5) Injuria est injust. *Verba Servii Æn. 9. ad V.* cùm Turni injuria.
(6) Seditio. *Citantur hæc à Non. ex Cic. vi. de Rep. in Seditio.*
(7) Sacrilegium. *Serv. Æn. 9.* legere furari, undè, & sacrilegi, qui sacra furantur.
(8) In idolor. cultu hæsit. *Ità interpretantur quidam illud Pauli ad Roman. 2.* qui abominaris idola sacrilegium facis.
(9) Adulterium est illusio. *Abusio Ovent. & Neap. Fest.* Adulter, & adultera dicuntur, quia, & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt.
(10) Stuprum---*Lacuna est in melioribus libris in aliis, quæ de Raptu dicuntur, pro interpretatione adhibentur.*
(11) Raptus. *è Serv. Æn. 4.*
(12) Internecivi. *Sic in antiquissimis quibusque libris, Fest.* Internecivum testamentum propter quod dominus ejus necatus est. *Neque aliorum librorum scripturas, in quibus interniciei, internicii. Internicidii legitur, rejicimus. Internicidi, etiam recipimus cum Jacob. Cujac. Nam, & Agell. internicium morbum dixit.*

catio: nam præpositionem inter, ponebant antiqui pro E. Nævius: Mare interbibere. Et Plautus: Interluere mare, i, ebibere, & eluere.

18 Furtum est rei alienæ clandestina contrectatio, à furvo, i, fusco vocatum, quia in obscuro fit. (1) Furtum autem capitale crimen apud majores fuit (2) ante pœnam quadrupli.

19 Pervasio est rei alienæ manifesta præsumptio. Furtum autem earum rerum fit, quæ de loco in locum transferri possunt, pervasio autem, & earum, quæ transferuntur, & earum quæ immobiles sunt.

20 Inficiatio est negatio debitæ rei cùm à creditore deposcitur. Idem, & abjuratio, i, rei creditæ abnegatio.

21 Ambitus judicium in eum est, qui largitione honorem capit, & ambit, amissurus dignitatem, quam munere invadit.

22 Peculatus judicium in eos datur, qui fraudem ærario faciunt, pecuniamque publicam intervertunt: nam à pecunia peculatus est dictus. Non autem sic judicatur furtum publicæ rei, sicut rei privatæ: nam ille sic judicatur: ut sacrilegus, quia fur est sacrorum.

23 Repetundarum accusatur, qui pecunias à sociis cœpit. In hoc judicio reus si antè moriatur, in bona ejus judicium redditur.

24 Incesti judicium in virgines sacratas, vel propinquas sanguine constitutum est: qui enim talibus miscentur, incesti, id est, incasti habentur.

25 Majestatis reatu tenentur ii, qui regiam majestatem læserunt, vel violaverunt, vel qui rempublicam prodiderunt, vel cum hostibus consenserunt.

26 Piaculum dictum, quod expiari potest, commissa sunt enim, quæ erant quoquo ordine expianda.

CAPUT XXVII.

De Pœnis in legibus constitutis.

1 DUplicitèr malum appellatur, unum quod homo facit, alterum quod patitur. Quod facit, peccatum est, quod patitur pœna. (3) Malum autem tùnc plenum est, cùm, & præteritum est, & impendet: ut sit, & dolor, & metus.

2 Pœna dicta quod puniat. (4) Est autem epithetum necessarium, & sine adjectione non habet plenum sensum, adjicis pœna carceris, pœna exilii, pœna mortis, & imples sensum.

3 Supplicium propriè dicitur, non quo quis quoquo modo punitur, sed cùm ità damnatur: ut bona ejus consecrentur, & in publico redigantur: nam supplicia dicebantur supplicamenta. Et supplicium dicitur de cujus damnatione delibatur aliquid Deo, undè, & supplicare.

4 (5) Octo genera pœnarum in legibus contineri Tullius scribit, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominium, exilium, servitutem, & mortem: his namque pœnis vindicatur omne perpetratum peccatum.

Dam-

(1) Furtum capitale. *Legibus xii. tab. ut ait Theophilus, lib. 4. Inst. tit. 12. Draconis verò leges, etiam minimæ rei furem capitis damnabant. Plutarch. & Agell*

(2) Ante pœnam quadrupli. *At Cato. in Præf. lib. de Re rust.* Majores nostri sic habuerunt, & ità in legibus possiverunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. *Vid. Agell. lib. 11. cap. 18. qui hanc litem componit.*

(3) Cap. XXVII. Malum autem tùnc plenum--& impendet. *Planum--& impedit legit iterpres Hispanus, qui ità reddidit:* El mal entonces es llano, quando es pasado, è embarga al que sea dolor, è miedo.

(4) Est autem epitheton necessarium. *Pro necess. nomen est in plerisque libris, error natus ex Scripturæ compendio nomen, quod est in libro Salmant.*

(5) Octo genera pœnarum. *Ex August. 21. de Civit. cap. 11. Cic. lib. 1. de Orat.* Vitia hominum, atque fraudes, damnis, vinculis, ignominiis, verberibus, exhilis, morte multantur.- *Talionis tamen (quod sciam) non meminit Cicero, meminit Aug.*

5 Damnum à diminutione rei vocatum.

6 Vincula à vinciendo, i, arctando dicta, eò quòd constringant, atque retineant, vel quia vi ligant.

7 Compedes dictæ, quia continent pedes.

8 Pedicæ sunt laquei, quibus pedes illaqueantur, dictæ à pedibus capiendis.

9 Catenæ autem quòd accipiendo teneant utraque vestigia, nè progrediantur. Itèm catenæ, quòd se capiendo teneant plurimis nodis.

10 Manicæ sunt vincula, quibus manus capiuntur, licet, & manicæ tunicarum sint.

(1) Nervus.-----

11 (2) Boja est torques damnatorum, quasi jugum in bove: ex genere vinculorum est.

12 Carcer in quo custodiuntur noxii. Et dictus carcer, quòd eò homines coërceantur, includanturque quasi arcer, ab arcendo scilicèt. Locum autem in quo servantur noxii carcerem dicimus numero tantùm singulari: undè verò emittuntur quadrigæ carceres vocamus (3) numero tantùm plurali.

13 Verbera dicta, quia cùm agitantur, aërem verberant. Hinc flagra, & plagæ, & flagella, quia cum flatu, & strepitu in corpore sonant. Nam plagæ quasi flagæ: sed plagæ, & flagra primæ positionis sunt: flagella autem per diminutionem dicta.

14 (4) Anguilla est, qua coërcentur in scholis pueri, quæ vulgò scutica dicitur.

15 Fustes sunt, quibus pro criminibus juvenes feriuntur, appellati quod præfixi in fossis stent, quos palos rustici vocant.

16 (5) Vectes dicti, quòd manibus vectentur: undè ostia, saxaque velluntur, (6) sed hi ad pœnas legum non pertinent.

17 Virgæ sunt summitates frondium, arborumque dictæ, quòd virides sunt, vel quòd vim habeant arguendi: quæ si (7) lenis fuerit, virga est, si certè nodosa, vel aculeata scorpio rectissimo nomine: (8) quia arcuato vulnere in corpus infigitur.

18 Ictus propriè flagellorum sunt ab agitando vocati.

19 Ungulæ dictæ, quòd effodiant: hæ, & (9) fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur.

20 (10) Equuleus autem dictus, quòd extendat.

21 Tormenta verò, quòd torquendo mentem inveniant.

22 Est, & (11) latomia supplicii genus (-- ad (12) verberandum aptum) inventum à Tarquinio superbo ad pœnam sceleratorum. Iste enim prior latomias, tormenta, fustes, metalla, atque exilia adinvenit, & ipse prior ex regibus exilium meruit.

Ta-

(1) Nervus. --- *In VV. cc. lacuna est aliorum interpretatio ex Festi epitome sumpta videri possit, sed aliquanto etiam veriùs Festus ipse.*

(2) Boja. *Fest.* Bojæ genus vinculorum, tàm ligneæ, quàm ferræ dicuntur.

(3) Numero tantùm plurali. *At Virgil. singulari dixit*, ruuntque effusi carcere currus.

(4) Anguilla. *Plin. lib. 9. cap.* 23. Tenuissimum (murænis) tergus, contrà anguillis crassius, eoque verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id dicit his multam non institutam.

(5) Vectes—saxaque velluntur. Vehuntur *mallebat A. August. sed velli, vehique saxa vectibus passim videmus.*

(6) Sed hi ad pœnas leg. n. p. *Cur igitur hic commemorati? An quia Martyres vectibus cruciatos sæpè legimus?*

(7) Si lenis. *Al. si lævis.*

(8) Quia arcuato vulnere. *Verba sunt Hieronymi, sivè Tertulliani potiùs. Vid. inf. lib. 12. cap. 5.*

(9) Et fidiculæ—ut fides inveniatur. *Vel potiùs à fidium similitudine.*

(10) Equuleus—quòd extendat. *Al. extendatur.*

(11) Latumia. *Euseb. in Chron.* Tarquinius superbus excogitavit vincula, taurea, fustes latumias, carceres, compedes, catenas, exilia, metalla. *Nec tamen lautumiæ dicendæ, (ut quidam arbitrantur) quia Seneca lib. 5. Controvers. dicat:* Nec quemquam vestrum decipiat nomen ipsum latumiæ, minimè lauta res est. *Vid. Fest. Ascon.*

(12) Ad verberandum aptum. *Aliena hæc censemus.*

23 Talio est similitudo vindictæ: ut talitèr quis patiatur, ut fecit. Hoc enim, & natura, & lege est institutum: ut lædentem similis vindicta sequatur. Undè, & illud est legis: Oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non solùm ad injuriam referendam, sed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Est enim communis sermo, & injuriæ, & beneficentiæ.

24 (1) Ignominium dictum, eò quòd desinat habere honestatis nomen, iis, qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quasi sine nomine: sicut ignarus sine scientia, sicut ignobilis sine nobilitate. Hoc quoque, & infamium, quasi sine bona fama: fama autem dicta, quia fando, id est, loquendo pervagatur per traduces linguarum, & aurium serpens. Est autem nomen, & bonarum rerum, & malarum. Nam fama felicitatis interdùm est, (2) ut illud est: Illustris fama, quod laus est: malarum, ut Virgilius: Fama malum, qua (3) non aliud velocius ullum. (4) Famæ autem nomen certi locum non habet, quia plurimùm mendax est, adjiciens multa, vel demutans de veritate: quæ tamdiù vivit, quamdiù non probatur. At ubi probaveris, esse cessat, & exindè res nominatur non fama.

25 Exilium dictum quasi extra solum. Nam exul dicitur, qui extra solum est. (-- Undè (5) postliminium redeuntibus, hoc est de exilio reducendis, qui sunt ejecti injuria extra limen patriæ) Dividitur autem exilium in relegatis, & deportatis.

26 Relegatus est, quem bona sua sequuntur, deportatus, quem non sequuntur.

27 Proscriptio exilii procul damnatio, quasi porrò scriptio. Itèm proscriptus, quia palàm scriptus.

28 (6) Metallum est ubi exules deputantur ad eruendam venam, marmoraque secanda in crustis.

29 (7) Servitus à servando vocata, apud antiquos enim, qui in bello à morte servabantur, servi vocabantur. (8) Hæc est sola malorum omnium postrema, quæ liberis omni supplicio gravior est, nam ubi libertas periit, unà ibi perierunt, & omnia.

30 Mortium verò diversi casus, ex quibus crux, vel patibulum in quo homines appensi cruciantur, vel patiuntur, undè, & nomina habent.

31 Patibulum enim vulgò furca dicitur, quasi ferens caput, suspensum enim, & strangulatum ex eo exanimat, sed patibuli minor pœna, quàm crucis. Nam patibulum appensos statim exanimat, crux autem suffixos diù cruciat, undè, & in Evangelio latronibus: ut morerentur, & de ligno ante Sabbatum deponerentur, crura confracta sunt, quia ligno suspensi citò mori non poterant.

32 In ipso (9) quoque genere necis differt. Crudeliùs est enim in aqua spiritum torquente extingui, ignibus uri, frigore, & fame necari, canibus, & bestiis exponi. Nam ferro mori ætas quoque major optavit. Gladius enim sine majori cruciatu compendiosa morte vitam finire novit.

Cul-

(1) Ignominium. *Sic meliores libri, & statim infamium, quæ vox sæpè in Conciliis Toletan. legitur.*
(2) Ut illud est illust. fam. *Ex Orat. pro Marcel.*
(3) Qua non aliud. *Sic in omnibus Gotthicis non* quo, *ac meo judicio, haud malè.*
(4) Fama autem certi. *Totus locus ex Apolog. Tertull. cap.* 8.
(5) Undè postliminium--patriæ. *Obelo hæc notavimus de A. Aug. & Chaconis Sentent.*
(6) Metallum--deputantur. *Neap. deportantur.*
(7) Servitus. *Ex Aug.* 19. *de Civit. cap.* 15.
(8) Hæc est sola malorum. *Cic. Philipp.* 2. Servitus malorum omnium postremum non modo bello, sed morte etiam repellendum.
(9) In ipso quoque genere necis. *Ex Apologet. Tertull.*

33 Culleus est parricidale vasculum ab occulendo, i, claudendo dictum. Est autem uter ex corio factus, in quo parricidæ cum simia, & gallo, & [1] serpente inclusi, in mare præcipitantur: omnium autem istarum mortium genus animadversio nominatur.

34 Animadversio enim est, quando judex reum punit, & dicitur animadvertere, i, animum illùc advertere, intendere utique ad puniendum reum, quia judex est. Ideò autem Romani aqua, & igni interdicebant quibusdam damnatis, quia aër, & aqua cunctis patet, & omnibus data sunt: ut illi non fruerentur, quod omnibus per naturam concessum est.

DE TEMPORIBUS.

CAPUT XXVIII.

De Chronicæ vocabulo.

1 [2] CHronica Græcè dicitur, quæ Latinè temporum series appellatur, qualem apud Græcos Eusebius Cæsariensis Episcopus edidit, & Hieronymus Presbyter in Latinam linguam convertit: χρόνος enim græcè, latinè tempus interpretatur.

CAPUT XXIX.

De Momentis, & Horis.

1 TEmpora autem momentis, horis, diebus, mensibus, annis, lustris, seculis, ætatibus dividuntur. Momentum est minimum, atque angustissimum tempus, à motu siderum dictum. Est enim extremitas horæ in brevibus intervalis, cùm aliquid sibi cedit, atque succedit. Hora Græcum est nomen, & tamen Latinum sonat. Hora enim finis est temporis, sicut, & horæ sunt fines maris, fluviorum, & vestimentorum.

CAPUT XXX.

De Diebus.

1 DIes est præsentia Solis, sivè Sol supra terras: sicut nox, Sol sub terris. Ut enim dies, aut nox sit: causa est, aut supra terram Sol, aut sub terris. Dies legitimus viginti quatuor horarum est, usque dum dies, & nox spatia sui cursus ab Oriente, usque ad alium Orientem Solem Cœli volubilitate concludat. Abusivè autem dies unus est spatium ab Oriente Sole, usque ad Occidentem. Sunt autem diei spatia duo, [3] interdianum, atque nocturnum, & est dies quidem horarum viginti quatuor, spatium autem horarum duodecim. [4] Vocatus autem dies à parte meliore: undè, & in usu est: ut sine commemoratione noctis, numerum dicamus dierum, sicut, & in Lege divina scriptum est: Factum est vespere, & manè dies unus.

2 Dies secundùm Egyptios inchoat ab occasu Solis: secundùm Persas, ab ortu Solis: [5] secundùm Athenien-

(1) Et serpente. *Juvenal. satyr.* 8. Cujus suplicio non debuit una parari Simia, nec serpens unus, nec culleus unus. *Quæ de serpente, gallo, & simia in quibusdam libris leguntur, in melioribus nulla sunt, præterquàm in uno Salman. sanè pervetusto, sed ibi quoque ad finem totiùs capitis rejecta: ut liquidò appareat esse aliena. Hujusmodi accessionibus pessume multati sunt hi libri.*

(2) Cap. XXVIII. *Quæ his xii. capitibus de Temporibus continentur, adducta huc sunt, è libro Isidori de Astris ad Sisebuthum Regem, & ejusdem Chronic.*

(3) Cap. XXX. Interdianum. *Sic. l. o.*

(4) Vocatus autem dies à part. mel. è *Serv. Æn. 5. ad. v.* Torquet medios nox humida curs.

(5) Secundùm Atheniens. à sexta hora diei. *Ex eod. Servii loco, qui Agellium citat, Agellius verò, lib. 3. cap. 2. ex Varrone diem apud Athenienses ab Occasu Solis dicit incipire. Quod affirmat, etiam Macrob. lib. 1. & Censorin. cap. 19. Ergo, vel Servium, vel Agellium emendari oportet. Isidorum secutus est Beda, cap. 2. de Ratione Temporum. Quid si è suprà per compendium scripta sexta lectores fecerunt cùm? Supremam Isidorus intellexisset: vel potiùs, pro suprema sexta hora legerunt? Nam alio pacto quomodò hinc honestè habeamus nescio.*

nienses, à sexta hora diei: secundùm Romanos à media nocte. Undè, & tunc gallicinium est, [6] id est, gallorum cantus, [1] quorum vox diei ostendit præconium, [3] quando, & mesonyctius afflatus fit.

3 Dies dicti à diis, quorum nomina Romani quibusdam sideribus sacraverunt. Primum enim diem à Sole appellaverunt, qui Princeps est omnium siderum, sicut, & idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum à Luna, quæ Soli, & splendore, & magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à Stella [4] Martis, quæ Pyrois vocatur. Quartum à Stella Mercurii, [5] quem quidam Stilbonta dicunt. Quintum à Stella Jovis, quam Phaëtontem ajunt. Sextum à veneris Stella, quam Luciferum asserunt, quæ inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à Stella Saturni, quæ septimo Cœlo locata xxx. annis fertur explere cursum suum. Proindè autem ex his septem Stellis nomina diebus gentiles dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici existimarent, [6] dicentes habere à Sole spiritum, à Luna corpus, à Mercurio ingenium, & linguam, à Venere voluptatem, à Marte sanguinem, à Jove temperantiam, à Saturno humorem: talis quippè extitit gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

4 Apud Hebræos autem dies prima, una Sabbati dicitur, quæ apud nos dies dominicus est, quem gentiles Soli dicaverunt. Secunda Sabbati, secunda feria, quem seculares diem Lune vocant. Tertia Sabbati, tertia feria, quem illi diem Martis vocant. Quarta Sabbati, quarta feria, qui Mercurii dies dicitur à paganis. Quinta Sabbati, quinta feria est, i, quintus à die dominico, qui apud Gentiles Jovis vocatur. Sexta Sabbati, sexta feria est, quæ apud eosdem paganos Veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus à dominico die est, quem Gentiles Saturno dicaverunt, [7] & Saturni nominaverunt. Sabbatum autem ex Hebræo in Latinum requies interpretatur, eò quòd Deus in eo requievisset ab omnibus operibus suis. [8] Meliùs autem in vocabulis dierum de ore Christiano ritus loquendi Ecclesiasticus procedit: tamen si quem fortè consuetudo traxerit: ut illud exeat exore, quod improbat corde, intelligat illos omnes, de quorùm nominibus appellati sunt hi dies, homines fuisse, & propter beneficia quædam mortalia, quia plurimum potuerunt, & eminuerunt in hoc

(1) Id est, gallor. cantus. *Hæ voces additæ ex C. Neap. ut quod sequitur.* Quot. vox, *&c. procederet.*
(2) Quor. vox diei est p. *Ambros.* Hoc excitatus Lucifer soluit polum caligine.
(3) Quando, & mesonyct. afflat. *Et quia noctis melior pars acta, Solque ad nos jam flectitur, afflari radiis ejus orbis hic dicitur. Afflari autem magorum est verbum, qui, adventante Sole, simulacra nocturna aufugere credebant. Undè Philostrat. lib. 3. de Vit. Appollonii negat Achillis simulacrum gallicinium expectasse. Quo pertinet illud quoque Anchisæ* Jamque vale, torquet medios nox humida cursus. Et me sævuus equis oriens afflavit anhel. *Eodemque modò interpretatur Servius illud Æn. 6.* Ecce autem primi sub lumina Solis, & ortus. *Ut lumina primi Solis medium noctis intelligat.*
(4) Stella Martis, quæ Pyrois. *Chaconi assensi sumus hic, ut etiam suprà lib. 3. cap. 70. cum in libris omnibus utrobique vesper pro Pyrois legatur.*
(5) Quem quidam Stilbonta. *Optimè quoque conjecit idem Chacon, cùm hic legatur.* Quem quidam candidum circulum dicunt, *candidum glossam fuisse τῦ ςίλβοντα, undè ab imperito lectore sublatum Stilbonta additum circulum. Cum candidus circulus via lactea Isidoro sit lib. 3. cap. 45. hujus rei magnum argumentum, vocem* circulum *etiamnum à quibusdam libris abesse.*
(6) Dicentes habere à Sole spirit. *Serv. Æn. 11. ad v.* Nil jam cœlestib. ullis debentem. Superis debemus omnia donec vivimus, ideò, quia, ut dicunt physici, cum nasci cœperimus, sortimur à Solè spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Jove desiderium, à Venere cupiditates, à Saturno humorem. *Ubi, quod ad Jovem attinet, Servius ex Isidoro videtur corrigendus. Cic. 2. de Nat. deor.* His interjecta Jovis Stella illustrat, & temperat. *Quem propterea in Somn. Scip. fulgorem salutarem appellat. Bed. cap. 4. à Saturno tarditatem.*
(7) Et Saturni nominaver. *Aug. 18. cont. Faust. cap. 5.* Saturnum importare conamini, quia eum diem Saturni gentes appellaverunt.
(8) Meliùs autem in vocab. *Ex Aug. in Ps. 93.*

hoc seculo, delati sunt eis ab amatoribus suis divini honores, & in diebus, & in sideribus, sed priùs à nominibus hominum sidera nuncupata, & à sideribus dies sunt appellati.

5 Afando autem feriæ nuncupatæ sunt, quod in eis nobis sit tempus dictionis, id est, in divino, vel humano officio fari: sed ex iis festi dies hominum causa instituti sunt: feriati causa divinorum sacrorum.

6 (1) Partes diei tres sunt: manè, meridies, & suprema.

7 Manè, lux matura, & plena: nec jam crepusculum. (2) Et dictum manè à mano, manum enim antiqui bonum dicebant. Quid enim meliùs luce? Alii manè existimant vocari à (3) manibus, quorum conversatio à Luna ad terram est. Alii putant ab aëre: quia manus, id est, rarus est, atque perspicuus.

8 Meridies dictus quasi medidies, hoc est, medius dies, vel quia tunc purior dies est. Merum enim purum dicitur. In toto enim die nihil clariùs meridie, quando Sol è medio Cœlo rutilat, & omnem orbem pari claritate illustrat.

9 (4) Suprema est postrema pars diei, quando Sol cursum suum in Occasum verti: dicta quòd superest ad partem ultimam diei.

10 (5) Serum vocatum à clausis seris, quando jam nox venit, ut unusquisque somno tutior sit.

11 Hodie, quasi hoc die, & (6) quotidie non cotidie, ut sit quot diebus.

12 (7) Cras, quod est posteà.

13 Hesternum est pridiè: & dictum hesternum ab eo, quòd jam dies ipse sit à nobis extraneus, & prætereundo alienus.

14 Pridiè autem, quasi priori die.

15 Perendie, id est, per ante diem, vel in (8) antecessum, id est, priùs.

CAPUT XXXI.

De Nocte.

1 NOX (9) à nocendo dicta, eò quòd oculis noceat. Quæ idcircò Lunæ ac siderum lucem habet, ne indecora esset, & (10) ut consolaretur omnes nocte operantes: & ut quibusdam animantibus, quæ lucem Solis ferre non possunt ad sufficientiam temperaretur. Noctis autem, & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi, & vigilandi effecta est, & ut operis diurni laborem noctis requies temperaret. (11) Noctem autem fierit, aut, quia longo itinere lassatur Sol, & cùm ad ultimum Cœli spatium pervenit elanguescit, ac labefactos efflat suos ignes: aut, quia eadem vi sub terras cogitur, qua super terras pertulit lumen, & sic umbra terræ noctem facit. Undè, & Virgilius, –ruit Oceano

(1) Partes diei. *è Serv. Æn.* 2.
(2) Et dictum manè à mano. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Tenet ille immania saxa. *Varro lib.* 5. manè, quod tunc manat dies ab Oriente: nisi potiùs, quod bonum antiqui dicebant manum. *Vidend. item Serv. Æn.* 3. *ad v.* Stant manibus aræ.
(3) A manibus. *Macrob. lib.* 1. *Saturn. cap.* 3. Manè autem dictum, quod à locis inferioribus, id est, à manibus lucis exordium emergat. *Et in fin. lib.* 8. *infr.*
(4) Suprema est post. *Varro.* Suprema summum diei, id à superrima. Hoc tempus xii. tabulæ dicuut Occasum esse Solis.
(5) Serum. *Al. Sero.*
(6) Et quotidie non cotidie. *Vid. sup. lib.* 1. *cap.* 26.
(7) Cras, quod est posteà. *Deesse videtur aliquid. Et posterà fortasse legendum.*
(8) In antecessum, id est, priùs. *Gloss.* in antecessum προχρία, *& apud Senec. in antecessum solvere, hoc est, antequam dies debiti cedat.*
(9) Cap. XXXI. Nox dicta. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Ponto nox incubat atra. *Raba, lib.* 10. *cap.* 6. Nox dicta, quòd noceat aspectibus, vel negotiis humanis, sivè, quòd in ea fures, latronesque nocendi aliis occasionem nanciscantur? *Nisi potiùs à Græco νὺξ, ut ait Varro.*
(10) Consolaretur homines. *Al. omnes.*
(11) Noctem autem fieri-lumen. *Lucret. lib.* 5. At nox obruit ingenti caligine terras, aut ubi de longo cursu Sol extima Cœli: impulit, atque suos efflavit languidus ignes: concussos itere, & labefactos aëre multo: aut quia sub terras cursum convertere cogit. Vis eadem supera, quæ terras pertulit orbem.

no nox, involuens umbra magna, terramque, polumque. (1) Noctis partes septem sunt, vesper, crepusculum, conticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum.

2 Vesper à Stella occidentali vocatur, quæ Solem occiduum sequitur, & tenebras sequentes præcedit. De qua Virgilius, ante diem clauso componet vesper Olympo.

3 Tenebræ autem dictæ, quòd teneant umbras.

4 Crepusculum est dubia lux. Nam (2) creperum dubium dicimus, hoc est inter lucem, & tenebras.

5 Conticinium est, quando omnia silent. Conticescere enim silere est.

6 (3) Intempestum est medium, & inactuosum noctis tempus, quando agi nihil potest, & omnia sopore quieta sunt. Nam tempus per se non intelligitur, nisi per actus humanos. Medium autem noctis actu caret. Ergo intempesta, inactuosa quasi sine tempore, hoc est sine actu, per quem dignoscitur tempus, undè est, intempestivè venisti, ergo intempesta dicitur, quia caret tempore, id est, actu.

7 Gallicinium propter gallos lucis prænuntios dictum.

8 Matutinum est inter abscessum tenebrarum, & auroræ adventum: & dictum matutinum, quòd, hoc tempore inchoante, manè sit.

9 Diluculum quasi jam incipiens parva diei lux. Hæc, & aurora, quæ Solem præcedit.

10 (4) Est autem aurora diei clarescentis exordium, & primùs splendor aëris, qui Græcè ἠὼς dicitur, quàm nos per derivationem auroram vocamus, quasi eororam. Undè est illud, lætus Eois Eurus equis, &, Eoasque acies.

CAPUT XXXII.

De Hebdomada.

1 HEbdomada dicta à numero septem dierum quorum repetitione, & menses, & anni, & secula peraguntur: ἑπτὰ enim Græci septem dicunt. Hanc nos septimanam vocamus, quasi septem luces. Nam manè lux est. Octavus autem dies, idem primùs est, ad quem reditur, & à quo rursus Hebdomadis series orditur.

CAPUT XXXIII.

De Mensibus.

1 MEnsis nomen est Græcum de Lunæ nomine tractum. Luna enim μήνη Græco sermone vocatur, undè, & apud Hebræos menses legitimi, non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de nova ad novam. Ægyptii autem primi propter Lunæ velociorem cursum, & ne error computationis ejus velocitate accideret, ex Solis cursu diem mensis adinvenerunt: quoniam tardior Solis motus faciliùs poterat comprehendi.

2 (5) Januarius mensis à Jano dictus, cui fuit à gentilibus consecratus, vel quia limen, & janua sit anni.

(1) Noctis partes. *Serv. Æn.* 2. Sunt autem solidæ noctis partes secundùm Varronem hæ: vespera, conticinium, intempestum, gallicinium, lucifer.

(2) Creperum dubium. *Elegantèr Ambros.* Lætus dies hic transeat: pudor sit, ut diluculum: fides velut meridies: Crepusculum mens nesciat. *Est autem creperum Sabinum verbum, ut ait Varro.*

(3) Intempestum--id est, actu. *Omnia sunt Servii Æn.* 3. *ad v.* Nox intempesta tenebat.

(4) Est autem aurora. *Ex eodem Æn.* 11. *Varro tamen lib.* 6. Aurora dicitur antè Solis ortum ab eo, quòd igne Solis tum aureo aër aurescit.

(5) Cap. XXXIII. -Januarius, vel quia limes, & janua. *Hieronym. Ezech.* 28. Januarius dicitur, eò quòd apud Romanos anni sit janua. *Sed limes non limen in omnibus libris legi mirum.*

ni. Undè, & brifons idem Janus pingitur: ut introitus anni, & exitus demonstretur.

3 Februarius nuncupatur à Februo, id est, Plutone, cui eo mense sacrificabatur. Nam Januarium diis superis, Februarium diis manibus Romani consecraverunt. Ergo [1] Februarius à Februo, id est, à Plutone, non à Febre, id est, ægritudine nominatus.

4 Martius appellatur propter Martem Romanæ gentis auctorem, vel quod eo tempore cuncta animantia ad marem agantur, & ad concumbendi voluptatem. [2] Idem appellatur, & mensis novorum, quia anni initium mensis est Martius. Idem, [3] & novum ver ab indiciis, scilicèt, germinum, quia in eo, viridantibus fructibus novis, transactorum probatur Occasus.

5 [4] Aprilis pro Venere dicitur quasi Afrodis. Græca enim ἀφροδίτη Venus dicitur, [5] vel quia hoc mense omnia aperiuntur in florem, quasi aperilis.

6 Majus dictus à Maja matre Mercurii, vel à majoribus natu, qui erant Principes Reipublicæ. Nam hunc mensem majoribus, sequentem verò minoribus Romani consecraverunt.

7 Undè, & Junius dicitur. Antè enim populus in centurias seniorum, & juniorum divisus erat.

8 [6] Julius verò, & Augustus de honoribus hominum Julii, & Augusti Cæsarum nuncupati sunt. Nam priùs Quintilis, & Sextilis vocabantur: Quintilis, quia quintus erat à Martio, quem Principem anni testantur esse Romani, Sextilis similitèr, quod sextus.

9 September nomen habet à [7] numero, & imbre, quia septimus est à Martio, & imbres habet. Sic, & October, November, atque December ex numero, & imbribus acceperunt vocabula: quem numerum decurrentem December finit, pro eo quòd denarius numerus præcedentes numeros claudit.

10 Kalendas autem, Nonas, & Idus propter festos dies Romani instituerunt, vel propter officia Magistratum. In iis enim diebus conveniebatur in urbibus. Quidam autem Kalendas à colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebantur: sicut, & apud Hebræos. Idus autem plerique Latinorum ab edendo dictas putant, quòd ii dies apud veteres epularum essent.

11 Nonæ à nundinis vocatæ, nundinæ enim sunt publicæ conventiones, sivè mercimonia.

CAPUT XXXIV.

De Solstitiis, & Æquinoctiis.

1 SOlstitium dictum, quasi Solis statio, quòd tùnc, Sole stante, crescant dies, vel noctes.

2 Æquinotium appellatum, quod tùnc dies, & nox horarum [8] spatio æquali consistunt.

L Duo

(1) Februarius à Februo. *A die februato Varro, à Februo deo lustrationum Macrobius, à Februo, hoc est, purgamento Censorinus. Servium* 1. *Georg. & August.* 18. *contrà Faust. cap.* 5. *Secutus est Isidorus.*
(2) Idem appell. mensis novor. *In Sacris libris.*
(3) Idem novum ver ab indiciis. *Serv. Georg.* 1. *ad V.* vere novo. *Al. ab initiis.*
(4) Aprilis--q. Aphrodis. *Macrob. lib.* 1. *cap.* 12. Secundum mensem nominavit Aprilem, quasi Aprilem à spuma, quam Græci vocant ἀφρὸν, undè Venus creditur orta.
(5) Vel q. h. m. omnia aperiuntur in florem. *Quod Varroni placuit.*
(6) Julius verò, & August. *Aug.* 2. *de Doct. Chr. cap.* 21.
(7) A numero, & imbre. *A numero tantùm Varro, Augustinus, & Servius, à quo hæc proculdubiò sumpsit Isidorus. Sed hæc omnia additamentis plena. Quamvis scio Cassiodorum ex imbribus quoque notationem confecisse.*
(8) Cap. XXXIV. Spatio æquali consistunt. *Ità nostri o. CC.* constant. *Romani.*

3 (1) Duo autem sunt solstitia, unum æstivum octavo Kalendarum Juliarum, de quo tempore remeare Sol ad inferiores incipit circulos, aliud hyemale, octavo Kal. Januar. quo tempore Sol altiores incipit circulos petere. Undè, & hyemalis solstitii dies minimus, sicut æstivi maximus invenitur. Itèm duo sunt æquinotia, unum vernale, & aliud autumnale, quæ Græci ἰσημερίας vocant. Sunt autem hæc æquinoctia die octava Kalend. April. & octavo Kalend. Octob. quia annus olim, in duas partes tantùm dividebatur: hoc est, in æstivum, & in hyemale solstitium, & (2) in duo hemisphæria.

CAPUT XXXV.

De Temporibus anni.

1 TEmpora anni quatuor sunt: ver, æstas, autumnus, & hyems, dicta sunt autem tempora, à (3) communionis temperamento, quod invicem se humore, siccitate, calore, & frigore temperent. (4) Hæc, & curricula dicuntur, quia non stant, sed currunt.

2 (5) Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus Solis tempora in ternos menses fuisse divisa. Quorum temporum talem veteres faciunt discretionem: ut primo mense ver novum dicatur, secundo adultum, tertio præceps. Sic, & æstas in suis tribus mensibus nova, adulta, & præceps: Sic, & autumnus novus, adultus, & præceps: Item hyems nova, adulta, & præceps, sivè extrema. Undè est illud: Extremæ sub casum hyemis. Ver autem dictum, quòd viret. Tunc enim post hyemem vestitur tellus herbis, & in florem (5) cuncta rumpuntur.

3 (6) Æstas dicitur ab æstu, id est, calore, & æstas quasi usta, id est, exusta, & arida. Nam calor aridus est.

4 (7) Autumnus à tempestate vocatur, quando, & folia arborum cadunt, & omnia maturescunt.

5 (8) Hyemem autem ratio hemisphærii nuncupavit, quia tunc breviori Sol volvitur circulo. Undè, & hoc tempus (9) bruma dicitur, quasi βραχὺς ἡμέρα, id est, brevis, vel à cibo, quod major tunc sit vescendi appetitus. Edacitas enim Græcè βρῶμα appellatur: (10) undè, & imbrumari dicuntur, (11) quibus fastidium est ciborum. Hybernus autem inter hyemem, & vernum est, (11) quasi hyeme vernus, qui plerumque à parte totam hyemem significat. Hæc tempora singulis, etiam Cœli partibus adscribuntur. Ver quippè Orienti datur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas verò Meridiano, eo quòd pars ejus calore flagrantior sit: hyems Septentrioni, eo quòd frigoribus, & perpetuo gelu torpeat: Autumnus occiduo, eo quod graves morbos habet:

un-

(1) Duo autem sunt. è *Serv. Georg.* 1. *ad v.* Humida solstitia. *At boni Latinitatis auctores æstivum solum solstitium agnoscunt, alterum non solstitium, sed brumam nominant.*

(2) Et in duo hemisphæria. *Sic o. l. in duas ἰσημερίας volebat A. Aug.*

(3) Cap. XXXV. A communionis temperam. *A communi temp. C. Rom.*

(4) Hæc, & curricula. è *Serv. Æn.* 8.

(5) Constat autem post fact. è *duobus Servii locis Georg.* 1. *ad v.* Venere novo. *& Georg.* 2. *ad v.* Non alios prima c. o. m.

(6) Cuncta rumpuntur. *Al. erumpunt, al. prorumpunt.*

(7) Æstus ab æstu. *Serv. Æn.* 2. *ad v.* Propiusque æstus incend. volv. æstus (*inquit*) calorem, undè, & æstas dicitur. *Vid. Varr. lib.* 5.

(8) Autumnus à tempestate. *An tempestatem tempestivitatem intelligit? Ut sit autumnus auctus annus detracta. c. ut in sartor, fartor, autor. Fest.* Autumnum quidam dictum existimant, quòd tum maximè augentur hominum opes.

(9) Bruma q. βραχὺς. *Varr. Fest. Serv. & Macrob.*

(10) Undè, & imbrumari. *Al. imbrumati, item brumati, & brumatici, quæ vox hodieque apud nos in usu est.*

(11) Quibus fastidium est. *Quibus studium est, unus Tarrac.*

(21) Quasi hyemevernus. *Ex C. Neap. & Ovet. al. hybernus. Ut sit præceps hyems.*

undè, & tunc folia arborum defluunt. Ut autem autumnus abundet morbis: facit hoc confinium frigoris, & caloris, & [1] compugnantia inter se contrariorum aërum.

CAPUT XXXVI.

De Annis.

1 ANnus [2] est Solis anfractus, cum peractis ccclxv. diebus ad eadem loca siderum redit. Annus autem dictus, quia mensibus in se recurrentibus volvitur. Undè, & anulus, quasi annuus, id est, circulus, quòd in se redeat. Virgilius: Atque in se sua per vestigia volvitur annus: Sic enim, & apud Ægyptios indicabatur ante inventas litteras, picto dracone caudam suam mordente, quia in se recurrit. Alii annum dicunt, ἀπὸ τοῦ ἀνανεοῦσθαι, id est, ab innovatione, renovatur enim semper.

2 Tria sunt autem genera annorum. Aut enim lunaris annus est triginta dierum: aut solstitialis, qui xii. continet menses: aut magnus, omnibus Planetis in eumdem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos.

3 [3] Æra singulorum annorum constituta est à Cæsare Augusto, quando primum [4] censum exegit, ac Romanum orbem descripsit: Dicta autem Æra ex eo quòd omnis orbis, æs reddere professus est Reipublicæ.

CAPUT XXXVII.

De Olympiadibus, & lustris, & jubileis.

1 OLympias apud Græcos constituta apud Elidem Græciæ civitatem. Eliis agentibus agonem, & [5] quinquennale certamen, quatuor mediis annis vacantibus: & ob hoc Elidum certaminis tempus olympiadem vocaverunt, quadriennio in una olympiade supputato.

2 [6] Lustrum verò est πεντετηρίς, id est, quinquennium, quòd quinto anno dicitur condi propter olympiadas à Romanis: adhùc enim Consules, adhùc Æra nondum erant. Est enim quinquennale tempus. Ideò verò sic vocatur: eò quòd censu per quinquennium in Republica peracto, Urbs Roma lustrabatur.

3 Jubileus interpretatur, remissionis annus. Est enim Hebraicus, & sermo, & [7] numerus, qui septenis annorum hebdomadibus, id est, quadraginta novem annis texitur, in quo clangebatur tubis, & ad omnes revertebatur antiqua possessio, debita absolvebantur, confirmabantur libertates. Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes, & ipsi celebramus post Domini Resurrectionem, remissa culpa:

(1) Ex compugnantia contrarior. aërum. *Contrariarum rerum Servius Georg.* 1. *ad v.* Quid tempestates Autumni.

(2) Cap. XXXVI. Annus est. *Totum caput, usque ad Æra conflatum ex variis Servii locis Æn.* 1. 3. *&* 5.

(3) Æra singulor. annor. *Leguntur hæc in plerisque Eusebii codicibus, sed negabat extare in antiquissimis Chacon. Porrò de æra multi hac ætate multa. Nos Nonio credimus ità scribenti.* Æra numeri nota. Lucil. lib. xxix. Hæc est ratio, perversa æra, & summa, & subducta improbè. *M. Tullius in Hortensio apud eumdem. Non.* Quid tu inquam, Soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit non probare? *Vid. inf. lib. 6. cap.* 15.

(4) Censum exegit. *Ità lib. 3. Tarrac. Neap. exagitato censu, & quidem apud Euseb. frequens: censu Romæ agitato inventa sunt hominum millia, &c.*

(5) Cap. XXXVII. Et quinquennal. certam. *Euseb. in Cron.* Elii agunt quinquennale certamen, quatuor annis in medio expletis, quam Olympiadem Iphitus filius Praxonidis, sivè Hæmodis primus constituit.

(6) Lustrum verò. *Serv. Æn.* 1. *ad v.* Vencit lustris lab. ætas. Lustris quinquenniis, & benè Olympiadibus computat tempora, quia nondum, vel Roma, vel Consules. Lustrum autem dictum, quòd post quinquennum unaquæque civitas lustrabatur. *Ergo verba illa,* adhuc n. Consules, adhuc æra nondum erant. *Quæ Virgilii interpretationi tantum serviunt, nihil Isidoro detracta oberunt. Nàm Isidorus Servium legens non videtur Maronis verba considerasse:* propter Olympiadas, *pro Olympiadibus, vel loco Olympiadum interpreteris licet.*

(7) Et numerus, qui septennis--gratiam Spiritus Sancti. *Ex Hieron. ad Am. cap. 5. & Ambros. in Apolog. David cap.* 8.

pa: & totiùs debiti chirographo evacuato, ab omni nexu liberi suscipientes advenientem in nos gratiam Spiritus Sancti.

CAPUT XXXVIII.

De Seculis, & ætatibus.

1 SEcula [1] generationibus constant, & indè secula, quod sequantur. Abeuntibus enim aliis alia succedunt. [2] Hunc quidam quinquagessimum annum dicunt, quem Hebræi jubileum vocant. Ob hanc causam, & ille Hebræus, qui propter uxorem, & liberos amans dominum suum, aure pertusa, servitio subjugatur, servire jubetur in seculum, hoc est, usque ad annum quinquagessimum. [3] Ætas plerumque dicitur, & pro uno anno: ut in annalibus, & pro septem, ut hominis, & pro centum, & pro quovis tempore. Undè, & ætas tempus, quod de multis seculis instruitur. [4] Et dicta ætas quasi ævitas, id est, similitudo ævi. Nam ævum est ætas perpetua, cujus neque initium, neque extremum noscitur, quod Græci αἰῶνας vocant: quod aliquandò apud eos pro seculo, aliquandò pro æterno ponitur. Undè, & apud Latinos est derivatum.

2 Ætas autem propriè duobus modis dicitur: aut enim hominis, sicut infantia, juventus, senectus: aut mundi, cujus prima ætas est ab Adam usquè ad Noë: secunda à Noë usquè ad Abraham: tertia ab Abraham usquè ad David: quarta à David usquè ad transmigrationem Judæ in Babyloniam: quinta deindè usquè ad adventum Salvatoris in carne: sexta, quæ nunc agitur, usquè quò mundus iste finiatur. [5] Quarum decursus per generationes, & regna: primus ex nostris Julius Africanus sub Imperatore Marco Aurelio Antonino, simplicis historiæ stylo elicuit. Dehìnc Eusebius Episcopus Cæsariensis, atque sanctæ memoriæ Hieronymus Presbyter, chronicorum canonum multiplicem ediderunt historiam regnis simul, & temporibus ordinatam. Dehìnc alii, atque alii inter quos præcipuè [6] Victor Tununensis Ecclesiæ Episcopus recensitis priorum historiis gesta sequentium ætatum, usquè ad consulatum Justini junioris Imperatoris explevit. Horum nos temporum summam ab exordio mundi ad Augusti Heraclii Imperatorem, vel Suinthilanis Regis Gotthorum, quanta potuimus brevitate notavimus, adjacente è latere descendente linea temporum, cujus indicio summa præterita seculi cognoscatur.

CAPUT XXXIX.

De Discretione temporum.

1 PRima ætas continet in exordio sui creationem mundi. Primo enim die: Deus in lucis nomine condidit Angelos. Secundo: in firmamenti appellatione Cœlos. Tertio: in discretionis vocabulo speciem aquarum, & terræ. Quarto: luminaria Cœli. Quinto: animantia ex aquis. Sexto: animantia ex terra, & hominem, quem appellavit Adam.

Adam

(1) Cap. XXXVIII. Secula generationibus constant. *Secula sex generationibus constant. Cod. Neap. sed nullo (opinor) sensu.*

(2) Hunc quidam. *Ex Hieronym. ad Gal. 2.*

(3) Ætas. *Serv. Georg. 3. Ætatem* plerumque generalitèr dicimus, pro anno, pro tringinta, pro centum, pro quovis tempore. *Verba autem*, ut in annalibus. *Itemque*, ut in homine *aliena cum Chacone censemus.*

(4) Et dicta ætas q. ævitas. *Nam, & ævitas olim eadem fuit.*

(5) Quarum decursus—seculi cognoscatur. *Hæc non sunt in vetustioribus sumpta tamen sunt ex Isidori Chronico.*

(6) Victor Tununensis. *Ità legendum ex lib. de Vir. Illust. non (ut anteà) Turonensis.*

2 ADam anno ccxxx. genuit Seth, à quo filii Dei. ccxxx.
Seth anno ccv. genuit Enòs, qui cœpit invocare nomen Domini. ccccxxxv.
Enòs anno clxxxx. genuit Cainan. Dcxxv.
Cainan anno clxx. genuit Malaleel. Dccxv.
Malaleel anno clxv. genuit Jared. Dccccclx.
Jared anno clxxii. genuit Enoch, qui translatus est. Mcxxii.
Enoch anno clxv. genuit Mathusalem. Mcclxxxvii.
Matusalem anno clxvii. genuit Lamech. Mcccсliv.
Lamech anno clxxxviii. genuit Noë. arca ædificatur. M.D.cxliii.
Noë autem anno Dc. factum est diluvium. II.Mccxlii.

Secunda ætas.

3 SEM post diluvium secundo anno genuit Arphaxad, à quo Chaldæi. IIM.ccxliv.
Arphaxad ann. cxxxv. genuit Sala: à quo Samaritæ, & Indi fuerunt. IIMccclxxix.
Sala ann. cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi. IIM.D.ix.
Heber ann. cxxxiv. genuit Phaleg. Turris ædificatur. IIM.Dcxliii.
Phaleg. ann. cxxx. genuit Ragau. Dii primùm adorantur. IIM.Dcclxxiii.
Ragau ann. cxxxii. genuit Seruch. Regnum inchoat Scytharum. IIM.Dccccv.
Seruch ann. cxxx. genuit Nachor. Regnum Ægyptiorum nascitur. IIIM.xxxv.
Nachor ann. lxxix. genuit Tharam. Regnum Assyriorum, & Sycioniorum exoritur. IIIM.cxiv.
Thara ann. lxx. genuit Abraham. Zoroastes magicam reperit. IIIM.clxxxIV

Tertia ætas.

4 ABraham an. centessimo genuit Isaac. Namprius, & Ismahël, à quo & Ismahëlitæ. IIIM.cclxxxIV.
Isaac an. sexagessimo genuit Jacob. Argivorum regnum inchoat. IIIM.cccxlIV.
Jacob ann. xci. genuit Joseph. Phoroneus Græciæ leges didit. IIIM.ccccxxxv.
Joseph ann. cx. vixit. Græcia segetes habere cœpit. IIIM.Dxlv.
Hebræorum servitus in Ægypto ann. cxlIV. Atlas Astrologiam invenit. IIIM.Dclxxxix.
Moyses ann. xl. rexit populum in eremo. Hebræi legem, & litteras habere cœperunt. IIIM.Dccxxix.
Josuë ann. xxvii. Erichthonius in Græcia primus quadrigam junxit. IIIM.Dcclvi.
Othoniel ann. xl. Cadmus litteras Græcis dedit. IIIM.Dccxcvi.
Aoth ann. lxxx. fabulæ fictæ sunt. IIIM.Dccclxxvi.
Debbora ann. lx. Apollo Medicinæ artem invenit, & citharam reperit. IIIM.Dccccxvi.
Gedeon ann. xl. Mercurius lyram condidit. IIIM.Dccccclvi.
Abimelech ann. iii. Chorus in Græcia inventus. IIIM.Dccccclix.
Thola ann. xxiii. Priamus regnavit in Troja. IIIM.Dccccclxxxii.
Jair ann. xxii. Carmentis Latinas Litteras reperit. IVM.IV.
Jephte ann. vi. Hercules se flammis injecit. IVM.x.
Abesan ann. vii. Alexander Helenam rapuit. IVM.xvii.
Abdon ann. viii. Troja capta est. IVM.xxv.

Samson ann. xx. Ascanius Albam condidit. ɪᴠM.xlv.

Heli Sacerdos ann. xl. Arca Testamenti capitur. ɪᴠM.lxxxv.

Samuel ann. xl. Homerus fuisse putatur. ɪᴠM.cxxv.

Quarta ætas.

5 DAvid ann. quadrag. Carthago à Didone conditur. Gad, Nathan, & Asaph prophetaverunt. ɪᴠM.clxv.

Salomon ann. xl. Templum Hierosolymis ædificatur. ɪᴠM.ccv.

Roboam ann. xvii. Regnum Israël, & Juda dividitur. ɪᴠM.ccxxii.

Abia ann. tribus, sub quo Abimelech Pontifex fuit. ɪᴠM.ccxxv.

Asa ann. xli. Achias, Amos, Jehu, Johel, & Azarias prophetaverunt. ɪᴠM.cclxvi.

Josaphat ann. xxv. Prophetavit Elias. Abdias, & Michæas. ɪᴠM.ccxci.

Joram ann. viii. Prophetavit Elias, & Eliseus. ɪᴠM.ccxcix.

Ochozias ann. i. Elias rapitur. ɪᴠM.ccc.

Athalia ann. vii. Jonadab Sacerdos claruit. ɪᴠM.cccvii.

Joas ann. xl. Eliseus moritur. ɪᴠM.cccxlvii.

Amasias ann. xxix. Carthago condita. ɪᴠM.ccclxxvi.

Ozias ann. lii. Olympias à Græcis instituitur. ɪᴠM.ccccxxviii.

Joathan ann. xvi. Romulus nascitur. ɪᴠM.ccccxlɪᴠ.

Achaz ann. xvi. Roma conditur. ɪᴠM.ccccl x.

Ezechias ann. xxix. Senatus Romæ fit. ɪᴠM.cccclxxxix.

Manasses ann. lv. Sibylla Samia claruit. ɪᴠM.Dxlɪᴠ.

Amon ann. xii. Census primùm agitur. ɪᴠM.Dlvi.

Josias an. xxxii. Thales philosophus agnoscitur. ɪᴠM.Dlxxxviii.

Joachim an. xi. Nabuchodonosor Judæam capit. ɪᴠM.Dxcix.

Sedechias an. xi. Templum Hierosolymis incensum. Sappho mulier diverso poëmate claruit. ɪᴠM.Dcx.

Quinta ætas.

6 HEbræorum captivitas ann. septuaginta Judith historia scribitur. ɪᴠM.Dclxxx.

Darius ann. xxxiiii. Judæorum captivitas solvitur. ɪᴠM.Dccxiv.

Xerxes ann. xx. Sophocles, & Euripides, tragœdi celebrantur. ɪᴠM. Dccxxxiiii.

Artaxerxes an. xl. Esdras incensam legem renovat. ɪᴠM.Dcclxxiv.

Darius, qui, & nothus an. xix. Hæc ætas habuit Platonem, & Gorgiam primum Rhetorum. ɪᴠM.Dccxciii.

Artaxerxes an. xl. Hester historia expletur. ɪᴠM.Dccccxxxiii.

Artaxerxes (qui, & Ochus) ann. xxvi. Demosthenes, & Aristoteles prædicantur. ɪᴠM.Dcccclix.

Xerxes an. ɪᴠ. Xenocrates illustris habetur. ɪᴠM.Dccclxiii.

Darius an. vi. Alexander Hierosolymam cœpit. ɪᴠM.Dccclxix.

Alexander Macedo an. v. Asiam obtinuit. ɪᴠM.Dccclxxiv.

Ptolemæus ann. xl. Machabæorum liber inchoat primus. ɪᴠM.Dccccxiv.

Philadelphus an. xxxviii. Septuaginta interpretes agnoscuntur. ɪᴠM.Dcccclii.

Evergetes an. xxvi. Jesus sapientiæ librum componit. ɪᴠM.Dcccclxxviii.

Philopator ann. xvii. Machabæorum secundi libri historia componitur. ɪᴠM.Dccccxcv.

Epiphanes an. xxiv. Romani Græcos obtinuerunt. VMxix

Phi-

Philometor an. xxxv. Scipio Africam vicit. VM.liv.
Evergetes an. xxix. Brutus Hispaniam subegit. VM.lxxxiii.
Soter an. xvii. Thraces Romanis subjiciuntur. VM.c.
Alexander an. x. Syria Romanis subjecta est. VM.cx.
Ptolemæus an. viii. Rhetoricæ ars Romæ cœpit. VM.cxviii.
Dionysius an. xxx. Pompejus Judæam capit. VM.cxlviii.
Cleopatra an. ii. Ægyptus Romanis subditur. VM.cl.
Julius Cæsar ann. v. Hic primus Monarchiam tenuit. VM.clv.

Sexta ætas.

7 OCtavianus an. lvi. Christus nascitur. VM.ccxi.
Tiberius an. xxiii. Christus crucifigitur. VM.ccxxxiv.
Cajus Caligula ann. iv. Matthæus Evangelium scripsit. VM.ccxxxiii.
Claudius ann. xiv. Marcus Evangelium edidit. DM.cclii.
Nero an. xiv. Petrus, & Paulus necantur. VM.cclxvi.
Vespasianus ann. x. Hierosolyma à Tito subvertitur. VMcclxxvi.
Titus an. ii. Hic facundus, & pius fuit. VM.cclxxviii.
Domitianus an. xvi. Joannes in Pathmos relegatur. VM.ccxciv.
Nerva an. i. Joannes Ephesum redit. VM.ccxcv.
Trojanus ann. xviv. Joannes Apostolus requiescit. VM.cccxiv.
Adrianus ann. xxi. Aquila interpretes habetur. VM.cccxxxv.
Antoninus Pius ann. xxii. Valentinus, & Marcion agnoscuntur. VM.ccclvii.
Antoninus an. xix. Cataphrygarum hæresis oritur. VM.ccclxxvi.
Commodus ann. xiii. Theodotion interpres habetur. VM.ccclxxxix.
Ælius pertinax an. i. Nihil habet historiæ. VM.cccxc.
Severus ann. xviii. Symmachus interpres habetur. VM.ccccvii.
Antoninus Caracalla an. vii. Quinta editio Hierosolymis invenitur. VM.ccccxv.
Macrinus an. i. Hujus brevitas vitæ nihil gestorum habet. VM.ccccxvi.
Aurelius Antoninus an. iv. Sabellii hæresis oritur. VM.ccccxx.
Alexander annis xiii. Origenes insignis habetur. VM.ccccxxxiii.
Maximus ann. iii. Iste Germanos vicit. VM.ccccxxxvi.
Gordianus an. vii. Iste de Parthis, & Persis triumphavit. VM.ccccxliii.
Philippus an. vii. Hic primus Christianus Imperator fuit. VM.ccccl.
Decius ann.i. Antonius Monachus claruit VM.ccccli.
Gallus an. ii. Novatus hæresim condit. VM.ccccliii.
Valerianus ann. xv. Cyprianus martyrio coronatur. VM.cccclxviii.
Claudius ann. ii. iste Gotthos ab Illyrico expullit. VM.cccclxx.
Aurelianus ann. v. Iste Christianos persequitur. VM.cccclxxv.
Tacitus ann. i. Hujus brevitas vitæ prænotatione caret. VM.cccclxxvi.
Probus ann. vi. Manichæorum hæresis orta est. VM.cccclxxxii.
Carus anno ii. Iste de Persis triumphavit. VM.cccclxxxiv.
Diocletianus ann. xx. Iste divinis libris adustis martyria facit. VM.Div.
Galerius ann. ii. Hujus brevitas vitæ nihil dignum historiæ contulit. VM.Dvi.
Constantinus ann. xxx. Nicæna Synodus congregatur. VM.Dxxxvi.

Cons-

Constantius ann. xxiv. Anthropomorphitarum hæresis oritur. VM.Dlx.

Julianus ann. ii. Hic ex Christiano paganus effectus est. VM.Dlxii.

Jovianus an. i. Iste iterùm Christianus effectus est. VM.Dlxiii.

Valens an. xiv. Gotthi hæretici efficiuntur. VM.Dlxxvii.

Gratianus an. vi. Priscilianus agnoscitur. VM.Dlxxxiii.

Valentinianus an. vii. Hieronymis in Bethleem prædicatur. VM.Dxc.

Theodosius an. iii. Joannes Anachoreta claruit. VM.Dxciii.

Arcadius ann. xiii. Joannes Chrysostomus floruit. VM.Dcvi.

Honorius ann. xv. Augustinus Episcopus claruit. VM.Dcxxi.

Theodosius ann. xxvii. Nestorius hæresiarcha extitit. VM.Dcxlviii.

Martianus ann. vi. Chalcedonensis Synodus agitur. VM.Dcliv.

Leo major an. xvi. Ægyptus errore Dioscori latrat. VM.Dclxx.

Zenon ann. xvii. Acephalorum hæresis orta est. VM.Dclxxxvii.

Anasthasius ann. xxvii. Fulgentius Episcopus prædicatur. VM.Dccxiv.

Justinus ann. viii. Acephalorum hæresis abdicatur. VM.Dccxxii.

Justinianus xxxix. ann. Vandali in Africa extinguuntur. VM.Dcclxi.

Justinus ann. xi. Armenii fidem Christi suscipiunt. VM.Dcclxxii.

Tiberius ann. vii. Longobardi Italiam capiunt. VM.Dcclxxix.

Mauritius ann. xxi. Gotthi catholici effecti sunt. VM.Dccc.

Phocas an. viii. Romani cæduntur à Persis. VM.Dcccviii.

Eraclius xvii nunc agit imperii annum: Judæi in Hispania Christiani efficiuntur. Residuum sextæ ætatis soli Deo est cognitum.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER SEXTUS.

DE LIBRIS, ET OFFICIIS ECCLESIASTICIS.

CAPUT PRIMUM.

De Veteri, & Novo Testamento.

1 VEtus Testamentum ideò dicitur, quia veniente novo cessavit, de quo Apostolus meminit, dicens: Vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia nova. Testamentum autem novum ideò nuncupatur, quia innovat. Non enim illud discunt, nisi homines renovati ex vetustate per gratiam, & pertinentes jàm ad Testamentum novum, quod est regnum Cœlorum.

2 (1) Hebræi autem veteris testamenti, Esdra authore, juxta numerum lit-

(1) Cap. I. Hebræi autem. *Ex Prolog. Galeato Hieronym. & præfatione in libros Reg. & Epiphan. lib. de Pond.*

litterarum suarum, vinginti duos libros accipiunt: dividentes eos in tres ordines, Legis scilicèt, & Prophetarum, & Hagiographorum. Primus ordo Legis in quinquè libris accipitur, quorum primus est Beresith, quod est Genesis. Secundus Veelle Semoth, quod est Exodus. Tertius Vaicra, quod est Leviticus. Quartus Vajedabber, quod est Numeri. Quintus Elleaddebarim, quod est Deuteronomium. Hi sunt quinque lib. Moysi: quos Hebræi Thora, Latini Legem apellant. Propriè autem lex appellatur, quæ per Moysen data est: Secundus est Prophetarum, in quo continentur libri octo: Quorum primus Josue Ben-Nun, qui Latinè Jesu Nave dicitur: secundus Sophtin, quod est Judicum: tertius Samuel, qui est Regum primus: quartus Melachim, qui est Regum secundus: quintus Isaias: sextus Jeremias: septimus Ezechiel: octavus Thereasar, qui dicitur duodecim Prophetarum, qui libri, quia sibi pro brevitate adjuncti sunt, pro uno accipiuntur. Tertius est ordo Hagiographorum, id est, sancta scribentium, in quo sunt libri novèm: quorum primus Job: secundus Psalterium: tertius Misse, quod est Proverbia Salomonis: quartus Coheleth, quod est Ecclesiastes: quintus Sir hassirim, quod est Cantica Canticorum: sextus Daniel: septimus Dibrehajamim, quod est verba dierum, [1] hoc est Paralipomenon: octavus Esdras: nonus Hester, qui simul omnes v. VIII. & IX. fiunt XXII. sicut superiùs comprehensi sunt. Quidam autem Ruth, & Cinoth, quod Latinè dicitur Lamentatio Jeremiæ Hagiographis adjiciunt, & XXIV. volumina Testamenti Veteris faciunt, juxtà vigintiquatuor seniores, qui ante conspectum Domini assistunt.

3 Quartus est apud nos ordo Veteris Testamenti, eorum librorum, qui in Canone Hebraico non sunt. Quorum primus Sapientiæ liber est: secundus Ecclesiasticus: tertius Thobias: quartus Judith: quintus, & sextus Machabæorum, quos licèt Judæi inter apocrypha separent: Ecclesia tamen Christi inter divinos libros, & honorat, & prædicat.

4 In Novo autem Testamento duo sunt ordines: primus Evangelicus, in quo sunt Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes: secundus Apostolicus, in quo sunt Paulus in quatuordecim Epistolis, Petrus in duabus, Joannes in tribus, Jacobus, & Judas in singulis. Actus Apostolorum, & Apocalypsis Joannis.

5 Summa autem utriusque testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Rursus ista tria multifariè dividuntur, id est, quid à Deo, quid ab Angelis, vel hominibus gestum, dictumque sit, quid à Prophetis prænuntiatum de Christo, & corpore ejus: quid de diabolo, & membris ipsius: quid de veteri, & novo populo: quid de præsenti seculo, & futuro regno, atque judicio.

[2] CAPUT II.

De Scriptoribus, & vocabulis sanctorum librorum.

1 VEteris testamenti secumdùm Hebræorum traditionem hi perhibentur auctores. Primus Moyses Di-

(1) Hoc est Paralip. *Quæ post hæc verba adduntur in excusis, in ms. nulla sunt, nequè esse debent. Non. n. Chronicon is liber dictus est, quamvis id nomen aptissimè illi conveniat, ut Hieron. ait.*
(2) Cap. II. Pleraque ex Hieron. Ep. ad Paulum.

Divinæ Historiæ cosmographiam in quinque voluminibus edidit, quod Pentateuchum nominatur.

2 Pentateuchum autem à quinque voluminibus dicitur, πέντε enim Græcè quinque τεῦχος volumen vocatur.

3 Genesis liber indè appellatur, eò quòd exordium mundi, & generatio seculi in eo contineatur.

4 Exodus verò exitum ab Ægypto, vel egressum populi Israël digerit, & ex ea causa nomen accepit.

5 Leviticus appellatur, eò quòd Levitarum ministeria, & diversitatem victimarum exequitur, totusque in eo ordo Leviticus annotatur.

6 Numerorum liber vocatur, eò quòd in eo egressæ de Ægypto tribus dinumerantur, & quadraginta duarum per eremum mansionum in eo descriptio continetur.

7 Deuteronomium Græco sermone appellatur, quod Latinè interpretatur secunda lex, id est, repetitio, & Evangelicæ legis præfiguratio, quæ sic ea habet, quæ priora sunt: ut tamen nova sint omnia, quæ in eo replicantur.

8 Josuë liber nomen accepit à Jesu filio Nave, cujus historiam continet, scriptorem verò ejus eumdem Josuë Hebræi asseverant, in cujus textu post Jordanis transitum regna hostium subvertuntur, terra populo dividitur, & per singulas urbes, viculos, montes, atque confinia Ecclesiæ, cœlestisque Jerusalem spiritualia regna præfigurantur.

9 Judicum nominatur à Principibus populi, qui præfuerunt in Israël post Moysen, & Josuë, antequam David, & cæteri Reges existerent. (1) Hunc librum, & Ruth edidisse creditur Samuel. Liber Samuel ejusdem Samuelis nativitatem, & sacerdotium, & gesta describit, idcircò, & ab eo nomen accepit. Et quamvis hic liber Saul, & David historiam contineat: utrique tamèn ad Samuel referuntur, quia ipse unxit Saul in regnum, ipse David in Regem futurum. Cujus libri primam partem conscripsit idem Samuel: sequentia verò ejus usque ad calcem scripsit David.

10 Melachim proindè appellatur: eò quòd Reges Judæ, & Israëliticæ gentis, gestaque eorum per ordinem digerat temporum. Melachim enim Hebraicè, Latinè Regum interpretatur. Hunc librum Jeremias primus in unum volumen coëgit. Nam anteà sparsus erat per singulorum Regum historias.

11 Paralipomenon Græcè dicitur, quod nos prætermissorum, vel reliquorum dicere possumus, quia ea quæ in lege, vel in Regum libris, vel omissa, vel non plena relatè sunt, in isto summatìm, & brevitèr explicantur.

12 Librum Job quidam Moysen scripsisse arbitrantur: alii unum ex Prophetis: nonnulli verò eumdem Job post plagam suæ passionis scriptorem fuisse existimant, arbitrantes: ut qui certamina specialis pugnæ sustinuit, ipse narraret, quas victorias expedivit. (2) Principia autem, & fines libri Job apud Hebræos prosa oratione contexta sunt: media autem ipsius ab eo loco, in quo ait: Pereat dies, in qua natus sum usquè ad eum locum: Idcircò ego me reprehendo, & ago pœnitentiam, omnia heroico metro discurrunt.

Psal-

(1) Hunc librum, & Ruth. *Voces, & Ruth. à plerisque aberant, sed rejicienda non fuerunt, cum idem dicat lib. 1. de Offic. Eccl. cap. 12.*

(2) Principia autem, & fin. *Ex Præf. Hieron. ad lib. Job.*

13 Psalmorum liber, Græcè psalterium, Hebraicè nebel, Latinè organum dicitur. Vocatus autem Psalmorum, quod uno Propheta canente ad psalterium, Chorus consonando responderet. [1] Titulus autem in Psalmis Hebraicus Thehilim, quod interpretatur Volumen hymnorum. [2] Auctores autem Psalmorum sunt, qui ponuntur in titulis: Moyses, scilicèt, & David, & Salomon, Asaph, Ethan, Idithun, & filii Core Eman Ezraithæ, & reliquorum, quos Esdras uno volumine comprehendit. Omnes autem Psalmos apud Hebræos metrico carmine constat esse compositos. Nàm [3] in morem Romani Flacci, & Græci Pindari, nùnc alii jambo currunt, nunc Alcaico personant: [4] nùnc Saphico nitent, [5] trimetro, vel tetrametro pede incedentes.

14 [6] Salomon filius David Rex Israël juxta numerum vocabulorum suorum tria volumina edidit: quorum primus est Hebraicè Misle, quem Græci Parabolas, Latini proverbiorum nominant, eò quòd in ipso sub comparativa similitudine figuras verborum, & imagines veritatis ostenderit. Ipsam autem veritatem ad intelligendum legentibus reservavit. Secundum librum Coheleth vocavit, qui Græcè Ecclesiastes dicitur, Latinè Concionator: eò quòd sermo ejus non specialitèr ad unum, sicut in Proverbiis, sed ad universos generalitèr dirigatur: docens omnia, quæ in mundo cernimus, caduca esse, & brevia, & ob hoc minimè appetenda.

15 Tertium librum Sir-hassirim prænotavit, qui in Latinam linguam vertitur Canticum canticorum: [7] ubi per epithalamium carmen conjunctionem Christi, & Ecclesiæ mysticè canit. Dictum autem Canticum canticorum: eò quòd omnibus canticis præferatur, quæ in Scripturis Sacris habentur, sicut quædam in lege dicuntur sancta, quibus majora sunt Sancta Sanctorum.

16 Horum autem trium librorum carmina hexametris, & pentametris versibus apud suos composita perhibentur, ut Josephus, Hieronymusque scribunt.

17 Isaias Evangelista potiùs, quàm Propheta edidit librum suum, cujus omnis textus [8] eloquentia prosa incedit. Canticum verò hexametro, & pentametro versu discurrit.

18 Jeremias similitèr edidit librum suum cùm threnis ejus: [9] quos nos lamenta vocamus, eò quòd in tristioribus rebus, funeribusque adhibeantur, in quibus quadruplex diverso metro composuit alphabetum: quorum duo prima quasi sapphico metro scripta sunt, quia tres versiculos, qui sibi nexi sunt, [10] & ab una tantùm littera incipiunt, heroicum comma concludit. Tertium alphabetum trimetro scriptum est, & à ternis litteris iidem versus terni incipiunt. Quartum alphabetum simile primo, & secundo habetur.

Eze-

(1) Titulus autem comprehendit. *Ex Ep. ad Sophron.*
(2) Auctores autem. *Ex eadem Ep.*
(3) In morem Romanorum. Flacc. *Ex Præf. ad Chron. Euseb. & ad Job.*
(4) Nùnc Saphico nitent. *Tument apud Hieronym. tinent. Segunt. C. Ex quo* tinniunt *quidam legebat.*
(5) Trimetro, vel tetrametro. *Nihil de trimetro, aut tetrametro Hieronymus*: sed nunc semipede ingreditur. *Atque ità legi volebat Chacon, illud alterum glossema fuisse.*
(6) Salomon. *Ex Hieronym. ad cap. 1. Ecclesiastæ.*
(7) Ubi per epithalam. *Vid. Orig. hom. 1. in Cant. Hieronymo interp.*
(8) Eloquentia prosa. *Ut suprà prosa oratione. Al. eloquentiæ prosa.*
(9) Quos nos lamenta v. eò quòd tristioribus rebus, funeribusque. *Canebantur fortasse, uti nunc Job verba, ità Isidori ætate, Jeremiæ Lamentationes in Officio Defunctorum.*
(10) Et ab una tantùm. *Ex Ep. ad Paul. Urbic.*

19 [1] Ezechiel, & Daniel à viris quibusdam sapientibus scripti esse perhibentur, quorum Ezechiel principia, & finis multis habet obscuritatibus involuta. Daniel verò claro sermone regna orbis pronuntiat, & tempus adventus Christi manifestissima prædicatione annotat. Hi sunt quatuor Prophetæ, qui majores vocantur, quia prolixa volumina condiderunt. Liber duodecim Prophetarum auctorum suorum nominibus prænotatur, qui propterea dicuntur minores, quia sermones eorum breves sunt. Undè, & connexi sibimet invicem in uno volumine continentur, quorum nomina sunt: Osee, Johel, Amos, Abdias, Jonas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, & Malachias.

10 Esdræ liber auctoris sui titulo prænotatur, in cujus textu ejusdem Esdræ, Nehemiæque sermones paritèr continentur. Nèc quenquam moveat, quod unus Esdræ dicitur liber: [2] quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur.

21 Hester librum Esdras creditur conscripsisse, in quo eadem regina sub figura Ecclesiæ Dei populum à servitute, & morte eripuisse scribitur, atque interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, diei celebritas in posteros mittitur.

22 [3] Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquàm est, undè, & ipse stylus Græcam magis eloquentiam redolet. Hunc Judæi Philonis esse affirmant, qui proindè Sapientiæ nominatur, quia in eo Christi adventus, qui est sapientia Patris, & passio ejus evidentèr exprimitur.

23 [4] Librum autem Ecclesiasticum certissimè Jesus filius Sirac Hierosolymita nepos Jesu sacerdotis magni composuit, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquii similitudinem Salomonis titulo prænotatur. Dictus autem Ecclesiasticus, eò quòd de totiùs Ecclesiæ disciplina religiosæ conversationis magna cura, & ratione sit editus. Hic, & apud Hebræos reperitur, sed inter apocryphos habetur.

24 Judith verò, & Tobias sivè Machabœorum libri, quibus auctoribus scripti sint, minimè constant. Habent autem vocabula ex eorum nominibus quorum gesta scribuntur.

25 Quatuor libros Evangeliorum, quatuor Evangelistæ singularitèr conscripserunt.

26 Primus Matthæus conscripsit Evangelium litteris Hebraicis, & sermonibus in Judea, initians evangelizare ab humana Christi nativitate dicens: Liber generationis Jusu-Christi filii David, filii Abraham: significans descendisse corporalitèr ex semine Patriarcharum Christum: sicut promissum erat in Prophetis per Spiritum Sanctum.

27 Secundus Marcus plenus Spiritu Sancto scripsit Evangelium Christi eloquio Græco in Italia secutus Petrum, ut Discipulus. Is initium à spiritu prophetali fecit dicens: Vox claman-

(1) Ezequiel, & Daniel. *Idem refert. i, de Eccles. Offic. ex Hebræorum sententia, qui hæc vaticinia, non ab ipsis va-*
tibus scripta, sed ab aliis excepta somniarant. Sed de Ezechiele ne dubitatum quidem videtur Hieronymi ætate. Contra
Danielis librum refert idem scripsisse Porphyrium, confutatumque ab Euseb. Apollinario, & Methodio.
(2) Quia secundus, tertius, & quartus non habentur apud Hebr. *Quia Esdræ, Nehemiæque sermones in unum volumen*
(Ut ait Hier.) coarctant. Ità neque secundum agnoscunt: At nobis Nehemias, idem secundus Esdræ inscribitur.
(3) Liber Sap. *Ex Hier. Præf. cum in lib. Proœm. Jesu filio Sirach tribuat Augustinum secutus 17. de Civit.*
(4) Librum Ecclesiast.-- qui liber apud Latin. *Non mirum, si Isidori ætate Salomonis titulum præferret, cùm Hierony-*
mus ità de eo: Quem Hebraicum (*inquit*) reperi, non Ecclesiasticum, ut apud Latinos, sed parabolas prænotatum. Cui
juncti erant Ecclesiastes, & Cantica Canticorum, ut similitudinem Salomonis non solùm numero librorum, sed etiam
materiarum genere coæquaret.

mantis in deserto, parate viam Domino: ut ostenderet Christum post assumptionem carnis Evangelium prædicasse in mundo. Ipse enim Christus, & Propheta dictus est, sicut scriptum est. Et[1] Prophetam in gentibus posui te.

28 Tertius Lucas inter omnes Evangelistas[2] Græci sermonis eruditissimus, quippe ut medicus in Græcia Evangelium scripsit Theophilo Episcopo, initians à sacerdotali spiritu, dicens: Fuit in diebus Herodis Regis Judææ Sacerdos quidam nomine Zacharias: ut manifestaret Christum post nativitatem carnis, & prædicationem Evangelii, hostiam fuisse effectum pro salute mundi. Ipse est enim Sacerdos, de quo dictum est in Psalmis: Tu es Sacerdos in æternùm secundùm ordinem Melchisedech. Ubi enim Christus advenit: sacerdotium Judæorum obmutuit: lex, & prophetia cessavit. Quartus Joannes scripsit Evangelium ultimus in Asia, incipiens à Verbo: ut ostenderet eumdem Salvatorem, qui pro nobis dignatus est nasci, & pati: ipsum ante sæcula Dei Verbum esse, ipsum à Cœlo venisse, & post mortem ad Cœlum iterum remeasse.

29 Hi sunt quatuor Evangelistæ, quos per Ezechielem Spiritus Sanctus significavit in quatuor animalibus. Propterea autem quatuor animalia, quia per quatuor mundi partes fides Christianæ religionis eorum prædicatione disseminata est. Animalia autem dicta sunt: quoniam propter animam hominis prædicatur Evangelium Christi. Nàm, & oculis plena erant intus, & foris, quoniam pervident, quæ dicta sunt à Prophetis, &[3] quæ promissa erant, impleri. [4] Crura autem eorum recta, quia nihil pravum in Evangeliis. Et alas senas tegentes crura, & facies suas: revelata sunt enim, quæ tegebantur in adventu Christi.

30 Evangelium autem interpretatur bona annuntiatio. Græcè enim εὖ benè ἀγγελία dicitur annuntiatio. Undè, & Angelus nuntius interpretatur.

31 [5] Paulus Apostolus suas scripsit Epistolas quatuordecim, ex quibus novem, septem Ecclesiis scripsit, reliquas discipulis suis Timotheo, Tito, & Philemoni. [6] Ad Hebræos autem Epistola à plerisque Latinis ejus esse incerta est propter dissonantiam sermonis, eamdemque alii Barnabam conscripsisse: alii à Clemente scriptam fuisse suspicantur.

32 Petrus scripsit duas nominis sui Epistolas, quæ Catholicæ ideò nominantur, quia non uni tantùm Populo, vel Civitati, sed universis gentibus generalitèr scriptæ sunt.

33 Jacobus, & Joannes, & Judas suas scripserunt Epistolas.

34 Actus Apostolorum primordia fidei Christianæ in gentibus, & nascentis Ecclesiæ historiam digerit. Actuum Apostolorum Scriptorem Lucam esse (constat) Evangelistam: in quo opere nascentis Ecclesiæ infantia texitur, & Apostolorum historia retinetur. Undè, & Actus Apostolorum dicitur.

35 Apocalypsim librum Joannes Evangelista scripsit, eo tempore quo ob Evangelii prædicationem in Insula Pathmos traditur relegatus.

(1) Et Prophetam in Gen. posui te. *Ex Lxx.* τέθεικά σε. *Vulg.* dedi te.
(2) Græci sermonis. *Ex Hieron. Epist ad Damasum* 145. *sed ibi Græcis Evangelium scripsisse dicitur, non in Græcia.*
(3) Et quæ promissa erant impleri. *Ex Neap. c. Al. in priori.*
(4) Crura autem eorum rect. *Ex Lxx. Vulg.* Pedes eorum recti.
(5) Paulus Apost. *Eadem lib. 1. de Offic. cap. 12. & Rab. 2. de Instit. Cler. cap. 54.*
(6) Ad Heb. *Ex Hieronymi Catalog.*

Apocalypsis autem ex Græco in Latinum revelatio interpretatur. Revelatio enim dicitur manifestatio eorum, quæ abscondita erant, juxta quod, & ipse Joannes dicit. Apocalypsis Jesu Christi, quàm dedit illi Deus palàm facere servis suis.

36 Hi sunt Scriptores sacrorum librorum, qui per Spiritum Sanctum loquentes ad eruditionem nostram, & præcepta vivendi, & credendi regulam conscripserunt.

37 Præter hæc, & alia volumina apocrypha nuncupantur. Apocrypha autem dicta, id est, secreta, quia in dubium veniunt. Est enim eorum occulta origo, nec patet Patribus, ex quibus usque ad nos auctoritas veracium scripturarum certissima, & notissima successione pervenit. In iis apocryphis, etsi invenitur aliqua veritas, tamen propter multa falsa, nulla est in eis canonica auctoritas, quæ rectè à prudentibus judicantur non esse eorum credenda, quibus adscribuntur. Nàm multa, & sub nominibus Prophetarum, & recentiora sub nominibus Apostolorum ab hæreticis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocryphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

CAPUT III.
De Bibliothecis.

1 Bibliotheca à Græco nomen accepit, eò quòd ibi recondantur libri. Nam βιβλίων librorum θήκη repositio interpretatur. (1) Bibliothecam Veteris Testamenti Esdras scriba post incensam legem à Chaldæis, dum Judæi regressi fuissent in Hierusalem, divino afflatus spiritu reparavit: cunctaque legis, ac Prophetarum volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit, totumque Vetus Testamentum in viginti duos libros constituit, ut tot libri essent in lege, quot habebantur, & litteræ.

2 (2) Apud Græcos autem Bibliothecam primus instituisse Pisistratus, creditur Atheniensium tyrannus: quam deincèps ab Atheniensibus auctam Xerxes, incensis Athenis, avexit in Persas, longoque post tempore Seleucus Nicanor rursùs in Græciam retulit. Hinc studium Regibus, urbibusque cæteris natum est comparandi volumina diversarum gentium, & per Interpretes in Græcam linguam vertendi. Dehinc magnus Alexander, vel successores ejus instruendis omnium Librorum Bibliothecis animum intenderunt, maximè (3) Ptolemæus cognomento Philadelphus omnis litteraturæ sagacissimus, cùm studio Bibliothecarum Pisistratum æmularetur, non solùm gentium scripturas, sed etiam, & divinas litteras in Bibliothecam suam contulit. (4) Nam septuaginta millia librorum hujus temporibus Alexandriæ inventa sunt.

CAPUT IV.
De Interpretibus.

1 Hic etiam, & (5) ab Eleazaro Pontifice petens Scripturas Veteris Testamenti, in Græcam vocem ex Hebraica lingua per septuaginta in-

(1) Cap. III. Bibliothec. Veteris Testam. *Libri sacri sapè Bibliotheca appellantur. Hieron. in Catalog.* Eusebius in Scripturis Divinis studiosissimus, & Bibliothecæ Divinæ cum Pamphilo Martyre diligentissimus pervestigator. *Et in Epist. ad Marcellam* 141. Beatus Pamphilus Martyr. cum Demetrium Phaleræum, & Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio vellet æquare. *Et Gratianus non semel Hieronymum in prologo Bibliotheca citat.*

(2) Apud Græcos autem. *Totus locus ex Agellii lib. 6. cap. ult. Vid. Athen. & Cicer. 3. de Orat. Eustachius Aristarcho & Zenodoto ad id usum Pisistratum dicit. Plato in Hipparch. Pisistrati filium Hipparchum Homeri libros Athenas detulisse, eosque decantari in Panathenaicis ludis jussisse ait.*

(3) Ptolemæus--omnis litterat. sag. *Verba Tertull. in Apolog. cap.* 18.

(4) Septuaginta millia. *s. o. l.* Septuaginta millia. *Agell. & Marcell. lib.* 22.

(5) Cap. IV. Et ab Eleaz. *Ex Hieron. in Chron.*

interpretes transferre curavit: quas in Alexandrina Bibliotheca habuit.[1] Siquidèm singuli in singulis cellulis separati: ità omnia per Spiritum Sanctum interpretati sunt: ut nihil in alicujus eorum codice inventum esset: quod in cæteris, vel in verborum ordine discreparet. Fuerunt, & alii interpretes, qui ex Hebræa lingua in Græcam sacra eloquia transtulerunt: sicut Aquila, Symmachus, & Theodotion: sicut etiam, &[2] Vulgaris illa interpretatio, cujus auctor non apparet, & ob hoc sine nomine interpretis. Quinta editio nuncupatur. Prætereà sextam, & septimam editionem Origenes[3] miro labore reperit, & cum cæteris editionibus comparavit.[4] Presbyter quoquè Hieronymus trium linguarum peritus ex Hebræo in Latinum eloquium easdem scripturas convertit, eloquentèrque transfudit,[5] cujus interpretatio meritò cæteris antefertur. Nam est, & verborum tenatior, & perspicuitate sententiæ clarior,[6] atque, utpote à Christiano interprete verior.

CAPUT V.

De eo, qui primùm Romam libros advexit.

1 ROmam primus librorum copiam advexit[7] Æmilius Paullus, Perse Macedonum Rege devicto:[8] deindè Lucullus è Pontica præda. Post hos Cæsar dedit Marco Varroni negotium, quàm maximæ Bibliothecæ construendæ.[9] Primùm autem Romæ Bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul, atque Latinas additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimum instruxerat.

CAPUT VI.

Qui apud nos Bibliothecas instituerunt.

1 APud[10] nos quoquè Pamphilus Martyr, cujus vitam Eusebius Cæsariensis conscripsit, Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio[5] primus adæquare contendit. Hic enim in Bibliotheca sua prope triginta voluminum millia habuit. Hieronymus quoquè, atque Gennadius Ecclesiasticos Scriptores toto orbe quærentes ordine persecuti sunt, eorumque studia in uno voluminis indiculo comprehenderunt.

CAPUT VII.

Qui multa scripserunt.

1 MArcus[11] Terentius Varro apud Latinos innumerabi-

les

(1) Siquidem sing. *Idem refert Aug. lib. 2. de Doct. Christ. & lib. 18. de Civit. c. 42. & Epiph. lib. de Ponder. qua de re nimis multa à nostris hoc tempore dicta sunt.*

(2) Et vulgaris. *Hæc verba non sunt Augustini.*

(3) Miro labore rep. *Ex Catalog. Hier. in Origen. Reperit autem has editiones (ut ait Epiph.) in doliis, quinctam verò in Acteo littore ait Hieronymus in Præfat. ad homil. Origen. à se versas.*

(4) Presbyter quoque. *Aug. 18. de Civit. cap. 43.*

(5) Cujus interpretatio. *Ex eodem 2. de Doct. Christ. quæ tamen non de Hieronymi interpretatione, sed de Itala dicuntur ab Augustino.*

(6) Atque utpotè à Ch. int. v. *Hæc quidam libri non habent, nequè libro 1. de Offic. Eccles. leguntur, sunt tamen in vetustioribus.*

(7) Cap. V. Æmil. Paul. *Videndum, num ad hoc satis sit, quod Plutarchus Æmilii abstinentiam laudans narrat; libros Regis dumtaxat filiis studia litterarum tractantibus concessisse, cum auri, & argenti acervos, reliquamque prædam ne aspicere quidem voluerit.*

(8) Deindè Lucull. *Cicer. in Lucull. & 3. de Finibus. Sed quod Lucullo Isidorus, Pompejo, qui Lucullo successit, bellumque confecit, tribuit Plin. lib. 7. cap. 30.*

(9) Primum autem Rom. *Plin. lib. 7. cap. 30.* Marci Varronis in Bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione de manubiis publicata Romæ est, unius viventis posita imago est. *Nam etsi Reges illi multò ante Pollionem Bibliothecas instruxerant, non tamen fortasse publicarant, hoc est publicas fecerant.*

(10) Cap. VI. Apud nos. *Ex Epist. 141. ad Marcellam.*

(11) Cap. VII. M. T. Varr. apud Græc. *Locus est ex Hieronymi libello, qui non extat, ejus tamen eam partem, quæ ad hunc locum pertinet, refert Ruffin. invect. his verbis:* M. Terentium Varronem miratur antiquitas, quod apud Lati-

les libros scripsit. Apud Græcos quoque Chalcenterus miris attollitur laudibus : quòd tantos libros ediderit, quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoquè apud Græcos Origenes in scripturarum labore, tàm Græcos, quàm Latinos operum suorum numero superavit. Deniquè Hieronymus [1] sex millia librorum ejus se legisse fatetur. Horum tamèn omnium studia Augustinus ingenio, vel scientia sua vicit. Nàm tanta scripsit : ut diebus, ac noctibus non solum scribere libros ejus quisquam, sed nec legere quidèm occurrat.

CAPUT VIII.

De generibus Opusculorum.

1 Opusculorum [2] genera sunt tria. Primum genus excerpta sunt : quæ Græcè scholiam nuncupantur, in quibus ea, quæ videntur obscura, vel difficilia, summatim, ac brevitèr præstringuntur.

2 Secundum genus homiliæ sunt, quas Latini verba appellant, quæ proferuntur in populis. Tertium, tomi : quos nos libros, vel volumina nuncupamus. Homiliæ autem ad vulgu loquuntur : tomi verò, id est, libri majoris sunt disputationis. Dialogus est collatio duorum, vel plurimorum, quam Latini sermonem dicunt. Nam quos Græci dialogos vocant nos sermones vocamus : [3] Sermo autem dictus, quia inter utrumque seritur. Undè, & in Virgilio. Multa inter sese vario sermone serebant. Tractatus, est unius rei multiplex expositio, eò quòd trahat sensum in multa, [4] sententiam contrectando secum.

3 Differt autem sermo, tractatus, & verbum. Sermo enim altera eget persona : tractatus specialitèr ad seipsum est : verbum autem ad omnes. Undè, & dicitur : verbum fecit ad populum.

4 Commentaria dicta quasi cum mente. Sunt enim interpretationes : ut commenta juris, [5] commenta Evangelii.

5 [6] Apologeticum est excusatio, in quo solent quidam accusantibus respondere. In defensione enim, aut negatione sola positum est, & est nomen Græcum.

6 [7] Panegyricum est licentiosum, & laciniosum genus dicendi in laudibus Regum : in cujus compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod malum à Græcis exortum est : quorum levitas instructa dicendi facultate, & copia incredibili multas mendaciorum nebulas suscitavit.

7 [8] Fastorum libri sunt, in quibus Reges, vel Consules scribuntur : à fascibus dicti, id est, potestatibus. [9] Undè, & ob id libri Fastorum dicun-

tinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quivis nostrum alienos sua manu describere non possit. *Id cognomen fuit Didymo Alexandrino Grammatico, ut ait Hesichius in lib. de iis, qui in discipl. claruerunt. Vid. Suid.*

(1) Sex mill. lib. *Ità Ruffin. in Apolog. sed eum Hieronymus Mendacii arguit, vixque tertiam partem ab Euseb. relatam affirmat. Idem tamen, quod Ruffinus, tradidit Epiphanius.*

(2) Cap. VIII. Opusculorum. *Ex Hieron. præf. in Homil. Orig. in Ezech. quæ repetit etiam Ruff. in invect.*

(3) Sermo autem dict. *è Serv.*

(4) Sententiam contrectando secum. *Ità A. Aug. cum in o. l. sentiendi nullo sensu legeretur* : seu à contrectando secum. *Chacon.*

(5) Commenta juris, commenta Evang. *Commenta pro commentaria præcisè scriptum putabat A. Augustinus. Sed retinet idem verbum hodiè abscissum vulgaris sermo, ut suspicari possimus eodem modo Isidori ætate usurpatum.*

(6) Apologeticum. *Ex Lact. lib. 5. cap. 4.*

(7) Panegyric. *Ex eodem lib. 1. cap. 15.*

(8) Fastor. lib.— à fascibus dicti. *Significationi etymon aptavit, ut consuevit, alioqui à fando dici non ignorans.*

(9) Undè, & ob id. *Ex C. Neap. mendosè reliqui Ovid.*

cuntur, quia de Regibus, & Consulibus editi sunt.

8 Procemium est initium dicendi. Sunt enim procemia principia librorum, quæ ante causæ narrationem ad instruendas audientium aures coaptantur. Cujus nomen plerique Latinitatis periti sine translatione posuerunt, hoc autem vocabulum apud nos interpretatum, præfatio nuncupatur, quasi prælocutio.

9 Præcepta sunt, quæ, aut quid faciendum, aut quid non faciendum sit, docent. Quid faciendum: ut dilige Deum tuum, & honora patrem tuum, & matrem tuam. Quid non faciendum: ut, non mœchaberis, non furtum facies. Similitèr, & gentilium præcepta, vel jubent, vel vetant. Jubent faciendum, ut nudus ara, sere nudus. Vetant, ut Neve inter vites corylum sere, neve flagella summa pete. Primus autem præcepta apud Hebræos Moyses scripsit, apud Latinos [1] Martius vates primus præcepta composuit. Ex quibus est illud, postremus dicas, primus taceas. Parabolæ, & problemata nominibus suis indicant altiùs se perscrutari oportere. Parabola quippè alicujus rei similitudinem per se gerit, quod licèt sit vocabulum Græcum, jàm tamen pro Latino usurpatur. Et notum est, quòd in parabolis, quæ dicuntur rerum similitudines, rebus de quibus agitur comparantur.

10 Problemata autem, quæ Latinè appellantur propositiones, quæstiones sunt habentes aliquid, quod disputatione solvendum sit.

11 Quæstio autem est quæsitio, cùm quæritur, an sit, quid sit, quale sit.

12 Argumentum verò dictum quasi argutum, vel quasi argutè inventum, ad comprobandas res.

13 Epistolam propriè Græci vocant, quod interpretatur Latinè missa.

14 Antè chartæ, & membranarum usum, [2] in dedolatis ex ligno codicillis epistolarum alloquia scribebantur. Undè, & portitores earum tabellarios vocaverunt.

CAPUT IX.

De Ceris.

1 CEræ litterarum materies, parvulorum nutrices, [3] ipsæ dant ingenium pueris primordia sensus, quarum studium primi Græci tradidisse produntur: Græci autem, & Thusci primùm ferro in ceris scripserunt, posteà Romani jusserunt, ne graphium ferreum quis haberet. Undè, & apud scribas dicebatur, ceram ferro nè cædito. Posteà institutum est: ut ceram ossibus scriberent, [4] sicut indicat Atta in satyra dicens: Vertamus vomerem in ceram, mucroneque aremus Osseo-.Graphium autem Græcè: Latinè scriptorium dicitur. Nam γραφὴ scriptura est.

CAPUT X.

De Chartis.

1 CHartarum [5] usum primùm Ægyptus ministravit cœptum apud Memphiticam urbem. Memphis enim civitas Ægyptio-

(1) Martius vates. *Vid. Lil. Gyrald. Dialog. 4. de Poët. Latin.*
(2) In dedolat. ex l. c. *Ex Hieron. Epist. ad Niceam* 42.
(3) Cap. IX. Ipsæ dant ingen. *Carmen est Dracontii lib. 2. de Machin. Mundi.* Cera dat ingenium pueris primordia sensus. Inde fit, ut præstet littera, vel noceat.
(4) Sicut indicat Atta. *Cui cur Atta cognomen hæserit. Vid. Fest. in Atta.*
(5) Cap. X. Chartarum usus. *Plin. lib.* 13. *cap.* 12.

tiorum est, ubi chartæ usus inventus est primùm, sicut ait Lucanus: Conficitur bibula Memphitis charta papyro. Bibulam autem papyrum dixit, quòd humorem bibat. Charta autem dicta, quòd carptim papyri tegmen decerptum glutinatur. Cujus genera quàm plura sunt. Prima, & præcipua [1] Augustæa, regia, & majoris formæ in honorem Octavii Augusti appellata. Secunda Liviana ob honorem Liviæ. Tertia hieratica dicta, eò quòd ad sacros libros eligebatur, similis Augustææ, sed subcolorata. Quarta Tæniotica à loco Alexandriæ, qui ità vocatur ubi fiebat. Quinta Saitica ab oppido Sai. [2] Sexta Corneliana à Cornelio Gallo præfecto Ægypti primùm confecta. Septima emporetica, quòd ea merces involvuntur, cùm sit scripturis minus idonea.

CAPUT XI.

De Pergamenis.

1 Pergameni [3] Reges cùm charta indigerent, membrana primi excogitaverunt. [4] Undè, & pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate servatum est. [5] Hæc membrana dicuntur, quia ex membris pecudum detrahuntur. Fiebant autem primùm coloris lutei, id est, crocei, posteà verò Romæ candida membrana reperta sunt, quod apparuit inhabile esse, quòd, & facile sordescant, aciemque legentium lædant. Cùm peritiores architecti, nequè aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putent, nequè pavimenta alia, quàm è Carysteo marmore, quòd auri fulgor hebetet, & Carysti viriditas reficiat oculos. Nàm, & qui nunmulariam discunt, denariorum formis myrteos pannos subjiciunt: & gemmarum sculptores scarabeorum terga, quibus nihil est viridius, subindè respiciunt, & pictores idem faciunt: ut laborem visus eorum viriditate recreent.

2 Membrana autem, aut candida, aut lutea, aut purpurea sunt. Candida naturalitèr existunt. Luteum membranum bicolor est, quòd à confectore una tingitur parte, id est, crocatur, de quo Persius: Jàm liber, & positis bicolor membrana capillis. [6] Purpurea verò inficiuntur colore purpureo, in quibus aurum, & argentum liquescens patescat in litteras.

CAPUT XII.

De Libris conficiendis.

1 Quædam genera librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur. Breviore forma, carmina, atque epistolæ. At verò historiæ majori modulo scribebantur, & non solùm in charta, vel membranis, sed etiam, & [7] in omentis elephantinis, textilibusque malvarum foliis, atque palmarum, cujus generis Cinna sic meminit: Hæc tibi Aratæis multùm invigilata lucernis Carmina, queis ignes [8] novimus aërios, Levis in aridulo malvæ descripta li-

(1) Augustæa regia. *Regia, glossam putabat Chacon.*
(2) Sexta Corneliana. *De Corneliana nihil Plinius. Constat verò ex Dione, & aliis Cornellium Gallum Ægypto fuisse præfectum ab Augusto.*
(3) Cap. XI. Pergameni Reges. *Eumenes Pergami rex membranas primus excogitavit.*
(4) Undè, & pergamenarum. *Verba sunt Hieronymi in Epist. ad Chromat. 43.*
(5) Hæc, & membrana dic. *Et fœminino, & neutro genere. Gloss.* membranum ὑμὴν.
(6) Purpurea verò. *Hieron. ad Eustoch. de Custod. virg.* Inficiuntur membranæ colore purpureo, aurum liquescit in litteras. *Unde liquescit hic reponebat Chacon.*
(7) Cap. XII. In omentis eleph. *Hinc elephantini libri, nisi mavis codices eboreos, aut tabulas eboreas significari, de quibus meminere Ulp. de leg. 2. cap. 52. & Pompon. cap. 2. de Orig. jur.*
(8) Novimus aërios. *Sic Gotth. o. Basil. Zanchus ætherios legit. aërios autem ex illorum opinione, qui sidera non in or- ibus fixa, sed per aëra ferri existimarunt.*

libello, Prusiaca vexi munera navicula. Circumcidi libros Siciliæ primùm increbuit. Nam initio pumicabantur. Undè, & ait Catullus: Cui dono lepidum novum libellum Arido modo pumicè expolitum?

CAPUT XIII.

De Librorum vocabulis.

1 COdex multorum librorum est, liber unius voluminis. Et dictus codex per translationem à caudicibus arborum, seu vitium, quasi caudex, quòd in se multitudinem librorum, quasi ramorum contineat.

2 Volumen liber est à volvendo dictus, sicut apud Hebræos volumen legis, volumina prophetarum.

3 Liber est interior tunica corticis quæ ligno coheret. De quo Virgilius, alta liberaret in ulmo. Undè, & liber dicitur in quo scribimus, quia (1) ante usum chartæ, vel membranorum de libris arborum volumina fiebant, id est, compaginabantur. Undè, & Scriptores à libris arborum librarios vocaverunt.

CAPUT XIV.

De Librariis, & eorum instrumentis.

1 LIbrarios (constat) ante bibliopolas dictos. Librum enim Græci βιβλον vocant. Librarii autem, idem, & antiquarii vocantur; sed librarii sunt, qui, & nova, & vetera scribunt, antiquarii, qui tantummodo vetera, undè, & nomen sumpserunt.

2 Ascribendo autem scriba nomen accepit, officium exprimens vocabuli qualitate.

3 Instrumenta scribæ, calamus, & penna. Ex his enim verba paginis infiguntur, sed calamus arboris est, penna avis, cujus acumen in duo dividitur: in toto corpore unitate servata (credo) propter mysterium: ut in duobus apicibus vetus, & novum testamentum signaretur, quibus exprimitur verbi sacrementum sanguine passionis effusum.

4 Dictus autem calamus quod liquorem ponat. (2) Undè, & apud nautas calare ponere dicitur.

5 Penna autem à pendendo vocata, id est, volando. Est enim, ut diximus, avium.

6 Folia autem librorum appellata, sivè ex similitudine foliorum arborum: seu quia ex follibus fiunt, id est, ex pellibus quæ de occisis pecudibus detrahi solent, cujus partes paginæ dicuntur, eò quòd sibi invicèm compingantur.

7 Versus autem vulgò vocati, (3) quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dexteram primùm deducebant stylum: deindè convertebantur (4) ad inferiora, & rursùm ad dexteram versus, quos, hodieque rustici versus vocant.

8 (5) Scheda est, quod adhùc emendatur, & necdùm in libris redactum est, & est nomen Græcum, sicut, & tomus.

CA-

(1) Cap. XIII. Ante usum chartæ. *Ex Hieronym. ad Nicæam.*

(2) Cap. XIV. Unde apud nautas calare. *Quo verbo nostri quoque Trasones utuntur, cum* calar el sombrero, calar la visera, *atque alia hujusmodi effitiunt inde etiam dies intercalares dictos vult, quasi interpositos inf. cap.* 17.

(3) Quia sic scribebant antiqui sicut arat. terr. *Id Græci (ut ait Pausan. lib.* 1. ἠλιακῶν) βουστροφηδὸν γράφειν *dixere. Versum autem vocabantur rustici; cùm sulco ad finem perducto, iterùm eo redditur, undè arationis initium est, quod est versum Peragere Plinio lib.* 18. *cap.* 19.

(4) Ad inferiora. *Al. ad inferiorem.*

(5) Scheda. *Charis. lib.* 1. Scida charta sine aspiratione, à scindendo dicta est, sed etiam alii cum aspiratione schedam ex Græco ἀπὸ τοῦ σχίζειν dictam putant.

CAPUT XV.

De Canonibus Evangeliorum.

1 CAnones Evangeliorum [1] Ammonius Alexandriæ Episcupus primus excogitavit, quem posteà Eusebius Cæsariensis secutus, pleniùs composuit. Qui ideò facti sunt: ut per eos invenire, & scire possimus, qui reliquorum Evangelistarum similia, aut propria dixerunt. Sunt autem numero decem, quorum primus continet numeros, in quibus quatuor eadem dixerunt: Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes. Secundus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Lucas. Tertius, in quibus tres, Matthæus, Lucas, Joannes. Quartus, in quibus tres, Matthæus, Marcus, Joannes. Quintus, in quibus duo, Matthæus, Lucas. Sextus, in quibus duo, Matthæus, Marcus. Septimus, in quibus duo, Matthæus, Joannes. Octavus, in quibus duo, Marcus, Lucas. Nonus, in quibus duo, Lucas, Joannes. Decimus, in quibus singuli eorum propria quædam dixerunt, quorum expositio hæc est. Per singulos enim Evangelistas numerus quidàm capitulis affixus adjacet, quibus numeris [2] subdita est æra quædam minio notata, quæ indicat in quoto canone positus sit numerus, cui subjecta est æra. Verbi gratia: Si est æra prima, in primo canone: Si secunda, in secundo: Si tertia, in tertio, & sic per ordinem usquè ad decimum perveniens. Si igitur aperto quolibet Evangelio placuerit scire, qui reliquorum Evangelistarum similia dixerunt, assumes adjacentem numerum capituli: & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibique inveniens quot, & qui dixerint: & ità demùm in corpore inquisita loca, quæ ex ipsis numeris indicantur per singula Evangelia de isdem dixisse invenies.

CAPUT XVI.

De Canonibus Conciliorum.

1 CAnon [3] autem Græcè, Latinè regula nuncupatur. Regula autem dicta, quòd rectè ducit, nèc aliquando aliorsùm trahit. Alii dixerunt regulam dictam, vel quòd regat, vel quod normam rectè vivendi præbeat, vel quod distortum, pravumque quid corrigat.

2 [4] Canones autem generalium Conciliorum à temporibus Constantini cœperunt. In præcedentibus namque annis, persecutione fervente, docendarum plebium minimè dabatur facultas. Indè Christianitas indiversas hæreses est scissa, quia non erat licentia Episcopis in unum convenire, nisi tempore supradicti Imperatoris. Ipse n. dedit facultatem Christianis liberè congregari. Sub hoc etiam Sancti Patres in Concilio Nicæno de omni orbe terrarum convenientes, juxta fidem Evangelicam, & Apostolicam secundum post Apostolos symbolum tradiderunt.

3 Inter cætera autem Concilia quatuor esse (scimus) venerabiles Synodos, quæ totam principalitèr fidem complectuntur, quasi quatuor Evange-

(1) Cap. XV. Hammonius. *Ex Hironymi Catalogo, & Præf. in Evang. & Præf. Euseb. ad Canones Hammonii.*

(2) Subdita est æra quæd. *Vel ex hoc loco apparet æram nihil esse aliud, quàm numeri notam. Nàm quam Isidorus æram, Hieronymus numerum dixit, & Victor Capuanus in Præf. ad harmoniam Evangelicam Tatiani eadem de re.* Memoratos numeros prius curiosus lector si velit inspiciens facilè ex nota numeri reperta comprobet lectione. *Vid. suprà lib. 5. c. 34.*

(3) Cap. XVI. Canon autem. *Hoc caput ex alio Isidori volumine à Braulione, qui hoc opus intirpolavit, in librosque digessit, accersitum videtur. Nàm, & Concilior. Acta hoc opere condita contineri inferius dicitur, & multa hujus loci verba in ea Præf. quæ inscribitur origo Concilior. reperiuntur.*

(4) Canones autem gen. *Citantur hæc à Grat. disc. 15. cap. 1. & Ivone lib. 2. tit. xi. cap. 16. Panorm. ex 18. cap. lib. 6. Etymolog. Eademque in Rabani margine ex 17.*

gelia, vel totidèm paradisi flumina.

3 Harum prima Nicæna Synodus trecentorum octodecim Episcoporum Constantino Augusto imperante peracta est. In qua, Arianæ perfidiæ damnata blasphemia, quam de inæqualitate Sanctæ Trinitatis idem Arius asserebat: consubstantialem Deo Patri, [1] Deum Filium, eadem Sancta Synodus per symbolum definivit.

4 Secunda Synodus centum quinquaginta patrum sub Theodosio seniore [2] Constantinopoli congregata est, quæ Macedonium, Spiritum Sanctum Deum esse negantem, condemnans consubstantialem Patri, & Filio Sanctum Spiritum demonstravit, dans symboli formam, quam tota Græcorum, & Latinorum confessio in Ecclesiis prædicat.

5 [3] Tertia Synodus Ephesina prima, ducentorum Episcoporum sub juniore Theodosio Augusto edita, quæ Nestorium duas personas in Christo asserentem justo anathemate condemnavit: [4] ostendens manere in duabus naturis unam Domini Jesu Christi personam.

6 [5] Quarta Synodus Calcedonensis sexcentorum triginta Sacerdotum sub Martiano Principe habita est, in qua Euthychem Constantinopolitanum abbatem Verbi Dei, & carnis unam naturam pronuntiantem, & ejus defensorem Dioscorum quemdam Alexandrium Episcopum, & ipsum rursum Nestorium cum reliquis hæreticis una Patrum sententia prædamnavit prædicans eadem Synodus [6] Christum Dominum de Virgine sic natum, ut in eo substantiam, & divinæ, & humanæ [7] confiteamur naturæ. Quatuor hæ sunt Synodi principales, fidei doctrinam plenissimè prædicantes: sed, & si qua sunt Concilia quæ Sancti Patres spiritu Dei pleni sanxerunt, post istorum quatuor auctoritatem omni manent stabilita vigore: [8] quorum gesta in hoc corpore condita continentur.

7 Synodus autem ex Græco interpretatur commitatus, vel cœtus.

8 [9] Concilii verò nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quo causæ agebantur, conveniebant omnes in unum, communique intentione tractabant. * Undè, & Concilium à communi intentione dictum, [10] quasi communicilium. Nàm cilia oculorum sunt. Undè, & considium, consilium, d. in, l. litteram transeunte.

Cœ-

(1) Deum Filium. *Dei Filium Gratian.*

(2) Constantinopoli. *Al. Constantinopolim.*

(3) Tertia Synod. *Antè hac verba Ivo, cap.* 20. Hæc Synodus acta est temporibus Damasi Papæ Romani, Cyrilli Hierosolymitani Episcopi. Nectarii Constantinopolitan. (*sic n. lengendum non*) *Nestorii.*

(4) Ostendens manere. *Gennad.* Sixtus Urbis Rom. Epicopus Decretum Synodi adversum Nestorium à se habitum volumine describens ad Orientis, & Occidentis Ecclesias dedit, confirmans duabus in Christo manentibus perfectè naturis, unam Filii Dei credendam esse personam, *& rursus eadem ferè in Leporio.*

(5) Quarta Synod. *Antè hac verba Ivo, cap.* 21. Hæc Synodus acta est temporibus Cœlestini Papæ Romani, Juvenalis Constantinopol. Episcopi. *Ubi pro Constantinopolitani, Hierosolymitani legendum admonuit A. Augustin.*

(6) Christum Dominum. *Christum Deum alii libri, & Grat. Ivo Raban.*

(7) Confiteamur naturæ. *Addit post hac verba solus Ivo.* Hæc Synodus acta est temporibus Leonis Papæ Rom. & Juvenalis Hierosolimitani Episcopi, Anatolii Constantinopolitani. *Sic n. legendum non Athanasii.*

(8) Quorum gesta in hoc opere. *Hac omissa oportuit.*

(9) Concilii nom. t. e. m. Rom. *è Serv Æn. 6. ad v.* Nec verò h. s. s. d. *Quid autem esset Concilium ostendunt Lalii Felicis verba apud Agell. lib. 5. cap.* 27. Qui non universum populum, sed partem aliquam adesse jubet, non comitia, sed Concilium edicere debet. *Sic enim legendum docuit A. August. ex Cicerone, & Livio.*

(10) Quasi communicilium *Ità Rabanus*: quasi consilium *veteres libri, unus Salment. antè* 860. *annos scriptus*, quasi conscilium, *quod ad hunc quidem locum attinet, mendosè, rem totam attentius si spectes, haud prorsus absurdè. Nam* Conscilium. *Isidori ætate solere scribi, mihi certè non fit dubium, nam, & paullòpost idem codex habet*: Vel conscilium à societate, &c. *E qua scriptura duas ipse notationes confeci: ut conscilium, sit (neglecto s.) concilium, & hoc quasi communicilium, vel sit (neglecto c.) consilium; & hoc quasi considium d. in l. litteram transeunte, qua de re Festus.* Consilium, vel à consulendo, vel quod in unam rem plurium mentes considerant. *Fuisse autem hanc conscilii scripturam in usu testatur Pierius Valerianus lib. 9. Æn. ad V.* Consilium summis r. d. r. h. *Hoc Gratiani correctores non viderunt, nulla tamen re illorum sensus æquè adjuvatur. Nos antiquorum codicum scripturam repræsentavimus, quæ, hoc animadverso, & emendari, & suppleri facilè possit, ut nihil sit jam ampliùs, quod desideretur.*

9 Cœtus verò conventus est, vel congregatio à coëundo, id est, conveniendo in unum. Undè, & conventus est nuncupatus: sicut conventus cœtus, vel concilium à societate multorum in unum.

CAPUT XVII.

De Cyclo Paschali.

1 PAschalem [1] Cyclum Hippolytus Episcopus temporibus Alexandri Imperatoris primus conscripsit. Post quem probatissimi auctores Eusebius Cæsariensis, [2] Theophilus Alexandrinus, Prosper quoque natione Aquitanus, atque [3] Victorius amplificatis ejusdem festivitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt, cujus quidem rationem beatissimus Cyrillus Alexandrinæ Urbis Episcopus in xcv. annos [4] per quinquies decem novies calculans, [5] quoto Kalendas, vel Luna debeat Paschalis sollemnitas celebrari, summa brevitate notavit.

2 Cyclus autem vocatus, eò quòd in orbem digestus sit, & quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate, & sine ulla arte. Undè factum est: ut cujusque materiæ carmina [6] simplici formitate facta cyclica vocarentur. [7] Hinc, & laterculum dictum, quòd ordinem habeat [8] stratum annorum.

Primus Cyclus decemnovenalis.

		Lunæ.
B.Com.an.ii.Idus	April.	xx
C.vi.Kal.	April.	xvi
Em.xvi.Kal.	Maii	xvii
C.vi.Idus	April.	xx
B.C.ix.Kal.	April.	xv
E.ii.Idus.	April.	xvi
C.ii.Non.	April.	xix
E.viii.Kal.	Maii	xx
B.C.v.Idus	April.	xv
C.ii.Kal.	April.	xviii
E.xii.Kal.	Maii	xix
C.Non.	April.	xv
B.C.v.Kal.	April.	xvii
E.xvi.Kal.	Maii	xviii
C.vi.Idus	April.	xxi
C.ix.Kal.	April.	xvii
B.E.xi.Idus	April.	xvii
C.ii.Non.	April.	xx
E.viii.Kal.	Maii	xxi

Secundus Cyclus Lunæ.

		Lunæ.
C.v.Idus	April.	xviii
B.C.ii.Kal.	April.	xx
E.xii.Kal.	Maii	xxi
C.Non.	April.	xvii

C.v.Kal.

(1) Cap. XVII. Paschalem Cyclum Hippolytus Episcopus. *Post vocem Episcopus lacuna, est in Cod. Neap. Hieronymus in Catalogo, negat se reperire potuisse cujus Urbis Episcopus fuerit. Gelasius Papa Metropolis Arabum Episcopum facit (Bostræ fortasse) ejus enim Urbis susbcriptio in conciliis nonnunquam legitur. Zonaras, & Nicephorus Portus Romæ Episcopum fuisse tradunt. Reperta Romæ est antè annos xx. illius marmorea statua sedentis, legiturque cyclus hic Paschalis in lateribus sedis cum Catalogo operum illius, ncn tamen integro, quia lapis ea lapis ea parte fractus.*

(2) Theophilus. *Ex Catalogo Gennadii.*

(3) Victorius. *Ità omninò legendum ex Bed. lib. 6. de Ratione temp. cap. 48. & ex Gennadio cujus verba sunt:* Victorius homo Aquitanicus, invitatus à S. Hylario Urbis Romæ Episcopo composuit Paschalem cursum. (*Al. recursum*) indagatione cautissima, post quatuor Priores, qui composuerant, id est, Hippolytum, Eusebium, Theophilum, Prosperum. *Victorius quoque legitur in vetustiss. libris Salmant. & Complut.*

(4) Per quinquies decem novies. *Per quinquies decies novies Neap.*

(5) Quoto Kal. vel Luna. *Concil. Bracar. 2. cap. 9. quoto Kalendar. die, vel quota Luna.*

(6) Carmina simplici formitate facta cyclica. *Alii cyclia cum Rabano, sivè id carminis genus arte quadam fieret, ut ait Aristophanis interpres in Avibus. Nam, & κύκλα poëmatis quidam Homerum auctorem fuisse voluerunt, ut ait Phipon. ad lib. 1. ἀναλ sivè inscitia potiùs fieret, ut vult Acron ad carmen. Horat. Nec sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim. Undè Cyclici à plerisque Græcis triviales, & circumforanei Poëtæ dicuntur.*

(7) Hinc, & laterculum dictum. *Sic in melioribus libris, & rectè. Concilium Tolet. iv. cui Isidorus interfuit, cap. 4.* Solet in Hispaniis de Sollemnitate Paschali varietas existere prædicationis, diversa enim observantia laterculor. Paschalis festivitatis errorem interdùm parturit. *& Cedrenus.* ἡ παρ' Ἕλλησιν ὀπτὴ πλίνθος λατέρκουλον παρὰ Ῥωμαίοις λέγεται, *&c. & Hieronym. in Ezech. cap. 4.* Pro latere, qui Græcè dicitur genere fœminino ἡ πλίνθος Symmachus manifestius interpretatus est πλινθεῖον, quem nos laterculum, & abacum appellare possumus.

(8) Stratum annorum. *Tertull. de Resurrect. Carn.* Ordo temporum sternitur.

C.v.Kal.	April.	xx
B.E.xvi.Kal.	Maii	xx
C.Kal.	April.	xvi
E.xi.Kal.	Maii	xvii
C.Idus	April.	xx
B.C.v.Kal.	April.	xv
E.xv.Kal.	Maii	xvi
C.v.Idus	April.	xix
C.viii.Kal.	April.	xv
B.E.Idus	April.	xv
C.Non.	April.	xviii
C.v.Kal.	April.	xxi
E.iv.Idus	April.	xv
B.C.Kal.	April.	xvii
E.xi.Kal.	Maii	xviii

Tertius Cyclus Lunæ.

		Lunæ.
C.viii.Idus	April.	xv
C.iv.Kal.	April.	xviii
B.E.xv.Kal.	Maii	xviii
C.v.Idus	April.	xxi
C.viii.Kal.	April.	xvii
E.xviii.Kal.	Maii	xviii
B.C.Non.	April.	xx
E.vii.Kal.	Maii	xxi
C.iv.Idus	April.	xvii
C.iv.Non.	April.	xx
B.E.xi.Kal.	Maii	xx
C.viii.Idus	April.	xvi
C.iv.Kal.	April.	xix
E.xiv.Kal.	Maii	xx
B.C.iv.Non.	April.	xv
C.viii.Kal.	April.	xviii
E.xviii.Kal.	Maii	xviii
C.iii.Kal.	April.	xix
B.E.xiv.Kal.	Maii	xv

Quartus Cyclus Lunæ.

		Lunæ.
C.iii.Idus	April.	xix
C.vii.Kal.	April.	xv
E.xvii.Kal	Maii	xvi
B.C.viii.Idus	April.	xviii
C.iv.Kal.	April.	xxi
E.iii.Idus	April.	xv
C.iii.Non.	April.	xviii
B.E.x.Kal.	Maii	xviii
C.xviii.Kal.	Maii	xxi
C.iii.Kal.	April.	xvii
E.xiii.Kal.	Maii	xviii
B.C.iv.Idus	April.	xx
C.vii.Kal.	April.	xvi
E.xvii.Kal.	Maii	xvii
C.vii.Idus	April.	xx
B.C.xi.Kal.	April.	xv
E.iii.Idus	April.	xvi
C.iii.Non.	April.	xix
E.ix.Kal.	Maii	xx

Quintus Cyclus Lunæ.

		Lunæ.
B.C.vii.Idus	April.	xvi
C.iii.Kal.	April.	xix
E.xiii.Kal.	Maii	xx
C.ii.Non.	April.	xvi
B.C.vii.Kal.	April.	xvii
E.xvii.Kal.	Maii	xix
C.ii.Kal.	April.	xv
E.xii.Kal.	Maii	xvi
B.C.iii.Idus	April.	xviii
C.iii.Non.	April.	xxi
E.xvi.Kal.	Maii	xv
C.vi.Idus.	April.	xviii
B.C.iii.Kal.	April.	xx
E.xiii.Kal.	Maii	xxi
C.ii.Non.	April.	xvii
C.vi.Kal.	April.	xx
B.E.xvii.Kal.	Maii	xx
C.ii.Kal.	April.	xvi
E.xii.Kal.	Maii	xvii

1 [1] POst cujus expletionem ad primum exordium recurrendum. Antiquitus Ecclesia Pascha decima quarta Luna cum Judæis cele-bra-

(1) Post cujus expletionem. *Quæ antè hæc in impressis sunt.* A conditione mundi, usque ad hunc novissimum Cycli annum computantur anni 592. *à manuscriptis vetustioribus absunt, nequè in reliquis idem numerus legitur, sed, vel.* 5900. *vel* 5911. *vel.* 5921.

brabat, quocumque die ocurreret: quem ritum Sancti Patres in Nicæna Synodo prohibuerunt, constituentes non solùm Lunam Paschalem, & mensem inquerire, sed etiam, & diem resurrectionis Dominicæ observare: & ob hoc Pascha à quartadecima Luna, usque ad vigessimam primam extenderunt: ut dies Dominicus non omitteretur.

2 [1] Paschæ autem vocabulum non Græcum, sed Hebræum est: nec à passione, quoniam πάσχειν Græcè dicitur pati, sed à transitu Hebræo verbo Pascha appellatum est, eò [2] quòd tùnc Populus Dei ex Ægypto transierit. Undè, & in Evangelio: Cùm vidisset inquit, Jesus, quia venit hora ut transiret de mundo ad Patrem. [3] Cujus nox ideò pervigil ducitur, propter adventum Regis, ac Dei nostri: ut tempus resurrectionis ejus nos non dormientes, sed vigilantes inveniat. Cujus noctis duplex ratio est: sivè quòd in ea vitam tùnc recepit cùm passus est: sivè, quòd posteà eadem hora, qua resurrexit, ad judicandum venturus est. Eo autem modo agimus Pascha: ut non solùm mortem, & resurrectionem Christi in memoriam revocemus, sed etiam cætera, ([4] quæ circa eum attestantur) ad sacramentorum significationem inspiciamus. Propter initium enim novæ vitæ, & propter novum hominem, quem jubemur induere, & exuere veterem expurgantes vetus fermentum: ut simus nova conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergò vitæ novitatè primus [5] mensis in anni mensibus celebrationi Paschali mysticè attributus est.

3 Quòd verò tertiæ hebdomadæ die Pascha celebratur, i. qui dies occurrit à quartadecima in vicessimam-primam, hoc significat: quia in toto tempore sæculi, quod septenario dierum numero agitur, nùnc tertium tempus hoc sacramentum aperuit. Primum enim tempus est ante legem, secumdùm sub lege, tertium sub gratia. Ubi jam manifestatum est sacramentum priùs occultum in prophetico ænigmate, ideò, & propter hæc tria sæculi tempora resurrectio Domini triduana est. Quòd verò à quartadecima Luna, usque ad vigessimamprimam per dies septem Paschalis dies quæritur: hoc fit propter ipsum numerum septenarium, quo universitatis significatio sæpè figuratur, qui etiam ipsi Ecclesiæ tribuitur propter instar universitatis, undè, & Joannes Apostolus in Apoc. ad septem scribit Ecclesias. Ecclesia verò in ista adhùc mortalitate carnis constituta propter ipsam mutabilitatem, Lunæ nomine in scripturis significatur.

4 Varia autem observantia opinionum Paschalis festivitatis interdùm errorem gignit. Latini namque à tertio Nonas Martii, usquè in tertium Nonas Aprilis primi mensis Lunam inquirunt, & si quartadecima Luna die Dominico provenerit, in alio die Dominico Pascha protrahunt. Græci primi mensis Lunam ab octavo Idus Martias, usquè in diem Non. April. observant, & si quintadecima Luna die Dominico incurrerit, sanctum Pascha celebrant. Hujusmodi igitur dissen-

(1) Pasquæ autem vocab. *Ex August. Epistol. ad Januar.* 119. *Vid. Hieron. ad Matth.* 26.
(2) Eò quòd Populus de Ægypt. *t. Immò, quod Angelus percutiens postes agni sanguine illitos cæde abstinens prætergressus sit. Ut Hieronym. loco citat. & Phil. sed hæc Augustini sunt.*
(3) Cujus nox ideò pervigil. dicitur. *Ex Lact. lib.* 7. *cap.* 19.
(4) Quæ circa eum attest. *Absunt hæc ab obtimo Cod. Tolet.*
(5) Primus mensis. *Expunximus τὸ novorum, nam nequè apud Aug. est, nequè esse debet. Vid. Exod.* 12.

sensio inter utrosque Paschalem regulam turbat.

5 Communis annus dicitur, qui [1] duodecim tantùm Lunas, hoc est, dies CCCLIV. habet. Dictus autem communis, quia sæpè duo ità conjuncti incedunt, ut invicem se in Paschali sollemnitate sequantur: nam embolismus annus semper solus est.

6 Embolismus annus est, qui tredecim menses lunares, id est, CCCLXXXIV. dies habere monstratur. Ipse est annus sancto Moysi divinitùs revelatus, in quo jubentur ii, qui longiùs habitabant in secundo mense Pascha celebrare. Embolismus autem nomen Græcum est, quod interpretatur Latinè superaugmentum, eò quòd expleat numerum annorum communium, quibus undècim lunares dies deesse cernuntur.

7 Embolismi autem anni, & communes sic inveniuntur. Si enim à quartadecima Luna Paschæ præcedentis, usquè ad quartamdecimam sequentis CCCLXXXIV. dies fuerint: embolismalis annus est, si CCCLIV. communis.

8 Bissextus est post annos quatuor unus dies adjectus. Crescit enim per singulos annos quarta pars assis. At ubi quarto anno assem compleverit, bissextum unum facit. Dictus autem bissextus, [2] quia bis sexies ductus assem facit: quod est unus dies, sicut quadrantem propter quater ductum, quod est bissextus: quem super dierum cursum in anno [3] Sol facit: sivè quòd nequeat [4] annus subintroduci, nisi bissexto Kal. Mart. computaveris, hoc est, & prima die sexta Kal. Martias, & addito bissexto alio die sexto Kal. Martias iteraveris. A sexto autem Kal. Martias usque in diem pridiè Kalendas Januarias, in Lunæ cursu bissextus apponitur, atque indè detrahitur.

9 Intercalares autem dies idcircò vocantur, quia interponuntur, ut ratio Lunæ, Solisque conveniant. Calare enim ponere dicitur, intercalare interponere.

10 Epactas Græci vocant, Latini adjectiones annuas lunares, quæ per undenarium numerum, usque ad tricenarium in se revolvuntur. Quas ideò Ægyptii adjiciunt, ut lunaris emensio rationi Solis æquetur. Luna enim juxta cursum suum vigintinovem semis dies lucere dignoscitur, & fiunt in annum lunarem dies CCCLIV. Remanent ad cursum anni solaris dies undecim, quos Ægyptii adjiciunt. Undè, & adjectiones vocantur: absque his non invenies Lunam quota sit in quolibet anno, & mense, & die. Istæ Epactæ semper xi. Kal. April. reperiuntur in eadem Luna, quæ fuerit eo die. Continentur autem circulo decemnovenali: sed cùm ad xxix. Epactas pervenerit, qui est circulus decemnovenalis jam sequenti anno non addes super vigintinovem, undecim: ut decem annunties detractis triginta, sed indè reverteris, ut undecim pronunties.

CAPUT XVIII.

De reliquis Festivitatibus.

1 Festivitas dicta à festis diebus, quasi festiditas, eò quòd in eis

N

(1) Qui xii. tantùm Lunas. *Al. lunationes.*

(2) Quia bis sexies. *Ità scribi placuit. A. Augustino, ut sexiaes semissem significaret, quod voluit Isidorus. Atqui certum est, bissextum appellari, quod bis sexto Kal. Mart. dicamus, quod ipse statim subdit.*

(3) Sol facit. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam ms. etiam Gotthicis, ut in Oniensi, & Cæsaraug. recipienda non putavimus, ea sunt:* : Quia tres dies sine auctore Sole transierunt initio conditionis dierum. Indè quarta pars assis per annum crescit, & quarto anno diem integrum reddit. Inde Ægyptii inventores hujus artis ob exaltationes siderum auctore Sole dici in quarta feria condito, unum diem in quartum annum adjecerunt in honorem Solis, & Lunæ.

(4) Quod nequeat annus subintroduci. *Al. annum subintroducere.*

eis sola res divina fit. Quibus contrarii sunt fasti, in quibus jus fatur, id est, dicitur. Sollemnitas à Sacris dicitur, ità suscepta: ut mutari ob religionem non debeat: (1) à sollo, id est, firmo, atque solido nominata.

2 Celebritas autem nominatur, quòd non ibi terrena, sed cœlestia tantùm agantur.

3 (2) Pascha festivitatum omnium prima est, de cujus vocabulo jàm superiùs dictum est.

4 Pentecoste sicut, & Pascha apud Hebræos celebris dies erat, quæ post quinque decadas Paschæ celebratur: undè, & vocabulum sumpsit. πέντε enim Græcè quinque, in quo die secundum legem Panes Propositionis de novis frugibus offerebantur. Cujus figuram annus jubilœus in testamento veteri gessit: quæ nùnc iterùm per figuram repromissionis æternam requiem præfigurat.

5 (3) Epiphania Græcè, Latinè apparitio, sivè manifestatio vocatur. Eo enim die Christus sideris indicio Magis apparuit adorandus. Quod fuit figura primitiæ credentium gentium. Quo die, & dominici baptismatis Sacramentum, & permutatæ in vinum aquæ factorum per dominum signorum principia extiterunt. Duæ sunt autem Epiphaniæ: prima, in qua natus Christus Pastoribus Hebræorum Angelo nuntiante apparuit: secunda, in qua ex gentium Populis Stella indice præsepis cunabula Magis adoraturis exhibuit.

4 Scenopegia sollemnitas Hebræorum, de Græco in Latinum, tabernaculorum dedicatio interpretatur, quæ celebrabatur à Judæis in memoriam expeditionis, cùm ab Ægypto promoti in tabernaculis agebant, & ex eo Scenopegia: σκήνη enim Græcè, tabernaculum dicitur. Quæ sollemnitas apud Hebræos Septembri mense celebrabatur.

5 (4) Neomenia apud nos Kalendæ: apud Hebræos autem, (quia secundum lunarem cursum menses supputantur) & Græcè μήνη Luna appellatur: indè Neomenia, id est, nova Luna. Erant enim apud Hebræos ipsi dies Kalendarum ex legali institutione sollemnes, de quibus dicitur in Psalmo: Canite initio mensis tuba, in die insigni sollemnitatis vestræ.

6 (5) Encænia autem est nova Templi dedicatio. Græcè enim καινὸν dicitur novum. Quandò enim aliquid novum dedicatur, encænia dicitur. Hanc dedicationis Tem pli sollemnitatem Judæi Octobri mense colebrant.

8 Dies Palmarum ideò dicitur, quia in eo Dominus, & Salvator noster, sicut Propheta cecinit, Hierusalem tendens asellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis palmarum multitudo plebium obviam ei clamaverunt: Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini Rex Israël. Vulgus autem ideò eum diem (6) Capitilavium vocant: quia tunc moris est lavandi capita infantium, qui ungendi sunt: ne observatione quadragessimæ sordidata ad unctionem accederent. (7) Hoc autem die symbolum competentibus traditur propter confinem Dominicæ Paschæ solemnitatem: ut

(1) Cap. XVIII. Ab sollo i. firmo. *Vid. Fest.*
(2) Pascha fest. *De his tribus festivitatibus. Vid. Hieron. ad Zach. cap.* 1.
(3) Epiph. *Qui dies à Græcis Baptismo Christi dicatus est, sed quid potissimum hoc die sit factum (ait S. Maximus) noverit ille, qui fecit.*
(4) Neomen. *Ex Hieron. Epist. ad Sunnian.*
(5) Encæn. *Ex August. tract.* 18. *in Joann.*
(6) Capitilavium. *Vid. lib.* 1. *de Off. cap.* 27. *& Rab. lib.* 2. *cap.* 35.
(7) Hoc autem die Symb. Comp. *Qui dicantur competentes, inf. lib.* 7. *cap. ultim.*

ut qui jam ad Dei gratiam percipiendam festinant fidem, quam confiteantur agnoscant.

9 Cœna Dominica dicta est, eò quòd in illo die Salvator Pascha cum Discipulis suis fecerit: quod hodie, sicut est traditum, celebratur, sanctumque in eo chrisma conficitur, (1) atque initium novi, & veteris cessatio testamenti declaratur.

10 Sabbatum ab Hebræis ex interpretatione vocabuli sui requies nominatur: quod Deus in ipso, perfecto mundo, requievisset. Siquidèm, & eo die requievit in sepulchro Dominus, ut quietis illius mysterium confirmaret: quod Judæis observandum in umbra futuri præceptum est. Sed postquam Christus in sepultura sua ejus figuram adimplevit, observatio ejus quievit.

11 Dominicus dies proindè vocatur, quia in eo resurrectionis Domini nostri gaudium celebratur. (2) Qui dies non Judæis, sed Christianis in resurrectionem Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festivitatem suam. Illis enim solùm celebrandum Sabbatum traditum est: quia erat antè requies mortuorum: (3) resurrectio autem nullius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur. Postquàm autem facta est talis resurrectio in Corpore Domini: ut præiret in capite Ecclesiæ, quòd corpus Ecclesiæ speraret in fine: jàm dies Dominicus, id est, octavus, qui, & primus, celebrari cœpit.

CAPUT XIX.

De Oficiis.

1 OFficiorum plurima sunt genera: sed præcipuum illud, quod in sacris, divinisque rebus habetur. (4) Officium autem ab efficiendo dictum, quasi efficium: propter decorem sermonis una mutata littera, vel certè: ut quisque illa agat, quæ nulli officiant, sed prosint omnibus.

2 Vespertinum officium est in noctis initio vocatum, (5) à Stella vespere, quæ surgit oriente nocte.

3 Matutinum verò officium est, in lucis initio, à stella lucifero appellatum, quæ inchoante manè oritur. Quorum duorum temporum significatione ostenditur: ut die, ac nocte sempèr Deus laudetur.

4 (6) Missa tempore sacrificii est, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Levita: Si quis Catechumenus remansit, exeat foras, & indè Missa, quia Sacramentis Altaris interesse non possunt, qui nondùm regenerati noscuntur.

5 Chorus est multitudo in sacris collecta, & dictus chorus, quòd initio in modum coronæ circum aras starent, & ità psallerent. (7) Alii chorum dixerunt à concordia, quæ in charitate consistit, quia si charitatem non habeat, respondere convenientèr non potest. Cùm autem unus canit, Græcè monodia, (8) Latinè sincinnium dicitur: cùm verò duo canunt, bicinium appellatur, cùm multi chorus. Nàm cho-

(1) Atque in n. a. v. e. t. d. *Addita sunt hæc ex veteribus libris, quæ in editis non erant: in quibus autem manuscriptis deerant, lacuna tantundem patebat.*
(2) Qui dies non Jud. suam. *Verba Aug. Epist.* 119. *cap.* 13.
(3) Resurrectio autem. *Ibid.*
(4) Cap. XIX. Oficium autem ab eff. *Ex Amb.* 1. *Off. cap.* 8.
(5) A Stella vespere. *Virg.* Denique quid vesper serus vehat, *& alias sæpè.*
(6) Missa. *Ambrosium, Leonem, aliosque Patres sequitur. De Missæ etymol. multa Claut. Sanct. in Præf. ad Liturg.*
(7) Alii chorum à concord. *Ex Aug. in Ps.* 87.
(8) Latinè Sincinniam. *Fest.* Sincinnium cantionem solitariam. *Agellius lib.* 20. *cap.* 2. Qui rectius locuti sunt, Sincinnistas littera n. gemina dixerunt. Sincinnium n. genus veteris cantionis fuit. *& paullò-post.* Accius Poëta Sincinnistas

chorea ludicrum cantilenæ, [1] vel saltationes classium sunt.

6 Antiphona ex Græco interpretatur vox reciproca, duobus, scilicèt, choris alternatìm psallentibus ordine commutato, sivè de uno ad unum: quod genus psallendi Græci invenisse traduntur. [2] Responsorios Itali tradiderunt: quòd indè Responsorios cantus vocant.: quod alio desinente, id alter respondeat. Inter Responsorios autem & Antiphonas hoc differt, quòd in Responsoriis unus versum dicit, in Antiphonis autem versibus alternant chori.

7 Lectio dicitur, quia non cantatur: ut Psalmus, vel Hymnus, sed legitur tantùm. Illìc enim modulatio, hic sola pronuntiatio quæritur.

8 [3] Canticum est vox cantantis in lætitiam.

9 [4] Psalmus autem dicitur, qui cantatur ad Psalterium, quo usum esse David Prophetam in magno mysterio prodit historia. Hæc autem duo in quibusdam Psalmorum titulis juxta musicam artem alternatìm sibi apponuntur. [5] Nàm Canticum Psalmi est, cùm id, quod organum modulatur, vox posteà cantantis eloquitur. Psalmus verò cantici, cùm quod humana vox præloquitur, ars organi modulantis imitatur. Psalmus autem à Psalterio dicitur, undè nèc mos est ex alio opere eum componi.

10 Tres autem gradus sunt in cantando: [6] primus succentoris, secundus incentoris, tertius accentoris.

11 [7] Diapsalma Hebræum verbum quidam esse volunt, quo significatur, sempèr, i. quòd illa, quibus hoc interponitur, sempiterna esse confirment. [8] Quidam verò Græcum verbum existimant, quo significatur intervallum psallendi, ut psalma sit, quod psallitur: diapsalma verò interpositum in psallendo silentium: ut quemadmodum sympsalma dicitur vocum copulatio in cantando, ità diapsalma disjunctio earum, ubi quædam requies disjunctæ continuationis ostenditur. Undè illud probabile est, non conjungendas sententias in psallendo, ubi diapsalma interpositum fuerit, quia ideò interponitur: ut conversio sensuum, vel personarum esse noscatur.

12 Hymnus est [9] canticum laudantium, quod de Græco in Latinum laus interpretatur, pro eo, quòd sit carmen lætitiæ, & laudis. [10] Propriè autem Hymni sunt cantus continentes laudem Dei. Si ergò sit laus, & non sit Dei, non est Hymnus; si sit, & laus, & Dei laus, & non cantetur, non est Hymnus. Si ergò, & in laudem, & Dei, & cantatur, tùnc est Hymnus.

Cui

tas appellari ait nebuloso nomine, quod Sincinnium cur diceretur, ei obscurum esset. *Sed quoniam assam vocem Asconius, & Nonius solam interpretantur: assicinium, ut assipondium dictum suspicabatur Chacon.* Sicinnium *apud Rabanum.*

(1) Vel saltationes classium. *Ità vetustiores libri al. psaltationes plausuum. Neap. Ludicrum cantinelæ, vel plausuum sine voce saltationes.*

(2) Responsorios. *Vel responsoria, utroque n. modo loquitur in lib. de Off. & in Regul. Monach. 6. de Off.*

(3) Canticum ex vox. *Ex Hylar. in Prolog. Ps.*

(4) Psalmus autem. *Ex Aug. in Ps. 4.*

(5) Nam Canticum Psal. *Ex eodem Hylario, vel Ruff.*

(6) Primus succentoris. *Permutari volebat hæc Chacon, ut esset primus incentoris locus, ex Varr. 1. de Re Rust. cap. 2.* Ut dextra tibia alia, quam sinistra, ità tamen, ut sit quodammodo conjuncta, quod est altera ejusdem carminis modorum incentiva, altera succentiva. Et quidem licèt adjicias (inquam) pastorum vitam esse incentivam, agricolarum succentivam. *Sed Ecclesiarum morem secutum Isidorum, in quibus, qui cantum incipit succentor dicitur verisimilius est. Cod. Neap.* infimus succentoris.

(7) Diapsalma quidam Hebræum esset volunt. *Nequè hoc (opinor) quisquam antè Isidorum, nequè Isidorus ipse profecto dixit, qui toties apud Hieronymum legerat, quod in Hebræo est* סלה *sela, id LXX. Theodotionem, & Aquilam* διάψαλμα. *Quintam verò editionem*, semper *reddidisse. Vid. Ep. ad Marcell. 138.*

(8) Quidam verò. *Ex Aug. in Ps. 4.*

(9) Canticum laudantium. *Canticum laudes Aug. in Ps. 39.*

(10) Proprie autem Hymnus. *Ex eodem in Ps. 72.*

13 Cui contrarius est threnus, quod est lamenti carmen, & funeris.

14 [1] Alleluia duorum verborum interpretatio est, hoc est, laus Dei, & est Hebræum. Ia enim unum est de decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

15 Amen significat verè sivè fidelitèr, quod, & ipsum Hebræum est. Quæ duo verba amen, & alleluia, nèc Græcis, nèc Latinis, nèc Barbaris licèt in suam linguam omninò transferre, vel alia lingua enuntiare. Nàm quamvis interpretari possint, propter sanctiorem tamen auctoritatem servata est ab Apostolis in iis propriæ linguæ antiquitas. Tantò enim sacra sunt nomina: ut etiam Joannes in Apocalypsi referat; se spiritu revelante, vidisse, & audivisse vocem Cœlestis exercitus tanquàm vocem aquarum multarum, & tonitruum validorum dicentium: amen, & alleluia: ac per hoc sic oportet in terris utraque dici sicut in Cœlo resonant.

16 [2] Osianna in alteriùs linguæ interpretationem in toto transire non potest. Osi enim salvifica interpretatur: anna interjectio est, motum animi significans sub deprecantis affectu. Integrè autem dicitur osianna, quod nos, corrupta media vocabuli littera, & elisa, dicimus osanna, sicùt fit in versibus cùm scandimus. Littera enim prima verbi sequentis extremam prioris verbi veniens excludit, & dicitur Hebraicè Osianna, quod interpretatur salvifica: sub audiendo, vel populum tuum, vel totum mundum.

17 Offertorium tali ex causa sumpsit vocabulum. [3] Fertum enim dicitur oblatio, quæ Altari offertur, & sacrificatur à Pontificibus, à quo offertorium nominatur, quasi propter fertum.

18 Oblatio vocatur, quia offertur.

19 [4] Dona propriè divina dicuntur munera hominum.

20 Nàm munera dicuntur obsequia, quæ pauperes divitibus loco munerum solvunt: itaque munus homini datur, donum Deo: undè etiam in templis donaria dicimus. Munera autem vocantur, quia manibus, vel accipiuntur, vel dantur.

21 Duo autem sunt quæ offeruntur: donum, & sacrificium.

22 Donum dicitur, quicquid auro, argentoque, aut qualibet alia specie efficitur.

23 Sacrificium autem est victima, & quæcunque cremantur in ara, seu ponuntur. Omne autem quod Deo datur, aut dedicatur, aut consecratur. Quod dedicatur, dicendo datur, undè, & appellatur. Undè errant, qui dedicationem consecrationem putant significare.

24 [5] Immolatio ab antiquis dicta eò quòd in mole Altaris posita victima cæderetur, undè, & mactatio post immolationem est. Nùnc autem immolatio Pani, & Calici convenit, libatio autem tantummodò Calicis oblatio est. Hinc est illud: [6] Et libavit de sanguine uvæ, sic, & sæcularium [7] quidam Poëtarum: Nùnc pateras libate Jovi--. Libare enim propriè fundere est: sumptumque nomen de Li-

 be-

(1) Alleluia--laus Dei. *Ex Amb. in Ps.* 118. *Nam Hieronymus laudate Deum interpretatur, ut vocis ratio exposcit Epist.* 137.
(2) Osianna. *Ex Hier. Ep. ad Damas.* 145.
(3) Fertum. *Fest.* Ferctum (al. fertum) genus libi dictum, quod crebrius ad sacra ferebatur. *Glossæ quædam Latinæ Bibliothecæ Vaticanæ.* Fertores ferto libantes.
(4) Dona propriè divina. *Sic Gotth. al. Dei.*
(5) Immolatio-quod in mole. *A. Augustinus in mola.*
(6) Et libavit de sanguine uvæ. *Ecclesiastici cap.* 50.
(7) Sicut, & quidam Poëtar. *Virg. Æn.* 7.

bero quodam, qui in Græcia usum reperit vitis.

25 [1] Hostiæ apud veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequàm ad hostem pergerent.

26 Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriam, devictis hostibus, immolabantur: & erant victimæ majora sacrificia, quàm hostiæ. Alii victimam dictam putaverunt, quia ictu percussa cadebat, vel quia vincta ad aras ducebatur.

27 [2] Holocaustum illud est, ubi totum igne consumitur, quod offertur. Antiqui enim cum maxima sacrificia administrarent, solebant totas hostias in sacrorum consummere flamma, & ipsa erant holocaustomata. [3] ὅλον enim Græcè, totum dicitur, καῦσις incensio, & holocaustum totum incensum.

28 [4] Cerimoniæ apud Latinos dicuntur sacra omnia, quæ apud Græcos Orgia vocantur. Propriè autem visum est Doctoribus à carendo appellari cerimonias, quasi carimonias, eò quòd ea, quæ in sacris divinis offeruntur, in suo usu carerent homines, quod etiam nomen in usu est Litterarum Sanctarum. Alii cerimonias propriè in observationibus Judæorum credunt: abstinentiam scilèt quarundam escarum secundùm veterem legem, eò quòd observantes careant his rebus, quibus se abstinuerint.

29 Sacrificium dictum, quasi sacrum factum, quia prece mystica consacratur in memoriam pro nobis Dominicæ Passionis: undè hoc eo jubente Corpus Christi, & Sanguinem dicimus, quòd dùm sit ex fructibus terræ, sanctificatur, & fit Sacramentum operante invisibilitèr Spiritu Dei, cujus Panis, & Calicis Sacramentum Græci Eucharistiam dicunt, quod Latinè bona gratia interpretatur. Et quid melius Corpore, & Sanguine Christi?

30 [5] Sacramentum est in aliqua celebratione, cùm res gesta ità fit: ut aliquid significare intelligatur, quòd sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta Baptismus, & Chrisma, Corpus, & Sanguinis. Quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum, virtus divina secretius salutem eorumdem Sacramentorum operatur, undè, & à secretis virtutibus, vel à sacris Sacramenta dicuntur. Quæ ideò fructuosè pœnes Ecclesiam fiunt: quia Sanctus in ea manens Spiritus, eumdem Sacramentorum latenter operatur effectum. Undè seu por bonos, seu per malos Ministros intra Dei Ecclesiam dispensentur: tamen, quia Spiritus Sanctus mysticè illa vivificat, qui quomdam Apostolico in tempore visibilibus apparebat operibus: nec bonorum meritis dispensatorum amplificantur hæc dona, nec malorum attenuantur: quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus: undè, & Græcè mysterium dicitur, quòd secretam, & reconditam habeat dispositionem.

31 [6] Baptismus Græcè, Latinè tinctio interpretatur, quæ idcircò tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratiæ in meliùs immutatur, & longè aliud quàm erat, efficitur. Priùs enim deformitate peccatorum fœdi eramus, in ipsa tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum, undè in Canti-

cis

(1) Hostiæ apud vet. è *Serv. Æn.* 1.
(2) Holocaustum. *Ex Hieron. in Ezech. cap.* 45.
(3) Holon n. Græc. *Ex Aug. in Ps.* 64.
(4) Cærimoniæ. *Serv. Æn.* 4. Sanè sciendum orgia apud Græcos dici omnia sacra, sicut apud Latinos cærimoniæ dicuntur. *De Etym. vid. Fest.*
(5) Sacramentum est in aliqua celebrat. *Ex Aug. Ep.* 119. *in principio.*
(6) Baptismus Græc. *Vid. Tertull. lib. de Baptism.*

cis scribitur Canticorum. (1) Quæ est ista, quæ ascendit dealbata? Cujus mysterium non alitèr nisi sub Trinitatis designatione, i. Patris, & Filii, & Spiritus Sancti cognominatione (2) completur, dicente Domino ad Apostolos: Ite, docete omnes, gentes baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Sicut enim in tribus testibus stat omne verbum, ità hoc Sacramentum confirmat ternarius numerus nominum divinorum. Quod autem per aquam baptismus datur, hæc ratio est. Voluit enim Dominus: ut res illa invisibilis, per congruens, sed profectò contrectabile, & visibile impenderetur elementum, super quòd etiam in principio ferebatur Spiritus Sanctus. Nàm sicut aqua purgatur exterius corpus, ità latentèr ejus mysterio per Spiritum Sanctum purificatur, & animus. Cujus sanctificatio ità est. (3) Invocato enim Deo descendit Spiritus Sanctus de Cœlis, & medicatis aquis sanctificat eas de semetipso: & accipiunt vim purgationis: ut in eis, ut caro, & anima delictis inquinata mundetur.

32 (4) Chrisma Græcè Latinè, unctio nominatur, ex cujus nomine, & Christus dicitur, & homo post lavacrum sanctificatur. Nàm sicut in baptismo peccatorum remissio datur, ità per unctionem sanctificatio spiritus adhibetur, & hoc de pristina disciplina, qua ungi in sacerdotium, & in regnum solebant, ex quo, & Aaron à Moyse unctus est. Quæ dum carnalitèr fit, spiritualitèr proficit: quomodo, & in ipsa baptismi gratia, visibilis actus est, quod in aqua mergimur: sed spiritalis effectus, quod delictis mundamur. Hoc significat illud unguentum, quod peccatrix mulier super pedes, & (5) ea quæ dicitur non fuisse peccatrix super caput Jesu fudisse scribuntur.

33 Manus impositio ideò fit: ut per benedictionem advocatus invitetur Spiritus Sanctus. (6) Tunc enim ille Paracletus post mundata, & benedicta corpora, libens à Patre descendit, & quasi super baptismi aquam, tanquam super pristinam sedem recognoscens quiescit. Nàm legitur, quòd in principio aquis superferebatur Spiritus Sanctus.

34 Exorcismus Græcè, Latinè conjuratio, sivè sermo increpationis est adversus Diabolum, ut discedat, sicut est illud in Zacharia. Et ostendit mihi Jesum Sacerdotem magnum stantem coram Angelo Domini, & Sathan stabat à dextris ejus, ut adversaretur ei, & dixit Dominus à Sathan: Increpet Dominus in te Sathan, & increpet Dominus in te, qui elegit Hierusalem. Hoc est exorcismus, increpare, & conjurare adversus Diabolum, undè sciendum, quòd non creatura Dei in infantibus exorcizatur, aut exsufflatur, sed ille sub quo sunt omnes, qui cum peccato nascuntur. Est enim princeps peccatorum.

35 (7) Symbolum per linguam Græcam signum, vel collatio interpretatur. Discessuri enim Apostoli ad Evangelizandum in gentibus, hoc sibi prædicationis signum, vel incidium possuerunt. Continet autem confessio-

(1) Quæ ascendit dealbata. *Ità Lxx.* λελευκανθισμένη. *&* *Amb. serm.* 19. *in Ps.* 118. *Vulg.* quæ ascendit de deserto deliciis affluens.
(2) Cognominatione. *f. connominatione pejus apud Rabanum cognitione.*
(3) Invocato n. Deo. *Ex Tertull.*
(4) Chrisma. *Ex eodem.*
(5) Et ea quæ non dicitur fuisse peccatrix. *S. o. l. Sed non videtur legisse hac Rabanus.*
(6) Tunc enim ille Paracl. *Verba sunt Tertull.*
(7) Symbolum. *Ex Ruff. Symbol.*

sionem Trinitatis, & unitatem Ecclesiæ, & omne Christiani dogmatis sacramentum. Quod symbolum fidei, & spei nostræ non scribitur in charta, & atramento, sed in tabulis cordis carnalibus.

36 Oratio petitio dicitur. Nam [1] orare est petere, sicut exorare impetrare. Constat autem oratio loco, & tempore. Loco, quia non ubique cùm prohibeamur à Christo orare in publico: sed ubi opportunitas dederit, aut necessitas importaverit. Neque enim contra præceptum reputatur ab Apostolis factum, qui in carcere audientibus custodibus orabant, & canebant Deo. De tempore verò dictum est: Sinè intermissione orate, sed hoc singularibus. Nam est observatio quarumdam horarum communium, quæ diei inter spatia signant, tertia, sexta, & nona: similitèr, & noctis. Sed ideò orandi hæ horæ divisæ sunt: ut si fortè aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat, quæ tempora in Scripturis inveniuntur. Primùm enim Sanctus Spiritus, congregatis Discipulis, hora tertia infusus est. Petrus, qua die visionem communicationis in illo Vasculo expertus est, sexta hora orandi gratia ascenderat. Idem etiam cum Joanne hora nona templum adiit, quando paralyticum sanitati reformavit. Sed, & Danielem legimus hæc tempora in oratione observasse, & utique ex Israëlis disciplina, ut nè minùs quàm tèr die adoremus. Debitores enim sumus trium personarum, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, exceptis utiquè, & aliis legitimis orationibus, quæ sinè ulla admonitione debentur in ingressu lucis, ac noctis sivè vigiliarum: sed, & cibum non priùs sumere, quàm [2] interposita oratione. Priora enim habenda sunt spiritus refrigeria: quia priora cœlestia, quàm terrena. Qui autem vult orationem suam volare ad Dominum: faciat illi duas alas, jejunium, & eleemosynam, & [3] ascendet celeritèr, & exaudietur.

37 Jejunium est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum, cui nomen est inditum ex quadam parte viscerum tenui semper, & vacua, quod vulgò jejunum vocatur. Undè jejunii nomen creditur derivatum: quod sui inedia viscera vacua, & exinanita existunt. [4] Jejunium autem, & statio dicitur. [5] Statio autem de militari exemplo nomen accepit, pro eò quòd nulla lætitia, sivè tristitia obveniens, castris stationem militum rescindat. Nam lætitia libentiùs, tristitia solicitiùs administrat disciplinam; [6] undè, & milites nunquam immemores Sacramenti magis stationibus parent. Discernunt autem quidam inter jejunium, & stationem. Nam jejunium est indifferentèr cujuslibet diei abstinentia: non secundùm legem, sed secundùm propriam voluntatem: statio autem est observatio statutorum dierum, vel temporum. Dierum, ut quartæ feriæ, & sextæ jejunium ex veteri lege præceptum, de qua statione in Evangelio dixit ille: Jejuno bis in Sabbato, id est, quarta, & sexta Sabbati. Temporum autem, quæ legalibus, ac propheticis institutionibus

(1) Orare est petere. *Ex Serv. Æn. 3.*
(2) Interposita orat. *Anteposita Chaconis codex.*
(3) Ascendit celeritèr. *Locus ex Aug. in Ps.*
(4) Jejunium autem, & statio. *Sic Cass. lib. 5. de Instit. Cœnob. cap. 24.* Per Ægypti monasteria tanta cordis alacritate suscipiebamur, ut absque legitimis jejuniis quartæ, & sextæ feriæ, quocunquè pergebamus, quotidiana statio solveretur.
(5) Statio de militari exemplo. *Tertull. in lib. de Orat. in fin.* Si statio de militari exemplo nomen accepit (nam, & militia Dei sumus) utique nulla lætitia, sivè tristitia obveniens, castris stationes militum rescindit. Nam lætitia libentiùs, & tristitia solicitiùs administrabit disciplinam.
(6) Undè, & milites. *Ex eodem in lib. de Jejun.*

bus terminatis temporibus statuta sunt, [1] ut jejunium quarti, quinti, septimi, & decimi: vel sicut in Evangelio dies illi, in quibus ablatus est sponsus: vel sicut observatio quadragessimæ, quæ in universo orbe institutione Apostolica observatur circa confinium Dominicæ Passionis. His tertium genus quidam adjiciunt: [2] quam Xerophagiam dicunt, abstinentiam, scilicèt, humentium ciborum. Undè, & nomen hoc datum, eò quòd siccis quidam escis utantur.

38 Pœnitentia appellata, [3] quasi punitentia, eò quòd ipse homo in se puniat pœnitendo, quod malè admisit: nàm nihil aliud agunt, quos veracitèr pœnitet, nisi ut id, quod malè fecerunt, impunitum esse non sinant. Eo quippè modo sibi non parcentibus ille parcit, cujus altùm, justumque judicium nullus contemptor evadit. Perfecta est autem pœnitentia, præterita deflere, & futura non admittere. Hæc secunda in similitudinem fontis purgatio est: ut si fortè, impugnante diabolo, aliquod peccatum irrepserit, hujus satisfactione purgetur.

39 Satisfactio autem est causas peccatorum, & suggestiones excludere, & ultra peccatum non iterare.

40 Reconciliatio verò est, quæ post complementum pœnitentiæ adhibetur: nam sicùt conciliamur Deo, quandò primùm à gentilitate convertimur: ità reconciliamur, quandò post peccatum pœnitendo regredimur.

41 Exomologesis Græco vocabulo dicitur, quod Latinè confessio interpretatur, cujus nominis duplex significatio est. Aut enim in laude intelligitur confessio, sicut est: Confiteor tibi Pater Domine Cœli, & terræ. Aut dùm quisque confitetur sua peccata ab eo indulgenda, cujus indeficiens est misericordia. Ex hoc [4] igitur Græco vocabulo exprimitur, & frequentatur exomologesis, qua delictum nostrum Domino confitemur, non quidem ut ignaro, cujus cognitioni nihil occultum est, sed confessio est rei, scilicèt, ejus, quæ ignoratur professa cognitio. Utilè enim sibi, ac jucundum quisquam esse existimaverat, rapere, adulterari, furari, sed ubi hæc æternæ damnationi obnoxia esse cognovit, cognitis iis confitetur errorem.

42 Confessio autem erroris, professio est desinendi: desinendum ergò à peccatis, dùm confessio est. Confessio autem antecedit, remissio sequitur: cæterùm extra veniam est, qui peccatum cognoscit, nec cognitum confitetur. [5] Itaque exomologesis prosternendi, & humilificandi hominis disciplina est, habitu, atque victu, sacco, & cineri incubare: corpus sordibus obscurare: animum mœroribus dejicere: illa, quæ peccavit tristi tractatione mutare.

43 Litaniæ autem Græco nomine appellantur, quæ Latinè dicuntur rogationes. Inter litaniam verò, & exomologesin hoc differt: quod exomologeses pro sola confessione peccatorum aguntur: litaniæ verò indicuntur propter rogandum Dominum, & impetrandum in aliquo misericordiam ejus. [6] Sed nùnc jàm utrumque vocabu-

(1) Ut jejunium quarti. *Verba Zacharia cap.* 8. *Vid. Hieron. ibid. & Isid.* 1. *Off. cap.* 37.
(2) Quam Xerophag. *Que voce sapè utuntur Tertull. Hieronym. & Cassian.*
(3) Quasi punitentia. *Al. quasi punientia. Idem* 2. *de Off. cap.* 16. Pœnitentia nomen sumpsit à pœna.
(4) Ex hoc ergo Græco vocab. *Tertull. lib. de Pœnit.* Is actus, qui Græco vocabulo magis exprimitur, & frequentatur, exomologesis est, qua delictum Domino nostro confitemur, non quidèm, ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessioni disponitur, confessionis pœnitentia Deus mitigatur.
(5) Itaque exomolog. prostern. & humilif. h. d. est. *Verba Tertull. ibid.*
(6) Sed nùnc jam utrumque vocab. *Id undè natum sit ex Concil. Agathen. const. Sic in Concil. Tolet.* 17. *cap.* 6. *cum ti-*

bulum sub una designatione habetur: nec distat vulgo, utrùm litaniæ, an exomologeses dicantur. Supplicationis autem nomen quodammodò nùnc ex gentilitate retinetur. [1] Nàm feriæ, aut legitimæ erant apud eos, aut indictæ. Indictæ autem, quia paupertas antiqua Romanorum ex collatione sacrificabat, aut certè de bonis damnatorum. Undè supplicia dicuntur supplicationes, quæ fiebant de bonis passorum supplicia. Sacræ enim res de rebus execrandorum fiebant.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER SEPTIMUS.
DE DEO, ANGELIS, & FIDELIUM Ordinibus.

CAPUT PRIMUM.
De Deo.

1 BEATISSIMUS Hieronymus vir eruditissimus, & linguarum multarum peritus, Hebræorum nominum interpretationem primus in Latinam linguam convertit. Ex quibus pro brevitate, prætermissis multis, quædam huic operi adjectis interpretationibus interponenda studui. Vocabulorum enim expositio satis indicat, quid velint, intelligi. Habent enim quædam ex propriis causis nominum rationem. In principio autem decem nomina ponimus, quibus apud Hebræos Deus vocatur.

2 [2] Primùm apud Hebræos Dei nomen אל El dicitur: quod alii Deum, alii etymologiam ejus exprimentes, ἰσχυρὸν, i. fortem interpretati sunt, ideò quòd nulla infirmitate [3] opprimitur, sed fortis est, & sufficiens ad omnia perpetranda.

3 Secundum nomen אלהים Eloim.

4 Tertium אלהי Eloë, quod utrumque in Latinum Deus dicitur. Est autem nomen in Latinum ex Græca appellatione translatum. Nam Deus Græcè Θεὸς dicitur [4] quasi Δέος, i. timor: undè tractum est nomen Deus, quòd eum colentibus sit timori. [5] Deus autem propriè nomen est Trinitatis pertinens ad Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum. Ad quam Trinitatem etiam reliqua, quæ in Deo infrà sunt posita vocabula referuntur.

5 Quartum nomen Dei dicitur צבאות Sabaoth, quod vertitur in Latinum, exercituum, sivè virtutum, de quo in Psalmo ab Angelis dicitur: Quis est iste Rex Gloriæ? Dominus vir-

titulus sit de diebus litaniarum per totos xii. menses celebrandis in canone tamen dicitur, ut exomologesis votis gliscentibus celebretur.

(1) Nam feriæ, aut legitimæ. *Verba sunt Servii Æn.* 1. *ad v.* Templis indicit honorem.
(2) Cap. I. Primum apud Heb. *Ex Hieron. Ep.* 136.
(3) Opprimitur. *Al. premitur.*
(4) Quasi Δεος. *è Serv. Æn.* 12. *ad v.* Diva Deam.
(5) Deus autem prop. c. n. I. *Ex Hieron. Ep. ad Amand.* 147.

virtutum. Sunt enim in hujusmodi ordinatione virtutes multæ: ut Angeli, Archangeli, Principatus, & Potestates, cunctique Cœlestis militiæ ordines, quorum tamen ille Dominus est. Omnes enim sub ipso sunt, ejusque dominatui subjacent.

6 (1) Quinctum עליון Elion, quod interpretatur in Latinum excelsus, quia suprà Cœlos est, sicut scriptum est de eo: Excelsus Dominus suprà Cœlos gloria ejus. Excelsus autem dictus, pro valdè celsus. Ex enim pro valdè ponitur, sicut eximius, quasi valdè eminens.

7 Sextum nomen אהיה Eie, i. qui est. Deus enim solus, quia æternus est, hoc est, quia exordium non habet, essentiæ nomen verè tenet. (2) Hoc enim nomen ad Sanctum Moysen per Angelum est delatum. Quærenti enim, quod esset nomen ejus, qui eum pergere præcipiebat ad Populum ex Ægypto liberandum: respondit. Ego sum qui sum, & dices filiis Israël: qui est, misit me ad vos: tanquam in ejus comparatione, qui verè est, quia incommutabilis est: ea quæ mutabilia facta sunt, quasi non sint. (3) Quod enim dicitur fuit, non est: & quod dicitur erit, nondum est. (4) Deus autem esse tantùm novit, fuisse, & futurum esse non novit. (5) Solus enim Pater cum Filio, & Spiritu Sancto veracitèr est: cujus essentiæ comparatum esse nostrum, non esse est. Undè, & in communi eloquio dicimus: (6) Vivit Deus: quia essentia vita vivit, quam mors non habet.

8 Septimum אדוני Adonai, quod generalitèr Dominus interpretatur, quod dominetur creaturæ cunctæ, vel quòd creatura omnis dominatui ejus deserviat. Dominus ergo, & Deus: vel quòd dominetur omnibus, vel quòd timeatur à cunctis.

9 (7) Octavum יה Ia, quod in Deo tantùm ponitur: quod etiam in alleluia in novissima syllaba sonat.

10 (8) Nonum Tetragrammaton, hoc est, quatuor litterarum, quod propriè apud Hebræos in Deo ponitur, יהוה id est, duabus יה יה ia, ia, quæ duplicata ineffabile illud, & gloriosum nomen Dei efficiunt: dicitur autem ineffabilis, non quia dici non potest, sed quia finiri sensu, & intellectu humano nullatenùs potest, & ideò quia de eo nihil dignè dici potest, ineffabilis est.

11 Decimum Saddai, שדי id est, Omnipotens. Vocatus autem Omnipotens, eò quòd omnia potest, sed à faciendo, quod vult, non à patiendo, quod non vult. Quod si ei accideret, nequaquàm esset Omnipotens: facit enim quicquid vult, & indè Omnipotens. Itèm Omnipotens, quia ipsius sunt omnia, quæ ubiquè sunt. Solus enim totius mundi habet imperium. Dicuntur autem, & alia quædam in Deum substantialitèr nomina: ut Immortalis, Incorruptibilis, Incommutabilis, Æternus. Undè, & me-

(1) Quinctum Helion. *Undè quidam Græcos ἥλιον fecisse putant.*

(2) Hoc nomen-mors non habet. *Falsò citatur hic locus à Magistr. Sent. lib. 1. d. 8. cap. 1. Ex Hieron. Ep. ad Damasum, cùm sit potiùs conflatus ex Augustini, & Greg. variis locis, prima pars, usque ad* non sint, *ex Aug. 8. de Civit. cap. 11.*

(3) Quod n. dicitur fuit. *Ex eodem in lib. de Symbol. cap. 4. & in Ps. 101. ex quo τὸ* dicitur *deleri bis hoc loco sine fraude posset.*

(4) Deus autem esse tantùm nov. *Ex Greg. 4. Moral. cap. 27. al. 32.*

(5) Solus n. *Ex eod. 16. Moral. cap. 27. al. 32.*

(6) Vivit Deus, quia essent. *Ex eodem lib. cap. 3. al. 1.*

(7) Octavum יה. *Ex Hieron. Ep. 136.*

(8) Nonum. *Ex eadem Ep. & ex 142. & in quæst. in cap. 17. Gen.* Nec mirandum (*inquit*) quarè cùm apud Græcos, & nos a littera videatur addita, nos ה litteram additam dixerimus, Idioma n. linguæ illius est per ה quidem scribere, seu per a legere, sicut e contrariò a litteram sæpè per e pronuntiant.

meritò cunctæ præponitur creaturæ.

12 Immortalis sicut de eo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem, quia in ejus natura nulla est commutatio.[1] Nam omnis mutabilitas non inconvenientèr mortalitas dicitur, secundum quam, & anima mori dicitur: non quia in corpus, vel in aliquam alteram substantiam mutatur, & vertitur, sed in ipsa sua substantia quicquid alio modo nùnc est, aut fuit, secundum id, quod destitit esse, quod erat, mortalis utiquè deprehenditur, ac per hoc solus Deus dicitur Immortalis, quia solus Incommutabilis.

13 Incorruptibilis appellatur, quia corrumpi, & dissolvi non potest, nèc dividi. Quicquid enim capit divisionem, & interitum capit. Ille nèc dividi potest, nèc interire: indè Incorruptibilis est.

14 Incommutabilis est, quia sempèr manet, & mutari nescit: nèc proficit, quia perfectus est: nèc deficit, quia æternus est.

15 Æternus est, quia sine tempore est. Non enim habet initium, nequè finem. Hìnc, & Sempiternus, eò quòd sit semper æternus. A quibusdam autem Æternus ab æthere creditur dictus, quoniam Cœlum sedes ejus habetur: undè est illud, Cœlum Cœli Domino: & hæc ista quatuor unum significant, nam una, eademque res dicitur, sivè dicatur Æternus Deus, sivè Immortalis, sivè Incorruptibilis, sivè Immutabilis.

16 Invisibilis, quia nunquàm per substantiam suam apparuit oculis mortalium Trinitas, nisi per speciem subjectæ creaturæ, ejusdemque corporeæ: nam nemo potest ipsam manifestationem essentiæ Dei videre, & vivere, sicut, & dictum est Moysi. Undè, & Joannes in Epistola sua dicit: Deum nemo vidit unquàm. Res est enim invisibilis, ideòque non oculo, sed corde quærendus est.

17 Impassibilis est, quia nullis perturbationibus afficitur, quibus fragilitas humana succumbit. Non enim attingunt eum ullæ passiones: ut libido, iracundia, cupiditas, timor, mœror, invidia, & cætera, quibus humana mens turbatur. Sed cùm dicitur, Deum irasci, aut zelare, aut dolere, nostro usu dicitur. Apud Deum enim perturbatio nulla est, apud quem tranquillitas summa est.

18 Simplex autem dicitur, sivè non amittendo, quod habet: seu quia non aliud est ipse, & aliud quod in ipso est, [2] sicut in homine, cujus aliud est esse, aliud sapere. Nam, & esse potest, & sapiens non esse, Deus autem habet essentiam, habet, & sapientiam; sed quod habet, hoc, & est, & omnia unus est: ac proindè simplex est, quia non in eo aliquid accidentis est, sed, & quod est, &, quod in ipso est, essentialitèr est, [3] excepto quod relativè ad quamcumque personam est.

19 Summè bonus, quia incommutabilis est. Creatura verò bonum, sed non summum est, quia mutabilis est. Et dùm sit quidèm bonum, non tamen esse potest, & summum.

20 Incorporeus autem, vel incorporalis ideò dicitur Deus: ut spiritus credatur, vel intelligatur esse non corpus. Nàm dùm dicitur spiritus, ejus significatur substantia.

21 Immensus, quia cuncta concludit, ipse à nullo concluditur: sed om-

(1) Nam omnis mutabil. *Ex Greg. 12. Moral. cap. 17. è quo sunt ferè hujus cap. reliqua.*
(2) Sicut in homine cujus aliud. *Ex 18. Mor. cap. 27. al. 34.*
(3) Excepto hoc, quod relati. *Ex August. 11. de Civit. cap. 10.*

omnia intra ejus Omnipotentiam coarctantur.

22 Perfectus dicitur, quia nihil ei possit adjici. Attamen de consummatione alicujus facti perfectio dicitur. Deus autem, qui non est factus, quomodò est perfectus? Sed hoc vocabulum de usu nostro sumpsit humana inopia, sicut, & reliqua verba, quatenùs id, quod ineffabile est, utcunquè dici possit: quoniàm de Deo nihil dignè humanus sermo dicit, sicut sunt, & alia.

23 Creator dictus pro totius mundi rebus ab ipso creatis: nihil enim est, quod non originem à Deo traxerit. Ipse, & unus, quia dividi non potest, vel quia nihil esse aliud potest, quod tantundèm capiat potestatis.

24 Hæc igitur, quæ de Deo dicta sunt, ad totam pertinent Trinitatem proptèr unam, & coæternam substantiam, sivè in Patre, sivè in Filio ejus Unigenito in forma Dei, sivè in Spiritu Sancto, qui unus est spiritus Dei Patris, & Filii ejus Unigeniti.

25 Sunt, & quædam vocabula ex usu nostro ad Deum sumpta, de membris nostris, sivè de inferioribus, & quia in propria natura invisibilis, & incorporeus est, pro efficientiis tamen causarum in ipso rerum species adscribuntur: ut more locutionis nostræ faciliùs seipsum insinuet: ut quia omnia videt, dicatur oculus: propter quod audit omnia, dicatur auris: pro eo autem quod avertitur, ambulat: pro eo quod spectat, stat. Sic, & in cæteris horum similibus [1] ab humanis mentibus trahitur similitudo ad Deum, sicut, & obliviscens, & memorans. Hìnc est, quod, & Propheta dicit: Juravit Dominus exercituum per animam suam: non quòd Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. [2] Nam, & facies Dei in Scripturis Sanctis non caro, sed divina cognitio intelligitur, eadem ratione, qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim in oratione dicitur Deo: Ostende nobis faciem tuam, ac si dicatur: Da nobis cognitionem tuam. Sic, & vestigia Dei dicuntur: quia nùnc Deus per speculum agnoscitur: ad perfectum verò Omnipotens reperietur, dum in futurum, facie ad faciem quibusque electis præsentabitur: ut ipsam speciem contemplentur, cujus nùnc vestigia comprehendere conantur, hoc est, quem videre per speculum dicuntur. Nàm, & situs, & habitus, & locus, & tempus in Deum non propriè, sed per similitudinem translatè dicuntur, quippè sedere super Cherubim dicitur, quod est ad situm: &, abyssus tanquàm vestimentum amictus ejus, quod est ad habitum. Et, anni tui non deficient, quod ad tempus pertinet. Et, si ascendero in Cœlum, tu ibi es, quod ad locum. [3] Nàm, & in Propheta, plaustri portantis fœnum species ad Deum dicitur. Et hæc omnia per figuram Deus, quia nihil est horum ad proprietatem substantiæ ejus.

CAPUT II.

De Filio Dei.

1 MUltis etiam modis Christus appellari in Scripturis invenitur divinis. Nàm ipse Dei Patris Unigenitus Filius, dum esset æqualis Patri, propter salutem nostram formam servi accepit. Proindè quædam nomina in illo ex divinitatis substan-

O tia,

(1) Ab humanis mentibus. *Ex Greg. 32. cap. 5. al. 6.*
(2) Nàm, & facies Dei. *Ex eodem in lib. 1. Reg. cap. 10.*
(3) Nàm, & in Proph. *Amos 2.*

tia, quædam ex dispensatione susceptæ humanitatis assumpta sunt. Christus namquè à chrismate est appellatus, hoc est, unctus. [1] Præceptum enim fuerat Judæis: ut sacrum conficerent unguentum, quo perungi possent ii, qui vocabantur ad sacerdotium, vel ad regnum: & [2] sicut nùnc Regibus indumentum purpuræ insigne est regiæ dignitatis: sic illis unctio sacri unguenti nomen, ac potestatem regiam conferebat, & indè Christi dicti à chrismate, quod est unctio. Nam chrisma Græcè, Latinè unctio nuncupatur, quæ etiam Domino nomen accomodavit facta spiritualis, quia spiritu unctus est à Deo Patre, sicut dicitur in Actibus Apostolorum: Collecti sunt enim in hac civitate, adversus Sanctum Filium tuum, quem unxisti: non utique oleo visibili, sed gratiæ dono, quod visibili significatur unguento.

2 [3] Non est autem Salvatoris proprium nomen Christus, sed communis nuncupatio potestatis, [4] dum enim dicitur Christus, commune dignitatis nomen est: dum Jesus-Christus, proprium est vocabulum Salvatoris. Christi autem nomen nusquàm alibi omninò, nec in aliqua gente fuit, nisi tantùm in illo regno, ubi Christus prophetabatur, & undè venturus erat.

3 Messias autem Hebraicè dicitur, Græcè Christus, Latina autem locutione unctus.

4 Jesus Hebraicè, Græcè σωτὴρ, [5] Latinè autem salutaris, sivè Salvator interpretatur, pro eo quòd cunctis gentibus salutifer venit. [6] Etymologiam enim nominis hujus etiam Evangelista significat, dicens: Vocabis nomen ejus Jesum, quia ipse salvum faciet populum suum. Sicut enim Christus significat Regem, ità Jesus significat Salvatorem. Non itaquè nos salvos facit quicumque Rex, sed Rex Salvator. [7] Quod verbum Latina lingua anteà non habebat, sed habere poterat: sicut potuit, quando voluit.

5 Emmanuel ex Hebræo in Latinum significat nobiscum Deus: scilicèt, quia per Virginem natus Deus hominibus in carne mortali apparuit, ut terrenis viam salutis ad Cœlum aperiret. Ad divinitatis substantiam, quæ pertinent, ista sunt, Deus, Dominus.

6 Deus autem dictus propter unicam cum Patre substantiam.

7 Dominus propter servientem creaturam.

8 Deus autem, & homo, quia verbum, & caro. Undè, & bis genitus dicitur, sivè quia Pater eum genuit sine Matre in æternitate, sivè quia Mater sine Patre in tempore.

9 Unigenitus autem vocatur secundum divinitatis excellentiam, quia sine fratribus: Primogenitus secundum susceptionem hominis, in qua per adoptionem gratiæ fratres habere dignatus est, quibus esset primogenitus.

10 Omousios Patri ab unitate substantiæ appellatur. Substantia enim, vel essentia Græcè ὀυσία dicitur, ὅμος unum. Utrumque igitur conjunctum sonat una substantia. Hoc enim vocatur

(1) Cap. II. Præceptum n. fuerat Jud. *Ex Lact. lib. 4. cap. 7. Gotthor. quoque Reges à Pontificib. Toletanis inungi solitos tradunt historiæ.*
(2) Et sicùt nunc Regibus indum. puerp. *Hinc purpura regum apud Virg. & purpurei tyranni apud Horat.*
(3) Non est autem Salvatoris. *Lact. ibid.* Nam Christus non proprium nomen est, sed nuncupatio potestatis, & regni.
(4) Dum n. dicitur Christus. *Ex Hieron. in Matth. 16.*
(5) Latinè autem Salvat. *Ex Lact, 4. cap. 12.*
(6) Etymologiam n. *Ex Hieron. in Matth. cap. 1.*
(7) Quod verbum Latina ling. antè non hab. *Qui enim σωτῆρα servatoris voce satis se expressisse credunt, valdè errant. Cic. act. 11. in Verr.* Itaquè cum non solùm patronum istius insulæ, sed etiam Sotera inscriptum vidi Siracusis. Hoc quantum est? Ità magnum, ut Latinè uno verbo exprimi non possit. Is est nimirum Soter, qui salutem dedit.

tur omousion, quod est: Ego, & Pater unum sumus, hoc est, ejusdem cum Patre substantiæ. Quod nomen, etsi scriptum in Sanctis Litteris non inveniatur, in assertione tamèn totiùs Trinitatis defenditur, quia datur ratio, undè rectè dici ostendatur: sicut, & Pater in illis libris nusquàm Ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse, atque credendus non dubitatur. Omœusios similis substantiæ: quia qualis Deus, talis est, & imago ejus. Invisibilis Deus, & imago invisibilis.

11 Principium, eò quòd ab ipso sint omnia, & quia ante eum nihil.

12 Finis, vel quia dignatus est in fine temporum humilitèr in carne nasci, & mori: & judicium novissimum ipse suscipere, vel quia quicquid agimus ad illum referimus: & cùm ad eum pervenerimus, ultra quod quæramus, non habemus.

13 Os Dei est, quia verbum ejus est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpè dicimus, illa, & illa lingua, ità, & pro Dei verbo os ponitur, quia mos est, ut ore verba formentur.

14 [1] Verbum autem ideò dicitur, quia per eum Pater omnia condidit, sivè jussit.

15 Veritas, quia non fallit, sed tribuit, quod promisit.

16 Vita, quia creavit.

17 Imago dicitur propter parem similitudinem Patris.

18 Figura est, quia suscipiens formam servi, operum, virtutumque similitudine Patris in se imaginem, atque immensam magnitudinem designavit.

19 Manus Dei est, quòd omnia per ipsum facta sunt. Hìnc, & dextera propter effectum operis totiùs creaturæ, quæ per ipsum formata est.

20 Brachium, quia ab ipso omnia continentur.

21 Virtus, pro eò quòd omnem potestatem Patris in semetipso habeat: & omnem Cœli, terræque creaturam gubernet, contineat, atque regat.

22 Sapientia, pro eo quòd ipse revelet mysteria scientiæ, & arcana sapientiæ. Sed tamen cùm sit Pater, & Spiritus Sanctus sapientia, & virtus, & lumen, & lux, propriè tamen iis nominibus Filius nuncupatur.

23 Splendor autem appellatur, propter quod manifestat.

24 Lumen, quia illuminat.

25 Lux, quia ad veritatem contemplandam cordis oculos reserat.

26 Sol, quia illuminator.

27 Oriens, quia luminis fons, & illustrator est rerum, & quòd oriri nos faciat ad vitam æternam.

28 Fons, quia rerum origo est, vel quòd satiat sitientes. Ipse quoque A, & Ω: Alpha enim litteram nulla præcedit: prima est enim litterarum, sicut, & Filius Dei: ipse enim se principium Judæis interrogantibus esse respondit. Undè, & Joannes in Apocalypsi, propriè ipsam litteram ponens ait: Ego sum A, & Ω, primus, & novissimus. Primùs, quia ante eum nihil est: novissimus, quia judicium novissimum ipse suscipiet.

29 [2] Mediator, quia inter Deum, & hominem medius constitutus est, ut hominem ad Deum perduceret, undè, & illum Græci μεσίτην vocant.

30 Paracletus, id est, advocatus, quia pro nobis intercedit apud Patrem: sicut, & de eo dicit Joannes: Advocatum habemus apud Patrem Je-

(1) Verbum autem. *Vid. lib. de Patris, & Filii unitate inter Hylarii opera, è cujus fine istorum quædam desumpta.*
(2) Mediator. *Ex Lact. ibid.*

Jesum-Christum Justum. Paracletus autem Græcum est, quod Latinè dicitur advocatus. Quod nomen, & Filio, & Spiritui Sancto adscribitur, juxtà quod, & Dominus in Evangelio ait: Rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.

31 Intercessor autem idem vocatur, quia pro culpa nostra removenda curam gerit, & pro abluendis nostris criminibus curam impendit.

32 Sponsus, quia descendens è Cœlo, adhæsit Ecclesiæ: ut pace novi Testamenti essent duo in carne una.

33 [1] Angelus dicitur propter annuntiationem paternæ, ac suæ voluntatis. Undè, & apud Prophetam magni consilii Angelus legitur, dùm sit Deus, & Dominus Angelorum.

34 Missus dicitur, eò quòd apparuit huic mundo Verbum Caro factum, undè, & idem dicit: Ego à Patre exivi, & veni in hunc mundum.

35 Homo autem dicitur, quia natus est.

36 Propheta, quia futura revelavit.

37 Sacerdos, quia pro nobis se hostiam obtulit.

38 Pastor, quia custos.

39 Magister, quia ostensor.

40 Nazaræus verò à loco.

41 Nazoræus à merito, i. Sanctus, sivè mundus, quia peccatum non fecit.

42 Siquidèm, & de aliis inferioribus rebus nominum species ad se trahit Christus, ut faciliùs intelligatur.

43 Dicitur enim Panis, quia Caro.

44 Vitis, quia Sanguine ipsius redempti sumus.

45 Flos, quia electus.

46 Via, quia per ipsum ad Deum imus.

47 Ostium, quia per ipsum ad Deum ingredimur.

48 Mons, quia fortis.

49 Petra, quia firmitas est credentium.

50 Lapis angularis, vel quia duos parietes è diverso, id est, de circumcisione, & præputio venientes in unam fabricam Ecclesiæ jungit: vel quòd pacem in se Angelis, & hominibus facit.

51 Lapis offensionis, [2] quia veniens humilis, offenderunt in eum increduli homines: & factus est petra scandali, sicut dicit Apostolus: Judæis quidèm scandalum.

52 Fundamentum autem ideò vocatur, quia fides in eo firmissima est, vel quia super eum Catholica Ecclesia constructa est.

53 Nàm, & Christus agnus pro innocentia.

54 Ovis, propter patientiam.

55 Aries, propter principatum.

56 Hœdus, propter similitudinem carnis peccati.

57 Vitulus, pro eo quòd pro nobis est immolatus.

58 Leo, pro regno, & fortitudine.

59 [3] Serpens, pro morte, & sapientia.

60 [4] Idem, & vermis, quia resurrexit.

61 Aquila, propter quod post resurrectionem ad astra remeavit. Nèc mi-

(1) Angelus. *Ex Tertull. lib. de Trinitat.*

(2) Quia veniens humilis. *Nominativus absolutus, quem (si quid id ad nostra hæc) etiam apud Ciceronem reperiri notavit Budæus in Comment. ling. Græcæ.*

(3) Serpens. *Vid. Greg. Nyss. in Vita Moys.*

(4) Idem, & vermis. *Propter vermem, qui è cineribus Phœnicis existit, de quo Clem. Rom. in const. lib. 5. cap. 6. & carmen, quod Phœnicis titulo cum Lactantii operibus circumfertur, & Epiph. in Anchoratu. Nàm quòd bombycem intellexerit, quamvis eo verme, & notior, & fortasse verior resurrectionis species constet, tamen non fit verisimilè.*

mirum si vilibus significationibus figuretur, qui usquè ad nostrarum passionum, seù carnis contumelias descendisse cognoscitur. Qui cùm sit coæternus Dei Patris ante sæcula Filius, postquàm venit plenitudo temporis, propter salutem nostram formam servi accepit, & factus est hominis filius. Indè quædam de illo in Scripturis secundum formam Dei, quædam secundum formam servi dicuntur. Quorum exempli gratia duo quædam commemorantur, ut singula ad singula referantur. Secundum formam enim Dei de seipso dixit: Ego, & Pater unum sumus, secundum formam servi: Quoniàm Pater major me est. Homines autem minùs intelligentes, quid pro quo dicatur, ea, quæ propter formam servi dicta sunt, volunt transferre ad formam Dei: & rursùs ea, quæ dicta sunt: ut ad se invicèm personæ referantur, volunt nomina esse naturæ, atque substantiæ, & faciunt errorem in fide. Sic autem Dei filio conjuncta est humana natura: ut ex duabus substantiis fieret una persona. Solus igitùr homo pertulit crucem, sed propter unitatem personæ, & Deus dicitur pertulisse. Hìnc est, quod scribitur: Si enim cognovissent, nunquàm Dominum gloriæ crucifixissent. Filium ergò Dei crucifixum fatemur, non ex virtute divinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturæ permansione, sed ex nostræ susceptione.

CAPUT III.

De Spiritu Sancto.

1 SPiritus Sanctus ideò prædicatur Deus, quia ex Patre, Filioque procedit, & substantiam eorum habet. Nequè enim aliud de Patre procedere potuit, quàm quòd ipse est Pater. Spiritus autem dictus secundum id, quod ad aliquid refertur: & spirans utiquè spiritu inspirans est, & ex eo appellatus Spiritus est. Proprio autem modo quodam dicitur Spiritus Sanctus secundum quod refertur ad Patrem, & Filium, quòd eorum Spiritus sit. Nàm, & hoc nomen, quod Spiritus dicitur, non sempèr secundum id, quod refertur ad aliquid: sed secundum id, quod aliquam naturam significat. Omnis enim incorporea natura spiritus in Scripturis Sacris appellatur. Undè non tantùm Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, sed omni rationali creaturæ, & animæ hoc vocabulum congruit. Ideò igitùr Spiritus Dei Sanctus vocatur, quia Patris, & Filii sanctitas est. Nàm cùm sit, & Pater Spiritus, & Filius Spiritus: & Pater Sanctus: & Filius Sanctus: propriè tamen ipse vocatur Spiritus Sanctus, tanquàm sanctitas coëssentialis, & consubstantialis amborum.

2 Spiritus Sanctus ideò non dicitur genitus, nè duo in Trinitate Filii suspicentur. Ideò non prædicatur ingenitus, nè duo Patres in ipsa Trinitate credantur. Procedens autem dicitur testimonio Domini dicentis: Multa adhùc habeo, quæ vobis loquar, sed non potestis illa modò audire. Veniet autem Spiritus veritatis, qui à Patre procedit, & de meo accipiet: ille vobis indicabit omnia. Hic autem non solùm natura procedit, sed sempèr ad peragenda Trinitatis opera indesinentèr procedit.

3 Hoc autem interest inter nascentem Filium, & procedentem Spiritum Sanctum: quòd Filius ex uno nascitur: Spiritus Sanctus ex utroque procedit: & ideò dicit Apostolus: Qui autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

4 Spiritus Sanctus ex opere

etiam, & Angelus intelligitur: dictum est enim de illo: Et quæ ventura sunt, annuntiabit vobis: & utiquè Angelus Græcè, Latinè nuntius interpretatur. Undè, & duo Angeli apparuerunt Loth, in quibus Dominus singularitèr appellatur, quos intelligimus Filium, & Spiritum Sanctum: nàm Pater nunquàm legitur missus.

5 Spiritus Sanctus, quod dicitur Paracletus, à consolatione dicitur παράκλησις enim Græcè, Latinè consolatio appellatur. Christus enim eum Apostolis lugentibus misit: postquàm ab eorum oculis ipse in Cœlum ascendit. Consolator enim tristibus mittitur, secundum illam ejusdem Domini sententiam: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur, ipse etiam dixit: tunc lugebunt filii sponsi, cùm ablatus ab eis fuerit sponsus. Item Paracletus pro eo, quòd consolationem præstet animabus, quæ gaudium temporale amittunt. Alii Paracletum Latinè oratorem, vel advocatum interpretantur. Ipse enim Spiritus Sanctus dicit, ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso Sancta Scriptura inspirata est.

6 Spiritus Sanctus ideò septiformis nuncupatur, propter dona, quæ de [1] unita ejus plenitudine particulatim quique, ut digni sunt, consequi promerentur. Ipse enim Spiritus Sapientiæ, & intellectus: Spiritus consilii, & fortitudinis: Spiritus scientiæ, & pietatis: Spiritus timoris Domini.

7 Spiritus autem principalis in Psalmo quinquagessimo legitur: ubi quia tertiò Spiritus repetitur, nonnulli Trinitatem intellexerunt, ideò quia scriptum est: Deus Spiritus est. Quod enim non est corpus, & tamen est, videtur restare: ut spiritus sit. Intelligunt ergo ibi nonnulli Trinitatem significari: in Spiritu principali Patrem: in Spiritu recto Filium: in Spiritu Sancto Spiritum Sanctum.

8 Spiritus Sanctus ideò donum dicitur, eò quòd datur. A dando enim donum est nuncupatum. Notissimum est enim Dominum Jesum-Christum cùm post resurrectionem à mortuis ascendisset in Cœlum, dedisse Spiritum Sanctum: quo credentes impleti, linguis omnium gentium loquebantur. In tantùm autem donum Dei est, in quantùm datur eis, qui per eum diligunt Deum. Apud se autem Deus est: apud nos autem, donum est, sed sempiternè Spiritus Sanctus donum est, distribuens singulis gratiarum dona, proùt vult. Nàm, & prophetias quibus vult, impertit, & peccata quibus vult, dimittit. Nàm peccata sine Spiritu Sancto non donantur.

9 Spiritus Sanctus indè propriè charitas nuncupatur: vel quia naturalitèr eos, à quibus procedit, conjungit, & se unum cum eis esse ostendit: vel quia in nobis id agit, ut in Deo maneamus, & ipse in nobis. Undè, & in donis Dei nihil majus est charitate: & nullum majùs est donum Dei quàm Spiritus Sanctus.

10 Ipse est, & gratia, quæ quia non meritis nostris, sed voluntate divina gratis datur, indè gratia nuncupatur. Sicùt autem unicum Dei verbum propriè vocamus nomine Sapientiæ, cùm sit universalitèr, & Spiritus Sanctus, & Pater ipse sapientia: ità Spiritus Sanctus propriè nuncupatur vocabulo Charitatis: cùm sit, & Pater, & Filius universalitèr charitas.

11 Spiritus Sanctus Digitus Dei esse

(1) Cap. III. De Unita ejus plenitud. *Al. unitatis.*

esse in libris Evangelii apertissimè declaratur. (1) Cùm enim unus Evangelista dixisset: In digito Dei ejicio dæmonia: (2) alius hoc idem ità dixit: In Spiritu Dei ejicio dæmonia. Undè, & digito Dei scripta lex est, data die quinquagessimo ab occissione agni: & die quinquagessimo à passione Domini Jesu-Christi venit Spiritus Sanctus. Ideò autem Digitus Dei dicitur: ut ejus operatoria virtus cum Patre, & Filio significetur. Undè, & Paulus ait: Hæc autem omnia operatur unus, atque idem Spiritus dividens singulis proùt vult. Sicùt autem per baptismum in Christo morimur, & renascimur: ista spiritu signamur, qui est Digitus Dei, & spirituale signaculum.

12 Spiritus Sanctus idcircò in Columbæ specie venisse scribitur: (3) ut natura ejus per avem simplicitatis, & innocentiæ declaretur. Undè, & Dominus: Estote, inquit, simplices sicut columbæ. Hæc enim avis corporalitèr ipso felle caret: habens tantùm innocentiam, & amorem.

13 Spiritus Sanctus indè nomine Ignis appellatur, propter quod in Actibus Apostolorum per divisionem linguarum, ut ignis apparuit, qui, & insedit super unumquemque eorum.

14 Propterea autem diversarum linguarum gratiam Apostolis dedit, ut idonei efficerentur fidelium eruditione populorum.

15 Quod verò supra singulos sedisse memoratur, id causæ est: ut intelligatur per plures non fuisse divisus, sed mansisse in singulis totus, sicùt ferè ignibus mos est. Hanc enim naturam habet ignis accensus: ut quanti ad eum, (4) quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint: tantis visum suæ lucis impertiat, tantis ministerium sui muneris tribuat, & (4) ipse nihilominùs in sui integritate permaneat.

16 Spiritus Sanctus nomine Aquæ appellatur in Evangelio, Domino clamante, & dicente: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, flumina aquæ vivæ fluent de ventre ejus. Evangelista autem exposuit, undè diceret. Secutus enim ait. Hoc autem dicebat de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Sed aliud est aqua Sacramenti, aliud aqua, quæ significat Spiritum Dei. Aqua enim Sacramenti visibilis est: aqua Spiritus invisibilis est. Ista abluit corpus, & significat, quod fit in anima; per illum autem Spiritum Sanctum ipsa anima mundatur, & saginatur.

17 Spiritus Sanctus ideò unctio dicitur, Joanne testante Apostolo, quia sicùt oleum naturali pondere superfertur omni liquori, ità in principio superferebatur Spiritus Sanctus aquis. Undè, & Dominus oleo exultationis, hoc est, Spiritu Sancto fuisse legitur unctus. Sed, & Joannes Apostolus Spiritum Sanctum unctionem vocat, dicens: Et vos, inquit, unctionem, quam accepistis ab eo, permaneat in vobis: & necesse non habetis, ut aliquis doceat vos: sed sicùt unctio ejus docet vos de omni re. Ipse enim Spiritus Sanctus unctio est invisibilis.

CA-

(1) Cùm n. unus Evangelista. *Luc. cap.* 11.
(2) Alius. *Matth. cap.* 12.
(3) Ut natura--ipso felle caret. *Verba sunt Tertull. in lib. de Baptism. & ità etiam cum plerisque loquitur D. Th. 3. p. q. 39. artic. 6. non quod fellè prorsus careat, sed quia fellis, quàm minimum habeat, ut ait Arist. lib. 3. de Part.*
(4) Quanti ad crinem purp. coloris. *Purpureum capillum, & purpuream comam Virgilius, & Tibullus dixere, & Salom. cant.* 7. Comæ capitis tui, sicut purpura Regis juncta canalibus. *Sed cur hoc loco crinis mentio sit injecta, alii dixerint?*

CAPUT IV.

De eadem Trinitate.

1 TRinitas appellata, quòd fiat totum unum ex quibusdam tribus, quasi Triunitas: ut memoria, intelligentia, & voluntas, in quibus mens habet in se quamdam imaginem divinæ Trinitatis. Nàm dùm tria sint, unum sunt: quia, & singula in se manent, & omnia in omnibus. Pater igitùr, & Filius, & Spiritus Sanctus. Trinitas, & unitas. Idem enim unum, idem, & tria. In natura unum, in personis tria. Unum propter Majestatis communionem, tria propter personarum proprietatem. Nàm alius Pater, alius Filius, alius Spiritus Sanctus: sed [1] alius quidèm non aliud, quia paritèr simplex, paritèrque incommutabile bonum, & coæternum. Pater solus, non est de alio: ideò solus appellatur ingenitus. Filius solus de Patre est natus, ideò solus dicitur genitus. Spiritus Sanctus solus de Patre, & Filio procedit: ideò solus amborum nuncupatur Spiritus.

2 In hac Trinitate, alia appellativa nomina, alia propria sunt. Propria sunt essentialia: ut Deus, Dominus, Omnipotens, Immutabilis, Immortalis. Et indè propria, quia ipsam substantiam significant, qua unum sunt. Appellativa verò Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus, Ingenitus, & Genitus, & Procedens. Eadem, & relativa: quia ad se invicèm referuntur. Cùm enim dicitur Deus, essentia est, quia ad seipsum dicitur. Cùm verò dicitur Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus relativè dicuntur, quia ad se invicem referuntur. Nàm Pater non ad seipsum, sed ad Filium relativè dicitur, quia est ei Filius: sic, & Filius relativè dicitur, quia est ei Pater: sic, & Spiritus Sanctus, quia est Patris, Filiique Spiritus. His enim appellationibus hoc significatur, quod ad se invicèm referuntur, non ipsa substantia, qua unum sunt. Proindè Trinitas in relativis personarum nominibus est: deitas non triplicatur, sed in singularitate est: quia si triplicatur, deorum inducimus pluralitatem.

3 Nomen autem deorum in Angelis, & Sanctis hominibus ideò pluralitèr dicitur, propter quod non sint æquales. De quibus Psalmus: Ego dixi, dii estis. De Patre autem, & Filio, & Spiritu Sancto propter unam, & æqualem divinitatem non nomen deorum, sed Dei esse ostenditur: sicùt ait Apostolus: nobis tamen unus Deus, vel sicùt voce divina dicitur: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est: scilicèt, ut, & Trinitas sit, & unus Dominus Deus sit. Fides apud Græcos de Trinitate hoc modo est: una ȣσία, ac si dicatur una natura, aut una essentia: tres hypostases, quod resonat in Latinum, vel tres personas, vel tres substantias. Nàm Latinitas propriè non dicit de Deo, nisi essentiam: substantiam verò non propriè dicit, sed abusivè: quoniam verè substantia apud Græcos persona intelligitur, non natura.

CAPUT V.

De Angelis.

1 ANgeli Græcè vocantur, Hebraicè dicuntur Melachim מלכים: Latinè verò Nuntii interpretantur, ab eo quod Domini voluntatem populis nuntient. [2] Angelorum autem

(1) Cap. IV. Sed alius quidem non aliud. *Ex Aug.* 11. *de Civit. cap.* 10.
(2) Cap. V. Angelorum autem vocab. *Ex Greg. hom.* 34. *in Evang.*

tem vocabulum, officii nomen est, non naturæ: sempèr enim Spiritus sunt, sed cùm mittuntur, vocantur Angeli. [1] Quibus ideò pictorum licentia pennas facit: ut celerem eorum in cuncta discursum significent, sicùt, & juxta fabulas Poëtarum venti pennas habere dicuntur, propter velocitatem scilicèt. Undè Scriptura Sacra dicit: Qui ambulat super pennas ventorum.

2 [2] Novèm autem ordines esse Angelorum Sacræ Scripturæ testantur, id est, Angeli, Archangeli, Throni, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubin, & Seraphin: quorum officiorum vocabula, cùr ità dicta sint, interpretando exequemur.

3 Angeli vocantur, propter quod de Cœlis ad annuntiandum hominibus mittuntur: Angelus enim Græcè, Latinè Nuntius dicitur.

4 Archangeli Græca lingua, Latina summi Nuntii interpretantur: qui enim parva, vel minima annuntiant Angeli, qui verò summa, Archangeli nuncupantur, Archangeli dicti, quòd primatum teneant inter Angelos: ἀρχὸς enim Græcè, Latinè Princeps interpretatur. Sunt enim Duces, & Principes, sub quorum ordine unicuique Angelorum officia deputata sunt.

5 [3] Nàm quia Archangeli Angelis præsunt, Zacharias Propheta testatur, dicens: Et ecce Angelus, qui loquebatur in me egrediebatur, & Angelus alius egrediebatur in occursum ejus, & dixit ad eum: Curre, & loquere ad puerum istum, dicens: Absque muro habitabitur Hierusalem. Si enim in ipsis officiis Angelorum nequaquàm potestates superiores inferiores disponerent, nullo modo hoc, quod homini diceret Angelus, ab Angelo cognovisset. [4] Quidam autem Archangelorum privatis nominibus appellantur: ut per vocabula ipsa in opere suo, quid valeant designetur.

6 [5] Gabriël Hebraicè in linguam nostram vertitur fortitudo Dei. Ubi enim potentia divina, vel fortitudo manifestatur, Gabriël mittitur. Undè, & eo tempore, quo erat Dominus nasciturus, & triumphaturus de Mundo, Gabriël venit ad Mariam: ut illum annuntiaret, qui ad debellandas aëreas Potestates humilis venire dignatus est.

7 Michaël interpretatur, quis ut Deus? Quando enim aliquid in Mundo miræ virtutis fit, hic Archangelus mittitur. Et ex ipso opere nomen est ejus, quia nemo valet facere, quod facere prævalet Deus.

8 Raphaël interpretatur curatio, vel medicina Dei: ubicumque enim curandi, & medendi opus necessarium est, hic Archangelus à Deo mittitur, & indè medicina Dei vocatur. Undè, & ad Thobiam idem Archangelus missus oculis ejus curationem adhibuit, & cæcitate detersa visum restituit: nominis enim interpretatione, & Angeli officium designatur.

9 Uriël interpretatur Ignis Dei: sicut legimus apparuisse ignem in rubo. Legimus etiam ignem missum desupèr, & implesse, quod præceptum est.

10 Throni autem, & Dominationes, & Principatus, & Potestates, & Virtutes, quibus universam cœlestem societatem Apostolus complectitur, ordines Angelorum, & dignitates intelliguntur, & pro hac ipsa distri-

(1) Quibus ideò pictorum. *Ex Hieron. Is. 6.*
(2) Novèm autem ordines. *Ex Greg. ead. hom.*
(3) Nàm quia Arch.--cognovisset. *Ex 4. Moral. cap. 27. al. 31.*
(4) Quidam autem Archang. *Ex ead. hom.*
(5) Gabriël Michaël--*Ex Greg. & Hieronym. in Daniel. cap. 8.*

tributione officiorum alii Throni, alii Dominationes, alii Principatus, alii Potestates dicuntur, pro certis dignitatibus, quibus invicem distinguuntur.

11 Virtutes Angelica, quædam ministeria perhibentur, per quæ signa, & miracula in Mundo fiunt, propter quod, & Virtutes dicuntur.

12 (1) Potestates sunt, quibus Virtutes adversæ subjectæ sunt, & indè Potestatum nomine nuncupantur, quia maligni spiritus eorum Potestate coërcentur, nè tantùm Mundo noceant, quantùm cupiunt.

13 Principatus sunt hi, qui Angelorum agminibus præsunt. Qui pro eo, quòd subditos Angelos ad explendum ministerium divinum disponunt, Principatus vocabulum acceperunt. Nàm alii sunt, qui administrant, alii qui assistunt, sicut per Danielem dicitur: Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.

14 Dominationes sunt ii, qui etiam Virtutibus, & Principatibus præeminent, qui pro eo, quòd cæteris Angelorum agminibus dominantur, Dominationes vocantur.

15 Throni sunt agmina Angelorum, qui Latino eloquio sedes dicuntur: & vocati Throni, quia illis conditor præsidet, & per eos judicia sua disponit.

16 Cherubin autem, & ipsæ sublimes Cœlorum Potestates, & Angelica ministeria perhibentur: quid ex Hebræo in linguam nostram interpretantur scientiæ multitudo. Sunt enim sublimiora agmina Angelorum, qui pro eo, quòd vicinius positi divina scientia cæteris ampliùs pleni sunt, Cherubin, hoc est, plenitudo scientiæ appellantur. Ipsa sunt duo illa animalia super propitiatorium arcæ ficta ex metallo, propter significandam Angelorum præsentiam, in quorum medio ostenditur Deus.

17 Seraphin quoquè similitèr multitudo est Angelorum, qui ex Hebræo (2) in Latinum ardentes, vel incendentes interpretantur, qui idcircò ardentes vocantur, quia inter eos, & Deum nulli Angeli consistunt: & ideò quantò viciniùs coram eo consistunt, tantò magis claritate divini luminis inflammantur. Undè, & ipsi velant faciem, & pedes sedentis in Throno Dei, & idcircò cætera Angelorum turba videre Dei essentiam plenè non valet quoniàm Seraphin eam tegit.

18 Hæc igitur vocabula agminum Angelorum ità sunt specialia ordinum singulorum, ut tamen sint ex parte communia omnium. Nàm dum Throni sedes Dei in quorumdam Angelorum ordine specialitèr designentur, tamen per Psalmistam: Qui sedes super Cherubin, dicitur: Sed ideò isti ordines Angelorum privatis nominibus appellantur: quia hoc ipsum officium in proprio ordine pleniùs acceperunt. Et cùm sint omnibus communia, propria tamen hæc nomina suis ordinibus deputantur.

19 Unicuique enim, sicut prædictum est, propria officia sunt injuncta: quæ promeruisse eos in mundi constat exordio. (3) Nàm quia Angeli, & locis, & hominibus præsunt, per Prophetam testatur Angelus dicens: Princeps regni Persarum restitit mihi. Undè apparet, nullum esse locum cui Angeli non præsint. (4) Præsunt enim, &

(1) Potestates. *Ex Gregor. ibid.*
(2) In Latinum ard. *Ità Gregorius, comburentes Hieronymus.*
(3) Nàm quia Angeli, & locis. *Ex Gregor. 4. Mor. cap. 27.*
(4) Præsunt enim auspiciis operum omnium. *Al. hominum. Neap. c.* præsunt. n. ut aspiciant opera hominum.

& auspiciis operum omnium.

20 Hic est ordo, vel distinctio Angelorum, qui post lapsum malorum in cœlesti vigore steterunt. Nàm postquàm apostatæ Angeli ceciderunt, hi in perseverantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Undè, & post Cœli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum Cœlum. Nimirùm ostendens, quòd post ruinam Angelorum malorum: hi, qui permanserunt, firmitatem æternæ perseverantiæ consecuti sunt, nullo jàm lapsu aversi, nulla superbia cadentes, sed firmitèr in Dei amore, & contemplatione manentes, nihil aliud dulce habent, nisi eum à quo creati sunt.

21 Quod autem duo Seraphim in Isaia leguntur, figuralitèr [1] Veteris, & Novi Testamenti significationem ostendunt. Quòd verò faciem, & pedes Dei operiunt, quia præterita ante Mundum, & futura post Mundum scire non possumus: sed media tantùm [2] eorum testimonio contemplamur. Singuli senas alas habent, [3] quia de fabrica tantùm mundi, quæ in sex diebus facta sunt, in præsenti sæculo novimus. Quod clamant tèr Sanctus alter ad alterum, Trinitatis in una divinitate demonstrant mysterium.

CAPUT VI.

De Hominibus, qui quodam præsagio nomen acceperunt.

1 PLerique [4] primorum hominum ex propriis causis originem nominum habent. Quibus ità propheticè indita sunt vocabula: ut aut futuris, aut præcedentibus eorum causis conveniant. In quibus tamen manente spirituali Sacramento, nùnc tantùm ad litteram intellectum historiæ persequemur. Ubi autem etymologiæ interpretationem non attigimus: solam ipsam etymologiam in Latinum posuimus. Quòd autem unum nomen Hebraicum alitèr, atque alitèr interpretatur: hoc secundum accentuum, & litterarum evenit diversitatem: ut in variis significationibus nomina commutentur.

2 Adam, sicut beatus Hieronymus tradidit, homo, sivè terrenus, sivè terra rubra interpretatur. Ex terra enim facta est caro, & humus hominis faciendi materies fuit.

3 Heva interpretatur vita: sivè calamitas, sivè, Væ, vita, quia origo fuit nascendi; calamitas, & Væ, quia per prævaricationem causa extitit moriendi. [5] A cadendo enim nomen sumpsit calamitas. Alii autem dicunt ob hoc etiam Hevam vitam, & calamitatem appellatam, quia sæpè mulier viro causa salutis est, sæpè calamitatis, & mortis, quod est Væ.

4 Cain possessio interpretatur: [6] undè etymologiam ipsius exprimens pater ejus ait: Cain, id est, possedi hominem per Deum. [7] Idem, & lamentatio, eò quòd pro interfecto Abel interfectus sit, & pœnam sui sceleris dederit.

5 Abel luctus interpretatur, quo nomine præfigurabatur occidendus. Idem, & vanitas, quia citò solutus

(1) Veteris, & Nov. Testam. *Hieron. Isai. 6. & Orig. hom. 1. in Is.*
(2) Eorum testimonio. *Has voces rejiciebat Chacon, quod apud Hieronym. non essent.*
(3) Quia de fab. *Hieron. ibid.*
(4) Cap. VI. Plerique. *Omnia ferè ex Hieronymo.*
(5) A cadendo n. n s calamit. *Victorin. lib. de Orthog. & Ter. Scaurus.* Calamitas anteà dicebatur cadamitas.
(6) Undè etymolog. *Ex Hieron. q. in Gen. cap. 4.*
(7) Idem, & lamentatio. *Hieronymus*: Cain possessio, vel acquisitio. Cainam lamentatio, vel possessio eorum. *Ut mirum non sit, si quemadmodum Cainam possessio, ità è converso Cham lamentatio sit Isidoro.*

tus est, atque subtractus.

6 Seth interpretatur resurrectio, eò quòd post fratris interfectionem natus sit, quasi resurrectionem fratris ex mortuis suscitaret. Idem, & positio, quia posuit eum Deus pro Abel.

7 Enos juxta propriæ linguæ varietatem, homo, vel vir dicitur. Et congruè hoc vocabulum habuit. De eo enim scriptum est. Tùnc initium fuit invocandi nomen Domini. Licèt plerique Hebræorum arbitrentur, quòd tùnc primùm in nomine Domini, & similitudine ejus fabricata sunt idola.

8 Enoch dedicatio. In ipsius enim nomine civitatem posteà ædificavit Cain.

9 Cainam lamentatio, vel possessio eorum: sicut enim Cain possessio, ità derivatum nomen, quod est Cainam, facit possessio eorum.

10 Mathusalem interpretatur mortuus est. Evidens etymologia nominis. (1) Quidam enim cum patre translatum fuisse, & diluvium præteriisse putaverunt. Ob hoc signantèr transfertur, mortuus est: ut ostenderetur non vixisse eum post diluvium: sed in eodem cataclysmo fuisse defunctum. Soli enim octo homines in Arca diluvium evaserunt.

11 Lamech percutiens. Iste enim percussit,& interfecit Cain:quod etiam ipse posteà perpetrasse uxoribus confitetur.

12 Noë requies interpretatur, pro eo, quòd sub illo omnia retrò opera quieverunt per diluvium. Undè, & pater ejus vocans nomen ejus Noë dixit. Iste requiescere nos faciet ab omnibus operibus nostris.

13 Sem dicitur nominatus, quod nomen ex præsagio posteritatis accepit. Ex ipso enim Patriarchæ, & Prophetæ, & Apostoli, & Populus Dei, ex ejus quoque stirpe, & Christus, cujus ab ortu Solis, usquè ad occasum magnum est nomen in gentibus.

14 Cham, calidus, & ipse ex præsagio futuri cognominatus est.Posteritas enim ejus eam terræ partem possedit, quæ vicino Sole calentior est. Undè, & Ægyptus, usquè hodie (2) Ægyptiorum lingua Cham dicitur.

15 Japheth latitudo. Ex eo enim populus gentium nascitur, & quia lata est ex gentibus multitudo credentium ab eadem latitudine, Japheth dictus est.

16 Chanaan filius Cham interpretatur motus eorum. Quod quid est aliud, nisi opus eorum? Pro motu enim patris, id est, pro opere ejus maledictus est.

17 Arfaxat sanans depopulationem.

18 Chus Hebraicè Æthiops interpretatur: à posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ipso enim sunt progeniti Æthiopes.

19 Nembrod interpretatur tyrannus. Iste enim prior arripuit insuetam in populos tyrannidem, & ipse aggressus est adversus Deum impietatis ædificare turrem.

20 Heber transitus. Etymologia ejus mystica est, quod ab ejus stirpe transiret Deus: nèc perseveraret in eis, translata in gentibus gratia. Ex ipso enim sunt exorti Hebræi.

21 Phaleg divisio, cui pater propterea tale nomen imposuit, quia tùnc natus est, quandò per linguas terra divisa est.

Tha-

(1) Quidam enim eum cum patre. *Ex q. in cap. 5.*
(2) Ægyptiorum lingua Cham. *Vel Ham, ex q. ad cap. 9.*

22 [1] Thara exploratio ascensionis.

23 Melchisedech Rex justus. Rex, quia ipse posteà imperavit Salem: justus, pro eo quòd discernens Sacramenta Legis, & Evangelii: non pecudum victimas, sed oblationem Panis, & Calicis in sacrificium obtulit.

24 Loth declinans. Factis enim Sodomorum non consensit, sed eorum illicita carnis incendia declinavit.

25 Moab ex patre, & totum nomen etymologiam habet. Concepit enim eum primogenita filia de patre.

26 Ammon cujus causa nominis redditur filius populi mei: sic derivatur, ut ex parte sensus nominis, ex parte ipse sit sermo. Ammi enim, à quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur populus meus.

27 Sarai interpretatur Princeps mea, eò quòd esset unius tantummodò domus materfamilias. Posteà causa nominis immutata ablata de fine, i. littera, dicitur Sara, id est, Princeps. Omnium quippè gentium futura Princeps erat, sicut, & Dominus pollicitus fuerat Abraham: Dabo tibi ex Sara filium, & benedicam ei, & erit in gentes: sed, & Reges populorum erunt ex ea.

28 Agar advena, vel conversa. Fuit enim Ægyptia, complexui Abrahæ advena causa generandi data, quæ post contemptum, Angelo increpante, conversa est ad Saram.

29 [2] Cethura thymiama.

30 Ismahel interpretatur auditio Dei: sic enim scriptum est. Et vocavit nomen ejus Ismahel, quia exaudivit eum Deus.

31 [3] Esau trinomius est, & ex propriis causis variè nuncupatur. Dicitur enim Esau, id est, rufus ob coctionem rufæ lentis ità appellatus, cujus edulio primogenita perdidit. Edom autem ob ruborem corporis dictus est, quòd Latinè sanguineus dicitur. Seir verò, quod fuerit hispidus, & pilosus: quando enim natus est, totus, sicut pellis, pilosus erat. Atque ideò tribus nominibus appellatur, Esau, id est, rufus: Edom, id est, sangineus: Seir, id est, pilosus, quia non habuit lenitatem.

32 Rebecca patientia: sivè, quæ multum acceperit.

33 Lia laboriosa utique generando. Plurimos enim dolores, quàm Rachël, fecunditate pariendi experta est.

34 Rachël interpretatur ovis, pro ea enim Jacob pavit oves Laban.

35 [4] Zelpha os hians.

36 Bala inveterata.

37 Dina transfertur in causam, jurgii enim in Sichimis causa extitit.

38 Thamar amaritudo pro viris mortuis. Eadem, & commutans. Mutavit enim se in habitum meretricis, quando cum socero suo concubuit.

39 Phares divisio, ab eo quòd diviserit membranulam secundinarum, divisionis, id est, Phares sortitus est nomen. Undè, & Pharisæi, qui se quasi justos à populo separabant, divisi appellabantur.

40 Zara frater ejus, in cujus manu erat coccinum, interpretatur oriens: sivè, quia primus apparuit, sivè quòd plurimi ex eo justi nati sunt, ut in Libro Paralipomenon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est.

41 Job in Latinum vertitur dolens, & rectè propter percussionem carnis, & passiones dolorum. Calamita-

(1) Thara exploratio Ascensionis. *In nominibus ex Gen.* Thara exploratoris odoris, sivè exploratio Ascensionis, vel pastio.

(2) Chetura thymiama. *Hieron.* Chethura thymiama offerens, vel copulata, aut juncta.

(3) Esau trinom. *Idem in Abd.*

(4) Zelpha os hians. *Hieron. os fluens.*

tates enim suas nominis etymologia præfiguravit.

42 [1] Pharao nomen est non hominis, sed honoris: sic enim, & apud nos Augusti appellantur Reges cùm propriis nominibus censeantur. Exprimitur autem in Latinum [2] Pharao denudans eum, utiquè Deum, sivè dissipator ejus populi enim Dei fuit afflictor.

43 Jannes, marinus, sivè ubi est signum. Cessit, & defecit signum ejus coram signis Moysi undè, & dixerunt Magi. Hic digitus Dei est. [3] Mambres, mare pelliceum, sivè mare in capite.

44 Moyses interpretatur sumptus ex aqua. Invenit enim eum ad ripam fluminis expositum filia Pharaonis, quem colligens adoptavit sibi: vocavitque nomen ejus Moyses, eò quòd de aqua sumpsisset eum.

45 Aaron mons fortitudinis interpretatur, propter quod thuribulum accipiens in medio superstitum, & interemptorum obviam stetit, & ruinam mortis quasi quidam mons fortis exclusit.

46 Eleazar, Dei adjutorium.

47 Balac, præcipitans, sivè devorans.

48 Balaam, vanus populus.

49 Phinees, ori parcens, transfixit enim pugione Zambri, cùm scorto Madianitide, & Domini furorem placavit, ut parceret.

50 Zambri, iste lacessens, vel amaricans. Propriè enim nomen ab amaritudine præfiguratum, quod peccando amaricaverit populum.

51 Raab, latitudo, vel fames, sivè impetus.

52 Josuë interpretatur salvator. Ipse enim in figura Christi populum à deserto salvavit, & in terram repromissionis induxit.

53 Caleb, quasi cor, aut canis.

54 [4] Othoniel, tempus ejus Deus, vel responsio Dei.

55 [5] Aoth, gloriosus.

56 Barach, fulgurans.

57 Debbora, apis, vel loquax. Apis, quia fuit ad bellum promptissima, dimicans adversus Sisaram, quo perempto cecinit canticum: indè loquax.

58 Jahel, ascensio.

59 Gedeon, experimentum iniquitatis eorum. Frequentibus enim documentis informatus est, quali præsagio contra hostes futuram victoriam expediret: ex quo futuro experimento etymologiam nominis sumpsit.

60 Abimelech, pater meus Rex.

61 Tholah, vermiculus, vel coccinum.

62 Jair, illuminans.

63 Jephte, aperiens, vel apertus.

64 [6] Hesebon, cogitatio, sivè vinculum mœroris.

65 Abdo, servus ejus.

66 Samson Sol eorum, vel Solis fortitudo. Fuit enim virtute clarus, & liberavit Israël de hostibus.

67 Dalila, paupercula, vel situla.

68 Booz, in fortitudine, sivè in quo robur.

Noë-

(1) Pharao nomen est non hom. *Ex eodem Isai. cap.* 30.

(2) Pharao denudans eum. *In nominibus ex Act.* Pharao denudans eum, sivè dissipator ejus. *Idem in nom. Ep. ad Heb.*

(3) Mambres mare pelliceum. *Sic ó. l. & apud Hieron. sed cùm idem Hieronymus Mambre perspicuum interpretetur: Jambres mare pellucidum, recta fortassè scriptura fuerit, ut, & maris, & perspicui ratio constet aliqua. Nam, & apud Paul. 2. ad Timoth. 3.* Ἰαμβρῆς *legitur: & ità appellatur à Palladio in Vita Marcarii Alexand. & Euseb. lib. 9. de Præp. cap. 3.*

(4) Othoniel. *In nom. ex Jesu Nau.* Othoniel responsio Dei, *vel revelatio Dei, vel tempus mei Dei, vel signum Dei.*

(5) Aoth. *In nom. ex eodem.*

(6) Hesebon. *In nom. ex Num.* cogitatio, sivè cingulum mœroris.

69 [1] Noëmi, quàm interpretari possumus consolatam, eò quòd, marito, & liberis peregrè mortuis, nurum Moabitidem in consolationem suam tenuit.

70 Ruth, interpretatur festinans. Alienigena enim erat ex populo gentili, quæ relicta patria festinavit transire in terram Israël: dicens socrui suæ. Quocumque perrexeris, pergam.

71 Anna, gratia ejus interpretatur, quia dùm esset priùs sterilis natura: postremò Dei gratia fœcundata est.

72 Heli, Deus meus.

73 Ophni, discalciatus. Filius enim fuit Heli electus in ministerium Sacerdotii, cujus amissionem suo expressit vocabulo. Apostolus enim ait: Calciati pedes in præparationem Evangelii pacis. Et Propheta: Quàm speciosi pedes, qui anuntiant pacem. Iste ergò discalciatus interpretatur: ut ejus nomine Veteris Testamenti Sacerdocium à veteri populo significaretur ablatum.

74 Phinees frater Ophni, os mutum interpretatur, quo significatur Sacerdotii veteris, & doctrinæ silentium.

75 Samuel, nomen ejus Deus.

76 Jessai, insulæ sacrificium, vel incensum.

77 Saul, petitio interpretatur: notum est enim quomodò Hebræorum populus eum sibi regem petierit, & accepit non secundùm Deum, sed secundùm suam voluntatem.

78 David, fortis manu, utiquè, quia fortissimus in præliis fuit. Ipse, & desiderabilis in stirpe scilicèt sua, de qua prædixerat Propheta: Veniet desideratus cunctis gentibus.

79 [2] Salomon trinomius fuisse perhibetur. Primum vocabulum ejus Salomon dicitur, i. pacificus, eo quòd in regno ejus pax fuerit. Secundum nomen Idida, eò quòd fuerit dilectus, & amabilis domino. Tertium vocabulum ejus Coheleth, quod Græcè appellatur Ecclesiastes, Latinè Concionator, quòd ad populum loqueretur.

80 Jonathas, columbæ donum.

81 [3] Absalom, patris pax per antiphrasin, eò quòd bellum adversus patrem gessisset: sivè, quod in ipso bello David placatus fuisse legitur filio: adeò, ut etiam magno cum dolore extinctum plangeret.

82 Roboam, latitudo populi, & ipsum per antiphrasin, quòd decèm tribubus ab eo separatis, duæ tantùm ei relictæ sint.

83 Abia, pater dominus, vel pater fuit.

84 Asa, tollens, sivè sustollens.

85 Josaphat, Domini judicium.

86 Joram, qui est excelsus.

87 [4] Achazias, apprehendens Dominum.

88 Athalia, tempus Domini.

89 [5] Joas, spirans, vel Domini robur.

90 Amasias, populum tollens.

91 Ozias, fortitudo Domini.

(1) Noëmi. *Ex Ep. ad Furiam non longè à fine.*
(2) Tribus nominibus. *Ex Comm. Eccles. cap.* 1.
(3) Absalon patris pax. *Non ex Hieronymo, qui patrem pacis interpretatur, sed ex Greg. in Prolog. Psalm.* VII. *Pœnit.* (*si modo id opus Gregorii esse credimus*) *sic n.* Absalon patris pax interpretatur, non quòd ei pax ulla cum patre fuerit, sed quia quantæ pacis, & patientiæ extitit, in ejus perversitate pater ostendit.
(4) Ochozias. *In nom. ex Matth.*
(5) Joas, spirans. *Ità ms. o. quòd verò apud Hieronymum legitur in nom. ex lib. Judic.* Joas sperans, sivè temporalis, vel Domini robur. *Spirans eo loco reponendum putamus. Una est enim etymologia spirans, sivè temporalis ducta à verbo* יאש *desperavit, quæ in spirantem, aut temporalem optimè cadit. Quod verò Domini robur additur, alia ratio est,* יה *enim Dominus, &* עז *fortis, sivè* עזן *fortitudo. Isque mos nomina Hebræa confundendi, sivè quod alitèr olim scripta, sivè quod Latina scriptura, & pronuntiatione eadem fiant, non infrequens Hieronymo, cùm tamen diversæ interpretationis rationem nonnumquam reddat, seppè etiam reddere negligat, quod ipse fatetur in Præf. ad lib. de Nom. Heb. & initio hujus capitis advertit Isidorus.*

92 Azarias, auxilium Domini.

93 [1] Ozias autem ipse est, qui, & Azarias duplici nomine.

94 [2] Ipse est, qui illicitum, sibi sacerdotium vendicare conatus, lepra in fronte percussus est.

95 Joathan, est perfectus. Pulchram etymologiam nominis habet: fecit enim rectum in conspectu Domini, & portam templi ædificavit excelsam.

96 Achaz, apprehendens.

97 Ezechias, fortis Dominus.

98 Manasses, obliviosus. Per multa enim scelera, & sacrilegia reliquerat, & oblitus fuerat Dei, sivè quod oblitus est Deus peccatorum illius.

99 [3] Amon, fidelis, vel onustus.

100 [4] Josias, ubi est incensum Domini, propria etymologia nominis. Iste est enim, qui simulacra combussit.

101 Joachaz, robustus.

102 Joachim, ubi est præparatio.

103 Eliachim, Dei resurrectio.

104 Jechonias, præparatio Domini.

105 [5] Sedechias, justus Domini.

106 [6] Jeroboam, judicatio, sivè causa populi, vel: ut quidam ajunt, divisio interpretatur, pro eo quòd in regno ejus divisus sit populus Israël, & præcisus à regno stirpis David. Divisionis enim populi causa iste extitit.

107 Zambri, Psalmus, vel Canticum meum.

108 Omri, crispans meus.

109 Achab, frater patris.

110 [7] Jezabel, fluxus sanguinis, vel fluens sanguinem, sed meliùs, ubi est sterquilinum. Præcipitata enim deorsùm, comederunt carnes ejus canes: sicùt prædixerat Elias, & erunt, inquit, carnes Jezabel, sicùt stercus super faciem terræ.

111 Ochozias, apprehendens Deum.

112 [8] Jehu, ipse, vel est.

113 [9] Joatha, robustus.

114 Sella, umbra ejus, vel petitio.

115 Manahem, consolans.

116 Phaceas, aperiens.

117 Nabuchodonosor, prophetia lagunculæ angustæ, sivè prophetans istiusmodi signum, per somnium scilicèt futurorum, quod vidisse narratur, & Daniël interpretatus est: sivè sessio in agnitione angustiæ pro iis, qui in captivitatem ab eo ducti sunt.

118 [10] Zorobabel apud Hebræos ex tribus integris nominibus traditur esse compositus. Zo, iste: ro, magister: Babel propriè Babylonium sonat: & efficitur nomen Zorobabel, iste Magister de Babylone, in Babylone enim ortus est, ubi, & Princeps gentis Judææ extitit.

CAPUT VII.

De Patriarchis.

1 Quorumdam [11] Patriarcharum etymologiæ notandæ sunt: ut sciamus, quid in suo

(1) Ozias autem ipse est qui. *Verba Hieronymi in Isa. cap. 1.*
(2) Ipse est, qui illicit. *Idem in Amos cap. 1. apud quem indebitum sibi Sacerd.*
(3) Amon. *In nominibus ex Matth.* Amon fidelis, vel nutritius, si tamen ab Aleph littera exordium habet, quod si ex Ain scribitur onustus interpretatur.
(4) Josias. *In nominibus, ex Matth.*
(5) Sedechias. *In nom. ex lib. 3. Reg. & in Ezech. cap. 2.*
(6) Jeroboam. *In Am. cap. 1.* Jeroboam judicatio, sivè causa populi: *δικασμὸς λαοῦ* licèt quidam per χ Græcam litteram legentes divisionem populi suspicentur.
(7) Jezabel. *In nom. ex Apoc.*
(8) Jehu. *In nom. ex 3. Regum.*
(9) Joatha robustus. *Rom. c. Jathar ambustus Hieronymus*, Etham robustus. *Joatham verò, & Joachaz (qui in nonnullis codicibus leguntur) interpretationes, paullò antè positæ. Ut tota de re ampliùs quærendum videatur.*
(10) Zorobabel. *In Agg. cap. 1.*
(11) Cap. VII. Quorumdam. *Omnia ferè ex quæstionibus in Gen.*

suo vocabulo resonent. Nàm plerique eorum ex causis propriis nomina acceperunt. Patriarcha interpretatur patrum Princeps. Α'ρχος enim Græcè Princeps est.

2 [1] Abram primùm vocatus est pater videns populum, propter Israël, scilicèt tantùm: [2] posteà appellatus Abraham, quod transfertur pater multarum gentium, quod erat adhùc per fidem futurum. Gentium autem non habetur in nomine, sed subauditur, juxta illud: Erit nomen tuum Abraham, quia patrem multarum gentium posui te.

3 Isaac, ex risu nomen accepit. Riserat enim pater, quandò ei promissus est admirans in gaudio. Risit, & mater, quando per illos tres viros promissus est, dubitans in gaudio. Ex hac ergò causa nomen accepit Isaac, interpretatur enim risus. [3] Sciendum autem, quòd quatuor in Veteri Testamento absque ullo velamine nominibus suis, antequàm nascerentur, vocati sunt: Ismaël, Isaac, Salomon, & Josias: Lege scripturas.

4 Jacob, supplantator interpretatur, sivè quòd in ortu plantam nascentis fratris apprehenderit, sivè quòd posteà fratrem arte deceperit. Undè, & Esau dixit: Justè vocatum est nomen ejus Jacob, supplantavit enim me ecce secundò.

5 [4] Israël, vir videns Deum. Tùnc enim hoc nomen accepit, quandò tota nocte luctatus vicit in certamine Angelum, & oriente lucifero benedictus est. Indè propter visionem Dei Israël appellatus est, sicùt, & ipse ait. Vidi Dominum, & salva facta est anima mea.

6 [5] Ruben, interpretatur visionis filius. Sic enim quandò eum peperit Lia, vocavit nomen ejus Ruben dicens: Quia vidit Deus humilitatem meam.

7 [6] Simeon, interpretatur auditio. Sic enim dixit Lia quandò peperit eum: Quia exaudivit me Deus.

8 Levi, additus. Dixit enim Lia quandò peperit eum non ambigens de amore viri: Nùnc mecum erit vir meus, quia peperi ei tres filios.

9 Judas confessio dicitur. Quandò enim peperit eum Lia, laudem Domino retulit dicens: Nùnc super hoc confitebor Domino, & ob id vocatus est Judas. A confessione itaque nomen ejus est dictum, quod est gratiarum actio.

10 [7] Issachar interpretatur, est merces. Ie quippè dicitur est, Sachar merces. Hoc autem ideò, quia mandragoris filii Ruben introitum viri, qui Racheli debebatur, ad se emerat Lia. Undè, & dùm natus est dixit Lia, dedit Deus mercedem meam.

11 Zabulon interpretatur habitaculum. Sextum enim hunc filium genuerat Lia: propterea jàm secura dixit. Habitavit mecum vir meus. Undè, & filius ejus vocatus est habitaculum.

12 [8] Nephthalim de conversione, sivè comparatione: causa nominis ejus est. Undè, & dixit Rachël, cùm eum peperisset ancilla ejus Bala: Habitare me fecit Deus habitationem cum sorore mea.

 Dan

(1) Abram pater vid. *Ex nominibus apud Matth.*
(2) Poste. appellatus est Abraham. *Ex quæst. ad cap.* 17.
(3) Sciendum autem. *Ad. cap.* 17. *Falso autem pro Salomone Samuelem quidam substituunt. Vid. Paralip.* 1. *cap.* 22.
(4) Israël, vir videns Deum. *Ità quidem in nominibus, & in Is. cap.* 1. *Sed eam interpretationem improbat in quæst, cap.* 32. *ubi* Princeps cum Deo *interpretatur. Idemque rursùs in Comment. in Joël*, ἰυθύτατον θεῦ, i. rectissimum Dei.
(5) Ruben. *Ad. cap.* 29.
(6) Simeon. *Ibid.*
(7) Issachar. *Ad. cap.* 30.
(8) Nephthalim. *Ibid.*

13 Dan interpretatur judicium. Bala enim dùm eum peperisset, dixit Rachël domina ejus: Judicavit me Dominus, & exaudiens dedit mihi filium. Causam nominis expresit: ut ab eo, quod judicasset se Dominus, filio ancillæ judicii nomen imponeret.

14 Gad ab eventu, sivè procinctu vocatus est. Quando enim peperit eum Zelpha, dixit domina ejus Lia; in fortuna, id est, quod dicitur, in procinctu, vel eventu.

15 Aser beatus dicitur, dùm enim peperisset eum Zelpha, dixit Lia: Beata ego, & beatificant me mulieres: & ab eo quòd beata dicatur, ex etymologia nominis Beatum vocavit.

16 Joseph, ab eo quòd sibi alium addi mater optaverat, vocavit augmentum. Hùnc [1] Pharao, Zaphanath Phaaneca appellavit, quòd Hebraicè absconditorum repertorem sonat, pro eo, quòd obscura somnia revelavit, & sterilitatem prædixit. Tamen, quia hoc nomen ab Ægyptio ponitur: ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur ergò Zaphanath Phaaneca Ægyptio sermone Salvator Mundi, eò quòd orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

17 [2] Benjamin interpretatur filius dextræ, quod est virtutis. Dextra enim appellatur Jamin. Mater quippè ejus moriens vocaverat nomen ejus Benoni, id est, filius doloris mei. Pater hoc mutavit, filium dextræ nominans.

18 [3] Manasses dictus ab eo, quòd sit Pater ejus oblitus laborum suorum. Ità enim Hebraicè vocatur ablivio.

19 Ephraim, eò quòd auxerit eum Deus, & ex hoc vocabulo in linguam nostram transfertur augmentum.

CAPUT VIII.

De Prophetis.

1 QUos gentilitas vates appellat, hos nostri Prophetas vocant, quasi præfatores, quia porrò fantur, & de futuris vera prædicunt. Qui autem à nobis [4] Prophetæ, in Veteri Testamento videntes appellabantur: quia videbant ea, quæ cæteri non videbant, & præspiciebant ea, quæ in mysterio abscondita erant. Hinc est, quod scriptum est in Samuële: Eamus ad videntem. Hinc Isaias: Vidi, inquit, Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum. Et Ezechiël: Aperti sunt Cœli, & vidi visiones Dei. Quorumdam autem Prophetarum nominum etymologiæ annotandæ sunt. Vocabula enim eorum satis ostendunt, quid in futurum factis, dictisque suis prænuntiassent.

2 Elias interpretatur Dominus Deus. Ex futuri igitur præsagio sic vocatur. Nàm dùm altercaretur in sacrificio cum quadringentis Sacerdotibus Baal, invocato nomine Domini descendit de Cœlo ignis super holocaustum. Quod cùm vidisset omnis populus cecidit in faciem suam, & ait: Dominus ipse est Deus. Ex hac igitur causa tale priùs nomen accepit pro eo, quòd per eum posteà cognoverit populus Dominum Deum. [5] Idem, & fortis Domini interpretatur: vel propter quod interfecit eosdem Sacerdotes, vel propter quod Achab adversitatem toleravit.

Eli-

(1) Hunc Pharao. *Ad. cap.* 41.
(2) Benjamin. *Ad. cap.* 35.
(3) Manasses—Ephrain. *Ad. cap.* 41.
(4) Cap. VIII. Prophetæ in Vet. Test. *Ex Prolog. Biblioth.*
(5) Idem, & fort. *Ex Ep.* 61. *ad Pammach.*

3 Elisæus Domini salus interpretatur, vocabulum autem idem ex futuri præsagio accepit. Deniquè, & multas virtutes fecit, & famem pellens populum à morte salvavit.

4 [1] Nathan, dedit, sivè dantis.

5 [2] Isaias interpretatur [3] Salvator Domini. Et meritò. Salvatorem enim universarum gentium, ejusque Sacramenta ampliùs, quàm cæteri prædicat.

6 Jeremias excelsus Domini, pro eo quòd dictum est ei: Constitui te super gentes, & regna.

7 Ezechiël, fortitudo Dei.

8 Daniël, judicium Dei, sivè, quia in presbyterorum judicio sententiam divinæ examinationis exhibuit, dùm reperta eorum falsitate Susannam ab interitu liberavit: sivè quod visiones, & somnia, quibus per signa quædam, & ænigmata futura monstrabantur, sagaci mente discernens apperuit. [4] Hic, & desideriorum vir appellatus est, quia Panem desiderii non manducavit, & Vinum concupiscentiæ non bibit.

9 Ossee, salvator, aut salvans. Dum enim iram Dei in populum Israël ob crimen idololatriæ prophetasset: domui Judæ salutem prænuntiavit. Propter quod Ezechias Rex Juda, sublatis idolis, quæ præcedentes Reges consecraverant, Templum Domini purgasse, ac purificasse monstratur.

10 [5] Joël, Dominus Deus, sivè incipiens Deo, vel fuit Dei. Hæc enim ejus vocabulum resonat etymologia incerta.

11 [6] Amos, populus avulsus. Prophetia enim ejus ad populum fuit Israël, quia jam avulsus erat à Domino, & aureis vitulis serviebat, sivè avulsus à regno stirpis David.

12 [7] Nahum, gemens, sivè consolator. Increpat enim civitatem sanguinum, & post eversionem illius consolatur Sion dicens: Ecce super montes pedes evangelizantis, & annuntiantis pacem.

13 [8] Habacuc amplexans, quia, vel ex eo quòd amabilis Domini fuit, vocatur amplexatio, vel quod in certamen cum Deo congreditur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce ausus est Deum ad disceptationem justitiæ provocare: cur in rebus humanis, & mundi istius πολιτεία tanta rerum versatur iniquitas?

14 [9] Micheas, quis hic, vel quis iste? Comminatur enim Samariæ ob causam simulacrorum illo modo, quo de Heliu dicitur: Quis est iste involvens sententias?

15 [10] Sophonias, specula, vel arcanum Domini interpretatur: utrumque ad Prophetam convenit. Ipsi enim sciunt mysteria Dei. Undè ad Ezechielem dicitur: Speculatorem te possuit domui Israël. Et alibì: Non faciet Dominus quicquam, nisi revelaverit servis suis Prophetis.

16 [11] Abdias, servus Domini. Si-

(1) Nathan. *In nom. ex Luc.*
(2) Isaias. Salus Domini *in nominibus ex Act.* Salutare Domini, *in nom. ex Ep. ad Rom.* Salvator Domini *in cap.* 1. *Isai. ex sua sententia.*
(3) Salvator est enim. *Ex Præf. in eumd. Isai.*
(4) Hic, & desider. *Ex Ep. ad Eusthoc. de Custod. Virg.*
(5) Joël. *In Præf. Malach.* Joël, qui interpretatur Dominus Deus: *In nominibus Joël*, incipiens, vel est Deus, vel Dei. *In Præf. in Joëlem*, Joël ἀρχόμενος, i. incipiens.
(6) Amos--quia jam avuls. *Ex Comm. in cap.* 1.
(7) Nahum gemens. *Ità legendum apud Hieron. in nom. ex Ep. Barnab. non* germen. *ex c. Toletan. nàm reliqui mendose* germen.
(8) Habacuc. *Ex Prolog. Commentarior.*
(9) Micheas--quo de Heliu dicitur. *Job* 38.
(10) Sophon. *In cap.* 1.
(11) Abdias. *In cap.* 1.

Sicut enim Moyses famulus Domini, & Apostolus servus Christi: ità iste legatus ad gentes missus videt, & prædicat, quæ prophetali digna sunt ministerio, & servitute: indè servus Domini.

17 [1] Jonas interpretatur columba, sivè dolens. Columba pro gemitu, quando in ventre ceti triduo fuit. Dolens autem, vel propter tristitiam, quam habuit de salute Ninivitarum: vel propter hederam subitò arescentem: cujus umbraculo tegebatur contra Solis ardorem. Ipse est, & Amathi Sareptanæ viduæ filius, ut Judæi affirmant, quem resuscitavit Elias, matre posteà ad eum dicente: Nunc cognovi, quoniam vir Dei es tu, & verbum Dei in ore tuo verum est. Ob hanc causam ipsum puerum Amathi vocitatum. Amathi enim ex Hebræo in Latinam linguam veritas dicitur, & ex eo quòd verum Elias locutus est: ille, qui suscitatus est, filius nuncupatur est veritatis.

18 Zacharias, memoria Domini. Septuagessimo enim anno desolationis templi completo, Zacharia prædicante, memoratus est Dominus populi sui: jussuque Darii reversus est Dei populus, & reædificata est, & Urbs, & Templum.

19 [2] Aggæus in Latinum festivus, & lætus resonat. Destructum enim Templum ædificandum prophetat, & post luctum captivitatis regressionis lætitiam prædicat.

20 Malachias interpretatur Angelus Domini, id est, Nuntius: Quidquid enim loquebatur, quasi à Domino essent mandata, ità credebantur, & indè ità nomen ejus septuaginta transtulerunt, dicentes: Assumptio Verbi Domini super Israël in manu Angeli ejus.

21 Esdras, adjutor.

22 Nehemias, consolator à Domino. Quodam enim præsagio futurorum nomina ista sortiti sunt. Fuerunt enim in adjutorium, & consolationem omni illi populo redeunti ad patriam. Nam, & Templum Domini idèm reædificaverunt, & murorum, ac turrium opus ipsi restauraverunt.

23 [3] Ananias, gratia Dei. Idem, & Sidrac lingua Chaldæa, quod interpretatur decorus meus.

24 Azarias, auxilium Domini. Idem, & Abdenago, quod in Latinum vertitur serviens taceo.

25 [4] Misaël, quæ palus Domini: ipse, & [5] Misach, quod interpretatur risus, vel gaudium.

26 Ahia frater ejus.

27 Semeja, audiens Dominum.

28 Asaph, congregans.

29 [6] Ethan, robustus, sivè accensus.

30 Idithum, transiliens eos, sivè saliens eos.

31 [7] Quosdam enim inhærentes humo: curvatus in terram, & ea, quæ in imo sunt cogitantes, & in rebus transeuntibus spem ponentes transilivit canendo iste, qui vocatur transiliens.

32 Eman, accipiens, vel formido eorum.

33 Barachia, benedictus Dominus, vel benedictus Domini.

Ol-

(1) Jonas—ipse est Amathi. &c. *Ex Præf. in Jon.*
(2) Aggæus. *Ex Prolog. Biblioth.*
(3) Anania. *Ex nom. ex Jerem. & Daniele.*
(4) Misaël, quæ palus Domini. *Ex nom. ex Daniele. Mendosè ergò cc. omnes*, qui populus Domini—*In nomin. ex Exod.* Misaël, tactus Dei, sive quis interrogavit?
(5) Misach. *Ibid.*
(6) Ethan rob. sivè ascensus. *Ità etiam apud Hieronym. accensus malebat A. August.*
(7) Quosd. n. inhærentes. *Ex Aug. in Ps. 38.*

34 [1] Olda, distritio, sivè diverticulum.

35 Judith, laudans, vel confitens.

36 Hester, absconsa.

37 Zacharias, memoria Domini, ob hoc, quia canit: - memorari testamenti sui Sancti.

38 Joannes Baptista, Domini gratia: eò quòd sit limes prophetiæ, prænuntius gratiæ, sivè initium baptismatis, per quod gratia ministratur.

39 Hi sunt Prophetæ Veteris, Novique Testamenti, quorum finis Christus, cui dicitur à Patre: & Prophetam in gentibus posui te.

40 Prophetiæ autem genera septèm sunt: Primum genus Ecstasis, quod est mentis excessus, sicùt vidit Petrus vas illud submissum de Cœlo in stupore mentis cum variis animalibus. Secundum genus Visio, sicùt apud Isaiam dicentem: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum. Tertium genus Somnium, sicùt Jacob subnixam in Cœlo scalam dormiens vidit. Quartum genus: Per nubem, sicùt ad Moysen, & ad Job post plagam loquitur Deus. Quintum genus Vox de Cœlo, sicùt ad Abraham sonuit dicens: Nè injicias manum tuam in puerum. Et ad Saulum in via: Saule, Saule, quid me persequeris? Sextum genus: Accepta parabola, sicùt apud Salomonem in Proverbiis, & apud Balaam, cùm evocaretur à Balac. Septimum genus Repletio Sancti Spiritus, sicùt pænè apud omnes Prophetas.

41 [2] Alii tria genera visionum esse dixerunt. Unum secundùm oculos corporis, sicùt vidit Abraham tres viros sub ilice Mambre: & Moyses ignem in rubo: & Discipuli transfiguratum Dominum in monte inter Moysen, & Eliam, & cætera hujusmodi. Alterum secundùm spiritum, quo imaginamur ea, quæ per corpus sentimus, sicùt vidit Petrus, discum illum submitti de Cœlo cum variis animalibus, & sicùt Isaias Dominum in sede altissima non corporalitèr, sed spiritualitèr vidit. Non enim Deum forma corporea circumterminat, sed quemadmodùm figuratè, non propriè multa dicuntur: ità etiam figuratè multa monstrantur. Tertium autem genus visionis est, quod nequè corporeis sensibus, nequè illa parte animæ, qua corporalium rerum imagines capiuntur, sed per intuitum mentis, quo intellecta conspicitur veritas, sicùt Daniël hoc præditus mente vidit, quod Balthasar viderat corpore, sine quo genere illa duo, vel infructuosa sunt, vel etiam in errorem mittunt. Omnia tamen hæc genera Spiritus Sanctus moderatur.

41 Habere autem prophetiam, non solùm bonus, sed etiam malus potest: nàm invenimus Saulem Regem prophetasse. Persequebatur enim Sanctum David, & impletus Spiritu prophetare cœpit.

CAPUT IX.

De Apostolis.

1 APostoli missi interpretantur: hoc enim eorum nomen indicat. Nàm sicùt Græcè ἄγγελοι, Latinè nuntii vocantur: ità Græcè Apostoli, Latinè missi appellantur. Ipsos enim misit Christus evangelizare per universum Mundum: ità, ut quidam Persas, Indosque penetrarent, docentes gentes, & facientes in nomine Chris-

(1) Olda. *Ex nom. 3. Reg.*
(2) Alii triagen—moderatur. *Omnia ex Aug. cont. Adimant. cap. ultim.*

Christi magna, & incredibilia miracula: ut attestantibus signis, & prodigiis crederetur illis in iis, quæ dicebant, & viderant. Habent autem plerique ex iis causas suorum vocabulorum.

2 Petrus à petra nomen accepit, hoc est, à Christo super, quem est fundata Ecclesia. Non enim à Petro petra, sed Petrus à petra nomen sortitus est, sicùt non Christus à Christiano, sed Christianus à Christo vocatur, ideoque ait Dominus: Tu es Petrus, & seper hanc petram, &c. quia dixerat Petrus: Tu es Christus Filius Dei vivi: deindè ei Dominus: Super hanc, inquit petram, quam confessus es, ædificabo Ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super quod fundamentum, etiam ipse ædificatus est Petrus.

3 [1] Cephas dictus, eò quòd in capite sit constitutus Apostolorum: κεφαλὴ enim Græcè caput dicitur, [2] & ipsum nomen in Petro Syrum est.

4 Simon Bar-jona in linguam nostram sonat filius columbæ, & est nomen Syrum paritèr, & Hebræum. Bar quippè Syra lingua filius, Jona columba, utroque sermone dicitur. Alii simplicitèr accipiunt, quod Simon, i. Petrus filius sit Joannis, juxta illam interrogationem: Simon Joannis diligis me? Et volunt Scriptorum vitio depravatum: ut pro Bar-joanna, hoc est, filius Joannis, Bar-jona scriptum sit una detracta syllaba. Joanna autem interpretatur Domini gratia. Et fuisse constat Petrum trinomium: Petrum Cepham, & Simonem Bar-jona: [3] Simon autem Hebraicè interpretatur obediens.

5 Saulus Hebraico sermone tentatio dictus, eò quòd priùs in tentatione Ecclesiæ sit versatus. Persecutor enim erat, & indè nomen habebat istud, quandò persequebatur Christianos. Posteà mutato nomine de Saulo factus est Paulus, quod interpretatur mirabilis, sivè electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab Oriente, usquè ad Occasum Evangelium Christi in omnibus gentibus prædicavit. Electus, sicùt in Actibus Apostolorum Spiritus Sanctus dicit: Segregate mihi Barnabam, & Saulum ad opus, ad quod elegit eos. Latino autem sermone Paulus à modico dictus: undè, & ipse ait: Ego sum minimus Apostolorum omnium. Quandò enim Saulus, superbus, elatus: quandò Paulus, humilis, & modicus. Ideò sic loquimur, paullò-post videbo te, i. post modicum. Nàm quia modicus factus est, ipse dicit: Ego enim sum novissimus Apostolorum, & mihi minimo omnium Sanctorum. Cephas autem, & Saulus ideò mutato nomine sunt vocati: ut essent etiam ipso nomine novi, sicùt Abraham, & Sara.

6 Andræas frater Petri carne, & cohæres gratiæ: secundum Hebræam etymologiam interpretatur decorus, sivè respondens: sermone [4] autem Græco à viro virilis appellatur.

7 Joannes, quodam vaticinio ex merito nomen accepit: interpretatur enim, in quo est gratia, vel Domini gratia. Ampliùs enim eum cæteris Apostolis dilexit Jesus.

8 [5] Jacobus Zebedæi à patre cognominatur, quem reliquens, cum Joanne verum patrem secuti sunt. Hi

sunt

(1) Cap. IX. Cephas--quod in capite. *Græcam Etymologiam Anacleti* III. *Dionysii Areopag. & Optati Milevitani exemplo reddidit, cum Syrum verbum esse constet, idque statim idem testetur, Cujus rei exempla alia, rationemque non inelegantem. Vid. apud Turrian. lib.* 2. *contr. Magdeburg. cap.* 3.
(2) Et ipsum nomen in Petro Syr. *Vid. Hieron. Matth.* 6. *& in nomin. ex eodem.*
(3) Simon--audiens. *Hieron.* Simon quippè obediens dicitur.
(4) Sermone autem Græc. *In nom. ex Act.*
(5) Jacobus. *In cap. Matth.* 10.

sunt filii tonitrui, qui etiam [1] Boanerges ex firmitate, & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est Jacobus filius Zebedæi, frater Joannis, qui post Ascensionem Domini ab Herode manifestatur occisus.

9 Jacobus Alphæi ob distinctionem prioris cognominatus, qui dicitur filius Zebedæi: sicùt iste filius Alphæi: cognomentum igitùr ambo à patre sumpserunt. Iste est Jacobus minor, qui in Evangelio frater Domini nominatur, [2] quia Maria uxor Alphæi soror fuit Matris Domini, quam Mariam Cleophæ Joannes Evangelista cognominat, à patre, sivè à gentilitate familiæ, aut quacumque alia causa ei nomen imponens. Alphæus autem Hebræo sermone in Latinum exprimitur millessimus, sivè doctus.

10 [3] Philippus, os lampadarum, vel os manuum.

11 Thomas, abyssus, vel geminus, undè Græcè Didymus apellatur.

12 Bartholomæus, filius suspendentis aquas, vel filius suspendentis me. Syrum est, non Hebræum.

13 Matthæus, in Hebræo donatus exprimitur. Idem, & appellatus Levi ex tribu, à qua ortus fuit. In Latino autem ex opere Publicani nomen accepit, quia ex Publicanis fuit electus, & in Apostolatum translatus.

14 [4] Simon Chananæus ad distinctionem Simonis Petri, de vico Galilææ Chana, ubi aquas Dominus mutavit in vinum: ipse est, qui in alio Evangelista scribitur Zelotes: Chana quippè zelus interpretatur.

15 Judas Jacobi, qui alibi appellatur Lebbæus, figuratum nomen habet à corde, quod nos diminutivè corculum possumus appellare: ipse in alio Evangelista Thaddæus scribitur, [5] quem Ecclesiastica tradit Historia missum Edessam ad Abagarum Regem.

16 Judas Iscariotes, vel à vico, in quo ortus est, vel ex tribu Issachar vocabulum sumpsit, quodam præsagio futuri in condemnationem sui. Issachar enim interpretatur merces: ut significaretur pretium proditoris, quo vendidit Dominum, sicùt scriptum est. Et acceperunt mercedem meam, triginta argenteos, pretium, quo appretiatus sum ab eis.

17 Matthias, qui inter Apostolos sine cognomine solus habetur, interpretatur donatus, ut subaudiatur pro Juda: iste enim in locum ejus electus est ab Apostolis, cùm pro duobus sors mitteretur.

18 [6] Marcus, excelsus mandato, utiquè propter Evangelium Altissimi, quod prædicavit.

19 Lucas, ipse consurgens, sivè ipse elevans, eò quòd elevaverit prædicationum Evangelii post alios.

20 Barnabas, filius Prophetæ, vel filius consolationis.

CAPUT X.

De reliquis in Evangelio nominibus.

1 MAria, [7] Illuminatrix, sivè Stella Maris: genuit enim Lu-

(1) Boanerges. *Ibid. Sed in Dan.* 1. Filii Zebedæi appellati sunt filii tonitrui, quod non (ut plerique putant) boanerges: sed emendatiùs legitur beneraham, *& in Is. cap.* 62. *& in nom. ex Joann.*
(2) Quia Maria uxor Alph. *Ex eodem advers. Helvid.*
(3) Philipp. os lampadar. *In nom. ex Act.* lampadar. *In nom. ex Luc.* Os lampadis, vel os manuum.
(4) Simon Chan-Judas Jacob. *In Matth.* 10.
(5) Quem Ecclesiast. *Ibid. est autem historia Euseb. lib.* 1. *cap. ultim.*
(6) Marcus scels. mand. *Sæpè hoc repetit Hieronymus. Sed in nom. Ep. ad Coloss.* Marcus sublimis mandato, sivè amarus, vel certe attritus, atque limatus.
(7) Cap. X. Maria Illumin. *In nom. ex Matth.* Mariam plerique æstimant interpretari illuminant me isti, vel Illumina-

Lumen Mundi. Sermone autem Syro Maria Domina nuncupatur, & pulchrè, quia Dominum genuit.

2 Elisabeth, Dei mei saturitas, vel Dei mei juramentum.

3 Magdalena, turris. Martha, irritans, aut provocans: sermone autem Syro interpretatur dominans.

4 Nathanaël, donum Dei, quia dolus, i. simulatio dono Dei in eo non fuit.

5 Zebedæus, donatus, sivè fluens iste.

6 Zachæus, justus, sivè justificatus, sivè justificandus: Syrum est nomen non Hebræum.

7 Lazarus, adjutus, eò quòd sit à morte resuscitatus.

8 Herodes, pelliceus, gloriosus, clara etymologia.

9 Caiphas, investigator, aut sagax, aut vomens ore: iniquo enim ore suo justum condemnavit, quamvis hoc mysterio prophetali annuntiasset.

10 (1) Pontius, declinans consilium utiquè Judæorum: accepta enim aqua lavit manus suas, dicens: Innocens ego sum à sanguine hujus Justi.

11 Pilatus, os malleatoris, quia dum Christum ore suo, & justificat, & condemnat, more malleatoris utraque ferit.

12 Barraba, filius magistri, eorum absque dubio Judæorum magistri, qui est diabolus, homicidiorum auctor, qui usquè hodiè regnat in eis.

CAPUT XI.

De Martyribus.

1 MArtyres Græca lingua Latinè testes dicuntur, undè, & testimonia Gracè martyria nuncupantur. Testes autem ideò vocati sunt, quia propter testimonium Christi passiones sustinuerunt, & usquè ad mortem pro veritate certaverunt. Quòd verò non testes, (quod Latinè utiquè possemus) sed Græcè Martyres appellamus, familiarius Ecclesiæ auribus hoc Græcum verbum sonat, sicùt multa Græca nomina, quæ pro Latinis utimur.

2 Martyrum primus in Novo Testamento Stephanus fuit, qui sermone Hebræo interpretatur norma, quòd prior fuerit in martyrio ad imitationem fidelium: idem autem ex Græco sermone in Latinum vertitur coronatus, & hoc propheticè, ut quod sequeretur in re, vaticinio quodam futuri priùs in vocabulo resonaret: passus est enim, & quod vocabatur accepit. Stephanus enim corona dicitur, humilitèr lapidatus, sed sublimitèr coronatus.

3 (2) Duo autem sunt martyrii genera, unum in aperta passione, alterum in occulta animi virtute. Nàm multi hostis insidias tolerantes, & cunctis carnalibus desideriis resistentes, per hoc, quod se Omnipotenti Deo in corde mactaverunt, etiam pacis tempore Martyres facti sunt, qui etiam, si persecutionis tempore existerent, Martyres esse potuerunt.

CAPUT XII.

De Clericis.

1 CLeros, (3) & Clericos hinc appellatos, (credimus) quia Mathias sorte electus est, quem primùm per Apostolos legimus ordina-

tum,

natrix vel Smyrna Maris. Sed mihi nequaquàm videtur: Meliùs est autem, ut dicamus sonare eam Stellam Maris, sivè amarum mare. Sciendum quoquè, quod Maria sermone Syro Domina nuncupatur.

(1) Pontius declinans consilium. *Ità Gotth. cc. & apud Hieronym.* concilium *impressi reliqua hujus cap. ex eodem Hieron.*

(2) Cap. XI. Duo sunt autem martyrii gen. *Ex Greg. 3. Dialog. cap. 26.*

(3) Cap. XII. Clerus, & Cleric. *Ex Augustin. in Ps. 67.*

tum, κλῆρος enim Græcè, sors, vel hæreditas dicitur. Propterea ergò dicti Clerici, quòd de sorte sunt Domini, [1] vel quia Dominum partem habent, generalitèr autem Clerici nuncupantur omnes, qui in Ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus, & nomina hæc sunt.

2 Ostiarius, [2] Psalmista, Lector, Exorcista, Acolythus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & Episcopus.

3 [3] Ordo Episcoporum quadripertitus est, i. in Patriarchis, Archiepiscopis, Metropolitis, atque Episcopis.

4 Patriarcha Græca lingua summus Patrum interpretatur, [4] quia primum, i. Apostolicum retinet locum, & ideò quia summo honore fungitur, tali nomine censetur, sicùt Romanus, Antiochenus, & Alexandrinus.

5 Archiepiscopus Græco vocabulo, quod sit summus Episcoporum, tenet enim vicem Apostolicam, & præsidet, tàm Metropolitanis, quàm Episcopis cæteris. ([5] Metropolitani autem à mensura civitatum vocati) Singulis enim Provinciis præeminent, quorum auctoritati, & doctrinæ cæteri Sacerdotes subjecti sunt, sine quibus nihil reliquos Episcopos agere licèt, solicitudo enim totius Provinciæ ipsis commissa est. Omnes autem superiùs designati ordines uno, eodemque vocabulo Episcopi nominantur, sed ideò privato nomine quidam utuntur propter distinctionem potestatis, quàm singularitèr acceperunt.

6 Patriarcha patrum Princeps: Αρχὸς enim Princeps.

7 Archiepiscopus Princeps Episcoporum, sicùt Metropolitanus à mensura civitatum.

8 [6] Episcopatus autem vocabulum indè ductum, quòd ille, qui superefficitur, superintendat, curam scilicèt, subditorum gerens, σκοπεῖν enim Græcè, Latinè intendere dicitur. Episcopi autem Græcè, Latinè speculatores interpretantur: nàm speculator est Præpositus in Ecclesia, dictus, eò quòd speculetur, atquè prospiciat populorum infrà se positorum mores, & vitam.

9 Pontifex Princeps Sacerdotum est, quasi via sequentium, ipse, & Summus Sacerdos, ipse, & Pontifex Maximus nuncupatur: ipse enim efficit Sacerdotes, atquè Levitas, ipse omnes Ordines Ecclesiasticos disponit: ipse quid unusquisque facere debeat ostendit. Anteà autem Pontifices, & Reges erant: [7] nàm majorum hæc erat consuetudo: ut Rex esset etiam Sacerdos, & Pontifex. Undè, & Romani Imperatores Pontifices dicebantur.

10 [8] Vates à vi mentis appellatus, cujus significatio multiplex est: nàm modò Sacerdotem, modò Prophetam significat, modò Poëtam.

11 Antistes Sacerdos dictus, ab

(1) Vel quia Dominum partem. *Al.* Domini partem. *Utrumque retulit in lib. Off.*
(2) Psalmist. lect. *Psalmista, sivè lector Rab. lib. 1. cap. 4. Non est autem Psalmista ordinis, aut gradus proprium nomen. Sed ordinis nomine aliquando censeri, fatetur D. Th. in Addit. q. 37. art. 2.*
(3) Ordo Episcop. quadrip. *Sic Rab. Grat. & veteres libri, sed idem Rab. lib. 1. cap. 5.* Tripertitus est, id est, in Patriarchis, Archiepiscopis, qui, & Metropolitani sunt, & in Episcopis.
(4) Quia primum i. Apostol. *Sic Rab. & vetus Gratiani lib. cum Gotthicis libris.*
(5) Metropolitani autem. *Hæc parenthesi inclusimus, vel quia aliena fortassè sunt, ut censebat Chacon, cum veriorem interpretationem Rabanus retineat, qui omnia hæc ex Isidoro sumpsit, vel ut quæ sequuntur:* Singulis n. provinciis, &c. *Archiepiscopis aptentur ex Sententia Antonii Augustini. Cui duo veteres libri favent. in quibus post hæc omnia Metropolitani etymon hoc qualecumque est collocatum. Sic etiam erit Episcoporum tripertitus ordo.*
(6) Episcop. vocab. *Ex Aug. 19. de Civit. cap. 19.*
(7) Nàm majorum. *è Serv. Æn. 3. ad v.* Rex Anius.
(8) Vates à vi ment. *A viendis versibus Varr. lib. 6.*

eo, quòd ante stat, primus est enim in ordine Ecclesiæ, & supra se nullum habet.

12 Sacerdos autem nomen habet compositum ex Græco, & Latino, quasi sacrum dans, sicùt enim Rex à regendo, ità Sacerdos [1] à sanctificando vocatus est: consecrat enim, & sanctificat.

13 Sacerdotes autem gentilium flamines dicebantur. Hi in capite habebant pileum, in quo erat brevis virga desupèr, habens lanæ aliquid. Quod cùm per æstum ferre non possent: filo tantùm capita religare cœperunt. Nàm nudis penitùs eos capitibus incedere nefas erat: undè à filo, quo utebantur, [2] flamines dicti sunt, quasi filamines. Verùm festis diebus filo deposito, pileum imponebant pro Sacerdotii eminentia.

14 Presbyter Græcè, Latinè Senior interpretatur non modò pro ætate, vel decrepita senectute, sed propter honorem, & dignitatem, quam acceperunt, Presbyteri nominantur: [3] undè, & apud veteres idem Episcopi, & Presbyteri fuerunt, quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis. Ideò autem, & Presbyteri Sacerdotes vocantur, quia sacrum dant, sicùt, & Episcopi, [4] qui licèt sint Sacerdotes, tamen Pontificatus apicem non habent, quia nec chrismate frontem signant, nec Paracletum Spiritum dant, quod solis deberi Episcopis lectio Actuum Apostolorum demonstrat.

15 Levitæ ex nomine auctoris vocati: de Levi enim Levitæ exorti sunt, à quibus in Templo Dei Mystici Sacramenti ministeria explebantur. Hi Græcè Diaconi, Latinè Ministri dicuntur, quia [5] sicùt in Sacerdote consecratio: ità in Diacono Mysterii dispensatio habetur.

16 Hypodiaconi Græcè, quos nos Subdiaconos dicimus, qui ideò sic appellantur, quia subjacent præceptis, & officiis Levitarum. Oblationes enim in Templo Dei à fidelibus ipsi suscipiunt, & Levitis superponendas Altaribus deferunt: hi [6] apud Hebræos Nathinæi vocantur.

17 Lectores à legendo: Psalmistæ à Psalmis canendis vocati: illi enim prædicant populis, quid sequantur: isti canunt, ut excitent ad compunctionem animos audientium: licèt, & quidam lectores ità miserantèr pronuntient, ut quosdam ad luctum, lamentationemque compellant. Idem etiam pronuntiatores vocantur, quòd porrò annuntient: tanta enim, & tàm clara erit eorum vox, ut quàm vis longè positorum aures adimpleant.

18 Cantor autem vocatus, quia vocem modulatur in cantu. Hujus [7] duo genera dicuntur in arte musica, sicut ea docti homines Latinè dicere potuerunt, præcentor, & succentor.

19 Præcentor, qui vocem præmittit in cantu.

20 Succentor autem, qui subsequentèr canendo respondet.

21 Concentor autem dicitur, quia consonat, quia autem non consonat, nèc concinit, nèc concentor erit.

22 Acolythi Grecè, Latinè Ceroferarii dicuntur, à deportandis Ce-

re:s

(1) Sanctificando. *Eodem modo lib. 9. cap. 3.*
(2) Flaminis. *e Serv. Æn. 8. Vid. Fest. & Varr.*
(3) Unde, & apud vet. idem Episcopis. *Ex Hier. Ep. 83. ad Ocean.*
(4) Qui licèt sint Sacerd. *Ex Innoc. I. Ep. 1. cap. 3.*
(5) Sicùt in Sacerdote consec. *Ex Ep. ad Rustic. Narb. de sept. gradibus Eccles. quæ cum Hieronymi operibus circumfertur.*
(6) Hi apud Heb. Nathinæi. *Al. Nathanæi. Vid. 2. Off. Eccl. cap. 10. & Raban.*
(7) Duo genera--respondit. *Ex Aug. in Ps. 87.*

reis [1] quando legendum Evangelium est, aut sacrificium offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum Sol eodem tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum: ut sub typo luminis corporalis, illa lux ostendatur, de qua in Evangelio legitur: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

23 Exorcistæ ex Græco in Latinum adjurantes, sivè increpantes vocantur. Invocant enim super [2] Energumenos, vel super eos, qui habent spiritum immundum, nomen Domini Jesu, adjurantes per eum, ut egrediatur ab eis.

24 Ostiarii, iidem, & Janitores, qui in Veteri Testamento electi sunt ad custodiam templi: ut non ingrederetur illud immundus in omni re: dicti autem Ostiarii, quòd præsint ostiis templi. [3] Ipsi enim tenentes clavem, omnia intùs, extràque custodiunt, atquè inter bonos, & malos habentes judicium, fideles recipiunt, respuunt infideles.

CAPUT XIII.

De Monachis.

1 Monachus Græca etymologia vocatus, eò quòd sit singularis: μονὰς enim Græcè singularitas dicitur. Ergò si solitarius interpretatur vocabulum Monachi, quid facit in turba, qui solus est? [4] Plura sunt autem genera Monachorum.

2 [5] Cœnobitæ, quos nos in commune viventes possumus appellare. Cœnobium enim plurimorum est.

3 Anachoritæ sunt, qui post cœnobialem vitam deserta petunt, & soli habitant per deserta: & ab eò quòd procul ab hominibus recesserunt, tali nomine nuncupantur: sed Anachoritæ Eliam, & Joannem; Cœnobitæ Apostolos imitantur.

4 Eremitæ ii sunt, qui, & Anachoritæ, ab hominum conspectu remoti: eremum, & desertas solitudines appetentes. Nàm eremum dicitur quasi remotum.

5 Abbà autem Syrum nomen, significat in Latinum pater: quod Paulus Romanis scribens exposuit, dicens: in quo clamamus Abba pater: in uno nomine duabus usus linguis. Dicit enim Abba Syro nomine patrem, & rursùs Latinè nominat itidèm patrem.

CAPUT XIV.

De cæteris Fidelibus.

1 Christianus, quantùm interpretatio ostendit, de unctione deducitur, sivè de nomine Auctoris, & Creatoris. A Christo enim Christiani sunt cognominati, sicùt à Juda Judæi. De Magistri quippè nomine cognomen sectatoribus datum est.

2 Christiani autem olìm à Judæis, quasi opprobrio Nazaræi vocabantur, pro eò quòd Dominus noster, atque Salvator à vico quodam Galilææ Nazaræus sit appellatus.

3 Non se autem glorietur Christianum, qui nomen habet, & facta non habet. Ubi autem nomen secutum fuerit opus, certissimè ille est Christianus, quia se factis ostendit Christianum, ambulans sicùt, & ille

Q2 am-

(1) Quando Evang. *Ex Hieron. Ep. Advers. Vigilant.*
(2) Super energ. *Vid. 2. Off. Eccl. c. 13. & d. 23. cap. 27.*
(3) Ipsi enim tenent cl. *Ex d. Ep. ad Rust. Narb.*
(4) Cap. XIII. Plura autem sunt gen. Monach. *Ex Hieron. Ep. ad Eustoch. 22.*
(5) Cœnob. enim. *Ex Cassian. collat. 18. cap. 10. & cap. 4. & seq.*

ambulavit, à quo, & nomen traxit.

4 Catholicus universalis, sivè generalis interpretatur: nàm Græci universale καθολικὸν vocant.

5 Orthodoxus est rectè credens, &, ut credit vivens: ὀρθῶς enim Græcè rectè dicitur [1] δόξα gloria: hoc est, vir rectæ gloriæ. Quo nomine non potest vocari, qui alitèr vivit, quàm credit.

6 Neophytus Græcè, Latinè novellus, & rudis, fidelis, vel nupèr renatus interpretari potest.

7 Catechumenus dictus pro eo, quòd adhùc doctrinam fidei audit, nèc dùm tamen baptismum percepit, nàm κατηχούμενος Græcè auditor dicitur.

8 [2] Competens vocatur, qui post instructionem fidei competit gratiam Christi, indè: & à petendo Competentes vocati.

9 Laicus popularis: λαὸς enim Græcè populus dicitur.

10 Proselytus, i. advena, & circumcisus, qui miscebatur populo Dei, Græcum est.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER OCTAVUS.
DE ECCLESIA, & SECTIS DIVERSIS.

CAPUT PRIMUM.
De Ecclesia, & Synagoga.

1 ECclesia Græcum est, quod in Latinum vertitur convocatio, propter quod omnes ad se vocet. Catholica universalis ἀπὸ τοῦ καθ' ὅλον, id est, secundum totum: non enim, sicùt conventicula hæreticorum, in aliquibus regionum partibus coarctatur, sed per totum orbem terrarum dilatata diffunditur. Quod etiam Apostolus approbat ad Romanum dicens: Gratias ago Deo meo pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in universo mundo: hìnc, & universitas ab uno cognominata est, propter quod in unitatem colligitur. Undè Dominus in Evangelio, qui mecum non colligit, spargit. Cur autem Ecclesia, cùm una sit à Joanne, septem scribuntur, nisi, ut una catholica septiformi plena spiritu designetur? Sicut, & de Domino novimus dixisse Salomonem: Sapientia ædificavit sibi domum, & excidit columnas septem, quæ tamèn septem una esse non ambigitur, dicente Apostolo: Ecclesia Dei vivi, quæ est columna, & firmamentum veritatis.

2 Inchoavit autem Ecclesia à loco, ubi venit de Cœlo Spiritus Sanctus, & implevit uno loco sedentes.

3 Pro peregrinatione autem præsenti Ecclesia Sion dicitur, eò quòd ab hujus peregrinationis longitudine pro-

(1) Cap. XIV. Doxa gloria. *Opinio potiùs, ut reliqua conveniant.*
(2) Competens vocatur. *Ex Aug. serm. ad Competentes. Hieronymus ad Pammach. Ep.* 61. An non tu potiùs scindis Ecclesiam, qui præcepisti Bethlehem presbyteris, ne competentibus nostris in Pascha Baptismum traderent?

promissionem rerum cœlestium speculatur: & idcircò Sion, id est, speculatio nomen accepit. Pro futura verò patriæ pace Hierusalem vocatur, nàm Hierusalem visio pacis interpretatur. Ibi enim absorpta omni adversitate pacem, quæ est Christus, præsenti possidebit obtutu.

4 [1] Synagoga Græcè, congregatio dicitur, quod proprium nomen Judæorum populus tenuit. Ipsorum enim propriè Synagoga dici solet, quamvis, & Ecclesia dicta sit. Nostram verò Apostoli nunquàm Synagogam dixerunt, sed sempèr Ecclesiam: sivè discernendi causa, sivè quòd inter congregationem, undè Synagoga, & convocationem, undè Ecclesia nomen accepit, distet aliquid: quod scilicèt, congregari, & pecora solent, quorum, & greges propriè dicimus: convocari eutem magis est utentium ratione, sicut sunt homines.

CAPUT II.

De Religione, & Fide.

1 DOgma [2] à putando philosophi nominaverunt, id est, hoc puto esse bonum, hoc puto esse verum.

2 [3] Religio appellata, quòd per eam uni Deo religamus animas nostras ad cultum divinum vinculo serviendi. Quod verbum compositum est à religendo, id est, eligendo, ut ità Latinum videatur religo, sicut eligo.

3 Tria sunt autem, quæ in religionis cultu ad colendum Deum in hominibus perquiruntur, id est, fides, spes, charitas. In fide, quid credendum; in spe, quid sperandum; in charitate, qui sit amandum.

4 Fides est, qua veracitèr credimus id, quod nequaquàm videre valemus. Nàm credere jam non possumus, quod videmus. Propriè autem nomen fidei indè est dictum, [4] si omninò fiat, quod dictum est, aut promissum. Et indè fides vocata ab eo, quòd sit illud, quod inter utrosque placitum est, quasi inter Deum, & hominem, hìnc, & fœdus.

5 Spes vocata, [5] quod sit pes progrediendi, quasi est pes. Undè è contrario desperatio, deest enim ibi pes, nullaque progrediendi facultas est, quia dùm quisque peccatum amat, futuram gloriam non sperat. Charitas Græcè, Latinè dilectio interpretatur, quod duos in se illiget. Nàm dilectio à duobus incipit, quod est amor Dei, & proximi, de qua Apostolus: Plenitudo, inquit, legis, dilectio. Major est autem hæc omnibus, quia qui diligit, & credit, & sperat. Qui autem non diligit, quamvis multa bona faciat, frustrà laborat. [6] Omnis autem dilectio carna-

(1) Cap. I. De Synagoga. *Ex Aug. in Ps.* 81.

(2) Cap. II. Dogma à putando. *Nempè ἀπὸ τοῦ δοκεῖν.*

(3) Religio. *Aug. lib.* 1. *Retract. cap.* 13. Ad unum Deum tendentes, & ei uni religantes animas nostras, undè religio dicta creditur. In his verbis meis ratio, quæ reddita est, undè sit dicta religio plus mihi placuit. Nàm non me fugit, aliam hujus nominis originem expossuisse Latini sermonis auctores, quod indè sit appellata religio, quod religatur, quod verbum compositum est à legendo, id est, eligendo, ut ità Latinum videatur religo, sicùt eligo. *Sed postrema Augustini verba rejicienda putamus: ut malè cohærentia, & adjecta ab aliquo, qui integrum locum descripserit, non animadvertens, id etymon secutum fuisse Isidorum, quod maximè probaretur Aug. & Lactantio lib. 4. cap. 28. qui etiam adversus Cic. notationem pluribus verbis disputat: quamvis hoc altero etiam utatur Aug. lib. 10. de Civit. cap. 4.* Ipse n. fons nostræ beatitudinis, ipse omnis appetitionis est finis, hunc eligentes, vel potiùs religentes (amiseramus n. negligentes) hunc ergo religentes, undè religio dicta perhibetur, ad eum dilectione tendamus. *Restat tertia notatio ex Cic. 2. de Nat. Deor.* Qui omnia, quæ ad cultum Deorum pertinerent, diligentèr pertractarent, & tanquam relegerent, sunt dicti religiosi, ex relegendo, ut elegantes ex eligendo. *Ut religio sit, vel à religando, vel religendo, vel relegendo.*

(4) Si omninò fiat, quod dic. *Ex Cic. 1. de Offic.*

(5) Quod sit pes. *Rectè de spe, qua virtus sit. Nàm spem subdolam, qui respexere, spem, quasi sine pede interpretantur, undè in nummis veteribus non fixa, sed in altitudinem erectis pedibus fingitur. Aliis spes ἐλπὶς est.*

(6) Omnis autem dilect. *Aug. 14. de Civitat. cap. 7.*

nalis, non dilectio, sed magis amor dici solet. Dilectionis autem nomen tantùm in melioribus rebus accipi solet.

CAPUT III.

De Hæresi, & Schismate.

1 HÆresis (1) Græcè ab electione vocatur, quod, scilicèt, unusquisque id sibi eligat, quod melius sibi esse videtur: ut Philosophi Peripatetici, Academici, Epicuræi, & Stoici, vel sicut alii, qui perversum dogma cogitantes, arbitrio suo de Ecclesia recesserunt. (2) Indè ergò hæresis dicta Græca voce, ex interpretatione electionis, qua quisque arbitrio suo ad instituenda, sivè ad suscipienda quælibet ipse sibi eligit. Nobis verò nihil nostro ex arbitrio inducere licèt: sed nèc eligere, quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Dei habemus auctores, qui nèc ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fidelitèr nationibus assignaverunt. Itaque etiàm si Angelus de Cœlis alitèr evangelizaverit, anathema vocabitur.

2 Secta à sequendo, & tenendo nominata. Nàm sectas dicimus habitus animorum, ac instituta circa disciplinam, vel propositum, quod tenendo sequuntur, longè alia in Religionis cultu opinantes, quàm cæteri.

3 Schisma à scissura animorum vocatum. Eodem enim cultu, eodemque ritu credit: ut cæteri, solo congregationis delectatur dissidio. Fit autem schisma, cùm dicunt homines: Nos justi sumus, nos sanctificamus immundos, & cætera similia.

4 (3) Superstitio dicta, eò quòd sit superflua, aut superinstituta observatio. Alii dicunt à senibus, quia multis annis superstites per ætatem delirant, & errant superstitione quadam, nescientes, quæ vetera colant, aut quæ veterum ignari asciscant. Lucretius autem superstitionem dicit superstantium rerum, id est, cœlestium, & divinarum, quæ super nos stant, sed malè dicit. Hæreticorum autem dogmata: ut facilè possint agnosci, causas eorum, vel nomina demonstrare oportuit.

CAPUT IV.

De Hæresibus Judæorum.

1 JUdæi (4) confessores interpretantur. Multos enim ex iis sequitur confessio, quos anteà perfidia possidebat.

2 Hebræi transitores dicuntur: quo nomine admonentur: ut de pejoribus ad meliora transeant, & pristinos errores relinquant.

3 (5) Pharisæi, & Sadducæi inter se contrarii sunt: nàm Pharisæi ex Hebræo in Latinum interpretantur divisi, eò quòd traditionum, & observationum, quas illi δευτερώσεις vocant, justitiam præferunt. Undè, & divisi vo-

(1) Cap. III. Hæresis Græc. *Ex Hieron. ad Gal. 5. & ad Tit. 3.*

(2) Inde ergò hær.--vocabitur. *Ex Tertull. in præscript. apud quem pro* indulgere, inducere, *ex hoc loco reponas licèt. Nàm ea voce paullò-post, alibique sæpius utitur.*

(3) Superstit. *Verba Servii Æn. 8. ad V.* Vana superstitio, *&c. est verò Lucretii locus ad quem respexit. lib. 1.*

Humana ante oculos fœdè cum vita jaceret,
In terris opressa gravi sub religione.
Quæ caput à Cœli regionibus ostendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans.

Meliùs Balbus apud Cic. 2. de Nat. Deor.

(4) Cap. IV. Judæi. *Euseb. lib. 4. Hist. Eccl. cap. 21. ex Hegesippo septem fuisse refert Hebræorum sectas, quarum nomina hæc sunt. Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothæi, Samaritæ, Sadducæi, Pharisæi. Justin. contrà Triph.* ὥσπερ οὐδὲ Ἰουδαίους ἄν τις ὀρθῶς ἐξετάσῃ ὁμολογήσειεν εἶναι τοὺς Σαδδουκαίους, ἢ τὰς ὁμοίας αἱρέσεις γενιστῶν, καὶ μεριστῶν καὶ γαλιλαίων, Ἑλληνιακῶν, καὶ φαρισαίων, βαπτιστῶν, *&c.*

(5) Pharisæi-Sadducæi. *Ex Hieronym. Matth. 22. & Isid. 19.*

vocantur à populo, quasi per justitiam.

4 Sadducæi interpretantur justi: vendicant enim sibi, quod non sunt, corporis resurrectionem negant, & animam interire cum corpore prædicant. Hi quinque tantùm libros Legis recipiunt, Prophetarum vaticinia respuunt.

5 [1] Esseni dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos omnem abstinentiam.

6 [2] Masbothæi dicunt, ipsum esse Christum, qui docuit illos in omni re sabbatizare.

7 Genistæi dicti, eò quòd de genere Abrahæ esse se gloriantur: nàm cùm in Babyloniam venisset populus Dei, plerique relinquentes uxores suas, Babylonicis mulieribus adhæserunt: quidam autem Israëliticis tantùm conjugiis contenti, vel ex eis geniti, dùm reversi essent de Babylonia, diviserunt se ab omni populo, & assumpserunt sibi hoc nomen jactantiæ.

8 [3] Meristæi appellati, eò quòd separant scripturas, non credentes omnibus Prophetis, dicentes aliis, & aliis spiritibus illos prophetasse: μέρος enim Græcè, Latinè pars dicitur.

9 Samaritæ dicti, quòd Legem solam custodiunt, nàm Prophetas non recipiunt.

10 [4] Hemerobaptistæ, eò quòd quotidiè vestimenta sua, & corpora lavent.

CAPUT V.

De Hæresibus Christianorum.

1 Quidam [5] etiam Hæretici de Ecclesia recesserunt, & ex nomine auctorum suorum nuncupantur: quidam verò ex causis, quas eligentes instituerunt.

2 Simoniani dicti à Simone magicæ disciplinæ perito, cui Petrus in Actibus Apostolorum maledixit, pro eo quòd ab Apostolis Spiritus Sancti gratiam pecunia emere voluisset: hi dicunt creaturam non à Deo, sed à virtute quadam superna creatam.

3 Menandriani à Menandro Mago discipulo Simonis nuncupati, qui mundum non à Deo, sed ab Angelis factum esse asseruit.

4 Basilidiani à Basilide appellati, qui inter reliquas blasphemias passum Jesum abnegavit.

5 [6] Nicolaitæ dicti à Nicolao Diacono Ecclesiæ Hierosolymorum, qui cum Stephano, & cæteris constitutus est à Petro: qui propter pulchritudinem relinquens uxorem: ut qui vellet, ea uteretur, versa est in stuprum talis consuetudo, ut invicèm conjugia commutarentur: quos Joannes in Apocalypsi improbat, dicens: Sed hoc habes, quia odisti facta Nicolaitarum.

6 Gnostici propter excellentiam scientiæ se ità appellare voluerunt. Animam naturam Dei esse dicunt, bonum, & malum Deum suis dogmatibus fingunt.

Car-

(1) Esseni. *Vel Essai, ex Euseb. Convenit autem, quòd Hieronymus lib. 2. advers. Jovin. ex Josepho de his refert, quod ab uxoribus vino, & carnibus abstinerent, & quotidianum jejunium verterent in naturam.*

(2) Masbothæi. *Hoc eorum proprium fuisse nomen, præter Eusebii verba, quæ indicavimus, hæresis ipsa Sabbatizandi iis præsertim, qui Hebræas litteras attigerunt, satis ostendet.*

(3) Meristæi. *Meristæ C. Rom. De Essenis Epiph. in Prolog.* ἐχρῶντο γραφαῖς ἑτέραις μετὰ τὸν νόμον, τοῖς δὲ πλείστων μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

(4) Hemerobaptist. *Epiph. lib. cap. 17. Retinent hunc morem interiorum vestium identidem lavandarum Fessani Mauri.*

(5) Cap. V. Quidam. *Ex Aug. de Hæres. ad Quod vuld. & Gennadii Catalogo pleraque. Vid. 24. q. 3.*

(6) Nicolaitæ. *Aug.* Qui cum de zelo pulcherrimæ conjugis culparetur, velut purgandi se causa, permisisse fertur, ut qui vellet, ea uteretur, quod ejus factum in sectam turpissimam versum est, qua placet usus indifferens fœminar.

7 Carpocratiani à Carpocrate quodam vocantur, qui dixit Christum hominem fuisse tantùm, & de utroque sexu progenitum.

8 Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem observant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: undè, & Græcè Chiliastæ, Latinè Millenarii sunt appellati.

9 Nazaræi dicti, qui dùm Christum, qui à vico Nazaræus est appellatus Filium Dei confiteantur, omnia tamen veteris legis custodiunt.

10 (1) Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur. Colunt enim serpentem, dicentes ipsum in paradysum induxisse virtutis cognitionem.

11 (2) Valentiniani à Valentino quodam Platonicæ sectatore vocati, qui αἰῶνας, id est, sæcula quædam in originem Dei Creatoris induxit: Christum quoque de Virgine nihil corporis assumpsisse, sed per eam, quasi per fistulam transisse asseruit.

12 (3) Apellitæ, quorum Apelles Princeps fuit, qui creatorem Angelum nescio quem gloriosum superioris Dei faciens Deum Legis, & Israëlis, illum igneum affirmans, dixit Christum non Deum in veritate, (4) sed hominem in phantasia apparuisse.

13 (5) Archontiaci à Principibus appellantur, qui universitatem, quàm Deus condidit, opera esse Archangelorum defendunt.

14 Adamiani vocati, quòd Adæ imitentur nuditatem: undè, & nudi orant, & nudi inter se mares, fœminæque conveniunt.

15 (6) Cainani proindè sic appellati, quoniàm Cain adorant.

16 Sethiani nomen acceperunt à filio Adam, qui vocatus est Seth, dicentes eumdem esse Christum.

17 Melchisedechiani vocati pro eo, quòd Melchisedech Sacerdotem Dei, non hominem fuisse, sed virtutem Dei esse arbitrantur.

18 (7) Angelici vocati, quia Angelos colunt.

19 Apostolici hoc sibi nomen ideò præsumpserunt, quòd nihil possidentes proprium, nequaquàm recipiant eos, qui aliquid in hoc mundo utuntur.

20 Cerdoniani à Cerdone quodam nominati, qui duo contraria principia asseruit.

21 (8) Marcionistæ à Marcione Stoico Philosopho appellati, qui Cerdonis dogma secutus, alterum bonum, alterum justum Deum asseruit, tanquàm duo principia creationis, & bonitatis.

22 Artotyritæ ab oblatione vocati. Panem enim, & caseum offerunt: dicentes primis hominibus oblationem à fructibus terræ, & à fructibus ovium fuisse celebratam.

23 Aquarii appellati, eò quòd aquam solam offerunt in Calice Sacramenti.

Se-

(1) Ophitæ. *Ex Tertull. præscript. à quo nonnihil discrepat Isidorus, quod ille serpentem ait fuisse virtutem, quæ generi humano scientiam bonorum, & malorum contribuit, quare vocem virtutis rejiciebat Chacon. Vid. Epiph. Philastr. August.*

(2) Valentiniani--Platonicæ sectatore. *Ità C. Neap. rectè Tertull.* Ubi nunc Marcion Stoicæ studiosus? Ubi Valentinus Platonicæ sectator?

(3) Apellitæ. *Ex eodem. Vid. Epiph. & Irenæ.*

(4) Sed hominem in phantasia apparuisse. *At Tertull. ità de Apelle.* Christum nequè in phantasmate dicit fuisse, sicut Marcion, neque in substantia veri corporis ut Evangelium docet. *Et in lib. de Carne Christi, & in lib. de Resurr. separatim profitetur se disputare adversus Marcionem, qui veritatem carnis Christo tollebat, vanitatem phantasmatis inducens; & contrà Apellem, qui solidum corpus, & carnem recipiebat, non tamen natam, sed de sideribus, & substantiis superioribus tractam. Itaque negabat hunc locum integrum esse Chacon. cui assentimur.*

(5) Archontiaci--opera Archangelorum. *Archonton legebat Chacon. Nàm, & Augustinus Principis interpretatur.*

(6) Cainani. *Vid. not. in Grat.*

(7) Angelici. *Vid. Epiph. August. & Theod. ad Coloss. cap. 2. & Concil. Laodic. cap. 35.*

(8) Marcionistæ-- à quo duo princip. *Augustinum sequitur. Nàm Epiphanius tria principia ad his inducta refert.*

24 Severiani à Severo exorti, vinum non bibunt, Vetus Testamentum, & Resurrectionem non recipiunt.

25 [1] Tatiani à Tatiano quodam vocati, qui, & Encratitæ dicti, quia carnes abominantur.

26 Alogii vocantur tamquàm sine Verbo: λόγος enim Græcè Verbum dicitur. Deum enim Verbum non credunt, respuentes Joannis Evangelium, & Apocalypsim.

27 Cataphrygiis nomen Provincia Phrygia dedit, quia ibi extiterunt autores eorum Montanus Prisca, & Maximilla: hi adventum Spiritus Sancti non in Apostolis, sed in se traditum asserunt.

28 [2] Cathari propter munditiam ità se nominaverunt. Gloriantes enim de suis meritis, negant pœnitentibus veniam peccatorum: viduas si nupserint, tanquàm adulteras damnant, mundiores se cæteris prædicant. Qui nomen suum si cognoscere vellent, mundanos se potiùs, quàm mundos vocarent.

29 Pauliani à Paulo Samosateno exorti sunt: qui dixit non sempèr fuisse Christum, sed à Maria sumpsisse initium.

30 [3] Hermogeniani ab Hermogene quodam vocati, qui materiam non natam introducens, Deo non nato eam comparavit, matremque elementorum, & deam asseruit, quos Apostolus improbat, elementis servientes.

31 [4] Manichæi à quodam Persa extiterunt, qui vocatus est Manes. Hic duas naturas, & substantias introduxit, id est, bonam, & malam, & animas ex Deo, quasi ex aliquo fonte manare asseruit. Testamentum Vetus respuunt, Novum ex parte recipiunt.

32 [5] Anthropomorphitæ dicti pro eo, quòd simplicitate rustica Deum habere humana membra, quæ in Divinis Libris scripta sunt, arbitrantur. Ἄνθρωπος enim Græcè, Latinè homo interpretatur, ignorantes vocem Domini, qui ait: Spiritus est Deus: incorporeus est enim, nèc membris distinguitur, nèc corporis mole censetur.

33 [6] Hierachitæ ab Hieracha auctore exorti: Monachos tantùm recipiunt, conjugia respuunt, Regna Cœlorum parvulos habere non credunt.

34 [7] Novatiani à Novatiano Romæ Urbis Presbytero exorti, qui adversus Cornelium Cathedram Sacerdotalem conatus invadere, hæresim instituit, nolens Apostatas suscipere, & rebaptizans baptizatos.

35 Montani hæretici dicti, quòd tempore persecutionis in montibus latuerunt, qua occasione se à Catholicæ Ecclesiæ corpore diviserunr.

36 [8] Ebionitæ ab Ebione dicti, sivè à paupertate: Christum enim per profectum solum virum justum putant effectum. Undè competentèr Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ compel-

(1) Tatiani--qui, & Encratitæ. *Ità legend. ex Aug. Epiph. & veteribus lib. non Encreatitæ. Nàm quamvis Isid. carnium tantùm meminerit, constat eos vino, carne, & nuptiis abstinuisse.*

(2) Cathari—viduas si nup. *Verba Aug. in lib de Agon. Chr. cap.* 31.

(3) Hermog--quos Apost. improb. *Ex Tertull. præscript.*

(4) Manich--qui vocatus est Manes. *Al.* Manis. *apud Aug.* Manin.

(5) Anthropomorph. *Ex Hier. advers. errores Joann. Hierosolymitan.*

(6) Hierachitæ. *Etiam Hylarius Hieracham auctorem appellat lib. 6. de Trin.*

(7) Novatiani à Novatiano. *Ità legendum ex Hier. Catalogo, non Novato, quamvis hìc primus auctor sectæ fuerit. Hos cum Catharis (de quibus paullò antè) non est necessè eosdem fuisse. Sed aliquid commune habuisse.*

(8) Ebionitæ. *Eusebius lib 3. Hist. cap. 27. Ruffino interprete:* Ebionæi solùm esse hominem putant, & per profectum vitæ, ac virtutis virum justum effectum. *Et paullò-post.* Undè competentèr Ebionitæ pro paupertate intelligentiæ appellati sunt. *Horum meminit sæpè Hieronym. & Tertull. in Præscript.*

pellati sunt. [1] Hi semijudæi sunt, [2] & ità tenent Evangelium: ut legem carnalitèr servent, [3] adversus quos Apostolus ad Galatas scribens invehitur.

37 [4] Photiniani à Photino Gallogræciæ Sirmiæ Episcopo nuncupati, qui Ebionitarum hæresim suscitans, asseruit Christum à Maria per Joseph nuptiali coitu fuisse conceptum.

38 Aeriani ab Aerio, quodam nuncupati sunt: hi offerre sacrificium pro defunctis spernunt.

39 [5] Ætiani ab Ætio sunt vocati, iidemque Eunomiani, ab Eunomio quodam Dialectico Ætii discipulo, ex cujus nomine magis innotuerunt, dissimilem Patri asserentes Filium, & Filio Spiritum Sanctum. Dicunt etiam nullum imputari peccatum in fide manentium.

40 [6] Origeniani ab Origene auctore exorti sunt, dicentes: quòd non possit Filius videre Patrem, nèc Spiritus Sanctus Filium. Animas quoquè in mundi principio dicunt peccasse, & pro diversitate peccatorum à Cœlis, usquè ad terras diversa corpora, quasi vincula, meruisse, eaque causa factum fuisse mundum.

41 Noëtiani à quodam Noëto vocati, qui dicebat Christum eumdem esse, & Patrem, & Spiritum Sanctum, ipsamque Trinitatem in officiorum nominibus non in personis accipiunt. Undè, & Patripassiani vocantur, quia Patrem passum dicunt.

42 Sabelliani ab eodem Noëto pullulasse dicuntur, cujus discipulum perhibent fuisse Sabellium, ex cujus nomine maximè innotuerunt: undè, & Sabelliani vocati sunt. Hi unam personam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti adstruunt.

43 Arriani ab Arrio Alexandrino Presbytero orti sunt, qui coæternum Patri Filium non agnoscens, diversas in Trinitate substantias asseruit: contra illud, quod ait Dominus: Ego, & Pater unum sumus.

44 Macedoniani à Macedonio Constantinopolitano Episcopo dicti sunt, negantes Deum esse Spiritum Sanctum.

45 Apollinaristæ ab Appollinare vocati sunt, dicentes Christum corpus tantummodò sine anima suscepisse.

46 [7] Antidicomaritæ appellati sunt, pro eo quòd Mariæ virginitati contradicunt, asserentes eam post Christum natum viro suo fuisse commixtam.

47 Metangismonitæ, ideò talè nomen acceperunt, quia ἄγγος Græcè vas dicitur. Asserunt enim sic esse in Patre Filium, tanquàm vas minus, intra vas majus.

48 Patritiani à quodam Patritio nuncupati sunt, qui substantiam humanæ carnis à diabolo conditam dicunt.

49 Coluthiani à quodam Colutho nominati, qui dicunt: Deum non facere mala, contra illud, quod scriptum est: Ego Dominus creans mala.

50 Floriani à Florino, qui è contrariò dicunt Deum creasse mala, contra id, quod scriptum est: Fecit Deus omnia bona.

Do-

(1) Hi semijudæi. *Ità appellat Ebionem ad Gal. 3. Hieronym.*
(2) Et ità tenent Evang. *Ex eodem in Is. cap. 1.*
(3) Adversus quos ad Gal. *Ex Tertull. præscript. ità paucissima verba trib. ex locis contexta.*
(4) Photiniani. *Hieron. de Vir. Illust. & Niceph. lib. 9. cap. 31. mendosè apud Damascenum Smirnensis pro Syrmien. legitur.*
(5) Ætiani—dicunt nullum imputari peccatum in fide manentium. *Quorum furorem revocavit Lutherus.*
(6) Origeniani--usque ad filium. *Ex Hieronymi Apolog. Reliqua ex Aug. xi. de Civit. cap. 23.*
(7) Antidicomaritæ. *Qui, & Antidicomarianitæ ab Epiphanio, & Augustino dicuntur.*

51 [1] Donatistæ à Donato quodam Afro nuncupati, qui de Numidia veniens totam penè Africam sua persuasione decepit: asserens minorem Patre Filium, & minorem Filio Spiritum Sanctum, & rebaptizans Catholicos.

52 [2] Bonosiaci à Bonoso quodam Episcopo exorti produntur, qui Christum Filium Dei adoptivum non proprium asserunt.

53 [3] Circumcelliones dicti, eò quòd agrestes sunt, quos Cotopitas vocant, supradictæ hæresis habentes doctrinam. Hi amore martyrii semetipsos perimunt, ut violentèr de hac vita discedentes martyres nominentur.

54 Priscillianistæ à Priscilliano vocati, qui in Hispania ex errore Gnosticorum, & Manichæorum permixtum dogma composuit.

55 [4] Luciferiani à Lucifero Sardiniæ Episcopo orti, qui Episcopos Catholicos, qui Constantii persecutione perfidiæ Arrianorum consentientes erant, & posteà correcti redire in Catholicam delegerunt, damnantes, sivè quod crediderant, sivè quod se credidisse simulaverant, quos Ecclesia Catholica materno recepit sinu, tanquàm Petrum post fletum negationis: hanc illi Matris charitatem superbè accipientes, eosque recipere nolentes ab Ecclesiæ communione recesserunt, & cum ipso Lucifero auctore suo, qui manè oriebatur, cadere meruerunt.

56 Jovinianistæ à Joviniano, quodam Monacho dicti, asserentes nullam nuptiarum, & virginum esse distantiam, nullumque inter abstinentes, & simplicitèr epulantes esse discrimen.

57 Elvidiani ab Elvidio nominati, qui dicunt post natum Christum, alios Mariam filios de viro Joseph peperisse.

58 Paterniani à Paterno, quodam exorti, inferiores corporis partes à diabolo factas opinantur.

59 Arabici nuncupati, eò quòd in Arabia exorti sunt, dicentes animam cum corpòre mori, atque in novissimo utrumque resurgere.

60 Tertullianistæ dicti à Tertulliano Presbytero Africanæ Provinciæ, Civitatis Carthaginensis, animam immortalem esse, sed corpoream prædicantes, & animas hominum peccatorum post mortem in dæmones verti putantes.

61 Tessares Cædecatitæ dicti, quòd xiv. Luna Pascha cum Judæis observandum contendunt: nam τέσσαρες quatuor, δέκα decem significat.

62 [5] Nyctages à somno nuncupati, quòd vigilias noctis respuant, superstitionem esse dicentes: jura temerari divina, qui noctem ad requiem tribuit.

63 Pelagiani à Pelagio Monacho exor-

(1) Donatistæ—decepit. *Verba Hier. in Catalogo.*
(2) Bonosiaci. *Hi apud Aug. non sunt, & fortassè ab aliquo hùc inducti: cujus rei magnum argumentum, quòd antè circumcelliones leguntur, eosque à Donatistis contrà Isidori verba, mentemque separant. Nàm circumcelliones Donatistas esse, non Bonosiacos manifestum est. Bonosiacos verò Photinianis adnumerat Innoc. I. in Ep. ad Laurent. Senen.*
(3) Circumcelliones. *Hi (ut ait Aug. in Ps. 82.) Agonistrios se nominabant, quod pro Christo cum dæmonio certarent. Et verè circumcelliones dici, qui circumcellas vagarentur, nulloque in loco consistentes sedes quotidiè mutarent. In Ovet. Goth. Tarrac. & Rom.* Circiliones. *Eosdem Aug. Montenses, Philast. circuitores appellat. Sed cum* cotopitæ, coropitæ, cattropitæ, catotopisci. *(Tot n. aut pluribus modis hoc nomen in libris vet. legitur)* Catoptæ. *A. Aug. probabatur. Illor. enim fuit, non tantùm se ipsos vario genere mortis interimere, sed aliis quoque in desertis locis insidiari, ut quos possent in eumdem furorem incitarent, sibi, ut mortem afferrent. Id ni effecissent, ipsi in illos sæviebant, necatosque pro martyribus colebant. Biothanati dicuntur à Philastro.*
(4) Luciferiani. *Prima verba Aug. sunt in lib. de Hæresibus reliqua ex lib. de Agon. Chr. cap. 30. Sed voces illæ* auctore suo, *quæ August. non sunt, rejici poterant. Fuit autem Lucifer Caralitan.* Episc. *Caralis verò Sardiniæ Urbs nobilis. Hujus stat adhuc liber. Vid. Hieron. lib. de Vir. Illust. & Niceph. lib. 10. cap. 17.*
(5) Nyctages. *Sivè Nystages, vel Nystazontes à dormitando. Vid. lib. de Off. c. de Noctur. Vig.*

exorti: hi liberum arbitrium divinæ gratiæ anteponunt, dicentes sufficere voluntatem ad implenda jussa divina.

64 Nestoriani à Nestorio Constantinopolitano Episcopo nuncupati, qui Beatam Virginem Mariam, non Dei, sed hominis tantummodò asseruit Genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis: nequè unum Christum in Verbo Dei, & carne credidit, sed separatìm, atque sejunctìm alterum Filium Dei, alterum hominis prædicavit.

65 Eutychiani dicti ab Eutyche Constantinopolitano Abbate, qui Christum post humanam assumptionem negavit existere de duabus naturis, sed solam in eo divinam asseruit esse naturam.

66 [1] Acephali dicti, id est, sine capite: nullus enim eorum reperitur auctor, à quo exorti sint. Hi trium Chalcedonensium capitulorum impugnatores duarum in Christo substantiarum proprietatem negant, & unam in ejus persona naturam prædicant.

67 [2] Theodosiani, & Gajanitæ appellati, à Theodosio, & Gajano, qui temporibus Justiniani Principis in Alexandria Populi perversi electione uno die sunt ordinati Episcopi. Hi errores Eutychetis, & Dioscori sequentes, Chalcedonense Consilium respuunt, ex duabus unam in Christo naturam asserunt, quam Theodosiani corruptam, Gajanitæ incorruptam contendunt.

68 [3] Agnoitæ, & Tritheitæ à Theodosianis exorti sunt, ex quibus Agnoitæ ab ignorantia dicti, quia perversitati, à qua exorti sunt, id adjiciunt, quòd Christi divinitas ignoret futura, quæ sunt scripta de die, & hora novissima, non recordantes Christi personam in Isaia lòquentis: dies judicii in corde meo. Tritheitæ verò vocati, quòd sicùt tres personas in Trinitate: ità quoquè tres adstruunt Deos esse contra illud, quod scriptum est: Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus unus est.

69 Sunt, & aliæ hæreses sine auctore, & sine nominibus: ex quibus aliæ triformem putant Deum esse: [4] aliæ Christi divinitatem passibilem dicunt: aliæ Christi de Patre nativitati initium temporis dant: aliæ [5] liberationem omnium apud inferos factam Christi descensione credunt: aliæ animam imaginem Dei negant: aliæ animas converti in dœmones, & in quæcumque animalia existimant: aliæ de mundi statu dissentiunt: aliæ innumerabiles mundos opinantur: aliæ aquam Deo coæternam faciunt: aliæ [6] nudis pedibus ambulant: aliæ cum hominibus non manducant.

70 Hæ sunt hæreses adversus Catholicam Fidem exortæ, & ab Apostolis, & Sanctis Patribus, vel Conciliis prædamnatæ: quæ dùm in se multis erroribus divisæ, invicèm sibi dissentiunt, communi tamen nomine adversus Ecclesiam Dei conspirant.

(1) Aceph—Hi trium Chalcedon. capitulorum. *Cur hæc tria capitula Chalcedonensia appellet, cum sint in quinta Synodo tractata; cur item eorumdem capitulorum D. Isidorus, aut debeat, aut non debeat defensor videri, vide Annot. Segobricen. Antistitis ad cap. 4. lib. de Vir. Illustrib.*

(2) Theodosiani, & Gajanitæ. *Illi corrupticolæ, hi phantasiastæ dicuntur in Breviario Liberati, quarum appellationum rationes explicat D. Thom. Quodlib. 4. Vid. notat. in Gratian. & Evagr. & Anasthasium Bibliothecarium, quorum dicta sumpta sunt ex Petri Theophanis libro qui in Vatican. asservatur.*

(3) Agnoitæ, & Tritheitæ. *Greg. lib. Regist. 8. Ep. 35. & 42. & Niceph. lib. 18. cap. 49. qui Agnoitarum Themistium sub Valente, Tritheitarum Joann. Philoponum sub Phoca, nobiles Peripatheticos Duces extitisse refert.*

(4) Aliæ Christi divinitatem. *Quos Græci θεοπασχίτας vocant.*

(5) Aliæ liberationem omnium. *Ità omninò legendum ex tribus Codicibus Tolet. Salm. & Rom. & ex Aug. indice præfixo ad lib. de Hæresib. & opere ipso. Sic n. in indic.* Liberationem omnium apud inferos factam Christi descensione credentes. *In opere verò.* Alia descendente ad inferos Christo credidisse incredulos, & omnes indè existimat liberatos.

(6) Aliæ nudis pedibus. *Non quod id nefas sit, sed quia ipsi nefas alitèr ambulare putent.*

rant. Sed, & quicumque alitèr Scripturam Sanctam intelligit, quàm sensus Spiritus Sancti flagitat, à quo conscripta est, licèt de Ecclesia non recesserit, tamen hæreticus appellari potest.

CAPUT VI.

De Philosophis gentium.

1 PHilosophi Græca appellatione vocantur, qui Latinè amatores sapientiæ interpretantur. Est enim Philosophus, qui divinarum, & humanarum rerum scientiam habet, & omnem benè vivendi tramitem tenet. [1] Nomen Philosophorum primum à Pythagora fertur exortum. Nàm dùm anteà Græci veteres sophistas, i. sapientes, aut Doctores sapientiæ semetipsos jactantiùs nominarent, iste interrogatus, quid profiteretur? Verecundo nomine philosophum, i. amatorem sapientiæ se esse respondit, quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Ità deinceps posteris placuit: ut quantalibet de rebus ad sapientiam pertinentibus doctrina quisque, vel sibi, vel aliis videretur excellere, non nisi Philosophus vocaretur. [2] Iidem autem Philosophi triplice genere dividuntur, nàm aut Physici sunt, aut Ethici, aut Logici.

2 Physici dicti, quia de naturis tractant. Natura quippè φύσις Græcè vocatur.

3 Ethici, quia de moribus disputant. Mos enim ἦθος apud Græcos appellatur.

4 Logici autem, quia in naturis, & moribus rationem adjungunt. Ratio enim Græcè λόγος dicitur: Divisi sunt autem, & hi in hæresibus suis, [3] habentes quidam nomina ex auctoribus: ut Platonici, Epicurei, Pythagorici, alii à locis conventiculorum, & stationum suarum: ut Peripathetici, Stoici, Academici.

5 Platonici à Platone Philosopho dicti. Hi animarum creatorem esse Deum, corporum Angelos asserunt, post multos annorum circulos in diversa corpora redire animas dicunt.

6 Stoici à loco dicti. Porticus enim fuit Athenis, [4] quàm Pisianactiam, & Pœcilenstoam appellabant, in qua picta erant gesta sapientium, atquè virorum fortium historiæ. In hac porticu sapientes philosophabantur, ex qua, & Stoici dicti sunt. Græcè enim porticus στοὰ dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hi negant sine virtute effici quemquam Beatum. Omne peccatum uniforme esse asserunt, dicentes, sic ille nocens erit, qui paleas furatus fuerit, quàm qui aurum: qui mergum occiderit, quàm qui equum: non enim animal crimen, sed animus facit. Hi etiam animam cum corpore perire dicunt. Amant quoquè virtutem continentiæ, affectant gloriam æternam, cùm se fateantur non esse æternos.

7 Academici appellati à villa Platonis Academia Athenarum, ubi idem Plato docebat. Hi omnia incerta opinantur: sed sicùt fatendum est, multa incerta, & occulta esse, quæ voluit Deus excedere intelligentiam hominis: sic tamen plurima esse, quæ possint, & sensibus capi, & ratio-

(1) Cap. VI. Nomen Philosoph. *Ex Aug. 8. de Civit. cap. 2. & Cic. Tuscul. 5.*
(2) Iidem autem phil. tripl. *Aug. ibid.*
(3) Habentes quidam nomina--Academici. *Verba Tertull. in Apologet.*
(4) Quam Pœcilenstoan. *Ità veteres libri Pisianaction impressi. Et quidem utroque modo constat eam porticum appellatam. Laert. in Zenon.* ἀνακάμπτων δὲ ἐν τῇ ποικίλῃ στοᾷ, τῇ καὶ πεισιανακτείῳ καλουμένῃ, ἀπὸ δὲ τῆς γραφῆς τῆς Πολυγνότου ποικίλῃ, *&c. Nisi* πλησιανακτείῳ, *ex Plut. in Cimone mavis, cujus verba sunt,* καὶ διὰ τοῦτο φασὶν ἐν πλησιανακτείῳ τότε καλουμένῃ, ποικίλῃ δὲ νῦν στοᾷ, *&c.*

tione comprehendi. Hanc sectam [1] Arcesilaus Cyrenaicus Philosophus reperit: [2] cujus sectator fuit Democritus, qui dixit tanquam in puteo alto, ità, ut fundus nullus sit: ità in occulto jacere veritatem.

8 Peripathetici à deambulatione dicti, eò quòd Aristoteles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hi dicunt quamdam particulam animæ esse æternam, de reliquo magna ex parte mortalem.

9 [3] Cynici ab immunditia impudentiæ nuncupati. Contrà humanam enim verecundiam in propatulo coire cum conjugibus eis mos erat: censentes licitum, honestumque esse palàm cum uxore concumbere, quia conjugium justum est, publicè id prædicantes agendum, ut canes in vicis, vel plateis. Undè, & à canibus, quorum vitam imitabantur, etiam vocabulum nomenque traxerunt.

10 Epicurei dicti ab Epicuro, quodam Philosopho amatore vanitatis non sapientiæ, quem etiam ipsi Philosophi porcum nominaverunt: [4] quia se voluptans in cœno carnali, voluptatem corporis summum bonum asseruit, qui etiam dixit nulla providentia divina instructum esse, aut regi mundum. Sed originem rerum atomis, i. insecabilibus, ac solidis corporibus assignavit, quorum fortuitis concursionibus universa nascantur, & nata sint. Asseruit autem Deum nihil agere, omnia constare corporibus, animam nihil aliud esse, quàm corpus. Undè, & dixit: Non ero posteà quàm mortuus fuero.

11 Gymnosophistæ nudi per opacas Indiæ solitudines perhibentur philosophari, adhibentes tantùm genitalibus tegmina: [5] gymnasium enim eò dictum est, quòd juvenes nudi exercentur in campo, ubi pudenda sola tantùm operiunt, hi, & à generando se cohibent.

12 Theologi autem idem sunt, qui, & Physici: dicti autem Theologi, quoniam in scriptis suis de Deo dixerunt: quorum varia constat opinio, quid Deus esset, dùm quærerent. Quidam enim corporeo sensu hunc mundum visibilem ex quatuor elementis Deum esse dixerunt, ut Dionysius Stoicus. Alii verò spiritualitèr intellexerunt mentem esse Deum, ut Thales Milesius. Quidam animum in omnibus commeantem, & [6] lucidum, & Pythagoras. Quidam Deum sine tempore incommutabilem, ut Plato. Quidam mentem solutam, ut Cicero. Quidam, & spiritum, & mentem, ut Maro. [7] Inventum enim solummodò Deum non, ut invenerunt, exposuerunt, quia evanuerunt in cogitationibus suis: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Platonici quidèm Deum curatorem, & arbitrum, & judicem asserunt. Epicurei otiosum, & [8] inexercitatum. De mundo

(1) Arcesilaus Cyrenaicus. *Vel quod voluptati deditus, vel quod Cyrenen navigarit, ibique Demetrium adolescentem perditè adamarit. Nàm constat Prytaneum fuisse. Vid. Laert.*

(2) Cujus sectator fuit Democritus. *Non Arcesilai, quem constat Democrito longè posteriorem fuisse, sed sectæ, vel opinionis. Ergo τὸ* fuit, *fuerat interpretare.*

(3) Cynici ab immunditia impudentiæ. *Impudenti Anton. Augustinus.*

(4) Quia se voluptans. *Aug. in Ps.73. in excusis Venetiis anno* 1493. Et fortè, qui dicit, cùm mortuus fuero, nihil ero, & litteras didicit, & ab Epicuro didicit, hoc nescio, quo deliro Philosopho, vel potiùs amatore vanitatis, non sapientiæ, quem ipsi etiam Philosophi porcum nominaverunt, quia voluptatem corporis summum bonum dixit. *Horatius,* cùm ridere volens Epicuri de grege porcum.

(5) Gymnasium. *Idem inf. lib.* 18. *cap.* 17.

(6) Commeantem, & lucidum. *Cic.* 1. *de Nat. Deor.* Nàm Pythagoras, qui censuit Deum animum esse per naturam rerum omnem intentum, & commeantem. *Et Minutius in Octavio.* Pythagoræ Deus est animus per universam naturam rerum commeans, & intentus. *Lucidum fortassè appellavit, quia apud Ciceronem non intentum, sed nitentem legerat.*

(7) Inventum n. solummodo. *Tertull. in Apologet.* Inventum enim solummodo Deum, non ut invenerunt, disputaverunt. *Isid. exposuerunt. Vulg.* glorificaverunt, *δόξα n. & gloria est, & opinio.*

(8) Et inexercitatum. *Tertull.* inexercitum.

do autem Platonici affirmant incorporalem, Stoici corporalem, Epicurus ex atomis, Pithagoras ex numeris, Heraclitus ex igne. Undè, & Varro ignem mundi animum dicit, proindè quòd in mundo ignis omnia gubernet, sicùt animus in nobis. Quàm vanissimè: Qui cùm est, inquit, in nobis, ipsi sumus: cùm exit, emorimur. Ergò, & (1) ignis cùm de mundo per fulgura proficiscitur, mundus emoritur. Hi (2) Philosophorum errores, etiam apud Ecclesiam induxerunt hæreses. (3) Indè αἰῶνες, & formæ nescio, quæ indè apud Arrium Trinitas nominis, & apud Valentinum, (4) Platonicus furor. Indè Marcionis Deus melior de tranquillitate, à Stoicis enim venerat: &, ut anima interire dicatur, Epicurus observatur: &, ut carnis restitutio negetur, de una omnium Philosophorum schola sumitur: & ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est: & ubi quid de igneo Deo legitur, Heraclitus intervenit. Eadem materia apud Hæreticos, & Philosophos voluptatur, iidem retractatus implicantur.

CAPUT VII.

De Poëtis.

1 POëtæ undè sint dicti, sic ait Tranquillus: Cùm primùm homines exuta feritate rationem vitæ habere cœpissent, seque, ac Deos suos nosse, cultum modicum, ac sermonem necessarium comenti sibi utriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Igitur, ut templa illis domibus pulchriora, & simulacra corporibus ampliora faciebant: ità eloquio, etiam quasi augustiore honorandos putaverunt, laudesque eorum, & verbis illustrioribus, & jucundioribus numeris extulerunt. Id genus, quia forma quadam efficitur, quæ poësis dicitur, poëma vocitatum est, ejusque fictores, Poëtæ.

2 Vates à vi mentis appellatos, Varro auctor est: vel à viendis carminibus, id est, flectendis, hoc est, modulandis: & proindè Poëtæ Latinè Vates olim: & scripta eorum vaticinia dicebantur, quòd vi quadam, & quasi vesania in scribendo commoverentur, vel quòd modis verba connecterent: Viere enim antiquis pro vincire ponebant. Etiam per furorem divini eodem erant nomine, quia, & ipsi quoque pleraque versibus efferebant.

3 Lyrici Poëtæ dicti ἀπὸ τοῦ λυρεῖν, i. à varietate carminum. Undè, & lyra dicta.

4 Tragici dicti, quòd initio canentibus præmium erat hircus, quem Græci τράγον vocant. Undè, & Horatius: Carmine, qui tragico vilem certavit ob hircum. Jàm dehinc sequentes Tragici multum honorem adepti sunt, excellentes in argumentis fabularum ad veritatis imaginem fictis.

5 Comici appellati, sivè à loco, quia circum pagos agebant, quos Græci κώμας vocant, sivè à comessatione. Solebant enim post cibum homines ad eos audiendos venire. Sed Comici privatorum hominum prædicant acta: Tragici verò res publicas, & regum his-

(1) Ignis cùm de mundo. *Id est, Cœlo, ut sup. lib. 3. cap. 63.*

(2) Hi Philosophorum errores. *Omnia, usque ad finem ex Tertull. præscript. ex quo aliqua correximus non repugnantibus libris ms.*

(3) *Indè Æones, & formæ nescio, quæ inde apud Arrium Trinitas nominis, & apud Valentinum.*

(4) Platonicus furor. *Non dicessimus à veteribus lib. quorum magnus, hoc loco, consensus. Chacon ità ex Tertull. Indè Æon. e. f. n. q. & trinitas hominis apud Valentinum, Platonicus fuerat. Nos verò* nominis *retinuimus. Nàm quamvis utrumque in Valent. cadat, quia tria hominum genera induxit:* πνευματικὸν, ψυχικὸν, καὶ σαρκικὸν, *ut est in lib. contra Valentinianos; tamen si Arrium cùm Valentino copulavit Isidorus Æonem primum trinomium fuisse suspicemur. Ità n. eod. in libro Præscript.* sed, & cum genealogias indeterminatas nominat, Valentinus agnoscitur, apud quem Æon. ille nescio, qui novi, & non unius nominis generat è sua charitate sensum, & veritatem, &c.

historias: itèm Tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt, Comicorum ex rebus lætis.

6 [1] Duo sunt autem genera Comicorum, i. veteres, & novi. Veteres, qui, & joco ridiculares extiterunt: ut Plautus, Actius, Terentius. Novi, qui, & Satyrici, à quibus generalitèr vitia carpuntur: ut Flaccus, Persius, Juvenalis, & alii: hi enim universorum delicta corripiunt: nèc vetabatur eis pessimum quemque describire, nèc cujuslibet peccata, moresque reprehendere. Undè, & nudi pinguntur, eò quòd per eos vitia singula denudentur.

7 [2] Satyrici autem dicti, sivè quòd pleni sint omni facundia, sivè à saturitate, & copia. De pluribus enim simùl rebus loquuntur, seu ab illa lance, quæ referta diversis frugum, vel pomorum generibus ad templa gentilium solebat deferri: aut à Satyris nomen tractum, qui inulta habent, ea quæ per vinolentiam dicuntur.

8 [3] Quidam autem Poëtæ Theologi dicti sunt, quoniam de iis carmina faciebant.

9 [4] Officium autem Poëtæ in eo est: ut ea, quæ verè gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa transducat. [5] Undè, & Lucanus ideò in nùmero Poëtarum non ponitur, quia videtur historiam composuisse non poëma. [6] Apud Poëtas autem tres characteres sunt dicendi: unus in quo tantùm Poëta loquitur, ut est in libris Virgilii Georgicorum. Alius dramaticus, in quo nusquam Poëta loquitur, ut est in Comœdiis, & Tragœdiis. Tertius mixtus, ut est in Æneide. Nàm Poëta illic, & introductæ personæ loquuntur.

CAPUT VIII.

De Sibyllis.

1 Sibyllæ generalitèr dicuntur omnes fœminæ vates lingua Græca. Nàm [7] Σιὸς Æolico sermone Deus, βουλὴν Græci mentem nuncupant, quasi Dei mentem. Proindè igitur, quia divinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. Sicùt enim omnis vir prophetans, vel vates dicitur, vel Propheta: ità omnis fœmina prophetans Sibylla vocatur: Quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli est.

2 Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse. Quarum prima de Persis fuit. Secunda Lybissa. Tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, [8] quæ antè Trojana bella vaticinata est, cujus plurimos versus operi suo Homerus inseruit. Quarta Cimmeria in Italia. Quinta Erythræa nomine [9] Herophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium petentibus vaticinata est perituram esse Trojam, & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem Insula, ejus inventa sunt carmina. [10] Sexta Samia, quæ Phemo-

noe

(1) Cap. VII. Duo sunt autem genera Comicor. *Successisse Poëtas Satyricos in locum veteris Comœdiæ, cujus licentia lege compressa sit, notum ex Horatio: sed aut hos novos Comicos, aut Plautum, & Terentium veteres dictos, aut Atium, vel Accium Commicum fuisse, quis credat? Nequè mihi dubium quin, aut hæc aliena, aut valdè depravata sint.*

(2) Satyrici autem dict. *Vid. quæ sup. lib. 5. de Leg. Satyr.*

(3) Quidam autem Poëtæ. *Aug. lib. 18. de Civit. cap. 14.*

(4) Officium autem Poëtæ. *Verba Lact. lib. 1. cap. 11.*

(5) Unde, & Lucan. *è Serv. Æn. 5. ad v.* Matre dea monst. viam.

(6) Apud Poëtas. *Ex eodem Eclog. 3.*

(7) Cap. VIII. Σιὸς. *Ex Lact. lib. 1. cap. 6. & Serv. Æn. 3.*

(8) Quæ antè Troj. *e Solin. cap. 8.*

(9) Herophyla. *Vel Heriphile. Sed magna omninò in Sybillar. nominibus confusio. Nàm Demophilen, Amaltheam, Cumanamque easdem, cum Herophila facit, ex Varrone, Lactantius. Vid. Suid. & Viu. ad lib. de Civit.*

(10) Samia quæ Phemonoe. *Samia à Suida ex Eratosthene Phyto vocatur. Phemonoe verò Delphica fuisse videtur. Pausan. in Phocaic. de Delphico oraculo.* μεγίστη δὲ παρὰ πλείστων εἰς Φημονόην δόξα ἐστὶ ὡς πρόμαντις γένοιτο ἡ Φημονόη τοῦ θεοῦ πρώτη, καὶ πρώτη τὸ ἑξάμετρον ᾖσε? *Et Strab. lib. 9.* πρώτην δὲ Φημονόην φασὶ γενέσθαι πύθιαν. *Lucanus quoque Phemonoen Delphis facit Appio responsa dantem.*

noe dicta est à Samo Insula, undè fuit cognominata: Septima Cumana nomine Amalthæa, quæ novem libros attulit Tarquinio Prisco, [1] in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est, & Cumæa, de qua Virgilius: Ultima Cumæi venit jàm carminis ætas. Dicta autem Cumana à Civitate Cumis, quæ est in Campania, cujus sepulchrum in Sicilia adhùc manet. Octava Hellespontia in agro Trojano nata, quæ scribitur Solonis, & Cyri fuisse temporibus. Nona Phygria, quæ vaticinata est Ancyræ. Decima Tyburtina nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur, in quibus de Deo, & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissimè comprobantur, celebrior autem inter cæteras, ac nobilior Erythræa perhibetur.

CAPUT IX.

De Magis.

1 MAgorum [2] primus Zoroastes Rex Bactrianorum, quèm Ninus Rex Assyriorum prælio interfecit, de [3] quo Aristoteles scribit, quòd vicies centum millia versuum ab ipso condita indiciis voluminum ejus declarentur. Hanc artem multa post sæcula Democritus ampliavit, quando, & Hippocrates Medicinæ disciplina effloruit. Apud Assyrios autem magicæ artes copiosæ sunt, testante Lucano, quis noscere fibra Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura Cœli servet, & Assyria scrutetur sidera cura? Itaque hæc vanitas magicarum artium, [4] ex traditione Angelorum malorum in toto terrarum orbe plurimis sæculis valuit, per quamdam scientiam futurorum, & infernorum evocationes. Eorum inventa sunt aruspicia, augurationes, & ipsa, quæ dicuntur oracula, & necromantia. Nèc mirum de magorum præstigiis, quorum in tantum prodiere maleficiorum artes: ut etiam Moysi simillimis signis resisterent, vertentes virgas in dracones, aquas in sanguinem.

2 [5] Fertur, & quædam maga famosissima Circe, quæ socios Ulyssis mutavit in bestias. Legitur, & de sacrificio, quod arcades Deo suo Lycæo immolabant, ex quo quicumque sumerent, in bestiarum formas convertebantur: Hìnc apparet, non esse in totum dubium, quòd [6] nobilis ille Poëta scripsit de quadam fœmina, quæ magicis artibus excellebat. Hæc, inquit, se carminibus promittit solvere mentes, quas velit, ast aliis duras immittere curas: Sistere aquam fluviis, & vertere sidera retrò: Nocturnosque ciet manes, mugire videbis subpedibus terram, & descendere montibus ornos. Quid plura? Si [7] credere fas est, de Pythonissa, ut Prophetæ Samuelis animam de inferni abditis evocaret, & vivorum præsentaret conspectibus, si tamen animam Prophetæ fuisse credamus, & non aliquam phantasmaticam illusionem Satanæ fallacia factam. [8] Prudentiùs quoque

 de

(1) In quibus erant decreta. è *Serv. Æn. 6. ad v.* Hic ego namque tuas sortes. *Sed remedia non decreta apud Serv. Secreta volebat Chacon.*
(2) Cap. IX. Magor. primus. *August. 1. de Civit. cap. 14.*
(3) De quo Arist. *Ex Plin. lib. 30. cap 1. Sed Plinius Hermippum non Aristotelem citare videtur. Lapsus in eo, quod Plinii verba de Aristotele non precedentibus, (ut debuit) sed subsequentibus attexuit Isidorus.*
(4) Ex traditione Angelorum malorum. *Ex Lact. lib. 2. cap. 16. & Tertull. in Apolog.* Eadem officia dependunt, & qui Astrologos, & Auspices, & Augures, & Magos de Cæsarum capite consultant, quas Artes, ut ab Angelis desertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne causis quidem suis adhibent Christiani.
(5) Fertur, & quæd.—converteb. *Ex Augustin. 18. de Civit. cap. 17.*
(6) Nobilis ille Poëta. *Ejusdem.*
(7) Si credere fas est. *Problema à nostris Theologis multum vexatum. Vid. Hieron. Is. 7. Cyrill. lib. 6. de Adorat. Aug. ad Simplician. & D. Thom. non uno in loco.*
(8) Prudentius quoque. *Lib. contrà Symmach.*

de Mercurio sic ait: Traditur extinctas sumptæ moderaminè virgæ: In lucem revocasse animas.-Ast alias damnasse neci.--Et post paullulum adjecit: Murmure nàm magico tenues excire figuras, atquè sepulchrales scitè incantare favillas. Vita itidèm spoliare alios ars noxia novit.

3 (1) Magi sunt, qui vulgò malefici ob facinorum magnitudinem nuncupantur. Hi, & elementa concutiunt, turbant mentes hominum, ac sine ullo veneni haustu violentia tantum carminis interimunt. Undè, & Lucanus: Mens hausti nulla sanie polluta veneni (2) Incantata perit. Dæmonibus enim accitis (3) audent ventilare: ut quisque suos perimat malis artibus inimicos. Hi (4) etiam sanguine utuntur, & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum.

4 Necromantii sunt, quorum præcantationibus videntur resuscitati mortui divinare, & ad interrogata respondere. Νεκρὸς enim Græcè mortuus, μαντεία divinatio nuncupatur, (5) ad quos sciscitandos, cadaveri sanguis adjicitur: nàm amare dæmones sanguinem dicunt: ideoque, quotiès necromantia fit, cruor aqua miscetur: ut colore sanguinis faciliùs provocentur.

5 Hydromantii ab aqua dicti. (6) Est enim hydromantia in aquæ inspectione umbras dæmonum evocare, & imagines, vel ludificationes eorum videre, ibique ab eis aliqua audire, ubi adhibito sanguine (7) etiam inferos perhibentur sciscitari. Quod genus divinationis à (8) Persis dicitur allatum. Varro dicit: Divinationis quatuor esse genera, terram, aquam, aërem, ignem. Hìnc Geomantiam, Hydromantiam, Aëromantiam, Pyromantiam.

6 Divini dicti, quasi Deo pleni: divinitate enim se plenos assimulant, & astutia quadam fraudulenta hominibus futura conjectant.

7 Duo sunt autem genera divinationis: ars, & furor.

8 (9) Incantatores dicti sunt, qui artem verbis peragunt.

9 Arioli vocati, propter quod circa aras idolorum nefarias preces emittunt, & funesta sacrificia offerunt: iisque celebritatibus dæmonum responsa accipiunt.

10 (10) Aruspices nuncupati, quasi horarum inspectores. (dies enim, & horas in agendis negotiis, operibusque custodiunt, & quid per singula tempora observare debeat homo, intendunt) Hi etiam exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

11 Augures sunt, qui volatus avium, & voces intendunt, aliaque signa rerum, vel observationes improvisas hominibus occurrentes, iidem, & auspices. (11) Nàm auspicia sunt, quæ iter facientes observant. Dicta

sunt

(1) Magi sunt, qui vulgò malef. *Verba Hieronymi Daniël 2. eadem Augustin. 21. de Civit. cap. 9. & Lact. lib. 2. cap. 17.*

(2) Incantata perit. Excantata. *Apud Lucan. Horatius quoque.* Quæ sidera excantata voce Thessala, Lunanque Cœlo deripit.

(3) Audent ventilare. *Etiam Quintilianus prastigiatores ventilatores vocat.*

(4) Hi etiam sang.--mortuorum. *Ex Hieron. Dan. 2.*

(5) Ad quos suscitand. *è Serv. Æn. 6. ad v.* Prætereà jacet exan.

(6) Est n. hydrom. *Ex Aug. 7. de Civit. cap. ultim.*

(7) Etiam inferos perhib. sciscit. *Ex eodem.*

(8) A Persis allatum Varro dicit. Divinationis, &c. *Secuti sumus Augustinum, non veteres libros, quorum hæc scriptura:* à Persis fertur allatum. Varro dicit divinationis, &c. *Illud enim ex Augustino constat, hoc de Varrone non audemus affirmare. Forma autem per infinita verba loquendi frequens Isidoro, ut anteà annotavimus.*

(9) Incantatores. *Ex Hieron. Dan. 2.*

(10) Auruspices. *Donat. in Phorm.* Auruspices harugarum inspectores, i. hostiar. *ergò verba illa.* Dies enim, & horas, intendunt, *è margine adscita credimus. Cum Isidorus scripsisset.* Aruspices harugarum (*vel haruigarum ex Festo*) inspectores. Hi exta inspic. &c.

(11) Nàm auspicia sunt, quæ iter facientes observ. *Horat.* Cui si vitiosa libido fecerit auspicium, cras ferramenta Theanum Tolletis fabri. *Sed exemplor. plena sunt omnia.*

sunt autem auspicia, quasi avium aspicia: & auguria, quasi avium garria, hoc est, avium voces, & linguæ, [1] Itèm augurium, quasi avigerium, quod aves gerunt.

12 Duo sunt autem genera auspiciorum: unum ad oculos: alterum ad aures pertinens. Ad oculos, scilicèt, volatus: ad aures, vox avium.

13 [2] Pythones à Pythio Apolline dicti, quòd is auctor fuerit divinandi.

14 Astrologi dicti, eò quòd in astris augurantur.

15 [3] Genethliaci appellati propter natalium considerationes dierum. Geneses enim hominum per duodecim Cœli signa describunt, siderumque cursu nascentium mores, actus, & ventus prædicere conantur, id est, quis quali signo fuerit natus, aut quem effectum habeat vitæ, qui nascitur. Hi sunt, qui vulgò Mathematici vocantur: cujus superstitionis genus constellationes Latini vocant, id est, notationes siderum, quomodò se habeant cùm quisque nascitur. Primùm autem [4] iidem Stellarum interpretes magi nuncupabantur: sicùt de his legitur, qui in Evangelio natum Christum annuntiaverunt: posteà hoc nomine soli Mathematici. [5] Cujus artis scientia, usque ad Evangelium fuit concessa: ut Christo edito nemo exindè nativitatem alicujus de Cœlo interpretaretur.

16 Horoscopi dicti, quòd horas nativitatis hominum speculantur dissimili, & diverso fato.

17 Sortilegi sunt, qui sub nomine fictæ religionis per quasdam, quas Sanctorum sortes vocant, divinationis scientiam profitentur, aut quarumcunque scripturarum inspectione futura promittunt.

18 [6] Salisatores vocati sunt, quia dùm eis membrorum quæcumque partes salierint, aliquid sibi exindè prosperum, seu triste significare prædicunt. [7] Ad hæc omnia pertinent, & ligaturæ execrabilium remediorum, quæ ars Medicorum condemnat: [8] sivè in præcantationibus, sivè in characteribus, vel in quibuscumque rebus suspendendis, atquè ligandis. In quibus omnibus ars dæmonum est ex quadam pestifera societate hominum, & Angelorum malorum exorta. Undè cuncta vitanda sunt à Christiano, & omni penitùs execratione repudianda, atquè damnanda.

19 Auguria autem avium Phryges primi invenerunt.

20 Præstigium verò Mercurius primus dicitur invenisse. Dictum autem præstigium, quòd præstingat aciem oculorum.

21 Aruspicinæ artem primus Hetruscis tradidisse dicitur [9] quidàm Tages. Hic ex [10] oris aruspicinam dictavit, & posteà non apparuit. Nàm dicitur fabulosè, arante, quodam rustico, subitò hunc ex glebis exiluisse, & aruspicinam dictasse, qua die, & mortuus est. Quos libros Romani ex Hetrusca lingua in propriam mutaverunt.

CA-

(1) Augurium q. avigerium. *Serv. Æn. 5.*
(2) Pythones. *Al. Pythonisse.*
(3) Genethliaci. *Aug. 2. de Doctr. Chr. cap. 21. & Hier. Dan. 2.*
(4) Iidem Stellar. interp. *Ex Tertull. de Idololat.*
(5) Cujus artis scient. *Ex eodem.*
(6) Salisatores. *Al. Salitores. Gloss.* Salisatio. *παλμὸς. extat libellus Melampodis Ægyptii περὶ παλμῶν. Vid. Justin. Martyr. in Respons. ad Orthodox. interrog. 19. Malè Cœlius, & Vives Saliatores vocant.*
(7) Ad hæc omnia pertinent. *Ex Augustin. 2. de Doctr. Christ. cap. 20.*
(8) Sive in præcant. sive in char. *Vid. D. Thom. 3. cont. Gent. cap. 105.*
(9) Quidam Tages. *Ex Cic. 2. de Divin. Columel.* Hinc caput Arcadici nudum cute fertur aselli Tyrrhenus fixisse Tages in limite ruris.
(10) Ex oris. *f. exarans, vel ex arvis.*

CAPUT X.

De Paganis.

1 PAgani [1] ex pagis Atheniensium dicti ubi exorti sunt. Ibi enim in locis agrestibus, & pagis gentiles lucos, idolaque statuerunt, & à tali initio vocabulum Pagani sortiti sunt.

2 Gentiles sunt, qui sine lege sunt, & nondùm crediderunt. Dicti autem Gentiles, quia ità sunt: ut fuerunt geniti, id est, sicùt in carne descenderunt sub peccato, scilicèt, idolis servientes, & necdùm regenerati. Proindè Gentiles primitùs nuncupantur: ipsi dicuntur Græcè Ethnici: Ethnici enim ex Græco in Latinum interpretantur Gentiles, ἔθνος enim Græcè gens dicitur. Post fidem autem non debent vocari gentes, sivè Gentiles, hi, qui ex gentibus credunt: sicùt post fidem dici jàm non potest Judæus, testante Paulo Apostolo, & dicente jàm Christianis: Quoniam cùm gentes essetis, hoc est, infideles.

3 Apostatæ dicuntur, qui post Baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum, & sacrificiorum contaminationes revertuntur. Est autem nomen Græcum.

CAPUT XI.

De Diis gentium.

1 QUos Pagani Deos asserunt, homines olim fuisse produntur, & pro uniuscujusque vita, vel meritis coli, apud suos post mortem cœperunt: ut [2] apud Ægyptum Isis, apud Cretam Jovis, [3] apud Mauros Juba, apud Latinos Faunus, apud Romanos Quirinus. Eodem quoque modò: apud Athenas Minerva, apud Samum Juno, apud Paphos Venus, apud Lemnos Vulcanus, apud Naxos Liber, apud Delphos Apollo: in quorum etiam laudibus accesserunt Poëtæ, & compositis carminibus in Cœlum eos substulerunt. Nàm quarumdam adinventiones artium cultum peperisse dicuntur, ut Æsculapio medicina, Vulcano fabrica. [4] Ab actibus autem vocantur, ut Mercurius, quòd mercibus præest: Liber à libertate. Fuerunt etiam, & quidam viri fortes, aut Urbium conditores, quibus mortuis homines, qui eos dilexerunt, [5] simulacra finxerunt: ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium, sed paulatìm hùnc errorem persuadentibus dæmonibus, ità in posteris constat irrepsisse: ut quos illi pro sola nominis memoria honoraverunt successores Deos existimarent, atque colerent.

2 Simulacrorum usus exortus est, cùm ex desiderio mortuorum constituerentur imagines, vel effigies, tanquàm in Cœlum receptis, pro quibus se in terris dæmones colendos supposuerunt, & sibi sacrificari à deceptis, & perditis persuaserunt. Simulacra autem à similitudine nuncupata, eò quòd manu artificis ex lapide alia vè materia eorum vultus imitantur, in quorum honorem finguntur. Ergò simulacra, vel pro eo, quòd sunt similia, vel pro eo, quòd simulata, atque conficta, undè, & falsa sunt. Et notandum

(1) Cap. X. Pagani dicti. *Athenas in pagos divisas ostendunt pagorum ipsor. nomina Areopagus, Cronopagus, & alia. Sed meliùs Festus.* Pagani dicti à pagis, pagi dicti à fontibus, quòd eadem aqua uterentur, nàm παγαὶ lingua Dorica fontes.
(2) Cap. XI. Apud Ægypt. Is. *Ex Lact. 1. cap. 15.*
(3) Apud Mauros Juba. *Qui in captivitate ex Barbaro doctissimus factus scripsit historiam. Minutius Fel. in Octav. Appian. & Plutarch.*
(4) Ab actibus. *è Serv. Æn. 4. ad v.* Sacra Jovi Stig.
(5) Simulacra finx. *Ex Lact.*

dum quòd [1] Latinus sermo sit in Hebræis. Apud eos enim idolum, sivè simulacrum Selem, dicitur. Judæi dicunt, quòd Ismaël primus simulacrum luto fecerit. Gentiles autem primùm [2] Prometheum simulacra hominum de luto finxisse perhibent: ab eoque natàm esse artem simulacra, & statuas fingendi. Undè, & Poëtæ ab eo homines primùm factos esse confingunt figuratè propter effigies. Apud Græcos autem [3] Cecrosps sub quo primùm in arce oliva orta est, & Atheniensium Urbs [4] ex Minervæ appellatione nomen sortita est. Hìc primus omnium Jovem appellavit, simulacra reperit, aras statuit, victimas immolavit, nequaquam istiùs modi rebus in Græcia unquam visis.

3 Idolatria idolorum servitus, sivè cultura interpretatur. Nàm λατρεία Græcè, Latinè servitus dicitur, [5] quæ quantum ad veram religionem attinet, non nisi uni, & soli Deo debetur. Hànc sicùt impia superbia, sivè hominum, sivè dæmonum, sibi exhiberi, vel jubet, vel cupit: ità pia humilitas, vel hominum, vel Angelorum Sanctorum, sibi oblatam recusat, & cui debetur ostendit. Idolum autem est simulacrum, quod humana effigie factum, & consecratum est juxtà vocabuli interpretationem, [6] εἶδος enim Græcè formam sonat, ab eo per diminutionem idolum deductum, æquè apud nos formulam facit. Igitur omnis forma, vel formula idolum se dici exposcit. Indè idolatria omnis circà idolum famulatus, & servitus. Quidàm verò Latini ignorantes Græcè imperitè dicunt, idolum ex dolo sumpsisse nomen, quod diabolus creaturæ cultum divini nominis invexit.

4 [7] Dæmonas à Græcis dictos ajunt, quasi δαήμονας, id est, peritos, ac rerum scios. Præsciunt enim futura multa, undè, & solent responsa aliqua dare. [8] Inest enim illis cognitio rerum plusquam infirmitati humanæ, partìm subtilioris sensus acumine, partìm experientia longissimæ vitæ, partìm per Dei jussum angelica revelatione, hi corporum aëreorum natura vigent. [9] Antè transgressionem quidem cœlestia corpora gerebant. Lapsi vero, in aëream qualitatem conversi sunt, nèc aëris illius puriora spatia, sed ista caliginosa tenere permissi sunt, qui eis quasi carcer est, usque ad tempus judicii. Hi sunt prævaricatores Angeli, quorum Princeps diabolus est.

5 [10] Diabolus Hebraicè dicitur deorsum fluens, quia quietus in Cœli culmine stare contempsit: sed superbiæ pondere deorsum corruens cecidit. Græcè verò diabolus criminator vocatur, vel quod crimina in quæ ipse inlicit ad Deum referat: vel quia electorum innocentiam criminibus fictis accuset: undè, & in Apocalypsi voce Angelica dicitur: Projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos in conspectu Dei nostri die, ac nocte. Satanas in Latinum sonat adversarius, sivè transgressor: ipse enim est adversarius, qui est veritatis inimicus, & semper Sanctorum virtutibus contraire nititur: ipse, & transgressor, quia

(1) Latinus sermo sit in Heb. *Est* צלם *zelem imago, vel simalacrum.*
(2) Prometheus simul. *Ex Lact. lib.* 2. *cap.* 10.
(3) Cecrops sub quo. *Integer locus ex Euseb. Chron.*
(4) Ex Minervæ appell. *Nàm Minerva.* Ἀθήνη.
(5) Quæ quantum ad relig. *Alioquin in* λατρεία, *&* λατρεύειν *latior serviendi significatio.*
(6) Idos enim Græc. *Ex Tertull. de Idol.*
(7) Dæmones. *Ex Lact.* 2. *cap.* 14. *& Serv. Æn.* 3.
(8) Inest enim illis cognit. *Ex August.* 2. *de Gen. ad lit. cap.* 17.
(9) Ante transg. *Ex eodem lib.* 3. *cap.* 10.
(10) Diabol. Hebrai. καταῤῥέων. *Ex Hieronym. ad Ephes.* 6.

quia prævaricator effectus in veritate, qua conditus est, non estetit: idem, & tentator, quia tentandam justorum innocentiam postulat: sicùt in Job scribitur.

6 Antichristus appellatur, quia contra Christum venturus est. Non quomodò quidam simplices intelligunt, Antichristum ideò dictum, quod ante Christum venturus sit, id est, post eum veniat Christus: non sìc, sed Antichristus Græcè dicitur, quod est Latinè contrarius Christo: ἀντὶ enim Græcè in Latinum contra significat. Christum enim se mentietur, dùm venerit, & contra eum dimicabit,& adversabitur Sacramentis Christi,ut veritatis ejus Evangelium solvat. Nàm, & templum Hierosolymis reparare, & omnes veteris legis cerimonias restaurare tentabit: [1] sed, & ille Antichristus est, qui negat esse Deum Christum, contrarius enim Christo est: omnes enim, qui exeunt de Ecclesia, & ab unitate fidei præciduntur, & ipsi Antichristi sunt.

7 Bel, idolum Babylonium est, quod interpretatur Vetus: fuit enim hìc Belus pater Nini primus Rex Assyriorum, quem quidàm Saturnum appellant, [2] quod nomen, & apud Assyrios, & apud Afros posteà cultum est, [3] undè, & lingua Punica Bal Deus dicitur. Apud Assyrios autem Bel vocatur, quadam sacrorum suorum ratione, & Saturnus, & Sol.

8 Beelphegor interpretatur simulacrum ignominiæ: idolum [4] enim fuit Moab cognomento Baal super Montem Phegor, quem Latini Priapum vocant, Deum hortorum. Fuit enim de Lampsaco Civitate Hellesponti, de qua pulsus est, & propter virilis membri magnitudinem in numerum deorum suorum eum Græci transtulerunt, & in numen sacraverunt hortorum, undè, & dicitur præesse hortis propter eorum fœcunditatem.

9 [5] Beelzebub idolum fuit Accaron, quod interpretatur vir muscarum: Zebub enim musca vocatur. Spurcissimum igitur idolum, ideò vir muscarum vocatur,propter sordes idolatriæ, sivè propter immunditiam.

10 Belial.----

11 [6] Behemoth ex Hebræa voce in Latinam linguam animal sonat, propter quod de excelsis ad terrena cecidit, & pro merito suo, ut animal brutum effectus sit. Ipse est, & Leviathan, i. serpens de aquis, quia in hujus sæculi mari, volubili versatur astutia. [7] Leviathan autem interpretatur additamentum eorum,quorum scilicèt, nisi hominum: quibus in paradiso semel culpam prævaricationis intulit: & hànc usque ad æternam mortem quotidiè persuadendo adjicit, vel extendit.

11 [8] Quædam autem nomina deorum suorum gentiles per vanas fabulas ad rationes physicas conantur traducere, eaque in causis elementorum composita esse interpretantur, sed hoc à Poëtis totum fictum est: ut Deos suos

(1) Sed, & ille Antichrist. *Ex Tertull. præscript.*
(2) Quod nomen apud Assyr. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Qua Belus, & omnes à Belo. s.
(3) Unde, & ling. Pun. *Ex Hieronym. in Ezech.* 23. Idolum Baal, sive Bel, & ut apertiùs dicam Belis, Assyriorum religio est consecrata à Nino Belis filio in honorem patris, quem cum Saturno eumdem facit. Is. 46.
(4) Idolum fuit Moabitar. *Ex eodem lib. de locis Hebr. in voce Fogor. & Os. cap. 9. & Serv. Georg. 4. ad v.* Hellespontiaci serv. tut. P.
(5) Beelzebub. *Hieron. Eccles.* 10. *& Matth.* 10. *Idem Græcis* ἀπόμυιος, *i. muscarum de Pulsor. quod muscas ab Olympo abegerit trans Alphæum: sive is Juppiter, ut Pausanias velle videtur, sivè Hercules fuerit.*
(6) Behemoth. *Verba Greg.* 32. *Mor. cap.* 10.
(7) Leviath. *Ex Greg.* 33. *cap.* 13.
(8) Quædam autem nomina Deor. *Cic. de Natura Deor.*

suos ornarent aliquibus figuris, quos perditos, ac decoris infamia plenos fuisse historiæ confitentur: omninò enim fingendi locus vacat, ubi veritas cessat.

12 Saturnus origo deorum, & totius posteritatis à Paganis designatur, [1] hùnc Latini à satu appellatum ferunt, quasi ad ipsum satio omnium pertineat rerum, vel à temporis longitudine, quòd saturetur annis. [2] Undè eum Græci κρóνος nomen habere dicunt, quasi χρóνος, i. tempus, quod filios suos fertur devorasse, hoc est, annos, quos tempus produxerit in se revolvit, [3] vel eo quod semina, undè oriuntur, iterum redeunt. Hùnc Cœli patris abscidisse genitalia dicunt, quia nihil in Cœlo de seminibus nascitur. Falcem tenet, inquiunt, propter agriculturam significandam, vel propter annos, & tempòra quòd in se redeant, vel propter sapientiam quòd intùs acuta sit. In aliquibus autem Civitatibus Saturno liberos suos Gentiles immolabant, quod Saturnum Poëtæ liberos suos devorasse solitum tradiderunt.

13 Jovis fertur à juvando dictus, & Jupiter quasi juvans pater, hoc est, omnibus præstans. Hùnc, & privato titulo Jovem optimum dixerunt, dùm fuisset incestus in suis, impudicus in extraneis. Quèm modò taurum fingunt propter Europæ raptum, fuit enim in navi cujus insigne erat taurus: [4] modò Danaes per imbrem aureum appetiisse concubitum, ubi intelligitur pudicitiam mulieris ab auro fuisse corruptam, modò in similitudinem aquilæ, propter quod puerum ad stuprum rapuerit: modò serpentem, quia reptaverit: & cygnum, quia cantaverit. Et ideò non figuræ istæ sunt, sed planè de veritate scelera, undè turpe erat tales Deos credi, quales homines esse non debeant.

14 [5] Janum dicunt, quasi mundi, vel Cœli, vel mensium januam: duas Jani facies faciunt, propter Orientem, & Occidentem. Cùm verò faciunt eum quadrifrontem, & Janum geminum appellant, ad quatuor mundi partes hoc referunt, vel ad quatuor elementa, sivè tempora. Sed dùm hoc fingunt, monstrum non Deum faciut.

15 [6] Neptunum aquas mundi prædicant, & dictus ab eis Neptunus, quasi nube tonans.

16 Vulcanum volunt ignem, & [7] dictus Vulcanus, quasi volans candor, vel quasi volicanus, quod per aërem volet, ignis enim de nubibus nascitur. [8] Undè etiam Homerus dicit eum præcipitatum de aëre in terras, quod omne fulmen de aëre cadit. [9] Idcircò autem Vulcanus de femore Junonis fingitur natus, quòd fulmina de imo aëre nascuntur. Claudus autem dicitur Vulcanus, quia per naturam nunquàm est rectus ignis, [10] sed quasi claudus ejusmodi speciem, motumque habet. Ideò autem in fabrorum fornace eumdem Vulcanum auctorem dicunt, quia sine igne nullum metalli genus fundi, extendique potest.

Pul-

(1) Hùnc Latini à Satur. *Ex Aug. 7. de Civit. cap. 19.*
(2) Undè, & cum Græc. *è Serv. Æn. 3.*
(3) Vel eo quod semen. *Ex Aug. 7. de Civit. cap. 19.*
(4) Modò Danaes per imb. *Ex eod. 18. cap. 13.*
(5) Janum dicunt. *Ex 7. de Civit. cap. 8.*
(6) Neptun. *è cap. 16.*
(7) Et dict. Vulc. *è Serv. Æn. 8. ad v.* Haud secus igni potens.
(8) Undè etiam Homer. *ιλ.α, & ibi Eustach.*
(9) Idcircò autem. *Ex eodem Servii loco.*
(10) Sed quasi claudus. *Aug. 20. contrà Faust.*

17 [1] Pluton Græcè, Latinè Diespiter, [2] vel Ditis pater, [3] quem alii Orcum vocant, quasi receptorem mortium. Undè, & orca nuncupatur vas, quod recipit aquas. Ipse, & Græcè Charon.

18 [4] Liberum à liberamento appellatum volunt, quòd quasi mares in coëundo per ejus beneficium emissis seminibus liberentur. Quod idem Liber muliebri, & delicato corpore pingitur: dicunt enim mulieres ei attributas, & vinum propter excitandam libidinem. Undè, & frons ejus pampino cingitur: sed ideò coronam viteam, & cornu habet, quia cùm gratè, & moderatè vinum bibitur, lætitiam præstat, cùm ultrà modum, excitat lites, id est, quasi cornua dat. Idem autem, & Lyæus ἀπὸ τȣ̃ λύειν, quòd multo vino membra solvantur. Iste, & Græcè Διόνυσος à [5] monte Indiæ Nyso, ubi dicitur esse nutritus. Cæterùm est Nysa Civitas, in qua colitur idem Liber, undè, & Nysæus dictus est.

19 Mercurium sermonem interpretantur. [6] Nàm ideò Mercurius, quasi medius currens dicitur appellatus, quòd sermo currat inter homines medius. Ideò, & ἑρμῆς Græcè, quòd sermo, vel interpretatio, quæ ad sermonem utiquè pertinet ἑρμηνεία dicitur. Ideò, & mercibus præesse, quia inter vendentes, & ementes sermo fit medius. Qui ideò fingitur habere pennas, quia citiùs verba discurrunt. [7] Undè, & velox, & errans inducitur: alas enim ejus in capite, & in pedibus, significare volucrem fieri per aëra sermonem. Nuntium dictum, quoniam per sermonem omnia cogitata enuntiantur. Ideò autem hunc furti magistrum dicunt, quia sermo animos audientium fallit. Virgam tenet, qua serpentes dividit, id est, venena. Nàm bellantes, ac dissidentes interpretum oratione sedantur: undè, & secundum Livium legati pacis caduceatores dicuntur. Sicùt enim per fæciales bella indicebantur, ità pax per caduceatores fiebat.

20 Hermes autem Græcè dicitur ἀπὸ τῆς ἑρμηνείας Latinè interpres, qui ob virtutem multarumque artium scientiam [8] Trismegistus, id est, ter maximus nominatus est. Cùm autem eum capite canino fingunt, hæc ratio dicitur, quòd inter omnia animalia canis sagacissimum genus, & perspicax habeatur.

21 Martem deum belli esse dicunt, & Martem appellatum: quia per viros pugnatur, [9] ut sit Mars, maris ars: licèt, & tria sint genera consuetudinum: sicùt Scytharum, ubi, & fœminæ, & viri in pugnam eunt. Amazonum, ubi solæ fœminæ: Romanorum aliarumque gentium, ubi soli mares. Itèm [10] Martem dicunt, quasi effectorem mortium. Nàm à Marte mors nuncupatur. [11] Hùnc, & adulterum dicunt, quia belligerantibus incertus est. Quòd verò nudo pecto-

(1) Pluton Latinè Diespiter. *è Lact. 1. cap. 14.*
(2) Sive Ditis pater. *Ditis recto casu, etiam alii usi: Petron.* Has inter sedes Ditis pater extulit ora.
(3) Quem alii Orcum, quasi receptorem mort. *Aug. 7. de Civit. cap. 3.* Quid de veritate? Quid de felicitate? Quas cùm deas haberent, nullum eis locum inter selectos deos dare voluerunt, ubi dederunt Marti, & Orco, uni effectori mortium, alteri receptori.
(4) Liberum à liberamento. *Ibid. cap. 2.*
(5) A monte Indiæ Nys. *è Serv. Æn. 6. ad v.* Liber agens celso Nysæ d. v. t.
(6) Nàm ideò Mercurius. *Ex eodem lib. Aug. cap. 14.*
(7) Undè, & velox. *è Serv. Æn. 4. & Aug.*
(8) Trismeg. *Ex Lact. lib. de Ira cap. 11. & lib. 1. cap. 6.*
(9) Ut sit Mars, maris ars. *Ut sit Mars mas c. o. sed non fuit difficilis conjectura.*
(10) Item Martem dicunt effect. mort. Ex *August.*
(11) Hùnc, & adult. &c. *Aug. 20. contrà Faust. cap. 9.* Venerem Vulcani uxorem, & Martis adulteram, quia belligerantibus incongrua est.

tore stat, ut bello se quisque sine formidine cordis objiciat. [1] Mars autem apud Thracas Gradivus dicitur, eò quòd in bello gradum inferant, qui pugnant, aut quod impigrè gradiantur.

22 [2] Apollinem quamvis divinatorem, & medicum vellent, ipsum tamen etiam Solem dixerunt, quasi solum: ipsum Titan, quasi unum ex Titanis, [3] qui adversum Jovem non fecit. Ipsum Phœbum, quasi Ephœbum, hoc est, adolescentem: undè, & Sol puer pingitur, eò quòd quotidiè oriatur, & nova luce nascatur. Pythium quoque eumdem Apollinem vocari ajunt: à Pythone immensæ molis serpente: cujus non magis venena, quàm magnitudo terrebat. Hùnc Apollo sagittarum ictibus sternens, nominis quoque spolia reportavit, ut Pythius vocaretur: undè, & ob insigne victoriæ Pythia sacra celebranda constituit.

23 [4] Dianam quoquè germanam ejus similitèr Lunam, & viarum præsidem ajunt. Undè, & virginem volunt, quòd via nihil pariat. Et ideò ambo sagittas habere finguntur, quod ipsa duo sidera de Cœlo radios, usquè ad terras emittant: Dianam autem vocatam, quasi Duanam, quod Luna die, ac nocte appareat. Ipsam, & Lucinam asseverant, eò quòd luceat. Eamdem, & Triviam, quòd tribus fingatur figuris. De qua Virgilius:- Tria virginis ora Dianæ, [5] quia eadem Luna, eadem Diana, eadem Proserpina vocatur. Sed cùm Luna fingitur:- [6] Sublustri splendet amictu. Cùm succincta jacit calamos, Lato-nia virgo est: Cùm subnixa sedet solio, Plutonia conjux. Latonia autem Diana, eò quòd Latoniæ fuerit filia.

24 [7] Cererem, id est, terram à creandis frugibus asserunt, dictam: appellantes eam nominibus plurimis. Dicunt etiam eam, & opem, quòd opere melior fiat terra.

25 Proserpinam, quòd ex eo proserpant fruges.

26 [8] Vestam, quòd herbis, vel variis vestita sit rebus, vel à vi sua stando: Eamdem, & Tellurem, & Matrem magnam fingunt turritam: cum Tympano, & Gallis, & strepitu Cymbalorum. Matrem vocatam, quòd plurima pariat, magnam, quod cibum gignat: almam, quia universa animalia fructibus suis alit. Est enim alimentorum nutrix terra. [9] Quod simulacrum ejus cum clavi fingitur: quia tellus hyeme clauditur, verè aperitur, ut fruges nascantur. [10] Quod Tympanum habet, significari volunt orbem terræ. [11] Quod curru vehi dicitur, quia ipsa est terra, quæ pendet in aëre. Quòd sustinetur rotis, quia mundus rotatur, & volubilis est. Quòd leones illi subjiciunt mansuetos: ut ostendant, nullum genus esse terræ, tàm ferum, quod non subigi possit, aut superari ab ea. Quòd in capite turritam gestat coronam, ostendit superpositas terræ

(1) Mars autem apud Thrac. Gradivus. *Non quod apud Thraces Gradivi nomen sit, sed quia idem sit illis θούριος ἄρης qui Romanis Gradivus. Fuerunt enim (ut ait Serv. Æn. 1. & 3.) Romæ duo Martis Templa, alterum intra Urbem Quirini, quasi custodis, & tranquilli: alterum extra Urbem via Appia propè portam, quasi bellatoris, & Gradivi.*

(2) Appollinem quamvis. *Aug. cap. 16.*

(3) Qui adversus Jovem non fecit. *Hispanismus*, hacer por alguno, ò contra alguno, *nequè fuit cur bellum adderent impressi libri, quod in ms. non est.*

(4) Dianam quoque. *Ex Aug. cap. 16.*

(5) Quia eadem Luna. *è Serv. Æn. 3. ad v.* Sacra mari colit. *Apud quem mendosè* Juno *pro* Luna *legitur.*

(6) Sublustri splendet amict. *Carmen Prudentii 1. contrà Symmach.*

(7) Cererem. *Ex Aug. cap. 24.*

(8) Vestam, quod herb. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Cana fides, & Vesta.

(9) Quod simulacrum ejus cum clau. *Ex eodem Æn. 10. ad v.* Alma parens Idæa.

(10) Quod Tympana. *Ex Aug.*

(11) Quod curru vehitur. *è Serv. Æn. 3. ad v.* Et juncti currum dominæ sub. l.

Civitates, quas insignitas turribus constat. Quòd sedes finguntur circa eam: quia cùm omnia moveantur, ipsam non moveri. Quòd Corybantes ejus ministri cùm strictis gladiis esse finguntur: ut significetur omnes pro terra sua debere pugnare. Quod Gallos, huic Deæ: ut servirent, fecerunt: significant, qui semine indigeant, terram sequi oportere. In eo quippè omnia reperiri. Quòd se apud eam jactant, præcipitur, inquiunt: ut qui terram colunt, nè sedeant, sempèr enim esse quod agant. Cymbalorum autem æreorum sonitus, ferramentorum crepitus in colendis agris: (1) & ideò ære, quod terram antiqui colebant ære, priùs quàm ferrum esset inventum. (2) Eamdem Vestam, & ignem esse perhibent: quia terram ignem habere non dubium est: (3) ut ex Ætna, Vulcanoque datur intelligi.. Et (4) ideò virginem putant, quia ignis inviolabile sit elementum, nihilque nasci possit ex eo: quippè, qui omnia, quæ arripuerit, absumat. Ovidius in Fastis: Nèc tu aliud vestam, quàm vivam intellige flammam: Nataque de flamma corpora nulla vides, propterèà, & virgines ei servire dicuntur, eò quòd sicùt de virgine, ità nihil ex igne nascatur.

27 Junonem dicunt, quasi janonem, id est, januam (5) pro purgationibus fœminarum, & quod quasi portas matrum natis, & naturas pandat nubentium maritis. Sed hoc philosophi. Poëtæ autem Junonem Jovis asserunt sororem, & conjugem: (6) ignem enim, & aërem Jovem: aquam, & terram Junonem interpretantur, quorum duorum permixtione universa gignuntur. Et sororem dicunt, quod mundi pars est. Conjugem, quod commixta concordat, undè, & Virg. Tùm pater omnipotens fœcundis imbribus æther Conjugis in gremium lætæ descendit.--

28 (7) Minerva apud Græcos ἀθήνη dicitur, id est, fœmina. Apud Latinos autem Minervam vocatam, quasi Deam, & munus artium variarum. Hanc enim (8) inventricem multorum ingeniorum perhibent, & indè eam artem, & rationem interpretantur, quia sine ratione nihil potest contineri. Quæ ratio, quia ex solo animo nascitur, animumque putant esse in capite, & cerebro, ideò eam dicunt de capite Jovis esse natam, quia sensus sapientis, qui invenit omnia in capite est. (9) In cujus pectore ideò caput Gorgonis fingitur, quòd illìc est omnis prudentia, quæ confundit alios, & imperitos, ac saxeos comprobat, quod, & in antiquis Imperatorum statuis cernimus in medio pectore loricæ, propter insinuandam sapientiam, & virtutem, (10) hæc Minerva, & Tritonia dicitur. Triton enim Africæ palus est, circà quam fertur virginali apparuisse ætate: propter quod Tritonia nuncupata est. Undè, & tantò procliviùs Dea credita, quantò minùs origo-

(1) Et ideò ære, quod terram antiq. *Lucret. lib. 5.* Et prior æris erat, quàm ferri cognitus usus. Quo facilis magis est natura, & copia major. Ære solum terræ tractabant, æreque belli. Miscebant fluctus, & vulnera vasta serebant.

(2) Eamdem Vestam, & ign. *August. 4. de Civit. & Serv. Æn. 1.*

(3) Ex Ætna Vulcanoq. *Ità apud Serv. alioquin Vulcaniis legerem, cùm inf. lib. 14. de Æoliis Insulis, eadem, & Vulcaniæ vocantur, quod, & ipsa sicùt Ætna ardeant.*

(4) Et ideò virginem. *Lact. 1. cap. 12.*

(5) Pro purgationibus fœminar. *Ex 7. de Civit. cap. 2. & 3.*

(6) Ignem n.--gignuntur. *Verba Servii Geor. 2.*

(7) Minerva--id est, fœmina. *An potiùs sine fœmina. Orta n. è Jovis cerebro, undè, & ἀμήτωρ. ergò Ἀθήνη, quasi ἄνευ θηλύας, vel certè ἀθήλη.*

(8) Inventricem multorum ingeniorum. *Aug. 18. de Civit. cap. 8.* Minerva multorum sanè operum inventrix.

(9) In cujus pect. *è Serv. Æn. 8. ad v.* Connexosque angues.

(10) Hæc Minerva--innotuit. *Verba Aug. ibid.*

go ejus innotuit. Pallas autem dicta, vel ab Insula Pallene in Thracia, in qua nutrita est: [1] vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν τὸ δόρυ, id est, ab hastæ concussione, vel, quòd Pallantem gigantem occiderit.

29 [2] Venerem exindè dicunt nuncupatam, quod sine vi fœmina virgo esse non desinat. Hanc Græci ἀφροδίτην vocant, propter spumam sanguinis generantem, ἄφρος enim Græcè spuma vocatur. Quod autem fingunt Saturnum Cœlo patri genitalia abscidisse, & sanguinem fluxisse in mare, & quod ex spuma maris concreta, Venus nata est: illud, ajunt, quod per coitum salsi humoris substantia est: & indè [3] ἀφροδίτην Venerem dici, quia coitus spuma est sanguinis, quæ ex succo viscerum liquido, salsoque constat. Ideò [4] autem Venerem Vulcani dicunt uxorem, quia Venereum officium non nisi calore consistitur, undè est: Frigidus in Venerem senior. [5] Nàm, quod Saturnus dicitur patri Cœlo virilia amputasse, quæ in mare cadentia Venerem creaverunt: ideò fingitur, quia nisi humor de Cœlo in terram descenderit, nihil creatur.

30 [6] Cupidinem vocatum ferunt propter amorem. Est enim dæmon fornicationis. Qui ideò alatus pingitur: quia nihil amantibus levius, nihil mutabilius invenitur. Puer pingitur, quia stultus est, & irrationabilis amor. [7] Sagittam, & facem tenere fingitur: sagittam, quia amor cor vulnerat: facem, quia inflammat.

31 [8] Pan dicunt Græci, Latini Sylvanum: Deum rusticorum, quem in naturæ similitudinem formaverunt: undè, & Pan dictus est, id est, omne. Fingunt enim eum ex universali elementorum specie. Habet enim cornua in similitudinem radiorum Solis, & Lunæ. Distinctam maculis habet pellem, propter Cœli sidera. Rubet ejus facies ad similitudinem ætheris. Fistulam septem calamorum gestat, propter harmoniam Cœli, in qua septem sunt soni, & septem discrimina vocum. [9] Villosus est, quia tellus est convestita, & agitata ventis. Pars ejus inferior fœda est, propter arbores, & feras, & pecudes. Caprinas ungulas habet: ut soliditatem terræ ostendat, quem volunt rerum, & totius naturæ, Deum: undè Pan, quasi omnia dicunt.

32 [10] Isis lingua Ægyptiorum terra appellatur: quàm Isim volunt esse. Fuit autem Isis Regina Ægyptiorum Inachi Regis filia, quæ de Græcia veniens Ægyptios litteras docuit, & terras colere instituit, propter quod, & terram ejus nomine appellaverunt.

33 [11] Serapis omnium maximus Ægyptiorum Deus. Ipse est Apis Rex Argivorum, qui navibus transuectus in Ægyptum, cùm ibidèm mortuus fuisset: Serapis appellatus est: propterea, quia arca, in qua mortuus ponitur, quàm Sarcophagum vocant, σορὸς dicitur Græcè, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquàm

 tem-

(1) Vel ἀπὸ τοῦ πάλλ—occiderit. *Verba Sevii Æn. 1.*
(2) Venerem exinde dic. *Ex Aug. 6. de Civit. cap. 9.*
(3) Αφροδίτην. *Serv. Æn. 5. ad v.* Undè genus Ducis.
(4) Ideò autem Venerem. *Ex eod. Æn. 8. ad v.* Accepit solitam flammam.
(5) Nàm, quod Satur.—creatur. *Verba ejusdem Georg. 2. ad. v.* Rusticus, & curvo Sat.
(6) Cupidinem. *Ex eodem Æn. 1. ad v.* Ergò his aligerum. *Vid. Propert. eleg.* Quicumque Ille fuit puerum, qui pinxit Amorem.
(7) Sagitta. *Ex Aug. 20. contrà Faust. cap. 9.*
(8) Pan dicunt. *è Serv. eclög. 2.*
(9) Villosus est, quia tellus convestita est, & agitur ventis. *Horum nihil apud Servium, (è quo sunt reliqua) & variè leguntur in ms. quare suspecta ea habebat Chacon.*
(10) Isis ling. Ægypt. *e Serv. Æn. 8. ad v.* Regina in mediis p. v. a. s.
(11) Serap. *Verba Aug. 18. de Civit. cap. 5.*

templum ejus esset instructum, velùt σορὸς Apis: Sorapis primò, deindè, & littera commutata Serapis dictus est.

34 Apis fuit apud Ægyptios taurus Serapi consecratus, & ab eo ità cognominatus, quèm Ægyptus instar numinis colebat, eò quòd de futuris daret quædam manifesta signa: apparebat enim in Memphi. (1) Quèm centum antistites prosequebantur, & repentè velùt lymphatici præcinebant: hujus capitis imaginem (2) sibi in eremo Judæi fecerunt.

35 Fauni à fando velut (3) ἀπὸ τῆς φωνῆς dicti, quòd voce non signis ostendere viderentur futura: in lucis enim consulebantur à Paganis, & responsa illis non signis, sed vocibus dabant.

36 (4) Genium autem dicunt, quod quasi vim habeat omnium rerum gignendarum, seu à gignendis liberis: undè, & geniales lecti dicebantur à gentibus, qui novo marito sternebantur.

37 Hæc, & alia sunt gentilium fabulosa figmenta, quæ interpretata sic habent, ut ea non intellecta damnabilitèr tamen adorentur.

38 Fatum autem dicunt esse, quicquid Dii fantur, quicquid Jupiter fatur: (5) à fando igitur fatum dicunt, i. à loquendo. (6) Quòd nisi hoc nomen jàm in alia re soleret intelligi, quo corda hominum nolumus inclinare, rationabilitèr possemus à fando fatum appellare. Non enim abnuere possumus esse scriptum in Litteris Sanctis: Semèl locutus est Deus, duo hæc audivi, &c. Quod enim dictum est, semèl locutus est, intelligitur immobilitèr, hoc est, incommutabilitèr est locutus, sicùt novit incommutabilitèr omnia, quæ futura sunt, & quæ ipse facturus est.

39 (7) Tria autem fata fingunt in colo, & fuso, digitisque fila ex lana torquentibus, propter tria tempora: præteritum, quod in fuso jam netum, atque involutum est: præsens, quod inter digitos (8) neentis trajicitur: futurum, in lana, quæ colo implicata est, & quod adhùc per digitos neentis ad fusum, tanquàm præsens ad præteritum trajiciendum est.

40 (9) Parcas dicunt κατ' ἀντίφρασιν appellatas, quod minimè parcant. Quas tres esse voluerunt, unam, quæ vitam hominis ordiatur: alteram, quæ contexat: tertiam, quæ rumpat. Incipimus enim cùm nascimur: sumus, cùm vivimus: desinimus, cùm interimus.

41 Fortunam à fortuitis nomen habere dicunt, (10) quasi Deam quamdam res humanas variis casibus, & fortuitis illudentem, (11) undè, & cæcam appellant, eò quòd passim in quolibet incurrens sine ullo examine meritorum, & ad bonos, & ad malos venit. Fatum autem à Fortuna separant, & Fortunam, quasi si sit in his, quæ fortuitu veniunt, nulla palàm causa: Fatum verò appositum singulis, & statutum ajunt.

42 Ajunt, & tres Furias fœminas

(1) Quèm centum antist. è *Solin.* 35.
(2) Sibi in eremo Jud. *Lact. lib.* 4. *cap.* 10.
(3) Velut ἀπὸ τῆς φωνῆς. è *Serv. Æn.* 7.
(4) Genium. *Ex Aug.* 7. *de Civit. cap.* 13.
(5) A fando igitur fat. *Ex eod.* 5. *de Civit. cap.* 9. *&* *Serv. eclog.* 4.
(6) Quòd nisi hoc nomen. *Ex eodem Aug.*
(7) Tria autem fat. *Ex* 20. *contrà Faust. cap.* 9.
(8) Neentis. *Ità constantèr Gotthici libri hic, & paullò-post servata analogia, non* neentis. *Sivè secunda sit conjugationis, sivè tertiæ, ut apud Tibull.* Stamina, quæ ducunt, quæque futura neunt.
(9) Parcas. è *Serv. eclog.* 4.
(10) Quasi Deam quand. *Ex Lact. lib.* 3. *cap.* 27.
(11) Undè, & cæcæ. *Ex* 4. *de Civit. cap.* 18.

nas crinitas serpentibus, propter tres affectus, qui in animis hominum multas perturbationes gignunt, & interdùm cogunt ità delinquere: ut nèc famæ, nèc periculi sui respectum habere permittant. Ira, quæ vindictam cupit: cupiditas, quæ desiderat opes: libido, quæ appetit voluptates. Quæ ideò Furiæ appellantur, quòd stimulis suis mentem feriant, & quietam esse non sinant.

43 Nymphas Deas aquarum putant dictas à nubibus: nàm ex nubibus aquæ, undè derivatum est: nymphas aquarum Deas, quasi numina lympharum. (1) Ipsas autem dicunt, & Musas, quas, & nymphas, nèc immeritò: nàm aquæ motus musicem efficit. Nympharum apud Gentiles varia sunt vocabula, (2) Nymphas quippè montium Oreades dicunt: sylvarum Dryades: (3) camporum Hamadryades: fontium Najades: Maris Nereides.

44 (4) Heroas dicunt à Junone traxisse nomen, Græcè enim Juno ἥρη appellatur, & ideò nescio, quis filius ejus, secundum Græcorum fabulam ἥρως fuit nuncupatus? Hoc, videlicèt, velut mysticum significante fabula, quod aër Junoni deputetur, ubi volunt Heroas habitare. Quo nomine appellant alicujus meriti animas defunctorum, quasi ἀηρῶας, id est, viros aërios, & Cœlo dignos propter sapientiam, & fortitudinem.

45 (5) Penates gentiles dicebant omnes Deos, quos domi colebant. (6) Et penates dicti, quòd essent in penetralibus, i. in secretis. Hi Dii, qui vocabantur, vel, quæ nomina habuerint, ignoratur.

46 (7) Manes dicunt Deos mortuorum, quorum potestatem inter Lunam, & terram asserunt: à quibus, & manè dictum existimant, quos putant ab aëre, qui manus, i. rarus est. Manes dictos, sivè quia latè manant per auras: sivè quia mites sunt immanibus, contrario nomine hoc appellantur. (8) Apulejus autem ait eos κατ' ἀντίφρασιν dici Manes (hoc est, mites, ac modestos, cùm sint terribiles, & immanes) ut Parcas, & Eumenides.

47 Larvas ex hominibus factos dæmones ajunt, qui meriti mali fuerint. (9) Quarum natura esse dicitur terrere parvulos, & in angulis garrire tenebrosis.

48 Lamias, quas fabulæ tradunt infantes corripere, ac laniare solitas, à laniando specialitèr dictas.

49 (10) Pilosi, qui Græcè Panitæ, Latinè Incubi appellantur: sivè (11) Invi ab ineundo passìm cum animalibus: undè, & Incubi dicuntur ab incumbendo, hoc est, stuprando. (12) Sæpè enim improbi existunt, etiam mulieribus, & earum peragunt concubitum, quos dæmones Galli Dusios nuncupant, quia assiduè hanc peragunt immunditiam. Quem autem vul-

(1) Ipsas autem dicunt. Mus. è *Serv. eclog.* 8.
(2) Nymphas quippe mont. *Ex eodem Æn.* 1. *ad v.* Hìnc, atque hìnc glomerantur Oreades, *&* *eclog.* 10.
(3) Campor. Hamadryad. *Serv.* quæ cum sylvis nascuntur Hamadryades.
(4) Heroas--defunctor. *Ex Aug.* 10 *de Civit. cap.* 21.
(5) Penates--colebant. è *Serv. Æn.* 2.
(6) Penates dicti. *Arnob. lib.* 3. Varro qui sunt introrsus, atque in intimis penetralibus Deos (Penates) esse censet.
(7) Manes. è *Serv. Æn.* 3. *ad v.* Stant manibus aræ.
(8) Apulejus autem ait. *Non est integer locus. Nàm cum cætera ex Apulejo sint, (qui etiam ab Augustino citatur* 9. *de Civit. cap.* 9. *in lib. de Deo. Socrat.) tamen hoc ex Servio est potiùs, ut manes κάτ' ἀντίφρασιν dictos scribat.*
(9) Quarum natura. *Ex Hieron. in Præf. Hebraic. Quæst.*
(10) Pilosi, qui Græcè Panitæ. *Gregor.* 7. *Moral. cap.* 15. Quinam alii pilosi appellatione figurantur, nisi hi quos Græci Panas, Latini Incubos vocant? *Ità enim emendatiores Gregorii libri, non Faunos, cùm tamen utrumque sit verum, & Panas, & Faunos dictos. Sed Panisci hoc loco putamus legendum, non Panitæ.*
(11) Invi ab ineundo. è *Serv. Æn.* 6. *ad v.* Pometium Castrumque Invi.
(12) Sæpè enim improbi. *Verba Augustin.* 15. *de Civit. cap.* 23.

gò Incubonem vocant, [1] hùnc Romani Faunum Ficarium dicunt: ad quem Horatius dicit: Faune Nympharum fugientum amator: Per meos fines, & aprica rura Lenis incedas.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER NONUS.

DE LINGUIS, GENTIBUS, REGNIS, Militia, Civibus, Affinitatibus.

CAPUT PRIMUM.

De Linguis Gentium.

1 LINGUARUM diversitas exorta est in ædificatione turris post diluvium: nàm priùs, quàm superbia turris illius in diversos signorum sonos humanam divideret societatem, [2] una omnium nationum lingua fuit, quæ Hebræa vocatur, qua Patriarchæ, & Prophetæ usi sunt, non solùm in sermonibus suis, verùm etiam in Litteris Sacris: initio autem quot gentes, tot linguæ fuerunt, deindè plures gentes, quàm linguæ, quia ex una lingua multæ gentes sunt exortæ.

2 Linguæ autem dictæ in hoc loco pro verbis, quæ per linguam fiunt, genere locutionis illo, quo is, qui efficit per id, quod efficitur, nominatur: sicùt os dici solet pro verbis, sicùt manus pro litteris.

3 Tres autem sunt linguæ sacræ: Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt. His n. tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa ejus scripta. Undè, & propter obscuritatem Sanctarum Scripturarum harum trium linguarum cognitio necessaria est: ut ad alteram recurratur, si quàm dubitationem nominis, vel interpretationis sermo unius linguæ attulerit.

4 Græca autem lingua inter cæteras gentium clarior habetur. Est enim, & Latinis, & omnibus linguis sonantior, cujus varietas in quinque partibus discernitur: quarum prima dicitur κοινὴ, i. mixta, sivè communis, qua omnes utuntur. Secunda Attica, vidilicèt, Atheniensis, [3] quasi usi sunt omnes Græciæ auctores. Tertia [4] Dorica, quàm habent Ægyptii, & [5] Siculi. Quarta Jonica. Quinta Æolica, qua sunt Æoles locuti, & sunt in observatio-

(1) Hùnc Romani Faunum Ficarium. *Hieron. Is.* 13. Pilosi, vel Incubones, vel Satyros, Sylvestres, quosdam homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Item Eutrop. lib.* 12. Sylvestres homines, quos nonnulli Faunos Ficarios vocant. *Idem Fatuus Fatuelis videtur, cum Fauno Ficario, quantum è Servii loco citato conjicere licèt.*

(2) Cap. I. Una omnium nation.--- in Litteris Sacris. *Ex Aug.* 16. *de Civit. cap.* 11.

(3) Qua usi sunt omnes Græciæ auctores. *Vel certè elegantiores, vel Græciam pro Hellade accepit, de cujus terminis vid. Eustach.* ι. π. *ad v.* Χάλκωνος φίλον ἤδ' ἐς Ἑλλάδι οἰκία ναίων. *Hieronymus quoque in Quæst. Heb. Jones, qui Atticis sunt affines, olimque iidem fuerunt Græcos* ἁπλῶς *appellat.* De Jonibus, (*inquit*) id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui vocantur Æoles.

(4) Dorica, quàm habent Ægyptii. *Alexandrini.*

(5) Et.Siculi. *Mendosè Syri in o. l.*

tione Græcæ linguæ ejusmodi certà discrimina: sermo enim eorum, ità est dispertitus.

5 [1] Latinas autem linguas quatuor esse quidàm dixerunt, i. Priscam, Latinam, Romanam, Mixtam. Prisca est, qua vetustissimi Italiæ sub Jano, & Saturno sunt usi incondita, ut se habent carmina Saliorum. Latina, quàm sub Latino, & Regibus Thusciæ cæteri in Latio sunt locuti, [2] ex qua fuerunt duodecim tabulæ scriptæ. Romana, quæ post Reges exactos à Populo Romano cœpta est: [3] qua Nævius, Plautus, Ennius, Virgilius Poëtæ: ex oratoribus Gracchus, & Cato, & Cicero, vel cæteri sua scripta effuderunt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cùm moribus, & hominibus in Romanam Civitatem irrupit: integritatem verbi per solœcismos, & barbarismos corrumpens.

6 Omnes autem Orientis gentes in gutture linguam, & verba collidunt: sicùt Hebræi, & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones feriunt, sicùt Græci, & Asiani. Omnes Occidentis gentes verba in dentibus frangunt, sicùt Itali, & Hispani.

7 [4] Syrus, & Chaldæus vicinus Hebræo est in sermone, consonans in plerisque, & litterarum sono. [5] Quidàm autem arbitrantur linguam Hebræam ipsam esse Caldæam, quia Abraham de Chaldeis fuit: quod si hoc recipitur, quomodò in Daniële Hebræi pueri linguam, quàm noverant doceri jubentur?

8 Omnen autem linguam unusquisque hominum, sivè Græcam, sivè Latinam, sivè cæterarum gentium, aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cùm autem omnium linguarum scientia difficilis cuiquam sic: nemo tamen tàm desidiosus est, ut in sua gente positus suæ gentis linguam nesciat. Nàm quid aliud putandus est nisi [6] animalibus brutis deterior? Illa enim propriæ vocis clamorem exprimunt: iste deterior, qui propriæ linguæ caret notitia.

9 Cujusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi cùm diceret: Fiat lux, invenire difficile est: nondùm enim erant linguæ. Itèm qua lingua insonuit posteà exterioribus hominum auribus, maximè ad primum hominem loquens, vel ad Prophetas, vel dùm corporalitèr sonuit vox dicentis Dei: Tu es Filius meus dilectus, ubi à quibusdam creditur illa lingua una, & sola, quæ fuit antequàm esset linguarum diversitas: in diversis autem gentibus creditur, quòd eadem illis lingua Deus loquatur, qua ipsi homines utuntur, ut ab eis intelligatur. Loquitur autem Deus hominibus non per substantiam invisibilem, sed per creaturam corporalem, per quam, & hominibus apparere voluit, quandò locutus est. Dicit etiam Apostolus: Si linguis hominum loquar, & Angelorum. Ubi quæritur: Qua lingua Angeli loquantur, non quòd Angelorum aliquæ sint linguæ, sed hoc per exaggerationem dicitur. Itèm quæritur, qua lingua in futurum homines lo-

(1) Latinas autem linguas quatuot esse. *In quo si quid vitii est, id Isidorus præstare non debuit, auctor magis quærendus.*

(2) Ex qua fuerunt XII. tab. *Non quod sub Regibus scripta, sed quod illorum fortassè lingua, quo plus auctoritatis haberent antiquiora verba, quod se quoque fecisse profitetur. Cicero 2. de Legibus.* Sunt certà verba legum: Quinctc, neque ità prisca, ut in veteribus his, sacratisque legibus, &c.

(3) Qua Enn.-- effuderunt. *Ex C. N. sed cum* scripta sua *absit ab omnibus nostris, non displicèt lectio à Vulcan. indicata ex V. C.* effulserunt.

(4) Syrus, & Chaid. vicin. *Ex Ambros. 1. Hexam. cap. 8. & Basil. homil. 1.*

(5) Quidam autem arb. *Verba Hieronym. ad Daniel. cap. 1.*

(6) Animalibus brutis detiorr. *Ex duabus Tarr. & Rab.*

loquantur, nusquàm reperitur. Nàm dicit Apostolus: Sivè linguæ cessabunt, ideò autem priùs de linguis, ac deindè de gentibus posuimus, quia ex linguis gentes, non ex gentibus linguæ exortæ sunt.

CAPUT II.

De Gentium vocabulis.

1 GEns est multitudo ab uno principio orta, sivè ab alia natione secundùm propriam collectionem distincta: ut Græciæ, Asiæ, hìnc, & gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, i. à gignendo, sicùt natio à nascendo. (1) Gentes autem à quibus divisa est terra LXXIII. quindecim de Japhet, triginta, & una de Cham: viginti septem de Sem: quæ fiunt septuaginta tres, vel potiùs, ut ratio declarat, septuaginta duæ; totidemque linguæ per terras esse cœperunt: quæ crescendo Provincias, & Insulas impleverunt. Filii Sem quinque, singularitèr gentes singulas procrearunt. Quorum primus Elam, à quo Elamitæ Principes Persidis: secundus Assur, à quo Assyriorum pullulavit imperium: tertius Arphaxat, à quo Chaldæorum gens exorta est: quartus Ludi, à quo Lydii: quintus Aram, à quo Syri, quorum Metropolis fuit Damascus.

2 Filii Aram, nepotes Sem, quatuor: Hus, & Ul, & Gether, & Mes. (2) Hus Traconitidis conditor, qui inter Palæstinam, & Cœlesyriam tenuit principatum, undè fuit Job secundùm quod scriptum est: Vir erat in terra Hus nomine Job: secundus Ul, à quo Armenii: tertius Gether, à quo (3) Acarnanii, seu Curiæ: quartus Mes, à quo sunt ii, qui vocantur Mæones.

3 Posteritas Arphaxat, filii Sem, Heber nepos Arphaxat, à quo Hebræi. Jectam filius Heber, à quo Indorum gens orta est. Sale filius Jectam, à quo Bactriani: licèt eos alii Scytharum exules suspicentur.

4 Ismaêl filius Abraham, à quo Ismaêlitæ, qui nunc corrupto nomine Sarraceni, quasi à Sara, & Agareni, ab Agar.

5 Nabajoth filius Ismaêl, à quo Nabathæi, (4) qui ab Euphrate in mare rubrum habitant.

6 Moab, & Ammom filii Loth, à quibus Moabitæ, & Ammonitæ.

7 (5) Edom filius Esau, à quo Idumæi: Hæ sunt gentes, quæ de Sem stirpe descendunt, possidentes terram Meridianam, ab ortu Solis, usquè ad Phœnices.

8 Filii Cham quatuor, à quibus ortæ sunt gentes hæ.

9 Chus, à quo Æthiopes progeniti.

10 Mesraim, à quo Ægyptii perhibentur exorti.

11 Phut, à quo Lybii: undè, & Mau-

(1) Cap. II. Gentes autem à quibus *Aug. 16. de Civitate cap. 6.* Ex illis igitur tribus hominibus. Noë filiis, septuaginta tres, vel potiùs, ut ratio declarata est, &c. *Nempè cap. 3. declararat.*

(2) Hus Traconitid. *Ex Hier. in Quæst. Heb. è quo sunt pleraque hujus cap.*

(3) Acarnanii, sive Curiæ. *Mendosè apud Hieronym.* Cariæ, pro Curiæ. *Stephanus*: Ακαρνάνια χώρα κεχωρισμένη τῶν Κουρήτων πρὸς ἀχελῴω. διὸ καλοῦνται οἱ μὲν κειρόμενοι Κουρῆτες, οἱ δὲ ἀκούρευτοι ἀκαρνᾶνες. *Quod autem Hieronymus, & Isidorus Curetas, cum Acarnanibus confundunt idem ab aliis quoque factum narrat Strabo.*

(4) Qui ab Euphrate. *Idem inf. lib. 14. cap. 13. Vid. Hieron. Q. in cap. 25. Gen.*

(5) Edom filius Esau. *Quod Gen. 36. legitur*: Hæ sunt generationes Esau patris Edom. *Idumæorum intellige. Ipse enim Esau est Edom, ut eo loco dicitur, filium ejus nominis nullum habuit, nisi Idumæos, quos semper Edom, numquam Idumææ nomine nisi in Græca traslatione nuncupari, ait Hieronymus ad Ezech. cap. 25. Et quidèm in antiquissimis Biblioth. Vaticanæ Biblis*: αὗται δὲ γενέσεις ἠσαῦ πατρὸς τῶν ἰδουμαίων, *hodiè legi affirmabat Chacon. Eusebius quoque in Chroni.* (*Unde sumpta hæc videntur*) Primus (*inquit*) Esau, qui, & Edom, à quo gens Idumæorum. *Ut legi hoc loco sine fraude possit.* Edom, qui, & Esau, *vel potiùs*, Edom i. Esau.

Mauritaniæ fluvius usque in præsens dicitur Phut, omnisque circa eum regio Phuthensis.

12 [1] Chanaam, à quo Afri, & Phœnices, & Chananæorum decem gentes.

13 Itèm ex nepotibus Cham filii Chus nepotes Cham sex.

14 [2] Filii Chus, Saba, Hevila, Sabatha, Rhegma Sabathaca.

15 Saba, à quo progeniti, & appellati Sabæi, de quibus Virg.- Solis est thuræa virga Sabæis.

16 Hevila, à quo Getuli in parte remotioris Africæ eremo cohærentes.

17 Sabatha, à quo Sabatheni, qui nùnc Astabari nominantur.

18 Rhegma verò, & Sabathaca paullatìm antiqua vocabula perdiderunt, & quæ nùnc pro veteribus habeant, ignoratur.

19 Filii Rhegma, Saba, & Dadan. Hìc Saba per Schic litteram scribitur in Hebræo: *ille autem* superior Saba per Samech, à quo appellantur Sabæi, interpretatur autem nùnc Saba Arabia.

20 Dadan, à quo gens est Æthiopiæ in occidentali plaga.

21 [3] Filii Mesraim Labaim, à quo Libyes, qui quondàm Phuthæi vocabantur.

22 Casloim, à quo Philistiim, quos veteres ἀλλοφύλους, nos modò corruptè Palæstinos vocamus.

23 Cæteræ sex gentes ignotæ sunt, quia bello Æthiopico subversæ, usque ad oblivionem præteritorum nominum pervenerunt.

24 Filii Chanaam undecim, ex quo Chananæorum decem gentes, quorum terram, iis expulsis, Judæi possederunt. Quorum primogenitus Sidon, à quo Sidones: undè, & Urbs eorum in Phœnice Sidon vocatur.

25 Secundus Cheth, à quo Chethæi. Tertius Jebus, à quo Jebusæi, quorum fuit Hierusalem. Quartus Amorrhæus, à quo Amorrhæi. Quintus Gergesæus, à quo Gergesæi. Sextus Hevæus, à quo Hevæi: ipsi sunt Gaboanitæ à Civitate eorum Gabaon, qui supplices venerunt ad Jesum. Septimus Aracæus, qui arcas condidit oppidum contra Tripolim in radicibus Libani situm. Octavus Sinæus, à quo Sinæi. Nonus Aradius, à quo Aradii, qui Aradum insulam possederunt angusto freto à Phœnices littore separatam. Decimus Samaræus, [4] à quo Edessa Syriæ nobilis Civitas, quæ vocatur Cœles. Undecimus Amathæus. Hæ sunt gentes de stirpe Cham, quæ à Sidone, usquè ad Gaditanum fretum omnem meridianam partem tenent.

26 Filii Japhet septem nominantur: Gomer, ex quo Galatæ, i. Galli.

27 [5] Magog, à quo quidam arbitrantur Scythas, & Gotthos traxisse originem.

28 Madai, à quo Medos existere putant.

29 Javan, à quo Jones, qui, & Græci: undè, & mare Jonium.

30 Thubal, à quo Iberi, qui, & Hispani, [6] licèt quidam ex eo, & Italos suspicentur.

Mo-

(1) Chanaam à quo Afr. *Hier. Gen.* 10. De Chanaam primus natus est Sidon, à quo Urbs in Phœnicia Sidon vocatur. Deinde Aracæus, qui Arcas condidit oppidum contrà Tripolim, &c. *Ubi de Afris mentio nulla. Potuit tamen Isidorus ad Didonis migrationem respicere.*

(2) Filii Chus. *Ex Hier. ibid.*

(3) Filii Mesraim. *Videntur deesse nomina posita apud Hieronym.* Mesraim genuit Ludim, & Aramim, & Labaim, & Nephthuim. Et Phetrosim, & Chasloim, &c.

(4) A quo Edessa Syriæ--Cœles. *Verba Hieronymi, è quo vocem* Edessa *supplevimus.*

(5) Magog. à quo quidam arb. *Verba sunt Hieronymi, qui videtur notare Ambrosium: qui lib. 2. de Fid. Gog. Gothos dixerat.*

(6) Licèt quidam. *Hieron. in Genes. Idem Ezech.* 38. Hebræi Italos suspicantur. *Et Isa.* 66. Thubal., sivè Tobel, aut Italia interpretatur, aut Iberia.

31 Mosoch, ex quo Cappadoces sunt: undè, & Urbs apud eos, usque hodiè Mazaca dicitur.

32 Thiras, à quo Thraces, quorum non satis immutatum vocabulum est, quasi Tiraces.

33 Filii Gomer nepotes Japhet. (1) Aschanaz, à quo Sarmatæ, quos Græci Reginos vocant.

34 Riphath, à quo Paphlagones.

35 Thogorma, à quo sunt Phryges.

36 (2) Filii Javan Elisa, à quibus Græci Elisæi, qui vocantur Æolides: undè, & lingua quinta Græci Æolis appellatur.

37 Tharsis, à quo Cilices, ut Josephus arbitratur: undè Metropolis Civitas eorum Tharsus dicitur.

38 Cethim, à quo Citii, i. Cyprii, à quibus hodieque Urbs Citium nominatur.

39 Dodanim, à quo Rhodii.

40 Hæ sunt gentes de stirpe Japhet, quæ à Tauro monte ad Aquilonem mediam partem Asiæ, & omnem Europam, (3) usque ad Occeanum Britannicum possident, nomina, & locis, & gentibus relinquentes, de quibus posteà immutata sunt plurima, cætera permanent, ut fuerunt. (4) Nàm multarum gentium vocabula partìm manserunt, ità, ut hodieque appareat, undè fuerant derivata, sicùt ex Assur Assyrii, ex Heber Hebræi: partìm verò temporis vetustate, ità mutata sunt, ut vix homines doctissimi antiquissimas historias perscrutantes, nèc omnium, sed aliquarum ex istis origines igentium potuerint reperire. Nàm quòd ex filio Cham, qui vocabatur Mesraim, Ægyptii sunt exorti, nulla hoc resonat origo vocabuli, sicùt nèc Æthiopum, qui dicuntur ad eum filium Cham pertinere, qui Chus appellatus est. Et si omnia considerentur, plura tamèn gentium mutata, quàm manentia vocabula apparent: quibus posteà nomina diversa, diversa dedit ratio. Namque Indi ab Indo flumine dicti sunt, qui ab Occidentali parte os includit.

41 Seres à proprio oppido nomen sortiti sunt, gens ad Orientem sita, apud quos de arboribus lana contexitur, de quibus est illud: Ignoti facie, sed non, & vellere Seres.

42 (5) Gangaridæ populi sunt inter Assyrios, Indosque inhabitantes circà Gangem fluvium: undè etiam Gangaridæ nuncupati sunt.

43 Hyrcani dicti sunt à sylva Hyrcana, ubi sunt plurimæ tigres.

44 Bactriani Scythæ fuerunt, qui suorum factione à sedibus suis pulsi juxta Bactron Orientis fluvium consederunt, ex cujus vocabulo, & nomen sortiti sunt. Hujus gentis Rex fuit Zoroastes inventor magicæ artis.

45 Parthi quoque, & ipsi à Scythis originem trahunt. (6) Fuerunt enim eorum exules, quod etiam eorum vocabulo manifestatur: nàm Scythico sermone exules Parthi dicuntur. Hi similitèr: ut Bactriani domesticis seditionibus Scythia pulsi, solitudines juxtà Hyrcaniam primùm furtìm occupaverunt, deindè pleraque finium, etiam virtute obtinuerunt.

46 (7) Assyrii ab Assur filio Sem vo-

(1) Aschanaz, à quo Sarmatæ. *Supplenda videntur apud Hieronym. voces*, à quo Sarmatæ, *& legendum ex Joseph.* Rechanaxas Aschanaz, quos Græci Rheginos vocant.
(2) Filii Javan. *Hier. Q. in cap.* 10. De Ionib. id est, de Græcis nascuntur Elisæi, qui nominantur Æolides.
(3) Usque ad Occeanum Britan. *Quod Hierony.* usque ad Gadira *dixit*,
(4) Nam multarum gent--appareat. *Verba Aug.* 16. *de Civit. cap.* 11.
(5) Gangaridæ--Hyrcani. *è Serv. Georg.* 3. *& Æn.* 7.
(6) Fuerunt n. eor. exul--obtinuerunt. *Justini verba lib.* 41.
(7) Assyr. ab Assur. *Ex Hier. Is.* 19.

vocati, gens potentissima, quæ ab Euphrate, usquè ad Indorum fines omnem in medio tenuit regionem.

47 Medi à Rege suo cognominati putantur: namque [1] Jason Peliaci Regis frater, à Peliæ filiis Thessalia pulsus est, cum Medea uxore sua, [2] cujus fuit Privignus Medus Rex Atheniensium: qui post mortem Jasonis Orientis plagam perdomuit, [3] ibique Mediam Urbem condidit, gentemque Medorum nomine suo appellavit. [4] Sed invenimus in Genesi, quòd Madai auctor gentis Medorum fuit, à quo, & cognominati, ut superiùs dictum est.

48 [5] Persæ à Perseo Rege sunt vocati, qui è Græcia in Asiam transiens, ibi barbaras gentes gravi, diuturnoque bello perdomuit: novissimè victor nomen subjectæ genti dedit. Persæ autem ante Cyrum ignobiles fuerunt, & nullius inter gentes loci habebantur. Medi sempèr potentissimi fuerunt.

49 Chasdim, qui nunc Chaldæi vocantur, à Chased filio Nachor fratris Abrahæ cognominati sunt.

50 [6] Sabæi dicti ἀπὸ τοῦ σέβεσθαι, quod est supplicare, & venerari, quia divinitatem per ipsorum thura veneramur: ipsi sunt, & Arabes, qui in montibus Arabiæ sunt, qui vocantur Libanus, & Antilibanus, ubi thura colliguntur.

51 Syri ab Assurim vocati perhibentur, qui fuit nepos Abraham ex Cethura, [7] quos autem veteres Assyrios, nùnc nos vocamus Syros, à parte totum appellantes.

52 [8] Hebræi vocati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem.

53 Israëlitæ verò ab Israël filio Isaac. [9] Nàm Patriarcham Hebræorum constat fuisse Israël, à quo duodecim tribus Judæorum Israëlis vocabulum sortitæ sunt. [10] Judæis autem scissura decem tribuum nomen imposuit. Nàm anteà Hebræi, sivè Israëlitæ nuncupabantur. Ex quo autem in duo Regna Dei populus divisus est, tùnc duæ tribus, quæ de stirpe Juda Reges habebant, Judæorum nomen sortitæ sunt. Reliqua pars decem tribuum, quæ in Samaria sibi Regem constituit, ob populi magnitudinem pristinum nomen retinuit Israël.

54 [11] Samaritanorum gens sumpsit exordium ab Assyriis, qui transmigrati habitaverunt in Samaria, qui Latinè interpretantur custodes, eò quòd captivato Israël isti in terra regionis eorum ad custodiam collocati sunt. Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnavit, eosque populos ex suo nomine Phœnices, eamque Provinciam Phœniciam nuncupavit.

55 Sidones autem à Civitate, quæ vocatur Sidon traxisse vocabulum perhibentur.

56 Saraceni dicti, vel quia ex Sara genitos se prædicent: vel sicùt Gen-

(1) Namque Jason. *Ex Just. lib.* 42.
(2) Cujus fuit Privign. *Ex eod.*
(3) Ibique Mediam. *Justinus* Medeam *lib.* 42. *sic n.* Postmodum Jasonis Medus æmulus virtutis ejus in honorem matris Medeam Urbem condidit.
(4) Sed invenimùs in Gen. *Minimè quidèm in Genesi, sed apud Hierony. in Gen. ut pro* invenimus Hieronymus, *cùm Chacone legendum credamus.*
(5) Persæ autem. *Ex Hieronym. ad Is. cap.* 21.
(6) Sabæi dicti *è Serv. Æn.* 1 *ad verba.* Centumque Sabæo Thure. *At suprà à Saba filio Chus Sabæos deduxerat.*
(7) Quos autem veteres Assyr. *è Hier. in Is. cap.* 19.
(8) Hebræi vocati ab Heber. *Ità Hier. Gen.* 10. *Ab Abraham deduci enixè contendit ad cap.* 3. *Epist. ad Philip. Ambrosius.*
(9) Nàm Patriarch. Heb. *Ex Euseb. Chronic.*
(10) Judæis autem sciss. *Hieron. Jon.* 1. *& aliis in locis.*
(11) Samaritanorum gens--Item Phœnix Cadm. *Ex Euseb. Chron.*

Gentiles ajunt, quòd ex origine Syrorum sint, quasi Syrigenæ. Hi [1] peramplam habitant solitudinem. Ipsi sunt, & Ismaëlitæ: ut liber Geneseos docet, quòd sint ex Ismaële. Ipsi Cedar à filio Ismaëlis. Ipsi Agaræni ab Agar, qui, ut diximus, perverso nomine Saraceni vocantur, quia ex Sara se genitos gloriantur.

57 [2] Philistæi ipsi sunt Palæstini, quia p litteram sermo Hebræus non habet: sed pro eo φ Græco utuntur. Indè Philistæi pro Palæstinis dicuntur à Civitate utiquè sua iidem, & allophyli, id est, alienigenæ, ob hoc, quia sempèr fuerunt inimici Israël, & longè ab eorum genere, & societate separati.

58 Chananæi appellati de Chanaam filio Cham, quorum terram Judæi posséderunt. Ex cujus origine fuit Emor pater Sichem, à quo Amorrhæi sunt nuncupati.

59 [3] Ægyptii ab Ægypto quodam suo Rege vocati sunt. Nàm anteà Ærii dicebantur. Interpretantur autem lingua Hebraica Ægyptii affligentes, eò quòd afflixerint Dei populum, priusquàm divino auxilio liberaretur.

60 [4] Armenius ex Thessalia unus de numero Ducum Jasonis, qui ad Colchos profecti sunt: recollecta multitudine, quæ amisso Rege Jasone passìm vagabatur, Armeniam condidit, gentique ex suo vocabulo nomem dedit.

61 [5] Limes est Persicus, qui Scythas ab eis dividit Scytha cognominatus, à quo limite Scythæ à quibusdam perhibentur vocati, [6] gens antiquissima semper habita. Hi Parthos, Bactrianosque, fœminæ autem eorum Amazonum Regna condiderunt.

62 Massagetæ ex Scytharum origine sunt. Et dicti Massagetæ, quasi graves, id est, fortes Getæ. [7] Nàm sic Livius argentum grave dicit, id est, massas. Hi sunt, qui inter Scythas, atque Albanos septentrionalibus jugis inhabitant.

63 Amazones dictæ sunt, seù quod simùl viverent sine viris, quasi ἅμα ζῶσαι, sivè quòd adustis dexterioribus mammis essent, nè sagittarum jactus impediretur, quasi ἄνευ μαζῦ. Nudabant enim, quàm adusserant mammam. [8] Has Titianus unimammas dicit. Nàm hoc est Amazon, quasi ἄνευ μάζῦ, id est, sine mamma. Has jàm non esse constat: quòd earum partìm ab Hercule, partìm ab Achille, vel ab Alexandro usque ad internicionem deletæ sunt.

64 [9] In parte Asiaticæ Scythiæ gentes, quæ posteros se Jasonis credunt albo crine nascuntur ab assiduis nivibus, & ipsius capilli color genti nomen dedit, & indè dicuntur Albani. Horum glauca oculis, id est, picta inest pupilla: adeò, ut nocte plusquàm die cernant. Albani autem vicinæ Amazonibus fuerunt.

65 Ugnos anteà Hunnos vocatos, postremò à Rege suo Abares appe-

(1) Hi peramplam hab. *Hieron. ad Isai.* 21.
(2) Philistæi ipsi sunt. *Ex Hieron. ad Ezech.* 25. *apud quem* à gente sua, *quod hìc* à Civitate sua.
(3) Ægyptii ab Ægypt. *Ex Euseb. Chron.*
(4) Armenius ex Thessal. *Justin. lib.* 42.
(5) Limes est Pers. *Plin. & Solin. cap.* 52.
(6) Gens antiquiss. *Ex Justin. lib.* 2. *in princip.*
(7) Nàm sic Livius arg. *Serv. Æn.* 6. *ad v.* Egregium forma juvenem: Pro quo ære gravi donatus est, id est, massis. Nàm sic, & Levius argentum grave dicit, id est, massas.
(8) Has Titianus--deletæ sunt. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Ducit Amazonidum, &c. *& Æn.* 11. *ad vers.* At medias inter cædes exultat Amazon.
(9) In parte Asiaticæ. *Verba illa* ab assiduis nivib. *Itemque*, id est, picta, *aliena ducebat Chacon, neque n. sunt, apud Solin. è quo sunt reliqua.*

pellatos dicunt, qui priùs in ultima Mæotide inter glacialem Tanaim, & Massagetarum immanes Populos habitaverunt. (1) Deindè pernicibus equis Caucasi rupibus, ubi feras gentes Alexandri claustra cohibent, eruperunt: & Orientem viginti annis tenuerunt captivum, & ab Ægyptiis, atque Æthiopibus annuum vectigal exegerunt.

66 Trojanorum gens anteà Dardana, à Dardano nominata. Nàm Dardanus, & Jasius fratres è Græcia profecti: ex iis Jasius ad Thraciam, (2) Dardanus ad Phrygiam pervenit, ibique primus regnavit. Post quem filius ejus Ericthonius, deindè nepos ejus Tros, à quo Trojani nuncupati sunt.

67 Galatæ Galli esse noscuntur, qui in auxilium à Rege Bithyniæ evocati, Regnum cùm eo (3) parta victoria diviserunt: sicque deindè Græcis admixti, primùm Gallogræci, nùnc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ nuncupantur.

68 Græci ante Thessali à Thessalo, posteà à Græco Rege Græci sunt nuncupati. (4) Nàm Græci propriè Thessali sunt.

69 Lapithas autem gentem Thessaliæ fuisse ajunt circà Peneum amnem olim inhabitantem, à Lapitha Apollinis filia nuncupatos.

70 Sicyonii Græci sunt nuncupati, à Sicyonio Rege. Hi primùm Ægialæi vocabantur, à (5) Rege Ægialeo, qui primus Sicyoniis imperavit, à quo, & Ægialæa nuncupata est, quæ nùnc Peloponesus à Pelope Rege suo vocatur. Ipsi sunt, & Arcades ab Arcade Rege Jovis, & Calystonis filio dicti.

71 Danai à Danao Rege vocati. Iidem, & Argivi ab Argo conditore cognominati. Postquàm autem Græcorum Rex Apis mortuus est: huìc filius Argus successit in Regnum, & ex eo Argivi appellati sunt, qui etiam ab eis post obitum: ut Deus haberi cœpit, templo, & sacrificio honoratus.

72 Achæi, qui, & Achivi ab Achæo Jovis filio dicti.

73 Pelasgi nominati, quia cum velis passis verno tempore advenisse Italiam (6) visi sunt, ut aves. (7) Primos enim eos Varro Italiam appulisse commemorat. Græci verò Pelasgos à Pelasgo Jovis, & Larissæ filio perhibent dictos.

74 (8) Myrmidones fuerunt Achillis socii: Dolopes Pyrrhi, dicti autem Myrmidones propter astutiam, quasi μύρμηκες, id est, formicæ. Eratosthenes autem dicit dictos Myrmidones à Myrmidone Duce, Jovis, & Eurimedusæ filio.

75 Cecropi Atheniensium Regi (9) successit Cranaus, cujus filia Atthis nomen, & regioni, & genti dedit. Et ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses.

76 (10) Jon, vir fortis ex suo nomine eosdem Athenienses vocavit Jones.

77 Macedones à nomine Emathionis Regis anteà Emathii nuncupa-

T ti

(1) Deindè percinibus eq. *Verba sunt Hieron. Ep.* 30.
(2) Dardanus, & Jasius. *Serv. Æn.* 5. *ad v.* Dardanus Idæas. *Et Euseb. in Chron.*
(3) Parta Victoria. *Al.* peracta. *Ex Justin. lib.* 25. *& Hieron. in Ep. ad Gal. quæ repetuntur lib.* 14. *cap.* 3.
(4) Nàm Græci propriè Thessali. *è Serv. Æn.* 2. *ad v.* Eruerint Danai. *Plin. lib.* 7. *cap.* 4. Hellas eadem Thessalia, & Dryopis semper à Regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia, ibi Hellen, à quo Hellenes, *ibi (fortassè) Thessalus, à quo Thessalia, ne Isidori fidei derogemus.*
(5) A Rege Ægialo. *Euseb. in Chron.*
(6) Visi sunt, ut aves. *Ergò Pelasgi, quasi πέλαργοί, id est, ciconiæ.*
(7) Primos n. eos Varro. *Serv. Æn.* 8. Hi primi Italiam tenuisse perhibentur.
(8) Myrmidones fuer. *è Serv. Æn.* 2. *ad v.* Myrmidonum, Dolopumvè.
(9) Succesit Cranaus. *Ex Euseb. Chron.*
(10) Jon vir fortis. *Ex eod.*

ti sunt: posteà Macedones dicti à Macedone Rege Deucalionis materno nepote.

78 [1] Epirotæ à Pyrrho Achillis filio priùs Pyrrhidæ, posteà verò à Pyrrho Rege ad Italiam transire præsumpserunt.

79 Dorus Neptuni, & [2] Ellepis filius fuit, undè Dori, & originem, & nomen ducunt. Sunt autem pars Græciæ gentis, ex quibus etiam cognominata est tertia lingua Græcorum, quæ Dorica appellatur.

80 Lacedæmones à Lacedæmone Semelæ filio dicti. Hi [3] diù perseverantes in bello contra Messenios, veriti nè diuturnitate prœlii spem prolis amitterent: præceperunt, ut virgines eorum cum juvenibus domi relictis concumberent, sicque ex promiscuo virginum, & maritorum concubitu juvenes de incertis parentibus nati sunt, & ex nota materni pudoris Parthenii vocati sunt. Nàm ipsos esse Spartanos quos, & Lacedæmones. [4] Spartanos verò propter repentinos adversus Cadmum, quasi de terra contractus, & ex omni parte conflictus ità vocatos.

81 Thraces ex filio Japhet, qui vocatus est Thiras, & orti, & cognominati, ut superiùs dictum est, perhibentur: licèt Gentiles eos ex moribus ità dictos existiment, quòd sint truces. Sævissimi enim omnium gentium fuerunt: undè, & multa de eis fabulosa memorantur: quòd captivos Diis suis litarent, & humanum sanguinem in ossibus capitum essent soliti potare. De quibus Virgilius: Heù fuge crudeles terras, fuge littus avarum, quasi crudelium, & avarorum.

82 [5] Istrorum gens originem à Colchis ducit, qui missi ad Argonautas persequendos: ut à Ponto intraverunt Istrum fluvium, à vocabulo amnis, quo à Mari concesserant appellati sunt.

83 [6] Romani à Romuli nomine nuncupati, qui Urbem Romam condidit, gentique, & Civitati nomen dedit. Hi antè à Saturno Saturnii, à Latino Latini vocati sunt. Nàm Latinus Italiæ Rex fuit, qui ex suo nomine Latinos appellavit, qui posteà Romani nuncupati sunt. Hi, & Quirites dicti, quia Quirinus dictus est Romulus, quòd sempèr hasta utebatur, quæ Sabinorum lingua Quiris dicitur.

84 Italus quoquè, & Sabinus, & Sicanus fratres fuerunt, ex quibus nomina Populis imposita, & regionibus sunt. Nàm ab Italo Itali, à Sabino Sabini, à Sicano Sicani, qui, & Siculi cognominati sunt, idem, & Sicilienses.

85 Thusci Italiæ gens est à frequentia sacrorum, & thuris vocata, id est, ἀπὸ τοῦ θύειν.

86 [7] Umbri Italiæ gens est, sed Gallorum veterum propago, qui Apenninum montem incolunt. De quibus historiæ perhibent, quod tempore aquosæ cladis imbribus superfuerint,

(1) Epirotæ à Pyrrho. *Justin. lib.* 17. *&* 18.
(2) Et Ellopes filius. *Serv. Æn.* 2. *ad illud.* Dorica castra: sanè Dorus Neptuni filius fuit, undè Dori originem duxerunt, *nequè Ellipes, aut Ellopis meminit.*
(3) Hi diu perseverantes in bello. *Refert hoc ex Ephoro Strabo lib.* 6. *cujus etiam meminit Lactantius lib.* 1. *cap.* 20. Sic juvenes ante dimissi, cùm virginibus, ex quibus sunt Parthenii nati. *Eusebius in Chronico* Parthenitas. *Ephorus* Parthenias. *Serv. Æn.* 3. *&* *Georg.*4. Partheniatas *vocat. Malè ergò in plerisque Codicibus* Sparthini. *Propiùs à vera scriptura* *Gotth. Ovet. Colleg.* Sparthenii.
(4) Sparthanos verò. *Euseb. in Chron.* Ea quæ de Spartha memorantur, quos Palephatus scribit, cùm proximarum essent regionum adversum Cadmum constitisse, & propter repentinos, quasi de terra contractus ex omni parte confluentes, Sparthos vocatos. *Vid. Agell. lib.* 17. *cap.* 3. *& Isid. infrà de Phalanto Parthenior. Duce.*
(5) Istrom-qui missi. *Ab Aretha Rege. Justin. lib.* 32.
(6) Romani--Quirites-Thusci. *è Servii diversis locis.*
(7) Umbri--tempore aquosæ clad. *Solin. cap.* 8. *Plin. lib.* 3. *cap.* 14.

rint, & ob hoc ὀμβρίϐς Græcè nominatos.

87 Marsi, gens Italiæ dicta [1] à comite Liberi Marsya, qui usum illis vitium ostendit, & ob hoc illi statuam fecerunt: quàm posteà Romani victis Marsis tulerunt. [2] Marsos autem Græci Uscos vocant, quasi ὀφιέχους, quòd multos serpentes habeant, & ὄφις serpens dicatur: illæsos autem esse carminum maleficiis: inhabitant autem plagam Apennini montis simul cum Umbris.

88 Gothi à Magog filio Japhet nominati putantur, de similitudine ultimæ syllabæ, quos veteres magis Getas, quàm Gothos vocaverunt, gens fortis, & potentissima, corporum mole ardua, armorum genere terribilis, de quibus Lucanus. Hìnc Dacus premat, indè Getes, occurrat Iberis.

89 [3] Daci autem Getarum suboles fuerunt, & dictos putant Dacos, quasi Dagos, quia de Gothorum stirpe creati sunt. De quibus ille: Ibis Arctoos procùl, usquè Dacos.

90 Bessi barbari fuerunt, qui à multitudine boum sic vocati creduntur. De [4] quibus quidam: Qui colit terræ medio, vel ille Divitis multò bove pileatus Accolaripæ.

91 Gipedes pedestri prœlio magis, quàm equestri sunt, usi, & ex hac causa ità vocati.

92 Sarmatæ patentibus campis armati inequitabant, priusquàm eos Lentulus Danubio prohiberet, atquè indè ob studium armorum Sarmatæ nuncupati existimantur.

93 Lanus fluvius fertur ultrà Danubium, à quo Alani dicti sunt, [5] sicùt, & Populi inhabitantes juxtà Lemannum fluvium Alemani vocantur. De quibus Lucanus: Deservere cavo tentoria fixa Lemanno.

94 Longobardos vulgò ferunt, nominatos à prolixa barba, & nunquàm tonsa.

95 Vindilicus amnis ab extremis Galliæ erumpens, juxtà quèm fluvium habitasse, & ex eo traxisse nomen Wandali perhibentur.

96 Germaniæ gentes dictæ, quòd sint immania corpora, immanesque nationes sevissimis duratæ frigoribus, qui mores ex ipso Cœli rigore traxerunt, ferocis animi, & sempèr indomiti raptu, venatuque viventes. Horum plurimæ gentes variæ armis, discolores habitu, linguis dissonæ, & origine vocabulorum incertæ; [6] ut Tolosates, Angrivari, Quadi, Tungrii, Marcomani, Bructeri, Chamavi, Wangiones, Tubantes, quorum immanitas barbariæ, etiam in ipsis vocabulis horrorem quemdam significat.

97 Suevi pars Germanorum fuerunt in fine Septentrionis, de quibus Lucanus: Fundit ab extremo flavos Aquilone Suevos. Quorum fuisse cen-

 tum

(1) Dicta à comite Liberi Matsya. *Silius lib.* 8. Sed Populus nomen posuit metuentior hospes. Cùm fugeret Phrygios terras, æquor, Marsya Crenos, &c. *Plinius tamen, lib. 7. cap. 2. à Marsa Circes filia.*

(2) Marsos autem Græci. *Serv. Æn. 7. ad. v.* Oscorumque manus, *ità scribit:* Capuenses, dicit, qui anteà Oscim appellati sunt, quòd illìc plurimi abundarent serpentes. *Sed; cur hos cùm Umbris posteà habitare dicat Isid. cùm à Capuensibus longissimè distent, querendum.*

(3) Daci autem Gotth. *Verba sunt Justini, lib. 33. Carmen verò S. Paulini.*

(4) De quibus quidam. *Idem Paulin.*

(5) Sicut, & Populi hab. t. lem. *Serv. Georg. 4. ad verba*, propè flumina Mellæ.

(6) Ut Tolerates. *Mirà varietas in libris, dùm singula nomina multimodis scribuntur: ut Tolerates, Tolorates, Dolerates, Olarates, Coloniates. Item Amsivari, Samsi, Vari, Amisi, Vari Anismani. Item Quadi, Quadivi. Item Tungrii, Turingii, Ungari, Mungrii. Item Bruteri, Bruteni, Brutei, Bructeri. Item Camasi, Clamassi, Chasuasi, Chamavi. Item Blangiani, Blanciani. Item Tubantes, Abantes. Nobis Tolosates, cùm Rhenan. lib. 1. German. rer. placent. Itemque Angrivari, Quadi, Tungrii, Marcomani, Bructeri, Chamavi, Wangiones, Tubantes, ex Tacito. Quamvis pro Chamavis Clamosi, in Panegyrico Nazarii ad Constantin. Aug. mendosè (ut credo) legantur. Eadem Antonio Aug. probabantur, nisi quod pro Tolosatibus Tencteros, longiùs ab scriptura discedens, ex Tacito substituebat.*

tum pagos, & Populos multi prodiderunt. Dicti autem Suevi putantur à monte Suevo, qui ab ortu initium Germaniæ facit, cujus loca incoluerunt.

98 Burgundiones quomdam à Romanis subacta interiore Germania per castrorum limites positi à Tiberio Cæsare in magnam coaluerunt gentem, atquè ità nomen ex locis sumpserunt, quia crebra per limites habitacula constituta: Burgos vulgò vocant. Hi posteà rebelles Romanis effecti: plusquàm octoginta millia armatorum ripæ Rheni fluminis insederunt, & nomen gentis obtinuerunt.

99 Saxonum gens in Occeani littoribus, & paludibus inviis sita virtute, atquè agilitate habilis. Undè, & appellata, quod sit durum, & validissimum genus hominum, & præstans cæteris piraticis.

100 Franci à quodam proprio Duce vocati putantur. Alii eos à feritate morum nuncupatos existimant. Sunt enim in illis mores inconditi, naturalis ferocitas animorum.

101 Britones quidam Latinè nominatos suspicantur: eò quòd bruti sint, gens inter Occeanum interfuso Mari, quasi extra orbem posita. De quibus Virgilius: Toto divisos orbe Britannos.

102 Scoti propria lingua nomen habent à picto corpore, eò quòd aculeis ferreis cum atramento variarum figurarum stigmate annotentur.

103 (1) Galli à candore corporis nuncupati sunt, γάλα enim Græcè lac dicitur. Undè, & Virgilius sic eos appellat, cùm ait de iis, tùm lactea colla Auro innectuntur. Secundùm diversitatem enim Cœli, & facies hominum, & colores, & corporum quantitates, & animorum diversitates existunt. Indè Romanos graves, Græcos leves, Afros versipelles, (2) Gallos natura feroces, atquè acriores ingenio pervidemus, quod natura climatum facit. Galli autem Senones antiquitus Xenones dicebantur, quòd Liberum hospitio recepissent, posteà x in s litteram commutata est.

104 (3) Vacca oppidum fuit juxta Pyrenæum, à quo sunt cognominati Vaccæi, de quibus creditur dixisse Poëta: lateque vagantes Vaccæi. Hi Pyrenæi jugis peramplam montis habitant solitudinem. Idem, & Vascones, quasi Vaccones c in s litteram demutata. (4) Quos Cn. Pompejus edomita Hispania, & ad triumphum redire festinans de Pyrenæi jugis deposuit, & in unum oppidum congregavit. Undè, & Convenarum Urbs nomen accepit.

105 Hispani ab Ibero amne primùm Iberi, posteà (5) ab Hispalo Hispani cognominati sunt.

106 (6) Galleci à candore dicti, undè, & Galli. Reliquis enim Hispaniæ Populis candidiores existunt. Hi Græcam sibi originem asserunt. Undè, & naturali ingenio callent. Siquidem post finem Trojani belli Teucrum morte Ajacis fratris invisum patri Telamoni, cùm non reciperetur in Regnum,

(1) Galli à candore. *Hier. in Proœm. lib. 2. in Ep. ad Gal. ex Lactantio, è cujus verbis Sibylla pro Virgilii nomine in quosdam nostros Codices irrepsit.*

(2) Gallos natura feroces, atque acriores. *è Serv. Æn. 6. ad v.* Principio Cœlum, ac terras, *quo tamen loco non acrioris, sed pigrioris ingenii legitur. Et Julius Firmic. lib. 1. cap. 1. & Hylar. (ut refert loco citato Hieronymus)* Gallos stolidos vocant.

(3) Vacca oppidum juxta Pyren. *A. Augustinus Jacca legendum existimabat. Nàm, & Strabo lib. 3. de Gentibus inter Pyreneum, & Idubedam montes Jaccetanor, agens, Jaccetanam nobilissimam prædicat, ubi nùnc Jacca Urbs. Itaque delebat idem, quæ sequuntur verba: ut aliena, abesse n. à duobus cod. Carmen verò è Virgilii Æneid. lib. 4.* Lateque vagantes Vaccæi, *mendosum, sed eodem modò legitur apud Hier. in Ep. ad Dardan.*

(4) Quos Cn. Pompei--nomen accep. *Ex Hieronym. advers. Vigilant. hodieque Comange dicitur.*

(5) Ab Hispalo Hispani. *Ab Hispano Hispani. Justin. lib. 44. & C. Neap.*

(6) Galleci. *Ex eodem Justin. Sed illa apud eum non sunt:* Undè, & naturali ingenio callent.

num, Cyprum concessisse, ibique Urbem nomine antiquæ patriæ Salaminam condidisse, [1] indè ad Galleciam profectum, & positis sedibus ex loco genti nomen dedisse.

107 Austures gens Hispaniæ vocati, eò quòd circa Asturam flumen septi montibus, sylvisque crebris inhabitent.

108 [2] Cantabri gens Hispaniæ à vocabulo Urbis, & Iberi amnis, cui insidunt, appellati. Horum animus pertinax, & magis ad latrocinandum, & ad bellandum, vel ad perpetiendum verbera sempèr parati.

109 Celtiberi ex Gallis Celticis fuerunt, quorum ex nomine appellata est regio Celtiberia. Nàm ex flumine Hispaniæ Ibero, ubi consederant, & ex Gallis, qui Celtici dicebantur, mixto utroque vocabulo Celtiberi nuncupati sunt.

110 [3] Afri appellati ab uno ex posteris Abrahæ, qui vocabatur Afer: qui dicitur duxisse adversus Libyam exercitum, & ibi victis hostibus consedisse, ejusque posteros ex nomine Atavi, & Afros, & Africam nuncupasse.

111 [4] Pœni autem Carthaginenses sunt à Phœnicibus nuncupati, qui cum Didone profecti sunt.

112 Tyrii verò à Tyria Urbe Phœnicum nominati, de qua profecti sunt, & in Africæ littus venerunt.

113 Getuli Getæ dicuntur fuisse, qui ingenti agmine à locis suis navibus conscendentes, loca Syrtium in Lybia occupaverunt: & quia ex Getis venerant, derivato nomine Getuli cognominati sunt. Undè, & opinio est apud Gothos ab antiqua cognatione Mauros consanguinitate propinquos sibi vocare.

114 [5] Africam autem initio habuere Libyes, deindè Afri, post hæc Getuli, postremùm Mauri, & Numidæ.

115 Mauri, & Numidæ, ut Afri putant, sic sumpserunt exordium, & vocabulum. Nàm postquàm in Hispania Hercules interiit; & exercitus ejus compositus ex variis gentibus, amisso Duce, passìm sibi sedes quærebant, ex eo numero Medi, & Persæ, & Armeni navibus in Africam transuecti proxima maris loca occupavere. Sed Persæ dum materiam in agris pro construendis domiciliis non invenirent, & ignara lingua commercium prohiberet: per patentes agros, & diversas solitudines vagabantur, & à pabulationibus vagabundis semetipsos propria lingua Numidas appellaverunt, id est, sine oppido vagos, & errantes. Medi autem cum Libyis se miscuerunt: qui proximè Hispaniam inhabitabant, quorum nomen paulatìm Libyes corruperunt, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes: licèt Mauri ob colorem à Græcis vocentur. Græci enim nigrum μαυρὸν vocant, æstifero quippè calore afflati atri coloris speciem ducunt.

116 [6] Massilia Civitas Africæ est, non longè ab Atlante, & hortis Hesperidum: à qua Civitate Massilii vocati sunt, quos nos corruptè Massulos vocamus, de quibus Virgilius: Hìnc mihi Massilæ gentis monstrata Sacerdos.

117 Gaulalum gentes sunt à meridie usquè Occeanum Hesperium

T 3 per-

(1) Indè Galleciam profectus. *Multa omissa sunt non ab Isidoro: ut Chacon quidem censebat, sed à librario, quæ petes è Justino.*
(2) Cantabri--à vocabulo Urbis. *Cujus, & annales nostri sæpè meminere, & ruinæ hodiè visuntur.*
(3) Afri appellati. *Omnia è Hieron. Q. in Gen. cap. 25.*
(4) Pœni--à Phœnicibus. *Serv. Æn.* 1. Pœni ἀντίστοιχον est, quasi Phœni.
(5) Africam--habuere libyes. *Ex Sallust. in Jugurth.*
(6) Massyla. *Vid. Serv. ibidem.*

pervagantes. [1] His nomen Gauloë Insula dedit, quæ est juxta Æthiopiam, ubi nèc serpens nascitur, nèc vivit.

118 Garamantes Populi Africæ propè Cyrenas inhabitantes à Garamante Rege Apollinis filio nominati, qui ibi ex suo nomine Garama oppidum condidit. Sunt autem proximi gentibus Æthiopum, de quibus Virgilius, extremi Garamantes. [2] Extremi autem, quia sævi, & à consortio humanitatis remoti.

119 Hesperii verò sunt, qui circa Hispaniam commorantur. Nàm Hispania Hesperia.

120 Æthiopes dicti à filio Cham, qui vocatus est Chus, à quo originem trahunt. [3] Chus enim Hebraica lingua Æthiops interpretatur. Hi [4] quondam ab Indo flumine consurgentes, juxta Ægyptum inter Nilum,& Occeanum, in meridie sub ipsa Solis vicinitate insederunt, quorum tres sunt Populi: Hesperii, Garamantes, & Indi: Hesperii sunt Occidentis, Garamantes Tripolis, Indi Orientis.

121 [5] Troglodytæ gens Æthiopum: ideò nuncupati, quòd tanta celeritate pollent, ut feras cursu pedum assequantur.

122 [6] Pamphagi, & hi in Æthiopia sunt: quibus esca est quicquid mandi potest, & omnia fortuitu gignentia, undè, & appellati.

123 [7] Ichthyophagi, quòd venando in mari valeant, & piscibus tantùm alantur. Hi post Indos montanas regiones tenent, quos subactos Alexander Magnus piscibus vesci prohibuit.

124 [8] Anthropophagi gens asperrima sub regione Serum sita. Qui quia humanis carnibus vescuntur, ideo Anthropophagi nominantur. Itaque sicut his, ità, & cæteris gentibus per sæcula, aut à Regibus, aut à locis, aut à moribus, aut ex quibuslibet aliis causis immutata vocabula sunt: ità ut prima origo nominis eorum temporum vetustate non pateat.

125 Jàm verò hi, qui [9] Antipodes dicuntur, eò quòd contrarii esse vestigiis nostris putantur: ut quasi sub terris positi adversa pedibus nostris calcent vestigia, nulla ratione credendum est: quia, nèc soliditas patitur, nèc centrum terræ: sed neque hoc ulla historiæ cognitione firmatur, sed hoc Poëtæ,quasi ratiocinando conjectant.

126 [10] Titanas autem quosdam in Græcia ferunt fuisse robustos, & excellentes viribus Populos, [11] quos ferunt fabulæ ab irata contra Deos terra ad ejus ultionem creatos. Undè, & Titanes dicti sunt ἀπὸ τῆς τίσεως, id est, ab ultione, quod quasi ulciscendæ matris terræ causa in Deos armati extiterint: quos fabulæ à Jove bello fuisse superatos, atquè extinctos fingunt, propter quod è Cœlo jactis fulminibus interjerunt.

CA-

(1) His nomen Gauloe. è *Solin. sed cur Æthiopiæ proxima? An quia Solinus statìm de Æthiopia?*
(2) Extremi, quia sævi. è *Serv. ad eclog.* 8. quasì sævi.
(3) Chus n. ling. Heb. è *Hieron. de Nominib. Heb.*
(4) Hi quondam, &c. *Verba Hier. in lib. de Loc. Hebraicæ.*
(5) Troglodytæ gens. *ἀπὸ τῆς τρώγλης, id est, caverna, quod in speluncis habitent. Solin. cap.* 34. *sed Isidori notatio magis Trogoditis respondet, id est, viæ voratoribus. Plinius quoque lib. 6. cap.* 29. Gentes Trogloditarum idem Juba tradit Therothoas à venatu dictos miræ velocitatis.-*Neque tamen propterea Trogoditas ab Isid. nominatos putarim, cùm præsertim Troglodita in omnibus cc. legatur: sed lusisse in voce, ut solet, liberius.*
(6) Pamphag. *Verba Solin. cap.* 33.
(7) Ichthyophag. *Ex eod. cap.* 57.
(8) Anthropophag. *Ex eod. cap.* 53.
(9) Antipodes. *Ex Aug.* 16. *de Civit. cap.* 9. *qui Lactantium secutus est, quædam etiam verba è Servio Æn.* 6. *ad illud.* Noctes, atque dies p. a. i. D. *Hos omnes ætas nostra coarguit ad Antipodas ipsos penetrans. Sed Servius non de Antipodibus, sed de inferis, ac terræ centro loquitur.*
(10) Titanas. *Ex Lactantium lib.* 5. *cap.* 6.
(11) Quos ferunt fabul. è *Serv. Æn.* 6. Hìc genus antiquum Trojæ.

CAPUT III.

De Regnis, & Militiæ vocabulis.

1 Regnum à Regibus dictum, Nàm sicùt Reges à regendo vocati: ità Regnum à Regibus.

2 Regnum universæ Nationes suis quæque temporibus habuere, ut Assyrii, Medi, Persæ, Ægyptii, Græci, quorum vices sors temporum ità volutavit, ut alterum ab altero solveretur. Inter omnia autem Regna terrarum duo Regna cæteris gloriosiora traduntur, Assyriorum primò, deindè Romanorum, ut temporibus, & locis inter se ordinata, atque distincta. Nàm sicùt illud priùs, & hoc posteriùs: ità illud in Oriente, hoc in Occidente exortum est: (1) deniquè in illius fine hujus initium confestìm fuit. Regna cætera, cæterique Reges, velut appendices istorum habentur.

3 (2) Reges à regendo vocati, (3) sicùt enim Sacerdos à sanctificando, ità, & Rex à regendo: non autem regit, qui non corrigit. Rectè igitùr faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Undè, & apud veteres tale erat proverbium. (4) Rex eris si rectè facies, si non facias, non eris.

4 Regiæ virtutes præcipuæ duæ, justitia, & pietas: plùs autem in Regibus laudatur pietas: nàm justitia per se severa est.

5 Consules appellati à consulendo, sicùt Reges à regendo, & sicùt leges à legendo: (5) nàm cùm Romani Regum superbam dominationem non ferrent, annua Imperia, binosque Consules sibi fecerunt: nàm fastus regius non benivolentia consulentis, sed superbia dominantis erat: hìnc igitur Consules appellati, vel à consulendo civibus, vel à regendo cuncta consilio. Quos tamen ideò mutandos per annos singulos instituerunt, ut nèc insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Indè autem duo pares, quia unus rem civilem, altèr rem militarem administrabat. (6) Regnaverunt autem annis cccclxiiii.

6 Pro-Consules subjecti erant consulibus, & dicti Pro-Consules, eò quòd vicem Consulis fungerentur, (7) sicùt Procurator Curatoris, i. Actoris.

7 Ex-Consules autem dicti, quòd jàm à consulatu exierint, sivè discesserint peracto vicis suæ anno.

8 (8) Dictatores nono anno post Reges expulsos Romani, sibi creaverunt, dùm gener Tarquinii ad injuriam soceri vindicandam, ingentem adversus Romam collegisset exercitum. (9) Hi quinquenii temporis Imperio utebantur: plus enim erant honore, quàm Consules, quia annuas potestates tenebant. (10) Et dicti Dictatores, quasi

(1) Cap. III. Deniquè in illius fine hujus initium fuit. *Nàm quo tempore Sardanapalus ultimus Assyriorum Rex ab Arbace Medo victus igni se tradidit, Romolus, & Remus nati sunt, quantum ex Eusebio colligere licèt.*

(2) Reges à regendo. *Ex Aug. ad Ps. 44.*

(3) Sicùt enim Sacerdos à santificando. *Ex eodem, ut etiam sup. lib. 7. cap. 12.*

(4) Rex eris, si rectè facies. *Horatius.*

(5) Nàm cùm Romani Regum superbam dominationem. *Ex Aug. 15. de Civit. cap. 12. qui hæc ex Sallust. Catilin. apud quem, etiam* superbam dominationem (*non ut vulgò* in superbiam dominationemque) *in antiquiss. libro legi ajebat Chacon.*

(6) Regnaverunt autem annis cccclxiv. *Totidem numerat Hieronymus in Præf. ad Aggæum, & Euseb. in Chron. Mendosè libri nostri* cccclxvii. *facili librariorum lapsu.*

(7) Sicùt Procurator Curatoris. *Vid. cap. seq.*

(8) Dictatores nono anno. *Euseb.* (*sivè Hieronymus potiùs*) *in Chron.* Nono (*inquit*) anno post exactos Reges nova dignitas est creata. Dictatura scilicèt. *In quo Livium secutus videtur. Cassiodorus octavo anno post exactos Reges, de qua discordia Fasti inspiciendi, Ant. August. non nisi duodecimo. Nostri omnes libri magno consensu* quinto anno *retinent, error fortassè natus ex nota* iix. *vel* xii.

(9) Hi quinquennii--tenebant. *Hæc censoribus aptanda videntur, de quibus cap. seq. Nàm Dictatura semestris fuit.*

(10) Et dicti Dictat. *Varr. lib. 5.* Hìnc in manipulis castrensibus dicta ducibus. Hìnc dictata in ludo. Hìnc Dictator Ma-

quasi Principes, & Præceptores: undè, & Magistri Populi nominabantur. Undè, & dicta dicuntur.

9 (1) Cæsarum nomen à Julio cœpit, qui bello civili commoto primus Romanorum singularem obtinuit Principatum. Cæsar autem dictus, (2) quòd cæso mortuæ matris utero prolatus, eductusque fuerit: vel quòd cum cæsariè natus sit, à quo, & Imperatores sequentes Cæsares dicti. (eò quòd comati essent) (3) Qui enim ex secto utero eximebantur, Cæsones, & Cæsares appellabantur.

10 Julius autem dictus, quia ab Julo Æneæ filio originem duxit: ut confirmat Virgilius: Julius à magno demissum nomen Julo.

11 Imperatorum autem nomen apud Romanos eorum tantùm fuit priùs, apud quos summa rei militaris consisteret, & ideò Imperatores dicti ab imperando exercitui: sed dùm diù Duces titulis Imperatoriis fungerentur: Senatus censuit, ut Augusti Cæsaris hoc tantùm nomen esset, eò quòd is distingueretur à cæteris gentium Regibus, quod, & sequentes Cæsares hactenùs usurpaverunt. (4) Solet enim fieri, ut Primi Regis nomen, etiam reliqui possideant, sicùt apud Albanos ex Silvii nomine omnes Reges Albanorum Silvii appellati sunt: sicùt, & apud Persas Arsacidæ: apud Ægyptios Ptolomæi: apud Athenienses Cecropidæ.

12 (5) Augustus ideò apud Romanos nomen Imperii est, eò quòd olìm augerent Rempublicam amplificando. Quod nomen primo Senatus Octaviano Cæsari tradidit: ut quia auxerat terras, ipso nomine, & titulo consecraretur. Dùm autem idem Octavianus jàm Cæsar, & Imperator appellaretur, vel Augustus: (6) posteà verò dùm ludos spectaret, & pronuntiatum esset illi à Populo: ut vocaretur, & Dominus, statìm manu, vultuque averso, indecoras adulationes repressit, & Domini appellationem ut omen (7) declinavit, atquè insequenti die omnem Populum gravissimo edicto corripuit, Dominumquè se post hæc appellari, nè à liberis quidèm suis permisit. Fuit enim filius Attiæ, quæ nata est de sorore Julii Cæsaris.

13 Reges autem ob hanc causam apud Græcos βασιλεῖς vocantur, quòd tanquàm bases Populum sustinent: undè, & bases coronas habent. Quantò enim quisque magis præponitur, tantò ampliùs pondere laborum gravatur.

14 Tyranni Græcè dicuntur, iidem Latinè, & Reges: (8) nàm apud veteres inter Regem, & tyrannum nulla

Magister Populi. *Cic.* 3. *de Legibus.* Ast quando duellum gravius discordiæ civium poscunt: Dictator esto, ne amplius sex menses, si Senatus creverit, idemque Juris, quod duo Consules teneto. Isque avi sinistra dictus Populi Magister esto. *Dictus verò Dictator, quòd à Consule diceretur.*

(1) Cæsarum autem. *Imperatorum, alioqui ante Cesarem Dictatorem Cæsar Juliorum cognomen fuit. Euseb. in Chron.* C. Julius Cæsar Primus apud Romanos singulare obtinuit Imperium, à quo Cæsares Romani Principes appellati.

(2) Quod cæso matris. *è Serv. Æn.* 1. *v.* Nascetur p. t. o. Cæsar. *Quàm verùm (cùm vixerit Aurelia Cæsaris mater diu vivo Cæsare) Servius viderit.*

(3) Qui n. ex secto. *Plin. lib.* 7. Auspicatius enecta parente gignùntur, sicùt Scipio Africanus prior natus, primusque Cæsarum à Cæso matris utero dictus, qua de causa Cæsones appellati. *Vid. Fest. Verba verò*, eò quòd comati essent, *aliena cùm Chacone ducimus.*

(4) Solet n. fieri. *è Serv. Æn.* 12. *ad v.* Murranum hìc atavos.

(5) Augustus--eò quòd augerent. *Suetonius ab auctu, vel ab avium gestu, gustuve. Ovidius utrumque indicavit Fast.* 1. Hujus, & augurium dependet origine verbi: Et quodcumque sua Jupiter auget ope.

(6) Posteà verò dùm lud. spect. *Sueton. cap.* 53.

(7) Ut omen declinavit. *Verissimè restituit hùnc locum A. Covarruvias cùm in libris*, ut homo *legeretur. Neque Isidoriano Codici, à quo hæ voces absunt, tantùm credo, quantùm huic emendationi. Sueton.* Domini appellationem, ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit. *Quod autem sequitur*, quæ nata est de sorore Julii Cæsaris. *Verba sunt Servii initio Æneid.*

(8) Nàm apud veteres. *è Serv. Æn.* 4. & 7. & *August.* 5. *de Civit. cap.* 19. Sed ne tyranni non pessimi, atque improbi Reges, sed veteri nomine fortes dicti existimentur. Undè ait Virgil. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

nulla discretio erat: ut Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Fortes enim Reges tyranni vocabantur: nàm Tyro fortis, de quibus Dominus loquitur: per me Reges regnant, & tyranni per me tenent terram. Jàm posteà in usum accidit tyrannos vocari pessimos, atquè improbos Reges, luxuriosæ dominationis cupiditatem, & crudelissimam dominationem in populis exercentes.

15 [(1)] Princeps, & dignitatis modò significatur, & ordinis, sicùt est illud Virgilianum: Princeps ardentem conjecit lampada Turnus, pro primus. [(2)] Dictus autem Princeps à capiendi significatiene, quòd primùm capiat, sicùt municeps ab eo, quòd munia capiat.

16 [(3)] Dux dictus, eo quòd sit ductor exercitus: sed non statìm quicumque Principes, vel Duces sunt, etiam Reges dici possunt. In bello autem meliùs Ducem nominari, quàm Regem: nàm hoc nomen exprimit in prœlio ducentem: undè Virg. Ducis Evandri, Salust. Quo cupidiùs in ore Ducis sese quisque bonum. Non dixit in ore Consulis.

17 Monarchæ sunt, qui singularem possident Principatum, qualis fuit Alexander apud Græcos, & Julius apud Romanos. Hìnc, & monarchia dicitur, Μονὰς quippè singularitas Græco nomine, ἀρχὴ principatus est.

18 Tetrarchæ sunt, quartam partem Regni tenentes. Nàm τέτταρα quatuor sunt, qualis fuit apud Judæam Philippus.

19 [(4)] Patritii indè vocati sunt, pro eo quòd sicùt patres filiis, ità provideant Reipublicæ.

20 [(5)] Præfecti dicti, quòd Prætoria potestate præsint.

21 [(6)] Prætores iidem, qui, & Præfecti, quasi præpositores.

22 [(7)] Præsides verò dicti, quia alicujus loci tutelam præsidialitèr tenent.

23 Tribuni vocati, quòd militibus, sivè plebibus jura tribuunt.

24 [(8)] Chiliarchæ sunt, qui mille præsunt, quos nos Millenarios nuncupamus, & est nomen Græcum.

25 Centuriones dicti, eo quòd centum præsunt militibus, sicùt Quinquagenarii, qui in capite sunt quinquaginta militum, sicùt Decani ab eo, quòd militibus decem præferuntur.

26 [(9)] Miles dictus, quia mille erant antè in numero uno, vel quia unus est, ex mille electus. Romulus autem [(10)] Primus ex Populo milites sumpsit, & appellavit. Liber verò primus militiæ ordinem docuit.

27 Miles, aut ordinarius dicitur, aut extraordinarius. Ordinarius est, qui per ordinem militat: nèc adhùc aliquem consecutus est gradum honoris: est enim gregarius, id est, humilis militiæ. Extraordinarius vero, qui ob virtutem promovetur ex ordine.

28 Emeriti dicuntur veterani, so-

(1) Princeps, & dignitatis mod. *Serv. Æn.* 5. *ad v.* Cùm Princeps medioque Gyas, &c.
(2) Dictus autem Princeps. *Ex. Aug. lib. de Grammat.*
(3) Dux dictus. *Ex* 18. *de Civit. cap.* 45.
(4) Patritii indè vocati. *De novo Patritiorum genere, quod erat Justiniani tempore, A. Augustinus.*
(5) Præfecti. *De Præfectis Prætorio.*
(6) Prætores iidem, qui, & Præfecti. *Veteres Prætores intellige, hoc est Magistratus, qua ratione Prætores Consules dicebantur, & prætorium, & porta prætoria. Quod verò* quasi præpositores, *meliùs cùm Varrone*, quasi Præitores *dixisset.*
(7) Præsides. *Glossar.* Præses ἡγεμών.
(8) Chiliarchæ. *Ex Hieronym. Isai.* 2.
(9) Miles--quia mille erat antè in numero uno. *Cohortes numeros appellari solitas à Latinis tradit Sozomen. tripart. Hist. lib.* 1. *cap.* 7. *Varro tamen lib.* 4. Milites, quod trium milium legio primò fiebat, ac singulæ tribus Tat. Ramn. Lucer. millia singula mittebant.
(10) Ex Populo. *Ex plebe.*

solutique militia, qui jàm in usu prœlii non sunt, quia mereri militare dicitur, à stipendiis, scilicèt, quæ merentur. Iidem, & veterani dicuntur, quia jàm in usu prœlii non sunt: sed post multos militiæ labores quietis suffragium consequuntur.

29 Equestres milites dicti, eo quòd equo sedeant. Itèm militat ille in equestri ordine.

30 Tirones, dicuntur fortes pueri, qui ad militiam deliguntur, atquè armis gerendis habiles existunt. Hi enim non ex sola professione nativitatis, sed ex aspectu, & valitudine corporis existimantur. Undè, & tirones dicti, qui antequàm Sacramento rogati sint, milites non sunt. (1) Romanæ autem militiæ mos fuit, puberes primò exerceri armis. Nàm decimosexto anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant, de quibus Virgilius: Et primævo flore juventus.

31 (2) Servos sanè nunquàm militasse constat, nisi servitute deposita, excepto Hannibalis tempore, cùm post Cannense prœlium in tanta necessitate fuissent Romani: ut nè liberandorum quidem servorum daretur facultas.

32 (3) Desertores vocati, eò quòd desertis militaribus officiis, evagantur. Hi in alios numeros militiæ nomen dare prohibentur, sed si non magni temporis culpam contraxerint, cæsi numeris suis restituuntur. Sed, & qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes, & ipsi Desertores vocantur.

33 Conscripti milites dicuntur, quia in tabulis conferuntur ab eo, qui eos ducturus est: sicùt Transcripti vocantur, cùm de alia in aliam legionem transeunt, & indè Transcripti, quia nomina dant, ut transcribantur.

34 (4) Optiones dicti, quòd sint electi. Nàm optare eligere est, sicùt est illud: Optavitque locum Regno, id est, elegit.

35 Excubitores dicuntur, pro eo quòd excubias sempèr agunt. Sunt enim ex numero militum, & in porticibus excubant propter regalem custodiam. (5) Excubiæ autem diurnæ sunt vigiliæ nocturnæ, undè, & vigiles.

36 Velites erant, apud Romanos genus militiæ, à volitando vocati. Lecti enim agilitate juvenes, cùm armis suis post terga equitum considebant, & moxcùm ad hostes ventum esset, equis desiliebant, & continuò pedites ipsi ex alia parte, equitibus per quos advecti fuerant dimicantibus, hostem perturbabant. Ab his ergo Velitibus elephanti quondam Hannibalis retrò acti, cùm Regi jàm à suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto, necabantur.

37 Castra sunt ubi miles steterit, (6) dicta autem castra, quasi casta, eo quòd illìc castraretur libido. Nàm nunquàm iis intererat mulier.

38 Militia autem à millibus dicta, aut à multis: quasi multitia, quasi negotium multorum, aut à mole rerum, (7) quasi moletia.

39 Legio sex millium armatorum est à delectu vocata, quasi lecti, id est, armis electi. Propriè autem Ma-

(1) Romanæ autem militiæ. è *Serv. Æn.* 7. *ad v.* Ante Urbem pueri, &c.
(2) Servos sanè numquàm militasse. *Ex eodem Æn.* 9. *ad v.* Vetitisque ad Trojam miserat armis.
(3) Desertores. *Vid. l. Desertorum*, §. 3. *D. de Re Milit. & Quintil. lib.* 7. *cap.* 7.
(4) Optiones--nàm optare elig. è *Serv. Fest.* Optio qui nùnc dicitur, anteà appellabatur accensus, is adjutor dabatur Centurioni à Tribuno milit. ut quem vellet eligeret, undè, & nomen sortitùs est.
(5) Excubiæ autem diurn. *Ex eodem Æn.* 9.
(6) Dicta autem castra. *Ex eod. Æn.* 3. *ad v.* Nos castra movemus.
(7) Quasi meletia. *Al. molestia, quibus favet Conchen. vernaculus*, la mollitia, *& Rabanus. Festus, quoque* Militem Aelius à mollitia per antiphrasin dictum putat, eò quòd nihil molle, sed asperum, quid reddat.

Macedonum [1] phalanx, [2] Gallorum caterva nostra legio dicitur.

40 [3] Legio habet sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes duodecim, turmas ducentas.

41 Centuria est pars exercitus in centenos milites divisa. Undè, & qui iis præsunt centuriones dicunt.

42 Succenturiati sunt, non qui in prima, sed qui in secunda centuria sunt, quasi sub prima centuria, tamen stricti, etiam ipsi, & in speculis positi in bello sunt: ut si prima defecerit, isti quos sub se diximus laborantibus primis subveniant. Undè, & ad insidiandum ponitur succenturiatus, quasi armis dolosis instructus.

43 Manipulus ducentorum est militum Manipuli autem dicti sunt milites, sivè quia bellum primò manu incipiebant, sivè quod antequàm signa essent, manipulos sibi, id est, fasciculos stipulæ, vel herbæ alicujus pro signis faciebant, à quo signo manipulares milites cognominati sunt. De quibus Lucanus Convocat armatos ex templo ad signa maniplos.

44 [4] Turma triginta equites sunt. Romani enim equites in una tribu trecenti fuerunt. De singulis enim centuriis decem dabantur, & fiebat turma.

45 Cohors quingentos milites habet.

46 Tria sunt militiæ genera, Sacramentum, evocatio, conjuratio.

47 Sacramentum, in quo post electionem jurat unusquisque miles se non recedere à militia, nisi post completa stipendia, id est, militiæ tempora, & hi sunt, qui habent plenam militiam. Nàm vigintiquinque annis tenentur.

48 Evocatio, dùm ad subitum bellum non solùm milites, sed, & cæteri evocantur. Undè etiam Consul solebat dicere: Qui Rempublicam salvam esse vult, me sequatur.

49 Conjuratio, quæ fit tumultu, quandò vicinum Urbis periculum singulos jurare non patitur: sed repente colligitur multitudo, & tumultuosa in ira conflatur. Hæc, & tumultuatio dicitur.

50 In acie autem istæ ferè formæ sunt: Exercitus, classis, nodus, cuneus, alæ, cornua, agmen, quæ formas, & nomina ab ipsis rebus de quibus translata sunt mutuantur.

51 Acies dicta, quòd ferro armata sit, & acumine gladiorum.

52 Exercitus, multitudo ex uno genere, ab exercitatione belli vocata.

53 Classes dictæ propter divisionem exercitus, qui posteà manipuli dicti sunt. Undè, & Virgilius: Classibus hìc locus, hìc acies certare solebant. Jàm posteà, & classis navium dicta.

54 [5] Nodus propriè est densa pe-

(1) Macedonum phalanx. *è Serv. Æn.* 2. Et jàm Argiva phalanx.
(2) Gallorum caterva. *Veget. lib.* 2. *cap.* 2.
(3) Legio autem habet lx. *Serv. Æn.* 11. *ad v.* Volscor. edice maniplis: Signiferi, *inquit*, quia secundùm antiquum morem in legione erant triginta. Legio autem habebat septem cohortes, sexaginta centurias. *Putamus autem apud Serv. vitiosè* VII. *pro* XII. *scriptum. Nàm apud Isidor. omnia constant, qui paullò-post cohortem quingentis militibus constare dicit. Licet (ut ait ibidem Servius)* in his rebus accessu temporis Ducum varietas semper mutaverit militiæ disciplinam. *Agell. lib.* 16. *cap.* 4. in legione sunt centuriæ lx. manipuli xxx. cohortes x. *Vegetius quoque lib.* 2. *cap.* 6. Sciendum est autem in una legione decem cohortes esse debere. Sed prima cohors reliquas, & numero militum, & dignitati præcedit.
(4) Turma-·& fiebat turma. *Concinnasse videtur hæc (quæ nùnc integra non esse nemo non videt) è Servio, & Varrone, ità, ut utriusque aliquid restet. Ergò scripturam, quæ in libris omnibus erat relinquentes, amborum verba proponemus: Serv. Æn.* 9. Trecentum scutati omnes: Romani, inquit, equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curiis deni dabantur, quas triginta fuisse diximus. *Varro lib.* 4. Turma terma E in V. abiit, quod terdeni equites ex tribus tribubus Tatiensium, Ramnens. & Lucer. fiebant: itaque primi singularum decuriarum, Decuriones dicti *Chachon, reliquis rejectis, hæc tantum ex Servio retineri volebat*: Romani equites primo trecenti fuerunt, de singulis enim curiis decem dabantur cohors, &c.
(5) Nodus propriè est densa, *è Serv. Æn.* 10. *ad illud*: Abantem oppositum interimit pugnæ, nodumque, moramque. *Quod autem sequitur.* Nodus autem dictus pro difficultate, *alia verbi apud Servium notio est, non ratio prioris: ut videtur existimasse Isidorus, qui Servii Comentaria sinè Virgilii carminibus fortasse inspiciebat.*

peditum multitudo, sicùt turma equitum. Nodus autem dictus, pro difficultate, quòd vix possit resolvi.

55 Cuneus est collecta in unum militum multitudo. Undè propter quod in unum coit, (1) ipsa coitio in unum, cuneus nominatus est, quasi couneus, eò quòd in unum omnes coguntur.

56 Alæ in exercitu triginta equites esse dicuntur: (2) Alæ autem equites ob hoc dicti, quia tegunt pedites alarum vice.

57 Cornua vocantur extremitas exercitus, quòd intorta sit.

58 (3) Agmen dicitur cùm exercitus iter facit, ab agendo vocatum, id est, eundo. Plautus: Quò te agis ipse? Est enim exercitus ambulans. Nàm agmen dicitur, quòd in longitudine directum est, quale solet esse cùm exercitus portis procedit: quicquid fuerit aliud, abusivè dicitur.

CAPUT IV.

De Civibus.

1 DE Imperiis, militiæque vocabulis ex parte dictum est, deincèps civium nomina summatìm subjungimus.

2 Cives vocati, quòd in unum coëuntes vivant: ut vita communis, & ornatior fiat, & tutior.

3 Domus unius familiæ habitaculum est, sicùt Urbs unius Populi, sicùt orbis domicilium totius generis humani. Est autem domus genus, familia, sivè conjunctio viri, & uxoris. Incipit autem à duobus, & est nomen Græcum. Nàm δώματα Græci tecta vocant. Familia est, liberi ex liberis legibus suscepti, à femore.

4 Genus autem à gignendo, & progenerando dictum: aut à definitione certorum prognatorum, ut Nationes, quæ propriis cognationibus terminatæ, gentes appellantur.

5 (4) Populus est cœtus humanæ multitudinis, juris consensu, & concordi communione sociatus. Populus autem eo distat à plebibus, quòd Populus universi cives sunt, connumeratis senioribus Civitatis: Plebs autem reliquum vulgus sine senioribus Civitatis. Populus ergò tota Civitas: vulgus verò plebs est. Plebs autem dicta à pluralitate: major est enim numerus minorum, quàm seniorum. (5) Populus verò συχνὸς δῆμος dicitur, id est, κοῖτος πολὺς. Undè, & Populus dictus est. (6) Græcè autem Populus dicitur λαὸς à lapidibus. Vulgus est passìm inhabitans multitudo, quasi quisque, quo vult.

6 Tribus dicuntur tanquàm curiæ, & congregationes distinctæ Populorum, & vocatæ tribus ab eò, quòd in principio Romani trifariè fuerunt à Romulo dispertiti, (7) in Senatoribus, militibus, & plebibus. (8) Quæ tamen tribus nùnc multiplicatæ nomen pristinum retinent.

7 Senatui nomen ætas dedit, quòd seniores essent. (9) Alii à sinendo

(1) Et ipsa coitio in unum. *verba Aug. in lib. de Ordin. cap.* 18.

(2) Alæ autem equites. *Veget. lib.* 2. *cap.* 1. *& Agell.* 16. *cap.* 4.

(3) Agmen. *Serv. Æn.* 1. *&* 9. Agmen propriè est exercitus ambulans, quidquid fuerit aliud abusivè dicitur.

(4) Cap. IV. Populus est cœtus. *Aberat à libris vox* cœtus, *quàm restituimus ex August.* 19. *de Civit. cap.* 21. *&* 24. *qui hæc verba è libris Cic. de Rep. citat.*

(5) Populus verò. *Quot hìc monstra è Græcis characteribus? Sed proximè accedit, ad lectionem, quàm posuimus, Ovet. Colleg. Gotth. Vide nunquid ad hæc πολὺς συμμικτὸς Hieronymi, Nahum* 3. *ad illud:* Bruchus expansus est.

(6) Græcè autem Populus. *è Serv. Georg.* 1. *ad v.* Undè homines nati durum gen.

(7) In Senatoribus mil. & plebib. *Aliena hæc ducimus.*

(8) Quæ tamen tribus nùnc multipl. *Varr. lib.* 4. Centuria Primo à centum jugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen: ut tribus multiplicatæ idem tenent nomen. *Ead. ex eod. Varrone refert Columella lib.* 5. *cap.* 1. *à quo veriùs fortassè sit Isidorum sumpsisse. Nàm Varronis libros de Ling. Latin. non putabat ab Isidoro lectos, Chachon.*

(9) Alii à sinendo. *Verba sunt Servii Æn.* 5. *ad v.* Et patribus dat jura vocatis. *Sed quis hæc, obsecro, in Isidoro non risit? At in Servio suspiciunt iidem.*

do dictos accipiunt Senatores: Ipsi enim agendi facultatem dabant.

8 Senatus-consultus à consulendo, & tractando est dictus: quod sic fit, ut consulat, & nocere non possit.

9 (1) Patres autem, ut dicit Sallustius à curæ similitudine vocati sunt. Nàm sicùt patres filios suos, ità illi, (2) Rempublicam habebant.

10 (3) Patres Conscripti, quia dum Romulus decem curias Senatorum elegisset: nomina eorum præsente populo in tabulas aureas contulit, atquè indè Patres Conscripti vocati.

11 (4) Primi ordines Senatorum dicuntur Illustres, secundi Spectabiles, tertii Clarissimi. Jàm inferiùs quartum aliquod genus non est. Quamvis autem Senatoria quisque origine esset, usquè ad legitimos annos Eques Romanus erat, deindè accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis.

12 Censores apud veteres Romanos erant. Est enim nomen Censoris dignitas judicialis. Censere enim judicare est. Itèm Censores sunt patrimoniorum Judices à censu æris appellati.

13 (5) Judices dicti, quasi Jus dicentes Populo, sivè quòd jure disceptent. Jure autem disceptare, est justè judicare. Non est autem judex, si non in eo est justitia.

14 Præsides Rectores sunt Provinciæ: dicti, eò quòd præsunt.

15 Prætores autem, quasi Præceptores Civitatis, & Principes. Iidem, & Quæstores, quasi quæsitores, eò quòd quæstionibus præsunt, consilium enim, & causa apud eos est.

16 (6) Proceres sunt Principes Civitatis, quasi procedes, quòd ante omnes honore præcedant. Undè, & capita trabium, quæ eminent extra parietes, proceres dicuntur, eò quòd primò procedant. Hìnc autem ad primores facta translatio, quòd à cætera multitudine præeminent.

17 (7) Tribuni dicti, quòd plebi jura, vel opem tribuunt. Constituti sunt autem decimo sexto anno post Reges exactos. Dum enim plebs à Senatu, & Consulibus premeretur: tùnc ipsa sibi Tribunos, quasi proprios Judices, & defensores creavit: qui eorum libertatem tuerentur, & eos adversus injuriam nobilitatis defenderent, undè, & defensores dicti, eò quòd sibi plebem commissam contra insolentiam improborum defendant. (8) At contra nùnc quidam eversores: non defensores existunt.

18 (9) Numerarii vocati sunt, qui publicum nummum ærariis inferunt.

19 Functi, ab eò quòd fungantur honore, & officio aliquo dicti. Hìnc, & defunctos mortuos dicimus, qui compleverunt vitæ officia, nihil enim jàm faciunt.

20 Municipes sunt in eodem municipio nati: ab officio munerum dicti, eò quòd publica munia accipiunt. Munia enim officia sunt: undè, & immu-

V mu-

(1) Patres autem. *Serv. ibid.*
(2) Remp. habebant. *Ità Gotth. ce. alii* alebant.
(3) Patres conscripti. *Hæc undè sint, quærendum. Dionys.* οἱ δὲ μετέχοντες πατέρες ἔγγραφοι προσηγορεύθησαν, καὶ μέχρις ἐμοῦ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας, ἑλληνικὸν δὲ τοῦτο ἔθος ἦν. *Neque tamen sic satis placere possunt, neque si ex aureis æreas tabulas facias, adducemur, ut hæc non adulterina sint.*
(4) Primi ordinis. *è Placidi glossis, è quo* Senatorum *vocem delebat Chacon.*
(5) Judices dicti. *Infrà lib. 18. cap. 15. & Grat. 23. q. 2. cap. 1. & Greg. cap. 10. de Verb. signif.*
(6) Proceres--undè, & capit. trab. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Post alii Proceres.
(7) Tribuni--decimosexto. *Mendosè omnes libri* sexto. *Ascon. in Corneliana*: Tanta in illis virtus fuit, ut anno xvi. post Reges exactos propter nimiam dominationem potentium secederent, leges sacratas ipsi restituerent, duos Tribunos crearent, *& Pompon. cap. 2. de Origin. Jur.* Anno ferè xvii. post Reges exactos Pop. Rom. Tribunos sibi in Monte Sacro creavit.
(8) At contrà nùnc quidam. *Oportet hæc alicujus antiqui Scriptoris verba fuisse, nàm Isidori ætate Tribuni non erant.*
(9) Numerarii. *Extat Edictum Egicæ Regis in Concil. Tolet. 16. ubi Numerarii muneris mentio fit.*

munes dicuntur, qui nullum gerunt officium.

21 Municipales originales cives, & in locum officium gerentes.

22 Decuriones dicti, quòd sint de ordine Curiæ. Officium enim Curiæ administrant. Undè non est Decurio, (1) qui summam non intulit, vel Curiam participavit.

23 Curiales autem iidem, & Decuriones. Et dicti Curiales, quia civilia munera procurant, & exequuntur.

24 Principales Magistratus, & Duumvirales Curialium officiorum ordinis sunt. Principales dicti, quòd primi sint Magistratibus.

25 Magistratus verò, quod majores sint reliquis officiis.

26 (2) Duumvirales.----

27 Tabellio vocatus, eò quòd sit portitor tabellarum. Idem Exceptor, idem, & Scriba publicus, quia ea tantùm, quæ gestis publicantur, scribit.

28 Burgarii à Burgis dicti, quia crebra per limites habitacula constituta burgos vulgò vocant. Undè, & Burgundionum genti nomen inhæsit: quos quondàm, subacta Germania, Romani per castra disposuerunt, atquè ità ex locis nomen sumpserunt.

29 (3) Collegiati dicuntur, quod ex eorum Collegio, Custodiisque deputentur, qui facinus aliquod commiserunt. Est enim sordidissimum genus hominum patre incerto progenitum.

30 Privati sunt extranei ab officiis publicis. Est enim nomen Magistratum habenti contrarium: & dicti privati, quod sint ab officiis Curiæ absoluti.

31 Mercenarii sunt, qui serviunt accepta mercede: iidem, & Barones Græco nomine, quòd sint fortes in laboribus: βαρὺς enim dicitur gravis, quòd sit fortis. Cui contrarius est levis, id est, infirmus.

32 Publicani appellantur conductores vectigalium fisci, vel rerum publicarum, sivè qui vectigalia publica exigunt, vel qui per negotia sæculi lucra sectantur. Undè, & cognominati sunt.

33 (4) Villicus propriè Villæ gubernator est. Undè, & à Villa Villicus nomen accepit. Interdùm autem Villicus non gubernationem Villæ, sed dispensationem universæ domus, Tullio interpretante, significat, quod est universarum possessionum, & Villarum dispensatorem.

34 (5) Actores iidem, & Curatores ab agendo, & curando vocati.

35 Procuratores verò, eò quòd vicem Curatoris fungantur: (6) quasi propter Curatores, sicùt Pro-Consul pro-Consule.

36 Coloni sunt cultores advenæ dicti à cultura agri. Sunt enim aliundè venientes, atquè alienum agrum locatum colentes, ac debentes conditionem genitali solo propter agricultu-

(1) Qui summam non intulit, vel Curiam non particip. *Qua de re ità Chacon: Qui decurio fiebat, is pro introitu præstitutam summam inferebat, neque, antequam eam inferret, Curialis erat; ubi verò de more nihil inferebatur, non anteà Curialis dicebatur, quàm cùm aliis Curiam ingressus de Rebus Publicis consultaret. Vid. Plin. lib. 10. Ep. 333. Ant. Augustinus. Duplex, ajebat, Decurionum genus ostendi: alterum honorariorum, qui pecunia data honorem assequuntur, sed munere abstinent: alterum ordinariorum, qui Decurionum munus exercent, id enim esse Curiam participare.*

(2) Duumvirales. *August. in lib. de Gram.* Dumvirales, quasi duorum hominum vir. *Malè verò explent quidam libri lacunam, quæ est in Gotthicis omnibus.*

(3) Collegiati. *De Collegiis dicuntur aliqua in titul. de Jure Immun. lib. 50. Digest. sed, quæ ad hùnc locum illustrandum non sint satis.*

(4) Villicus--significat. *Hieronymi verba in q. 6. ad Algas. Undè pro æconomo villicum, & dispensatorem reddidisse videtur Cicero in OEconomic. Xenoph. Nàm, & in Hortens. (ut refert Non.) dispensatoris voce est usus.* Quid tu, inquam, soles cùm rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam, quæ ex his confecta sit, non probare?

(5) Actores--Procuratores. *Jurisconsulti Actorem præsentis esse dicunt, Procuratorem absentis, Tutorem Procuratorem constituere non posse, Actorem posse.*

(6) Quasi propter Curatores. *Hæc aliena existimamus.*

turam sub dominio possessoris, pro eò quòd iis locatus est fundus. Coloni autem quatuor modis dicuntur. Nàm Coloni, aut Romani sunt, aut Coloni Latini, aut Coloni auxiliares, aut Coloni ruris privati.

37 Inquilini vocati, quasi incolentes aliena, non enim habent propriam sedem, sed in terra aliena inhabitant.

38 Differt autem inter Inquilinum, & advenam. Inquilini enim sunt, qui emigrant, & non perpetuò permanent. Advenæ autem, vel incolæ adventitii perhibentur, sed permanentes: & indè incolæ, quia jàm habitatores sunt ab incolendo.

39 Indigenæ sunt indè geniti, & in eodem loco nati, ubi inhabitant.

40 Incola autem non indigenam, sed advenam indicat.

41 Peregrini dicti, eò quòd ignorantur eorum parentes, à quibus orti existunt: sunt enim de longinqua regione.

42 Urbani vocabantur, qui Romæ habitabant: qui verò in cæteris locis Oppidani. (1) Nàm sola Urbs Roma, cætera Oppida.

43 Famuli sunt ex propria servorum familia orti.

44 (2) Servi autem vocabulum indè traxerunt, quòd hi, qui jure belli possent occidi à victoribus, conservabantur, & servi fiebant à servando, scilicèt, servi appellati.

45 Ancillæ à sustentaculo vocatæ, ἀγκὼν enim Græcè cubitus dicitur, undè, & anconem dicimus.

46 Mancipium est quicquid manu capi, subdique potest, ut homo, equus, ovis. Hæc enim animalia statìm, ut nata sunt, mancipium esse putantur: nàm, & ea, quæ in bestiarum numero sunt, tùnc videntur mancipium esse, quandò capi, sivè domari cœperint.

47 Ingenui dicti, qui in genere habent libertatem, non in facto, sicùt liberti. Undè, & eos Græci εὐγενεῖς vocant, quod sint boni generis.

48 Libertus autem vocatus, quasi liberatus. Erat enim priùs jugo servitutis addictus. (3) Libertorum autem filii apud antiquos libertini appellabantur, quasi de libertis nati, nùnc verò libertinus, aut à liberto factus, aut possessus.

49 Manumissus dicitur, quasi manu emissus. Apud veteres enim quotiès manu mittebant, (4) alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant: undè, & manumissi dicti, eò quòd manu emitterentur.

50 Dedititii primùm à deditione sunt nuncupati. Deditio enim dicitur, quandò se vincti, aut vinciendi hostes victoribus tradunt, quibus hæc origo nominis fuit. Dùm quondàm aversus Populum Romanum servi armis sumptis dimicassent, vincti se dederunt, comprehensique varia turpitudine affecti sunt. (5) Ex his quidam posteà à dominis manumissi propter sup-

(1) Nàm sola Urbs Roma, cætera Oppid. *Si quando verò Romani Historici Oppidi mentionem faciunt, nihil pretereà addentes, Oppidum Palatinum intelligunt, ubi primùm fuit Roma condita, quàm Ennius quadratam vocavit, &* quibus extiterat Romæ regnare quadratæ.

(2) Servi--quod hi qui. *Verba Augustin. 19. de Civit. cap. 15.*

(3) Libertorum filii apud antiq. *Suet. in Claud. cap. 24.* Appium Cæcum Censorem generis sui proauctorem libertinorum filios in Senatum allegisse docuit, ignarus temporibus Appii, & deincèps aliquandiù libertinos dictos, non ipsos, qui manumitterentur, sed ingenuos ex his procreatos.

(4) Alapa percussos circumageb. *Nàm vindicta servi caput percutere, faciemque palma, tergumve festuca verberare mos fuit. Vertebantur quoquè, & circumagebantur à dominis. Hinc Persius:* Heu steriles veri, quibus una Quiritem Vertigo facit.

(5) Ex his quidam posteà à dominis manumiss. *Aug. in Epist. ad Gal.* Stigmata dicuntur notæ quædam pœnarum servilium: ut si quis verbi gratia servus in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpam, vel hujusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideò in jure manumissionis inferioris est ordinis.

suppliciorum notas, quas manifestè perpessi sunt, ad dignitatem civium Romanorum non pervenerunt.

51 [1] Latini (ante Romam conditam apud Latinos fiebant) nunquàm per testamentum, sed per epistolam libertatem sumentes. Indè quia per testamentum non fiebant, nèc ex testamento aliquid capere, nèc suos hæredes facere poterant, cives Romani posteà sub Consulibus per testamenta in Urbe Romana effecti sunt. Dicti autem cives Romani, quia testamento liberi effecti in numerum Romanorum civium rediguntur. His primùm aditus erat in Urbe Roma commorari, [2] cæteris autem libertis prohibebatur, nè vel in Urbe Roma, vel intra septimum ab Urbe milliarium commanerent.

CAPUT V.

De Affinitatibus, & Gradibus.

1 HÆredis nomen imposuit census æris, [3] solvit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima successio est hæreditatis, & generis, ut sunt filii, & nepotes.

2 Prohæres est, qui loco hæredis fungitur quasi pro hærede: est enim, aut institutus, aut substitutus.

3 Pater est, à quo nascitur initium generis: itaque is Paterfamilias vocitatur. Pater autem dictus, eò quòd patratione peracta filium procreet. [4] Patratio enim est rei venereæ consummatio. [5] Lucret. Et benè parta patrant.

4 Genitores autem à gignendo, & parentes, quasi parientes.

5 Iidem, & creatores. [6] Crementum enim est semen masculi, undè animalium, & hominum corpora concipiuntur. Hìnc creatores parentes dicuntur.

6 Mater dicitur, quod exindè efficiatur aliquid: [7] mater enim quasi materia, nam causa pater est.

7 Paterfamilias autem dictus, quòd omnibus in familia sua positis servis tanquàm pater filiis patria dilectione consulit, servorumque conditionem à filiorum affectu non discernit, sed quasi unum membrum amplectitur: hìnc enim exortum est nomen Patrisfamilias. Qui autem iniquè dominantur in servis hoc se nomine nequaquàm reputent appellari.

8 [8] Materfamilias indè vocatur, quia per quandam Juris sollemnitatem in familiam transit mariti. Tabulæ enim matrimoniales instrumenta emptionis suæ sunt. Alias sicùt [9] matrona est

(1) Latini liberti ante Rom. cond. *De Latinis libertis ex lege Julia Norbana, ex Ulpiani Titulis, Caiique, & Justiniani institutionibus satis constat. Cùm quibus hæc nequaquam congruunt. Itaque negligebat ista A. Augustinus, & aversabatur. Nàm quid illud? Ante Rom. cond. apud Latinos fiebant? Quid postremum! His primùm aditus erat in Urbe Rom. commorari, &c. Sed quia veri aliquid interjicitur, ut quod per epistolam fierent, quod testamenti factionem non haberent, suspicari se dicebat Chacon: Latinos libertos ab Isidoro dictos, qui eo jure essent, quo liberti facti quondam à Latinis Populis antè Rom. conditam. Quod quidèm ad Latinorum libertorum etymon aliquid conferre, nemò negarit. Sed quomodò tàm longè Isidorus respexit? Ergò ampliùs quærundum.*

(2) Cæteris autem libertis prohib. *Hoc (inquit) A. August. nemò unquam dixit. Expelebantur tamen Urbe nonnunquam Latini cives, si comitia impedirent.*

(3) Cap. V. Solvit enim tributum auctoris. *Id est, ejus, qui illum hæredem instituit.*

(4) Patratio n. rei ven. consumm. *Patrarè obscœnum verbum fuisse ostendit. Quintil. lib. 8. cap. 3.* ductare (*inquit*) exercitum, & patrare bellum apud Sallustium dicta sanctè, & antiquè ridentur a nobis. *Et Gloss.* patrat. *μασσᾶται κακεμφάτως, ὡς ἐπ' αἰσχρῶς, atque hoc tritum antiquis Scriptorib. Catullo, Persio, & aliis.*

(5) Lucretius, & benè parta patrant. *Optimè restituit Lucretio simùl, & Isidoro sua verba ex paullulùm deformata scriptura nostrorum Codicum Antonius Covarrubias.*

(6) Crementum sem. *Idem repetit lib. 11. cap. 1. Placid. glos.* Excrementum, quod expuimus, vel excreamus habetur. Item semen virile, unde animalium, & hominum corpora concipiuntur. Hìnc creatores parentes dicuntur.

(7) Mater enim quasi materia. *Non vocis, quàm Græcam esse non ignorabat, sed σημαινομένου notatio.*

(8) Materfam. inde voc. *è Serv. Æn. 11. ad v,* Tyrrhena per oppida matres. *Vid. Boeth. ad Topic. Cic.*

(9) Matrona--mater nati. *Vel nascituri, etiam ex Agellio, & ex ipso Isidoro, qui infrà cap. 7.* Quasi mater nati, vel quia jam mater fieri potest.

est mater primi pueri, i. quasi mater nati; ità Materfamilias illa est, quæ plures enixa est. Nàm familia ex duobus esse incipit.

9 Avus patris pater est, ab ævo dictus, id est, ab antiquitate.

10 Proavus avi pater est, quasi propè avum.

11 Abavus proavi pater, jàm longè ab avo.

12 Atavus ab avi pater.

13 Tritavus atavi pater, quasi tetravus, id est, quartus supra avum. Sed tritavus ultimum cognationis nomen est. Familia enim oritur à patre, terminatur in tritavo.

14 [1] Filius, & filia à familia dicti, ipsi enim primi in ordine nascentium existunt: undè, & Cornelia familia stirps ipsa omnis à Cornelio orta.

15 Familia autem à femore. [2] Femore enim genus, & stirps ostenditur. Nàm familia pro servis abusivè, non propriè dicitur.

16 Stirps ex longa generis significatione vocatur.

17 Gnatus dictus, quia generatus. Undè, & per g scribitur.

18 [3] Suboles, eò quòd substitutio sit generis.

19 Quadripertitus est autem ordo filiorum, ità: Unigenitus, primogenitus, medius, novissimus. Unigenitus post quem nullus. Primogenitus ante quem nullus. Medius inter omnes. Novissimus, post omnes. [4] Idem, & minimus à monade. Novissimus autem propter quod novus, quia cæteri præcedendo antiquiores existunt.

20 [5] Quatuor etiam modis filii appellantur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura, veluti cùm dicuntur filii Abrahæ Judæi. Imitatione, ut ipsius Abrahæ fidem imitantes ex gentibus, dicente Evangelio: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, vel sicùt eosdem Judæos Dominus filios esse dicit diaboli, à quo non nati, sed quem fuerant imitati. Adoptione quoque, quod humana consuetudine nulli, licèt nescire, vel sicùt nos Deo non natura, sed adoptione dicimus: Pater noster, qui es in Cœlis. Doctrina, sicùt Apostolus filios suos appellat eos, quibus Evangelium prædicavit.

21 Filii autem ideò in legibus liberi appellantur, ut isto vocabulo secernantur à servis: quia sicùt servus in potestate est Domini: sic filius in potestate est Patris. Indè etiam filio fit emancipatio, ut sit liber à Patre: sicùt fit servo manumissio, ut sit liberatus à Domino.

22 Itèm liberi dicti, quia ex libero sunt matrimonio orti. Nàm filii ex libero, & ancilla servilis conditionis sunt. Sempèr enim, qui nascitur deteriorem parentis statum sumit.

23 Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii, quos sola natura genuit, non honestas conjugii iidem, & pueri à pube.

24 Adoptivus filius est, qui aut à patre justo, aut avo, aut proavo, in cujus potestate est, per emancipationem est traditus in alienam potestatem, qui utriusque fert nomen: [6] ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus.

25 Gemini sunt, non duo tantùm simùl nati, sed etiam plures. De geminis autem uno aborto, alter, qui le-

(1) Filius--Filia. *Quasi familius, nè hac quidèm rejicienda.*
(2) Femure enim genus. *Silan. Goth.* femor enim, *haud dubium quin e, cùm alterum sequeretur, omissum sit à librario. Legendum ergò femure, vel femore, quando utroque modò constat veteres locutos.*
(3) Suboles, eò quod sit substit. *Ergò suboles, non soboles, ex hac quoque notatione scribendum apparet.*
(4) Idem, & minimus à monade. *Vid. lib. seq. litt. M.*
(5) Quatuor modis. *Ex Aug. lib. contra Adimant. cap. 5. & 1. Retract. cap. 22.*
(6) Ut Fabius Æmilius, vel Scipio Paullus. *Vel Fabius Æmilianus, Scipio Paullinus.*

legitimè natus fuerit, Vopiscus nominatur.

26 [1] Posthumus vocatur, eò quòd post humationem patris nascitur, id est, post obitum. Iste, & defuncti nomen accipit: sic enim lex voluit, ut qui de defuncto nascitur, defuncti nomine appelletur.

27 [2] Nothus dicitur, qui de patre nobili, & matre ignobili gignitur, sicùt ex concubina. Est autem hoc nomen Græcum, & in Latinitate deficit.

28 Huic contrarius est spurius, qui de matre nobili, & patre ignobili nascitur. Itèm spurius patre incerto, matre vidua genitus, velùt tantùm spurii filius, [3] quia muliebrem naturam veteres σπόριον vocabant, velùt ἀπὸ τῦ σπόρυ, hoc est, seminis, non patris nomine. [4] Eosdem, & Favonios appellabant, quia quædam animalia, Favonio spiritu hausto, concipere existimantur. Undè, & ii, qui non sunt de legitimo matrimonio, matrem potiùs, quàm patrem sequuntur. Latinè autem spurii, quasi extra puritatem, id est, quasi immundi.

29 Nepos est, qui ex filio natus est. Dictus autem nepos, quasi natus post. Primùm enim filius nascitur, deindè nepos. Gradus enim substitutionis est. Hìnc, & posteritas, quasi postera ætas. [5] Nepos autem utriusque sexus est. Nàm, ut neptis dicamus in jure est propter discretionem successionis admissum.

30 Pronepos est, qui ex nepote conceptus, natusque est. Et dictus pronepos, quasi natus porrò post. Ex hoc quoquè gradu incipit vocari, & progenies, quasi porrò post geniti. Nàm filii, & nepotes non sunt progenies, quia non est in eis longa posteritas. Sicùt autem inferiùs longè editi progenies dicuntur, ità superiùs proavi, atavique progenitores appellantur, quasi porrò generantes. Pronepos dictus, quia propè nepotem.

31 Abnepos, quia sejungitur ab nepote. Est enim inter illum, & nepotem pronepos.

32 Adnepos, abnepotis filius.

33 Trinepos, adnepotis filius, quia post nepotem quartus in ordine est, quasi tetranepos.

34 [6] Minores autem non dicimus, nisi quotiès graduum deficit nomen: ut putà filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos. Ubi isti gradus defecerint: meritò jàm dicimus minores, sicùt, & majores dicimus, post patris, avi, proavi, abavi, atavi, tritavique vocabulum.

CAPUT VI.

De Agnatis, & Cognatis.

1 AGnati dicti, eò quòd accedant pro natis, dùm desunt filii. Qui ideò priùs in gente agnoscuntur, quia veniunt per virilis sexus per-so-

(1) Posthumus, eò quòd post humat. *è Serv Æn. 6. ad v.* Tua posthuma proles: *Sed A. August. & Jacob. Cujacius* posthumus *scribi volunt: ut sit sola productio verbi post: ut in postremus, quorum sententiam adjuvant antiqui nummi.*
(2) Nothus. *Serv. Æn. 7. ad v.* Supposta de matre nothos: Nothos, *inquit*, materno ignobiles genere. *Est autem nomen Græcum, nàm Latinè quomodo dicatur non est.*
(3) Quia muliebrem naturam veteres spor. *Plutarch. in Problem.* λεκτέον ἢ καὶ τὸν ἕτερον λόγον· ἔςὶ ἢ ἀτοπώτερος, τὸ γὰρ Σαβίνυς φασι τὸ γυναικὸς αἰδοῖον ὀνομάζειν σπόριον.
(4) Eosd. & Favonios. *Varr. 2. de Re Rust.* in fœtura res incredibilis est in Hispania, sed est vera. Quod in Lusitania ad Occeanum in ea regione, ubi est Oppidum Olysippo, in monte Tagro quædam è vento concipiunt certò tempore equæ: ut hìc gallinæ quoquè solent, quarum ova ὑπηνέμια appellant. *Ut igitur ova ὑπηνέμια, ità equos Favonios, nani Favonio flante concipiebant equæ, ut ait Plin. lib. 4. cap. 22.*
(5) Nepos autem utriusque sex—admissum. *è Serv. Æn. 12. ad v.* Pauperque domus.
(6) Minores autem—vocabulum. *Ex eod. Æn. 8.*

Hoc loco adjectus erat in quibusdam libris titulus integer de Gradibus cognat. ex Institut. Justiniani. Sed quoniam in antiquioribus libris non erat, & alia Isidori nomine eadem de Re à Burchardo referuntur lib. 7. cap. 28. & ab Ivone lib. 7. tit. 12. Panormiæ, & parte 9. cap. 64. Decret. & à Gratiano 35. q. 5. cap. 6. quæ etiam leguntur in Legib. Gotthor. & apud Jul. Paul. lib. 4. Sent. tit. 11. de Gradib. nec illa Justiniani admisimus, & hæc (siquidem Isidori sunt) quibus ex locis peti possint, indicare sat habuimus.

sonas, velutì frater eodem patre natus, vel fratris filius, neposvè ex eo, itèm patruus.

2 Cognati dicti, quia sunt, & ipsi propinquitate cognationis conjuncti. Qui indè post Agnatos habentur, quia per fœminini sexus personas veniunt: nèc sunt Agnati, sed aliàs naturali jure cognati.

3 Proximus propter proximitatem sanguinis appellatus.

4 Consanguinei vocati, eò quòd ex uno sanguine, i. ex uno patris semine nati sunt: nàm semen viri spuma est sanguinis, ad instàr aquæ in scopulos collisæ, quæ spumam candidam facit, vel sicùt vinum nigrum, quod in Calice agitatum spumam albentem reddit.

5 [1] Fratres dicti, eò quòd sunt ex eodem fructu, i. ex eodem semine nati.

6 [2] Germani verò de eadem genitrice manantes: non, ut multi dicunt, de eode germine, qui tantùm fratres vocantur. Ergò fratres ex eodem fructu, germani ex eadem genitrice manantes.

7 Uterini vocati, eò quòd sint ex diversis patribus, & uno utero editi: [3] nàm uterus tantùm mulieris est.

8 [4] Quatuor autem modis fratres dicuntur in divinis Scripturis: natura, gente, cognatione, affectu. Natura, ut Esau, & Jacob. Andreas, & Petrus, Jacobus, & Joannes. Gente, ut omnes Judæi fratres inter se vocantur, ut in Deuteronomio: Si autem emeris fratrem, qui est Hebræus. Et Apostolus: Optabam, inquit, ego anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ. Porrò cognatione fratres vocantur, qui sunt de una familia, i. patria: quas Latini paternitates interpretantur, cùm ex una radice multa generis turba diffunditur, ut in Genesi dixit Abraham ad Loth: Non sit rixa inter me, & te, & inter pastores tuos, & pastores meos, quia omnes fratres nos sumus: Et certè Loth non erat frater Abrahæ, sed filius fratris ejus Aram. Quarto modo affectu fratres dicti, qui in duo scinduntur; spiritale, & commune. Spiritale, quo omnes Christiani fratres vocantur, ut Ecce quàm bonum, & quàm jucundum habitare fratres in unum. Commune, cùm omnes homines ex uno patre nati pari inter nos germanitate conjungimur. Scriptura loquente: Dicite iis, qui oderunt vos: fratres nostri vos estis.

9 Germana ità intelligitur, ut germanus, eadem genitrice manans.

10 [5] Soror autem, ut frater: nàm soror est ex eodem semine dicta, quòd sola cum fratribus in sorte agnationis habeatur.

11 Fratres patrueles dicti, eò quòd patres eorum germani fratres inter se fuerunt.

Con-

(1) Cap. VI. Fratres dicti *Fest.* Frater à Græco dictus est φρήτωρ, vel quod sit ferè alter.

(2) Germani d. e. g. m. non (v. m. d.) de eod. germine. *Vides à vocis veriloquio significationem deerrare: ut aliud fuerit τῦ σημαινομένυ ἔτυμον comminisci necesse. Saltem, ut res magis patefieret, fraterque à germano distingueretur. Sunt autem Servii verba Æn. 5. ad v.* Hæc germanus Eryx. Germanus est secundum Varronem in libris de Gradibus de eadem genitrice manans, non (ut multi dicunt) de eodem germine, quos ille tantum fratres vocat, secundum quem bene nùnc Erycen Butæ, & Veneris filium Æneæ dicit fuisse germanum. *At Corn. Fronto.* Frater aut ex alia matre, aut ex alio fratre potest esse: germanus ex iisd. parentibus sit, necesse est. *Justinianus verò lib. 3. instit cap 2.* Itaque eodem patre nati fratres agnati sibi sunt, qui, & consanguinei vocantur; nèc requiritur, an etiam eamdem matrem habuerint. *Sed hos quoquè germanos vocari advertit Cujac.*

(3) Nam uterus tantum mulieris. *è Serv. Æn. 2. ad v.* Uterumque a. m. c.

(4) Quatuor autem modis fratres. *Ex Hieron. advers. Heluid.*

(5) Soror, quòd sola, cùm frat. *Antistius Labeo apud Agellium.* Soror, quod quasi seorsim nascitur, separaturque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur.

12 [1] Consubrini verò vocati, qui, aut ex sorore, & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, quasi consororini.

13 Fratrueles autem materteræ filii sunt.

14 Subrini consubrinorum filii.

15 [2] Thius Græcum nomen est.

16 Patruus frater patris est, quasi pater alius: undè, & decedente patre pupillum prior patruus suscipit, & quasi filium lege tuetur.

17 Avunculus est matris frater, cujus nomen formam diminutivi habere videtur, quia ab avo venire monstratur.

18 Amita est soror patris, quasi alia mater.

19 Matertera est soror matris, quasi altera mater.

20 Socer est, qui filiam dedit.

21 [3] Gener est, qui filiam duxit: gener autem dictus, quòd adsciscatur ad augendum genus.

22 Socer autem, & socrus, quòd generum, vel nurum sibi associavit.

23 Vitricus autem, qui uxorem ex alio viro filium, aut filiam habentem duxit: & dictus vitricus, quasi novitricus, quòd à matre superducatur novus.

24 [4] Privignus est, qui ex alio patre natus est, & privignus dici putatur, quasi privigenus, vel quasi priùs genitus: undè, & vulgò antenatus.

25 Vocabula autem à gente hæc videntur declinata; genitor, genitrix; agnati, agnatæ; cognati, cognatæ; progenitores, progenitrices; germani, germanæ.

Itèm de prædictis Affinitatibus.

1 Auctor mei generis, pater mihi est, ego illi filius, aut filia.

2 Patris mei pater, mihi avus est, ego illi nepos, aut neptis.

3 Patris mei avus, mihi proavus est, ego illi pronepos, aut proneptis.

4 Patris mei proavus, mihi abavus est, ego illi abnepos, aut abneptis.

5 Patris mei abavus, mihi atavus est, ego ille adnepos, aut adneptis.

6 Patris mei atavus, mihi tritavus est, ego illi trinepos, aut trineptis.

De Patruis.

1 Patris mei frater, mihi patruus est, ego illi fratris filius, aut filia.

2 Patrui mei pater, mihi pater magnus est, ego illi filii fratris filius, aut filia.

3 Patrui mei avus, mihi propatruus est, ego illi filii, aut filiæ nepos, aut neptis.

4 Patrui mei proavus, mihi adpatruus est, ego illi nepotis, aut neptis filius, aut filia.

De Amitis.

1 Patris mei soror, mihi amita est, ego illi fratris filius, aut filia.

Ami-

(1) Consubrini. *Et subrini, & consubrini per u perpetuò leguntur in antiquissimis libris.*

(2) Thius *Gloss.* θεῖος πρὸς πατρὸς patruus θεῖος πρὸς μητρὸς avunculus. *Cujus nominis non in elegantem rationem reddidit Simplic. in Epictet. quod cùm liberis parentes, quasi θεοὶ, id est, dii sint, eosque Deos nominare numinis metu vereamur, ejus tamen honoris, & pietatis signum aliquod in Thiis remanserit. Vid. Stob. cap.* 42. *&* 77.

(3) Gener—ad augendum genus. *e Serv. Æn.* 11. *ad v.* Generumque adsciverit Urbi.

(4) Privignus. *Dua notationes, vel quod privo, hoc est, proprio patre, vel quod priùs genitus, de posteriore Paulus apud Festum.* Privignus dictus, quòd antequam mater secundo nuberet, est progenitus, pri enim antiqui pro præ dixerunt. *Vulgò antenado.*

2 Amitæ meæ mater, mihi amita magna est, ego illi filiæ fratris filius, aut filia.

3 Amitæ meæ avia, mihi proamita est, ego illi neptis filius, aut filia.

4 Amitæ meæ proavia mihi abamita est, ego illi nepotis, aut neptis filius, aut filia.

De Avunculis.

1 MAtris meæ fratér mihi avunculus est, ego illi sororis filius, aut filia.

2 Avunculi mei pater, mihi avunculus magnus est, ego illi filii sororis filius, aut filia.

3 Avunculi mei avus, mihi proavunculus est, ego illi filii nepos, aut neptis.

4 Avunculi mei proavus, mihi abavunculus est, ego illi neptis filius, aut filia.

De Materteris.

1 MAtris meæ soror, mihi matertera est, ego illi sororis filius, aut filia.

2 Materteræ meæ soror, mihi matertera magna est, ego illi sororis nepos, aut neptis.

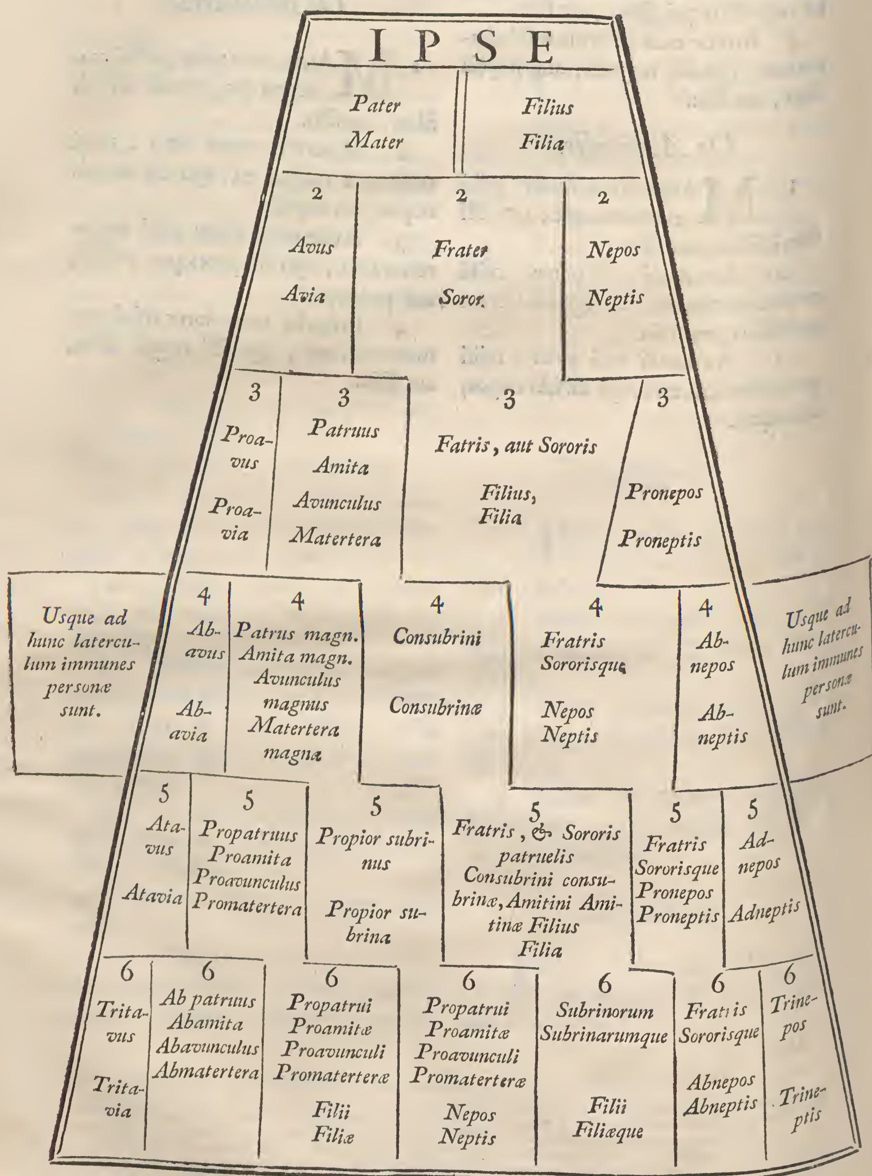
3 Aviæ meæ soror mihi abmatertera est, ego illi pronepos sororis, aut proneptis.

4 Proaviæ meæ soror mihi promatertera est, ego illi neptis filius, aut filia.

Stem-

5 [1] Stemmata dicuntur ramusculi, quos advocati faciunt in genere, cùm gradus cognationum partiuntur, ut putà : ille filius, ille pater, ille avus, ille agnatus, & cognatus, & cæteri, quorum figuræ hæ sunt.

ARBOR JURIS.

(1) Stemmata dicuntur *l. Stemmata. D. de Gradibus. Sunt autem in antiquissimis quibusque libris duo hæc tantum stemmata descripta.*

De

De Gradibus Generis Humani.

						Tritavi Pater. Tritavi Mater. vii.	*Tritaviæ Pater. Tritaviæ Mater.* vii.						
					Tripatruus. Triamita. vii.	*Tritavus.* vi.	*Tritavia.* vi.	*Tritavunculus. Trimatertera.* vii.					
				Adpatrui. Adamitæ. Filii. vii.	*Adpatruus. Adamita.* vi.	*Atavus.* v.	*Atavia.* v.	*Adavunculus. Admatertera.* vi.	*Adavunculi. Admaterteræ. Filii.* vii.				
			Abpatrui. Abamitæ. Nepotes. vii.	*Abpatrui. Abamitæ. Filii.* vi.	*Abpatruus. Abamita.* v.	*Abavus.* iiii.	*Abavia.* iiii.	*Abavunculus. Abmatertera.* v.	*Abavunculi. Abmaterteræ. Filii.* vi.	*Abavunculi. Abmaterteræ. Nepotes.* vii.			
		Propatrui. Proamitæ. Pronepotes. vii.	*Propatrui. Proamitæ. Nepotes.* vi.	*Propatrui. Proamitæ. Filii.* v.	*Propatruus. Proamita.* iiii.	*Proavus.* iii.	*Proavia.* iii.	*Proavunculus. Promatertera.* iiii.	*Proavunculi. Promaterteræ. Filii.* v.	*Proavunculi. Promaterteræ. Nepotes.* vi.	*Proavunculi. Promaterteræ. Pronep.* vii.		
	Propatruelium Proamitinorum. Pronepot. vii.	*Propatruelium Proamitinorum. Nepotes.* vi.	*Propatruelium Proamitinorum. Filii.* v.	*Propatruelis. Proamitinus.* iiii.	*Patruus magnus. Amita magna.* iii.	*Avus.* ii.	*Avia.* ii.	*Avunculus magnus. Matertera mag.* iii.	*Propior subrinus. Propior subrina.* iiii.	*Prop. subrini. Prop. subrinæ. Filii.* v.	*Prop. subrini. Prop. subrinæ. Nepotes.* vi.	*Prop. subrini. Prop. subrinæ. Pronep.* vii.	
Patruelis. Amitini. Abnepotes. vii.	*Patruelis. Amitini. Pronep.* vi.	*Patruelis. Amitini. Nepotes.* v.	*Patruelis. Amitini. Filii.* iiii.	*Frater Soror Patruelis. Amiti.* iii.	*Patruus Amita.* ii.	*Pater.*	*Mater.*	*Avunculus. Matertera.* ii.	*Consubrinus. Consubrina.* iii.	*Consubrini. Consubrinæ. Filii.* iiii.	*Consubrini. Consubrinæ. Nepotes.* v.	*Consubrini. Consubrinæ. Pronep.* vi.	*Consubrini. Consubrinæ. Abnep.* vii.
						I P S E.							
						Filius.	*Filia.*						
						Nepos.	*Neptis.*						
						Pronepos.	*Proneptis.*						
						Abnepos.	*Abneptis.*						
						Adnepos.	*Adneptis.*						
						Trinepos.	*Trineptis.*						
						Trinepotis. Filii.	*Trineptis. Filii.*						

6 [1] Hæc consanguinitas dum se paullatìm propaginum ordinibus dirimens, usque ad ultimum gradum subtraxerit, & propinquitas esse desierit; eam rursùs lex matrimonii vinculo repetit, & quodammodo revocat fugientem.[2] Ideò autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est: ut sicùt sex ætatibus Mundi generatio, & hominis status finitur; ità propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

(1) Hæc consanguinitas--fugientem. *Ex 15. de Civit. cap. 16.*
(2) Ideò autem usque ad sext. *Cur usque ad sextum, cùm intra quartum nùnc hæserit. Vid. Rabani Epist ad Humbert. Episcopum.*

CA-

CAPUT VII.

De Conjugiis.

1 VIR sexum significat, non conjugium, nisi adjeceris vir ejus.

2 Maritus verò etiam sine adjectione conjugem sonat, (1) & à mare maritus, quasi mas. Est enim nomen primæ positionis, quod facit in diminutione masculus in derivatione maritus.

3 Sponsus à spondendo vocatus. Nàm ante usum tabellarum matrimonii cautiones sibi invicèm emittebant, in quibus spondebant se invicèm consentire in jura matrimonii, & fidejussores dabant. Undè, & admissum est, ut sponsum dicamus virum, à spondendo, & sponsam similitèr. (2) Cæterùm propriè spondere velle est. Ergò sponsus non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

4 Arrabo dicta, quasi arra bona. Quod enim datur pro conjugio, benè datur, quia conjugium bonum est. Quod verò causa fornicationis, aut adulterii malum est, idcircò arrabo non est. Dicta autem arra à re, pro qua traditur. Est autem arra, non solùm sponsio conjugalis, sed etiam pro qualibet promissa re data, ut compleatur.

5 (3) Proci, nuptiarum petitores, à procando, id est, petendo dicti.

6 (4) Pronuba dicta, eò quòd nubentibus præest, quæque nubentem viro conjungit, ipsa est, & Paranympha, nàm nympha sponsa in nuptiis, & nympha pro lavationis officio, quod ad nomen nubentis alludit.

7 (5) Conjuges appellati propter jugum, quod imponitur matrimonio conjungendis. Jugo enim nubentes subjici solent, propter futuram concordiam, nè separentur. Conjuges autem veriùs appellantur à prima desponsationis fide, quamvis adhùc inter eos ignoretur conjugalis concubitus, sicùt Maria Joseph conjux vocatur, inter quos nèc fuerat, nèc futura erat carnis ulla commixtio.

8 (6) Nuptæ dictæ, quòd vultus suos velent: translatum nomen à nubibus quibus tegitur Cœlum. Undè, & nuptiæ dicuntur, quòd ibi primùm nubentium capita velantur. Obnubere enim cooperire est.

9 Cui contraria Innuba, hoc est, innupta, quæ adhùc vultum suum non velat.

10 (7) Uxores vocatæ, quasi unxores. Moris enim erat antiquitùs: ut nubentes puellæ simùl venirent ad limen mariti, & postes antequàm ingrederentur ornarent laneis vittis, & oleo ungerent. Et indè uxores dictæ, quasi unxores, (8) quæ ideò vetabantur limina calcare, quòd illìc januæ, & coëant, & separentur.

11 (9) Matrona est, quæ jàm nupsit, & dicta matrona, quasi mater nati, vel quia jàm mater fieri potest, undè, & matrimonium dictum. Distinguitur autem inter matronam matrem, & matremfamilias. Nàm matro-

(1) Cap. VII. Et à mare maritus. Et à marte marit. *Gotthici mendosè, ut videtur.*
(2) Cæterùm spondere prop. velle est. *Undè sponte. Vid. Varr. lib. 5. & Agell. lib. 4. cap. 4.*
(3) Proci à procando. *è Serv.*
(4) Pronuba dicta, quòd nubentibus præest. *è Serv. ad v.* Pronuba Juno. *Æn. 4. Festus.* Pronubæ adhibentur nuptis, quæ semel nupserunt matrimonii perpetuitatem auspicantes.
(5) Conjuges, &c. *Omnia ex Aug. lib. 1. de Nupt. & concup. cap. 11.*
(6) Nuptæ. *Ead. lib. 2. de Off. cap. 19.*
(7) Uxores, quasi unxores-Moris. n. erat. *è Serv. Æn. 4. ad v.* Conjugis, antiq. m. q. h. c.
(8) Quæ ideò vetabantur limina calcare. *Elegans ratio. Servius verò ex Varrone*: ideò, *ait*, nuptas limen non tangere, nè à sacrilegio inchoarent, si deposituræ virginitatem calcent rem Vestæ consecratam, *ad eclog.* VIII.
(9) Matrona. *Sup. cap. 5.*

tronæ, quia jàm in matrimonium convenerunt: Matres, quia genuerunt: Matresfamiliæ, quia jàm per quamdam juris sollemnitatem in familiam mariti transierunt.

12 Monogamus dictus, quia uni tantùm nupsit. μόνον enim apud Græcos unum dicitur, γάμος nuptiæ interpretantur.

13 Bigamus autem, trigamus à numero uxorum vocatus, quasi duabus, vel tribus maritus.

14 (1) Vidua vocata, quod cùm viro duo fuerint, nèc circa consortium alterius viri post mortem primi conjugis, adhæserit. Nàm quæ alteri post mortem prioris viri nupserint, viduæ non dicuntur. (2) Itèm vidua dicta, quòd sola sit, nèc circa consortium viri conjugalia jura custodiat.

15 (3) Fratris uxor, Fratrissa vocatur.

16 Mariti frater, (4) Levir dicitur.

17 Duorum inter se fratrum uxores, Janitrices vocantur, quasi eamdem januam terentes, vel per eamdem januam iter habentes.

18 Viri soror, Glos appellatur.

19 Sororis vir, speciale nomen non habet, nèc uxoris frater.

20 (5) Matrimonium, est nobilium justa conventio, & conditio.

21 Conjugium est, legitimarum personarum inter se coëundi, & copulandi nuptiæ. Conjugium dictum, quia conjuncti sunt, vel à jugo, quo in nuptiis copulantur, nèc resolvi, aut separari possint.

22 Connubium autem non à nupta, sed à nubendo formatum. Dicitur autem connubium, cùm æquales in nuptias coëunt: ut putà Cives Romani, pari utiquè dignitate. Connubium autem non est, cùm Civis Romanus cum Latina jungitur. Quotièns autem connubium non est, filii patrem non sequuntur.

23 Hymenæus dicitur à quodam Hymenæo, qui primus prosperè usus est nuptiis, (6) vel ἀπὸ τῦ ὑμένος, quod membranæ virginitatis est claustrum.

24 Contubernium est ad tempus coëundi conventio: Undè, & tebernaculum, quod modò hùc, modò illùc præfigitur.

25 Repudium est, quod sub testimonio testium, vel præsenti, vel absenti mittitur.

26 (7) Divortium est quotièns dissoluto matrimonio, alter eorum alteras nuptias sequitur.

27 Divortium autem dictum à flexu viarum, hoc est, viæ in diversa tendentes.

28 (8) Fribolum est, cum eo animo separantur, ut rursùm ad se invicèm revertantur. Nàm frivolum est velùt quassæ mentis, & effluxæ, nèc sta-

X

(1) Vidua vocata, quod cùm viro duo fuerint. *Quasi dicat, nunc una sit: Ità enim videtur retineri posse veterum librorum scriptura. Quidam ex Rabano ità legebat; quod cùm à viro divisa fuerit, circa consortium alterius viri non adhæserit.*

(2) Itèm vidua dicta, quòd sola sit. *Quasi sine duitate, ut enim Labeo ait.* Vidua sìc dicta quasi vecors, vesanus, qui sine corde, aut sanitate est. *Aut veriùs fortassè quasi valde divisa; nàm ve augere solet: ut in vehemens, vescus, iduere autem dividere, aut findere, quò videtur respexisse Horatius.* Idus tibi sunt agendæ. Qui dies mensem Veneris marinæ findit Aprilem.

(3) Fratris uxor fratrissa. *Festus.* Fratria uxor fratris. *Non.* Fratriæ appellantur fratrum inter se uxores.

(4) Levir—glos—Janitrices. *Modestin. in l. Non facile. D. de Gradibus.* Viri frater levir. Is apud Græcos Δαὴρ appellatur. Viri soror glos. dicitur, apud Græcos γάλως duorum fratrum uxores janitrices dicuntur, apud Græcos εἰνατέρες. *Gloss.* Janitrices δύω ἀδελφῶν γυναῖκες.

(5) Matrimonium est nobilium. *A. August. Cur nobilium? An quia civium tantùm erat Romanorum? Vel quia auspicato fiebat, & plebejorum nulla erant antiqua auspicia, ut est apud Libium?*

(6) Vel ἀπὸ τῦ ὑμένος. *Donat. in Adelph. ad v.* Missa hæc face, Hymenæum; &c. Alii quod ὕμην dicatur membrana quædam, qua est munita Virginitas.

(7) Divortium à flex. viar. *Serv. Æn. 9. ad v.* Objiciunt equites sese ad divortia nota. Divortia, inquit, diverticula viæ militaris.

(8) Fribolum est. *Ulpian. in l. Cùm hìc Statius, §. Divortium, D. de Don. inter vir. & ux.* Quod si divortium, inquit, non intercesserit, sed fribusculum, profectò valebit donatio, si fribusculum quievit.

stabilis. (1) Propriè autem frivola vocantur fictilia vasa inutilia.

29 Tres autem ob causas ducitur uxor: prima est causa prolis, de qua legitur in Genesi: Et benedixit eis, dicens: Crescite, & multiplicamini: secunda causa adjutorii, de qua ibi in Genesi dicitur: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adjutorium simile: tertia causa incontinentiæ: undè dicit Apostolus, ut qui se non continet, nubat.

30 (2) In eligendo marito quatuor spectari solent: Virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his sapientia potentior est ad amoris affectum. Refert hæc quatuor Virgilius de Ænea, quòd his Dido impulsa est in amorem ejus. Pulchritudine: Quem sese ore ferens. Virtute,- Quàm forti pectore, & armis. Oratione,- Heù quibus ille Jactatus fatis, quæ bella exhausta canebat. Genere: Credo equidèm, nèc vana fides, genus esse Deorum.

31 (3) Itèm in eligenda uxore, quatuor res impellunt hominem ad amorem: pulchritudo, genus, divitiæ, mores. Meliùs tamen est, si in ea mores quærantur, quàm pulchritudo. Nùnc autem illæ quæruntur, quas, aut divitiæ, aut forma, non quas probitas morum commendat.

32 Ideò autem fœminæ sub viri potestate consistunt, quia levitate animi plerumquè decipiuntur. Undè, & æquum erat eas viri auctoritate reprimi. Proindè, & veteres voluerunt fœminas innuptas, quamvis perfectæ ætatis essent, propter ipsam animi levitatem in tutela consistunt.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER DECIMUS.
VOCUM CERTARUM ALPHABETUM.

1 LICET (4) origo nominum undè veniat à Philosophis, eam tenet rationem: ut homo ab humanitate, sapiens à sapientia nominetur, quia priùs sapientia, deindè sapiens: tamen claret alia specialis: in origine quorumdam nominum causa, sicùt homo ab humo, undè propriè homo est appellatus. Ex quibus exempli gratia quædam in hoc opere posuimus.

Æros

(1) Propriè enim frivola. *Fest.* Frivola sunt propriè vasa fictilia quassa, undè dicta sunt verba frivola, quæ minus sunt fide subnixa.

(2) In eligendo marit. *Ead. lib. 2. de Offic. cap. 6. Nisi quod pro sapientia orationem illìc posuit. Ut hìc quoque in enumeratione.*

(3) Itèm in eligenda uxore quatuor. *In Officiis verò*: In fœminis tria spectabantur, si generosa, si benè morata esset, si pulchra. *Et Donat. in Phorm. Actor. 1. Scen. 2.* Quatuor sunt, quæ in sponsis quæruntur; forma, probitas, dos, nobilitas. *Sed quid in officiis secutus sit, cùm dotem, sivè divitias omisit (si modò omisit) non est obscurum.*

(4) Licet origo. *Antè hæc verba in omnibus libris editis leguntur ista*: Origo quorumdam nominum, id est, undè veniant, non penè omnibus patet: Proindè quædam noscendi gratia operi interjecimus: *quæ in manuscriptis quibusdam non sunt: in aliis (ut in Salm. & Silien. Gotth.) tùm diverso caractere, tùm etiam interjecto hoc titulo* (de quibusdam vocabulis hominum) *ab hoc initio separantur.*

A

1 Æros vir fortis, & sapiens.

2 Auctor ab augendo dictu.

3 [1] Auctorem autem fœminino genere dici non posse existimant. Nàm quædam sunt, quæ in fœminino flecti non possunt, ut cursor.

4 Actos, ab agendo.

5 [2] Alumnus, ab alendo vocatus: licèt, & qui alit, & qui alitur, alumnus dici potest, i. & qui nutrit, & qui nutritur, sed meliùs tamen, qui nutrit.

6 Amicus per derivationem quasi animi custos: dictus autem propriè amicus ab hamo, id est, catena charitatis, undè, & hami, quòd teneant.

7 Amator turpitudinis, quia amore torquentur libidinis.

8 Amabilis autem, quòd sit amore dignus.

9 [3] Amasius, eò quòd sit pronus ad amorem.

10 Astutus ab astu vocatus, quod est callidi, & cauti hominis, qui possit sine periculo fortitèr aliquid facere.

11 Argutus, quia argumentum citò invenit in loquendo.

12 Acer, in unamquamque formam vegetus, ac nimius.

13 Alacer, à velocitate, & cursu, quasi diceret aliger.

14 Armiger, quòd arma gerat.

15 Alacris, lætus, alacritèr gestiens, & nullius rei novitate turbatus.

16 Agilis, ab agendo aliquid celeritèr, sicùt docilis.

17 [4] Æmulus, ejusdem rei studiosus, quasi imitator, & amabilis: aliàs inimicus invenitur.

18 Æquus, est secundum naturam justus dictus, ab æqualitate: hoc est ab eo, quòd sit æqualis, undè, & [5] æquitas appellata ab æqualitate quadam scilicèt.

19 Æquævus, ab eo quòd sit alteri æqualis ævo, i. coætaneus.

20 Arrogans, eò quòd multùm rogetur, & ille fastidiosus sit.

21 Audax, propriè pro arrogante ponitur.

22 Animosus, quòd sit animis, & viribus plenus.

23 Animatus, quasi animo auctus, & quasi animo firmatus.

24 Elatus, pro eò quòd seipsum super mensuram suam elevet, dùm magnus sibi videtur de his, quæ agit.

25 Attollens, quòd se elevet, & erigat.

26 Ambitiosus, quòd honores ambiat.

27 Avidus dictus ab avendo, avere enim cupere est. Hìnc, & avarus. Nàm quid est avarum esse progredi ultrà quàm sufficit.

28 [6] Avarus ex eo dictus, quòd sit avidus auri, & nunquàm opibus expleatur, & quantùm plùs habuerit, tantùm plùs cupiat: Flacci super hoc concordante sententia, qui ait: Semper avarus eget-, & Sallustii: Quod avaritia neque copia, neque inopia minuitur.

29 Amarus, à sapore translatum nomen habet. Est enim insuavis,

(1) Auctorem fœminino genere dici non posse. *Charisius.* Auctor siquidèm propterea dicitur, quòd augeret, & generaret; & auctricem dicemus, quod paritèr augere possit, cùm verò ad auctoritatem referatur pro communi accipiendum. *Eadem Serv. Æn. 39. ad v.* Auctor ego audendi. *Sed hìc locus non est integer. Nàm in cursore alia ratio est.*

(2) Alumnus--sed meliùs tamen, qui nutrit. *Ità veteres libri. Et ità fortassè visum Nonio consuetudine repugnante: sic n. ille.* Alumnos, quos alas, vel educes, vel eos, qui aluntur consuetudo dici vult. *Quasi aliud ratio exposceret.*

(3) Amas eò quòd sit pronus ad amorem. *Julianus Rhetor apud Agellium lib. 9. cap. 9.* Audite, ac discite, nostros quoque antiquiores, quos nominastis Poëtas, amasios, ac Venerios fuisse.

(4) Æmulus. *è Serv. Æn. 5. & 6. quod autem; & amabilis; additur ab Isid. idem dixerat Hesiodus* ἐκ ἄρα μῦνον ἦν ἐρίδων γένος, ἀλλὰ ἐπὶ γαῖαν Ε'ισὶ δύω· τὴν μὲν κὲν ἐπαινήσειε νοήσας.

(5) Æquitas ab æqualitate. *Ex August. de Quant. anim. cap. 9.*

(6) Avarus. *Hieronymi verba Eccles. 5.*

nèc novit quemquam ad consortium suum aliqua invitare dulcedine.

30 Adulter, violator maritalis pudoris, eò quòd alterius thorum polluat.

31 [1] Anceps, hùc, illùcque fluctuans, ac dubius, istud an illud capiat, & in quam partem declinet anxius.

32 Atrox, quòd sit tetris moribus.

33 Abstemius, à temeto, i. vino, quasi abstinens à vino.

34 Ablactatus, quòd sit à lacte ablatus.

35 Æger, quòd agatur infirmitate, vël tristitia ad tempus.

36 Ægrotus, quòd sit eger frequentiùs, sicùt iratus, & iracundus.

37 Ærumnosus, à rumine dictus, quòd per inopiam miser factus esuriat, & sitiat.

38 Auspex, eò quòd avium auspicia intendat, sicùt auceps, quòd aves capiat.

T9 [2] Astrosus, ab astro dictus, quasi malo sidere natus.

40 Enormis, eò quòd normam, & mensuram excedat.

41 Abactor, est fur jumentorum, & pecorum, quem vulgò abigeum vocant, ab abigendo scilicèt.

42 [3] Atratus, & Albatus: ille à veste nigra, iste ab alba.

43 [4] Advena, eò quòd aliundè adveniat.

44 Alienigena, qui ex alia gente genitus est, & non ex ea ubi est. Itèm alienigena, quòd alienæ regionis sit, & non ejus ubi est.

45 Accola, eò quòd adveniens terram colat.

46 Agricola, à colendo agro, sicùt sylvicola.

47 Assecla, eò quòd sequatur aliquem lucri causa.

48 [5] Assiduus dicebatur apud antiquos, qui assibus ad erarium expensum conferendis erat, & in negotiis quoquè publicis frequens: undè, & per s, non per d scribendus est.

49 Apparitor nominatus, quòd appareat, & videatur, & præstò sit ad obsequium.

50 Attentus, ut aliquid audiens teneat.

51 [6] Attonitus, veluti furore quodam instinctus, atquè stupefactus: dictus autem attonitus à tonitrui strepitu, quasi tonitruo stupefactus, & vicino fulgori, aut tactu proximus.

52 Allectus, quòd sit palàm electus.

53 [7] Abactus, quòd sit ab actu remotus.

54 Abortivus, eò quòd non oriatur, sed aboriatur, & excidat.

55 Adoptivus, quia est palàm optatus in filium.

56 Ambo, ab eo quod est ἄμφω, nomen de Græco Latinum factum, littera tertia demutata.

57 [8] Alius de multis dicitur, alter verò de duobus.

58 Æquimanus appellatus, qui utra-

(1) Anceps. *Aug. lib. de Gramm.*
(2) Astrosus. *Retinet vulgaris lingua eand. vocem.*
(3) Atratus. *Atramus VV. CC.*
(4) Advena. *Ambros. in Psalm.* 38. Advena, qui aliundè venit: Accola, qui ad tempus colit.
(5) Assiduus. *Charis.* Adsiduus quidàm per d scribunt, quasi sit à sedendo figuratum, sed errant. Nàm cum à Serv. Tullio Populus esset in quinque classes divisus, ut tributìm proùt quisque possideret inferret, ditiores, qui asses dabant, assidui dicti sunt. Et quoniam soli negotiis publicis frequentes aderant, eos qui frequentèr adsunt, assiduos ab assibus dixerunt. *Hinc Agellius assiduum in* XII. *tab. & pro locuplete, & facilè munus faciente dictum ait ab assibus Caper ab adsidendo deducitur legimus autem* ad ærarii expensam *ex C. Rom. Nàm reliqui* ad ærarium expensum *nullo sensu, nisi ærariam expensam mavis.*
(6) Attonitus. *Serv. Æn.* 3. Attonitus stupefactus. Nàm propriè attonitus dicitur, cui casus vicini fulminis, & sonitus dant stuporem.
(7) Abactus q. s. a. a. r. *Festus.* Abacti Magistratus dicebantur, qui coacti deposuerunt Imperium.
(8) Alius de mult. è *Serv. Æn.* XI.

utraquè manu gladio incunctantèr utitur.

B

1 BEatus [1] dictus, quasi benè auctus, scilicèt ab habendo, quod velit, & nihil patiendo, quod nolit. Ille autem verè beatus est, qui, & habet omnia, quæ vult bona, [2] & nihil vult malè. Ex his enim duobus beatus homo efficitur.

2 Bonus à venustate corporis creditur dictus: posteà, & ad animum translatum nomen. Eum autem dicimus bonum, cui non prævalet malum: [3] eumque optimum, qui peccat minimum.

3 Benignus, est vir sponte ad benefaciendum paratus, & dulcis alloquio: non autem multùm distat benignus à bono, quia, & ipse ad benefaciendum videtur expositus. Sed in eo differt, quia potest bonus esse, & tristior, & benè quidèm facere, & præstare, quod poscitur, non tamen suavis esse novit consortio. Benignus autem sua cunctos novit invitare dulcedine.

4 Beneficus à benefaciendo alteri dictus: undè, & beneficentia vocatur, quæ proximo prodest.

5 Benivolus, quia benè vult. Non tamen dicimus benevolus, sicùt nèc malevolus. Sæpè enim ex duabus partibus compositum nomen, aut priorem, aut sequentem litteram corrumpit: [4] nàm benevolentia absurdum sonat.

6 Blandus, dulcis, & invitans ad familiaritatem sui.

7 Brutus, quasi obrutus, quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudentia. Undè, & ille Junius Brutus ex sorore Tarquinii superbi genitus, cùm eumdem casum timeret, quèm frater inciderat, qui ob divitias, & prudentiam ab avunculo fuerat occisus, utilem temporis simulavit stultitiam. Undè etiam Brutus est cognominatus, dùm vocaretur Junius.

8 Balbus, à balando potiùs, quàm loquendo dictus, verba enim non explicat. Indè, & blesus, quia verba frangit.

9 [5] Bucco garrulus, quòd cæteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.

10 Biliosus, quòd sempèr sit tristis, ab humore nigro, qui bilis vocatur.

11 [6] Baburrus, stultus, ineptus.

12 [7] Biothanatus, quod est vi mortuus: θάνατος enim Græco sermone mors dicitur.

C

1 CLarus à Cœlo, quòd splendeat: undè, & clara dies, pro splendore Cœli.

2 Celsus à Cœlo dictus, quòd sit sublimis, & altus, quasi Cœlestis.

3 Castus, primùm à castratione nuncupatus: posteà placuit veteribus, etiam eos sic nominari, qui perpetuam libidinis abstinentiam pollicebantur.

(1) Beatus q. benè auctus. *Cassiod. in Psalm.* 1. Beatus sicùt nobis majorum tradidit auctoritas, dicitur quasi benè aptus, cui omnia desiderata succedunt.

(2) Et nihil vult male. *Ità Gotth. libri, & August.* 13. *de Trinit. non malè.*

(3) Eumque optimum, qui peccat minimum. *Hor.* Nàm vitiis nemo sine nascitur, optimus ille est: Qui minimis urgetur.

(4) Nàm benevolentia absurdum sonat. *Et quia minus coalescunt partes altera manente integra, & volentia per se absurda vox Latinis auribus, & quia minor vox i, quam e, ut ait Hallicarnasseus: cui rei in componendis dictionibus studemus, ut minus gravis sit plurium dictionum conjunctio. At ætas hæc benevolentiam usurpavit.*

(5) Bucco. *Gloss.* Buccones παράσιτοι βυκκίωνες. *Apulei. Apolog.* 2. Macie prorsus, ut Buccones videbuntur.

(6) Baburrus. *Gloss.* Baburra ἄφρων, ἀνόητος, μάταιος.

(7) Biothanat. *Serv. Æn.* 4. *ad v.* Omnibus umbra locis adero dicunt Physici biothanatorum animas non recipi in originem suam. *Vox frequens Julio Firmico, Cassiano, Tertull.*

4 [1] Cæles dictus, quia itèr sibi facit ad Cœlum.

5 [2] Cælebs, connubii expers, [3] qualia sunt numina in Cœlo, quæ absque conjugiis sunt. Et cælebs dicitur, [4] quasi Cœlo beatus.

6 Cælicola, eò quòd Cœlum colat, est enim Angelus.

7 Continens, non solùm in castitate dicitur, sed, & in cibo, & potu: in ira quoque, & vexatione mentis, & detrahendi libidine. Et continens, quod se à multis malis abstineat.

8 Clemens, misericors ab eo, quòd cluat, id est, protegat, & tueatur, sicùt solet patronus clientem.

9 Concors à conjunctione cordis appellatus: nàm sicùt consors dicitur, qui sortem jungit, ità ille concors dicitur, qui corde jungitur.

10 Concionator, multitudinis allocutor.

11 Consolator, unius allocutor: & indè dictus consolator, quòd soli se applicat cui loquitur, & solitudinem levat alloquio suo: hìnc, & solatium.

12 [5] Consultus est, qui consulitur, cui contrarius est inconsultus, qui non accipit consilium.

13 Constans dictus, quòd undìquè stat, nèc in aliquam partem declinari potest.

14 Confidens, quòd sit in cunctis fiducia plenus. Undè, & Cæcilius: Si confidentiam habes, confide omnia.

15 Cautus, à cavendo dictus.

16 [6] Callidus, fraudulentus, quia celare novit, & malè peritus. Callidum autem veteres non pro astuto tantùm, sed etiam pro astutè docto ponebant: Hunc, & versutum, ab eo quòd animum citò vertat.

17 Cupidus, à capiendo multum, i. accipiendo vocatus.

18 Clamosus, quasi calamosus à calamo, scilicèt, quòd sonet.

19 [7] Calumniator, falsi criminis accusator à caluendo, id est, frustrando, & decipiendo dictus.

20 Calculator, à calculis, i. lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes numeros componebant.

21 [8] Compilator, qui aliena dicta suis permiscet, sicùt solent pigmentarii in pila diversa mixta contundere. Hoc scelere quondam accusabatur Mantuanus ille vates, cùm quosdam versus Homeri transferens suis permiscuisset, & cùm compilator veterum ab æmulis diceretur, ille respondit: Magnarum esse virium clavam Herculi extorquere de manu.

22 Contumax, ab eo quòd contemnat.

23 Chromaticus, quia non confunditur, nèc colorem mutat: Græcè enim χρῶμα color vocatur.

24 Contumeliosus, quia velox est, & tumet in verbis injuriæ.

25 Contentiosus, ab intentione vocatus, qui non ratione aliquid, sed sola pertinacia vindicat.

26 Contemptibilis, vel quia contemptui habilis, vel quia contem-

(1) Cæles. *Aug. lib. de Gramm.* Præses, dives, hæres, cæles, cælites, qui itèr sibi faciunt ad Cœlum. *Calite quoque in singulari usus. Ovid. lib. 5. de Ponto.* Quod tamen potui de cælite Brute recenti: Vestra procul positus carmen in ora dedi.

(2) Cælebs. *Quintil. lib. 1. cap. 5.* Ingeniosè Cajus visus est dicere cælibes, veluti cælites, quod onere gravissimo carent. *Et Hieronym. 2. contrà Jovin.* Cælibes, quod Cœlo digni sunt, inditum nomen.

(3) Qualia sunt numina in Cœlo. *Verba Aug. loco cit.*

(4) Quasi Cœlo beatus. *Al. Cœlo aptus.*

(5) Consultus. *è Serv. Æn. 3. ad v.* Inconsulti abeunt.

(6) Callidum pro astutè docto. *Hor.* Callidus huic signo ponebam millia centum.

(7) Calumniator—à calvendo. *Cajus cap. 233. de Verb. sign.* Si caluitur, & moretur, & frustretur. Indè, & calumniatores appellati, quia per fraudem, & vexationem alios vexarent litibus. Indè, & cavillatio dicta est.

(8) Compilator. *Fest.* Compilare est cogere in unum, & condere f. contundere. *Idem tamen*: Pilare, & compilare sunt, qui Græca originis—Græci n. fures πειράτας.

temptus, & vilis, id est, sine honore.

27 Crudelis, hoc est, crudus, quem Græci ὠμὸν appellant per translationem, quasi non coctus, nèc esui habilis: est enim asper, & durus.

28 [1] Carnifex, quòd carnem efficiat.

29 [2] Cruciarius, eò quòd sit cruce dignus.

30 Collega, à colligatione societatis, & amicitiæ complexu dictus.

31 Coætaneus, quasi compar ætatis.

32 Complex, qui uno peccato, vel crimine alteri est applicatus ad malum: ad bonum verò nunquàm dicimus complicem.

33 Consors, eò quòd ad eum pars pertinet bonorum: nàm sortem veteres pro parte ponebant. Consors ergò, quòd sit communis sorte, [3] sicùt dissors dissimilis sortis.

34 Celer appellatus à celeritate, quia quod usus exigit velociùs facit.

35 Confinalis, ab eo quòd sit genere, vel loco affinis.

36 Colonus à colonia, vel ab agro colendo dictus.

37 Curator, quòd curam ferat pueris, qui adhùc ejus ætatis sunt: ut negotia sua satis administrare non possint.

38 Cognitor, à cognoscendo causam dictus.

39 [4] Clientes, priùs colentes dicebantur, à colendis patronis.

40 Captus.—

41 Captivus dicitur, quasi capite diminutus, ingenuitatis enim fortuna ab eo excidit, undè, & à jurisperitis capite diminutus dicitur.

42 [5] Colomis, à columna vocatus, eò quòd erectus, & firmissimus sit.

43 Comptus, à coma dictus, quòd sit formosus capillis, vel quia comam nutrit.

44 Calamistratus à calamistro, id est, acu ferreo in calami similitudine facto, in quo crines obtorquentur: ut crispi sint, quem in cinere calefacere solent, qui capillos crispant, ut calamistrati sint.

45 Corpulentus, quòd sit corpore validus, & lentis carnibus.

46 Crassus, à sagina corporis, à creando carnes.

47 Comesor, à comedendo satis. Est enim gulæ, ac ventri immoderatè deditus.

48 [6] Caupo pessimus de vino aquam faciens.

49 Candidus, canus dictus à candore, & candidus, quasi candor datus: studio enim accedit candor. Nàm album vocari, naturæ est.

50 [7] Clodus.—

51 Curvus.—

52 Crispus.—

53 Cæcus appellatus, quòd careat visu. Est enim luminibus amissis. Cæcus est, qui utroque oculo non videt.

54 Caducus à cadendo dictus, idem

(1) Carnifex. *Donat. in Hecyr.* Cato propriè dicitur mortuorum, undè carnifices dicti, quòd carnes ex homine faciant.

(2) Cruciarius. *Petronius.* Itaquè cruciarii illius parentes, ut viderunt custodiam laxatam, detraxere nocte pendentem.

(3) Sicùt dissors. *Aug. lib. de Gramm.* Dissors dicitur dissimilis sortis.

(4) Clientes. *e Serv. Æn. 6. ad v.* Pulsatusve parens, a. f. i. clienti.

(5) Colomis. *Unde incolumis à columna, vel columine. Donat. in Phorm.* Columen culmen, an columen columna? *Vitruv. lib. 4. cap.* 20. Columen in summo fastigio culminis, undè, & columnæ dicuntur.

(6) Caupo pessimus. *Hieron. Is.* 1. Hæretici quoquè Evangelicam veritatem corrumpunt prava intelligentia, & sunt caupones pessimi facientes de vino aquam.

(7) Clodus — Curvus — Crispus. *Aliqui libri recentiores has lacunas explent. Sed ità, ut referre non sit opera pretium.*

idem Lunaticus, eò quòd certo Lunæ tempore patiatur.

55 Confusus, à confusione sceleris appellatus, indè, & confusio.

56 Convulsus dicitur, cui sua vi aliqua adimuntur. Undè, & convulsa navis, cujus eminentia vi tempestatis adimuntur: undè, & Virgilius: Vix septem convulsæ undis, quasi mutilatæ.

57 Consumptus, totus sumptus, & devoratus.

58 Conciliatrix, ob societatem flagitiosæ consensionis dicta, eò quòd intercurrat, alienumque nundinent corpus. Hanc etiam, & lænam vocant.

59 Circumforanus, qui advocationum causa circum fora, & conventus vagatur.

60 [1] Collegiatus.----

61 Carpentarius.----

D

1 DOminus per derivationem dictus, quòd domui præsit.

2 Dissertus, doctus à disserendo dictus, dispositè enim disserit.

3 Doctus à docendo, indè, & doctor.

4 Docilis, non quòd sit doctus, sed quia doceri potest: est enim ingeniosus, & ad discendum aptus.

5 Discipulus à disciplina dictus, disciplina autem à discendo vocata.

6 Dispensator vocatur, cui creditur administratio pecuniarum. Et ideò dispensator, quia priùs, qui dabant pecuniam, non numerabant eam, sed appendebant.

7 [2] Dives ab ære vocatus.

8 [3] Decorus, perfectus, à decem.

9 Dulcis.----

10 Decens, compositus, à numero decem dictus. Hìnc, & decorus, & decibilis.

11 Directus, eò quòd in rectum vadit.

12 Dilectus à diligentia. Hæ sunt enim signa diligendi.

13 [4] Delibutus, de oleo unctus, ut athletæ solent, vel in ceromate pueri. Hìnc, & delibutum gaudio, id est, perfusum, vel plenum.

14 Delicatus, quòd sit deliciis pastus: vivens in epulis, & nitore corporis.

15 Defessus, sempèr infirmus, quasi diù fessus.

16 Debilis, quòd per bilem factus sit fragilis. Bilis enim humor est afficiens corpus.

17 Decolor, quòd desit illi color.

18 Desperatus, vulgo vocatur malus, ac perditus, nèc jàm ullius prosperæ spei. Dicitur autem per similitudinem ægrorum, qui affecti, & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres: ut [5] desperati ante januas suas collocarentur, vel ut extremum spiritum redderent terræ, vel ut possent à transeuntibus fortè curari, qui aliquando simili laboraverant morbo.

19 Degener, aut ignobilis, aut quòd sit impari genere, aut si dùm sit optimo genere natus, inhonestè tamen vivit.

20 Decrepitus, quòd morti sit propior, & quasi ad mortis tenebras vertat: sicùt crepusculum tempus noctis. Alii dicunt decrepitum, non qui se-

(1) Collegiatus. *De Collegiatis Titulus est lib.* 11. *Cod.*
(2) Dives ab ære. *Aliqui Goth.* ab habere.
(3) Decorus--à decem. *Seg.* à decendo.
(4) Delibutus. *Ex Don. in Phorm. ad illud:* Si te delibutum gaudio reddo.
(5) Desperati--consuetudo autem erat. *Servii sunt hæc non* Desperati, *sed Depositi vocem interpretantis. Æn.* 12. *ad v.* Ille, ut depositi p. f. p. *Quæ si non satis apta sunt, minus mirum, cùm Isidorus Servii commentariis sine Virgilii carminibus usus sit: ut Chacon optimè conjecit, & ex aliis hujus operis locis manifestè apparet.*

senectute avulsus est, sed qui jàm crepare desierit, id est, loqui cessaverit.

21 [1] Depretiatus, ab eo quòd sit vilis, nèc aliquo pretio dignus.

22 Dirus, præparcus, & teter, quasi divina ira in id actus. [2] Nàm dirum dicitur, quod divina infertur ira. Aliàs dirus, magnus.

23 [3] Dehiscens, valdè hiscens. Hic enim: De, augentis est, ut deamare, desidere.

24 Despiciens, eò quòd deorsum aspiciat, vel contemptui habeat.

25 Dolosus, insidiosus, vel malignus, ab eo quod deludat. Ut enim decipiat, occultam malitiam blandis sermonibus ornat.

26 Dubius, incertus, quasi duarum viarum.

27 Delator dictus, eò quòd detegat quod latebat.

28 Dilator, quia differt ad proferendum.

29 Desidiosus, tardus piger à desidendo vocatus, id est, valdè sedendo: [4] (idem, & reses à residendo) De, enim hìc augentis est.

30 [5] Delirus mente defectus per ætatem ἀπὸ τῦ ληρεῖν, vel quòd à recto ordine, & quasi à lira aberret. Lira enim est arationis genus, cùm agricolæ facta semente dirigunt sulcos, in quos omnis seges decurrit.

31 Demens, idem qui amens, id est, sine mente, vel quod diminutionem habeat mentis.

32 Desipiens, eo quod minus sapere incipit, quàm solebat.

33 Damnatus, & damnabilis, quorum prior jàm addictus est, sequens potest addici.

34 [6] Degulator, quod gulæ sit deditus.

E

1 ELatus pro eo, quod seipsum supra mensuram suam elevet, dùm magnus sibi videtur de his, quæ agit.

2 [7] Enormis, eo quòd normam, & mensuram excedat.

3 Eloquens, profusus eloquio.

4 Exertus in loquendo expeditus. Exerere enim proferre, vel expedire est.

5 [8] Eruditus, quia non rudis, sed jàm doctus.

6 Expertus, multum peritus: Ex, enim hìc pro valde ponitur.

7 Expers verò, qui est extra peritiam, & intellectum.

8 Exornatus, valdè ornatus: Ex, enim pro valdè ponitur: sicùt excelsus, quasi valdè celsus.

9 Eximius, quasi valdè eminens.

10 Efficax dictus, quia nullam difficultatem habet in qualibet re facienda: hìnc, & efficiens à faciendo dictus.

11 Exspes, quòd sine spe.

12 Expers, quia extra partem, caruit enim parte.

Exsors,

(5) Depretiatus. *Utuntur hac voce antiquus Bibliorum Interpres, Tertull. & alii Ecclesiastici Scriptores.*

(6) Dirus præparcus, & teter. *Haùd absurdè: opponitur enim diro comis. Cicero in Caton. Mai.* Quanta in uno comitas, in altero diritas? *Reliqua è Serv. Æn. 2. & 6.*

(7) Dehiscens. *Ex eodem Æn. 1. ad illud*, his unda dehiscens.

(8) Delirus--dirigunt sulcos in quos omnis seges decurrit. *Sulcos pro porcis posuit, vel liris: nàm in sulcos non seges decurrit, sed aqua ex liris. Vid. Varron. & Columell.*

(9) Degulator. *Apulej. apolog. 2.* Quæ tamen omnia in paucis annis ità hic degulator studiosè in ventrem condidit, &c. *Idem* Degulo *dicitur ab Aug. in lib. de Gramm.*

(1) Enormis. *Anormis quibusdam placuerat, quod in Gotth. Ænormis: in aliquo etiam Anormis: sed non convenit interpretatio. Anormis n. qui sine norma Hor.* Rusticus anormis sapiens, crassaque Minerva. *Enormis extrà normam. Illud absurdiùs, quòd suprà in A: Enormis, & Helatus, & Heros, quia in libris Aeros, Ænormis, Ælatus.*

(2) Eruditus. *Vid. Cassiod., in Ps. 2.*

13 Exsors, quia extra sortem est.

14 [1] Exsul, quia extra solum suum est, quasi trans solum missus, aut extra solum vagus. [2] Nàm exsulare dicuntur, qui extra solum eunt.

15 [3] Extorris, quia extra terram suam est, quasi ex terris. Sed propriè extorris, cùm vi expulsus: & cum terrore solo patrio ejectus: & extorris, ex terra sua pulsus.

16 Extorris, extra terram: aut extra terminos suos, quia exterretur.

17 [4] Exterminator, non ille, qui vulgò dicitur ἀφανὴς εἶναι, sed qui dejicit, & expellit à terminis civitatis.

18 Exterminatus, ab eo quod sit extra terminos suos ejectus: sic, & externus, eo quòd sit alienæ terræ.

19 Egens, & egenus, sine gente, & sine genere, indigens.

20 Exiguus, multùm egens. Ex enim pro valdè ponitur.

21 [5] Exilis, tenuis, quod possit quamvis per angustum exire. (sivè sine iliis)

22 Exesus, quasi percomesus. Est enim aridus, tenuis, & exilis.

23 Exhaustus, quia consumptus est, & inanis effectus.

24 Exanguis, quòd sit extra sanguinem.

25 [6] Exanimis, est mortuus. Exanimis autem, & exanimus dicimus, sicùt unanimus, & unanimis, inermus inermis, & hoc nostro arbitrio subjacet.

26 Exustus dicitur, de quo nihil superest, quasi valdè ustus. Ex enim pro valdè ponitur.

27 Exosus ab odio dictus: [7] nàm antiqui, & odi dicebant, & osus sum: hìnc est exosus, quo utimur, licèt, jàm osus non dicamus.

28 Effractor, quòd sit expugnator claustrorum.

29 Exitiosus, eo quòd multis exitio sit.

30 Executor, ab exequendo: idem, & exator.

31 Efferatus, mente ferina effectus, & ultra humanum modum excedens.

32 Effrænatus, ab eo quòd sit præceps, & pronus, & sine fræno rationis.

33 Eunuchus, Græcum nomen est, quod est spado. Horum quidam coëunt, sed tamen virtus in semine nulla est. Liquorem enim habent, & emittunt, sed ad gignendum inanem, atquè invalidum.

34 [8] Effœta ab eo, quòd sit frequenti fœtu exhausta: partus enim eam assiduus debilem reddidit.

F

1 FAcundus dictus, quia facilè fari possit.

2 Facetus, qui jocos, & lusus gestis, & factis commendat, à faciendo dictus.

3 Frugalis, à fruge nominatus, id est, à fructu, vel parsimonia, sivè ut alii volunt, à modestia, & temperantia.

4 [9] Fœnerator, qui pecuniam de-

(1) Exsul. è *Serv. Æn.* 3.
(2) Nàm exulare dicitur. *Ex eod. Æn.* 11.
(3) Extorris. *Ex eodem Æn.* 4. *ad v.* Finibus extorris complexu avulsus Juli.
(4) Exterminator. *Non una hìc species Græcorum characterum : sed* ἐξορίστου *manuscripti nihil habent,* ἀφανίστου *aliquid omnes. Ergo quod præferre libri videbantur,* ἀφανὴς εἶναι *scripsimus : nequè* ἀφανιστὴς, *quod A. Augustino probabatur, rejicimus.*
(5) Exilis--sivè sine iliis. *Vid. Fest. vel Servium potiùs.*
(6) Exanimis. è *Serv. Æn.* 1. *ad v.* Exanimumque auro c. v. A.
(7) Nàm antiqui diceb. *Ex eodem Æn.* 5. *ad v.* Si nondum exosus ad unum.
(8) Effœta. *Ex eodem Æn.* 5. *ad v.* Frigentque effœtæ in corp. vires.
(9) Fœnerator autem Latin. *Ex Aug. in Ps.* 36.

deponit apud debitorem, quasi fœnoris actor: nàm fœnus pecunia est. Fœnerator autem Latinè dicitur, & qui dat mutuum, & qui accipit.

5 Flamines, Pontifices idolorum.

6 [1] Felix dicitur, qui felicitatem dat: felix qui accipit: & felix, per quem datur felicitas: ut felix tempus, felix locus.

7 Fidelis, pro eò quòd fit ab eo id, quod dicit, vel quod promittit bonum.

8 Facilis, à faciendo, nèc tardus.

9 Firmus, undè, & formosus.

10 Fortis, quia fert adversa, vel quæcumque acciderint: sivè à ferro, quòd sit durus, nèc molliatur.

11 [2] Formosus à formo dictus. Formum enim veteres calidum, & fervens dixerunt. Fervor enim sanguinem movet, sanguis pulchritudinem.

12 [3] Fœdus, nomen habet ab hirco, & hœdo, f. littera addita. [4] Hunc veteres in gravi significatione ponebant: ut Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat ignes.

13 Fragilis dictus, eò quòd facilè frangi possit.

14 Fessus, quasi fissus, nèc jàm integer salute: est autem generale. Dicimus enim fessus animo, ut terfessus valle resedit: & fessus corpore, quod magis est proprium: & fessus rerum à casu venientium.

15 Fatigatus, quasi fatis agitatus.

16 [5] Formidolosus à formo, id est, sanguine dictus, cùm se à cute ad præcordia fugiens contrahit sanguis: nàm timor sanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem, undè est illud:- Gelidusque coit formidine sanguis.

17 Formidolosus autem cùm sit timidus, & timendum significat.

18 [6] Fatuus ideò existimatur dictus, quia nequè quod fatur ipse, nequè, quod alii dicunt, intelligit. Fatuus originem ducere quidam putant à miratoribus Fatuæ Fauni uxoris fatidicæ, eosque primùm Fatuos appellatos, quòd præter modum obstupefacti sunt vaticiniis illius, usque ad amentiam.

19 Fautor, ab eò quòd faveat, & consentiat.

20 [7] Fictor, appellatus à fingendo, & componendo aliquid, sicùt qui capillos mulierum lenit, & pertractat, ungit, & nitidat.

21 Fallax, quòd fando, id est, loquendo decipiat.

22 Fervidus, iracundus: ira enim inflammat.

23 Frendens, quòd minando frangat dentes, & comprimat.

24 Fremens----

25 Ferox, ab eo quòd feritatem exerceat, ut bestia.

26 [8] Fur à furvo dictus est, id est, à fusco: nàm noctis utitur tempore.

27 [9] Factiosus inter opprobria, cùm seditiosum accipi volumus: cùm verò

(1) Felix. *Serv. Æn.* 1. Felix dicitur, & qui habet felicitatem, & facit esse felicem.

(2) Formosus--*Formum n. veteres calidum. Ità legendum inf. lib.* 19. *cap.* 7. *in Forcipes, & apud Serv. (cujus hæc sunt verba Æn.* 8.) *non foruum, & apud Non. in Fauno. Vid. Fest. in Forcipes--Forma--& Formucalis, & Donat. in Phorm. act.* 1. *sc.* 2. *ad verba.* Hæc formam extinguerent.

(3) Fœdus. *Fest.* Fœdum antiqui dicebant pro hœdo, folus pro holere, fostem pro hoste, fostiam pro hostia.

(4) Hùnc veteres in gravi signif. *Serv. Æn.* 2. Fœdum tàm apud Virgilium, quàm apud Sallustium non turpe significat, sed crudele.

(5) Formidolosus, cum sit timid. *è Serv. Æn.* 4.

(6) Fatuus. *Ex eod. Æn.* 7. *ad v.* Hunc Fauno, & nimph. *g. l. M. At Justin. lib.* 43. Fauno fuit uxor nomine Fatua, quæ assiduo divino spiritu impleta, velut per furorem futura præmonebat. Undè adhùc, qui inspirari solent, fatui dicuntur. *Ipse quoque Faunus, ut suprà è Servio retulimus, Fatuus Fatuelis dicebatur.*

(7) Fictor--lenit. *Al.* lenit.

(8) Fur. *Vid. Agell. lib.* 1. *cap.* 8.

(9) Factiosus--cum verò gratiosum, ac pet. *Gloss.* Factio τάγμα. *Sueton. in Nerone*: Quinque millia juvenum elegit, qui divisi in factiones plausuum genera condiscerent: *& Plaut. in Aulul.* Istas magnas factiones, dotes dapsiles nihil moror. *Indè factiosi, potentes, & gratiosi in factionibus.*

verò gratiosum, ac potentem, quasi magnæ factionis.

28 Facinorosus, à facti commisso nominatus: facit enim quod alteri noceat.

29 (1) Fœmellarius, fœminis deditus, quem antiqui mulierarium appellabant.

30 Flagitiosus, eo quod frequentiùs flagitet, atquè appetat libidinem.

31 (2) Furcifer dicebatur olìm, qui ob leve delictum cogebatur à dominis, ignominiæ magis, quàm supplicii causa, furcam circa viam ferre, prædicans peccatum suum, & monere cæteros, nè quid simile peccarent.

32 Futilis, vanus, superfluus, loquax, & est metaphora à vasis fictilibus, quæ quassa, & rimosa non tenent: quæ injeceris.

33 Fornicarius.—

34 Eornicatrix est, cujus corpus publicum, & vulgare est. Hæ sub arcuatis prostabant, quæ loca fornices dicuntur: undè, & fornicariæ. Virgilius: Atquè adverso fornice.

35 Fœcunda, fœtu dicta, quasi fœtu abundans, est enim partu frequens.

36 Fœta.—

37 Flens, quasi lacrymis fluens.

38 Fugitivus nemo rectè dicitur, nisi qui dominum fugit: nàm si parvulus puer à nutrice, vel ab schola discesserit, fugitivus non est.

G

1 Gloriosus à frequentia claritatis dictus, pro c, g. littera commutata. Gloriosus à laurea dictus, quæ datur victoribus.

2 Gnarus, sciens, cui contrarius: ignarus nesciens.

3 Gravis, venerabilis: undè, & contemptibiles leves dicimus. Gravis pro consilio, & constantia dictus, quia non levi motu dissilit, sed fixa constantiæ gravitate consistit.

4 Grandis.—

5 Gracilis.—

6 Grandævus, quod sit grandis ævo.

7 Gratus, gratiam servans: sed gratus tantùm animo, gratissimus, & animo, & corpore dicitur.

8 Gratificus, ab eo quòd gratis faciat bonum.

9 (3) Gratiosus, qui plùs unicuique, quàm meretur, tribuit.

10 Garrulus propriè dicitur, qui vulgò verbosus appellatus, accedente lætitia, nèc valens, nèc volens tacere. Sumptum nomen à graculis avibus, qui importuna loquacitate sempèr strepunt, nèc unquàm quiescunt.

11 (4) Ganeo, luxuriosus, & tanquàm in occultis locis, & subterraneis, quæ ganea Græci vocant.

12 (5) Glutto, à gula, i. gulosus.

H

1 Heros (6) vir sapiens, & fortis.

2 Humilis, (7) quasi humo acclinis.

Ho-

(1) Fœmelliarius. *Aberat hac vox à plerisque Gotth. erat in Ovet.*

(2) Furcifer. *Ex Donat. Vid. Gloss. in* Furcifer σαυρωκόμιστος, *&c.*

(3) Gratiosus. *Agell. lib. 9. cap. 12.* Gratiosus, & qui adhibet gratiam, & qui admittit.

(4) Ganeo--tanquam in occult. & subterr. *Fest.* Ganeum locum abditum, ac velut sub terra dixerunt. *Donat. in Adelph.* Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτό ἐστι τῆς γῆς, quòd ipsa sit in terra, non ut cœnacula superius, undè, & taberna, quasi trabena à validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt.

(5) Glutto. *Aug. in lib. de Gramm.* Heluo, qui, & Glutto. *Fest.* Ingluvies à gula dicta: Hinc, & ingluviosus, & glutto, & gulo.

(6) Heros. *Idem sup. lib. 1. cap. 39.* Heroës appellantur viri, quasi aërei, & Cœlo digni, propter sapientiam, & fortitudinem. *Vid. Serv. Æn. 1. & Aug. 10. de Civit. cap. 21. à quibus longè diversus it. Socrates in Cratylo Æros in libris VV. in A scribitur.*

(7) Humilis--humo acclinis. *Ità Gotthici omnes.*

3 Honorabilis, quasi honori habilis, hoc est, aptus.

4 [1] Honestus, quòd nihil habeat turpitudinis: nàm quid honestas, nisi honor perpetuus, i. quasi honoris status?

5 Humanus, quòd habeat circa homines amorem, & miserationis affectum: undè, & humanitas, qua nos invicèm tuemur.

6 Habilis, quòd sit ad habendum commodus, atquè aptus.

7 Honorosus, plùs, est quàm honoratus, sicùt scelerosus, quàm sceleratus.

8 Hirsutus, ab eo quòd sit hirtus, & pilis horridus.

9 [2] Hypocrita, è Græco sermone in Latinum simulator interpretatur. Qui dùm intùs malus sit, bonum se palàm ostendit: ὑπὸ enim falsum, κρίσις judicium interpretatur. Nomen autem hypocritæ tractum est à specie eorum, qui in spectaculis contecta facie incedunt, distinguentes vultum ceruleo, minioque colore, & cæteris pigmentis, habentes simulacra oris lintea gypsata, & vario colore distincta, nonnunquàm, & colla, & manus creta perungentes: ut ad personæ colorem pervenirent, & Populum dùm in ludis agerent, fallerent, modò in specie viri, modò in fœminæ, modò tonsi, modò criniti, anili, & virginali, cæteraque specie, ætate, sexuque diverso, ut fallant populum, dùm in ludis agunt. Quæ species argumenti translata est, in iis, qui falso vultu incedunt, & simulant quod non sunt: nàm hypocritæ dici non possunt, ex quo foras exierint.

10 Humatus, quòd sit humo tectus, id est, sepultus.

11 Hilaris, Græcum est nomen.

I

1 INgeniosus, quod intùs vim habeat gignendi quamlibet artem.

2 Inventor dictus, quòd in ea quæ quærit, venit: undè, & ipsa quæ appellatur inventio, si verbi originem retractemus, quid aliud resonat, nisi quia invenire est, in id venire, quod quæritur?

3 [3] Interpres, quòd inter partes medius sit duarum linguarum dùm transfert. Sed, & qui inter Deum, quem interpretatur, & homines, quibus divina indicat mysteria interpres vocatur.

4 Juridicus, quia legum jura dicit.

5 Indoles, propriè est imago quædam futuræ virtutis.

6 Justus dictus, quia jura custodit, & secundum legem vivit.

7 [4] Innox, quòd non noceat.

8 Innocuus, cui nocitum non sit, sed apud veteres utrumque indifferens est.

9 Jocundus, eo quod si sempèr jocis aptus, & hilaritati, à frequentia, sicùt iracundus.

10 Jocosus, jocis usus.

11 Inclytus, Græcum nomen est. Nàm κλυτὸν Græci gloriosum vocant.

12 Illustris, nomen notitiæ est, quòd clareat multis, splendore generis, vel sapientiæ, vel virtutis, cui contrarius est obscurè natus.

13 Idoneus.---

14 Incolumis, à columna nomen

(1) Honestus q. honoris status. *Al. q. honor. stans.*
(2) Hypocrita. *Ex Aug. Serm. I. in Fer. VI. post Quinquag.*
(3) Interpres. *Serv. Æn. 10. ad v.* Tertius ille h. divumque interp. Asylas Interpres, medium est, nàm, & Deorum interpretator, & hominum, qui divinas indicat mentes interpres vocatur.
(4) Innox. *Gloss.* Innox ἀβλαβής.

men habet, quasi erectus, fortis, & stabilis.

15 Immarcessibilis, incorruptus, & sempiternus, quod sit sine marcore, & languore.

16 Intemeratus, incorruptus, & nulla temeritate violatus.

17 Infirmus, quia sine formo, i. sine calore.

18 Imbecillis, quasi sine baculo, fragilis, & inconstans.

19 Inanis, levis.

20 Inconstans, quia non est stabilis, sed quod placet ei rursùs displicet.

21 Jactans, vel arrogans est, qui majorum institutis non acquiescit, sed propriam quamdam viam justitiæ, & sanctitatis inquirit.

22 [1] Iracundus dictus, qui accenso sanguine in furorem compellitur, ut enim flamma dicitur, & ira inflammat.

23 [2] Incentor, ab eo quòd incendat, atquè inflammet.

24 Incentor, quia prava suggestione ad vitia cor aliorum succendit, & persuadendo inflammat.

25 Inexpiabilis, quòd nunquàm expietur, nunquàm purgetur.

26 [3] Inlaudabilis, non quia laudatus non sit, sed quia laudari non meruerit.

27 Iratus, ira actus.

28 Impius, quia sine pietate religionis est.

29 Iniquus propriè dictus, quia non est æquus, sed inæqualis. [4] Inter impium autem, & iniquum hoc distare nonnunquàm solet, quia omnis impius, iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. Impius namque pro infideli ponitur: & dictus impius, quod sit à pietate religionis alienus. Iniquus verò dicitur, pro eo quod non est æquus, sed pravis operibus maculatur, vel si Christianitatis nomine censeatur.

30 Inimicus, quia non amicus, sed adversarius. Duæ autem res inimicos faciunt: fraus, & terror. Terror, quod timent: Fraus, mali, quod passi sunt.

31 Invidus, dictus ab intuendo felicitatem alterius.

32 [5] Invidiosus est, quia ab alio patitur invidiam.

33 Invisus, odiosus, ab invidia, & zelo dictus.

34 Intestabilis, cujus testimonium non valet, & quod dixerit, irritum, improbatumque sit.

35 Infamis, non bonæ famæ.

36 Improbus dictus, quod instat etiam prohibenti.

37 Importunus, inquietus, quia non habet portum, id est, quietem. Undè, & importuni, quia in naufragium citò feruntur.

38 Infrænis est, qui frænis non regitur: ut Numidæ infræni.

39 Infrendens, propriè est inter se comprimens dentes. [6] Nàm, & frendere significat dentibus frangere: undè nefrendes infantes, qui necdùm dentes habent.

40 Ingluviosus, à gula, & voracitate dictus.

In-

(1) Iracund. Ut n. flamma. *Sapè hoc repetit. Hebraicè* אור *lux.*
(2) Incentor, quia prava. *Succentor, quia prava, &c. Neap. c. Cui scripturæ magis convenit interpretatio suggerendi, & succedendi.*
(3) Illaudabilis. *è Serv. Georg. 3. Sed hæc interpretatio non illaudabilem, sed illaudatum respicit. Id undè tàm sæpè nascatur, anteà admonuimus.*
(4) Inter impium autem, & inique. *Hieron. contrà Pelag.* Omnis impius iniquus est, & peccator, nèc reciprocatur, &c.
(5) Invidiosus est q. a. a. p. i. *Agell. lib. 9. cap. 12.*
(6) Nàm, & frendere. *Fest.*

41 [1] Inglorius, quòd sit sine gloria, i. sine triumphis. Itèm inglorius, immemor gloriæ.

42 Informis, ingens, non quòd non habeat formam, sed quòd ultra formam magnitudinem habeat.

43 [2] Inveterator, eò quòd sit multi, veterisque usus in malitia.

44 [3] Immanis, quia non bonus, sed crudelis, & terribilis. Manum enim bonum dicitur. Undè κατ' ἀντίφρασιν dii manes, minimè boni.

45 [4] Immunis, minimè munificus, ut est in Proverbio Veteri: Immunem cives odere sui. Itèm immunis, qui non facit munia, i. officio non fungitur, est enim omni privilegio vacuus.

46 Indemnis, eò quòd sine damno vivat, & sine ulla culpa, atquè periculo.

47 Iners, sine arte, & ob hoc nè operi quidem ulli aptus.

48 Inermis, vel sine armis, vel sine viribus. Nàm sempèr arma pro viribus.

49 Ignavus, ignarus viæ, i. rationis, & vitæ.

50 Ignarus, non gnarus, i. inscius, vel sine naribus. [5] Olfecisse enim veteres, scisse dicebant.

51 [6] Ignarus autem duo significat, vel qui ignorat, vel qui ignoratur.

52 Immemor, qui oblitus est, perdidit enim memoriam.

53 Inscius, quia sine scientia est.

54 Idiota, imperitus Græcum est.

55 Imperitus, sivè peritia.

56 [7] Inconsultus, ab eò quòd non accipiat consilium. Itèm inconsultus, quia est sine consilio, & inscius rerum, atquè ignarus.

57 Ineptus, apto contrarius est, quasi inaptus.

58 [8] Inops, qui sine terra est: opem enim terram intelligimus, quia opem fert fructificando. Alii inopem intelligunt, non sepultum, inhumatum, cui nèc inanis absenti surrexit tumulus.

59 Ignobilis, eo quod sit ignotus, & vilis, & obscuri generis: cujus nè nomen quidem scitur.

60 Ircosus, quia sudore corporis fœtido putet.

61 Ignotus, ignobilis, vel ex improviso veniens.

62 Improvisus dictus, eò quòd subitò sit, & non porrò antè visus.

63 Index, proditor ab indicando.

64 [9] Indigena vocatus, quòd indè genitus sit, id est, in eodem loco natus.

65 Impudens, eò quòd ab eo pudor, & pudicitia procùl abest.

66 Impudicus, à pædore vocatus. Pædorem enim fœtorem dicunt.

67 Incestus, propter illicitam commixtionem vocatus, quasi incastus, sicùt qui virginem sacram, vel affinitati suæ proximam stupraverit.

68 [10] Internicida est, qui falsum testamentum fecit, & ob id hominem occidit.

69 Inficiator, negator, quia non fatetur, sed contra veritatem mendacio innititur.

(1) Inglorius. *Serv. Æn.* 10. Inglorius sine triumphis, immemor. gloriæ.
(2) Inveterator. *Ità V. o. Danielis tamen* 13. Inveterate dierum malorum.
(3) Immanis. *Fest.* Immanis, ferus, sivè magnus. *Gloss.* Immanis, μέγιστος, ἄγριος. *Vid. Serv. & Non.*
(4) Immunis. *Gloss.* Immunes ἀτελεῖς, ἀνέπαφοι, ἀλειτούργητοι.
(5) Olfecisse n. veteres. *Idem inf. lib.* 11. *cap.* 1. *Terent.* An non sex totis mensibus prius olfecissem, quàm ille quidquam cœperet?
(6) Ignarus autem duo. è *Serv. Æn.* 1. *&* 6.
(7) Inconsultus. *Vid. Sup. consultus.*
(8) Inops. è *Serv. Æn.* 6. *ad v.* Inops, inhumataque turba est.
(9) Indigena. *Ex eod. Æn.* 8.
(10) Internicida. *Fest. in* Internicivum testamentum, & internectio. *Vid. Cujac. observ.*

70 Impostor----

71 Interceptùs, propriè dicitur, qui inter duos de medio tollitur.

72 Insidiosus, quod insideat: Nàm propriè insidere est dolosè aliquem expectare. Undè, & insidiæ nominatæ sunt.

73 [1] Incincta, id est, sine cinctu: quia præcingi fortitèr uterus non permittit.

74 [2] Investis, id est, sine veste, nondùm enim habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis.

75 Iscurra vocatur, quia causa escæ quemlibet consectatur.

K

1 KAtholicus, universalis, Græcum est.

2 Karus, Græcum nomen est: sicùt, & karitas: undè, & Karistia, Karismata gratiæ.

L

1 LUculentus ab eo, quod sit lingua clarus, & sermone splendidus.

2 Lector, dicitur à legendo, id est, percurrendo. Undè, & navis dicitur legere quidquid transit. Nàm legit, transit, præterit, ut: -- Crebris legimus freta concita terris. Itèm lector, à colligendo animo, quæ legit, quasi collector, sicùt illud: Qui legitis flores.

3 Loquax, non est eloquens.

4 [3] Lætus, à latitudine.

5 [4] Locuples, quasi locis plenus, & possessionum plurimarum possessor, quemadmodùm docet Tullius in libro ii. de Republica: multæque dictione ovium, & boum, quòd tùnc res erat in pecore, & in locorum possessionibus: ex quo pecuniosi, & locupletes vocabantur.

6 Liberalis dictus ab eo, quòd libentèr donet, nèc murmuret.

7 Largus---

8 Longus à linea dictus, propter quod sit porrectus.

9 Longævus, quasi longi ævi, & longi temporis.

10 Longanimis, sivè magnanimus, eo quòd nullis passionibus perturbatur, sed ad universa sustinenda patiens est. Cui contrarius est [5] pusillanimis, angustus, & in nulla tribulatione subsistens, de quo scribitur: Pusillanimis vehementèr insipiens.

11 Levis, ob inconstantiam vagationis appellatur, quia levi motu mentis nùnc ista, nùnc illa desiderat.

12 Lubricus, ab eo quòd labitur.

13 [6] Labens, interdùm velox, ut: Labere nympha polo, & labere pennis. Cursu enim lapsus celerior est.

14 [7] Latro, insessor est viarum, à latendo dictus: Ælius autem latro est, inquit, latero ab latere, insidiator viæ.

15 Lanista, gladiator, id est, carnifex Thusca lingua appellatus, à laniando, scilicèt corpora.

16 Lacessitor, per translationem dictus à canibus, vel à feris, quæ solent lacerando provocare.

Le-

(1) Incincta. *Eandem vocem nostri usurpant.*
(2) Investis, id est, sine veste. *Hactenus, rectè, hoc est, sine pube, auctoribus. Serv. Macrob. Non. Quod sequitur non admodum cohæret*, nondùm n. habet stolam, quod est signum maritalis dignitatis. *Itaque hoc addititium, ejusque qui illud sine veste non intellexerat, auxeratque damno interpretationem, accersens hæc verba è lib. 19. cap. 29.*
(3) Lætus à latitudine. *Varr. lib. 5.* Lætari ab eo, quod latius gaudium propter magni boni opinionem diffusum.
(4) Locuples. *Vid. Non. in* Pecuniosus.
(5) Pusillanimis vehementèr insip. *Ex* lxx. *editione pro quo Vulg.* qui autem impatiens exaltat stultitiam suam. *Prov.* 14.
(6) Labens, interdum velox. *è Serv. Æn. 2. ad v.* Tot jam lab. ann.
(7) Latro. *Vid. Varr. lib. 6.*

17 Leno, conciliator stupri, eò quod mentes miserorum blandiat, & deliniendo seducat.

18 Libidinosus, ab eo quod facit quodlibet.

19 Libidinosus, à Libero, qui puellari corpore pingitur.

20 Luxuriosus, quasi solutus in voluptates: undè, & membra loco mota, luxa dicuntur.

21 Lascivus, quod sit laxus, i. solutus, & vanus.

22 Lymphaticus, quod aquam timeat, quem Græci ὑδροφόβον vocant. Lymphaticus propriè dicitur, qui vitium ex aqua contrahit: cujus vitium est hùc, atquè illùc currere, à fluore aquæ sumpto vitio. Sed poëtæ jàm hoc genus nominis pro furiosis usurpant.

23 Languidus.—

24 [1] Luridus, quod sit pallidus, à loro dictus, quod hujusmodi habeat cutem.

25 Leprosus, à pruritu nimio ipsius scabiei dictus: undè per p. scribi debet.

26 Luscus quod lucem ex parte sciat: sicùt [2] luscitiosus, qui vespere nihil videt. [3] Luscos coclites dixerunt antiqui: undè, & Cyclopas coclites legimus dictos: qui unum oculum habuisse perhibentur.

27 Lotus, lavatus, id est, mundus.

28 Lupa, meretrix, à rapacitate vocata, quod ad se rapiat miseros, & apprehendat.

M

1 Misericors, [4] à compatiendo alienæ miseriæ vocabulum sortitus est: & hìnc appellata misericordia, quòd miserum cor faciat dolentis alienam miseriam. Non autem occurrit ubiquè hæc etymologia: nàm est in Deo misericordia sine ulla cordis miseria.

2 [5] Mactus, magis auctus gloria, & est nomen tractum à sacris. Quotiès enim thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant: mactus est taurus vino, vel thure, hoc est, cumulata est hostia, & magis aucta.

3 Munificus dictus, vel quia alicui munera multa dat: vel quia munus suum, i. officium quod debet adimplet: sic, & munifex, quia munera fert.

4 Magnus.—

5 Magnanimus, ab eo quòd sit magni animi, & magnæ virtutis. Cui contrarius pusillanimis.

6 Magnificus, à magna faciendo vocabulum traxit.

7 [6] Mansuetus, mitis, vel domitus, quasi manu assuetus.

8 [7] Modestus, à modo dictus, & temperie: nèc plùs quicquàm, nèc minùs agens.

9 Mitis, lenis, & mansuetus, & cedens improbitatibus, & ad sustinendam injuriam tacens, quasi mutus.

10 [8] Mutus, quia vox ejus non est sermo, nisi mugitus: vocalem enim spiritum per nares, quasi mugiens emittit.

(1) Luridus, à loro. *Rectè Varr.* Lorica à loris, quod de loro crudo pectoralia faciebant. Luridi autem hujusmodi coloris sunt. *Festus.* Luridi suprà modum pallidi.

(2) Luscitiosus, qui vesp. nihil vid. *At Festus contrà* Luscitio vitium oculorum, quod clarius vesperi, quàm manè cernit. *Vid. Fulg. Plac.*

(3) Luscos coclites. *è Serv. Æn.* 8.

(4) Misericors. *Ex Greg. Moral. lib.* 20. *cap.* 23. *Al.* 24.

(5) Mactus magis auct. *è Serv. Æn.* 9.

(6) Mansuetus. *Vid. Cassiod. in Ps.* 24.

(7) Modestus. *Ex Ambros. lib.* 1. *Off. cap.* 18.

(8) Mutus—vocalem n. sp. *Ex Lact. lib. de Opif. cap.* 11.

11 Memor; vel qui memoriam tenet, vel qui memoria tenetur.

12 [1] Magister, major in statione: nàm στερὸν Græcè statio dicitur.

13 Minister, minor in statione, sivè quia officium debitum manibus exequitur.

14 Major---

15 Minor---

16 Miminus, à numero monadis, quòd post eum non sit alter.

17 Maximus, aut meritis, aut ætate, aut honore, aut facundia, aut virtute, aut omnibus magis eximius.

18 Modicus, parvus, sed abusivè, cæterùm rationabilis.

19 Moderatus, à modo, scilicèt, & temperamento.

20 Mediocris, quòd modicum illi sufficiat.

21 [2] Miser propriè, eo quòd omnem felicitatem amiserit. Secundum autem Ciceronem propriè mortuus, qui in Tusculanis miseros mortuos vocat, propter quod jàm amiserunt vitam.

22 Miserabilis, quòd sit miseriæ habilis.

23 [3] Mœstus, naturalitèr tristis, non casu. Est enim à natura mentis, & animi: undè, [4] & mœstus.

24 Mendicus dictus, quia minùs habet undè vitam degat, sivè quia mos erat apud antiquos os claudere egenum, & manum extendere, quasi manu dicere.

25 Mendax, quòd mentem alterius fallat.

26 Malignus, quia malitiæ votum, vel opus peragit.

27 Malus, appellatus à nigro felle, quod Græci μέλαν dicunt, undè, & melancholici appellantur homines, qui, & conversationem humanam refugiunt, [5] & amicorum charorum suspecti sunt.

28 Malitiosus deterior malo, quia frequentèr malus. [6] A malo autem pejor dicitur, à bono deterior.

29 Melior dictus, quia mollior, non durus, aut ferreus, nàm meliùs, quasi molliùs.

30 Minax, à facie oculorum, [7] quandò furiosè ardescunt, ut ampliùs videns pertimescat.

31 Minator est monitor, sed monitor dicitur cùm prænuntiat bona, minator cùm prænuntiat adversa.

32 [8] Mulcator, eò quòd blandis verbis mulceat ad declinandum animum: translatio à mulso, id est, quod acceptum lenire solet fauces dolentis, aut oppletum sordibus stomachum.

33 Metatores appellantur, qui castra designant, à metiendo scilicèt, Lucanus: Hesperios audax veniat metator in agros.

34 Mollis, quòd vigorem sexus enervato corpore dedecoret, & quasi mulier emolliatur.

35 Macer à macie: & macies à mœchia, eò quòd immoderata libido macros faciat, sivè à maceratione.

Man-

(1) Magister--nàm steron Græc. statio. *Gloss.* στερὸς, Robustus, gravis, stabilis. *Στάσις ἡ καταμονή*. Statio. *Vid. Fest. in* Magisterare, & Magisteria.

(2) Miser--secundùm Cic. *e Serv. Æn.* 4. *ad v.* Miseri post fata Sichæi.

(3) Mœstus naturalitèr tristis. *è Serv. ad v.* Mœstum mittit Onyten. *Æn.* 12. mœstum, naturalitèr tristem, severum, quem Græci *ἀγέλαστον dicunt.*

(4) Undè, & mœstus. *f. metus. Vid. Serv. Æn.* 1. ad mœstumque timorem.

(5) Amicor. chacor. suspecti sunt. *Ità l. o. Gotthicismus.*

(6) A malo autem pejor, à bono det. *è Serv. Georg.* 4. *ad v.* Deterior qui visus.

(7) Quandò furiosè. *Al. furore.*

(8) Mulcator. *Donat. in Hecy. sc.* 1. Nàm propriè Mulciber dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat, *& in Adelph. scen.* 2. Ipsum dominum, atque omnem familiam mulcavit. *Ità enim legi in veteribus libris admonuit Gab. Faernus. Quæ autem de mulso, Plinii videntur lib.* 2. *cap.* 94.

36 (1) Mancus, manu ancus.

37 (2) Moribundus, morienti similis, sicùt vitabundus, vitanti similis. Quando enim dicimus, moriturus est, verè moriturus est: moribundus autem non verè, sed verisimilis morientis est.

38 Meretrix dicta, eo quod pretium libidinis mereatur. Indè, & meritoriæ tabernæ: nàm, & milites cùm stipenda accipiunt, mereri dicuntur.

39 Morio, à morte vocatus, eò quod non vigeat intellectu.

40 Mulio, dictus à mulis, eò quòd præsit eisdem vehiculis.

41 Manifestum dicitur, quod in manu est promptum.

N

1 NObilis, non vilis, cujus, & nomen, & genus scitur.

2 Nubilis, ad nubendum habilis.

3 (3) Nemo ab homine tractum est, id est, nè homo, quod est pro nullo.

4 Nullus autem, quasi nè ullus.

5 (4) Nihili, compositum est, ex nè, & hilo. Hilum autem Varro ait: Significare medullam ejus ferulæ, quam Græci asphodelon vocant: & sic dici apud nos nihilum, quomodò apud Græcos οὐδὲ γρῦ.

6 (5) Nequàm à malo plerique distinguunt: alium perniciosum: alium nugam existimantes, ut ait Monatius: Hic adolescens nequàm non malus, id est, nugas, non perniciosus. Alii confundunt, quasi utrumque unum idemque significet.

7 Nequaquàm, eò quòd nèc quicquam sit, id est, ex eo quod nihil sit, veteres esse dictum voluerunt.

8 Neuter, nequè iste, nequè ille, q. dicat, nèc uterque.

9 (6) Nefarius, non dignus farre, quo primo cibi genere vita hominum sustinebatur. Aliàs nefarius.

10 Nefandus, id est, nè nominandus quidèm.

11 Nutritor, quasi nutu eruditor.

12 (7) Nuntius est, qui nuntiat, & quod nuntiatur, id est, ἄγγελος καὶ ἀγγελία: sed nuntius ipse homo genere masculino: id verò, quod nuntiat genere neutro, ut hoc nuntium, & hæc nuntia.

13 Nazaræus, id est, Sanctus Dei: Nazaræus olìm dicebatur, qui sanctam comam nutriebat, & nihil contaminatum accipiebat, abstinens se à vino, omnique sicera, quæ mentem ab integra sanitate pervertit.

14 (8) Nugas autem Hebræum nomen est. Ità enim in Prophetis est expositum, ubi dicit Sophonias: Nugas qui à lege recesserunt, ut nosse possimus linguam Hebraicam omnium linguarum esse matrem.

Nu-

(1) Mancus--manuancus. *Festus*: Ancus appellatur, qui ad uncum brachium habet, ut porrigi non possit. *Gloss.* Ancus, mancus, κυλλὸς πηρὸς.

(2) Moribundus--morienti similis. *è Serv. Æn.* 10.

(3) Nemo, id est, nè homo. *Vel nèc homo, Serv. & Fest.*

(4) Nihili. *Festus.* Hilum putant esse, quod grano fabæ adhæret, ex quo nihil, & nihilum.

(5) Nequàm--nequitiam. *Vid. Varr. in extremo libro nono, & Agell. lib.* 7. *cap.* 11. ut ait Monatius: *f. Munatius, vel Matius potius, cujus Mimojambi laudantur à Terentiano.* Numatius *in c. Tarracon.*

(6) Nefarius non dignus farre. *Non.* Nefarii proprietatem *lib.* 1. *de Vita Pop. Rom.* Varro patefecit, à farre, quod adoreum est, quo scelerati uti non debeant. *Ascon.* Nefarium quod sacra polluit farre pio solita celebrari, ergò nefarii sacrilegi.

(7) Nuntius. *Serv. Æn. 6. ad v.* Verus mihi nuntius ergò. Sanè qui nuntiat genere tantùm dicitur masculinov. Quod autem nuntiatur, licèt neutro dicatur, tamen invenitur etiam masculino.

(8) Nugas autem Heb. *Ex Hieron. Sophon.* 3. Est autem vox Hebræa נוגבי. *Charis. lib.* 1. Nugas licèt indeclinabile sit, tamen commune trium generum, hic, & hæc, & hoc nugas, *& paullò-post.* Neutralia indeclinabilia sunt, ut nugas, quod est commune trium generum.

15 Nugigerulus, appellatus ab eo, quòd sit turpis nuntius.

16 Negligens, quasi nèc legens.

17 [1] Nepos, dictus à genere quodam scorpionum, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso ejus insederit: nàm rursus ipse, qui servatus fuerit, consumit patrem: undè homines, qui bona parentum per luxuriam consumunt, nepotes dicuntur. Hìnc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua certè quæque res consumuntur.

18 Niger, quasi nubiger, quia non serenus, sed fusco opertus est. Undè, & nubilum diem tetrum dicimus.

O

1 ORthodoxus, rectæ gloriæ.

2 Orator, [2] ab ore vocatus, à perorando nominatus, id est, dicendo: nàm orare dicere est.

3 Obaudiens: ab aure, eo quòd audiat imperantem.

4 [3] Ospes, quod inferat ostio pedem.

5 Ospes, facilis, apertus, & ostio patens: undè, & ospitalis homo dicitur.

6 Osor, inimicus ab odio dictus: sicùt amator ab amore, & est generis communis.

7 Odibilis, odio habilis.

8 Obsitus, obsessus, id est, undiquè insidiis convallatus.

9 [4] Obscenus impuræ libidinis, à vitio obscuro dictus.

10 [5] Obtunsus hebetior, & obclusior, quasi ex omni parte tunsus.

11 Obnixus, contra nisus, & conabundus.

12 Obnoxius, quia obligatus est nexibus culpæ.

13 [6] Oblectator, quasi cum lacte, & fraude, ut Terentius: Nisi me lactasses amantem: undè, & oblectare dictum est.

14 [7] Obtrectator, malignus, & qui obstringillando, officiendoque non sinat quempiam progredi, & augescere.

15 Orbus, quòd liberos non habeat, quasi oculis amissis.

16 Opifex, quòd opus faciat aliquod.

17 Opilio, ovium pastor ovilio.

P

1 PRudens, quasi porrò videns: perspicax enim est, & incertorum prævidet casus.

2 [8] Patiens, dictus à paviendo, pavire enim ferire est: percutitur enim, & tolerat.

3 [9] Perfectus, cui jàm nihil adjici potest. Huìc nomini apud Grammaticos comparatio non adjicitur, quia si dixeris. Ille perfectior est, iste perfectus non erit.

4 Pulcher à specie cutis dictus, quod est (rubens) pelis: posteà transiit hoc nomen in genus. Nàm pulchritudo hominis, aut in vultu est, ut: Os,

(1) Nepos à genere quodam scorp *Gloss.* Nepa σκόρπιος. *Non.* Nàm verè nepa scorpius dicitur. *Alitèr Festus de Nepotis etymo, & Isidorus ipse lib. 9.*

(2) Orator. *At Festus.* Oratores ex Græco, quasi ἀρατῆρες dicti, quod missi ad Reges, nationesque Deos solerent, ἀρᾶσθαι αρατῆρες, id est, testari.

(3) Ospes. *Hospes. Recte abest à quatuor Tarr. cc. hac vox.*

(4) Obscenus. *Varr. lib. 6.* Obscenum turpe; quod nisi in scena palàm dici non debet.

(5) Obtunsus. *l. Obtusus- obclusior. Al. obdurior. Utroque n. modò legi admittunt characteres Gotthici.*

(6) Oblectator. *Fest. in verbo* lacit.

(7) Obtrectator–obstrigillando. *Vel obstrigillando potius, ut apud Varr. de Re Rust. cap. 20.*

(8) Patiens dictus à paviendo. *Festus.* Obpuviat verberat, à paviendo, id est, feriendo. Undè pueri, quod puniendo coërcentur, undè, & pavimenta. *Nimirum, quod Græcis* παίειν *ferire, & pulsare. Nàm, & paimenta pro pavimenta legi in antiqua inscriptione affirmat vir eruditissimus.*

(9) Perfectus. *Servius Æn.* 11. *ad v.* O fama ingens ingentior arm. Alia illa nomina sunt, in quibus est dubitatio, utrum comparentur, ut est perfectus, quod si velis comparare, incipit perfectus non esse perfectus.

Os, humerosque Deo similis,--aut in capillis, ut: Namque ipsa decoram Cæsariem, aut in oculis,ut:-Lætos oculis afflarat honores, aut in candore, ut: Quale manus addunt ebori decus, aut in lineamentis, ut: Te multo plus figura, & lineamenta hospitis delectabant, aut in proceritate, ut: Turnus: Vertitur in mediis, & toto verticè suprà est.

5 Pellax, à pelliciendo.

6 Perspicax, splendidus, eo quòd perluceat.

7 Perpetuus.-----

8 Perennis, ab eo quòd sit perpetuus annis.

9 [1] Præsul vocatus, quia præest solicitudine.

10 Præpositus appellatus, eò quòd sit subjectorum, ac famulantium ordinator, vel rector.

11 Patroni à patribus dicti sunt, quòd hujusmodi affectum clientibus exhibeant, ut quasi patres illos regant.

12 [2] Pædadogus est, qui parvulis assignatur: Græcum nomen est, & est compositum ab, ab eo quòd pueros agat, id est, ductet, & lascivientem refrænet ætatem.

13 Præsens dictus, quòd sit præ sensibus, id est, coram oculis, qui sensus sunt corporis.

14 Prior, quòd primùs sit ordine: & primùs, quasi præminens.

15 Primùs.---

16 Postremùs.----

17 Potens, rebus latè patens: undè, & potestas, quod pateat illi quaqua velit, & nemò intercludat, nullus obsistere valeat.

18 Præopimus, præ cæteris opibus copiosus.

19 [3] Pecuniosos Tullius primùm eos dictos refert, qui plurimam habuissent pecuniam, id est, pecora. Ità enim antiqui eos appellabant. Paulatìm rutem per abusionem nomen in aliud devolutum est.

20 [4] Pervicax propriè dicitur, qui in proposito suo ad victoriam perseverat. [5] Antiqui enim viciam dicebant, quam nos victoriam: credo quòd indè dicatur herba vicia, id est, victorialis.

21 [6] Pernix à pernitendo tractum est, id est, in conatibus perseverando. Alii [7] pernicem velocem intelligunt pedibus: Nàm pernicitas pedum est, ut: Pernicibus ignea Plantis: sicùt celeritas pennarum est, ut:--Celerique fuga sub sidera lapsæ.

22 Piger, quasi pedibus æger. Est enim tardus ad incendendum: quod nomen per usum transiit, & ad animum.

23 Pernox, pervigilans nocte.

24 [8] Perseverans----

25 [9] Pertinax, impudentèr tenens, quasi pertinens.

26 Petulans, nùnc quidèm pro audace, & improbo ponitur: olìm autem acerbi flagitatores, & propriè argentariorum coactorum pueri, quod pretia rerum crebriùs, & asperiùs exigebant, à petendo petulantes vocati.

Pro-

(1) Præsul--quia præest solicitud. *Paul. ad Rom.* 12. Qui præest in solicitudine. *Dictus autem præsul à præsiliendo (ut ait Phocas) sic enim inter Salios primus appellabatur, quod tripudium auspicaretur; indè Lucilius*: Præsul, ut antruat, indè, & volgus redantruat olli. *Hic est præsultor, quèm Glossarium vetus τὸν ἐν τοῖς ἱεροῖς προορχούμενον interpretatur.*
(2) Pædagog. qui parvulis assign. *Ex Hieron. ad Gal.* 3.
(3) Pecuniosos. *Ex eod. Ecclès.* 5.
(4) Pervicax. *Donat. in Hecyr.* Pervicax perseverans cum quadam vi, *& paullò-post*, pervicax per vim agens.
(5) Antiqui n. viciam. *Ovet.* vicam. *Vitiosè opinor.*
(6) Pernix à pernitendo. *è Serv. Georg.* 3.
(7) Alii pernicem velocem. *Ex eod. Æn.* 11.
(8) Nàm pernicitas ped. *Ex eod. Æn.* 4.
(9) Pertinax, q. pertinens. *Quasi pertendens. Varro lib.* 4.

27 [1] Procax, propriè idem, quod petax. Nàm procare est petere: undè, & nunptiarum petitores proci dicuntur.

28 Prodigus, sumptuosus, atque consumptor, qui omnia porrò agit, & quasi projicit.

29 Profugus propriè dicitur, qui procùl à sedibus suis vagatur, quasi porrò fugatus.

30 Peregrinus longè à patria positus, sicùt alienigena.

31 Projectus, quasi longè, & procùl jactatus, sicùt, & produxit, quasi porrò illum duxit, & provocavit, quasi porrò illum vocavit.

32 Projectus, quasi porrò ejectus, ac projactatus undè. Projectaque saxa Pachyni, id est, porrò jactata.

33 [2] Proscriptus, cujus bona palàm, & apertè scribuntur.

34 Præscriptus, ordinem significat, sicùt, & præscriptiones apud Jurisconsultos.

35 [3] Procinctus, expeditus, & armatus, undè: Et in procinctu, id est, cùm belli causa arma sumebant.

36 [4] Præcinctus, eo quòd antè se ponat aliquid, quo præcingitur. Undè, & de Domino dictum est: Præcinctus linteo, lavit pedes Discipulorum suorum.

37 [5] Prædo est, qui populando alienam invadit Provinciam. Prædo ab abigendo prædas dictus, & prædo qui prædam habet.

38 Prædator est, cui de præda debetur aliquid.

39 Plagiator, ἀπὸ τȣ̃ πλαγίȣ, id est, obliquo, quòd non certa via gradiatur, sed pelliciendo dolis.

40 [6] Piratæ, sunt prædones maritimi ab incendio navium transeuntium, quas capiebant dicti. Nàm Πῦρ ignis est.

41 Pugillator, qui de manu in manum nummorum aliquid subtrahit.

42 Peculator, pro eo quòd sit pecuniæ publicæ defraudator.

43 Proditor, pro eò quòd detegit. Itèm proditor, perditor: ut unius ob iram Prodimur.

44 Perfidus, quia fraudulentus est, & sine fide, quasi perdens fidem.

45 [7] Perjurus, quia perperè jurat, id est, malè jurat. Perjurus autem in verbo r. non habet. Nàm pejero, & dejero dicimus.

46 [8] Prævaricator, malè fidei advocatus, & qui, vel in accusando nocitura, vel in defendendo profutura prætereat, aut inutilitèr, dubièque ponat mercedis gratia, scilicèt corruptus. Cicero: Quid enim tam prævarum? id est, valdè varum.

47 Pellax, dolosus, & fallax, à pelle, id est, vultu. Foris enim ut fallat arridet, sed nequitiam intus gerit.

48 Profanus, quasi porrò à fano. Sacris enim illi non licèt interesse.

Par-

(1) Procax. è *Serv. Æn.* 1.

(2) Præscript. ordinem signific. *Præscriptiones appellam Jurisconsulti exceptiones, illas præsertìm, quæ longi temporis objectione actiones excludunt. Cujus nominis origo fortassè, quod earum formula præscripta esset, aut in edictis Prætorum, aut in actionum formulis. Sic etiam præscriptis verbis actio.*

(3) Procinctus. *Vid. Fest.*

(4) Præcinctus. *Ex August. in Ps.* 92.

(5) Prædo. è *Serv. Æn.* 10.

(6) Piratæ ab incendio. *At Græcis πειρατὴς, non πυρατὴς Hesich. πειρατὴς κακȣ̃ργὸς.*

(7) Perjurus in verb. r. non habet. *Immò, & nomen ipsum in vetustiss. Cod. Salm.* Pejurus, *bis sine r scribitur. Sunt autem hæc Serv. Æn.* 2.

(8) Prævaricator. *Plin. lib.* 8. *cap.* 19. Arator nisi incurvus prævaricatur. Indè translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caveatur ubi inventum est. *Quod autem à vario deduxisse Cicero videtur in Partitionibus, cum dicit:* Prævaricationis nomen significat, cum qui in contrariis causis, quasi variè esse positus videatur: *Non prorsùs diversa notatio est, nàm, & varium à varo fortassè descendit. Quamquam id exigere iniquum est, cum præsertìm.* Quid enim tàm prævarium *in quibusdam libris legatur.*

49 [1] Parracida, propriè dicitur interfector parentis, quamvis quidam veteres hùnc parenticidam dixerint: quoniam parricidium, & homicidium in quocumque intelligi possit, cùm sint homines hominibus pares.

50 Persecutor non semper pro malo intellegitur, undè, persecutus, perfectè secutus.

51 [2] Publicanus est, qui vectigalia publica exigit, vel qui per publica negotia sæculi lucra sectatur: undè, & cognominatus est.

52 Peccator, à pellice, id est, meretrice vocatus, quasi pellicator, quod nomen apud antiquos tantùm flagitiosum significabat, posteà transiit hoc vocabulum in appellationem omnium iniquorum.

53 Prostitutæ meretrices, à prosedendo in meritoris, vel in fornicibus.

54 [3] Pellex, apud Græcos propriè dicitur à Latinis concuba. Dicta autem à fallacia, id est, versutia, sub dolositate, vel mendacio.

55 Procurvus, quasi per longum curvus.

56 [4] Pavidus est, quem vexat trepidatio mentis (habet enim cordis pulsationem, cordis motum) nàm pavire ferire est, undè, & pavimentum.

57 Petræ autem, & rupes à duritia saxorum nominantur.

58 Pusillanimis, pusillo animo.

59 [5] Petulcus, dictus ab appetendo, undè etiam, & meretrices petulcas vocamus.

60 Pisinus, à pusione.

61 Productus, quasi porrò ductus.

Q

1 QUæstor, à quærendo dictus, quasi quæsitor.

2 Quæstuosus querimoniosus.

3 Querulus, quia querelam infert.

4 Quietus, quod sit ipse sibi animo securus, neminem tangens.

R

1 REligiosus [6] ait Cicero, à relegendo appellatur, qui retractat, & tanquàm relegit ea, quæ ad cultum divinum pertineant. Hi sunt dicti religiosi ex religendo, tanquàm ex eligendo, eligentes, ex diligendo, diligentes, ex intelligendo, intelligentes.

2 [7] Rationator dictus, [8] vir magnus, quia de omnibs rebus, quas esse mirabiles constat, possit reddere rationem.

3 Retractator repetitor, [9] nàm retractare, est repetere, quod omiseras.

4 Resipiscens, eò quòd mentem, quasi post insaniam recipit, aut quia resipit, qui asperè desierat. Castigat enim seipsum dementiæ, & confirmat animum suum ad rectiùs vivendum, cavens, nè iterùm corruat.

5 Repentinus, à repente. [10] Repens autem, & adverbium, & nomen potest esse.

6 Robustus, fortis, validus, à fortitudine roboreæ arboris appellatus.

7 Rapidus, velox pedibus.

Rap-

(1) Parracida. *Ità Gotthici libr. non parricida.*
(2) Publicanus. *Cajus cap. 16. de Verb. sign.* eum qui vectigal. Pop. Rom. conductum habet publicanum appellamus.
(3) Pellex apud Græc. *Vid. Fest. Agell. & Paul. cap. 144. D. de Verb. sign.*
(4) Pavidus-habet enim cordis puls. *Respexisse videtur ad Virgilii verba*; corda pavor pulsans.
(5) Petulcus. *è Serv. Georg. 4. ad v.* Hœdique petulci.
(6) Religiosus ait Cic. *2. de Nat. Deor.*
(7) Rationator. *Sic in Gotth. o. eaque scriptura Chaconi placebat. Nàm ratiocinator alius est.*
(8) Vir magnus. *Magus volebat A. Augustinus.*
(9) Nàm retractare. *è Serv. Æn. 7. ad v.* Mos erat Hesperio in Latio.
(10) Repens autem. *Ex eod. Æn. 12.*

8 Raptor, eo quòd corruptor. Indè, & rapta eo quod corrupta est.

9 [1] Reus, à re de qua obnoxius est, & reatus à reo est nuncupatus.

10 Reus majestatis, primùm dictus, qui adversus Rempublicam aliquid egisset, aut quicumque hostibus consensisset. Dictus autem reus majestatis, quia majus est lædere patriam, quàm civem unum. Posteà autem, & hi rei majestatis dicti sunt: qui adversus majestatem Principis egisse viderentur, vel qui leges inutiles Reipublicæ detulerant, vel utiles abrogaverant.

11 Rixosus, à rictu canino dictus. Sempèr enim ad contradicendum paratus est, & jurgio delectatur, & provocat contendentem.

12 Rusticus, dictus quòd rus operetur, id est, terram.

S

1 SApiens, dictus à sapore, quia sicùt gustus aptus est ad discretionem saporis ciborum: sìc sapiens ad dinoscentiam rerum, atque causarum, quod unumquodque dignoscat, atquè sensu veritatem discernat. Cui contrarius est insipiens, quod sit sine sapore, nèc alicujus discretionis, vel sensus.

2 Studiosus, quasi studiis curiosus.

3 [2] Sanctus, veteri consuetudine appellatus, eo quòd hi qui purificari volebant sanguine hostiæ tangebantur, & ex hoc sancti nomen acceperunt.

4 [3] Sincerus, quasi sine corruptione, cui contrarius est insincerus, vitiatus corruptus.

5 Supremus, summus ab eo, quòd superemineat. Undè, & supremè pater dicimus.

6 Sublimis, ab altitudine vocatus honoris: nàm propriè sublime dicitur, quod in alto est: ut, sublimemque feres ad sidera Cœli.

7 [4] Speciosus, à specie, vel aspectu: sicùt formosus à forma.

8 [5] Sollers, quod sit solicitus in arte, & utilis. Sollers enim apud antiquos dicebatur, qui erat omni bona arte instructus. Terentius: Adolescentem sollertem dabo.

9 [6] Superstitiosos, ait Cicero, appellatos, qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sibi sui liberi superstites essent.

10 Solicitus, quia sollers, & citus, atquè inrequietus.

11 Sedulus, familiare verbum Terentii: Hoc est sine dolo, aliàs assiduus.

12 [7] Sodales, dicuntur, qui ad symbolum convenire consueverunt, quasi sua edentes, aliàs quasi sedales, quod simul sedeant. [8] Socii dicuntur propter periculi, & operis societatem, quasi in unam caligam, & uno vestigio manentes.

13 Stultus, hebetior corde, sicùt quidam ait: Ego me esse stultum existimo: fatuum esse non opinor, id est, obtusis quidèm sensibus, non tamen nullis. [9] Stultus est, qui per stu-

(1) Reus, à re de qua obnoxius. *Cic. 2. de Orat.* Reos autem appello non eos modò, qui arguuntur, sed omnes, quarum de re disceptatur.

(2) Sanctus. *Vid. Serv. Æn. 12. ad v.* Qui fœdera fulmine sancit, *aut ad verba Pauli potiùs respexit*: Et omnia penè in sanguine secundùm legem mundantur, & sine sanguinis effusione non fit remissio.

(3) Sincerus. è *Serv. Georg. 4.*

(4) Speciosus è *Serv. Æn. 1. Quamvis aliàs formosum non à forma, sed à formo dutat Isidorus.*

(5) Sollers. *Donat. in Eunuch.*

(6) Superstitiosos ait Cic. 2. *de Nat. Deor.*

(7) Sodalis. *Tres etymologiæ indicantur à Festo, ut sodales sint, vel ex suo edentes: vel una sedentes, quasi sedales; vel suadentes, quarum duas priores posuit Isidorus.*

(8) Socii. *Quasi in eod. socco insistentes.*

(9) Stultus est, qui per stupor. è *Serv. Æn. 11. ad v.* Quis metus? o. n. d. sempèr inertes.

stuporem non movetur injuria, sævitiam enim perfert, nèc ultus est, nèc ullo ignominiæ commovetur dolore.

14 [1] Segnis, id est, sine igne, ingenio carens (se autem sine significat: ut sedulus sine dolo, securus, quasi sine cura) id est, frigidus, per quod inutiles accipimus.

15 Stupidus, sæpiùs stupens.

16 Superbus dictus, quia super vult videri, quàm est: Qui enim vult supergredi, quod est, superbus est.

17 Susurro, de sono locutionis appellatus, quia non in facie alicujus, sed in aure loquitur de altero detrahendo.

18 Seditiosus, qui dissensionem animorum facit, & discordias gignit: quàm Græci διάστασιν dicunt.

19 Severus, quasi sævus verus, tenet enim sine pietate justitiam.

20 Simulator, dicitur à simulacro. Gestat enim similitudinem ejus, quod non est ipse.

21 [2] Suasor, decipiens, id est, in suam sortem trahens.

22 Studiosus.—

23 [3] Scrupulosus, animi minuti, & asperi. Scrupus enim est arena durior.

24 [4] Sacrilegus, dicitur ab eo, quòd sacra legit, id est, furatur.

25 Sicarius vocatur, qui ad perpetrandum scelus telis armatus est. Sica enim gladius est à secando vocatus.

26 [5] Scævus sinister, atque perversus, ἀπὸ τȣ̃ σκαιȣ̃. Est enim pessimi, & crudelis animi.

27 Scenicus, qui in theatro agit. Theatrum enim scena est.

28 [6] Scorta, quæ à Græcis quoquè σκύτεα vocabantur, quo defricantur pelles, quibus corruptela fit.

29 Spurcus, quòd sit impurus.

30 [7] Scelerosus, sceleribus plenus, ut lapidosus locus, & arenosus. Plùs est autem scelerosus, quàm sceleratus.

31 Sator, seminator, vel pater à semine.

32 [8] Scurra, qui sectari solet quempiam cibi gratia. A sequendo igitùr indè scurra appellatus. Idem assecla, à sequendo.

33 Satelles, quòd adhæreat alteri, sivè à lateris custodia.

34 Suffectus, in loco alterius suppositus, quasi suffactus. Undè, & Consulem suffectum dicimus eum, qui pro alio substituitur.

35 Secundus, quia secus pedes, & tractus est sermo à sequentibus servis pedissequis. Undè, & secunda fortuna dicitur, quod secundum nos est, id est, propè nos. Indè, & res secundæ, id est, prosperæ. Secundæ autem à sequendo sunt dictæ.

36 [9] Stipulator, promissor. Stipu-

(1) Segnis, id est, sine igne. *è Serv. Æn. 1. Hunc locum dispunctione sola restituimus.*

(2) Suasor d. i. i. s. s. trahens. *Al.* suasor à suadendo, quèm vult decipere. *Utraque scriptura Gotthicorum librorum.*

(3) Scrupulosus. *è Serv. Æn. 6.*

(4) Sacrilegus. *Ex eod. eclog. 8.*

(5) Scævus. *Ex eod. Æn. 3. ad v.* Scæaque amplector limina portæ. *Gloss.* σκαιὸς Scævus, & Scæva ἀριστερὰ χεὶρ, *& Non. in* obscævavit.

(6) Scorta. *Vid. Fest. & Epitom.*

(7) Scelerosus--Plus est autem scelerosus. *Donat. in Eunuch.* Scelerosus propriè auctor est scelerum, sceleratus in quo scelus sit constitutum, vel commissum.

(8) Scurra. *Vid. Fest. & Scalig.*

(9) Stipulator--stipular. n. promittere. *Rectè Gotth. o. Gloss.* ἐπερωτῶμαι; promitto, spondeo, stipulor. *Item* ἐπερωτῶ consulto, interrogo, stipulo, *seu mavis* stipulorum. *Nàm stipulor commune, ut ait Priscianus lib. 5. citans ad id Suetonium lib. 8. Pratorum. Festus in* Stipe: Stipem esse nummum signatum, testimonio est, & id quod datur stipendium militi; & cum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur, *vel (ut edidit Ful. Ursinus)* Stipem dicebant pecuniam signatam, quod stiparetur: ideò stipulari dicitur is, qui interrogatus spondet. *Ergò cum stipulari commune sit, interrogationemque, & sponsionem contineat: rectè quoque ead. Gloss.* ἐπερώτησις interrogatio, stipulatio. *Et* Stipulatio Ἱκανοδοσία. *Itemque* Ἱκανοδοσία satisdatio. *Satisdatio autem, &* Ἱκανοδοσία *promittentis sunt, non interrogantis. Hac proptereà pluribus, quia A. August. stipulari rogare esse volebat, non promittere, & stipulatorem eum, qui rogaret nullo modo, qui promitteret.*

pulare enim promittere est, ex verbis jurisperitorum, qui etiam stipulum firmum appellaverunt.

37 Sanus, à sanguine, quia sine pallore est.

38 Sospes.—

39 (1) Salus, à sale nomen accepisse putatur.

40 Subtilis, ab extenuatione dictus.

41 (2) Sequester dicitur, qui certantibus medius intervenit, qui apud Græcos ὁμέσος dicitur, apud quem pignora deponi solent. Quod vocabulum à sequendo factum est, quòd ejus, qui electus sit, utraque pars fidem sequatur.

42 Sessilis, quod non videtur stare, sed sedere.

43 Surdus, à sordibus humoris aure conceptis: & quamvis multis casibus accidat, nomen tamen æger ex prædicto vitio retinet.

44 Siccus, quod sit exsuccatus, sivè per antiphrasin, quòd sit sine succo.

45 (3) Sepultus dictus, eo quòd sit sine palpatione, vel sine pulsu, id est, sine motu.

46 (4) Sajo, ab exigendo dictus.

47 Sutor, à suendis pellibus nominatur.

48 Subulcus, porcorum pastor, sicùt bubulcus à cura boum.

T

1 Tutor, qui pupillum tuetur, hoc est, intuetur, de quo in consuetudine vulgari dicitur. Quid me mones? Et tutorem, & pædagogum olim obrui.

2 (5) Testes dicti, quòd testamento adhiberi solent, sicùt signatores, quod testamentum signent.

3 (6) Tetricus, mons in sabinis asperrimus. Undè, & tristes homines tetricos dicimus.

4 Taciturnus, in tacendo diuturnus.

5 Trutinator, examinator ex judicii libra perpendens recta translatione à trutina, quæ est gemina ponderum lanx.

6 Tristis.----

7 Tenax, nummi cupidior, quod teneat. (7) Interdùm, & pertinax.

8 Truculentus.----

9 (8) Torvus, terribilis, eò quod sit torto vultu, & turbulento aspectu, ut: Torva leæna, & cernimus astantes nequicquàm lumine torvo.

10 (9) Turbidus.----

11 Terribilis.----

12 Teter, ab obscura, tenebrosaque vita. Teterrimus pro fero nimium. Tetrum enim veteres pro fero dixerunt: ut Ennius, tetrosque elephantos.

13 Terribilis, quia timorem habet, & timetur.

14 Tergiversator, quòd animum qua-

(1) Salus, à sale. *Quod corruptionem prohibeat.*

(2) Sequester. *Serv. Æn.* 11. *ad v.* Pace sequestra: media (*inquit*) nàm sequester est medius inter duos altercantes apud quem aliquid ad tempus seponitur. *Gloss.* Sequester μισητὴς, ἴντγιτος, συνθηκοφύλαξ. *Vid. Agell. lib.* 20. *cap.* 10. *& Jurisconsultor. libros.*

(3) Sepultus. *è Serv. Æn.* 6. *ad v.* Custode sepulto.

(4) Sajo. *Gotthorum vox, quam, & nos retinemus, & sapè legitur in Gotthicis legibus, & membranis, & apud Cassiodorum. In Concilio verò Emeritensi cap. 8. mendosè* Salomonem *pro* Sajonem *habent aliqui codices. Illud adnotandum, I. consonans eo modo prolatum à Gotthis, quo à nobis gi, & ge. Idque non modo scriptura ipsa sagio, qua in quibusdam libris est, & Germanus sager eadem significatione, sed notatio quoque Isidori satis demonstrat.*

(5) Tesres. *Sup. lib.* 5. *cap.* 21.

(6) Tetricus. *è Serv. Æn.* 7. *ad v.* Qui Tetricæ horr. cautes.

(7) Interdùm, & pertinax. *Elegantèr utrumque conjunxit Plautus.* Quid ais, tenaxne ejus pater? Ph. immo ædepol pertinax.

(8) Torvus terribilis. *è Serv. Æn.* 10. *ad v.* Una torvus Abas. *Eosdem nos rostrituertos dicimus.*

(9) Turbidus. *è Serv. Æn.* 4.

quasi tergum vertat hùc, & illùc, nèc facilè qualis sit intelligitur.

15 Temulentus, à temeto, id est, vino, dictus.

16 [1] Timidus, quòd timeat diù, id est, à sanguine, nàm timor sanguinem gelat, qui coactus gignit timorem.

17 Turpis, quòd sit informis, & torpeat.

V

1 VIR, [2] à virtute.

2 Utilis, ab utendo benè sua, vel quod benè quid uti possit, sicùt docilis, quod doceri possit.

3 Verus, à veritate, hìnc, & verax. Major est veritas, quàm verus, quia non veritas à vero, sed verus à veritate descendit.

4 Veridicus, quia verum dicit, & veritatis assertor est.

5 Verecundus, quia verum factum erubescit.

6 [3] Viridis, vi, & succo plenus, quasi vi rudis.

7 Venustus, pulcher, à venis, id est, sanguine.

8 Vivens.----

9 Vivus.----

10 Varius, quasi non unius viæ, sed incertæ, mixtæque sententiæ.

11 Versutus, eo quòd ejus mens in quolibet actu ad quamlibet fraudem facilè vertitur, undè, & versutia dicitur contorta sententia. Plautus: Versutior, quàm rota figularis.

12 [4] Villis, à villa, nullius enim urbanitatis est.

13 Versipellis, eo quòd in diversa vultum, & mentem vertat. Indè, & versutus, & callidus.

14 Violentus, quia vim infert.

15 [5] Vecors, mali cordis, & malæ conscientiæ.

16 Vagus, quia sine via.

17 Vanus, à Venere etymologiam trahit. Itèm vanus inanis, falsus, eo quòd sine memoria evanescat.

18 Vesanus, non probè sanus.

19 Vinolentus, qui, & satis bibit, & difficilè inebriatur.

20 [6] Vexatus, id est, portatus, ab eo quòd est veho, vexo, vecto, ut vexasse sit portasse.

21 Veneficus, eo quòd venenum mortis causa paravit, aut præstitit, aut vendidit.

22 [7] Vector, quasi vehitor. Est autem vector, & qui vehit, & qui vehitur.

23 Venator, quasi venabulator, à venabulo, scilicèt, quo bestias premit: [8] Quatuor autem sunt venatorum officia: Vestigatores, Indagatores, Alatores, Pressores.

(1) Timidus-- id est, à sanguine. *Hoc est, fit propter sanguinem.* Nàm timor sangui, &c. *Quæ sunt Servii verba Æn.* 3.

(2) Vir à virtute. *Physica, non Grammatica, hoc est, non vocis, sed rei ipsius origo; qua de re in præfatione hujus libri. Nàm virtus potiùs à viro, vir à vi, quod major in eo vis, quàm in fœmina, nominatus; ut ait Lactantius in lib. de Opif. cap. 12. eandem rationem sequitur paullò-post in vero, & veritate.*

(3) Viridis, vi, & succ. pl. q. virudis. *Varro.* Viridis à vi quadam humoris, quæ si exaruit, moritur.

(4) Villis à villa, &c. *Hæc non leguntur in vetustioribus libris.*

(5) Vecors. *Festus*: Vecors turbati, ac mali cordis. *At Labeo*: Vecors sine corde. Vesanus sine sanitate.

(6) Vexatus. *è Serv. eclog.* 6.

(7) Vector. *Ex eod. Æn. 4. ad v.* Nescius, illa fuga, &c.

(8) Quatuor sunt veneratorum officia. *Vestigatorum munus vox ipsa ostendit satis. Alia duo expressit Virgilius uno versu:* Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt. *Pressorum officium ex eleganti verbi premendi significatione constabit. Significat enim interdùm fugientem insequi, atque ità urgere, ut prope prendas: nos ir al alcance dicimus*: Hanc fugerent Graji, premeret Trojana juventus. *Æn. 1. & 2.* Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus: Insequitur, jam, jamque manu tenet, & premit hasta.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

ETYMOLOGIARUM

LIBER UNDECIMUS.

DE HOMINE, & PORTENTIS.

CAPUT PRIMUM.

De Homine, & partibus ejus.

1 NATURA (1) dicta ab eo, quod nasci aliquid faciat. Gignendi enim, & faciendi potens est. (2) Hanc quidam Deum esse dixerunt, à quo omnia creata sunt, & existunt.

2 Genus à ginendo dictum, cui derivatum nomen à terra, ex qua omnia gignuntur, γῆ enim Græcè terra dicitur.

3 Vita dicta propter vigorem, vel quod vim teneat nascendi, atquè crescendi. Undè, & arbores vitam habere dicuntur, quia gignuntur, & crescunt.

4 Homo dictus, quia ex humo factus est, sicùt dicitur in Genesi: Et creavit Deus (3) hominem de humo terræ. Abusivè autem pronuntiatur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ, & corporis.

5 (4) Nàm propriè homo ab humo. (5) Græci autem hominem, ἄνθρωπον appellaverunt, eo quòd sursùm spectet sublebatus, ab humo ad contemplationem artificis sui. Quod Ovidius Poëta designat, cùm dicit: Pronaque, cùm spectem animalia cætera terram: Os homini sublime dedit, Cœlumque videre Jussit, & erectos ad sidera tollere vultus. Qui ideò erectus Cœlum aspicit, ut Deum quærat, non ut terram intendat, (6) velutì pecora, quæ natura prona, & ventri obedientia finxit.

6 (7) Duplex est autem homo, interior, & exterior. Interior homo, anima: exterior homo, corpus.

7 (8) Anima autem Gentilibus nomen accepit, eo quod ventus sit. Undè, & ventus Græcè ἄνεμος dicitur, quod ore trahentes aërem vivere videamur. Sed apertissimè falsum est, quia multò priùs gignitur anima, quàm concipi ore aër possit, quia jàm in genitricis utero vivit. Non est igitur aër anima, quod quidam putaverunt, qui non potuerunt incorpoream ejus cogitare naturam.

8 Spiritum idem esse, quod animam, (9) Evangelista pronuntiat dicens: Potestatem habeo ponendi animam meam,

(1) Natura dicta est. *Verba sunt Servii Georg. 2. ad verba:* Quippè solo natura subest.
(2) Hanc quidèm. *Ex Lact. lib. 2. cap. 1.*
(3) Hominem de humo terræ. *Ità vetustissimi quique libri, secutusque est (ut solet)* lxx. *Interp.*
(4) Nàm propriè homo ab hum. *Hieron. Joël. 2.*
(5) Græcè autem ἄνθρωπ. *Ex eod. Lact. loco.*
(6) Velutì pecora. *è Sallustio in Catilin.*
(7) Duplex est autem homo. *Ex Hieron. Ezech. 14.*
(8) Anima autem Gentilibus. *Ità Gotth. cc. vid. Lact. de Opif. cap. 17.*
(9) Evangelista pronuntiat. *Joann. cap. 10.*

meam, & rursùs potestatem habeo sumendi eam. De hac quoquè ipsa Domini anima passionis tempore memoratus Evangelista ità protulit, dicens: Et inclinato capite [1] emisit spiritum. Quid est enim emittere spiritum, nisi animam ponere? Sed anima dicta propter quod vivit: spiritus autem, vel pro spirituali natura, [2] vel pro eo, quòd inspiret in corpore.

9 Itèm [3] animum idem esse, quod animam: [4] Sed anima vitæ est, animus consilii. Undè dicunt Philosophi, etiam sine animo vitam manerè, & sine mente animam durare: undè, & amentes, nàm mentem vocari, ut sciat: animum, ut velit.

10 Mens autem vocata, quod emineat in anima, vel quod meminit. Undè, & immemores amentes, quapropter non anima, sed quod excellit in anima mens vocatur, tanquàm caput ejus, vel oculus. Undè, & ipse homo secundum mentem imago Dei dicitur. Ità autem hæc omnia adjuncta sunt animæ, ut una res sit. Pro efficientiis enim causarum diversa nomina sortita est anima. Nàm, & memoria mens est, undè, & immemores amentes: [5] dùm ergò vivificat corpus, anima est: dùm vult, animus est: dùm scit, mens est: dùm recolit, memoria est: dùm rectum judicat, ratio est: dùm spirat, spiritus est: dùm aliquid sentit, sensus est. Nàm indè animus sensus dicitur pro iis, quæ sentit, undè, & sententia nomen accepit.

11 Corpus dictum, eo quòd corruptum perit. Solubile enim, atque mortale est, & aliquandò solvendum.

12 Caro autem, à creando est appellata.

13 [6] Crementum enim semen est masculi, undè animalium, & hominum corpora concipiuntur. Hìnc, & parentes creatores vocantur.

14 [7] Caro autem ex quatuor elementis compacta est. [8] Nàm terra in carne est, aër in halitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elementa suam quæque partem, quibus quid debetur compage resoluta.

15 [9] Caro autem, & corpus diversa significant. In carne sempèr corpus est, non sempèr in corpore caro: nàm caro est quæ vivit, idem, & corpus. Corpus, quod non vivit, idem non caro. Nàm corpus dicitur, aut quod post vitam mortuum est, aut sine vita est conditum. Interdùm, & cùm vita corpus, & non caro, ut herba, & lignum.

16 Sensus corporis quinque sunt: visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur, & clauduntur, duo sempèr patentes sunt.

17 [10] Sensus dicti, quia per eos ani-

(1) Emisit sp. *Joan.* 17. tradidit sp. *Matheus* emisit. *Sed eod. modo auctor libri de Sp. & Anim.*
(2) Vel pro eo quod spiret. *Ead. in lib. de Spiritu, & Anim. c.* 34. *Quod opus non esse Hugonis de S. Vict. hac, atque alia in codicibus nostris Hugone antiquioribus satis ostendunt.*
(3) Animum idem esse, quod animam. *Ex Lact. de Opif. cap.* 18.
(4) Sed anima vitæ, animus consilii. *è Serv. Æn.* 10. *ad v.* Sanguisque, animusque seq. *Suntque in eod. lib. de Spir. & Anim.*
(5) Dum ergò vivif—accep. *In eod. lib. Desp. cap.* 34.
(6) Crementum. *è Placidi glosis, ut sup. lib. 9. cap.* 5.
(7) Caro autem ex quatuor elem. *Ità CC. O.* corpus *scribebat Chacon ex Lact. & Hieron. non rectè, nisi* corpora nostra, *ex Lact. vel* corpora humana, *ex Hier. scribas, siquidèm carnis nomine statim dicturus est, vitam contineri, corporis non item. Nequè obstat, quod carnem, & totum, & partem videtur facere; dum subdit,* nàm terra in carne est; *id enim ità dicitur, ut quasi manifestum, & evidens ponatur, quo cæteris elementis minus aliquanto notas sedes assignare pergat.*
(8) Nàm terra in carn. *Lact. lib. 2. cap.* 12.
(9) Caro autem, & corp. *Ex Hieron. Ep. ad Pammach. advers. error. Joann. Hierosolymitan.*
(10) Sensus dict. *Eod. lib. de Spirit.*

anima subtilissimè totum corpus agitat vigore sentiendi.

18 [1] Undè, & præsentia nuncupantur, quod sint præ sensibus, sicùt præ oculis, quæ præstò sunt oculis.

19 Visus est, qui à Philosophis humor vitreus appellatur. [2] Visum autem fieri quidam asseverant, aut externa ætherea luce, aut interno spiritu lucido [3] per tenues vias à cerebro venientes, atquè penetratis tunicis in aërem exeuntes, & tùnc commixtione similis materiæ visum dantes. [4] Visus dictus, quòd vivacior sit cæteris sensibus, ac præstantior, sivè velocior, ampliùsque vigeat, quantùm memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, undè omnia manant, ex quo fit, ut ea, quæ ad alios pertinent sensus, videre dicamus, velutì cùm dicimus: Vide quomodò sonat, vide quomodò sapit, sic, & cætera.

20 Auditus appellatus, [5] quod voces hauriat, hoc est aëre verberato suscipiat sonos.

21 Odoratus, quasi aëris odore attactus. Tacto enim aëre sentitur, sic, & olfactus, quod odoribus afficiatur.

22 Gustus, à gutture dictus.

23 Tactus, eo quòd pertractet, & tangat, & per omnia membra vigorem sensus aspergat. [6] Nàm tactu probamus quicquid cæteris sensibus judicare non possumus. Duo autem tactus genera sunt, nàm aut extrinsecus venit, quod feriat, aut intùs in ipso corpore oritur.

24 Unicuique autem sensui propria natura data est. Nàm quod videndum, est oculis capitur: quod audiendum, auribus: mollia, & dura tactu æstimantur: sapor gustu, odor naribus ducitur.

25 [7] Prima pars corporis caput, datumque illi hoc nomen, eo quòd sensus omnes, & nervi indè initium capiant, [8] atquè ex eo omnis vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Undè ipsius animæ, quæ consulit corpori quodammodò personam gerit.

26 Vertex est ea pars, qua capilli capitis colliguntur, & in qua cæsaries vertitur, undè, & nuncupatur.

27 Calvaria, ab ossibus calvis dicta, [9] per defectionem, [10] & neutralitèr pronuntiatur.

28 Occipitium, capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel quod sit capiti retrorsùm.

29 [11] Capilli vocati, quasi capitis pili, facti: ut, & decorem præstent, & cerebrum adversus frigus muniant, atquè à sole defendant.

30 Pili autem dicti à pelle, è qua prodeunt, [12] sicùt, & pilum dicitur à pila, ubi pigmentum contunditur.

31 [13] Cæsaries, à cædendo vocata, ideo-

(1) Undè, & præsenti. *Sup. lib. 10. litt. P.*
(2) Visum autem fieri quid. *Prioris opinionis auctor Aristoteles; alterius Empedocles, & Plato, quos Galenus secutus est.*
(3) Per tenues vias. *Al. Venas.*
(4) Visus dictus, quòd vivacior. *Itaque Græci, cum aliorum sensuum verbis gignendi casum tribuant, videndi verbo, quod efficientiæ plus habeat, accusativum dedere, quo Platonis opinio adjuvari putatur.*
(5) Quod voces hauriat. *Ex Lact. cap. 8. lib. de Opif.*
(6) Nàm tactu probamus. *Ambros. 6. Hexam. cap. 9.* Plerumque n. tactu probamus, quæ oculis probare non possumus.
(7) Prima pars corp. cap. datumq. illi hoc nom. *Lact. de Opif. cap. 5.* In summò vero caput colocavit, datumque illi hoc nomen, ut quidem Varro ad Ciceronem scribit, quod hìnc capiant initium sensus, ac nervi.
(8) Atque ex eo omnis vigendi causa oriatur. *Ambros. ibid.* Viciniores oculi sunt cerebro, undè omnis manat usus vigendi.
(9) Per defectionem. *Nempè à calvendo, ut calumnia, & cavillatio, teste Cajo cap. 233. de Verb. signif. Gloss.* Calvor ἐξαπατῶ.
(10) Et neutralitèr pronuntiatur. *Id est, non tantum fœminino genere. Gloss.* Calvarium. κράνιον. *Item* Calvaria κράνιον.
(11) Capilli q. capitis pili. *Aug. Dialect. cap. 6.*
(12) Sicùt, & pilum d. a. pila. *Varro à pinsendo: Servius à Pilumno ducit.*
(13) Cæsaries -- virorum est. *Verba Servii Æn. 8. ad v.* Namque ipsam decoram Cæsariem.

ideoque tantùm virorum est. [1] Virum enim tonsum decet, mulierem non decet.

32 [2] Comæ, sunt propriè non cæsi capilli, & est Græcus sermo. [3] Nàm comas Græci caimos à secando nominant, undè, & κείρειν tondere dicunt. Undè, & cirri vocantur, quod etiam iidem [4] Græci μαλλὸν vocant.

33 Crines, propriè mulierum sunt. Dicti autem crines,eo quòd vittis discernantur. Undè, & discriminalia dicuntur, quibus divisi religantur.

34 Tempora sunt, quæ calvariæ dextra, lævaque subjacent. Quæ ideò sìc nuncupantur, quia moventur, ipsaque mobilitate, quasi tempora quibusdam intervallis mutantur.

35 [5] Facies dicta ab effigie. Ibi est enim tota figura hominis, & uniuscujusque personæ cognitio.

36 Vultus verò dictus, eo quòd per eum animi voluntas ostenditur: secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Undè, & differunt sibi utraque: nàm facies simplicitèr accipitur de uniuscujusque naturali aspectu: vultus autem animorum qualitates significat.

37 [6] Frons, ab oculorum foraminibus nominata est. Hæc imago quædam animi, mentis motum specie sua exprimit, dùm, vel læta, vel tristis est.

38 [7] Oculi vocati, sivè quia eos ciliorum tegmina occulunt: nè qua incidentis injuriæ offensione lædantur, sivè quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intùs positum. Hi inter omnes sensus viciniores animæ existunt: in oculis enim omne mentis indicium est, undè, & animi perturbatio, vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem, iidem, & lumina. Et dicta lumina, quòd ex eis lumen manat, vel quòd initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecùs acceptam visui proponendum refundant.

39 Pupilla, est medius punctus oculi, in quo vis est videndi, ubi, quia parvæ imagines nobis videntur, propterea pupillæ appellantur. Nàm parvuli pupilli dicuntur. Hanc plerique pupulam vocant: vocatur autem pupilla, quòd sit pura, atquè impolluta, ut sunt puellæ. [8] Physici dicunt, easdem pupillas, quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio.

40 Circulus verò, quo à pupilla partes albæ oculi separantur discreta nigredine. Corona dicitur, quòd rotunditate sui ornent ambitum pupillæ.

41 [9] Volvos autem quidam appellant ipsos vertices oculorum ex similitudine bolborum.

42 [10] Palpebræ, sunt sinus oculorum, à palpitatione dictæ, quia sempèr moventur. Concurrunt enim invicèm, ut assiduo motu reficiant obtutum. [11] Munitæ sunt autem vallo capillorum, ut, & apertis oculis si quid inciderit repellatur, & somno con-

(1) Virum n. tonsum. *Ambros. de Cæsarie.* Alium sexum crinita, alium tonsa decet.
(2) Comæ. *Verba sunt Servii Æn. 5. ad v.* Tonsa coma pressa corona.
(3) Nàm comas Græci caimos. *Ità plerique omnes Gotthici libri. Nàm* culmos *Salmaticensis eodem referri potest ex caracterum affinitate, aliorum librorum monstra, qualia ferè occurrunt quoties è sermone Græco aliquid petitur, non est operæpretium proferre.*
(4) Græci mallon. *Gloss.* μαλλὸς cirra, villus.
(5) Facies, &c. *Ambros. ibid.* Quid sine capite est homo? Cùm totus in capite sit, cùm caput videris, hominem agnoscis.
(6) Frons. *Ex Lact. cap. 8. & Ambros. loco cit.*
(7) Oculi voc. *Ex eod. Lact.*
(8) Physici dicunt. *Verba Servii Æn. 4. ad v.* Dat somnos adimitque, &c.
(9) Volvos autem quidam. *Lib. 17. cap. 10.* Volvi appellati, quod sint volubiles, & rotundi, ab aliis βολβοὶ, & *bulbi: ab Isidoro perpetuò volvi consentientibus omnibus libris. Al.* à similitudine valvar. *Addit. Tarr. 6.* Valvuli folliculi fabæ.
(10) Palpebræ. *è Serv. Æn. 4. ad v.* Sinum lacrymis impl. obortis. *Et Lact. cap. 10. de Opif.*
(11) Munitæ sunt autem. *Ex Cic. 2. de Natur. Deor. vel ex Ambros. loco cit.*

conniventibus tanquàm involuti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis, quibus se utræque clausæ contingunt, extant adnati ordine servato pili, tutelam oculis ministrantes, nè irruentes facilè injurias excipiant, & ex eo noceantur, ut pulveris, vel cujuscumque crassioris materiæ arceant contactum, aut ipsum, quoque aërem concidendo mitificent, quo tenuem, atquè serenum faciant visum.

43 Lacrymas, quidam à laceratione mentis putant dictas, alii existimant ideò, quod Græci δάκρυα vocant.

44 Cilia, sunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi, & dicta cilia, quod celent oculos, tegantque tuta custodia.

45 (1) Supercilia dicta, quia superposita sunt ciliis, quæ idcircò pilis vestita sunt: ut oculis munimenta prætendant, (2) & sudorem à capite defluentem depellant.

46 Intercilium verò, est medium illud inter supercilia, quod sine pilis est.

47 Genæ, sunt inferiores oculorum partes, undè barbæ inchoant: nàm Græcè γένειον barbæ. Hìnc, & genæ, quod indè incipiant gigni barbæ.

48 Malæ, sunt eminentes sub oculis partes ad protectionem eorum suppositæ. Vocatæ autem malæ, sivè quod infra oculos promineant in rotunditatem, quæ Græci μῆλα appellant, sivè, quod sint super maxillas.

49 Maxillæ, per diminutionem à malis, sicùt paxillus à palo, taxillus à talo.

50 Mandibulæ, sunt maxillarum partes, ex quo, & nomen factum.

51 Barbam veteres vocaverunt, quod virorum sit, non mulierum.

52 * Aurium inditum nomen à vocibus hauriendis, undè, & Virg. Vocemque his auribus hausi. Aut quia vocem ipsam Græci αὐδὴν vocant, ab auditu. Per immutationem enim litteræ aures, quasi audes, nuncupatæ sunt. (3) Vox enim repercussa per anfractus earum sonum facit, quo sensum excipiant audiendi. (4) Pinnula, summa pars auris, ab acumine dicta. (5) Pinnum enim antiqui acutum dicebant: undè, & bipennis, & pinna.

53 (6) Nares idcircò nominantur, quia per eas, vel odor, vel spiritus nare non desinit: (7) sivè quia nos odore admonent, ut norimus aliquid, & sciamus: undè è contra inscii, ac rudes ignari dicuntur. Olfecisse enim, veteres scisse dicebant. Terentius: Ac non totis sex mensibus priùs olfecissem, quàm ille quidquàm cœperet?

54 Narium recta pars, propter quod æqualitèr sit in longitudine, & rotunditate porrecta: Columna vocatur: extremitas ejus: (8) Pirula, à formula pomi pyri. Quæ verò dextra, lævaque sunt: Pinnulæ ab alarum similitudine, medium autem, interfinium.

55 Os dictum, quod per ipsum, quasi per ostium, & cibos intùs mittimus, & sputum foras projicimus: (9) vel quia indè ingrediuntur cibi, indè egrediuntur sermones.

La-

(1) Supercilia. *Ambros.* Frontem geminæ rupes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendant.
(2) Et sudorem c. d. depell. *Ciceronis sunt verba.*
(3) Vox n. repercussa. *Ambros. ibid.*
(4) Pinnula summa pars. *Gloss.* Summa auricula πτερύγιον.
(5) Pinnum n. *Sic lib.* 17 *cap.* 7. *&* *lib.* 19. *cap.* 19.
(6) Nares—nare non desinit. *Ità C. R. & Lact. cap.* 11. *nostri mendosè* manare.
(7) Quia nos odore admon. *Ex Don. in Adelph.*
(8) Pirulam. *Hanc σφαίριον Græci, pinnulas πτερύγια, interfinium ἰσθμὸν appellant. Hoc idem interfinium, imbricem vocabit Arnobius. Septum voluisse videtur Lactantius, cum dixit:* Velut pariete per medium ducto intersepsit, atque divisit. *Theophil. lib.* 3. περὶ τῆς κατασκ· παρὰ τοῖς ἰατροῖς διάφραγμα, παρὰ δὲ τοῖς ποιηταῖς κίονα καὶ στύλον.
(9) Vel quia indè ingred. *Sic in Evang.* quia indè erat transiturus. *Sed* illùc, *vel* illàc *ex libris Tarr. legere, etiam licèt.*

56 Labia à lambendo nominata. Quod autem superiùs est, labium dicimus, quod inferiùs, eo quòd grossiùs sit, labrum. (1) Alii virorum labra, mulierum labia dicunt.

57 Linguæ à (2) ligando cibum putat Varro nomen impositum. Alii quod per articulatos sonos verba ligat. (3) Sicùt enim plectrum cordis, ità lingua illiditur dentibus, & vocalem efficit sonum.

58 Dentes Græci ὀδόντας vocant, & indè Latinum nomen trahere videntur. Horum primi. Præcisores dicuntur, quia omne quod accipitur, ipsi priùs incidunt. Sequentes Canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla, & duo in sinistra sunt. Et dicti Canini, quia ad similitudinem caninorum existunt, & canis ex ipsis ossa frangit, sicùt, & homo, & quod non possunt priores præcidere, illis tradunt, ut confringant. Hos vulgus pro longitudine, & rotunditate. (4) Colomellos vocant. Ultimi sunt Molares, qui concisa à prioribus, atquè confracta subigunt, & molunt, atquè immassant, undè, & molares vocati sunt.

59 (5) Dentium autem numerum discernit qualitas sexus. Nàm in viris plures, in fœminis pauciores existunt.

60 (6) Gingivæ à gignendis dentibus nominatæ. Factæ autem sunt, etiam ad decorem dentium, nè nudi horrori potiùs, quàm ornamento existerent.

61 (7) Palatum nostrum, sicùt Cœlum, est positum, & indè palatum à polo per derivationem. Sed, & Græci similitèr palatum οὐρανὸν appellant, eò quòd pro sui concavitate Cœli similitudinem habeat.

62 Fauces, à fundendis vocibus nominatæ, vel quod per eas famur voces.

63 (8) Arteriæ vocatæ, sivè quòd per eas à pulmone aër, hoc est, spiritus fertur: seù quòd arctis, & angustis meatibus spiritum vitalem retineant, undè vocis sonos emittunt, qui soni uno modo sonarent, nisi linguæ motus distantias vocis efficeret.

64 (9) Tolles Gallica lingua dicuntur, quas vulgò per diminutionem tusillas vocant, quæ in faucibus turgescere solent.

65 Mentum dictum, quòd indè mandibulæ oriantur, vel quod ibi jungantur.

66 (10) Gurgulio, à gutture nomen trahit, cujus meatus ad os, & nares pertendit, habens viam, qua vox ad linguam transmittitur: ut possit verba collidere, undè, & garrire dicimus.

67 (11) Rumen, proximum gurgulioni, quo cibus, & potio devoratur. Hìnc bestiæ, quæ cibum revocant, ac remandunt, ruminare dicuntur.

68 (12) Sublinguium, operculum gurgulionis, quasi parva lingua, quæ foramen linguæ recludit operitve.

69 Collum dictum, quod sit (13) rigidum, & teres: ut columna bajulans

(1) Alii viror. labra. *Quos reprehendit Serv. in Corydone.*
(2) A ligando cibo. *Lact.* Itaque Varro à ligando cibo putat linguæ nomen impositum.
(3) Sicùt n. plectrum. *Ex Hieronymo in Epitaph. Paulæ.*
(4) Colomellos. *Et Varr. 2. de Re Rust. collumellares appellari dicit.*
(5) Dentium autem num. *Solini verba cap. 4.*
(6) Gingivæ. *Lact. cap.* 10.
(7) Palatum nostrum sicùt Cœlum. *Cic. de Epicuro.* Sed dum palato quid sit optimum judicat, Cœli palatium, ut ait Ennius, non suspexit.
(8) Arteriæ. *Confundit asperam arteriam cum reliquis, quæ per corpus diffusæ vitalem spiritum continent, aptatque Græcæ voci Latinam notationem jure suo.*
(9) Tolles Gallica ling. *Idem scribit Festus. Gloss.* Tolæ, Tolia. παρίσθμια & Tusillæ παρίσθμια, Tosillas *non tonsillas legi in Corn. Celsi manuscriptis libris lib. 6. cap.* 10. *ajebat Chacon, & tonsilla Festo palus dolatus est.*
(10) Gurgulio à gutture. *Vid. Lact. & Serv. Georg.* 1.
(11) Rumen. *Et Fest.*
(12) Sublinguium. *Gloss.* Sublingua ὑπόγλωσσον.
(13) Rigidum, & teres. *Lactantii verba.*

lans caput, & sustentans, [1] quasi capitolium, cujus anterior pars, gula vocatur, posterior, cervix.

70 Cervix autem vocata, quòd per eam partem cerebrum ad medullam spinæ dirigitur, quasi cerebri via. Veteres autem plurali tantùm numero cervices dicebant: [2] primùs Hortensius cervicem singularitèr dixit. Cervix autem numero singulari membrum ipsum significat. ([3] nàm pluralitèr contumaciam sæpè demonstrat) Cic. in Verr. Prætorem tu accuses, frange cervicem.

71 Humeri dicti, quasi armi ad distinctionem hominis à pecudibus mutis: ut hi humeros, illi armos habere dicantur, nàm propriè armi quadrupedum sunt.

72 [4] Ola, summi humeri pars posterior.

73 Brachia à fortitudine nominata, βαρὺ enim Græcè, grave, & forte significat. [5] In brachiis enim tori lacertorum sunt, & insigne musculorum robur existit. Hi sunt tori, i. musculi, [6] & dicti tori, quòd illic viscera torta videantur.

74 [7] Cubitus dictus, quò ad cibos sumendos in ipso cubamus.

75 [8] Ulna, secundùm quosdam utriusque manus extensio est, secundùm alios cubitus: quod magis verum est, quia Græcè ὠλένη cubitus dicitur.

76 [9] Alæ subbrachia sunt appellatæ, eo quòd ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet, quas quidam ascillas vocant, quòd ex his brachia cilluntur, id est, moventur, undè, & [10] oscilla dicta ab eo, quòd cillantur, id est, moveantur ora. Nàm cillere est, movere. Has quidam subhircos vocant, propter quod in plerisque hominibus hircorum fœtorem reddant.

77 [11] Manus dicta, quòd sit totius corporis munus. Ipsa enim cibum ori ministrat, ipsa operatur omnia, atquè dispensat, per eam accipimus, & damus. Abusivè autem manus etiam ars, vel artifex, [12] undè, & manupretium dicimus.

78 Dextra vocatur à dando, ipsa enim pignus pacis datur, [13] ipsa fidei testis, atquè salutis adhibetur, & hoc est illud apud Tullium. Fidem publicam jussu senatus dedi, i. dextram. Undè, & Apostolus: dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis.

79 Læva, quòd aptior sit ad levandum. Sinistra autem vocata, quasi sine dextra, [14] sivè quòd rem fieri sinat. A sinendo enim sinistra est nuncupata.

80 Palma, est manus expansis digitis, sicùt contractis, pugnus.

81 Pugnus autem à pugillo dictus, sicùt palma ab expansis palmæ ramis. Di-

(1) Quasi capitolium. *f. capitulum, vel (ut Isidorus loquitur) capitellum. Idem namque collo caput, quod columnæ capitulum.*

(2) Primùs Hortens. *Ex Quintil. lib. 8. cap. 3. Quamvis, & Varro idem referat, lib. 7. & 9. Quo allusit Cic. Act. 5. in Verr.* Tamenne putamus patronum tuum in hoc crimine cerviculam jactaturum?

(3) Nàm pluraliter contum. *Interpunctione sola factum est, nè sibi ipse adversaretur hoc loco Isidorus.*

(4) Ola. *Al. Aula.*

(5) In brachiis n. tori lacert. *Ex Lact. Ambrosius quoque:* Succedunt brachia, & validi lacertor. tori.

(6) Et dicti tori. *Quia torum Servius à tortis herbis dictum scribit: Isidorus brachiorum, toros à tortis visceribus dictos voluit.*

(7) Cubitus. *Horat.* Languidus in cubitum sese conviva reponat.

(8) Ulna. *è Serv. Georg. 3.*

(9) Alæ, subrachia. *Nos quoque sobacos dicimus.*

(10) Oscilla--movere. *è Serv. Georg. 2. Vid. Fest. Macrob. Hygin. Arati interp. Ovid. in Fast.*

(11) Manus. *Ex Ambros. loco cit.*

(12) Undè manupretium. *Al.* manuspretium. *Ut apud Ulp. cap. 13. de Verb. signif.*

(13) Fidei testis. *Serv. Æn. 3. ad v.* Dixerat, & genua amplexus: Physici dicunt, esse consecratas numinibus singulas partes corporis, aurem memoriæ, frontem Genio, dexteram Fidei.

(14) Sivè quod fieri sinat. *è Serv. Æn. 2. Vid. Fest. in* sinistræ aves, & sinistrum.

81 [1] Digiti nuncupati, vel quòd decèm sunt, vel quia decentèr juncti existunt. Nàm habent in se, & numerum perfectum, & ordinem decentissimum. Primus pollex vocatus, eo quòd inter cæteros polleat virtute, & potestate. [2] Secundus salutaris, seu demonstratorius, quia eo ferè salutamus, atquè ostendimus. Tertius impudicus, quòd plerumquè per eum probari insectatio exprimitur. Quartus anularis, eo quòd in ipso anulus geritur: [3] idem, & medicinalis, quòd eo trita colyria à medicis colliguntur. Quintus auricularis, pro eo quòd eo autem scalpimus.

82 Ungula ex Græco vocamus: illi enim has ὄνυχας dicunt.

83 Truncus, media pars corporis à collo ad inguina. [4] De quo Nigidius: Caput collo vehitur, truncus sustinetur, coxis, & genibus, cruribusque.

84 Thorax, à Græcis dicitur anterior pars trunci à collo, usquè ad stomachum, quam nos dicimus arcam, eo quòd ibi arcanum sit, i. secretum, quo cæteri arcentur. Undè, & arca, & ara dicta, quasi res secretæ, cujus eminentes pulpæ mamillæ. Inter quas pars illa ossea pectus dicitur, dextra autem, levaque costæ.

85 Pectus vocatum, quod sit pexum inter eminentes mamillarum partes, undè, & pectinem dicimus, quòd pexos capillos faciat.

86 Mamillæ vocatæ, quia rotundæ sunt, quasi malæ, per diminutionem scilicèt.

87 Papillæ, capita mammarum sunt, quas sugentes comprehendunt. Et dictæ papillæ, quòd eas infantes quasi pappant, dùm lac sugunt. [5] Proindè mammilla est omnis eminentia uberis, papilla verò breve illud, undè lac trahitur.

88 Ubera dicta, vel [6] quia lacte uberta, vel quia uvida, humore scilicèt lactis in morem uvarum plena.

89 [7] Lac vim nominis à colore trahit, quòd sit albus liquor, λευκὸς enim Græcè, album dicunt, cujus natura ex sanguine commutatur: nàm post partum si quid sanguinis nondum fuerit uteri nutrimento consumptum, naturali meatu fluit in mammas, & earum virtute albescens lactis accipit qualitatem.

90 Cutis est, quæ in corpore prima est, appellata, quod ipsa corpori superposita incisionem prima patitur, κοπτὴ enim Græcè incisio dicitur. Eadem, & pellis, quòd externas injurias corporis tegendo pellat, pluviasque, & ventos, Solisque ardores perferat.

91 Pellis autem, mox detracta: subacta jàm, corium dicitur.

92 Corium autem per derivationem caro appellavit, quod eo tegatur: sed hoc in brutis animalibus proprium est.

93 Pori corporis Græco nomine appellantur, qui Latinè propriè spira-

(1) Digiti. *Ex Lact.*

(2) Secundus salutaris. *Ità vocatur à Sueton. in Aug. hodieque Romæ, cum se Matronæ salutant, indicem ori admovent. Idemque faciunt in publicis precibus viri, cum Christum salutant.*

(3) Idem, & medicinalis. *Macrob. & Agell. quod ab eo sinistræ manus digito nervus quidam tenuissimus ad cor, usquè pertineat: ergò is erit potiùs medicinalis, quàm dexter.*

(4) De quo Nigidius caput collo vehitur, &c. *Non in* coxendibus. Coxendicas coxas. Lucil. caput collo sustentatur, truncus sustinetur à coxendicibus. *Quare totum hoc* coxis, & genibusque, cruribusque, *ex una voce coxendicibus non intellecta factum suspicamur. Septenarius autem sivè Lucii, sivè Nigidii sic sustentari posset:* Caput à collo sustentatur, truncus à coxendicibus. *Si in coxendice penultimam producas. Aut, ut senarius ex Isidoro fiat;* caput collo vehitur, truncus coxendicis, vel coxendicibus.

(5) Proindè mamilla est. *è Serv. Æn. 11. Et Fest. in voce* Papillæ.

(6) Quia lacte uberta. *Eadem voce usus Agell. lib. 8. cap. 14.*

(7) Lac vim nom. à col. *Idem repetit lib. 20. cap. 2.*

ramenta dicuntur, eò quòd per eos vivificus spiritus exteriùs ministretur.

94 [1] Arvina, est pinguedo cuti adhærens.

95 Pulpa, est caro sine pinguedine, dicta quòd palpitèr, resilit enim sæpè. Hanc plerique, & viscum vocant, propter quod glutinosa sit.

96 Membra sunt partes corporis.

97 Artus, quibus colligantur membra, ab artando dicti.

98 Nervi, Græca derivatione appellati, quos illi νεῦρα vocant. Alii Latinè vocatos nervos putant, eo quòd artuum conjunctiones invicèm his inhæreant, id est, ab inhærendo. Maximam autem virium substantiam nervos facere certissimum est. Nàm quantò fuerint densiores, tantò propensiùs augescere firmitatem.

99 Artus dicti, quòd colligati invicèm nervis artentur, i. stringantur, quorum diminutiva sunt articuli. Nàm artus dicimus membra majora: ut brachia, articulos minora membra, ut digitos.

100 [2] Compago, capita sunt ossium: dicta, eo quòd sibi compacta nervis, velùt glutino quodam adhæreant.

101 Ossa, sunt coporis solidamenta. In his enim positio, omnis, roburque subsistit. Ossa autem ab usto dicta, propter quod cremarentur ab antiquis, sivè: ut alii putant, ab ore, quòd ibi pateant: nàm ubiquè cute, visceribusque obtecta celantur.

102 Medullæ appellatæ, quòd madefaciant ossa, irrigant enim, & confortant.

103 [3] Vertibula sunt, summæ ossium partes nodis crassioribus conglobatæ: dicta ità, eò quòd ad inflexionem membrorum illa vertantur.

104 Cartilagines, ossa mollia, & sine medula, quod genus auriculæ, & narium discrimen, & costarum extremitates habent, sivè opercula ossium, quæ moventur. Et dictæ cartilagines, quod leni attritu carent dolore, dum flectuntur.

105 Costas appellari quidam putant, quòd ab ipsis interiora custodiantur, ut tota mollicies ventris vallata salvetur.

106 Latus quia jacentibus nobis latet. [4] Est enim læva pars corporis, [5] dextro autem lateri habilior motus est, lævo fortior, & oneri ferendo accommodatior. Undè, & læva nuncupata, quod aptior sit ad levandum aliquid, & portandum. Ipsa enim gestat clypeum, ensem, pharetram, & reliqua onera, ut expedita sit dextera ad agendum.

107 [6] Dorsum est à cervice, usquè ad renes, dictum autem dorsum, quod sit superficies durior corporis in modum saxi, fortis, & ad portandum, & ad perpetiendum.

Ter-

κοπτὴ n. Græcè. *Ità A. Aug. Cum in omnibus libris, cutis enim Græcè, nullo sensu legeretur. At Festo cutis est ἀπὸ τῦ σκύτυς: quomodo libentèr hoc loco legeremus, nisi incisionem iterpretaretur Isidorus.*

(1) Arvina. *Serv. Æn.* 7. Secundùm Suetonium arvina est durum pingue, quod est inter cutem, & viscus.

(2) Compago. *Ità plerique Gotth. Al.* compagià.

(3) Vertibula--Cartilagines. *Lact. cap. 5. de Ossib.* Summas eorum partes crasioribus nodis conglobavit: ut, & substringi nervis facilius, & verti possent, undè sunt vertibula nominata; eos nodos firmitèr solidatos levi quodam operculo texit, quod dicitur cartilago, scilicèt, ut sine attritu, & sensu doloris aliquo flecterentur.

(4) Est n. læva pars corp. *Hìnc interior sinistra à Servio dicitur. Is. n. Æn. 5. ad v.* Dum proram ad saxa suburget Interior. *Interior, id est, sinisterior, interpretatur. Itèm Æn. 5. ad v.* Urbem designat aratro: quem Cato in Originibus morem dicit fuisse. Condituri enim Civitates taurum in dextra, vaccam intrinsecus jungebant. *Atquè ità interpretatur, etiam Asconius jocum apud Ciceronem de Aspendio cytharista omnia intus canente. Undè illustratur, etiam Catulli locus:* Marrucine Asini manu sinistra: Non bellè uteris in joco, atquè vino: Tollis lintea negligentiorum. *Ergò, & latus tegere sinistrum ire significat, ejusque est, qui lævum possit latus fodere, quod de nomenclatore dixit Horatius. Scimus quid tota de re viro erudititissimo placeat: de quo illud dicam. Servio cur hac de re tantopere sæviret, non fuisse, cum Catoni, & Asconio eadem opera succensere posset.*

(5) Dextro lateri habil--accommodatior. *Verba Solini extremo cap. 5.*

(6) Dorsum. *Nempè quasi durum sursum. At Fest.* Dorsum dictum, quod ea pars corporis devexa sit deorsum.

108 [1] Terga, quia in ea supini jacemus in terra: quod solus homo potest: nàm muta animalia tantùm, aut in ventre, aut in latere jacent: undè in animalibus terga abusivè dicuntur.

109 Scapula.----

110 [2] Interscaplium, spatium, quod inter scapulas est, undè, & nominatum.

111 Palæ, sunt dorsi dextra, lævaque eminentia membra, dicta quod in luctando eas premimus, quod Græci παλαίειν dicunt.

112 Spina, junctura dorsi, dicta eo quod habeat radiolos acutos, cujus juncturæ spondilia appellantur, propter partem cerebri, quæ fertur per eos longo tractu ad cæteras corporis partes.

113 [3] Sacra spina est ima perpetuæ spinæ, quam Græci ἱερὸν ὀστοῦν vocant: quoniàm primùm infante concepto nascitur. [4] Ideoque ex hostia id primùm à gentilibus Diis suis dabatur, undè, & sacra spina dicitur.

114 [5] Renes, ait Varro, dictos, quòd rivi ab his obscœni humoris nascantur. Nàm venæ, & medullæ tenuem liquorem desudant in renibus, qui liquor rursùs à renibus calore Venereo resolutus decurrit.

115 [6] Lumbi, ob libidinis lasciviam dicti, quia in viris causa corporeæ voluptatis in ipsis est, sicùt in umbilico fœminis: undè, & ad Job in exordio sermonis dictum est: Accinge sicùt vir lumbos tuos: ut in iis esset resistendi præparatio, in quibus libidinis est usitata dominandi occasio.

116 Umbilicus, est medius locus corporis, dictus, quòd sit umbo iliorum: undè, & umbo appellatur locus in medio clypei, à quo pendet. [7] Ex eo enim infans in utero pendet, ex eo etiam, & nutritur.

117 Ilium Græco sermone appellatum, quòd ibi nos obvolvamus; Græcè enim εἰλύειν obvolvere dicitur.

118 Clunes vocatæ, quòd sint juxta colum, [8] quod est longao.

119 [9] Nates, quod in ipsis innitimur dùm sedemus: undè, & conglobata est in eis caro, nè prementis corporis mole ossa dolerent.

120 Genitalia corporis partes, (ut nomen ipsum docet) gignendæ subolis acceperunt vocabulum, quòd his procreatur, & gignitur. Hæc, & pudenda pro verecundia, sivè à pube, undè, & indumento operiuntur. Dicuntur autem ista, & inhonesta, quia non habent eam speciem decoris, sicùt membra, quæ in promptu locata sunt.

121 Idem, & veretrum, quia viri est tantùm, sivè, quod ex eo virus emittitur: nàm virus propriè dicitur humor fluens à natura viri.

122 Testiculi, per diminutionem à testibus dicti, quorum numerus incipit à duobus. Hi semen calamo ministrant, quod ab spinæ medulla,

(1) Terga. *Ex Lact. cap.* 10.

(2) Interscaplium. *Al.* interscapulum, *aut* interscapilium. Interscaplium *apud Cal. lib.* 3. *cap.* 2. *atquè ità reponendum in gloss. ubi legitur*, interscapulum μετάφρενον.

(3) Sacra spina. *Hieron. in Eccles.* 12. Florem amygdali, quem nos pro canis posuimus, quidam sacram spinam interpretantur: quod decrescentibus natium carnibus, spina crescat, & floreat. *Cal.* 4. *tard. cap.* 3. Spina sacra dicitur os sacrum, quod Græci quoque vocant ἱερὸν ὀστέον.

(4) Ideoque ex hostia. *Menander οἱ δὲ τὴν ὀσφὺν ἄκραν θύσαντες*

(5) Renes. *Ex Lact. cap.* 14.

(6) Lumbi. *Ex Greg. verbis Homil.* 13. *notationem qualemcumque confecit.*

(7) Ex eo n. infra. *Ex Lact. cap.* 10.

(8) Quod est longao. *Gloss.* longao κωλέντερον. *Apud Cælium tum longao, tum longano, apud Arnobii, & Varr. manuscriptos libros* longano *apud Veget. lib.* 1. *cap.* 42. *de Veterinaria*, longanon intestinum.

(9) Nates. *Ex Lact. cap.* 13.

& renibus, & lumbis suscipiunt ad gratiam procreandi.

123 [1] Viscus, est pellis, in qua testiculi sunt.

124 Posteriora verò vocata, quòd retrò sunt, & à vultu aversa, nè dùm alvum purgamus, inquinaremus aspectum.

125 Meatus, indè appellatus, quia per eum meant, i. egeruntur stercora.

126 Femora dicta sunt, quòd ea parte à fœmina sexus viri discrepet: sunt autem ab inguinibus usque ad genua.

127 Femina autem per derivationem, femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorum adhæremus: undè, & prœliatores olìm sub feminibus equos admisisse dicebantur.

128 Coxæ, quasi conjunctæ axes: in ipsis enim femora moventur, quorum concava vertebra vocantur, quia in eis capita femorum vertuntur.

129 Suffragines, quia subtùs franguntur, i. flectuntur, non supra, sicùt in brachiis.

130 Genua, sunt commissiones femorum, & crurum, & dicta genua, eo quòd in utero sint genis opposita. Cohærent enim ibi sibi, & cognata sunt oculis lacrymarum indicibus, & misericordiæ: [2] nàm à genis genua dicuntur. Deniquè complicatum gigni, formarique hominem (dicunt) ità: ut genua sursùm sint, quibus oculi formantur, ut cavi, ac reconditi fiant, Ennius: Atquè genua comprimit artagena. Indè est, quod homines, dùm ad genua se prosternunt, statìm lacrymantur. Voluit enim eos natura uterum maternum rememorari, ubi quasi in tenebris considebant, antequàm venirent ad lucem.

131 Crura dicta, quia iis currimus, & gressum facimus. Sunt autem sub genibus usque ad suras.

132 Tibiæ vocatæ, quasi tubæ: sunt enim, & longitudine, & specie similes.

133 Talus dictus à tolo: nàm tolus est eminens rotunditas, undè, & fastigium templi rotundi tolus vocatur. Talus autem sub crure est, sub talo calcanei.

134 Pedes, ex Græca etymologia nomen sortiti sunt: hos enim Græci πόδας dicunt, [3] quia alternis motibus solo fixi incedunt.

135 [4] Plantæ, à planitie nuncupatæ, quia non rotundæ: ut in quadrupedibus, nè stare non possit bipes homo, sed planæ, atquè longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Sunt autem plantæ anteriores partes, quæ etiam ex multis ossibus constat.

136 [5] Calcis, prima pars plantæ, à callo illi nomen impositum, quo terram calcamus, hìnc, & calcaneus.

237 [6] Solum, inferior pars pedis, dictum, quia eo terræ vestigia imprimimus, sed, & solum dicitur omne, quod aliquid sustinet, quasi solidum, undè, & terra solum, quod cuncta sustineat, & solum pedis, quod totam corporis molem portat.

138 [7] Viscera, non tantum intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, [8] à visco, quod est inter cutem,

(1) Viscus est pellis. *Gotth. Fiscus per Digammon.*
(2) Nàm à genis genua. *Ead. repetit in libro Differ. & in Cantic. expositione.*
(3) Qui alternis motib. *Lactantii verba non nihil detorta.*
(4) Plantæ. *Lact. ibid.*
(5) Calcis prima p. plantæ. *Calcis rectus, ut lancis lib. 20. cap. 4. sed utrumque librariorum putamus erratum.*
(6) Solum dicitur. *Serv. verba Æn. 7. ad v.* Et Cereale solum.
(7) Viscera. *Ex eod. Æn. 1.*
(8) A visco quod est inter cut. & carn. *Serv. Æn. 6. Ubi* inter ossa, & carnem.

tem, & carnem. Itèm viscera, vitalia, id est, circumfusa cordis loca, quasi viscora, eo quòd ibi vita, id est, anima contineatur. Itèm viscera, capita nervorum ex sanguine, & nervis copulata. Eadem lacerti, sivè mures, quia sic in singulis membris cordis loco sunt, ut sit in media parte totius corporis cor: appellanturque à nomine similium animalium sub terra delitescentium. Nàm indè musculi à murium similitudine. Iidem etiam, & tori, quod illìc viscera torta videantur.

139 Cor, à Græca appellatione derivatum, quod illi καρδίαν dicunt, sivè à cura. In eo enim omnis solicitudo, & scientiæ causa manet.

140 [1] Quod ideò pulmoni vicinum est, ut quum ira accenditur, pulmonis humore temperetur. Hujus duæ arteriæ sunt, è quibus [2] sinistra plùs sanguinem habet, dextra plùs spiritum: undè, & in dextro brachio pulsum inspicimus.

141 [3] Præcordia verò sunt, loca cordi vicina, [4] quibus sensus percipitur, & dicta præcordia, eo quòd ibi sit principium cordis, & cogitationis.

142 Pulsus vocatus, quòd palpitet, cujus indicio, aut infirmitatem intelligimus, aut salutem. Hujus duplex est motus. Simplex est, qui ex uno saltu constat. Compositus est, qui ex pluribus motibus inordinatus, & inæqualis existit. Qui motus certa habent spatia, dactylicum percussum, quamdiù sine vitio sunt. Si quando verò citatiores sunt, ut δορκαδάζοντες, aut leniores, ut μυρμίζοντες, mortis signa sunt.

143 Venæ dictæ, eo quòd viæ sint natantis sanguinis, [5] atquè rivi per corpus omne divisi, quibus universa membra irrigantur.

144 [6] Sanguis, ex Græca etymologia nomen duxit, quòd vegetetur, & sustentetur, & vivat. Sanguis autem est, dùm in corpore est, effusus verò cruor dicitur. Nàm cruor vocatus, eo quòd effusus decurrit, vel ab eo quod currendo corruat. Alii autem cruorem interpretantur, sanguinem corruptum, qui emittitur. Alii ajunt vocatum sanguinem, quòd suavis sit.

145 [7] Sanguis autem non est integer, nisi in jùvenibus. Nàm dicunt Physici minui sanguinem per ætatem, undè in senibus tremor est. Propriè autem sanguis animæ possessio est: [8] indè genas lacerare in luctu mulieres solent, undè, & purpureæ vestes, & flores purpurei mortuis præbentur.

146 Pulmo, ex Græco trahit vocabulum. Græci enim pulmonem [9] πλεύμονα vocant, eo quòd [10] cordis flabellum sit, in quo πνεῦμα, id est, spiritus inest, per quod, & agitantur, & moventur, undè, & pulmones vocati sunt. Nàm Græcè πνεῦμα spiritus dicitur, qui flando, & agitando aërem admittit, & rejicit, à quo moventur pulmones, & palpitant, & aperiendo se, ut flatum capiant, & stringendo, ut ejiciant. Est enim organum corporis.

(1) Quod ideò pulm. *Ex Ambros. 6. cap. 9.*
(2) Sinistra plus sanguinem. *Ità optimi quique libri, rectè opinor, quamvis paullò insolentior constructio videri possit.*
(3) Præcordia. *è Serv. Æn. 7. ad v.* Huìc Dea cæruleum v. d. c. anguem.
(4) Quibus sensus percipitur. *Ex Aristotelis sententia. Nàm cerebro id tribuunt medici.*
(5) Atquè rivi. *Ex Lact. cap. 7.*
(6) Sanguis. *Sup. lib. 4. cap. 3.*
(7) Sanguis non est integer. *è Serv. Æn. 2. ad v.* Vos ò quibus integer ævi sanguis.
(8) Inde genas lacerare. *Pleniora hæc apud Serv. Æn. 12. ad v.* Roseas laniata genas, *& Æn. 6. ad v.* Purpureas sup. vest. *& ad v.* Purpureos spargam flores. *Cautum tamen lege* xii. tab. Mulier. faciem nè carpito.
(9) Græci enim pulmonem πλεύμονα vocant. *πλεύμων est Atticis, aliis πλεύμων. Alcæus apud Plutarch.* τέγγε πλεύμονας οἴνῳ.
(10) Cordis flabellum. *Ventilabrum cordis dixit auctor lib. de Spir. & Anim. cap. 33.*

147 [1] Jecur, nomen habet, eo quòd ignis ibi habeat sedem, qui in cerebro subvolat. Indè ad oculos, cæterosque sensus, & membra diffunditur, & calore suo ad se succum ex cibo tractum vertit in sanguinem, quem ad usum pascendi, nutriendique singulis membris præbet. In jecore autem consistit voluptas, & concupiscentia, juxta eos, qui de Physicis disputant.

148 [2] Fibræ, jecoris sunt extremitates: [3] sicùt extremæ partes foliorum in intybis, sivè quasi linguæ eminentes. Dictæ autem fibræ, quod apud gentiles in sacris ad Phœbi aras ferebantur ab ariolis, quibus oblatis, atquè succensis responsa acciperent.

149 Splen dictus à supplemento ex contraria parte jecoris nè vacua existeret, quem quidam etiam risus causa factum existimant: [4] nàm splene ridemus, felle irascimur, corde sapimus, jecore amamus. Quibus quatuor elementis constantibus, integrum est animal.

150 Fel appellatum, quod sit folliculus gestans humorem, qui vocatur bilis.

151 Stomachus, Græcè os vocatur, eo quòd ostium ventris sit, & cibum excipiat, atquè in intestina transmittat.

152 Intestina dicuntur, eo quòd corporis interiore parte cohibentur, quæ idcircò longis nexibus in circulorum ordinata sunt modum: ut susceptas escas paullatìm egerant, & superadditis cibis non impediantur.

153 [5] Omentum, membranum, quod continet intestinorum majorem partem, quod ἐπίπλουν Græci vocant.

154 Disseptum intestinum, quod discernit ventrem, & cætera intestina à pulmonibus, & à corde.

155 Cæcum instentinum, quòd sit sine foramine, & exitu, quod Græci, [6] τυφλὸν ἔντερον dicunt.

156 Jejunum, tenue intestinum, undè, & jejunium dicitur.

157 [7] Venter autem, & alvus, & uterus inter se differunt. Venter est, qui acceptos cibos digerit, & apparet extrinsecus, pertinetque à pectore ad inguina. Et dictus venter, quod per totum corpus vitæ alimenta transmittat.

158 Alvus est, quæ cibum recipit, & purgari solet. Sallustius: Simulans sibi alvum purgari. Et vocatur alvus, quod abluatur, id est, purgetur. Ex ipsa enim sordes stercorum defluunt.

159 Uterum solæ mulieres habent, in quo concipiunt, ad similitudinem caliculi. Tamen auctores uterum pro utriuslibet sexus ventre plerumquè, posunt, nèc Poëtæ tantummodò, sed, & cæteri. Vocatus autem uterus, quòd duplex sit, & [8] ab utraque in duas se dividat partes, quæ in diversum diffusæ, ac replexæ circumplicantur in modum cornuum arietis, vel quòd interiùs impleatur fœtu. Hìnc, & uter, quod aliquid intrinsecùs habuerit, ut membra, & viscera.

160 [9] Aqualiculus autem, propriè

(1) Jecur eo quod ignis. *Ut sit, quasi jacens ur, nàm ur Isidoro ignis non uno in loco.*
(2) Fibræ jecoris sunt. è *Serv. Æn.* 10 *ad v.* Cui pecudum fibræ.
(3) Sicùt extremæ partes foliorum, intyb. *Serv. Georg.* 1. *ad v.* Amaris intyba fibris: fibris autem abusivè, quod radices intyborum hac, atquè illac decurrunt: ut fibræ per jecur, id est, venæ quædam, & nervi. *Undè hæc malè affecta sunt? Filorum legebat Chacon. Sed quid simile cum linguis eminentibus.*
(4) Nàm splene ridemus. *Ex eod. Æn.* 8. *ad v.* Exarserat atro felle dolor.
(5) Omentum membranum. *Gloss.* Omentum ἐπίπλους. Membranum ὑμὴν.
(6) τυφλὸν ἔντερον. *Fundulum vocat Varro, & jejunum hilum.*
(7) Venter. è *Serv. Æn.* 2. *ad v.* Uterumque a. m. c.
(8) Ab utraque in duas. *Ex Lact.* 12.
(9) Aqualiculus autem propriè porci est, h. a. v. transl. *Referuntur eadem hæc verba à veteri Persii interprete.*

priè porci est, hìnc ad ventrem translatio.

161 Matrix dicitur, quòd fœtus in ea generetur, [1] semen enim receptum confovet, confotum corporat, corporatum in membra distinguit.

162 Vulva vocata, quasi valva, i. janua ventris, vel quòd semen recipiat, vel quod ex ea fœtus procedat.

163 Vesica dicta, quia sicùt vas aqua, ità de renibus urina collecta completur, & humore distenditur: cujus usus in volucribus non habetur.

164 Urina autem dicta, sivè quòd urat, sivè quòd ex renibus egeritur: cujus indicio, & salus, & ægritudo futura monstratur. Qui humor vulgò lotium dicitur, quòd eo lota, i. munda vestimenta efficiantur.

165 Semen est, quod jactum sumitur, aut à terra, aut ab utero ad gignendum, vel fructus, vel fœtus. Est enim liquor ex cibi, & corporis decoctione factus, ac diffusus per venas, atquè medullas, qui indè desudatus in modum sentinæ concrescit in renibus, ejectusque per coitum, & in utero mulieris susceptus, calore quodammodò viscerum, & menstruali sanguinis irrigatione formatur in corpus.

166 Menstrua, supervacuus mulierum sanguis. Dicta autem menstrua à circuitu lunaris luminis, quo solet hoc venire pro fluvium. Luna enim Græcè μήνη dicitur, hæc, & muliebria nuncupantur: nàm mulier solum animal menstruale est. Cujus cruoris contactu fruges non germinant, acescunt musta, moriuntur herbæ, amittunt arbores fœtus, [2] ferrum rubigo corripit, nigrescunt æra. Si qui canes indè ederint in rabiem efferantur. Glutinum asphalti, quod nèc ferro, nèc aquis dissolvitur cruore ipso pollutum spontè dispergitur. Post plurimos autem dies menstruos ideò semen non est [3] germinabile: quia jàm non est menstrualis sanguis à quo perfusum irrigetur. Tenue semen locis muliebribus non adhæret: labitur enim, nèc habet vim adhærendi. Similitèr, & crassum vim non habet gignendi, quia muliebri sanguini miscere se non potest propter nimiam sui spissitudinem. Hìnc, & steriles mares, & fœminas (dicunt) fieri, vel per nimiam seminis, vel sanguinis crassitudinem, vel propter nimiam raritatem.

167 [4] Primùm autem, ajunt, cor hominis fingi, quod in eo sit, & vita hominis, & sapientia: deindè quadragessimo die totum opus expleri, quod ex abortionibus, ut fertur, collectum est. [5] Alii fœtus à capite sumere dicunt exordium: undè, & in avium fœtibus primum oculos fingi in ovis videmus.

168 Fœtus autem nominatus, quòd adhùc in utero foveatur: Cujus secundæ dicuntur folliculus, qui simul cum infante nascitur, continetque eum: dictus ità, quia eum, cùm editur, sequitur.

169 [6] Nasci autem patribus similes, ajunt, si paternum semen validiùs sit: matribus, si matris hac ratione similes exprimi vultus. Qui autem utriusque parentis figuram reddunt, æqualitèr mixto paterno, maternoque semine concipiuntur: avorum, proavorumque similes fieri, quia sicùt in ter-

(1) Semen receptum, &c. *Verba sunt Hieronymi in Ep. ad Pammach. cont. errores Joann. Hierosolymit.*
(2) Ferrum rubigo. *è Solin. cap. 4. Plin. lib. 7. cap. 15.*
(3) Germinabile. *Generabile Gotth. o. & Rab.*
(4) Primum autem ajunt cor. *Ex Lact. cap. 12.*
(5) Alii fœtus. *Ex eod. cap. 11.*
(6) Nasci autem *cap. 12.*

terra multa semina occulta, sic, & in nobis semina celantur, figuras parentum redditura. Ex paterno autem semine puellas nasci, & ex materno pueros: quia omnis partus constat duplici semine, cujus pars major cùm invaluit, occupat similitudinem sexus.

170 In corpore nostro quædam tantùm utilitatis causa facta sunt, ut viscera: quædam, & utilitatis, & decoris: ut sensus in facie, & in corpore manus, ac pedes, quorum membrorum, & utilitas magna est, & species decentissima.

171 (1) Quædam tantùm decoris: ut mamillæ in viris, & in utroque sexu umbilicus. Quædam discretionis: ut in viris genitalia, barba promissa, pectus amplum: in mulieribus leves genæ, & angustum pectus, ad concipiendos autem, & portandos fœtus renes, & latera dilatata. Quod ad hominem, & ad partes attinet corporis ex parte dictum est, nùnc ætates ejus subjungam.

CAPUT II.

De Ætatibus hominis.

1 Gradus (2) ætatis sex sunt, infantia, pueritia, adolescentia, juventus, gravitas, atquè senectus.

2 Prima ætas, infantia est pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.

3 Secunda ætas, pueritia, i. pura, & necdùm ad generandum apta, tendens, usquè ad decimum quartum annum.

4 Tertia, adolescentia (3) ad gignendum adulta, quæ porrigitur, usquè ad vigessimum octavum annum.

5 Quarta, juventus firmissima ætatum omnium finiens in quinquagessimo anno.

6 Quinta ætas, senioris, i. gravitas, quæ est declinatio à juventute in senectutem, (4) nondùm senectus, sed jàm non juventus, quia senioris ætas est, (5) quam Græci πρεσϐύτην vocant. Nàm senex apud Græcos non Presbyter, sed γέρων dicitur. Quæ ætas quinquagessimo anno incipiens, septuagessimo terminatur.

7 Sexta ætas, est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur, sed post quinque illas ætates quantumcumquè vitæ est, senectuti deputatur.

8 Senium autem, pars est ultima senectutis, dicta, quòd sit terminus sextæ ætatis. In his igitur sex spatiis Philosophi vitam descripserunt humanam, in quibus mutatur, & currit, & ad mortis terminum pervenit. Pergamus ergò breviter per prædictos gradus ætatum, etymologias earum in homine demonstrantes.

9 Infans, dicitur homo primæ ætatis, dictus autem infans, quia adhùc fari nescit, id est, loqui non potest: nondùm enim benè ordinatis dentibus, minor est sermonis expressio.

10 (6) Puer, à puritate vocatus, quia purus est, & necdùm lanuginem, floremque genarum habens. (7) Hi sunt ephœ-

(1) Quædam decoris. *cap.* 10.
(2) Cap. II. Gradus ætat. *Vid. Serv. Æn.* 5. *Ambros. Ep.* 49. *Philon. de Mundi Opific.*
(3) Ad gignendum adulta. *Non sunt hæc in quibusdam codicibus.*
(4) Quinta senioris ætas—nondum senectus. *Serv. Æn.* 5. Tum senior tales: Secundùm Varronem, junior, & senior comparativi sunt per diminutionem, &c. *Itèm Æn.* 6. *ad v.* Jàm senior: Aut pro positivo posuit, aut senior est virens senex, ur junior intrà juvenem est, quam rem à Varrone tractatam confirmat, etiam Plinius. *Ità verò distinguit seniores à senibus. Varro apud Censorinum de die natali, ut seniores vocari dicat à* xlv. *usquè ad* lx. *annum, quod tum primum senescere incipiat corpus, post sexagessimum verò senio jam laboret.*
(5) Quem Græci πρεσβύτην. *Ex Aug. de Gen. contrà Manich. lib.* 1. *cap.* 23.
(6) Puer à puritate. *Varro apud Censorin. Pueri, quod sint puri, id est, impuberes.*
(7) Hi sunt ephœbi, i. à Phœbo. *Immo ab Hebe.*

ephœbi, id est, à Phœbo dicti, necdùm viri, [1] sed adolescentuli læves.

11 Puer autem tribus modis dicitur, pro nativitate, ut Esaias: Puer natus est nobis. Pro ætate, ut octennis, decennis. Undè est illud: Jàm puerile jugum tenera cervice gerebat. Pro obsequio, & fidei puritate: ut Dominus ad Prophetam: Puer meus es tu, noli timere, dùm jàm Jeremias longè pueritiæ excessisset annos.

12 [2] Puella est, parvula, quasi pulla: undè, & pupillos, non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. Pupilli autem dicti, quasi sine oculis, hoc est, à parentibus orbi. [3] Hi autem verè pupilli dicuntur: quorum patres antè discesserunt, quàm ab eis nomen acciperent. Cæteri orbi vocantur orphani, iidem, qui & pupilli: illud enim nomen Græcum est, hoc Latinum. Nàm, & in Psalmo ubi legitur, Pupillo tu eris adjutor: Græcus habet ὀρφάνῳ.

13 Puberes à pube, i. à pudendis corporis nuncupati, quòd hæc loca tùnc primùm lanuginem ducunt. Quidam autem ex annis pubertatem existimant, i. eum puberem esse, qui quatuordecim annos expleverit, quamvis tardissimè pubescat. Certissimum autem, puberem esse, qui, & ex habitu corporis pubertatem ostendat, & generare jàm possit.

14 Puerperæ sunt, quæ annis puerilibus pariunt. Undè, & Horat. Laudantur simili prole puerperæ. [4] Et dictæ puerperæ, vel quòd primo partu gravantur, vel quòd primùm pueros pariunt.

15 Adolescens dictus, eo quòd sit ad gignendum adultus, sivè à crescere, & augeri.

16 Juvenis vocatus, quòd juvare posse incipiat, ut in bubus juvenci, cùm à vitulis discesserint. Est enim juvenis in ipso ætatis incremento positus, & ad auxilium præparatus. Nàm juvare hominis est opus aliquod conferentis. Sicùt autem triginta perfectæ ætatis est annus in hominibus, ità in pecudibus, ac jumentis tertius robustissimus.

17 [5] Vir nuncupatus, quòd major in eo vis est, quàm in fœmina. Undè, & virtus nomen accepit, sivè quod vi agat fœminam.

18 Mulier verò, à mollitie, tanquàm mollier detracta littera, vel mutata, appellata est mulier.

19 Utrique enim fortitudine, & imbecillitate corporum separantur. Sed ideò virtus maxima viri, mulieris minor, ut patiens viro esset, scilicèt, nè fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut in alium sexum proruere. Dicitur igitùr mulier secundum fœmineum sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua Sacræ Scripturæ. Nàm Eva statìm facta de latere viri sui, nondùm contacta à viro, mulier appellata est, dicente Scriptura: Et formavit eam in mulierem.

Vir-

(1) Adolescentuli læves. *Al. lenes.*

(2) Puella est parvula q. pulla. *Fest.* Pullus Jovis dicebatur Q. Fabius cui cognomen Eburno fuit, propter candorem, quod ejus natis fulmine icta erat. Antiqui autem puerum, quem amabant, pullum ejus dicebant.

(3) Hi autem verè pupilli—quam ab eis nomen acciperent. *Prænomen (intellige) quod antè pubertatem non accipiebatur Nàm gentis, vel familiæ nomen lustrico die accipiebantur auctoribus. Fest. Macrob. & Plutarch. in Problem. Et Julius Paris (seu Probus) in Epitom. lib.* 10. *Val. Max.* Pueris; non priùs, quam togam virilem sumerent, puellis, non antequam nuberent, prænomina imponi, Q. Scævola auctor est. *Et posteà.* Publii, qui priùs pupilli facti erant, quam prænomina haberent. Alii omnis causa ex pube. *Vid. A. August. in not.* 1. *Collect. decretal. cap.* 7. *de Despons. impub. & cap.* 3. *eo tit. Greg.* 9.

(4) Et dictæ puerperæ. *Hieronym. in Jerem. cap.* 4. Puerpera interpretatur, quæ primos parit fœtus. *At Donatus in And.* Omnis quæ peperit puerpera, quæ primùm πρωτότοκος. *Paulus cap.* 163. *de Verb. sign.* Puerperas appellant recentes ex partu.

(5) Vir. *Ex Lact. cap.* 12.

20 [1] Virgo à viridiore ætate dicta est, sicùt virga, & vitula. Aliàs ab incorruptione, quasi virago, quòd ignoret fœmineam passionem.

21 [2] Virago vocata, quia virum agit, hoc est, opera virilia facit, & masculini vigoris est. Antiqui enim fortes fœminas ità vocabant. Virgo autem non rectè virago dicitur, si non viri officio fungatur. Mulier verò si virilia opera facit, rectè virago dicitur, ut Amazon. Quæ verò nùnc fœmina, antiquitùs vira vocabatur, sicùt à servo serva, sicùt à famulo famula, ità à viro vira. Hìnc, & virginis nomen quidam putant.

22 Fœmina verò à partibus femorum dicta, ubi sexus species à viro distinguitur. Alii [3] Græca etymologia fœminam ab ignea vi dictam putant, quia vehementèr concupiscit. Libidinosiores enim viris fœminæ sunt, tàm in mulieribus, quàm in animalibus. Undè nimius amor apud antiquos fœmineus vocabatur.

23 Senior est adhùc viridior. * Ovidius in. 6. lib. Senior, --inter juvenemque, senemque. Ter. Quo jure sum usus adolescentior.

24 Adolescentior non utiquè magis adolescens, sed minus; [4] ut senior minus senex: ubi comparativus gradus minus significat à positivo. Ergò senior non satis senex, sicùt junior intra juvenem, sicùt pauperior intra pauperem.

25 Senes autem dictos quidam putant à sensus diminutione, eo quòd jàm præ vetustate desipiant. [5] Nàm Physici dicunt homines stultos esse frigidioris sanguinis, prudentes calidi. Undè, & senes in quibus jàm friget, & pueri in quibus necdùm calet, minùs sapiunt: indè est, quod convenit sibi infantum ætas, & senum. Senes enim per nimiam ætatem delirant, pueri per lasciviam, & infantiam ignorant, quid agant. Senex autem tantùm masculini generis est, sicùt anus fœminini: nàm anus dicitur sola mulier. Anus autem appellata à multis annis, quasi annosa. [6] Nàm si commune esset nomen, cur diceret Terentius, senem mulierem? Hìnc, & vetula, quia vetusta. Sicùt autem à sene senectus, ità ab anu anilitas nominata est.

26 Canities autem vocata à candore, quasi candities. Undè est illud: Florida juventus, lactea canities, prout diceret, candida.

27 [7] Senectus autem multa secum, & bona affert, & mala. Bona, quia nos ab impotentissimis dominis liberat, voluptatibus imponit modum, libidinis frangit impetus, auget sapientiam, dat maturiora consilia. Mala autem, quia senium miserrimum est, debilitate, & odio. Subeunt enim morbi, tristisque senectus. [8] Nàm duo sunt, quibus minuuntur corporis vires: senectus, & morbus.

Mors

(1) Virgo à viridiore æt. è *Serv. eclog. 3. adv.* Bis venit ad mulctram.
(2) Virago. *Ex eod. Æn. 12. ad v.* Juturna virago.
(3) Alii Græca etymologia. *An quasi ἰφιμένη.*
(4) Minus significat à positivo. *Verba sunt Donati in Prolog. Hecyr.*
(5) Nàm Physici dicunt. è *Serv. Georg. 2. ad v.* Frigidus obstiterit circum præc. s.
(6) Nàm si commune esset nomen, cur Terentius diceret senem mulierem? *Assentior Chaconi, qui hæc putabat aliena, ejusque, cui Isidori sententia displiceret, itaque objiceret. Nisi commune esset nomen, &c. Sed fustrà laborat Donatus, (quem Isidorus sequitur) ut senem neget nomen esse commune. Papinius sivè Pomponius apud Varronem lib. 6.*

Ridiculum est, cum te cascam tua dicit amica.
Fili Potoni sesquisenex puerum.
Dic tu illam pusam: sic fiet Mutua muli.
Nàm verè pusus tu, tua amica senex. *Et Tibullus.*
Hanc animo gaudente vident juvenesque, senesque,
Commemorant merito tot mala ferre senem.

(7) Senectus autem. *Ex Hieron. Præf. ad lib. 2. in Amos.*
(8) Nàm duo sunt. è *Serv. Georg. 2. ad v.* Subeunt morbi tristisque senectus.

28 Mors dicta, quod sit amara, vel à Marte, qui est effector mortium.

29 Tria sunt autem genera mortis, acerba, immatura, naturalis. Acerba infantium, immatura juvenum, matura, id est, naturalis senum.

30 Mortuus autem ex qua parte orationis declinetur incertum est. Nàm, sicùt ait Cæsar, ab eo quod est morior in participio præteriti temporis in tus exire debuit, per unum scilicèt, u. non per duo. Nàm ubi geminata est littera nomen est, non participium, ut fatuus, arduus. Convenientèr itaquè factum, ut quemadmodum, id quod significat, non potest agendo: ità, & ipsum nomen non possit loquendo declinari. Omnis autem mortuus, aut funus est, aut cadaver.

31 (1) Funus est, si sepeliatur. Et dictum funus à funibus accensis, quos ante feretrum papyris cera circumdatis ferebant.

32 (2) Cadaver autem est, si insepultum jacet. Nàm Cadaver nominatum à cadendo, quia jàm stare non potest. (3) Quod dùm portatur, exequias dicimus: crematum, reliquias: conditum jàm sepultum. Corpus autem consuetudine dicitur, ut illud: Tùm corpora luce carentum.

33 Defunctus vocatus, quia complevit vitæ officium. Nàm dicimus defunctos officio, qui officia debita compleverunt, undè, & honoribus functos: Hìnc ergò defunctus, quod ab officio sit vitæ depositus: sivè quod sit diem functus.

34 (4) Sepultus autem dictus, eo quod jàm sine pulsu, & palpitatione est, id est, sine motu. Sepelire autem est, condere corpus. Nàm humare obruere dicimus, hoc est humum injicere.

CAPUT III.

De Portentis.

1 Portenta (5) esse ait Varro, quæ contra naturam nata videntur: sed non sunt contra naturam, quia divina voluntate fiunt, cùm voluntas creatoris cujusque conditæ rei natura sit. Undè, & ipsi Gentiles Deum modò naturam, modò Deum appellant. Portentum ergò fit non contra naturam, sed contra quam est nota natura. Portenta autem, & ostenta, monstra, atquè prodigia, ideò nuncupantur, quod portendere, atquè ostendere, monstrare, atquè prædicere aliqua futura videntur. (6) Nàm portenta dicta perhibentur à portendendo, id est, præostendendo. Ostenta autem, quod ostendere quidquam futurum videantur. Prodigia, quod porrò dicant, id est, futura prædicant. Monstra verò à monitu dicta, quod aliquid significandum demonstrent, sivè quod statìm monstrent quid appareat, & hoc proprietatis est: abusione tamen scriptorum plerumque corrumpitur. Quædam autem portentorum creationes in significationibus futuris constitutæ videntur. Vult enim Deus interdùm ventura significare per aliqua nascentium noxia: sicùt, & per somnos, & per oracula, quibus præmoneat, & significet quibusdam, vel gentibus, vel hominibus futuram cladem,

(1) Funus. *Ex eod. Æn.* 1. *ad v.* Noctem flammis funalia. v. *ead. lib.* 10. *cap.* 10.
(2) Cadaver. *Ex eod. Æn.* 6. *ad v.* Belloque caduci.
(3) Quod dùm portatur. *Ex eod. Æn.* 2. *ad v.* Patrios fœdasti s. v.
(4) Sepultus. *Ex eod. Æn.* 3. *ad v.* Parce sepulto.
(5) Cap. III. Portenta. *Ex Aug.* 21. *de Civ. cap.* 8.
(6) Nàm portenta. *Cic.* 2. *de Divin.* Quia enim ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt; ostenta, monstra, prodigia dicuntur.

dem, quod plurimis etiam experimentis probatum est. (1) Xerxi quippè lepus ex equa creata, dissolvi regnum portendit. Alexandro ex muliere monstrum creatum est, quod superiores corporis partes hominis, sed mortuas habuerit, inferiores diversarum bestiarum, sed viventes: significasse repentinam regis interfectionem, supervixerant enim deteriora melioribus. Sed hæc monstra, quæ in significationibus dantur: non diù vivunt, sed continuò, ut nata fuerint, occidunt.

2 Inter portentum, & portentosum differt. Nàm portenta sunt, quæ transfigurantur, sicùt fertur in Umbria mulierem peperisse serpentem. Undè Lucanus: Matremque suus conterruit infans. Portentosa verò levem sumunt mutationem. Exempli causa, cum sex digitis nati. Portenta igitùr, vel portentosa existunt, alia magnitudine totius corporis ultra communem hominum modum, (2) quantus fuit Tityon in novem jugeribus jacens, (3) Homero testante: alia, parvitate totius corporis: ut Nani, vel quos Græci pygmæos vocant, eo quod sint statura cubitales: alii magnitudine partium, velutì capite informi, aut superfluis membrorum partibus: ut bicipites, & trimani, (4) vel Cynodontes, quibus gemini procedunt dentes. Alii à defectu partium, in quibus altera pars plurimùm deficit ab altera: ut manus à manu, vel pes à pede. Alii à discisione, ut sine manu, aut capite generata, quos Græci steresios vocant. (5) Alia privimeria, quandò solum caput, aut crus nascitur. Alia, quæ in parte transfigurantur, sicùt, qui leonis habent vultum, vel canis, vel taurinum caput, aut corpus: ut ex Pasiphæ memorant genitum Minotaurum, quod Græci ἑτερομορφίαν vocant. Alia, quæ ex omni parte transfigurantur in alienæ creationis portentum: ut ex muliere vitulum dicit historia generatum. Alia, quæ sine transfiguratione mutationem habent locorum: ut oculos in pectore, vel in fronte, aures supra tempora, vel sicùt Aristoteles tradidit, quemdam in sinistra parte jecur, in dextera splenem habuisse. Alia secundum connaturationem: ut in alia manu digiti plures connaturati, & cohærentes reperiuntur, in alia minùs, sivè in pedibus. Alia secundum immaturam, & intemperatam creationem, sicùt ii, qui dentati nascuntur, sivè barbati, vel cani. Alia complexu plurimarum differentiarum, sicùt illud, quod prædiximus in Alexandro multiforme portentum. Alia commixtione generis: ut ἀνδρόγυνοι qui, & ἑρμαφροδῖται vocantur. (6) Hermaphroditæ autem nuncupati, eo quòd eis uterque sexus appareat. ἑρμῆς Quippè apud Græcos Mercurius est: ἀφροδίτη Venus nuncupatur: (7) hi dextram mamillam virilem, sinistram muliebrem habentes vicissìm coëundo, & gignunt, & pariunt.

3 Sicùt autem in singulis gentibus quædam monstra sunt hominum, ità

(1) Xerxi quippè lepus. *Lepus scripsimus ex Herodoto in Polyhymnia, & Valer. Max. de Prodig. cum vulpes inversis litteris in omnibus CC. legeretur.*

(2) Quantus fuit Tityon. Cui tota novem per jugera corpus Porrigitur. *Æn. 6.*

(3) Homero testante. *ὀδυσσ.*

(4) Vel Cynodontes. *è Solon. 4.*

(5) Alia privimeria. *Ità Rabanus, nequè compositio Latina vocis suspecta esse debet, quando nequè epitogium respuit Quintilianus. Hos μονομέρους vocat Agell. lib. 9. cap. 4.*

(6) Hermaphroditæ. *Mirum Hermaphroditæ, non Hermaphroditi in omnibus libris legi, cum dicat Aug. 16. de Civit. cap. 8. Consuetudinem loquendi prævaluisse, ut à meliore, hoc est, à masculino sexu appellarentur.* Nàm nemo (*inquit*) unquam, aut Androgynas, aut Hermaphroditas nuncupavit: *Equas tamen Hermaphroditas dixit Plin. 11. cap. 49.*

(7) Hi dextram mamillam. *è Plin. 8. cap. 2.*

ità in universo genere humano quædam monstra sunt gentium, ut Gigantes, Cynocephali, Cyclopes, &c.

4 [1] Gigantes dicti juxta Græci sermonis etymologiam, qui eos γηγενεῖς existimant, id est, terrigenas, eo quod eos fabulosè parens terra immensa mole, & similes sibi genuerit: γῆ enim terra appellatur: γένος genus, licèt, & terræ filios vulgus vocet, quorum genus incertum est. [2] Falsò autem opinantur quidam imperiti de Scripturis Sanctis, prævaricatores Angelos cum filiabus hominum ante diluvium concubuisse, & exindè natos Gigantes, id est, nimiùm grandes, & fortes viros, de quibus terra completa est.

5 [3] Cynocephali appellantur eo quòd canina capita habeant, quosque ipse latratus magis bestias, quàm homines confitetur: hi in India nascuntur.

6 Cyclopes, quoquè eadem India gignit, & dicti Cyclopes, eo quòd unum oculum in fronte media habere perhibentur. [4] Hi, & ἀγριοφαγίται dicuntur, propter quod solas ferarum carnes edunt.

7 [5] Blemmyas in Libya credunt truncos sine capite nasci, & os, & oculos habere in pectore. [6] Alios sine cervicibus gigni, oculos habentes in humeris.

8 [7] In ultimo autem Orientis monstrosæ gentium facies scribuntur. Aliæ sine naribus, æquali totius oris planitie, informes habentes vultus. Aliæ labro subteriori adeò prominenti, ut in solis ardoribus totam ex eo faciem contegant dormientes. Aliis concreta ora esse, modico tantùm foramine calamis avenarum pastus haurientes. Nonnulli sine linguis esse dicuntur, in vicem sermonis utentes nutu, sivè motu.

9 Panotios apud Scythiam esse ferunt, tàm diffusa aurium magnitudine, ut omne corpus ex eis contegant: πᾶν enim Græco sermone omne, ὦτα aures dicuntur.

10 [8] Artabatitæ in Æthiopia proni, ut pecora, ambulare dicuntur quadragessimum ævi annum nullus supergreditur.

11 [9] Satyri, homunciones sunt aduncis naribus, cornua in frontibus, (habent) & caprarum pedibus similes, qualem in solitudine Antonius Sanctus vidit. Qui etiam interrogatus, Deï servo respondisse fertur, dicens: Mortalis ego sum unus ex accolis eremi, quos vario delusa errore gentilitas Faunos, Satyrosque colit.

12 [10] Dicuntur quidam, & sylvestres homines, quos nonnulli [11] Faunos ficarios vocant.

13 Sciopodum gens fertur esse in Æthiopia, singulis cruribus, & celeritate mirabili: [12] quos indè Σκιόποδας Græci vocant, eo quòd per æstum in terra resupini jacentes, pedum suorum magnitudine adumbrentur.

14 [13] Antipodes, in Libya plantas

(1) Gigantes—qui eos gigenas. *Sic Callimach. in lavacro Pallad. & Gloss.* Terrigenæ, γηγενεῖς.
(2) Falso autem opinantur. *Sumpta sunt hæc ex 3. de Civit. cap. 4. Fuit verò opinio, quæ hic exploditur gravissimorum auctorum, Clementis Alexandrini, Justini Martyris, Cypriani, Ambrosii, Lactantii. Augustinus quæstionem proposuit, quid ipse sentiret, non pronuntiavit.*
(3) Cynocephali. *Augustini verva sunt 16. de Civit. cap. 8. Vid. Ælian. & Plin.*
(4) Hi, & agriophagitæ. *Plin. 6. cap. 36. Solinus agriophagos vocat.*
(5) Blemmyas. *Plin. 5. cap. 8. Solin. cap. 34.*
(6) Alios sine cervicibus. *Ex Plin. 7. cap. 2. Vid. Aug. 16. de Civit. cap. 8. & Agell. lib. 9. cap. 4.*
(7) In ultim. autem Orient. *Ex Solin. cap. 32.*
(8) Artabatitæ. *Ità in Plinii emendatioribus libris: apud Solinum* Arthabathitæ.
(9) Satyri. *Ex Hieronym. In vita Pauli Eremitæ.*
(10) Dicuntur, & quidam sylvestres. *Vid. lib. 8. cap. ultim.*
(11) Faunos ficarios. Fatuos ficarios. *C. Card. Sirleti, & Complut. Gotth. & Jerem. 50. Hieronymus* cum fatuis ficariis.
(12) Quos indè Sciopodas. *Plin. lib. 7. cap. 2. Aug. 16. de Civit. cap. 8. Agell. 9. cap. 4.*
(13) Antipodes in Lib. *Androphagi in Scythia legebat Chacon ex Plin. 7. cap. 2.*

tas versas habent post crura, & octenos digitos in plantis.

15 Hippopodes in Scythia sunt, humanam formam, & equinos pedes habentes.

16 In India ferunt esse gentem, [1] quæ μακρόβιοι nuncupantur octo pedum staturam habentes. Est, & gens ibi statura cubitalis, [2] quos Græci à cubito Pygmæos vocant, de qua suprà diximus. Hi montana Indiæ tenent, quibus est vicinus Occeanus.

17 Perhibent, & in eadem India esse gentem fœminarum, quæ quinquennes concipiunt, & octavum vitæ annum non excedunt.

18 Dicuntur autem, & alia hominum fabulosa portenta, quæ non sunt, sed ficta: & in causis rerum interpretantur, ut Geryonem Hispaniæ Regem [3] triplici forma proditum. Fuerunt enim tres fratres tantæ concordiæ, ut in tribus corporibus, quasi una anima esset.

19 [4] Gorgones quoque, meretrices crinitas serpentibus ferunt, quæ aspicientes convertebant in lapides, habentes unum oculum quo invicem utebantur. Fuerunt autem tres forores unius pulchritudinis, quasi unius oculi, quæ ità spectatores suos stupescere faciebant, ut vetere eos putarentur in lapides.

20 [5] Sirenas, tres fingunt fuisse ex parte virgines, ex parte volucres, habentes alas, & ungulas: quarum una voce, altera tibiis, tertia lyra canebat. Quæ illectos navigantes suo cantu in naufragia trahebant. Secundum veritatem autem meretricis fuerunt, quæ transeuntes, quoniam ad egestatem deducebant, iis fictæ sunt inferre naufragia. Alas autem habuisse: & ungulas, quia amor, & volat, & vulnerat. Quæ indè in fluctibus commorasse dicuntur, quia fluctus Venerem creaverunt.

21 [6] Scyllam quoque ferunt fœminam capitibus succinctam caninis, cum latratibus magnis propter fretum Siculi maris, in quo navigantes verticibus in se concurrentium undarum exterriti, latrare existimant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit.

22 Fingunt, & monstra quædam irrationalium animantium: ut Cerberum inferorum canem tria capita habentem, significantes per eum tres ætates, per quas mors hominem devorat, id est., infantiam, juventutem, & senectutem. [7] Quem quidam ideò dictum Cerberum putant, quasi sit κρεοβόρος, id est, carnem vorans.

23 Dicunt, & Hydram serpentem, cum novem capitibus, [8] quæ Latinè Excetra dicitur, quòd uno cæso tria capita excrescebant. Sed constat hydram locum fuisse evomentem aquas, vastantem vicinam Civitatem, in quo uno clauso meatu, multi erumpebant. Quod Hercules videns, loca ipsa exussit, & sìc aquæ clausit meatus. Nàm hydra, ab aqua dicta est: [9] hujus mentionem facit Ambrosius in si-

(1) Qui macrobii nuncupantur octo ped. *Optimè restituit hunc locum Chacon, cum n.* XII. *legatur in omnibus libris, deprehendit librariorum fuisse erratum, qui* XII. *pro* IIX. *scripsissent. Nàm horum corpora cubitorum, quinum, & binorum palmorum facit Plinius ex Onesicrito. Porrò quinos cubitos, qui singuli sesqui pedibus constent, & binos palmos, qui semipedem conficiant, octo esse pedes, non duodecim.*

(2) Quos pygmæos. *Ex* 16. *de Civit. cap.* 8.

(3) Triplici forma proditum. *Al. præditum. Sed pròditum retinuimus ex Justino lib.* 44. Porrò Gerionem ipsum non triplicis naturæ, ut fabulis proditur fuisse.

(4) Gorgones quoque. *è Serv. Æn.* 6.

(5) Sirenes. *Ex eod. Æn.* 5.

(6) Scyllam quoque. *Locus adumbratus ex Justini lib.* 4.

(7) Quem quidem ideò dictum cerber. *è Serv. Æn.* 6. *ad v.* Custodem in v. p.

(8) Quæ Latinè excetra. *Ex eod. Æn.* 6. *ad v.* Bellua lernæ.

(9) Hujus mentionem facit Ambrosius. *Lib.* 1. *de Fid. cap.* 4.

similitudinem hæresium, dicens: Hæresis enim, velut quædam hydra fabularum, vulneribus suis crevit: & dum sæpè reciditur, pullulat, ingni debita, incendioque peritura.

24 [1] Fingunt, & Chimæram triformem bestiam: ore leonem, postremis partibus draconem, media capream. Quam quidam Physiologi non animal, sed Lyciæ montem esse ajunt, quibusdam locis leones, & capreas nutrientem, quibusdam ardentem, quibusdam plenum serpentibus. Hunc Bellerophontes habitabilem fecit, undè Chimæram dicitur occidisse.

25 Centauris autem, id est, hominibus equo mixtis species vocabulum dedit, quos quidam fuisse equites Thessalorum dicunt, sed quòd discurrentes in bello, velùt unum corpus equorum, & hominum viderentur, indè Centauros fictos asseruerunt.

26 Porrò Minotaurum nomen sumpsisse ex tauro, & homine, qualem bestiam dicunt fabulosè in Labyrintho inclusam fuisse. De qua Ovidius: Semibovemque virum, semivirumque bovem.

27 [2] Onocentaurus autem vocatur, eo quod media hominis species, media asini esse dicatur, sicùt, & Hypocentauri, quod equorum, hominumque in eis natura conjuncta fuisse putatur.

CAPUT IV.

De Transformatis.

1 SCribuntur autem, & quædam monstrosæ hominum transformationes, & commutationes in bestias, sicùt de illa maga famosissima Circe, quæ socios quoque Ulyssis mutasse fertur in bestias, & de Arcadibus, qui sorte ducti, transnatabant quoddam stagnum, atquè ibi convertebantur in lupos. Nàm, & Diomedis socios in volucres fuisse conversos, non fabuloso mendacio, sed historica affirmatione confirmant. Sed, & quidam asserunt Strigas ex hominibus fieri. Ad multa enim latrocinia figuræ sceleratorum mutantur, [3] & sivè magicis cantibus, sivè herbarum beneficio, totis corporibus in feras transeunt. Siquidèm, & per naturam pleraque mutationem recipiunt, & corrupta in diversas species transformantur: sicùt de vitulorum carnibus putridis apes: sicùt de equis scarabei: de mulis locustæ: de cancris scorpiones. Ovidius: Concava littorei si demas brachia cancri: Scorpius exibit, caudaque minabitur unca.

(1) Fingunt, & chim. *Ex eod. Servii loco.*
(2) Onocentaur. *Hier. Is. cap.* 14. Porrò centauri nomen ex asinis, centaurisque compositum. *At Isidorus hominis pro Centauri videtur scripsisse.*
(3) Cap. IV. Et sivè magicis artibus. *Omia ferè ex Aug.* 18. *de Civitate cap.* 16. *& sequentibus.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

ETYMOLOGIARUM

LIBER DUODECIMUS.

DE ANIMALIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Pecoribus, & Jumentis.

1 OMNIBUS (1) animantibus Adam primum vocabula indidit, appellans unicuique nomen ex præsenti institutione, juxta conditionem naturæ cui serviret. Gentes autem unicuique animalium ex propria lingua dederunt vocabula. Non autem secundum Latinam linguam, atquè Græcam, aut quarumlibet gentium barbarum nomina illa imposuit Adam: (2) sed illa lingua, quæ ante diluvium omnium una fuit, quæ Hebræa nuncupatur.

2 Latinè autem animalia, sivè animantia dicta, quòd animentur vita, & moveantur spiritu.

3 (3) Quadrupedia vocata, quia quatuor pedibus gradiuntur, quæ dùm sint similia pecoribus, tamen sub cura humana non sunt: ut cervi, damæ, onagri, &c. Sed nequè bestiæ sunt, ut leones: nequè jumenta, ut usus hominum juvare possint.

4 (4) Pecus dicimus omne, quod humana lingua, & effigie caret. (5) Propriè autem pecorum nomen iis animalibus accommodari solet, quæ sunt, aut ad vescendum apta, ut oves, & sves: aut in usu hominum commoda, ut equi, & boves. Differt autem inter pecora, & pecudes: nàm veteres communitèr in significatione omnium animalium pecora dixerunt: pecudes autem tantùm illa animalia, quæ eduntur, quasi pecuedes. Generalitèr autem omne animal pecus à pascendo vocatur.

5 Jumenta nomina indè traxerunt, quòd nostrum laborem, vel onus suo adjutorio subvectando, vel arando juvent. (6) Nàm bos carpenta trahit, & durissimas terræ glebas vomere vertit. Equus, & asinus portant onera, & hominum in gradiendo laborem temperant. Undè, & jumenta appellantur ab eo, quòd juvent homines, sunt enim magnarum virium animalia.

6 Eadem quoque armenta, vel (7) quòd sint apta armis, id est, bello: vel quòd his in armis utimur. (8) Alii armenta tantùm boves intelligunt ab arando, quasi aramenta, vel quod sint cornibus armata. Discretio est autem inter armenta, & greges: nàm armen-

(1) Cap. I. Omnibus animantibus Adam. *Ex Tertull. lib. de Virg. veland.*
(2) Sed illa lingua, quæ antè diluv. *Sup. lib. 9. cap. 1.*
(3) Quadrupedia vocata. *Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.*
(4) Pecus. *è Serv. ad v.* Ignavum fucos pecus. Æn. 1.
(5) Propriè autem pecorum, &c. *Ex August. 3. de Gen. ad lit.*
(6) Nàm bos carpenta. *Ex Hieronym. in Is. c. 1.*
(7) Quod sint apta armis. *è Serv. ad v.* Bellum hæc arm. min. *Æn. 3. Itemque Georg. 3.* — Seu quis Olympiacæ.
(8) Alii armenta tantum. *è Serv. loco proximè cit.*

menta equorum, & boum sunt, greges verò caprarum, & ovium.

7 [1] Ovis, molle pecus lanis, corpore inerme, animo placidum, ab oblatione dictum, eo quod apud veteres in initio non tauri, sed oves in sacrificio mactarentur. [2] Ex iis quasdam bidentes vocant, eo quod inter octo dentes duos altiores habent: quas maximè gentiles in sacrificium offerebant.

8 [3] Vervex, vel à viribus dictus, quòd cæteris ovibus sit fortior, vel quod sit vir, i. masculus, vel quod vermem in capite habeant: quorum excitati pruritu, invicèm se concutiunt, & pugnantes cum magno impetu feriunt.

9 [4] Aries, vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος, id est, à Marte vocatus, undè apud nos in gregibus masculi mares dicuntur: sivè quod hoc pecus à gentilibus primùm aris est immolatum. Aries, quod aris imponeretur. Undè est illud: Aries mactatur ad aram.

10 [5] Agnum, quanquàm, & Græci vocent ἀπὸ τοῦ ἁγνȣ, quasi pium, Latini tamen ideò hoc nomen habere putant, eo quod præ cæteris animantibus matrem agnoscat: adeò, [6] ut etiamsi in magno grege erraverit, statìm balatu recognoscat vocem parentis.

11 [7] Hœdi ab edendo vocati, parvi enim pinguissimi sunt, & saporis jucundi: undè, & edere, indè, & edulium vocatur.

12 Hircus, lascivum animal, & petulcum, & fervens sempèr ad coitum, cujus oculi ob libidinem in transversum aspiciunt, undè, & nomen traxit. [8] Nàm hirqui sunt oculorum anguli secundum Suetonium, cujus natura adeò calidissima est, ut adamantem lapidem, quem nèc ignis, nèc ferri domare valet materia, solus hujus cruor dissolvat. [9] Majores hirci Ciniphii dicuntur à fluvio Ciniphe in Libya, ubi grandes nascuntur.

13 Capros, & capras à carpendis virgultis quidam dixerunt. Alii, quòd captent aspera. Nonnulli à crepitu crurum, [10] undè eas crepas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, [11] quas Græci, pro eo quod acutissimè videant, ἀπὸ τȣ͂ ὀξὺ δερκέσθαι dorcadas appellaverunt. Morantur enim in excelsis montibus, & quamvis de longinquo: vident tamen omnes, qui veniunt. Eædem autem, & capreæ: eædem Ibices, quasi avices, eo quod ad instar avium ardua, & excelsa teneant, & in sublimi inhabitent: ità ut de subli-

(1) Ovis ab oblatione. *Cur non ab οἰς? Sæpè gaudet ad rerum, vel naturas, vel usus, magis quàm ad voces respicere, quod non semel monuimus.*

(2) Ex iis quasdam bidentes. *Vid. Serv. ad v.* Mactant lætis de more, bidentes. *Æn. 4. & Agell. lib. 16. & Fest. in* bidental.

(3) Vervex, vel à viribus. *A natura versa Varrò.*

(4) Aries, vel ἀπὸ τȣ͂ ἄρεος, id est, à Marte. *Varro.* Aries, quod eum dicebant ares, veteres, nostri arviga.

(5) Agn. -- ἀπὸ τȣ͂ ἁγνȣ, quasi pium. *Purum fortassè ex Festo: Glossar.* agnus ἀρνίον, sivè ἄρνειος, *&* ἁγνὸς καθαρὸς, & castus. *Varro tamen; quod pecori ovili agnatus sit Latina origine agnum dictum vult.*

(6) Ut si in magno grege erraver. *Ex Ambros. Hexam. 6. cap. 4.*

(7) Hœdi ab edendo. *Fædum pro hœdo dixisse antiquos; tradit Festus; atqui digammon pro V. & contrà Gotthos consuevisse scribere ex Isidori codicibus satis constat. Nàm, & paullo-post Cinyvi; pro Cynyphii, & tragelavi pro tragelaphi scribitur in omnibus nostris. Erit ergò hœdus, vel fœdus, quasi vedus, vel vescus, (licèt enim nobis his de rebus cum gravissimis auctoribus interdùm argutari) idque secutum fuisse Isidorum, ratio, quam subjicit, satis videtur ostendere, ea est:* parvi enim pinguissimi sunt, & saporis jucundi. *Voces quoque illas* undè, & edere, *quas alii expungendas censuerant, nos (cum in omnibus libris legantur) libentèr retinemus; scribimusque,* undè, & ederæ. *Festus n. hederam, vel quòd hæreat, vel quòd edat; vel quòd edita petat, dictam existimat.*

(8) Nàm hirqui sunt oculorum anguli. *è Serv. ad eclog. 3. hirquos autem, an hircos pro eodem scribas, nihil refert, ut rectè monet Pierius Valerianus.*

(9) Majores--à fluvio Cynipbe in Libya. *Undè Theocrit. idil. 3.* τὸν λιβυκὸν κνάκωνα φυλάσσεο μή τυ κορύψῃ.

(10) Unde eas crepas. *Festus.* Capræ dictæ, vel quòd omne virgultum carpant, sivè à crepitu crurum, undè, & crepas eas prisci dixerunt.

(11) Quas Græci pro eo, quòd acutissimè videant. *Origen. homil. 2. in Cant. interprete Hieronym.* Caprea, (*inquit*) id est, dorcas acutissimè videt.

blimitate vix humanis obtutibus pateant. [1] Undè, & meridiana pars Ibices aves vocat, quæ Nili fluentis inhabitant. Hæc itaque animalia, ut diximus, in petris altissimis commorantur, & si quandò ferarum, vel hominum adversitatem persenserint, de altissimis saxorum cacuminibus sese præcipitantes in suis se cornibus illæsa suscipiunt.

14 [2] Cervi dicti ἀπὸ τῶν κεράτων, i. à cornibus. κέρατα enim Græcè cornua dicuntur. [3] Hi serpentium inimici cùm se gravatos in infirmitate persenserint, spiritu narium eos extrahunt de cavernis, & superacta pernicie veneni eorum pabulo reparantur. [4] Dictamnum herbam ipsi prodiderunt. Nàm ea pasti excutiunt acceptas sagittas. Mirantur autem sibilum fistularum. Erectis auribus acutè audiunt, summissis nihil. [5] Si quandò immensa flumina, vel maria transnatant, capita clunibus præcedentium superponunt, sibique invicèm succedentes nullum laborem ponderis sentiunt.

15 [6] Tragelaphi à Græcis nominati, qui dùm eadem specie sint, ut cervi, villosos tamen habent armos, ut hirci, & menta promissis hirta barbis, qui non alibi sunt, quàm circa Phasidem.

16 [7] Innuli, filii sunt cervorum ab innuere dicti: quia ad nutum matris absconduntur.

17 Damula vocata, quod de manu effugiat: timidum animal, & imbelle: de quo Martialis: Dente timetur aper, defendunt cornua cervum. Imbelles damæ, quid nisi præda sumus.

18 [8] Lepus, quasi levipes, quia velocitèr currit. [9] Undè, & Græcè pro cursu λαγὼς dicitur: velox est enim animal, & satis timidum.

19 [10] Cuniculi, genus agrestium animalium, dicti, quasi caniculi, eo quòd canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

20 [11] Sus dicta, quòd pascua subigat, id est, terra subacta escas inquirat.

21 Verres, quòd grandes habeat vires.

22 [12] Porcus, quasi spurcus. Ingurgitat enim se cœno, luto immergit, limo illinit. Horatius: Et amica luto sus: hìnc etiam spurcitia, vel spurcus nuncupatur.

23 Porcorum pilos setas vocamus, & setas à sue dictas: à quibus, & sutores vocantur, quòd ex setis suant, id est, consuant pelles.

24 [13] Aper, à feritate vocatus, abla-

(1) Undè, & meridiana pars. *Ex Gregor. 30. Moral. cap. 9. al. 16.*
(2) Cervi dicti. *è Serv. ad v.* Tres littore cervos. *Æn. 1.*
(3) Hi serpentum inimici. *Ex Orig. homil. 2. in Cant. & Serv. ad eclog. 8. & Plin. lib. 8. cap. 32.*
(4) Dictamnum. *Sivè Dictamum (utraque enim scriptura suos auctores habet) è Solin. cap. 22.*
(5) Si quando immensa flumina. *è Gregor. 30. Moral cap. 10. al. 9.*
(6) Tragelaphi. *Solin. cap. 22. & Plin. lib. 8. cap. 33.*
(7) Innuli. *Ità scriptum in Gotthicis, & in codicibus Horatianis lib. 1. od. 23.* Vitas inuleo me similis Chloe. *Quos secuti sunt Canterus, Lambin. & Hartung. ergò alitèr fortassè scribendus Innulus* νεβρὸς, *quàm hinnulus* ὁ ἐξ ἵππου, καὶ ὄνου.

(8) Lepus quasi levip. *Varr. 3. de Re Rust. cap. 12.* Lucius Ælius putabat dictum leporem à celeritudine, quòd levipes esset, ego arbitror à Græco vocabulo antiquo, quod eum Æoles Bœthii λέποριν appellabant. *Vid. Agell. & Quintil. lib. 1. cap. 6.*

(9) Undè, & Græci pro cursu λαγὼς. *Ut sit* ἀπὸ τοῦ λα ἄγειν, *est enim* λα *intensionis particula. Alii* ἀπὸ τοῦ λάειν, *id est, cernendo, quod patentibus oculis dormiat.*

(10) Cuniculi--quasi caniculi *Græcis id magis in promptu fuit* ἀπὸ τῶν κυνῶν τοὺς κυνίκλους *ducere, ità enim Polyb. lib. 12. & Ælian de Hist. Animal. lib. 13. cap. 15. eos appellant, nisi quod uterque Hispanam vocem esse dicit. At Varro lib. 3. de Re Rust. cap. 12.* Tertii (*inquit*) generis est, quod in Hispania nascitur, simile nostro lepori, sed humile, quem cuniculum appellant. Cuniculi dicti ab eo quod sub terra cuniculos ipsi facere soleant, ubi lateant in agris. *Varronem sequitur Plin. lib. 8. cap. 55. Videre licèt in Hadriani numismate Hispaniam ramum ilicis manu tenentem, ad cujus pedes cuniculus.*

(11) Sus--quod Pasqua subig. *Non inelegantèr, si rem spectes, sed Græca est vox* ὗς.
(12) Porcus q. spurcus, *Nisi Græcum esse mavis cum Varrone.*
(13) Aper à feritate. *Varro.* Apri à locis asperis, nisi à Græcis, quod his κάπροι.

ablata f littera, & subrogata p. Undè, & apud Græcos σύαγρος, id est, ferus dicitur. Omne enim, quod ferum est, & immite abusivè agreste vocamus.

25 [1] Juvencus dictus, eo quod juvare incipiat hominum usus in excolenda terra, [2] vel quia apud gentiles Jovi sempèr ubiquè juvencus immolabatur, nunquàm taurus. Nàm in victimis etiam ætas considerabatur.

26 Taurus, Græcum nomen est, sicut, & bos. [3] Indicis tauris color fulvus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circumflectunt flexibilitate, qua volunt, tergi duritia omne telum respuunt immiti feritate.

27 Bovem Græci βοῦν dicunt. [4] Hùnc Latini trionem vocant, eo quod terram terat, quasi terionem. Nævius: Trionum hic moderator rusticus. Cujus latitudo pellium à mento ad crura, palearia dicuntur, à pelle ipsa, quasi pellearia, quod est generositatis in bove signum. [5] Boum in sociis eximia pietas. Nàm alter alterum inquirit cùm quo ducere collo aratra consuevit, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si fortè defecerit.

28 [6] Vacca dicta, quasi boacca. Est enim ex qualitate mobilium nominum: sicùt leo leæna, draco dracæna.

29 [7] Vitulus, & vitula, à viriditate vocata sunt, id est, ætate viridi, sicùt virgo. Vitula ergo parva est nondum enixa. Nàm enixa, juvenca est, aut vacca.

30 [8] Bubali vocati per derivationem, quod sint similes boum: adeò indomiti, ut præ feritate jugum cervicibus non recipiant. Hos Africa procreat.

31 Uri, agrestes boves sunt in Germania, habentes cornua in tantum protensa: ut regiis mensis insigni capacitate [9] ex eis gerulæ fiant, dicti uri ἀπὸ τῶν ὀρῶν.

32 Camelis causa nomen dedit, sivè quòd quandò onerantur: ut breviores, & humiles fiant, accubant, quia [10] Græci χαμαὶ humile, & breve dicunt: sivè quia curvus est dorso. [11] Camur enim verbum Græcum curvum significat. Hos, licèt, & aliæ regiones mittant, sed Arabia plurimos. Differunt autem sibi. [12] Nàm Arabici bina tubera in dorso habent: reliquarum regionum singula.

33 [13] Dromeda, genus est camelorum, minoris quidèm staturæ, sed velocioris. Undè, & nomen habet. Nàm δρόμος Græcè cursus velocitas

 appel-

(1) Juvencus. *Ex Varr. lib.* 4.
(2) Vel qua apud Gentiles. *è Serv. ad v.* Cælicólum regi mactabam in littore taurum. *Æn.* 3. *&* *Æn.* 9. *ad v.* Statuam ante aras aurata fronte juvencum. *Vid. Macrob. de Virgilii versu.* Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher. Apollo.
(3) Indicis tauris. *Plin.* 8. *cap.* 21. *&* *Solin.*
(4) Hunc Latini trionem. *Varro lib.* 6. *&* *Agell. lib.* 2. *cap.* 21.
(5) Boum in sociis eximia pietas. *Ambrosii verba sunt in Orat. de Morte Syri frâtris*, bos bovem requirit, seque non totum putat, & frequenti mugitu pium testatur affectum, si forte deferit, cum quo ducere collo aratra consueverat. *Basil. in Orat. in Martyr. Julit.* καὶ πότε εἶδον ἐγὼ βοῦν ἐπὶ φάτνης δακρύοντα τῦ συννόμυ, καὶ ὁμοζύγυ τελευτήσαντος. *Virgil.* It tristis arator mœrentem abjugens fraterna morte juvencum.
(6) Vacca--ex qualitate mobil. nom. *Donatus in Arte secund.* Sunt (*inquit*) genera nominum fixa, sunt mobilia: fixa sunt, quæ in alterum genus flecti non possunt, ut pater, mater, soror. Mobilia autem: aut propia sunt, & duo genera ex se faciunt, ut Cajus, Caja, Marcus, Marcia, aut appellativa, & tria genera faciunt, ut bonus bona bonum, &c.
(7) Vitulus. *è Serv. eclog.* 3.
(8) Bubali adeò indomit. *Ex Hieron. ad Am. cap.* 6. *&* *Solin. cap.* 23.
(9) Ex eis gerulæ fiant. *è Solin.* 23. *vid. Cæsar.* 6. *de Bell. Gall. Plin. lib.* 8. *cap.* 15. *&* *Serv. ad v.* Silvestres uri assid. *Georg.* 2.
(10) Græci χαμαὶ. *Etymologicum Græcum.* Κάμηλος τὸ ζῶον, ὅτι χαμαὶ καθημένη αἴρει τὸ φορτίον, ὡσεὶ χάμηλος. ἐτυμολογεῖται ἢ παρὰ τὸ κάμπτειν τὰς μηρὰς ἐν τῷ κάθισθαι κάμηρος τὶς ὤσα. *Sed meliùs Varro lib.* 4. Camelus cum suo nomine Syriaco in Latium venit. *Est n. Syris gemal Hebræis gamal.*
(11) Camur enim. *è Serv. Georg.* 3. camuris, curvis, *at Fest.* Camera, & camuri boves à Græco καμπὴ.
(12) Nàm Arabici. *è Solin. cap.* 52. *Sed Bactrianis hoc tribuit Plin. lib.* 8. *cap.* 18.
(13) Dromedæ, *vel Dromedarii. Nàm dromeda—præcisè, credo, scriptum in Gotthicis pro dromedarii.*

appellatur. [1] Centum enim, & ampliùs millia uno die pergere solet. Quod animal, sicùt bos, & ovis, & camelus ruminat.

34 [2] Ruminatio autem dicta est à ruma eminente gutturis parte: per quàm dimissus cibus à certis animalibus revocatur.

35 Asinus, & asellus à sedendo dictus, quasi assedus: sed hoc nomen, quod magis equis conveniebat, ideò hoc animal sumpsit, quia priusquàm equos caperent homines, huic præsidere cœperunt. Animal quippè tardum, & nulla ratione renitens, statim ut voluit sibi homo substravit.

36 Onager, interpretatur asinus ferus, ὄνον quippè Græci asinum vocant, ἄγριον ferum. Hos Africa habet magnos, & indomitos, & [3] in deserto vagantes. Singuli autem fœminarum gregibus præsunt. [4] Nascentibus masculis, zelant, & testiculos eorum morsu detruncant, quod tamen caventes matres eos in secretis locis occultant.

37 Asini Arcadici dicti, quòd ab Arcadia primùm vecti sint magni, & alti. [5] Minor autem asellus agro plùs necessarius est, quia, & laborem tolerat, & negligentiam propemodùm non recusat.

38 Equi dicti, eo quòd quando quadrigis jungebantur, æquabantur, paresque forma, & similes cursu copulabantur.

39 [6] Caballus à cavando dictus, propter quod gradiens ungula impressa terram concavet, quòd reliqua animalia non habent: indè, & sonipes quod pedibus sonat.

40 Vivacitas equorum multa, exultant enim in campis, odorantur bellum, excitantur sono tubæ ad prœlium, [7] voce accensi ad cursum provocantur, dolent cùm victi fuerint, exultant cùm vicerint. Quidam hostes in bello sentiunt, adeò, ut adversarios morsu petant. [8] Aliqui etiam proprios dominos recognoscunt, obliti mansuetudinis, si mutentur: aliqui præter dominum nullum dorso recipiunt. [9] Interfectis, vel morientibus dominis multi lacrymas effundunt. Solius equi est propter hominem lacrymari, & doloris affectum sentire. Undè, & in centauris equorum, & hominum natura permixta est. [10] Solent etiam ex equorum mœstitia, vel alacritate eventum futurum dimicaturi colligere. Ætas longæva equis Persicis, Hunnicis, Epiroticis, ac Siculis in annis ultra quinquaginta: brevior autem Hispanis, ac Numidis, & Gallicis, frequens opinio est.

41 [11] In generosis equis, ut ajunt veteres, quatuor spectantur: forma, pulchritudo, meritum, atquè color: Forma, ut sit validum corpus, & soli-

(1) Centum enim, & ampliùs mill. *Ex Hieronym. in Isidor. cap. 21.*
(2) Ruminatio dicta est à ruma. *è Serv. ad eclog. 6. vel à rumine, ut legunt editi.* Rumen est pars colli, qua esca devoratur. *Varroni, Nonio, & Glossar.* Ruma est mamma.
(3) In deserto vagantes. *Solin. & Plin. lib. 8. cap. 3.*
(4) Nascentibus masculis zelant. *Eodem modo loquitur Orosius in Hist. Præfat.* Non eos, quos insectantur, oderunt, sed his, quos amant, zelant.
(5) Minor autem asellus agro. *Pessumè in editis quibusdam*; onagro. *Sunt enim Palladii verba lib. 4. cap. 14. idem Collumell. lib. 8. cap. 1.*
(6) Caballus. *Respexit ad Virgilium*: At duplex agitur per lumbos spina cavatque Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
(7) Voce accensi ad cursum provocantur. *Verior hæc lectio, quàm quæ apud Solinum est.* Nonnulli etiam accensis facibus ad cursum provocantur.
(8) Aliqui etiam proprios. *Solin.* Aliqui inventi sunt, qui non nisi primos dominos recognoscerent, obliti mansuetudinis, si quando mutassent consueta servitia.
(9) Interfectis, vel morientibus domin. *Nota sunt Homeri, & Virgilii de Achillis, & Pallantis equis carmina.*
(10) Solent etiam event. *Plin. lib. 8. cap. 42.*
(11) In generos. eq. quatuor. *Pallad. lib. 4. cap. 13.* In admissario quatuor spectantur: forma, color, meritum, pulchritudo.

lidum, robori conveniens altitudo, latitudo, latus longum, [1] venter substrictus, maximæ, & rotundæ clunes, pectus latè patens, corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & cornu concavo solidatus. Pulchritudo, ut sit exiguum caput, & siccum, pelle propè ossibus adhærente, aures breves, & argutæ, oculi magni, [2] nares patulæ, erecta cervix, coma densa, & cauda, [3] ungularum soliditate fixa rotunditas. Meritum, ut sit animo audax, pedibus alacer, trementibus membris, quod est fortitudinis indicium, quique ex summa quiete facilè concitetur, vel ex citata festinatione non difficilè teneatur. [4] Motus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris trementibus. [5] Color hic præcipuè spectandus: badius, aureus, roseus, myrteus, cervinus, gilvus, glaucus, scutulatus, canus, candidus, albus, guttatus, niger. Sequenti autem ordine, varius ex nigro, badioque distinctus: reliquus varius color, vel cinereus deterrimus.

42 Badium autem antiqui vadium dicebant, quòd inter cætera animalia fortiùs vadat. [6] Ipse est, & spadix, quem phœnicatum vocant, & dictus spadix à colore palmæ, quam Siculi spadicam vocant.

43 [7] Glaucus verò est, velutì pictos oculos habens, & quodam splendore perfusos: [8] nàm glaucum veteres dicebant album.

44 [9] Gilvus autem, melinus color est subalbidus.

45 Guttatus, albus nigris intervenientibus punctis.

46 Candibus autem, & albus invicem sibi differunt. Nàm albus cùm quodam pallore est, candidus verò, niveus, & pura luce perfusus.

47 [10] Canus dictus, quia ex candido colore, & nigro est.

48 Scutulatus vocatus propter orbes, quos habet candidos inter purpuras.

49 Varius, quod vias habeat colorum imparium. Qui autem albos tantùm pedes habent, [11] Petili appellantur: [12] qui frontem albam, Callidi.

50 Cervinus est, quem vulgò [13] Gauranem dicunt.

51 Æranem idem vulgus vocat, quòd in modum ærei sit coloris.

52 [14] Myrteus autem est, pressus in purpura.

Do-

(1) Venter substrictus. *Vox* venter *nulla erat in libris, sed cum constantèr* substrictus, *non* substrictum *in Gotthicis omnibus legeretur, non dubitavimus quin hæc esset vera scriptura, quàm indicavit Chacon ex Collumell. lib. 6. cap. 29. Palladii verò locum mendosum cum eod. Chacone credimus, & ex Isidoro supplendum.*

(2) Nares patulæ. *Quæ si angusta sint, discindi solent, nè longo cursu incalescentes suffocentur, ut ait Theophil. lib. 4. de Homin. fabric.*

(3) Ungular. soliditate fixa rot. *Pallad.* Ungularum solida, & fixa rotunditas.

(4) Motus autem equi in auribus intellig. *Solin. cap.* 30. Motus equi in auribus intelligitur, animos leonum frons, & cauda indicat.

(5) Color hic præcipuè spect. *Ex Pallad. lib. 4. Varro apud Non.* Equi colore dispares, ità nati; hic badius, iste gilvus, ille murinus. *Vid Agell. lib. 2. cap. 26. & lib. 3. cap. 9. & Alciat. lib. 2. Parerg. cap. 1.*

(6) Ipse est spadix. *è Serv. Georg. 3. Quos Bayos, & datilados Hispani dicimus.*

(7) Glaucus est veluti pictos ocul. *Serv.* Glauci felineis oculis, id est, splendore perfusis.

(8) Nàm veteres glaucum alb. *Nàm glaucum albo cæruleum diluit. Undè, & Virg.* Populus, & glauca canentia fronde salicta. *Sed idem de glauco paullò alitèr lib. 19. cap. 28. Est tamen in tribus Gotthicis lacuna*: Nàm glaucum — veteres dicunt.

(9) Gilvus mellinus color. *è Serv.*

(10) Canus dictus, qui ex candido, & nigro. *Tilesius in lib. de Coloribus*: Nascitur equus nonnunquam canus, atque albineus, non idem, qui, & candidus, aut albus, sed hujus non expers, *hos nostri tordillos dicunt.*

(11) Petili appellantur. *Festus.* Petilam suram ungulam equi albam dici, ait Scævola. *In glossario quoque, ubi* Perfilis *μακροσκελής legitur.* Petilis *μικροσκελής puto legendum, citat ex Plauto Non. hunc versum, in* Petilis, *& in* fronte. Nàm coloratam frontem habet petilis. *Atque ipse tenuem, & exilem ex sua libidine, ut solet, interpretatur.*

(12) Qui frontem albam calidi. *Gloss.* Callidus *λευκομέτωπος. Habent tamen plerique libri* calidi. *Sed callidus probabat A. August.*

(13) Gauranem dicunt. *Retinent eamdem vocem Itali, una littera mutata, nàm sauro dicunt.*

(14) Myrteus est pressus in purpura. *Pressum quoque in coloribus equorum numerat Palladius, sed quid apud eum pressus, apud Serv. professus murteum hoc loco pressus in purpura valeat, nondum satis constitui. Opinor tamen pressi voce significari densiorem (ut ità dixerim) colorem, ducta similitudine ab uvis, quæ quo magis pedibus, vel prelo premuntur, minus liquida, & vel ex albis rutila, vel ex rubris subnigra vina reddant.*

53 [1] Dossinus autem dictus, quod sit color ejus de asino, idem, & Cinereus. Sunt autem hi de agresti genere orti, quos equiferos dicimus, & proindè ad urbanam dignitatem transire non possunt.

54 Mauros niger est. Nigrum enim Græci μαῦρον vocant.

55 Mannus verò, equus brevior est, [2] quem vulgò Buricum vocant.

56 [3] Veredos antiqui dixerunt, quod veherent rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas, & rhedas ire solitum erat.

57 Equorum tria sunt genera, unum generosum, [4] prœliis, & oneribus aptum: alterum vulgare, atquè gregarium ad vehendum, non ad equitandum aptum: tertium ex permixtione diversi generis ortum, quod etiam bigenerum dicitur, quia ex diversis nascitur: ut mulus.

58 [5] Mulus autem à Græco tractum vocabulum habet. Quod jugo pistorum subactus, tardas molendo ducat in gyrum molas. [6] Judæi asserunt, quod Ana abnepos Esau equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum indè nova contra naturam animalia nascerentur. Onagros quoquè admissos esse ob hoc ad asinas: & ipsum istiusmodi reperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur. Industria quippè humana diversum animal in coitum coëgit: sicque adulterina commixtione genus aliud reperit: sicùt, & Jacob contra naturam colorum similitudines procuravit. [7] Nàm tales fœtus oves illius concipiebant, quales umbras arietum desupèr ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Deniquè, & hoc ipsum in equarum gregibus fieri fertur, ut generosos objiciant equos visibus concipientium, quo eorum similes concipere, & creare possint. Nàm, & columbarum dilectores depictas ponunt pulcherrimas columbas eisdem locis, quibus illæ versantur, quo, rapiente visu, similes generent. Indè est, quod quidam gravidas mulieres jubent nullos intueri turpissimos animalium vultus, ut Cynocephalos, & Simios, nè visibus occurrentes similes fœtus pariant. [8] Hànc enim fœminarum esse naturam, ut quales prospexerint, sivè mente conceperint in extremo voluptatis æstu, dùm concipiunt, talem, & subolem procreent. Etenim anima in usu Venerio formas extrinsecùs intùs transmittit, eorumque satiata typis rapit species eorum in propriam qualitatem.

59 In animantibus bigenera dicuntur, quæ ex diversis nascuntur, ut Mulus ex equa, & asino: [9] Burdo

(1) Dossinus. *An quia Varro dossuarios vocat asinos oneribus ferendis aptos? & Gloss.* Dorsuaria. Νωτοφόρα. *Hunc colorem murinum dicunt Pallad. & Collumella.*

(2). Quem vulgò buricum. *Hieronym. in Eccles.* 10. Dignitate Prælati vias publicas mannis terunt, quos vulgò buricos vocant, *& ad Pammachium.* Ferventes buricos mannos. *Paulin. ad Senec.* Macro, & viliore asellis burico sedentem, *& Gloss.* Mannis, βυρίχοις. *At Porphyrio.* Manni, *ait*, equi dicuntur pusilli, quos vulgò burdos vocant, *& Acro.* Mannus burdo, *Ilminoras equos, linos hodie exiguos asellos burricos dicimus.*

(3) Veredos. *Verba sunt Festi, in quo ex Isidoro restituenda vox*, veredos. *Procop. lib.* 2. *de Bello Persic.* ὁ δὲ ἵπποις τοῖς δημοσίοις ὀχούμενος, οὓς δὴ βερέδους καλεῖν νενομίκασιν. *Julian. Antecessor. in Epitom. Novell. Justiniani Novell.* 130. *quòd Græcè est*, τῶν δημοσίων ἵππων δρόμον *veredorum cursum reddidit.*

(4) Prœliis, & onerib. Honoribus *quidam libri.*

(5) Mulus. *μύλον pistrinum, & μύλη mola, ergò editorum scripturam retinuimus, nàm mendosè Gotthici omnes. Mulus a. a. G. t. v. h. Græcum enim hoc, vel quòd jugo, &c. Nisi Isidorus mulum vocem esse Græcam putavit, molam tantum Latinam. Sed quærendus auctor non inelegantis senarii, quem nemo olfecit: Tardas molendo ducat in gyrum molas.*

(6) Judæi asserunt, quòd Ana abnep. *Ex Hieron. q. in Gen. cap.* 36. *Id Paphlagonibus tribuit Homerus* ιλ. ϐ.

(7) Nàm talis fœtus. *Ex eod. lib. in cap.* 30. *Gen.*

(8) Hanc enim fœminarum dicunt esse naturam. *Verba Hieronymi ibid.*

(9) Burdo ex eq. & as. *Varro* 2. *de Re Rust. cap.* 8. Ex equa, & asino fit mulus contra ex equo, & asina hinnus *Glossar.* ἡμίονος ἐξ ἵππου θηλείας καὶ ὄνου. Mulus. Burdo ἡμίονος ἐξ ἵππου καὶ ὄνου θηλείας.

do ex equo, & asina, [1] Hybridæ ex apris, & porcis: [2] Tityrus ex ove, & hirco, [3] Musmo ex capra, & ariete, est autem dux gregis.

CAPUT II.

De Bestiis.

1 BEstiarum [4] vocabulum propriè convenit leonibus, pardis, tigribus, lupis, & vulpibus, canibusque, & simiis, ac cæteris, quæ vel ore, vel unguibus sæviunt, exceptis serpentibus. Bestiæ autem dicti à vi, qua sæviunt.

2 [5] Feræ appellatæ, eo quòd naturali utantur libertate, & pro desiderio suo ferantur. Sunt enim liberæ earum voluntates, & huc, atquè illuc vagantur, & quo animus duxerit, eò feruntur.

3 Leonis vocabulum ex Græca origine inflexum est in Latinum. Græcè enim λέων vocatur, & est nomen nothum, quia ex parte corruptum. [6] Leæna verò totum Græcum est, sicùt, & dracæna. [7] Ut autem leæna lea dicatur usurpatum est à poëtis. [8] Leo autem Græcè, Latinè Rex interpretatur, eò quòd Princeps sit omnium bestiarum. Cujus genus trifarium dicitur. E quibus breves, & juba crispa, imbelles sunt: longi, & coma simplici, acres. [9] Animos eorum frons, & cauda indicat. Virtus eorum in pectore, firmitas in capite. Septi à venatoribus terram contuentur, quo minus conspectis venabulis terreantur. Rotarum timent strepitus, sed ignes magis. Cùm dormierint, vigilant oculi: cùm ambulant, cauda sua cooperiunt vestigia sua, ne eos venator inveniat. [10] Cùm genuerint catulum, tribus diebus, & tribus noctibus catulus dormire fertur: tunc deindè patris fremitu, vel rugitu veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. [11] Circa hominem leonum natura est benigna, ut nisi læsi nequeant irasci. Patet enim eorum misericordia exemplis assiduis. Prostratis enim parcunt: [12] captivos obvios repatriare permittunt: hominem non nisi in magna fame interimunt. De quibus Lucretius:- Scymnique leonum, &c.

4 [13] Tigris vocata propter volucrem fugam. Ità enim nominant Persæ, & Medi sagittam. Est enim bestia variis distincta maculis, virtute, & velocitate mirabilis, ex cujus nomine flumen Tigris appellatur, quòd is rapidissimus sit omnium fluviorum. Has magis Hyrcania gignit.

5 Panther dictus, [14] sivè quod omnium animalium amicus sit, excepto dracone; sivè quia, & sui generis societate guadet, & ad eamdem similitudinem quidquid accipit, reddit. [15]

Πᾶν

(1) Hybridæ ex apris, & porcis. *Plin. lib. 8. cap. 53. Acron tamen ad Satyr. 7. lib. 1.* Tractum (*inquit*) ab aquila, quæ ex aquila, & vulture nascitur, sivè à canibus, qui nascuntur ex venatico, & gregario.

(2) Tityrus. *Serv. eclog. 1.* Laconum lingua Tityrus dicitur aries major, qui gregem anteire consuevit.

(3) Musmo. *Ex Gotthicis, & musmones dicuntur ab Strabone lib. 5.* Musomones *è Serv. Georg. 3. ad v.* Udisque aries in gurgite vill. *Nonius.* Musimones asini, muli, aut equi breves.

(4) Cap. II. Bestiar.--serpentibus. *Ex Aug. 3. de Gen. ad lit. cap. 11.*

(5) Feræ appellatæ. *è Serv. ad v.* Pinguisque ferinæ. *Æn. 1.*

(6) Leæna. *Ex eod. ad v.* Catulor. oblita leæna. *Georg. 3.*

(7) Ut autem leæna dicatur. *Ex eod. Æn. 12. Lucretius.* Irritata leæ jaciebant corpora saltu.

(8) Leo autem Græcè, Latinè Rex. *De hoc loco Ant. August. in veteri (inquit) libro Græco post Orionis etymologicon est:* Λέων, διὰ τὸ λεαίνειν, ἤγουν νικᾶν.

(9) Animos eorum frons, & cauda. *Solin. cap. 30.*

(10) Cùm genuerint. *Verba sunt Origenis, homil. 17. in Gen.*

(11) Circa hominem leonum naturam. *Serv. ad v.* Tum demum movet arma leo. *Æn. 12.* Hæc enim leonum natura est, ut nisi lacessiti, irasci nequeant.

(12) Captivos obvios repatriare. *Solin.* Cum multi captivorum aliquot leonibus obviis, intacti repatriaverint.

(13) Tigris. *Ex Plin. lib. 8. cap. 18. & Solin. Etiam apud Armenios tigrim sagittam significare ait Varro.*

(14) Sive quod omnium animalium amicus. *Huic etymo favent, quæ Plin. lib. 8. cap. 17. & Ælian. 6. de Hist. Animal. referunt. Vulgò panthera, quod tota fera sit, dicta putatur.*

(15) πᾶν n. omne dicitur. *Aut aliquid deest (quod visum est A. Aug.) aut hoc potiùs superfluum inepti alicujus, qui id solum nosset, interpretis glossema.*

Πᾶν enim Græcè omne dicitur. Bestia [1] minutis orbiculis super picta, ità, ut oculatis ex fulvo circulis, nigra, vel alba distinguatur varietate. Hæc semel omninò parturit, cujus causæ ratio manifesta est. Nàm cùm in utero matris coaluere catuli, maturisque ad nascendum viribus pollent, odiunt temporum moras. Itaquè oneratam fœtibus vulbam tanquam obstantem partui unguibus lacerant, effundit illa partum, seu potiùs dimittit, dolore cogente. Ità posteà corruptis, & cicatricosis sedibus genitale semen infusum non hæret acceptum, sed irritum resilit. [2] Nàm Plinius dicit: animalia cum acutis unguibus frequentèr parare non posse. Vitiantur enim intrinsecùs se moventibus catulis.

6 [3] Pardus, secundus post pantherem est, genus varium, & velocissimum, & præceps ad sanguinem. Saltu enim ad mortem ruit.

7 Leopardus ex adulterio leænæ, & pardi nascitur, & tertiam originem efficit, sicùt, & Plinius in naturali historia dicit: Leonem cum parda, aut pardum cum leæna concumbere, & ex utroque coitu degeneres partus creari, [4] ut mulus, & burdo.

8 Rhinoceros à Græcis vocatus, Latinè interpretatur in nare cornu. [5] Idem, & Monoceros, id est, Unicornis, eò quòd unum cornu in media fronte habeat [6] pedum quatuor ità acutum, & validum, ut quicquid impetierit, aut ventilet, aut perforet. Nàm, & cum Elephante sæpè certamen habet, & in ventre vulneratum prosternit. Tantæ autem est fortitudinis: ut nulla venantium virtute capiatur: sed sicùt asserunt, qui naturas animalium scripserunt, virgo puella proponitur, quæ venientis sinum aperit: in quo ille omni ferocitate deposita caput ponit: sicque soporatus, velùt inermis, capitur.

9 Elephantem Græci à magnitudine corporis vocatum putant, quòd formam montis præferat. [7] Græcè enim mons λόφος dicitur. Apud Indos autem à voce barrus vocatur. Undè, & vox ejus barritus dicitur, & dentes ebur. [8] Rostrum autem promuscis dicitur, quo ille pabulum ori admovet, & est [9] angui similis, vallo munitus eburno. [10] Hos boves Lucas dictos ab antiquis Romanis: boves, quia nullum animal grandius videbant: Lucas, quia in Lucania illos primus Pyrrhus in prœlio objecit Romanis. Nàm hoc genus animantis in rebus bellicis aptum est. In eis enim Persæ, & Indi, ligneis turribus collocatis, tanquàm de muro jaculis dimicant. Intellectu autem, & memoria multa vigent. [11] Grega-

(1) Minutis orbiculis. *Solin. cap.* 21. Minutis orbiculis superpictæ, ità ut oculatis ex fulvo circulis, vel cærula, vel alba distinguatur tergi supellex.

(2) Nàm Plin. dicit. *è Serv. Georg.* 2. *ad v.* Sæva leonum semina. *Locus verò Plin. lib.* 8. *cap.* 16.

(3) Pardus secundum post pantheram. *è Solin. ibid.*

(4) Ut mulus, & burdo. *Ex tribus codicibus A. August.*

(5) Idem, & Monoceros. *Ex Greg. lib.* 31. *Moral. cap.* 10. *al.* 13. *Plinius alium à Monocerote Rhinocerotem esse vult. lib.* 8. *cap.* 20. *&* 21. *Hùnc Romæ sæpè visum, illum negat vivum posse capi. Idem refert Solinus.* Vivus, *inquit*, non venit in hominum potestatem, *& in Balearico codice, additur hoc loco.* Fertur tantam habere ferocitatem, ut captus statìm moriatur.

(6) Pedum quatuor. *Sic etiam Solin. sed Plin.* Cubitorum duorum. *Cubiti unius Ctesias in Indicis apud Photium: sesquicubiti Ælian. lib.* 4. *cap.* 52. *de Asinis Indicis. Est etiam in ejus cornu coloris magna varietas apud eosdem. Videtur autem Plinius eumdem monocerotem existimasse cum asino Indico, negat enim lib.* 11. *cap.* 46. *Aliud esse animal unicorne præter asinum Indicum, & Orygem. Sumpsitque, id ex Arist. lib.* 2. *cap.* 1. *de Hist. Animal. De certamine Rhinocerotis cum Elephante. Vid. Plin. Solin. Ælian. Diodor. Strab. Agatharchid. in lib. de Mari rubro.*

(7) Græcis n. mons λόφος. *In Gotthicis* elepho *nulla sententia, ut ferè in Græcis vocibus accidit. A. Aug. secuti sumus conjecturam non admodum dubiam. Aliàs ex aliis origines, aut notationes Elephantis afferre nihil attinet.*

(8) Rostrum autem Promuscis. *Ex Ambros.* 9. *Hex. cap.* 5.

(9) Et est angui similis. *Lucretius*--Anguimanos elephantos India, quorum Millib. è multis vallo munitur eburno.

(10) Hos boves Lucas. *Varr. lib.* 6. *& Plin.* 8. *cap.* 6. *Lucret. lib.* 5. Indè boves Lucas turrito corpore tetros--Anguimanos belli docuerunt vulnera Pœni--Sufferre, &c.

(11) Gregatim incedunt. *Ex Plin.* 8. *cap.* 5. *Solin.* Oberrant agminatim.

gatìm incedunt, [1] motu quo valent, salutant, murem fugiunt, aversi coëunt, quandò autem parturiunt, in aquis, vel insulis dimittunt fœtus propter dracones, quia inimici sunt, & ab eis implicati necantur. Biennio autem portant fœtus, nèc ampliùs, quàm semèl gignunt, nèc plures, sed tantùm unum.

10 [2] Vivunt annos trecentos. Apud solam Africam, & Indiam Elephanti priùs nascebantur: nùnc sola eos India gignit.

11 [3] Gryphes vocantur, quod sit animal pennatum, & quadrupes. Hoc genus ferarum in Hyperboreis montibus nascitur. Omni parte corporis leones sunt: alis, & facie Aquilis similes, & equis vehementèr infesti. Nàm, & homines visos discerpunt.

12 [4] Cameleon non habet unum colorem, sed diversa varietate conspersus, ut pardus. Dictus autem ità, (eò quòd cameli similitudinem habet, & leonis) hujus cameleonis corpusculum ad colores, quos videt facillima conversione variatur, quod aliorum animalium non est ità ad conversionem facilis corpulentia. [5] Cameleopardus dictus, quod dùm sit, ut pardus albis maculis superaspersus, collo equo similis, pedibus bubulis, capite tamen camelo est similis: hunc Æthiopia gignit.

13 [6] Lynx dictus, quia in luporum genere numeratur: bestia maculis terga distincta, ut pardus, sed similis lupo. Undè, & ille λύκος, iste lynx. Hujus urinam converti in duritiam pretiosi lapidis dicunt, qui [7] lincurius appellatur, quod, & ipsos lynces sentire, hoc documento probatur. Nàm egestum liquorem arenis in quantùm potuerint, contegunt invidia quadam naturæ, nè talis egestio transeat in usum humanum. [8] Lynces dicit Plinius secundus extra unum non admittere.

14 [9] Castores, à castrando dicti sunt. Nàm testiculi eorum apti sunt medicaminibus, propter quod cum præsenserint venatorem, ipsi se castrant, & morsibus vires suas amputant. De quibus Cicero in Scauriana: redimunt se ea parte corporis, propter quam maximè expetuntur. Juvenalis: -- Qui se, Eunuchum ipse facit, cupiens evadere damno Testiculi. Ipsi sunt, & Fibri, qui etiam Pontici canes vocantur.

15 [10] Ursus fertur dictus, quòd ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nàm ajunt eos informes generare partus, & carnem quamdam nasci, quam mater lambendo in membra componit. [11] Undè est illud: Sic format lingua fœtum, cùm protulit ursa. Sed hoc immaturitas partus facit, deniquè tricessimo die generat. Undè evenit, ut præcipitata fœcunditas informes procreet. Ursorum caput invalidum: vis maxima in brachiis, & in lumbis, undè interdùm erecti insistunt.

16 Lupus Græca derivatione in linguam nostram transfertur. Lupos enim illi λύκȣς dicunt, [12] λύκος autem Græcè à morsibus appellatur, quòd rabie rapacitatis quæque invenerit truci-

(1) Motu quo valent, salutant. *Solin.* Solis exortus motib. quibus possunt, salutant.
(2) Vivunt ann. ccc. *Est in Græco etymologic. ea de re Hemistichium.*
(3) Gryphs vocatur quòd sit. *Non etymon reddit, ut nequè Servius, è quo sunt hæc in eclog.* 8.
(4) Cameleon--dictus autem. *Post hæc verba lacuna est in Gotthicis.*
(5) Camelopardus. *Camelopardalis dicitur à Plinio, & Solin. Vid. Varr. lib.* 4.
(6) Lynx dictus. *Gotth. lyncis, ut suprà lib.* 11. *Calcis pro calx.*
(7) *Λυγκούριον. Dioscorid. Plin. Solin. Ælianus.*
(8) Lynces dicit Plin. *è Serv. ad v.* Degere more feræ. *Æn.* 4.
(9) Castores à castrand. *è Serv. ad v.* Virosaque Ponti. Castorea. *Georg.* 1.
(10) Ursus q. orsus. *Varro.* Ursi Lucana origo.
(11) Undè est illud, sìc format ling. *Carmen Dracontii, de quo paullò-post.*
(12) Lycos Græcè. *Est n. λύσσα, rabies, & λυσσᾶν rabie furere. Vetus Orionis liber: λύκος διὰ τὸ κακῶς λιὰν λύειν τὴν ποίμνην.*

cidet. Alii lupos vocatos ajunt, quasi leopos, quòd quasi leoni, ità sit illi virtus in pedibus, undè quidquid pede presserit, non vivit. Rapax autem bestia, & cruoris appetens, de [1] quo rustici ajunt, vocem hominem perdere, si eum prior lupus viderit. Undè, & subitò tacenti dicitur: Lupus est in fabula. Certè si se prævisum senserit, deponit feritatis audaciam. [2] Lupi toto anno non ampliùs quàm dies duodecim coëunt, famem diù portant, & post longa jejunia multum devorant. [3] Lupos Æthiopia mittit cervice jubatos, & tantùm varios, ut nullum colorem illis dicant abesse.

17 Canis nomen Latinum Græcam etymologiam videtur habere. Græcè enim κύων dicitur: licèt eum [4] quidam à canore latratus appellatum æstiment, eò quòd insonet, undè, & canere. Nihil autem sagacius canibus, plus enim sensus cæteris animalibus habent. Namque [5] soli sua nomina recognoscunt, dominos suos diligunt: dominorum tecta defendunt: pro dominis suis se morti objiciunt: voluntariè cum domino suo ad prædam currunt: corpus domini sui etiam mortuum non relinquunt. Quorum postremò natura est, extra homines esse non posse. In canibus duo sunt (spectanda) aut fortitudo, aut velocitas.

18 [6] Catuli abusivè dicuntur quarumlibet bestiarum filii: nàm catuli propriè canum sunt, per diminutionem dicti.

19 [7] Lycisci autem dicuntur, ut ait Plinius, canes nati ex lupis, & canibus, cùm inter se fortè miscentur. [8] Solent, & Indæ fœminæ canes noctu in sylvis alligatæ admitti ad bestias tigres, à quibus insiliri, & nasci ex eodem fœtu canes adeò acerrimos, & fortes, ut in complexu leones prosternant.

20 [9] Vulpes dicta, quasi volupes. Est enim volubilis pedibus, & [10] nunquàm rectis itineribus, sed tortuosis anfractibus currit, fraudulentum animal, insidiisque decipiens. Nàm dùm non habuerit escam, fingit mortem, sicque descendentes, quasi ad cadaver aves rapit, & devorat.

21 [11] Simiæ Græcum est nomen, id est, pressis naribus. Undè, & Simias dicimus, quod suppressis naribus sint, & facie fœda, [12] rugis turpitèr follicantibus, licèt, & capellarum sit pressum habere nasum. Alii simias Latino arbitrantur sermone vocatas, [13] eò quòd multa in eis similitudo rationis humanæ sentitur, sed falsum est.

Hæ

(1) De quo rustici. *Idem suprà lib. 1. cap. 36. Vid. Plin. 8. cap. 28. Solin. in cap. de Ital. Ambros. 6. Hexam. cap. 4.*

(2) Lupi-diebus XII. coëunt. *è Solin. cap. 8. aut Plin. lib. 8. cap. 22. Arist. Non coire, sed parare omnes diebus anni duodecim refert, quod ipse fabulosum putat lib. 6. cap. 35. de Hist. Animal. Duodecim dies parturire Ælianus ait lib. 4. cap. 4. de Animalibus, his verbis* ῥᾳδίως οἱ λύκοι τὴν ὠδῖνα ἀπολύουσιν, ἀλλὰ ἐν ἡμέραις δώδεκα, καὶ νυξὶ τοσαύταις· ἐπεὶ τοσούτῳ τὴν Λητὼ εἰς Δῆλον ἐξ Ὑπερβορέων ἐλθεῖν Δήλιοι φασίν. *Theodori Gaza interpretatio confirmatur verbis Antigoni mirabilium narrationum cap. 61.* Φησὶν γὰρ αὐτοὺς ἅπαντας ἐν ιϐ τοῦ ἐνιαυτοῦ τίκτειν. *Sed est, qui putet XII. dies tantum in utero ferre, cui opinioni occasionem prabuit vetus quadam Aristotelis* κατὰ πόδα *interpretatio. Lege Pier. Valerian. lib. 11. Hieroglyph. in lupo, & properantia.*

(3) Lupos Æthiop. *Sol. c. de Æthiop.*-Æthiophia mittit Lycaonem, lupus est cervice juvatus, & tot modis varius, ut nullum illi colorem dicant abesse.

(4) Quidam à canore latratus. *Varr. lib. 4.* Catulus à sagaci sensu, & acuto. Hìnc canis, nisi quod tuba, & cornu signum cùm dant, canel dicitur, quod hìc item, & nocticulus in custodia, & venandi signum voce dat, canis dictus. *Ubi pro* nocticulus, neictaculus *quidam legunt.*

(5) Soli nomina sua recognosc. *Ex Plin. & Solin.*

(6) Catuli abusive. *è Serv. Georg. 3.*

(7) Lycisci. *è Serv. eclog. 3.*

(8) Solent, & Indi. *Ex Plin. 8. cap. 4. & Solin.*

(9) Vulpes dicta. *Varro.* Volpes, ut Ælius dicebat, quòd volat pedibus.

(10) Et nunquam rectis itinerib. *Ex Gregor. 19. Moral. cap. 1.*

(11) Simiæ. *e Serv. eclog. 10.*

(12) Rugis turpiter follicantib. *Usus est eadem voce Apulej. lib. 9.* Quales illi muli senis, vel cantherii debiles circa præsepium capita demersi, contruncabant moles palearum cervice cariosa vulnerum putredine follicantes nares languidulas. *Et Hieron. in Ep. ad Eustoch. de Custod. Virgin.* Si pes laxa pelle non folleat, *& paullò-post*, laxæ manicæ, caligæ follicantes.

(13) Quòd multa in eis similitud. *Enn.* Simia quam similis turpissima bestia nobis.

Hæ elementorum sagaces [1] nova Luna exultant, media, & cava tristantur. Fœtus, quos amant, ante se gestant, neglecti circa matrem hærent. Harum genera quinque sunt, ex quibus cercopitheci caudas habent. Simia enim cum cauda est, [2] quam quidam οὐρὰν vocant.

22 [3] Sphinges, villosæ sunt comis, mammis prominentibus, dociles ad feritatis oblivionem.

23 Cynocephali, & ipsi similes simiis, sed facie ad modum canis, undè, & nuncupati.

24 Satyri, facie admodùm grata, & gesticulatis motibus inquieti.

25 Callitriches, toto penè aspectu à cæteris distant: sunt enim in facie producta barba, & lata cauda.

26 Leontophonos, bestia modica, & ex eo ità vocata, quia capta exuritur: ejusque cinere aspersæ carnes, & positæ per compita semitarum leones necant, si quantulumcunque ex illis sumpserint.

27 [4] Histrix, animal in Africa erinacii simile, vocatum à stridore spinarum, quas tergo laxatas emittit, ut canes vulneret insequentes. [5] Enhydros bestiola ex eo nuncupata, quod in aquis versetur, & maximè in Nilo. Quæ si invenerit dormientem Crocodilum, volutat se in lutum primùm, & intrat per os ejus in ventrem, & carpens omnia interanea ejus, [6] exit viva de visceribus crocodili ipso mortuo.

28 [7] Ichneumon Græcè vocatus, eò quòd odore suo, & salubria ciborum, & venenosa prodantur. [8] De quo Dracontius ait: Prædicit Suillus vim cujuscumque veneni. Suillus autem à setis est nuncupatus. Hic etiam serpentes insequitur, qui cùm [9] adversus aspidem pugnat, caudam erigit, quam aspis maximè incipit observare, quasi minantem, ad quam cùm vim suam transfert, decepta corripitur.

29 Musio appellatus, quòd muribus infestus sit. Hunc vulgus cattum à captura vocant. [10] Alii dicunt quòd cattat, i. videt. Nàm tanto acutè cernit, ut fulgore luminis noctis tenebras superet. [11] Undè, & à Græco venit catus, i. ingeniosus, ἀπὸ τῦ καίεσϑαι.

30 [12] Furo à furvo dictus, undè, & fur. Tenebrosos enim, & occultos cuniculos effodit, & ejicit prædam, quam invenerit.

31 [13] Melo, quòd sit rotundissimo membro, vel quòd favos petat, & assiduè mella captet.

(1) Nova Luna. *è Solin. vid. Arist. & Plin.*

(2) Quam quidam ὀυὰν. *Chaconis conjectura: ut ad caudam non ad simiam referatur. Ad lectiones Vulcanii addas licèt ex nostris alias non minus ineptas, Cluram, cram, diuram, cuuram.*

(3) Sphinges, Callitriches--leontophonos. *Ex Solin.*

(4) Histrix animal in Africa. *Ità Plin. 8. cap. 35. at Solin. in Æthiopia cap. 33.*

(5) Enhydros. *Solin. Plin. Amm. Marcellin. lib. 22. Hist. Diodor. Sicul, & Plutarch. in lib. Vtrum terrestria aquatilib. prudentiora.*

(6) Exit viva de viscetibus crocodili, ipso mortuo. *Pro his verbis in veteribus libris sola hæc leguntur*, & sic moritur. *Vid. Plin. & Solin.*

(7) Ichneumon, quod odore, ἰχνευτὴν, *hoc est, vestigatorem, sivè indagatorem interpretantur Herodot. Nicander, & Hesychius.*

(8) De quo Dracontius prædicit. *Al. prædidit. Dracontius opus sex dierum carmine composuit. Athanagildo regnante, quòd poëma Eugenius III. Tolet. antistes sub Cindasuintho, & Reccensuintho, & emendavit, & septimi diei versibus auxit. Hunc librum Gotthicis characteribus scriptum Bibliotheca Martini Roderici Azagra nunc servat.*

(9) Adversus aspidem pugnat. *Plin. 8. cap. 24.*

(10) Alii dicunt quòd catat, id est, acutè videt. *Varro lib. 6.* Cata, acuta hoc n. verbo Sabini dicunt, quare Catus Ælius Sextus non, ut ajunt, sapiens, sed acutus, simul cata dicta, accipienda, acutè dicta.

(11) Undè, & à Græcis venit catus. *è Serv. ad v.* Instant ardentes Tyrii. *Æn. 1.*

(12) Furo à Furvo. *Hodie à nobis huron, idem cum Plinii (ut opinor) viverra.*

(13) Melo. *Quem Georg. Agricola in lib. de Subterran. animalibus, & (nisi fallor Plin. lib. 8. cap. 38.) melem appellant. Sivè, ut scriptum est in Varrone edito à P. Victorio malem. Georg. Alexand. in Priscar. vocum enarratione, quæ in libris veterum de Re rustica sunt:* Meles (*inquit*) animal avibus inimicum, puto esse id, quòd vulgus fovinum, & maturelum appellant, alii taxum dicunt.

CAPUT III.

De Minutis Animantibus.

1 MUS pusillum animal, Græcum illi nomen est,[1] quidquid verò ex eo trahitur Latinum fit. Alii dicunt mures, quòd ex humore terræ nascuntur. [2] Nàm mus terra, undè, & humus. [3] His in plenilunio jecur crescit, sicùt quædam maritima augentur, quæ rursùs minuente Luna deficiunt.

2 Sorex, Latinum est, eò quòd rodat, & in modum serræ præcidat. [4] Antiqui autem soricen sauricen dicebant, sicùt, & clodum claudum.

3 [5] Mustella dicta, quasi mus longus: nàm telum à longitudine dictum. Hæc ingenio subdola, in domibus, ubi nutrit catulos suos, transfert, mutatque sedem. Serpentes etiam, & mures persequitur: duo autem sunt genera mustellarum. Alterum enim sylvestre est distans magnitudine, quòd Græci ἰκτίδας vocant: [6] alterum in domibus oberrans. Falsò autem opinantur, qui dicunt mustellam [7] ore concipere, aure effundere partum.

4 [8] Musaraneus----.

5 Aranea---

6 [9] Est in Sardinia animal perexiguum, araneæ forma, quæ Solifuga dicitur, quòd diem fugiat. In metallis argentariis plurima est, occulto reptans, & per imprudentiam supersedentibus pestem facit.

7 [10] Talpa dicta, quòd sit damnata cæcitate perpetua, & tenebris. Est etenim absque oculis, sempèr terram fodit, & humum egerit, atquè radices subter frugibus comedit, quam Græci ἀσφάλακα vocant.

8 Glires dicti sunt, quia pingues eos efficit somnus. [11] Nàm gliscere dicimus crescere. Hyeme enim tota dormiunt, & immobiles, quasi mortui jacent, tempore æstivo [12] reviviscunt.

9 [13] Heritius animal spinis coopertum, quod exindè dicitur nominatum, eò quòd subrigit se quandò spinis suis clauditur, quibus undiquè protectus est contra insidias. Nàm statìm, ut aliquid præsenserit, primùm se subrigit: atquè in globum conversus in sua se arma recolligit. Hujus prudentia quædam est. Nàm dum absciderit uvam de vite, supinus sese volutat super eam, & sic eam exhibet natis suis.

10 Grillus nomen à sono vocis habet. [14] Hic retrò ambulat, terram terebrat, stridet noctibus: venatur eum formica circumligata capillo in cavernam ejus conjecta, afflato priùs pul-

(1) Cap. III. Quidquid verò ex eo trahitur. *Voces quæ à mure ducuntur.*
(2) Nàm mus terra. *Idem repetit lib. 20. cap. 3.*
(3) His in plenilunio. *Cic. in lib. de Divinat.* Musculorum jecuscula bruma dicuntur augeri. *Itèm Plin. lib. 11. cap. 37.* Murium jecusculis fibræ ad numerum lunæ in mense congruere dicuntur.
(4) Antiqui Soricen. *è Serv. Georg. 2. & 3.*
(5) Mustella dicta. *è Serv. in illud*- at non hoc telum. *Æn. 9. Vide Fest. in*-Arma-*&*-Tela. *Et Cai. cap. 233. de Verb. signific.*
(6) Alterum in domib. oberrans. *Quam Græci ἁπλῶς γαλῆν, illam αγρίαν γαλῆν dicunt.*
(7) Ore concipere, aure effund. *Contrà duo CC. Tarrac.* Aure concipere, ore effundere, *quod magis probat A. August.*
(8) Musaraneus. *Duæ hic lacunæ in Gotthicis, uno Ovetensi excepto, in quo: Musaraneus cujus m. a. p. in aliis, vel interimitur, vel moritur: ut suspecta prorsus mihi sit interpretatio μυογάλη dicitur à Dioscoride. Glossar. μυογάλη* musaraneus. *Salm. C.* Musaraneus, vel musaranea.
(9) Est in Sardin. *è Solin. 10.*
(10) Talpa—quam Græci. *Ex Hier. in Is. cap. 2. Glossar.* Talpa. *ἀσφάλαξ Gotthisi ἀσφάλακα (non ἀσπάλακα, ut Hieronymus) habent.*
(11) Glires crescere. *Verba Serv. Æn. 12. In princip.*
(12) Reviviscunt. *Post hæc verba adscriptum est in Balearico de quo quidam. Tota mihi dormitur hiems, & pinguior illo tempore sum, quo me nihil nisi somnus alit.*
(13) Heritius. *Ex Ambros. Hexam. 6.*
(14) Hic retro ambulat. *Plin. verb. lib. 19. cap. ult.*

pulvere, ne se abscondat, ità formicæ complexibus trahitur.

11 [1] Formica dicta, eò quòd ferat micas farris, cujus sollertia multa. Providet enim in futurum, & præparat æstate, quòd hyeme comedat. In messe autem eligit triticum: hordeum non tangit. [2] Dum pluit ei super frumentum totum ejicit. [3] Dicuntur in Æthiopia esse formicæ ad canis formam, quæ arenas aureas pedibus eruunt, quas custodiunt ne quis auferat, captantesque ad necem persequuntur.

12 [4] Formicoleon, ob hoc vocatus, quia est, vel formicarum leo, vel certè formica paritèr, & leo. Est enim animal parvum formicis satis infestum, quòd se in pulvere abscondit, & formicas frumenta portantes interficit. Proindè autem leo, & formica vocatur, quia aliis animalibus, ut formica est, formicis autem, ut leo est.

CAPUT IV.

De Serpentibus.

1 ANguis vocabulum omnium serpentium genus, quòd plicari, & contorqueri potest. Et indè anguis, quòd angulosus sit, & nunquàm rectus. Angues autem apud Gentiles [5] pro Geniis locorum erant habiti sempèr, undè, & Persius: Pinge duos angues, pueri, sacer est locus.

2 Coluber, ab eo dictus, quòd colat umbras, [6] vel quòd in lubricos tractus flexibus sinuosis labatur. Nàm lubricum dicitur quidquid labitur dum tenetur, ut piscis, & serpens.

3 Serpens autem nomen accepit, quia occultis accessibus serpit: non enim apertis passibus, sed squammarum minutissimis nisibus repit. Illa autem, quæ quatuor pedibus nituntur, sicùt lacerti, & stelliones, non serpentes, sed reptilia nominantur. Serpentes autem reptilia sunt, quia ventre, & pectore reptant: Quorum tot [7] venena, quot genera: tot pernicies, quot species: tot dolores, quot colores habentur.

4 Draco major cunctorum serpentium, sivè omnium animantium super terram. Hunc Græci δράκοντα vocant. Undè, & derivatum est in Latinum: ut diceretur Draco, [8] qui sæpè à speluncis abstractus fertur in aërem, concitaturque propter eum aër. Est autem cristatus, ore parvo, & arctis fistulis, per quas trahit spiritum, [9] & linguam exerit. Vim autem non in dentibus, sed in cauda habet, & verbere potius quàm rictu nocet. Innoxius autem est à venenis: sed ideò huic ad mortem faciendam venena non esse necessaria, quia si quem ligaverit, occidit. [10] A quo nèc Elephas tutus est sui corporis magnitudine. Nàm circa semitas delitescens, per quas elephanti solito gradiuntur, crura eorum nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignitur autem in Æthiopia, & India in ipso incendio jugis æstus.

(1) Formica dicta. è *Serv. Æn.* 4. Sanè (*inquit*) formica dicta est ab eo, quòd ore ferat micas. *Vox* Farris, *nihil ad etymon, sed hallucinatus est Isidorus, qui commentaria Servii, sine versibus Poëta habuerit. Vid. Serv.*

(2) Dùm pluit ei. *Al.* Dùm pluit super ejus frumentum-totum ejicit, *hoc est, exponit soli.*

(3) Dicuntur in Æthiopia. *Ex Sol. cap.* 43.

(4) Formicoleon. è *Greg.* 5. *Moral. cap.* 16. *Nisi quod apud eum myrmicoleon.*

(5) Cap. IV. Pro Geniis locorum. è *Serv. Æn.* 5.

(6) Vel quòd in lubricos t. *s. Ex Lact. cap.* 8. *de Opif.*

(7) Tot venena, quot genera. *Verba Tertull. in lib. Advers. Gnostic. nisi quòd illic*, ingenia *hic* genera.

(8) Qui sæpè ab speluncis. *Ex Aug. in Ps.* 148.

(9) Ore paru--& linguam exerit. *Vid. Solin. cap.* 33. *de Æthiop. Dictus autem draco ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id est, videndo. Cernit n. acutissimè Macrob.* 1. *Satu*, *& Fest. in* Dracones.

(10) Nec elephas tutus est. *Lucan. lib.* 9. Nèc tutus spatio est elephas. *Sunt n. dracones quoque ipsi ingentes. Diodor. lib.* 4. *Tradunt quidam in desertis, ac feris locis, Serpentes, qui cum Elephantis propter aquas pugnant, magnitudine numeroque admirabiles esse, &c. & Plin.* 8. *cap.* 11.

5 [1] Basiliscus Græcè, Latinè interpretatur Regulus, eò quòd Rex serpentium sit, adeò, ut eum videntes fugiant, quia olfactu suo eos necat, nàm, & hominem, vel si aspiciat, interimit. Siquidèm ad ejus aspectum nulla avis volans illæsa transit, sed quamvis procùl sit, ejus ore combusta devoratur. A mustellis tamen vincitur, quas illìc homines inferunt cavernis, in quibus delitescit. Itaque ea visa fugit, quem illa persequitur, & occidit. Nihil enim parens ille rerum sine remedio constituit. Est autem longitudine semipedalis, albis maculis lineatus.

6 [2] Reguli autem, sicùt scorpiones, arentia quæque sectantur, & postquàm ad aquas venerint, ὑδροφόβους, & lymphaticos faciunt.

7 [3] Sibilus idem est, qui, & Regulus. Sibilo enim occidit, antequàm mordeat, vel exurat.

8 [4] Vipera dicta, quòd vi pariat. Nàm cùm venter ejus ad partum [5] ingemuerit, catuli non expectantes naturæ maturam solutionem, corrosis ejus lateribus vi erumpunt cum matris interitu. Lucanus: Viperei coëunt abrupto corpore nodi. [6] Fertur autem quòd masculus ore inserto viperæ semen expuat. Illa autem ex voluptate libidinis in rabiem versa, caput maris ore receptum præcidat: ità fit, ut parens uterque pereat, masculus dùm coit, fœmina dùm parturit. Ex vipera autem pastilli fiunt, qui θηριακοὶ vocantur à Græcis.

9 Aspis vocata, quòd morsu venena immittat, & spargat: ἰὸς enim Græci venenum dicunt, & indè aspis, quòd morsu venenato interimat. Hujus diversa genera, & species, & dispares effectus ad nocendum: [7] fertur autem aspis, cùm cœperit pati incantatorem, qui eam quibusdam carminibus propriis evocat, ut eam de caverna educat: illa cùm exire noluerit, unam aurem ad terram premit, alteram cauda obturat, & operit: atquè ità voces illas magicas non audiens, non exit ad incantantem.

10 [8] Dipsas, genus aspidis, quæ Latinè Situla dicitur, quia, quem momorderit, siti perit.

11 [9] Hypnalis, genus aspidis dicta, quòd somno necat: hanc sibi Cleopatra apposuit, & ità morte quasi somno soluta est.

12 [10] Hæmorrhois, aspis nuncupatur, quòd sanguinem sudet, qui ab eo morsus fuerit: ità, ut dissolutis venis, quidquid vitæ est per sanguinem evocet. Græcè enim sanguis αἷμα dicitur.

13 Præster, aspis sempèr ore patenti, & vaporante currit. Cujus Poëta sic meminit: Oraque distendens avidus fumantia præster. Hic quem percusserit, distenditur, enormique corpulentia necatur, [11] extuberatum enim putredo sequitur.

Seps

(1) Basiliscus. *Et Hieron. in Is. cap. 14. & Ep. 83. ad Ocean. quædam tamen ex Plin. 8. & Solin.*

(2) Reguli--hydrophobos faciunt. *Verba sunt Hieron. Ep. cit. ad Ocean.*

(3) Sibilus idem, qui, & Regul. *Idem esse animal Sibilum, Regulum, & Basiliscum suspicor. De Regulo apertè in Glossario, βασιλικὸς ὁ ὄφις* Regulus — *& posteà βασίλισκος* Regulus. *De Sybilo Basilisci Plinius, Solinus, & Lucanus.*

(4) Vipera. *è Serv.* — aut mala tactu vipera delituit. *Georg. 3. idem Greg. 15. Moral cap. 9. Sed quàm commodè citetur à Servio Lucani carmen, Isidorus non examinavit. Dicta est tamen vipera, quasi vivipara, quòd non ova, sed animal vivum pariat. Vid. Arist. lib. 1. de Hist. Animal.*

(5) Ingemuerit. *Ità habent Gothici, non intumuerit.*

(6) Fertur autem quòd masculus. *Herodot. Nicand. Plin.*

(7) Fertur autem aspis. *Ex Aug. in Ps. 57.*

(8) Dipsas, quæ Latine Situla. *Siticula malim. Glossar.* Siticula *δίψας. de Dipsade Solin. cap. 30. & Ælian. lib. 6. c. 50.*

(9) Hypnalis. *Vide Solin.*

(10) Hæmorrhois. *Lucan. lib. 9.* Impressit dentibus Hæmorhois aspera Tullo Magnanimo juveni, miratorique Catonis. Utque solet paritèr totis se effundere signis Corycii pressura croci, sic omnia membra: Emisere simùl rutilum pro sanguine virus. *Vide Solin. & Dioscor.*

(11) Extuberatum. *è Solin. 30. Ex quo loco (quoniam nequè ipse est integer) nihil hic mutamus.*

14 [1] Seps, tabificus aspis, qui dùm momorderit hominem, statìm eum consumit: ità ut liquefiat totus in ore serpentis.

15 [2] Cerastes serpens dictus, eò quòd in capite cornua habeat similia arietum, κέρατα enim Græci cornua vocant: sunt autem illi quadrigemina cornicula, quorum ostentatione, veluti esca illice, sollicitata animalia perimit. Totum enim corpus arenis tegit, nèc ullum indicium sui præbet, nisi ex ea parte, qua invitatas aves, vel animalia capit. Est autem flexuosus, plùs quàm alii serpentes, ità, ut spinam non habere videatur.

16 [3] Scytale serpens vocatus, eò quòd tanta præfulget tergi varietate: ut notarum gratia aspicientes retardet, & quia reptando pigrior est, quos assequi non valet, miraculo sui stupentes capit. Tanti autem fervoris est, ut etiam hyemis tempore exuvias corporis ferventis exponat. De quo Lucanus: Et Scytale sparsis etiam nùnc sola pruinis exuvias posituras suas.

17 Amphisbæna dicta, eò quòd duo capita habeat: unum in loco suo, alterum in cauda, currens ex utroque capite, tractu corporis circulato. Hæc sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens. De qua idem Lucanus: [4] Et gravis in geminum vergens caput Amphisbæna. Cujus oculi lucent, veluti lucernæ.

18 [5] Enhydris, coluber in aqua vivens. Græci enim ὕδωρ aquam vocant.

19 [6] Hydros, aquatilis serpens, à quo icti obturgescunt, cujus quidam morbum Boam dicunt, [7] eo quòd fimo bovis remedietur.

20 Hydra, draco multorum capitum, qualis fuit in [8] Lerna palude Provinciæ Arcadiæ, hæc latinè Excetra dicitur, quòd uno cæso tria capita excrescebant, sed hoc fabulosum est. Nàm constat Hydram locum fuisse evomentem aquas vastantes vicinam civitatem, in quo, uno meatu clauso, multi erumpebant. Quòd Hercules videns, loca ipsa exussit, & sic aquæ clausit meatus. Nàm Hydra ab aqua dicta est.

21 [9] Chelydros serpens, qui, & chersydros dicitur, quia, & in aquis, & in terris moratur. Nàm χέρσον dicunt Græci terram, ὕδωρ aquam hic per quam labitur terram fumare facit, quem sic Macer describit:--Seù terga expirant spumantia virus: Seù terræ fumant, qua teter labitur anguis. Et Lucanus :-- Tractique via fumante chelydri.

22 [10] Natrix, serpens aquam veneno inficiens. In quocumque enim fonte fuerit, eum veneno immiscet, de quo Lucanus: Et Natrix violator aquæ.

23 [11] Cenchris, serpens inflexuosus,

(1) Seps tabificus. *Respexit ad Lucani carmen lib. 9.* Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps. *Vid. Nicand. Schol. & Dioscorid. lib. 2. cap. 70.*

(2) Cerastes. *è Solin. 30. E quo sollicitata animalia, aves intelligas oportet.*

(3) Scytale. *Ex eod. c. Videtur autem Isidorus ἀπὸ τῦ στίζειν ducere, cum alii ἀπὸ τῆς σκυτάλης, hoc est, tereti virga. Nota fuit Scytale Laconica, qua Sparta utebatur resp. ne intercepta littera intelligerentur. Dioscorid. lib. 7. Amphisbænam Scytalem vocat, interpres Cæciliam.*

(4) Et gravis in geminum vergens. *Etiam legitur surgens apud Lucan. quomodi legisse videtur Solinus, qui consurgere in geminum caput dixit. Vid. Nicand. in Therias.*

(5) Enhydris. *Ex Plin. 31. cap. 7.*

(6) Hydros aquatil. *Verba Festi ex Boa.*

(7) Eo quòd fimo bovis. *Plin. lib. 28. cap. 18. Boas sanat fimum bibulum, undè, & nomen traxere.*

(8) In Lerna palude. *è Servio ad v.* Bellua Lernæ. *Æn. 6.*

(9) Chelydros. *Verba sunt Servii ad v.* Galbaneoque agitare graves nidore chelydros. *Georg. 3. Quæ autem in omnibus libris sequebantur post hæc Lucani verba :* Sempèr n. directus, &c. *Cenchri, ut aptaremus, auctor nobis fuit A. Aug. Id, quin rectum sit, dubitaturum credo neminem.*

(10) Natrix. *Malè in omnibus libris* Rinatrix, *etiam in Lucani versu, hunc, quòd anguillæ simillimus sit, edentibus exitio sæpe fuisse ferunt.*

(11) Cenchris. *Ità dictus, quod ejus maculæ millio, quòd Græci κέγχρον dicunt, similes sint.*

sus, qui sempèr iter rectum efficit. De quo Lucanus : Et sempèr recto lapsurus limite Cenchris. Sempèr enim directus ambulat. Nàm si se torserit dùm currit, statìm crepat.

24 (1) Parias, serpens, qui sempèr in cauda ambulat, & sulcum facere videtur. De quo idem Lucanus : Et contentus iter cauda sulcare parias.

25 (2) Boas, anguis Italiæ immensa mole : persequitur greges armentorum, & bubulos : & plurimo lacte irriguis uberibus se innectit, & sugens interimit, atquè indè à boum depopulatione Boas nomen accepit.

26 (3) Jaculus serpens volans, de quo Lucanus : Jaculique volucres. Exiliunt enim in arboribus, & dùm aliquod animal obvium fuerit, jactant se super illud, & perimunt : undè, & Jaculi dicti sunt. In Arabia autem serpentes sunt cum alis, quæ (4) Sirenæ vocantur, quæ plùs currunt ab equis, sed etiam, & volare dicuntur, quorum tantùm virus est, ut morsum ante mors insequatur, quàm dolor.

27 (5) Ammodytes dicta, quòd colorem arenæ habeat. De qua Poëta: Quam parvis pictus maculis Thebanus Ophites Concolor exustis, atquè indiscretus arenis, Ammodytes.

28 (6) Seps, exigua serpens, quæ non solum corpus, sed, & ossa veneno consumit. Cujus Poëta sic meminit : Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps.

29 Dipsas, serpens tantæ exiguitatis fertur, ut cùm calcatur non videatur. Cujus venenum ante extinguit, quàm sentiatur, ut facies præventa morte, nèc tristitiam induat morituri. De quo Poëta : Signiferum juvenem Tyrrheni sanguinis Aulum torta caput retrò Dipsas calcata momordit. Vix dolor, aut sensus dentis fuit.

30 (7) Solpunga, serpens est, quæ non videtur.

31 (8) Cæcula dicta, eò quòd parva sit, & non habeat oculos.

32 Centupeda, à multitudine pedum dicta.

33 Lacertus, reptilis genus est, vocatus ità, quòd brachia habeat. Genera lacertorum plura, ut botrax, salamandra, saura, stellio.

34 Botrax dicta, quòd ranæ habeat faciem : nàm Græci ranam βότραχον vocant.

35 (9) Salamandra vocata, quòd contra incendia valeat, cujus inter omnia venena vis maxima est. Cætera enim singulos feriunt : hæc plurimos paritèr interimit : nàm si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno, & eos, qui ederint, occidit, quin etiam si, vel in puteum cadat, vis veneni ejus potantes interficit. Ista contra incen-

(1) Parias. *παρὰ τὸ πεφυσιωμένας ἔχειν τὰς παρειὰς, (ait Græcus etymologist.) hoc est ab inflatis maxillis. Hunc Æsculapii anguem vult esse Ælian. lib. 3. cap. 11.*

(2) Boas. *è Solin. cap. 8.*

(3) Jaculus. *Ex eod. cap. 30.*

(4) Sirenis. *Plin. lib. 10. cap. 49.*

(5) Ammodytes. *Ità proculdubio legendum, dictusque Ammodytes. ἀπὸ τοῦ δύειν τὸν ἄμμον. Ut autem hic Ophites pro Ammodyte subiret, carmen Lucani fecit, in quo vox utraque corrupta erat, sed Ammodytes magis, nàm in admotus mutatus, serpentis speciem prorsus exuerat. Gloss.* Harenarius, Ammodytes.

(6) Seps exigua. *Hac cur repetenda fuerint, non video.*

(7) Solipuga. *Mira varietas in hac voce tum in codicibus Isidori, tum apud alios etiam auctores. Nàm est Salpiga, Salpuga, Solipuga, Salpinga, Scalpiga, Scalpia, apud Solin. solifuga, in Gloss.* Solipaga *ἡλιοκεντρὶς μυίας εἶδος. Plin. lib. 29. est, & genus formicarum venenatum, non ferè in Italia, Solipugas Cicero appellat, Salpugas Bætica. Ut non mirum sit salpyga nomen retinuisse plerosq. libros Gotthicos. Festus.* Solipunga genus bestiolæ maleficæ, quòd acrius, concitatiusque fit fervore solis, undè etiam nomen traxit. *Lucanus verò :* Quis calcare tuas metuat salpuga tenebras ? *Al.* solpuga latebras.

(8) Cæcula. *Glossarium,* Cæca. *Columella lib. 6. cap. 17.* Cæcilia.

(9) Salamandra vocata, quòd contra incendia. *Id (Plinius inquit) si verum esset, jàm esset experta Roma. Sed nunquam ego credam de Etymologia cogitasse Isidorum in his verbis.*

cendia repugnans, ignes sola animalium extinguit. Vivit enim in mediis flammis sine dolore, & consumptione, & non solùm, quia non uritur, sed extinguit incendium.

36 Saura, lacertus, qui quandò senescit, cæcantur oculi ejus, & intrat in foramen parietis aspicientis contra Orientem, & orto Sole intendit, & illuminatur.

37 Stellio, de colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellarum. De quo Ovidius :– Aptumque colori nomen habet, variis stellatus corpora guttis. [1] Hic autem scorpionibus adeò contrarius traditur, ut viso eo pavorem iis afferat, & torporem. [2] Sunt, & alia serpentium genera, ut Ammodytæ, Elephantiæ, Chamædracontes. Postremò quantus nominum, tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidæ sunt, nèc percutiunt, nisi quandò calescunt: nàm quandò sunt frigidæ, nullum tangunt. Undè, & venena eorum plùs die, quàm nocte nocent. Torpent enim noctis algore, & meritò, quia frigidi sunt nocturno rore. In se enim adducunt vaporem gelidæ pestes, & natura frigidæ. Undè, & hyeme in nodos torpent, æstate solvuntur. Indè est, quòd dùm quicumque serpentium veneno percutitur, primùm obstupescit: & posteà ubi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statìm, & hominem extinguit. [3] Venenum autem dictum, eò quòd per venas vadit. Infusa enim pestis ejus per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & [4] animam exigit. Undè non potest venenum nocere, nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus : Noxia serpentum est admixto sanguine pestis. Omne autem venenum frigidum est, & ideò anima, quæ ignea est, fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis, quæ nobis, & irrationabilibus animantibus videmus esse communia, vivacitate quadam sensus serpens excellit. Undè, & legitur in Genesi : Serpens autem erat sapientior omnibus pecoribus terræ. [5] Dicit autem Plinius, (si creditur) quòd serpentis caput, etiam si cum duobus evaserit digitis, nihilominùs vivit. [6] Undè, & totum corpus objicit pro capite ferientibus.

38 [7] Anguibus universis hebes visus est. Raró in adversum contuentur, nèc frustrà, cùm oculos non in fronte habeant, sed in temporibus, adeò, ut citiùs audiant, quàm aspiciant. [8] Nullum autem animal in tanta celeritate linguam movet, ut serpens: adeò, ut triplicem linguam habere videatur, cùm una sit. [9] Serpentium uda sunt corpora, adeò: ut, quacumquè eunt, viam humore designent. Vestigia serpentium talia sunt, ut cum pedibus carere videantur, costis tamen, & squammarum nisibus repant, quas à summo gutture, usquè ad imam alvum parili modo dispositas habent. Squammis enim, quasi unguibus, costis quasi cruribus innituntur. Undè si in qualibet corporis parte ab alvo usquè ad caput ictu caput aliquo collidatur, debilis reddita cursum habe-

(1) Hic autem scorpionib. è *Plin. 29. cap. 4.*
(2) Sunt, & alia genera. *Ex Solino. Sed Ammodytes prætermitti potuit, nàm de eo jàm dixerat. At hæc in adversariis ferri possunt.*
(3) Venenum autem. è *Serv. Æn. 1. ad v.* Falasq. veneno.
(4) Animam exiget. *Cc. 4. Tarracon. & Raban.*
(5) Dicit autem Plin. *Ex eod. ad v.* Tumidum caput abdidit altè. *Georg. 3.*
(6) Undè, & totum corpus. *Ex Aug. in Ps. 57.*
(7) Anguib. universis. è *Solin. 30.*
(8) Nullum autem anim. è *Serv. ad v.* Linguis vibrantib. *Æn. 2.*
(9) Serpentum uda. è *Serv. ad v.* Udo sublapsa veneno. *Æn. 7.*

bere non possit: quia ubicumquè ictus ille inciderit, spinam solvit, per quàm costarum pedes, & motus corporis agebantur. Serpentes autem diù vivere dicuntur, adeò, ut deposita vetere tunica, senectutem deponere, atquè in juventam redire perhibeantur.

39 Tunicæ serpentum exuviæ nuncupantur, eo quòd iis quandò senescunt, sese exuunt, quibus exuti in juventam redeunt. Dicuntur autem exuviæ, & induviæ, quia exuuntur, & induuntur. (1) Pythagoras dicit de medulla hominis mortui, quæ in spina est, serpentem creari, quòd etiam Ovidius in Metamorphosis libris commemorat, dicens: Sunt, qui cum clauso putrefacta est spina sepulcro: Mutari credant humanas angue medullas. Quòd si creditur, meritò evenit, ut sicùt per serpentem mors hominis ità per hominis mortem serpens. (2) Fertur autem, quòd serpens hominem nudum non sit ausus contingere.

CAPUT V.

De Vermibus.

1 VErmis (3) est animal, quòd plerumquè de carne, vel de ligno, vel de quacumque re terrena sine ullo concubitu gignitur: licèt, nonnunquàm, & de ovis nascantur, ut scorpio. Sunt autem vermes, aut terræ, aut aquæ, aut aëris, aut carnium, aut frondium, aut lignorum, aut vestimentorum.

2 Aranea, vermis aëris, ab aëris nutrimento cognominata, quæ exiguo corpore longa fila deducit, & telæ sempèr intenta nunquàm desinit laborare, perpetuum sustinens (4) in sua arte suspendium.

3 Sanguisuga, vermis aquatilis, dicta, quia sanguinem sugit. Potantibus enim insidiatur, cumque illabitur faucibus, vel ibi uspiam adhærescit, sanguinem haurit: & cum nimio cruore maduerit, id evomit quod hausit, ut recentiorem denuò sugat.

4 (5) Scorpio, vermis terrenus, qui potiùs vermibus adscribitur, non serpentibus: animal armatum aculeo, & ex eo Græcè vocatum, quòd cauda figat: & (6) arcuato vulnere venena diffundat. (7) Proprium autem est scorpioni, quòd manus palmam non feriat.

5 Cantharis, vermis terrenus, qui humano corpori statìm ut fuerit applicatus, sui adustione vesicas efficit plenas humore.

6 (8) Multipes, vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contactus in globulum complicatur. Nascitur sub petris ex humore, & terra.

7 Limax, vermis licti dictus, quòd in limo, vel de limo nascatur, undè, & sordidus sempèr, & immundus habetur.

8 Bombyx, frondium vermis, ex cujus textura bombycinum conficitur. Appellatur autem hoc nomine, ab eo quòd evacuetur, dùm fila generat, & aër solus in eo remaneat.

9 Eruca, frondium vermis, in oleribus, vel pampino involuta: ab ero-

(1) Pythagoras dicit. *Ex eod. Æn.5. ad v.* Geniumne loci, famulumne p. *Æn.5. Vid. Plin.* 10. *cap.66. Plutarch. in Clement. & Ælian. lib.* 1. *cap.53. & Ovid.* 15. *Metam.*
(2) Fertur autem quos serpens homin. nud. *Ex Ep. ad Præsidium de Cereo Paschali, apud Hieron. tom.9.*
(3) Cap. V. Vermis est anim. *Aug. in Ps.* 21. Vermis de carne sine concubitu nascitur.
(4) In sua arte. *Ità Gotthici. Al.* In suo labore.
(5) Scorpio--vermib. non serpentib. *è Solin.* 30.
(6) Arcuato vulnere. *Hieron. advers. Vigilant.* Scripsit Tertullianus scorpiacum rectissimo nomine, quia arcuato vulnere in Ecclesiæ corpus venena diffudit. Itemque in Prolog. Josue.
(7) Proprium autem. *Plin.* 29. *cap.* 4.
(8) Multipes *ὄνισκος vocatur à Græcis. Vid. Galen. lib.* 11. *de Simp. Medicam. Facult.*

erodendo dicta, de qua meminit [1] Plautus: Imitatus nequàm bestiam, & maleficam involutam in pampino. Implicat se eadem, [2] nèc advolat: ut locusta, ut hùc, illùcque discurrens, semipasta dimittat: sed permanet perituris frugibus, & tardò lapsu, pigrisque morsibus universa consumit.

10 Teredonas Græci vocant lignorum vermes, quòd terendo edant. [3] Hos nos Termites dicimus. Ità enim apud Latinos ligni vermes vocantur, quos tempore importuno cæsæ arbores gignunt.

11 Tinea, vestimentorum vermis, dicta, quòd teneat, & eousquè insideat, quoad erodat. Indè pertinax eò quòd in eandem rem identidèm urgeat.

12 Vermes carnium, hemicraneus, lumbricus, ascaridæ, costi, pediculi, pulices, lendes, tarmus, ricinus, usia, cimex.

13 [4] Hemicraneus, vermis capitis vocatur.

14 Lumbricus, vermis intestinorum, dictus, quasi lubricus, quia labitur, vel quòd in lumbis sit.

15 [5] Ascaridæ.----

16 [6] Costi.----

17 Pediculi, vermes cutis, à pedibus dicti. Undè, & pediculosi dicuntur, quibus pediculi in corpore effervescunt.

18 Pulices verò vocati sunt, quòd ex pulvere magis nutriantur.

19 Lendes.----

20 [7] Tarmus, vermis est lardi.

21 [8] Ricinus, vermis canis, vocatus eo quòd hæret in auribus canum, κύων enim Græcè canis est.

22 [9] Usia, vermis est porci, appellata quia urit. Nàm ubi momorderit, adeò locus ardet, ut statìm ibi vesicæ fiant.

23 [10] Cimex, de similitudine cujusdam herbæ vocatus cujus fœtorem habet.

24 Propriè autem vermis in carne putri nascitur, tinea in vestimentis, eruca in olere, teredo in ligno, tarmus in lardo.

25 Vermis, non, ut serpens apertis passibus, vel squammarum nisibus repit, quia non est illi spinæ rigor: ut colubro, sed in directum corpusculi sui partes gradatìm porrigendo contractas, contrahendo porrectas motum explicat: sicque agitatus perlabitur.

CAPUT VI.

De Piscibus.

1 PIsces dicti, undè, & pecus à pascendo scilicèt.

2 [11] Reptilia ideò dicuntur hæc, quæ natant, eo quòd reptandi habeant speciem, & naturam, quamvis se in profundum immergant, tamen in natan-

(1) Plautus. *In Cistellar.* Imitatur nequam bestiam, & damnificam. Phi. Quamnam amabo? La--Involvolum, quæ in pampini folio intorta implicat se.

(2) Nèc advolat, ut locusta. *è Hieron. ad Am. cap.* 4.

(3) Hos nos Termites dicimus. *Serv. ad illud.*—Aut tempestivam sylvis evertere pinum. Nàm tempore importuno cæsæ arbores termites faciunt, ità enim ligni vermes vocantur.

(4) Hemicranius. *Chacon. cum Marcellus (inquit) lib. 2. de Medicam. ità scribat.* Hemicranium statìm curant vermes terreni, pari numero sinistra lecti; *vereor ne Isidorus hemicranium vermem indè eduxerit, quamvis eod. nomine morbum, & medicinam vocari nihil prohibet.*

(5) Ascaridæ. *Tipulas reddit pro Ascaridis Gaza. Hesychius* Ἀσκαρίδες εἶδος σκωλήκων, *de his Medicor. libri Consulendi.*

(6) Costi. *Vid. Fest. & Plin. de Cossis.*

(7) Tarmus. *Fest.* Tarmes genus vermiculi carnem exedens. *Sed pro termite quoque accipi ostendunt exempla, quæ ad hunc Festi locum affert Scalig.*

(8) Ricinus *Glossar.* Riginus κρότων, *& posteà* κρότων φθείρ ricinus, *utitur hac voce Columella in morbis canum lib. 7. cap.* 13.

(9) Usia. *Quoniam s. ab r. vix distinguitur in Gotthicis characterib. uriam, quàm usiam, magis probabat A. Aug.*

(10) Cimex de similitudine cujusdam herbæ. *An. Hyperici? Quando nomen* κόρις *commune utrique.*

(11) Cap. VI. Reptilia. *Ex Ambros. Hexam. 5. cap.* 1.

tando repunt. Undè, & ait David: Hoc mare magnum, & (1) spatiosum: illìc reptilia, quorum non est numerus.

3 Amphibia sunt quædam genera piscium, dicta eo quòd ambulandi in terris usum, & natandi in aquis officium habeant. Αμφὶ etiam Græcè utrumque dicitur, id est, quia in aquis, & in terris vivunt, ut Phocæ, Crocodili, Hippopotami, hoc est, equi fluviales.

4 Pecoribus autem, & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt, quàm piscibus, quia priùs visa sunt, & cognita. (2) Piscium verò posteà paulatìm cognitis generibus nomina instituta sunt, aut ex similitudine terrestrium animalium, aut ex specie propria, sivè moribus, seù colore, vel figura, aut sexu. Ex similitudine terrestrium, ut ranæ, leones, & vituli, & (3) nigri merulæ, & pavi diverso colore, collo, & dorso picti, & (4) turdi albovarii, & cætera quæ sibi juxta species terrestrium animalium nomina vindicarunt. Ex moribus terrestrium, ut canes in mari à terrenis canibus nuncupati, quòd mordeant. Et lupi, quòd improba voracitate alios persequantur. (5) A colore, ut Umbræ, quia colore umbræ sunt: & (6) Auratæ, quia in capite auri colorem habent: & Varii à varietate, quos vulgò Tructas vocat. (7) A figura, ut Orbis, quia rotundus est, totusque in capite constat, ut Solea, quòd sit instar calciamentorum soliis. A sexu, ut (8) Musculus, quòd sit Balenæ masculus ejus enim coitu concipere hæc belua perhibetur. (9) Hìnc, & Musculi cochlearum, quorum lacte concipiunt Ostreæ.

5 Balenæ autem sunt immensæ magnitudinis bestiæ, ab emittendo, & fundendo aquas vocatæ. Cæteris enim bestiis maris altiùs jaciunt undas: βάλλειν enim Græcè emittere dicitur.

6 (10) Cete dicta, τὸ κῆτος, καὶ τάχητη, hoc est, ob immanitatem. Sunt enim ingentia genera belluarum, & æqualia montium corpora, qualis cetus excepit Jonam: cujus alvus tantæ magnitudinis fuit: ut instar obtineret inferni, dicente Propheta: Exaudivit me de ventre inferni.

7 Equi marini, quòd prima parte equi sunt, postrema solvuntur in piscem.

8 (11) Phocas, dicunt esse boves marinos, quasi boacas.

9 Cærulei à colore appellati: nàm cæruleum est viride cum nigro, ut est mare.

10 (12) Delphines certum habent vocabulum, quòd voces hominum sequantur, vel quòd ad symphoniam gre-

(1) Et spatiosum. *Vox* manib. *quæ est in editis, abest à Gotthicis, ut etiam à* lxx. *quos Isidorus sequitur, ut dubium non sit, quin ex Hieronymo manarit in editionem vulgatam. Nos vocem Hebræam exprimimus, cùm* brazos de mar *dicimus.* lxx. *satis habuerunt* ὠ' ρύχωρον *dicere.*

(2) Piscium verò posteà. *Ambros. 5. Hexam. cap. 2.*

(3) Nigri meruli. *Negat Varro merulum dici, sed ter legitur in Glossar.*

(4) Et turdi albovarii. *Alvovari quoque legitur in aliquib. Isidori, & Ambrosii libris. De turdorum colorib. Aristoteles, Athenæus, & Massarius in iis quæ de Piscib. ad Plin.*

(5) A colere, ut Umbræ. *Hujus piscis Varro meminit lib. 4. & Græci σκίαιναν vocant. Plin. 32. cap. 11. & Ovid. in Halieutico. Glossar.* σκιὸς ἰχθὺς.

(6) Et aurata. *Chrysophrys Ovidio.*

(7) A Figura, ut Orbis. *Orchis apud Plin. 32. cap. 2. cujus hæc sunt, utrum verius, alii judicent.*

(8) Musculus, quòd sit balenæ masculus. *Rei potius, quàm vocis etymon*, magnum n. amicitiæ exemplum balena, & musculus. *Ait Plin. lib. 9. cap. ultim.*

(9) Hìnc, & musculi cochlearum. *Plin. 9. cap. 35.*

(10) Cetæ dictæ τὸ κῆτος, καὶ τὰ κήτη. *è Serv. Æn. 5. sed usum Isidorum Servii Commentariis sine Virgilii verbis hìc quoque locus indicat. Nàm quòd sequitur*, hoc est, ob immanitatem, *è Serv. Se putavit describere, quasi ille cetè immania interpretatus esset, cum* immania cete *verba sint Virgilii. Nequè in hac ceti etymologia defendenda laborandum censeo, quamvis aliàs quoque res: ut naves, propter magnitudinem cetè dici, non ignoro. Reliqua sunt ex Amb. 5. Hexam. cap. 9.*

(11) Phocas. *Quòd* Bocas *manuscripti quidam habent, è digammo fluxit.*

(12) Delphines. *Quòd vocabulum sequuntur, non Delphin, sed Simon, vel, (ut in aliis Solini libris scribitur) Simomon est cap. 18.*

gregatìm conveniant: nihil in mari velocius istis, nàm plerumquè salientes, naves transvolant. Quandò autem præludunt in fluctibus, & undarum se molibus saltu præcipiti feriunt, tempestates significare videntur: hi propriè Simones nominantur. [1] Est, & Delphinum genus in Nilo dorso serrato, qui Crocodilos tenera ventrium secantes interimunt.

11 [2] Porci marini, qui vulgò vocantur Suilli, qui dùm escam quærunt, more Suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, & nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt.

12 Corvi, à cordis voce dicti, quia grunniunt pectore, suaque voce proditi capiuntur.

13 [3] Thynni nomen Græcum habent. Hi ingrediuntur veris tempore: intrant dextro latere, lævo exeunt. Hoc indè creduntur facere, quòd [4] dextris oculis acutiùs videant, quàm sinistris.

14 [5] Gladius dicitur, eo quòd rostro mucronato sit, & ob hoc naves perfossas mergit.

15 Serra nuncupata, quia serratam cristam habet, & subternatans navem secat.

16 Scorpio dictus, quia lædit, dùm manu tollitur. [6] Tradunt decem cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locum congregari.

17 [7] Aranea, genus piscis, dictus quòd aure feriat, habet enim stimulos, quibus percutit.

18 [8] Crocodilus à croceo colore dictus, gignitur in Nilo, [9] animal quadrupes in terra, & in aquis valens, [10] longitudine plerumquè viginti cubitorum, dentium, & unguium immanitate armatum, tantaque cutis duritia: [11] ut quamvis fortium ictus lapidum tergo repercussus non sentiat. Nocte in aquis, die humi quiescit: ova in terra fovet: masculus, & fœmina vices servant. Hunc pisces quidam serratam habentes cristam tenera ventrium desecantes interimunt. Solus ex animalibus superiorem maxillam movere dicitur.

19 [12] Hippopotamus vocatus, quòd sit equo similis dorso, juba, & hinnitu, rostro resupinato, aprinis dentibus, cauda tortuosa (ungulis bifidis) die in aquis commoratur: nocte segetes depascitur, & hunc Nilus gignit.

20 [13] Pagrum, quem Græci φάγρον ideò nuncupant, quòd duros dentes habeant, ità, ut ostreis in mari alatur.

21 [14] Dentix, pro multitudine, & granditate dentium dictus.

Le-

(1) Est, & Delphin. gen. in Nilo. *Solin. cap. 35. de Ægypto.* Hi Delphines Crocodilos studio alliciunt ad natandum, demersisque astu fraudulento tenera ventrium subternatantes secant, & interimunt.

(2) Porci marini, qui vulgò vocantur Suilli. *Et nos Sollos vulgò dicimus. Lubenterque assentimur iis, qui Siluros eosdem esse existimant.*

(3) Thynni--hi ingrediuntur. *Pontum intellige, è Solin. cap. 18. apud quem* ingrediuntur *legitur in manusc. non illabuntur. Vid. Arist. 8. de Hist. Anim. cap. 13. & Plin. 9. cap. 15.*

(4) Quòd dextris oculis acutius. *Ità Aristot. Plinius, & Solinus. Contra Plutarch. in libro. Utra prudentiora animal. terrest. an aquatil. acutius thynnos oculo sinistro cernere existimat.*

(5) Gladius. *è Plin. 32. cap. 2.*

(6) Tradunt decem cancris. *Ex eod. cap. 5.*

(7) Aranea. *Plin. lib. 9. cap. 48.* Pestiferum (*inquit*) in àquis ànimal àraneus, spinæ in dorso aculeo noxius; *etymologia è re utcumque voci aptata, nàm deferendo, (quod ad vocem attinet) ne cogitasse quidam Isidorum credimus.*

(8) Crocodilus à croceo colore. *Rectè, si verum est, quòd P. Martyr in lib. 3. de Legatione ad Sultanum narrat, comperisse se è nautis, flavos esse Crocodilos. Sed Eustach. & etymologic. Græcum, quòd crocum fugiat; undè in apiariis crocum spargitur, sed hoc de terrestri, de marino quòd τὰς κρόκας, hoc est littora timeat.*

(9) Animal quadrupes. *è Solin. cap. 35.*

(10) Longitudine plerunque xx. cubitor. XVIII. *Plin. & Herodot.*

(11) Ut quamvis fortium ictus lap. *Solin.* Ut ictus quovis tormento adactos tergore repercutiat. *Vid. Arist. Herod. Plin.*

(12) Hippopotam. *è Solin. ibid.*

(13) Pagrum. *Strabo lib. 17. φαγρώριος ὃν καὶ φαγρον καλοῦσι Gloss. φάγρος ἰχθὺς* dentatus.

(14) Dentix. *Sivè Dentex.* Dentices Pisces. *Collum. 8. cap. 18.*

22 [1] Lepus, à similitudine capitis nuncupatus.

23 Lupum, ut dictum est, aviditas appellavit piscem in captura ingeniosum: [2] deniquè reti circumdatus fertur arenas arare cauda, atquè ità conditus transire rete.

24 [3] Mullus vocatus, quòd mollis sit, atquè tenerrimus, cujus cibo tradunt [4] libidinem inhiberi: [5] oculorum autem aciem hebetari: homines verò, à quibus sæpè pastus est, [6] piscem olent. [7] Mullus in vino necatus, iis, qui indè biberint, tædium vini affert.

25 Mugilis nomen habet, quòd sit multum agilis: nàm ubi dispositas senserit piscatorum insidias, confestìm retrorsùm rediens ità transilit rete, ut volare piscem videas.

26 Melanurus, eo quód nigram caudam habeat, & nigras pennas, & in corpore lineas nigras: μέλαν enim Græci nigrum vocant.

27 Glaucus à colore dictus, eo quòd albus sit. [8] Græci enim album λευκὸν dicunt. Hic æstate raró apparet, nisi tantùm in nubilo.

28 [9] Thymallus ex flore nomen accepit. Thymus quippè flos appellatur, nàm dùm sit specie gratus, & sapore jucundus, tamen sicùt flos fragrat, & corpore odores aspirat.

29 [10] Scarus dictus, eo quòd solus escam ruminare perhibetur, deniquè alii pisces non ruminant: tradunt autem hunc ingeniosum esse. Namquè inclusum nassis, non fronte erumpere, nèc infestis viminibus caput inserere, [11] sed aversum caudæ ictibus crebris laxare fores, atquè ità retrorsùm redire, quem luctatum ejus, si fortè alius scarus extrinsecùs videat, apprehensa mordicùs cauda, adjuvare nisus erumpentis.

30 Sparus à lancea missili traxit nomen, quòd ejusdem figuræ sit. Terrestria enim priùs inventa sunt, quàm marina: [12] nàm sparus est telum rusticanum missile, à spargendo dictum.

31 [13] Australis Piscis, sivè, quia aquarum undam suo ore suscipit: sivè, quia tùnc hic piscis oritur, quo tempore tendere in occasum Plejades cœperint.

32 [14] Hamio, saxatilis, dextra, sinistraque lateribus virgis puniceis perpetuis, aliisque discoloribus designatur: dictus Hamio, quia non capitur nisi hamo.

33 [15] Echeneis, parvus, & semi-

(1) Lepus à similitudine cap. *Ælian. lib. 16. cap. 19. Magni maris leporem omni parte ad terreni similitudinem accedere præter pilos, ait. At Plin. 9. cap.* 48. Lepus in nostro mari offa informis, colore tantum lepori similit. *Quare à similitudine coloris legebat Chacon.*

(2) Deniq. reti circumdatus. *Ex Plin.*

(3) Mullus quòd mollis. *An quòd Plin. ait mullum, si lepore vescatur, tenerescere, & ingratiorem, vilioremque fieri? Non defendo, si quidem hæc Isidori sunt: de etymolog. vide Plin. 9. cap. 17. & inf. 19. cap. ultim.*

(4) Libidinem inhibeat. *Quòd Echineidi tribuit Plin. lib. 32. cap.* 10.

(5) Oculor. autem aciem hebetari. *Sic Plin. eod. lib. cap.* 7.

(6) Piscem olent. *Compl. Goth.* horrent, *hoc si attentiùs inspicias, lepori, non mullo tribuit idem lib. 32. cap. 1. Sed alitèr.* Homines (*inquit*) quib. impactus est, Piscem olent.

(7) Mullus in vino--affert. *Ex eod. lib. cap.* 10.

(8) Græci n. album λευκὸν. *Secuti sumus Vulcan. & Ant. Aug. quamvis γλύκον pro γλαύκον, quod in Gotthicis est, non rejiciamus. Virg.* populus, & glauca canentia fronde salicta.

(9) Thymallus. *Amb. 5. Hex. cap. 2. elegantissimus locus.*

(10) Scarus. *Ex eodem neque necesse est escarum scripsisse Isidorum: ut etymon conveniat, illud multò durius, quòd ait Plinius, adeo littoribus Italiæ ignotum, ut nec nomen Latinum habeat: raros certè satis indicat Horatii versus.* Non me Lucrina juverint Conchylia, Magisve Rhombus, aut Scari, Siquos Eois intonata fluctib. Hyems ad hoc vertat mare.

(11) Sed aversum caudæ ictib. *Plin. 32. cap.* 2.

(12) Nàm sparus telum. *è Serv. ad v.* Agrestis armat sparus. *Æn.* 11.

(13) Australis piscis. *Sæpè monuimus non contulisse Isidorum Servii Comentaria cum Virgilii verbis, ideòque declinasse interdùm à Servii mente. Hoc igitur loco, cum Pisces marinos captaret, cœlestes inscius in idem rete conclusit. Ergo deleri hæc jubebat Chacon: locus Servii ad carmen;* Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi. *Georg.* 4.

(14) Hamia. *Ità scribendum ex Plutarch. lib. utra prudentior. animal. qui ab ἅμα dici vult, id est, simul, quòd gregatìm hi Pisces incedant.*

(15) Echeneis. *Plin. 32. cap.* 1.

mipedalis pisciculus nomen sumpsit, quòd navem adhærendo retineat. Ruant, licèt venti, & sæviant procellæ, navis tamen, quasi radicata in mari stare videtur, nèc moveri, non retinendo, sed tantummodò adhærendo. Hunc Latini Remoram appellaverunt, eo quòd cogat stare navigia.

34 [1] Uranoscopus vocatur ab oculo, quem in capite habet, à quo sempèr suprà intendit.

35 [2] Milvago nominatus, quia evolat super aquam: quoties autem cernitur extra aquam volitans, tempestates mutari. (designat)

36 [3] Squatus dictus, quòd sit squammis acutis: undè, & ejus cute lignum politur.

37 [4] Civitas Syriæ, quæ nùnc Tyrus dicitur, olìm Sarra vocabatur à pisce quodam, qui illìc abundat, quem lingua sua Sar appellant: ex quo derivatum est, hujus similitudinis pisciculos [5] Sardas, Sardinasque vocari.

38 Halec, pisciculus ad liquorem salsamentorum idoneus, undè, & nuncupatus.

39 [6] Aphorus, pisciculus, qui propter exiguitatem hamo capi non potest.

40 Anguillæ similitudo anguis dedit nomen, origo ejus ex limo. Undè, & quandò capitur adeò lenis est, ut quantò fortius presseris, tantò citiùs elabatur. [7] Ferunt autem Orientis fluvium Gangem anguillas tricenis pedibus gignere. [8] Anguilla vino necata, qui ex eo biberint, tædium vini habent.

41 [9] Draco marinus aculeos in branchiis habet ad caudam spectantes, qui dùm percusserit, quaqua ferit venenum fundit, undè, & vocatus.

42 [10] Murænam Græci μύραιναν vocant, eo quòd complicet se in circulos. [11] Hanc fœminini tantùm sexus esse tradunt, & concipere à serpente, ob id à piscatoribus tanquàm à serpente sibilo evocatur, & capitur. Ictu autem fustis difficultèr interimitur, ferula protinus, animam in cauda habere certum est. Nàm capite percusso vix eam interimi, cauda statìm exanimari.

43 Congrus.---

44 Polypus, id est, multipes: plurimos enim nexus habet. Iste ingeniosus hamum appetens brachiis complectitur, non morsu: nèc priùs dimittit, quàm escam circumroserit.

45 Torpedo vocata, eo quòd corpus torpescere faciat, si eam quisquam viventem tangat. [12] Narrat Plinius Secundus: Ex Indico mari torpedo

Dd

(1) Uranoscopus. *Qui Anthias, Callyonymusque à quibusdam putatur. Plin. 32. cap. 7.*

(2) Milvago—tempestates mutari. *Plin. ibid. tempestates mutari cap. 7. Trebius niger auctor est. Est autem in libris veterib.* Milago, *non Milvago.*

(3) Squatus. *Plin. 32. cap. 11. & cap. ultim.* Rhina, quem Squatum vocamus, *licèt lib. 9. eumd. squatinam vocet Glossar.* squatus *ῥίνα εἶδος ἰχθύος. Angli quoque hodiè scate appellant.*

(4) Civitas Syriæ, quæ nùnc Tyr. *è Serv. ad v.* Sarrano dormiat ostro. *Georg. 2. Fest.* Sarra Tyros Insula, quæ nùnc Epiros. i. continens.

(5) Sardas, Sardinas. *Veteres* CC. Sarras *fortassè non malè; solet n. ex duplici r, alterum in d non raro mutari: sed Sarda hodie nomen etiam in vulgari lingua retinent.*

(6) Aphorus. *Ità scripsisse Isidorum etymologia indicat, sed Aphros rectum erat ex Arist. lib. 4. de Hist. cap. 15. Athenæus quoque lib. 7. τὸν θαλάττιον γόνον, ὃν ἡμεῖς μὲν ἀφύην, ἄλλοι ἢ ἀφρύην ὀνομάζουσιν, οἱ δὲ ἀφρόν.*

(7) Ferunt autem. *è Plin. 9. cap. 3.*

(8) Anguilla vin. *Ex eod. lib. 32. cap. 10.*

(9) Draco marinus. *Eumdem hunc videtur cum scorpione facere. Vid. Plin. lib. 2. cap. ultim.*

(10) Muræna eo quòd complicat se in circulos. *Num ad muranulas aureas, quæ sunt in Salomonis canticis respexit, quas priores pisce Murana esse voluit, eadem ratione, qua sparum telum pisce quoque sparo priorem anteà dixerat? Porrò μύραινα, sive σμύραινα (nàm utroq. modò effertur) à verbo μύρω. Id est, fluo dicta est, ut Eustachius putat.*

(11) Hanc fœminino genere. *Ex Plin. 32. cap. 2.*

(12) Narrat Plin. ex Indico mari. *Lib. 32. cap. 1. Sed Antico, sivè Antiaco pro Indico legendum credo: nàm de eo loquitur illic Plinius. Nisi deleri hæc mavis de Ant. August. sententia.*

do etiam procul, & è longinquo, vel si hasta, virgaque attingatur, quamvis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces pedes alligari. Tanta enim vis ejus est, ut etiam aura corporis sui afficiat membra.

46 Sepia dicitur, quia [1] sepibus interclusa faciliùs capitur. In coëundo obscœnum genus, ore enim concipit, sicùt vipera. Cujus atramenti tanta vis est, ut lucernæ addito [2] Æthiopes videri, ablato priori lumine, quidam tradant.

47 [3] Lulligo, tradunt in Occeano Mauritaniæ non procùl à Lixo flumine tantam multitudinem Lulliginum evolare ex aqua, ut etiam naves demergere possint.

48 [4] Conchæ, & cochleæ hac ex causa vocatæ, quia deficiente Luna cavantur, id est, evacuantur. [5] Omnium enim clausorum maris animalium, atquè concharum incremento Lunæ membra turgescunt, defectu evacuantur. Luna enim cùm in augmento fuerit, auget humorem: cùm verò in defectum venerit, humores minuuntur: hoc enim Physici dicunt. Conchæ autem primæ positionis nomen, cochleæ verò per diminutionem, quasi conchulæ.

49 Concharum multa genera sunt, [6] inter quas, & margaritiferæ, [7] quæ Celoë dicuntur, [8] in quarum carne pretiosus calculus solidatur. De quibus tradunt ii, qui de animantium scripsere naturis, quòd nocturno tempore littora appetunt, & ex cœlesti rore margaritum concipiunt, undè, & Celoë nominantur.

50 [9] Murex, cochlea est maris, dicta ab acumine, & asperitate, quæ alio nomine [10] Conchylium nominatur, propter quòd circumcisa ferro lachrymas coloris purpurei emittat, ex quibus purpura tingitur, & indè ostrum appellatum, quòd hæc tinctura ex testæ humore elicitur.

51 Cancri vocantur, quia conchæ sunt crura habentes, [11] inimica Ostreis animalia: eorum enim carnibus vivunt miro ingenio. Nàm, quia valida testa ejus aperiri non potest, explorat quandò Ostrea claustra testarum aperiat: tùnc Cancer latentèr lapillum injicit, atque impedita conclusione Ostreæ carnes erodit. Tradunt quidam decem Cancris cum ocimi manipulo alligatis, omnes qui ibi sunt Scorpiones ad eum locum coituros. Duo autem sunt genera cancrorum, fluviatiles, & marini.

52 Ostrea, dicta est à testa, quibus mollities interior carnis munitur. Græci enim testam ὄστρακα vocant. [12] Ostrea autem neutro, carnes ejus fœminino dicuntur genere.

53 Musculi sunt, ut prædiximus Cochleæ, à [13] quorum lacte concipiunt Os-

(1) Sepibus interclusa--concipit. *Verba Plin. lib. 9. cap. 51.*
(2) Æthiopes videri. *Ex Plin. 33. cap. 10.*
(3) Lulligo--evolare ex aqua. *Varro, Loligo quod subvolat, littera commutata, primo voligo.*
(4) Conchæ, & conclea. *Al. cochleæ.*
(5) Omnium n. clausorum maris animal. *Verba Palladii lib. ult. cap. 6.*
(6) Inter quas margaritiferæ. *Plin. 32. cap. ultim.*
(7) Quæ Celoë--& inf. undè, & Celoë. Etiam eceloe, oeccloe, ococle, & cocleæ *legitur. Ocelli, vel ocellati placebat A. Aug. (sed etymon cœli non convenit) Varro in Marcipor. apud Nonium*: altera exorat patrem libram Ocellatorum, altera virum semodium Margaritarum. *Suet. in Aug.* Ocellatis, nucibusque ludit. *Etymon autem ocellatorum ex oculorum similitudine. Nàm, & Athenæus lib. 83. cap. 8. margaritas bis oculis piscium magnis comparat.*
(8) In quar. carne pretiosus calculus solidatur. *Ambros. V. Hex. cap. 11.* Undè etiam ostreis pretiosissimam margaritam natura infixerit, quomodò eam maris aqua in tam molli carne solidaverit.
(9) Murex. *è Serv. ad v.* Concussæ cautes, & acuto in murice remi. *Æn. 5.*
(10) Conchyl. *è Vitruv. lib. 7. cap. 13. Ead. repetuntur lib. 19. cap. 28.*
(11) Inimica ostreis. *Plutarch. dicto jàm lib. & Ambros. V. Hex. cap. 8. De Polypo hæc eadem Plin. 9. cap. 30.*
(12) Ostrea autem neutro. *Vide Serv. ad v.* Ostriferi fauces tentantur Abydi. *Georg. 1.* & *Non. Sed ex iis locis, quos citant contra potius existimare liceat promiscuè utroque genere usurpassè Latinos.*
(13) Quorum lactè concipiunt Ostreæ. *Ità Goth. o. Ostrea tamen, si sibi constare, aut Servium sequi vellet, dixisse debuit. Plin. 9. cap. 51.* Nuper compertum est in ostreariis humorem in iis foetificum modò lactis effluere.

Ostreæ, & dicti Musculi, quasi masculi.

54 Pelorides, à Peloro promontorio Siciliæ, ubi abundant, cognominatæ sunt. (Undè Virgilius dicit) Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori.

55 [1] Ungues, à similitudine humanorum unguium dicti.

56 [2] Testudo dictus, eo quòd tegmine testæ sit adopertus in cameræ modum. Sunt autem quatuor genera, terrestres, maritimæ, lutariæ, id est, in cœno, & paludibus viventes. Quartum genus fluviatiles, quæ in dulci aqua vivunt. Tradunt quidam, quod incredibile est, tardiùs ire navigia Testudinis pedem dextrum vehentia.

57 [3] Echinus, à terrestri Echino nomen traxit, quem vulgus Heritium vocat. Hujus testula duplex, spinis aculeata in modum castanearum: quandò adhùc opertæ de arboribus cadunt. Caro ejus mollis, & minio similis. Et is tribus modis dicitur, ut Testudo, ac Peloris, & Conclea: nàm, & quòd edimus, & ubi caro inest, utrumque dicitur Peloris.

58 Ranæ, à garrulitate vocatæ, eo quòd [4] circa genitales strepunt paludes, [5] & sonos vocis importunis clamoribus reddunt. Ex iis quædam aquaticæ dicuntur, quædam palustres, [6] quædam Rubetæ, ob id, quia in vepribus vivunt grandiores cunctarum. [7] Aliæ Calamitæ vocantur, quoniam inter arundines, fruticesque vivunt, minimæ omnium, & viridissimæ, [8] mutæ, & sine voce sunt.

59 [9] Agredulæ, ranæ parvæ in sicco, vel agris morantes, undè, & nuncupatæ. Negant quidam canes latrare, quibus in offa rana viva fuerit data.

60 [10] Sfungia, à fingere, id est, nitidare, & extergere dicta. Afranius: Accedo ad te, ut tibi cervicem fingam linteo, id est, extergam. Cicero: Effingebatur fungiis sanguis, id est, extergebatur. [11] Animal autem esse docetur cruore inhærente petris Undè, & dùm abscinditur, sanguinem remittit. Nàm alia sunt viventia in aquis, & discurrunt, ut pisces, [12] alia stant fixa, ut Ostreæ, Echini, Sfungiæ. Ex his alias mares dici, eo quòd tenui sunt fistula, spissioresque: alias fœminas, quæ majoribus fistulis sunt, ac perpetuis: alias duriores, quas Græci appellant τράγους, & nos hircosas dicere possumus ob asperitatem sui.

61 [13] Mollissimum genus earum Pennicilli vocantur, eo quòd aptæ sint ad oculorum tumores, & ad extergen-

(1) Ungues. è *Plin.* (*sunt autem quatuor genera*) *Itèm è Plin.*
(2) Testudo. *Sunt autem quatuor gen. Item è Plin.*
(3) Echinus. *Ambros. 6. Hex. cap.* 4. Echinus iste terrenus, quem vulgò Heritium vocant. *Gloss.* Ericius ἐχῖνος Erinacius.
(4) Circa genitales. *Ex Ambros. 5. Hex. cap.* 10.
(5) Et sonos vocis importun. *Ex Origen. Hom.* 4. *in Exod.*
(6) Quædam Rubetæ. *Plin.* 32. *cap.* 5.
(7) Aliæ Calamitæ. *Idem cap.* 10.
(8) Mutæ, & sine voce. *Plin.* 32. *cap.* 6.
(9) Agredulæ. *Ex Gotth. alii* Agridulæ.
(10) Sfungia à fingere. *Sphingiam pro spongia scripsisse aliquòs indicat Charisius.* Spongia (*inquit*) sine h dicenda est. Nàm Græce ψιλῶς *dicitur* σπόγγος. *Quin etiam Græci, vel* ἀπὸ τοῦ σπᾶν τὰ ὑγρὰ, *vel* ἀπὸ τοῦ σφίγγειν κατὰ τὰς ἰχθύας, *hoc est, vel ab attrahendo, vel exprimendo humore deducunt. Notum illud Suet. in Vespas. Procuratoribus illum suis pro spongiis uti, quòd quasi siccos madefaceret, & exprimeret humentes. Ut autem ab effingendo traheret Isidorus, Servius fecit, qui fingere tergere interpretatur. Æn.*8. *adducto ad id Ciceronis loco è Sextian. Quæ de Generib. spongiarum referuntur, ex Arist. sumpta videntur lib. 5. de Hist. cap.* 16. *& Plin.* 9. *cap.* 45.
(11) Animal autem esse docetur. *Plin.* 31. *cap. ultim*
(12) Alia, quæ stant fixa. *Arist. lib. 4. de Histor. cap.* 6.
(13) Mollissimum genus earum Pennicilli. *Verba sunt Plinii. Sed in Codice vetustissimo Plinii Eccles. Toletanæ non pennicilli, sed pennicillis legitur hoc modò;* Mollissimum genus earum pennicillis oculorum tumores levat. *Ità fortassè nullum spongiarum genus pennicillus à Plinio dictum fuerit: scio tamen Festum ità scribere;* Penniculi spongiæ longæ, propter similitudinem caudarum appellatæ.

das lippitudines utiles. Candidæ Sfungiæ cura fiunt: per æstatem enim ad Solem sternuntur, &, sicùt cera Punica, candorem bibunt.

62 [1] Animalium omnium in aquis viventium nomina cxliiii, Plinius ait, divisa in generibus belluarum, serpentium communium terræ, & aquæ, cancrorum, concharum, locustarum, peloridum, polyporum, solearum, lacertorum, & luliginum, & his similia, ex quibus multa quodam naturæ intellectu temporum suorum ordinem agnoscunt, quædam verò in suis locis sine mutatione vagantur. In piscibus autem fœminis aliæ commixtione masculi concipiunt, & pariunt catulos: aliæ ponunt ova sine [2] masculi commixtione suscepta, [3] quæ idem insequens sui seminis jactu perfundit: & quæ hoc munere fuerint afflata, fiunt generabilia, quæ verò perfusa non fuerint, sterilia perseverant, aut putrescunt.

CAPUT VII.

De Avibus.

1 UNum [4] nomen avium, sed genus diversum. Nàm sicùt specie sibi differunt, ità, & naturæ diversitate: nàm aliæ simplices sunt, ut columbæ: aliæ astutæ, ut perdix: aliæ ad manum se subjiciunt, ut accipiter: aliæ reformidant, [5] ut garamantes: aliæ hominum conversatione delectantur, ut hirundo: aliæ in desertis secretam vitam diligunt, ut turtur: aliæ solo semine reperto pascuntur, ut anser: aliæ carnes edunt, & rapinis intendunt, ut milvus: [6] aliæ enchoriæ, quæ manent in locis sempèr, ut struthio: aliæ adventitiæ, quæ propriis temporibus revertuntur, ut ciconiæ, & hirundines: aliæ congregæ, id est, gregatìm volantes, ut sturni, & coturnices: aliæ solivagæ, id est, solitariæ propter insidias deprædandi, ut aquila, accipiter, & quæcumque ità sunt: aliæ vocibus strepunt, ut hirundo: aliæ cantus edunt dulcissimos, ut cygnus, & merula: aliæ verba, & voces hominum imitantur, ut psittacus, & pica. Sed, & alia, sicùt genera, ità, & moribus innumerabilia. Nàm volucrum quot genera sint, invenire quisquam non potest. [7] Nequè enim omnis Indiæ, & Æthiopiæ, aut Scythiæ deserta quis penetrare potuit, qui earum genus, vel differentias nosset.

2 Aves dictæ, eo quòd vias certas non habeant: sed per avia quæque discurrant.

3 Alites, quòd alis alta intendant, & ad sublimia remigio alarum conscendant.

4 Volucres à volando: [8] nàm undè volare, indè, & ambulare dicimus. Vola enim dicitur media pars pedis, sivè manus, & in avibus vola pars mediæ alarum, quarum motu pennæ agitantur, indè, & volucres.

5 Pulli, dicuntur omnium avium na-

(1) Animalium omnium in aq. viv. nom. 144. *Idem numerus in Codice Plin. Eccl. Tolet. in vulgatis* 176. *Hieronymus in Ezech. cap. 47. ex Oppiano, & aliis, qui ἀλιευτικὰ scripsere, refert 153. esse piscium genera, eaque omnia capta fuisse vult ab Apostolis Joann. 21.*

(2) Masculi commixtione suscepta. *Al.* susceptione concepta.

(3) Quæ iidem insequentes. *Arist. 6. de Hist. Anim. cap. 13. de Ovis Piscium. Gaza interprete.* Nec verò hæc omnia fœcunda sunt, sed ea quibus editis, mas semen asperserit genitale. Sub partu enim mas insequens semen ovis aspergit, & quæ eo afflantur, iis pisciculi enascuntur.

(4) Cap. VII. Unum nomen avium--psittacus. *Omnia ex Ambros. 5. Hex. cap. 14. Præter exempla, quæ ab Isidoro quoque omissa putabat Chacon.*

(5) Ut Garamantes. *De quibus Nicephorus lib. 9.*

(6) Aliæ Enchoriæ. *Ex voce* encuriæ, *aut* encoriæ, incolæ *librarii non omninò absurdè fecerant. Basilius, à quo Ambrosius,* ἐγχώρια.

(7) Nequè n. omnis Indiæ. *è Plin. 33. cap. 11.*

(8) Nàm undè volare, indè, & ambulare. *è Serv. ad v.* Pascentes illæ tantum prodire volando. *Æn. 6.*

nati, sed, & animalium quadrupedum nati pulli dicuntur, & [1] homo parvus pullus. Recentes igitur nati pulli dicuntur, eo quòd polluti sunt: undè, & vestis nigra pulla dicta est.

6 Alæ sunt, in quibus pennæ per ordinem fixæ volandi exhibent usum. Vocatæ autem alæ, quòd iis aves complexos alant, & foveant pullos.

7 Penna à pendendo, id est, à volando, dicta, undè, & pendere volucres enim pennarum auxilio moventur, quandò se aëri mandant.

8 Pluma, quasi piluma: nàm sicùt pili in quadrupedum corpore, ità pluma in avibus.

9 Avium nomina multa à sono vocis constat esse composita: ut grus, corvus, cygnus, pavo, milvus, ulula, cuculus, graculus, &c. varietas enim vocis eorum docuit homines, quid nominarentur.

10 Aquila, ab acumine oculorum vocata. [2] Tanti enim contuitus esse dicitur, ut cùm super maria immobili penna feratur, nèc humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natare videat, ac tormenti instar descendens raptam prædam pennis ad littus pertrahat. [3] Nàm, & contrà radium solis fertur obtutum non flectere, undè, & pullos suos ungue suspensos radiis Solis objicit, & quos viderit immobilem tenere aciem, ut dignos genere conservat, si quos verò inflectere obtutum, quasi degeneres abjicit.

11 Vultur, à volatu tardo nominata putatur. Magnitudine quippè corporis præpetes volatus non habet: [4] harum quasdam dicunt concubitu non misceri, & sine copula concipere, & generare, natosque earum penè, usquè ad centum annos procedere. [5] Vultures autem sicùt, & aquilæ etiam ultra maria cadavera sentiunt: altiùs quippè volantes multa, quæ montium obscuritate cælantur ex alto illæ conspiciunt.

12 [6] Bradypus apud Græcos vocatur, Avis apud nos Tarda, eo quòd gravi volatu detenta, nequaquàm, ut cæteræ volucres attollitur velocitate pennarum.

13 Grues verò nomen de propria voce sumpserunt, tali enim sono susurrant. Hæ autem dùm properant, unam sequuntur [7] ordine litterato. De quibus Lucanus: Et turbata perit dispersis littera pennis. Excelsa autem petunt, quo faciliùs videant, quas petant terras. Castigat autem voce, quæ cogit agmen. At ubi raucescit, succedit alia: nocte autem excubias dividunt, & ordinem vigiliarum per vices faciunt, tenentes lapillos suspensis digitis, quibus somnos arguant, quòd cavendum erit clamor indicat. Ætatem in illis color prodit, nàm senectute nigrescunt.

14 Ciconiæ vocatæ à sono, quo crepitant, quasi cicaniæ, [8] quem sonum oris potiùs esse, (constat) quàm vocis, quia eum quatiente rostro faciunt. Hæ veris nuntiæ, [9] societatis comites, serpentium hostes, maria transvolant, in Asiam collecto agmine pergunt. Cornices duces eas præcedunt, & ipsæ, quasi exercitus prosequun-

(1) Et homo parvus, pullo. *Ut suprà ex Festo ostendimus.*
(2) Tanti enim contuitus. *Ex Hier. in Abd. cap. 1.*
(3) Nàm, & contrà radios. *Ex Ambros. 5. Hex. cap. 18. & in Ps. 118.*
(4) Harum quas. dicunt. *Ambros. cap. 20.*
(5) Vultures autem. *Idem in oratione de Obit. Theodos.*
(6) Bradypus apud Græcos. *Facilis fuit lapsus ex hac voce in* Gradipes, *qua in plerisque CC. legitur Plin. 10. cap. 22.* Proximæ sunt, quas Hispania aves tardas appellat, Græcia otidas.
(7) Ordine litterato. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Cœtu cinxere polum. *Reliqua è Solin. c. de Thracia.*
(8) Quem sonum oris potuis. *è Solin. 35. & Ambros. V. Hex. cap. 16.*
(9) Societatis comites. *Sic paullò-post columbam castitatis comitem dicet.*

quuntur. Eximia illis circa filios pietas : nàm adeò nidos impensiùs fovent, ut assiduo incubitu plumas exuant. Quantùm autem tempus impenderint in fœtibus educandis, tantùm, & ipsæ invicèm à pullis suis aluntur.

15 Olor, avis est quàm Græci κύκνον appellant. (1) Olor autem dictus, quòd sit totus plumis albus : nullus enim meminit Cygnum nigrum : ὅλον enim Græcè totum dicitur.

16 (2) Cygnus autem à canendo est appellatus, eo quòd carminis dulcedinem modulatis vocibus fundit. Ideò autem suavitèr eum canere, (dicunt) quia collum longum, & inflexum habet, & necessè est eluctantem vocem per longum, & flexuosum iter varias reddere modulationes. Ferunt in Hyperboreis partibus, præcinentibus cytharœdis : Olores plurimos advolare, apteque admodùm concinere. (3) Olores autem Latinum nomen est: nàm Græcè Cygni dicuntur. (4) Nautæ verò sibi hunc bonam prognosin facere dicunt, sicùt ait (5) Æmilius : Cygnus in auspiciis sempèr lætissimus ales. Hunc optant nautæ, quia se non mergit in undas.

17 (6) Struthio Græco nomine dicitur, quòd animal in similitudine avis pennas habere videtur, tamen de terra altiùs non elevatur. Ova sua fovere negligit, sed projecta tantummodò, fotu pulveris animantur.

18 Ardea vocata, quasi ardua, i. propter altos volatus. Lucanus: (7) Quodquè ausa volare Ardea. (8) Formidat enim imbres, & super nubes evolat, ut procellas nubium sentire non possit : cùm autem altiùs volaverit, significat tempestatem. Hanc multi (9) Tantalum nominant.

19 (10) Phœnix, Arabiæ avis, dicta, quòd colorem phœniceum habeat, vel quòd sit toto orbe singularis, & unica. Nàm Arabes singularem, & unicam Phœnicem vocant. Hæc quingentis, & ultra annis vivens, dùm se viderit senuisse : collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit, & conversa ad radium Solis alarum plausu voluntarium, sibi incendium nutrit, sicque iterùm de cineribus suis resurgit.

20 (11) Cinnamolgus, & ipsa Arabiæ avis, proindè ità vocata, quòd in excelsis ne moribus texit nidos ex fruticibus cinnami, & quoniam non possunt ibi homines conscendere propter ramorum altitudinem, & fragilitatem, eosdem nidos plumbatis appetunt jaculis, ac sic cinnama illa deponunt, & pretiis amplioribus vendunt: eo quòd cinnamum illud magis, quàm alia mercatores probent.

21 (12) Psittacus, in Indiæ littoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua, & cæteris avibus latiore. Undè, & articulata verba

(1) Olor autem dictus. *Olorem Latinam vocem statìm faciet, sed è Græca duci, nihil vetat, nisi aliena hæc esse cum Chacone navis.*

(2) Cygnus. *Aliquanto durior notatio.*

(3) Olores autem Latinè. *è Serv. ad v.* Strymoniamque gruem, aut album dejecit olorem. *Æn.* 11.

(4) Nautæ bonam prognosin. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Aspicebis senos læt.

(5) Sicùt Æmilius ait. *Æmilius Macer in ornithogonia, & ità legendum censebat Chacon, apud Nonium in Profecta, non* Lic inius. *Nàm quamvis utriusque Plinius meminerit, tamen cum de avibus agit Æmillium citat. qui citatur etiam à Non.* inrluculentus, *ità Serv. Æn.* 1. *ad v.* Ignavum funos pecus à præsepibus arcent.

(6) St uthio. *Ex Gregor.* 31. *Moral. ad Job cap.* 39.

(7) Quodquè ausa volare Ardea. *è Lucan.* 5. *locus vero, è Serv. Georg.* 1. *& Æn.* 7.

(8) Formidat. *Ex Ambros. Hexam.* 5. *cap.* 13.

(9) Tantalum vocant. *Videndum, num potiùs Taurum. Nàm ardeam stellarem ità appellat Aristoteles. Quòd vobis mugitum voce imittetur, cujus meminit etiam Plin. lib.* 10. *cap.* 42.

(10) Phœnix avix dicta. *Plin. lib.* 13. *cap.* 4. *à phœnice, id est, palma.*

(11) Cinnamulgus. *Plin.* 10. *cap.* 33. *& Sol. cap.* 46. *Idem est cum cinnamomo. Sed cinnamomum unico n. scribunt Græci, atquè ità scribi præcipit apud Latinos Nestor. antiquus Gramm.*

(12) Psittacus *è Solin. cap.* 55.

ba exprimit, itè ut si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutat dicens, ave, vel χαῖρε: cætera nomina institutione discit. Hìnc est illud: Psittacus à vobis aliorum nomina discam: Hoc didici per me dicere, Cæsar ave.

22 [1] Halcyon, pelagi volucris dicta, quasi ales cyanea, eò quòd hyeme in stagnis Occeani nidos facit, pullosque educit. Qua excubante fertur extento æquore pelagus silentibus ventis continua septem dierum tranquillitate mitescere, & ejus fœtibus educandis obsequium ipsam rerum naturam præbere.

23 [2] Pellicanus, avis Ægyptia, habitans in solitudine Nili fluminis, undè, & nomen sumpsit: [3] nàm Canopus Ægyptus dicitur. Fertur, si verum est, eam occidere natos suos, eosque per triduum lugere, deindè seipsam vulnerare, & aspersione sui sanguinis vivificare filios.

24 [4] Stymphalidæ, aves à Stymphadibus Insulis appellatæ, ubi plurimum abundant, adversus quas Hercules sagittis est usus: sunt enim pelagi volucres in Insulis habitantes.

25 [5] Diomedeas aves à sociis Diomedis appellatas, quos ferunt fabulæ in easdem volucres fuisse conversos, forma fulicæ similes, magnitudine cygnorum, colore candido, duris, & grandibus rostris. Sunt autem circa Apuliam in Insula Diomedea inter scopulos littorum, & saxa volitantes, judicant inter suos, & advenas. Nàm si Græcus est proprius accedunt, & blandiuntur: si alienigena, morsu impugnant, & vulnerant, lacrymosis, quasi vocibus dolentes, vel suam mutationem, vel Regis interitum. Nàm Diomedes ab Illyris interemptus est. Hæ aves Latinè Diomedeæ vocantur, Græci eas ἡρωδίους dicunt.

26 [6] Memnonides aves Ægyptiæ, appellatæ à loco, ubi Memnon periit. Nàm catervatìm advolare dicuntur ex Ægypto ad Illium juxta Memnonis sepulchrum, & proindè eas Ilienses Memnonias vocant. Quinto autem anno ad Ilium veniunt, & cum biduo circumvolaverint, tertia die ineuntes pugnam vicissìm se unguibus, rostrisque dilacerant.

27 [7] Hercyniæ aves dictæ ab Hercynio saltu Germaniæ ubi nascuntur, quarum pennæ adeò per obscurum emicant: ut [8] quamvis nox obtenta densis tenebris, sit ad præsidium itineris dirigendi præjactæ interluceant cursusque viæ pateat indicio plumarum fulgentium.

28 [9] Onocrotalon Græci vocant rostro longo. Quorum duo genera sunt: aliud aquatile, aliud solitudinis.

29 [10] Ibis, avis Nili fluminis, quæ

(1) Halcyon quasi avis Occeana. *Gotthici Cyanea.*
(2) Pellicanus—fluminis. *Verba Aug. in Ps.* 101.
(3) Nàm Canopus Ægyptus dicitur. *Nàm Pellæus Canopus mallem, ut magis etymon responderet? Virgil. Georg.* Nàm qua Pellæi gens fortunata Canopi 4. *Et tamen lib.* 19. *cap.* 5. *Nàm Canopæa Ægyptus est.*
(4) Stymphalides aves ab Stymphadibus Insulis: *CC. Gotth.* Stromphalidæ aves ab Strophadibus Insulis. *Vitiosum utrumque. Nàm neque Stymphades Insulæ ullæ (ut opinor) dicuntur; neque Stromphalidæ aves. Est autem Stymphalas Arcadiæ palus, itemque in Epiro Strophades Insulæ, & utrobique aves; quarum illas confixisse sagittis Hercules; has abegisse Zethus. & Calais Boreæ filii memorantur: de illis Lucret.* 5. Uncisque timendæ, Unguibus Arcadiæ volucres Stymphala colentes—*de his Virg.* 3. *Æn.* Strophades Grajo stant nomine dictæ Insulæ Jonio in magno, quas dira Celeno, Harpyæque, &c.
(5) Diomedeas aves. *Locus pluribus ex auctoribus concinnatus, è Serv. ad v.* Nùnc etiam horribili visu p. seq. *Æn.* 11. *Aug.* 18. *de Civit. cap.* 16. *Solin. cap.* 9. *Plin. & Ovidio.*
(6) Memnonides. *Plin.* 10. *cap.* 26. *Solin. cap.* 43. *Albert. Mag.* 23. *de Animal. Ovid.* 13. *Metam.* Terq. rogum lustrant, & consonus exit in auras Terplangor.
(7) Hercyniæ aves. è *Solin.* 32.
(8) Quamvis nox obtenta densis tenebris. *Virg. Georg.* 1. Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ.
(9) Onocrotalon—quorum duo genera. *Ex Hieron. in Soph.* 2. *Est avis hæc voracissima, propterea Martial.* Turpe Ravennatis guttur Onocrotali. *Vid. Nebriss. in lib. de L. locis.*
(10) Ibis avis Nili. *Plin.* 8. *cap.* 27. *Ælian.* 2. *cap.* 35.

quæ semetipsam purgat, rostro in anum aqua fundens. (1) Hæc serpentium ovis vescitur, ex eis escam gratissimam nidis suis deportans.

30 (2) Meropes, eosdem, & Gaulos, qui parentes suos recondere, atquè alere dicuntur.

31 Coredulus, genus volatile, quasi cor edens.

32 Monedula, quasi monetula, quæ cùm aurum invenit, aufert, & occultat. Cic. pro Valer. Flac. Non plùs aurum tibi, (3) quàm monedulæ, committendum.

33 (4) Vespertilio, pro tempore nomen accepit, eò quòd lucem fugiens, crepusculo vespertino circumvolat, præcipiti motu acta, & tenuissimis brachiorum membranis suspensa: (5) animal murium simile, non tàm voce resonans, quàm stridore: specie quoquè volatilis, simùl, & quadrupes, quòd in aliis avibus reperiri non solet.

34 (6) Luscinia avis indè nomen sumpsit, quòd cantu suo significare solet diei surgentis exortum, quasi lucinia. Eadem, & Acredula, de qua Cicer. in Prognosticis: (7) Et matutinos exercet Acredula cantus.

35 (8) Ulula avis, ἀπὸ τοῦ ὀλολύζειν, id est, à planctu, & luctu nominata: (9) cùm enim clamat, aut fletum imitatur, aut gemitum: undè, & apud augures, si lamentatur, tristitiam tacens ostendere, fertur prosperitatem.

36 Bubo, à sono vocis compositum nomen habet, avis feralis, onusta quidèm plumis, sed gravi sempèr detenta pigritie: in sepulchriis die, noctuque versatur, & sempèr commorans in cavernis: de qua Ovidius: Fœdaque fit volucris venturi nuntia luctus, ignavus bubo dirum mortalibus omen. Deniquè apud augures malum portendere fertur: nàm cum in Urbe visa fuerit, solitudinem significari dicunt.

37 Noctua dicitur, pro eo quòd nocte circumvolat, & per diem non possit videre. (10) Nàm exorto splendore Solis visus illius hebetatur. Hanc autem (11) Insula Cretensis non habet, & si veniat aliundè statìm moritur. (12) Noctua autem non est bubo, nàm bubo major est.

38 (13) Nycticorax, ipsa est noctua, (14) quia noctem amat: (15) est enim avis lucifuga, (16) & Solem videre non patitur.

39 (17) Strix, nocturna avis habens nomen de sono vocis: quandò enim clamat, stridet: de quo Lucanus: Quòd trepidus bubo, quòd Strix nocturna queruntur. Hæc avis vulgò Amma dicitur, ab amando parvulos, undè,

(1) Hæc serpentium ovis. *è Solin. cap. 45.*
(2) Meropis--eos. & Gaulos. *Sic vocant Itali, nos avejarucos.*
(3) Quàm monedulæ comittend. *Committebant legitur apud Cicer. Vid. Plin. lib. 10. cap. 29.*
(4) Vespertilio. *Ex Ambros. Hexam. 5. cap. 24.*
(5) Animal murium simile. *Verba Hieronym. in Is. 2. cap.*
(6) Luscinia. *Ex Ambros. Hexam. 5. cap. 11. Diversa tamen origo placùit Varroni.* Lusciola, aut luscinia, *(inquit)* quòd luctuosè canere existimatur, atquè esse ex Attica Progne in luctu facta avis.
(7) Et mat. e. a. c. & matutinis Acredula vocibus instat, vocibus instat, & assiduas jacit ore querelas, *i. de Divinatione ex iisd. prognost. Quinctus frater.*
(8) Ulula avis. *è Serv. eclog. 8.*
(9) Cum enim clamat. *Servius hæc de Bubone, non de Ulula. Æn. 4.*
(10) Nàm exorto splendore. *Ambros. 5. Hex. cap. 24.*
(11) Hanc autem Insula Cretens. *è Solin. cap. 16.*
(12) Noctua autem non est bub. *è Serv. Æn. 12.*
(13) Nycticorax ipsa est noctua. *Hieronym. Epist. 135. ad Sunniam.*
(14) Quia noctem amat. *Aug. in Ps. 101.*
(15) Est n. avis lucifuga. *è Serv. Georg. 1. ad v.* Nequicquam seros e. noct.
(16) Et Solem videre non pat. *De Vespertilione dixit Hieronym. Is. 2.*
(17) Strix. *Vid. Fest. sed quòd vulgò Ammas dici refert. Hinc quidam nutrices amas à nostris vocari putant. Alii verò non Latinam vocem, sed è Germania à Gotthis advectam existimant. Sed, qui Hebræam dixerit, minus, credo fallet.*

dè, & lac præbere fertur nascentibus.

40 (1) Corvus, sivè Corax nomen à sono gutturis habet, quòd voce coracinet. Fertur hæc avis, quòd editis pullis escam plenè non præbeat, priusquàm in eis per pennarum nigredinem similitudinem proprii coloris agnoscat. Postquàm verò eos tetros plumis aspexerit, in toto agnitos abundantiùs pascit. Hic prior in cadaveribus (2) oculum petit.

41 Cornix, annosa avis, apud Latinos Græco nomine appellatur, quàm ajunt augures hominum curas (3) significationibus augere, insidiarum vias monstrare, futura prædicere. Magnum nefas hæc credere, ut Deus consilia sua Cornicibus mandet. Huic inter multa auspicia tribuunt etiam pluvias portendere vocibus, undè est illud: Tùnc cornix plena pluviam vocat improba voce.

42 Graculus, à garrulitate nuncupatus, non, ut quidam voluit, pro eo quòd gregatìm volent: cùm sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est enim loquacissimum genus, & vocibus importunum.

43 (4) Picæ, quasi poëtricæ, quòd verba in discrimine vocis exprimant: ut homo. Per ramos enim arborum pendulæ importuna garrulitate sonantes, etsi linguas in sermone nequeunt explicare, sonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congruè quidam ait: (5) Pica loquax certa dominum te voce saluto. Si me non videas, esse negabis avem.

44 Picus, à Pico Saturni filio nomen sumpsit, eo quòd ea in auspiciis utebatur. Nàm ferunt hanc avem quiddam habere divinum, illo indicio, quòd in (6) quacumque arbore nidificaverit, clavus, vel quicquid aliud fixum fuerit, diù hærere non possit, quin statìm excidat, ubi ea insederit. (7) Iste est Picus Martius, nàm alia est Pica.

45 (8) Pavo, nomen de sono vocis habet, cujus caro tàm dura est: ut putredinem vix sentiat, nèc facilè coquatur, (9) de quo quidam sic ait. Miraris quotiès gemmantes explicat alas. Et potes hunc sævo tradere durè coco?

46 Phasianus, à (10) Phaside Insula Græciæ, undè primum asportatus est, appellatur. Testatur id vetus distichon illud: Argiva primò sum transportata carina. Ante mihi notum, nil nisi Phasis erat.

47 Gallus à castratione vocatus. Inter cæteras enim aves huic soli testiculi adimuntur. Veteres enim abscisos Gallos vocabant: sicùt autem à leone, leæna; & à dracone, dracæna; ità à gallo, gallina. Cujus membra, ferunt quidam, si auro liquescenti misceantur, (11) consumi.

48 Anas, ab assiduitate natandi aptum nomen accepit. Ex quo genere quædam Germanæ dicuntur, quòd plùs cæteris nutriant.

49 Anseri, nomen Anas dedit per derivationem, vel à similitudine, vel

(1) Corvus--fertur hæc avis. è *Greg.* 30. *Moral. cap.* 9. *Al.* 15.
(2) Oculum petit. *Catull. de Cominio*--Non equidem dubito, quin primùm inimica bonorum-Lingua execta avido sit data vulturio,-Effossos oculos voret atro gutture corvus,--Intestina canes, cætera membra lupi.
(3) Significationibus augere. *Ità solus Vulcan. reliqui agere.*
(4) Picæ, q. Poëtricæ. *Vel ad Persium respexit*--Corvos Poëtas, & Poëtridas picas--*Aut ad fabulam de Pieridibus in picas mutatis.*
(5) Pica loquax. *Carmen Martialis.*
(6) In quacumque arbore nidificaver. *Ex Plin.* 10. *cap.* 18.
(7) Iste est picus Martius. è *Serv. ad v.* Aurea percus. virga. *Æn.* 7.
(8) Pavo--ut putridem vix sentiat. *Ex Aug.* 21. *de Civit. cap.* 4.
(9) De quo quidam. *Martialis.*
(10) A Phaside Insula Græciæ. *Fluvio potiùs, aut Vrbe.*
(11) Consumi. *Aurum scilicèt. Plin.* 29. *cap.* 4. Si auro liquescenti gallinar. membra misceantur, consumunt id in se, ità hoc venenum auri est.

vel quòd, & ipse natandi frequentiam habeat. [1] Iste vigilias noctis assiduitate clangoris testatur. [2] Nullum autem animal ità odorem hominis sentit, ut Anser, undè, & clangore ejus Gallorum ascensus in Capitolio deprehensus est.

50 [3] Fulica dicta, quòd caro ejus leporinam sapiat. Lagos enim lepus dicitur, undè, & apud Græcos Lagois dicitur. [4] Est enim avis stagnensis, habens nidum in medio aquæ, vel in petris, quas aquæ circumdant, [5] maritimoque sempèr delectatur profundo. Quæ dùm tempestatem persenserit, fugiens in vado ludit.

51 [6] Mergis ab assiduitate mergendi nomen hoc hæsit. Sæpè autem demisso in profundum capite aurarum signa sub fluctibus colligunt, & prævidentes æquoris tempestatem cum clamore ad littora tendunt. Nàm in pelago jàm gravissimam esse tempestatem, (constat) cùm ad littora Mergi confugerint.

52 Accipiter, avis animo plùs armata, quàm ungulis, virtutem majorem in minore corpore gestans. Hic ab accipiendo, id est, à capiendo nomen sumpsit. Est enim avis rapiendis aliis avibus avida, ideoque vocatur Accipiter, hoc est, raptor, undè, & Paulus Apostolus: Sustinetis enim si quis [7] vos accipit, ut enim diceret, si quis rapit, dixit, si quis accipit. [8] Fertur autem Accipitres circà pullos suos impios esse. Nàm dùm viderint eos posse tentare volatus, nullas eis præbent escas, sed verberant pennis, & à nido præcipitant, atquè à tenero compellunt ad prædam, nè fortè adulti pigrescant.

53 [9] Capys Itala lingua dicitur à capiendo. Hunc nostri Falconem vocant, eo quòd incurvis digitis sit.

54 Milvus, mollis viribus, & volatu, quasi mollis avis, undè, & nuncupatur, [10] rapacissimus tamen, & sempèr domesticis avibus insidiatur.

55 Ossifragus, vulgò appellatur avis, quæ ossa ab alto dimittit, & frangit. Undè, & à frangendo ossa nomen accepit.

56 [11] Turtur de voce vocatur, avis pudica, & sempèr in montium jugis, & in desertis solitudinibus commorans. Tecta enim hominum, & conversationem fugit, & commoratur in sylvis. Quæ etiam hyeme deplumata in truncis arborum concavis habitare perhibetur. Cujus è contrario columba hospitia humana diligit sempèr domorum blanda habitatrix.

57 Columbæ dictæ, quòd earum colla ad singulas conversiones colores mutent, aves mansuetæ, & in hominum multitudine conversantes, ac [12] sine felle, quas antiqui Venerias nuncupabant, eo quòd nidos frequentent, & osculo amorem concipiant.

58 Palumbes, eo quòd sint fartæ,

(1) Iste vigilias noctis. *Ex Ambros. Hexam. 5. cap. 13.*
(2) Nullum animal. *è Serv. Æn. 8.*
(3) Fulica dicta, eo quòd caro ejus leporem sapiat. *Fuliginem, credo, aut uliginem sapit, sed quorsum illud: lagos n. lepus dicitur-mirum ni glossema est.*
(4) Est enim avis stagnens. *Ex August. in Ps.* 103.
(5) Maritimo q. s. d. p. *Ex Ambros. cap.* 13.
(6) Mergis ab assid. *Ità est in Gotth. & apud Ambros. Reliqua ex Virg. Georg.* 1.
(7) Si quis vos accipit. *Ex Greg.*33. *Moral. cap.* 11. *Al.* 16.
(8) Fertur autem accipiter. *Ex Ambros. cap.* 8.
(9) Capys. *Serv. ad carmen-.* Et capys hìnc nomen Campanæ ducitur Urbi constat (*inquit*) Capuam à Thuscis conditam viso falconis augurio, qui Thusca lingua Capys dicitur. *Et Fest. in* Capuam.
(10) Rapacissimus, &c. *Verba Hieronymi ad Zachar. cap.* 5.
(11) Turtur avis pudica. *Hieron.*1. *contra Jovinian.* Turtur avis pudicissima. *Et Orig. hom.* 2. *in Cant. Hier. interprete.* Turtur semper in montium jugis, & arborum verticibus commoratur.
(12) Ac sine felle. *Quod minimum fellis habeat, ut diximus suprà. Vid. Arist.* 2. *de Hist. Anim. cap.* 15.

tæ, à pabulo, [1] quas vulgus Titos vocant, avis casta ex moribus appellatur, quòd comes sit castitatis. Nàm dicitur, quòd amisso corporali consortio solitaria incedat, nèc carnalem copulam ultrà requirat.

59 [2] Perdix, de voce nomen habet, avis dolosa, atquè immunda. Nàm masculus in masculum insurgit, & obliviscitur sexum libido præceps. [3] Adeò autem fraudulenta, ut alteri ova diripiens foveat, sed fraus fructum non habet, deniquè dùm pulli propriæ vocem genitricis audierint, naturali quodam instinctu hanc, quæ fovit, relinquunt, & ad eamdem, quæ genuit, revertuntur.

60 Coturnices, à sono vocis dictæ, quas Græci ὄρτυγας vocant, eo quòd primùm visæ fuerint in Ortygia Insula. Hæ adveniendi habent tempora. Nàm æstate depulsa maria transmeant.

61 [4] Ortygometra dicitur, quæ gregem ducit, eam terræ propinquantem accipiter videns rapit, ac proptereà cura est universis ducem solicitare externi generis, per quam caveant prima discrimina. Cibos gratissimos habent semina venenorum, quam ob causam iis veteres vesci interdixerunt. Solum enim hoc animal, sicùt, & homo, caducum patitur morbum.

62 [5] Upupam Græci appellant, eo quòd stercora humana consideret, & fœtenti pascatur fimo avis spurcissima, cristis extantibus galeata sempèr in sepulcris, & humano stercore commorans. Cujus sanguine quisquis se inunxerit, dormitum pergens dæmones suffocantes se videbit.

63 [6] Tucos, quos Hispani Cuculos vocant, à propria voce constat nominatos. Hi veniendi tempus habent milvorum scapulis suscepti propter breves, & parvos volatus, nè per longa aëris spatia fatigati deficiant. Horum salivæ cicadas gignunt, ova passeris nido reperta comedit, & sua objicit, quæ ille suscepta, & fovet, & nutrit.

64 Passeres verò sunt minuta volatilia, à parvitate vocata, undè, & pusilli, & parvi.

65 [7] Merula antiquitùs medula vocabatur, eo quòd moduletur. Alii Merulam vocatam ajunt, quia sola volat, quasi mera volans. [8] Hæc cùm in omnibus locis nigra sit, in Achaja candida est.

66 Hirundo dicta, quòd cibos non sumat residens, sed in aêre capiat escas, & edat, garrula avis, & per tortuosos orbes, & flexuosos circuitus pervolans, & in nidis construendis, educandisque fœtibus sollertissima, habens etiam quiddam præscium, quòd lapsura deserat, nèc appetat culmina, [9] à diris quoquè avibus non impetitur, nèc unquàm præda est, maria transvolat, ibique hyeme commoratur.

67 Turdi à tarditate dicti, [10] hyemis enim confinio se referunt.

Tur-

(1) Quas vulgò Titos. *Serv. eclog.* 1. Columbæ, quas vulgus tetas vocat.

(2) Perdix de voce nomen habet. *Est enim πέρδεσθαι, flagitium (ut ait Plautus) crepando facere honestè. Statius.*-Quique refert jungens iterata vocabula perdix. *Hieron. tamen (oratoriè credo, ut causa serviret) à perdendo perdicem nominatam dixit. Ep.*48.

(3) Adeò autem fraudulenta. *Ex Ambros. 6. cap. 3. & Hieronym. ad Jerem. 17. & Ep.* 48.

(4) Ortygometra. *è Solin.*

(5) Upupa. *Ex Hier. in Zach. cap. 25. usque ad* commorans.

(6) Tucos, quos Hispani Cuculos. *Inverso ordine in libris omnibus legerim cum Chacone, Cuculos, quos Hispani Cucos.*

(7) Merula-q. merà volans. *Sìc Varro, & Festus, sed improbat Quintilian. lib. 1. cap. 5.*

(8) Hæc cùm in omnibus locis nig. *è Solin.*

(9) A diris quoque avibus. *Ità est in Gotthicis rectè. Solin.* Minimè certè à diris avibus impetuntur, neque unquam prædæ sunt, ut sacræ.

(10) Hyemis enim confin. *Ambros. 5. Hex. cap.* 14.

68 Turdela, quasi major turdus, cujus stercore viscum generari putatur. Undè, & proverbium apud antiquos erat: Malum sibi avem cacare.

69 [1] Furfurio vocatus, quòd priùs farre in farinam redacto pasceretur.

70 Ficedulæ dictæ, quòd ficos magis edant. Quòd panditur versiculo veteri illo: Cùm me ficus alat, cùm pascar dulcibus uvis: Cur potiùs nomen non dedit uva mihi?

71 [2] Carduelis, quòd spinis, & carduis pascitur, undè etiam apud Græcos ἀκανθὶς dicta est ab ἀκάνθαις, id est, spinis quibus alitur.

72 Augures autem dicunt, & in gestu, & in motu, & in volatu, & in voce avium signa esse constituta.

73 [3] Oscines, aves vocant, quæ ore, cantuque auspicium faciunt: ut corvus, cornix, picus.

74 Alites, quæ volatu ostendere futura videntur: [4] quæ si adversæ sunt, Inebræ dicuntur, quòd inhibeant, id est, vetent: si prosperæ, [5] Præpetes: & ideò Præpetes, quia omnes aves priora petunt volantes.

75 Tertiam faciunt speciem auguriorum in avibus, quàm communem vocant, ex utroque permixtam, id est, cùm aves ex ore, & volatu [6] auguriantur, [7] sed fidem non habet.

76 [8] Omnium autem genera volucrum bis nascuntur. Primùm enim ova gignuntur, indè calore materni corporis formantur, & animantur.

77 Ova autem dicta, ab eo, quòd sint uvida. [9] Undè, & uva eo quòd intrinsecus humore sit plena. Nàm humidum est, quòd exterius humorem habet, uvidum, quòd interius. Quidam autem putant ovum Græcam habere originem nominis. Isti autem dicunt ὦα, v littera ablata. Ova autem quædam inani vento concipiuntur, sed non sunt generabilia, nisi quæ fuerint concubitu masculino concepta, & seminali spiritu penetrata. [10] Ovorum vim tantam dicunt, ut lignum perfusum ovo non ardeat, ac nè vestis quidèm contacta aduratur. Admixta quoque calce glutinare fertur vitri fragmenta.

CAPUT VIII.

De Minutis Volatilibus.

1 Apes [11] dictæ, vel quòd se pedibus invicèm alligent, vel pro eo quòd sine pedibus nascantur. [12] Nàm posteà, & pedes, & pennas accipiunt. Hæ sollertes in [13] generandi mellis officio, assignatas incolunt sedes, domicilia inenarrabili arte componunt, ex variis floribus favum condunt, textisque ceris innumera prole cas-

(1) Furfurio. *Sivè Farfario, utramque enim lectionem admittunt, & Gotthici characteres, & ipsa notatio. Varr. 3. de Re Rust.* Diebus xx. antequam quis tollere vult turdos; largius dat cibum, quod plus ponit, & farre subtiliore incipit alere.

(2) Carduelis. *è Serv. Georg. 3. ad v.* Littoraque Halcyonem resonant, achalantida dumi.

(3) Oscines. *Ex Festo.*

(4) Quæ si adversæ sunt Inebræ. *Fest.* Inebræ aves, quæ in auguriis aliquid fieri prohibent, & prorsus omnia inebra appellantur, quæ tardant, vel morantur agentem. *Gloss.* Enibra Ἐναντία. Inebra ὄρνιον μαντιωτικόν. Ember picus ὄρνις πονηρά. Enibrum πράγματος ἐπιβλαβής.

(5) Præpetes. *Vid. Serv. ad v.* Præpetis omina pennæ. *Æn. 3. Agell. lib. 6. cap. 6. & Fest.*

(6) Auguriantur. *Ità V. cap. 1. Auguria faciunt.*

(7) Sed fidem non habet. *Hoc est, ea auguria certa, & rata non sunt, mendosè omnes libri*, sed fides hoc, *vel hæc* non habet: *Rabanus*, sed fides Christi hoc non habet, *quasi minus superiora fides Christi damnet.*

(8) Omnium autem genera volucr. *Ex Lact. de Opif. cap. 3.*

(9) Undè, & uva. *è Serv. eclog. 10.*

(10) Ovorum vim. *Ex Plin. 29. cap. 3.*

(11) Cap. VIII. Apes dictæ. *è Serv. Georg. 4. ad Carmen.* Aut illæ pedibus connexæ.

(12) Nàm posteà, & ped. *Ex eod. ad v.* Trunca pedum primo.

(13) Generandi mellis officium. *Ex Lact. lib. 3. cap. 10.*

castra replent, exercitum, & Reges habent, prœlia movent, fumum fugiunt, tumultu exasperantur. Has plerique experti sunt nasci de boum cadaveribus. (1) Nàm pro his creandis, vitulorum occisorum carnes verberantur: ut ex putrefacto cruore vermes creentur, qui posteà efficiuntur apes. (2) Propriè autem Apes vocantur ortæ de bobus, sicùt Crabrones de equis, Fuci de mulis, Vespæ de asinis.

2 (3) Costros Græci appellant, qui in extremis partibus favorum majores creantur, quos aliqui Reges putant. (dicti quòd castra ducant)

3 (4) Fucus est major ape, Crabrone minor. Dictus autem fucus, quòd alienos labores edat, quasi fagus. Depascitur enim, quòd non laboravit: De quo Virgilius: Ignavum fucos pecus à præsepibus arcent.

4 Vespæ.----

5 Crabrones vocati à cabo, i. caballo, quòd ex his creentur: sicùt autem Crabrones nascuntur de equorum carnibus putridis, ità ex eis iterùm sæpè nascuntur Scarabæi, undè, & cognominati sunt.

6 (5) Tauri vocantur Scarabæi terrestres Ricino similes.

7 (6) Buprestis, animal est in Italia parvum, simillimum Scarabæo, longipedi. Fallit inter herbas bovem maximè, undè, & nomen habet, devoratumque tacto felle ità inflammat, ut rumpat.

8 Cicendela, Scarabæorum genus est, eo quòd gradiens, vel volans lucet.

9 Blattæ, à colore nuncupatæ, siquidèm, & comprehensæ manum tingunt, undè, & blatteum colorem dicunt. Hoc autem animal lucem videre non patitur, contrarium muscæ: nàm musca lucipeta, & blatta lucifuga est, per noctem enim tantùm ambulat.

10 Papiliones, aviculæ sunt, quæ maximè abundant florentibus malvis, quique vermiculos stercore suo faciunt nasci.

11 Locusta, quòd pedibus sit longis, velutì hasta, undè, & eam Græci, tàm maritimam, quàm terrestrem astacon appellant.

12 Cicadæ, ex cuculorum nascuntur sputo, (7) hæ in Italia apud Rheginos multæ sunt, nèc usquàm alibi.

13 Musca ex Græco venit, sicùt, & mus: hæ, sicùt, & apes, necatæ in aqua, aliquotiès post unius horæ spatium reviviscunt.

14 Cynomyja Græcè vocatur, i. musca canina. Nàm κύων Græcè canis vocatur.

15 (8) Culex ab aculeo dictus, quòd sanguinem sugat: habet enim in ore fistulam in modum stimuli, qua carnem terebrat, ut sanguinem bibat.

16 (9) Cyniphes, muscæ minu-

 tis-

(1) Nàm pro his creandis. *Serv. ad v.* Cæsisque juvencis.

(2) Proprie tamen apes. *Ex eodem ad v.* Ignavum fucos. *Æn. 1.*

(3) Costros Græci appellant. *Castros impressi libri, Chacòn Oestros legebat, tum costros in libris omnibus sit, alienasque esse illas voces.* (dicti quòd castra ducant) *Cur enim Græcæ voci Latinum etymon aptaret, quod perversissimum esse Servius, & Charisius dicunt. Sumpta enim esse hæc è Palladio lib. 6. cap.* 10. Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis favorum partibus majores creantur apiculæ, quas aliqui Reges putant; sed Græci οἴστρους appellant, & necari jubent. *Eadem propè Columella lib. 6. cap.* 10. *Sed cum rursus paullò-post de æstris sermo sit, Costros hoc loco movere religio fuit.*

(4) Fucus ape maj Crabr. min. *Verba Æmilii Macri apud Serv. loco cit.*

(5) Tauri vocantur scarab. *Ex Plin. 30. cap. 5.*

(6) Buprestis. *Ex eod. lib. cap. 4.*

(7) Hæ in Italia apud Rhegin. *è Solin. cap. 8.*

(8) Culex ab aculeo. *Non dubito, quin ex Aug. in Ps.* 148. Quis dedit aculeum culici, ut sanguinem sugat? Quam tenuis fistula est, qua sorbet?

(9) Cyniphes. *Aug. 3. de Trinit. cap. 7.* Cyniphes musculæ sunt brevissimæ, qua tertia plaga superbus Populus Ægyptiorum cædebatur. *A Græcis σκνίφες, κνίπες, & κνίφες ab Aetio dicuntur.*

tissimæ sunt, sed aculeis permolestæ, qua tertia plaga superbus Populus Ægyptiorum cæsus est.

17 [1] Oestrus, animal armentis aculeis permolestum. Oestrum autem Græcum est, quòd Latinè Asilus, vulgò Tabanus vocatur.

18 [2] Bibiones sunt, qui in vino nascuntur, quos vulgò Mustiones à Musto appellant, undè, & Afranius: Ad me cum spectas, fabularique incipis. Ex ore in oculos tuos bibiones involant.

19 [3] Gurgulio dicitur, quia penè nihil aliud est, nisi guttur.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER DECIMUSTERTIUS.

DE MUNDO, & PARTIBUS.

PRÆFATIO.

In hoc libello, quasi in quadam brevi tabella, quasdam Cœli causas, situsque terrarum, & maris spatia annotavimus, ut in modico lector ea percurrat, & compendiosa brevitate etymologias eorum, causasque cognoscat.

CAPUT PRIMUM.

De Mundo.

1 Mundus [4] est Cœlum, Terra, Mare, & quæ in eis opera Dei, de quo dicitur: Et mundus per eum factus est. Mundus Latinè à Philosophis dicitur, [5] quòd in sempiterno motu sit: ut Cœlum, Sol, Luna, Aêr, Maria. Nulla enim requies ejus Elementis concessa est, ideòque sempèr in motu est. Undè, & animalia Varroni videntur elementa, quoniam per semetipsa, inquit, moventur. Græci verò nomen Mundo de ornamento accommodaverunt propter diversitatem elementorum, & pulchritudinem syderum. Appellatur enim apud eos κόσμος, quòd significat ornamentum. [6] Nihil enim Mundo pulchrius oculis carnis aspicimus.

Qua-

(1) Oestrum autem Græcum. *Verba Servii Georg. 3. ad. v.* Oestrom Graii vertere vocantes.
(2) Bibiones. *Al. bibones. Afranii senariis nihil elegantius.*
(3) Gurgul. *è Serv. Georg. 1.*
(4) Cap. I. Mundus est Cœlum, & Terra. *Ex Aug. tract. 2. in Joann.*
(5) Quod in sempiterno motu. *Idem etymon secutus videtur Festus cùm dixit*: Mundus appellatur Cœlum, & Terra, mare, & aer. Mundus etiam dicitur ornatus muliebris, quia non est alius, quàm quod moveri potest. *Varro verò, & Plinius ab absoluta, perfectaque elegantia mundum ex Græcor. imitatione dictum volunt, & Cicer. de Univ.* Ut hunc varietate distinctum benè Græci κόσμον, nos lucentem Mundum nominaremus.
(6) Nihil enim Mundo pulchrius o. c. a. *Verba Hier. in Jon. cap. 1.*

2 [1] Quatuor autem esse (constat) climata mundi, id est, plagas: Orientem, Occidentem, Septemtrionem, & Meridiem.

3 Oriens, ab exortu Solis est nuncupatus.

4 Occidens, quòd diem faciat occidere, atquè interire. Abscondit enim lumen mundo, & tenebras superinducit.

5 Septemtrio autem à septem Stellis axis vocatur, quæ in ipso revolutæ rotantur. Hic propriè, & vertex dicitur, eo quòd vertitur, sicùt Poëta ait: Vertitur interea Cœlum.

6 [2] Meridies, vel quia ibi Sol faciat medium diem, quasi medidies, vel quia tùnc purius micat æther. Merum enim purum dicitur.

7 Januæ Cœli, duæ sunt, Oriens, & Occasus: nàm una porta Sol procedit, alia se recipit.

8 [3] Cardines autem mundi duo, Septemtrio, & Meridies, in ipsis enim volvitur Cœlum.

CAPUT II.

De Atomis.

1 Atomos [4] Philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes tàm minutissimas, ut nèc visui pateant, nèc τομὴν, id est, sectionem recipiant, undè, & ἄτομοι dicti sunt. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & hùc, atquè illùc ferri dicuntur, sicùt tenuissimi pulveres, qui infusis per fenestras radiis Solis videntur, ex iis arbores, & herbas, & fruges omnes oriri, & ex iis ignem, & aquam, & universa gigni, atquè constare quidam Philosophi gentium putaverunt

2 Sunt autem atomi, aut in corpore, aut in tempore, aut in numero. (aut in littera) In corpore ut lapis: Dividis eum in partes, & partes ipsas dividis in grana, velutì sunt arenæ, rursumque ipsa arenæ grana divide in minutissimum pulverem, donèc si possis pervenias ad aliquam minutiam, quæ jàm non sit, quæ dividi, vel secari possit. Hæc est atomus in corporibus. In tempore verò, sic intelligitur atomus: Annum, verbi gratia, dividis in menses: menses, in dies: dies, in horas: adhùc partes horarum admittunt divisionem, quousque venias ad tantum temporis punctum, & quamdàm momenti stillam, ut per nullam morulam produci possit, & ideò jàm dividi non potest. Hæc est atomus temporis: In numeris, ut puta octo dividuntur in quatuor, rursùm quatuor in duo, deindè duo in unum. Unus autem atomus est, quia insecabilis est. [5] Sic, & in littera, nàm orationem dividis in verba, verba autem in syllabas, syllabam autem in litteras. Littera pars minima atomus est, nèc dividi potest. Atomus ergo est, quòd dividi non potest, ut punctus in Geometria. Nàm τομὴ Græcè sectio dicitur, ἄτομος indivisio.

CAPUT III.

De Elementis.

1 Hylen [6] Græci rerum quamdàm primam materiam dicunt,

(1) Quatuor autem esse constat clim. *eod. modo loquitur Hieronymus in nom. Heb. ex Exod. & in quæst. in Genes. cap.* 13. Quatuor (*inquit*) climata mundi posuit, Orientem, & Occidentem, Septemtrionem, & Meridiem. *Vid. Serv. Georg.* 1. *ad v.* Mundus, ut ad Scythiam; Riphæasque arduus arces.
(2) Meridies. *Eodem modo suprà lib.* 3. *cap.* 41. *& lib.* 5. *cap.* 31.
(3) Cardines mundi. *Suprà lib.* 3. *cap.* 37.
(4) Cap. II. Atomos Philosophi. *Vid. Plutarch.* 1. *de Placit. Philos. cap.* 3. *& Stob. eclog.* 1. *Phys. cap.* 17. *& Serv. in Sileno.*
(5) Sic, & in littera. *è Serg. in Art. Donati.*
(6) Cap. III. Hylen. *Ex Aug.* 20. *contrà Faust. cap.* 14.

cunt, nullo prorsùs modo formatam, sed omnium corporalium formarum capacem, ex qua visibilia hæc elementa formata sunt: undè, & [1] ex ejus derivatione vocabulum acceperunt. [2] Hanc Hylen Latini materiam appellaverunt, ideò quia omne informe, undè aliquid faciendum est, sempèr materia nuncupatur. Proindè, & eam Poëtæ sylvam nominaverunt. Nèc incongruè, quia materiæ sylvarum sunt. [3] Græci autem elementa στοιχεῖα nuncupant: (eo quòd sibi societatis concordia, & communione quadam conveniant, nàm sic ea inter se naturali quadam ratione juncta dicuntur) modò originem ab igne repetentes usquè ad terram: modò à terra usquè ad ignem: ut ignis quidèm in aëra desinat, aër in aquam densetur, aqua in terram crassescat, rursusque terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aërem, aër in ignem extenuetur. Qua propter omnia elementa omnibus inesse: sed unumquodque eorum ex eo, quòd ampliùs habet accepisse vocabulum. Sunt autem Divina Providentia propriis animantibus distributa, nàm Cœlum Angelis, aërem volucribus, mare piscibus, terram hominibus, cæterisque animantibus Creator ipse implevit.

CAPUT IV.

De Cœlo.

1 CŒlum [4] vocatum, eo quòd tanquàm cœlatum vas impressa lumina habeat Stellarum veluti signa. Nàm cœlatum dicitur vas, quòd signis eminentioribus refulget. Distinxit enim Cœlum Deus claris luminibus, & implevit, Solis scilicèt, & Lunæ orbe fulgenti, & Astrorum micantium splendentibus signis adornavit. [5] Alias autem à superiora celando. [6] Hic autem Græcè οὐρανὸς ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι, id est, à videndo, eo quòd aër perspicuus sit, & ad speculandum purior. Cœlum autem in Scripturis Sanctis ideò Firmamentum vocatur, quòd sit cursu syderum, & ratis legibus, fixisque firmatum: interdum, & Cœlum pro aëre accipitur, ubi venti, & nubes, procellæ, & turbines fiunt. [7] Lucretius: Cœlo, qui dicitur aër. Et Psalmus Volucres Cœli appellat: cùm manifestum sit aves in aëre volare: [8] & nos in consuetudine hunc aërem Cœlum appellamus: nàm cùm de sereno, vel nubilo quærimus, aliquandò dicimus: qualis est aër? Aliquandò, quale est Cœlum?

CAPUT V.

De Partibus Cœli.

1 ÆTher [9] locus est, in quo sydera sunt, & significat eum ignem, qui à toto mundo in altum separatus est. [10] Sanè Æther est ipsum elementum: Æthra verò splendor ætheris, & est sermo Græcus.

2 Sphæra Cœli dicta, eò quod species ejus in rotundum formata est, sed,

(1) Ex ejus derivatione vocabulum accep. *Nempè, ut elementa sint, quasi hylementa.*
(2) Hanc hylen Græci. *Serv. Æn.* 8. *ad v.* Arvor. pecorisque Deo.
(3) Græci autem elem. στοιχεῖα. *Ambros. Hex.* 3. *cap.* 4. Undè, & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quòd sibi conveniant, & concinant.
(4) Cap. IV. Cœlum vocatum. *Ex Ambros.* 2. *Hex. cap.* 4. *aliis Cœlum, quasi* κοῖλον, *id est, cavum.*
(5) Aliàs autem à superiora celando. *Absunt hæc à CC. Rom.*
(6) Hoc autem Græce οὐρανὸς. *Ex Ambros.* 5. *Hex. cap.* 22. *Auctor verò libri de Mundo ad Alexand. quòd super τὰ ὄρη, id est, montes sit.*
(7) Lucretius *lib.* 4. Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, & ipsa Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aër.
(8) Et nos in consuetudinem. *Ex Aug. de Agone Christ. cap.* 3.
(9) Cap. V. Æther. *Repetitur hoc caput ex lib.* 3. *cap.* 32. 36. 38. & 45.
(10) Sanè æther est. *Verba Servii ad v.* Lucidus æthra. *Æn.* 2.

sed, & quidquid tale est, à volubilitate sphæra à Græcis dicitur, sicùt, & pilæ, quibus ludunt infantes. Nàm Philosophi dicunt Cœlum in Sphæræ figuram undiquè esse convexum, omnibus partibus æquale, concludens terram in media mundi mole libratam. Hoc moveri dicunt, & cum mora ejus sidera in eo fixa ab Oriente usquè ad Occidentem circuire, Septemtrionibus breviores gyros juxta cardinem peragentibus.

3 Axis, est Septemtrionis linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit, & dictus axis, quòd in ea sphæra, ut rota volvitur, vel quia ibi plaustrum est.

4 Cardines, extremæ partes sunt axis, & dicti cardines, eo quod per eos vertitur Cœlum.

5 Poli sunt circuli, qui currunt per axem. (1) Horum alter est Septemtrionalis, qui nunquàm occidit, appellaturque Boreus: alter Australis, qui nunquàm videtur, & Austronotius dicitur. Et dicti Poli, quòd sint axium cycli ex usu plaustrorum, à poliendo, scilicèt nominati, sed Polus Boreus sempèr videtur, Austronotius nunquàm, quia dextra Cœli altiora sunt, præssa Austri.

6 Convexa, extrema Cœli sunt, à curvitate dicta: nàm convexum curvum est, & inclinatum, & in modum circuli flexum.

7 Lacteus circulus, via est, quæ in sphæra videtur, à candore dicta, quia alba est, quam aliqui dicunt viam esse, qua circuit Sol, & ex splendoris ipsius transitu ità lucere.

CAPUT VI.

De Circulis Cœli.

1 HAbitatio ista Cœli circulorum distincta zonis, quasdam partes temperie sua incolere permisit, quasdam negavit, enormitate frigoris, aut caloris. Zonæ autem ipsæ quinque sunt: quæ ideò zonæ, vel circuli appellantur, quòd in circumductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus ideò Arcticus appellatur, (2) eò quòd intra eum Arctorum signa inclusa perspiciuntur, quæ à nostris in ursarum speciem ficta, Septemtriones appellantur. Secundus circulus ex eo τροπικὸς θερινὸς dicitur, quia in eo circulo Sol Aquilonis finibus æstatem faciens, ultra eum circulum non transit: sed statìm revertitur, & indè Tropicus appellatur. Tertius circulus ἰσημερινὸς, qui à Latinis ideò Æquinoctialis appellatur, eò quòd Sol cùm ad eum orbem pervenerit, æquinoctium facit, ἰσημερινὸς enim Latinè dies dicitur æquinox, quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus Antarcticus vocatur, eo quòd contrarius sit circulo, quem Arcticum nominamus. Quintus circulus χειμερινὸς τροπικὸς, qui à Latinis Hyemalis, sivè Brumalis appellatur, ideò quia Sol, cùm ad eum circulum pervenit, hyemem iis, qui ad Aquilonem sunt, facit, æstatem autem iis, qui in Austri partibus commorantur. (3) Zodiacus autem circulus est, (qui duodecim continet signa, ἀπὸ τῶν ζώων, id est, animalibus, ità dictus.)

(1) Horum alter est Septemtrional. *Ex Commentariis Arati in fine.*
(2) Cap. VI. Eo quòd intra ipsum Arctorum signa. *Hæc quoque ex lib. 3. cap. 43.* Arcturi, *quòd est in editis non displicet (quamvis* Arctorum *sit in Gotthicis) sunt n. verba Hygini lib. 1. Astronom. ut illic notavimus.*
(3) Zodiacus circulus est. *Lacuna est in Gotthicis quibusdam post hæc verba, & hic, & in lib. 3. quam impleri nolim, cum utrobique dissideant inter se Codices, qui eam explent.*

CAPUT VII.

De Aëre, & Nube.

1 AER est inanitas plurimum habens admixtum raritatis, [1] quàm cætera elementa. De quo Virgilius: [2] Longum per inane secutus. Aër dictus ἀπὸ τοῦ αἴρειν, ab eo quòd ferat terram, vel ab eo quòd feratur. Hic autem partìm ad cœlestem, partìm ad terrenam materiam pertinet: nàm ille subtilis, ubi ventosi, ac procellosi motus non possunt existere, ad cœlestem pertinent partem, iste verò turbulentior, qui exhalationibus humidis corporescit, terræ deputatur, quique ex se multas species reddit: [3] nàm commotus ventos facit: vehementiùs concitatus, ignes, & tonitrua: contractus, nubila: conspissatus, pluviam: congelantibus nubilis, nivem: turbulentiùs congelantibus densioribus nubilis, grandinem: distentus, serenum efficit: nàm aëre densum nubem esse constat: nubem rarefactam, & solutam, aërem.

2 [4] Nubes dictæ, ab obnubendo, id est, operiendo Cœlum, undè, & nuptæ, quod vultus suos velent, [5] undè, & Neptunus, quod nubat, id est, mare terram tegat. [6] Nubes autem aëris densitas facit. Venti enim aërem conglobant, nubemque faciunt, undè est illud, atquè in nubem cogitur aër.

CAPUT VIII.

De Tonitruo.

1 TOnitruum dictum, quòd sonus ejus terreat, [7] nàm tonus, sonus. Qui ideò interdùm tàm graviter concutit omnia, ità, [8] ut Cœlum discidisse videatur, quia cum procella vehementissimi venti nubibus se repentè immiserit, turbine invalescente, exitumque quærente, nubem, quàm excavavit, impetu magno perscindit, ac sic cum horrendo fragore defertur ad aures. [9] Quod mirari quis non debet, cùm vesicula, quamvis parva, magnum tamen sonitum displosa emittat. Cùm tonitruo autem simùl, & fulgura exprimit, sed illud celeriùs videtur, quia clarum est, hoc autem ad aures tardiùs pervenit. Lux autem, quæ apparet ante tonitruum, [10] Fulgetra vocatur. Quæ, ut diximus, ideò ante videtur, quia clarum est lumen, tonitruum autem ad aures tardiùs pervenit.

CAPUT IX.

De Fulminibus.

1 FUlgur, & fulmen, ictus cœlestis jaculi, à feriendo dicti: ful-

(1) Cap. VII. Quàm cætera elementa. *Assentior Chaconi, cui adulterinæ videntur hæ voces.*

(2) Longum per inane secutus. *Non sunt hæc apud Maronem. Ergò legas licebit, vel ex Sileno*-magnum per inane coacta, *vel ex* XII. *Æn.* Vacuum per inane volutus.

(3) Nàm commotus ventos, &c. *Verba sunt Aug. 3. de Genes. ad lit. cap.* 10.

(4) Nubes dictæ. *è Serv. ad v.* Arsurasque comas obnubit amictu.

(5) Undè, & Neptunus. *Arnob.-3. advers. Gent. quòd aqua nubat terram, putabat Chacon Isidorum scripsisse : undè, & Neptunus, quòd nubat terram : &* mare *Neptuni*, tegat, *τὸ* nubat *glossas fuisse alienas.*

(6) Nubes autem aëris densitas. *Ex eod. Æn. 5.* Atquè in nubem cogitur aër.

(7) Cap. VIII. Nàm tonus, sonus. *Tonitrum à Cæcina tonum dictum refert Seneca lib. 2. Natural. Quæst. & à priscis quidem tonitruum, ætate sua non nisi tonitrua pluralitèr efferri.*

(8) Ità, ut Cœlum discidisse. Discessisse *quoque, &* decidisse *legitur, quar. ego scripturarum, ut nullam prorsus rejicio, ità* discidisse *libentius amplector, ut se discidisse intelligas, ut sæpè alias, na, &* discindi *legit Romanus Codex, &* discisse *alii mendosè, &* præscindit, *vel* perscindit *potius, quod sequitur, ter usurpavit eadem in re Lucretius, quem imitatur hoc loco Isidorus, & exemplum de vesicula displosa magis discidisse videtur postulare. Quod verò ad discessisse attinet, non semel in libris de Divinatione discessus Cœli legitur.*

(9) Quod mirari quis non debet, cum vesicula. *Lucret. lib. 6.* Nec mirum, cum plena animæ vesicula parva. Sæpè, ità dat paritèr sonitum displosa repentè.

(10) Fulgetra vocatur. *Al. fulgetrum. Sed fulgetra omninò legendum ex Serv. Æn. 8. ad*-fulgores nùnc terrificos ignemque, metumque. *Vulcanius* fulgor *edidit.*

[1] fulgere enim ferire est, ac percutere. [2] Fulmina autem collisa nubila faciunt: [3] nàm omnium rerum collisio ignem creat, ut in lapidibus cernimus, vel attritu rotarum, vel in sylvis arborum: simili modo in nubibus ignis, undè, & priùs nubila sunt, deindè ignes. Ex vento autem, & igne fulmina (certum est) in nubibus fieri, & impulsu ventorum emitti: ideò autem fulminis ignem vim habere majorem ad penetrandum, [4] quia subtilioribus elementis factus est, quàm noster, id est, qui nobis in usu est. Tria sunt autem ejus nomina, fulgur, fulgor, & fulmen. Fulgur, quia tangit: fulgor, quia incendit, & urit: fulmen, quia findit: ideò, & cum ternis radiis finguntur.

CAPUT X.

De Arcu, & Nubium effectibus.

1 ARcus Cœlestis dictus à similitudine curvati arcus. Iris huic proprium nomen est. Et dicitur Iris, [5] quasi aëris, id est, quod per aërem ad terras descendit. Hic autem à Sole resplendet, dùm cavæ nubes [6] ex adverso radium Solis accipiunt, & arcus speciem fingunt, cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aër lucidus, & nubes caligans irradiata, ista varios creant colores.

2 Pluviæ dictæ, quòd fluant, quasi fluviæ. [7] Nascuntur enim de terræ, & maris anhelitu, quæ cùm altiùs elevatæ fuerint, aut Solis calore resolutæ, aut vi ventorum compressæ stillantur in terris.

3 Nimbus est densitas nubis intempesta, & obscura, & indè nimbus à nube. [8] Sunt autem nimbi repentinæ, & præcipites pluviæ: nàm pluvias vocamus lentas, & juges, quasi fluvias, vel quasi fluentes.

4 Imbres autem, & ad nubes, & ad pluvias pertinent, [9] dicti à Græco vocabulo, quòd terram inebrient ad germinandum. Ex his enim cuncta creantur, [10] undè, & Lucretius: Ex igni terra, atquè anima nascuntur, & imbri. Est autem nomen Græcum.

5 Grando appellata, quòd forma ejus granorum similitudinem habeat. Hæc autem ventorum rigore durantur in nube, ac solidantur in nivem, ruptoque aëre solvuntur.

6 Nix, à nube undè venit.

7 Glacies, à gelu, & aqua, quasi gelaquies, id est, gelata aqua.

8 Gelu autem, quòd eo stringatur tellus, γῆ quippè terra dicitur. Tunc autem majori gelu stringitur terra, cùm fuerit nox serena.

9 Pruina, est matutini temporis frigus: quòd indè pruinæ nomen accepit, quia sicùt ignis urit, πῦρ enim ig-

(1) Cap. IX. Fulgere enim ferire. *Fest.* Fulgere prisci prò ferire dicebant, undè fulgur dictum est.
(2) Fulmina autem. *è Serv. ad v.* Jaculata e nubibus ignem. Æn. 1.
(3) Nàm omnium rerum coll.--arborum. *Verba Servii Æn.* 1. *ad illud.* Undè imber, & ignes.
(4) Quia subtilioribus elementis. *Rexpexit ad Lucretii carmina lib.* 2. Quare fulmineus multò penetralior ignis. Quam noster fluat è tedis terrestribus ortus. Dicere enim possis cœlestis fulminis ignem: Subtilem magis è parvis constare figuris.
(5) Cap. X. Dictus Iris q. aëris. *Græci ab* εἴρειν, *id est, dicere, quod sit deor. nuntia. Servius Irin, quasi* ἔριν *interpretatur, quod ut Mercurius ad concordiam, ità Iris ad discordiam plerumque mittatur.*
(6) Ex adverso radium Solis accip. *è Serv. ad v.* Mille trah. v. a. s. c. Æn. 4.
(7) Nascuntur enim de terræ, & maris anhel. *Verba sunt Servii Æn.* 1. *ad v.* Undè imber, & ignes. *Lucretii verò locus, qui à Servio citatur, ex lib.* 6. Consimili ratione ex omnibus amnibus humor, &c.
(8) Sunt autem nimbi. *è Serv. ad v.* Nimbor. in patriam. *Æn.* 1.
(9) Dicti à Græco vocabulo. ὄμβρος.
(10) Undè, & Lucretius. *Eod. modò legitur Lucretii versus apud Servium, è quo sunt hæc, paullò alitèr in Lucretianis libris*: Et qui quatuor ex rebus posse omnia rentur--Ex igni terra, atquè anima procrescere, & imbri.

ignis: [1] urere verò, & ad Solem, & ad frigus pertinet. Nàm uno sermone duo diversa significantur, pro eo quòd unum effectum habent. Similis enim vis est caloris, & frigoris, undè, & utraque saxa rumpunt. Nàm calor urit, ut est. Uritur infœlix Dido. Itèm frigus urit, ut est, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

10 Ros, Græcum est, quod illi Ἀρόσος, dicunt. Alii ros putant dictum, quia rarus est, non spissus, ut pluvia.

11 Nebula indè dicta, undè, & nubila, ab obnubendo scilicèt, hoc est, operiendo terram, sivè quòd nubes volans faciat. Exhalant enim valles humidæ nebulas, & fiunt nubes, indè nubilum, indè nives. Nebulæ autem ima petunt, cùm serenitas est, summa, cùm nubilum.

12 Caligo, umbra est de spissitudine aëris effecta. Et dicta caligo, quòd maximè aëris calore gignatur.

13 Tenebræ dicuntur, quòd teneant umbras. [2] Nihil autem sunt tenebræ, sed ipsa lucis absentia tenebræ dicuntur: sicùt silentium non aliqua res est, sed ubi sonus non est, silentium dicitur: sic tenebræ non aliquid sunt, sed ubi lux non est, tenebræ didicuntur.

14 Umbra est aër carens Sole, dicta autem, quod fiat, cum Solis objicimur radiis. Est autem mobilis, & incerta, & ex Solis circuitu, & [3] ex motu ventorum. Namque quotiès movetur in Sole, nobiscum moveri videtur: quia [4] ubi quoquo loco à radiis Solis obstitimus, perindè illi lumen auferimus: sicque ingredi nobiscum umbra, & gestus nostros videtur imitari.

15 Lux, ipsa substantia: lumen, quòd à luce manat, id est, candor lucis. Sed hoc confundunt auctores.

CAPUT XI.

De Ventis.

1 Ventus [5] est aër commotus, & agitatus, & pro diversis partibus Cœli, nomina diversa sortitur; dicitur autem ventus, quòd sit vehemens, & violentus. Vis enim ejus tanta est, ut non solùm saxa, & arbores evellat, sed etiam Cœlum, terramque conturbet, maria commoveat.

2 Ventorum quatuor principales spiritus sunt. Quorum primus ab Oriente Subsolanus, à Meridie Auster, ab Occidente Favonius, à Septemtrione ejusdem nominis ventus aspirat, habentes geminos hinc indè ventorum spiritus. Subsolanus à latere dextro Vulturnum habet, à lævo Eurum: Auster à dextris Euroaustrum, à sinistris Austroafricum: Favonius à parte dextra Africum, à læva Corum. Porrò Septemtrio à dextris Circium, à sinistris Aquilonem. Hi duodecim venti mundi globum flatibus circumagunt. Quorum nomina propriis ex causis signata sunt. Nàm Subsolanus vocatus, eo quòd sub ortu Solis nascatur. Eurus, eo quòd ab Eoo flat, id est, ab Oriente. Est enim conjunctus Subsolano.

3 Vulturnus, quòd altè tonat: de quo Lucretius: Altitonans Vulturnus, & Auster fulmine pollens.

Aus-

(1) Urere verò, & ad frigus. *Vid. Serv.* Ad penètrabile frigus adurat. *Georg.* 1. *Rectè advertit Chacon, Servium ab Isidoro sine Virgilii carminibus lectum hoc loco, ut sæpè alias, illi fraudi fuisse. Nàm uno sermone duo (inquit Servius) diversa conclusit, quia verbum adurat, & ad potentiam Solis, & ad frigus Maro retulit.*

(2) Nihil autem sunt tenebræ--dicuntur. *Verba August. in* 1. *de Genes. cont. Manich. cap.* 4.

(3) Et ex motu ventorum. *Serv. eclog.* 5. *ad vers.* Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras.

(4) Ubi quoquo loco. *Ità Salm. vetustissimus*: ubique quo loco. *Complut.*

(5) Cap. XI. Ventus. *De Ventorum nominibus. Agell. lib.* 2. *cap.* 22.

4 Auster, ab hauriendo aquas vocatus, undè, & crassum aërem facit, & nubila nutrit. Hic Græcè νότος appellatur, propter quod [1] interdùm corrumpat aërem. Nàm pestilentiam quæ ex corrupto aëre nascitur, Auster flans in reliquas Regiones transmittit: sed sicùt Auster pestilentiam gignit, sic Aquilo repellit. Euroàuster dictus, quòd ex una parte habeat Eurum, ex altera Austrum.

5 Austroafricus, quòd junctus sit hìnc indè Austro, & Africo. Ipse, & [2] Libonotus, quòd sit ei Libs hìnc, & indè Notus.

6 Zephyrus, Græco nomine appellatus, eò quòd flores, & germina ejus flatu vivificentur. Hic Latinè Favonius dicitur, propter quod foveat, quæ nascuntur. Austro autem flores solvuntur, Zephyro fiunt.

7 Africus, à propria Regione vocatus. In Africa enim initium flandi sumit.

8 Corus est, qui ab Occidente æstivo flat, & vocatus Corus, quòd ipse ventorum circulum claudat, & quasi chorum faciat. Hic antea [3] Caurus dictus, quem plerique Argesten dicunt, non ut imprudens vulgus Agrestem.

9 Septemtrio dictus, eo quòd à circulo septem Stellarum consurgit: quæ vertente se mundo resupinato capite ferri videntur.

10 [4] Circius dictus, eo quòd Coro sit junctus. Hunc Hispani Gallecum vocant, propter quòd eis à parte Galleciæ flat.

11 Aquilo dictus, eò quòd aquas stringat, & nubes dissipet. Est enim gelidus ventus, & siccus. Idem, & Boreas, quia ab Hyperboreis montibus flat. Indè enim origo ejusdem venti est, undè, & frigidus est. Natura n. omnium Septemtrionalium ventorum frigida, & sicca est: Australium humida, & calida.

12 Ex omnibus autem ventis duo cardinales sunt: Septemtrio, & Auster.

13 [5] Etesiæ autem, flabra Aquilonis sunt, quibus nomen inditum est, quod certo anni tempore flatus agere incipiunt, [6] ἐνιαυτὸς enim Græcè, annus Latinè dicitur. Hæ autem cursum rectum à Borea in Ægyptum ferunt, quibus Auster contrarius est.

14 Duo sunt autem extra hos ubiquè spiritus magis, quàm venti, Aura, & Altanus.

15 Aura ab aëre dicta, quasi aërea, quòd lenis sit motus aëris. Agitatus enim aër auram facit, undè, & [7] Lucretius: Aëreas auras.

16 [8] Altanus, qui in pelago est per derivationem ab alto, id est, mari vocatus. Nàm alter est flatus in ripis, quem diximus Auram. Nàm aura terræ est. Tur-

(1) Notus quod interdùm corrumpat. *Est enim νοθεύειν corrumpere, undè Horatius de Illegitimis filiis.* Fœcunda culpæ sæcula nuptias primùm inquinavere, & genus, & domos.

(2) Ipse est Libonotus. *Seneca.* A Meridiano axe Euronotus est, deindè Notus, Latinè Auster, deindè Libonotus, qui apud nos sine nomine est.

(3) Caurus, quem plerique Argesten. *Idem 3. Natur. Quæst.* A solstitiali Occidente Corus venit, qui apud quosdam Argestes dicitur. Mihi non videtur, quia Cori violenta vis, & in unam partem rapax. Argestes verò mollis est, & tam euntibus communis, quàm redeuntibus.

(4) Circius--hunc Hispani Gallecum. *Al. Gallicum, & à parte Galliæ, sed mendosè, nàm Galleci nomen nos hodiè retinemus.*

(5) Etesiæ autem flabra Aquilonis. *Lucret. lib. 6.* Etesia flabra Aquilonum--Nubila conjiciunt.

(6) ἐνιαυτὸς. *Proprius aberat ἔτος, & ἐτήσιος, sed Hyginum secutus est, in cujus veteribus libris ἐνιαυτὸς legebatur: ut apparet ex Joan. Baptista Pio ad Lucretii verba lib. 5.* Indè loci sequitur calor aridus, *nunc meliùs ἔτος.*

(7) Undè, & Lucret. aërias auras. *lib. 1.*--Et aërias auras, roremque liquorum, *& lib. 4.* Aeriis quoniam vicinum tangitur auris.

(8) Altanus. *Servius ad*--Cum venti posuere, omnisque repentè resedit--Flatus omnis, (*inquit*) & qui ripæ est, & qui pelagi, qui Altanus vocatur. *Et Plin. lib. 2. cap. 43.* Namque è fluminibus, ac nivibus, & è mari videmus, & quidem tranquillo, & alios quos vocant Altanos e terra consurgere, qui quidem cùm è mari redeunt, Tropæi vocantur, si pergunt, Apogæi.

17 Turbo est volubilitas ventorum, & Turbo dictus à terra quotiès ventus consurgit, & terram in circuitum mittit.

18 Tempestas autem pro tempore dicitur, sicùt ubiquè historiographi solent, dùm dicunt, ea tempestate: aut ab statu Cœli, (1) quia magnitudine sui multis diebus oritur. (2) Verno autem, & autumnali tempore, quàm maximæ fiunt tempestates: quandò nèc plena est æstas, nèc plena hyems, undè medium, & confine utriusque temporis ex conjunctione aërum contrariorum efficiunt tempestates.

19 (3) Fragor, à fractarum rerum nominatus est sonitu: quem sicca quæque, & arida cùm franguntur faciunt.

20 (4) Procella, ab eo quòd percellat, id est, percutiat, & evellat. Est enim vis ventorum cum pluvia. (5) Procellæ enim, aut de fulminibus, aut de ventis fiunt. Nihil autem velocius ventis, undè, & propter celeritatem, tàm ventos, quàm fulmina alata fingunt Poëtæ, (6) ut alitis Austri.

CAPUT XII.

De Aquis.

1 Aqua dicta, quòd superficies ejus æqualis sit. Hìnc, & æquor appellatum, quia æqualitèr sursùm est.

2 Duo autem (sunt) validissima vitæ humanæ elementa, ignis, & aqua, undè gravitèr damnantur, quibus ignis, & aqua interdicitur.

3 (7) Aquarum elementum cæteris omnibus imperat. Aquæ enim Cœlum temperant, terram fœcundant, aërem exhalationibus suis incorporant, scandunt in sublime, & Cœlum sibi vendicant: quid enim mirabilius aquis in Cœlo stantibus? Parum sit in tantam pervenisse altitudinem: rapiunt eo secum piscium examina: effusæ, omnium in terra nascentium causa fiunt. Fruges gignunt, arbores frutices, herbasque producunt, sordes detergunt, (8) peccata abluunt, potum cunctis animantibus tribuunt.

CAPUT XIII.

De Diversitate Aquarum.

1 Aquarum naturæ multa est diversitas: aliæ enim salis, aliæ nitri, aliæ aluminis, aliæ sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes: nàm juxta Romam (9) Albulæ aquæ vulneribus medentur.

2 (10) In Italia fons Ciceronis oculorum vulnera curat.

3 In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora (11) velùt oleo, nitescunt.

4 (12) Zamæ fons in Africa, canoras voces facit.

5 Ex Clitorio lacu Italiæ, qui biberint, vini tædium habent.

In

(1) Quia magnitudine sua multis oritur diebus. *Quomodò hæc verba, quæ sunt è Serv. ad v.* Nimbosus Orion. *Æn.* 1. *Huic loco aptentur, amplius quærendum.*
(2) Verno autem, & autumno. *Ex eod. ad* 1. *Georg.* Quid tempestates autumni, & sydera dicam?
(3) Fragor à fractar. *Ex eod. ad*—Aridus fragor.
(4) Procella. *Ex eod. Æn.* 1. *ad illud.* Creberque procellis.
(5) Procellæ, aut de fluminibus. *Ex eod. Æn.* 5. *ad verba.* Tres Erici vitul.
(6) Alitis Austri. *Virg. Æn.* 8.—Rutuli tres ignes, & alitis Austri.
(7) Cap. XII. Aquarum elementum. *Ex Plin.* 31. *cap.* 1. *Ex quo legendum videtur*; & ceu parum sit i. t. p. a. rapiunt eos.
(8) Peccata abluunt. *Ambros.* 3. *Hexam. cap.* 5. *Reliqua è Plin. lib.* 14. *cap.* 22.
(9) Cap XIII. Albulæ aquæ. *Plin.* 31. *cap.* 2.
(10) In Italia fons Cicer. *ibid.*
(11) Velùt oleo nitescunt. *è Solin. cap.* 43.
(12) Zamæ. *Vid. Vitruv. lib.* 8. *cap.* 3. *Itèm de Clitorio, ex quo* Arcadiæ *pro* Italiæ *fortassè legendum.*

6 [1] In Chio Insula fontem esse, (dicunt) quo hebetes fiunt.

7 In Bœotia duo fontes: alter memoriam, alter oblivionem affert.

8 Cyzici fons amorem Veneris tollit.

9 Bœotiæ lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

10 In Campania sunt aquæ, quæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere dicuntur.

11 In Æthiopiæ fonte rubro, qui biberit, lymphaticus fit.

12 [2] Linus, fons Arcadiæ abortus fieri non patitur.

13 [3] In Sicilia fontes sunt duo, quorum unus sterilem fœcundat: alter fœcundam sterilem facit.

14 [4] In Thessalia duo sunt flumina: ex uno bibentes oves nigras fieri ferunt: ex altero albas, ex utroque varias.

15 [5] Clitumnus, lacus in Umbria, maximos boves gignit.

16 [6] Reatinis paludibus jumentorum ungulas indurari dicunt.

17 [7] In Asphaltide lacu Judææ nihil mergi potest, quidquid animam habet.

18 [8] In Indiis Siden vocatur stagnum, in quo nihil innatat, sed omnia merguntur.

19 At contra in Africæ lacu [9] Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur.

20 Marsidæ fons in Phrygia saxa egerit.

21 In Achaja aqua profluit è saxis, Styx appellata, quod illicò potata interficit.

22 [10] Gelonium stagnum Siciliæ tetro odore abigit proximantes.

23 [11] Fons est in Africa circa Templum Ammonis, qui humoris nexibus humum stringit. Favillas etiam in cespitem solidat.

24 Fons Job in Idumæa, quatèr in anno colorem mutare dicitur, i. pulverulentum, sanguineum, viridem, & limpidum, ternis mensibus in anno tenens ex his unum colorem.

25 [12] In Troglodytis lacus est, tèr in die fit amarus, & deindè toties dulcis.

26 Fons Siloa ad radicem montis Sion, non jugibus aquis, sed in certis horis, diebusque ebullit.

27 In Judæa quondàm rivus sabbatis omnibus siccabatur.

28 In Sardinia fontes calidi [13] oculis medentur, fures arguunt, nàm cæcitate detegitur eorum facinus.

29 [14] In Epiro esse (ferunt) fontem, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ.

Apud

(1) In Chio. *Ex Plin. ibid.*
(2) Linus fons Arcad. Linus *scripsimus ex Plin. Nàm Codices non uno modo; sed lechnus, lecinus, lethinus, lethnus. Etiam Plinii vetustus liber Ecclesiæ Tolet.* Levius *habet.*
(3) In Sicilia fontes duæ. *è Solin. cap.* 11.
(4) In Thessalia. *In Bœotia Solin. cap. 12. Ex Varrone. Plin. in Hestiæotide; quæ pars est Thessaliæ.*
(5) Clitumnus--qui maximos boves. *Virg. Georg.* 2. Hinc albi Clitumne greges; & maxima taurus Victima--*Silius lib.* 8. Et lavat ingentem perfundens flumine sacro--Clitumnus taurum. *Ergò; & albos; & maximos Clitumnus tauros generat.*
(6) Reatinis paludibus. *Verba Plinii lib. 31. cap. 2.*
(7) In Asphaltide. *Josephus 5. de Bello Judaic. cap. 5. Hegesipp. lib. 4. cap. 18. Plin. 5. cap. 16. Solin. cap. 48. nihil in eo mergi posse, quod, & Plin. dixerat lib. 2. cap. 103.*
(8) In Indiis Siden. Siderin *Codex Tolet. De Silia id prodidit. Strab. lib. 15.* ἐν δὲ τῇ ὀρεινῇ σιλίαν ποταμὸν εἶναι, ἐν ᾧ μηδὲν ἐπιπλεῖ. *Nunnensius* Σόλαν *legit ex Antigoni Historia, & Epitome Strabonis, nos* Siden *ex Gotthicis libris, & Plin. 31. cap. 2.*
(9) Apuscedamo--Marsyæ fons in Achaja. *Ex eodem Plin.*
(10) Gelonium Stagnum. *è Sol. cap.* 11.
(11) Fons est in Africa. *è Solin.* 40.
(12) In Troglod. *Ex Plin.*
(13) Oculis medentur. *Ex Sol.* 10.
(14) In Epiro. *Plin. 2. cap. 103. & Solin. cap.* 12.

30 [1] Apud Garamantas fontem esse, (ajunt) ità algentem die, ut non bibatur: ità ardentem nocte, ut non tangatur.

31 Jàm verò in multis locis aquæ manant perpetìm ferventes, tanta vi, ut balnea calefaciant. Quædam enim terræ sunt, quæ multum sulphuris, & aluminis habent: itaquè [2] cùm per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit: nèc talis ab origine effluit, sed permutatur dùm venit. Sulphur enim, alumenque secum ferunt aquæ, utramque materiam igne plenam, minimisque motibus incalescentem.

CAPUT XIV.

De Mari.

1 MAre est aquarum generalis collectio. [3] Omnis enim congregatio aquarum, sivè salsæ sint, sivè dulces, abusivè maria nuncupantur, juxta illud: Et congregationes aquarum vocavit maria. Propriè autem mare appellatum, eo quòd aquæ ejus amaræ sint.

2 Æquor autem vocatum, quia æqualitèr sursum est, & quamvis aquæ fluctuantes velùt montes erigantur, sedatis rursus tempestatibus adæquantur. Altitudo enim maris diversa est, indiscreta tamen dorsi ejus æqualitas. [4] Ideò autem mare incrementum non capere, cum omnia flumina, & omnes fontes recipiat, hæc causa est: partìm, quòd influentes undas ipsa magnitudo ejus non sentiat, deindè, quod amara aqua dulce fluentum consumat, vel quod ipsæ nubes multum aquarum ad se attrahant, sivè quòd illam partìm venti auferant, partìm Sol exsiccet, postremum, quòd per occulta quædam terræ foramina percolatur, & ad caput amnium, fontesque revolutum recurrat. [5] Maris autem certum non esse colorem, sed pro qualitate ventorum mutari: nàm modò flavum est, modò luculentum, modò atrum.

CAPUT XV.

De Occeano.

1 OCceanum, & Græci, & Latini ideò nominant, quòd in circuli modo ambiat Orbem: [6] sivè à celeritate, eò quòd ocyus currat: itèm quia, ut Cœlum purpureo colore nitet. Occeanus, quasi κυάνεος: iste est, qui oras terrarum amplectitur, alternisque æstibus accedit, atquè recedit. Respirantibus enim in profundum ventis, aut removet maria, aut resorbet. Quique à proximis Regionibus diversa vocabula sumpsit: ut Gallicus, Germanicus, Scythicus, Caspius, Hyrcanus, Atlanticus, Gaditanus. Nàm Gaditanum fretum à Gadibus dictum, ubi primò ab Occeano Maris magni limen aperitur. Undè, & Hercules cùm Gadibus pervenisset, columnas ibi posuit, sperans illic esse Orbis terrarum finem.

Ca-

(1) Apud Garamant. *Plin. ibid. & Solin. cap.* 42.
(2) Cùm per venas calentes. *Vid. Vitruv. lib.* 8. *cap.* 3.
(3) Cap. XIV. Omnis enim congregatio. *Ex Aug.* 1. *de Genes. contrà Manich. cap.* 12.
(4) Ideò autem mare incrementum non capere. *Totus locus expressus è Lucret.* 6. Nunc ratio reddenda, augmen cur nesciat æquor. &c.
(5) Maris autem certum non esse colorem. *è Servio ad v.* Fluctusque atros Aquilone secabat. *Æn.* 5. luculentum *verò ex Servio, & uno Rom. Codice, quàm* luculeatum *è nostris Gotthicis maluimus, ut luculentum à luce sit. Vid. Agell. lib.* 2. *cap. ultim.*
(6) Cap. XV. Sivè à celeritate. *è Solin. cap.* 26. *de Hispan.*

CAPUT XVI.

De Mediterraneo Mari.

1 MAre [1] magnum est, quod ab Occasu ex Occeano fluit, & in Meridiem vergit, deindè ad Septemtrionem tendit. Quod indè magnum appellatur, quia cætera maria in comparatione ejus minora sunt. Istud est, & Mediterraneum, quia per mediam terram usque ad Orientem perfunditur, Europam, & Africam, Asiamque disterminans. Cujus primæ partis sinus, [2] qui in Hispaniis perfunditur, Ibericus, & Balearicus appellatur. Deindè Gallicus, qui Narbonensem Provinciam alluit. Mox Ligusticus, qui juxta Genuam Urbem est proximus. Post hæc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quem Græci Jonium, Itali Inferum vocant. Indè Siculus, qui à Sicilia usque ad Cretam vadit. Deindè Creticus, qui in Pamphyliam, & Ægyptum pertendit. Indè Hellespontus, qui in Septemtrionem retorquens, anfractibus magnis juxta Græcias, & Illyricum in angustias septem stadiorum stringitur, quo Xerxes, ponte navibus facto, in Græciam commeavit, ibi est Abydos. Indè diffusus æquore patente, rursùs stringitur, & facit Propontidem, qui mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosphorus Thracius, quo Darius copias transportavit. Indè Ponticus sinus amplissimus à tergo Mæotidis paludis, [3] quod mare ex multitudine fluminum dulcius, quàm cætera, [4] nebulosumque, & brevius est, [5] undè, & Ponticum vocatur, quòd sit brevius, atquè præter phocas, & thynnos, atquè delphinos, [6] alias belluas majores non patitur.

2 [7] Sicùt autem terra, dùm una sit, pro diversis locis variis appellatur vocabulis, ità & pro Regionibus hoc mare magnum diversis nominibus nuncupatur: [8] nàm Ibericum, & Asiaticum à Provinciis dictum: ab Insulis, Balearicum, Siculum, Creticum, Cyprium, Ægeum, Carpathium: [9] nàm inter Tenedum, & Chium, saxum est in mari potiùs, quàm Insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quàm αἶγα nuncupant, undè, & Ægeum mare est dictum, [10] sic & Carpathium mare inter Ægyptum, & Rhodum ab Insula Carpatho illic posita. A gentibus Gallicum, Ausonium, Dalmaticum, Ligusticum. Ab Oppidis Argolicum, Corinthium, Tyrium, Adriaticum. Nàm Adria quædam Civitas Illyrico mari proxima fuit, quæ Adriatico mari nomen dedit. A positione Cœli, ut Superum, & Inferum, quòd sit Oriens superior, Occidens inferior, est autem Thuscum, & Adriaticum. A memoria Regis, ut Jonium. [11] Jon quippè Rex fuit Græciæ, undè Jones Athenienses. Hoc mare, & Tyrrhenum

Ff

(1) Cap. XVI. Mare magnum. *Non Occeanus. Sed mare Mediterraneum, ut sæpè in Sacris Libris, ut in Num. à cap. 34. & in lib. Josue.*

(2) Qui in Hispaniis perfunditur. Hispanias perfundit *Solinus.*

(3) Quod mare ex multitudine flumin. *Refert hoc à Sallustio, Serv. Æn. 11. atquè ità esse facilè credet, qui apud Plinium leget Danubium lxx. amnibus, quorum dimidia pars sit navigabilis receptis Illyricum alluere, deindè in Pontum influere adjunctis sex aliis vastis fluminibus, quamvis idem Plin. lib. 6. cap. 17. Caspio mari id tribuat.*

(4) Nebulosumque, & brevius. *e Mela lib. 1. cap. 19.*

(5) Unde & Ponticum. *Vel à Pontone brevi navigio, vel ἀπὸ τȢ πόντȢ, id est, angusto astu.*

(6) Alias belluas majores non pat. *è Solino.*

(7) Sicùt autem terra, dùm una sit. *Ex Ambros. 3. Hex. cap. 3.*

(8) Nàm Ibericum, & Asiat. *Solinus*; causas nominum non uniformis dedit ratio, nàm Ibericum, & Asiaticum, &c.

(9) Nàm inter Tenedum, & Chium. *Ex Solin. c. 4. 17. vel legendum ex Plinii emendatioribus libris Tenem, & Csum lib. 4. cap. 11. nàm hæ in Cycladibus numerantur ab ipso, & Strabone.*

(10) Sic & Carpath.-- posita. *è Serv. ad v.* Carpathium, Libycumque Serv. *Æn. 5.*

(11) Jon quippe Dux fuit. *Euseb. in Chron.* Jon Vir fortis ex suo nomine Athenienses Jones vocavit.

num dictum : sivè quòd Thusciam alluit, i. Tyrrheniam, sivè à Tyrrhenis nautis, qui se in hoc mare præcipitaverunt. [1] Et sciendum Jonium sinum esse immensum, ab Jonia usque ad Siciliam, & hujus partes esse Adriaticum, Achaicum, & Epiroticum. [2] A moribus accolarum Euxinus, Axenos anteà appellatus. Acasibus hominum, qui ceciderunt in mare, ut Hellesponticum, Icarium, Myrtoum: [3] nàm Myrtoum mare dictum à Myrtili lapsu, quòd illic ab Oenomao præcipitatus sit. Icarus verò Cretensis, ut fabulæ ferunt, altiora petens, pennis Solis calore solutis mari, in quo cecidit, nomen imposuit. Phrixus quoquè cum Helle sorore sua fugiens insidias novercales, conscendit navem signum arietis habentem, qua liberatus est. Helles autem soror ejus perpessa naufragium decidit in mari, & mortua Hellesponto mari dedit nomen. Ab ordine fluenti Propontis: nàm dicta Propontis, quia pontum prævenit: Itèm & à transitu, vel angustis meatibus boum Bosphorus. [4] Ægyptium autem pelagus Asiæ datur, Gallicum Europæ, Africum Libyæ: his, ut quæque proxima sunt, [5] venerunt in partes partium.

3 Pelagus autem est latitudo, mare sine littore, & portu. Græco nomine ἀπὸ τȣ̃ πλαγίου, hoc est à latitudine dictum, [6] undè & plagia, eo quòd sint importuosa.

CAPUT XVII.

De Sinibus Maris.

1 SInus dicuntur majores recessus maris, ut in mari magno Junius: in Occeano, Caspius, Indicus, Persicus, Arabicus, qui & mare rubrum, [7] qui Occeano adscribitur.

2 [8] Rubrum autem mare vocatum, eo quòd sit roseis undis infectum: non tamen talem naturam habet, qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus vitiatur gurges, atquè inficitur, quia omnis terra, quæ [9] circunstat pelago, rubra est, & sanguineo colori proxima: ideòque indè [10] minium acutissimum excernitur, & alii colores, quibus pictura variatur. Ergò cùm terra hanc habeat naturam, fluctibus subindè diluitur, & quidquid [11] adesum est, in colorem cadit: ob hoc etiam in iis littoribus gemmæ rubræ inveniuntur. Lapillus enim hujusmodi humo involutus, cum inter arenas attritus est, & terræ colorem habet, & maris. Hoc mare in duos scinditur sinus: Ex iis, qui ab Oriente est, Persicus appellatur, quia oram illius Persæ inhabitant. Alter verò Arabicus dicitur, quod sit circa Arabiam.

CAPUT XVIII.

De Æstibus, & Fretis.

1 ÆStus ad Occeanum pertinet, Fretum ad utrumque

(1) Et sciendum Jonicum sinum. è *Serv. ad* — Insulæ Jonio in magno. *Æn.* 3.
(2) A moribus accolarum. è *Solin.*
(3) Nàm Myrtoum mare. è *Serv. Georg.* 3. *in princip.*
(4) Ægyptium autem pelagus Asiæ datur. *Ità Solinus, & Mella, at Ptolomaus de Asia*; ea (*inquit*) Ægypti pars, quæ ultra Nilum est, ad Asiam pertinere omnes affirmant.
(5) Venerunt in partes. *Solinus*, venerunt in partes partium.
(6) Undè & plagia quod sit importuosa. *Servius ad*- Statio malè- fida carinis. Statio (*inquit*) est quam plagiam dicunt, *& nos playa vocamus.*
(7) Cap. XVII. Qui Occeano. *Qui ad sinum refertur, non ad mare.*
(8) Rubrum autem mare vocatur. *Vid. Solin.*
(9) Circunstat pelago. *s. o. l.*
(10) Minium acutissimum. *f. acceptissimum.*
(11) Adesum est. *Ità Goth. al.* adhæsum est.

que mare: nàm Æstus est maris accessus, vel recessus, id est, inquietudo, undè & æstuaria, per quæ mare vicissìm tàm accedit, quàm recedit.

2 Fretum autem appellatum, quòd ibi sempèr mare ferveat: nàm fretum est angustum, & quasi fervens mare, ab undarum fervore nominatum, ut Gaditanum, vel Siculum: nàm freta dicta Varro ait, quasi fervida, i. ferventia, & motum fervoris habentia. (1) Fretum Siciliæ, quod Rhegium dicitur, Sallustius ex tali causa vocari scribit, dicens: Italiæ olìm Siciliam conjunctam fuisse, & dùm esset una tellus, medium spatium, aut per humilitatem abruptum est aquis, aut per angustiam scissum. Et indè ῥήγιον nominatum, quia Græcè abruptum hoc nomine nuncupatur. Est autem arctissimum, trium millium spatio Siciliam ab Italia dividens, fabulosis infame monstris, quibus hìnc indè Scylla, & Charybdis ostenditur.

3 (2) Scyllam, accolæ saxum mari imminens appellant simile celebratæ formæ procùl visentibus. Undè & monstrosam speciem fabulæ illi dederunt, quasi formam hominis capitibus succinctam caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere.

4 Charybdis dicta, quòd gurgitibus occultis naves absorbeat. Est enim mare verticosum, (3) & indè ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die (4) erigit fluctus, & ter absorbet: nàm accipit aquas, ut vomat: vomit, ut rursùs accipiat.

5 (5) Syrtes autem sunt arenosa in mari loca. Syrtes autem (6) Sallustius à tractu vocari dicit, quòd omnia ad se trahant, (7) & appropinquanti vadoso mari hæreant. Hæ autem ad mare Ægyptium vicinæ sunt, & paritèr admiscentur. (8) Vada verò sunt, per quæ in mari, vel in fluminibus homines, vel animalia pedibus vadunt: Quæ Virgilius brevia appellat, Græci βραχεῖα.

CAPUT XIX.

De Lacis, & Stagnis.

1 SUnt & quædam maria, quæ non miscentur Occeani fluctibus, aut mari magno, & dicuntur Lacus, & Stagna.

2 Lacus est receptaculum, in quo aqua retinetur, nèc miscetur fluctibus: ut lacus Asphalti, lacus Benacus, & Larius, & cæteri quos Græci λιμένας, id est, Stagna vocant. Nàm fontes labuntur in fluviis, flumina in freta discurrunt. Lacus stat in loco, nèc profluit: & dictus Lacus, quasi aquæ locus.

3 (9) Lacus Asphalti idem & Mare mortuum vocatum, propter quod nihil gignit vivum, nihil recipit ex genere viventium. Nàm nequè pisces habet, nequè assuetas aquis, & lætas mergendi usu patitur aves: sed & quæcumque viventia mergenda tentaveris, quacumque arte demersa sta-

(1) Cap. XVIII. Fretum Siciliæ: è *Serv. Æn.* 3. Hæc loca vi quondàm vast. &c.
(2) Scyllam accolæ. *Citat hæc è Sallustio Servius ad—v.* Dextrum Scylla latus. *Æn.* 3.
(3) Ubi laniata naufragia. f. e. *Affert hæc eadem verba Frontio antiquus Grammaticus probans emergere se dixisse Sallustium.*
(4) Erigit fluctus. *Respexit ad Virgilii verba Æn.* 3. Sorbet in abruptum fluctus, rursùsque sub auras. Erigit alternos.
(5) Syrtes autem sunt arenosa. è *Serv. ad v.* Sævisque vadis immittite Syrtis. *Æn.* 10.
(6) Syrtes autem Sallust. *In Jugurth.*
(7) Et appropinquanti vadoso mari hæreant. *Omnia, scilicèt, Gotthicos secuti sumus, nàm editi* appropinquantes *habent*, appropinquantia, *fortasse rectum erat.*
(8) Vada verò. è *Serv. Æn.* 1. in brevia, & Syrtes.
(9) Cap. XIX. Lacus Asphalti. *Hegesipp. lib.* 4. *cap.* 18. *& Josep.* 4. *de Bell. Jud.*

tìm resiliunt, & quamvis vehementèr illisa confestìm excutiuntur: sed nequè ventis movetur, resistente turbinibus bitumine, quo aqua omnis stagnatur: nequè navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur, nèc materiam ullam sustinet,(1) nisi quæ bitumine illustratur.(2) Lucernam accensam ferunt supernatare, extincto lumine demergi. (3) Hoc & mare Salinarum dicitur, sivè lacus Asphalti, id est, bituminis: & est in Judæa inter Hierico, & Zoaran. (4) Longitudo ejus usque ad Zoaras Arabiæ, dirigitur stadiis quingentis octoginta: latitudo stadiis centum quinquaginta usque ad vicina. Sodomorum----

4 Lacus Tiberiadis ab oppido Tiberiade vocatus, quod quondàm Herodes in honorem Tiberii Cæsaris condidit. Est autem in Judæa omnibus lacis salubrior, & ad sanitatem corporum quodammodò efficacior. Circuit stadia.

5 (5) Genesar, lacus amplissimus in Judæa longitudine centum quadraginta extenditur stadiis: latitudine quadraginta diffunditur, crispantibus aquis: (6) auram non ventis, sed de seipso sibi excreans. Undè & Genesar dicitur Græco vocabulo, quasi generans sibi auram: deniquè per diffusiora spatia lacus frequentibus auris spirantibus agitatur: undè & purior haustus ejus, & ad potandum dulcis, & habilis.

6 (7) Benacus, lacus Italiæ in Venetia, de quo fluvius nascitur Mincius, qui lacus magnitudine sui tempestates imitatur marinas.

7 Lucrinus, & Avernus lacus Campaniæ sunt. Lucrinus autem dictus, quia olìm propter copiam piscium vectigalia magna præstabat. (8) Avernus autem lacus vocatus, quia aves ibi supervolare non possent. Nàm anteà sylvarum densitate sic ambiebatur, ut exhalantis indè per angustias aquæ sulphureæ fœtor gravissimus supervolantes aves halitu suo necaret. Quam rem Augustus Cæsar intelligens, dejectis sylvis, ex pestilentibus amœna reddidit loca.

8 Lacus autem idem & stagnum, ubi immensa aqua convenit: nàm dictum est stagnum ab eo, quòd illìc aqua stet, nèc decurrat.

CAPUT XX.

De Abysso.

1 Abyssus, (9) profunditas aquarum impenetrabilis: sivè speluncæ aquarum latentium, è quibus fontes, & flumina procedunt: vel quæ occultè subter eunt, undè & Abyssus dictus. (10) Nàm omnes aquæ, si-

(1) Nisi quæ bitumine illustratur. *Justin. lib. 36.* Neque materia ullam sustinet, nisi quæ alumine illinitur. *Euseb. in Chron. bitumine illita-- sed cùm* illustratur *sit in Gotthicis omnibus; suspicor Isidorum* incrustatur *scripsisse.*

(2) Lucernam accensam. *Verba Hieronymi in Ep. ad Dardan.*

(3) Hoc & mare salinarum. *Verè lib. de Locis Heb.*

(4) Longitudo--stadiis quingentis octoginta. *Hegesippum potiùs è quo sunt hæc, & Josephum secuti sumus, undè hausit Hegesippus, quàm Isidorianos libros, in quibus* septingentis octoginta *constantèr legitur.*

(5) Genesar. *Ex Hegesipp. lib. 3. cap. 26. Sed uti tres lacus in Judæa constituere, Solinus fecit. Nàm reliqui eumdem Genasar, vel Genesareth, cum Tiberiade faciunt. Hieron. ad Dardan.* lacum Genesareth, quæ nùnc Tiberias appellatur. *Beda ad lac. cap. 5.* Stagnum Genesareth idem dicunt esse, quod mare Galileæ, vel mare Tiberiadis. *Neque Josephus, nisi lacuum duorum: meminit.*

(6) Auram non vent. s. d. s. i. excreans. *Non putavi τὸ* excreans *rejiciendum, quamvis* excitans *apud Hegesippum, & Bed. legatur.*

(7) Benacus--tempestates imitatur marinas. *Virg. Georg. 2.* Teque Fluctibus, & fremitu assurgens Benace marino. *Quo loco vid. Serv.*

(8) Avernus autem lacus. *è Serv. ad*--Divinosque lacus, & Averna sonantia sylvis. *Æn. 3.*

(9) Cap. XX. Abyssus profund. *Ex Aug. in Ps. 12.*

(10) Nàm omnes aquæ-- ad matricem abyssum. *Ex Hieronym. in Eccles. 1. Hanc matricem abyssum, Tartarum vocat Plato in Phædone.*

sivè torrentes per occultas venas ad matricem abyssum revertuntur.

2 Fluctus dicti, quòd flatibus fiant. Ventorum enim impulsu agitatæ aquæ fluctuant.

3 Aqua, est stativa, & sine motu æqualis.

4 Unda verò, eminens liquor, qui sempèr in motu est, Lucretius: [1] Aërias undas, id est, motus, & corpus illud quod refluctuat. Nàm nèc unda per se aqua est: sed aqua in motu quodam, & agitatione, quasi ab eundo, & redeundo unda vocata.

5 [2] Latex, propriè liquor fontis est. Et dictus latex, quòd in venis terræ lateat.

6 [3] Gutta est, quæ stat, stilla, quæ cadit. [4] Hìnc & stillicidium, quasi stilla cadens. Stiria enim Græcum est, id est, gutta: indè fit diminutivum, ut dicamus stilla, dùm autem stat, aut pendet de tectis, vel arboribus, quasi glutinosa, gutta est: dùm ceciderit, stilla est.

7 Spuma dicta, eo quòd spuatur, sordes enim sunt undarum: undè, & mustum, & ea quæ coquuntur, spuma purgantur. Hìnc & sputum.

CAPUT XXI.

De Fluminibus.

1 FLuvius est perennis aquarum decursus, à fluendo perpetìm dictus. Propriè autem flumen ipsa aqua, fluvius cursus aquæ. Prius autem flumen, quàm fluvius, id est, prior aqua, quàm decursus. Duo sunt fluminum genera: unum torrens, alterum vivum: de quo Virgilius: -Donèc me flumine vivo, abluero.

2 [5] Torrens, est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrens, quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit. [6] De quo Pacuvius: Flammeo vapore torrens terræ fœtum exusserit. Cui Græci ab hyeme nomen dederunt, nos ab æstate: illi à tempore, quo succrescit, nos à tempore, quo siccatur.

3 Amnis, fluvius est nemore, ac frondibus redimitus, & ex ipsa amœnitate amnis vocatur.

4 Decursus, propriè finis cursus, sivè aquarum sit, seu quarumlibet rerum.

5 Rivi dicti, quòd deriventur ad irrigandum, id est, inducendum aquas in agros. Nàm irrigare inducere est.

6 Gurges, propriè locus altus in flumine.

7 Puteus est locus defossus, ex quo hauritur aqua, à potatione dictus.

8 Fons, caput aquæ est nascentis, quasi fundens aquas.

9 Quidam autem fluviorum propriis ex causis nomina acceperunt, ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

(1) Aërias undas, id est, motus. *Nè minimum quidèm dubitandum de hac lectione, elegantissimè undæ rationem explicat Isidorus. Virg.* Qua plurimus undam fumus agit. *Æn. 8. & alio loco.* Et juvat undantem buxo expectare Cythorum.

(2) Latex propriè liquor. *è Serv. ad v-*Laticemque Lyæum. *Æn. 1. sed vox* fontis *apud illum non est.*

(3) Gutta est, quæ stat. *Hieron. in Chron. ann. Domini 50.* Palæmon (*inquit*) insignis Grammaticus quondàm interrogatus, quid inter guttam, & stillam interesset: gutta (*inquit*) stat, stilla cadit.

(4) Hìnc & stillicidium. *è Serv. ad—*Stiriaque impexis ind. horr. b. *sed Stiriam Græcam esse vocem Servius non dicit. Quare τὸ Græcum est, expungi jubebat Chacon. Glossarium* stiria ὁ τοῦ ὕδατος κρεμώμενος κρύσταλλος.

(5) Cap. XXI. Torrens. *e Serv. ad--*montano flumine torrens. *Æn. 2.*

(6) De quo Pacuvius. *Rectè Chacon delet voces*, de quo *non enim de torrente Pacuvius, sed de Sole; cujus versus ideò adducitur, ut ostendatur torrere esse idem, quod arescere. Integer Pacuvii versus legitur apud Festum in voce* torrens: flammeo vapore torrens terræ fœtum exusserit, *quod de Sole dictum esse constat ex Varrone 1. de Re Rust. sed sivè Varro Pacuvii verba referre voluit, sivè sensum tantùm; placet nobis Chacon, cui adjectæ videntur in Varrone voces illæ*, aut nox, aut frigore.

10 Geon, fluvius de paradiso exiens, atque universam Æthiopiam cingens, vocatus hoc nomine, quòd incremento suæ inundationis terram Ægypti irriget: γῆ enim Græcè, Latinè terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus vocatur propter limum, quem trahit, qui efficit fœcunditatem. (1) Undè & Nilus dictus est, quasi νέαν ὕλην trahens. (2) Nàm anteà Nilus Latinè Melo dicebatur. Apparet autem in Nilide lacu, (3) de quo in Meridiem versus excipitur Ægypto, ubi Aquilonis flatibus repercussus aquis retroluctantibus intumescit, & inundationem Ægypti facit.

11 Ganges fluvius, quem Phison Scriptura Sacra cognominat, exiens de paradiso pergit ad Indiæ Regiones, Dictus autem (4) Phison, id est, caterva, (5) quia quindecim fluminibus magnis sibi adjunctis impletur, & efficitur unus. Ganges autem vocatus à Gange (6) Rege Indiæ. Fertur autem Nili modo (7) exaltari, & super Orientis terras erumpere.

12 Tigris fluvius Mesopotamiæ, de paradiso exurgens, & pergens contra Assyrios, & post multos circuitus in mare mortuum influens. Vocatur autem hoc nomine propter velocitatem, instar bestiæ nimia pernicitate currentis.

13 Euphrates fluvius Mesopotamiæ, de paradiso exoriens, copiosissimus gemmis, qui per mediam Babyloniam influit, hic à frugibus, vel ab ubertate nomen accepit. (8) Nàm Hebraicè Ephrata fertilitas interpretatur, Mesopotamiam enim in quibusdam locis ità irrigat, sicùt Nilus Alexandriam. (9) Sallustius autem Auctor certissimus asserit, Tigrim, & Euphratem uno fonte manare in Armenia, qui per diversa euntes longiùs dividuntur, spatio medio relicto multorum millium, quæ tamen terra, quæ ab ipsis ambitur, Mesopotamia dicitur. Ex quo Hieronymus animadvertit, alitèr de paradisi fluminibus intelligendum.

14 Indus, fluvius Orientis, qui rubro mari accipitur.

15 Hydaspes fuit Medorum Rex antiquissimus, ex quo amnis orientis nomen accepit, qui nùnc Hydaspes dicitur, de quo Lucanus: (Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen) Et qua Medus Hydaspes accedit pelago, Phœbi surgentis ab igne. (10) Qui dùm sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra Orientem decurrere.

16 (11) Araris fluvius Germaniæ. De quo Virgilius: Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Bac-

(1) Undè & Nilus dictus. *è Serv. ad v.* Pingui flumine Nilus. *Æn.* 9.

(2) Nàm antea Nilus Melo. *Ex eod. Æn.* 4. *ad v.* Nubila, jamque volans apicem, & latera ardua cernit.

(3) De quo in Meridiem versus. *è Solin. cap. de Ægypto: ex quo pro* Ægypto, Ægyptio mari; *& pro* retro luctantibus in arcto luctantibus, *videri possit in Isidoro reponendum.*

(4) Phison, id est, caterva. *Ex Hieron. de Locis Heb.*

(5) Quia quindecim fluminibus. *Totidem numerantur ab Arrian. lib.* 5. *de Alexand. undè viginti verò à Plinio lib.* 6. *cap.* 18. *Libri. o.* quia decem, *sed planè repetitæ syllabæ similitudo librarios decepit.*

(6) A Rege Gange. *Gangem quoque Regem appellant Suidas, & Plutarch. in lib. de Fluminibus malè libri o.* Rege Gangaro.

(7) Exaltari. *Etiam in manuscripto Solino* exaltari, *non exundare, ut in excuso legitur.*

(8) Nàm Hebraicè Ephrata fertilitas. *Ità scribo ex Hier. non Euphrata, quæ vox apud Hebræos nulla est. Sed* פרת *perath. id est, Euphrates.* פרי *peri, hoc est, fructu.*

(9) Sallustius autem certissimus. *Hieronym. in lib. de Locis Heb.* Porrò Sallustius Auctor certissimus asserit, tàm Tigris, quàm Euphratis in Armenia fontes demonstrari. *Ergò aliter legit Isidorus eum Hieronymi locum. Vid. Vibii Sequest. librum de Flum. & quidem diversos utriusque fontes prodidit Strabo.*

(10) Qui dùm sit fluvius Persarum, dicitur tamen contra Or. *Hoc de Gange, non de Hydaspe cecinit Lucanus lib* 3. Movet & Eoos bellorum fama recessus. Qua colitur Ganges, qui toto solus in Orbe, Ostia nascenti contraria solvere Phœbo-Audet & adversum fluctus impellit in Eurum. *Quæ leguntur in impressis libris Lucani carmina, in Gotthicis nulla sunt.*

(11) Araris fluvius German. *è Serv. eclog.* 1. *Quòd autem in editis, & quibusd. manusc. est:* Currit n. per Parthiam, & Assyriam, *expungi maluimus (deerant enim in plerisque manuscriptis) quam Tigri aptare, quod fecit Vulcanius.*

17 Bactrus fluvius Orientis, à Rege [1] Bactro vocatus fertur, à quo & Bactriani, & Urbs eorum.

18 Choaspis Persarum fluvius, vocatus eorum lingua, quòd miram aquæ dulcedinem habeat: [2] adeò, ut Persici Reges, quamdiù inter ripas Persidis fluit, sibi ex eo pocula vendicarint. Ex hoc amne quidam Cydnum Ciliciæ fluvium derivari existimant.

19 Araxis amnis Armeniæ, qui ab uno monte cum Euphrate diversa specie oritur, dictus quod rapacitate cuncta prosternat. [3] Undè, & cùm Alexander eum transgredi vellet, ponte fabricato, tantavi inundavit, ut pontem dirueret. [4] Hic brevibus intervallis ab Euphratis ortu caput tollit, ac deindè Caspium fertur in mare.

20 Fluvius Syriæ, [5] qui vocatur Orontes, juxta Antiochiæ muros decurrens, qui à Solis ortu Oriens non longè ab Urbe mari conditur, quem de originis suæ tractu Orontem veteres Latinè appellaverunt, cujus fluentis ex ipso impetu frigidioribus, & Zephyris assiduè ibi spirantibus, tota Civitas momentis propè omnibus refrigeratur.

21 [6] Jordanis Judeæ fluvius, à duobus fontibus nominatus: quorum altèr vocatur Jor, alter Dan. His igitur procul à se distantibus, in unum alveum fœderatis, Jordanis deinceps appellatur. Nascitur autem sub Libano monte, & dividit Judæam, & Arabiam, qui per multos circuitus juxta Jericho in Mare, mortuum influit.

22 [7] Phasis Caucaseis montibus fusus, cùm pluribus aliis in Euxinum se præcipitat mare. [8] Undè & nuncupatur.

23 [9] Cydnus amnis Ciliciæ, à Tauro monte progrediens, miram aquarum habens suavitatem, & quidquid candidum est, Cydnum gentili lingua Syri dicunt. Undè amni huic nomen datum, quia tumet æstate quandò nives solvuntur: reliquis anni temporibus tenuis est, & quietus.

24 [10] Hylas fluvius Asiæ.

25 Pactolus fluvius Asiæ, arenas aureas trahens. De quo Virgilius:-- Pactolùsque irrigat auro, quem pro aurato fluore alii Chrysorhoam vocant.

26 [11] Hermus fluvius Asiæ, qui Smyrneos secat campos, & ipse fluctibus aureis, & arenis plenus, [12] à quo Smyrna vocata est.

27 Mæander amnis Asiæ flexuosus, qui recurrentibus ripis inter Cariam, & Joniam præcipitatur in sinum, qui Miletum dividit, & Prienen. Mæander autem vocatus, quòd sit flexuosus, & nunquàm currat rectus. De quo Ovidius: Quique recurvatus ludit Mæander in undis.

Ta-

(1) A Rege Bactro. *Josephus non Bactrum, sed Cetrum filium Aram Bactrianorum primum Auctorem facit.*

(2) Adeò ut Reges. *e Solin. cap. de Cilicia.*

(3) Unde & cùm Alexander. *Meminit pontis Curtius lib. 5. inundationis non meminit. Idem tentatum à Xerxe refert Servius ad*--pontem indignatus Araxis. *Æn. 8.*

(4) Hic brevibus intervallis--mare. *è Solin. cap. 25.*

(5) Qui vocatur Orontes. *Sic est in Gotthicis Hegesipp. lib. 3. cap. 5.*

(6) Jordanis Judeæ fluv. *Hier. in lib. de Locis Heb.*

(7) Phasis. *Verba sunt Ambrosii 2. Hexam. cap. 3. Erat autem in omnibus libris* Eusis, *ni restituisset Chacon, indicato Ambrosii loco.*

(8) Undè & nuncupatur. *Delemus hæc cum Chacone.*

(9) Cydnus. *e Solin.*

(10) Hylas fluvius Asiæ. *Vid. Solin. cap. de Bithynia, & Plin. lib. 5. cap. 32.*

(11) Hermus. *Plin. lib. 5. cap. 29.* à Smyrna Hermus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. *Sed hæc è Solino potiùs.*

(12) A quo Smyrna vocata est. *An quia Plinius,* & nomini (*inquit*) suo adoptat. *At idem Plinius ex Herodoto ab Smyrna Amazone Smyrnam Urbem appellatam dicit.*

28 Tanus fuit Rex Scytharum primus, à quo Tanais fertur fluvius nuncupatus, qui ex Riphæis sylvis veniens, dirimit Europam ab Asia, inter duas Mundi partes medius currens, atquè in Pontum fluens.

29 [1] Inachus Achajæ amnis, Argolicos irrigans campos, quem Rex Inachus à se nominavit, qui exordium Argivæ genti primus dedit. Ibi est, & Erimanthus ab Erimantho monte demissus.

30 Padus Italiæ fluvius, à jugis Alpium fusus, ex tribus fontibus oritur, ex quibus uni vocabulum est Padus, qui diffusus in modum stagni [2] amnem sinu dirigit, à quo, & Padus est nuncupatus. Hic à Græcis Eridanus cognominatur, ab Eridano Solis filio, quem Phaëtontem dicunt, qui fulmine percussus in eodem fluvio dejectus est, & extinctus. [3] Augetur autem exortu Canis liquescentibus nivibus, & cùm accessione triginta fluminum circa Ravennam in Adriaticum mare defertur.

31 Tyberis Italiæ fluvius, à Tyberino Rege Albanorum dicitur appellatus, qui in hùnc fluvium cecidit, & de exitu suo nomen dedit. Nàm anteà Albula antiquum nomen à colore habuit, [4] quod nivibus albus sit. [5] Ipse est autem Tybris, qui & Tyberis, sed Tyberis in cotidiano sermone, Tybris in versu dicitur.

32 [6] Danubius Germaniæ fluvius, vocari fertur à nivium copia, quibus magis augetur. Iste est, qui in Europa plùs omnibus habet famam. Idem & Ister, quia dùm per innumeras vadit gentes, mutat & nomen, & majores sibi ambiendo colligit vires. Oritur à Germanicis jugis, & [7] occidentalibus partibus Barbarorum, pergens contra Orientem, sexaginta in se fluvios recipit, septem ostiis in Pontum influit.

33 Rhodanus Galliæ fluvius ab oppido Rhodo cognominatus, quem coloni Rhodiorum locaverunt, [8] qui rapido concitus cursu, Tyrrheni æquoris freta scindens, non modicum sæpè navigantium facit periculum, dum inter se maris fluctus, & amnis fluenta decertant.

34 Rhenus à Rhodani societate fertur vocatus: quoniam cùm eodem ex una Provincia oritur. Est autem Germaniæ fluvius, inter tres Europæ maximos fluvios computatus, [9] qui à jugo Alpium usquè in Occeani profunda cursus suos dirigit.

35 Iberus amnis, qui quondam toti Hispaniæ nomen dedit.

36 Minius fluvius Galliciæ nomen à colore pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus invenitur.

37 [10] Durius à Græcis, quasi Doricus.

38 [11] Tagum fluvium Carthago Hispaniæ nuncupavit, ex qua ortus procedit, fluvius arenis auriferis copiosus, & ob hoc cæteris fluviis Hispaniarum prælatus.

Bæ-

(1) Inachus--dedit. *Verba sunt Solinii cap. de Gracia.*
(2) Amnem sinu dirigit. Digerit *VV. CC. unus Rom.* Arinem sinum.
(3) Augetur autem—defertur. *è Solin. C. de Italia.*
(4) Quod nivibus albus sit. *Altena videntur Chaconi.*
(5) Ipse autem est Tybris. *è Serv. ad v.* Tuque ò Tybri, tu ò genitor cum flumine sancto. *Æn.* 8.
(6) Danubius à nubium copia. *De Danubii etymo vid. Steph. qui priùs* ματόαν, *hoc est,* ἀίσιον, *& felicem, deindè* δάνυβιν *aut* δάνυσιν *ab adversa fortuna appellatum à Scythis refert.*
(7) Et occidentalibus partibus Barbar. *Paullò alitèr Ambros. 2. Hexam. cap. 3.* Danubius de Occidentalibus partibus Barbarorum, atquè Romanos intersecans Populos, donec Ponto ipse condatur.
(8) Qui rapido concit. curs. *Ex Ambros. nisi quod apud illum* non mediocre fertur navigantium periculum.
(9) Qui à jugo Alpium. *Ex eod.*
(10) Duriùs. *Dorius quidam libri.*
(11) Tagum—Carthago Hisp. nuncup. *Quod à Tago Rege ex ficto Beroso, dictus fertur, nihilo certiùs duco.*

39 Bætis fluvius, qui & Bæticæ Provinciæ nomen dedit, de quo Martialis: Bætis olivifera crinem redimite corona Aurea, qui nitidis vellera tingis aquis: [1] eò quòd ibi lanæ pulchro colore tinguntur. Bætis autem dictus, eò quòd humili solo decurrat. βαθὺ [2] enim Græci humile, vel mersum vocant. Quædam autem flumina in diluvio soluta, mole terrarum præclusa sunt: quædam verò, quæ non erant, abyssi tùnc ruptis meatibus eruperunt.

CAPUT XXII.

De Diluviis.

1 Diluvium dictum, quòd aquarum clade omnia, quæ inundaverit, deleat.

2 Primum diluvium extitit sub Noë, quandò hominum sceleribus offensus Omnipotens, [3] toto Orbe contecto, deletis cunctis, unum spatium Cœli fuit, ac pelagi, cujus hactenùs indicium videmus in lapidibus, quos in remotis montibus, conchis & ostreis [4] concretos, sæpè etiam cavatos aquis visere solemus.

3 [5] Secundum diluvium fuit in Achaja Jacob Patriarchæ, & Ogygi temporibus, qui Eleusinæ Conditor, & Rex fuit, nomenque loco, & tempori dedit.

4 [6] Tertium diluvium in Thessalia Moysi, vel Amphictyonis temporibus, qui tertius [7] post Cecropem regnavit. Cujus temporibus aquarum ingluvies majorem partem Populorum Thessaliæ absumpsit, paucis per refugia montium liberatis: maximè in monte Parnaso, in cujus circuitu Deucalion tùnc regno potiebatur: qui tùnc ad se ratibus confugientes susceptos, per gemina Parnasi juga fovit, & aluit. A quo propterea genus humanum Græcorum fabulæ ex lapidibus reparatum ferunt, propter hominum insitam cordis duritiam.

5 Sed & flumina cùm insolitis aucta imbribus ultra consuetudinem, vel diuturnitatem, vel magnitudinem redundant, multaque prosternunt, & ipsa diluvium dicuntur. Sciendum autem flumina, cùm supramodum crescunt, non tantùm ad præsens inferre damna, sed etiam, & aliqua significare futura.

DI-

(1) Eò quod ibi lanæ. *Plin. lib. 8. cap. 48.*
(2) Græci n. *βαθὺ. Vel βυθὸν Gotthici* bytin.
(3) Cap. XXII. Toto Orbe contecto. *Pleraque hujus capitis ex Orosii lib. 1. Hæc ex cap. 3.*
(4) Concretos sæpè, & cav. *Oros.* Scabros sæpè, & cavatos.
(5) Secundum diluv. *Oros. cap. 7.*
(6) Tertium. *Idem cap. 9. qui ex Justin. lib. 2. desumpsit.*
(7) Qui post Cecropem regnavit. Athenis *addit Oros.*

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER DECIMUSQUARTUS.
DE TERRA, & PARTIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Terra.

1 TErra [1] est in media Mundi Regione posita omnibus partibus Cœli in modum centri æquali intervallo consistens: [2] quæ singulari numero totum Orbem significat, plurali verò singulas partes, cujus nomina diversa dat ratio: nàm Terra dicta à superiori parte, qua teritur: humus ab inferiore, velut humida, ut sub mari: tellus autem, quia fructus ejus tollimus: hæc, & Ops dicta, eò quod opem fert frugibus. [3] Eadem & arua, ab arando, & colendo vocata. [4] Propriè autem terra ad distinctionem aquæ, arida nuncupatur: sicùt Scriptura ait. Quod vocaverit Deus terram aridam. Naturalis enim proprietas, siccitas est terræ: nàm ut humida sit, hoc aquarum affinitate sortitur. [5] Cujus motum alii dicunt ventum esse in concavis ejus, qui motus eam movet. Sallustius: Venti per cava terræ præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. Alii aquam dicunt genitalem in terris moveri, & [6] eas simul concutere, sicut vas, ut dicit Lucretius: Alii σφογγοειδῆ terram volunt, cujus plerumque latentes ruinæ superposita cuncta concutiunt. [7] Terræ quoque hiatus, aut motu aquæ inferioris fit, aut crebris tonitruis, aut de concavis terræ erumpentibus ventis.

CAPUT II.

De Orbe.

1 ORbis à rotunditate circuli dictus, quia sicùt rota est: undè brevis etiam rotella orbiculus appellatur. Undique enim Occeanus circumfluens ejus in circulo ambit fines. Divisus est autem trifariè: ex quibus una pars Asia, altera Europa, tertia Africa nuncupatur. Quas tres partes Orbis veteres non æqualitèr diviserunt: nàm Asia à Meridie per Orientem usque ad Septemtrionem pervenit. Eu-

(1) Cap. I. Terra est in medio. *Hyginus lib. 1. de Astron. cap. ultim.* Terra media Mundi Regione collocata, omnibus partibus æquali dissidens intervallo, centrum obtinet sphæræ.

(2) Quæ singulari numero totum Orb. *è Serv. Æn. 6. ad v.* Medioque ex hoste recepi -- *Itemque ad v.* Tot maria intravi.

(3) Eadem & arua. *Varr. lib. 4.* Aruum, & arationes ab arando.

(4) Propriè autem terra. *Ex Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 4. apud quem vox* aquæ *non legitur.*

(5) Cujus motum alii dicunt, &c. Usque ad concutiunt. *è Serv. Georg. 2. ad v.* Qua vi maria alta tumescant. *Sed quod Sallustius hic à Servio etiam citatur; mihi non fit verisimile hemistichium cum integro hexametro à Sallustio scriptum.* Venti per cava terræ. Præcipitati, rupti aliquot montes tumulique sedere. *Itaque Auctor alius quærendus eorum verborum, pro* genitalem *verò* generalem *habebant Isidoriani omnes libri.*

(6) Et eas concutere sicùt vas, ut dicit Lucretius *lib. 6.* Ut vas in terra non quit constare, nisi humor: Destitit in dubio fluctu jactarier intus.

(7) Terræ quoque hiatus. Usque ad fin. *è Serv. Æn. 8. ad v.* Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens.

Europa verò à Septemtrione usque ad Occidentem, atque indè Africa ab Occidente usque ad Meridiem. Undè evidentèr Orbem dimidium duæ tenent Europa, & Africa, alium verò dimidium sola Asia. Sed ideò istæ duæ partes factæ sunt, (1) quia inter utramque ab Occeano Mare magnum ingreditur, quod eas intersecat. Quapropter si in duas partes Orientis, & Occidentis Orbem dividas, Asia erit in una, in altera verò Europa, & Africa.

CAPUT III.

De Asia.

1 Asia ex nomine cujusdam mulieris est appellata, quæ apud antiquos Imperium tenuit Orientis. Hæc in tertia Orbis parte disposita, ab Oriente ortu Solis, à Meridie Occeano, ab occiduo nostro mari finitur: à Septemtrione Mæotide lacu, & Tanai fluvio terminatur. Habet autem Provincias multas, & Regiones, quarum brevitèr nomina, & situs expediam, sumpto initio à Paradiso.

2 Paradisus est locus in Orientis partibus constitutus, cujus vocabulum ex Græco in Latinum vertitur hortus: porrò Hebraicè Eden dicitur, quòd in nostra lingua deliciæ interpretatur. Quod utrumque junctum facit hortum deliciarum: est enim omni genere ligni, & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ: non ibi frigus, non æstus, sed perpetua veris temperies. E cujus medio fons prorumpens totum nemus irrigat, dividiturque in quatuor nascentia flumina, cujus loci post peccatum homini aditus interclusus est. Sæptus est enim undiquè romphæa flamma, id est, muro igneo accinctus, ità ut ejus cum Cœlo (2) penè jungatur incendium. Cherubin quoquè, id est, Angelorum præsidium arcendis spiritibus malis super romphææ flagrantiam ordinatum est, ut homines flammæ, Angelos verò malos Angeli (boni) submoveant, ne cui carni, vel spiritui transgressionis aditus Paradisi pateat.

3 India vocata ab Indo flumine, quo ex parte occidentali clauditur: (3) hæc à Meridiano mari porrecta usque ad ortum Solis, & à Septemtrione usque ad Montem Caucasum pervenit, habens gentes multas, & Oppida, Insulam quoquè Taprobanam Elephantis refertam. Chrysen, & Argyram auro, argentoque fœcundas, (4) Tylen quoquè arborum foliis nunquàm carentem. (5) Habet & fluvios Gangen, & Indum, & Hypasin illustrantes Indos. Terra Indiæ Favonii spiritu saluberrima, in anno bis metit fruges: vice hyemis (6) Etesiis potitur. Gignit autem tincti coloris homines, Elephantes ingentes, Monoceron bestiam, psittacum avem, ebenum quoque lignum, & cinnamum, & piper, & calamum aromaticum. Mittit & ebur, lapides quoquè pretiosos, berillos, chrysoprasos, & adamantem, carbunculos, lychnites, margaritas, & uniones, quibus nobilium fœminarum ardet ambitio. Ibi sunt & montes aurei, quos adire propter dracones, & gryphas, & immensorum hominum monstra impossibile est.

4 Parthia ab Indiæ finibus usque

(1) Cap. II. Quia inter utramque ab Occeano Mare magnum ingreditur. *Apertè hic Mare magnum Mediterraneum dicitur.*
(2) Cap. III. Penè jungatur. Jungat *Gotthici.*
(3) Hæc à Meridiano mari porrecta. *Ex Solin. cap. 55.*
(4) Tylen quoque. *De qua inf. cap. 6. Vid. Teophrast. Plin. Solin.*
(5) Habet & fluvios. *Ex eod. Sol. è quo Indum pro Nidam, & Hypasyn pro Hypanim posuimus.*
(6) Etesiis potitur. *Solini verba.*

que ad Mesopotamiam generalitèr nominatur. Propter invictam enim virtutem Parthorum, & Assyria, & reliquæ proximæ Regiones in ejus nomen transierunt. (1) Sunt enim ea Arachosia, Parthia, Assyria, Media, & Persia: quæ Regiones invicem sibi conjunctæ initium ab Indo flumine sumunt, Tigri clauduntur, locis montuosis, & asperioribus sitæ, habentes fluvios Hydaspen, & Arbem: sunt enim inter se finibus suis discretæ, nomina à propriis auctoribus ità trahentes.

5 Arachosia ab oppido suo nuncupata.

6 Parthiam Parthi à Scythia venientes occupaverunt, eamque ex suo nomine vocaverunt. (2) Hujus à Meridie rubrum mare est, à Septemtrione Hyrcanum salum, ab Occidua solis plaga, Media. Regna in ea octodecim sunt, porrecta à Caspio littore usque ad terras Scytharum.

7 Assyria vocata ab Assur filio Sem, qui eam Regionem post diluvium primus incoluit: hæc ab Ortu Indiam, à Meridie Mediam tangit: ab Occiduo Tigrim: à Septemtrione montem Caucasum, ubi portæ Caspiæ sunt. In hac Regione primus inventus est usus purpuræ, indè primùm crinium, & corporum unguenta venerunt, ac odores quibus Romanorum, atque Græcorum effluxit luxuria.

8 Media, & Persis, à Regibus Medo, & Perso cognominatæ, qui easdem Provincias bellando aggressi sunt. (3) Ex quibus Media ab Occasu transversa Parthia Regna amplectitur: à Septemtrione Armenia circumdatur, ab Ortu Caspios videt, à Meridie Persiam: hujus terra medicam arborem gignit, quàm alia Regio minimè parturit. Sunt autem Mediæ duæ major, & minor.

9 Persis tendens ab Ortu usque ad Indos: ab Occasu rubrum mare habet, ab Aquilone verò Mediam tangit, ab Austro Carmaniam, quæ Persidi annectitur, quibus est Susa Oppidum nobilissimum. In Persia primùm orta est Ars Magica, ad quam Nemroth Gigas post confusionem linguarum abiit, ibique Persas ignem colore docuit: nàm omnes in illis partibus Solem colunt, (4) qui ipsorum lingua: El dicitur.

10 Mesopotamia Græcam Etymologiam possidet, quòd duobus fluviis ambiatur. Nàm ab Oriente Tigrim habet, ab Occiduo Euphratem, (5) incipit autem à Septemtrione inter montem Taurum, & Caucasum, cujus à Meridie sequitur Babylonia, deindè Chaldæa, novissimè Arabia εὐδαίμων.

11 Babyloniæ Regionis caput Babylon Urbs est, à qua nuncupata, tàm nobilis, ut Chaldæa, & Assyria, & Mesopotamia in ejus nomen aliquandò transierint.

12 Arabia appellata, id est, sacra. (6) Hoc enim significare interpretatur, eo quòd sit Regio thurifera, odores creans. Hinc eam Græci εὐδαίμονα, nostri beatam nominaverunt: in cujus saltibus & myrrha, & cinnamum provenit: ibi nascitur avis Phœnix, Sar-

(1) Sunt in ea Arachos--Arbin. *Ex Orosii lib. 1. cap. 2.*
(2) A Septemtrione Hircan. salum. *Ex Solin. cap. 59. de Parthia. Ità n. legit Camertes: & ità est in manuscriptis Eccl. Toletan. nisi Hircanii saltus mavis, cujus non semel meminit Solinus, & Hirc. &c. Hircaniæ sylvæ meminit Isid. sup. lib. 9. cap. 2.*
(3) Ex quibus Media. *Ex Solin. ibid.*
(4) Qui ipsorum lingua: El dic. *è Serv. Æn. 1. ad vers.* Per tot ducta viros, &c.
(5) Incipit à Septemt. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*
(6) Hoc n. significare interp. *Ex Solin. cap. 36.*

Sardonix gemma, Iris, Malochites, & Pæderotes ibi inveniuntur. [1] Ipsa est, & Saba appellata, à filio Chus, qui nuncupatus est Saba. [2] Hæc autem angusto terræ tractu ad Orientem versus Persicum sinum extenditur, cujus Septemtrionalia Chaldæa claudit, Occasum sinus Arabicus.

13 Syriam Syrus quidam perhibetur indigena à suo vocabulo nuncupasse. [3] Hæc ab Oriente, fluvio Euphrate: ab Occasu, mari nostro, & Ægypto terminatur: Tangens à Septemtrione Armeniam, & Cappadociam: à Meridie sinum Arabicum. Situs ejus porrectus in immensam longitudinem: in lato angustior. Habet autem in se Provincias Commagenam, Phœniciam, & Palestinam: cujus pars est Judæa absque Sarracenis, & Nabathæis. Commagena prima Provincia Syriæ à vocabulo [4] Commagenæ Urbis nuncupata, quæ quondam ibi Metropolis habebatur. Hujus est à Septemtrione [5] Armenia: ab Ortu Mesopotamia, à Meridie Syria: ab Occasu Mare magnum. [6] Phœnix Cadmi frater de Thebis Ægyptiorum in Syriam profectus, apud Sidonem regnavit, eamque Provinciam ex nomine suo Phœniciam appellavit. Ipsa est ubi Tyrus est, ad quàm Isaias loquitur. Habet autem ab Orientem Arabiam, à Meridie mare rubrum.

14 Palestina Provincia Philistin Urbem metropolim habuit, quæ nùnc dicitur Ascalon, ex qua Civitate omnis circa eam Regio Palestina est nuncupata. Hujus ab Oriente mare rubrum occurrit: à Meridiano latere Judæa excipitur: à Septentrionali plaga Tyriorum finibus clauditur: ab Occasu Ægyptio limite terminatur.

15 Judæa Regio Palestinæ ex nomine Judæ appellata, ex cujus tribu Reges habuit. Hæc priùs Chanaan dicta, à filio Cham, sivè à decem Chananæorum gentibus, quibus expulsis eamdem terram Judæi possederunt. [7] Initium longitudinis ejus à vico Arfa usque ad vicum Juliadem porrigitur, in quo Judæorum paritèr, & Tyriorum communis habitatio est. Latitudo autem ejus à monte Libani usque ad Tiberiadis lacum extenditur. In medio autem Judææ Civitas Hierosolyma est, quasi umbilicus Regionis totius. Terra variarum opum dives, frugibus fertilis, aquis illustris, opima balsamis. [8] Undè secundum elementorum gratiam existimaverunt Judæi eam promissam patribus, terram fluentem lacte, & melle, cùm hìnc illis Deus resurrectionis prærogativam polliceretur.

16 [9] Samaria Regio Palestinæ ab Oppido quodam nomen accepit, quod vocabatur Samaria, Civitas quondam regalis in Israël, quæ nùnc ab Augusti nomine Sebastia nuncupatur. Hæc Regio inter Judæam, & Galilæam media jacet, incipiens [10] à vico, cui nomen est Eleas, deficiens in terra

Gg Agra-

(1) Ipsa est, & Sabb. *Joseph. lib. 1. antiq.*
(2) Hæc autem angusto--Arabicus. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*
(3) Hæc ab Orient. Nabathæis. *Ex eod. cap.*
(4) A vocabuli Commagenæ Urbis. *Vetus Cod. Roman.* à vocabulo, quo Urbs nuncupata, quæ quondam, &c. *Ergò Commagena ea Urbs, non Commage vocabatur. In Ethici quoque cosmographia inter famosa (sic n. appellat ipse) Orientalis Occeani oppida, Commagena numeratur.*
(5) A Septemtrione Armenia. *Sic veteres lib. non Capadocia, idque & Ptolomæus tabul. 6. Asiæ confirmat, & Juvenal. satyr. 6. Armenios, & Commagenos haruspices conjungens.*
(6) Phœnix Cadmi frater. *Sup. lib. 9. cap. 2. ex Euseb. Chron.*
(7) Initium longitudinis--Regiones totius. *Ex Hegesipp. lib. 3. cap. 6.* Aquis illustris. *Ex Solin. cap. 33.*
(8) Unde secundum elem--polliceretur. *Hæc Hegesipp. d. cap. 6. de Samaria.*
(9) Samaria. *Ex Hieron. in Os. cap. 14.*
(10) A vico cui nomen est Eleas. *Hegesipp. ibid.*

Agrabat. Situs ejus natura consimili, nèc ullo differens à Judæa.

17 [1] Galilæa Regio Palestinæ vocata, quod gignat candidiores homines, quàm Palestina. [2] Hæc autem duplex est, superior & inferior, sibi tamen connexæ Syriæ, & Phœniciæ adhærentes. Terra earum opima, & ferax, & fructibus satis fœcunda.

18 Pentapolis Regio in confinio Arabiæ, & Palestinæ sita. Dicta à quinque Civitatibus impiorum, quæ Cœlesti igne consumptæ sunt: terra ampliùs olìm à Hierosolymis [3] uberrima, nùnc autem deserta, atque exusta. Nàm pro scelere incolarum de Cœlo descendit ignis, qui Regionem illam in cineres æternos dissolvit. Cujus umbra quædam, & species in favillis, & arboribus ipsis etiam adhùc videtur. Nascuntur enim ibi poma virentia sub tanta specie maturitatis, ut edendi desiderium gignant. Si carpas, fatiscunt, ac resolvuntur in cinerem, fumumque exhalant, quasi adhùc ardeant.

19 [4] Nabathæa Regio, à Nabath filio Ismaël nuncupata. Jacet autem inter Judæam, & Arabiam, & surgens ab Euphrate in mare rubrum porrigitur, & est pars Arabiæ.

20 [5] Ægyptus, quæ priùs Æria dicebatur, ab Ægypto Danai fratre, posteà ibi regnante, nomen accepit. [6] Hæc ab Oriente Syriæ, ac rubro Mari conjuncta, ab Occasu Libyam habet, à Septemtrione Mare magnum, [7] à meridie verò introrsùs recedit, pertendens usque ad Æthiopes, Regio Cœli imbribus insueta, & pluviarum ignara. Nilus solus eam circumfluens irrigat, & inundatione sua fœcundat, [8] undè & ferax frugibus multam partem terrarum frumento alit, cæterorum quoque negotiorum adeò copiosa, ut impleat necesariis mercibus etiam Orbem terrarum. Finis Ægypti Canopæa à Canope Menelai Gubernatore sepulto in ea Insula, quæ Libyæ principium, & ostium Nili facit.

21 Seres Oppidum Orientis, à quo, & genus Sericum, & Regio nuncupata est. [9] Hæc à Scythico Occeano, & Mari Caspio ad Occeanum Orientalem inflectitur, nobilibus fertilis frondibus, à quibus vellera decerpuntur, quæ cæterarum gentium commercia abnuentes Seres ad usum vestium vendunt.

22 Bactriæ Regioni propriùs amnis Bactrus vocabulum dedit. [10] Partes ejus, quæ ponè sunt, Paropanisi jugis ambiuntur: quæ adversæ sunt, Indi fluvii fontibus terminantur. Reliqua includit Ochus fluvius. Mittit Bactria fortissimos Camelos numquam atterentes pedes.

23 Scythia sicùt &, Gothia à Magog filio Japhet fertur cognominata: cujus terra olim ingens fuit, nàm ab Oriente India, à Septemtrione per paludes Mœotides inter Danubium, & Occeanum, usque ad Germaniæ fines porrigebatur. Posteà verò minor effecta, [11] à dextra Orientis parte, qua Occeanus Sericus tenditur usque ad Mare Caspium, quod est ad Occasum: Ma-

(1) Galilæa--quod gignunt candidiores. *Etymon Græcum, cum vox sit Hebræa.*
(2) Hæc autem dup--fœcunda. *ibid. Hegesipp.*
(3) Uberrima nùnc autem des. *Ex Hegesipp. lib. 4. cap. 18. Solin. cap. 35. & August. lib. 21. de Civit. cap. 5.*
(4) Nabathæa. *Sup. lib. 9. cap. 2 & Hieron. in Quæst. Heb. ad Genes. cap. 25.*
(5) Ægyptus--accepit. *Sup. lib. 9. cap. 2. & Euseb. in Chron.*
(6) Hæc ab Oriente. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*
(7) A meridie. *Solin. cap. 33.*
(8) Undè & ferax--terrarum. *Ex Hegesipp. lib. 4. cap. 27.*
(9) Hæc à Scythico Oc. *Totus locus ex Solin. cap. 33. è quo voces duas* commerciam abnuentes *supplevimus, cum* cæterarum gentium *legatur in VV. CC. nòn* cæteris gentibus, *ut quidam edidere.*
(10) Partes ejus, quæ ponè. *Al.* pronæ. *Al.* planæ. *Vid. Solin. & Plin. lib. 6. cap. 16.*
(11) A dextra Orient--vagantes. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*

dehinc à Meridie usque ad Caucasi jugum deducta est: cui subjacet Hyrcania, ab Occasu habens paritèr gentes multas propter terrarum infœcunditatem latè vagantes. Ex quibus quædam agros incolunt, quædam portentosæ ac truces carnibus humanis, & eorum sanguine vivunt. (1) Scythiæ plures terræ sunt locupletes: inhabitabiles tamen plures, nàm dùm in plerisque locis auro, & gemmis affluant, Gryphorum immanitate accessus hominum rarus est. Smaragdis autem optimis hæc Patria est. Cyaneus quoquè lapis & crystallus purissimus Scythiæ est. Habet & flumina magna Moschorum, (2) Phasiden, atque Araxen.

24 (3) Hyrcania dicta à sylva Hyrcana, quæ Scythiæ subjacet: habens ab Oriente Mare Caspium: à Meridie Armeniam: à Septemtrione Albaniam, ab Occasu Iberiam. (4) Est autem sylvis aspera, copiosa immanibus feris, Tigribus, Pantherisque, ac Pardis: De qua Virgil. Hyrcanæque admorunt ubera Tigres

25 (5) Albania à colore Populi nuncupata, eo quod albo crine nascantur: (6) hæc ab Oriente sub Mare Caspium surgens, per oram Occeani Septemtrionalis (7) usque ad Mæotides paludes per deserta, & inculta extenditur. Huic terræ canes ingentes sunt, tantæque feritatis, (8) ut Tauros premant, Leones perimant.

26 (9) Armenia nuncupata ab Armeno Jasonis Thessali Comite, qui amisso Rege Jasone, collecta multitudine ejus, quæ passìm vagabatur, Armeniam condidit, & ex suo nomine nuncupavit. Sita est inter Taurum, & Caucasum, à Cappadocia usque ad Caspium Mare protensa, habens à Septemtrione Ceraunios montes, ex cujus collibus Tigris fluvius nascitur: & in cujus montibus arca post diluvium sedisse perhibetur. Duplex est autem Armenia, superior & inferior, sicùt duæ Pannoniæ.

27 Hiberia Regio Asiæ est, propè Pontum Armeniæ juncta: in hac herbæ tincturæ utiles nascuntur.

28 Cappadociam Urbs propria nominavit: (10) hæc in capite Syriæ sita: ab Oriente Armeniam tangit: ab Occasu Asiam minorem: ab Aquilone Mare Cimmericum, & Themiscirios campos, quos habuere Amazones: à Meridie verò Taurum montem, cui subjacet Cilicia, & Isauria usque ad Cilicum sinum, qui spectat contra Insulam Cyprum. (11) Terra ejus ante alias nutrix equorum. Halys amnis per eam fluit, qui quondam Lydiæ Regna disjunxit à Persis.

29 (12) Asia minor ab Oriente Cappadocia attingitur: ab aliis partibus, undique mari circumdatur. Nàm à Septemtrione Pontum Euxinum habet, ab Occasu Propontidem, à Meridie Ægyptium Mare. Habet Provincias Bithyniam, Phrygiam, Galatiam,

(1) Scythiæ plures--rarus est. *Ex Solin. cap.* 20.
(2) Moschorum Phasiden. Arax *Solin.* Heniochorum montes Araxen, Moschorum, Phasiden fundunt. *Isid. lib.* o. Oscorum.
(3) Hircania dicta à sylv. Hyr. *Idem sup. lib. 9. cap. 2. ex Serv. Æn. 7.*
(4) Est autem Sylv. asp. *Sòlin. cap.* 21.
(5) Albania à colore Populi. F. *capilli.*
(6) Hæc ab Orient. *Ex Oros. lib.* 1. *cap.* 2.
(7) Usque ad Mæotides paludes. *Usque ad Tanaim fluvium, & Mæotides. Oro..*
(8) Ut Tauros premant, Leones per. *Solin. cap.* 25. Apud Albanos nati Canes feris omnibus anteponuntur; frangunt Tauros, Leones perimunt, *ex quo* frangant *malebat Chacon.*
(9) Armenia nuncupata. *Supra lib. 9. cap. 2. & Justinus lib.* 42.
(10) Hæc in c. Syr--Cyprum. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2. Orosius ex Sallustio, quem citat Serv. Æn.* XI. *ad v.* Quales Threiciæ cum fulmina Thermodo.
(11) Terra ejus a. a. n. equor. *Ex Solin. cap.* 57.
(12) Asia minor--mare. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2. apud quem* Cappadocia attingitur *non* cingitur *ut in Isidorianis lib.*

tiam, Lydiam, Cariam, Pamphiliam, Isauriam, Lyciam, atque Ciliciam.

30 Prima Asiæ minoris Bithinia in Ponti exordio ad Solis Orientis partem, adversa Thraciæ jacet, multis anteà nominibus appellata. (1) Nàm priùs Bebrycia dicta, deindè Mygdonia, mox à Bithyno Rege Bithynia nuncupata, ipsa est, & major Phrygia.(2) Nicomedia Urbs in ea est, ubi (3) Hannibal fugiens veneni haustu animam expiravit.

31 (4) Galatia dicta à priscis Gallorum gentibus, à quibus extitit occupata. (5) Nàm Galli in auxilium à Rege Bithyniæ evocati, Regnum cum eo pacta victoria diviserunt: sicque deindè Græcis admixti, primùm Gallogræci, nùnc ex antiquo Gallorum nomine Galatæ dicuntur, & eorum Regio Galatia nuncupatur.

32 (6) Phrygia dicta à Phrygia Æsopi filia. (7) Hæc Dardania à Dardano Jovis filio dicta. De (8) quo Homerus ait: Quem primùm genuit cœlesti Jupiter arce. (9) Hic enim profectus de Corito Civitate primus venit in Phrygiam. Est autem Regio (10) Troadi superjecta ab Aquilonis parte Galatiæ: à Meridiana vicina est Lycaoniæ: ab Oriente Lydiæ adhæret: ab Occidente Hellesponto mari terminatur. (11) Hujus Regio Troja est, quam ex suo nomine appellavit Tros, Trojanorum Rex, Ganymedis Pater. Duæ sunt autem Phrygiæ major, & minor. Major Phrygia Smyrnam habet: (12) Minor verò Ilium. Lycaonia ----

33 (13) Cariam Hermus fluvius discernit à Phrygia.

34 Lydia sedes antigua Regum, quam Pactoli unda extulit in divitias, torrentibus aureis: hæc anteà Mæonia dicebatur, quæ dùm pro brevitate duos fratres Reges Lydum, & Tyrrhenum ferre non posset: ex sorte Tyrrhenus cum ingenti multitudine profectus loca (14) Italiæ occupavit, & Tyrrheniam nuncupavit Lydia autem à Lydo (15) Regis fratre, qui in Provincia remanserat, cognominata est. Conjungitur ab Occidente minori Phrygiæ: ab Ortu Smyrnam Urbem habet, quam (16) Meles fluvius cingit, cujus campos Pactolus, & Hermus circumfluunt, arenis aureis ditissimi.

Pamphylia ----

35 Isauria ex situ loci perhibetur cognominata, quòd undique aurarum aperta flatibus pateat. Metropolim Urbem Seleuciam habet.

36 (17) Cilicia à Cilice quodam nomen traxit, quem ortum Phœnice dicunt, & antiquiorem Jove fuisse asserunt. Plurima jacet campis, recipiens ab Occiduo Lyciam, à Meridie Mare Issicum, à tergo montis Tauri juga. Hanc Cydnus amnis intersecat,

(1) Nàm priùs Bebrycia. *Solin. cap.* 44.

(2) Ipsa est, & major Phrygia. *Ex Serv. Æn.* 5. *ad v.* Bebrycia ven. A. d. g. f. *apud quem Sallus.* Igitur in rorsus prima Asiæ Bithynia est, multis anteà nominibus appellata, ipsa est, & major Phrygia.

(3) Hannibal—animam expiravit. Expulit *Sol. cap.* 44. exhalavit. *Margarin. Virgil. lib.* 11.

(4) Galatia. *è Solin. cap.* 43. *aut ex Hieron. in loc. Heb. ex Actib.*

(5) Nàm Galli. *Ex Justin. lib.* 25. *& lib. de Locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieron. Opera.*

(6) Phrygia--Æsopi f. *Sic veteres lib. & Messalla Corvin. in lib. de Progenie Angust.*

(7) Hæc & Dardaniæ. *è Serv. Æn.* 2.

(8) De quo Homerus ait, &c. *Verba Eusebii in Chronic.*

(9) Hic n. profectus de Corito. *è Serv. Æn.* 3. *ad versum* 170. Coritum, terrasque req. *& Virg. Æn.* 7. *de Dardano.* Hinc illum Coriti Tyrrhena ab sede profectum.

(10) Troadi superjecta. *è Solin. cap.* 43. *de Asia minore.*

(11) Hujus Regio Troja. *è Serv. Georg.* 3. *ad*--Trosque parens, & Trojæ. Cy. a.

(12) Minor verò Ilium. *Ex d. lib. de Locis Heb. Act.*

(13) Cariam. *è Solin. cap.* 43.

(14) Locca Italiæ occup. *è Serv. & impres. veteres lib. o.* Galliæ.

(15) A Lydo Regis fratre. *Vocem* Regis *delebat Chacon. videntur autem hæc è Servio sumpta Æn.* VIII. *ad* Urbis Ægyllinæ sedes, ubi Lydia quondam.

(16) Meles fluv. *Sic vet. lib. de quo superiori lib. vid. Plin. lib.* 5. *cap.* 29.

(17) Ciliciam à Cilic. *è Solin. cap. de Cilic.*

cat, (1) matrem Urbium habet Tarsum. In ea, & Corycus Oppidum est, undè crocum plurimum, & optimum venit, spiramine fragrantius, & colore plus aureo.

37 Lycia nuncupata, quod ab Oriente adjuncta Cyliciæ sit. Nàm habet ab Ortu Ciliciam, ab Occasu, & Meridie Mare, à Septemtrione Cariam. (2) Ibi est mons Chimæra, qui nocturnis æstibus ignem exhalat: sicùt in Sicilia Ætna, & Vesuvius in Campania.

CAPUT IV.

De Europa.

1 POst Asiam ad Europam stilum vertimus. Europa quippè Agenoris Regis Libyæ filia fuit, (3) quam Jovis ab Africa raptam Cretam advexit, & tertiam partem Orbis ex ejus nomine appellavit. (4) Iste autem est Agenor Libyæ filius, ex qua, & Libya, i. Africa fertur cognominata. Undè apparet priùs Libyam accepisse vocabulum, posteà Europam. Europa autem in tertiam partem Orbis divisa, incipit à flumine Tanai, descendens ad Occasum per Septemtrionalem Occeanum usque ad fines Hispaniæ, cujus pars Orientalis, & Meridiana à Ponto consurgens, tota (5) Mari magno conjungitur, & in Insula Gadibus finitur. (6) Prima Europæ Regio Scythia inferior, quæ à Mæotidis paludibus incipiens inter Danubium, & Occeanum Septemtrionalem usque ad Germaniam porrigitur: quæ terra generalitèr propter barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbaria dicitur. Hujus pars prima Alania est, quæ ad Mæotidas paludes pertingit. Post hanc Dacia ubi, & Gothia: deindè Germania, ubi plurimam partem Suevi incoluerunt.

2 Germania post Scythiam inferiorem à Danubio inter Rhenum fluvium, Occeanumque conclusa, cingitur à Septemtrione, & Occasu Occeano: ab Ortu verò Danubio: à Meridie Rheno flumine dirimitur: (7) terra dives virorum, ac Populis numerosis, (8) & immanibus frequens. Undè & propter fœcunditatem gignendorum Populorum, Germania dicta est: (9) gignit aves Hercynia sylva quarum pennæ noctu perlucent. (10) Bisontes quoque feras, & Uros atque Alces parturit. Mittit & gemmas, Crystalum & Succinum. (11) Callaicum quoque viridem, & Ceraunium candidum. Duæ sunt autem Germaniæ, superior juxta Septemtrionalem Occeanum, inferior circa Rhenum.

3 (12) Provinciarum autem quas Danubius à Barbarico ad Mediterraneum mare seclusit: (13) prima est Mœsia,

(1) Matrem Urb. h. Tarson, hanc Cydn. &c. *Ex Solino. Nàm inverso ordine hæc leguntur in Codicib. Isid. & in d. ib. de Locis Heb. ex Act. Apost.*

(2) Ibi est mons Chimera. *Ex Solin. cap. 42. de Lycia. Ex quo* Vesuvius *hic legendum fuit, non* Vesulus, *ut est in manuscriptis vid. Serv. Æn.* XI. *ad* Multos Vesulus quem p. *a. & Georg. 2. ad v.* Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo.

(3) Cap. IV. Jovis. *Ità o. G. ut ante quoque adnotavimus.*

(4) Istæ autem est Agenor Libyæ fil. *Apollodorus de Agenore,* λιβύης δὲ καὶ ποσειδῶνος γίγνονται παῖδες δίδυμοι ἀγήνωρ, καὶ βῆλος.

(5) Mari magno conjungitur. Contingitur *Chac.*

(6) Prima Europæ Reg. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*

(7) Terra dives viror. *Al.* Virium virorum. *Solin. cap. 23.*

(8) Et immanibus frequens. Frequens *ex Solin. reposuimus.*

(9) Gignit aves. *Ex Solin. ibid.*

(10) Bisontas quoque feras, & Uros, atquè Alces. *Solin. ibid. Plin. lib. 8. cap. 15. Cæsar lib. 6. de Bell. Gall. Serv. Georg. 2.*

(11) Callaicum quoque. *Callaim Plin. lib. 37. cap. 8.*

(12) Provinciarum autem. *Ex Oros. ibid.*

(13) Prima est Mœsia. *Mœsia, an Mysia verior scriptura sit, nondum satis constitui. Nàm Isidori, & Solini, cujus hæc sunt, Codices variant, apud Orosium Mœsia perpetuò. Serv. Georg. 1. ad*-nullo tantum se Mœsia cultu, Mœsia, inquit,

sia, à Messium proventu vocata. Undè eam veteres Cereris horreum nuncupabant. [1] Hæc autem ab Oriente ostiis Danubii jungitur: ab Euro verò Thraciæ: à Meridie Macedoniæ: ab Occasu Histriæ copulatur. Post Mœsiam autem Pannonia est. Indè Noricus ager frigidus, & parciùs fructuosus. Post quæ Rheticus ferax frugibus, qui excipit Galliam Belgicam.

4 Thraciæ Thiras Japhet filius veniens nomen dedisse perhibetur. Alii à sævitia incolarum Thraciam appellatam dixerunt. [2] Huic ab Oriente Propontis, & Urbs Constantinopolis opposita est: à Septemtrione verò Ister obtenditur: à Meridie verò Ægæo mari adhæret: ab Occasu Macedonia illi subjacet. Cujus Regionem olìm Bessorum Populus, Massagetæ, Sarmatæ, Scythæ, & aliæ plurimæ nationes incoluerunt. Ampla est enim ideoque plurimas continuit gentes, Hebrum fluvium Thracia fundit, qui etiam gentes barbarorum plurimas tangit.

5 Græcia à Græco Rege vocata, qui cunctam eam Regionem Regno incoluit. Sunt autem Provinciæ Græciæ septem: quarum prima ab Occidente Dalmatia, indè Epirus, indè Hellas, indè Thessalia, indè Macedonia, indè Achaja, & duæ in mari Creta, & Cyclades. Illyricum autem generalitèr omnis Græcia est.

6 Dalmatiam à Delmi maxima ejusdem Provinciæ Civitate traxisse nomen existimatur. Adhæret [3] ab Oriente Macedoniæ: à Septemtrione Mœsiæ: ab Occasu Istria terminatur: à Meridie verò Adriatico sinu clauditur.

7 [4] Epirus à Pyrrho Achillis filio cognominata, cujus pars Chaonia, quæ ante Molossia dicta est, à Molosso filio Pyrrhi, quem de Andromacha habuit. Sed postquàm occisus est Pyrrhus Orestis insidiis, Andromacham Helenus suscepit, tenuitque Regnum Privigni, qui successerat Patri, à quo Molossia dicta pars Epiri, quam Helenus posteà à fratre Chaone, quem in venatu per ignorantiam dicitur occidisse, Chaoniam nominavit, quasi ad solatium fratris extincti.

8 [5] Hellas dicta à Rege Hellene Deucalionis, & Pyrrhæ filio, à quo & priùs Græci Hellenes nuncupati sunt. Ipsa est, & Attica terra Acte priùs dicta. [6] Nàm Cranaus quidam Græciæ indigena fuit, ex cujus filia Attis nomine Attica terra vocata est. Hæc inter Macedoniam, & Achajam media jacet, Arcadiæ à Septemtrionali parte conjuncta. [7] Ipsa est, & vera Græcia, ubi fuit Athenæ Civitas [8] mater liberalium litterarum, & Philosophorum nutrix, qua nihil habuit Græcia clarius, atque nobilius. In ea est & Marathonius campus opinione

quit, Civitas Phrygiæ. Mysia Provincia est. *Verum rem ipsam si spectes, Mysiam minore periculo scripseris. Constat enim Mysiam à Geographis, & in Asia, & in Europa collocari. Quin etiam apud Virgilium, (Si Pierio credimus) ut* Mœsia *legatur, invitis manuscriptis libris, Servii auctoritas fecit. Sed origo à messibus tracta Mœsiam, sivè Mesiam potiùs ab Isidoro dictam arguit, quod Chaconi quoque magis placebat. Nàm quod* μύσος, *aut* μύσον *apud Lydos Auctoribus Eustachio ad Dionys. Afrum, & Hesychio, significat, nihil ad Isidorum.*

(1) Hæc autem ab Oriente ostiis Danub. *Ex Oros. lib.* 1. *cap.* 2.

(2) Huic ab Oriente Propontis. *Ex Oros. ibid.*

(3) Adhæret autem ab Oriente--clauditur. *Ex eod. Post hæc verba leguntur in quibusdam Gotthicis ista,* Illyrica Regio juxta Adriaticum mare, in qua Dardani sedes habent, ipsa est, & Dardania à Dardano Rege cognominata, homines ex Trojana prosapia in mores barbaròs efferati, *quæ fortassè rejicienda non sunt. Vide Plinium lib.* 4. *cap.* 1. *& Solin. cap.* 8.

(4) Epirus à Pyrrho--extincti. *è Serv. pleraque Æn.* 3. *ad v.* Patrio Andromachen iterum cessisse marito, *apud quem in lib. impressis à Rob. Step.* Positam à fratre Chaone, *legitur. De qua lectione alii judicabunt.*

(5) Hellas dicta à Rege. *Ex Eusebii Chron. & Serv. eclog.* 2. *ad*--Acteo Aracyntho.

(6) Nàm Cranaus indigena, &c. *Verba sunt Eusebii.*

(7) Ipsa est, & vera Græcia. *Hæc omnia carptim sumpta è Solin. c. de Græcia.*

(8) Mater liberal--nobilius. *Ex Aug.* 18. *de Civit. cap.* 9.

ne quondam prœlii cruentissimus.

9 Helladis autem duæ sunt Provinciæ, Bœotia & Peloponesus.

10 Bœotia autem dicta hac ex causa. Dùm Cadmus Agenoris filius Europam sororem à Jove raptam ex præcepto genitoris quæreret, nèc reperiret, patris iram formidans confirmato animo, elegit exilium. Nàm bovis fortè conspectæ secutus vestigia, amplexus est sedem, ubi illa recubuerat: sicque locum de nomine bovis Bœotiam nominavit: ubi & Thebas Urbem construxit, in qua olìm civilia bella detonuerunt: & [1] ubi nati sunt Apollo, & Hercules major ille Thebanus. Eadem est [2] Aonia vocata, à fonte quodam Apollini, & Musis consecrato, qui in eadem Bœotia est.

11 Peloponesus secunda pars Helladis, à Pelope regnata, atque vocata.

12 Thessalia à Thessalo Rege cognominata, quæ à meridiana plaga Macedoniæ conjuncta est, [3] cujus à tergo Pieria est. Multa in Thessalia flumina, & Oppida, inter quæ præcipuè Thessalonica, & Thebæ. Ibi est mons Parnasus quondam Apollini consecratus. Thessalia patria Achillis, & origo Lapitharum fuit, de quibus [4] fertur, quòd hi primo equos frænis domuerint: undè & Centauri dicti sunt. In Thessalia primùm solidi aurei facti sunt, domandorum quoque equorum usus primùm repertus est.

13 Macedoniæ in exordio ab Emutio Rege Emathiæ nomen erat, sed [5] Macedo Deucalionis maternus nepos, postquàm ibi accepit principatum, mutavit vocabulum, Macedoniamque à suo nomine dixit. [6] Est autem confinis ab Oriente Ægæo mari, à Meridie Achajæ, ab Occasu Dalmatiæ, à Septemtrione Mœsiæ: Patria Alexandri Magni, & [7] Regio aureis venis, argenteisque opima. Lapidem quem Pæantidem vocant, ista gignit. Mons Olympus in ea est, [8] qui excellenti vertice tantus attollitur, ut in cacumine ejus, nèc nubes, nèc venti sentiantur.

14 [9] Achaja ab Achæo Rege, & Urbs, & Provincia appellata: hæc penè Insula est. Nàm absque Septemtrionali parte, qua Macedoniæ jungitur, undiquè septa est mari. Ab Oriente enim habet Myrteum mare: ab Euro Creticum: à Meridie Jonium: ab Africo, & Occasu [10] Cephaloniam, & Cassiopam Insulas: à sola Septemtrionali parte Macedoniæ, vel Atticæ terræ adjungitur, hujus caput est Urbs Corinthus Græciæ Decus. Inachus est Achajæ fluvius.

15 [11] Arcadia sinus Achajæ est, ut platani folium, inter Jonium, & Ægæum mare exposita, [12] quàm Arcas Jovis, & Calistæ filius Pelasgis in

(1) Ubi nati sunt Apol. & Herc. *At Solin. cap.13. de Thebis.* Urbs ista numinibus apud se ortis gloriatur, ut perhibent, qui sacris carminibus Herculem, & Liberum celebrant, *è quo pro* Apolline Liberum *substituebat Chacon invitis omnibus lib.*

(2) Eadem est, & Aonia. *è Serv. eclog. 10. ad v.* Aonia Aganippe.

(3) Cujus à tergo Pieria est. *Ità Solin. c. de Thessalia, sed paullò alitèr Plinius lib. 4. cap. 8.*

(4) De quibus fertur quod hi prim. *Virg. Georg. 2.* Fræna Peletronii Lapythæ, gyrosque dedere. *& Serv.*

(5) Macedo Deucal. *è Sol. c. de Macedonia.*

(6) Est autem confin. Mysiæ. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*

(7) Et Regio. *è Solin.*

(8) Qui excellenti vertice tantus. *Ex eod. c. de Thessalia.*

(9) Achaja ab Ach. *Ex Chron. Eusebii.*

(10) Cassiopas Insulas. *Oros. ib. cap. 2.* Ab Africo, & Occasu Cephaloniam, & Cassiopam Insulas, à Septemtrione sinum Corinthium, ab Aquilone angustum terræ dorsum, quo Macedoniæ conjungitur, vel potiùs Atticæ, qui locus Isthmos vocatur, ubi est Corinthus.

(11) Arcadia verò sinus—ut platani folium. *Confusa sunt hæc-Arcadia in sinu est Peloponesi, id est, in medio ipsius. Peloponesus verò, ut platani folium, extenditur.*

(12) Quam Arcas Jov. &c. *Ex Chron. Euseb.*

in ditionem redactis, ex suo nomine Arcadiam nuncupavit. Ipsa est, & Sicyonia à Sicyone Rege, à quo, & Regnum Sicyoniorum est dictum. Habet autem Arcadia fluvium magnum Erimanthum: Asbeston quoque lapidem, qui semel accensus nunquàm extinguitur. Candidissimæ etiam merulæ ibi nascuntur,

16 Lacedemonia—

17 [1] Pannonia ab Alpibus Pæninis est nuncupata, quibus ab Italia secernitur: Regio [2] viro fortis, & solo læta, duobus satis acribus fluviis Drabo, Saboque vallata. Conjungitur autem cum Norico, & Rhetia, habens ab Oriente Mœsiam: [3] ab Euro Istriam: ab Africo verò Alpes Appenninas: ab Occasu Galliam Belgicam: à Septemtrione Danubii Fontem, vel limitem, qui Germaniam, Galliamque secernit.

18 Istriam Ister amnis vocavit, qui ejus terram influit, ipse est Danubius. Habet autem Istria à Septemtrione Pannoniam.

19 Italia olim à Græcis Populis occupata, [4] magna Græcia appellata est: deindè à Regis nomine Saturnia, mox, & Latium dicta, eò quòd, idem Saturnus, à Jove sedibus suis pulsus, ibi latuerit: postremò ab Italo Siculorum Rege ibi regnante, Italia nuncupata est. [5] Cujus situs longitudine ampliùs, quàm latitudine [6] à Circio in Eurum extenditur: à Meridie Tyrrheno mari: ab Aquilone Adriatico clauditur: ab Occiduo Alpium jugis finitur: terra in rebus omnibus pulcherrima: Soli fertilitate, pabuli ubertate gratissima. Habet lacus Benacum, Avernum, atque Lucrinum: fluvios Eridanum, & Tyberim, & tepentes Fontibus Bajas. Gignit gemmas Syrtitem, Lyncurium, & Corallium: Boam quoque serpentem, Lyncem feram, & Diomedeas aves. Italia autem, & Hispania idcircò Hesperiæ dictæ, quòd Græci Hespero Stella navigent, & in Italia, & in Hispania, [7] quæ hac ratione discernuntur, aut enim Hesperiam solam dicis, & significas Italiam: aut addis ultimam, & significas Hispaniam, quia in Occidentis est fine.

20 Thuscia pars Italiæ, [8] Umbria verò pars Thusciæ. Thuscia autem à frequentia Sacrorum, & Thuris vocata, ἀπὸ τȣ̃ θύειν.

21 Umbriam verò historiæ narrant, eo quòd tempore aquosæ cladis imbribus superfuerit, ob hoc Umbriam Græcè cognominatam. Est enim in jugis Appennini montis sita, in parte Italiæ juxta Meridiem.

22 [9] Hetruria pars Italiæ dicta, quod ejus fines tendebantur, usque ad ripam Tyberis, quasi ἕτερος ὅρος. Nàm ἕτερος alter, ὅρος finis vocatur. Romæ enim fines anteà unam tamtùm Tyberis ripam tenebant: alii Hetruriam ab Hetrusco Principe putant. Itèm, & Tyrrhenia à Tyrrheno Lydii fratre, qui ex sorte cum Populi parte de Mæonia venit ad Italiam. Hæc est, & Thuscia, sed Thusciam di-

(1) Pannonia. *Ex Oros. ibid.*
(2) Viro fortis. *Ità veter. lib. & Solin. cap. de Gallia.*
(3) Ab Euro Istriam. *A Meridie mallemus.*
(4) Italia--magna Græcia. *Serv. Æn. 1. ad v.* Seu vos Hesperiam magnam, &c. μεγάλην Ἑλλὰς appellata est, quia à Tarento usque ad Cumas omnes Civitates Græci condiderunt. *Vid. Justin. lib. 20.*
(5) Cujus situs longitudine ampl. *è Solin. cap. de Italia.* Proceritate amplior, quàm latitudine.
(6) A Circio in Eurum-finitur. *Ex Oros.*
(7) Quæ hac ratione discernuntur, &c. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Est locus Hesperiam. *Et lib. 3.* Ab Hespero (*inquit*) Hispaniæ Rege, vel à Stella, quàm intuentur petentes Italiam.
(8) Umbria verò pars Thusciæ. *Ex eod. Æn. 12.* Umbria verò dicitur, ut hist. *è Solin. cap. 8.*
(9) Hetruria pars Italiæ. *è Serv. Æn. 11.* Hetruscique Duces, & 2. Ad terram Hesp. venies.

dicere non debemus, quia nusquàm legimus. Thuscia autem, à frequentia Sacrificii, & Thuris, dicta est ἀπὸ τȣ̃ θύειν: illìc & aruspicinam dicunt esse repertam.

23 [1] Apulia, ubi Brundisium situm est, quàm Ætoli secuti Diomedem Ducem condiderunt.

24 Campania habet terras hyeme, atque æstate vernantes. Sol ibi mitis, grata temperies, aër purus, & blandus.

25 Gallia à candore Populi nuncupata est, γάλα enim Græcè lac dicitur. Montes enim, & rigor Cœli ab ea parte Solis ardorem excludunt, quo fit, ut candor corporum non coloretur. Hanc ab Oriente Alpium juga tuentur, ab Occasu Occeanus includit, à Meridie prærupta Pyrenæi, à Septemtrione Rheni fluenta, atque Germania cujus initium Belgica, finis Aquitania est, Regio gleba uberi, ac pabulosa ad usum animantium apta, fluminibus quoque, & fontibus irrigua, perfusa duobus magnis Rheno, & Rhodano fluviis.

26 [2] Belgis autem Civitas est Galliæ, à qua Belgica Provincia dicta est.

27 Cisalpina, quia citra Alpes.

28 Transalpina, id est, trans Alpes, contra Septemtrionem.

29 Rhetia verò, quòd sint juxta Rhenum.

30 [3] Aquitania autem ab obliquis aquis Ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus ejus est, eamque pene in Orbem cingit.

31 [4] Hispania priùs ab Ibero amne Iberia nuncupata. Posteà ab Hispalo Hispania cognominata est. [5] Ipsa est, & verè Hesperia, ab Hespero Stella Occidentali dicta. Sita est autem inter Africam, & Galliam, à Septemtrione Pyrenæis montibus clausa, à reliquis partibus undique mari conclusa, salubritate Cœli æqualis, omnium frugum generibus fœcunda, gemmarum, metallorumque copiis ditissima. Interfluunt eam flumina magna, Bætis, Minius, Iberus, & Tagus aurum trahens, ut Pactolus. Habet Provincias sex: Tarraconensem, Carthaginensem, Lusitaniam, Galleciam, Bæticam, & transfreta in Regione Africæ Tingitaniam. [6] Duæ sunt autem Hispaniæ, Citerior, quæ in Septemtrionis plaga à Pyrenæo usque ad Carthaginem porrigitur: Ulterior, quæ in Meridiem à Celtiberis usque ad Gaditanum fretum extenditur. Citerior autem, & Ulterior dicta, quasi citra, & ultra: sed citra, quasi circa terras: & ultra, vel quod ultima, vel quod non sit post hanc ulla, hoc est, alia terra.

CAPUT V.

De Libya.

1 Libya dicta, [7] quòd indè Libs flat, hoc est, Africus. [8] Alii ajunt Epaphum Jovis filium, qui Memphim in Ægypto condidit ex Cassiopa uxore procreasse filiam Libyam, quæ posteà in Africa Regnum possedit, cujus ex nomine terra Libya est appellata.

2 Africam autem nominatam qui-

(1) Apulia ubi Brundus. quam Æoli. *Verba sunt Justin. lib.* 12.
(2) Belgis. *Belgium dicitur à Cæsare.*
(3) Aquitania. *Ex Oros.*
(4) Hispania. *Ex Justin. lib.* 44.
(5) Ipsa est, & vera Hesperia. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Est locus Hesp.
(6) Duæ sunt Hispan. *Ex Oros.*
(7) Cap. V. Libya, quod indè Libs flat. *è Serv. Æn.* 1. *ad*--Venturum excid. Libyæ
(8) Alii ajunt Epaphum. *Hyginus in Fabulis cap.* 149. *& Placidus ad Thebaid.* 4.

quidam indè existimant, quasi apricam, quòd sit aperta Cœlo, vel Soli, & sine horrore frigoris. [1] Alii dicunt Africam appellari ab uno ex posteris Abrahæ de Cethura, qui vocatus est Afer, [2] de quo suprà meminimus. Incipit autem à finibus Ægypti pergens juxta Meridiem per Æthiopiam usque ad Atlantem montem. A Septemtrionali verò parte, Mediterraneo mari conjuncta clauditur, & in Gaditano freto finitur, habens Provincias Libyam Cyrenensem, Pentapolim, Tripolim, [3] Bizatium, Carthaginem, Numidiam, [4] Mauritaniam Sitifensem, Mauritaniam Tingitanam, & circa Solis ardorem Æthiopiam.

3 [5] Libya Cirenensis in parte Africæ prima est, à Cyrene Urbe Metropoli, quæ est in ejus finibus nuncupata: Huic ab Oriente Ægyptus est, ab Occasu Syrtes majores, & Troglodytæ, à Septemtrione mare Libycum: à Meridie Æthiopia, & barbarorum variæ nationes, & solitudines inaccessibiles, quæ etiam Basiliscos Serpentes creant.

4 Pentapolis Græca lingua à quinque Urbibus nuncupata, id est, Cyrene, Berenice, [6] Theuchira, Apollonia, Ptolemaide: Ex quibus Prolemais, & Berenice à Regibus nominatæ sunt. Est autem Pentapolis Libyæ Cirenensi adjuncta, & in ejus finibus deputata.

5 Tripolitanam quoquè Provinciam Græci lingua sua signant de numero trium magnarum Urbium: [7] Oëa, Sabratæ, Leptis magnæ: hæc habet ab Oriente Syrtes majores, & Troglodytas, à Septemtrione mare Adriaticum: ab Occasu Bizantium: à Meridie Getulos, & Garamantes usque ad Occeanum Æthiopicum pertendentes.

6 Byzacena Regio ex duobus nobilissimis Oppidis nomen sortita est, ex quibus unum Adrumetus vocatur. (alterum Byzatium) Hæc sub Tripoli est, [8] patens passuum ducenta, vel amplius millia, fœcunda oleis, & glebis ità præpinguis, ut jacta ibi semina, incremento penè centesimo frugis renascantur.

7 [9] Zeugis, ubi Carthago magna ipsa est, & vera Africa inter Byzatium, & Numidiam sita, à Septemtrione mari Siculo juncta, & à Meridie usque ad Getulorum Regionem porrecta, cujus proxima quæque frugifera sunt, ulteriora autem bestiis, & serpentibus plena, atque onagris magnis in deserto vagantibus.

8 Getulia autem Africæ pars mediterranea est.

9 [10] Numidia ab incolis passìm vagan-

(1) Alii dicunt Africam. *Hieronym. in Quæst. in Genes. ad cap. 25.*

(2) De quo suprà. *Lib. 9. cap. 2.*

(3) Byzacium Byzancium *legitur in antiquissimis libris, & marmoribus, & apud Stephanum. Veram tamen scripturam* Byzatium *existimabat Chacon ex vetustis Varronis Codicibus lib. 1. de Re Rust. cap. 44. & Plin. lib. 5. cap. 4. & lib. 17. cap. 5. & lib. 18. cap. 10. & Aug. in Ps. 36. concione 2. Quàm etiam vulgati Isidori libri, & plerique ex Gotthicis retinent.*

(4) Mauritaniam Sitifensem Mauritan. Ting. *Quod Cæsariensem addunt quidam libri, tresque Mauritanias videntur ex Orosio facere: nihil est, quod moremur, quando ex eod. & Isidoro paullò-post Cæsariensem, & Sitifensem, vel etiam Sitifensem, & Tingitanam ex Concil. Carthag.* VII. *constat esse conjunctas, ut Cæsariensis alterutrius, quasi appendix sit. Ità tamen, ut pro Tingitana in Conciliis sæpè ponatur.*

(5) Libya Cyren--pertendentes. *Ex Oros. lib. 1. cap. 2.*

(6) Theuchira. *Mendose o. l. Ceutria. Vid. Ptolemæi tabul. 4.*

(7) Oëa, Sabratæ, Leptis mag. *Solin. cap. 30.* Achæi Tripolim lingua sua signant de trium Urbium numero Taphræ, Abrotani, Leptis magnæ. *Nostri Codices partìm* Octabrate *partim* Oëa Tabrace *partìm* Oëa Sabrete *Sil. lib. 3.*--Sabratatum Tyrium vulgus, Sarranique Leptis. Æaque Trinacrios Afris permista Colonos. *Ubi Oeaque ex Isidoro lubentius legerim.*

(8) Patens passuum duc. *è Solin. cap. 30.*

(9) Zeugis ubi Carthago magna. *Verba sunt Oros.*

(10) Numidia ab incolis passìm vag. *Sallust. in Jugurth.* Et quia sæpè tentantes agros, alia, deindè alia loca petiverant, semetipsi Numidas appellavere. *Idem Plin. lib. 5. cap. 3. paullò tamen alitèr Festus.*

gantibus sic vocata, quod nullam certam haberent sedem. Nàm lingua eorum incertæ sedes, & vagæ Numidia dicuntur. Incipit autem à flumine Ampsaga, in Zeugitanum limitem desinit, (1) habens ab Ortu Syrtes minores: à Septemtrione mare quod intendit Sardiniam: ab Occasu Mauritaniam Sitifensem: à Meridie Æthiopum gentes, Regio campis præpinguis. Ubi autem sylvestris est, feras educat: ubi jugis ardua, equos & onagros procreat: eximio etiam marmore prædicatur, quod Numidicum dicitur. Habet autem Urbes præcipuas (2) Hipponem, Rhegium, & Rusicadam.

10 Mauritania vocata à colore Populorum. Græci enim nigrum μαῦρον vocant. Sicùt enim Gallia à candore Populi, ità Mauritania à nigredine nomen sortita est. Cujus prima Provincia Mauritania Sitifensis est, quæ Sitifi habet Oppidum, à quo, & vocabulum traxisse Regio perhibetur.

11 Mauritania verò Cæsariensis Colonia, Cæsaria Civitas fuit, & nomen Provinciæ ex ea datum. (3) Utræque igitur sibi conjunctæ ab Oriente Numidiam habent, à Septemtrione Mare magnum, ab Occasu flumen Malvam: à Meridie Montem Astrixim, (4) qui discernit inter fœcundam terram, & arenas jacentes usque ad Occeanum.

12 Mauritania Tingitana à Tingi Metropolitana hujus Provinciæ Civitate vocata. (5) Hæc ultima Africæ exurgit à montibus septem habens ab Oriente flumen Malvam: (6) à Septemtrione fretum Gaditanum: ab occiduo Occeanum Atlanticum: à (7) Meridie Gaulalum gentes usque ad Occeanum Hesperium pererrantes. Regio gignens feras, simias Dracones, & struthiones, olìm etiam, & Elephantis plena fuit, quos sola nùnc India parturit.

13 (8) Garamantis Regionis caput, Garamma Oppidum fuit. Est autem inter Cyrenensem, & Æthiopiam, ubi est Fons, (9) qui riget calore diei, & calet frigore noctis.

14 Æthiopia dicta à colore Populorum, quos Solis vicinitas torret. (10) Deniquè vim syderis prodit hominum color, est enim ibi jugis æstus. (11) Nàm quidque ejus est, sub Meridiano cardine est. Circa Occiduum autem montuosa est, arenosa in medio, ad Orientalem verò plagam deserta: cujus situs ab Occiduo Atlantis montis ad Orientem usque in Ægypti fines porrigitur: à Meridie Occeano: à Septemtrione Nilo flumine clauditur, plurimas habens gentes, diverso vultu, & monstrosa specie horribiles. Ferarum quoquè, & Serpentium referta est multitudine. Illic quippè Rhinoceros bestia, & Camelopardalis, Basiliscus, Dracones ingentes, ex quorum cerebro gemmæ extrahuntur, Hiacynthus quoquè, & Crysoprassus ibi reperiuntur. Cinamomum ibi colligitur.

15 Duæ sunt autem Æthiopiæ, una

(1) Habens ab Ortu Syrt. min. *Oros. ibid.*
(2) Hipponem, Rheg. & Rusicem. *Idem Oros.*
(3) Utreque igitur. *Oros.*
(4) Qui discernit inter fœcund. terram. *Oros.* Qui dividit inter vivam terram, & jacentes arenas usque ad Occeanum.
(5) Hæc ultima Africæ—pererrantes. *Ex Orosio, illa tamen*, exurgit à montibus septem. *Solini sunt cap. de Mauritania.*
(6) A Septemtrione fretum Gaditanum. *Orosius*, à Septemtrione mare nostrum, & fretum Gaditanum.
(7) A Meridie Gaulalum gentes. *Orosius*, à Meridie Autololum gentes, quas nunc Gaulales vocant.
(8) Garam. Reg. è *Solin.*
(9) Qui riget cal. *Ità Gotthici*, friget *Solinus.*
(10) Denique vim s. p. h. c. *Verba sunt Solini, cap. de India.*
(11) Nàm quidquid ejus est sub Merid. card. è *Solin. cap. de Æthiop.*

una circa Solis Ortum, altera circa Occasum in Mauritania.

16 Extra tres autem partes Orbis, quarta pars trans Occeanum interior est in Meridie, quæ Solis ardore nobis incognita est, in cujus finibus [1] Antipodes fabulosè inhabitare produntur. Proxima autem Hispaniæ Mauritania est, deindè Numidia, indè Regio Carthaginensis, post quæ Getuliam accepimus, posteà Æthiopiam, indè loca exusta Solis ardoribus.

17 Sciendum sanè, quòd quædam Provinciæ primum de nomine Auctoris appellatæ sunt: posteà à Provincia gentis nomen est factum nàm ab Italo Italia, & rursus ab Italia Italus, & sic utimur ipso nomine gentis, quomodò fuit ipsum nomen Auctoris: undè derivatum est nomen Provinciæ. Ex quo accidit ex uno homine nominari, & Civitatem, & Regionem, & gentem. Provinciæ autem ex causa vocabulum acceperunt. Principatus namque gentium, qui ad Reges alios pertinebant, cùm in jus suum Romani vincendo redigerent, procul positas Regiones Provincias appellaverunt. Patria autem vocata, quod communis sit omnium, qui in ea nati sunt. [2] Terram autem significare, prædiximus, elementum: terras verò singulas partes, ut Africa, Italia: Eadem & loca. Nàm loca, & terræ spatia in Orbe terrarum, multas in se continent Provincias: sicùt in corpore locus est, pars una multa in se continens membra: sicùt & domus multa in se habens cubicula: sic terræ, & loca dicuntur terrarum spatia, quorum partes sunt Provinciæ: sicùt in Asia, Phrygia, in Gallia Rhetia: in Hispana, Bætica. Nàm Asia locus est, Provincia Asiæ Phrygia, Troja Regio Phrygiæ, Illium Civitas, Trojæ. Item Regiones partes sunt Provinciarum, quas vulgus Conventus vocat: sicùt in Phrygia Troja, sicùt in Gallicia Cantabria, Asturia. A rectoribus autem Regio nuncupata est, cujus partes territoria sunt.

18 [3] Territorium autem vocatum, quasi tauritorium, tritum bobus, & aratro. Antiqui enim sulco ducto, & possessionum, & territoriorum limites designabant.

CAPUT VI.

De Insulis.

1 INsulæ dictæ, quòd in salo sint, id est, in mari. Ex iis quoquè notissimæ, & maximæ, quas plurimi veterum sollerti studio indagaverunt, notandæ sunt.

2 [4] Britannia Occeani Insula, interfuso mari toto Orbe divisa, à vocabulo suæ gentis cognominata. [5] Hæc in aversa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sita est: [6] circuitus ejus quadragies octies septuaginta quinque millia: multa, & magna flumina in ea, Fontes calidi, metallorum larga, & varia copia. Gagates lapis ibi plurimus, & Margaritæ.

3 [7] Thanatos Insula Occeani freto

(1) Antipodes fab. *Sequitur Lactantium, & Agustinum.*
(2) Terram autem significare prædixim. *Sup. cap. 1. ex Serv. Æn. 6.*
(3) Territorium vocatum. *Serv. Æn. 5. ad*--Urbem designat aratro. Undè & territorium dictum, quasi terribovium, tritum bobus, & aratro. *Sed tauritorium retinuimus ex Goth. lib. nisi territerium mavis ex Vulcani editione*, aut territaurium.
(4) Cap. VI. Britannia Occeani Insula, &c. *Hegesipp. lib. 5. cap. 15.* Quid attexam Britannias interfuso mari, roto Orbe divisas? *Et Oros. lib. 1. cap. 2.* Britannia Occeani Insula.
(5) Hæc in aversa Gall. *Oros. ibid.* Et quoniam Occeanus habet Insulas, quas Britanniam, & Hiberniam vocant, quæ in adversa Galliarum parte ad prospectum Hispaniæ sitæ sunt.
(6) Circuitus ejus--plurimus. *Ex Solin. cap. de Britannia.*
(7) Thanatos. *Solin. Athanatis.*

to Gallico [1] à Britannia æstuario tenui separata, frumentariis campis, & gleba uberi. Dicta autem Thanatos à morte serpentum, quos dùm ipsa nesciat, asportata indè terra quoquo gentium vecta sit, angues illicò perimit.

4 [2] Thyle ultima Insula Occeani inter Septemtrionalem, & Occidentalem plagam ultra Britanniam, à Sole nomen habens, quia in ea æstivum solstitium Sol facit, & nullus ultra eam dies est: undè & pigrum, & concretum est ejus mare.

5 Orchades Insulæ Occeani, ultra Britanniam positæ numero triginta tres, [3] quarum viginti desertæ sunt, tredecim coluntur.

6 [4] Scotia eadem, & Hibernia proxima Britanniæ Insula, spatio terrarum angustior, sed situ fœcundior: hæc ab Africo in Boream porrigitur, cujus partes priores Iberiam, & Cantabricum Occeanum intendunt. Undè & Hibernia dicta. Scotia autem, quòd ab Scotorum gentibus colitur, appellata. [5] Illic nullus anguis, avis rara, apis nulla: adeò ut advectos indè pulveres, seu lapillos, si quis alibi sparserit inter alvearia, examina favos deserant.

7 Gades Insula in fine Bæticæ Provinciæ sita, quæ dirimit Europam ab Africa, [6] in qua Herculis columnæ visuntur, & undè Tyrrheni maris faucibus Occeani æstus immittitur. Est autem [7] à Continenti terra centum viginti passibus divisa. Quàm Tyrii à rubro profecti mare occupantes [8] lingua sua Gadir, id est, sæpem nominaverunt, pro eo quòd circumsæpta sit mari. Nascitur in ea arbor similis palmæ, cujus gummi infectum vitrum Ceraunium gemmam reddit.

8 [9] Fortunatæ Insulæ vocabulo suo significant omnia ferre bona, quasi felices, & beatæ fructuum ubertate. Suapte enim natura pretiosarum poma sylvarum parturiunt. Fortuitis vitibus juga collium vestiuntur, ad herbarum vicem messis, & olus vulgo est: undè gentilium error, & secularium carmina Poëtarum propter Soli fœcunditatem easdem esse Paradisum putaverunt. [10] Sitæ sunt autem in Occeano contra lævam Mauritaniæ Occiduo proximæ, & inter se interjecto mari discretæ.

9 [11] Gorgades Insulæ Occeani, obversæ promontorio, quod vocatur Hesperuceras, quas incoluerunt Gorgones fœminæ aliti pernicitate, hirsuto, & aspero corpore, ex iis Insulæ cognominatæ: distant autem à Continenti terra bidui navigatione.

10 Hesperidum Insulæ vocatæ

(1) A Britannia æstuario tenui sep. *è Solin. ibid. è quo restitutus est hic locus, mendosus in omnibus libris.*

(2) Thyle ultima Insula Occeani. *Locus è Serv. Georg.* 1. *ad v.* Tibi serviat ult. Thule, *& è Solin. cap. de Britannia sumptus. Horum verba apponemus, ex his qui volet, medicinam faciet.* Thule (*ait Serv.*) Insula est Occeani inter Septemtrionalem, & Occidentalem plagam ultra Britanniam, & Hiberniam, & Orchadas. Est autem Insula in Occeano ultima, in qua, cum Sol in Cancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. *Solinus* multæ, & aliæ circum Britanniam Insulæ, e quibus Thule ultima, in qua æstivo solstitio, Sole de Cancri sydere faciente transitum, nox pene nulla; brumali solstitio, perindè nullus dies, ut ortus junctus sit Occasui. Ultra Thulem accepimus pigrum esse, & concretum mare. *Chacon ità legebat, inter Sep. & Occ. plagam, in qua cum brumale solstitium Sol facit nullus dies est, undè pigrum, & concretum est ultra mare. Sed à Sole Thulen nomen habere dicit, non ut Thule, (opinor) sed ut ultima, propter causam à Servio, & Solino relatam, dicatur.*

(3) Quarum vig. des. *Ex Oros. ibid.*

(4) Scotia eadem, & Hibern. *Ex eod. quamvis non prorsus eadem.*

(5) Illic nullus anguis. *Ex Solin. vid. Bed. in Angl. Hist.*

(6) In qua Herculis column--immittitur. *Ex Oros.*

(7) A Continenti terra cxx. passus. cxl. *emendarat Chacon ex Solini manuscriptis libris, ubi septingentis pedibus legitur, non passibus, ut in Vulgatis. Sed vetant Codices, Resque ipsa Isidoro Gadibus ipsis vicino, ut par fuit, satis explorata.*

(8) In lingua sua Gadir. *Est quoque* גדר *ghadar Hebrais sæpire, ex Solin. cap. de Hispania.*

(9) Fortunatæ-easd. esse Paradisum. *Serv. Æn.* 5. *ad*--Elysiumque colo secundum Philosophos Elysium est Insulæ fortunatæ.

(10) Sitæ sunt autem. *è Solin. cap. ult.*

(11) Gorgades. *Ità v. libri, & Plinii, & Solini manuscripti.*

à Civitate Hesperide, quæ fuit in fine Mauritaniæ: sunt enim ultra Gorgadas sitæ sub Atlanteum littus in intimis maris sinibus, in quarum hortis fingunt fabulæ Draconem pervigilem aurea mala servantem. Fertur ibi esse maris æstuarium adeò sinuosis lateribus tortuosum, ut visentibus procùl lapsus angueos imitetur.

11 [1] Chryse & Argyre Insulæ in Indico Occeano sitæ, adeò fœcundæ copia metallorum, ut plerique eas auream superficiem, & argenteam habere prodiderint, undè & vocabula sortitæ sunt.

12 Taprobana Insula Indiæ subjacens ad Eurum, ex qua Occeanus Indicus incipit, patens in longitudine octingentis septuaginta quinque millibus passuum, in latitudine [2] sexcentis viginti quinque millibus. Scinditur amne interfluo, tota margaritis repleta, & gemmis. Pars ejus bestiis, & Elephantis repleta est, partem verò homines tenent: in hac Insula dicunt in uno anno duas esse æstates, & duas hyemes, & bis locum vernare floribus.

13 [3] Tylos Insula est Indiæ, ferens omni tempore folia: hucusquè Insulæ Occeani.

14 Itèm Insulæ, quæ ab Hellesponto usque ad Gades in mari magno sunt constitutæ.

15 Cyprus Insula à Civitate Cypro, quæ in ea est, nomen accepit: ipsa [4] est, & Paphos Veneri consecrata in Carpathio mari, vicina Austro, famosa quondàm divitiis, & maximè æris: [5] ibi enim prima hujus metalli inventio, & utilitas fuit.

16 Creta Græciæ pars est ingens contra Peloponesum: [6] hæc primùm à temperie Cœli Macaronesum appellata est, deindè Creta dicta à Crete quodam indigena, quèm ajunt unum Curetum fuisse, à quibus Jupiter ibi absconditus est, & enutritus. Est autem Insula Græciæ inter Ortum, & Occasum longissimo tractu porrecta, à Septemtrione Græciæ æstibus, ab Austro Ægyptiis undis perfusa. Fuit autem quondàm centum Urbibus nobilis, undè & Hecatompolis dicta est. [7] Prima etiam remis, & sagittis claruit: prima litteris [8] jura fixit, equestres turmas prima docuit. Studium musicum ab Idæis dactylis in ea cœptum: capris copiosa, [9] cervis eget, Lupos, & Vulpes, aliaque ferarum noxia nusquàm gignit, serpens ibi nullus, noctua nulla, & si invehatur, statìm moritur. Larga est autem vitibus, & arboribus. Dictamnus herba in Creta nascitur, & Alimus, quæ admorsa diurnam famem prohibet: [10] Phalangos autem venenatos gignit, & lapidem, qui Idæus dactylus dicitur.

17 [11] Abydos Insula in Europa super Hellespontum posita, angusto & periculoso mari separata, & ἄβυδος Græcè dicta, quòd sit introitus Helles-

(1) Chryse & Argyr. *Solin. Plin. & Mela.*
(2) Sexcentis viginti quinque millibus. *Vocem*, Stadiorum *ex Solino, Plinio, & Chacone Auctoribus expunximus.*
(3) Tylos--ferens omni tempore fol. *Al. virens o. t. f.*
(4) Ipsa est & Paphos. *Hoc non referri ad Cyprum Insulam, sed ad Urbem in ea, quæ olim Cypros dicebatur, & Paphos ajebat Chacon.*
(5) Ibi enim prima hujus metall. inv. *Plin. lib. 8. cap. 56. & lib. 34. cap. 2.*
(6) Hæc primùm à temperie Cœli. *è Solin. cap. 17.*
(7) Prima etiam rem. *Ex eod.*
(8) Jura fixit. *Solinus*, jura junxit. *Vid. Platon. in Minoe.*
(9) Cervis eget. *Ex Solin. Plin. lib. 8. cap. 58.* Mirabilius in ead. Insula (Creta) cervos præterquam in Cydoniatarum Regione non esse.
(10) Phalangos autem. *Sic v. l. Solinus.* Phalangium aranei genus est, si nisum quæras nulla vis est, si potestatem, ictum hominem veneno interficit.
(11) Abydos Insula. *Abydos neque Insula, neque in Europa est, sed ut ait Solinus de Hellesponto loquens:* Abydos Asiæ est, & Sestos Europæ. *Serv. ad v.* Fauces tentantur Abydi. *Georg. 1.* Sestos & Abydos Civitates sunt Hellesponti, quæ angusto, & periculoso mari segregantur. *Nos hac aliis concinnanda relinquimus.*

lesponti maris, in quo Xerxes pontem ex navibus fecit, & in Græciam transiit.

18 [1] Coos Insula adjacens Provinciæ Atticæ, in qua Hippocrates Medicus natus est, quæ ut Varro testis est, Arte Lanificii prima in ornamentum fœminarum inclaruit.

19 [2] Cyclades Insulæ antiquitus Græciæ fuerunt, quas indè Cycladas autumant dictas, quòd licèt spatiis longioribus à Delo projectæ, in Orbem tamèn circa Delum sitæ sint. Nàm Orbem κύκλον Graii loquuntur. [3] Quidam verò non quòd in Orbem digestæ, sed propter scopulos, qui circa eamdem sunt, dictas putant Cyclades. Hæ in Hellesponto inter Ægæum, & Maleum mare constitutæ circumdantur etiam pelago Myrtoo. [4] Sunt autem omnes numero quinquaginta tres, [5] tenentes à Septemtrione in Meridiem millia quingenta: ab Oriente in Occasum millia ducenta: Metropolis earum Rhodus.

20 Delos Insula, in medio Cycladum sita. Et dicta Delos fertur, quòd post diluvium quod Ogygii temporibus notatur, cùm Orbem multis mensibus continua nox inumbrasset, ante omnes terras radiis Solis illuminata est, sortitaque ex eo nomen, quod prima manifestata fuisset visibus. [6] Nàm Δῆλον Græci manifestum dicunt. [7] Ipsa est & Ortygia, eo quòd primùm ibi visæ sunt coturnices aves, quas Græci ὄρτυγας vocant. [8] In hac Insula Latona enixa est Apollinem, & Dianam. Delos autem, & Civitas dicitur, & Insula.

21 [9] Rhodos Cycladum prima ab Oriente, in qua [10] rosæ capitulum dicitur esse inventum, dùm ibi Civitas conderetur: ex quo, & Urbs, & Insula Rhodos est appellata. In hac Urbe Solis Colossus fuit æreus septuaginta cubitorum altitudine. Fuerunt & alii centum numero in eadem Insula Colossi minores.

22 [11] Tenedos una ex Cycladibus ad Septemtrionem sita, in qua olìm Civitas à Tene quodam condita est. Undè nomen Urbis illius, vel potiùs Insulæ fuit. [12] Nàm Tenes iste infamatus, quòd cum noverca sua concubuisset, fugiens hanc Insulam vacuam cultoribus obtinuit: Undè & Tenedos Insula dicta est: [13] sic Cicero, Tenen ipsum, cujus ex nomine Tenedos nominatur.

23 [14] Carpathos una ex Cycladibus à Meridie posita [15] contra Ægyptum, à qua Carpathium mare appellatum est vocata propter celerem fructuum maturitatem. [16] Est enim inter

(1) Coos. *Solinus*: Multæ quidem Insulæ objacent Atticæ Continenti, sed suburbanæ fermè sunt Salamis, Sunium, Cos, Ceos, & cætera. *Quæ ut Varro testis est, subtilioris vestis amicula Arte Lanifica scientia prima in ornatum fœminarum dedit. In Solin. manusc. Ecclesia Tolet. libro*, Ceos, Cos *legitur: & quidem jampridem questus est Hermolaus Barb. harum vocum affinitate sapè peccatum à librariis in bonis Auctoribus. Ità ut jàm propè usucapta sint à Coo, quæ Ceos erant fortassè propria, sed lanificium fuerit Plinio Auctore utrique commune, Hippocrates tamen communis esse non potuit, quem fuisse constat Coum. Sed Coos Hippocratis Patria non objacet Attica in mari Ægeo, sed Rhodo in Icario pelago.*

(2) Cyclades--quas indè Cycl. aut. *è Solin.*

(3) Quidam verò non quod in Orb. *Vid. Serv. Æn. 3. ad*—Cycladas, & creb. l. f. c. t.

(4) Sunt autem omnes num. *Ex Oros.*

(5) Tenentes. *Ità Gotth. o.* Tendentes *non displicet, ex Vulc.*

(6) Nàm Δῆλον Græci. *Verba sunt Serv. Æn. 3.*

(7) Ipsa est & Ortygia. *è Solin. cap.* 17.

(8) In hac Insula Latona. *Verba Serv. Æn. 3. ad v.* Sacra mari colitur med.

(9) Rodos Cycladum prim. *Ex Oros.*

(10) Rosæ capitulum. *Al. capitolium, al. capulum, al. cupulum. f. cohivum, vel coivum Gloss.* coivum κάλυξ ῥόδου μεμυκότος.

(11) Tenedos. *Ex Oros.*

(12) Nàm Tenes iste—dicta est. *è Serv. Æn. 2. ad v.* Tenedos notissima fama.

(13) Sic Cicero. *Varr. 3.*

(14) Carpathos. *Ex Oros.*

(15) Contra Ægypt. a. q. C. m. *Acro in Hor.*

(16) Est n. inter Ægyptum, & Rhod. *è Serv. Æn. 3.*

Ægyptum, & Rhodum. Ex hac Insula dicuntur, & Carpasiæ Naves magnæ, & spatiosæ.

24 [1] Cythera Insula una ex Cycladibus à parte Occidua sita, cujus Porphyris anteà nomen fuit. Cythera autem vocata, quòd ibi Venus sit orta.

25 [2] Icaria Insula una de Cycladibus, quæ Icario mari nomen dedit. Hæc inter Samum, & Myconum procurrentibus saxis inhospitalis est, & nullis sinibus portuosa. Dicitur autem Icarum Cretensem ibi naufragio interiisse, & de exitu hominis impositum nomen loco.

26 [3] Naxos Insula ante Dionysias dicta, quasi Dionaxos, quòd fertilitate vitium vincat cæteras: est autem à Delo XVIII. millia passuum separata, ex qua olìm Jovis fertur adversus Titanas fuisse profectus.

27 [4] Melos ex numero Cycladum, una omnium Insularum rotundissima, undè & nuncupata. Historia dicit, ex Jasone natum fuisse Philomelum, & Plutum: ex Philomelo Pareantum genitur: qui de suo nomine Paron Insulam, & Oppidum appellavit, priùs autem Minoja, deindè Paros dicta. [5] De qua Virgilius: Niveamque Paron. Gignit enim marmor candidissimum, quod Parium dicunt. Mittit & Sardan lapidem, marmoribus quidèm præstantiorem, sed inter gemmas vilissimum.

28 Chios Insula Syra linguâ appellatur, eo quòd ibi mastix gignitur. [6] Syri enim masticem Chio vocant.

29 Samos Insula est mari Ægæo, ubi nata est Juno: ex qua fuit Sibylla Samia, & Pythagoras Samius, à quo Philosophiæ nomen inventum est. In hac Insula reperta priùs fictilia vasa traduntur. Undè & vasa Samia appellata sunt.

30 Sicilia à Sicano Rege Sicania cognominata est: deindè à Siculo Itali fratre Sicilia. Priùs autem Trinacria dicta propter tria ἄκρα, id est, promontoria, Pelorum, Pachynum, & Lilybæum. [7] Trinacria enim Græcum est, quod Latinè Triquetra dicitur, quasi in tres quadras divisa. [8] Hæc ab Italiæ exiguo freto discreta, Africum mare prospectans, terris frugifera, auro abundans: cavernis tamen, & fistulis penetrabilis, ventisque, & sulphure plena. Undè & ibi Ætnæ montis extant incendia: in cujus freto Scylla est, & Charybdis, quibus navigia, aut absorbentur, aut colliduntur. Fuit autem [9] quondàm Patria Cyclopum, & posteà nutrix tyrannorum, frugum fertilis, ac primùm terris omnibus commissis seminibus aratro proscissa. Principem Urbium Syracusas habet: Fontem Arethusam, & Alphæum fluvium magnorum generatorem equorum. In ea Insula [10] primùm est inventa comœdia.

(1) Cythera. *Ex Oros. & Solin. licebit etiam Cythercam appellare. Stephanus*, λέγεται καὶ ἡ νῆσος, καὶ ἡ γονὴ κυθηραία. *Serv. Æn.* 1. *ad illud.* At Cytherea novas Artes. Cytherea ab Insula, (*inquit*) quæ plurali tantum numero dicitur, ut sunt alta Cythera. *Æn.* 10.

(2) Icaria una de Cycladibus. *Solinus* de Sporadibus est Icaros. *Sed Cycladas quoquè Sporadas fecisse videtur Virgilius, cùm dixit.* Sparsasque per æquor Cycladas.

(3) Naxos Insula ante Dionysias dicta. *Solinus.* Naxos Dionysias priùs, quàm Naxos dicta; vel quòd hospita Libero Patri, vel quòd fertilitate vitium vincat cæteras. *Quare autem Naxos dicta sit Diod. Sicul. lib. 6. Illud verò*, quasi Dionaxon, *adulterinum duco.*

(4) Melos. *è Solin.*

(5) De qua Virg. Niveamque Paron. *Æn.* 3.

(6) Syri n. mastichen. *Ead. leguntur in Libell. de Locis Heb. ex Act. Apost. inter Hieronymi Opera.*

(7) Trinacria—quod Latinè Triquetra. *Plinius, & Solin. triquetra; sed* triquadram *scripsisse Isidorum verisimile est ex etymologia, & ex Quintiliano qui lib.* 1. *cap.* 5. Etymologia (*inquit*) nonnunquam barbara ab emendatis conatur discernere, ut cùm triquetram dici Siciliam, an triquadram oporteat, &c.

(8) Hæc ab Italiæ exig. fret. *Ex Justin. lib.* 4. *in princip.*

(9) Fuit autem quondam Patria. *Ex Oros. lib.* 2. *cap.* 4.

(10) Primùm est inventa Comœdia. *Ex Solin.*

dia. Achaten lapidem ipsa primùm ex Achate flumine dedit. Parturit, & mare ejus coralium: [1] gignit & sales Agrigentinos in igne solubiles, crepitantes in aquis. Omnis ambitus ejus clauditur stadiorum tribus millibus. Sallustius autem dicit: Italiæ conjunctam fuisse Siciliam: sed medium spatium impetu maris divisum, & [2] per angustiam scissum.

31 Tapsus Insula stadiis decem à Sicilia remota jacens, & planior, undè & nuncupata. De qua Virgilius: [3] Tapsumque jacentem.

32 Æoliæ Insulæ Siciliæ appellatæ ab [4] Æolo Hippotæ filio: quem Poëtæ finxerunt Regem fuisse ventorum, sed ut Varro dicit: Rector fuit istarum Insularum, & quia ex earum nebulis, & fumo futuros prædicebat flatus ventorum, ab Imperitis visus est ventos sua potestate retinuisse. Eædem Insulæ, & Vulcaniæ vocantur, quòd & ipsæ, sicùt Ætna ardeant. Sunt autem novem habentes propria nomina, quarum primam Lyparus quidam Lyparen vocavit, qui eam ante Æolum Rexit. Altera [5] Hiera vocatur, quòd sit collibus eminentissimis reliquæ verò, id est, Strongyle Didyme Ericusa, [6] Hephæstias, Phænicusa, Evonymos, Ericodes, Phænicodes: quæ quoniam nocte ardent Æoliæ, sivè Vulcaniæ dicuntur, ex iis quædam ab initio non fuerunt, posteà mari editæ usque nùnc permanent.

33 Stœchades Insulæ Massiliensium sexaginta millium spatio à Continenti in fronte. [7] Narbonensis Provinciæ, quà Rhodanus fluvius in mare exit. Dictæ autem Græcè Stœchades, quasi opere in ordinem sint positæ.

34 Sardus Hercule procreatus, cum magna multitudine à Libya profectus Sardiniam occupavit, & ex suo vocabulo Insulæ nomen dedit. Hæc in Africo mari facie vestigii humani, [8] in Orientem, quàm in Occidentem latior prominet: fermè paribus lateribus, quæ in Meridiem, & Septemtrionem vertunt, ex quo ante commercium à navigantibus Græcorum ἴχνος appellata est. Terra patet in longitudine millia CXL. latitudine XL. In ea nequè Serpens gignitur, nequè Lupus, sed [9] Solifuga tantùm animal exiguum hominibus perniciosum. Venenum quoquè ibi non nascitur, [10] nisi herba per Scriptores plurimos, & Poëtas memorata, apiastro similis, quæ hominibus rictus contrahit, & quasi ridentes interimit. [11] Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam, præbentes, furibus cæcitatem, si Sacramento dato oculos aquis tetigerint.

35 Corsicæ Insulæ exordium incolæ Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine Ducis. Nàm quædam Corsa nomine [12] Ligur mulier, cùm

 Tau-

(1) Gignit & sales Agreg. *Ex eod. idem inf. lib. 16. cap. 2.*
(2) Et per angustiam scissum. *Idem sup. lib. 13. cap. 18.*
(3) Virg. Tapsumque jacentem. *Ubi Serv.* Insula non longè à Syracusis fluctibus penè par.
(4) Aolo Hippotæ fil. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Æoliam venit.
(5) Hiera quod sit collibus emin. *Sivè quòd ἱερὸν, hoc est, sacrum prò magno usurpant, ità uti nos Græci, sivè ut ait Solinus, quod sit Vulcano præcipuè sacra.*
(6) Hephæstias. *Hæc in Editione Margarini non est, & quidem sine ea numerus constat. Solinus, & Plinius septem tantum esse dicunt.*
(7) In fronte Narbon. Prov. *Oros. lib. 1. cap. 2.*
(8) In Orientem, quam in Occidentem latior. *Lotus est ex lib. 2. Histor. Sallustii citatus ab Agell. lib 12. cap. 28. Cui ex Isidoro addi hæc possunt.* Ferme paribus lateribus, quæ in Meridiem, & Septemtrionem vertunt. *Corrigendus idem apud Non. in* Facies. *Voces autem,* ante commercium. *Chaconi suspecta erant.*
(9) Sed solifug. *Sup. lib. 12. cap. 3.*
(10) Nisi herba. *Ex Isidoro emendandus Servii locus eclog. 8. Undè sunt hæc.*
(11) Fontes habet. *Ex Solin.*
(12) Ligur mulier. *Citat hæc Priscian. lib. 6. ex Sallustii lib. 2. Histor.* Sed ipsi ferunt, Taurum ex grege, quem propè littora regebat Corsa nomine Ligur mulier, *ex quo intelligitur totum hùnc locum esse Sallustii.*

Taurum ex grege, quem propè littora regebat transnatare solitum, atque per intervalla corpore aucto remeare videret: cupiens scire incognita sibi pabula, Taurum à cæteris digredientem usque ad Insulam navigio prosecuta est. Cujus regressu Insulæ fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus ibi profecti sunt, eamque nomine mulieris Auctoris, & Ducis appellaverunt. Hæc autem Insula Græcè κύρνη dicitur, à Cyrno Herculis filio habitata. De qua Virgilius--Cyrnæas taxos. (1) Dividitur autem à Sardinia XX. millium freto, cincta Ligustici æquoris sinu ad prospectum Italiæ. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens lætissima pabula, & lapidem quem Catochiten Græci vocant.

36 (2) Ebosus Insula Hispaniæ dicta, quòd à Zanio non procul sit, quasi ebozos. Nàm LXX. stadiis ab ea distat, cujus terram Serpentes fugiunt. Huit contraria est Colubraria, quæ referta est anguibus.

37 (3) Baleares Insulæ Hispaniæ, duæ sunt, Aphrosiade, & Gymnasie, & major, & minor. Undè & eas vulgus majoricam, & minoricam nuncupant. In iis primùm Insulis inventa est funda, qua lapides emittuntur, undè & Baleares dictæ: (4) βάλλειν enim Græcè mittere dicitur: (5) undè & ballista, quasi missa, & fundibalum. Virgilius: Balearis verbere fundæ.

CAPUT VII.

De Promontoriis.

1 COmmune est Insulis, ut promineant: Indè & loca earum Promontoria dicuntur. Sic (6) Sallustius de Sardinia: In Orientem latior prominet, quàm in Occidentem.

2 (7) Sigæum promontorium Asiæ, ubi Hellespontus apertiùs dilatatur. Dictum autem Sigæum propter Herculis taciturnitatem, quia prohibitus hospitio à Laomedonte Trojanorum Rege, simulavit abscessum, & indè contra Trojam cum silentio venit, quod dicitur. σιγή.

3 Maleum promontorium Græciæ, quod intrat mare, & per millia quinquaginta protenditur, ubi unda ità sæva est, (8) ut persequi navigantes videatur. Hoc autem promontorium à Maleo Rege Argivorum nomen accepit.

4 (9) Pelorum promontorium Siciliæ respiciens ad Aquilonem, secundum Sallustium dictum à Gubernatore Hannibalis illìc sepulto.

5 (10) Pachynum promontorium Siciliæ, Austrum spectans ab aëris crassitudine dictum. Nàm παχὺς est pinguis, & crassus, Austro enim perflatur.

6 (11) Lilybæum promontorium Si-

(1) Dividitur autem à Sardin. *Oros. ibi.*

(2) Ebosus. *Oros. ibid. Cæterum de Etymol.* Quod non procul à Zanio, *amplius quærendum. Sivè* Zanio, *sivè* Dianio *legas.*

(3) Baleares Insulæ duæ s. Aprosiades, & Gymnasides. *f. Aphrodisiada, sic dicta quod (ut ait Arist. lib.* περὶ θαυμασ. ἀκουσμάτων*) apud hos majori in pretio fœminæ sint, quàm viri. De Gymnasiis Plin. lib. 3. cap. 5.* Baleares funda bellicosas Græci Gymnasías dixere. *Diodor. Siculus lib. 6. cap. 1. Gymnasias dictas ait, quod æstate nudi, quasi palestritæ incedant.*

(4) *βάλλειν.* n. Græc. *Eod. mod. inf. lib. 18. cap. 10.*

(5) Undè ballista, quasi miss. & fundibalum. *Ità veteres lib. hìc, & lib. 18. cap. 10. & apud Aug. in Ps. 54. & Veget. lib. 1. cap. 16.* Teretes lapides de funda, vel de fustibalo, *& lib. 2. cap. 15.* Funditores, qui ad fundas, vel fustibalos- *& lib. 3. cap. 4.* Fustibalus fustis est longus. *Quare* fundibalum *omninò legendum, non* fundibulum.

(6) Cap. VII. Sic Sallustius de Sardin. *Qui citatur (ut superiori capite diximus) ab Agellio, & Non. ex lib. 2. Hist.*

(7) Sigæum prom—*σιγή. è Serv. Æn. 2. ad illud-* Sigæa igni freta lata reluc. *Ubi Codex Servi Vaticanus.* q. d. *σιγή.*

(8) Ut persequi navig. *Servius Æn. 5. ad illud*--Maleæque sequacibus undis, sequaces, *inquit*, id est, persecutrices.

(9) Pelorum prom. *Ex eod. Æn. 3. ad illud.* Rarescent claustra Pelori- *illud tamen* respiciens Aquilonem. *Oros. est lib. 1. cap. 2.*

(10) Pachynum. *Itèm è Serv. Æn. 3. ad v.* Projectaque saxa Pachyni, *& voces*, pinguis, & *aliena videbantur Chaconi, neque immeritò.*

(11) Lilybæum. *Ex Oros. ibid.*

Siciliæ, Solis Occasum intendens, vocatum ab ejusdem nominis Civitate, quæ ibi est sita.

7 [1] Borion promontorium Numidiæ vocatum, eo quòd Aquilonem intendat. Hoc Hipponem Rhegium posteà dictum, pro eo quòd sit æquore interruptum.

8 Calpe Hispaniæ promontorium.

CAPUT VIII.

De Montibus, cæterisque Terræ vocabulis.

1 MOntes sunt tumores terrarum altissimi dicti, quòd sint eminentes. Quidam autem propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

2 Mons Caucasus ab India usque ad Taurum porrectus, pro gentium, ac linguarum varietate quoquo versum vadit, diversis nominibus nuncupatur. Ubi autem ad Orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem: propter nivium candorem Caucasus nuncupatur. Nàm Orientali lingua Caucasum significat candidum, id est, nivibus densissimis candicantem. Undè & eum Scythæ, qui eidem monti junguntur, [2] Croacasin vocaverunt. Casim enim apud eos candor, sivè nix dicitur.

3 Mons Taurus à plerisque idem vocatur, qui & Caucasus.

4 Libanus mons Phœnicum altissimus, cujus meminerunt Prophetæ: [3] dictus à Thure, quia ibi colligitur, cujus ea pars, quæ est super eum ad Orientalem plagam respiciens, Antilibanus appellatur, id est, contra Libanum.

5 [4] Ararath mons Armeniæ, in quo Arca Historiæ post diluvium resedisse testantur. Undè & usque hodie ibidem lignorum ejus videntur vestigia.

6 [5] Acroceraunii montes propter altitudinem, & fulminum jactus vocati sunt. Græcè enim fulmen κέραυνος dicitur. Sunt autem inter Armeniam, & Iberiam incipientes à portis Caspiis usque ad fontem Tigridis fluvii.

7 Hyperborei montes Scythiæ dicti, quòd supra, id est, ultra eos flat Boreas.

8 [6] Riphæi montes in capite Germaniæ sunt à perpetuo ventorum flatu nominati. Nàm ῥιφὴ Græcè impetus, & ὁρμὴ dicitur, ἀπὸ τοῦ ῥίπτειν.

9 Olympus mons Macedoniæ nimiùm præcelsus, ità ut sub illo nubes esse dicantur. ([7] De quo Virgilius: -- Nubes excessit Olympus.) Dictus autem Olympus, [8] quasi Ololampus (id est, [9] quasi Cœlum) Hic mons Macedoniam dividit à Thracia.

10 [10] Athos mons Macedoniæ, & ipse altior nubibus, tantoque sublimis, ut in Lemnum umbra ejus pertendat, quæ ab eo LXXVI. millibus separatur.

Par-

(1) Borion prom. *Solin. cap.* 30. Borion promontorium, quod Aquilone cæditur, Græci advenæ sic vocaverunt. *Quæ vero sequuntur de Hippone, Rhegio posteà dicto, sunt quidem ex eod. Solino, sed non erant hujus loci, tantum abest, ut superioribus fuerint annectenda.*

(2) Cap. VIII. Croacasin. *Al. Graucasum. Vid. Plin. lib. 6. cap.* 18. *& Solin. cap.* 52.

(3) Libanus--dictus à thure. *Est n. Hebræis* לבונה *lebona, thus.*

(4) Ararath. *Ex Hieron. de Locis Hebraic. Gen. cap.* 8.

(5) Acroceraunii. *e Serv. Æn.* 2. *ad v.* Vicina Ceraunia juxta. *Et Georg.* 1. *ad v.* Alta Ceraunia telo dejicit.

(6) Riphæi montes. *è Serv. Geor.* 3. *ad illud*--Gens effræna virum Riphæo t. euro.

(7) De quo Virgilius: Nubes excessit Olympus. *Apud Maronem hæc nusquam sunt.*

(8) Olympus, quasi ololamp. *Ex eod. Æn.* 4. *ad illud.* Ipse Deum tibi m. c. d. Olympo.

(9) Quasi Cœlum. *Hoc Isidori profecto non est.*

() Athos--qui ab eo lxxvi. mill. *Ità Solin. cap.* 21.

11 (1) Parnasus mons est Thessaliæ juxta Bœotiam, qui gemino vertice est erectus in Cœlum. Hic in duo finditur juga, Cyrrham & Nissam, undè & nuncupatus, eo quòd in singulis jugis colebantur Apollo, & Liber. Hæc juga à duobus fratribus Citheron, & Helicon appellantur. Nàm Helicon dictus ab Helicone fratre Citheronis.

12 Itèm Ceraunii sunt montes Epiri, à crebris dicti fulminibus. Græcè enim fulmen κέραυνος dicitur.

13 Apenninus mons appellatus, quasi Alpes Pæninæ, quia Hannibal veniens ad Italiam easdem Alpes aperuit, undè & Virgilius: Alpes immittet apertas. Has enim Hannibal (2) post Bella Hispaniæ aceto rupit. Juvenalis: Et montem rupit aceto. Et indè loca ipsa quæ rupit Pæninæ Alpes vocantur.

14 Mons Ætna ex igne, & sulphure dictus; undè (3) & Gehenna. Constat autem hunc ab ea parte, qua Eurus, & Africus flat, habere speluncas plenas sulphuris, & usque ad mare deductas: quæ speluncæ recipientes in se fluctus ventum creant, qui agitatus ignem gignit ex sulphure, undè fit quod videtur incendium.

15 Pyrenæus & ipse à crebris fulminum ignibus nuncupatus. Græcè enim ignis πῦρ vocatur. Iste est, qui inter Galliam, atque Hispaniam, quasi de industria, munimentum interjacet.

16 (4) Solorius à singularitate dicitur, quòd omnibus Hispaniæ montibus solus altior videatur, sivè quòd Oriente Sole, antè radius ejus in eo, quàm ipse cernatur.

17 Calpe mons in ultimis finibus Occeani, qui dirimit Europam ab Africa, quem Atlantis finem esse dicunt. (5) De quo Lucanus: Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlantem. Atlas Promethei frater fuit, & Rex Africæ, à quo Astrologiæ Artem priùs dicunt excogitatam, ideoque dictus est sustinuisse Cœlum. Ob eruditionem igitur ejus disciplinæ, & scientiam Cœli nomen ejus in montem Africæ derivatum est, qui nùnc Atlas cognominatur, qui propter altitudinem suam, quasi Cœli machinam atque astra sustentare videtur.

18 Alpes autem propriè montes Galliæ sunt, de quibus Virgilius: Aërias Alpes. Et dicendo aërias, verbum expressit à verbo. Nàm (6) Gallorum lingua Alpes montes alti vocantur. Hæ sunt enim quæ Italiæ murorum exhibent vicem.

19 Colles sunt præminentiora juga montium, quasi colla.

20 Juga autem montium ex eo appellata sunt, quòd propinquitate sui jungantur.

21 Tumulus est mons brevis, quasi tumens tellus. Itèm (7) tumulus terra congesta, ubi nulla memoria est.

22 Valles sunt humilia loca quasi vulsa. Hìnc & convalles, depressa loca terrarum inter montes.

23 Campus est terrarum planities. Dictus autem campus, quòd bre-
vis

(1) Parnasus. *Serv. Æn.* 10. Parnasus mons est Thessaliæ juxta Bœotiam, qui in duo finditur juga, Citheronem Liberi, & Heliconem Apollinis, & Musarum, *itemque lib.* 7. Cyrrha autem, & Nysa Urbes sunt sub eisdem jugis sitæ.
(2) Post Bella Hispaniæ. *E Serv. Æn.* 10. *ad v.* Exitium magn. a. Alpes imm. ap.
(3) Undè & Gehenna. *Hoc quam vim habeat nescio.*
(4) Solorius. *Vid. Plin. lib.* 3. *cap.* 1.
(5) De quo Lucanus. *Lib.* 1.
(6) Nàm Gallorum lingua Alpes m. a. *è Serv. Æn.* 4. *ad illud.* Alpini Boreæ n. h. n. f. i. *At Festus.*-Album quod nos dicimus à Græco, quod est ἀλφὸν est appellatum—Sabini tamen Alpum dixerunt. Undè credi potest nomen Alpium à candore nivium vocitatum.
(7) Item tumulus terra congesta. *Deesse videtur aliquid. Serv. Æn.* 3. *ad v.* Fortè fuit juxta tumulus, &c. Hoc sermone, (*inquit*) & collem, & sepulchrum fuisse significat.

vis sit pedibus, nèc erectus ut montes: sed patens, & spatio suo porrectus, & jacens: undè & Græcè πεδίον dicitur. Sumpsit autem nomen ex Græca etymologia: [1] χαμαὶ enim Græci breve dicunt.

24 [2] Solum est omne, quod sustinet, à soliditate dictum scilicèt, undè & de mari Virgilius ait: Subtrahiturque solum.

25 Saltus sunt vasta, & sylvestria loca, ubi arbores exiliunt in altum.

26 [3] Fauces sunt angustorum locorum aditus inter duos montes, loca angusta, & pervia, dicta à faucium similitudine, quasi foces.

27 [4] Confrages loca, in quæ undique venti currunt, ac sese frangunt, ut Nævius ait: In montes ubi venti frangebant locum.

28 [5] Scabra sunt loca situ aspera, undè & scabies dicitur, à corporis asperitate.

29 [6] Lustra obscura latibula ferarum, & Luporum cubilia sunt, undè & Lupanaria lustra dicuntur, per contrarium videlicèt, quia parum illustrantur.

30 [7] Lucus est locus densis arboribus sæptus, solo lucem detrahens. Potest & à collucendo crebris luminibus dici, quæ ibi propter religionem gentilium, cultumque fiebant.

31 Deserta vocata, quia non seruntur, & ideò quasi deseruntur: ut sunt loca sylvarum, & montium contraria uberrimarum terrarum, quæ sunt uberrimæ glebæ.

32 Devia sunt loca secreta, & abdita quasi extra viam: ipsa sunt, & invia. Indè & [8] Aviaria secreta loca, & à via remota, aut tantùm adibilia avibus: undè est illud: Inculta rubent aviaria baccis.

33 [9] Amœna loca Verrius Flaccus dicta ait, eo quòd solum amorem præstent, & ad se amanda alliciant; Varro quòd sine munere sunt, nèc quidquam in his officii, quasi amunia; hoc est, sine fructu, undè & nullus fructus exolvitur. Indè etiam nihil præstantes, immunes vocantur.

34 [10] Aprica loca, quæ Sole gaudent, quasi ἄνευ φρίκης, id est, sine frigore, sivè quod sint aperto Cœlo.

35 Opaca verò loca, quasi operta Cœlo, aprico contraria.

36 [11] Lubricum dici (constat) locum, ab eo quòd ibi quis labitur: & lubricum dicitur, non quod labitur, sed in quo labitur.

37 [12] Æstiva sunt loca umbrosa, in quibus per æstatem vitant pecora Solis ardorem. Statius: Et umbrosi patuere æstiva Lycæi.

38 [13] Navalia sunt loca ubi naves

(1) χαμαὶ n. *Vid. sup. lib.* 12. *in voce* Camel. *&* *inf. lib.* 20. *cap.* 11. *in* Cama.
(2) Solum est, quod sustinet. *è Serv. Æn.* 7. *ad v.* Cereale solum. *Locus verò ab Isid. citatus Æn.* 5.
(3) Fauces sunt. *è Serv.* Ut bivias armato obsidam milite fauces. *Æn.* 11.
(4) Confrages. *Festus.* Conflages loca dicuntur, in quæ undique confluunt venti. *Nonius.* Confluges loca, in quæ diversi confluunt rivi.
(5) Scabra sunt loca s. a. *è Serv. ad v.* Scabra rubigine. *Georg.* 1. *Sed vox*, loca, *apud eum non legitur.*
(6) Lustra. *Idem Æn.* 1. *ad v.* Lustrabunt, convexa pol. d. s. p. Lustra, & ferarum cubilia, & lupanaria per contrarium dicimus, quia parum illustrantur.
(7) Lucus. *Idem ad v.* Lucus in Urbe fuit summ. *Æn.* 1. Lucus autem dicitur, quod non luceat, non quod sint ibi lumina causa Religionis.
(8) Aviaria. *Idem Georg.* 2. Aviaria secreta nemora, quæ aves frequentant.
(9) Amœna loca Varro. *Hic Verrius, & Varro, alter alterius sedem occupaverat, ut constat ex Festo, & Serv. Æn.* 6. *ad v.* Amœna vireta, *& Æn.* 5. *ad* Tartara habent—sed amœna piorum.
(10) Aprica loca. *e Serv. Æn.* 6. Trans pontum fugat, & terris immitt. apricis.
(11) Et lubricum dicitur non quod labitur. *Quod quidèm ad locum attinet: alioqui lubricum dicitur, & quod labitur, & in quo labimur. Serv. Æn.* 2. Lubricum dicitur, quod labitur, dùm tenetur, ut piscis: & in quo labimur, ut sese opposuit Salio per lubrica surgens. *Et Isidorus ipse lib.* x. Lubricus, ab eo quod labitur: *Quare nihil hic Opus ulla correctione: consentientibus præsertim libris omnibus tantum, qua de re sit sermo, attendisse oportuit.*
(12) Æstiva. *è Serv. Georg.* 3.
(13) Navalia. *Ex eodem Æn.* 11.

ves fabricantur. Hoc & [1] Textrinum vocatur.

39 [2] Statio est ubi ad tempus stant naves.

40 Portus ubi hyemant: [3] Importunum autem, ubi nullum refugium, quasi nullus portus.

41 [4] Portus autem locus est ab accessu ventorum remotus, ubi hyberna opponere solent. Et portus dictus à deportandis commerciis: hunc veteres à [5] bajulandis mercibus Bajas vocabant, illa declinatione à baja bajas, ut à familia familias.

42 [6] Littus est terra aquæ, & mari vicina. Et dictum littus, [7] quia fluctu eliditur, [8] vel quod aqua alluitur. [9] Cicero in Top. Littus est qua fluctus eludit.

43 Circumluvium locus, quem aqua circumluit. Alluvium consumptio riparum ex aquis.

44 Margo est pars cujuslibet loci, ut puta maris, undè & nomen accepit.

45 Maritima, quasi maris intima.

46 Ostia ab ingressu, & exitu fluminis dicta in mari.

47 Continens, perpetua terra, nèc ullo mari discreta: quam Græci ἤπειρον vocant.

CAPUT IX.

De Inferioribus Terræ.

1 SPecus est fossa sub terra, [10] quæ perspici potest: [11] σπήλαιον Græcè, spelunca Latinè.

2 Spiracula appellata omnia loca pestiferi spiritus, [12] quæ Græci χαρώνεια appellant, vel Acherontea. Etiam Varro spiraculum dicit hujuscemodi locum, & spiracula ex eo dicuntur loca, qua terra spiritum edit.

3 Hiatus præruptio terræ profunda, quasi itus: propriè autem hiatus est omnis oris apertio, translata à feris, quarum aviditas oris adapertione monstratur.

4 [13] Profundum propriè, quasi cujus porrò sit fundus: abusivè autem profundum, vel sursùm, vel deorsùm dicitur: ut, [14] Maria ac terras, Cœlumque profundum.

5 [15] Barathrum nimiæ altitudinis nomen est, & dictum barathrum, quasi vorago atra, scilicèt, à profunditate.

6 [16] Erebus inferorum profunditas, atque recessus.

Styx

(1) Hoc & Textrinum. *Serv. Æn. 2. ad v.* — Ædificant, sectaque in tex. abiete costas. Translatio (*inquit*) à navibus, ut Cicero: Navem tibi ædificatam esse Messanæ. Item intexunt, ut -- Bisdenas Italo texamus robore naves. *Ad hanc videtur textrini notionem respexisse Cicero lib. 4. act. 2. in Verrem dicens.* Insula, Judices, Melita est satis lato à Sicilia mari periculosoque disjuncta, in qua est eodem nomine Oppidum, quo iste numquam accessit, quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit. *Ludens, scilicèt, in voce ambigua.*

(2) Satio est. *è Serv. Æn. 2.*

(3) Importunum est. *Serv. Æn.* 11. Importunum autem est, quòd caret portu, id est, quiete, ubi nullus est portus.

(4) Portus autem locus ab acc. v. r. *Hæc ex margine assumpta credo. Sunt autem Virgilii verb. Æn.* 3. Portus ab accessu ventorum immotus--*Nèc minùs illa quæ sequuntur, quæ sunt ex* 3. *Georg.* Et stabula à ventis hyberno opponere Soli.

(5) A bajulandis mercibus Bajas. *Bajarum verò, quæ propè Cumas alia est ratio, dictæ n. à Bajo Ulyssis Socio illìc sepulto, ut ait Serv. Æn. 3. ad v.* Huc ubi delatus Cumæam accesseris Urbem. Silius—docet ille tepentes—Undè ferant nomen Bajæ, comitemque dedisse Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.

(6) Littus est terr. a. e. m. v. *Et quidem Servius modò littus definit terram aquæ vicinam, modò terram mari vicinam, quod utrumque inclusit Isidorus.*

(7) Quia fluctu eliditur. *Al. eluditur.*

(8) Vel quod aqua alluitur. *Al. adliditur.*

(9) Cic. qua fluctus eludit. *Al. elidit de quo lib. 2. cap. 30. Non est autem Ciceronis definitio, sed Aquilii.*

(10) Cap. IX. Specus--qua perspici p. *Nempè ab aspiciendo dicitur. De genere, & declinatione hujus nominis, vide Serv. ad verba Virg. Æn. 6.* Hic specus horrendum, *& Priscian. lib. 6.*

(11) Spelæa Græc. spelunc. lat. *è Serv. eclog.* 10.

(12) Quæ Græci χαρωνεῖα. *Galenus.* πολλάκις δὲ ἀπὸ τοῦ πνεύματος μόνου κατὰ τὴν εἰσπνοὴν ἡ βλάβη γίνεται, καθάπερ ἐν τοῖς χαρωνείοις ὠνομασμένοις χωρίοις.

(13) Profundum propriè. *è Serv. Æn. 2.*

(14) Maria ac terras, Cœlumque profund. verba Virg. *Æn.* 1.

(15) Barathrum nim. a. n. *è Serv. Æn.* 3. Obsidet, atque imo Barathri, &c.

(16) Erebus. *Ex eod. Æn.* 4.

7 [1] Styx ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ, id est, à tristitia dicta, eo quòd tristes faciat, vel quòd tristitiam gignat.

8 [2] Cocytus locus inferi: Cocytus autem nomen accepit Græca interpretatione, à luctu & gemitu.

9 [3] Tartarus, vel quia omnia illic turbata sunt, ἀπὸ τῆς ταραχῆς, vel quod est verius ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id est, à tremore frigoris, quod est algere, & rigere, scilicèt, quia luce, Soleque caret. Nàm nequè illic vapores sunt, qui ex Solis luce gignuntur, nequè flatus, qui ejusdem motibus incitantur, sed perpetuus stupor: ταρταρίζειν enim horrere, & tremere apud Græcos legitur. Illìc enim fletus, & stridor dentium.

10 [4] Gehenna est locus ignis, & sulphuris, quem appellari putant à valle Idolis consecrata, quæ est juxta murum Hierusalen, repleta olim cadaveribus mortuorum. Ibi enim Hebræi filios suos immolabant Dæmonibus, & appellabatur locus ipse Gehennon. Futuri ergò supplicii locus, ubi peccatores cruciandi sunt, hujus loci vocabulo designatur. Duplicem autem esse gehennam, & ignis, & frigoris (in Job legimus.)

11 [5] Inferus appellatur, eo quòd infrà sit. Sicùt autem secundum corpus, si ponderis sui ordinem teneant, inferiora sunt omnia graviora: ità secundum spiritum inferiora sunt omnia tristiora. [6] Undè & in Græca lingua origo nominis, quo appellatur Inferus, ex eo quod nihil suave habeat, resonare perhibetur. [7] Sicùt autem cor animalis in medio est, [8] ità & Infernus in medio terræ esse perhibetur. Undè & in Evangelio legimus: In corde terræ. Philosophi autem dicunt, quod Inferi pro eo dicantur, quòd animæ hìnc ibi ferantur.

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER DECIMUSQUINTUS.
DE ÆDIFICIIS, & AGRIS.

CAPUT PRIMUM.

De Civitatibus.

1 DE [9] Auctoribus conditarum Urbium plerumque dissensio invenitur: adeò ut ne Urbis quidem Romæ origo possit diligentèr agnosci. Nàm Sallustius dicit: Urbem Romam, sicuti ego accepi, condidere, atque habuere initio Trojani, & cum iis Aborigines. Alii dicunt ab Evandro, secundùm quod Virgilius: Tunc Rex Evandrus Romanæ Conditor arcis.

(1) Styx. ἀπὸ τοῦ στυγεροῦ. *Ex Serv. Æn. 6.*
(2) Cocytus. *Serv. Æn. 6.* Cocytus fluvius inferorum dictus ἀπὸ τοῦ κωκύειν, id est, lugere.
(3) Tartarus. *Ex eodem Æn. 6. ad illud.* Tum Tartarus ipse. Bis patet, &c.
(4) Gehenna. *Ex Hieron. in Matth. cap.* 10.
(5) Infernus--perhibetur. *Ex Aug. lib.* 12. *de Genes. ad litt. cap.* 34.
(6) Undè & in Græca ling. orig. n.--quod nihil suave. *Nempè ἅδης, quasi ἀηδής.*
(7) Sicùt autem cor animal. *Ex Hieron. in Jon. cap.* 2. *Qui locus restituendus ex hoc loco.*
(8) Ità infernus in medio terræ. *Serv. ad v.* Telluris petras subire. *Æn. 6.*
(9) Cap. I. De Auctoribus--errorem. *è Serv. Æn.* 7. *ad illud.* Nec Prænestinæ Fundator defuit Urbis.

cis. Alii à Romulo, ut: En hujus, nate, auspiciis illa inclyta Roma. Si igitur tantæ Civitatis certa ratio non apparet, non mirum si in aliarum opinione dubitatur. Undè nèc Historicos, nèc Commentatores varia dicentes imperitiæ condemnare debemus, quia antiquitas ipsa creavit errorem. Sanè quasdam, de quibus aut Sanctæ Scripturæ, aut Historiæ gentium certam originem referunt, paucis admodum verbis retexere oportet.

2 Primus ante diluvium Cain Civitatem Enoch ex nomine filii sui in [1] Naid condidit: quàm Urbem sola multitudine suæ posteritatis implevit.

3 [2] Primus post diluvium Nemrod Gigas Babylonem Urbem Mesopotamiæ fundavit. Hanc Semiramis Regina Assyriorum ampliavit, murumque Urbis bitumine, & cocto latere fecit. Vocabulum autem sumpsit à confusione: eo quòd ibi confusæ sint atque permixtæ linguæ ædificantium turrim.

4 [3] Judæi asserunt Sem filium Noë, quem dicunt Melchisedech, primùm post diluvium in Syria condidisse Urbem Salem: in qua Regnum fuit ejusdem Melchisedech. Hanc posteà tenuerunt Jebusæi: ex quibus, & sortita est vocabulum Jebus: sicque duobus nominibus copulatis, Jebus & Salem, vocata est Hierusalem, [4] quæ posteà à Salomone Hierosolyma, quasi Hierosolomonia dicta est. Hæc & corruptè à Poëtis Solyma nuncupata est, & postmodum ab Ælio Adriano Ælia vocitata est. Ipsa est Sion, quæ Hebraicè [5] speculatio interpretatur, eo quòd in sublimi constructa sit, & de longè venientia contempletur. Hierusalem autem pacifica in nostro sermone transfertur. (Oppida nobilia qui, vel quæ constituerunt)

5 [6] Dionysius qui & Liber pater, cùm Indiam victor perambulasset, Nysam Urbem ex suo nomine juxta Indum fluvium condidit, & quinquaginta millibus hominum adimplevit.

6 [7] Medus autem Ægæi filius Mediam construxit, undè & Regio ejus Mediæ nomen sortita est.

7 Persepolim Urbem caput Persici Regni [8] Perseus Danaës filius condidit famosissimam, confertissimamque opibus, [9] à quo & Persida dicta est.

8 [10] Ctesiphontem quoquè Parthi apud Parthiam condiderunt, in æmulationem Babyloniæ Urbis.

9 [11] Susis Oppidum Persidæ ajunt Memnonis Patrem constituisse. Dictum autem Susis, quòd immineat Susæ fluvio. Ibi est Regia Cyri lapide candido, & vario cum columnis aureis, & lacunaribus gemmisque distincta, continens etiam simulacrum Cœli, Stellis micantibus præsignatum, & cæte-

(1) In Naid condidit-*In o. l. permutatis litteris ex* Naid India *evaserat.* lxx. ἐξῆλθε δὲ κάϊν ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ, καὶ ᾤκησεν ἐν γῇ Ναὶδ κατέναντι τῶ ἐδέμ. *Et Joseph lib.* 1. *Antiq. cap.* 4. πολλὴν δὲ ἐπελθὼν γῆν ἱδρύεται μετὰ τῆς γυναικὸς κάϊν ναΐδα τόπον οὕτω καλούμενον. *Quod autem eo loco Hieronymus. Non alitèr interpretetur, nihil ad Isidorum, qui* lxx. *ut solet, secutus est. Adde quod idem Hieronymus in lib. de Locis Heb.* Naid, terra (*inquit*) in qua habitavit Cain. *Nisi* Edem *pro* India *cum Chachone mavis.*

(2) Primùs post dil. *Ex Oros. lib.* 2. *cap.* 6.

(3) Judæi Asser. *Ex Hieron. lib. de Locis Heb.*

(4) Quæ posteà à Salomone Hierosolym. *Idem dixit Euseb. lib.* 9. *de Præp. Evang.*

(5) Quæ Heb. speculatio. *S. o. l.* speculam. *Hieronymus.*

(6) Dionys--condidit. *Ex Eusebii Chron.*

(7) Medus autem Egæi filius. *Et Medeæ, ut ait Diodor. lib.* 5.

(8) Perseus Danaes. *Cum libri.* Athei, Athe, Audiæ, & Andiæ, *haberent, cur ipse sibi Isidorus non auxiliaretur, qui paullò-post Tarsum Ciliciæ à Perseo Danaes prole ædificatam dicit? Vid. Hygin. Fabul.* 275.

(9) A quo & Persida. *Ruffinus in Translatione Josephi Susan Persidæ Metrapolim vocat.*

(10) Ctesiphontem. *Plin. lib.* 6. *cap.* 26.

(11) Susis Oppidum. *Hæc Urbs, & Susis, & Susa, & Susæ à Hieronymo dicitur, Daniel cap.* 8. *&* 9. *de qua Plin. lib.* 6. *cap.* 27. Menonis Patrem *habent Gothici quos vidimus, non* fratrem, *ut impressi.*

tera humanis mentibus incredibilia.

10 Bactrum Oppidum Bactriani condiderunt ex proprio amne eum cognominantes, qui Bactrus vocatur.

11 [1] Carra Civitas Mesopotamiæ trans Edessam condita à Parthis, ubi quondam Romanus est Cæsus exercitus, & Crassus Dux captus.

12 Edessam Urbem Mesopotamiæ condidit Nembroth filius Chus, postquàm de Babylone migravit, in qua, & regnavit, quæ antè Arach cognominata est. [2] Ipse construxit, & Chalannen, quæ posteà verso nomine à Seleuco Rege dicta est Seleucia. [3] Philadelphiam Urbem Arabiæ condidit Raphaim, gens antiquissima, quàm interfecerunt filii Loth.

13 Seleucus unus ex pueris Alexandri post mortem ejusdem Alexandri occupato Regno Orientis, Urbem in Syria condidit, eamque ex Antiochi Patris sui nomine Antiochiam nuncupavit, & Syriæ caput instituit. [4] Ipse quoquè Laodiciam, & Seuliciam, ipse Apamiam, & Edessam Urbes construxit.

14 [5] Damascus Syriæ condita, & nuncupata à Damasco dispensatoris Abrahæ filio. Hæc antea in omni Syria tenuit principatum: Necdum enim florebant ibi Antiochia, Laodicia, & Apamia: quas Urbes post Alexandrum constructas esse cognoscimus. Hic est Damascus, quem Abraham futurum sibi hæredem dixerat, antequàm esset illi promissus Isaac.

15 [6] Gazam Oppidum Palæstinæ condiderunt Hevæi, in qua habitaverunt Cappadoces pristinis Cultoribus interfectis. Vocata autem Gaza, eo quòd ibi Cambyses Rex Persarum thesauros suos posuit, cùm Bellum Ægyptiis intulisset. Persarum enim lingua thesaurus Gaza nominatur.

16 Philistim Urbem condiderunt Allophyli: ipsa est Ascalon, de qua superius memoravimus: nuncupata ex nomine Cesloim, qui fuit nepos Cham, & filius Mesraim.

17 [7] Dor Urbs fuit quondam potentissima, & versa vice Stratonis turris: posteà ab Herode Rege Judææ in honorem Cæsaris Augusti Cæsarea nuncupata. In qua Cornelii domum Christi vidit Ecclesia, & Philippi ædiculas, & cubiculum quatuor Virginum Prophetarum.

18 Joppe Oppidum Palæstinæ maritimum, iidem Palæstini ædificaverunt, [8] ubi saxum ostenditur, quod vinculorum Andromedæ adhùc vestigia retinet: cujus Belluæ forma eminentior Elephantis fuit.

19 [9] Jericho à Jebusæis condita traditur, à quibus & nomen traxisse perhibetur, hanc subvertit Jesus. Pro qua extruxit aliam Ozam de Bethel ex Tribu Ephraim. Sed & hæc eo tempore, quo Hierusalem oppugnabatur à Romanis, propter perfidiam Civium capta, atque destructa est, pro qua tertia ædificata est Urbs, quæ hodiè usque permanet.

(1) Carra. *Ex Hier. de Locis Heb.*
(2) Ipse construxit, & Chalannen. *Quam eamdem esse, cum Ctesiphonte ait Hieronym. in Quæst. in Genes. & in Am. cap. 6. Vidend. idem in Locis Hebraicis.*
(3) Philadelph. *Ex eod. lib.*
(4) Ipse quoque Laodiciam. *Euseb. in Chron.* Seleucus Antiochiam, Seleuciam, Laodiciam, Apamiam, Edissam, Berœam, & Pellam Urbes condidit.
(5) Damascus. *Ex Hieron. in Quæst. in Genes.*
(6) Gazam. *Ex eod. in Locis Heb. & in Ezech. cap.* 40.
(7) Dor. *Ex Hieronym. in Epitaph. Paulæ. Sed locum Hieronym. in Palimpsesto relictum ab Isid. Braulio non expolivit.*
(8) Ubi saxum ostenditur. *Ex Solin. cap.* 47. *Ex quo restitutus est hic locus.*
(9) Jericho. *Ex Hier. de Locis Heb.*

20 Sichem Samariæ Urbem, quæ Latinè, & Græcè Sichima vocatur, ædificavit Emor, appellavitque eam nomine Sichem filii sui. (1) Ipsa est nùnc Neapolis, Civitas Samaritanorum.

21 Bethel Urbem Samariæ condiderunt Jebusæi, quæ priùs vocabatur Luza, sed postquàm dormiens ibi Jacob vidit scalam innitentem Cœlo, & dixit: Verè hic Domus Dei est, & Porta Cœli: hac ex causa nomen locus accepit Bethel, (2) id est, Domus Dei. Quandò autem ibi ab Jeroboam vituli aurei fabricati sunt, vocata est Bethaven, id est, Domus Idoli, quæ anteà vocabatur Domus Dei.

22 (3) Bethlehem Juda Civitas David, quæ mundi genuit Salvatorem, à Jebusæis condita fertur, & vocata primùm Ephrata. Quandò autem Jacob ibi pecora sua pavit, eidem loco Bethlehem nomen quodam vaticinio futuri imposuit, quod Domus Panis interpretatur propter eum Panem, qui ibi de Cœlo descendit.

23 (4) Chebron Civitas Judææ, quæ quondam vocabatur Arbe, condita est à Gigantibus ante septem annos, quàm ab eis. Tanis Urbs Ægypti conderetur. Ipsa est Arbe à numero ità vocata, quòd ibi tres Patriarchæ sepulti sunt, & quartus Adam. Ipsa est (5) & Mambre vocata ex uno amico Abrahæ.

24 (6) Samariam, à qua omnis Regio, quæ circa eam fuit, nomen accepit, Sennacherib Rex Assyriorum construxit, vocavitque Samariam, id est, custodiam, quia quandò Israël transtulit, Medos ibi Custodes constituit. Hanc obsidione captam Antiochus solo coæquavit. Quàm posteà Herodes à fundamentis instaurans, in in honorem Augusti, Augustam, id est, Sebastiam Græco sermone vocavit. Ibi siti sunt Elisæus, & Abdias Prophetæ, & quo major inter natos mulierum non fuit, Baptista Joannes.

25 Tiberiadem verò Herodes alius in Judæa in nomine Tiberii Cæsaris condidit.

26 (7) Tyrus Urbs Phœnicum condita à Phœnicibus fuit. Hæc est Civitas, ex qua aurum Regi Salomoni deferebatur, in qua optima purpura tingitur. Undè & Tyria dicitur nobilis purpura.

27 (8) Phœnices à rubro profecti mari, Sidonem Urbem opùlentissimam condiderunt: (9) quam à piscium copia Sidon appellaverunt. Nàm piscem Phœnices Sidon vocant. Ipsi etiam Tyrum in Syria: Ipsi Uticam in Africa, Hipponem, Leptim, aliasque Urbes in ora maritima condiderunt. Ipsi Thebas in Bœotia Duce Cadmo: ipsi postremò in ultima Orbis tendentes Urbem in Occeano construxerunt, eamque lingua sua Gades nominaverunt. Nàm mos erat antiquus Phœnicum gentis, multos simùl mercandi causa à domo proficisci, & cùm incolarum animos commercio rerum iis antè incognitarum sibi conciliassent: loca

(1) Sichem, ipsa est nùnc Neap. *Hier. ibid. & in Epitaph. Paulæ.*
(2) Beth. *Ex lib. de Locis Heb.*
(3) Bethlehem, &c. *Hier. in Prol. in Am.* Sex millibus abest à Sancta Bethlehem, quæ Mundi genuit Salvatorem. *Et in Epitaph. Paul.* Salve Bethlehem Domus Panis, in qua natus est ille Panis, qui de Cœlo descendit.
(4) Chebron. *Quomodò etiam scribit Hieronym. Al.* Hebron.
(5) Ipsa est, & Mambre. *Ex Q. in Gen. cap.* 35.
(6) Samariam, &c. *Vid. Hieronym. in Isai. cap.* 36.
(7) Tyrus. *Idem in cap.* 33.
(8) Phœnices. *Ex Justin. lib.* 18.
(9) Quàm à Piscium copia. *Vidi ego nummos Gadibus, quæ Phœnicum Colonia fuit repertos, quorum una in parte Herculis Sidoniorum Deus, in altera duo Pisces inerant.*

ca quæ condendis Urbibus idonea videbantur capere. Ex iis profecta, & Dido in littus Africæ Urbem condidit, & [1] Carthadam nominavit, quod Phœnicia lingua exprimit Civitatem novam: mox sermone verso Carthago est dicta: hanc Scipio delevit. Quæ autem nùnc est, posteà à Romanis condita est. [2] Carthago autem anteà Byrsa, post Tyrus dicta est, deindè Carthago.

28 [3] Memphim Civitatem Ægypti ædificavit Epaphus Jovis filius, cùm in secunda Ægypto regnaret. Hæc est Urbs ubi charta nascitur, ubi etiam optimi Mathematici fuerunt. [4] Nàm hanc Urbem magicis artibus deditam, pristini usque ad præsens tempus vestigia erroris ostendunt.

29 [5] Tanis Metropolis Ægypti, ubi Pharao fuit, & Moyses cuncta signa fecit, quæ in Exodo scribuntur. Hanc construxisse perhibentur Titanes, id est, Gigantes, & ex suo nomine nuncupaverunt.

30 [6] Heliopolis Urbs Ægypti, quæ Latinè interpretatur Solis Civitas, [7] sicùt LXX Interpretes arbitrantur. Ædificata est autem à filiis Israël, in qua [8] Petephres Sacerdos fuit, cujus meminit Ezechiël.

31 [9] Urbem Alexandriam condidit Alexander Magnus, cujus & nomen detinet. Hanc enim idem in terminis Africæ, & Ægypti constituit, & caput esse Regionis Ægypti jussit. Interjacet autem inter Ægyptum, & mare, quasi claustrum, importuosa. [10] Hæc est Urbs Ægypti Noo, posteà versa in Alexandriam.

32 Thebas Ægyptias condidit Cadmus, [11] quæ inter Ægyptias Urbes numero portarum nobiliores habentur, ad quas commercia Arabes undiquè subvehunt. Hìnc Regio Ægypti Thebais dicta est. Thebæ autem, & Bœotiæ sunt, & Ægyptiæ, uno tamen Auctore conditæ.

33 Ptolemais, & Berenice à Regibus Ægyptiis nominatæ, à quibus & ædificatæ fuerunt.

34 [12] Cæsaream Cappadociæ--

35 Tarsum Ciliciæ Danaes proles Perseus ædificavit. De qua Civitate fuit Paulus Apostolus: Natus, inquit, Tharso Ciliciæ. [13] Quidam etiam locus Indiæ Tharsis vocatur.

36 Seleuciam Isauriæ condidit Seleucus, qui & Antiochiam.

37 Ilus autem Apollinis filius in Phrygia Ilium condidit.

38 [14] Amazones Ephesum in Asia construxerunt.

39 Theseus vero Smyrnam construxit, quæ Homero Poëtæ Patria exti-

(1) Carthadam nominavit. *è Solin. cap. 40. & Carthaginem à Cartha dictam ait etiam Serv. Æn. 4. ad illud.* Carthago, aut antiqua Tyros.

(2) Carthago autem anteà Byrsa. *è Serv. ibid. Virgilius Æn. 1.* Mercatique Solum f. d. n. Byrsam.

(3) Memphim--regnaret. *Verba sunt Eusebii in Chronico.*

(4) Nàm hanc Urbem. *Ex Hieron. in Isai. cap. 19.*

(5) Tanis. *Ex eod. in Is. cap. 3.*

(6) Heliopolis. *Ex eod. in lib. de Locis Heb. in* On.

(7) Sicùt lxx Interpretes. *Sic n. illi Exod. 1. καὶ ᾠκοδόμησαν (filii Israël) πόλεις ὀχυρὰς τῷ φαραῷ, τήν τε πιθῶ, καὶ ῥαμεσσῆ, καὶ ὤν, ἥ ἐστιν ἡλίου πόλις. Sed verba hæc καὶ ὤν, ἥ ἐστιν ἡλίου πόλις. Neque in Hebrais, neque in Latinis libris leguntur.*

(8) Petephres. *Sìc etiam Hieronymus. Vulgat.* Puthiphares. *Quam varietatem Hebraica scriptura vocabulis destituta sæpè creat.*

(9) Urbem Alexan. *Ex Hegesipp. lib. 4. cap. 27. Vid. Strab. lib. 17.*

(10) Hæc est Urbs Ægypti, &c. *Hieronym. in Epitaph. Paulæ.* Et Urbem Noo, quæ posteà versa est in Alexandriam.

(11) Quæ inter Ægyptias Urbes num. port. *Ex Solin. cap. de Ægypt. 45.*

(12) Cæsaream Cappadociæ. *Post hæc verba lacuna est in melioribus lib. ineptissimè à recentioribus expleta.*

(13) Quidam locus Indiæ Tharsis vocatur. *Ità proculdubio legendum, non* Tarsus. *Hieron. Is. 66.* Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, & ut ajunt, Indiæ Regio est, licèt Josephus littera commutata Tarsum putet nuncupari pro Tharsis, Urbem Ciliciæ, ad quam Jonas de Joppe fugiens ire cupiebat. *Rursusque Ep. 133. Reprehendit Josephum, quod Tarsum, & Tharsin eamd. esse putet.*

(14) Amazones Ephesum. *è Solin.*

titit, & [1] Smyrna vocata, quòd ejus campos Hermus fluvius secat.

40 Dioscoriam Colchorum Urbem [2] Amphytus, & Tilchius aurigæ Castoris, & Pollucis fabricaverunt, ex eorum nomine eam cognominantes. Nàm Castor, & Pollux Græcè Διόσκουροι appellantur.

41 [3] Nicomedia, à Nicomede Rege Bithyniæ ædificata est.

42 [4] Bithynia condita à Phoenice, quæ primùm Mariandyna vocabatur.

43 [5] Constantinopolim Urbem Thraciæ Constantinus ex nomine suo instituit, solam Romæ meritis, & potentia adæquatam. Hæc [6] condita primùm à Pausania Rege Spartanorum, & vocata Bizantium, [7] vel quod tantùm pateat inter Adriaticum mare, & Propontidem, vel [8] quod sit receptaculum terræ, marisque copiis. Undè & eam Constantinus aptissimam condere judicavit, ut receptaculum sibi terra, marique fieret. Undè & nùnc Romani Imperii sedes, & totius caput est Orientis, sicùt Roma Occidentis.

44 Epirus Thraciæ condita est à Pyrrho, & cognominata.

45 Athenas in Hellade Cecrops condidit, & ex suo nomine Cecropiam nominavit, [9] hanc Amphyction, qui in Græcia tertius post Cecropem regnavit, Minervæ sacravit, & nomen Civitati Athenas dedit. Nàm Minerva Græcè Αθήνη dicitur: undè & Minervam Græci inventricem multarum artium asserunt, [10] quia & litteræ, & artes diversorum studiorum, & ipsa Philosophia veluti Templum Athenas habuerunt.

46 Corinthum in Achaja [11] condidit Corinthus Orestis filius. Hanc Græci Corintheam vocant, hoc est, administrationem Reipublicæ.

47 Thebas Bœotiæ Cadmus veniens à Phœnicibus condidit, Thebis Ægyptiis priùs ab eo constructis.

48 Mycenas----

49 Lacedæmonia condita à Lacedæmone Semeles filio.

50 Sparta à Sparto filio Phoronei vocata, qui fuit filius Inachi. [12] Ipsam autem esse Spartam, quam & Lacedæmoniam Civitatem, atque indè Lacedæmonios Spartanos dici.

51 [13] Achaja ab Achæo constructa.

52 [14] Pelops, qui apud Argos regnavit, Peloponensem Urbem condidit.

53 [15] Cecrops in Insula Rhodo Rhodum ædificavit.

54 [16] Carpathus Coum.

55 Æos Typhonis filius Paphum. An-

(1) Smyrna vocata. *Idem sup. lib. 13. cap. 21.*

(2) Amphytus, & Tilchius. *Plin. lib. 6. cap. 5. Ammian. lib. 22. & Solin.* Circius *verò qui in plerisque libris est, ex* Tilcius, *quod etiam in Codice Plinii Ecclesiæ Toletanæ legitur, fluxit.*

(3) Nicomedia à Nicomede. *Euseb. in Chron.* Nicomedes Rex Bithyniæ Astacum Urbem amplians Nicomediam nuncupavit.

(4) Bithynia cond. *Idem Euseb.* Bithynia condita à Phœnice, quæ priùs Mariandyna vocabatur.

(5) Constantinopolim. *Ex Oros. lib. 7. cap. 28. Totidem ferè verbis.*

(6) Condita primùm à Pausania. *Ex Justin. lib. 9.*

(7) Vel quod tantum pateat. *Vid. Plin. lib. 4. cap. 11. Solin. & Cappell. Neque tamen adhùc de Etymologia liquebit.*

(8) Vel quod sit receptaculum, &c. *Ex Justin. lib. 9.*

(9) Hanc Amphyction--dedit. *Ex eod. lib. 2.*

(10) Quia & litteræ--habuerunt. *Ex eod.*

(11) Condidit Corinthus Orestis filius. *Strabo conditam ait à Sysipho, & Corcyram primo vocatam, deindè Ephyren. ab Ephyre Occeani filia, postremò eversam, & instauratam à Corintho Orestis filio.*

(12) Ipsam autem esse Spartam, &c. *Ex Oros. lib. 1. cap. ultim.*

(13) Achaja ab Achæo. *Ex Euseb. Chronic.*

(14) Pelopsque a. A. r. Peloponensem. *Euseb.* Pelops apud Argos regnavit annos LIII. à quo Peloponesus vocata.

(15) Cecrops. *Sic o. l. Sed* Cercapus *malim, cujus filii Lindum, Talyson, & Camiron condidere.* Λίνδος, *autem (ait Stephan.)* πόλις ἐν ῥόδῳ κερκάφου τοῦ ἡλίου, καὶ κυδίππης τῆς ὀρχίμου θυγατρός. *Vid. Strab. lib. 14. & Diodor. lib. 11.*

(16) Carpathus Coum. *Hæc integra non sunt, suppleri autem ex Diodoro, & Stephano possent ità:* Carpathum Joclus, Merops Coum.

56 Angæus Lycurgi filius Samum.

57 [1] Dardanus autem condidit Dardaniam.

58 [2] Thessalonicam Thessalus Græci filius ædificavit, in qua etiam regnavit

59 [3] Brundisium construxerunt Græci. Brundisium autem dictum est Græcè, quod brunda caput cervi dicatur:sic est enim,ut & cornua videantur, & caput, & lingua in positione ipsius Civitatis.

60 [4] In Italia autem à Jano Janiculum, à Saturno Saturnia, atque Latium conditum, & quod ibi fugiens latuisset, cognominatum.

61 [5] Ab Hercule in Campania Pompeja, qui victor ex Hispania pompam boum duxerat.

62 Æneas autem post excidium Trojæ in eamdem Italiam veniens, ab uxoris nomine Lavinium condidit.

63 Ascanius verò relicto Laviniæ Novercæ suæ Regno, Albam Longam ædificavit. Alba autem vocata propter colorem suis: Longa, quia longum Oppidum est juxta prolixitatem collis, in quo sita est. Ex hac etiam Urbe Reges Albanorum appellari cœperunt.

64 [6] Capuam Capys Sylvius Rex Albanorum Construxit, appellatam nomine Conditoris: licèt & sint, qui dicant à capacitate eam Capuam dictam, quòd ejus terra omnem vitæ fructum capiat: alii à locis campestribus in quibus sita est. Est autem caput Urbium Campaniæ, inter tres maximas Romam, Carthaginemque numerata, ex qua & Provincia Italiæ Campania dicta est.

65 Romulus cum interfecto apud Albam Amulio, Avum Numitorem in Regnum restituisset, in eum locum, ubi nùnc Roma est, devenit, ibique sedes posuit, mœnia construxit, Urbemque ex nomine suo Romam vocavit. Hanc autem antè Evander dicitur condidisse, undè est illud: Tùnc Pater Evandrus Romanæ Conditor arcis.

66 Ancus Martius ex filia Numæ Pompilii natus hic Urbem in exitu Tyberis condidit, quæ & peregrinas merces exciperet, & hostem moraretur, quam ab ipso situ Ostiam appellavit.

67 [7] Galli quidam intestina discordia, & assiduis dissensionibus suorum permoti, sedes novas quærentes Italiam profecti sunt, sedibusque propriis Thuscis expulsis, Mediolanum, atque alias Urbes condiderunt. [8] Vocatum autem Mediolanum, ab eo quòd ibi sus medio lanea perhibetur inventa.

68 Historiis placet à Messappo Græco Messappiæ datam originem versa postmodùm in nomen Calabriæ, quam in exordio Oenotri frater Peucetius Peucetiam nominaverat.

69 [9] Manto Tiresiæ filia post interitum Thebanorum dicitur delata in

(1) Dardanus c. Dardaniam. *Ex Euseb. Chron.*
(2) Thessalonicam Thessalus. *Thessaliam velim, nàm Thessalonicam à Cassandro conditam, ait Stephanus.*
(3) Brundisium. βρένδον, ἔλαφον; *hoc est, cervum significare Auctor Hesychius. Et* βρένδιον, *ut ait Stephanus, sivè* βρεντέσιον, *ut est apud Strabonem caput cervi à Messapiis dicebatur.*
(4) In Italia autem à Jano Janicul. *è Solin. cap. de Italia.*
(5) Ab Herc. i. C. Pompeja. Pompeii. *Apud Solin. ibid.* Pompeja *apud Strabon. lib.* 5.
(6) Capuam Capys. *Servius Æn.* 10. *ad illud.* Et Capys, hinc nomen Campanæ ducitur Urbi—Iste quidem dicit à Capy dictam esse Campaniam, sed Livius vult à locis campestribus dictam, in quibus sita est.
(7) Galli quidam intestina discordia. *Ex Livii lib.* 5.
(8) Vocatum autem Mediol. ab eo quod ibi sus. *Claudianus de Nuptiis Honorii:* Jàm Ligurum terris spumanti pectore Triton appulerat, lassosque fretis extenderat Orbes, continuò sublime volans ad mœnia Gallis condita lanigeræ suis ostentantia pellem pervenit. *Visitur etiam nùnc sus marmorea in Mediolanensi Curia. Al.* media lanea.
(9) Manto Tiresiæ filia. *è Serv. Æn.* 10. *ad illud.* Fatidicæ Mantus; & T. f. amnis.

in Italiam Mantuam condidisse. Est autem in Venetia, quæ Gallia Cisalpina dicitur. [1] Et Mantua dicta, quòd inanes tuetur.

70 Parthenopia à Parthenope Virgine quadam illìc sepulta, Parthenopea appellata, quod Oppidum posteà Augustus Neapolim esse maluit.

71 Ad promontorium Leucaten, in quo Actii Apollinis Templum fuit, bellum Augustus contra Antonium gessit. Quo victo, Urbem in Actiaco sinu condidit, quam à victoria Nicopolim appellavit.

72 [2] Phalantus Partheniorum Dux Parthenios constituit.

73 Taras Neptuni filius fuit, à quo Tarentum Civitas, & condita & appellata est.

74 [3] Cùm Cyrus maritimas Urbes Græciæ occuparet, & Phocenses ab eo expugnati omnibus angustiis premerentur, juraverunt, ut profugerent quàm longissimè ab Imperio Persarum, ubi ne nomen quidèm eorum audirent: [4] atque ità in ultimos Galliæ sinus navibus profecti, armisque se adversus Gallicam feritatem tuentes, Massyliam condiderunt, & ex nomine Ducis nuncupaverunt. Hos [5] Varro trilingues esse ait: quòd & Græcè loquantur, & Latinè, & Gallicè.

75 Narbonam, & Arelatum, & Picavium Coloni proprii condiderunt.

76 Burdegalim appellatam ferunt, quòd Burgos Gallos primùm Colonos habuerit, quibus anteà cultoribus adimpleta est.

77 Tarraconam in Hispania Scipiones construxerunt: ideò caput est Tarraconensis Provinciæ.

78 [6] Cæsaraugusta Tarraconensis Hispaniæ Oppidum à Cæsare Augusto & situm & nominatum, loci amœnitate, & deliciis præstantius Civitatibus Hispaniæ cunctis, atque illustrius, florens Sanctorum Martyrum sepulturis.

79 Afri sub Hannibale maritima Hispaniæ occupantes, Carthaginem Spartariam construxerunt, quæ mox à Romanis captat, & Colonia facta, nomen etiam Provinciæ dedit. Nùnc autem à Gotthis subversa, atque in desolationem redacta est.

80 [7] Saguntum Græci ex Insula Zacyntho profecti in Hispaniam condiderunt, quam Afri posteà bello impetitam deleverunt.

81 [8] Emeritam Cæsar-Augustus edificavit, postquàm Lusitaniam, & quasdam Occeani Insulas cepit, dans ei nomen ab eo quòd ibi Milites Veteranos constituisset. Nàm emeriti dicunt Veterani, solutique militia.

82 Olyssipona, ab Ulysse est condita, & nuncupata: [9] quo loco, sicùt Historiographi dicunt, Cœlum à terra, & maria distinguuntur à terris.

83 Hispalim Cæsar Julius condidit, quam ex suo nomine, & Romæ Urbis vocabulo Juliam Romulam nun-

(1) Et Mantua dicta, quòd inanes tuetur. *Sic veteres lib. & rectè fortassè. Nàm lib. 4. Maniam morbum ab inanitate dictam dixit,* quam Græci *μανίαν vocant, & manè, quasi μανὸν, id est, rarum, & vacuum. Id autem pulchrè convenit cum Historia de Mantone fatidica eo confugiente.* Manes *siquis malit, molesti non erimus.*
(2) Phalantus Taras. *Vid. Serv. Æn.* 3. Hic genus Herculei si vera est fama Tarenti
(3) Cum Cyrus. *Eadem Ammian. Marcell. lib.* 15.
(4) Atque in ultimos condiderunt. *Ex Justin. lib.* 43.
(5) Hos Varro triling. *e. a. Ex Hier. Prolog. lib.* 2. *in Epist. ad Galat.*
(6) Cæsaraugusta--sepulturis. *Abest totum hoc à libro Card. Sirleti, & uno ex Toletanis.*
(7) Saguntum. *Ex Hieronym. lib.* 2. *in Ep. ad Galat.*
(8) Emeritam Cæsar-August. *Dion. lib.* 53.
(9) Quo loco sicùt Historiog. *Plin. lib.* 4. *cap.* 21. Excurrit deindè in altum vasto cornu promontorium, quod alii Artabrum appellavere, alii Magnum, multi Olyssiponense ab Oppido terras, maria, Cœlum disterminans. *Eadem propè Solinus, & Capella, qua nimis arctavit Isidorus.*

nuncupavit. [1] Hispalis autem à situ cognominata est, eo quòd in solo palustri suffixis in profundo palis locata sit, ne lubrico, atque instabili fundamento cederet.

84 Gades Oppidum à Pœnis conditum, qui etiam Carthaginem Spartariam condiderunt.

85 [2] Septa Oppidum à montibus septem, qui à similitudine Fratres vocati Gaditano imminent freto.

86 Tingis Civitatis, [3] & Lixis Antheus auctor est, quem Hercules fertur luctæ certamine superatum interfecisse. Lix autem à Lixo flumine Mauritaniæ nuncupata, ubi Anthæi Regia fuit, & Sala quod immineat Salæ flumini.

87 Cæsaream Mauritaniæ Oppidum Juba Rex Maurorum in honorem Cæsaris-Augusti condidit, quàm ex ejus nomine Cæsaream appellavit, sicùt Herodes aliam Cæsaream in Palæstina, quæ nùnc Urbs est clarissima.

88 [4] Icosium Cæsariensis Mauritaniæ Oppidum, Hercule illic transeunte, viginti à comitatu ejus discedentes construxerunt, ac ne quis imposito à se nomine privatìm gloriaretur, de condentium numero Urbi Icosio nomen est datum.

89 [5] Cyrene Regina fuit Libyæ, quæ ex suo nomine Civitatem Cyrenem condidit, à qua & Libyam Cyrenensem vocavit.

CAPUT II.

De Ædificiis publicis.

1 Civitas [6] est hominum multitudo societatis vinculo adunata, dicta à Civibus, id est, ab ipsis incolis Urbis, pro eo quòd plurimorum consciscat, & contineat vitas. Nàm Urbs ipsa mœnia sunt: Civitas autem non saxa, sed habitatores vocantur.

2 Tres autem sunt societates: Familiarum, Urbium, Gentium.

3 Urbs vocata ab Orbe, quod antiquitùs Civitates in Orbem fiebant, [7] vel ab urbo parte aratri, quo muri designabantur, undè est illud: [8] Optavitque locum Regnò, & concludere sulco. Locus enim futuræ Civitatis sulco designabatur, id est, aratro. [9] Cato: Qui Urbem, inquit, novam condet, Tauro & Bacca aret, ubi araverit, murum faciat, ubi portam vult esse, aratrum sustollat, & portet, & portam vocet. Ideò autem Urbs aratro circumdabatur dispari sexu juvencorum propter commixtionem familiarum, & imaginem serentis, fructumque reddentis. [10] Urbs autem aratro conditur, aratro evertitur. Undè Horatius: Imprimeretque muris hostile aratrum.

4 Oppidum quidam ab oppositione murorum dixerunt: alii ab opibus recondendis, eo quòd sit munitum,

(1) Hispalis--eo quod in solo palust. *Nihilo certiora proferunt alii.*
(2) Septa Oppid—*Septem montium fratrum meminere Plin. lib. 5. cap. 2. & Capella—Ptolemæus quoquè* ἑπτάδελφους *eos vocat.*
(3) Et Lixis. *Hæc à Solino quoquè* Lix, *à Plinio* Lixos, *ab aliis* Lixa *dicitur.*
(4) Icosium. *è Solin. cap. de Mauritania.*
(5) Cyrene Regina f. lib. *Serv. Æn.* 4. Cyrene, & Barce Reginæ fuerunt, quæ singulis dederunt Civitatibus nomina.
(6) Cap. II. Civitas est. *Aug.* 15. *de Civit. cap.* 8. Civitas nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis vinculo colligata.
(7) Vel ab urbo. *Varr. lib.* 4.
(8) Optavitque locum. *Virg. Æn.* 1. Pars soptare locum tecto, *&* concludere sulco. *Idem. lib.* 3. Optavitque locum Regno, nondum Ilium, & arces: hæc conjunxit *Isid.*
(9) Cato, qui Urbem. *Hunc locum innuere videtur Servius lib. 5. Æn. Ad illud* Urbem designat aratro. *Vidend. Varr. lib. 4. de Ling. Lat.*
(10) Urbs autem aratro cond. aratro evert. *Acron ad locum Hor.* Condendis, atque evertendis Civitatibus hæc consuetudo fuit, ut aratro fierent. *Et Cajus tit. de Usufruct.* Carthagini eversæ aratrum impressum ait.

tum, alii quod sibi in eo conventus habitantium opem det mutuam contra hostem. Nàm primùm homines tanquàm nudi, & inermes, nèc contra belluas præsidia habebant, nèc receptacula frigoris, & caloris, nèc ipsi inter se homines ab hominibus satis erant tuti. Tandem naturali sollertia speluncis, sylvestribusque tegumentis tuguria sibi, & casas virgultis, arundinibusque contexuerunt, quo esset vita tutior, ne iis qui nocere possent, aditus esset. Hæc est origo Oppidorum, quæ quòd opem darent, idcircò Oppida nominata dixerunt. Oppidum autem magnitudine, & mœnibus discrepat à Vico, & Castello, & Pago.

5 Civitates autem, aut Coloniæ, aut Municipia, aut Vici, aut Castella, aut Pagi appellantur.

6 Civitas propriè dicitur, quam non advenæ, sed eodem innati solo condiderunt. Ideoque Urbes à propriis Civibus conditæ, Civitates non Coloniæ nuncupantur.

7 Colonia verò est, quæ defectu indigenarum novis cultoribus adimpletur. Undè & Colonia à cultu agri est dicta.

8 Municipium est, quod manente statu Civitatis jus aliquod minoris, aut majoris officii à Principe impetrat. Dictum autem municipium à muniis, id est, officiis, quòd tantùm munia, id est, tributa debita, vel munera reddant. Nàm liberales, & famosissimæ causæ, & quæ ex Principe proficiscuntur, ibi non aguntur. Hæc enim ad dignitatem Civitatum pertinent.

9 Vici, & Castella, & Pagi ii sunt, quæ nulla dignitate Civitatis ornantur, sed vulgari hominum conventu incoluntur, & propter parvitatem sui majoribus Civitatibus attribuuntur.

10 (1) Vicus autem dictus à vicinis tantùm habitatoribus, vel quod vias habeat tantùm sine muris. Est autem sine munitione murorum; licèt & Vici dicantur ipsæ habitationes Urbis. Dictus autem Vicus, eo quòd sit vice Civitatis, vel quòd vias habeat tantùm sine muris.

11 Castrum Antiqui dicebant Oppidum loco altissimo situm, quasi casam altam, cujus pluralis numerus castra, diminutivum Castellum est: sivè quòd castrabatur licentia inibì habitantium, nè passìm vaga hosti pateret.

12 Pagi sunt apta ædificiis loca, inter agros habitantibus. Hæc & Conciliabula dicta à conventu, & societate multorum in unum.

13 Compita sunt, ubi usus est conventus fieri rusticorum, & dicta Compita, quia multa loca in agris eodem competunt, & quo convenitur à rusticis.

14 Suburbana sunt circumjecta Civitatis ædificia, quasi sub Urbe.

15 Mœnia sunt muri Civitatis, dicta ab eo quod muniant Civitatem, quasi munimenta Civitatis, id est, tutamenta.

16 Munium autem dictum, quasi manu factum: sic & muri à munitione dicti, quasi muniti, quòd muniant, & tueantur interiora Urbis. Mœnia autem duplicem habent significationem. Nàm interdùm mœnia abusivè dici (solent) omnia ædificia publica Civitatis, ut: Dividimus muros, & mœnia pandimus Urbis. Propriè autem Mœnia sunt tantùm muri. Mu-

(1) Vicus à vicinis t. h. Ità imp. ab ipsis tantum habitationibus. *Gotth. Placuit editor. Scriptura quia paullo-post ipsas habitationes vicos dici affirmat.*

17 Murus autem turribus, propugnaculisque ornatur.

18 Turres vocatæ, quod teretes sint, & longæ.

19 Teres enim est aliquid [1] rotundum cum proceritate; ut columna. [2] Nàm quamvis quadratæ, aut latæ construantur, procul tamen videntibus rotundæ existimantur: ideò quia omne cujusque anguli simulacrum per longum aëris spatium evanescit, atque consumitur, & rotundum videtur.

20 Propugnacula pinnæ murorum sunt, dicta qua ex his propugnatur.

21 Promurale verò, eo quòd sit pro munitione muri. Est enim muro proximum, id est, ante murum.

22 [3] Porta dicitur, qua potest, vel importari, vel exportari aliquid. Propriè autem porta, aut Urbis, aut Castrorum vocatur, sicùt superiùs dictum est. Vicus, ut prædictum est, ipsæ habitationes Urbis sunt, undè & vicini dicti. Viæ ipsa spatia angusta, quæ inter Vicos sunt.

23 [4] Plateæ perpetuæ, ac latiores Civitatum viæ sunt, juxta proprietatem linguæ Græcæ à latitudine nuncupatæ: πλάτος enim Græci latum dicunt.

24 Quintana pars plateæ quinta est, qua carpentum progredi potest.

25 Cloacæ dictæ, quòd iis percolantur aquæ. Has primùm Romæ fecisse dicunt Tarquinium Priscum, ut quotiens pluviarum inundatio existeret, per eas aquæ extra Civitatem emitterentur, ne maximis, perpetuisque tempestatibus planitiem, vel fundamenta Urbium strages aquarum subverteret.

26 [5] Imboli, vel quia subvolamina sunt, vel quia sub iis ambulant: sunt enim porticus hìnc inde platearum.

27 [6] Forus est exercendarum litium locus, à fando dictus, sivè à Phoroneo Rege, qui primus Græcis leges dedit. Hæc loca, & [7] Prorostris vocantur, ideò quod ex Bello Punico captis navibus Carthaginensium, rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, ut esset hujus insigne victoriæ.

28 Curia dicitur, eo quòd ibi cura per Senatum de cunctis administretur.

29 Prætorium, eo quòd ibi Prætor [8] sedeat ad discutiendum.

30 Gymnasium generalis est exercitiorum locus: tamen apud Athenas locus erat, ubi discebatur Philosophia, & sapientiæ exercebatur studium. Nàm γυμνάσιον Græcè vocatur, quod Latinè exercitium dicitur, hoc est

(1) Teres est aliquid rotund. *Serv. Æn. 6.* Teres est rotundum aliquid cum proceritate. *Et eclog. 8.* Teres est oblongum, & rotundum, ut columna.

(2) Nàm quamvis quadratæ. *Locus ex Lucret. lib. 4.* Quadratasque procùl turres cum cernimus Urbis: Propterea fit uti videantur sæpè rotundæ Angulus obtusus, &c.

(3) Porta dicitur, qua potest, &c. *Serv. Æn. 1.* Omnis exitus porta dicitur, quasi qua potest, vel importari, vel exportari aliquid.

(4) Plateæ. *Aug. in Ps. 118. Serm. 10.*

(5) Imboli. *Sic Vet. libri puto legendum* emboli, & subvolamina-*significarique illa, quæ Asconius in divinat.* provolantia tabulata *dixit. Notum quid* ἔμβολον *sit apud Græcos.*

(6) Forus est exercendarum litium locus. *Qui Isidorum de Genere hujus nominis audacter accusarunt, ipsi se deridendos præbuerunt. Charisius lib. 1.* Forum neutro genere dicimus locum rebus agendis destinatum, aut cum commercium significamus: Lucil. quum illa fora itant. Masculinè autem tabulata navium, & semper pluralitèr, quamvis Gellius fora navium neutralitèr dixerit, & Lucilius negotiorum forum masculinè extulerit, lib. 3. Forus olim ornatus lucernis. *Et Victorin. in lib. de Orthog.* Fores status, tàm in fore, quàm in navi, & torculari. *Quod verò ad etymol. attinet, quoniam semel toto hoc de genere diximus, tantùm monebo, ne has quidem contemnendas videri: Nàm cur non forum à fando, sivè* ἀπὸ τοῦ φῶ *cum* ἀγορὰ ἀπὸ τοῦ ἀγορεύειν. *In Phoronei verò mentione diligens quædam negligentia est communis Isidoro cum aliis gravissimis Auctoribus.*

(7) Rostra vocantur. *Ità etiam lib. 18. cap. 15.*

(8) Sedeat ad discutiendum. *Al.* Ad disputandum. *f.* ad disceptandum. *Ut lib. 9. cap. 4. & lib. 18. cap. 15.* Judex dictus, quod jure disceptet.

est meditatio. Sed & balnea, & loca cursorum, & athletarum gymnasia sunt, eo quod illìc omnes in suæ artis studio exercitentur.

31 Capitolium Romæ vocatum, eo quod fuerit Romanæ Urbis, & Religionis caput summum. Alii ajunt: cùm Tarquinius Priscus Capitolii fundamenta Romæ aperiret, in loco fundamenti caput hominis litteris Thuscis notatum invenit, & proindè Capitolium appellavit.

32 Arces sunt partes Urbis excelsæ, atque munitæ: (1) nàm quæcumque tutissima Urbium sunt, ab arcendo hostem arces vocantur: undè & arcus, & arca.

33 (2) Circum Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quod ibi circum metas equi currant.

34 (3) Theatrum autem à spectaculo nominatum, ἀπὸ τῆς θεωρίας quod in eo Populus stans desupèr, atque spectans, ludos scenicos contemplaretur.

35 Amphitheatrum verò vocatum, quod ex duobus sit theatris compositum: nàm amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatri est, semicirculi figuram habens.

36 (4) Labyrinthus est perplexis parietibus ædificium, qualis est apud Cretam à Dædalo factus, ubi fuit Minotaurus inclusus, in quo si quis introierit sine glomere lini, exitum invenire non valet: cujus ædificii talis est situs, ut aperientibus fores tonitruum intùs terribile audiatur. Descenditur centenis ultra gradibus, intùs simulacra, & monstrificæ effigies, in partes diversas transitus innumeri per tenebras, & cætera ad errorem ingredientium facta, ità ut de tenebris ejus ad lucem venire impossibile videatur. Quatuor sunt autem Labyrinthi: Primus Ægyptius, secundus Creticus, tertius in Lemno, quartus in Italia, omnes ità constructi, ut dissolvere eos, nèc secula quidèm possint.

37 (5) Pharus turris est maxima, quam Græci, & Latini in commune ex ipsius rei usu Pharum appellaverunt, eo quod flammarum indicio longè videatur à navigantibus, qualem Ptolemæus juxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Usus ejus est nocturno navium cursui ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portusque introitus, ne decepti tenebris navigantes in scopulos incidant: (6) nàm Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hìnc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas, Pharos dicunt: nàm φῶς lux est, ὅρασις visio dicitur: undè & Lucifer Græcè φώσφορος appellatur.

38 Cochleæ sunt altæ, & rotundæ turres, & dictæ Cochleæ, quasi Cycleæ, quòd in eis tanquam per circulum, Orbemque conscendatur, qualis est (7) Romæ CLXXV. ped.

39 Thermæ appellatæ, quòd caleant: Græci enim θερμὸν calorem vocant.

40 (8) Balneis verò nomen inditum à levatione mœroris: nàm Græci

(1) Nàm quæcumque tutissima. *Varro lib.* 4. Arx ab arcendo, quod is locus munitissimus Urbis, à quo facillimè posset hostis prohiberi.
(2) Circum Roman. *Repetuntur hæc lib.* 18. *cap.* 28.
(3) Theatrum ἀπὸ τῆς θεωρίας. *è Serv. Æn.* 5. *Ad illud*: Mediaque in valle theatri.
(4) Labyrinthus. *è Serv. Æn.* 5. *Ad illud-Ut quondam.* Creta fertur labyrinthus in alta. *Vid. Plin. lib.* 36. *cap.* 13.
(5) Pharus. *Ex Hegesipp. lib.* 4. *cap.* 27. *& Plin.* 36. *cap.* 12. *& Solin. cap.* 45.
(6) Nàm Alexandria fall. &c. *è Solin. cap.* 35. *Al.* 35.
(7) Romæ 175. *Apparet hanc esse columnam Antonini, quàm* CLXXVI. *pedes altam affirmat Philander ad Vitruv. lib.* 9. *cap.* 2.
(8) Balneis--tollat. *Ex August. lib.* 9. *Confess. cap.* 12.

ci βαλανεῖον dixerunt, quod anxietatem animi tollat. Hæc & gymnasia dicuntur, quia ibi Athletæ uncto corpore, & perfricato manibus exercitantur: nàm γυμνάσιον Græcè, Latinè exercitium dicitur, γυμνὸς enim nudus.

41 Apodyterium, ubi lavantium vestimenta ponuntur, ab exuendo dictum: ἀποδύειν enim Græcè exuere dicitur.

42 Popina Græcus sermo est, qui apud nos corruptè propina dicitur. Est autem locus juxta balnea publica, ubi post lavacrum à fame, & siti reficiuntur, undè & propina, & propinare dicitur: πεῖνα enim Græcè famem significat, eo quòd hic locus famem tollat.

43 Tabernæ olìm vocabantur, ædiculæ plebejorum parvæ, & simplices in vicis, [1] asseribus, & tabulis clausæ, undè & tabernariæ, quòd ibi solebant considere: dictæ autem tabernæ quòd ex tabulis, lignisque erant constructæ: quæ nùnc, etsi non speciem, nomen tamen pristinum retinent.

44 Macellum dictum, quòd ibi mactentur pecora, quæ mercantibus venundantur.

45 Mercatum autem à commercio nominatum: ibi enim res vendere, vel emere solitum est, sicùt & Telonium dicitur, [2] ubi merces navium, & nautarum emolumenta redduntur. Ibi enim vectigalis exactor sedet, pretium rebus impositurus, & voce à mercatoribus flagitans.

46 [3] Carcer est, à quo prohibemur exire, & dictus carcer à coërcendo. Hìnc Fronto: Ut pergræcari potiùs amœnis locis, quàm coërceri carcere viderentur.

CAPUT III.

De Habitaculis.

1 HAbitatio [4] ab habendo vocata, ut habitare casas.

2 Domus ex Græca appellatione vocata, [5] nàm δώματα Græci tecta dicunt. Est autem domus unius familiæ habitatio, sicùt Urbs unius Populi, sicùt Orbis domicilium totius generis humani.

3 Omne ædificium antiqui ædem appellaverunt. Alii ædem ab edendo quidèm sumpsisse nomen existimant, dantes exemplum de Plauto: Si vocassem vos in ædem ad prandium. Hìnc & ædificium, eo quòd fuerit priùs ad edendum factum.

4 [6] Aula domus est Regia, sivè spatiosum habitaculum porticibus quatuor conclusum.

5 [7] Atrium magna ædes est, sivè amplior, & spatiosa domus. Et dictum est atrium, [8] eo quòd addantur ei tres porticus extrisecùs. [9] Alii atrium quasi ab igne, & lychno atrum dixerunt,

(1) Asseribus, & tab. *Al. Axibus.*
(2) Ubi merces navium. *Respexisse ad Ambrosii verba in Luc. cap. 5. Ostendunt illa verba* nautarum emolumenta.
(3) Carcer à quo prohibemur exire. *Servius Æn.* 1. Carcer est undecumque prohibemur exire, dictus quasi arcer ab arcendo. *Sed libro 3. Georg. Ad illud.* Ruuntque effusi carcere currus, *ubi in Vulgatis legitur*, qui ab arcendo dicti sunt. *Vaticanus Codex habet*, qui à coercendo d. s. *Ut emendandus videatur Serv. ex Isid. Varro quoquè lib.* 4. Carcer a coercendo, quod exire prohibentur.
(4) Cap. III. Habitatio ab hab. *è Serv. eclog. 2. Nisi quod more suo aliquid mutavit.*
(5) Nàm σώματα Græci tecta d. *Verba sunt Hieronymi in cap. 6. Daniel. Vid. & Ep. ad Sun. & Fret.*
(6) Aula domus regia. *Aug. in Quæst. sup. Exod. prope fin.* Quam Græci vocant αὐλὴν, nostri aulam vocaverunt. Sed jam non atrium isto nomine, sed domus regia significatur in Lingua Latina. *Et in Græca, ut ait Athenæus lib. 5. Menandrum, & Diphilum citans.*
(7) Atrium magna æd. sivè amplior, & spatiosa dom. *Aug. in Ps.* 133. Atria, ampliora spatia domus intelliguntur.
(8) Atrium-eo quod addantur ei tres porticus. *Aug. in Quæst. in Exod.* Ibi erat illa tanquam triporticus, quæ concludebat spatium atrii. *Et in Ps.* 133. Habebat atrium decem columnas, non tamen recto ordine dispositas, sed sicùt ostendimus, tanquam triporticum.
(9) Alii atrum quasi ab igne, &c. *è Serv. Æn.* 1. *Ad illud.* Vocemque per ampla volutant Atria. *Lychno autem scripsimus ex Cod. Rom. Al.* ligno, *al.* lignis.

runt, atrum enim fit ex fumo.

6 Palatium à Pallante Principe Arcadum dictum, in cujus honore Arcades Pallanteum Oppidum construxerunt, & Regiam in ipsius nomine conditam Palatium vocaverunt.

7 Thalamum hac ex causa vocatum ferunt. (1) Cùm enim raptæ fuissent à Romanis Sabinæ, ex quibus cum una ante alias specie nobilis cum magna omnium admiratione raperetur, Talassioni Duci eam oraculo responsum est dari, & quoniam hæ nuptiæ felicitèr cesserant, institutum est, ut in omnibus nuptiis thalassii nomen iteretur. Ægyptii quoquè lingua sua loca in quibus nubentes succedunt, & incubant, thalamum nominant.

8 Cœnaculum dictum à communione vescendi, undè & cœnobium congregatio. Antiqui enim publicè, & in commune vescebantur, nèc ullius convivium singulare erat, ne in occulto deliciæ luxuriam gignerent.

9 (2) Triclinium est cœnaculum à tribus lectulis discumbentium dictum: apud veteres enim in loco ubi convivii apparatus exponebatur, tres lectuli strati erant, in quibus discunbentes epulabantur: κλίνη enim Græcè lectus, vel accubitus dicitur, ex quo confectum est, ut triclinium diceretur.

10 (3) Cella dicta, quòd nos occultet, & celet.

11 Cubiculum verò, quòd eo cubemus, ibique dormientes requiescamus.

12 Cubile autem, cubandi locus est.

13 Secessus, quòd sit locus secretus, id est, sinè accessu.

14 Diversorium dictum, eo quòd ex diversis viis ibi conveniatur.

15 (4) Hospitium sermo Græcus est, ubi quis ad tempus hospitali jure inhabitat, & iterum indè transiens migrat: (5) indè & metatum, quia mutatur. Undè & legitur, & castra metati sunt, pro mutaverunt. Non enim illic permanet exercitus, sed pertransit.

16 (6) Mænius Collega Crassi in foro projecit materies, ut essent loca, in quibus spectantes insisterent, quæ ex nomine ejus Mæniana appellata. Hæc & Solaria quia patent soli: post hæc alii lapide, alii materia ædificavere portibus Mæniana, & foribus & domibus adjecerunt.

17 Tabulata olìm ligneæ domus fiebant, indè nomen permanet Tabulatorum.

18 Hypogæum est constructum sub terris ædificium, quod nos antrum, vel speluncam dicimus.

19 Solarium, quòd Soli, & auris pateat, qualis fuit locus in quo David Bethsabee lavantem aspexit, & adamavit.

Cùm

(1) Cùm n. raptæ fuissent à Rom. Sab. *Vid. Liv. lib.* 1. *& Fest. in* Talassio, *sed cum* Talamoni *in nostris libris legeretur* Talassioni. *è Servio reposuimus, nam, & Talassium, & Talassionem illum vocat.*

(2) Triclinium est Cœnaculum. *Rectè Isidorus. Non rectè Æn.* 1. *ad illud*: Aurea composuit sponda. *Servius, qui errare eos dicat, qui triclinium vocant ipsum basilicam, aut cœnationem. Cicero* 2. *de Orat. Serv.* Galba cum Judicis L. Scribonio Liboni Tribuno pleb. ferret familiares suos, & dixisset Libo: Quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis? cum tu (*inquit*) de cubiculo alieno. *Et ad Att. lib.* 13. *Ep.* 50. Cùm secundis Saturnalibus ad Philippum vesperi venisset, villa ità completa Militibus est, ut vix triclinium, ubi cœnaturus ipse Cæsar esset, vacaret. *Et Vitruvius lib.* 6. *cap.* 5. Triclinior. quanta latitudo fuerit, bis tanta longitudo fieri debet. *Et Sueton. in Tiberio.* Ac Miseni cinis è favilla, & carbonibus ad calefaciendum triclinium illatus.

(3) Cella dicta q. n. o. *Serv. Æ.* 1. *ad illud*--Distendunt nectare cellas, vel à celando (*inquit*) undè cellas appellaverunt.

(4) Hospitium sermo Græcus est. *An quia σπιδὲς pro domo usurpant? Undè illud καλὴ ἡμέρα εἰς καλὸ κομπάρε σπίτι.*

(5) Inde & metatum. *Vegetius lib.* 2. *cap.* 7. *Metatores ait dici, qui diversoriorum, & hospitiorum designant loca.*

(6) Menius Colleg. Crassi. *Festus.* Meniana ædificia à Menio sunt appellata. Is n. primus ultra columnas extendit tigna, quo ampliarentur superiora: *Et Asconius in Divinat. de Columna Menia.* Menius cùm domum suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, ut ibi Basilica ædificaretur, exceperat jus sibi unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis. *Ergò vocem* tabulata *hoc loco superioribus annectendam censebat Chacon.*

20 [1] Cùm Hierosolymam Antiochus obsideret, Hyrcanus Princeps Judæorum, reserato David sepulchro, tria millia auri talenta indè abstraxit, ex quibus CCC. Antiocho dedit, ut obsidionem relinqueret, atque ut facti invidiam demeret, fertur ex reliqua pecunia instituisse primus Xenodochia, quibus adventum susciperet pauperum peregrinorum, undè & vocabulum sumpsit. Nàm ex Græco in Latinum ξενοδοχεῖον peregrinorum susceptio nuncupatur. [2] Ubi autem ægrotantes de plateis colliguntur, νοσοκομεῖον Græcè dicitur: in quo consumpta languoribus, atque inedia miserorum membra foventur.

CAPUT IV.

De Ædificiis Sacris.

1 Sacra sunt loca, Divinis Cultibus instituta, utpotè ea in quibus Altaria litantibus de more Pontificibus consecrantur.

2 Sancta juxta veteres exteriora Templi sunt.

3 Sancta autem Sanctorum, locus Templi secretior, ad quem nulli erat accessus, nisi tantùm Sacerdoti. Dicta autem Sancta Sanctorum, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel [3] quia Sanctorum comparatione sanctiora sunt, sicut Cantica Canticorum, quia cantica universa præcellunt. Sanctum autem à Sanguine Hostiæ nuncupatum: nihil enim Sanctum apud veteres dicebatur, nisi quod Hostiæ Sanguine esset consecratum, aut conspersum. Itèm Sanctum, quod extat esse sancitum. Sancire autem est confirmare, & irrogatione pœnæ ab injuria defendere, [4] sic & leges Sanctæ, & muri Sancti esse dicuntur.

4 Propitiatorium, quasi propitiationis oratorium: propitiatio enim placatio est.

5 Oracula dicta, eò quòd indè responsa redduntur, & oraculo ab ore.

6 [5] Penetralia secreta sunt oraculorum, & penetralia dicta, ab eo quòd est penitùs, hoc est, penè intus.

7 [6] Oratorium orationi tantùm est consecratum, in quo nemo aliquid agere debet, nisi ad quod est factum, undè nomen accepit.

8 Monasterium, unius Monachi habitatio. Monos n. apud Græcos solus, sterium statio, i. solitarii habitatio.

9 Cœnobium ex Græco, & Latino videtur esse compositum. Est enim habitaculum plurimorum in commune viventium: κοινὸν enim Græcè commune dicitur.

10 Templi nomen generale, pro locis enim quibuscumque magnis antiqui Templa dicebant. Et Templa dicta, quasi tecta ampla. [7] Sed & locus designatus ad Orientem à contemplatione templum dicebatur. Cujus partes quatuor erant, antica ad Ortum, pos-

(1) Cum Hierosolymam—peregrinorum. *Ex Hegesipp. lib. 1. cap. 6. Vid. Joseph. l. de Bell. Jud. cap. 2. & lib. 13. Antiq. cap. 15.*
(2) Ubi autem ægrotantes, &c. *Hieron. in Ep. ad Occeanum, de Fabiola.* Prima (*inquit*) omnium νοσοκομεῖον instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumpta languoribus, & media misericord. membra foveret.
(3) Cap. IV. Quia sanctor. compar.—præcellunt. *Ex Hier. in Ep. ad Galat. cap. 1.*
(4) Sic leges Sanctæ, & muri. *Sic Gothici libri, rectè; cap. 1. D. de Rer. divisione*: Sanctæ quoquè res veluti muri, & portæ, *& in c.* Sanctum *eodem tit.* In municipiis quoquè muros esse Sanctos, Sabinum rectè respondisse Cassius refert. *Et Zonar. tom. 2. σάγκτα γὰρ παρὰ ῥωμαίοις τὰ τείχη.*
(5) Penetralia. *Serv. Æn. 6.* Penetralia secreta Templorum.
(6) Oratorium—accepit. *Ex Aug. Ep. 109. ad Monach.*
(7) Sed & locus designatus ad Orientem. *Sic o. l.* Designatus augurio, *vel* ad augurium *legebat Chacon. Festus.* Tesca loca augurio designata. *Varro lib. 6.* In terris dictum Templum locus augurii, aut auspicii causa quibusdam verbis finitus, &c. *Vid Serv. eclog. 8. & Liv. lib. 1. de Numa inauguratione.*

postica ad Occasum, sinistra ad Septemtrionem, dextra ad Meridiem spectans. (1) Undè & quandò Templum construebant, Orientem spectabant Æquinoctialem, ità ut lineæ ab Ortu ad Occidentem missæ, fierent partes Cœli dextra, atque sinistra æquales, ut qui consuleret, ac deprecaretur, rectum aspiceret Orientem.

11 Fana dicta à Faunis, quibus Templa error Gentilium construebat, undè consulentes dæmonum responsa audirent.

12 (2) Delubra veteres dicebant Templa Fontes habentia, quibus ante ingressum diluebantur, & appellantur delubra à diluendo. Ipsa nùnc sunt ædes cum Sacris Fontibus, in quibus fideles regenerati purificantur, & benè quodam præsagio delubra sunt appellata: sunt enim in ablutionem peccatorum. (3) Fons autem in delubris locus regeneratorum est, in quo septem gradus in Spiritus Sancti mysterio formantur, tres in descensu, & tres in ascensu. Septimus verò is est, qui & (4) quartus, similis filio hominis: extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquæ, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporalitèr.

13 Basilicæ priùs vocabantur Regum habitacula, undè & nomen habent: nàm βασιλεὺς Rex, & Basilicæ Regiæ habitationes. Nùnc autem ideò Divini Templa Basilicæ nominantur, quia ibi Regi omnium Deo cultus, & sacrificia offeruntur.

14 Martyrium locùs Martyrum Græca derivatione, eo quòd in memoriam Martyris sit constructum, vel quòd sepulchra Sanctorum ibi sint Martyrum.

15 Aram quidam vocatam dixerunt, quòd ibi incensæ victimæ ardeant. (5) Alii aras dicunt à precationibus, id est, quas Græci ἀρὰς vocant, undè contra imprecatio κατάρα dicitur. Alii volunt ab altitudine aras, sed malè.

16 Altare autem ab altitudine constat esse nominatum, quasi alta ara.

17 Pulpitum, quòd in eo Lector, vel Psalmista positus in publico conspici à Populo possit, quo liberiùs audiatur.

18 Tribunal, eo quòd indè à Sacerdote tribuantur præcepta vivendi. Est enim locus in sublimi constitutus, undè universi exaudire possint. Aliàs tribunal à tribubus denominatum, quòd ad illum tribus convocentur.

19 (6) Analogium dictum, quod sermo indè prædicetur: nàm λόγος Græcè sermo dicitur, quod & ipsum altius situm est.

CAPUT V.

De Repositoriis.

1 Sacrarium (7) propriè est locus Templi, in quo Sacra reponuntur, sicùt donarium est, in quo collocantur oblata, sicùt lectisternia di-

(1) Undè & quando Templum construeb. *Ex Vitruv. lib.* 4. *cap.* 5.
(2) Delubra veteres dic. *Serv. Æn.* 2. Alii dicunt delubrum esse locum antè Templum, ubi aqua currit, à diluendo, *& lib.* 4. Delubrum dictum, propter lacum, in quo manus abluuntur.
(3) Fons autem in delub—corporalitèr. *Omnia repetuntur lib. Offic.* 2. *cap.* 24.
(4) Quartus similis filio hominis. *Tertull. lib.* 4. *contra Martionem*: Hic erit visus Babylonio Regi in fornace cum martyribus suis quartus, tanquam filius hominis. *Et rursus.* Prospice igitur, & tu cum Rege Babylonio fornacem ejus ardentem, & invenies illic tanquam filium hominis. *Ut suspicari liceat, totum locum è Tertull. libro aliquo, qui non extet, desumptum.*
(5) Alii aras dicunt à precat. *Servius Æn.* 2. *ad illud.* Nequidquam Altaria circum.
(6) Analogium. *In Regula Sancti Benedicti cap.* 9. Super Analogium legantur tres lectiones.
(7) Cap. V. Sacrarium—consueverunt. *Verba Servii Æn.* 12. *ad illud.* Et diri sacraria Ditis.

dicuntur, ubi homines sedere consueverunt: ab inferendis igitur, & deportandis Sacris, Sacrarium nuncupatur.

2 (1) Donaria verò, eo quòd ibi dona reponantur, quæ in Templis offerri consueverunt.

3 Ærarium vocatum, quia priùs æs signatum ibi recondebatur. Hoc enim olìm in usu erat auro, argentoque nondùm signato, ex quorum metallis, quamvis posteà facta fuisset pecunia, nomen tamèn ærarii permansit ab eo metallo, undè pecunia initium sumpsit.

4 Armarium locus est, ubi quarumcunque artium instrumenta ponuntur. Armamentarium verò, ubi tantùm tela armorum. Undè Juvenalis: Quidquid habent telorum armamentaria Cœli. Dicta autem utraque ab armis, id est, brachiis, quibus exercentur.

5 Bibliotheca est locus, ubi reponuntur libri, βίβλος enim Græcè liber, θήκη repositorium dicitur.

6 Promptuarium dictum, eo quòd indè necessaria victui promuntur, id est, proferuntur.

7 Cellarium, quòd in eo colligantur ministeria mensarum, vel quæ necessaria victui supersunt. (2) Inter Promptuarium autem, & Cellarium hoc interest, quòd Cellarium est paucorum dierum, Promptuarium verò temporis longi.

8 Apotheca autem, vel horrea à Græco, verbum ex verbo, repositoria, vel reconditoria dici possunt, eo quòd in iis homines elaboratas fruges reponunt. (3) Undè & Enthecam Græco sermone repositam rei copiosam substantiam appellamus.

CAPUT VI.

De Operariis.

1 Ergasterium (4) locus est, ubi opus aliquod fit. Græco enim sermone erga opera sterion statio, id est, operaria statio.

2 Ergastula quoquè, & ipsa Græco vocabulo nuncupantur, ubi deputantur noxii ad aliquod opus faciendum, ut solent gladiatores, & exules, qui marmora secant, & tamèn vinculorum custodiis alligati sunt.

3 Gynæceum Græcè dictum, eo quòd ibi conventus fœminarum ad opus lanificii exercendum conveniat. Mulier enim Græcè γυνὴ nuncupatur.

4 Pistrinum, quasi pilistrinum, quia pilo anteà tundebant granum. (5) Undè & apud veteres non molitores, sed pistores dicti sunt, quasi pinsores, (6) à pinsendis granis frumenti, molæ enim nondùm usus erat, sed granum pilo pinsebant. Undè Virgilius: Nunc torrete igni fruges, nùnc frangite saxo.

5 Clivanus à clivo dictus, ab eo quòd in erectione sit collectus. (7) Clivum enim ascensum dicimus, sivè flexuosum.

6 (8) Furnus per derivationem à far-

(1) Donaria. *Ex eod. Georg. 3. Ad illud*--alta ad donaria currus.
(2) Inter Promptuar--longe. *Ex eodem Æn. 1. ad*--cura penum struere.
(3) Undè Enthecam. *Utuntur hac voce sæpè Scriptores Ecclesiastici. Cassian. lib. de Instit. Monach. cap. 4.* Cumque totam enthecam cœnobii suam esse credat substantiam. *Gelas. 12. quæst. 2. cap.* Vobis enim si quis fortè sub annua remanebit expensa, electo idoneo ab utraque parte custode credatur enthecis.
(4) Cap. VI. Ergastula-ubi deputantur noxii. *Vid. Lyps. Elect. cap. 15.*
(5) Undè & apud veteres--saxo. *è Serv. Æn. 1. ad illud*- Et torrere p. f. e. f. s.
(6) A pinsendis granis. A findendis granis. *Goth. o. & mox*, findebant, *pro pinsebant: sed Servium, & editionem veterem sumus secuti.*
(7) Clivum n. ascensum dicim. *Festus.* Clivia auspicia dicebant, quæ aliquid fieri prohibebant, omnia n. difficilia clivia vocabant, undè, & clivi loca ardua.
(8) Furnus à farre. *A furvo porphyrion.*

farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur.

7 Torcular dictum, eo quòd ibi uvæ calcentur, atque extortæ exprimantur.

8 (1) Forus est locus, ubi uva calcatur, dictus, quod ibi feratur uva, vel propter quod ibi pedibus feriatur. Undè & Calcatorium dicitur, sed hoc nomen multa significat. Prima species Fori locus est in Civitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda, ubi Magistratus judicare solet. Tertia, quam suprà diximus, quam Calcatorium nominamus. Quarta, spatia plana in navibus. De quibus Virgilius :- Laxatque foros. Lacus dictus, quia ibi decurrit frugum liquor.

CAPUT VII.

De Aditibus.

1 ADitus (2) ab adeundo dictus, per quem ingredimur, & admittimur.

2 (3) Vestibulum est, vel aditus domus privatæ, vel spatium adjacens ædibus publicis. Et vestibulum dictum, eo quòd vestiuntur fores, aut quòd aditum tecto vestiat, aut à stando.

3 Porticus, quòd transitus sit magis, quàm ubi standum sit, quasi porta, & porticus eo quòd sit aperta.

4 (4) Janua à Jano quodam appellatur, cui Gentiles omnem introitum, vel exitum sacraverunt. Undè (5) Lucanus: Ferrea Belligeri compescat limina Jani. Est autem primus domus ingressus: (6) cætera intra januam ostia vocantur generalitèr. (7) Ostium est, per quod ab aliquo arcemur ingressu, ab obstando dictum, sivè ostium, quia ostendit aliquid intùs. Alii ajunt ostium appellari, quia hostem moratur. Ibi enim nos adversariis objicimus, hìnc & Ostia Tyberina, quia hostibus sunt opposita. Fores, & Valuæ claustra sunt: (8) Sed Fores dicuntur quæ foras: Valuæ, quæ intùs revolvuntur, & duplices complicabilesque sunt. Sed generalitèr usus vocabula ista corrupit.

5 Claustra ab eo quòd claudantur dicta.

6 (9) Fenestræ sunt, quibus pars exterior angusta, & interior diffusa est, quales in horreis videmus, dictæ, eo quòd lucem fœnerent. Lux enim Græcè φῶς dicitur, vel quia per eas intùs positus homo, foràs videt. Alii fenestram putant dictam, eo quòd domui lucem ministrat, compositum nomen ex Græco, Latinoque sermone, φῶς enim Græcè lux est.

7 (10) Cardo est locus, in quo ostium

(1) Forus est locus, ubi uva. *Victorinus in fine lib. de Orthograph.* Forus autem status, tàm in foro, quàm in navi, & torculari. *Collumell. lib.* 12. *cap.* 18. Tum lacus vinarii, & torcularia, & fora, omniaque vasa, si vicinum est mare, aqua marina, sint minus, dulci eluenda sunt. *De reliquis fori significationibus. Vid. Fest.*

(2) Cap. VII. Aditus ab adeund. *Serv. Æn. 6. ad illud*-Quod lati dicunt aditus. Cum ab aliquo arcemur ingressu, id ostium dicitur ab obstando; cùm ingredimur, aditus ab adeundo.

(3) Vestibulum. *Serv. Æn. 6. ad*-vestibulum antè ipsum. Vestibulum, (*inquit*) ut Varro dicit, etymologiæ non habet proprietatem, sed fit pro captu ingenii. Nàm vestibulum, ut supra diximus, dictum ab eo, quòd januam vestiat. Alii dicunt à Vesta dictum per imminutionem. Nàm Vestæ limen est consecratum. Alii dicunt ab eo, quod nullus illic stet. In limine enim solus est transitus, quomodò vesanus dicitur non sanus, sic vestibulum, quasi non stabulum.

(4) A Jano cui Gentiles omnem introit. *Ipse apud Ovid. lib. 1. Fast.* Præsideo foribus Cœli cum mitibus horis. Et redit officio Juppiter ipse meo.

(5) Undè Lucanus. *Lib.* 1.

(6) Cætera intra januam. *Serv. Æn. 1. ad illud.* Foribus cardo stridebat ahenis: Janua est primus domus ingressus, dicta, quia Jano consecratum est omne principium. Cætera intra januam ostia vocantur generalitèr, sivè valuæ sint, sivè fores, quamvis usus ista corruperit.

(7) Ostium--ab obstando. *è Serv. Æn. 6. ad illud.* Quo lati ducunt adit.

(8) Sed fores dicuntur. *Serv. Æn. 1. loco citato.* Fores (*inquit*) propriè dicuntur, quæ foras aperiuntur, sicùt apud veteres fuit. Valuæ autem sunt, ut dicit Varro, quæ revolvuntur, & se velant.

(9) Fenestræ. *è Serv. Georg. 4. ad illud.* Quatuor à ventis obliqua luce fenestras. *Sed Servius non fenestras tantum,* sed obliqua luce fenestras, *interpretatus est, quod non advertit Isidorus, qui Commentaria Servii, sine Virgilii versibus, ut sæpè diximus, legebat.*

(10) Cardo. *Serv. Æn. 1. loco cit.* Cardo dictus, quasi cor januæ, quo movetur -- *& eodem lib. ad illud*-haud tanto cessabit cardine rerum, ut sit, *inquit*, de Proverbio tractum, res in cardine est.

tium vertitur, & sempèr movetur, dictus ἀπὸ τῆς καρδίας, quod quasi cor hominem totum, ità ille cuneus januam regat, ac moveat. Undè & proverbiale est: In cardine rem esse.

8 Limina ostiorum dicta, eo quòd transversa sint, ut limes; & per ea sicùt in agro, aut introëatur, aut foras eatur.

9 [1] Postes, & Antæ, quasi post, & antè. Et Antæ, quia antè stant, vel quia anteà ad eas accedimus, priusquàm domum ingrediamur. Postes, eo quòd post ostium stent.

CAPUT VIII.

De Partibus Ædificiorum.

1 FUndamentum dictum, quod fundus sit domui. Idem & [2] cæmentum à cædendo dictum, quòd crasso lapide surgat.

2 Paries nuncupatus, quia sempèr duo sunt pares, vel à fronte, vel à latere. Sivè enim tetagronum, sivè hexagonum sit, qui se conspiciunt, ex pari erunt. Alitèr enim structura facta deformis est.

3 Parietinas dicimus, quasi parietum ruinas. Sunt enim parietes stantes sine tecto, sine habitantibus.

4 Angulus, quòd duos parietes in unum conjungat.

5 [3] Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, ut nùnc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur.

6 Cameræ sunt volumina introrsùm respicientia, appellatæ à curvo, κάμπυλον enim Græcè curvum est.

7 [4] Laquearia sunt, quæ cameram subtegunt, & ornant, quæ & lacunaria dicuntur. [5] Principalitèr autem lacus dicitur, ut Lucilius: Resultant ædesque, lacusque, cujus diminutio lacunar facit, ut Horatius: Nequè aureum mea renidet in domo lacunar. Indè fit alia diminutio lacunarium, & per ἀντίστιχον laquearium.

8 Absida Græco sermone, Latinè interpretatur lucida, eo quòd lumine accepto per arcum resplendeat. Sed utrùm absidam, an absidem dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguum quidam Doctorum existimant.

9 [6] Testudo est camera Templi obliqua. Nàm in modum testudinis veteres Templorum tecta faciebant, quæ ideò sic fiebant, ut Cœli imaginem redderet, quod constat esse convexum. Alii testudinem volunt esse locum in partem atrii adversum venientibus.

10 Arcus dicti, quòd sint arcta conclusione curvati, [7] ipsi & fornices.

11 [8] Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata Arte Picturæ. (Lithostrota parvulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores) [9] Vocata autem pavimenta, eo quòd paviantur, id est, cædantur. Undè & pavor, quia cædit cor.

(1) Postes, & Antæ. *Festus.* Antes sunt extremi ordinis vinearum, undè etiam nomen trahunt antæ, quæ sunt latera ostiorum. *Vid. Serv. Georg. 2. ad illud*-Jam canit extremos effœtus vinitor antes.

(2) Cap. VIII. Cæmentum—quod crasso lap. *Sic o. l.* Quod cæso lap. *Malim.*

(3) Culmina. *è Serv. eclog.* 1.

(4) Laquearia sunt. *Repetitur totus hic locus auctior, etiam aliquanto, quàm hic in optimis libris legitur, infrà lib. 19. cap.* 12.

(5) Principalitèr autem--laquearium. *Verba sunt Servii ad v.* Pendent lychni laquearibus aureis. *Æn.* 1.

(6) Testudo est camera--convexum. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Mediaque testudine Templi.

(7) Ipsi & fornices. *Idem Æn. 6. ad illud*--atque adverso fornice portas: Fornice (*inquit*) arcu. Cicero: Vidit ad ipsum fornicem Fabianum.

(8) Pavimenta originem—colores. *Plin. lib. 36. cap. 25.* Pavimenta originem apud Græcos habent elaborata Arte Picturæ ratione, donec lithostrota expulere eam. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami stravit, quam vocant Asarotonœcon, quoniam purgamenta cœnæ in pavimento quæque everri solent, veluti relicta fecerat parvis è testulis tinctis in varios colores.

(9) Vocata autem pavim.-quod paviantur, id est, cæd. *Videtur respicere ad Virgilii verba*, corda pavor pulsans. *Æn. 5. vid. sup. lib.* 10. *in voce* Patiens. *Repetitur totus hic locus inf. lib. 19. cap.* 10.

12 Ostracus est pavimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testam enim Græci ὄστρακον dicunt.

13 Compluvium dictum, quia aquæ partes, quæ circa sunt eò conveniant.

14 Tessellæ sunt, è quibus domicilia sternuntur, à Tesseris nominata, id est, quadratis lapillis per diminutionem.

15 Bases fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. (1) Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

16 (2) Columnæ pro longitudine, & rotunditate vocatæ, in quibus totius fabricæ pondus erigitur. Antiqua ratio columnarum erat altitudinis, (3) tertia pars latitudinis (delubri.) Genera rotundarum quatuor: Doricæ, Jonicæ, Thuscanicæ, Corintheæ, mensura crassitudinis, & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum, quæ vocantur Atticæ, quaternis angulis, (4) aut ampliùs, paribus laterum intervallis.

17 (5) Capitella dicta, quòd sint columnarum capita, sicùt super collum, caput.

18 Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum, id est, supèr missa.

19 Tegulæ, quòd tegant ædes, & Imbrices, quòd accipiant imbres.

20 Lateres, & Laterculi, quòd lati formentur, circumactis undiquè quatuor tabulis.

21 Canalis, ab eo quòd cava sit in modum cannæ. (6) Sanè canalem meliùs genere fœminino, quàm masculino proferimus.

22 Fistulæ aquarum sunt dictæ, quod aquas fundant, & mittant. Nàm στέλλειν Græcè mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ, & capacitatis modo fiunt.

CAPUT IX.

De Munitionibus.

1 MUnitum, vel munimentum dictum, quia manu est factum.

2 Cors vocata, vel quòd coarctet cuncta, quæ interiùs sunt, id est, concludat: vel quòd coërceat objectu suo extraneos, & adire prohibeat.

3 Vallum est, quòd mole terræ erigitur, ut custodia prætendatur: dictum autem vallum à vallis. (7) Nàm valli fustes sunt, quibus vallum munitur. Et valli dicti, quòd figantur, & vellantur. Intervalla spatia sunt inter capita vallorum, id est, stipitum, quibus vallum fit, undè & cætera quoquè spatia dicuntur, à stipitibus scilicèt.

4 (8) Agger est cujuslibet rei acervatio, undè fossæ, aut valles possunt repleri ab aggregando. (9) Agger propriè dicitur terra aggesta, quæ vallo fac-

(1) Bases autem nomen petræ est f. *f.* Basaltes, *aut* Basanites. *Nàm Plin. lib.* 36. *cap.* 7. Invenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant Basaltem ferrei coloris, atque duritiæ, *quem locum sumens Isidorus lib.* 16. *cap.* 5. Basanitem, *scribit non* Basaltem. *Plinius quoquè eodem lib. cap.* 22. Medici (*inquit*) ad mortaria prætulere Basanitem, hic enim lapis nihil ex sese remittit.

(2) Columnæ. *Ead. inf. lib.* 19. *cap.* 10.

(3) Tertia pars altitudinis. *Adde Templi, vel delubri ex Vitruv. lib.* 4. *cap.* 7. *& Plin. lib.* 36. *cap.* 23.

(4) Aut ampliùs. *Haud quidem Plinio Auctore. Propterea deleri has voces volebat Chacon.*

(5) Capitella. *Utitur hac voce D. August. & alii.*

(6) Sanè canalem meliùs genere fœmin. *Verba sunt Servii Georg.* 3. *qua etiam repetuntur inf. lib.* 19. *cap.* 10. *Vid. Non. Marcell.*

(7) Cap. IX. Nàm valli f. s. q. v. m. *Verba Servii sunt ad v.* Ferro quis scindere vallum. *Æn.* 9.

(8) Agger est. *Ejusdem ad v.* Fossas aggere complent. *Æn.* 9.

(9) Agger prop.--dicimus. *Ejusdem Æn.* 10. *ad v.* Aggeribus murorum.

facto propriùs ponitur. Sed abusivè & muros, & munimenta omnia aggerem dicimus.

5 Maceriæ sunt parietes longi, [1] quibus vineæ, aliaque clauduntur. Longum enim Græci μακρὸν dicunt.

6 [2] Formatum, sivè formatium in Africa, vel Hispania parietes de terra appellant, quoniam in forma circundatis duabus utrinque tabulis inferciuntur veriùs, quam struuntur. Ævis durant incorrupti, ventis, ignibus, omni cæmento fortiores.

7 Sæpes munimenta satorum sunt, undè & appellatæ.

8 [3] Caulæ munimenta ovium, vel sepimenta ovilium. Est autem Græcum nomen c. detracta. Nàm Græci αὐλὰς vocant animalium receptacula.

CAPUT X.

De Tentoriis.

1 TAbernacula tentoria sunt militum, quibus in itinere Solis ardores, tempestatesque imbrium, frigorisque injurias vitant. Dicta autem tabernacula, quod cortinæ distentæ funibus, tabulis interstantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent.

2 Tentorium vocatum, quòd tendatur funibus, atque palis. Undè & hodiè prætendere dicitur.

3 Papiliones vocantur à similitudine parvuli animalis volantis, quod maximè abundat florentibus malvis. Hæ sunt aviculæ, quæ lumine accenso conveniunt, & circa volitantes ab igne proximo interire coguntur.

CAPUT XI.

De Sepulchris.

1 SEpulchrum à sepulto dictum. [4] Priùs autem quisque in domo sua sepeliebatur. [5] Posteà vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viventium contacta inficerentur. Monumentum ideò nuncupatur, eo quòd mentem moneat ad defuncti memoriam. Cùm enim non videris monumentum, illud est, quod scriptum est. Excidit tanquàm mortuus à corde. Cùm autem videris, monet mentem, & ad memoriam te reducit, ut mortuum recorderis. [6] Monumenta itaque, & memoriæ pro mentis admonitione dictæ.

2 Tumulus dictus, quasi tumens tellus.

3 Sarcophagus Græcum nomen est, eo quòd ibi corpora absumantur, σὰρξ enim Græcè caro, φάγειν comedere dicitur.

4 Mausolæa sunt sepulchra, seu monumenta Regum, à Mausolæo Rege Cariæ dicta. Nàm eo defuncto [7] Uxor ejus miræ magnitudinis, & pulchritudinis sepulchrum extruxit, in tantum, ut usque hodiè omnia monumenta pretiosa ex nomine ejus Mausolæa nuncupentur.

5 [8] Pyramis genus sepulchrorum qua-

(1) Quibus vineæ aliquæ clauduntur. *Idem Georg.* 2. *ad v.* Jam canit extremos effœtus vinitor antes. Antes (*inquit*) alii extremos vinearum ordines accipiunt, alii macerias, quibus vineta clauduntur.

(2) Formatum, sive formatium. *E lib.* 35. *cap.* 14. *Plinii, qui emendandus est ex hoc loco Isidori. Retinemus nos hodiè idem nomen, nàm formatium Hispani Hormigon dicimus.*

(3) Caulæ, &c. *è Servio Æn.* 9. *ad illud v.* Cum fremit ad caulas.

(4) Cap. XI. Priùs quisque in dom. s. s. *Verba sunt Serv. ad v.* Sedibus hunc refert antè suis. *Æn.* 6.

(5) Posteà vetitum est legibus. *Idem. Æn.* 11. *ad illud*-Urbique remittunt. Antè, *inquit*, homines in Civitate sepeliebantur, quod posteà, Duillio Consule, Senatus prohibuit, & lege cavit nequis in Urbe sepeliretur.

(6) Monumentum. *Ex eodem in extremo lib.* XII.

(7) Uxor ejus, &c. *Locus expressus ex Hieronym. lib.* 1. *advers. Jovin.*

(8) Pyramis. *è Solin. cap.* 35. *al.* 45. *Non ergò Isidoro obesse debent, quæ de umbris dicuntur.*

quadratum, & fastigiatum ultra omnem excelsitatem, quæ fieri manu possit, undè & mensuram umbrarum egressæ nullam habere umbram dicuntur. [1] Tali autem ædificio surgunt, ut à lato incipiant, & in angustum finiantur, sicùt ignis. Πῦρ enim dicitur ignis. Has Ægyptus habet. [2] Apud majores enim potentes, aut sub montibus, aut in domibus sepeliebantur. Indè tractum est, ut super cadavera, aut Pyramides fierent, aut ingentes columnæ collocarentur.

CAPUT XII.

De Ædificiis Rusticis.

1 CAsa est agreste habitaculum palis, atque virgultis, arundinibusque contextum, [3] quibus possint homines tueri à vi frigoris, vel caloris injuria.

2 Tugurium casula est, quam faciunt sibi Custodes vinearum ad tegimen sui, quasi tegurium, sivè propter ardorem Solis, & radios declinandos, sivè ut indè, vel homines, vel bestiolas, quæ insidiari solent natis frugibus, abigant. [4] Hanc rustici Capannam vocant, quod unum tantum capiat.

3 [5] Tesqua quidam putant esse tuguria, [6] quidam loca prærupta, & aspera.

4 [7] Magalia ædificia Numidarum agrestium oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinæ sint: sivè rotunda in modum furnorum. Et [8] Magalia dicta, quasi Magaria, quia Magar Punici novam Villam dicunt, una littera commutata l. pro. r. Magaria, Tuguria.

CAPUT XIII.

De Agris.

1 [9] AGer Latinè appellari dicitur, eo quòd in eo agatur aliquid. Alii agrum ex Græco nominari manifestiùs credunt. Undè & Villa Græcè Choragros dicitur.

2 Villa à vallo, id est, aggere terræ nuncupata, quòd pro limite constitui solet.

3 [10] Possessiones sunt agri latè patentes publici, privatique, quos initio non mancipatione, sed quisque, ut potuit, occupavit, atque possedit, undè & nuncupati.

4 [11] Fundus dictus, quòd eo fundatur, vel stabiliatur patrimonium. Fundus autem, & urbanum ædificium, & rusticum intelligendum est.

5 Prædium, quòd ex omnibus Patrifamilias maximè prævidetur, id est, apparet, quasi prævidium, vel quod antiqui agros, quos bello ceperant, ut prædæ nomine habebant.

6 [12] Omnis autem ager, ut Varro docet, quadrifariam dividitur. Aut enim arvus est ager, id est, sationalis: aut consitus, id est, aptus arboribus: aut

(1) Tali autem ædif. *Vid. Amm. Marcell. lib. 22.*

(2) Apud majores enim potent. *Servius Æn. 11. ad illud.* Fuit ingens monte sub alto. Apud majores, nobiles, aut sub montibus, aut in domibus sepeliebatur. Undè natum est, ut super cadavera; aut Pyramydes fierent, aut ingentes locarentur columnæ.

(3) Cap. XII. Quibus possint homines tueri. *Tueri dixit passivè, ut Vitruvius, & alii.*

(4) Hanc rustici capannam. *Ità hodiè Itali, & nostri Cabaña.*

(5) Tesqua quidam putant esse tuguria. *Sic o. libri Sabinum verbum ait esse Acron.*

(6) Quidam loca prærupta, &c. *Glossar.* Tesqua, sivè Tesca *κατάκρημνοι καὶ ῥαχίαι καὶ ἔρημοι τόποι.*

(7) Magalia ædif. Num. &c. *Verba sunt Sallustii in Jugurth. de Mapalib. quæ idem sunt, quod Magalia, ut ait Servius.*

(8) Et Magalia dicta q. Magaria, &c. *è Serv. Æn. 1. ad illud.* Miratur m. Æ. m. q. Novam. *Addidit Isidorus, fortassè lingua punicæ magis sciens.*

(9) Cap. XIII. Ager Latinè, &c. *Ità Varro lib. 4. Sed reprehenditur à Quintiliano.*

(10) Possessiones, &c. *Omnia è Fest. in*--Possessiones.

(11) Fundus dictus. *Serv. Georg. 2.* Fundus dictus ab eo, quod sit rerum omnium fundamentum.

(12) Omnis ager. *Serv. in princip. Georg. ex Varron.*

aut pascuus, qui herbis tantum, & animalibus vacat: aut floreus, in quo sunt horti apibus congruentes, & floribus. Quod etiam Virgilius in quatuor lib. Georg. secutus est.

7 Rura veteres incultos Agros dicebant, id est, sylvas, & pascua, Agrum verò qui colebatur. Nàm rus est, quo mel, quo lac, quo pecus haberi potest. Undè & rusticus nominatur: hæc agrestium prima, & otiosa felicitas.

8 [1] Seges ager est in quo seritur, undè & Virgilius: Illa seges demum votis respondet avari Agricolæ.

9 Compascuus ager dictus, qui à divisoribus agrorum relictus est ad pascendum communitèr vicinis.

10 Alluvius ager est, quem paullatìm fluvius in agrum reddit.

11 [2] Arcifinius ager dictus est, quia certis linearum mensuris non continetur: sed arcentur fines ejus objectu fluminum, montium, arborum, undè & in iis agris nihil subsecivorum intervenit.

12 [3] Novalis ager est, primùm proscissus, sivè qui alternis annis vacat, novandarum sibi virium causa. Novalia enim semel cum fructu erant, & semel vacua.

13 Squalidus ager, quasi excolidus, eo quòd jàm à cultura exierit, sicùt Exconsul, quod à consulatu discesserit.

14 [4] Uliginosus ager est sempèr uvidus. Nàm humidus dicitur, qui aliquandò siccatur. Uligo enim humor terræ naturalis est, ab ea nunquàm recedens.

15 Subseciva sunt propriè, quæ de materia præcidens sutor, quasi supervacua abjicit. [5] Indè & subsecivi agri, quos in pertica divisos recusant, quasi steriles, vel palustres. Itèm subseciva quæ in divisura agri non efficiunt centuriam, id est, jugera cc.

16 Area dicitur tabularum æqualitas. Dicta autem area à planitie, atque æqualitate undè & ara. Alii aream vocatam dicunt, quòd pro triturandis frugibus eradatur, vel quòd non triturentur in ea, nisi arida.

17 [6] Pratum est cujus fœni copia armenta tuentur, cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo, quòd protinus sit paratum: nèc magnum laborem culturæ desideret. Prata autem sunt, quæ secari possunt.

18 [7] Paludes dictæ à Pale pastorali Dea, quòd paleam, id est, pabula nutriat jumentorum.

CAPUT XIV.

De Finibus Agrorum.

1 FInes [8] dicti, eo quòd agri funiculis sunt divisi. Mensura-

(1) Seges est. *Servius ibidem.*

(2) Arcifinius ager, &c. *Frontinus de Agrorum qualitate.* Ager est arcifinius, qui nulla mensura continetur: finitur secundum antiquam observationem fluminibus fossis, montibus, viis, arboribus, antemissis aquarum divortiis, &c. *Ergò pro voce* undè, viarum *fortasse legendum hoc loco.*

(3) Novalis ager. *Verba sunt Servii Georg.* 1.

(4) Uliginosus. *Ejusdem ad -- illud.* Dulcique uligine læta. *Georg.* 1.

(5) Inde & subsecivi--& item subseciva. *Vidend. Siculus Flacc. & Frontinus cap. de Qualitate Agrorum, quod verò attinet ad centuriæ nomen, meliùs omnino Varro, qui à centum jugeribus dictam ait, quam flaccus, quia centum hominibus, utriusque verba apponemus, sed Varronis ità uti emendata sunt à Chacone.* Sylvis igitur cum Romani (*inquit*) agrum ex hoste captum victori Populo per bina jugera partiti sunt, centenis hominibus ducenta jugera dederunt, & ex hoc facto centuria justè appellata. *Varr. 1. de Re Rust. cap.* 10. Jugeri pars minima dicitur scrupulum, id est, decem pedes in longitudinem, & latitudinem quadratum. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt, in subsecivum esse unciam agri, aut sextantem, aut quid aliud, cum ad jugerum pervenerunt, id habet scrupula. CCLXXVIII. quantum as antiquas noster antè bellum Punicum pendebat. Bina jugera, quæ à Romulo primum divisa dicebantur viritim, quod hæredem sequerentur, hæredium appellarunt, hæc posteà à centum centuria dicta. *Ac ne quid in ratione vocis requiras. Idem lib. 5. de Ling. Latin.* Centuria primò à centum jugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen, ut tribus multiplicatæ idem tenent nomen. *Festus quoquè*: Centuria in agris ducena jugera significat. *Vid. Not. ad Varr. à Fulv. Ursin. editas.*

(6) Pratum--ab eo quod sit protinus parat. *Ità Varro.* Prata dicta ab eo, quod sine Opere parata.

(7) Paludes dictæ à Pale. *Varr.* Palus, paullulum aquæ in altitudinem, & palam latius diffusæ.

(8) Cap. XIV. Fines dicti eo q. a. funiculis. *Diximus sæpè de hoc genere notationum.*

rarum enim lineæ in terrarum partitione tenduntur, ut dimensionis æquitas teneatur.

3 [1] Limites appellati antiquo verbo transversi. Nàm transversa omnia antiqui lima dicebant, à quo & limina ostiorum per quæ foras, & intrò itur: & Limites, quod per eos foras in agros eatur. Hìnc & Limus vocabulum accepit, cingulum, quo servi publici cingebantur obliqua purpura.

3 Termini dicti, quòd terræ mensuras distinguunt, atque declarant. His enim testimonia finium intelliguntur, & [2] agrorum intentio, & certamen aufertur.

4 Limites maximi in agris sunt duo: Cardo, & Decumanus. Cardo [3] quia Septemtrio directus à cardine Cœli est: nàm sine dubio Cœlum vertitur in Septemtrionali Orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentem per transversum dirigitur, qui pro eo quòd formam X faciat, Decumanus est appellatus. Ager enim bis divisus figuram denarii numeri efficit.

5 [4] Arca ab arcendo vocata. Fines enim agri custodit, eosque adire prohibet.

6 Trifinium dictum, eo quòd trium possessionum fines astringit. Hìnc & Quadrifinium, quòd quatuor. Reliqui limites angustiores, & inter se distant imparibus intervallis, & nominibus designatis.

CAPUT XV.

De Mensuris Agrorum.

1 Mensura [5] est quidquid pondere, capacitate, longitudine, altitudine, animoque finitur. Majores itaque [6] Orbem in partes, partes in Provincias, Provincias in Regiones, Regiones in loca, loca in territoria, territoria in agros, agros in centurias, centurias in jugera, jugera in climata, deindè climata in actus, perticas, passus, gradus, cubitos, pedes, palmos, uncias, & digitos diviserunt: Tanta enim fuit eorum sollertia.

2 [7] Digitus est pars minima agrestium mensurarum. Indè [8] uncia habens digitum, & trientem. [9] Palmus autem quatuor habet digitos: pes sedecim: passus pedes quinque: pertica passus duos, id est, decem pedes.

3 Pertica autem à portando dicta, quasi portica. Omnes enim præcedentes mensuræ in corpore sunt, ut palmus, pes, passus, & reliqua, sola pertica portatur. Est enim decem pedum, ad instar calami in Ezechiele templum mensurantis.

4 [10] Actus minimus est, latitudine

(1) Limites appellati a. v. transversi. *Hyginus de Limitibus constituend.* Limites appellati à limo, id est, antiquo verbo transversi. Nàm & limum dictum, eo quod purpuram transversam habet. *Item limina ostiorum, Serv. Æn. 12. ad illud.* Velati limo, (sic etiam legit eo loco Servius) & verbena tempora vincti: Limus vestis est qua ab umbilico usque ad pedes teguntur pudenda poparum. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Undè & nomen accepit. Nàm limùm, obliquum dicimus.

(2) Et agr. intentio. *Sic v. cc.* Intentio. *Productio.*

(3) Quia Septemtrio. *Ità Salmant. vetustissimus.*

(4) Arca—Trifinium. *Vid. Hygin. de Limitibus agror. & Sicul. Flacc. de Condit. agr. Glossar.* Arcæ, *ἄκρα κτημάτων.*

(5) Cap. XV. Mensura—finitur. *Verba sunt Boëthii in Geometricis cap. 1.*

(6) Orbem in parIes. *Gotth. cc.* In partibus, *ut apud Boëthium.*

(7) Digitus est pars minim. agrest. mens. *Ex Frontino.*

(8) Indè uncia habens digitum, & trientem. *Ità emendavit Chacon optimè, cùm in omnibus libris esset,* uncia habens digitos tres. *Frontinus lib. 1. de Aqua ductibus.* Est, *inquit*, digitus, ut convenit, sexta decima pars pedis, uncia duodecima, *& paullò-post :* unciæ ergò modulus habet diametri digitum unum, & trientem digiti.

(9) Palmus autem quatuor dig. *Non videtur hìc locus integer, nàm proposuit omnes, quæ in hominis corpore reperiuntur, mensuras: palmos, pedes, cubitos, gradus, passus, neque tamen omnes explicat. Expleri hæc ità possent:* Palmus autem quatuor digitos habet, pes sexdecim, cubitus sesquipedem, gradus duos pedes, & semipedem, passus pedes quinque.

(10) Actus minimus, &c. *Quæ restant omnia, usque ad finem capitis è Collumella sunt lib. 5. cap. 1.*

ne pedum quatuor, longitudine centum viginti.

5 Climata quoquè undiquè versum habent pedes sexaginta.

6 Actus quadratus undiquè finitur pedibus centum viginti. (1) Hunc Bætici Arapennem dicunt, ab arando scilicèt.

7 Actus duplicatus jugerum facit, ab eo quòd est junctum, jugeri nomen accepit.

8 Jugerum autem constat longitudine pedum ducentorum quadraginta, latitudine centum viginti.

9 Actum Provinciæ Bæticæ rustici (2) Agnam vocant.

10 Porcam iidem Bætici triginta pedum latitudine, centum octoginta longitudine definiunt. Sed Porca est, quod in arando extat. Quod defossum est lira. Galli Candetum appellant in areis urbanis spatium centum pedum, quasi Centetum. (3) In agrestibus autem pedum CL. quadratorum Candetum vocant. Porrò stadialis ager habet passus CXXV. id est, pedes DCXXV. cujus mensura octies computata milliarium facit, quod constat quinque millibus pedum.

11 Centuria autem ager est ducentorum jugerum, qui apud antiquos à centum jugeribus vocabatur: sed posteà duplicata est, nomenque pristinum retinuit. In numero enim centuriæ multiplicatæ sunt, nomen mutare non potuerunt.

CAPUT XVI.

De Itineribus.

1 MEnsuras viarum (4) nos milliaria dicimus, Græci stadia, Galli leucas, Ægyptii schœnos, Persæ parasangas. Sunt autem proprio quæque spatio.

2 Milliarium mille passibus terminatur, & dictum milliarium, quasi mille adium, habens pedum quinque millia.

3 Leuca finitur passibus mille quingentis.

4 Stadium octava pars milliarii est, constans passibus CXXV. Hoc primum Herculem statuisse dicunt, eumque eo spatio determinasse, quod ipse sub uno spiritu confecisset: ac proindè stadium appellasse, quod in fine respirasset, simùlque stetisset.

5 Via est, qua potest ire vehiculum, & via dicta à (5) vehiculorum incursu. (6) Nàm duos actus capit propter euntium, & venientium vehiculorum occursum.

6 (7) Omnis autem via, aut publica est, aut privata. Publica est, quæ in solo publico est, qua iter actus populo patet. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet. Privata est, quæ vicino municipio data est.

7 Strata dicta, quasi vulgi pedibus trita. Lucretius: Strataque jàm vulgi pedibus detrita viarum. Ipsa est, &

(1) Hunc Bætici Arapennem. *Sic fortassè legit Isidorus, qui ab arando nomen deducit: sed apud Columellam etiam in manuscriptis libris* Arepennem: *in legibus Gotthicis lib. 8. cap. 4. l. 25. & lib. 3. l.* Si inter Aripennem. *Glossarium verò*, Arpendia πλέθρα. Arvipendium σχοῖνος γεωμετρικός.

(2) Agnam vocant. *Acnuam se reperisse in veteribus Columellæ, & Varronis libris testatur Victorius ad Varr. lib. 1. de Re Rust. cap.* 10. *& Colum. lib. 5. cap.* 1. Acnam *utrobique etiam in vet. Cod. legit Chacon. g. in c.* ἀρχαϊκῶς *mutato, quare* agnam *ex cc. Gotth. retinere visum est.*

(3) In agrestibus a. p. cl. quadratum justum Candetum vocant. *Columella*: In agrestibus autem pedum cl. quod aratores Cadetum nominant. *Sed* Candetum *habent Isidoriani omnes Codices.*

(4) Cap. XVI. Nos milliaria, Galli leucas, &c. *Hieron. in Joël. cap.* 3. Nèc mirum, si unaquæque gens certa viarum spatia suis appellet nominibus: cum & Latini mille passus vocent, & Galli leucas, & Persæ parasangas, & restes universa Germania, atque in singulis nominibus diversa mensura sit. *Et paullò-post*: Egyptii σχοίνους.

(5) A vehiculor. incursu impulsu. *Complut. Gotth.*

(6) Nàm duo actus capit. duo, *ad vehicula referendum. Servius Æn.* 4. *ad illud.* Convectant calle angusto; via est, actus dimidium; qua potest ire vehiculum. Nàm actus duo carpenta capit propter euntium, & venientium vehiculorum occursum.

(7) Omnis autem via, aut pub. *Ex Vlp. c.* Prætor. §. via-*D.* Nequid in loco publico.

& delapidata, id est, lapidibus strata. Primi autem Pœni dicuntur lapidibus vias stravisse, posteà Romani eas per omnem penè orbem disposuerunt propter rectitudinem itinerum, & ne plebs esset otiosa.

8 [1] Agger est media stratæ eminentia coaggeratis lapidibus strata, ab aggere, id est, coacervatione dicta, [2] quam Historici viam militarem dicunt, ut: Qualis sæpè viæ deprensus in aggere serpens.

9 [3] Iter, vel itus est via, qua iri ab homine quaquà versum potest.

10 Iter autem, & itiner diversam significationem habent. Iter enim locus est transitu facilis, undè appellamus, & itum. Itiner autem est itus longæ viæ, & ipse labor ambulandi, ut quò velis, pervenias.

11 [4] Semita itineris dimidium est, à semi itu dicta. Semita autem hominum est, callis, ferarum, & pecudum.

12 [5] Callis est iter pecudum inter montes angustum, & tritum à callo pedum vocatum, sivè callo pecudum præduratum.

13 Tramites sunt transversa in agris itinera, sivè recta via, dicti quòd transmittant.

14 Divortia sunt flexus viarum, hoc est, viæ in diversa tendentes: [6] eadem diverticula sunt, hoc est, diversæ ac divisæ viæ, sivè semitæ transversæ, quæ sunt à latere viæ.

15 Bivium, quia duplex est via.

16 [7] Compita, quia plures in ea competunt viæ, quasi triviæ, quatriviæ.

17 [8] Ambitus inter vicinorum ædificia locus, duorum pedum, & semipedis ad circumeundi facultatem relictus, & ab ambulando dictus.

18 Orbita vestigium carri, ab orbe rotæ dicta.

19 Porrò actus, quo pecus agi solet.

20 Clivosum, iter flexuosum.

21 [9] Vestigia sunt pedum signa primis plantis expressa: vocata, quòd iis viæ præcurrentium investigentur, id est, cognoscantur.

DI-

(1) Agger est media. è *Serv. Æn. 5. ad illud.* Qualis sæp. viæ d. i. aggere 15.
(2) Quam Historici viam militarem dicunt. *Ex eod. Æn. 12. ad illud.* Vidit ab adverso venientes aggere Turnus.
(3) Iter est via. *Vid. cap. 1. D. de Servit. rustic. præd.*
(4) Semita itineris dimid. *Servius Æn. 4. ad illud.* Convectant calle angusto semita est semis via, undè & semita dicta, *& Varro lib.* 4. qua ibant, ab itu iter appellarunt; qua angustè semita, ut semi iter dictum.
(5) Callis. *Serv. ibid.* Callis semita est tenuior callo pecudum prædurata.
(6) Eadem diverticula—à latere viæ. *Serv. Æn. 9. ad illud.* Objiciunt alii sese ad divortia nota: Diverticula sunt semitæ transversæ, quæ sunt à latere viæ militaris. *Malè ergò libri omnes*, alteræ viæ.
(7) Compita. *Idem Georg. 2. Ad*—Pagos, & compita circum, id est, per quadrivia, quæ compita appellantur ab eo, quod multæ viæ in unam confluant.
(8) Ambitus i. v. æ. l. *Festi sunt verba. Varro lib.* 4. Ambitus circumitus ab eoque XII. tabularum interpretes ambitum parietis circumitum esse describunt. *Puto autem legem his verbis fuisse conceptam. Ambitus parietis sestertius pes esto. Volusius Metianus lib. de Ponderibus.* Lex etiam (*inquit*) XII. tabul. argumento est, in qua duo pedes, & semis sestertius pes vocatur.
(9) Vestigia. *Serv. Æn. 11. ad illud*—Vestigia plantis institerat: Signa pedum primis plantis expresserat, nàm hæc sunt vestigia, imagines pedum. *Illud autem*, primis *non advertit Isidorus Virgilii esse, non Servii. Delevisset planè. Nihil enim ad verbi interpretationem.*

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
ETYMOLOGIARUM
LIBER DECIMUS SEXTUS.
DE LAPIDIBUS, & METALLIS.

CAPUT PRIMUM.

De Pulveribus, & Glebis Terræ.

1 PULVIS [1] dictus, quòd vi venti pellatur. Tollitur enim ejus flatu, nèc resistit, nèc stare novit, sicùt ait Propheta: Tanquàm pulvis, quem projicit ventus à facie terræ.

2 [2] Limus vocatus, quòd lenis sit.

3 Cœnum est vorago luti.

4 Cinis ex incendio dicitur, ab eo enim fit.

5 Favilla, quod per ignem effecta sit. Nàm φῶς ignis est.

6 Gleba, quòd glovus sit. Pulveris enim collectione compingitur, & in uno glomere adunatur. Terra autem ligata, gleba est soluta, pulvis.

7 Labina, eò quòd ambulantibus lapsum inferat, dicta per derivationem à labe.

8 Lutum vocatum quidam per antiphrasin putant, quòd non sit mundum, nàm omne lotum mundum est.

9 Volutabra appellata, quòd ibi apri volutentur.

10 [3] Uligo sordes limi, vel aquæ sunt.

11 Sabulum levissimum terræ genus.

12 [4] Argilla ab Argis vocata, apud quos primùm ex ea vasa confecta sunt.

13 Creta ab Insula Creta, ubi melior est.

14 [5] Creta Cimolia candida est, à Cimæa Italiæ Insula dicta, quarum altera vestimentorum pretiosos colores emollit, & contristatos sulphure quodam nitore exhilarat: altera gemmis nitorem præstat.

15 Creta argentaria, & ipsa candida appellata, eò quòd nitorem argento reddat.

16 [6] Terra Samia à Samo Insula dicta, candida, & levis, & linguæ glutinosa, medicamentis, & vasculis necessaria.

17 [7] Pulvis Puteolanus in Puteolanis Italiæ colligitur collibus, opponiturque ad sustinenda maria, fluctusque frangendos. Nàm mersus aquis protinùs lapis fit, undisque quotidiè fortior effectus in saxum mutatur, [8]

 sicùt

(1) Cap. I. Pulvis—quod v. v. pellatur. *Al.* pulsetur. *Sed videndum, quid voluerit Plinius, cum lib. 35. cap. 13. dixit*: Quis n. satis meretur pessimam (terræ) partem, ideoque pulverem appellatum.

(2) Limus vocatus, quod levis sit. *Mirum fugisse Isidorum verba Tertuliani in lib. de Anima.* Quid aliud limus, quàm liquor opimus? *Illud verò magis mirum, cum tàm multa hujusmodi apud gravissimos Auctores legantur; quosdam, qui sibi videntur cati in solum Isidorum sævire.*

(3) Uligo. *Vid. præced. lib. cap. 13.*

(4) Argilla ab Argis. *Hesych. & Suid.* ἄργιλλον, γῆν λευκὴν, καὶ καθαρὰν *interpretantur.*

(5) Creta Cimolia. *Ex Plin. lib. 35. cap. 17. Vid. Strab. lib. 10.*

(6) Terra Samia. *Ex eodem lib. cap. 16. & cap. 22.*

(7) Pulvis Puteolan. *Ex eod. cap. 13.*

(8) Sicùt argilla igne in lap. vert. *Respexit ad Historiam de Dibutade Sicyonio apud Plin.*

sicùt argilla igne in lapidem vertitur.

18 Sulphur vocatum, quia igne accenditur: [1] Ur enim ignis est. Nàm vis ejus in aquis ferventibus sentitur, nèc alia res faciliùs accenditur. Nascitur in Insulis Æoliis inter Siciliam, & Italiam, quas ardere dicunt. Invenitur & in aliis locis effossum. [2] Hujus genera quatuor. Vivum quod foditur, translucetque, & viret, quo solo ex omnibus generibus Medici utuntur. Alterum quod appellant glebam, usibus tantùm fullonum familiare. Tertium liquor est, usus ejus ad lanas suffiendas, quia candorem, mollitiemque præstat. Quartum ad elychnia conficienda maximè aptum. Sulphuris tanta vis est, ut morbos comitiales deprehendat nidore suo impositus ignibus. Anaxilaus calicem vini, prunaque subdita circumferens exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum convivis offudit.

CAPUT II.

De Glebis ex Aqua.

1 Bitumen [3] in Judææ lacu Asphaltite emergit, cujus glebas supernatantes nautæ scaphis appropinquantes colligunt. [4] In Syria autem limus est passìm à terra exæstuans. Spissantur autem utraque, & densitate coëunt, & utraque [5] Græci πισσάσφαλτον appellant. [6] Natura ejus ardens, & igni cognata, & [7] nequaquàm ferro rumpitur, nisi solis muliebribus inquinamentis, utilis ad compages navium.

2 Alumen vocatum à lumine, quòd lumen coloribus præstat tinguendis. Est autem [8] salsugo terræ, efficiturque hyeme ex aqua, & limo, & æstivis solibus maturatur. Hujus species duæ sunt, liquidum, & spissum.

3 Sal quidam dictum putant quod in igne exiliat. [9] Fugit enim ignem, dùm sit igneus, sed naturam sequitur, quia ignis, & aqua sempèr inter se inimica sunt. Alii sal à salo, & Sole vocatum existimant, [10] nàm ex aquis maris spontè gignitur, spuma in extremis littoribus, vel scopulis derelicta, & Sole decocta. Sunt & lacus, & flumina, & putei, è quibus hauritur. Dehìnc in salinis ingestus Sole siccatur, sed & flumina densantur in Salem, amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoquè detractis arenis colligitur, crescens cum Luna noctibus: nàm in Cyrenæa Ammoniacus sub arenis invenitur. [11] Sunt & montes nativi salis, in quibus ferro cæditur, ut lapis renascens, tantæ alicubi duritiæ, ut muros, domosque massis salis faciant, sicùt in Arabia.

4 In natura quoquè salis differentiæ sunt. Nàm alibi suavis, alibi salsissimus: commune sal in igne crepitat. Tragasæum nèc crepitat igne, nèc exilit. Agrigentinum Siciliæ flammæ

(1) Ur enim ignis est. *Ità Hieronym. in Q. in Genes. cap.* 11. Ur Chasdem, id est, in igne Chaldæorum.

(2) Hujus genera quatuor. *è Plin. lib.* 35. *cap.* 15. *Ex quo quædam sunt à nobis restituta.*

(3) Cap. II. Bitumen in Judæa. *Locus ex Hegesipp. lib.* 4. *cap.* 18.

(4) In Syria autem limus est. *Plinius*, & bituminis vicina natura est, alibi limus, alibi terra; limus è Judææ lacu, ut diximus emergens, terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur utraque, & in densitatem coëunt.

(5) Græci Pissasphalton, *vel* Asphaltopissam; *ut quidèm legitur apud* lxx. *Exod.* 2. *in manusc. Vatic.* *καὶ κατέχρισεν αὐτὸν ἀσφαλτοπίσσῃ.*

(6) Natura ejus ardens, e. i. c. *Hæc non de bitumine, sed de naphtha Plinius, & fortassè aliena sunt.*

(7) Et nequaquàm ferro rump. *Hegesipp.* Hærere sibi fertur bitumen, ut ferro haud quaquam, vel aliqua præacuta metalli specie recidatur, &c.

(8) Est autem salsugo terr. *Plin.* 35. *cap.* 15.

(9) Fugit n. ignem. *Ex eod. lib.* 31. *cap.* 9.

(10) Nàm ex aq. mar. *Ex cap.* 7.

(11) Sunt, & montes nativi. *Ex eodem cap. Sustulimus hinc vocem* majus, *quæ sola ex integra Plinii sententia de Vectigalibus, vel remanserat, vel irrepserat.*

mæ patiens in aqua exilit, in igne fluit contra naturam.

5 Sunt & colorum differentiæ. Memphiticus rufus est, in parte quadam Siciliæ [1] purpureus, ubi Ætna mons est. Item in eadem Sicilia in Pachyno adeò splendidus, & lucidus, ut imagines reddat. In Capadocia crocinus effoditur.

6 Salis natura necessaria est ad omnem escam.

7 Pulmentis enim saporem dat, excitat aviditatem, & appetitum in omnibus cibis facit. Ex eo quippè omnis victus delectatio, & summa hilaritas. Hìnc & salus nomen accepisse putatur. [2] Nihil enim utilius sale, & Sole. Deniquè cornea videmus corpora nauticorum. Quin etiam pecudes, armenta, & jumenta sale maximè provocantur ad pastum: [3] multò largiores lacte, multòque gratiores casei dote. Corpora etiam sal astringit, siccat, & alligat. Defuncta etiam à putrescendi labe vindicat, ut durent.

8 [4] Nitrum à loco sumpsit vocabulum. Nascitur enim in Oppido, vel Regione Ægypti Nitria, ex quo & medicinæ fiunt, & sordes corporum, vestiumque lavantur. Hujus natura non multum à sale distat. Habet enim virtutem salis, & similitèr oritur canescentibus siccitate littoribus.

9 Aphronitrum Græcè, Latinè spuma nitri est, [5] de quo quidam ait. Rusticus es, nescis quid Græco nomine dicar. Spuma vocor nitri Græcus es Aphronitrum. Colligitur autem in Asia, in speluncis distillans, dehìnc siccatur Sole. Optimum putatur, si minimè fuerit ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo.

10 Chalcantum dictum, quia Chalcitidis est thymum, id est, flos, undè & apud Latinos æris flos appellatur. Fit autem nùnc multis in Regionibus: [6] olìm in Hispaniæ puteis, vel stagnis id genus aquæ habentibus, quam decoquebant, & in piscinas ligneas fundebant, appendentes super eas restes, lapillis extentas, quibus limus in similitudinem [7] vitrei acini adhærebat: sicque ejectum siccabatur diebus xxx. Fit autem nùnc alibi in speluncis, quod liquidè collectum dehìnc diffusum in quosdam botros solidatur: fit & in scrobibus cavatis, quarum de lateribus decidentes guttæ coalescunt: fit & salis modo ex flagrantissimo Sole. Adeò autem constrictæ virtutis est, ut in Leonum, & Ursorum ora sparsum, [8] tantam vim habeat ad stringendum, ut non valeant mordere.

CAPUT III.

De Lapidibus vulgaribus.

1 Lapis à terra tanquàm densior, etiam vulgò discernitur. Lapis autem dictus, quòd lædat pedem. [9] Lapis mobilis est, & sparsus.

 Sa-

(1) Purpureus. *Solin. cap. de Sicil.* Purpureum salem Ætna mittit.
(2) Nihil n. virilius, &c. *Ex cap. 9.*
(3) Multò larg. l. multoque grat. *Ex cap. 7. Virgil. Georg. 3.* Hinc & amant fluvios magis, & magis ubera tendunt: Et salis occultum referunt in lacte saporem.
(4) Nitrum. è *cap. 10. Sozomen. lib. 6. Eccles. Hist. cap. 30. de Scithi Regione Ægypti*: Istum locum appellant Nitriam. proptereà quod est pagus finitimus, in quo nitrum colligunt. *Meminit quoquè Nitria Cassian. collat. 6. cap. 1. & Hieron. Prov. cap. 25.*
(5) De quo quidam. *Martial. apud quem*: Dicor, & Aphr.
(6) Olìm in Hispania è put. *Ex Plin. lib. 34. cap. 12.*
(7) In similitudinem vitrei acin. *Ex eod.*
(8) Tantam autem vim. *Verba sunt Plinii ibid.*
(9) Cap. III. Lapis mobilis est. *Ità proculdubiò legendum repugnantibus omnibus libris, non* molis, *sequitur enim*, Saxa hærent.

2 Saxa hærent, & à montibus exciduntur.

3 Petra Græcum est.

4 Silex est durus lapis, eo quòd exiliat ignis, ab eo dictus.

5 [1] Scopulus à saxo eminenti, quasi à speculando dictus, sivè à tegumento navium, ἀπὸ τῦ σκέπειν.

6 Spelæa Græcè, [2] spelunca Latinè. Est autem rupis cavata.

7 [3] Crepido extremitas saxi abrupti, undè & crepido vocata, quòd sit abrupti saxi altitudo.

8 Cautes aspera saxa in mari, dictæ à cavendo, quasi cautæ.

9 Murices petræ in littore, [4] similes Muricibus vivis acutissimæ, & navibus perniciosæ.

10 [5] Echo saxum est, quod humanæ vocis sonum captans, etiam verba loquentium imitatur. Echo [6] autem Græcè, Latinè imago vocatur, eo quòd ad vocem respondens alieni efficitur imago sermonis: licèt, hoc quidèm, & locorum natura eveniat, ac plerumque convallium.

11 [7] Calculus est lapillus terræ admixtus, rotundus, atque durissimus, & [8] omni puritate lenissimus. Dictus autem calculus, quòd sine molestia brevitate sui calcetur: [9] cui contrarius est scrupus, lapillus minutus, & asper, qui si inciderit in calciamentum, nocet, & molestia est animo: undè & animi molestiam dicimus scrupulum, hìnc & scrupea saxa, id est, aspera.

12 [10] Cos nomen accepit, quòd ferrum ad incidendum acuat: Cotis enim Græco sermone incisio nominatur. Ex [11] his aliæ aquariæ sunt: aliæ oleo indigent in acuendo, sed oleum lenem, aquæ aciem acerrimam reddunt.

13 [12] Pumex vocatur, eo quòd spumæ densitate concretus fiat, & est aridus, candore parvus, tantamque naturam refrigerandi habens, ut in vase missus, musta fervere desinant.

14 [13] Rudos Artifices appellant, lapides contusos, & calci admixtos, quos in pavimentis faciendis superfundunt, undè & rudera dicuntur.

15 Gypsum cognatum calci est, & est Græcum nomen, plura ejus genera. [14] Omnium autem optimum lapis specularis. Est enim signis ædificiorum, & coronis gratissimus.

16 [15] Calx viva dicta, quia dùm sit tactu frigida, intùs occultum continet ignem. Undè & perfusa aqua statìm latens ignis erumpit. Natura ejus mirum aliquid facit. Postquàm enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo so-

(1) Scopulus à saxo enim, &c. *Verba sunt Servii Æn. 1. ad illud.* Scopuloque infixit ac.
(2) Spelunca Latinè, est autem rupis cav. *Idem ad illud.* Sub rupe cavata, periphrasis est (*inquit*) speluncæ.
(3) Crepido--quod sit abrupti saxi altitudo. *Verba sunt Servii Æn. 10. ad illud.* Forte ratis celsi conjuncta crepidine saxi-*quæ præterea sequuntur in editis, non Isidori sunt, sed ejus qui plura, quàm oporteret, è Servio descripsit.*
(4) Similis muricibus vivis. *Serv. Æn. 5. ad v.* Acuto murice remi, Murex saxi acumen eminens per tranquillitatem, *& Nonius.*
(5) Echo saxum est. *Fit quidem in saxis sæpius echo, sed saxum ipsam dictam nollem.*
(6) Echo autem Græcè, Latinè imago. *Non quod ἠχὼ Græca vox, Latinè sit imago, si verbum verbo reddas, sed quia Latini imaginem vocis appellant, quàm Græci vocant ἠχὼ. Virg. Georg. 3.* Aut ubi concava pulsu Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago. *Horatius*: redderet laudes tibi Vaticani Montis imago, *& alibi*: cujus recinit jocosa nomen imago: *ergo non rectè quidam εἰκὼν edidere*
(7) Calculus est. *Serv. ad v.* Dumosis calculus arvis *Georg. 2.* Calculus est lapis brevis terræ admixtus. Dictus calculus, quod sine molestia sui brevitate calcetur.
(8) Et omni puritate lenissimus. *f.* Et omni parte lævissimus. *Idem inf. lib. 18. cap. 62.* Calculi vocati, quod leves sint, & rotundi.
(9) Cui contrarius scrupul. *Vid. Serv. ad*--Scrupea tuta lacu, *Æn. 6.*
(10) Cos. *Vid. sup.*
(11) Ex his aliæ aq. &c. *Ex Plin. lib. 36. cap. 2.*
(12) Pumex. *Ex eod. cap. 21.*
(13) Rudos. *Ead. lib. 19. cap. 10. Vid. Vitruv. lib. 7. cap. 1. & Pallad. lib. 1. cap. 6.*
(14) Omnium autem opt. lap. specul. *è Plin. lib. 39. cap. 24.*
(15) Calx viva. *Hæc & quæ restant omnia repetuntur lib. 19. cap. 10.*

solet ignis accendi. Usus ejus structuris fabricæ necessarius. (1) Nàm lapis lapidi non potest adhærere fortiùs, nisi calce conjunctus. (2) Calx è lapide albo, & duro melior structuræ: ex molli, utilis tectoriis.

17 (3) Arena ab ariditate dicta, non ab adhærendo in fabricis, ut volunt quidam. (4) Hujus probatio, si manu impressa stridat, aut si in vestem candidam sparsa, nihil sordis relinquat.

CAPUT IV.

De Lapidibus Insignioribus.

1 MAgnes (5) lapis Indicus ab Inventore vocatus. Fuit autem in India ità primùm repertus: clavis crepidarum, baculique cuspidi hærens, cùm armenta idem Magnes pasceret, posteà & passìm inventus. Est autem colore ferrugineus, sed probatur cum ferro adjunctus ejus fecerit raptum. (6) Nàm adeò apprehendit ferrum, ut catenam faciat annulorum. Undè & eum vulgus ferrum vivum appellat. Liquorem quoquè vitri, ut ferrum, trahere creditur, cujus tanta vis est, ((7) ut refert Beatissimus Augustinus) quod quidam eumdem Magnetem lapidem tenuerit sub vase argenteo, ferrumque super argentum posuerit: deindè subtermovente manu cum lapide ferrum cursìm desupèr movebatur. (8) Undè factum est, ut in quodam Templo simulacrum ex ferro pendere in aêre videretur. (9) Est quippè alius in Æthiopia Magnes, qui ferrum omne abigit, respuitque.

2 (10) Omnis autem Magnes tantò melior est, quantò magis cæruleus.

3 (11) Gagates lapis primùm inventus est in Cilicia, Gagatis fluminis fluore rejectus. Undè & nominatus, licèt in Britannia sit plurimus. Est autem (12) niger, planus, lenis, & ardens igni admotus. (13) Fictilia ex eo scripta non delentur, incensus serpentes fugat, dæmoniacos prodit, virginitatem deprehendit: mirum quia accenditur aqua, oleo restinguitur.

4 (14) Asbestos Arcadiæ lapis, ferrei coloris, ab igne nomen sortitus, eò quòd accensus semèl nunquàm extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid ars humana molita est, quod Gentiles capti sacrilegio mirarentur. Deniquè in Templo quodam fuisse Veneris fanum, (dicunt) ibique candelabrum, & in eo lucernam sub divo

(1) Nàm lapis lapidi non potest adhærere conjunctus. *Ex Aug. lib. 5. de Civit. cap. 27.*

(2) Calx e lapide albo. *Plin. lib. 36. cap. 23. Pallad. lib. 1. cap. 10. Vitruv. lib. 2. cap. 5.*

(3) Arena ab arid. *Serv. Æn. 1. ad v.*-Potiuntur Troes arena: Quæritur, *inquit*, habeat ne hoc nomen aspirationem, & Varro sic definit, si ab ariditate dicitur, non habet, si ab hærendo, ut in fabricis videmus, habet: melior tamen est superior etymologia. *Contra Charisius*: Harena dicitur, quod hæreat; & arena quod areat, gratius tamen cum aspiratione sonat.

(4) Hujus probatio, si manu comp. *è Pallad. lib. 1. cap. 10.*

(5) Cap. IV. Magnes lapis Indicus. *Plin. lib. 36. cap. 16.* Magnes appellatus est ab inventore, ut Auctor est Nicander, in Ida repertus, &c. *Quæ lectio si vera est, & vox* Indicus *expungenda erit, &* Ida, *non* India, *deindè scribere oportebit. Sed quoniam illa de Magnete Nicandri carmina non extant, & varietas etiam in Plinii Codicibus est, ut Hermolaus advertit, nihil mutandum duximus: non quin* Ida *magis probemus. (nàm & fabulæ pastorali aptior est* Ida*) Sed quia* India *legisse Isidorum apud Plinium credimus. Quod verò Serapion Arabs, & Marbodæus Poëta Gallus Indicum lapidem Magnetem vocent, haud magni refert. Lucretio etiam, quàm Nicandro de Etymologia magis assentior ità scribenti:* Magneta vocant patrio de nomine Graii, Magnetum, quia sit patriis in finibus ortus.

(6) Nàm adeò aprehendit ferrum, ut anul. cat. *Ex Aug. 21. de Civit. cap. 4. & Plin. lib. 34. cap. 14.*

(7) Ut refert Beatiss. Aug. *Ibid.*

(8) Unde factum est, ut in Templo q. *Idem cap. 6. & Ruffin. Eccles. Hist. lib. 11. & Plin. ibid. & Suid. in-* μαγνῆς.

(9) Est quippè alius in Æthiop. *Ex Plin. 36. cap. 16.*

(10) Omnis autem magnes. *Ex Dioscorid. lib. 5. cap. 148.*

(11) Gagates--in Cilicia. *Diosc. lib. 5. cap. 146.* γεννᾶται δὲ ἐν κιλικίᾳ κατὰ τινὰ ποταμοῦ εἰσρέοντος εἰς θάλασσαν ἐκχεομένου. ἐστι δὲ πλησίον τῆς λεγομένης πλαγίας πόλεως. Καλεῖται δὲ ὁ τόπος, ᾗ ὁ ποταμὸς γάγας. *Plinius tamen lib. 36. cap. 19.* Gagates lapis nomen habet loci, & amnis Gagis Lyciæ.

(12) Niger planus. πλακώδης *videtur legisse Plinius apud Dioscoridem, nunc* πλατώδης *legitur, id est, crustaceus.*

(13) Fictilia, &c. *Ex Plin. ibid.*

(14) Asbestos. *Ex Aug. lib. 21. cap. 5. & 6.*

sic ardentem, ut eam nulla tempestas, nullus imber extingueret.

5 [1] Pyrites Persicus lapis, fulvus, aëris simulans qualitatem, cujus plurimus ignis: siquidèm facilè scintillas emittit: hic tenentis manum, si vehementiùs prematur, adurit, propter quod ab igne nomen accepit. [2] Est alius Pyrites vulgaris, quem vivum lapidem appellant, qui ferro, vel lapide percussus scintillas emittit, quæ excipiuntur sulphure, vel aridis fungis, vel foliis, & dicto celeriùs præbet ignem. Hunc vulgus focarem petram vocat.

6 [3] Selenites Latinè Lunaris interpretatur, eo quòd interiorem ejus candorem cum Luna crescere, atquè deficere ajunt. Gignitur in Perside.

7 [4] Dionysias lapis fuscus, & rubentibus notis sparsus. Vocatur autem ità, quia si aquæ mixtus conteratur, vinum flagrat: & quod in illo ardore mirum est, ebrietati resistit.

8 [5] Thracius niger, & sonorus, nascitur in flumine, cujus nomen est Pontus in Equitia.

9 [6] Phrygius lapis, ex loco traxit vocabulum. Nascitur enim in Phrygia, colore pallidus, mediocritèr gravis. Est autem gleba pumicosa. Uritur anteà vino perfusus, flatusque follibus donèc rubescat: ac rursus dulci vino extinguitur, trinis vicibus, tingendis tantum vestibus utilis.

10 [7] Syrius lapis à Syria, ubi reperitur, appellatur: hic integer fluctuari traditur, comminutus mergi.

11 [8] Arabicus similis est ebori sine ulla macula. Hic defricatus ad cotem, succum dimittit croco similem.

12 [9] Judaicus lapis albus est, atque in schemate glandis scripturis sub invicèm modulatus, quas Græci γραμμὰς appellant.

13 [10] Samius à Samo Insula, ubi reperitur, vocatus & est gravis, & candidus, poliendo utilis.

14 [11] Memphitis vocatus à loco Ægypti, & est gemmantis naturæ. Hic tritus, atque in iis, quæ urenda, & secanda sunt ex aceto illitus, ità obstupescere facit corpus, ut non sentiat cruciatum.

15 [12] Sarcophagus lapis dictus, eo quòd corpora defunctorum condita in eo infra quadraginta dies absumuntur, σὰρξ enim Græcè caro dicitur, φάγειν comedere. [13] Nascitur autem in Troade, fissilique vena scinditur. Sunt & ejusdem generis in Oriente saxa, quæ etiam viventibus alligata erodunt corpora.

He-

(1) Pyrites. *Ex eod. cap. 5.*

(2) Est & alius Pyrites vulgar. *Ex Plin. 36. cap. 16.*

(3) Selenites. *Ex August. ibid.*

(4) Dionysias. *Ead. inf. cap. 11. ex Solin. cap. 50. & Plin. 37. ca*

(5) Thracius--in Equitia. *Sic o. l. sed* Scythia *credo legendum: ita n. de eo Dioscorides lib. 5. γεννᾶται μὲν ἐν σκυθίᾳ ἐν ποταμῷ λεγομένῳ πόντῳ. Nàm quod Equitia ἱππόβοτος sit, de qua Strab. lib. 11. non satis placet.*

(6) Phrygius lapis. *Ex Plin. 36. cap. 19.*

(7) Syrius lapis. *è Plin. 36. cap. 17. Sed quod apud eum è* Scyro Insula *vulgò legitur, advertendum, Syro quoquè in manuscript. Plinianis Codicibus reperiri.*

(8) Arabicus similis est ebori sin. ull. mac. *è Dioscorid. lib. 5. 149. Sed verba sumpta sunt è Plin. qui lib. 36. cap. 21.* Arabus (*inquit*) lapis ebori similis. *Et cap. 20. de Hæmatite* tertium genus Arabici facit, simili duritiè vix reddentis succum ad cotem aquariam aliquando croco similem. *Et posterior hæc pars addita ex margine videbatur Chaconi, tàm hoc loco, quàm sequenti capite.*

(9) Judaicus lapis. *Dioscorides lib. cap. 155. ὁ δὲ ἰουδαϊκὸς λίθος γεννᾶται μὲν ἐν τῇ ἰουδαίᾳ τῷ σχήματι βαλανοειδής, λευκὸς, εὔρυθμος ἱκανῶς, ἔχων καὶ γραμμὰς παραλλήλους ὡς ἀπὸ τόρνου. Verba autem Isidori è veteri illius Interprete sunt, apud quem pro* scripturis, scriptulis *legebat Chacon, sic enim γράμμας interpretabantur antiqui, quod verò* modulatis *idem vertit ὡς ἀπὸ τόνου legisse videtur.*

(10) Samius. *Ex Plin. 36. cap. 21. & Dioscorid. 5. cap. 173.*

(11) Memphitis. *Ex Plin. lib. 36. cap. 7. & Diosc. cap. 158.*

(12) Sarcophagus. *Plin. 36. cap. 17.*

(13) Nascitur autem in Troad. *Ex Plin. ibid. Quæ autem post vocem* corpora *in plerisque omnibus libris sequuntur,* mitiores autem servandis corporibus, nec ab sumendis; *rectè expunxit Vulcanius, sunt n. Plinii verba non jam de Sarcophago, sed de Chernite loquentis.*

16 [1] Hæmathites appellatus, eo quod cote resolutus, in colorem veniat sanguinis. Est autem admodùm lividus. Est & ferrugineus. Nascitur in ultima Ægypto Babylonia, & Hispania.

17 [2] Androdamas colore niger, pondere, & duritia insignis, undè & nomen traxit: præcipuus reperitur in Africa. Trahere autem in se argentum, vel æs dicitur, quique attritus, ut Hæmathites in colorem redigitur sanguinis.

18 [3] Schistos invenitur in ultima Hispania, croco similis, cum levi fulgore, facile friabilis.

19 [4] Amiantos appellatus à veteribus, eo quòd [5] si ex ipso vestis fuerit contexta contra ignem resistat, & igni imposita non ardeat, sed splendore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficiis resistens omnibus, specialitèr Magorum.

20 [6] Ostracites similis est testæ laminosus scissibilis.

21 [7] Gallactites colore cinereus, gustu suavis, sed ideò sic vocatus, quòd quidam de se lacteum attritus dimittat.

22 [8] Obsidius lapis niger, translucidus, & vitri habens similitudinem. Ponitur in speculis parietum propter imaginum umbras reddendas. Gemmas multi ex eo faciunt, nascitur in India, & in Samnio Italiæ.

23 [9] Mitridax lapis Euphratis, Sole repercussus coloribus micat variis.

24 [10] Æthitæ lapides reperiuntur in nidis aquilarium: ajunt binos inveniri, marem & fœminam, nèc sine iis parere aquilas. Horum masculus, durus, similis gallæ, subrutilus: fœmineus verò pusillus, ac mollis. [11] Alligati partus celeritatem faciunt, etiam aliquid vulvæ excidunt, nisi citò parturientibus auferantur.

25 [12] Phengites Cappadociæ lapis, duritia marmoris candidus, atque translucens, ex quo quondam Templum constructum est à quodam Rege foribus aureis, quibus clausis claritas intus diurna erat.

26 [13] Chernites eboris similis, in quo Darium conditum ferunt: Pario-que similis candore, & duritia, minus tamen ponderosus, qui Porus vocatur.

27 [14] Ostracites vocatus, quòd similitudinem testæ habeat usus ejus est pro pumice.

28 [15] Melitites lapis dictus, eo quòd melleum, & dulcem succum emittat.

29 [16] Smyris lapis asper, & indo-

(1) Hæmathites. *Ex eod. cap. 20. & Dioscorid. Vidend. etiam Georg. Agricol. lib. 5. de Natura Fossilium.*
(2) Androdamas. *Ex Plin. 36. cap. 20.*
(3) Schistos. *è Dioscorid. lib. 5. cap. 145.*
(4) Amiantos. *Ex eod. cap. 156.*
(5) Si vestis ex eo fuerit contexta. *Al.* contacta: *sed contexta legendum ex Dioscorid. lib. 5. cap. 93.*
(6) Ostracites s. c. t. l. s. *Verba sunt Dioscorides lib. 5. cap. 156.* ὀστρακίτης ὁμιός ἐστιν ὀστράκῳ πλακώδης, καὶ εὔσχιστος. *Quod autem paullò-post de Ostracite agit ex Plinio; mirum ni mendoso Dioscorides Codice usus* Batrachites *hoc loco legit. qui autem* Bostrychitem *hic legi volunt, nugas agunt.*
(7) Gallactites. *è Dioscor. cap. 50.*
(8) Obsidius. *è Plin. 36. cap. 26.*
(9) Mitridax. *è Solin. cap. 50. Idem à Plinio* mitrax *dicitur lib. 37. cap. 10. Collocatur autem ab Isidoro inf. cap. 10. Inter gemmas.*
(10) Æthites. *Ex Plin. 36. cap. 21.*
(11) Alligati partus celeritatem. *Plinii verba referemus, si quis hac fortè ex illo sarciat ea sunt.* Ætitæ oès gravidis ad alligati mulieribus, vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium, continent partus; non nisi parturiant, removendi, alioqui vulvæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omninò non pariunt. *Nos Goth. Codicum scripturam representavimus.*
(12) Phengites. *Ex eod. cap. 22.*
(13) Chernites. *Ex eod. cap. 17. vid. Theoph. lib. de Lapidibus.*
(14) Ostracites. *Ex eod. cap. 19.*
(15) Melitites. *Ex eod. cap. 19. & Diosc. cap. 151.*
(16) Smyris--gemmæ teruntur. *Tunduntur Goth.*

domitus, & omnia atterens, ex quo gemmæ teruntur.

30 [1] Chrysites colore similis ochræ invenitur in Ægypto.

31 [2] Hammites similis nitro, sed durior gignitur in Ægypto, & Arabia.

32 [3] Thyites nascitur in Æthiopia velut viridis, sed lacteus, cùm resolvitur remordens vehementèr.

33 [4] Coranus albus est, duriorque Pario.

34 [5] Molotius veluti viridis, & grandis invenitur in Ægypto.

35 [6] Tusculanus à loco Italiæ dictus, dissilire igne traditur.

36 [7] Sabinus fuscus, addito oleo, etiam lucere fertur. [8] Est & quidam viridis lapis vehementèr igni resistens.

37 Siphinius mollis, & candidus, excalefactus oleo nigrescit, atque durescit.

38 [9] Lapides, quoquè medicinalium mortariorum, & pigmentorum usibus apti. Ephesius præcipuus, & indè Chalazius.

39 Thebaicus quoquè, & Basanites lapides nihil ex sese remittentes.

40 Specularis lapis vocatus est, quod vitri more transluceat, repertus primùm in Hispania citeriore, & circà Segobricam Urbem. Invenitur enim sub terra, & effossus exciditur, atque finditur in quamlibet tenues crustas.

CAPUT V.

De Marmoribus.

1 POst lapidum [10] genera veniamus ad Marmora. Nàm inter lapides, & Marmora differentia est. Nàm Marmora dicuntur eximii lapides, qui maculis, & coloribus commendantur. Marmor sermo Græcus est à viriditate vocatus, & quamvis posteà, & alii colores inveniantur: nomen tamen pristinum à viriditate retinuerunt.

2 [11] Marmorum colores, & genera innumerabilia sunt. Non tamen omnia è rupibus exciduntur, sed multa sub terra sparsa sunt, & pretiosissimi generis: sicùt Lacedæmonium viride, cunctis hilarius, repertum priùs apud Lacedæmones, undè & vocabulum traxit.

3 Ophites serpentium maculis simile est, undè & vocabulum sumpsit, duo ejus genera, molle candidum, nigrum durum.

4 Augustæum, & Tiberium in Ægypto Augusti, & Tiberii primùm Principatu reperta sunt. Differentia eorum est ab Ophite, cùm illud, ut prædiximus, serpentium maculis sit simile. Hæc maculas diverso modo colligunt: nàm Augustæum undatìm

(1) Chrysites colore similis Ochræ. *Ità legendum etiam apud Plin. 37. cap. 10. Porrò Ochræ Atticæ meminit Dioscorides lib. 5. cap. 62.*

(2) Hammites. *Ex eod. Plin. lib. 27. cap. 10.*

(3) Thyites gignitur in Æthiop. *Præclarè hunc locum restituit Chacon ex Diosc. lib. 5. cap. 154. Cujus verba apposuisse sufficiet: λίθος ὁ καλούμενος θυΐτης γεννᾶται μὲν ἐν τῇ αἰθιοπίᾳ· ἔστι δὲ ἀπόχλωρος, ἰασπίζων, ἐν δὲ τῷ ἀνίεσθαι γαλακτώδης φαινόμενος, ἀναδάκνων σφοδρῶς. Gotthicorum autem librorum scriptura hæc est.* Vi gignitur in Æth.

(4) Coranus albus est, duriorque Pario. *Plin. lib. 36. cap. 18.* E diverso albos Coranos, durioresque Pario. *Ità n. legendum Plinii locum, & meliores Codices ostendunt, & hæc Isidori verba satis confirmant.*

(5) Molotius. *Ità VV. CC. Sed* Morochthius *puto scribendum ex Diosc.*

(6) Tusculanus. *è Plin. 36. cap. 18.*

(7) Sabinus. *Ex Plin. ibid. Nequè est cur Corrector quisquam Gabinum hic pro Sabino è Tacito substituat, propter sequentia verba, quæ sumpta quoquè sunt è Plinio, nequè de Gabino, aut etiam Sabino lapide dicta.*

(8) Est & quidam virid. lap. *Ex eod. cap. 22.*

(9) Lapides quoquè medicinal. mortarior. Ephes. Chalazius--Thebaicus--Basanites--Specularis. *Omnia ex eod. cap. Carptim sumpta.*

(10) Cap. V. Post lapidum col. *Ex Plinii lib. 36. à cap. 5. usque ad 8.*

(11) Marmorum colores, & gen. *Ex cap. 7.*

tùm est crispum in vertices, Tiberium sparsa, non convoluta canitie.

5 Porphyrites ex Ægypto est, rubens candidis intervenientibus punctis. Nominis ejus causa, quòd rubeat, ut purpura.

6 (1) Basaltes ferrei coloris, sivè duritiæ. Undè & nomen ei datum est, inventus in Ægypto, & Æthiopia.

7 (2) Alabastrites lapis candidus, interstinctus variis coloribus, ex quo Evangelici illius unguenti vasculum fuit. Cavant enim hunc ad vasa unguentaria, quoniam optimè servare incorrupta dicitur. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ cæteris candidior: probatissimus verò in India.

8 (3) Parius candoris eximii, Lychnites cognomento: hic apud Paron Insulam nascitur, undè & Parius nuncupatus. (4) Lygdinus magnitudine, quæ lances, craterasque non excedat, unguentis & ipse aptus.

9 (5) Coraliticus in Asia repertus, mensura non ultra cubitos binos, candore proximo ebori quadam similitudine. E diverso niger. Alabandicus terræ suæ nomine nuncupatus, purpuræ aspectu similis. Iste in Oriente igni liquatur, atque ad usum vitri funditur.

10 (6) Thebaicus interstinctus aureis guttis invenitur in parte Africæ Ægypto adscripta, coticulis ad terenda collyria quadam utilitate naturali conveniens.

11 Syenites circa Syenem, vel Thebas nascitur: trabes ex eo fecere Reges.

12 Marmora autem, quæ in officinis sunt, rupibus gignuntur, (7) ex quibus Thasius diversis coloris maculis distinctus est, cujus primum usum Insulæ Cyclades dederunt.

13 (8) Lesbius lividior est paullò hoc, sed & ipse diversi coloris maculas habens.

14 Corinthæus, Ammoniacæ guttæ similis cum varietate diversorum colorum, Corintho primùm repertus: ex eo columnæ ingentes, liminaque fiunt, ac trabes.

15 Carystium viride, optimum nomen ab aspectu habens, eo quod gratum sit iis, qui gemmas sculpunt: ejus enim viriditas reficit oculus.

16 (9) Numidicum marmor Numidia mittit, ad cotem succum dimittit, croco similem: undè & nomen accepit, (10) non crustis, sed in massam, & liminum usum aptum

17 (11) Lucullæum marmor nascitur in Chio Insula, cui Lucullus Consul nomen dedit, qui delectatus illo primùm Romam invexit, solumque penè hoc marmor ab amatore nomen accepit.

18 (12) Est & Lunensis----

19 Tephria appellatur à colore cineris, cujus lapidis alligatio contra serpentes laudatur.

20 (13) Ebur à barro, id est, Elephan-

(1) Basaltes. Basantes *libri o. sed* Basaltes *apud Plin. cujus sunt hæc verba. De Basanite superiori capite egit.*
(2) Alabastrites. *e cap.* 8.
(3) Parius c. c. Lychnites cognom. *è cap.* 5.
(4) Lygdinus. *e cap.* 8. *Nec malè hunc locum à nobis restitutum putamus. Similitudo vocum* lychnit, *&* lygdin. *suspectam utramque reddiderat. Ità alterutra tantum in Isidorianis libris remanserat, cum ambæ sint necessariæ.*
(5) Coraliticus. *Ex eod. cap.*
(6) Thebaic. *Ex eod. vocem* Africæ *addimus prorsus necessariam.*
(7) Ex quibus Thasius. *Hanc lectionem veteres quoquè libri confirmant, nàm in plerisque* Itasius, *in aliis apertè legitur* Thasius. *Vid. Plin. cap.* 6. *qui locus medicina quoquè eget.*
(8) Lesbius livid. paul. *Philostratus in lib. de Vitis Sophist. de Lesbio lapide κατηφὴς* (inquit) *ὁ λίθος, καὶ μέλας.*
(9) Numidicum--ad cotem succ. dimitt. croc. *Expungebat hæc Chacon, itèm ut capite superiori.*
(10) Non crustis, (tantum) sed in massam, & lim. usum apt. *Vox tantum, quæ desiderabatur ex Plinio, ineptam sententiam reddebat,* aptatum *etiam, quàm* aptum *malìm.*
(11) Lucull--nascitur in Chio Insula. In Nili Insula *Plinius.*
(12) Est & Lunensis.--*Lacuna est in melioribus lib. deindè* Thephria *diversum genus marmoris.*
(13) Ebur à barro. *e Serv. Æn.* 1. *v.* Quale manus addunt ebori decus.

phante dictum. Horatius: Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris?

CAPUT VI.
De Gemmis.

1 POst marmorum genera Gemmæ sequuntur, quæ multum auro decorem tribuunt venustate colorum. [1] Primordia earum à rupe Caucasi. Fabulæ ferunt, Prometheum primum fragmentum saxi ejus inclusisse ferro, ac digito circumdedisse iisque initiis cœpisse anulum, atque gemmas.

2 Genera gemmarum inumerabilia esse traduntur, è quibus nos ea tantùm, quæ principalia sunt, sivè notissima annotabimus.

3 Gemmæ vocatæ, quòd instar gumi transluceant.

4 Pretiosi lapides ideò dicti sunt, quia carè valent, sivè ut à vilibus discerni possint, seu quòd rari sint. [2] Omne enim quòd rarum est, magnum, & pretiosum vocatur, sicùt & in Samuelis volumine legitur: Et sermo Domini pretiosus erat in Israël, hoc est, rarus.

CAPUT VII.
De Viridioribus Gemmis.

1 OMnium [3] gemmarum virentium Smaragdus principatum habet, [4] cui veteres tertiam post Margaritas, & Uniones tribuunt dignitatem. Smaragdus à nimia viriditate vocatur. Omne enim [5] satis viride amarum dicitur. [6] Nullis enim gemmis, vel herbis major, quàm huic austeritas est. Nàm herbas virentes, frondesque exuperat, inficiens circa se viriditate repercussum aërem. Scalpentibus quoquè gemmas nulla gratior oculorum refectio est. Cujus corpus si extentum fuerit, sicùt speculum, ità imagines reddit. Quippè Nero Cæsar gladiatorum pugnas in Smaragdo spectabat. Genera ejus duodecim, sed nobiliores Scythici, qui in Scythica gente reperiuntur. Secundum locum tenent Bactriani. [7] Colliguntur enim in commissuris saxorum flante Aquilone, tùnc enim tellure deoperta intermicant, quia iis ventis arenæ maximè moventur. Tertium Ægyptii habent. Reliqui in metallis ærariis inveniuntur, sed vitiosi. Nàm aut ære, aut plumbo, aut capillamentis, vel salis similes notas habent.

2 Smaragdi autem mero, & viridi proficiunt oleo, [8] quamvis natura imbuantur.

3 Chalchosmaragdus dicta, quòd viridis sit, & turbida æris venis. Hæc in Ægypto, vel Cypro Insula nascitur.

Pra-

(1) Cap. VI. Primord. ear. à rup. Caucas. *Ex Præfatione Plinii in lib.* 37.
(2) Omne enim quod rar. &c. *Ex Hieronym. in Is. cap.* 13.
(3) Cap. VII. Omnium gemmar. *Pleraque ex Plin. lib.* 37.
(4) Cui veteres tertiam tribuunt dignitatem. *Quin verba illa, quæ in omnib. libris leguntur* post margaritas, & uniones *aliena sint, nemo dubitabit, qui quartum, & quinctum caput Plinii inspexerit, undè hæc sunt: Quid autem illum quisquis fuit, in errorem impulerit; haud obscurum est. Legerat videlicèt cap. 35. lib. 9. apud Plinium hæc verba.* Principium, culmenque omnium rerum pretii margaritæ tenent. *In quibus uniones numerantur, locum undè hæc Isidorus hausit, ille non considerarat; ità enim Plinius cap.* 4. Maximum in reb. humanis, non solum inter gemmas pretium habet Adamas, *& in fine.* Proximum apud nos Indicis, Arabicisque Margaritis pretium est, *& initio cap.* 5. Tertia auctoritas Smaragdis perhibetur.
(5) Satis viride amarum. *Ità Gotthici libri al.* Smaragdum.
(6) Nullis n. gemmis, vel herbis major quam huic austeritas. Gemmis, vel herbis, *abest ab omnibus Romanis libris. Porrò sumi à coloribus, & Saporibus mutuo nomina satis constat, & Plin. lib. 33. cap. 6. In floridos, & austeros colores dividit, nos quoquè nostrum amarillo ab amaro, non alia ratione duximus.*
(7) Colliguntur n. in commissuris saxorum. In commissuras *legas oportet, si Plinium defensum vis, qui ex Theophrasti lib. de Lapidibus hæc vertit, διὸ καὶ εἰς τὰ λιθοκόλλητα χρῶνται. Quid autem λιθοκόλλητα sint, non est obscurum. Sed* commissuris *legit planè Solinus, qui:* Alii (*inquit*) minus nobiles in commissuris saxorum, vel in metallis ærariis apparent.
(8) Quamvis natura imbuantur. *Verba sunt Solin. cap. 25. Eadem apertius Plin.* Qui non omninò virides nascuntur, vino, & oleo meliores fiunt. *Est itaque imbui, infici, apud Hor.* Quo semel est imbuta recens servabit odorem Testa diu. *Et Virg.* Illius aram sæpè tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

4 Prasius pro viridanti colore dictus, sed vilis. Cujus alterum genus [1] sanguineis punctis obhorret. Tertium distinctum virgulis tribus candidis.

5 Berillus in India gignitur, gentis suæ lingua nomen habens, viriditate similis Smaragdo, sed cum pallore. Politur autem ab Indis in sexangulas formas, ut hebetudo coloris repercussu angulorum excitetur. Alitèr politus non habet fulgorem. Genera ejus novem.

6 Chrysoberyllus dictus, eo quòd pallida ejus viriditas in aureum colorem resplendeat, & hunc India mittit.

7 [2] Chrysoprasius Indicus est, colore porri succum referens, aureis intervenientibus guttis, undè & nomen accepit, [3] quem quidam Beryllorum generi dicaverunt.

8 Jaspis de Græco in Latinum viridis gemma interpretatur. [4] Jas quippè viride, pina gemma dicitur. Est autem Smaragdo subsimilis, sed crassi coloris. Species ejus XVII.

9 [5] Volunt autem quidam Jaspidem gemmam, & gratiæ, & tutelæ esse gestantibus, quod credere non fidei, sed superstitionis est.

10 Topazion ex virenti genere est, omnique colore resplendens: inventa primùm in Arabiæ Insula, in qua Troglodytæ prædones fame, & tempestate fessi, cùm herbarum radices effoderent, eruerunt. Quæ Insula post ea quæsita, nebulis cooperta, tandèm à navigantibus inventa est. Sed ob hoc locus, & gemma nomen ex causa accepit. Nàm τοπάζειν Troglodytarum lingua significationem habet quærendi. Est autem amplissima gemmarum, eadem sola nobilium limam sentit. Genera ejus duo.

11 [6] Callaica colore viridis, sed pallens, & nimis crassa, [7] nihil jucundiùs aurum decet, [8] undè & appellata. Nascitur in India, vel [9] Germania in rupibus gelidis, oculi modo extuberans.

12 [10] Molochites spissius virens, & crassius, quàm Smaragdus, à colore malvæ nomen accepit, in reddendis laudata signis. Nascitur in Arabia.

13 [11] Heliotropium viridi colore, & nubilo, Stellis puniceis supersparsa cum sanguineis venis. Causa nominis de effectu lapidis est. Nàm dejecta in labris æneis radios Solis mutat sanguineo repercussu. Extra aquam autem speculi modo Solem accipit, deprehenditque defectus ejus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ manifestissimum in hoc quoquè exemplum est, quòd admixta herba Heliotropio quibusdam additis precationibus, gerentem conspici negent. Gignitur in Cypro, & Africa, sed melior in Æthiopia.

14 [12] Sagda gemma prasini coloris apud Chaldæos. Cujus tanta vis est, ut permeantes naves è profundo

(1) Sanguineis punctis obhorret. *Ex Plin. cap. 8.*
(2) Chrysoprasius. *Ex eod. cap.*
(3) Quem quidam Beryllor. g. d. *Ex cap. 5.*
(4) Jas quippe viride, pina gemma dicitur. *Hæc Vulcanius non habuit nobis retinuisse satis est. Scio πίναν Græcis esse Gemmam. De* Jas *quærendum.*
(5) Volunt autem quidam. *Vid. Plin. cap. 9.*
(6) Callaica. Callais. *Plin. & Solin.*
(7) Nihil jucundiùs aurum decet. *è Solin. 33.*
(8) Undè & appellata. *Quia καλὸν pulchrum.*
(9) Germania. *Ità Solin.* Carmania *Plinius.*
(10) Molochites. *Ex Plin. cap. 8. & Solin. cap. 35.*
(11) Heliotrop. *Ex cap. 10.*
(12) Sagda. *Ex eod. cap. & Solin. 50.*

do petat, & carinis ità tenacitèr adhæreat, ut nisi abrasa parte ligni, vix separetur.

15 [1] Myrrhites dicta est, quòd in eo myrrhæ color est. Compressus autem usque ad calorem, nardi spirat suavitatem. [2] Aromatites reperitur in Arabia, vel Ægypto myrrhæ coloris, & odoris, undè & nomen habet.

16 [3] Melichloros, bicolor ex una parte viridis, ex altera melli similis.

17 [4] Choaspites à flumine Persarum dicta est ex viridi fulgoris aurei.

CAPUT VIII.

De Rubris Gemmis.

1 Corallium [5] gignitur in mari, forma ramosum, colore viride, & maximè rubens: [6] venæ ejus candidæ sub aqua, & molles, detractæ confestìm durantur, & rubescunt, tactuque protinùs lapidescunt. Itaque occupari, evellique retibus solet, aut acri ferramento præcidi, qua de causa corallium vocitatur. Quantum autem apud nos Margaritum Indicum pretiosum est, tantum apud Indos Corallium. [7] Hunc Magi fulminibus resistere affirmant, si creditur.

2 [8] Sardius dicta, eò quòd primùm reperta sit à Sardibus: hæc rubrum habet colorem marmoribus præstans, sed inter gemmas vilissima. Genera ejus quinque.

3 [9] Onyx appellata, quòd habet in se permixtum candorem in similitudinem unguis humani. Græci enim unguem ὄνυχα dicunt. Hanc India, vel Arabia gignit, distant autem invicèm. Nàm Indica igniculos habet albis cingentibus zonis: Arabica autem nigra est cum candidis zonis: genera ejus quinque.

4 Sardonyx ex duorum nominum societate vocata est. Est enim ex Onychis candore, & Sardo. Constat autem tribus coloribus: subteriùs nigro, medio candida, superiùs mineo. Hæc sola in signando nihil ceræ evellit. Reperitur autem apud Indos, & Arabes detecta torrentibus. Genera ejus quinque.

5 [10] Hæmatites rubore sanguineus, ac propterea Hæmatites vocatur, ἅιμα quippè sanguis est. Gignitur in Æthiopia quidèm principalis, sed & in Arabia, & in Africa invenitur. De qua promittunt Magi quiddam ad coarguendas barbarorum insidias.

6 [11] Succinus, quem appellant Græci Electrum fulvi, cereique coloris, fertur arboris succus esse, & ob id Succinum appellari. Electrum autem vocari fabulosa argumentatio dedit. Namque Phaëtonte fulminis ictu interempto, sorores ejus luctu mutatas in arbores Populos, lacrymis Electrum omnibus annis fundere juxta Eridanum, amnem, & Electrum appellatum, [12] quoniam Sol voci-

(1) Myrrhites. *Ex Solin. cap. 40. & Plin. ibid.*
(2) Aromatites rep. *Ex eod. Plin. c.*
(3) Melichloros. *Ex cap. 11.*
(4) Choaspites. *Ex cap. 10.*
(5) Cap. VIII. Corallium--vocitatur. *Curalium perpetuo apud Plinium, ut etiam apud Theoph. sunt autem hæc ex lib. 32. cap. 2.*
(6) Venæ ejus candidæ. *Sic veteres libri, al.* Baccæ, *ut Plin.*
(7) Hunc Magi fulminibus. *Repetuntur hæc cap. 14. Plin. 37. cap. 10.* Gorgonia nihil aliud est, quàm curalium, nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur, emollit maria fulminibus, & Typhoni resistere affirmant.
(8) Sardius dict. *Ex 37. cap. 7.*
(9) Onyx. *Ex cap. 6.*
(10) Hæmatites. *Ex cap. 10.*
(11) Succinus. *Ex cap. 2.*
(12) Quoniam Sol vocitatus sit Elector. *Homerus ιλ. Z. ὣς υἱὸς πριάμοιο πάρις κατὰ περγάμυ ἄκρυς τεύχεσι παμφαίνων, ὥς' ἠλέκτωρ, ἐβεβήκει.*

citatus sit Elector, ut plurimi Poëtæ dixerunt. Constat autem eum non esse succum populi, sed pineæ arboris. Nàm accensus tedæ nidore fragrat. Nascitur autem in Insulis Oceani Septemtrionalis sicùt gummi, densaturque ut crystallum [1] rigore, vel tepore. Ex ea fiunt decoris gratia agrestium fœminarum monilia, vocari autem à quibusdam harpaga, eo quòd attritu digitorum, accepta caloris anima, folia, paleasque, & vestium fimbrias rapiat, sicùt Magnes ferrum. [2] Quocumque autem modo libeat, tinguitur. Nàm Anchusæ radice Conchylioque inficitur.

7 [3] Lyncurius vocatus, quòd fiat ex urina lyncis bestiæ tempore indurata. Est autem sicùt & Succinum, fulva, attrahens spiritu folia propinquantia.

CAPUT IX.

De Purpureis.

1 INter purpureas gemmas Principatum Amethystus Indicus tenet. [4] Amethystus purpureus est permixto violaceo colore, & quasi rosæ nitore, lenitèr quasdam flammulas fundens. Alterum ejus genus descendit ad Hyacinthos. Causam nominis ejus afferunt, quia sit quidam in purpura illius non ex toto igneum, sed vini colorem habens. Est autem scalpturis facilis: genera ejus quinque.

2 Saphirus cæruleus est cum purpura, habens pulveres aureos sparsos, apud Medos optimus, nusquàm tamen perlucidus.

3 [5] Hyacinthus ex nominis sui flore vocatur. Hic in Æthiopia invenitur, cæruleum colorem habens. Optimus qui nèc rarus est, nèc densitate obtusus, sed ex utroque temperamento luce, purpuraque refulgens. Hic autem non rutilat æqualitèr, sereno enim perspicuus est, atque gratus, nubilo coram oculis evanescit, atque marcescit, in os missus frigidus est, in scalpturis durissimus, nèc tamen invictus, nàm adamante scribitur, & signatur.

4 Hyacinthizon Indicus est Hyacinthum propè referens. [6] Quidam autem eorum crystallis similes, capillamentis intercurrentibus obscurantur, ex quo etiam vitio nomen illorum est.

5 Amethystizon appellatur, quia ejus extremus igniculus in Amethysti violam exit.

6 [7] Chelidonia ex hirundinum colore vocata, & duorum est generum, quarum una ex altera parte purpurea pura, & altera purpurea nigris intervenientibus maculis.

7 [8] Cyanea Scythiæ gemma, cæruleo coruscans nitore, pura interdùm, & punctulis intermicantibus auratis pulvisculis varians.

8 Rhodites rosea est, & ex eo nomen accepit.

CAPUT X.

De Candidis.

1 MArgarita, [9] prima candidarum gemmarum, quam in-

(1) Rigore, vel tepore. *Plinius* tepore auctumnali. *Eodem modo legendum apud Solinum non* tempore auctumnali *contendit Hermolaus Barbarus.*
(2) Quocumque autem modo libeat, tinguitur, &c. *Ex cap.* 3.
(3) Lyncurius. *Ex cap.* 2. *& Solin. cap.* 8.
(4) Cap. IX. Amethystus. *Ex Plin.* 37. *cap.* 4.
(5) Hyacinthus. *Solin. cap.* 33.
(6) Quidam autem eorum. *Ex cap.* 53.
(7) Chelidonia. *Ex Plin. cap.* 10.
(8) Cyanea. *Ex Solin. cap.* 20. *& Plin. cap.* 9.
(9) Cap. X. Margarita. *Ex Plinio lib.* 9. *cap.* 35. *& lib.* 37. *cap.* 9. 10. *&* 11. *& Solin. cap.* 50.

indè margaritam ajunt vocatam, quòd in conchulis maris hoc genus lapidum inveniatur. Inest enim in carne Cochleæ calculus natus, sicùt in cerebro piscis lapillus. Gignitur autem de cœlesti rore, quem certo anni tempore Cochleæ hauriunt. Ex quibus margaritis quædam uniones vocantur: aptum nomen habentes, quod tantùm unus, nunquàm duo, vel plures simùl reperiantur. Meliores autem candidæ margaritæ, quàm quæ flavescunt. Illas enim aut juventus, aut matutini roris conceptio reddit candidas: has senectus, vel vespertinus aër gignit obscuras.

2 Pæderos, secunda post Margaritam candidarum gemmarum, de qua quæritur in quo colore numerari debeat, totiès jactati per alienas pulchritudines nominis, adeò ut decoris prærogativa vocabulo facta sit.

3 Asterites candida est, inclusam lucem continens, veluti stellam intùs ambulantem, redditque Solis candicantis radios, undè & nomen invenit.

4 Galactites lactea est, quæ attrita reddit succum album ad lactis saporem, fœminis nutrientibus illigata fœcundat ubera. Infantium quoquè collo suspensa, salivam facere fertur, in ore autem liquescere, & memoriam adimere. Mittunt eam Nilus, & Achelous amnes. Sunt, qui Smaragdum albis venis circumligatum Galactiten vocant.

5 Chalazias grandinis & candorem præfert, & figuram, duritie quoquè invicta, ut Adamas: etiam in igne positæ manet suum frigus.

6 Solis gemma candida est, traxitque nomen, quòd ad speciem Solis in Orbem fulgentes spargit radios.

7 Selenites translucet candido, melleoque fulgore, continens Lunæ imaginem, quam juxta cursum astri ipsius perhibent in dies singulos minui, atque augeri. (1) Nascitur in Perside.

8 Cynædia invenitur in cerebro piscis ejusdem nominis, candida & oblonga. Præsagire iis ferunt Magi signa tranquillitatis, vel tempestatis.

9 Belioculus albicans pupillam cingit nigram medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter speciem Assyriorum Regi Belo dicata, undè & appellata.

10 Epimelas dicitur, cùm in candida gemma supernè nigricat color, undè & nomen habet.

11 Exhebenus speciosa, & candida, qua Aurifices aurum poliunt.

CAPUT XI.

De Nigris.

1 Achates (2) reperta primùm in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, posteà (3) plurimis in terris. Est autem Nigra habens in medio circulos Nigros, & albos junctos, & variatos, similis Hæmatiti. Magi suffitu earum, si creditur, tempestates avertunt, flumina sistunt.

2 Apsyctos nigra, & ponderosa, distincta venis rubentibus. Hæc excalefacta igni septem diebus calorem tenet. Ægyp-

(1) Nascitur in Perside. *Plin. verò cap. 10. Nascique putatur in Arabia.*
(2) Cap. XI. Achates. *Ex Plin. 37. cap. 10. & 11. & Solin. cap. 50.*
(3) Plurimis in locis. *Quam multa Isidoro accesserint ex posteris, vel præposteris potiùs auctoribus hic locus satis ostendit. Cum enim ea, quæ in omnibus libris, post hæc verba sequuntur.* Est autem nigra, habens in medio circulos nigros, & albos, junctos, & variatos similis Hæmatiti. *Nequè apud Plinium, nequè apud Solinum reperiremus, nequè Achati planè convenirent; incidit tandem Chacon in veteres quasdam glossas non admodum sanè bellas, in quibus ità erat:* Achates dicit Isidorus etymolog. 16. Gemma est reperta primùm in Sicilia juxta flumen ejusdem nominis, posteà plurimis in terris. Et Pappias addit, quod habet in medio circulos nigros, & albos junctos, & variatos. Et Hugutio dicit, quod reddit homines gratiosos.

3 [1] Ægyptilla nigra est radice, cærulea facie, ex Ægypto, ubi invenitur vocata.

4 Medea nigra est à Medea illa fabulosa inventa. [2] Habet venas aërii coloris, sudorem reddit croci, saporem vini.

5 Veientana Italica gemma est à Veiis reperta, nigra facie, albis intermicantibus notis.

6 Baroptis nigra est cum sanguineis, & albis notis.

7 Mesomelas nigra, vena quemlibet colorem secante per medium.

8 Veneris crinis, nigerrimi nitoris, continens in se speciem rufi crinis.

9 Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, ab radice nigrum, medio sanguineum, [3] è summo ochræ.

10 [4] Dionysias nigra mixtis rubentibus notis, ex aqua trita vinum flagrat, & odore suo ebrietati resistere putatur.

11 Pyrites nigra quidem, sed attritu digitos adurit.

CAPUT XII.

De Variis.

1 Panchrus varius ex omnibus penè coloribus constans, undè & nominatur.

2 [5] Orca barbari nominis ex fulvo, & nigro, viridique, & candido est.

3 Mitrydax Sole percussa, coloribus micat variis. Gignitur in Perside.

4 Droselytus varius, nominis causa, quia si ad ignem applicetur, velut sudorem mittit.

5 Opalus distinctus diversarum colore gemmarum. Est enim in eo Carbunculi tenuior ignis, Amethysti fulgens purpura, Smaragdi nitens viriditas, & cuncta pariter sub quadam varietate lucentia. [6] Nomen habet ex patria. Sola enim cum parturit India.

6 Ponticæ à Ponto dicuntur, genere diverso [7] nùnc auratis guttis micantes, aliæ habentes stellas, aliæ longis colorum ductibus lineatæ.

7 Hexecontalithus in parva magnitudine multicolor, undè & hoc nomen sibi adoptavit. Tam diversis enim notis sparsus est, ut sexaginta gemmarum colores in parvo ejus orbiculo deprehendantur. Nascitur autem in Libya apud Troglodytas.

8 Murrina apud Parthos gignitur, sed præcipua in [8] Germania, humorem sub terra putant calore densatum, [9] undè & nomen sumpsit. Varietas ejus in purpuram, candoremque, & ignem cum quodam colorum repercussu, qualis in cœlesti arcu spectantur. Cujus contraria causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto.

CAPUT XIII.

De Crystallis.

1 Crystallus resplendens, & aquosus colore traditur, [10] quòd nix sit glacie durata per annos.

(1) Ægyptill. nig. rad. cærul. fac. *Plin.* Ægyptillam Jachus intelligit per albam Sarda, nigraque vena transeunte, Vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. *Considerandum uter ex altero restituendus.*
(2) Habet venas aërii color. ærei *Goth. o.* aurei *legitur apud Plin.*
(3) E summo ochræ. *Al.* summo cereum. *Al.* summo croceum.
(4) Dionysias. *Ex Solin.* 50.
(5) Cap. XII. Orca. Orca, vel Olea *Gotthici libri.*
(6) Nomen habet ex patria. *Adjecta hæc putamus.*
(7) Nunc auratis. Atris. *Plin.*
(8) In Germania. Carmania. *Plin.*
(9) Undè & nomen sumpsit. *Hæc quoquè aliena putabat Chacon.*
(10) Cap. XIII. Quod sit nix glacie durat. *Ità Plin. cap. 2. & August. in Ps.* 147. *Solinus verò cap.* 25. Putant (*inquit*) glaciem coire, & in crystalium corporari, sed frustrà: nàm si ità foret, nequè Alabanda Asiæ, nequè Cyprus Insula hanc materiam procrearet, quibus Regionibus incitatissimus calor est. *Sed nostrum non est has lites componere.*

Undè & nomen ei Græci dederunt. Gignitur autem in Asia, & Cypro: maximè in Septemtrionum Alpibus, ubi nèc æstate Sol ferventissimus invenitur. Ideò ipsa udiantur, & annosa duritia reddit hanc speciem, quæ crystallus dicitur. Hic oppositus radiis Solis adeò rapit flammam, ut aridis fungis, vel foliis ignem præbeat. Usus ejus etiam ad pocula destinatur. Nihil autem aliud, quam frigidum, pati potest.

2 Adamas Indicus lapis parvus, & indecorus, ferrugineum habens colorem, & splendorem crystalli. Nunquàm autem ultra magnitudinem nuclei avellani repertus. Hic nulli cedit materiæ, ne ferro quidèm, nèc igni, nèc unquàm incalescit, undè & nomen interpretatione Græca indomita vis accepit. Sed dum sit invictus ferri, ignisque contemptor, hircino rumpitur sanguine recenti & calido maceratus, sicque multis ictibus ferri perfringitur. Cujus fragmentis scalptores pro gemmis insigniendis, perforandisque utuntur. (1) Hic autem dissidet cum Magnete lapide in tantum, ut juxta positus ferrum non patiatur abstrahi, Magneti autem, si admotus Magnes comprehenderit, rapiat atque auferat. Fertur quoquè in Electri similitudine venena deprehendere, metus vanos expellere, maleficis resistere artibus. Genera ejus sex.

3 Chalazias grandinum, & candorem, & figuram adamantinæ duritiæ. Etiam in igne positæ manet suum frigus.

4 Cerauniorum duo genera sunt: (2) Unum quod Germania mittit crystalli similem, splendet tamen cæruleo, & si sub divo positus fuerit, fulgorem rapit siderum. (3) Ceraunium alterum Hispania in Lusitanis littoribus gignit, cui colore Pyropo rubenti, & qualitas, ut ignis. Hæc adversus vim fulgurum opitulari fertur, si credimus. Dicta autem Ceraunia, quoniam alibi non inveniuntur, quàm in loco fulminis ictui proximo. Græcè enim fulmen, κέραυνος dicitur.

5 (4) Iris apud Arabiam in mari rubro nascitur coloris crystallini, sexangulata, dicta ex argumento Iris. Nàm sub tecto percussa Sole species, & colores arcus cœlestis (5) in proximos parietes emittit.

6 Astrios ex India est, crystallo propinqua, in cujus centro stella lucet fulgore Lunæ plenæ, sumpsit autem nomen, quòd astris opposita, fulgorem rapit, ac regerit.

7 (6) Alectria, quasi alectoria. In ventriculis enim gallinaceis invenitur, crystallina specie, magnitudine fabæ. Hac in certaminibus invictos fieri Magi volunt, si credimus.

8 Enhydros ab aqua vocata. Exudat enim aquam, ità ut clausam in ea putes fontaneam scaturiginem.

CAPUT XIV.

De Ignitis.

1 OMnium (7) ardentium gemmarum principatum Carbun-

(1) Hic autem dissidet cum magn. *è Solin. cap. de India.*

(2) Unum quod Germania mittit. *Al.* Carmania. *Vid. Plin. lib. 36. cap. 9. & Solin. cap. 33. de Scandinavia. Utrum horum secutus sit Isidorus, non liquet.*

(3) Ceraunium alterum Hisp. *Solin. cap. de Hisp.* Lusitanum littus pollet gemmà Ceraunio plurimum, quod etiam Indicis præferunt, hujus color est è Pyropo, qualitas igni probatur, quem si sine detrimento sui perferat, adversus vim fulgurum creditur opitulari. *Ex quo loco quidam legebat*, qualitas videtur igni, *ut videri sit, quod Solinus dixit, probari.*

(4) Iris. *Hæc partìm è Solino, partìm è Plin.* Quod in Arabia, & sexangulato, *è Solino; reliqua ex Plinio.*

(5) In proximos parietes immittit. *Mendosè libri omnes* imittatur. *Plinius*, ejaculatur.

(6) A lectoria. *Ex Plin. 37. cap. 10.*

(7) Cap. XIV. Omnium. *Ex Plinio 37. & Solin.*

bunculus habet. Carbunculus autem dictus, quòd sit ignitus, ut carbo, cujus fulgor nèc nocte vincitur. Lucet enim in tenebris, adeò ut flammas ad oculos vibret. Genera ejus XII. sed præstantiores, qui videntur fulgere, & velut ignem effundere. Carbunculus autem Græcè ἄνθραξ dicitur. Gignitur in Libya apud Troglodytas.

2 Anthracites vocatus, quòd sit & ipse coloris ignei, ut Carbunculus; sed candida vena præcinctus, cujus proprium est, quòd jactatus in ignem velut intermortuus extinguitur, at contrà aquis perfusus exardescit.

3 Sandasirus nascitur in India loco ejusdem nominis. Species ejus, quòd veluti in translucido igne intùs fulgent aureæ guttæ. Constat autem inter omnes, (1) quantum numero stillarum accedit, tantum & pretio accedere.

4 (2) Lychnites ex eodem genere ardentium est, appellata à lucernarum flagrantia. Gignitur in multis locis, sed probatissima apud Indos. Quidam eam remissiorem Carbunculum esse dixerunt. Hujus duplex facies: una quæ purpura radiat: altera, quæ cocci rubore. A Sole excalefacta, aut digitorum attritu paleas, & chartarum fila ad se rapere dicitur. Scalpturis resistit, ac si quando scalpta fuerit, dum signa imprimit, quasi quodam animali morsu partem ceræ retentat. Genera ejus quatuor.

5 Carchedonia hoc quòd & Lychnites facere dicitur, quanquàm multò vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas imbre, ut ferunt, divino. Invenitur ad repercussum Lunæ plenæ. Omnia autem genera scalpturæ resistunt.

6 Alabandina dicta ab Alabanda Asiæ Regione, cujus color ad Carchedoniam vadit, sed rarus.

7 Dracontites ex cerebro draconis eruitur, quæ nisi viventi abscisa fuerit, non (3) ingemmescit: undè & eam Magi dormientibus draconibus amputant. Audaces enim viri explorant draconum specus, & spargunt ibi gramina medicata ad incitandum draconum soporem, atque ità somno sopitis capita desecant, & gemmas detrahunt. Sunt autem candore translucido. Usu earum Orientis Reges præcipuè gloriantur.

8 (4) Chrysoprasus Æthiopicus est, quem lapidem lux celat, prodit obscuritas. Nocte enin igneus est, die aureus.

9 (5) Phlogites ex Persida est, ostentans intra se quasi flammas æstuantes, quæ non exeant.

10 (6) Syrtites vocata, quoniam in littore Syrtium inventa primùm est in parte Lucaniæ. Color ejus croceus, intùs stellas continens elanguidas, sub nubilo renitentes.

11 Hormesion inter gratissimas aspicitur, & igneo colore radians auro portante secum in extremitatibus candidam lucem.

CAPUT XV.

De Aureis.

1 SUNT quædam gemmarum genera ex specie metallorum,

(1) Quantum numero stillarum, Stellarum *apud Plin.*
(2) Lychnites. *Ex Solin. cap. 65.*
(3) Non ingemmescit. *Sic V. CC. Plinius* gemmescit.
(4) Chrysoprasus. *In Solini manuscript. exemplar. cap. de Æthiop. sic legitur.* Ubi hyacinthus, ibi & Chrysoprasus apparet, quem lapidem lux celat, produnt tenebræ; hæc enim in eo diversitas, ut nocte igneus sit, die pallidus. *Quæ omnia Chrysolampi tribuunt Plin. & Isidorus cap. seq. & Solini edita exemplaria. Ergò deleri hæc tutò poterant.*
(5) Phlogites. *Ità dicitur à Solino, à Plinio* Phlegontis.
(6) Syrtites. *Ex Plin. cap. 10. aut potiùs ex Solin. cap. 8.*

rum, vel lapidum cognominata.

2 [1] Chrysopis aurum tantum videtur esse.

3 [2] Chrysolythus auro similis est cum marini coloris similitudine, hunc Æthiopia gignit.

4 Chryselectrus similis auro, sed in colorem electri vergens, matutino tantùm aspectu jucundus, rapacissimus ignium, & si juxta fuerit celerrimè ardescens.

5 [3] Chrysolampis ex auro, & igne vocata. Aurea est enim die, & noctu ignea: hanc Æthiopia gignit.

6 [4] Ammochrysus arenis auro intermixtis, nùnc bractearum, nùnc pulveris habet quadrulas. Gignitur in Perside.

7 Leucochrysus colore aureo, interveniente candida vena.

8 [5] Melichrysus dicta, quòd veluti per aurum syncerum mel: sic hæc gemma transluceat.

9 Chrysocolla gignitur in India, ubi formicæ erunt aurum. Est autem auro similis, & habet naturam Magnetis, [6] nisi quòd augere aurum traditur, undè & nuncupatur.

10 [7] Argyrites similis argento, habens stigmata aurea.

11 Androdamas argenti nitorem habet, & penè adamas, [8] quadrata sempèr tesseris. Magi putant nomen impositum, ab eo quod animorum impetus, vel iracundias domare, & refrænare dicatur, si credimus. Gignitur in mari rubro.

12 Chalcites ærei coloris est.

13 Chalcophonos nigra est, sed lapidi illisa æris tinnitum reddit.

14 Balanitæ duo sunt genera: Subvirides, & Corinthii æris similitudine, mediam secante flammea vena.

15 [9] Sideritis à contemplatione ferri nihil dissonat: verum maleficus, quoquò inferatur, discordias excitat.

16 Idæus dactylus, ex Insula Creta est ferrei coloris, causa nominis ejus, quia pollicem humanum exprimit.

17 Æthiopicus ferrei coloris est, qui dum teritur, nigrum succum emittit.

18 [10] Zmilaces in Euphratis alveo legitur Proconesio marmori similis, medio colore glauco, veluti oculi pupilla internitens.

19 Arabica ex patria dicta, aspectu eburnea est.

20 Hephæstistes speculi naturam habet, in reddendis imaginibus, quanquàm rutilet: experimentum ejus, si ferventi aquæ addita statìm refrigeret, aut si Soli opposita aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco.

21 Ostracites lapidosus, colore testaceo, durior. Altera Achati similis, nisi quòd Achates politura pinguescit. Duriori tanta inest vis, ut aliæ gemmæ scalpantur fragmentis ejus.

22 [11] Clossopetra similis est linguæ humanæ, undè & nomen sumpsit. Fertur autem, deficiente Luna, è Cœlo cadere, cui non modicam Ma-

(1) Cap. XV. Chrysopis. *Sic etiam dicitur ab aliis.* Chrysophis *à Plinio.*

(2) Chrysolithus cum marini coloris similitudine. *Non dubito, quin ad Hieronym. Isidorus respexerit; ille enim Daniel.* 10. Pro Chrysolitho, (*inquit*) qui unus est ex XII. lapidibus, qui ponitur in Logio Pontificis, lxx. Interpretes mari appellaverunt.

(3) Chrysolampis. *Al.* Chrysolampsis.

(4) Ammochrysus. *Ex Solin.*

(5) Melichrysis. *Plin. cap.* 9. Sunt & Melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente.

(6) Nisi quod augere aurum traditur. Agere aurum *legebat A. Covarruvias, ut agere sit, quod Plinius dixit,* trahere, *vel* jungere.

(7) Argyrites habens stigmata. *Stemmata Gotthici.*

(8) Quadrata semper tesseris. *Plin.* Quadrata sempèr tesselis similis.

(9) Sideritis. *è Solin. Plinius quoquè cap.* 10. Sideritis ferro similis, litigio illata discordias facit.

(10) Zmilaces. *Ex Plinio, & Solin.*

(11) Clossopet. *Diversa ab his tradit Plinius. Verum hac è Solino sunt.*

Magi tribuunt potestatem. Nàm ex eo lunares motus excitari putant.

23 Sunt & quædam gemmarum genera cognominata ab animalibus.

24 Echites vipereas maculas exprimit.

25 Carcinias marini cancri coloris est.

26 Scorpitis scorpionem & colore, & effigie refert.

27 Myrmicites formicæ reptantis effigiem imitatur.

28 Taos pavoni est similis.

29 Hieracites accipris coloris.

30 [1] Ætites aquilæ.

31 Ægopthalmos caprino oculo similis.

32 [2] Lycopthalmus quatuor colorum, ex rutilo sanguinea, in medio nigrum candido cingit, ut Luporum oculus.

33 Meconites papaver exprimit.

34 Sunt & quædam gemmæ, quibus Gentiles in superstitionibus quibusdam utuntur.

35 Liparia suffita omnes bestias evocari tradunt.

36 [3] Ananchitide in hydromantia Dæmonum imagines evocari dicunt.

37 Synocitide umbras inferorum evocatas teneri, ajunt.

38 [4] Chelonites oculus est Indicæ testudinis, varius, & purpureus. Per hunc Magi impositum linguæ futura prænuntiari fingunt.

39 [5] Brontia à capite testudinum, cum tonitruis cadere putatur, & restinguere fulminis ictus.

40 Hyænia lapis in oculis Hyænæ bestiæ invenitur, qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eum præcinere dicunt.

41 Sed & Corallium tempestati, & grandini resistere fertur.

42 [6] Pontica est gemma quædam livore perlucida, habens Stellas rubeas, interdùm & aureas. [7] Dicunt per eam interrogari Dæmones, & fugari.

43 [8] In quibusdam gemmarum generibus veras à falsis discernere magna difficultas est: quippè cùm inventum sit ex vero genere alterius in alia falsa transducere, ut Sardonices, [9] quæ ternis glutinantur gemmis, ità ut deprehendi non possint. Fingunt enim eas ex diverso genere, nigro, candido, minioque colore. Nàm & pro lapide pretiosissimo Smaragdo quidam vitrum arte inficiunt, & fallit oculos subdolè quædam falsa viriditas, quoadusquè non est, qui probet simulatum, & arguat: sic & alia alio, atque alio modo. Nequè est sine fraude ulla vita mortalium.

44 Omnes autem non translucidas gemmas, Cæcas appellant, eò quòd densitate sua obscurentur.

CAPUT XVI.

De Vitro.

1 Vitrum [10] dictum, quod visui perspicuitate transluceat. In aliis enim metallis quidquid intrinse-

(1) Ætites aquilæ. *Plinius :* Ætites à colore aquilæ çandicante cauda.
(2) Lycophtalmus. *Ex Plin. cap.* 11.
(3) Ananchitide. *Plin.* Ananchitide in hydromantia dicunt evocari imagines Deorum.
(4) Chelonites. *De Chelonia hæc prodit Plinius.*
(5) Brontia. *Plinius cap.* 10. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens, ut putant, fulmine icta restinguit. *Idem voluit Isidorus.*
(6) Pontica—stillas aureas. Stellas aureas *Solinus*—Stellas atras *Plin.*
(7) Dicunt per eas interrogari d. e. effug. *Hæc undè sint, non constat.*
(8) In quibusdam gemmarum gener. veras à falsis disc. *Ex Plin. cap.* 12.
(9) Quæ ternis glutinantur gemmis. *Ex Plin. ibid.*
(10) Cap. XVI. Vitrum. *Vid. Plin. lib.* 36. *cap.* 26.

secùs continetur, absconditur: in vitro verò quilibet liquor, vel species qualis est interiùs, talis exteriùs declaratur, & quodammodò clausus patet. Cujus origo hæc fuit. In parte Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Judææ, circa radicem montis Carmeli palus est, ex qua nascitur Belus amnis, quinque millium passuum spatio in mare fluens juxta Ptolemaidem: (1) cujus arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. Hic fama est, appulsa nave mercatorum nitri, cùm sparsìm per littus epulas pararent, nèc essent pro attollendis vasis lapides, glebas nitri ex nave subdidisse, quibus accensis, permixta arena littoris, translucentes (2) novi liquoris fluxisse rivos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, ut est ingeniosa sollertia, non fuit contenta solo nitro, (3) sed & aliis mixturis hanc artem studuit. Levibus enim, aridisque lignis coquitur, adjecto cyprio, ac nitro, continnisque fornacibus, ut æs liquatur, massæque fiunt. Posteà ex massis rursùs funditur in officinis, & aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur. Tinguitur etiam multis modis, ità ut hyacinthos, saphirosque, & virides imitetur, & Onyches, vel aliarum gemmarum colores: neque est alia (4) speculis aptior materia, vel picturæ accommodatior. Maximus tamen honor in candido vitro, proximoque in crystalli similitudine. Undè & ad potandum argenti metalla, & auri pepulit vitrum. Olìm fiebat, & in Italia; & per Gallias, & Hispaniam arena alba mollissima pila, molaque terebatur. De hìnc miscebatur tribus partibus nitri pondere, vel mensūra, ac liquata in aliàs fornaces transfundebatur, quæ massa vocabatur Ammonitrum, atque hæc recocta fiebat vitrum purum, & candidum. In genere vitri & Obsidianus lapis annumeratur. Est autem urens interdùm, & niger aliquandò, & traslucidus crassiore visu, & speculis parietum pro imagine umbras reddente: gemmas ex eo multi faciunt. Hùnc lapidem, & India, & in Italia, & ad Occeanum in Hispania nasci tradunt. (5) Ferunt autem sub Tiberio Cæsare quemdam Artificem excogitasse vitri temperamentum, ut flexibile esset, & ductile, qui dum admissus fuisset ad Cæsarem, porrexit phialam Cæsari, quam ille indignatus in pavimentum projecit. Artifex autem sustulit phialam de pavimento, quæ complicaverat se tanquàm vas æneum: (6) deindè marculum de sinu protulit, & phialam correxit. Hoc facto, Cæsar dixit Artifici: Nunquid alius scit hanc condituram vitrorum? Postquam ille jurans negavit alterum hoc scire, jussit illum Cæsar decollari, nè dum hoc cognitum fieret, aurum pro luto haberetur, & omnium metallorum pretia abstraherentur. Et re vera, quia si vasa vitrea non frangerentur, meliora essent, quàm aurum, & argentum.

CAPUT XVII.

De Metallis.

1 METallum dictum Græcè ἀπὸ τοῦ μεταλλᾶν quòd natura ejus ea sit, ut ubi una vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi. Sep-

(1) Cujus arenæ de torrente fluctu sordibus eluuntur. *Aperta sententia. Hoc est cujus arenas torrens fluctus sordibus eluit. Nec est cur in ea ingeniosi videamur, quamvis paullò alitèr eadem enuntiaverit Plinius.*
(2) Novi liquoris. *Al.* Nobilis liquoris.
(3) Sed & aliis mixturis hanc art. stud. *Assentior Chaconi, qui adulterina ista censebat.*
(4) Speculis aptior. *Plinius* sequacior.
(5) Fertur autem sub Tib. *Vid. Plin. & Dio. lib. 57.*
(6) Deindè marculum. *Al.* Martulum.

Septem autem sunt genera metallorum: aurum, argentum, æs, electrum, stagnum, plumbum, & quod domat omnia, ferrum.

CAPUT XVIII.

De Auro.

1 AUrum (1) ab aura dictum, id est, à splendore, quòd repercusso aëre plus fulgeat. Undè & Virgilius: Discolor indè auri per ramos aura refulsit, hoc est, splendor auri. Naturale enim est, ut metallorum splendor plus fulgeat luce alia repercussus. (2) Hìnc & aurarii dicti, quorum fulgor splendidos reddit.

2 (3) Obryzum aurum dictum, quod obradiet splendore: est enim coloris optimi, quòd Hebræi Ophaz, (4) Græci κιῤῥὸν vocant.

3 (5) Bractea dicitur tenuissima lamina, ἀπὸ τοῦ βράχειν, quod est ἠχεῖν, id est, à crepitando.

4 Pecunia priùs de pecudibus & proprietatem habebat & nomen. (6) De corio enim pecudum nummi incidebantur, & signabantur. Posteà à Saturno æreus nummus inventus: Ipse enim signari nummos, & inscribi constituit: propterea & Ærarium Saturno à Gentilibus consecratum est. Alii, ut superiùs, pecuniam à pecudibus appellaverunt, sicùt à juvando jumenta dicta sunt. (7) Omne enim patrimonium apud antiquos peculium dicebatur à pecudibus, in quibus eorum constabat universa substantia, undè & pecuarius vocabatur, qui erat dives, (8) modò verò pecuniosus. Antiquissimi, nondum auro, argentoque invento, ære utebantur. Nàm priùs ærea pecunia in usu fuit, post argenteà, deindè aurea subsecuta, sed ab ea, qua cœpit, nomen retinuit. Undè & ærarium dictum, quia priùs æs tantum in usu fuit, & ipsum solum recondebatur, auro, argentoque nondùm signato, ex quorum metallis, quamvis posteà fuisset facta pecunia, nomen tamen ærarii permansit ab eo metallo, undè initium sumpsit.

5 Thesaurus juxta Græcam proprietatem ἀπὸ τῆς θέσεως à positione, hoc est, à reposito nominatur. Nàm θέσις positio dicitur, & est nomen ex Græco, Latinoque sermone compositum. Nàm θὲς Græci repositum dicunt, Latini aurum, quod junctum sonat repositum aurum.

6 Auraria nomen habet ab auro.

7 (9) Tributa verò, eo quòd anteà per tribus singulas exigebantur: sicùt nùnc per singula territoria. (10) Sic autem in tres partes divisum fuisse Romanum Populum constat, ut qui præ-

(1) Cap. XVIII. Aurum ab aura. *è Serv. Æn. 6. ad illud.* Discolor undè auri p. r. aura refulsit indè *tamen habent constanter Gotth. in versu Maronis.*

(2) Hinc & aurarii dicti. q. f. sp. v. *Verba sunt Servii ibidem, nisi quod apud illum* aurati & favor *legitur, sed idem Servius eodem lib. ad illud.* Gaudens popularibus auris. Auris (*inquit*) favoribus, undè & aurarii dicuntur fautores.

(3) Obryzum aurum dictum quod obrad. *De hoc notationum genere semel monuisse fuit satis. Sed occasionem fortassè sumpsit ex verbis Hieron. ad Jerem. cap.* 10. Septem (*inquit*) nominibus apud Hebræos appellatur aurum. Quorum unum Ophaz dicitur, quod nos dicere possumus Obryzum, *ut splendeat in superficie Idolorum. Et in Epist. ad Principiam*; Ophir genus auri à loco Indiæ, vel à colore, nomine indito.

(4) Græci κιῤῥὸν. *Ut de hac scriptura minus dubitari possit.* Ciaron *Latinis litteris scriptum est in Gotth. Ovet. colleg. & in Silien. Est autem* κιῤῥὸν *fulvum.*

(5) Bractea—ἀπὸ τῦ βρέμεσθαι quæ est ὀνοματοποία crepitandi: ἢ ἀπὸ τῦ βράσσειν quod est ἠχεῖν. *Nè de hac quidem lectione, quantumvis in codicibus deformata, dubitare licet.*

(6) De corio n. pecud. n. i. *Cassiod. lib.* 7. *variar.* Pecunia enim à pecudis tergo nominata. Gallis auctoribus, sine aliquo adhùc signo, ad metalla translata est. *Vid. Suid. in* ἀσσάρια.

(7) Omne n. patrimon. ap. antiq. *è Serv. eclog.* 1. *ad illud.* Nèc cura peculi.

(8) Modo verò pecuniosos. *Hieron. Ecclesiast.* Porrò Tullius pecuniosos primitus dictos refert, qui plura habuisse peculia, id est, pecora designantur, ità n. antiquitas appellabant; paullatìm autem per abusionem nomen ad aliud devolutum est.

(9) Tributa. *Ità Varro lib.* 4.

(10) Sic autem—nominarunt. *Verba Servii Æn.* 5. *ad illud*: Tres equitum numero turmæ, &c.

præerant in singulis partibus Tribuni dicerentur. Undè etiam sumptus, quos dabant populi, tributa nominaverunt.

8 Vectigalia, sunt tributa, à vehendo dicta.

9 Stipendium à stipe pendenda nominatum. Antiqui enim appendere pecuniam soliti erant magis, quàm annumerare.

10 Moneta appellata est, quia monet, nequa fraus in metallo, vel pondere fiat.

11 Nomisma est solidus aureus, vel argenteus, sivè æreus, qui ideò nomisma dicitur,(1) quia nominibus Principum, effigiisque signabatur. Primus nummus ἄργυρος nuncupabatur, quia quàm plurimum ex argento percutiebatur.

12 (2) Nummi autem à Numa Romanorum Rege vocati sunt, qui eos primùm apud Latinos imaginibus notavit, & titulo nominis sui præscripsit.

13 Folles dicuntur à sacculo, quo conduntur: à continente id, quod continetur, appellatum.

14 In nomismate tria quæruntur: metallum, figura, & pondus. Si ex iis aliquid defuerit, nomisma non erit.

15 Tria autem sunt genera argenti, & auri, & æris: signatum, factum, infectum. Signatum est, quod in nummis est: factum est, quod in vasis & signis: infectum, quod in massis, (3) quod & grave dicitur, id est, massa. In notitiam autem formarum metalla ità venerunt. (4) Dum enim quacumque ex causa ardentes sylvæ excoquerent terram, excalefactis venis fudit rivos (5) cujuscumque stricturæ. Sivè igitur æs illud fuerat, sivè aurum, cùm in loca terræ depressiora decurreret, sumpsit figuram, in quam illud, vel profluens rivus, vel excipiens lacuna formaverat. Quarum rerum splendore capti homines, cùm ligatas attollerent massas, viderunt in eis terræ vestigia figurata, hincque excogitaverunt liquefactas ad omnem formam posse deduci.

CAPUT XIX.

De Argento.

1 ARgentum non longè à Græca appellatione distat. Hoc enim illi ἄργυρον vocant. (6) Cui mirum in modum illud inest, ut dum candidum sit, impressum corpori lineas nigras reddat.

2 Argentum vivum dictum, quod excidat materias, in quibus injicitur: hoc & liquidum, quia percurrit. Invenitur specialitèr in metallis, sivè in argentariis fornacibus guttarum concretione tectis inhærens: sæpè etiam & in stercore vetustissimo cloacarum, vel puteorum limo. Fit etiam & ex minio imposito conchulæ ferreæ, patina testea superposita, tum circumlito vasculo circumdantur carbones, sicque argentum vivum ex minio destillat: (7) sine hoc neque argentum, neque æs inaurari potest. Tantæ autem virtutis est, ut si super sex-

(1) Quia nominibus princip. *Repetuntur hæc inf. cap. 24.*

(2) Nummi autem à Numa. *Ex Epiphan. lib. de Ponderibus, idem refert Suid. in voce ἀσσάρια ex Tranquillo.*

(3) Quod & grave dicitur i. massa. *Æn. 6. ad illud.* Egregium forma juvenem, &c.

(4) Dùm enim quacumque ex causa ardent sylvæ, &c. Usque ad finem cap. *Totus locus adumbratus ex Lucretii lib. 5.* Quidquid, id est, quacumque ex causa flammeus ardor horribili son, &c.

(5) Cujuscumque stricturæ. *Sic Virg. Æn. 7.* Stricturas Chalybum *dixit. Est autem strictura, ut ait eo loco Servius.* Terra ferri in massam coacta.

(6) Cap. XIX. Cui mirum in modum illud inest. *Hujus rei meminere Plinius, & Augustinus lib. 21. de Civit. cap. 7.*

(7) Sine hoc nequè argentum, nequè. *Vitruvius lib. 7. cap. 8.*

sextarium argenti vivi centenarium saxum superponas, oneri statìm resistat. Sin verò auri scripulum levitatem ejus raptim sinu recipit, ex quo intelligitur, non pondus, sed naturam esse, cui cedit. Servatur autem melius in vitreis vasculis, nàm cæteras materias perforat. (1) Potui autem datum interficit ponderis causa.

3 Argenti purgamenta λιθάργυρος, quam nos spummam argenti appellamus. Fit enim ex argento, & plumbo.

CAPUT XX.

De Ære.

1 ÆS à splendore aëris vocatum, sicùt aurum, & argentum. (2) Apud Antiquos autem priùs æris, quàm ferri cognitus usus. Ære quippè priùs proscindebant terram, ære certamina belli gerebant, eratque in pretio magis æs: aurum verò, & argentum propter inutilitatem rejiciebantur. Nùnc versa vice jacet æs, aurum in summum cessit honorem: sic voluenda ætas commutat tempora rerum. Et quod fuit in pretio, fit nullo deniquè honore. (3) Usus æris posteà transiit in simulacris, in vasis, in ædificiorum structuris, maximè & ad perpetuitatem monimentorum etiam publicæ in eis constitutiones scriptæ sunt.

2 (4) Cyprium æs in Cypro Insula priùs repertum, undè & vocatum: factum ex lapide eroso, quàm Cadmiam vocant, & est ductile; huic si addatur plumbum, colore purpureo fit.

3 (5) Aurichalcum dictum, quòd & splendorem auri, & duritiam æris possideat. Est autem nomen compositum ex lingua Latina, & Græca. Æs enim sermone Græcorum χάλκος vocatur. (6) Fit autem ex ære, & igne multo, ac medicaminibus perducitur ad aureum colorem.

4 Corinthium est commixtio omnium metallorum, quod casus primùm miscuit Corintho, cùm caperetur incensa. (7) Nàm dum hanc Civitatem Hannibal cepisset, omnes statuas æreas, & aureas, & argenteas in unum rogum congessit, & eas incendit. Ità ex hac commixtione Fabri substulerunt, & fecerunt paropsides. Sic Corinthia nata sunt ex omnibus in unum, nèc hoc, nèc illud. Undè & usque in hodiernum diem, sivè ex ipso, sivè ex imitatione ejus æs Corinthium, vel Corinthia vasa dicuntur. Hujus tria genera: unum candidum, ad argenti nitorem accedens: alterum, in quo ipsius auri fulva natura est: tertium, in quo æqualis cunctorum temperies.

5 (8) Coronarium ex ductili ære tenuatur in laminas, taurorumque felle tinctum speciem auri in coronis histrionum præbet, undè & appellatum.

6 Pyropum igneus color vocavit. Namque in singulas uncias æris, additis auri scripulis senis, prætenui bractea ignescit, flammasque imitatur, undè & Pyropum dicitur.

7 Regulare æs dicitur, quod ab aliis ductile appellatur, quale omne Cyprium est.

Duc-

(1) Potui autem datum interf. p. c. è *Dioscorid.*
(2) Cap. XX. Apud Antiquos autem prior æris. *Lucretius lib. 5.* & prior æris erat, quàm ferri cognitus usus. *Ex quo sunt omnia usque ad*: Nullo denique honore. *Reliqua hujus capitis è Plinii lib. 3.*
(3) Usus æris. è *Plin. cap. 3. & seqq. usque ad 9. è quo extremo sunt pleraque hujus loci verba.*
(4) Cyprium æs. *Ex cap. 2. 4. & 10.*
(5) Aurichalcum, quod & splendorem aur. & dur. ær. poss. *Verba sunt Servii Æn. 12. ad illud.* Ipse dehinc auro squallentem, alboque orichalco- *de Etymolog. vid. Fest.*
(6) Fit autem ex ære, &c. *Quærendus hujus medicaminis auctor, nequè n. hac ex Plin.*
(7) Nam dùm hanc Civitatem Hannibal. *μνημονικὸν ἁμάρτημα. Non enim Corinthum Hannibal, sed C. Mummius Consul cepit ann. ab Urb. cond.* IↃCIIX.
(8) Coronarium Regulare.-Pyropum—Campanum. *è cap. 8.*

8 Ductile autem dicitur, eo quòd malleo producatur, sicùt contra fusile, quod tantùm funditur. Hoc & Caldarium, quod tantùm funditur. Nàm malleis fragile est. Siquidèm omne æs diligentiùs purgatis igne vitiis excoctisque regulare efficitur.

9 Campanum quoquè inter genera æris vocatur à Campania Provincia, quæ est in Italiæ partibus, utensilibus, & vasis omnibus probatissimum.

10 (1) Æs omne frigore magno meliùs funditur. (2) Æs rubiginem celeriùs trahit, nisi oleo perungatur: servari autem id optimè in liquida pice tradunt.

11 Inter omnia metalla æs vocalissimum est, & maximæ potestatis, ideò & ænea limina, undè & Virgilius: Foribus cardo stridebat ahenis. Purgamenta æris Cadmia, & Chalcitis. Cadmia ærugo æris: Chalcitis æris flos.

12 Cadmia gignitur in metallorum æris, atque argenti fornacibus, insidente nidore. Namque ut ipse lapis, ex quo fit æs, Cadmia vocatur: sic rursùs in fornacibus existit, & nominis sui originem recipit.

13 Æris flos fit, seu gignitur conflationibus, resoluto atque reliquato ære, superfusa frigida. Repentina enim densatione, tanquàm de sputo, reparatur flos.

14 (3) Æruginem æs quoquè creat. Nàm laminæ æreæ super vas aceti asperrimi sarmentis superpositæ, (4) atque ità distillantibus, quod ex eo cecidit in ipsum acetum, teritur & cribratur.

CAPUT XXI.

De Ferro.

1 Ferrum dictum, quòd farra, id est, semina frugum terræ condat. Idem & Chalybs à Chalybe flumine, ubi ferrum optima acie temperatur. (5) Undè & abusivè dicitur chalybs ipsa materies, ut, Vulnificusque chalybs.

2 (6) Ferri usus post alia metalla repertus est. Cujus posteà versa in opprobrium species. Nàm undè priùs tellus tractabatur, indè modo cruor effunditur. Nullum autem corpus tam densis inter se cohærentibus, & implicitis elementis, quàm ferrum: undè inest illi duritia cum frigore. (7) Ferri autem metallum penè ubiquè reperitur, sed ex omnibus generibus palma Serico ferro datur. Seres enim hoc cum vestibus suis, pellibusque mittunt. Secunda Parthico, nequè alia genera ferri ex mera acie temperantur. (8) Cæteris enim admiscetur mollior complexus.

3 Differentia ferri plurima juxta terræ genus. Nàm aliud molle, plumboque vicinum, rotarum, & clavorum usibus aptum: aliud fragile, & ærosum, (9) culturæ terræ conveniens: aliud brevitate sola placet, clavisque caligariis: aliud rubiginem celeriùs sentit. Stricturæ vocantur hæ omnes, quòd non in aliis metallis, à (10) stringendo aptè vocabulo imposito. Aquarum

(1) *Æs* omne frigore mel. *è cap.* 9.
(2) *Æs* rubiginem celeriùs trahit. *Plinius*: æra extersa rubiginem celeriùs trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perungantur, &c. *Ergò deesse hic videtur aliquid.*
(3) *Æ*ruginem quoquè creat. Nàm laminæ æreæ. *Hoc de cerussa Plin. cap.* 18.
(4) Atque ità distillantibus. *Al.* distillantes.
(5) Cap. XXI. Unde & abusive, &c. *è Serv. Georg.* 1. *ad illud.* At Chalybes nudi ferrum.
(6) Ferri usus post alia metall. rep. *Lucretius.* Inde minutatim processit ferreus ensis: Versaque in opprobrium species est falcis ahenæ.
(7) Ferri autem metall. p. ubique rep. *è Plin.* 34. *cap.* 14. *à quo sunt ferè, quæ restant.*
(8) Cæteris enim admiscetur mollior complexus. *Sic etiam interpungendus locus Plinii.*
(9) Culturæ terræ conveniens. *Hæc utrum Plinio Isidorus, an Isidoro alius adjecerit, non dixerim.*
(10) A stringendo aptè vocabulo imposito. *Sic o. l.* ab stringenda acie v. imp. *Plinius, uter ex altero restituendus, alii viderint. Mihi Isidorianorum cc. lectio non displicet. Serv. Æn.* 8. Strictura est terra ferri in massam coacta. *Nihil de acie.*

rum verò summa differentia est, quibus ferrum candens immergitur, quo utilius fiat:.[1] sicùt Bilbili in Hispania, & Tirasone, Comi in Italia.

4 In acuendo ferro [2] oleo delectatior fit acies, undè & tenuiora ferramenta oleo restingui mos est, ne aqua infragilitatem durentur. [3] A ferro sanguis humanus sese ulciscitur. Contactum namquè celeriùs rubiginem trahit. Cùm ferro Magnes lapis concordiam habet. Sola enim hæc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetque longo tempore. Ex eodem lapide Architectus quidam Alexandriæ templum concameravit, ut in eo simulacrum ferro in aëre pendere videretur. [4] Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens non est habile ad tundendum, nequè antequàm albescere incipiat. Aceto, vel alumine illitum ferrum, fit æris simile.

5 Purgamenta ferri, rubigo, & scoria.

6 Rubigo est vitium rodens ferrum ipsum, vel segetes, quasi rodigo mutata una littera: hæc & ærugo ab erodendo. Nàm ærugo vitium est ferri, ab erodendo dicta, non ab æramento.

7 [5] Scoria verò purgamenta, & sordes sunt, quæ igne excoquuntur. Et dicta scoria, quia de ferro excutitur.

8 [6] Rubigine autem caret ferrum, si cerussa, & gypso & liquida pice perungitur. Itèm rubigo ferramenta non vitiat, si eadem medulla cervina, vel cerussa mixta rosaceo ungatur.

CAPUT XXII.

De Plumbo.

1 PLumbum dictum, quòd ex eo primùm pilis factis maris altitudo tentata est. [7] Hujus verò genera duo sunt, nigrum, & candidum: sed melius candidum, quod priùs in Insulis Atlantici maris inventum est. Siquidèm & in Lusitania, & in Gallecia gignitur summa terra arenosa, & coloris nigri, & ponderis gravis: interveniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis, lavant eas arenas, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inveniuntur & in aurariis metallis aqua missa calculi nigri, & graves, & dum aurum colligitur cum eo remanent, posteà separati conflántur, & in plubum album resolvuntur. Indè & eadem gravitas plumbi, quæ auri.

2 Nigrum plumbum circa Cantabriam abundat, cujus origo duplex est. Aut enim solum ex sua vena prodit, aut cum argento nascitur, mixtisque venis conflatur. Hujus primus in fornacibus liquor, stannum est: secundus, argentum: quod remanet superaddita vena, rursùsque conflata, fit nigrum plumbum.

3 [8] India neque plumbum, neque æs habet, gemmis tantùm, & margaritis hæc permutat: nigro plumbo ad fistulas, laminasque utimur. Laboriosius in Hispania, & Gallia eruitur plumbum. Nàm in Britannia summo terræ corio.

(1) Sicùt Bilb. *Aliquid deesse videtur. Vid. Plin.*
(2) Oleo delectatior. *S. o. libri.* Delicatior *apud Plin.*
(3) A ferro sanguis hum. s. v. *Verba sunt Plinii.*
(4) Ferrum accensum. *Ex cap.* 15.
(5) Scoria. *Ex Hieronym. in Ezech.* 22.
(6) Rubigine autem car. f. *Ex Plin. ibid.*
(7) Cap. XXII. Hujus genera sunt nig. *è Plin.* 34. *cap.* 16.
(8) India nequè plumbum. *è cap.* 17.

CAPUT XXIII.

De Stanno.

1 STanni [1] etymologia, ἀποχωρίζων, id est, separans, & secernens. Mixta enim, & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro, & argento æs plumbumque secernit, alia quoquè metalla ab igne defendit, & cum sit natura æris ferrique durissima, si absque Stanno fuerit, uritur, & crematur. [2] Stamnum illitum æreis vasis saporem facit gratiorem, & compescit virus æruginis. Specula etiam ex eo temperantur. Cerussa quoquè ex eo, sicùt & ex plumbo conficitur.

CAPUT XXIV.

De Electro.

1 ELectrum vocatum, quod ad radium Solis clarius auro, argentoque reluceat. [3] Sol enim à Poëtis Elector vocatur. [4] Defæcatius est enim hoc metallum omnibus metallis. [5] Hujus tria genera. Unum, quod ex pini arboribus fluit, quod Succinum dicitur. Alterum metallum, quod naturalitèr invenitur, & in pretio habetur: Tertium, quod fit de tribus partibus auri, & argenti una. Quas partes, etiam si naturale solvas, invenies. Undè nihil interest, natum sit, an factum: utrumque enim ejusdem naturæ est. [6] Electrum, quod est naturale, ejusmodi naturæ est, ut in convivio, & ad lumina clarius cunctis metallis fulgeat, & venenum prodat. Nàm si eo infundas venenum, stridorem edit, & colores varios in modum arcus cœlestis emittit.

CAPUT XXV.

De Ponderibus.

1 POnderum, [7] ac mensurarum juvat cognoscere modum. Nàm omnia corporalia, [8] sicùt scriptum est, à summis usque ad ima in mensura, & numero, & pondere disposita sunt, atque formata. [9] Cunctis enim corporeis rebus pondus natura dedit. Suum quoquè regit omnia pondus.

2 Primus Moyses, qui omnes antecedit Gentilium Philosophos tempore, nobis & mensuras, & numeros, & pondus diversis in Scripturæ suæ locis narravit. [10] Primus Phidon Argivus ponderum rationem in Græcia constituit, & licèt alii antiquiores extiterint, sed iste hac arte experientior fuit.

3 Pondus dictum, eo quòd in statera libratum pendeat, hinc & pensum. Abusivè autem pondus libra una est. Undè etiam dipondium dictum, quasi duo pondera, quod nomen adhùc in usu retinetur.

4 Trutina est gemina ponderum lan-

(1) Cap. XXIII. Stanni etymologia--crematur. *Totus locus concinatus ex verbis Hieronymi in Zachar. cap.* 4. *Ex quibus, quæ ad etymologiam attinet retulisse sufficiet.* Lapis (*inquit*) id est, massa, qui apud Hebræos הבדיל scribitur, id est, stanneus ἐτυμολογεῖται ἀποχωρίζων, id est, separans, & secernens, ut quomodò stannum mixta, & adulterata, &c.

(2) Stannum illitum--conficitur. *Ex Plin.* 34. *cap.* 17.

(3) Cap. XXIV. Sol enim à Poëtis Elector. *è Plinio* 37. *c.* 2.

(4) Defæcatius est enim hoc metall. *è Serv. Georg.* 3. *ad illud.* Purior electro.

(5) Hujus tria genera. *Ex eod. Æn.* 8. *Ad Carmen.* Quod fieri f. l. v. p. electro. *Et Servii verba examinanda aliis relinquimus.*

(6) Electrum, quod est naturale, &c. *Ex Plin.* 33. *cap.* 4.

(7) Cap. XXV. Ponderum, ac mensurarum juvat. *Rhemm. Palæmon.* Pondera Pæoniis veterum memorata libellis. Nosse juvat.

(8) Sicùt scriptum est. *Sapient.* 11.

(9) Cunctis corporeis rebus pond. n. *Palemon.* Pondus rebus natura locavit corporeis, elementa suum regit omnia pondus.

(10) Primus Phidon. *Ex Euseb. Chron. Strabo quoquè à Phidone signari cœptum argentum ex Ephoro refert.*

lances æquali examine pendens, facta propter talenta, [1] & centenaria appendenda, sicùt Momentana pro parva, modicaque pecunia. Hæc & Moneta vocata. Eadem & Statera nomen ex numero habens, quod duabus lancibus, & uno in medio stilo librata æqualitèr stet.

5 [2] Examen est filum medium, quo trutinæ statera regitur, & lances æquantur. Undè & in lancèis amentum dicitur.

6 [3] Campana à Regione Italiæ nomen accepit, ubi primum ejus usus repertus est. Hæc duas lances non habet; sed virga est signata libris, & unciis, & vago pondere mensurata.

7 Unicuique autem ponderi certus est modus, nominibus propriis designatus.

8 [4] Chalcus minima pars ponderis, quarta pars oboli est, constans lentis geminis granis. Appellatur autem Chalcus, quòd sit parvulus, sicùt & lapis calculus, qui adeò minimus est, ut sine molestia sui calcetur.

9 Siliqua vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens.

10 Ceratum oboli pars media est siliquam habens unam, & semis. Hunc latinitas semiobolum vocat. Ceratum autem Græcè, Latinè cornuum interpretatur.

11 Obolas siliquis tribus appenditur, habens ceratia duo, chalcos quatuor. Fiebat enim olìm ex ære ad instar sagittæ. Undè & nomen à Græcis accepit, hoc est, sagitta.

12 [5] Scripulus sex siliquarum pondere constat. Hìc apud Græcos gramma vocatur. Scripulus autem dictus per diminutionem à lapillo brevi, qui scrupus vocatur.

13 [6] Drachma octava pars unciæ est, & denarii, pondus argenti tribus constans scripulis, id est, xviii. siliquis. Denarius autem à dando dictus, quia pro decem nummis imputatur.

14 Solidus nuncupatur, quia nihil illi deesse videtur. Solidum enim veteres integrum dicebant, & totum. Ipse quoquè Nomisma vocatur, pro eo quòd nominibus Principum effigiisque signetur. [7] Ab initio verò unum nomisma, unus argenteus erat. Hoc enim ab Assyriis cœpit. Dicunt enim Judæi, quod Abraham in terram Chanaan primùs hanc advexit formam. Solidus apud Latinos alio nomine [8] Sextula dicitur, quòd iis sex uncia compleatur. Hunc, ut diximus, [9] vulgus aureum solidum vocat, cujus tertiam partem ideò dixerunt tremissem, eo quòd solidum faciat ter missus.

15 [10] Sextula bis assumpta Duellam facit, ter posita Staterem reddit.

16 Stater autem medietas unciæ

est,

(1) Et centenaria pondera. *Vtuntur hac voce Vitruv. lib.* 7. *cap.* 8. Si super id lapidis centenarii pondus imponatur. *& Plin. lib.* 7. *cap.* 20. Fusius Salvius duo centenaria pondera pedibus totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. *Exstant Romæ centenarii hujusmodi lapides multi è durissima silice, nonnulli etiam antiquissimis litteris inscripti. Id centum pondium vocat de Re Rust. cap.* 13. *His verbis* : Centum pondium incertum unum, & pondera certa, *nisi* incretum, & creta *cum Chacone mavis legere, ut incretum sit ex Festo indivisum.*

(2) Examen est filum. *è Serv. Æn.* 12. Jupiter ipse duas æquato examine lances.

(3) Campana. *Eadem apud nos Romana dicitur.*

(4) Chalcus minima pars ponderis. *Octava pars oboli Polluci lib.* 9. *& Cleopatra in fragmento, quod extat: decima, Plinio lib.* 21. *cap. ultim. Diodoro apud Suidam sexta: Dioscoridi tertia: ut fuisse appareat diversi ponderis Chalcos.*

(5) Scripulus. *Sic meliores libri, scripulum, scriptulum, & scribulum legitur in aliorum Auctorum vetustissimis cc. ut ab scribendo ducta vox videatur ad similitudinem Græci nominis γράμμα.*

(6) Drachma--tribus constans scripulis. *Fannius* : In scripulis tribus drachmam, quo pondere doctis Argenti facilis signatur nummus Athenis.

(7) Ab initio verò formam. *Ex Epiphan. lib. de Pond. & Mens.*

(8) Sextula--quod his sex v. c. *Fannius.* Sextula quæ fertur, nàm sex his uncia constat.

(9) Vulgus aureum solidum. *Non solum vulgus, sed Apulejus etiam lib.* 10. Centumque solidos aureos offerens pretium.

(10) Sextula bis assumpta duellam. *Fannius* : Sextula cum dupla est, veteres dixere duellam.

est, appendens aureos tres, undè & vocatur stater, quòd tribus solidis stet. Hic & Semiuncia, quia semis habet de uncia. Hic & semissis, quia ponderis semis est, quasi semis assis.

17 Quadrantem Hebræi [1] similitèr Codrantem vocant, & [2] vocatur. Quadrans quod unciæ quartam partem appendat.

18 [3] Sicel, qui Latino sermone Siclus corruptè appellatur, Hebræum nomen est, habens apud eos unciæ pondus. [4] Apud Latinos autem, & Græcos quarta pars unciæ est, & stateris medietas, drachmas appendens duas. Undè cùm in Litteris Divinis legitur Siclus, uncia est: cùm verò in Gentilium, quarta pars unciæ est.

19 Uncia dicta, quod universitatem minorum ponderum sua unitate vinciat, id est, complectatur. [5] Constat autem drachmis viii. id est, scripulis xxiv. Quod proindè legitimum pondus habetur, quia numerus scripulorum ejus horas diei, noctisque metitur, vel quia libram efficit duodecies computatus.

20 Libra xii. unciis perficitur, & indè habetur perfecti ponderis genus, quia tot constat unciis, quot mensibus annus. Dicta autem libra, quod sit libera, & cuncta intra se pondera prædicta concludat.

21 Mna in ponderibus centum drachmis appenditur, & est nomen Græcum, [6] quæ sunt siliquæ ∞ ɔɔccc. tremisses ccxxv. solidi lxxv. stateres xxv.

22 [7] Talentum autem summum esse pondus perhibetur in Græcis: nàm nihil est Chalco minus, nihil Talento majus. [8] Cujus varium apud diversas gentes pondus habetur. Apud Romanos enim Talentum est lxxii. librarum, sicùt Plautus ostendit, qui ait, duo talenta esse cxliv. libras. Est autem triplex, id est, minus, medium, summum. Minus quinquaginta: [9] medium lxxii. libris: [10] summum cxx. constat.

23 Centenarium numeri nomen est, eo quòd centum librarum ponderis sit. Quod pondus propter perfectionem centenarii numeri Romani instituerunt.

CA-

(1) Quadrantem similitèr Hebræi Codrantem. *Ità quidèm vèlle videtur Hieronymus in nominibus Hebraic. ex Matth. sed Hieronymus sæpè, quod scit, nescit, in eo libro, ut etiam Isidorus in hoc. Nàm Græcas, & Latinas voces, quasi Hebrææ essent, interpretatus est.*

(2) Et vocata Quadrans, quod unciæ quart. p. *Epiph. lib. de Pond. & Mens.* Siclus, qui & quadrans dicitur, quarta pars est unciæ, dimidium stateris habens drachmas duas. *Sed deceptus est in Latina voce Græcus homo, Isidorumque ibidem labi fecit. Non enim quadrans unciæ, sed assis est quarta pars. Nequè eo confugere potest Isidorus ut dicat, asses unciales factos. Nàm Plinio teste semunciales facti, deinceps in eo statu manserunt, ut etiam in iis, qui nùnc infinito numero extant, videmus.*

(3) Sicel--unciæ pondus. *Verba quidèm sunt Hieronymi in Quæst. in Genes. cap. 23. Verum præter Josephum (qui lib. 3. antiq. cap. 9. tradit, siclum pendere quatuor drachmas Atticas, hoc est, semunciam) ipse Hieronymus sui oblitus in Ezechiel. cap. 4.* Siclus, (*inquit*) id est, stater, quatuor drachmas habet, drachmæ autem octo Latinam unciam faciunt. *Hoc Isidorum non vidisse, mirum est.*

(4) Apud Latinos autem, & Græcos. *Ex Epiphanio.*

(5) Constat autem drachmis viii.--Mensibus annus. *Fannius*: Uncia fit drachmis bis quatuor, undè putandum Grammata dicta, quod hæc viginti quatuor in se Uncia habet, tot enim formis vox nostra notatur. Horis, quot mundus peragit noctemque, diemque. Unciaque in libra pars est, quæ mensis in anno.

(6) Quod sint siliquæ, &c. *Ità plerique Gotth. ut tamen à quibusdam absit hæc summa.*

(7) Talentum summum esse pond. perh. *Idem in Talento*: Quod summum doctis perhibetur pondus Athenis. Nàm nihil his obolove minus, majusvè talento.

(8) Cujus varium apud diversas gentes. *Servius Æn. 5. ad illud*: Argenti, aurique talenta. Talentum (*inquit*) secundùm varias gentes, varium pondus est, sed apud Romanos talentum est lxx. libræ, sicùt Plautus ostendit in Mostellaria, qui ait, duo talenta esse cxl. libras. *Sed rectè meo judicio Chacon. Si talentum, ait, sex millia drachmarum continet, ut Fannius affirmat, libra verò drachmas* xcvi. *efficitur profectò, ut talentum libras Romanas* lxii. *tantum appendat, non* lxx. *ut apud Servium legitur, nequè Plauti locus aliud suadet. Quare cum Isidori Codices* lxii. *librar. &* cxliv. *libras constantèr habeant, non dubito quin* lxii. *&* cxxiv. *de Doctissimi Viri sententia hoc loco legendum sit, atque ità Servium scripsisse, cum eodem existimamus, ut pro* lx. *&* xx. *librariorum vitio* lxx. *&* xl. *irrepserint.*

(9) Medium lxxii. *Scribo* lxii.

(10) Summum cxx. *De quo Vitruvius loquitur lib. 10. cap. 21. cum ait*: Habentem pondus talentum quatuor millium quod fit quadringenta octoginta millia pondo.

CAPUT XXVI.

De Mensuris.

1 MEnsura est res aliqua modo suo, vel tempore circumscripta. Hæc aut corporis est, aut temporis. Corporis est, ut hominum, lignorum, & columnarum longitudo, & brevitas. Sed & Solem istum propriam sui Orbis habere mensuram, quod Geometrici perscrutari audent. Temporis, ut horarum dierum, & annorum. [1] Undè & metiri pedes horarum dicimus, hoc est, mensurare.

2 Propriè autem mensura vocata, quod ea fruges metiuntur, atque frumentum, id est, humida, & sicca, ut modiùs, artabo, urna, & amphora.

3 Mensurarum pars minima Cochlear, quod est dimidia pars drachmæ, appendens siliquas novem, quod triplicatum Chonculam facit.

4 Choncula drachma una, & dimidia adimpletur.

5 Cyathi pondus decem drachmis appenditur, [2] qui etiam à quibusdam Cuatus dicitur.

6 Oxybaphus fit, si quinque drachmæ adduntur ad x.

7 [3] Acetabulum quarta pars Heminæ est, xii. drachmas appendens.

8 [4] Cotula Hemina est habens Cyathos sex, quæ idcircò Cotula vocatur, quia Græco sermone Cote incisio dicitur, & [5] Hemina Sextarii in duo æqua inciditur, & Cotulam facit.

9 Hemina autem appendit libram unam, quæ geminata Sextarium facit.

10 Sextarius duarum librarum est, qui bis assumptus nominatur Bilibris: assumptus quater, fit Græco nomine Chœnix: [6] quinquies complicatus Quinarem, sivè Gomor facit. Adjice sextum, Congium reddit. [7] Nàm Congius sex metitur sextariis, à [8] quo, & Sextario nomen dederunt.

11 Congius autem à congiendo, id est, per augmentum crescendo vocatur. Undè posteà pecunia beneficii gratia dari cœpta, Congiarium appellatum est. Unusquisque enim sui temporis Imperator favorem Populi captans adjiciebat, ut largior videretur in donis.

12 [9] Congiarium autem specialitèr mensura est liquidorum, cujus & rem simul, & nomen à Romanis impositum invenimus.

13 Metreta est mensura liquidorum. Hæc à mensura accepit nomen, μέτρον enim mensuram dicunt Græci: & indè appellata Metreta, licèt, & urna, & amphora, & reliqua hujusmodi nomina mensurarum sint, tamen ista hoc nomen à denarii numeri perfectione accepit.

(1) Cap. XXVI. Undè & metiri pedes horar. *Vide Pallad. in fine singulor. mensium.*
(2) Qui etiam quibusdam Cuatus. *Al. casatus, al. caulacus, al. causatus. Cuatum quidèm Arabes hanc mensuram vocant. Sed placet Chacon, qui Cuatum probat, sed ex margine hac adscita existimat, Rabanum nihil moror.*
(3) Acetabalum—xv. drachmas append. *Ità Plinius. Isidoriani libri* xii. drach. app. *Error ex similitudine notarum* ϥ. *&* υ *Rhemn. de cyato: Bis quinque hunc faciunt drachmæ, si appendere tentes, Oxybaphus fiet, si quinque addantur ad illas.*
(4) Cotyla—habens cyathos sex. *Rhemn.* At cotyle cyathos bis ternos una receptat.
(5) Et hemina sextarii. *Idem*: At Cotylas, quas si placet, dixisse licebit Heminas, recipit geminas Sextarius unus: Qui quater assumptus fit Grajo nomine Chœnix, *& Epiphaneus*: Cotyla dimidium Sextarii est, appellata est Cotyla ab eo, quod Sextarius in duas partes secetur.
(6) Quinquies complicatus Quinarem, sivè Gomor facit. *Cum paullò-post Gomor dicatur esse modiorum* xv. *modius vero sextarios* xvi. *aut secundum Isidorum hoc capite* xxii. *contineat, quomodo sibi Isidorus constet, non video. Sed abfuisse his libris summam manum scimus, & aliena illis infinita propè accessisse, tertio quoquè verbo cernimus.*
(7) Nàm Congius sex metitur Sextariis. *Sic infr.* eo quod quinque modiis metiatur, *passivè dixit, & Jurisconsult. cap.* 35. §. *penult. D. de Contrah. empt. & cap.* 36. *D. locati.*
(8) A quo & Sextarii nomen ded. *Rhemn.* A quo Sextarii nomen fecisse Priores, crediderim.
(9) Congiarium autem spec. *Ex Epiph. apud quem mendosè legitur apud Hebræos.*

14 Metrum ad omnem mensuram pertinet, μέτρον enim Græcè, Latinè mensura dicitur. Nàm & cyathus mensura est, & amphora mensura est, & quidquid plùs, minùsve capit, mensura est. Sed ideò hoc nomen specialitèr sibi assumpsit, quòd sit mensura perfecti numeri, id est, denarii.

15 [1] Modius dictus ab eo, quod sit suo modo perfectus. Est autem mensura librarum XLIIII. id est, sextariorum xxii. Cujus numeri causa indè tracta est, eo quod in principio Deus XXII. opera fecerit. Nàm prima die septem opera fecit, id est, materiam informem, Angelos, Lucem, Cœlos Superiores, Terram, Aquam, atque Aërem. Secunda die Firmamentum solum. Tertia die quatuor: Maria, Semina, Sationes, atque Plantaria. Quarta die tria: Solem, & Lunam, & Stellas. Quinta die tria: Pisces, & Reptilia aquarum, & Volatilia. Sexta die quatuor: Bestias, Pecudes, Reptilia terræ, & Hominem. Et facta sunt omnia xxii. genera in diebus sex. Et xxii. Generationes sunt ab Adam usque ad Jacob, ex cujus semine nascitur omnis gens Israël. Et xxii. libri Veteris Testamenti usque ad Hester. Et xxii. litterarum sunt elementa, quibus constat Divinæ Legis Doctrina. His igitur exemplis modius xxii. sextariorum à Moyse, secundùm Sacræ Legis mensuram effectus est. Et quamvis diversæ gentes huic mensuræ pondus, vel adjiciant ignorantèr, vel detrahant: apud Hebræos Constitutione Divina tali ratione servatur. Modius enim à modo dictus. Hìnc & modica, id est, moderata. Modicis enim modius nomen imposuit. Nàm modica pro parvis abusivè, non propriè dicimus.

16 [2] Satum genus est mensuræ juxta morem Provinciæ Palestinæ unum & dimidium modium capiens. [3] Cujus nomen ex Hebræo sermone tractum est. Satum enim apud eos nominatur sumptio, sivè levatio, eo quòd qui metitur, eamdem mensuram sumat, ac levet. Est & aliud Satum mensura sextariorum xxii. capax, quasi modius.

17 Batus vocatur Hebraica lingua ab olearia mola, quæ bath apud eos, vel batha nominatur capiens quinquaginta sextarios, quæ mensura una molæ vice proteritur.

18 Amphora vocata, quòd hìnc & indè levetur. Hæc Græcè à figura sui dicta dicitur, quòd ejus ansæ geminatæ videantur aures imitari. Recipit autem vini, vel aquæ pedem quadratum, frumenti verò modios italicos tres.

19 Cadus Græca amphora est, continens urnas tres.

20 Urna mensura est, quam quidam Quartarium dicunt. Propriè autem urna vas est, quòd pro condendis defunctorum cineribus adhiberi solet, de quo Poëta: Cœlo tegitur, qui non habet urnam.

21 Medimna est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quòd quinque modiis metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.

22 Artaba mensura est apud Ægyptios sextariorum lxxii. compositus numerus, propter lxxii. gentes, vel linguas, quæ Orbem impleverunt. Go-

(1) Modius--servatur. *Omnia ex Epiphan.*
(2) Satum genus est mens--capiens. *Ex Hieronym. in Matth.* 13.
(3) Cujus nomen ex Heb. &c. *Hac & qua restant usque ad finem cap. ex Epiphanio sunt, in quibus si quid vitii est, id nos non prastamus, sed Isidorum satis teitum tanto Auctore ducimus.*

23 Gomor XV. modiorum onus appendit.

24 Corus xxx. modiis impletur. Hic ex Hebraico sermone descendit, qui vocatur Cora à similitudine collis. Cora enim Hebraicè colles appellantur. Coacervati enim modii xxx. instar collis videntur, & onus cameli efficiunt.

CAPUT XXVII.

De Signis.

1 Ponderis [1] signa plerisque ignota sunt, & indè errorem legentibus faciunt. Quapropter formas eorum, & charaċteres, ut à Veteribus signata sunt subjiciamus.

2 Z. Zeta littera significat dimidium Obolum.

3 ⊢ Virgula æqualitèr jacens, & porreċta simplicitèr significat Obolum.

4 ⊨. Geminata virgula, duo Oboli sunt.

5 T. Latinum significat Obolos tres.

6 F. Latinum significat Obolos quatuor.

7 E. Latinum demonstrat Obolos quinque.

8 Oboli verò sex propterea characterem non habent, quod in una drachma sex veniant, quod est pondus Denarii argentei.

9 H. Heta littera significat siliquas viii. id est, Tremissem.

10 N. Latinum significat nomisma Græcum, id est, Solidum.

11 IB. Jota adjunċta beta significat dimidium Solidum.

12 ∢. Virgulæ duæ ex uno angulo à læva in dextram se dividentes significant Drachmam, quam etiam Holcen appellant

13 N Γ. N, Latinum adjuncto Gamma Græco significat Semiunciam.

14 Γ°, Ɣ, [2] Gamma autem Græcæ litteræ o Latinum in fine adjunctum significat Unciam.

15 Λ. Lambda Græcum per medium sui, i. Latino adjeċto, significat Libram.

16 Kυ Kappa Græcum circa finem cornuum adjunċto, υ. Græco significat Cyathum.

17 K° Si. o. Latinum habuerit adjunċtum Heminam demonstrat, quam Græci Cotylen vocant.

18 Ξ^E XI Græcum si acceperit junċtum. E. Latinum significat Sextarium.

19 [3] Ξ° Si. o. Latinum adjunctum, indicat Acetabulum, quòd Græci Oxybaphon vocant.

20 Ṁ Græcum superposito. N. Latino significat Mnam.

21 [4] ⊼ T Latinum in fine habens Lambda Græcum significat Talentum.

22 [5] X° Chi Græcum in dextro brachio superiori. o. littera conjunċta Chœnix est.

DI-

(1) Cap. XXVII. Ponderis signa—ut à veterib. *Fannius.* Hæc de mensuris, quarum si signa requiris. Ex ipsis veterum poteris cognoscere chartis. *Vid. Galen. Dioscorid. Paul.*
(2) Gammæ autem. *Non displicet nota Neapolitani Codicis.* Ɣ
(3) Si. o. Latinum. *Paullus, non o. sed v. adjungit.*
(4) T Latinum in fine lambd. hab. *Hujus notæ figura, & definitio facit, ut unciæ notam, quæ est in Neapol. C. magis probemus.*
(5) Chi Græc. *Seu potiùs Xv. Græcum. Sic enim Chœnix notari solet.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER DECIMUS SEPTIMUS.

DE REBUS RUSTICIS.

CAPUT PRIMUM.

De Auctoribus Rerum Rusticarum.

1 Rerum (1) Rusticarum scribendi sollertiam apud Græcos primus Hesiodus Bœotius humanis studiis contulit: Deindè Democritus, (2) Mago quoquè Carthaginensis in XXVIII. voluminibus studium agricolationis conscripsit. Apud Romanos autem de agricultura primus Cato instituit, quam deindè Marcus Terentius expolivit, mox Virgilius laude carminum extulit. (3) Nèc minùs studium habuerunt postmodùm Cornelius Celsus, & (4) Julius Atticus, (5) Æmilianus, sivè (6) Columella insignis Orator, qui totum corpus ejusdem disciplinæ complexus est.

2 (7) Primùm ad aratrum boves junxisse ferunt quemdam privatum hominem, & fulminatum nomine Homogirum. (8) Quidam autem Osirim dicunt esse Artis hujus Inventorem. Quidam Triptolemum. (9) Et hìc quæstio est quomodo prima Ceres ferro in Græcia vertere terram instituit: sed ferro qualicumque, non specialitèr vomere, aut aratro. Stercorandi agri rationem primus induxit (10) quidam nomine Stercutius in Italia. (11) Cujus ara à Pico dedicata est. Hic plura instrumenta agriculturæ reperit, primusque agros fimavit. Eumdem quidam Saturnum putaverunt, ut majorem illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo splendidè sonaret, & dignitatem tituli compararet.

CAPUT II.

De Cultura Agrorum.

1 Cultura est qua frumenta, vel vina magno labore quæruntur, ab incolendo vocata. Divitiæ enim Antiquorum in iis duobus erant, benè pascere, & benè arare. (12) Cultura agri, cinis, aratio, intermissio, incensio stipularum, stercoratio, occatio, runcatio.

Ci-

(1) Cap. I. Rerum Rusticarum—complexus est. *Hac ferè ex Columell. lib. 1. cap. 1.*

(2) Mago quoquè Carthaginens. in XXVIII. *Ità Varr. lib. 1. de Re Rust. cap. 1.*

(3) Nèc minus studium habuer. *Columell.* Nèc minorem laudem meruerunt.

(4) Julius Atticus. *Qui de vitibus tantum scripsit. De quo Plin. in India lib. 15. & 17.*

(5) Æmilianus. *Palladius Rutilius Taurus Æmilianus, Vir Illustris.*

(6) Sivè Columella. *Disjunctionem pro conjunctione more suo posuit.*

(7) Primùm ad aratr. b. junxisse fer. *Ex August. 18. de Civit. cap. 6.*

(8) Quidam autem Osirim. q. Tript. *è Serv. Georg. 1.* Uncique puer monstrator aratri.

(9) Et hìc quæstio est. *Ex eodem ad illud.* Prima Ceres ferr.

(10) Quidam nomine Stercutius. *Ex Lact. lib. 1. cap. 20. idem* Sterces, *&* Stercutus *vocatur apud Aug. 18. de Civit. cap. 15.* Sterculius *apud Macrob. lib. 1. Saturn.*

(11) Cujus ara à Pico. *Macrobius, à Jano Pici Patre.*

(12) Cap. II. Cultura agri, cin. ar. interm. *Serv. ad Georg. Initium.* Pingues autem efficit terras cinis, intermissio arandi, incensio stipularum, stercoratio, undè etiam lætas ait. Nàm fimus, qui per agros jacitur, vulgo lætamen vocatur.

2 Cinis est incendium, [1] per quod ager inutilem humorem exudat.

3 Aratio dicta, quia de ære priùs terræ culturam exercebant, antequàm ferri fuisset usus repertus. [2] Duplex est autem aratio: vernalis, & autumnalis.

4 Intermissio est, qua alternis annis vacuus ager vires recipit.

5 Stercoratio est lætaminis aspersio. Stercus autem vocatum, vel quia sternitur in agris, vel quia extergi oporteat quidquid sordium in Civitate redundat, sivè quod verius est, à Sterce, qui & Stercutus dictus. Idem & fimus est, qui per agros jacitur. [3] Et dictus fimus, quòd fiat mus, id est, Stercus, quòd vulgò lætamen vocatur, eo quòd suo nutrimento læta faciat germina, reddatque pinguia arva, & fœcunda.

6 Occatio est, cùm rustici satione facta, bubus dimissis, [4] grandes glebas cædunt, ac ligonibus frangunt: & dicta occatio, quasi obcæcatio, quòd operiat. Occare igitur est operire terra semina, vites, vel arbores.

7 Runcatio est à terra herbas evellere. Nàm rus terra est.

8 Sulcus à Sole vocatus, quòd proscissus Solem capiat.

9 Veruactum dicitur, quasi verè actum, id est, verno aratum.

10 Proscissio est aratio prima, cùm adhùc durus est ager.

11 Satio dicta, quasi seminis actio, vel quasi satorum actio. Serere autem vocatum, quia hoc Cœlo sereno faciendum est, non per imbres. Hìnc est, & illud Virgilianum: Nudus ara, sere nudus. Messis à metendo, id est, recidendo dicta.

12 Seges autem de semine dicta, quod jacimus, sivè à sectione.

CAPUT III.

De Frumentis.

1 PRima [5] Ceres cœpit uti frugibus in Græcia, & habere segetes translatis aliundè semminibus. Hujus meminit Ovidius dicens: Prima Ceres unco glebam dimovit aratro. Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris.

2 [6] Frumenta sunt propriè, quæ aristas habent: [7] Fruges autem reliqua: Frumenta autem, vel fruges à frumendo, hoc est, à vescendo dictæ. [8] Nàm frumen dicitur summa pars gulæ.

3 Primitiæ propriè sunt, quæ de frugibus præcerpuntur.

4 Triticum, vel à tritura dictum, quod purissimum horreo condatur, vel quia granum ejus commolitur, & teritur.

5 Far dicitur, eo quòd initio frangeretur.

6 [9] Apud antiquos enim molarum usus nondùm erat, sed fumentum in pila missum frangebant, & hoc erat genus molendi.

Ado-

(1) Per quod ager inutilem hum. exud. *Virg.* Atque exudat inutilis humor.
(2) Duplex autem est aratio. *è Serv. ad v.* Verè novo. *Georg.* 1.
(3) Et dictus fimus, quod f. mus, id est, stercus. *Mus terram interpretatus est suprà lib. 2. cap. 3. sed hæc aliena putabat Chacon, & rectè: nàm & verba Servii, quæ retulimus, ab Isidoro fidelitèr descripta credo, & fimi etymologiæ Rabanus non meminit, dicitur etiam hodie ab Italis stercus lætame.*
(4) Grandes glebas. *Festus.* Occare, & occatorem Verrius putat dictum ab occædendo, quod cædat grandes globos terræ, cum Cicero venustissimè dicat ab occæcando fruges satas. *Ubi glebas, non globos, est hoc loco legendum, sed prior etymologia usus est Varro lib. 1. de Re Rust. cap.* 31. Vineas novellas fodere, aut arare; & posteà occare, id est, comminuere, nè sit gleba. *Gloss.* Occat. βωλοκοπεῖ.
(5) Cap. III. Prima Ceres cœpit uti frugibus in Græcia. *Aug.* 18. *de Civit. cap.* 6. Regnante autem Argo suis uti cœpit frugibus Græcia, & habere segetes in Agricultura delatis aliundè seminibus.
(6) Frumenta sunt prop. q. arist. hab. *è Serv. Georg.* 1. *ad v.* Siliqua quass. legumen.
(7) Fruges autem reliqua. *At Serv. Æn.* 1. *ad v.* Frugesque recept. Errant (*inquit*) qui discernunt frumenta à frugibus.
(8) Nàm frumen dicitur summa pars gulæ. *Servius utrobique.*
(9) Apud antiq.--molendi. *è Serv. Æn.* 2. *ad illud.* Et torrere p. f. & frang. saxo.

7 [1] Adoreum tritici genus, [2] quod idem vulgò semen dicitur. Ador quondàm appellatum ab edendo, quia primo eo usi sunt homines, sivè quia in sacrificio ipsius generis Panis ad aras offerebatur. Undè adorea sacrificia dicuntur.

8 Siligo genus tritici à selecto dictum. Nàm in pane species ejus præcipua est.

9 Trimestre triticum ideò nuncupatum, quia satum post tres menses colligitur: [3] Nàm ubi propter aquam, aliamvè causam matura satio omissa est, præsidium ab hoc petitur.

10 [4] Alica, Græcum nomen est.

11 [5] Alicastrum simile est alicæ, pondere, & bonitate præcipuum.

12 Hordeum dictum, quòd præcæteris generibus frumenti aridum antè fiat, vel quòd spica ejus ordines habeat. [6] Horum tria genera. Primum Hexaticum vocatur, eo quòd spica ejus sex ordines habeat, quod quidam Cantherinum appellant, quoniam animalia melius, quàm triticum pascit, & homines salubrius, quàm malum triticum. Alterum Distichon, eo quòd duos ordines habet, hoc plerique Galaticum vocant. Tertium Trimestre, quia dùm cogit necessitas, verno seminatur, & celeritèr colligitur.

13 [7] Scandula, à divisione vocata. Duplex enim est, scanditurque, id est, dividitur.

14 [8] Centenum appellatum, eo quòd in plerisque locis jactus seminis ejus in incrementum frugis centesimum renascatur.

15 Hìnc & Milium à multitudine fructus vocatum.

16 Panicium dictum, quòd multis in Regionibus ex eo Panis vice homines sustententur, quasi panificium.

17 Pistum, à pasto.

18 Sesamum, Græcum nomen est.

19 Farrago dicta à farre. Est enim herba hordeacea adhùc viridis: nèc dùm granis ad maturitatem turgentibus.

20 [9] Spicam de maturis frugibus abusivè dicimus. Nàm propriè spica est, cum per culmi folliculum, id est, extremum tumorem aristæ adhùc tenues in modum spiculi eminent.

21 [10] Arista appellata, quòd priùs ipsa arescat.

22 [11] Culmus est ipse calamus spicæ, qui à radicibus nascitur. Et dictus culmus, quasi calamus.

23 Folliculus est theca frumenti, in qua granum servatur interiùs. [12] Hæc super spicam vallo instructa mu-

(1) Adoreum tritici genus. *Festus.* Ador farris genus, edor quamdam appellatum, ab edendo; vel quod aduratur, ut fiat tostum, unde in sacrificio mola salsa efficitur.

(2) Quod idem vulgò semen dicitur. *Plinius de Zea lib.* 18. *cap.* 8. Est & hæc Italiæ in Campania maximèque semen appellatur.

(3) Nam ubi propter aquæ, aliamvè caus. è *Columell. lib.* 2. *cap.* 6.

(4) Alica Græcum nomen est. *Latinum putat Festus*: Alica (*inquit*) dicitur, quod alit corpus. *Carisius verò lib.* 1. Alicam sine adspiratione dictam: Verrius tradit, & sic multi dixerunt: Lucilius xv. Nemo est halicarius posterior te, cum adspiratione dixit. *Ergò sub judice lis est.*

(5) Alicastrum simile est alicæ. *Columell. ibid.* Semen trimestre, quod dicitur alicastrum, idque pondere, & bonitate est præcipuum.

(6) Horum tria gener. *Ex eod. cap.* 9. *Nisi quod ad duo genera species omnes ordei retulit.*

(7) Scandula. *Al.* scandalia. *f.* scandia. *Sic enim apud nos apellatur.*

(8) Centenum. *Quod à Plinio* Secale *dicitur lib.* 18. *cap.* 16.

(9) Spicam de mat.—eminent. *è Serv. Georg.* 2. *ad illud*: Spicea jàm campis, &c.

(10) Arista appel. *Ex eod. Æn.* 7. *ad illud*: Cursu læsisset aristas.

(11) Culmus. *Idem Georg.* 1. *ad v.* Culmumque lev. stipulasque: Culmus dicitur ipse calamus, stipulæ verò folia, quæ ambiunt culmum.

(12) Hæc super spicam, &c. *Ambros. lib. Hexam.* 3. *cap.* 8. Tum super ipsam spicam vallum struitur, ut quasi quadam in arce prætendat, nè avium minorum morsibus spica suis exuatur fructibus, aut vestigiis proteratur. *Expressit autem Ambros. locum Cicer. ex lib. de Senect.*

munimen prætendit, nè avium minorum morsibus spica suis fructibus exuatur, aut vestigiis proteratur.

24 [1] Stipulæ sunt folia, seu vaginæ, quibus culmus ambitur, atque fulcitur, ne pondere frugis curvetur, quæ ambiunt culmum. Et dicta stipula, quasi usta, & quasi ustipula. Stipula dicta ab usto: collecta enim messe uritur propter culturam agri. Itèm stipula, vel quia pars ejus uritur, pars interdùm pro palea præciditur.

25 Palea à quibusdam vocari dicitur, quòd pala ventiletur, ut frumenta purgentur. Gentiles autem paleam à quadam Pale frugum Inventrice nominaverunt, quam Cererem esse volunt. De qua Virgilius: Te quoquè magna Pales, & te memorande canemus. Itèm alii à pabulo nuncupatam dicunt paleam, quòd ea primùm sola in pascendis animalibus præbebatur. [2] Cujus natura ex contrario tantùm est frigida, ut obrutas nives fluere non sinat: adeò calida, ut maturescere poma compellat.

CAPUT IV.

De Leguminibus.

1 Legumina [3] à legendo dicta, quasi electa. Veteres enim meliora quæque legebant, [4] sivè quòd manu legantur, nequè sectionem requirant.

2 Leguminum plurima genera, ex quibus Faba, Lenticula, Pisum, Faselus, Cicer, Lupinus gratiora in usum hominum videntur.

3 Faba Græca etymologia à vescendo vocabulum sumpsit, quasi faga. φάγειν enim Græcè comedere dicitur. [5] Primùm enim homines hoc legumine usi sunt. Hujus species duæ, quarum altera communis, altera Ægyptia.

4 Faba Fresa dicta, eo quòd eam homines frendant, id est, frangant, & molendo comminuant.

5 Lens vocata, quòd humida, & lenta est, [6] vel quòd adhæret humi.

6 [7] Faselus autem, & Cicer Græca nomina sunt, [8] sed Faselus vile genus leguminis, quia omne quod abundat vile est, hoc autem semen abundantèr invenitur.

7 [9] Lupinus Græcum, & ipsum nomen est. De quo Virgilius:-- Tristisque lupini, quia vultum gustantis amaritudine contristat: undè eos præ amaritudine, nèc vermis, nèc ullum animal comedit.

8 Medica, Vicia, Ervum, pabulorum optima sunt.

9 Medica dicta, quia Medis translata est in Græciam, tempore [10] quo eam Xerxes Rex Persarum invasit.

Hæc

(1) Stipulæ sunt folia. è *Serv. & Ambros. ibid.*

(2) Cujus natura ex contrar. tantum est frigid. &c. *Aug. lib. 21. de Civit. cap.* 7. De palea sìc frigente, ut fluescere nivem non sinat, sìc calente, ut maturescere poma compellat.

(3) Cap. IV. Legumina à legendo--veteres enim meliora quæq. leg. *Serv. Georg.* 1. *ad illud.* Maxima quæque manu legerat: Hìnc, *inquit*, quidam volunt dictum legumen.

(4) Sive quod m. leg. n. s. r. *Ex eod. ad v.* Siliqua quassante legumen. *Varro lib.* 1. *de Re Rust. cap.* 23. *de Cicero.* Hoc enim quoque legumen: ut cætera, quæ velluntur è terra, non subsecantur, quæ quod ità leguntur, legumina dicta.

(5) Primum n. homin. hoc leg. usi sunt. *Plin. lib.* 8. *cap.* 12. Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honor fabæ, quippè ex qua tentatus sit etiam panis.

(6) Vel quod adhæret humi. *Al.* Humida--*Alii lentem, quasi lenem dictam volunt ex verbis Plinii* Invenio apud Auctores æquanimitatem fieri vescentibus ea.

(7) Sed faselus, & cicer Græc. *Cur cicer Græcum nomen dixerit, quærendum.*

(8) Sed faselus, vile genus. Vilemque faselum, *dixit Virg. reliqua Serv. ibidem.*

(9) Lupinus, Græcum & ipsum, *ἀπὸ τῦς λύπυς. Dictus lupinus, eoque etiam videtur respexisse Virgilius.*

(10) Quo eam Xerxes Rex Pers. *Serv. Georg.* 1. *ad illud.* Tunc te quoque. Medica putres Accipiunt sulci: Hæc autem herba à Medis translata est in Græciam, quo tempore eam invaserunt. *Plin. lib.* 18. *cap.* 16. A Medis advecta per bella Persarum, quæ Darius intulit. *Sed cur Xerxem pro Dario substituerit Isidorus, id anxiè pervestigandum non putavimus.*

(1) Hæc semèl seritur, & decem annis permanet, ità ut quater, vel sexies possit per annum recidi.

10 (2) Vicia dicta, quòd vix ad triplicem perveniat fructum, cùm alia legumina proventum habeant fertilem. Undè & Virgilius: Aut tenues fœtus viciæ.

11 Pisa, quòd ea pensabatur aliquid auri minutum. (3) Nàm pis aurum dicitur.

12 Eruum à Græco trahit vocabulum. Hoc enim illi ὄροβον dicunt, quod dùm sit quibusdam pecoribus infestum, (4) tauros tamen pingues efficit.

CAPUT V.

De Vitibus.

1 Vitis plantationem Noë primus instituit rudi adhùc sæculo. Apud Græcos autem inventorem vitis Liberum appellant. Undè & eum Gentiles post mortem Deum esse voluerunt.

2 (5) Vitis dicta, quòd vim habeat citiùs radicandi. Alii putant vites dictas, quòd invicèm se vittis innectant, vicinisque arboribus reptando religentur. (6) Est enim earum natura flexibilis, quia quasi brachiis quibusdam, quidquid comprehenderint, stringunt.

3 (7) Labrusca est vitis agrestis, quæ in terræ marginibus nascitur. Undè & Labrusca dicta à labris, & extremitatibus terræ.

4 (8) Codex dictus, quasi Caudex. Sic enim & Veteres clodum pro claudo dicebant.

5 Sarmentum à serendo, quasi serimentum.

6 (9) Malleolus est novellus palmes innatus prioris anni flagello, cognominatusque ob similitudinem rei: quòd in ea parte, quæ deciditur ex veteri sarmento prominens, utrinque mallei speciem præbet.

7 (10) Spadones sunt surculi fruge carentes, ex ipsa appellatione, quòd sint inhabiles fructui, & sterilitate affecti.

8 (11) Sagittam rustici vocant novissimam partem surculi, sivè quia longiùs recessit à matre, & quasi prosilit: seu quia acuminis tenuitate teli speciem præfert.

9 (12) Summitates vitium, & fruticum. Flagella nuncupantur, eo quòd flatu agitentur.

10 (13) Palmes vitis materia mollis, qui per novella brachia emissus fructum affert. Nàm ideò rustici partem vitis palmitem dicunt. Palmes enim derivativum nomen est, quod nomen paragogum dicitur, quòd à palma derivetur. Palma enim habet no-

(1) Hæc semèl seritur--recidi. *Ex Columell. lib. 2. cap. 11.*

(2) Vicia dicta. *Servius ad verba Virgilii ab Isidoro citata*: Mirè tenues ait. Nàm vicia vix ad triplicem pervenit fructum, cum alii leg. p. h. felicissimum, & fertilem. *Ex his verbis Isidorus notationem qualemcumque confecit. Sed placet Varronis nobis etymologia lib. 1. cap. 31.* Vicia dicta à vinciendo, quod itèm capreolos habet, ut vitis, quibuscum sursum vorsum serpit ad scapum lupini, aliumve quem, ut hæreat, id solet vincire.

(3) Nàm pis aurum dicitur. *f. Nam indè Pisaurum dicitur. Serv. Æn. 6. ad illud.* Aspice Torq. & referentem signa Camill. Nàm Pisaurum (*inquit*) dicitur quod illic aurum pensatum est. *Sed rejiciebat hæc Chacon, ut adulterina.*

(4) Tauros tamen pingues eff. *Virg. eclog. 3.* Eheu! quam pingui macer est mihi Taurus in eruo.

(5) Cap. V. Vitis d. q. vim habeat citiùs radicandi. *A vita scilicèt, vel vi.*

(6) Est enim earum natura flex--string. *Ambros. Hexam. cap. 12. de Vite.* Deindè quia natura flexibilis, (*sivè, ut est in veteri libro, fluxilis*) & caduca est, quasi brachiis quibusdam ità claviculis, quidquid comprehenderit, stringit.

(7) Labrusca--terræ. *è Serv. eclog. 5.*

(8) Codex d. q. caudex. *Serv. Georg. 2.* Quin & caudicibus sectis: Caudicibus posuit pro codicibus sicùt caulem pro colem, sauricem pro sorice dicimus.

(9) Malleolus--præbeat. *è Columell. lib. 3. cap. 6.*

(10) Spadonis. *Ex eodem lib. cap. 10.*

(11) Sagittam--præfert. *è cap. 17.*

(12) Summitates vitium. *Ità Serv. Georg. 2. ad*--Neve flagella Summa pete. *Et Varro lib. 1. cap. 31.*

(13) Palmes, &c. Quod nomen παράγωγον dicitur. *Charisius lib. 3.* Sunt quædam verba, quæ παράγωγα appellantur, quæ à primitivi verbi declinatione, & mutationem, & adjectionem capiunt.

nomen prototypum, [1] quod dicitur principale, ab eo quòd ex se derivatum faciat.

11 [2] Pampinus est folium, cujus subsidio vitis à frigore, vel ardore defenditur, atque adversus omnem injuriam munitur. Qui ideò alicubi intercisus est, ut & Solem ad maturitatem fructus admittat, & umbram faciat. Et dictus pampinus, quòd de palmite pendeat.

12 [3] Capreoli dicti, quòd capiant arbores, sunt enim cincinni, sivè uncinoli, quibus se innectere vites, & suspendere solent arboribus, quo adminiculo freti palmites [4] ventos, ac turbines contemnere queant, & [5] sine lapsu periculorum fructus suos sustineant, ac sese vaga proceritate diffundant.

13 [6] Corymbi sunt annuli, qui proxima quæque ligant, & comprehendunt, ne longiùs laxati palmites ventorum flatibus dissipentur.

14 Uvæ dictæ, quòd intrinsecus humore sunt plenæ, [7] succique & pinguedinis. [8] Nàm humidum est, quod exteriùs humorem habet, uvidum, quod interiùs.

15 Acina----

16 Botrus----

17 [9] Racemus est botrionis pars, & botrio Græcum est.

18 [10] Suburbanæ uvæ quædam dicuntur, quia fructus earum ad escam velut pomum in Urbibus venditur. Commendat enim eas, & species, & saporis jucunditas, ex quibus sunt Præcoquæ, Duracinæ, Purpureæ, Dactyli, Rhodiæ, Lybicæ, Cerauniæ, Stephanitæ, Tripedaniæ, Unciariæ, Cidonitæ. Durabiles autem per totam hyemem Venuculæ, & Numisianæ

19 [11] Præcoquæ vocatæ, quòd citò maturescant, & antè omnes Sole coquantur. Has [12] Lageos dicunt, quod currant ad maturitatem velocitèr, ut lepus.

20 Purpureæ, à colore dicuntur.

21 [13] Dactyli, à longitudine.

22 Rhodiæ, & Lybicæ, à Regionibus nuncupatæ sunt.

23 Cerauniæ verò, quod rubeant, velut ignis.

24 [14] Stephanitæ, à rotunditate.

25 Unciariæ, à magnitudine.

26 Genera autem uvarum, quæ vino deserviunt plurima. Ex quibus [15] Aminea dicta, quasi sine minio, id est, sine rubore. Album enim vinum, red-

(1) πρωτότυπον, quod dicitur principale. *Idem lib. 1. cap. de Analogia.* Nomina quædam sunt principalia, quæ *Plinius* secundus eodem libro, faciendi appellat, ut aqua; ex quibus possessiva nascuntur, quæ patiendi vocat, ut aqualis.-

(2) Pampinus est folium, &c. *Ex Ambros. lib. 3. Hexam. cap. 12.*

(3) Capreoli quod capiant arbores. *Varr. lib. 1. cap. 51.* Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolum. Is est coliculus viteus, intortus, ut cincinnus, is enim vites ut teneat, serpit ad locum capiendum. Ex quo à capiendo capreolus dictus. *Verius tamen, capreolum à nobis propter teneritudinem dictum, ità uti à Græcis μόσχοι, id est, vituli, dicuntur rami novelli.*

(4) Ventos, ac turbines contemnere. *Ità omninò legendum ex veteribus libb. respexitque ad Virgilii verba Georg. 2. ejusmodi de re.* Viribus eniti quarum, & contemnere ventos assuescant.

(5) Et sine lapsu periculor. *Lapsu periculorum libb. omnes, pediculorum quidam reponunt, quod pediculi, & fructuum, & foliorum dicantur. Quibus Plinius repugnat lib. XV. cap. 28.* Dependent (*inquit*) alia pediculis ut pyra, alia racemis ut uvæ, & palma, alia & pediculis, & racemis ut ederæ, sambuci. *Quid si lapsus periculorum, dixit Isidorus*, (ut Catullus casus alios periculor.) *sine lapsus periculo volebat Chacon.*

(6) Corymbi sunt annuli. *Itèm inf. cap. 9.* Corymbis, quos annulos vocamus, *nisi fortè* Corynni *legendum. Hesych. κορύμνα κόσμος τὶς γυναικεῖος περιτραχήλιος. Nàm quod masculino genere enuntiavit Isidorus, haud magni referre arbitror.*

(7) Succique & pinguedinis. *Al. succique pinguedine.*

(8) Nàm humidum est, quod extrinsecus. *è Serv. eclog. 10.*

(9) Racemus est botrionis pars. *Ex eod. Georg. 2. ad illud.* Et turpes avibus prædam fert uva racemos.

(10) Suburbanæ uvæ. *è Columell. lib. 3. cap. 2. Vid. etiam Plin. lib. 14. cap. 3.*

(11) Præcoquæ. *Serv.* Præciæ, quasi præcoquæ, quod ante alias sole coquantur.

(12) Lageos. *Serv. ad*—Tenuisque lageos: Lageos est, quæ Latinè Leporaria dicitur.

(13) Dactyli. *Dactylides.*

(14) Stephanitæ. *Idem*: Et coronatio naturæ lusu Stephanites acinos foliis intercursantibus.

(15) Aminea q. sine minio. *è Serv. ad illud.* Sunt & Amineæ vit. *Georg. 2. ubi multa Pierius de Voce, & de Vini genere.*

reddit, quæ cum sit unius nominis, non unam speciem reddit. Amineæ duæ geminæ ab eo dictæ, quod duplices uvas mittant.

27 (1) Aminea lanata, quia plùs omnibus lanescit lanugine.

28 Rubeliana dicta, quia ejus materia rubet.

29 Fæcinia minuti acini, & duræ cutis uvas habet, (2) nobilitate Amineam sequitur, fœcunditate præcedit. Quam proindè Fæciniam vocat, quod plùs quàm cæteræ fæcis afferat.

30 (3) Apianæ vinum dulce faciunt, quas nisi citò legas, pluviis, & ventis, & maximè apibus infestantur, quarum deprædatione Apianæ cognominatæ sunt.

31 Balanitæ à magnitudine nomen sumpserunt, βάλανον enim Græci glandem vocant.

32 Biturica à Regione nomen sortita est, turbines, & pluvias, & calores fortissimè sustinens, nèc in macra terra deficiens, hujus meriti, & Basilisca est.

33 (4) Argitis græcula vitis, generis albi, fertilis.

34 Visula materiam & brevem, & latum folium mittens, cujus fructum nisi primo tempore colligas, aut ad terram decidet, aut humore putrescet.

35 (5) Inerticula nigra est, quam Græci Amethyston vocant, boni vini, & lenis, à quo etiam nomen traxit, quòd iners in tentandis nervis habeatur, quamvis gustui non sit hebes.

36 (6) Mareoticæ à Regione Ægypti Mareotis dictæ, undè priùs venerunt, sunt enim, & albæ, & nigræ.

37 (7) Helvolæ, quas quidam varias appellant, nequè purpureæ, nequè nigræ: ab helvo colore ità dictæ, subalbi tamen musti. Helvum enim est nigrum, candidumque colore. Nàm helvum, nèc album, nèc nigrum est.

38 (8) Tertius locus vitium, quæ sola fœcunditate commendantur, abundantia copiosa, multumque vini fluens.

39 (9) Vitiscionia uvas grandes magis, quàm multas habet: nomen autem indè hoc sumens, quod multum vini fluat.

40 (10) Syriaca, vel quia de Syria allata, vel quia nigra est.

41 Multa autem genera vitium sunt, quæ tamen mutatione loci, & qualitatem, & nomen amittunt.

42 Vitibus inter cætera magis ista conveniunt, oblaqueatio, putatio, propaginatio, fossio.

43 (11) Oblaqueare est circa codicem

(1) Aminea lanata. *Ità dicitur à Columella, & Plinio.*

(2) Nobilitate Amineam sequitur. *Hac de Momentanis Columella, quas tamen cum Rubellianus, & Facenis ipse, & Plin. conjungunt.*

(3) Apianæ, &c. è *Columell.*

(4) Argitis--Visula materiam brevem. è *Columella. è quo Visulam suum in locum restituimus, qua hic nulla erat. Nisi siquis vulgatam lectionem secutus Vastam pro visula malit legere; ut hac omnia de Argite dicantur: sed accidisse hic credo quod in Inerticula, qua statìm sequitur. Quod cum sivè in Isidoro, sivè apud Columellam, vox materiis in Argite, pracederet, in Visula materiam brevem sequeretur; librarii sequentia verba describerent; qua de Argite interponenda fuerant, cum nomine ipso Visula omitterent. Itaquè sic fortassè locus integer legendus.* Argitis Græcula vitis generis albi, fertilis vastis materiis, & ubis exuberat. Visulæ brevem materiam, & latum folium, *&c.*

(5) Inerticula--hebes. *Ex Columell. ibid. e quo Amethyston reposuimus invitis omnibus libris. Nàm vox* amaracion, *qua hic vulgò legitur, ex Helvinaceis uvis, de quibus agit statim Columella, huc compulsam, ajebat Chacon.*

(6) Mareoticæ è *Serv. ad v.* Sunt & Mareotides albæ. *Georg. 2.*

(7) Helvolæ. Helvenacas *vocat Plinius, nos vulgò* hebencs.

(8) Tertius locus--fluens *Huic tertio loco locus hic nullus est. Itaque expungendum censeo.*

(9) Vitiscionia, &c. *Vitiscionia nomen ignotum. De Spionia Columella*: At Spionia dapsilis musto, & amplitudine magis uvarum, quam numero fertilis.

(10) Syriaca. *Plin.* Est & nigra Aminæa, cui Syriacæ nomen imponunt.

(11) Oblaqueare--apellant. *Ex Pallad. lib. 2. cap. 1. Video ablaqueare apud Auctores de Re Rust. passìm scribi. Sed cur Gotth. Libror. scriptura displiceat, in quibus omnibus oblaqueare. Si Oblaqueare est lacus circum facere.*

cem terram aperire, & velut lacus efficere. Hoc aliqui excodicare appellant.

44 Putare est virgam ex vite supervacuam resecare, cujus flagellis luxuriat. Putare enim dicitur purgare, id est, amputare.

45 Traducere, transducere. Propaginare verò flagellum vitis terræ submersum sternere, & quasi porrò pangere. Hic [1] propagines à propagare, id est, protendere dicuntur.

46 Fodere verò est foveam facere, quasi fovere.

CAPUT VI.

De Arboribus.

1 ARborum nomen, sivè herbarum, ab arvis inflexum creditur, eo quòd terris, fixis radicibus, adhærent. Utraque autem ideò sibi penè similia sunt, quia ex uno alterum gignitur. Nàm dùm sementem in terram jeceris, herba priùs oritur, dehìnc confota surgit in arborem, & infrà parvum tempus, quàm herbam videras, arbustum suspicis.

2 Arbustum arbor novella, & tenera, in qua insertio fieri potest, & dicta arbusta, quasi arboris hasta. Alii [2] arbustum locum, in quo arbores sunt, volunt accipere, sicùt salictum. Sic & virectum, ubi virgulæ, & virentes.

3 Arbor autem & fructifera, & sterilis: arbos autem non nisi fructifera. Genere autem fœminino arbores dicimus, poma verò neutro.

4 Frutex brevis est appellatus, quod terram fronde tegat, cujus plurale nomen fruteta, arbor alta est.

5 Sylva verò spissum nemus, & breve. [3] Sylva dicta, quasi xylva, quod ibi ligna cædantur. Nàm Græci ξύλον lignum dicunt. Multa enim Latina nomina Græcam, plerumque etymologiam recipiunt.

6 Nemus à numinibus nuncupatum, quia Pagani ibi idola, constituebant. Sunt enim nemora arbores majores, umbrosæ frondibus.

7 Lucus est densitas arborum solo lucem detrahens, tropo antiphrasi, eo quòd non luceat, sivè à luce, quòd in eo lucebant funalia, vel cerei propter nemorum tenebras.

8 Saltus est densitas arborum alta, vocata hoc nomine, eo quod exiliat in altum, & in sublime consurgat.

9 [4] Aviaria secreta nemora dicta, quod ea aves frequentant.

10 [5] Recidiva arborum sunt, quæ aliis sectis, repullulant. Alii recidiva à cadendo dicunt, quia post casum nascuntur. Alii à recidendo, & repullulando dixerunt, ergò recidivum, ubi mors, aut casus.

11 [6] Insitio dicitur, cum fisso trunco surculus fœcundæ arboris sterili inseritur; aut oculorum impositio, cum inciso cortice, libro alienæ arboris germen immittitur.

12 [7] Plantæ sunt de arboribus: Plantaria verò, quæ ex seminibus nata sunt cum radicibus, & à terra propria transferuntur.

(1) Propagines à propagare, i. protend. *Serv. Æn. 4. ad illud*: Genus alto à sanguine Teucri proderet modò (*inquit*) protenderet, i. propagaret.
(2) Cap. VI. Arbustum locum--salictum. *Verba sunt Servii eclog. 3.*
(3) Sylva dicta q. xylva. *F. xyla, dicta autem Sylva ἀπὸ τῆς ὕλης. s. pro adspiratione succedente.*
(4) Aviaria. *e Serv. Georg. 2. ad illud*--Rubent aviaria baccis.
(5) Recidiva. *è duob. Servii locis Æn. 4. ad*--Recidiva manu p. P. v. *&* Æn. 10. *ad illud.* Dum Latium Teucri, recidivaque Pergama quærunt.
(6) Insitio d. cum fisso trunco--immittitur. *Ex eod. Georg. 2. ad illud*--Arbutus horrida. *Ubi fisso, non infixo ex hoc loco, & manuscript. Servii lib. legendum est.*
(7) Plantæ--Plantaria--transfer. *Ex eod. ibid.*

13 Cespites frutices sunt, quasi cuspites. vel quasi circa pedes.

14 Frondes, quòd ferant virgulta, vel umbras, sunt autem causa umbrarum.

15 Oculi nodi sunt, ex quibus frondes exeunt.

16 Radix appellatur, quòd quasi radiis quibusdam fixa terris, in profunda dimergitur.

17 [1] Nàm Physici dicunt parem esse altitudinem radicum, & arborum. Alii radicem à similitudine radiorum dictam putant, vel quia si eradatur, non repullulat.

18 Truncus est statura arboris insistens radici.

19 [2] Corticem Veteres corucem vocabant. Dictus autem Cortex, quòd corio lignum tegat.

20 [3] Liber est corticis pars interior, dictus à liberato cortice, id est, ablato. Est enim medium quoddam inter lignum, & corticem.

21 Rami sunt, qui de trunco manant, sicùt à ramusculis cætera.

22 Surculi à præcisione serræ nuncupati.

23 [4] Virgultum est, quod de radice pullulat: Ramus, qui de ipso robore arboris: Virga quæ de ramis. Propriè autem Virgultum appellatur, quod ad radicem arboris nascitur, & quasi inutile ab Agricolis amputatur. Et hìnc dictum virgultum, quia ex virga tollitur. Virga, vel à virtute dicitur, quòd vim in se multam habeat, vel à viriditate, vel quia pacis indicium est, quòd vim regat. Undè hac utuntur Magi ad placandos inter se serpentes, [5] & idcircò in ea hos sustinent illigatos. Hac etiam Philosophi, & [6] Reges, ac Magistri, & Nuntii, & Legati utuntur.

24 [7] Flagella dicuntur, ut prædiximus, summæ arborum partes, ab eo quod crebros ventorum sustinent flatus.

25 [8] Cymas vocatas (dicunt) quasi comas.

26 Folia Græcè φύλλα dicuntur, indè est ad nos hoc nomen per derivationem translatum.

27 Flores nominati, quòd citò defluant de arboribus, quasi fluores, quòd citò solvantur. In his duplex gratia: coloris, & odoris. Austro enim flores solvuntur, Zephyros fiunt.

28 Germen dicimus surculum prægnantem, à gerendo: undè & germinatio.

29 Fructus nomen accepit [9] à frumine, id est, eminente gutturis parte, qua vescimur. Indè & fruges. Fructus autem propriè dicuntur agrorum, & arborum, quibus utique utimur. In animalibus verò abusivè, & translativè vocamus fructum.

30 Poma dicta ab opimo, id est, à copiæ ubertate. Matura dicuntur, quia apta sunt ad mandendum: sic & immatura, quia priusquàm matura fiant, dura sunt ad mandendum.

31 Ligna dicta, quia incensa convertuntur in lumen. [10] Undè & lychnum dicitur, quòd lumen det.

Has-

(1) Nàm Physici dicunt, &c. *Ex eod. Æn.* 4.

(2) Corticem Veteres corucem. *Corium lubenter legerim ex vestigiis quantumvis lubricis, Tarraconens. Codicis.* Truncus est statura arboris insistens radice, Veteres quorum voce vocabatur.

(3) Liber. *è Serv. eclog.* 10.

(4) Virgultum, quia ex virga. *Al.* Quia hæc virga.

(5) Et idcircò in ea hos sustinent illigatos. *Ut in Mercurii caduceo videmus.*

(6) Reges, ac Magistri. *Magistri vel puerorum: vel magistratus: sic n. alibi Isidorus usurpat.*

(7) Flagella dicuntur. *è Serv. ubi sup. cap.* 5.

(8) Cymas--q. comas. *Item inf. cap.* 10. cyma, quasi coma.

(9) A frumine i. eminent. g. p. *è Serv. Æn.* 1.--*ad v.* Frugesque receptas.

(10) Unde & lucinium. *F. Lychnus, vel ellychnium.*

32 Hastula à tollendo nuncupata, quasi abstula: [1] Fomes est hastula, quæ ab arboribus excutitur recisione, aut hastulæ ambustæ, aut ligna cavata, à fungis nomine accepto, quòd ità capiat ignem. De quo Virgilius: rapuitque in fomite flammam.

33 [2] Torris lignum adustum, quem vulgus titionem appellat, extractum ex foco, semiustum, & extinctum.

34 [3] Quisquiliæ, stipulæ immixtæ surculis, & foliis aridis. Sunt autem purgamenta terrarum.

35 Caries putredo lignorum, dicta hoc nomine, quòd eveniat lignis virtute carentibus.

CAPUT VII.

De Propriis Nominibus Arborum.

1 PAlma [4] dicta, quia manus victricis ornatus est, vel quòd oppansis est ramis, in modum palmæ hominis. Est enim arbor insigne victoriæ, proceroque, ac decoro virgulto, diuturnisque frondibus vestita, & folia sua sine ulla successione conservans. Hanc Græci Phœnicem dicunt, quòd diù duret, [5] ex nomine avis illius Arabiæ, quæ multis annis vivere perhibetur. Quæ dùm in multis locis nascatur, non in omnibus fructus perficit maturitatem. Frequentèr autem in Ægypto, & Syria. Fructus autem ejus dactyli, à digitorum similitudine nuncupati sunt, quorum etiam & nomina variantur. Nàm alii appellantur palmulæ similes Myrobelani. Alii Thebaici, [6] qui & Nicolai. Alii [7] nucales, quos Græci Caryotas vocant.

2 Laurus à verbo laudis dicta. Hac enim cum laudibus victorum capita coronabantur. Apud Antiquos autem Laudea nominabatur, posteà d littera sublata, & subrogata r dicta est laurus, ut in auriculis, quæ initio audiculæ dictæ sunt, & medidies, qui nùnc meridies dicitur. [8] Hanc arborem Græci δάφνην vocant, quòd nunquàm deponat viriditatem, indè illa potiùs victores coronantur. [9] Sola quoquè hæc arbor vulgò fulminari minimè creditur.

3 [10] Malum à Græcis dictum, quòd sit fructus ejus pomorum omnium rotundissimus. Undè & hæc sunt vera mala, quæ vehementèr rotunda sunt. [11] Malum Matianum à loco vocatum, undè priùs advectum est. Nàm multæ arbores nomina ex Provinciis, & Civitatibus, de quibus allatæ sunt, acceperunt. Virgilius: Amantibus, quid ex malo quæri soleat, ostendit.

4 Mala Cydonia nomen sumpserunt ex Oppido, quod est in Insula Creta, de qua dicere solent Græci

(1) Fomes est hastula. *Dicitur à nobis hodie vulgò astilla. Sed Festus*: Fomites sunt hastulæ ex arboribus dum cæduntur excussæ. Opilius adustas jàm vites vocari existimat fomites.
(2) Torris lignum adustum. *Hieronym. in Zachar. cap.* 3. Cur quasi torrem, quem vulgò titionem vocant, Jesum conaris obruere, qui de Babylonica captivitate, quasi semiustus evasit?
(3) Quisquiliæ. *Festus.* Quisquiliæ, putant dici, quidquid ex arboribus minutis surculorum cadit, velut quidquid cadit.
(4) Cap. VII. Palma dicta, quia man. vict. *Ambros.* 3. *Hexam. cap.* 13. Laurus & palma ad insigne victoriæ: lauro victorum capita coronantur, palma manus victricis ornatus est.
(5) Ex nomine avis illius. *Contra Plinius lib.* 13. *cap.* 3. *Ex arbore nomen avi inditum putari ait.*
(6) Qui & Nicolai. *A Nicolao Peripatetico, cujus consuetudine delectabatur Augustus: sed causam non uno modo referunt Plinius, Plutarchus, Athenæus, & Suidas.*
(7) Alii Nucales, quos Græci Caryotas. *Sic Plin. καρυώτιδας vocat Diosc. lib.* 1 *cap.* 149.
(8) Hanc arborem δάφνην G. v. q. n. d. viriditatem. *Respexisse quidam putabat ad Hegesippum, qui lib.* 3. *cap.* 5. *Prope Antiochiam lucum esse ait, qui, quod semper vireat, Daphne sit appellatus.*
(9) Sola quoquè hæc arbor fulm. *Plin. lib.* 14. *cap. ultim.* Fulmine sola non icitur.
(10) Malum à Græcis dictum. *Sic sup. lib.* 12. *cap.* 1. Melo, quod sit rotundissimo membro.
(11) Malum Matianum à loco. *Alitèr Plin. lib.* 15. *cap.* 14. *Sed idem Plinius Matii quoquè Oppidi meminit lib.* 6. *cap.* 4

Urbium Cretensium matrem Cydoniam, ex cujus pomo [1] cydonitum conficitur. [2] Fit quoquè ex ea, & vinum, quo languentium desideria falluntur. Nàm specie, & gustu, & odore cujuslibet vini veteris imaginem repræsentat.

5 [3] Melimelum à dulcedine appellatum, quòd fructus ejus mellis saporem habeat, vel quòd in melle servetur, [4] undè & quidam: Si tibi Cecropio saturata Cydonia melle ponentur dicas: hæc melimela placent.

6 Malum Punicum dicitur, eo quòd ex Punica Regione sit genus ejus translatum. [5] Idem & Malogranatum eo [6] quòd inter corticis rotunditatem granorum contineat multitudinem. Arbor autem Malogranata est generis fœminini, pomum verò generis neutri. [7] Flores malorum à Græcis appellati sunt κύτινοι: [8] Latini caducum vocant. [9] Agrestium autem malorum flores Græci βαλαύστια appellaverunt, quorum alii albi, alii purpurei, alii rosei reperiuntur, similes floribus Mali Punici. [10] Negant Medici Mali Punici cibo corpora nostra nutriri: sed eo sic opinantur utendum, ut medicari potiùs, non alere videatur.

7 Malum Persicum, cui brevis admodum vita concessa est, [11] trium generum esse fertur: Duracinum, Armenicum, & Persicum. Duracinum nuncupatur, eo quòd pomum ejus in gustu acorem referat. Armeniacum dicitur, quòd primum genus ab Armenia sit advectum. Persicum vocatum, [12] quòd eam arborem primus in Ægypto severit Perseus, à quo se oriundos Ptolemæi ferebant. Hæc in Perside fructum generat interfectorium, apud nos autem jucundum, ac suavem. [13] Horum aliud præcox, aliud vocatur æstivum.

8 [14] Medica arbor cujus nomen etiam in carminibus Mantuanis inclaruit, asportata primum à Medis, undè & vocabulum sumpsit. [15] Hanc Græci κεδρόμηλον Latini Citriam vocant, quod pomum ejus, ac folia cedri odorem referant. Malum ejus inimicum venenis, & hoc est, quod idem Poëta intelligi voluit, cùm tradat ex illa foveri animam. [16] Hæc arbor omni penè tempore plena est pomis, quæ in ea partìm acerba, partìm matura, partìm adhùc in flore sunt posita, quòd in cæteris arboribus rarum est.

9 Mella, quam Græci Loton appellant, [17] quæ vulgò propter formam, & colorem Faba Syriaca dicitur. Arbor est enim magna: fructum fe-

(1) Cydonitum conficitur. *Vid. Pallad. in Octob.*
(2) Fit quoquè ex ea vinum. *De quo Diosc. lib. 5. cap. 28.*
(3) Melimelum. *Plin. lib. 15. cap. 14.* Mustea à celeritate mitescendi, quæ nùnc melimela dicuntur à sapore melleo.
(4) Undè & quidam. *Martial. lib. 13. epig. 24.*
(5) Idem & malogranatum. *Plin. 13. cap. 19.* Aliqui granatum appellant.
(6) Quod intra corticis rotunditatem granorum contineat mult. *Ex Hieronym. Agg. ult.*
(7) Flores malorum à Græc. app. κύτινοι. *è Dioscorid. lib. 1. cap. 153.*
(8) Latini Caducum. *Aurelian. lib. 5. tard. cap. 2.* Mali Punici caduco, quod Latini ampullacium vocant. *Sic n. legendum existimo apud Aurelianum à forma ampullæ. Nàm idem lib. 4. cap. 3. Ampullagium vocari scribit. Ego utrobique ampullacium cum Chacone malo. Mallem quoquè dixisset Isidorus mali Punici caducum ampullacium à Latinis vocari.*
(9) Agrestium autem malorum flores Græci Balaustium, &c. *è Dioscorid. cap. 155.* περὶ βαλαυστίων. *Balaustii meminit Plin. 26. cap. 3. & Arnob. lib. 6. Advers. gent.*
(10) Negant Medici. *Id uno verbo complexus est Dioscorides* ἄτροφον *dicens.*
(11) Trium generum. *Pallad. lib. ultim. cap. 6.* Genera eorum hæc: Duracina, Præcoqua, Persica, Armeniaca.
(12) Quod eam arborem primus in Ægypto, &c. *Vid. Plin. lib. 15. cap. 13.*
(13) Horum aliud præcox. *Quod à nobis albericoque, voce non prorsus immutata, dicitur.*
(14) Medica, &c. *Verba sunt Solin. cap. de Media.*
(15) Hanc Græci κεδρόμηλον. *Ità dicitur à Diosc. lib. 1. cap. 167. Quamvis scio suspectam quibusdam hanc vocem, qui* κιτρεόμηλον *malunt. Illud verò sciendum à Nicandri interprete* νεράντζιον *dici, quod à nobis naranja.*
(16) Hæc arbor omni fer--posita. *è Serv. Georg. 2.*
(17) Quæ vulgò--faba Syriaca. *è Serv. sed lotos à Plinio faba Græca, ab Athenæo faba Ægyptiaca vocatur. De Mella nihil comperui.*

ferens commestibilem, [1] majorem pipere, gustu suavem, undè & Mella vocata est.

10 Coccimela, quam Latini ob colore Prunum vocant, alii [2] à multitudine enixi fructus Nixam appellant. Cujus generis Damascena melior, à Damasco Oppido, undè priùs asportata est, dicta: cujus Solum pomum stomacho mederi probatur, nàm cætera noxia perhibentur. [3] Hæc sola arbor gummi glutinosum, & compactivum distillat, [4] quo & Medici, & Scriptores utuntur.

11 [5] Elæomeli nascitur in Palmyra Syriæ Civitate, ex eo ità appellata, quòd ex trunco oleum defluat in crassitudine mellis, saporis suavis.

12 [6] Epimelis Sorbo similis, mediocris arbor, & flore candidulo, dicta, quod dulcedine sit ejus fructus, & acuto sapore commixtus. Hæc arbor ætate durat exigua.

13 [7] Melopos arbor in Africa Punica lingua vocata, ex qua profluit lentus succus, quia à loco Ammoniacus nominatur.

14 [8] Mespilus arbor spinosa, fructu similis malorum, sed paullò breviore, undè & appellata, quòd pilulæ formam habeant ejus poma.

15 [9] Pyrus vocata videtur, quod in ignis speciem deformata est, nàm hoc genus pomi ab amplo incipit, & in angustum finit, sicùt ignis. Pyrus autem arbor, fructus ejus pyrum est: cujus multæ species, ex quibus [10] Crustumia sunt pyra ex parte rubentia, ab Oppido Crustumio nominata. [11] Poma pyri jumentis imposita, vel si pauca, vehementèr onerosa dicuntur esse.

16 [12] Cerasus à Ceraso Urbe Ponti vocata. Nàm Lucullus, cum Cerasum Civitatem Ponti delesset, hoc genus pomi indè avexit, & à Civitate Cerasum appellavit. Arbor autem Cerasus, pomum cerasum dicitur. Hoc etiam & ante Lucullum erat in Italia, sed durum, undè & Cornum appellatum est. Est autem arbor apta hastilibus, undè & Virgilius: Bona bello Cornus.

17 Ficus Latinè à fecunditate vocatur. Feracior enim est arboribus cæteris. Nàm ter, quaterque per singulos annos generat fructum, atque altero maturescente, alter oboritur. [13] Hìnc & Caricæ à copia nominatæ. Ficus Ægyptia fœcundior fertur, cujus lignum in qua missum illicò mergitur, & cum in limo aliquandiù jacuerit, dein-

(1) Majorem pipere. *Ità Dioscorides.*
(2) Alii à multitudine enixi fruct. nixam. *In margine Codic. Rom. S. Petri hac addita reperisse se, sed eadem manu ajebat Chacon.* Hanc arborem Romani vocant prunum, Hispani nixum, Vandali, & Gotthi, & Suevi, & Celtiberi cerulcam. *Retinent hodie vestigia hujus vocis Lusitani, & Galleci, qui pruna omnia, amexas, sivè ameixas dicunt: & apud Aurelian. lib.* 4. *Tard. cap.* 8. Pro decoctione nixarum, aut glycirrhizæ. *Nixarum ego legerim; quod autem myxa pro nixa legendum quidam contendunt, ex Paulo Ægin. lib.* 7. *μύξα δένδρυ καρπός ἐςι μικρότερος μὲν τῶν κοκκυμήλων, δυνάμει δὲ παραπλήσιος. Confirmat, quod de Galecis diximus. Nàm m. in locum n. aut etiam contra in multis vocibus succesisse, passìm videmus.*
(3) Hæc arbor sola gummi. *Ex Diosc. lib.* 1. *cap.* 175.
(4) Quo & Medici, & Scriptores. *Plin. lib.* 13. *cap.* 11. Utilissimum pictoribus, & medicis, *sed nihil muto.*
(5) Elæomeli suavis. *Verba sunt Diosc. lib.* 1. *cap.* 37. *Sed de oleo, non de arbore. Plinius lib.* 16. *cap.* 7. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant, manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulce. *Et lib.* 23. *cap.* 4. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus: *& arbor fortassè eodem nomine appellata est.*
(6) Epimelis. *Genus mespili, ut ait Diosc. lib.* 1. *cap.* 171. *Vid. Macrob. lib.* 3. *cap.* 19.
(7) Melosos. *Solin. cap.* 40. Et arbor est melops (*Al. melopos*) ex qua profluit lentus humor, quem ammoniacum nominamus. *A Plinio metopium dicitur, à Diosc. lib.* 5. *cap.* 98. *Agasyllis.*
(8) Mespila--quod pilulæ. *Al. pirula.*
(9) Pyrus q. in ign. sp. deformata. *Sic Gotth. cc. alii* formata.
(10) Crustumia sunt pyr.--nominata. *è Serv. Georg.*2.
(11) Poma pyri jument. *Ex Plin. lib.* 23. *cap.* 7.
(12) Cerasus--appellatum est. *è Serv. Gerg.* 2.
(13) Hinc & caricæ à copia nomen. *Est Caria ficuum fertilissima Auctore Strabone, sed hac adjecta credo ab aliquo, cui carica sarcinam significaret, quod Hispani ex ea voce carga Itali carico fecissent.*

deindè in superficiem sustollitur, versa vice naturæ, quandò madefactum debuit humoris pondere residere. Anteà athletæ ficis alebantur: [1] priusquàm eos Pythagoras exercitator ad carnis usum, qui fortior cibus est, transtulisset. A senibus in cibo sæpiùs sumptæ ficus, rugas eorum feruntur distendere. [2] Tauros quoquè ferocissimos ad fici arborem colligatos repentè mansuescere dicunt.

18 Caprificus appellata, eo quod parietes quibus innascitur, carpit. Rumpit enim, & prodit ex lateribus quibus concepta est. Alii putant Caprificum dictam, quòd ficus arbor ejus remedio fœcundetur.

19 Morus à Græcis vocata, quam Latini Rubum appellant, eo quod [3] fructus ejus velut virgulti rubent. [4] Est enim Morus sylvestris fructus afferens, quibus in deserto pastorum fames, ac penuria confovetur. [5] Hujus folia superjacta serpenti feruntur interimere eum.

20 Sycomorus, sicùt & Morus Græca nomina sunt. Dicta autem Sycomorus, quod sit foliis similis Moro. Hanc Latini Celsam appellant ab altitudine, quia non est brevis, ut Morus.

21 Nux appellata, quòd umbra vel stillicidium foliorum ejus proximis arboribus noceat. Hanc alio nomine Latini [6] Juglandem vocant, quasi Jovis glandem. Fuit enim hæc arbor consecrata Jovi, cujus pomum tantam vim habet, ut missa inter suspectos herbarum, vel fungorum cibos, quidquid in eis virulentum est, exsudet, rapiat, atque extinguat.

22 [7] Nuces autem generalitèr dicuntur omnia tecta corio duriori, ut Pineæ, Avellanæ, Juglandes, Castaneæ, Amigdalæ. Hìnc & nuclei dicti, quod sint duro corio tecti. At contrà poma, omnia mollia, mala dicta, sed cum adjectione terrarum in quibus anteà nata sunt, ut Persica, Punica, Matiana, Cydonia, &c.

23 Amygdala nomen Græcum est, [8] quæ Latinè nux longa vocatur. [9] Hanc alii Nuciclam vocant, quasi minorem nucem. De qua Virgilius: Cùm se nux plurima sylvis induet in florem. Cunctis enim arboribus prior se flore vestit, & ad ferenda poma, arbusta sequentia prævenit.

24 [10] Avellanæ ab Avellano Campaniæ Oppido, ubi abundant, cognominatæ sunt. [11] Hæ à Græcis Ponticæ appellantur, eo quod circa Ponticum mare abundent.

25 Castaneam Latini à Græco appellant vocabulo. Hanc enim Græci κάσταvov vocant, propter [12] quod fructus ejus gemini in modum testiculorum intra folliculum reconditi sunt, qui dùm ejiciuntur, quasi castrantur. Hæc arbor, [13] simul ut excisa fue-

(1) Priusquàm eos Pythagoras exercit. *Ex Plin. lib. 23. cap. 7. Sed hoc Dromio cuidam tribuit Pausanias in Heliac. posterioribus, cui Pythagoras Rheginus fictor statuam fecit, & quidem id à Laertio omissum, qui Pythagoræ pugilis meminit, valdè miror: ut Plin. deceptus videri possit.*

(2) Tauros quoquè ferocissimos. *Ità Plutharch. lib. 6. συμποσίακ. Id non nisi de caprifico refert Plinius.*

(3) Fructus ejus velut virgulti. *Ex C. Rom. sed arbuti, quàm virgulti mallemus.*

(4) Est n: morus sylvestris fructus afferens. *Hieronym. Am. cap. 7. ad illud: vellicans sycomoros, &c.* Nobis autem, quia solitudo in qua morabatur Amos, nullam hujuscemodi gignit arborem magis videtur rubos dicere, qui afferunt mora, ac pastorum famem, & pænuriam consolantur.

(5) Hujus folia superjacta scrip. *Verba sunt Ambros. lib. 5. Hexam. cap. 8.*

(6) Juglandem vocant q. Jovis gland. *è Serv. eclog. 8.*

(7) Nuces autem generalitèr dicuntur. *è Serv. eclog. 2.*

(8) Quæ Latinè nux long. *Serv. ad illud; cùm se nux plurima:* plurima, (*inquit*) id est, longa.

(9) Hanc alii nuciclam. *Al. Nucellam, nucedam, nuculam.*

(10) Avellanæ ab Avellano Camp. opp.--cognom. *è Serv. Georg. 2. ad illud.* Plantis & duræ coryli, &c.

(11) Hæ à Græcis Pontic. *Sic Macrob. lib. 3. cap. 18. Sed Athenæus lib. 2.* Castaneam nucem Ponticam vocat.

(12) Quod fructus ejus gemin. &c. *Cum Græcam vocem dixisset; tutum putavit in etymologia ludere. Nisi hæc aliena esse mavis. Nàm Castoris. i. fibri meminisse (quod quidam credidit) ego minimè puto.*

(13) Simùl ut excisa fuer. t. s. exp. c. *Verba sunt Ambrosii Hexam. lib. 3. cap. 13.*

fuerit, tanquàm sylvam ex sese expullulare consuevit.

26 Ilex ab electo vocata. Hujus enim arboris fructum homines primùm ad victum sibi elegerunt, undè Poëta: Mortales primi ructabant gutture glandem. Priùs enim, quàm frumenti usus esset, antiqui homines glande vixerunt.

27 (1) Suberies arbor, ex qua validissimus cortex natatorius extrahitur. Et ideò appellata Suberies, eo quod fructus ejus sues edunt: porcorum enim sunt alimenta non hominum, & dicta Suberies, (2) quasi subedies.

28 Fagus, & Æsculus arbores glandiferæ ideò vocatæ creduntur, quòd harum fructibus olìm homines vixerint, cibumque sumpserint, escamque habuerint. Nàm (3) Æsculus ab esca dicta, (4) Fagus verò à Græco vocabulum traxit: φάγειν enim Græcè comedere dicitur.

29 (5) Xyliglycon, quàm Latini corruptè Siliquam vocant, ideò à Græcis tale nomen accepit, eo quòd ligni ejus fructus dulcis, ξύλον quippè dicunt lignum γλυκὺ dulce. (6) Hujus arboris pomo succus expressus, Acatia à Græcis dicitur.

30 (7) Pistacia, quod cortex pomi ejus nardi pistici odorem referat.

31 Pinus arbor picea ab acumine foliorum vocata. (8) Pinum enim Antiqui acutum nominabant. Pinum autem aliam Pitin, aliam (9) Græci πεύκην vocant, quam nos Piceam dicimus, eo quod desudet picem. Nàm & specie sibi differunt. In Germaniæ autem Insulis hujus arboris lacryma electrum gignit. Gutta enim defluens rigore, vel tepore in soliditatem durescit, & gemmam facit de qualitate sua nomen accipiens, id est, succinum, eo quòd succus sit arboris. (10) Pinus creditur prodesse cunctis, quæ sub ea seruntur, sicùt nux nocere omnibus.

32 Abies dicta, quòd præ cæteris arboribus longè eat, & in excelsum promineat. (11) Cujus natura expers est terreni humoris, ac proindè habilis, atque levis habetur. De qua Virgilius: Et casus abies visura marinos: quia ex ea naves fiunt. Hanc quidam Gallicam vocant propter candorem. Est autem sine nodo.

33 Cedrus, quam Græci κέδρον vocant: quasi (12) καιομένης δρυὸς ὑγρὸν, id est, arboris humor ardentis, cujus folia ad Cypressi similitudinem respondent. Lignum verò jucundi odoris est, & diù durans, nèc à tinea unquàm exterminatur. De qua Persius: Et Cedro digna locutus. Scilicèt propter durabilem perpetuitatem. (13) Undè & in Templis propter diuturnitatem ex hoc ligno

(1) Suberies. *Legitur hac vox apud Fest. in* Stura.
(2) Quasi subedies. *F. suedies.*
(3) Æsculus ab esca. *Serv. ad—Æsculus imprimis Georg.* 2. Æsculus arbor est glandifera, quæ licet ab esu dicta sit, tamen per æ scribitur. Sicùt cœlatum, licet à celo celas habeat derivationem.
(4) Fagus. *Ex eod. eclog.* 1.
(5) Xyliglycon. *Eandem alii vel ξυλόκερας, vel κεράτιον vocant.*
(6) Hujus arboris pomo succ. exp. acatia. *De Acatia Diosc. lib.* 1. *cap.* 134. *Sed apud illum arbor est, sivè spina potiùs instar arboris, e cujus siliquis succus exprimitur. Et apud Plinium nihil commune siliquis cum acatia. Ergò deesse hic credo aliquid.*
(7) Pistacia. *Vid. Dioscorid. lib.* 1. *cap.* 178. *& Plin.* 25. *cap.* 22.
(8) Pinum n. antiqui acutum nom. *Idem. sup. lib.* 11. *cap.* 1. *& lib.* 19. *cap.* 19.
(9) Græci πεύκην. *Ex Ambros. Hexam.* 3. *cap.* 3.
(10) Pinus creditur prodesse cunct. &c. *Ex Pallad. in Novemb. vid. Theoph. lib.* 3. *de Caus. Plant. cap.* 15. *cum Plinius contrà existimasse videatur lib.* 17. *cap.* 12.
(11) Cujus natura expers est terreni humoris. *Vitruv. lib.* 2. *cap.*9. Abies plurimum habens aëris, & ignis, minimumque humoris, & terrenis levioribus naturæ partibus comparata, non est ponderosa.
(12) Quasi καιομένης δρυὸς ὑγρὸν, &c. *è Serv. ad v.* Procumbunt piceæ. *Æn.* 6. *ex quo hac Cedria meliùs apparentur: de qua statim.*
(13) Unde in Templis propter diut. *Ex Ambros.* 3. *Hexam. cap.* 13. *& in fin. Ps.* 118.

no lacunaria fiunt. [1] Hujus ligni resina cedrea dicitur, quæ in conservandis libris adeò est utilis, ut perliti ex ea, nèc tineas patiantur, nèc tempore consenescant. Nascitur in Creta, Africa, atque Syria.

34 [2] Cyparissus Græcè dicitur, quod caput ejus à rotunditate in acumen erigitur, undè & κωνοειδὴς vocatur, id est, alta rotunditas. Hìnc & fructus ejus conus, quia rotunditas ejus talis est, ut conum imitetur. Undè & coniferæ Cyparissi dicuntur. Hujus lignum Cedro penè proximam habet virtutem. Templorum quoquè trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunquàm oneri cedit, sed ea qua in principio fuerit, firmitate perseverat. [3] Antiqui cypressi ramos propè rogum constituere solebant, ut ododem cadaverum, dùm urerentur, opprimerent jucunditate odoris sui.

35 [4] Juniperus Græcè dicta, sivè quod ab amplo in angustum finiat, ut ignis, sivè quod conceptum diù teneat ignem: [5] adeò ut si prunæ ex ejus cinere fuerint opertæ, usque ad annum perveniant: πῦρ enim apud Græcos ignis dicitur. [6] Juniperus autem alia parva, alia magna est.

36 [7] Ebenus in India, & Æthiopia nascitur, quæ cæsa durescit in lapidem. Cujus lignum nigrum est, & cortex levis, ut lauri, sed [8] Indicum maculosum est in parvulis distinctionibus albis, ac fulvis. Æthiopicum verò, quòd præstantius accipitur, in nullo est maculatum, sed est nigrum, leve, & corneum. [9] Est autem Mareotica palus in India, undè Ebenus venit. [10] Lucanus: Ebenus Mareotica, inquit, Ebenus autem crepundiis illigatur, ut infantem visu nigra non terreant.

37 Platanus à latitudine foliorum dicta, vel quòd ipsa arbor patula sit, & ampla. Nàm πλάτος Græci latum vocant. Expressit hujus arboris Scriptura & nomen, & formam dicens: Quasi platanus dilatata sum juxta aquam in plateis. Est autem tenerrimis foliis, ac mollibus, & vitium similis.

38 Quercus, sivè Quernus dicta, quod ea soliti erant Dii gentium quærentibus præcinere, arbor multum annosa, [11] sicùt legitur de quercu Mambre, sub qua habitavit Abraham, quæ fertur usque ad Constantis Regis Imperium per multa secula perdurasse. [12] Hujus fructus Galla appellatur. E quibus una agrestis ὀμφακίτης dicta, parva forma, sed firmo corpore, atque nodoso, quæ medicaminibus, & in caustis adhibetur. Altera βάλανος levis, ac lenis, ac nimiùm perforata, [13] lucernarum tantùm usibus necessaria.

39 Fraxinus vocari fertur, quòd magis in asperis locis, montanisque fra-

(1) Hujus ligni resina cedrea. *Vid. Vitruv. lib.* 2. *cap.* 9.
(2) Cyparissus Græc. dicitur, quod caput ejus. *Serv. Æn.* 3. *ad v.* Aeriæ quercus, aut coniferæ Cyparissi: Conus dicitur fructus cupressi, ex ipsa κωνοειδὴς est. Nàm à rotunditate in acumen levatur.
(3) Antiqui cypressi ramos. *Ex eod. Æn.* 6. *ad v.* Ferales ante cupressus.
(4) Juniperus Græcè. *Juniperus Latina est vox. Nàm Græcè ἄρκευθος dicitur.*
(5) Adeò ut si prunæ ejus, &c. *Ex Hier. Ep. ad Fabiolam* 126. *mansione* 16.
(6) Juniperus autem alia parv. &c. *Ità Diosc. lib.* 1. *cap.* 104.
(7) Ebenus in Ind. ex Æthiop. *è Serv. ad v.* Sola India nigrum fert ebenum. *Georg.* 2.
(8) Sed Indicum maculos— fulvis. *è Dioscorid. lib.* 1. *cap.* 130.
(9) Est autem Mareotica palus in India. *Serv. ad v. Mareotid. alb. Georg.* 2. Ægyptiæ (*inquit*) Mareotis enim Ægypti pars est; *& ad*—Sola India nigrum fert ebenum: Atqui in Ægypto nascitur, sed Indiam omnem plagam Æthiopiæ accepimus.
(10) Lucanus. *Lib.* 10.
(11) Sicùt legitur de querc. Mamb. &c. *Hierony. in Loc. Hebraic.* Quercus Abraham, quæ est Mambre usque ad Constantii. (*Al. Constantis.*) Regis Imperium monstrabatur, & Mausoleum ejus in præsentiarum cernitur.
(12) Hujus fructus galla. *è Dioscorid. lib.* 1. *cap.* 127.
(13) Lucernarum tantum usibus necessaria. *Ex Plin. lib.* 16 *cap.* 7.

fragis nascatur. Hìnc per derivationem fraxinus, sicùt à monte montanas. De quo Ovidius: & fraxinus utilis hastis.

40 [1] Taxus venenata arbor undè, & toxica venena exprimuntur. Ex hac arcus Parthi, & aliæ gentes faciunt. Undè & Poëta: Ityreos taxi torquentur in arcus. [2] Ityreos autem dicit Parthicos.

41 Acer, coloribus impar.

42 [3] Robur autem generalitèr dicitur ex omni materia, quidquid est firmissimum.

43 Alnus vocatur, quòd alatur amne. Proxima enim aquæ nascitur, nèc facilè extra undas vivit. Hìnc & tenera, & mollis, quia in humecto loco nutritur.

44 Ulmus nomen accepit, quod uliginosis locis, & humidis meliùs proficit. Nàm in montanis, & asperis minùs læta est.

45 [4] Larix, cui hoc nomen à Castello Laricino inditum est, [5] ex qua tabulæ tegulis affixæ flammam repellunt, nequè ex se carbonem ambustæ efficiunt.

46 Populus dicta, quod ex ejus calce multitudo nascatur. Cujus genus duplex est. Nàm altera est alba, altera nigra. Alba autem populus dicta, quia folia ejus una parte sunt alba, altera viridia. Hæc igitur bicolor habens, quasi noctis, & diei notas, quæ tempora ortu Solis, occasuque constant. [6] Generat etiam resinam circa Eridanum fluvium, vel ut alii memorant, in finibus Syriæ.

47 Tiliam dicunt vocatam, eo quod utilis sit ad usum telorum nitore, & levitate jaculandi. Est enim genus materiæ levissimæ.

48 [7] Salix dicta, quòd celeritèr saliat, hoc est, velocitèr crescat, [8] arbor lenta, vitibus habilis vinciendis. Cujus seminis hanc dicunt esse naturam, [9] ut si quis illud in poculo hauserit, liberis careat, [10] sed & fœminas infœcundas efficit.

49 [11] Populus autem, & salix, & tilia mollis materiæ sunt, & ad sculpturam aptæ.

50 [12] Vimen vocatur, eo quod vim habeat, multam viroris. [13] Natura enim ejus talis est, ut etiam si arefacta adluatur, virescat: deindè excisa, atque in humo fixa, radicibus sese ipsa dimergat.

51 Myricæ, quam Latini Tamaricem vocant, ex amaritudine nominata. Gustus enim ejus nimis amarus est. [14] Hæc arbor in solitudine, & saxosa humo nascitur, ex qua etiam arbore maleficis artibus μισήθρα, id est, odia concitari dicuntur.

52 Myrtus à mari dicta, eo quod magis littorea arbor sit. Undè & Virgilius: Littora myrtetis lætissima, & amantes littora myrtos. Hìnc est, quòd à Græcis μυρίνη dicitur. [15] Medico-

(1) Taxus venenata arb. è *Serv. eclog. 9.*
(2) Ityreos autem dicit Parthicos. *Verba sunt Servii eo loco.*
(3) Robur autem general. *Servius Æn. 12. ad v.* In medioque focos, & D. c. 2. Gramineas: Robur, omne lignum, cùm sit, & species.
(4) Larix cui hoc cognom. *Ex Vitruv. lib. 2. cap. 9.*
(5) Ex qua tabulæ tegulis affix. *Ex Pallad. in Novemb. tit. 15.*
(6) Generat etiam resinam. *Electrum vocat Dioscorid. lib. 1. cap. 114.*
(7) Salix dicta. è *Serv. eclog. 1.*
(8) Arbor lent. vit. hab. v. *Ex Ambros. lib. Hexam. 3. cap. 13.*
(9) Ut siquis illud in poculo hauserit lib. careat. *Ex Hieron. Isai. cap. 5. vid. Plin. 16. cap. 26.*
(10) Sed & fœmin. infœc. facit. *Ex Diosc. lib. 1. cap. 137. At Plinius sterilitatis medicamen. fœminis esse ait.*
(11) Populus autem, salix & til. *Ex Vitruv. lib. 2. cap. 9. & Pallad. in Novembri tit. 15.*
(12) Vimen--quod vim habeat. *Immo quasi vincimen.*
(13) Natura enim ejus talis est demergat. *Ex Hilario in Ps. 136.*
(14) Hæc arbor--concitari. *Ex Hieronym. Is. 17. dicuntur autem hac de sylvestri myrica, non de sativa. Nàm duo sunt genera. Vid. Plin. Theoph. Ambros.*
(15) Medicorum autem libri, &c. è *Serv. Georg. 2. ad v.* Solido Paph. de robore myrtus.

corum autem libri hanc arborem aptam scribunt mulierum necessitatibus plurimis.

53 Lentiscus, quòd cuspis ipsius lenta sit, & mollis. Nàm lentum dicimus quidquid flexibile est, undè & lentum vimen, & vites, Virgilius: Et lentæ vites, pro flexibiles. [1] Hujus fructus oleum desudat, cortex resinam, quæ mastix appellatur, cujus plurima, & melior in Chio Insula gignitur.

54 [2] Terebinthus arbor Græcum nomen, generans resinam omnium resinarum præstantiorem.

55 Buxus Græcum est nomen à Latinis ex parte corruptum, πύξος enim appellatur apud eos, arbor sempèr virens, [3] & lævitate materiæ elementorum apicibus apta. Undè & Scriptura, scribe in buxo.

56 [4] Rhododendron, quòd corruptè vulgò Lorandrum vocatur, quòd sit foliis lauri similibus, flore ut rosa. Arbor venenata interficit enim animalia, & medetur serpentium vexationes.

57 Herbitum vocaverunt Pastores, eo quod vice herbæ præbeatur pecoribus, ubi desunt pascua.

58 [5] Turbiscus, quòd de uno cespite ejus multa virgulta surgant, quasi turba.

59 Stipa vocata propter quod ex eo stipentur tecta. Hìnc & stipula per diminutionem.

60 Arundo dicta, quod citò arescat. Hanc Veteres cannam vocaverunt, arundinem verò posteà Varro dixit: Sanè sciendum, quòd latinum canna de lingua Hebræa sumptum est. Apud eos enim calamus canna dicitur.

61 [6] Cicuta autem est, quòd est inter cannarum nodos, [7] dicta, quòd lateat. In indicis stagnis nasci arundines, calamique dicuntur, ex quorum radicibus expressum suavissimum succum bibunt, undè & Varro ait: Indica non magnum in arbore crescit arundo. Illius & lentis premitur radicibus humor: Dulcia cui nequeant succo concedere mella.

62 [8] Sambucus mollis, & pervia arbor.

63 Rhamnus genus est rubi, quam vulgò Senticem ursinam appellant, asperum nimis, & spinosum.

64 [9] Sentix dicta à situ, quòd est terra inculta, in qua sentices, spinæque nascuntur. Majores autem nostri omnem arborem spinosam veprem dicebant, quòd vi prendat.

65 Oleaster dictus, quòd sit foliis olivæ similibus, sed latioribus: arbor inculta, atque sylvestris: amara atque infructuosa, cui insertus olivæ ramus vim mutat radicis, & vertit eam in propriam qualitatem. [10] Lacryma oleastri arboris duplex est. Alia enim gummi simulat sine ullo qualitatis morsu, alia ammoniaci guttam ex stillatione collectam, ac remordentem.

66 Oliva Græcè ἔλαιος dicitur, ex quo in Latinum tractum est, ut oliva dicatur. [11] Olea autem ipsa arbor est, fructus oliva, succus oleum.

Est

(1) Hujus fructus--gignitur. *Ex Dioscorid. lib. 1. cap. 90. & 91.*
(2) Terebinthus. *Ex eod. cap. sequenti.*
(3) Et levitate materiæ--scribe in buxo. *Ex Ambros. lib. Hexam. 3. cap. 3. Locus autem Scripturæ Isac cap. 30.*
(4) Rhododendrum. *Diosc. lib. 4. cap.* 8. Nerium aliqui Rhododaphnem, alii Rhododendron vocant. *Vid. Plin. lib. 16. cap. 2. A nobis adelfa dicitur.*
(5) Turbiscus. *Græci Thymelea.*
(6) Cicuta autem est--nodos. *è Serv. eclog. 2.*
(7) Dicta quod lateat. *Inf. cap. 9.* Cicuta propter quod in Thyrso geniculato nodos habeat occultos, ut canna, sicùt dicitur fossa cæca, quæ occulta est.
(8) Sambucus. *Gotth. libri*, Sabucus.
(9) Sentix dicta à situ. *Lusit verbis Virgilii*: Per loca senta situ. *Æn. 6.*
(10) Lacryma oleastri. *Ex Dioscorid.*
(11) Olea autem ipsa arb. fruct. oliv. &c. *è Serv.* Sed truncis oleæ melius. *Georg. 2.*

Est autem arbor pacis insigne, cujus fructus diversis nominibus appellatur.

67 [1] Orchades, olivæ Græca etymologia à similitudine testiculorum vocatæ, quos Græci ὄρχεις vocant.

68 [2] Radiolæ, pro eo quod oblongæ sunt in modum radiorum.

69 Paphiæ à Papho Insula dictæ, undè priùs allatæ sunt.

70 [3] Lyciniæ, eo quod optimum dent lumen. Nàm λύχνος lumen est. Undè & lychnum nomen accepit, quia aptum est flammis, & luminibus.

71 Pausia, quam corruptè rustici Pusiam vocant, viridi oleo, & suavi apta.[4] Et dicta Pausia, quòd paviatur, id est, tundatur, undè & pavimentum.

72 Syria dicta, pro eo quòd de Syria est allata, sivè quia nigra est.

73 [5] Crustumia eadem & volemis dicta, eo quòd volam compleat magnitudine, hoc est, mediam manum, undè & involare dicimus. Quidam autem volemum Gallica lingua bonũm, & magnum intelligunt.

74 [6] Colymbades appellatæ---

75 Oleum autem ab olea nominatur. Nàm ut (diximus) [7] olea est arbor, undè derivatum fit oleum. [8] Sed quod ex albis fuerit olivis, expressum vocatur Hispanum, à Græcis ὀμφάκιον appellatum. Quod autem ex fulvis, & nondum mitibus fuerit expressum, viride appellatur. Quod verò ex nimium maturis, commune dicitur. Ex iis ad usum vitæ primum est Hispanum, secundum viride, tertium commune.

76 [9] Amurca olei pars aquosa ab emergendo dicta, id est, quòd ab oleo se emergat, & fæx ejus sit. Hanc Græci amorgen vocant ex Latina lingua trahentes vocabulum.

77 Gumen Græcum nomen est, hoc enim illi κόμμι dicunt.

78 Resinam Græci ῥητίνην vocant, ῥέον enim Græcè dicitur, quidquid manat. Est enim lacryma sudore exhalata lignorum, ut cerasi, lentisci, balsami, vel reliquarum arborum, sivè virgultorum, quæ sudare produntur, sicùt & odorata Orientis ligna: sicùt gutta balsami, ac ferularum, vel succinorum, cujus lacryma durescit in gemmam. [10] Prima est resina terebinthina omnium præstantior. Affertur autem ex Arabia Petræa, atque Judæa, & Syria, Cypro, & Africa, ex Insulis quoquè Cycladibus. Secunda est lentiscina, quæ mastix vocatur: hæc ex Chio Insula deportatur. Tertia pinalis, quarum alia πιτυΐνη, alia πευκίνη, alia liquida, alia arida, & afferuntur ex Tyrrhena Colophonia. Undè etiam nomen Colophonia resina sumpsit.

79 Pix Græcum nomen est, quam illi πίσσαν vocant. Alii volunt ex pi-

(1) Orchades. *Orchades etiam legi in vetustis Virgilii libris, non ut vulgò, Orchites, admonuit Pierius.*

(2) Radiolæ. *Virg.* Orchites & radii, & amara pausia bacca. *Radiolum vocat Colum. lib. 12. cap. 47. Ut distinguat (credo) à Radio majore. De quo Cato cap. 6.* In agro Crasso, & caldo oleam conditivam, Radium majorem, Salentinam, Orchitem.

(3) Lyciniæ. *Liciniæ meminit Plin. lib. 15. cap. 2.*

(4) Et dicta Pausia. *e Serv.*

(5) Crustumia item, & Volema. *Pyrorum genera hæc sunt propterea inter oleas posita, quod Isidorus (ut diximus) Servii Commentariis sine Virgilii carminibus est usus, id illi fraudi sæpè fuit. Qui Servii locum inspexerit, id ita esse facile comperiet.*

(6) Colymbades appellatæ. *è Plin. Columell. Athen. lacunam facilè expleas.*

(7) Olea est arbor undè derivatio est Oleum. *Verba sunt Servii.*

(8) Sed quod ex alb. f. o. e. v. Hispanam à Græcis ὀμφάκιον, *&c. Plin. lib. 12. cap. 7.* Omphacion ex olea adhùc alba expressa; deterius ex drupa, ità vocatur priusquam cibo matura sit, jam tum colorem mutans; differentia, quod hoc viride est, illud candidum. *Porrò de Hispano Galenus lib. 6. de Simpl. Medicam.* Si oleum (*inquit*) gustatum stricti quidpiam præferat, frigidum censetur, quale est quod ab Iberia advehitur, quod Spanum, hoc est, Hispanicum nominant. *Meminit quoquè Hispani olei Aurelianus sæpe, ut lib. 3. tard. cap. 2.*

(9) Amurca—ab emergendo. *Serv.* Amurca per c scribitur, & per g pronuntiatur.

(10) Prima est resina terebinth. &c. *è Dioscorid. lib. 1. cap. 91. 92. & 95.*

pino picem vocari, [1] hæc à Græcis appellatur Clonia: nos ramalem dicere possumus, cujus [2] probabilis splendens, lævis, & munda.

80 * [3] Creandarum arborum naturalitèr tria sunt genera: aut enim sua sponte nascuntur, aut ex seminibus fortuitu jacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nàm cætera usus invenit, favente natura.

81 [4] Omnia poma Latinè neutri generis esse dicuntur: arbores autem fœminini sunt generis, exceptis paucis, ut hic oleaster, hoc siler, ut Virgilius: Molle siler. Itèm hoc buxum, licèt & hæc buxus dicatur. Nàm superfluam quidam volunt facere discretionem, ut hæc buxus de arbore dicamus: buxum verò de ligno composito.

CAPUT VIII.

De Arboribus Aromaticis.

1 Aromata [5] sunt, quæque fragrantis odoris, quæ India, vel Arabia mittit, sivè aliæ Regiones. Nomen autem aromata traxisse videntur, sivè quòd aris imposita divinis invocationibus apta videantur, seu quòd sese aëri inserere, ac miscere probantur. Nàm quid est odor, nisi aër contactus?

2 Thus arbor Arabiæ, immensa atque ramosa, lenissimi corticis, [6] ramis ad aceris qualitatem: Amigdalæ modo succum aromaticum fundens album, & masticatione velut in pulverem resolutum, & [7] cùm frangitur, intus pingue est, & igni appositum facilè ardescens. [8] Et appellatur apud nos masculum, eo quòd sit natura rotundum in modum testiculorum. Reliquum planum, & penè scabrosum, minus optimum. [9] Adulteratur autem admista resina, sivè gummi, sed dignoscitur sua proprietate. Nàm thus igni impositum ardescit, resina fumescit, gummi verò liquescit calefactum. [10] Thus autem à tundendo dicitur, quia dum gummi guttæ ex arbore cadunt in glebis miscentur: dum verò glebæ in pulverem rediguntur, thus carpitur, & virgulis tunditur, & sic indè manibus tollitur. Hoc & Libanum vocatum à monte Arabiæ, ubi Sabæi sunt. Nàm mons eorum Libanus dicitur, ubi thura colliguntur.

3 [11] Myrrha Arabiæ arbor altitudinis quinque cubitorum, [12] similis spinæ, quam ἄκανθον dicunt, cujus gutta viridis, atque amara, [13] undè & nomen accepit myrrha. [14] Gutta ejus spontè manans pretiosior est, elicita corticis vulnere vilior judicatur. Sarmenta ejus Arabes ignibus fovent, quorum fumo satis noxio, nisi ad odorem storacis occurrant, plerumque insanabiles morbos contrahunt. [15] Myrrha

(1) Hæc à Græcis appellatur Clonia. *Mendosè ergò apud Dioscoridem cap. 95. πίσσα ἡ μὲν ὑγρὰ, ἣν ἔνιοι κῶνον καλοῦσι. Cum legendum sit κλῶνον.*

(2) Probabilis splendens, lenis, & munda. *Dioscorid. ἔστι δὲ καλὴ ἡ στίλβουσα, καὶ λεῖα, καὶ καθαρά.*

(3) Creandarum arborum—natura. *è Serv. Georg. 2. ad v.* Princip. arboribus.

(4) Omnia poma—ligno composito. *Ex eodem Æn. 2. ad v.* Foliis Oleaster amaris: *In eo quadam emendanda ex Isid.*

(5) Cap. VIII. Aromata sunt quæque f. od. India. *Quaque, id est, quacumque.*

(6) Ramis ad aceris qualitatem, &c. *è Solin. cap. 46.*

(7) Cùm frangitur intus pingue. *è Diosc. lib. 1. cap. 82.*

(8) Et appellatur apud nos mascul. *Ex Plin. lib. 12. cap. 14.*

(9) Adulteratur autem admist. *è Dioscorid. ibid.*

(10) Tus autem sine asp. *è Serv. ad v.* Molles sua tura Sab. *Georg. 2.*

(11) Myrrha Arab. arb. alt. ad. q. c. *è Solin.*

(12) Similis spinæ quam ἄκανθον vocant. *Serv Georg. 2.* Acanthus arbor est in Ægypto sempèr frondens. ἄκανθος dicta, quia spinis plena est.

(13) Unde & nomen accepit. *Nàm myrrha è voce Hebræa fluxit: ut itèm Cinnamomum, Nardus, Crocus: Agallochus, sivè Aloe Auctore Hieronymo.*

(14) Gutta ejus sponte man. *è Solin.*

(15) Myrrha autem Trogloditica. *è Dioscorid. lib. cap. 180. sed* sinu *fortassè legendum pro* Insula.

rha autem Troglodytica ab Insula Arabiæ dicta, ubi melior colligitur, & purior.

4 [1] Storax arbor Arabiæ, [2] similis malo Cydonio, cujus virgulæ inter Caniculæ ortum cavernatìm lacrymam fluunt. Distillatio ejus in terram cadens, munda non est, sed cum proprii corticis scrobe servatur. Illa autem, quæ virgis, & calamis inhæserit, munda est, & albida: dehìnc fulva fit Solis causa, & ipsa Storax calamites pinguis, resinosa, odoris jucundi, humecta, & veluti mellosum liquorem emittens. Storax autem dicta, quòd sit gutta arboris profluens, & congelata. Nàm Græci stiriam guttam dicunt, Græcè autem στύραξ Latinè storax dicitur.

5 [3] Bdellium Indiæ, & Arabiæ arbor, cujus lacryma melior Arabica. Est enim lucida, subalbida, levis, pinguis, [4] æqualiter cerea, & quæ facilè molliatur, nequè ligno, vel terræ commista, amara, odoris boni. Nàm ex India sordida est, & nigra, & majori gleba. Adulteratur autem admisto gummi, qui non ità amarificat gustum.

6 [5] Mastix arboris Lentisci gutta est. Hæc Granomastix dicta est, quia in modum granorum est. Melior autem in Chio Insula gignitur, odoris boni, [6] candoris ceræ punicæ. Undè & splendorem cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdùm resina, vel thure.

7 [7] Piperis arbor nascitur in India, & in latere montis Caucasi, quòd Soli obversum est, foliis ad Juniperi similitudinem. Cujus sylvas serpentes custodiunt, sed Incolæ Regionis illius, cùm maturæ fuerint, incendunt. Et serpentes igne fugantur, & indè ex flamma nigrum piper efficitur. Nàm natura piperis alba est, [8] cujus quidèm diversus est fructus. Nàm quod immaturum est, piper longum vocatur: quod incorruptum ab igne, piper album: quod verò cute rugosa, & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem, & nomen. Piper si leve est, vetustum, si grave, novellum: vitanda est autem mercatorum fraus. Solent enim vetustissimo piperi humecto argenti spumam aspergere, aut plumbum, ut ponderosum fiat.

8 Aloa in India, atque Arabia gignitur, arbor odoris suavissimi, ac summi. Deniquè lignum ipsius, vice thymiamatum altaribus adoletur, undè [9] & nomen traxisse creditur.

9 Cinnamomum dictum, quòd cortex ejus in modum cannæ sit rotundus, & gracilis. Gignitur autem in Indiæ, & Æthiopiæ Regionibus, frutice brevi duorum tantùm cubitorum, colore subnigro, vel cinereo, tenuissimarum virgarum. [10] Nàm quod in crassitudinem extenditur, despectui est: quod verò gracilius provenerit, eximium. Quod cùm frangitur, visibile spiramentum emittit ad imaginem nebulæ, seu pulveris.

10 Amomum vocatum, quòd ve-

(1) Storax arbor Arab. *Donatus in Adelph. sc.* 1. Storax (*inquit*) ab odore. *Eadem vox legitur apud Solinum* Styrax *apud Plin. & alios.*
(2) Similis malo Cydonio. *è Dioscorid. cap.* 80. *Plinius* 12. *cap.* 25. *Cotoneo malo similem.*
(3) Bdellium. *Vid. Diosc. cap.* 81.
(4) Æqualiter cerea. *Id est, undique cerea, Plinius* : Esse autem debet translucidum simile ceræ.
(5) Mastix. *e Dioscorid. cap.* 91.
(6) Candoris ceræ punicæ. *Tyrrhena cera Diosc. sed hoc fortassè è Plinio, qui ceram Punicam candidissimam fieri dicit.*
(7) Piperis—similitudinem. *e Solin. cap. de India.*
(8) Cujus quidem diversus est fructus. *Ex eod.*
(9) Undè & nomen traxisse creditur. *An quia, cum Græcis ἄλως sit area; ara pro area in glossis legit sivè Isidorus, sive quod magis credo, qui hæc illi adjecit.*
(10) Nàm quod in crass—eximium, *e Solin. cap.* 43. *Vid. Theophr. lib.* 9. *de Hist. Plant. cap.* 5.

veluti odorem cinnamomi referat. Nascitur in Syria, & Armenia: [1] frutex ejus botrosum semen reddens sibi connexum, flore albo veluti violæ, foliis similibus Brioniæ, odore etiam bono, somnos suavificat.

11 [2] Casia nascitur in Arabia, virga robusti corticis, & purpureis foliis, ut piperis. Est autem virtutis cinnamomi similis, sed potentia inferior: undè pro cinnamomi vice duplex ejus pondus in medicamentis admiscetur.

12 [3] Calamus aromaticus à similitudine calami usualis vocatur. Gignitur in India multis nodis geniculatus fulvus, fragrans spiritus suavitate. Qui cùm frangitur, in multas fit partes scissilis, simulans gustu Casiam cum levi acrimonia remordente.

13 [4] Balsami arbor in Judæa intra terminos tantum XX. jugerum erat. Posteaquàm eamdem Regionem Romani potiti sunt, etiam latissimis collibus propagata est, stirpe similis viti, [5] foliis similis rutæ, sed albidioribus, semperque manentibus. [6] Arbor autem Balsamum, lignum ejus Xylobalsamum dicitur: fructus, sivè semen Carpobalsamum: succus [7] Opobalsamum. Quod ideò cum adjectione significatur, [8] eo quod percussus ferreis ungulis cortex ligni per cavernas eximii odoris guttam distillat: caverna enim Græco sermone ὀπὴ dicitur. Cujus guttam adulterant admisto Cyprino oleo, vel melle. Sed syncera probatur à melle, si cum lacte coagulaverit: ab oleo, si instillata aqua, aut admista facilè fuerit resoluta: prætereà si laneæ vestes ex ipsa pollutæ non maculantur. Adulteratum quidèm, nequè lacte coagulat, & ut oleum in aqua supernatat, & vestem maculat. [9] Balsama autem si pura fuerint, tantam vim habent, ut si Sol excanduerint, sustineri manu non possint.

CAPUT IX.

De Herbis Aromaticis, sivè Communibus.

1 EXtant & quarundam herbarum nomina, quæ ex aliqua sui causa resonant, habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum etymologiam invenies. Nàm pro locis mutantur etiam nomina.

2 [10] Folium dictum, quod sine ulla radice innatans in Indiæ littoribus colligitur. Quod lino perforatum, siccant Indi, atque reponunt. Fertur autem Paradisi esse herba gustu Nardum referens.

3 [11] Nardus herba est spicosa, undè & à Græcis ναρδοστάχυς appellata, quarum alia Indica, alia Syriaca vocatur, non quod in Syria nascatur, sed quòd Mons, in quo invenitur, alio latere Indiam spectat, alio Syriam. Est autem Indica multiformis, sed me-

(1) Frutex ejus botrosum sem. è *Diosc. lib. 1. cap. 14.*
(2) Casia. *Ex eod. cap. 12.*
(3) Calamus aromatic. è *cap. 17.*
(4) Balsami arbor. è *Solin. cap. 48.*
(5) Foliis similis rutæ s. a. s. q. m. è *Dioscorid. cap. 18.*
(6) Arbor autem balsamum. è *Serv. Georg. 2.*
(7) Opobalsamum, quod ideò cum ajectione signif. &c. *Ex Hegesipp. lib. 4. cap. 17.*
(8) Eo quod percussus ferreis ung. *Ità quidem Diosc. & Theophrastus. Meliùs Plinius: Ferro lædi vitalia odit, & Tacit. V. Hist. Si vim ferri adhibeas, pavent venæ. Hegesipp. lib. 1.* Virgultisque innascitur, quæ acutis lapidibus incidunt pueri agricolæ.
(9) Balsama autem, si pura fuerint. è *Serv. Georg. 2. ad illud.* Quid tibi odorato referam sudantia ligno Balsama?
(10) Cap. IX. Folium dictum, &c. è *Dioscorid. lib. 1. cap. 11.*
(11) Nardus. *Ex eod. cap. 6.*

melior Syriaca, levis, fulva, comosa, spica parva, odoratissima, Cyperum simulans. Quòd si multum in ore tardaverit, linguam siccat. Nardus Celtica à Regione Galliæ nomen traxit. Nascitur enim sæpiùs in Liguriæ Alpibus, [1] & in Syria, frutice parvo, radicibus in manipulo collectis ligamentis. Flos ejus tantùm propter odorem bonus. Thyrsi ejus, atque radiculæ utiles probantur usibus nostris.

4 [2] Costum radix herbæ est nascentis in India, Arabia, & Syria, sed meliùs Arabicum: est enim album, & leve, suave, jucundi odoris: Indicum colore atro, & leve, ut ferula: Syriacum verò pondere grave, colore buxeo, odore acri, summum tamen album, leve, aridum, gustum incendens.

5 [3] Crocum dictum ab Oppido Ciliciæ, quod vocatur Coricium, quanquàm & alibi nascatur, sed non tantum, vel tale, quale in Cilicia. Undè & à potiore parte nomen accepit. Nàm multæ res nomina sumpserunt à locis, ubi plùs provenit, & meliùs aliquid. [4] Optimum est autem, quod fuerit recens, odoris boni, albedine parva, porrectæ longitudinis, integrum, & nequè in fragmenta comminutum, inspiratione bona, [5] & cùm carpitur, manus inficiens, & levitèr acre. Quòd si ejusmodi non fuerit, aut vetustum, [6] aut infusum agnoscitur. Adulteratur autem admixto crocomagmate. Augendi quoquè ponderis causa spuma argenti contrita adjicitur, & proditur, si pulverulentum reperitur, [7] atque decoctum ab odore proprio fuerit lapsum.

6 [8] Crocomagma, expressis aromatibus crocini unguenti, atque informato sedimine in pannusculos fit, & ideò sic appellatur.

7 [9] Asarum nascitur in umbrosis montibus, [10] foliis Casiæ similibus, inter quæ flos juxta radicem purpureus, in quo semen continetur uvarum simile, radicibus pluribus, atque tenuissimis, & benè redolentibus, & est virtute similis Nardo.

8 [11] Phu nascitur in Ponto, foliis Oleastro similibus.

9 Cyperus à Græcis vocatur, quòd habeat virtutem ferventem. [12] Radix ejus est junci trianguli, foliis porri similibus, radicibus nigris, sivè contiguis, in similitudinem olivarum odoratissimis, atque acerrimis. Nascitur in paludibus, atque [13] vacuis locis. Traditur etiam alia species Cyperi, quæ in India nascitur, & appellatur lingua eorum Gingiber.

10 [14] Iris Illyrica à similitudine Iris Cœlestis nomen accepit. Undè & Latinis Arcumen dicitur, quod flos ejus coloris varietate eumdem arcum Cœlestem imitetur. Illyrica autem dicitur, quia in Illyrico plurima, &

(1) Et in Syria. *Istria legerim ex Dioscorid. cap.* 7.
(2) Costum. *Ex cap.* 15.
(3) Crocum dictum ab Oppid. *è Serv. Georg.* 1. *ad v.* Croceos, ut Tmolus odores.
(4) Optimum autem, &c. *è Dioscorid.*
(5) Et cum carpitur manus inficiens. *Dioscorid.* βάπτων ἐν πίεσει τὰς χεῖρας, *hoc est, tingens humectatione manus.*
(6) Aut infusum. *Dioscorid.* βεβρεγμένος, *id est, dilutum.*
(7) Atque decoctum. *Id est, defrutum. Dioscorid.* καὶ τὸ τὴν ὀσμὴν ἑψηματῶδη τυγχάνειν. *Qui in decoctum hic substituunt, quid decoquere sit, non satis vident.*
(8) Crocomagma. *Dioscorid. cap.* 26. *& Plin. lib.* 21. *cap.* 20.
(9) Asarum. *è Dioscorid. cap.* 9.
(10) Foliis casiæ similibus. *Immò hederæ similibus Dioscor.* φύλλα ἔχων κισσῷ ὅμοια. *Et Plinius lib.* 12. *cap.* 13. hederæ foliis. *Ergò* κασσίᾳ, *pro* κισσῷ *legisse videtur vetus Dioscoridis interpres, quo est usus Isidorus.*
(11) Phu. *è Dioscor. cap.* 10. *Plinius lib.* 12. *cap.* 11.
(12) Radix est junci trianguli. *Hoc cauli tribuit Dioscor.* καυλὸν γωνιώδη.
(13) Atque vacuis locis. *Contra Dioscor.* ἐν τόποις ἐργασίμοις, *id est, cultis, error ergo interpretis, qui* ἀργοῖς *fortasse legit, aut* ἀργοσίμοις.
(14) Iris Illyrica. *è Dioscor. cap.* 1.

violentissima est: species ejus foliis gladioli similibus, radice aromatica, odoris boni.

11 (1) Acorum foliis Iridis similibus, radicibus saporis (2) acerrimi, sed odoris jucundi, propter quod, & aromatica est.

12 (3) Meu.---

13 (4) Cardamomum.--

14 (5) Squinum melius, quod in Euphrate nascitur, quàm quòd in Arabia, fulvum, multiflorum, purpureum, tenue odoris rosei, cum manu fricatur, gustu multum incendit linguam, atque mordet. Hujus (6) flos σχινάνθος dicitur. Α'νθος enim Græcè flos nuncupatur.

15 Thymum appellatum, quod flos ejus odorem refert. De quo Virgilius: Redolentque thymo fragrantia mella.

16 (7) Epithymum Græcum nomen, quod Latinè dicitur flos thymi. Nàm flos Græcè thymum vocatur. Est autem flos Tymbræ similis.

17 (8) Sampsuchus est, quem Latini Amaracum vocant. Cujus nominis usum Virgilius etiam ad Venerem referens ait:-Ubi mollis Amaracus illum Floribus, & dulci aspirans complectitur umbra. Apta est autem hæc herba unguentis. (9) Undè & nomen traxit Amaracus à puero cujusdam Regis, qui casu lapsus dum ferret unguenta, novum & gratissimum ex confusione odorem creavit.

18 (10) Hyacinthus herba est habens florem purpureum. Traxit autem nomen à puero quodam nobili, qui in saltibus inter purporeos flores repertus est interfectus, deditque nomen herbæ puerilis funeris casus. (11) Est autem radice, & flore bulbi similis, pueros à pubertate retinens.

19 (12) Narcissus herba fabulosè impositum nomen habet, à quodam puero, cujus membra in hunc florem transierunt, qui & nomen Narcissi in appellatione custodit, & decus pulchritudinis in (13) candore retinet foliorum.

20 Rosa à specie floris nuncupata, quod rutilante colore rubeat.

21 Lilia lactei floris herba, undè & nuncupata, (14) quasi liclia, (15) cujus dùm candor sit in foliis, auri tamen species intus effulget.

22 (16) Viola propter vim odoris nomen accepit. (17) Hujus genera sunt tria, purpureum, album, melinum.

23 (18) Acanthus herba Ægyptia sempèr frondens, spinis plena, flexili

(1) Acorum. *Ex cap. 2.*

(2) Acerrimi saporis, sed odoris jucundi. *Vox saporis deerat in omnibus libris, quam è Dioscor. reposuimus: ille enim: Δριμίας τῆ γεύσει, καὶ τῇ ὀσμῇ οὐκ ἀηδῦς. Plinius quoquè* gustu acres, odore non ingratas.

(3) Meu. ---*Vid. Dioscorid. cap. 3.*

(4) Cardamomum.----*Idem cap. 5. & lib. 2. cap. 185.*

(5) Schœnus melior. *Vid. Dioscorid. cap. 6. Qui primam laudem Nabathæo Schœno. Secundam Arabico tribuit, Libycum, inutilem esse ait. Cætera conveniunt.*

(6) Flos schœnantos. *Squinantos apud Pallad. in Octob. tit. 14. apud Aurelianum non semel mendosè, sed ità fortassè tùnc, & proferebant, & scribebant.*

(7) Epithymum. *Dioscorid. lib. 4. cap. 179. ἐπίθυμον θύμου ἐστὶν ἄνθος. Vid. Plin. lib. 26. cap. 8.*

(8) Sampsuchus. *Ità quoquè ab Aureliano, & Hesychio: ab aliis sampsuchum effertur.*

(9) Unde & nomen amaracus. *E Serv. Æn. 1.* Ubi Mollis amaracus illum.

((10) Hyacinth. *Serv. eclog. 3. & Ovid. lib. 10.*

(11) Est autem radice, & flore bulbi. *V. Dioscorid. lib. 4. cap. 63.*

12) Narciss. *Ovid. lib. 3.*

(13) In candore retinet folior. *Florum potiùs, nisi folia florum intelligas, ut mox de liliis, ex Ambros. cujus dùm candor sit in foliis. Diosc. ἄνθος λευκόν.*

(14) Quasi liclia. *Al. quasi liglia.*

(15) Cujus dùm candor sit in fol.-- effulget. *Verba sunt Ambros. Hexam. 3. cap. 8.*

(16) Viola propter vim odoris. *Doloris libri omnes præter Rom. mendosè, ut apparet, Ambros.* In quibus nescias, species nè ampliùs florum, an vis odora delectet.

(17) Hujus genera sunt tria. *Quatuor retulit Dioscorid. λευκὸν, μήλινον, κυανοῦν, πορφυροῦν. Tria Plinius:* Purpureæ, luteæ, albæ.

(18) Acanthus. *Locus conflatus ex tribus Servii locis. Georg. 2. Æn. 1. & eclog. 4.*

li virgulto. In cujus imitatione Arte vestis ornatur, quæ Acanthina dicitur, & Acanthis dicta.

24 [1] Hedera dicta, quòd arboribus reptando adhæreat. De qua Virgilius: Inter victrices hederam tibi serpere lauros. Alii hederam ajunt vocatam, [2] quod hœdis supra lactis abundantiam in escam à veteribus præbebatur. [3] Hederæ frigidæ terræ indices sunt secundum Physicos. Nàm antipharmacum ebrietatis est, si quis potus hedera coronetur.

25 Elleborum memorant in Græcia circa Elleborum quemdam fluvium plurimum gigni, atque indè à Græcis appellari. Hoc Romani alio nomine Veratrum dicunt, pro eo quod sumptum, motam mentem in sanitatem reducit. Duo sunt autem genera, [4] album, & nigrum.

26 [5] Acone portus est Bithyniæ, qui proventu malorum graminum usque adeò celebris est, ut noxias herbas Aconita illìnc nominemus. [6] Nàm toxica venena ex eo dicta, quòd ex arboribus taxeis exprimantur, maximè apud Cantabriam.

27 [7] Euphorbium dictum, quod ejus succus oculorum acuat visum. Cujus vis tanta est, ut duris carnibus superadjecta citiùs coqui compellat. Nascitur in multis locis, sed plurima in Mauritania.

28 [8] Laser herba nascitur in monte Oscobagi, ubi & Ganges fluvius oritur, [9] cujus succus dictus primum Lacsir, quoniam manat in modum lactis, deindè usu derivante Laser nominatum est. Hoc est, à quibusdam Opium Cyrenaicum appellatum, quoniam & apud Cyrenas nascitur.

29 [10] Aloe herba amarissimi succi.

30 [11] Panace herba fragrantis odoris, thyrso ferulæ similis, ex qua profluit succus, qui Opopanace dicitur, croceus & pinguis, odore gravis, & amarissimus.

31 Galbanum succus est ferulæ.

32 Dycta est mons Cretæ, ex quo Dyctamnum herba nomen accepit, propter quam apud Virgilium cerva vulnerata saltus peragrat Dyctæos. Tantæ enim potentiæ est, ut ferrum à corpore expellat, sagittas excutiat: undè & ejus pabulo feræ percussæ sagittas à corpore inhærentes ejiciunt. [12] Hanc quidam Latinorum Polejum Martis dicunt propter belli tela excutienda.

33 [13] Mandragora dicta, quod habeat mala suave olentia, in magnitudinem mali Matiani. [14] Undè & eam

cam

(1) Hedera. *Festus.* Hedera dicta, quod hæreat, sivè quod edita petat, vel quia id, cui adhæserit, edat.
(2) Quod hœdis supra lactis abund. &c. *Columell. lib.* 7. *cap.* 6. *de Hœdis:* Qui ubi editi sunt eodem modo, quo agni, educantur, nisi quod magis hœdor. lascivia compescenda, & arctius cohibenda est: Tum super lactis abundantiam Samera, vel Cythisus, aut hedera præbenda.
(3) Hederæ frigidæ terræ indices. *é Servio Georg.* 2. Hederæ pandunt vestigia nigræ.
(4) Album & nigrum. *Quæ post hæc leguntur in quibusdam editis, absunt ab omnibus manusc. Sunt verò Ambrosii verba, lib.* 3. *Hexam. cap.* 9. *Quæ proptereà hic adscribemus: Hanc autem periti loquuntur escam esse, & alimoniam coturnicum, eo quòd naturali quodam temperamento sui corporis vim pabuli nocentis evitant--&c. usque ad--solutem.*
(5) Acone portus est Bithyniæ, qui proventu malor. gr. *é Solin. cap.* 55.
(6) Nam toxica venena ex eo dict. *Plin. lib.* 16. *cap.* 10. Sunt & qui taxica hinc appellata dicant venena, quæ nùnc toxica dicimus.
(7) Euphorbium dict. *Etymologiæ, opinor, meminissè Isidorus noluit, & hic ut sæpè alias aliquid à Braulione, vel potiùs à posteris additum. Plinius ab Euphorbo Jubæ Regis Medico nomen duxisse putat.*
(8) Laser herb. n. i. monte Oscobagi. *Al. Osabagi. Quis verò hic mons, nos ad conjecturam evadere numquam quivimus.*
(9) Cujus succus dictus primùm Lac Sirpicum. *Solin. cap.* 40. Dictum primùm lac Sirpicum, quoniam manat in modum lacteum deindè usu derivante, laser nominatum. *Columella verò lib.* 6. Radix, quàm Silphion Græci vocant, vulgus nostra consuetudine laserpitium appellant. *Et diversum fuisse laserpitium, à sirpe videtur. Plautus in Rudente:* Teque oro, & quæso, si speras tibi hoc anno multum futurum sirpe, & laserpitium. *Vid. Plin. lib.* 19. *cap.* 3.
(10) Aloe herb. a. s. *Dioscor. lib.* 3. *cap.* 25.
(11) Panaces. *è Dioscor. lib.* 3. *cap.* 55.
(12) Hanc quidam latinorum Pulegium. *Plin. lib.* 20. *cap.* 14.
(13) Mandragora dicta, quod. *Ne hic quidem de Veriloquio cogitavit.*
(14) Unde & eam Latini malum terræ. *Dioscor.* Ρωμαῖοι μάλα κανίνα, οἱ δὲ μάλα τέῤῥιςρια.

eam Latini malum terræ vocant. (1) Hanc Poëtæ ἀνθρωπόμορφον appellant, quòd habeat radicem formam hominis simulantem. (2) Cujus cortex vino mixtus ad bibendum datur iis, quorum corpus propter curam secandum est, ut soporati, dolorem non sentiant. Hujus species duæ: Fœmina, foliis lactucæ similibus, (3) mala generans in similitudinem prunorum. Masculus verò, foliis betæ similibus.

34 (4) Papaver herba somnifera. De qua Virgilius: Lethæo perfusa Papavera somno. Soporem enim languentibus facit. Ejus alia est usualis, alia agrestis, ex qua fluit (5) succus, quem Opium appellant.

35 Colocynthis cucurbita agrestis, & vehementèr amara, quæ similitèr, ut cucurbita flagella per terram tendit. (6) Dicta autem Colocynthis, quòd sit fructu rotundo, atque foliis, ut cucumis usualis.

36 (7) Centauream Græci vocant, quoniam à Chirone Centauro fertur reperta. Eadem & λιμνήσιος, quia locis humectis nascitur. Eadem & Fel terræ propter amaritudinem.

37 Glycyrrhiza Græcè ex eo dicta, quòd dulcem radicem habeat, γλυκὺ enim dulce Græci dicunt. Eadem ἄδιψος, quia sitientibus sitim sedat.

38 (8) Dracontea vocata, quòd hasta ejus varia sit in modum colubri, similitudinemque draconis imitetur, vel quòd eam herbam vipera timeat.

39 (9) Chelidonia ideò dicitur, vel quòd adventu hirundinum videtur erumpere, vel quòd pullis hirundinum si oculi auferantur, matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur.

40 (10) Heliotropium nomen accepit primò, quòd æstivo solstitio floreat, vel quòd Solis motibus folia circumacta convertat. Undè & à Latinis Solisequia nuncupatur. Nàm & Sole oriente flores suos aperit, idem se recludit, cùm Sol occubuerit. Ipsa est quam Latini Intubum Sylvaticum vocant. (11) Hæc & Verrucaria, quòd extinguat verrucas ex aqua pota, vel in cataplasmate posita abstergat.

41 (12) Pentaphyllon à numero foliorum dicta, undè eam Latini quinque folium vocant: herba adeò munda, ut purificationi, & templis adhiberi à Gentilibus solita esset.

42 (13) Hyssopus herba purgandis pulmonibus apta. Undè & in Veteri Testamento per Hyssopi fasciculos aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat. Nascitur in petris hærens saxo radicibus.

43 (14) Reubarbarum, sivè Reuponticum: illud, quod trans Danubium in solo barbarico: istud, quod circa Pontum colligitur, nominatum est. Reu autem radix dicitur. Reubarba-

(1) Hanc Poëtæ anthropomorphion. *Quos imitatus est Columella*: Quamvis semihominis vesano gramine fœta Mandragoræ pariat flores, mœstamque cicutam.
(2) Cujus cortex vino mixt. *è Dioscor. lib. 4. cap. 76.*
(3) Mala generans in similitudinem prunorum. *Dioscor. μῆλα ὅμοια μεσπίλῳ, id est, sorborum.*
(4) Papaver. *Dioscor. lib. 4. cap. 65.*
(5) Succus quem Opion vocant. *Sic Plinius lib. 20. cap. 18. Dioscor. τὸν ὀπὸν.*
(6) Dicta autem Colocynthis quod s. f. r. *Neque hic est, quod in etymologia moreris. Dioscor. καρπὸς περιφερὴς ὅμοιος σφαίρᾳ μέσῃ, πικρὸς σφόδρα.*
(7) Centauream. *è Dioscor. 3. cap. 9. & Plin. 25. cap. 6.*
(8) Dracontea. *Ex eod. lib. 2. cap. 196.*
(9) Chelidonia. *Ex eod. lib. 2. cap. 211.*
(10) Heliotrop. *Vid. Dioscor. lib. 4. cap. 193. & Plin. lib. 22. cap. 21.*
(11) Hæc & Verrucaria. *Vid. Plin.*
(12) Pentaphyllon. *è Dioscor. lib. 4. cap. 42.*
(13) Hyssopus herba purgand. pulm. &c. *Ex August. in Ps. 50.*
(14) Reubarbarum. *Vid. Dioscor. lib. 3. cap. 2.*

barum ergò, quasi radix barbara. Reuponticum, quasi radix pontica.

44 Hyoscyamos à Græcis, à Latinis herba calicularis, quòd calculi ejus in figuram cantharorum nascantur, ut est mali Punici, [1] quorum ora serata sunt, habentia intrinsecùs semina papaveris similia. Hæc herba, & insana vocatur, quia ejus usus periculosus est. Deniquè si bibatur, vel edatur, insaniam facit, vel somni imaginem torpidam. Hanc vulgus Milimindrum dicit, propter quod alienationem mentis inducit.

45 Saxifraga vocata, quòd semen ejus petras in vesica frangat, atque comminuat.

46 Gentiana nomen sumpsit, ut Medici memorant, ab inventore, radicibus Aristolochiæ similibus. Nascitur sub Alpibus, atque Galatia Asiæ.

47 Satureia calida, & propè ignita. Undè illi & nomen inditum credunt, quòd pronos facit in Venerem.

48 Satyrion dicta à Satyris propter incendium libidinis, [2] quam vulgus Stingum vocat: Venerem enim suscitat. Eadem & Orchis, quod radix ejus in modum testiculorum sit, quos Græci ὄρχεις vocant. Itèm & Leporina, propter quod caulem mollem emittat.

49 Urtica vocata, quòd tactus ejus corpus adurat. Est enim igneæ omninò naturæ, & tactu perurit, undè & pruriginem facit.

50 [3] Artemisia herba Dianæ à Gentilibus consecrata est, undè & nuncupata. Græcè enim Diana ἄρτεμις dicitur.

51 [4] Chamæmelos Græcè dicta, quòd mali Matiani odorem habeat, sitque brevis, terræque vicina.

52 Chamædrys à Græcis appellatur, quòd sit brevis, & per terram strata, & minuta foliis parvissimis.

53 [5] Pæon quidam Medicus fuit, à quo Pæonia herba perhibetur inventa, ut Homerus dicit. Hanc quidam Glycysiden vocant, quòd dulcis saporis sit, vel Pentorobon à numero granorum, vel ut alii, Dactylosam à digitorum similitudine. Nascitur in sylvis.

54 Buglossos à Græcis dicta, eo quòd folia asperrima ad modum linguæ bovis habeat. [6] Quæ mirum in modum ob sapientiam nutriendam vino infundenda à Veteribus memoratur. Convivii quoquè hilaritatem præbere fertur, pro olere etiam sumitur.

55 [7] Arnoglossos, id est, agni lingua, quæ à Romanis Plantago dicitur, quod planta ejus citò adhæreat terræ. Hac multi pro olere vescuntur.

56 [8] Herpyllus, quæ apud nos Serpillus vocatur, pro eo quod radices ejus longè serpant. Eadem & Matrisanimula, propter quod menstrua moveat.

57 [9] Aristolochia dicitur, quòd mulieribus fœtis optima sit. Nàm supersessa post partum, matricem beneficio vaporis expurgat. Hujus herbæ genera sunt duo: quarum una Aristolochia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat: altera Aristolochia longa, quia longam radicem habet, cum ramis, & foliis longioribus,

(1) Quorum ora serata. *Dioscor. Vid. alii.*
(2) Quam vulgus Stingum. *f. scincum. Vid. Dioscor. lib. 3. cap. 135. & Plin. lib. 28. cap. 28.*
(3) Artemisia. *Plin. lib. 25. cap. 7.*
(4) Chamæmelos. *Dioscor. 3. cap. 154.*
(5) Pæon. *Idem cap. 157. & Plin. 25 cap. 4.*
(6) Quæ mirum in modum ob sap. &c. Ob lætitiam. *Ità enim reddidit Plinius, (εὐφροσύνην) quæ est apud Dioscor.*
(7) Arnoglossos. *Dioscor. 2. cap. 153.*
(8) Herpyllus. *Vid. Serv. eclog. 2.*
(9) Aristoloch. *Plin. 25. cap. 8. & Dioscor. 3. cap. 4. & 5.*

bus, quam etiam & Dactylitem vocant, quòd sit radice robore digitali, & longa.

58 [1] Erigeron nomen à Græcis dicitur, quòd vere primo senescat. Undè & eam Latini Senecionem vocant. Nascitur per macerias.

59 [2] Psyllios dicta, quòd semen pulicis simile habeat. Undè eam Latini herbam pulicarem vocant.

60 [3] Hierabotane, ideò à Græcis hoc nomen accepit, quòd [4] remediis, ac ligamentis hominum, & purificationibus Sacerdotum à Gentilibus probaretur apta. Undè & eam Pontifices Sagmen appellabant, quasi Sancimen, hæc Verbena, quia pura.

61 [5] Paliurus herba asperrima, & spinosa.

62 [6] Struthios, quam quidam herbam lanariam vocant, eò quòd plerique lanam ex ea lavent. Nascitur in locis cultis.

63 Splenos dicta, quòd splenem auferat.

64 Cimicia propter similitudinem cimicis. Undè & eam Græci κορίον vocaverunt. Nascitur in locis asperis, atque cultis.

65 Marrubium, quòd Græci Prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem. Nascitur in campis.

66 [7] Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. [8] Habet autem vim thermanticam, calefacit, & deducit, extenuat, & purgat, & digerit.

67 [9] Absinthium Græcum nomen, cujus probabilius est, quod in Ponti Regione nascitur, undè & Absinthium Ponticum nominatur.

68 [10] Symphyton Græcè dictum, eo quòd tantam in radice virtutem habeat, ut frusta carnis aspersa in cacabo coagulet.

69 [11] Polypodium herba, cujus radix hirta, atque crinita, ut est Polypus, ex quo derivatum, ut Polypodion diceretur. [12] Nascitur in teneris petrarum terris, sivè quercubus vicinis.

70 [13] Polion à Græcis, à Latinis Omnimorbia, quòd multis morbis subveniat. Nascitur in montibus, & duris locis.

71 [14] Scammonia, quam Latini Acridium vocant, herba succi plena; quæ colligitur sub cavata radice. Deniquè terram rotunda cavitate fodiunt: tum suppositis, aut cochleis, aut nucis foliis excipitur succus, atque siccatus aufertur. Venit autem sæpiùs probabilior ex Mysia Asiæ. Huic contrarius, atque falsus ex Syria, atque Judæa.

77 [15] Daucus foliis fœniculi similis, thyrso bipalmis.

Ci-

(1) Erigeron, è *Diosc.* 4. *cap.* 97.
(2) Psyllios. *Ex Diosc. & Plin.*
(3) Hieroborane. *Vid. Plin.* 25. *cap.* 9. *&* 22. *cap.* 2. *& Diosc.*
(4) Remediis, ac legationibus. *Ligamentis libri omnes malè. Plin. lib.* 22. *cap.* 2. Quoniam non aliundè sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibus verbenæ.
(5) Paliurus. *e Serv. eclog.* 5.
(6) Struthios. *è Dioscorid. & Plin.*
(7) Pulegium apud Ind. p. pretiosius. *Verba sunt Hieronym. Ep.* 83. *ad Evagrium.*
(8) Habet autem virtutem therm. &c. Ex *Dioscor. lib.* 3. *cap.* 36. *Sed absunt hæc à veteribus lib.*
(9) Absinthium. *e Dioscorid.*
(10) Symphytum. *Ex eod.*
(11) Polypodium. *Ex eod.*
(12) Nascitur in teneris petrarum terris. *Id est, in muscosis petris. Si ità licet interpretari verba Diosc.* φύεται ἐν πέτραις βρύα ἐχούσαις. *Sed malim ego cum Chacone legere, nascitur in teneris petrar. sivè in terris quercub. vicinis.*
(13) Polion. *e Dioscor. Multa hic in editis, quæ absunt à manuscr. Gothicis.*
(14) Scammonea. *Ex eod.*
(15) Daucus f. f. thyrso bipalmis. *Diosc. lib.* 3. *cap.*76. τὸ δὲ μῆκος σπιθαμῆς. *Quod autem* σπιθαμαῖον *bipalmem verterit vetus ejus interpres, mirari desinet, qui idem fecisse Plinium animadverterit lib.* 27. *cap.* 4. *Nàm quod Dioscorides de agerato dixit:* θάμνος ἐστὶ φρυγανώδης σπιθαμιαῖος, *ipse reddidit.* Ageraton ferulacea est duorum palmorum altitudine. *Scio eamdem Plinium* σπιθαμὴν *variè interpretari: Aliquando palmum, ut lib* 12. *cap.* 19. *& lib.* 22. *cap.* 21. *& lib* 26. *cap.* 7. *&* 8. *ex Dioscorid. & Theophrastro. Nonnunquam etiam semipedem, ut lib.* 34. *cap.*4. *ex Theophrastro lib. de Hist.*

73 Citocatia dicta, quòd ventrem citò depurget, quam vulgus corruptè Citocotiam vocat.

74 [1] Lappa dicta, quòd habeat caulem ingentem per terram disposita. Hæc herba à Græcis φιλάνθρωπος vocatur, quòd vestibus hominum inhæreat ob asperitatem sui. Nascitur juxta muros.

75 Capillus Veneris vocatus, sivè quod delapsos post alopeciam capillos recreat, vel quòd capillorum fluores coërcet, vel quòd sit virgulis nigris lenibus cum splendore, quasi capilli. Nascitur in aquosis locis.

76 [2] Rubia dicta, quòd radix ejus sit rubra, undè & colorare lanas perhibetur.

77 [3] Anchusa, cujus radix contrita digitos inficit. Est enim colore sanguineo, undè etiam pictoribus ad purpuram effingendam usui est.

78 Chamæleon, quæ Latinè Viscarago vocatur, eo quòd viscum gignat, in quo hærent aves, quæ propria voluntate descendunt ad escam.

79 Cicuta propter quod in thyrso geniculato nodos habeat occultos, ut canna: sic dicitur fossa cæca, quæ occulta est. Hæc potui data interficit. Hanc in carcere Socrates bibit, & expiravit. Persius: Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ. Hæc dùm hominibus venenum sit, capellas efficit pingues.

80 [4] Trifolium est, quòd Græci τρίφυλλον vocant, quod sit foliis trinis per singulas adnationes.

81 Phlomos, quam Latini herbam lucernalem vocant, ab eo quòd ad lychnia proficiat. Eadem & Lucubros, quòd lucem præbeat umbris.

82 Pyretron, Græcè dicta, quòd habeat radicem incendiosam, atque coacervantem.

83 [5] Althea, malva agrestis, sivè malvæ viscus, sed Althea, quod in altum surgit, & viscus, quia glutinosa est.

84 [6] Oryganum, quod Latinè Colena interpretatur, propter quod infusum coloret vinum.

85 [7] Tithymallum vocabulum sumpsit, quod foliorum comam ad radium Solis circumacta convertat. Nàm Græci solem τιτᾶνα vocant, μαλλὸν comam, ex quo confectum est, ut Tithymallum diceretur. Hujus species septem diversis locis nascentes.

86 [8] Strychnos, quæ Latinè herba salutaris vocatur, propter quod dolorem capitis, & stomachi incendium mitigat. Eadem & Uva Lupina propter semen ejus uvæ simile.

87 [9] Polygonus, quam Latini herbam sanguinariam vocant, quòd mis-

Hist. Plant. 2. *cap.* 8. & *lib.* 20. *cap.* 8. & *lib.* 27. *cap. ultim. Interdùm verò cubitum, ut lib.* 22. *cap.* 8. & *lib.* 26. *cap.* 8. *de Hyperico oleraceo frutice, tenui, cubitali. Aliis autem locis rectè vertit dodrantem, ut lib.* 7. *cap.* 2. *Aut duodecim digitos, ut lib.* 8. *cap.* 21. *Nisi fortè hi omnes loci corrupti apud Plinium, notis haud multum distantibus, & pro bipalmem tripalmem, pro* IV. *digitos,* XII. *digitos, & pro tenui cubitali semicubitali, & pro semipede semicubitum apud illum legas.*

(1) Lappa dicta quod habeat caulem ingentem. *An ἀπὸ τῦ λαπίζειν, quod est, insolentèr se genere? Vid. Plin. lib.* 27. *cap.* 5.

(2) Rubia. ἐρυθρόδανον. *Diosc. lib.* 3. *cap.* 160.

(3) Anchusa. *Idem lib.* 4. *cap.* 25.

(4) Trifolium per singulas adnationes. *Adnata vocat Plinius lib.* 27. *cap.* 11. *Quas Dioscorid.* παραφύαδας. *Al. adnodationes.*

(5) Althea. *Dioscorid. lib.* 3. *cap.* 163. Ἀλθαῖα ἔνιοι δὲ ἰβίσκον καλῦσι. μαλάχης ἐςὶν ἀγρίας εἶδος. *Pallad. in Octob. tit.* 14. *Althea, hoc est, hibisci folia. Dicitur hodie à nostris malvavisco.*

(6) Oryganum quod Latinè colina. *Al. colerina. al. colena, fortassè conyla (quæ Auctore Dioscoride, origani sylvestris est species) scribendum fuit: sed neque vox est Latina, neque etymologia colorandi convenit, sed mendis, & additamentis scatent omnia.*

(7) Tithymalum. *Hoc quartum genus tithymali apud Plin. lib.* 26. *cap.* 8. *Quod helioscopon appellari ait. Etymologiam aptavit helioscopi significationi suo more Isidorus.*

(8) Strychnos quæ Latine herba salutaris. *Plin. lib.* 22. *cap.* 31. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit Strychnos, Xenocrates prædicat. *Vid. Diosc. lib.* 4. *cap.* 69.

(9) Polygonos. *Diosc. lib.* 4. *cap.* 4. *Plin. l.* 26. *cap. ult.* Polygonus pota menses ciet. *Alii verò sanguinem sistere tradidere.*

missa in naribus sanguinem moveat.

88 Ambrosia, quam Latini Apium sylvaticum vocant. De qua Virgilius: Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem spiravere.-

89 Apiago, quòd flores ejus apes maximè appetunt.

90 Portulaca----

91 [1] Ros marinus, quam Latini ab effectu herbam salutarem vocant: cujus folia fœniculi sunt similia, atque aspera, & rotatìm terræ prostrata.

92 Colocasia----

93 Mentha agrestis, [2] quam Græci καλαμίνθην, nostri vulgò Nepetam vocaverunt: majoris virtutis, & vehemens in calore.

94 [3] Genicularis herba substernitur ob scorpionum vim repellendam.

95 Gladiolus, quòd sit foliis gladii similibus, thyrso cubitali, floribus purpureis.

96 Verbascum----

97 Agaricum [4] radix vitis albæ.

98 Calamites----

99 Lappa-------

100 Lapago------

101 Lapella-----

102 Beneola-----

103 Orcibeta----

104 Mirobalanum----

105 [5] Asphodelus, quam Latini à colore Albutium vocant.

106 [6] Scylla, quòd nocens sit, de [7] qua superstitio Gentilium dicit, quod si integra ad limen suspendatur, omnia mala fugat.

107 Chamæpitys à Græcis dicta, quòd terræ adhæreat, & odorem pini habeat. Hanc Latini Cucurbitularem vocant, quòd ex parte odorem cucurbitæ referat.

108 [8] Staphysagria nascitur in locis amœnis.

109 [9] Asplenos dicta, quòd splenem auferat, sivè Scolopendrios, eo quòd folia ipsius scolopendro animali sunt similia. Nascitur [10] in humidis petris.

210 [11] Volvus appellatus, quòd radix ejus volubilis sit, & rotunda.

111 [12] Stœchas in Insulis Stœchadibus nascitur, undè & nuncupatur.

112 Cyclaminus Græcè dicta à quodam, qui Κύκλος vocatus est, qui primus virtutem hujus herbæ invenit, sivè quod habeat radicem rotundam. Græci enim κύκλον rotundum vocant. [13] Cujus radix, aut succus, si vino fuerit admistus, ebrios facit. Nascitur in sylvosis locis, & agris.

113 [14] Ampelos leuce, sivè Brionia, quam Latini Vitem albam vocant, vel à qualitate coloris, vel quòd

(1) Ros marinus. *è Dioscorid. lib. 3. cap. 87. Sed quod aspera dixit folia, τραχύτερα legisse videtur interpres, non παχύτερα, ut vulgò legitur.*

(2) Quam Græci Calaminthàm. *Vid. Dioscorid. lib. 3. cap. 42. & 43.*

(3) Genicularis h. s ob scorpion. *Id mentastro tribuit Plin. lib. 20. cap. 14. Iisdem verbis, nequè de polygonato (quod sciam) quisquam id prodidit. Ac neque Isidorus quidem, nisi valde fallor.*

(4) Agaricum radix. *Ità quidem Galenus, atque alii existimavere, sed compertum est truncis adnasci fungi instar. Hic vasta lacuna in Gotthicis.*

(5) Asphodelos albucum. *Al.* albutium. *Gloss.* albucinum. *Dioscorid.* λωκὸν ἀσφόδελον τέμνεσθαι κατὰ τὴν ἰσημερίαν ἐν ἔαρι χρή.

(6) Scylla quod nocens sit. *Est n. σκύλλειν vexare, quo respexit fortassè Virgilius, cum de Scilla dixit eclog. 6.* Dulichias vexasse rates.

(7) De qua superstitio Gentilium. *Ex Dioscor. lib. 2. & Plin. 21. cap. 17.*

(8) Staphysagria in locis amœnis. *Hæc tantum verba leguntur in Gotthicis CC. quæ prætereà leguntur in editis addita sunt ab aliquo Æsculapii filio, ex Dioscorid. Avicenna, & Averroe.*

(9) Asplenum. *Vid. Dioscorid. 3. cap. 151. & Plin. 27. cap. 5.*

(10) Nascitur in humidis petris. *Quæ post hæc leguntur in editis, non sunt in manusc. addita tamen sunt é Diosc. & Plin.*

(11) Volvus. *Apta scriptura etymologiæ. Plinius, & alii bulvum, Græci βόλβον dicunt.*

(12) Stœchas. *Ex Dioscorid. 3. cap. 31.*

(13) Cujus radix, aut succus si vino, &c. *è Dioscorid. 2. cap. 194. Plin. 25. cap. 9.* Narrant ebrietatem repræsentari addita in vinum.

(14) Ampelos leuce, sivè Bryonia. *Ex eod. lib. 4. cap. 154.*

quòd ejus radix contrita, & corpori infricata teneriorem, & candidiorem cutem reddat. Nàm & succus baccarum ejus lac uberibus siccis reddit.

114 [1] Ampelos melæna, id est, vitis nigra, eademque Labrusca habens folia hederæ similia, in omnibus major, quàm vitis alba, baccas similitèr habens, quæ in maturitate nigrescunt, undè & vocabulum sumpsit.

115 Viticella herba à Latinis appellata, quòd sicùt vitis quidquid proximum habuerit, apprehendat corymbis, quos annulos appellamus.

116 [2] Buphthalmos florem habet croceum oculo similem. Undè à Græcis nomen accepit. Est autem caule molle, [3] foliis Coriandri similibus. Nascitur juxta muros Civitatum.

117 [4] Phlomos, quam Latini Verbascum vocant, quarum altera est masculus, albidioribus foliis, atque angustioribus: altera fœmina foliis latioribus, atque nigris.

118 [5] Ferula vocata à medulla. Nàm illam Varro tradit esse ferulæ medullam, quam ἀπόδερον Græci vocant. Nonnulli à feriendo ferulam dicunt. Hac enim pueri, & puellæ vapulare solent: [6] hujus succus galbanum est.

119 [7] Papyrus dictus, quod igni, & cereis est aptum, πῦρ enim Græci ignem dicunt.

120 Juncus dicitur, eo quòd junctis radicibus hæreat.

121 [8] Scirpus, à quo tegetes texuntur sine nodo, de quo Ennius: Quærunt in scirpo soliti quid dicere nodum. Et in proverbio: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærit.

122 [9] Fucus genus herbæ est, de qua tingitur vestis: dicta, [10] quia mentitur alienum colorem: undè & Virgilius:-- Discet mentiri lana colores.

123 Alga nascitur in aquis stantibus. Ità deniquè nomen sumpsit ab algore aquæ, vel quod alliget pedes, quia crassa est foliis aquam ex parte superantibus.

124 Ulva, & Typus herbæ, quæ circa fontes, & paludes, stagnaque nascuntur. Ex quibus ulva, id est, alga mollis, & quodammodò fungus, dicta ab uligine.

125 Typhe verò, quæ se ab aqua inflat. Undè etiam ambitiosorum, & sibi placentium hominum tumor typhus dicitur.

126 [11] Carex acuta herba, & durissima sparto similis, de qua Virgilius:-- Et carice pastus acuta.

127 [12] Spartus frutex virgosus sine foliis, ab asperitate vocatus. Volumina enim funium, quæ ex eo fiunt, aspera sunt.

128 Gramen à situ potiùs dictum, quòd plurimorum agrorum sit. [13] Undè illud Græci, ἄγρωστιν vocaverunt: [14] licèt omnis herba gramen vocetur, ab eo quod germinetur: sicùt ro-

(1) Ampelos melæna. *Ex eod. cap. 185.*
(2) Buphthalmos. *Ex eod. lib. 3. cap. 156.*
(3) Foliis coriandri. *Fœniculi, Plinius, & Dioscorides.*
(4) Phlomos. *De qua paullò-antè. Vid. Diosc. 4. cap. 104.*
(5) Ferula vocata à medulla. *Nempè quasi ferens hilum.*
(6) Hujus succus galbanum est. *Non cujuslibet, sed νάρθηκος ἐν συρίᾳ γινομένου, ut ait Dioscorides, id est, ferulæ cujusdam, quæ in Syria nascitur.*
(7) Papyrus. *Vid. Plin. & Dioscor.*
(8) Scirpus è quo tegetes texuntur. *Plin. 21. cap. 18. & Festus in* Scirpus.
(9) Fucus. *é Serv. Georg. 4.*
(10) Dicta, quia mentitur alienum colorem. *More fuci illius, qui apem simulat.*
(11) Carex. *é Serv. eclog. 3.*
(12) Spartum--ab asperitate. *Etymologiam nihil moror.*
(13) Undè illud Græci ἄγρωστιν. *Ità interpretatur ἄγρωστιν Hieronym. Ep. 19.*
(14) Licèt omnis herba gramen--cum sit, & species. *Verba Servii Æn. 12.*

robur omne lignum, licèt sit & species, ab eo quòd firmisssima.

129 [1] Filix, à singularitate folii dicta. Deniquè ex una virgula altitudine cubitali una scissa folia gignitur replicata, velut pinna.

130 Avena-----

131 Lolium----

132 Zizania, quod Poëtæ sempèr infelix lolium dicunt, quod sit inutile, & infœcundum.

133 Fœnum dictum, quòd eo flamma nutritur φῶς enim flamma est.

134 Manipulum dicimus, fascem fœni. Et dictus manipulus, quod manum impleat.

CAPUT X.

De Oleribus.

1 HOrtus [2] nominatur, quòd sempèr ibi aliquid oriatur. [3] Nàm cùm alia terra semel in anno aliquid creet, hortus nunquàm sine fructu est.

2 Olus ab alendo dictum, eo quòd primùm homines ab oleribus alerentur, antequàm fruges, & carnes ederent. Tantum enim pomis arborum, & oleribus alebantur, sicùt animalia herbis.

3 Caulis, est generalitèr herbarum, vel olerum medius frutex, qui vulgò thyrsus dicitur, quòd à terra sursùm conscendat: ex quo derivatum est, ut specialitèr [4] quoddam genus olerum caulis diceretur, quia thyrsus ipsius ampliùs cæteris oleribus coalescit, id est, crescit. Est autem generale nomen. Omnis enim frutex caulis.

4 [5] Cyma dicitur, quasi coma. Est enim summitas olerum, vel arborum, in qua vigens virtus naturalis est.

5 [6] Malva ex parte Græco vocabulo appellatur ἀπὸ τῦ μαλάσσειν, eo quòd molliendi alvum, solvendique naturam habeat. [7] Cujus succo si quis se oleo mixto perunxerit, ab apibus negatur feriri. Folia ejus ex oleo trita, & imposita scorpionibus, [8] creduntur afferre torporem.

6 Pastinaca vocata, quòd radix ejus præcipuus pastus sit hominis. Est enim odoratu jucunda, cibo delectabilis.

7 [9] Rapa dicta à rapiendo, id est, comprehendendo. Est autem radice amplior napo, sapore dulcior, & folio tenui.

8 Napus à similitudine rapæ vocatus, nisi quod foliis latior, & radicis gustu subacrior est. Nominis autem affinitas in utrisque indè penè communis, quia utrumque semen in alterum vicissìm mutatur. [10] Nàm rapa in alio solo, ut Æmilianus ait, per biennium mutatur in napum, alio verò, napus transit in rapam.

9 Napocaulis ex duobus oleribus compositum nomen habet, quia dùm sit sapore napo similis: non in radice, sed in thyrsum conscendit, ut caulis.

Si-

(1) Filix una scissa folia gignit replicat. *Diosc. lib. 4. cap. 188. & Plin. 27. cap. 9. Notandus verò Gotthicismus, nàm folia singulari numero non semel utitur. Sed hac librariorum vitio magis putamus accidisse, quam Isidori.*

(2) Cap. X. Hortus nom. q. s. i. a. o. *Festus.* Hortus apud Antiquos omnis Villa dicebatur, quod, ibi, qui arma capere possent, orirentur. *Vel Longus :* Hortus quoquè non desiderabat aspirationem, quod ibi herbæ oriantur, id est, nascantur, sed tamen à consuetudine accepit.

(3) Nàm cùm alia terras, &c. *é Servio, Georg. 4. ad*--Hellespontiaci s. t. P.

(4) Quoddam genus olerum caulis. *Brassica, Pallad. in Febr. tit. 24.*

(5) Cyma d. quasi coma. *Immo quasi κύημα, hoc est, fœtus Auctoribus Theophr. lib. 7. de Hist. Plant. & Galeno 2. de Facult. Elem. cap. 58. Vtuntur hac voce Celsus, Columell. & Plin.*

(6) Malva-eo quod molliendi. *Plin. lib. 20. cap. 21.*

(7) Cujus succo. *Ex eod. & Diosc. lib. 2.*

(8) Scorpionibus creditur afferre t. *é Plin. lib. 20. cap. 4.*

(9) Rapa d. à rapiendo. *Immo à Graca voce ῥάφυ; sivè ῥάπυ, rapum neutro genere enuntiat Columella.*

(10) Nàm rapa in alio solo. *Vt Palladius inquit lib. 8. cap. 2. Et Columell. lib. 2. cap. 10.*

10 Sinapis appellatur, quòd folii sit similis napis.

11 Raphanum Græci, nos radicem vocamus, (1) eo quòd deorsùm totus nititur: dùm reliqua olera in summa magis prosiliant, (2) cujus semine macerato quisquis suas manus infecerit, serpentes impunè tractabit. (3) Siquidèm ex ipsius radice etiam ebur albescit. In cibo quoquè venenis obsistit. (4) Nàm contra venena hujus radices, nuces, lupini, citrium, apium prosunt, sed contra futurum, non contra acceptum venenum. Undè & apud Veteres ante alias epulas hæc solebant mensis apponi.

12 (5) Lactuca dicta est, quòd abundantia lactis exuberet, (6) seu quia lacte nutrientes fœminas implet. (7) Hæc & in viris Veneris usum coercet.

13 Lactuca agrestis est, (8) quam Sarraliam nominamus, eo quòd dorsum ejus in modum serræ est.

14 (9) Intubus Græcum nomen est. Et intubus, quòd intus sit tophus.

15 Cepa vocatur, quia non aliud est, nisi tantum caput.

16 (10) Ascalonia nuncupata ex una Urbium Palæstinæ, quæ Ascalon dicitur, undè priùs advecta est.

17 (11) Allium dictum quod oleat.

18 (12) Ulpicum appellatum, quòd allii odorem habeat.

19 (13) Phaselus vocari ajunt, à Phaselo Insula Græciæ, ubi non procul mons Olympus est.

20 Porrum, cujus duo genera sunt capitatum, & sectile. Capitatum majus, sectile parvulum.

21 Beta apud nos oleris genus, apud Græcos littera est.

22 Blitum genus oleris, saporis evanidi, quasi vilis beta.

23 Cucumeres, quòd sint interdùm amari, (14) qui dulces nasci perhibentur, si lacte mellito eorum semen infundatur.

24 Cucurbita.---

25 Apopores.---

26 Pepo.----------

27 Melipepo.---

28 Ocymum.-----

29 Olus molle.---

30 Atriplex.-----

31 Brassica.-------

32 Olisatrum.---

33 (15) Nasturtium sapor appellavit, quòd acrimonia sui nasum torqueat.

34 Fungi, quòd aridi ignem acceptum concipiant, φῶς enim ignis est, (16) undè & esca vulgò dicitur, quod sit fomes ignis, & nutrimentum. Alii dicunt fungos vocatos, quod sint ex eorum genere quidam interemptorii, undè & defuncti.

35 Tubera tumor terræ prodit, ea-

(1) Eo quod totus deorsùm nititur. *Ex eodem Palladio in Januario tit. 14.*
(2) Cujus semine macer, &c. *Ex Plin. 20. cap. 4.*
(3) Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit. *Hac si tollas, meliùs cohærebunt cætera, sed aliquid deesse credo. Plinius 9. cap. 5. de Raphanis*: Utilissimi in cibis hyberno tempore existimantur, iidemque dentibus sempèr inimici, quoniam atterant: ebora certè poliunt.
(4) Nàm contra venena radices--apponi. *è Servio Georg. 2. ad illud*: Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
(5) Lactuca-exuberet. *Verba sunt Pallad. in Jan. tit. 14.*
(6) Seu quia lactè nutrient. fœm. *Vid. Diosc. lib. 2.*
(7) Hæc in viris ven. us. *Ità quoddam lactucæ genus Eunuchium dictum refert Plinius lib. 19. cap. 8.*
(8) Quam Sarraliam. *Nos cerraja dicimus.*
(9) Intubus Græcum nomen est. *Romanum esse testantur Dioscorides, & Galenus.*
(10) Ascalonia nuncup. ex una Urb. Pal. *Ità Plin. 19. cap. 6.*
(11) Allium dictum quod oleat. *Vel quod halet, ut alii volunt.*
(12) Ulpicum. *Vid. Colum. lib. 11. & Plin. 19. cap. 6. De Etymologia non liquet.*
(13) Phaselus. *Cicero in Verr.* Phaselis illa, quam cœpit P. Servilius, non fuerat Urbs anteà Cilicum, atque prædonum. Lycii illam Græci homines incolebant.
(14) Qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito. *Si lactè, & mulso Pallad. lib. 4. cap. 9.*
(15) Nasturtium sapor. app. &c. *Plin. 19. cap.* 8. Nasturtium nomen accepit à narium tormento.
(16) Undè & esca vulgò dicitur. *A nobis yesca.*

eaque causa nomen illi dedit.

36 Bulbi appellati, quòd sint volubiles, & rotundi.

37 Asparagus, quòd sit spinosus, & asper frutex ejus, ex quo gignitur.

38 Capparis à Græcis nomen sumpsisse videtur, quod habeat rotunda in summitatibus seminum capitella.

39 [1] Armoracia, hoc est, Lapsana.

40 Lapistus----

41 Lapathum hæc in cibo sumpta stomachum confortat Venerem, reprimit.

42 [2] Carduus----

43 Eruca, quasi uruca, quòd ignitæ sit virtutis, & in cibo sæpè sumpta Veneris incendium moveat. Hujus species duæ: quarum altera usualis, altera agrestis acrioris virtutis, utraque tamen Veneris commovens usum.

CAPUT XI.

De Odoratis Oleribus.

1 Apium dictum, quòd ex eo apex, id est, caput Antiquorum triumphantium coronabatur. Hercules autem hanc herbam primus capiti circumtulit. Nàm nùnc Populum capite præferebat, nùnc oleastrum, nùnc apium. [3] Cujus radices efficacitèr pugnant contra insidias venenorum. Ejus generis sunt petroselinon, hipposelinon, & oleoselinon.

2 Petroselinon vocatum, quod sit simile apio, & nascatur in petris, montibusque præruptis, quod nos petrapium dicere possumus, Σέλινον enim Græcè apium dicitur, sed est summum, ac probabile Macedonicum, gustu suave, & odore aromatico.

3 Hipposelinon, quod sit durum, & austerum.

4 [4] Oleoselinon, quod mollius folio, & caule tenerum.

5 [5] Fœniculum Latini vocant, quòd ejus thyrsi, seu radicis succus acuat visum, [6] cujus virtus traditur, ut serpentes annuam senectutem ejus gustu deponant. Hoc olus Græci μάραθρον vocant.

6 [7] Ligusticum à Regione nomen accepit. Nascitur enim plurimum in Liguria, odore aromatico, & gustu acre.

7 Aneson, ut Græci dicunt, sivè ut Latini, anesum, herba omnibus cognita, acerrimè fervens mictualis.

8 Anethum.-----

9 Cuminum.----

10 Coriandrum ex Græco nomine sumptum, quod illi κόριον vocant, [8] cujus semen in dulci vino datum proniores reddit in Venerem: si supra modum dederis, amentiam nutrit.

11 [9] Canos etiam ex coriandro infici traditum est.

12 Abrotanum.----

13 Ceræfolium.----

14 [10] Ruta dicta, quòd sit ferven-

(1) Armoracia. *Pallad. lib.* 11. *cap.* 11 Armoracam seremus, nàm hæc agrestis est raphanus. *Non est verè Armoracia eadem cum lapsana: de illa Dioscorid. lib.* 2. *cap.* 130. *de hac cap.* 142. *foliis tamen similes esse ait.*

(2) Carduus, succus ejus alopecias curat. *Plin.* 21. *cap.* 23. Antequam floreat contusus, atque expressus illito succo alopecias replet.

(3) Cap. XI. Cujus radices. *é Dioscorid. lib.* 3.

(4) Oleoselinon. *Oreoselinon mallim ex Plinio, aut etiam helioselinon, quod palustre est, aut certè elæoselinon.*

(5) Fœniculum quod acuat vis. *Quasi phenoculum é Græca, & Latina voce.*

(6) Cujus virtus trad. *è Plin.* 20. *cap.* 23.

(7) Ligusticum. *Ex eodem lib.* 19. *cap.* 8. *& Dioscor. lib.* 3.

(8) Cujus semen—nutrit. *é Dioscor. lib.* 3. *cap.* 71.

(9) Canos etiam ex coriandro infici. *Id non nisi de hyperico prodidit Plinius lib.* 26. *cap.* 15. *Quod etiam corion (ut ipse ait) vocatur, sed Dioscorides id hyperici genus κόριον nominat.*

(10) Ruta dicta quod sit ferv. *An à ruendo, an potiùs à sono, quem fervens humor reddere solet? Non opinor. neque de etymologia cogitavit, sed ad Plinium, & Dioscoridem respexit, quorum uterque ferventem rutæ naturam tribuit.*

ventissima. Cujus altera agrestis, atque virtute acrior, sed utraque ferventissima comprobatur. (1) Hanc venenis repugnare mustelæ docent, quæ dùm cum serpente dimicaverint, cibo ejus armantur.

15 Salvia.---

16 (2) Inula, quam rustici alam vocant, radice aromatica, odoris summi cum levi acrimonia.

17 Menta hujus genera sex.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM*

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

DE BELLO, & LUDIS.

CAPUT PRIMUM.

De Bellis.

1 PRIMUS (3) bella intulit Ninus Assyriorum Rex. Ipse enim finibus suis nequaquàm contentus, humanæ Societatis fœdus irrumpens, exercitus ducere, aliena vastare, liberos Populos aut trucidare, aut subjicere cœpit, universamque Asiam usque ad Libyæ fines nova servitute perdomuit. Hìnc jàm studuit Orbis in mutuo sanguine alterna grassari cæde.

2 Quatuor autem sunt genera bellorum, id est, justum, injustum, civile, & plusquàm civile. Justum bellum est, quod ex prædicto geritur de rebus repetitis, aut propulsandorum hostium causa. Injustum bellum est, quod de furore, non de legitima ratione initur. De quo in Republica dicit Cicero: Illa injusta bella sunt, quæ sunt sine causa suscepta. Nàm extra ulciscendi, aut propulsandorum hostium causam, bellum justum geri nullum potest. Et hoc idem Tullius paucis interjectis subdidit: Nullum bellum justum habetur, nisi denuntiatum, nisi indictum, nisi de repetitis rebus. Civile bellum est inter cives orta seditio, & concitatio tumultus, sicùt inter Syllam, & Marium, qui bellum civile invicèm in una gente gesserunt. Plusquàm civile bellum est, ubi non solùm cives certant, sed & cognati: quale actum est inter Cæsarem, & Pompejum, quandò gener, & socer invicèm dimicaverunt. Siquidèm in hac pugna frater cum fratre dimicavit, & pater adversus filium arma portavit. Lucanus:--In fratrem ciciderunt præmia fratris. Itèm:--Cui cervix cæsa parentis cederet---

3 Bella itaque dicuntur interna, externa, servilia, socialia, piratica. Nàm piratica bella sunt sparsa latronum manus per maria myoparonibus levibus, & fugacibus, (4) non solùm navium commeatus intercipientibus, sed etiam Insulas; Provinciasque vastanti-

(1) Hanc venenis repugnare mustellæ. *é Plin. 20. cap. 13.*
(2) Inula, quam rustici alam. *Quod nomen Hispani retinemus, de Inula vid. Plin. lib. 19. cap. 5.*
(3) Cap. I. Primus bella intulit Ninus. *Ex Justino, aut fortassè etiam è Trogo, aliquanto enim hæc ampliora, quam apud Justinum, neque ejusmodi, ut ab Isidoro aucta videantur.*
(4) Non solùm navium commeatur--vastantibus. *Verba sunt Orosii lib. 6. cap. 4.*

tibus, quos primum Cneus Pompejus post multam vastationem, quam terra, marique egerant, mira celeritate compressit, ac superavit.

4 Sicùt autem Bellum vocatur, quod contra hostes agitur, ità Tumultus, qui civili seditione concitatur. (1) Nàm seditio est dissensio civium, dicta, quod seorsum alii ad alios eant. Alii æstimant dissensionem animorum seditionem vocari, quam Græci διάςασιν vocant. Quo autem differat utrumque, (2) Cicero docet: Potest enim inquit esse bellum, ut tumultus non sit. (3) Tumultus autem esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tanta, ut major timor oriatur? Undè etiam dictus tumultus, quasi timor multus. Gravior autem est tumultus, quàm bellum. Nàm in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

5 Differt autem bellum, pugna, & prœlium. Nàm bellum universum dicitur, ut Punicum. Hujus partes sunt pugnæ, (4) ut Cannensis, Trebiensis. Rursum in una pugna sunt multa prœlia. Aliud enim in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur. Bellum igitur est totum, pugna unius diei, prœlium pars pugnæ est.

6 Bellum anteà Duellum vocatum, eo quòd duæ sint partes dimicantium, vel quòd alterum faciat victorem, alterum victum. Posteà mutata, & detracta littera, dictum est bellum. Alii (5) per antiphrasin putant dictum, quod sit horridum: undè illud, bella horrida bella, cùm bellum contrà sit pessimum.

7 Prœlia dicuntur à premendo, hostis hostem. (6) Undè & prela, ligna, quibus uva premitur.

8 Pugna vocata, eo quòd initio usus fuisset in bello pugnis contendere, vel quia primò bellum pugnis incipiebant. Undè etiam pugna duorum est aliquandò sine ferro.

9 Quatuor autem in bello geruntur. Pugna, fuga, victoria, pax. Pacis vocabulum videtur à pacto sumptum. Posteriùs autem pax accipitur, fœdus primùm initur. Fœdus est pax, quæ fit inter dimicantes, vel à fide, vel à fæcialibus, id est, Sacerdotibus dictum. Per ipsos enim fiebant fœdera, sicùt per seculares bella. (7) Alii fœdera dicta putant à porca fœdè, & crudelitèr occisa, cujus mors optabatur ei, qui à pace resilisset. Virgilius:— Et cæsa jungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. Et dictæ induciæ, quasi in dies ocia.

CAPUT II.

De Triumphis.

1 OMne Regnum sæculi hujus bellis quæritur, victoriis propagatur. Victoria dicta, quod vi, id est, virtute adipiscatur. Hoc est enim Jus gentium, vim vi repellere. Nàm turpis est dolo quæsita victoria. Certa autem victoria est: vel occisio hostis, vel exspoliatio, vel utrumque. (8) Non est autem jucunda victoria, quæ per immensa detrimenta contingit. Est hoc est, quod laudat Sallustius: Duces victoriam in cruento exercitu reportasse.

Pom-

(1) Nàm seditio. *Eadem sup. lib.* 10. *in S.*
(2) Cicero docet. *Philippica* 8.
(3) Tumultus, quasi timor multus. *é Serv. Æn.* 2. *ad v.* Gemitu miseroque tumultu.
(4) Ut Cannensis, Trebiensis, Termensis. *CC. o. mendosè.*
(5) Alii per antiphrasin. *é Serv. ibid.*
(6) Undè & prela--premitur. *Ex eodem Georg.* 2.
(7) Alii fœdera--porca. *Ex eod. Æn.* 8.
(8) Cap. II. Non est autem jucunda victoria--reportasse. *é Serv. Æn.* 11. *ad illud:* Sin, & Trojanis cum multo gloria venit sanguine. *Nisi quod apud illum* judicanda victoria *legitur.*

2 Pompa dicta est Græca significatione, ἀπὸ τοῦ πομπεύειν, hoc est, publicè ostentari. [1] Præcedit autem victoria pompam, ideò quod ituris ad hoc certamen primum est victoriæ votum.

3 [2] Trophæum dictum ἀπὸ τῆς τροπῆς, id est, conversione hostium, & fuga. Nàm ab eo, quod hostem quis fugasset, merebatur trophæum: qui occidisset, triumphum: qui dictus est ἀπὸ τῆς τριάμβης, id est, ab exultatione. Plenæ enim victoriæ triumphus debetur: semiplenæ trophæum, quia nondùm plenam est victoriam consecutus. Non enim obtinuit, sed fugavit exercitum. Hæc tamen nomina Scriptores confundunt. Tranquillus autem triumphum Latinè dicit potiùs appellatum, quod is, qui triumphans Urbem ingrederetur, tripertito judicio honoraretur. Nàm primùm de triumpho Duci concedendo exercitum judicare solitum erat: secundò Senatum: tertiò Populum.

4 Erat autem apud Romanos mos, ut triumphantes quadrigis veherentur: ex illo quod soliti sint priores Duce[s h]oc habitu bella inire. Quicumque autem in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui verò sine conflictu fugientem prostrasset, laurea, eo quòd hæc arbor sine spinis est. [3] Namque & purpuream, & palmatam togam triumphantes induebantur, & scipionem cum sceptro in manu gerebant ad imitationem victoriæ Scipionis: licèt, & scipio baculus sit, quo homines innituntur. Undè & ille primus Cornelius Scipio appellatus est, quia in foro Pater ejus cæcus innixus eo ambulabat. Super scipionem autem aquila sedebat: ob indicium quod per victoriam, quasi ad supernam magnitudinem accederent. [4] Indè & colore ruffo perliniebantur, quasi imitarentur divini ignis effigiem: [5] Quod verò à carnifice contingebantur, id erat indicio, ut ad tantum fastigium evecti mediocritatis humanæ commonerentur.

5 Duobus autem generibus deletur exercitus, aut internecione, aut dispersione. Sallustius: Hostes, inquit, aut oppressi, aut dilapsi forent. Sic & utrumque Virgilius: Internecione, ut: - Submersasque obrue puppes. Dispersione, ut: Aut age diversos, & disjice corpora ponto.

6 Spolia hostium: præda, manubiæ, exuviæ, partes. Præda à prædando vocata. Manubiæ, eo quod manibus detrahuntur. Hæ & exuviæ ab exuendo dictæ, quia exuuntur. Hæ & partes à pari divisione (pro [6] personarum qualitate, & laborum justa divisione.) [7] Spolia autem à palliis, quasi ex pallia, victis enim detrahuntur.

CA-

(1) Præcedit autem victoria. *Id est, victoria statua curru invecta.*

(2) Trophæum—ab exultatione. *é Serv. Æn.* 10. Ipsum te Lause trophæum.

(3) Namque & purpuream, & palmatam togam. *Diversa Purpurea à Palmata: Festus:* Picta, quæ nùnc toga dicitur, purpurea anteà vocitata est, eratque sine pictura, *& ibidem:* Tunica autem palmata à latitudine clavorum dicebatur, quæ nùnc à genere picturæ appellatur. *Livius lib.* 30. Masinissa toga picta, & palmata tunica donatus, *& lib.* 31. Masinissæ dona missa, vasa aurea, toga purpurea.

(4) Inde & colore ruffo perlin. *Serv. eclog.* 10. Pan facie rubea pingitur propter ætheris similitudinem. Æther autem est Jupiter, undè etiam triumphantes habent omnia Jovis insignia, sceptrum, palmatam togam, faciem quoquè de rubrica illinunt instar colorisætherei.

(5) Quod verò à carnifice contingebantur. *Non temerè carnificem dixit, quem alii servum publicum. Nam eodem respexisse Plinium puto, lib* 28. *cap.* 4. Similis medicina linguæ, ut sit exorata à tergo fortuna, gloriæ carnifex. *Ab eo servo suggerebatur triumphanti, (ut ait Tertullianus in Apologetico, cap.* 33.) Respice post te, hominem esse te memento.

(6) Pro personarum qualit. &c. *Sup. lib.* 5. *cap.* 7. *Sed hoc loco ab antiquioribus Gotthicis absunt hæc.*

(7) Spolia autem à palliis. *In quibusdam Gotthicis perpetuo legitur* expolia, *ità meliùs procedit notatio, in vetustioribus tamen* spolia.

CAPUT III.

De Signis.

1 Signa bellorum dicuntur, quòd ex iis exercitus, & pugnandi, & victoriæ, & receptus accipit symbolon. Nàm aut per vocem tubæ, aut per symbolon admonetur exercitus Legionum principalia signa aquilæ, dracones, & pilæ.

2 Aquilæ ideò, quòd eadem avis Jovis in armis auspicio fuerit. (1) Nàm dùm idem Jovis adversus Titanas proficisceretur, aquilam ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelæ suæ auspicatus eam legioni signum dedit, quo factum est, ut deinceps militum signa comitaretur. Cujus meminit Lucanus dicens: Signa pares aquilas, & pila minantia pilis.

3 Draconum signa ab Apolline morte Pythonis serpentis inchoata sunt. Dehìnc à Græcis, & Romanis in bello gestari cœperunt.

4 Pilam in signo constituisse fertur Augustus, propter nationes sibi in cuncto Orbe subjectas, ut meliùs figuram Orbis ostenderet.

5 (2) Vexillum, & ipsum signum bellicum tractum nomen habens à veli diminutione, quasi velillum. (3) Sub Romulo autem fasciculos fœni, pro vexillis milites habuerunt. Hìnc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fasces fœni, quòd manum impleant. Cætera signa diversis prælata imaginibus secundum militarem consuetudinem existunt, per quæ se exercitus in permixtione prœliorum agnoscit.

CAPUT IV.

De Buccinis.

1 Buccina est, qua signum datur in hostem, dicta à voce, quasi vocina. Nàm pagani, agrestesque ad omnem usum buccina ad compita convocabantur. Propriè ergò hoc agrestibus signum fuit. De qua Propertius: Buccina jàm priscos cogebat ad arma Quirites.

2 (4) Hujus clangor buccinum dicitur.

3 (5) Tubam Tyrrheni primùm invenerunt, undè Virgilius: Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor. Hanc enim à Tyrrhenis prædonibus excogitatam, (dicunt) cùm dispersi circa maritimas oras non facile ad quamque prædæ occasionem voce, aut buccina convocarentur, vento plerumque obstrepente. Hìnc posteà bellicis certaminibus adhibita est ad denuntianda signa bellorum, ut ubi exaudiri præco præ tumultu non poterat, sonitus tubæ clangentis attingeret. (6) Tuba autem dicta, quasi tofa, id est, cava. Itèm tuba, quasi tibia. Inter Tubam autem, & Buccinam Veteres discernebant. (7) Nàm Buccina insonans solicitudinem ad bella denunciabat. Virgilius: Qua buccina signum Dira dedit.: Tuba autem prœlium indicabat, ut: At tuba terribilem sonitum

(1) Cap. III. Nàm dùm idem Jovis--comitaretur. *é Serv. Æn. 9. ad illud*: Pedibus Jovis armiger uncis.
(2) Vexillum--diminutione. *Ex eod. initio lib.* 8.
(3) Sub Romulo autem. *Idèm Æn.* 11. *ad v.* Disjectique d. d. q. manipli: Manipli autem dicti sunt signiferi, quia sub Romulo pauper adhùc Romanos exercitus hastis fœni manipulos alligabant, & hos pro signis gerebant. Undè hoc nomen remansit.
(4) Cap. IV. Hujus clangor buccinum dicitur. *Est fortassè hoc aliquid. Plinius de Apib. lib.* 11. *cap.* 10. Noctu quies in matutinum, donèc una excitet gemino, aut triplici bombo, ut buccino aliquo. *Hieronymus quoquè* buccino oris sui, *eodem sensu dixisse videri possit. Quamvis buccinum pro buccina etiam usurpetur.*
(5) Tubam Tyrrheni p. inven. *é Serv. lib. 8. Ad locum ab Isid. citatum.*
(6) Tuba auctem dicta q. tofa. *Al.* tova. *Inde nos genus quoddam lapidis tovas, & quod fungosum est* sofo *dicimus. Digamma namque frequens in Gotthicis pro b. & v.*
(7) Nàm buccina insonans--sonitum. *é Serv. Æn.* 11. Bello dat sig. r. c. Buccina.

tum dedit ære canoro. (1) Cujus sonitus varius est. Nàm interdùm canit, ut bella committantur: interdùm ut insequantur eos qui fugiunt, interdùm receptui. (2) Nàm receptus dicitur, quo se exercitus recipit, undè & signa receptui canere dicuntur.

4 (3) Classica sunt cornua, quæ convocandi causa erant facta, & à calando classica dicebantur. De quibus Virgilius: Classica jamque sonant.- (4) Apud Amazonas autem non tuba sicùt à Regibus, sed à Regina sistro vocabatur fœminarum exercitus.

CAPUT V.

De Armis.

1 ARma (5) generalitèr omnium rerum instrumenta sunt, undè & ubi reponuntur, armaria dicta sunt. Itèm arma, & tela omnium generum, sed arma sunt, quibus ipsi tuemur tela, quæ emittimus. Nàm arma duplicia sunt, id est, vel quibus percutimus, vel quibus tegimur. (6) Arma autem propriè dicta sunt, eò quòd armos tegunt. Nàm arma, vel ab armis dicuntur, id est, humeris: ut, latos huic hasta per armos Acta tremit.- vel ἀπὸ τοῦ ἄρεος, id est, à Marte.

CAPUT VI.

De Gladiis.

1 GLadius generalitèr dicitur ensis in prœlio, sed ensis ferrum tantùm: gladius verò totus. Propriè autem appellatus gladius, quòd gulam dividit, id est, cervicem secat. Ad hoc enim primùm est factus: nàm cætera membra securibus magis cæduntur, collum gladio tantùm. Acies autem gladii ab acumine dicta. Capulus vocatur, vel quia caput est gladii, vel quia ibi capitur, ut teneatur. Nàm alias acies ferri non sinit. (7) Mucro non tantùm gladii est, sed & cujuslibet teli acumen: dictus à longitudine. Nàm μακρὸν Græci longum dicunt, hìnc & machæra.

2 (8) Machæra autem est gladius longus ab una parte acutus.

3 Framea verò gladius ex utraque parte acutus, quam vulgò Spathan vocant. Ipsa est & Romphæa. Framea autem dicta, quia ferrea est. Nàm sicùt ferramentum sic Framea dicitur, ac proindè omnis gladius Framea.

4 Spatha à passione dicitur verbo Græco, quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati, undè & patior, & patitur dicimus. Alii Spatham Latinè autumant dictam, eo quod spatiosa sit, id est, lata & ampla. Undè & spatula in pectoribus.

5 Semispathium gladius est à media longitudine spathæ appellatus, non ut imprudens vulgus dicit, sine spatio, dùm sagitta velocior sit.

6 Pugio à pungendo, & transfigendo vocatur. Est enim gladius parvus bis acutus lateri adhærens. (9) Itèm &

(1) Cujus sonitus varius--receptui. *Ex eod. Æn. 9. ad v.* Signa sequentum.
(2) Nam receptus--dicuntur. *Ex eod. Æn.* 11. *ad v.* Planities 1. 1. tutique receptus.
(3) Classica sunt cornua. *Idem* ..r. 7. Classicum dicimus, & tubam ipsam, & sonum, *& eod. libro ad Hortina classes.* Hortini equites, qui & classes dicuntur, unde & eorum tubas classica dicimus, &c. *Vid. Ascon. in Divinat.*
(4) Apud Amazonas, &c. *é Serv. Æn.* 8. *ad*--Regina in m. p. v. a. sistro.
(5) Cap. V. Arma generalit. &c. *Serv. Æn.* 1. *ad v.* Arma virum, tabulæque Arma dicuntur cunctarum artium instrumenta.
(6) Arma autem propriè dicta s. eo quod arm. *Ex eod. Æn.* 4. Erigi & arma viri, &c.
(7) Cap. VI. Mucro non tantum gladii est. *é Serv. Æn.* 11. *ad v.* Alto stat vulnere mucro.
(8) Machæra-framea--spatha. *Aug. in Ps.* 149. Framea appellatur, quam vulgo spatham dicunt. Sunt enim gladii ex una parte acuti, ipsi sunt macheræ, ipsæ frameæ, etiam spathæ appellantur. *Sed legendum fortassè apud Augustinum* ex utraque parte *non* ex una.
(9) Idem &c Clunabulum. *Festus*: Clunaclum cultrum sanguinarium dictum, vel quia clunes hostiarum dividat, vel quia ad clunes dependeat.

& Clunabulum dictum, quòd religetur ad clunem.

7 Chelidoniacus gladius, ferrum est latum, cujus duplex mucro, ac bifurcus in modum caudæ hirundineæ formatur, undè & Chelidoniacus dicitur.

8 Sica à secando dicta est. Est enim gladius brevis, quo maximè utuntur, qui apud Italos latrocinia exercent, à quo & sicarii dicti sunt. Tranquillus autem dicit: Dùm cujusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curvatus fuisset ex acie recta: procucurrit unus ad eum corrigendum, tumque à pugnante responsum est, sic hac pugnabo: indè sicæ nomen ductum.

9 Secures signa sunt, quæ ante Consules ferebantur, ne aut usum perderent belli, aut vacantes otio aspectum amitterent gladiorum. Quas & Hispani ab usu Francorum per derivationem Franciscas vocant.

CAPUT VII.

De Hastis.

1 Hasta est contus cum ferro, cujus diminutivum facit hastile. Nomen autem hasta ab astu sumpsit, undè & astutia.

2 Contus ferrum non habet, sed tantùm cuspide acuta est. Virgilius: Ferratasque (1) trudes, & acuta cuspide contos. Contus autem, quasi conitus. Est enim conus acuta rotunditas.

3 Trudes hastæ sunt cum lunato ferro, quæ Græcis Aplustria dicuntur. Trudes autem dicuntur ab eo, quod trudunt, & detrudunt. Virgilius: Ferratasque trudes.-

4 (2) Venabula dicta, quasi venatui habilia. Vel quia venientem excipiunt, quasi excipiabilia. Excipiunt enim apros, expectantque leones, intrant ursos, sit tantùm firma manus.

5 (3) Lancea est hasta amentum habens in medio: dicta autem lancea, quia æqua lance, id est, æquali amento ponderata vibratur.

6 (4) Amentum vinculum est jaculorum hastilium, quod mediis hastis aptatur. Et indè amentum, quo media hasta religatur, & jacitur.

7 (5) Clava est, qualis fuit Herculis dicta, quòd sit clavis ferreis invicèm religata, & (6) est cubito semis facta in longitudine. (7) Hæc & Cateja, quam Lucilius Calam dicit. Est enim genus Gallici teli ex materia quàm maximè lenta, quæ jacta quidèm non longè propter gravitatem evolat: sed quò pervenit, vi nimia perfringit: quòd si ab artifice mittatur, rursum redit ad eum, qui misit. Hujus meminit Virgilius, dicens: Teutonico ritu soliti torquere catejas. Undè & eos (8) Hispani, & Galli Teutonos vocant.

Pha-

(1) Cap. VII. Virgil. ferratasque trudes. *S. o. l. trudes etiam legi in antiquis quibusd. cc. apud Virgilium admonuit Pierius.*

(2) Venabula d. q. v. h. v. q. v. c. q. excipiabilia. *Serv. Æn.* 4. Retia r. p. l. venabula f. venabula ob hoc dicta, quòd sint apta venatui, quasi expiabula. *Putò tamen Servium ità scripsisse:* Venabula ob hoc dicta quòd sint apta venatui, vel quia venientem excipiunt, undè & excipia, (*vel excipula*) quasi excipiabilia, aut excipiabula, aut excipere habilia. *Gloss.* excipulum. *ἐνδοχεῖον. Item ἐνδοχεῖον* exceptorium. Excipculum *κρεάγρα. κρεάγρα* exemplum (*leg. excipulum*) arpago.

(3) Lancea. *Hispaniensis vox, Auctore Varrone apud Agell. lib. 15. cap. 30.*

(4) Amentum. *è Serv. Æn. 9. ad v.* Amentaque torquent.

(5) Clava est qualis fuit Herculis. *Festus.* Clava teli genus, quo Hercules utebatur.

(6) Et est cubito semis in facta in longitudine. *Servius Æn. 7. ad v.* Teretes sunt aclides illis Tela: Aclides sunt tela quædam antiqua adeo, ut neque usquam commemorentur in bello. Legitur tamen quòd sint clavæ cubito semis factæ, eminentibus hinc, & hinc acuminibus, &c.

(7) Hæc & Cateja, quam Lucilius Calam. *Pro* Lucilio Horatius *erat in omnibus libris mendossè: Servius initio VI. Æneid.* Vallum autem dicebant calas: sic Lucilius: Scinde calam, ut caleas, id est, ò puer, frange fustes, & fac focum.

(8) Hispani & Galli Theutonos. *Ii fortassè, quos vulgò chucones dicimus.*

8 [1] Phalarica est telum ingens torno factum, habens ferrum cubitale, & rotunditatem de plumbo in modum sphæræ in ipsa summitate. Dicitur etiam & ignem habere affixum. Hoc autem telo pugnatur de turribus, quas Phalas dici manifestum est. Juvenalis: Consulit ante phalas, delphinorumque columnas. A phalis igitur dicta est phalarica, sicùt à muro muralis. Sanè phalaricam Lucanus dicit nervis mitti tortilibus, & quadam machina, ut:-- Hunc aut tortilibus vibrata phalarica nervis. Virgilius verò ait: Turnum manu phalaricam jaculari potuisse.

9 [2] Pila sunt arma jaculorum, atque telorum à torquendo, vel emittendo vocata. De quibus Lucanus: signa, pares aquilas, & pila minantia pilis. Cujus singulare pilum dicitur.

10 [3] Telum vocatur secundum Græcam etymologiam, ἀπὸ τοῦ τηλόθεν, quidquid longè jaci potest, [4] quamquàm abusivè dicatur & gladius, ut est illud: At non hoc telum mea quod vi dextera versat. Propriè autem telum à longitudine dicitur. Undè & mustela dicitur, quòd longior sit, quàm mus.

11 Cuspis hastile amentatum, à cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius: Et pastoralem præfixa cuspide myrtum. [5] Propriè autem cuspis, posterior pars hastæ est.

CAPUT VIII.

De Sagittis.

1 SAgitta à sagaci jactu, id est, veloci ictu vocata. Pennis enim fertur, quasi avis, ut celeritèr mors percurrat ad hominem. His primùm Cretenses usi sunt: quibus pennæ ideò, ut diximus, agglutinantur, ut leves sint, & pervolent.

2 Scaptos--

3 Spicula sunt sagittæ, vel lanceæ breves, ab spicarum specie nuncupatæ.

4 [6] Scorpio est sagitta venenata arcu, vel tormentis excussa. Quæ dùm ad hominem venerit, [7] virus, qua figit, infundit: undè & Scorpio nomen accepit.

CAPUT IX.

De Pharetris.

1 PHaretra [8] sagitarum thecæ, à ferendo jacula dicta, sicùt & feretrum, ubi funus defertur, quæ ideò etymologiam communem habent, quia Pharetra mortem, feretrum mortuum portat.

2 Coriti propriè sunt arcuum thecæ: sicùt sagittarum Pharetræ.

3 Vagina appellatur, eò quòd in ea mucro, vel gladius bajuletur.

4 Theca, ab eo quod aliquid receptum tegat, c. littera pro g. posita. Alii Græco nomine thecam vocari asse-

(1) Phalarica telum ingens—jaculari potuisse. è *Serv. Æn. 9. ad v.* Contorta phalarica.

(2) Pila. *Servius Æn. 7. ad v. Pila manuscript. q. g. i. b. d.* Pilum propriè est hasta Romana, ut gessa Gallorum, sarissæ Macedonum.

(3) Telum--potest. è *Serv. Æn. 8. ad v.* Desuper Alcides telis premit.

(4) Quamquam abusivè dicatur & gladius. *Serv. Æn. 9.* At non hoc telum: Hoc loco telum gladium dixit à longitudine, unde & mustella dicitur, quasi mus longus. *Vid. l.* Si caluitur, *de Verb. Signif.*

(5) Proprie autem cuspis, posterior pars hastæ. *Servius Æn. 10. ad v.* Vibranti cuspis medium transverberat ictu: Sane cuspidem abusive pro hastæ mucrone posuit.

(6) Cap. VIII. Scorpio. *Vegetius lib. 4. cap. 22.* Scorpiones dicebantur, quas nùnc manuballistas vocant, ideo sic nuncupati, quod parvis, subtilibusque spiculis inferant mortem.

(7) Virus, qua figit, infundit. *Tertull. advers. Gnsotic.* Undè & bellicam machinam retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum, & fistula est, patula tenuitate in vulnus, & virus, qua figit, effundit.

(8) Cap. IX. Pharetra sagittar. thec. & Coriti prop. *Serv. Æn. 10. ad v.* - Coritique leves: Coriti propriè sunt arcuum thecæ, dicuntur etiam sagittarum, quas & pharetras vocamus.

serunt, quod ibi reponatur aliquid. Indè & bibliotheca librorum repositio dicitur.

5 [1] Dolones sunt vaginæ ligneæ, intra quas latet pugio sub baculi specie. Dolones autem à dolo dicti sunt, quòd fallant, & decipiant ferro, cùm speciem præferant ligni. Hos vulgus Græco nomine Oxos vocat, id est, acutos. Undè & apud Medicos [2] acutus morbus ὀξεῖα vocatur.

6 Arcus vocatur, eo quod arceat adversarium. Indè & arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Itèm arcus ob speciem, quod sint curvati arctiùs.

CAPUT X.

De Fundis.

1 FUnda dicta, eo quod ex ea fundantur lapides, id est, [3] emittantur.

2 Ballista genus tormenti, ab emittendo jacula dicta. βάλλειν enim Græcè mittere dicitur. Torquetur enim verbere nervorum, & magna vi jacit, aut hastas, aut saxa. [4] Indè & Fundibalus, quasi fundens, & emittens. [5] Contra Ballistam Testudo valet. Series enim fit armorum umbonibus inter se colligatis.

CAPUT XI.

De Ariete.

1 ARieti [6] nomen species dedit, eo quòd cum impetu impingit murum in modum arietum pugnantium. Validæ enim, ac nodosæ arboris caput ferro vestitur, eaque suspensa funibus multorum manu ad murum impellitur: deindè retrorsùm ducta majore impetu destinatur, sicque crebris ictibus concussum muri latus cedit, cavatumque irrupturis fenestram facit. Contra impulsum arietis, remedium est, saccus paleis plenus, & in eum locum demissus, quem aries percutit. Laxo enim saccorum sinu ictus arietis illisus mollitur. Duriora enim mollioribus faciliùs cedunt.

2 Plutei sunt crates corio crudo intectæ, quæ in opere faciendo hosti objiciuntur.

3 [7] Musculus cuniculo similis fit, quo murus perfoditur, ex quo & appellatur, quasi murusculus.

CAPUT XII.

De Clypeis.

1 CLypeus [8] est scutum majus dictus ab eo, quod clepet, id est, celet corpus, periculisque subducat [9] ἀπὸ τοῦ κλέπτειν. Oppositus enim sua defensione ab hastis, & jaculis corpus munit. [10] Clypeus autem

(1) Dolones—præferant ligni. *Ex eod. Æn. 7. ad v.* Sævosque g. i. b. dolones.
(2) Acutus morbus. *ὀξεῖα. Sic suprà lib. 4. cap. 6.*
(3) Cap. X. Emittantur. *Quæ post hæc verba in editis quibusdam leguntur, usque ad Ballistam: in manuscriptis nulla sunt: sunt tamen sup. lib. 14. cap. 6. é Serv. Georg. 1.*
(4) Indè & Fundibalus. *Vid. cap. 6. lib. 4.*
(5) Contra Ballistam Testudo valet, series n. fit arm. *Serv. lib. 9. ad v.* Accelerant acta p. testudine Volsci: Testudo est scutorum connexio curvata in testudinis modum.
(6) Cap. XI. Arieti—facile cedunt. *Ex Hegesipp. lib. 3. cap. 11.*
(7) Musculus—quasi murusculus. *Musculos à marinis belluis, quæ balenis auxilio sunt, dictos putat Vegetius lib. 4. cap. 15.*
(8) Cap. XII. Clypeus est scutum majus. *Serv. non semel.*
(9) Ἀπὸ τῦ κλέπτειν. *Ex eod. Æn. 7. ad v.* Nèc clypei currusvè sonant. *Sed verius ἀπὸ τῦ γλύφειν, id est, ab sculpendo dictum. Causam reddit Plin. 35. cap. 3.* Scutis enim qualibus ad Trojam pugnatum est, continebantur imagines. Undè & nomen habuere clypeorum, non ut perversa Grammaticorum subtilitas voluit à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto, cujusque qui fuerit usus illo, &c.
(10) Clypeus autem peditum. *é Serv. ad v.* Tercentum scutati omnes. *Æn. 9.*

tem peditum est, scutum equitum.

2 Scutum appellatum, eo quòd à se excutiat telorum ictum. Ut enim telis resistatur, clypeus antefertur.

3 Umbo scuti pars media est, quasi umbilicus.

4 (1) Ancile vocatur scutum breve, & rotundum. De quo Virgilius:--- Lævaque ancile gerebat. Et Ancile dictum ab ancisione, quòd sit ab omni parte veluti ancisum, & rotundum. Ovidius: Idque ancile vocant, quod ab omni parte recisum. Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

5 (2) Pelta scutum brevissimum in modum Lunæ mediæ. Cujus meminit liber Regum. Fecit Rex Salomon ducenta scuta de auro puro, & trecentas peltas ex auro probato.

6 (3) Cetra scutum loreum sine ligno, quo utuntur Afri, & Mauri, de quo Poëta: Lævas cetra tegit.

7 (4) Parma levia arma, quasi parva, non clypeus. Dicitur autem & testudo scutum. Nàm in modum testudinis fit clypeus. (5) Est & testudo scutorum connexio curvata in testudinis modum. Namque in armorum generibus, milites etiam ab animalibus nomina sumunt, ut aries. Et Sallustius: In modum, inquit, hericii militaris.

CAPUT XIII.

De Loricis.

1 LOrica (6) vocatur, eo quod loris careat: Solis enim circulis ferreis contexta est.

2 (7) Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis, aut æreis concatenata in modum squamæ piscis, & ex ipso splendore squamarum, & similitudine nuncupata est. (8) De ciliciis autem & poliuntur, & teguntur loricæ.

CAPUT XIV.

De Galeis.

1 CAssis de lamina est: Galea de corio. Nàm galerus corium dicitur. Cassidem autem à Thuscis nominatam. (dicunt) Illi enim galeam cassim nominant, credo à capite.

2 (9) Apex est, quod in summa galea eminet, quo figitur crista, quam Græci κῶνον vocant. Nàm conus est curvatura, quæ in galea prominet & supra quam cristæ sunt.

CAPUT XV.

De Foro.

1 FOrus (10) exercendarum litium locus, à fando dictus. Qui locus & Prorostra vocatur, ideò quod

Rr ex

(1) Ancile—ab omni parte recisum. *Ità etiam Varro*, aut quasi ἀμφίχειλον (*addit Serv. Æn.* 8.) id est, undique labrum habens. *Vid. Plutarch. in Num.*

(2) Pelta. *é Serv. Æn.* 1. Ad lunatis agmina peltis.

(3) Cetra—Hispani. *Ex eod. Æn.* 7.

(4) Parma, levia arma. *Servius Æn.* 10. *ad illud.* Transiit & parmam mucro levia arma minacis: parmam, id est, levia arma, non clypeum.

(5) Est & testudo scutorum connex. *Vid. sup. cap.* 10.

(6) Cap. XIII. Lorica—quod loris careat, solis n. circulis ferreis. *Non dubito, quin Isidorus apud Servium legerit Æn. lib.* 10. Loricam esse proprie tegmen de loro factum, quo majores in bello uti consueverant. *Sed loricis posterioribus notationem aptavit, quæ conserta sunt hamis, ut ait Virgilius. Varro lib.* 4. Lorica à loris, quod de corio crudo pectoralia faciebant; posteà succuderunt Galli è ferro sub id vocabulum ex annulis ferream tunicam.

(7) Squama est lorica ferrea, &c. *Serv. Æn.* 9. Nèc duplici squama lorica fid. & au. Squamæ sunt loricarum catenæ, in modum squamæ compositæ. Sane & squama splendorem significat, si à piscibus veniat, & sordes si à squallore.

(8) De ciliciis autem poliuntur loricæ. *è Serv Georg.* 3. *ad illud.* Usum in castrorum & miseris velamina nautis.

(9) Cap. XIV. Apex est q. in summ. gal. &c. *Servius Æn.* 12. *ad v.* Apicem tamen incita summum Hasta tulit: galeæ eminentiam, quam Græci conum vocant, in qua eminent cristæ: *& lib.* 10. Apex coni altitudo.

(10) Cap. XV. Forus. *Poterat duci cœna sine istis, sed Braulioni aliter visum.Vid. sup. lib.* 15. *cap.* 2.

ex bello Punico captis navibus Carthaginensium rostra ablata sunt, & in foro Romano præfixa, ut essent hujus insigne victoriæ. Constat autem Forus causa, lege, & judice.

2 Causa vocatur à casu, quo evenit. Est enim materia, & origo negotii, necdùm discussionis examine patefacta, quæ dùm præponitur causa est, dùm discutitur judicium est, dùm finitur justitia: vocatùm autem judicium, quasi jurisdictio, & justitia, quasi juris status. Judicium autem priùs inquisitio vocabatur. Undè & Actores judiciorum, & Præpositos, Quæstores, vel Quæsitores vocamus.

3 Negotium multa significat, modò actum rei alicujus, cui contrarium est otium; modò actionem causæ, quod est jurgium litis. Et dictum negotium, quasi nèc otium, id est, sine otio. Negotium autem in causis, negotiatio in commerciis dicitur, ubi aliquid datur, ut majora lucrentur.

4 Jurgium dictùm, quasi juris garrium, eo quòd ii, qui causam dicunt, jure disceptent.

5 Lis à contentione limitis priùs nomen sumpsit. De quo Virgilius: Limes erat positus litem, ut [1] discerneret agri.

6 Causa aut argumento, aut probatione constat.

7 Argumentum nunquàm testibus, nunquàm tabulis dat probationem, sed sola investigatione invenit veritatem, undè & dictum argumentum, id est, argutum inventum.

8 Probatio autem testibus, & fide tabularum constat.

9 In omni autem judicio sex personæ quæruntur. Judex, Accusator, Reus, & tres Testes.

10 [2] Judex dictus, quasi jus dicens Populo, sivè quòd jure disceptet. Jure autem disceptare est justè judicare. Non est autem Judex, si non est in eo justitia.

11 Accusator vocatus, quasi adcausator, quia ad causam vocat eum, quem appellat.

12 Reus à re, quam petitur, nuncupatus, quia quamvis sceleris conscius non sit, reus tamen dicitur, quamdiù in judicio pro re aliqua petitur.

13 [3] Testes antiquitùs superstites dicebantur, eò quòd super statum causæ proferebantur. Nùnc, parte ablata nominis, testes vocantur.

14 Testis autem consideratur: conditione, natura, & vita. Conditione, si liber, non servus. Nàm sæpè servus metu dominantis testimonium supprimit veritatis. Natura, si vir, non fœmina. Nàm varium, & mutabile sempèr fœmina. Vita, si innocens, & integer actu. Nàm si vita bona defuerit, fide carebit. Non enim potest justitia cum scelerato habere societatem.

15 Duo sunt autem genera testium: aut dicendo id, quod viderunt: aut proferendo id, quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt: cùm aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

CA-

(1) Discerneret agri. Arvis *vulgò apud Virgil.*

(2) Judex dictus. *Ead. sup. lib. 9. cap. 4.*

(3) Testes antiquitùs superstites dicebantur. *Meliùs omninò Isidorus, quàm Servius, qui Æn. 3. ad illud*: Superatne, & vescitur aura? Superstes (*inquit*) præsentem significat. *Festus.* Superstites testes præsentes significat, cujus rei testimonium est, quod superstitibus præsentibus ii, inter quos controversia est, vindicias sumere jubentur, Plautus in Artemone: Nùnc mihi licet quidvìs loqui, nemo hic adest superstes. *Quem locum ità legebat Chacon*: Superstites præsentes testes præsentes significat. *Quam lectionem, & Plauti verba, & hic Isidori locus satis confirmant: Ciceronis verò verba in Muren. ità emendabat.* Carmen compositum est, cùm cæteris rebus absurdum, tùm verò nullo usu utrisque superstitibus præsentibus (sumite vindicias) itè viam. Et utrisque. *Actore & Reo interpretabatur*: sumite vindicias. *è Festo supplebat.*

CAPUT XVI.

De Spectaculis.

1 SPectacula, ut opinor, generalitèr nominantur voluptates, [1] quæ non per semetipsa inquinant, sed per ea quæ illìc geruntur. Dicta autem spectacula, eo quòd hominibus publica ibi præbeatur inspectio. Hæc & ludicra nuncupata, quòd in ludis gerantur, aut in scenis.

2 Ludorum origo sic traditur: [2] Lydi ex Asia transvenæ in Hetruria consederunt, Duce Tyrrheno, qui fratri suo cesserat Regni contentione. Igitur in Hetruria inter cæteros ritus superstitionum suarum, spectacula quoquè religionis nomine instituerunt. Indè Romani accersitos Artifices mutuati sunt, & indè ludi à Lydis vocati sunt. Varro autem dicit ludos à lusu vocatos, quòd juvenes per dies festos solebant ludi exultatione delectare Populum. Undè & eum lusum juvenum, & diebus festis, & Templis, & Religionibus reputat. Nihil jàm de causa vocabuli, dùm rei causa idololatria sit. Undè & promiscuè ludi: Liberalia vocabantur, ob honorem Liberi Patris. Ob hoc respicienda est [3] originis macula, ne bonum æstimes, quod initium à malo accepit. Ludus autem Gymnicus est, aut Circensis, aut Gladiatorius, aut Scenicus.

CAPUT XVII.

De Ludo Gymnico.

1 GYmnicus Ludus est velocitatis, ac virium gloria. Cujus locus gymnasium dicitur, ubi exercentur athletæ, & cursorum velocitas comprobatur. Hìnc accidit, ut omnium prope artium exercitia gymnasia dicantur. Anteà enim in jocis certantes cincti erant, ne nudarentur: post, relaxato cingulo, repentè prostratus, & exanimatus est quidam cursor. Quare [4] ex consilii decreto tùnc Archon Hippomenes, ut nudi deinceps omnes exercitarentur, permisit. Ex illo gymnasium dictum, quòd juvenes nudi exercentur in campo, ubi sola tantùm verenda operiuntur.

CAPUT XVIII.

De Generis Gymnicorum.

1 GEnera Gymnicorum quinque: saltus, cursus, jactus, virtus, atque luctatio. Undè ferunt quemdam Regem tot filios adolescentes habentem, totidem generibus de Regno jussisse contendere.

CAPUT XIX.

De Saltu.

1 SAltus dictus, quasi exilire in altum. Est enim saltus altiùs exilire, vel longiùs.

CAPUT XX.

De Cursu.

1 CUrsus à velocitate crurum vocatur. Est enim cursus celeritas pedum.

CAPUT XXI.

De Jactu.

1 JActus dictus à jaciendo. Undè & piscatorium rete jaculum di-

(1) Cap. XVI. Quæ non per semetipsa inquinant. *Tertullianus lib. de Spectaculis cap. ult.* Retulimus suprà de locorum conditione, quod non per semetipsa nos inquinent, sed per ea, quæ illic geruntur.
(2) Lydii ex Asia transvenæ--Liberi patris. *è Tertull. ibid. cap. 2.*
(3) Originis macula--accepit. *Ex eod. loco.*
(4) Cap. XVII. Ex consilii decreto tùnc Archon Hippomenes. *Auctor quærendus.*

dicitur. Huic arti usus est, [1] arrepto lapide procul ferire, hastas pondere librato jacere, sagitas arcu emittere.

CAPUT XXII.

De Virtute.

1 VIrtus est inmensitas virium in labore, & pondere corporis.

CAPUT XXIII.

De Luctatione.

1 LUctatio à laterum complexu vocatur, quibus [2] cominùs certantes innitent, qui Græca appellatione athletæ vocantur. Locus autem luctationis palæstra dicitur.

CAPUT XXIV.

De Palæstra.

1 PAlæstram [3] autem, vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est, à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est, à motu ruinæ fortis nominatam dicunt: scilicèt quòd in luctando cùm medios arripiant, ferè quatiunt, idque apud Græcos πάλλειν vocatur. Quidam opinantur artem luctandi ursorum contentione monstratam. Namque inter cæteras feras eos solos, & erigi congressos, & subsidere celeritèr, ac reverti, & modò manibus tentare invicèm, modò complexu abigere sese more luctantium.

CAPUT XXV.

De Agone.

1 QUÆ Latini certamina, Græci ἀγῶνας vocant, à frequentia qua celebrabantur. Siquidèm & omnen cœtum, atque conventum agona dici: alii quod in circulis, & quasi agonis, id est, sine angulo locis, ederentur, nuncupatos agonas putant.

CAPUT XXVI.

De Generibus Agonum.

1 AGonum genera fuere, immensitas virium, çursus celeritas, sagittandi peritia, standi patientia: ad citharam quoquè, vel tibias incedendi gestus: de moribus quoquè, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoquè belli, & navalis prœlii, perpetiendorumque suppliciorum certamina.

CAPUT XXVII.

De Ludis Circensibus.

1 LUdi Circenses sacrorum causa, ac Deorum Gentilium celebrationibus instituti sunt. Undè & qui eos spectant, Dæmonum cultibus inservire videntur. [4] Nàm res equestris anteà simplex agebatur, & utiquè communis usus reatus non erat, sed cùm ad ludos coactus est naturalis usus, ad Dæmoniorum cultum translatus est. Itaque & Castori, & Polluci deputantur hæ species, quibus equos à Mercurio distributos Stesichorus docet:

(1) Cap. XXI. Arrepto lapide procul ferire. *Al.* Arreptos lapides procul ferre.
(2) Cap. XXIII. Cominùs certantes innitent. *Ità VV. CC. Gotth. unus Rom.* Innituntur.
(3) Cap. XXIV. Palæstram autem--sortis. *Serv. ad v.* Corporaque ag. nud. prædura palæstra. *Georg.* 2. Palæstra autem dicta est, vel ἀπὸ τῆς πάλης, id est, à luctatione, vel ἀπὸ τοῦ πάλλειν, hoc est, à motu ruinæ, nàm ducti sorte luctabantur. *Hic locus pessimè affectus erat in omnibus Isidorianis libris.*
(4) Cap. XXVII. Nàm res equestris--Hippion vocant. *é Tertull. cap. 6. de Circo.*

cet: sed & Neptunus equestris est, quem Græci Hippion appellant: sed & Marti, & Jovi in ludis equi sunt consecrati, & ipsi quadrigis præsunt. (1) Circenses autem ludi ideò dicti, vel à circumeundo, vel quòd ubi nùnc metæ sunt, olìm gladii ponebantur, quos quadrigæ circuibant, & indè dicti Circenses, ab ensibus circa quos currebant. Siquidèm in littore circa ripas fluminum currus agitantes, gladios in ordine in ripæ littore ponebant, & erat artis, equum circa pericula torquere. Indè & Circenses dicti putantur, quasi circum enses.

CAPUT XXVIII.

De Circo.

1 Circus (2) Soli principalitèr consecratus est à Paganis, cujus ædes medio spatio, & effigies de fastigio ædis emicat, quod non putaverint subtecto consecrandum, quem in aperto habent. Est autem Circus omne illud spatium, quod circuire equo solent. (3) Hunc Romani dictum putant à circuitu equorum, eo quòd ibi circum metas equi currant. Græci (4) verò à Circe Solis filia, quæ Patri suo hoc genus certaminis instituit, asserunt nuncupatum, & ab ea Circi appellationem argumentantur. Fuit autem maga, & venefica, & sacerdos Dæmonum, in cujus loci habitu, & opere Magicæ Artes, & cultus idololatriæ recognoscitur.

CAPUT XXIX.

De Ornamentis.

1 Ornamenta Circi: ova, meta, obeliscus, carceres. (5) Ova, honori Castoris, & Pollucis adscribunt, qui illos ovo editos credendo de cygno Jove non erubescunt. Fingunt autem Circensia Romani (6) ad causas Mundi referri, ut sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusent.

CAPUT XXX.

De Metis.

1 Metarum quippè appellatione propriè terminum, ac finem Mundi designari, volunt ab eo quod alicui emensus finis est, sivè ad testimonium Orientis, Occidentisque Solis.

CAPUT XXXI.

De Obelisco.

1 Obeliscum (7) Mesphres Rex Ægypti primus fecisse fertur tali ex causa. Cum quodam tempore Nilus violenta inundatione Ægyp-

(1) Circenses autem ludi, &c. è *Serv. initio 3. Georg. & Æn. 8. ad v.* Magnis Circensibus actis.
(2) Cap. XXVIII. Circus Soli--in aperto habent. è *Tertull. cap. 5. de Loco.*
(3) Hunc Romani dictum put. *Sup. lib. 15. cap. 2.*
(4) Græci verò, &c. é *Tertull. ibidem.*
(5) Cap. XXIX. Ova honori Castoris--erubescunt. *Tertull. ibidem.*
(6) Ad causas mundi referri. *Servius ad v.* Centum quadrijugos ag. a. f. currus: id est, unius (*inquit*) diei exhibebo Circenses. Quia, ut Varro dicit in libris de Gent. Pop. Romani, olìm xxv. missus fiebant, quorum quatuor & viginti pro numero horarum erant, sed vigesimusquintus ærarius dicebatur, eo quod de collatione Populi exhibebatur. *Adde duodecim hostias, quæ* XII. *Cœli signa, & septem metas, quæ Planetas* VII. *referebant. Fiebant autem Circenses hoc ordine: Quadrigæ, bigæ, aut trigæ quatuor sorte ductæ è quatuor factionibus. Prasina, Rosea, Alba, & Veneta in carceribus constituebantur. Deinde, mappa à magistratu, qui ludis præsidebat, missa, hoc est, signo dato, quadrigæ carceribus emissæ septem spatia, sivè curricula circa metas conficiebant, victoreque coronato, missus unus peractus erat. Idem in reliquis vigintiquatuor missibus fiebat: cum autem in singulis quadrigæ quatuor currerent, rectè Virgilius:* Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus. *Vid. Sueton. in Domit. Senec. lib. Ep. 4. Epist. 30. Ovid. in Halieutic. Arnob. 7. contra gentes. Agell. lib. 3. cap. 3.*
(7) Cap. XXXI. Obeliscum Mespres, Messeres & Mefferes *habent manuscript. Plinii manusc. libri* Mestres, & Mestires. *Excusi* Mespheem. *Euseb. in Chronico* Mephres. *Josephus* Mephes. *De Pherone Sesostridis filio narrat hæc Herodotus lib. 2.*

gypto nocuisset, indignatus Rex tanquàm pœnas à flumine exigeret, sagittam in undas misit. Non multò post gravi valetudine correptus, lumen amisit, qui post cæcitatem visu recepto duos obeliscos Soli sacravit. Obeliscus enim sagitta dicitur, qui ideò in medio Circo ponitur, quia per medium Mundum Sol currit. Medio autem spatio ab utraque meta constitutus obeliscus, fastigium summitatemque Cœli significat, cùm Sol ab utroque spatio medio horarum discrimine transcendit. Summo obelisco superpositum est quoddam auratum in modum flammæ formatum, quoniam Sol plurimum in se caloris, atque ignis habet.

CAPUT XXXII.

De Carceribus.

1 IN [1] Circo undè emittuntur equi Carceres dixerunt ab ea re, qua & ille Carcer, qui est in Civitate, quod ut ibi homines damnati, atque inclusi, ità hic equi coercentur, ne exeant, antequàm signum mittatur.

CAPUT XXXIII.

De Aurigis.

1 ARS Circi auriga, & currus, equites, sivè pedites. Auriga propriè dictus, quòd currum agat, & regat, sivè quod feriat junctos equos. [2] Nàm haurit, ferit, ut, latus haurit apertum. Ipse est, & [3] agitator, id est, verberator ab agendo dictus. Aurigæ autem duobus coloribus sunt, quibus speciem idololatriæ vestiunt. [4] Nàm prasinus terræ, venetus Cœlo, & mari à Paganis dicatus est.

CAPUT XXXIV.

De Quadrigis.

1 [5] ERicthonius autem, qui regnavit Athenis, primus quatuor equos junxisse fertur, sicùt Virgilius Auctor est dicens: Primus Ericthonius currus, & quatuor ausus. Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor. Fuit autem Minervæ, & Vulcani filius de caduca in terram libidine, ut fabulæ ferunt, procreatus, portentum dæmonicum, immò Diabolus qui primò Junoni currum dedicavit. Tali Auctore quadrigæ productæ sunt.

CAPUT XXXV.

De Curru.

1 CUrrus à cursu dictus, vel quia rotas videtur habere, undè & [6] carrum, quasi curvum. Quadrigarum verò currus duplici temone olìm erant, perpetuoque, & qui omnibus equis injiceretur jugo. [7] Primus Clysthenes Sicyonius tantùm medios jugavit, eosque singulos ex utraque parte simplici vinculo applicuit, quos Græci σειραφόρυς [8] Latini funarios vocant, à genere vinculi, quo priùs alligabantur.

CA-

(1) Cap. XXXII. In circo. è *Serv. Æn. 1. ad v.* Vinclis, & carcere frænat.
(2) Cap. XXXIII. Nàm haurit, ferit, ut lat. h. a. *Verba sunt Serv. Georg. 3. ad v.* Exultantiaque haurit corda pavor pulsans.
(3) Agitator. i. v. a. agendo. *Ex eod. ad v.* Tardi costas agitator asell. *Georg. 1.*
(4) Nàm prasinus terræ, &c. è *Tertull. cap. 6. de Arte Circi.*
(5) Cap. XXXIV. *Ex eod. Tertull. loco.*
(6) Cap. XXXV. Carrum q. curvum. *Al.* q. cursum *al.* q. currum.
(7) Primus Clysthenes. Sicyon. *Pausan. in Phocaicis.*
(8) Latini funarios. *Funales vocat Suetonius in Tiberio.*

CAPUT XXXVI.

De Equis, quibus currunt.

1 QUadrigæ, & bigæ, trigæ, & sejugæ ab equorum numero, & jugo dictæ. Ex quibus quadrigas Soli, bigas Lunæ, & trigas Inferis, sejugas Jovi, desultores Lucifero, [1] & Hespero sacraverunt. Quadrigas ideò Soli jungunt, quia per quatuor tempora annus vertitur, Ver, & Æstatem, Autumnum, & Hyemem. Bigas Lunæ, quoniam gemino cursu cum Sole contendit, sivè quia & nocte videtur, & die. Jungunt enim unum equum nigrum, alterum candidum. Trigas diis inferis, quia hi per tres ætates homines ad se rapiunt, id est, per infantiam, juventutem, atque senectam. Sejuga maximus currus currit Jovi, propter quod maximum Deorum suorum eum esse credunt.

2 Ideò autem rotis quadrigas currere dicunt, sivè quia Mundus iste circuli sui celeritate transcurrit, sivè propter Solem, quia volubili ambitu rotat, sicùt ait Ennius: [2] Indè patefecit radiis rota candida Cœlum.

CAPUT XXXVII.

De Septem Spatiis.

1 SEptem spatia quadrigæ currunt, referentes hoc ad cursum septem Stellarum, quibus Mundum regi dicunt: sivè ad cursum septem dierum præsentium, quibus peractis vitæ terminus consummatur, [3] quorum finis est creta, id est, judicium.

CAPUT XXXVIII.

De Equitibus.

1 POrrò Equites singulares ideò currere dicunt, quia singularitèr unusquisque cursum vitæ hujus peragit, atque transit, alius alio tempore sequens alium, per unam tamen viam mortalitatis usque ad propriam metam mortis.

CAPUT XXXIX.

De Desultoribus.

1 DEsultores [4] nominati, quod olìm prout quisque ad finem cursus venerat, desiliebat, sivè quod de equo in equum transiliebat.

CAPUT XL.

De Peditibus.

1 PEdites autem ajunt propterea pede currere, quia pedibus curritur mortalitati. Ob hoc à superiore parte currunt ad inferiora, id est, ab Oriente, ad Occidentem, quia mortales oriuntur, & occidunt. Nudi currunt, quia & homini in sæculo nullæ reliquiæ sunt. Recto spatio currunt, quia inter vitam, & mortem nihil distat. Sed hæc propterea fingunt, ut vanitates suas, & sacrilegia excusare conentur.

CA-

(1) Cap. XXXVI. Et Hespero. *Absunt hæ duæ voces ab Antiquioribus Gotth.*
(2) Indè patefecit r. r. c. c. *Citatur hic versus à quibusdam ex Sidonio.*
(3) Cap. XXXVII. Quorum finis est creta. *Sic est in optimis libris Neap. & Gotthicis quibusdam rectissimè Seneca lib.* 19. *Ep.* 109. Deindè transit ad ea, quæ consuetudo sæculi mutavit, tanquam, quod ait Cicero, quoniam sumus ab ipsa calce ejus interpellatione revocati; hanc, quam nùnc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. *Gloss.* Creta λιωκὴ *Candida calcis dixit Lucretius.* Tu mihi currenti præscripta ad candida calcis.
(4) Cap. XXXIX. Desultores. *Hygin. fabulæ* 80. Undè & Romani servant institutum, cùm desultorem mittunt, unus duos equos habet, pileum in capite * equo in equum transilit, quod ille sua, & fratris vice fungatur. *Cassiod. lib.* 3. *Varr.* Equi desultatorii, per quos Circensium ministri missus denuntiant exituros, luciferi præcursoris velocitates imitantur.

CAPUT XLI.

De Coloribus Equorum.

1 CIrca [1] causas quoquè elementorum iidem Gentiles etiam colores equorum junxerunt : roseos Soli, id est, igni : albos aëri : prasinos terræ : venetos mari assimilantes. Itèm roseos æstati currere voluerunt, quòd ignei coloris sint, & cuncta tùnc flavescant. Albos Hyemi, quòd sit glacialis, & frigoribus universa canescant : Veri prasinos viridi colore, quia tùnc pampinus densatur. Itèm roseos Marti sacraverunt, à quo Romani exoriuntur, & quia vexilla Romanorum cocco decorantur, sivè quòd Mars gaudet sanguine. Albos zephyris, & serenis tempestatibus : prasinos flori & terræ : venetos aquis, vel aëri, quia ceruleo sunt colore : luteos, id est, croceos igni & Soli : purpureos Iri sacraverunt, quem arcum dicimus, quòd Iris plurimos colores habeat. Sicque dùm hac spectatione deorum cultibus atque elementis mundialibus prophanantur, eosdem Deos, atque eadem elementa proculdubio colere noscuntur. Undè animadvertere debes Christiane, quot Circum nomina immunda possideant. Qua propter alienus erit tibi locus, quem plurimi Sathanæ spiritus occupaverunt. [2] Totum enim illum Diabolus, & Angeli ejus repleverunt.

CAPUT XLII.

De Theatro.

1 THeatrum [3] est, quo scena includitur, semicirculi figuram habens, in quo stantes omnes inspiciunt. Cujus forma primum rotunda erat, sicùt & amphitheatri, posteà ex medio amphitheatro theatrum factum est. Theatrum autem ab spectaculo nominatum [4] ἀπὸ τῆς θεωρίας, quòd in eo Populus stans desupèr atque spectans ludos contemplaretur. Idem verò Theatrum, [5] idem & prostibulum, eo quod post ludos exactos meretrices ibi prostarent. [6] Idem & lupanar vocatum ab eisdem meretricibus, quæ [7] propter vulgati corporis vilitatem lupæ nuncupabantur. Nàm lupæ meretrices sunt à rapacitate vocatæ, quòd ad se rapiant miseros, & apprehendant. Lupanaria enim à paganis constituta sunt : ut pudor mulierum infelicium ibi publicaretur, & ludibrio haberentur, tam ii, qui facerent, quàm quæ paterentur.

CAPUT XLIII.

De Scena.

1 SCena autem erat locus infra theatrum in modum domus instructa cum pulpito : [8] quod pulpitum Orchestra vocabatur, ubi cantabant Comici tragici, atque saltabant Histriones, & mimi. [9] Dicta autem

(1) Cap. XII. Circa caus. *Vid. Tertull. cap. 6. de Arte Circi.*

(2) Totum n. ill. Diab. & Angeli ejus repleverunt. *Tertull. cap. de Loco* : Totum sæculum Satanas, & Angeli ejus repleverunt.

(3) Cap. LXII. Theatrum. *De Theatro sup. lib. 15. cap. 2.*

(4) Ἀπὸ τῆς θεωρίας. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Mediaque in valle theatri.

(5) Idem & prostibulum. *Vid. Tertull. cap. de Theatro.*

(6) Idem & lupanar. *Ex Aug. 18. de Civit. cap. 21. & Lact.*

(7) Propter vulgati corporis vilitatem. *Lact. lib. 1. cap. 20.* Fuit enim Faustuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter pastores, i. meretrix nuncupata est, undè etiam lupanar dicitur.

(8) Cap. LXIII. Quod pulpitum Orchestra vocabatur. *Impropriè. Nàm apertè distinguit Orchestram à pulpito Vitrubius lib. 5. cap. 6. & scena pulpito, pulpitum altius erat orchestra : & apud Romanos Senatoribus, & honoratioribus viris loca erant in orchestra designata, in pulpito non item. Sed orchestræ nomine pulpitum quoquè continetur, non contra. Græci autem pulpitum θυμέλην dicebant, de qua mox Isidorus.*

(9) Dicta autem scena. *Servius ad v.* Sylvis scena coruscis : scena, inumbratio : Dicta scena ἀπὸ τῆς σκιᾶς, i. umbra. Nàm apud Antiquos theatralis scena parietem non habuit, sed de frondibus umbracula quærebant : posteà tabulata componere cœperunt in modum parietis.

tem scena Græca appellatione, eo quod in speciem domus erat instructa. Undè & apud Hebræos tabernaculorum dedicatio à similitudine domiciliorum Scenopegia appellabatur.

CAPUT XLIV.

De Orchestra.

1 ORchestra autem pulpitum erat scenæ, ubi saltator agere posset, aut duo inter se disputare. Ibi enim Poëtæ comœdi, & tragœdi ad certamen conscendebant, iisque canentibus, alii gestus edebant. Officia scenica: tragœdi, comœdi, thymelici, histriones, mimi, & saltatores.

CAPUT XLV.

De Tragœdis.

1 TRagœdi sunt, qui antiqua gesta, atque facinora sceleratorum Regum luctuoso carmine, spectante Populo, concinebant.

CAPUT XLVI.

De Comœdis.

1 COmœdi sunt, qui privatorum hominum acta dictis, atque gestu cantabant, atque stupra virginum, & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

CAPUT XLVII.

De Thymelicis.

1 THymelici autem erant musici scenici, qui in organis, & lyris, & citharis præcinebant. Et dicti thymelici, quòd olìm in orchestra stantes cantabant super pulpitum, quod thymele vocabatur.

CAPUT XLVIII.

De Histrionibus.

1 HIstriones sunt, qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum exprimebant: ii autem saltando etiam historias, & res gestas demonstrabant: dicti autem histriones: sivè quod ab Istria id genus sit adductum, sivè quod perplexas historiis fabulas exprimerent, quasi historiones.

CAPUT XLIX.

De Mimis.

1 MIMI sunt dicti Græca appellatione, quòd rerum humanarum sint imitatores: (1) Nàm habebant suum Auctorem, qui antequàm mimum agerent, fabulam pronuntiaret. Nàm fabulæ ità componebantur à Poëtis, ut aptissimæ essent motui corporis.

CAPUT L.

De Saltatoribus.

1 SAltatores (2) autem nominatos Varro dicit ab Arcade Salio, quem Æneas in Italiam secum adduxit, quique primò docuit Romanos adolescentes nobiles saltare.

CAPUT LI.

Quid, quo Patrono agatur.

1 EST (3) planè in Artibus scenicis Liberi, & Veneris patroci-

(1) Cap. XLIX. Nàm habebant suum Auctorem. *F. actorem.*
(2) Cap. L. Saltatores. *è Festo in*—Salios, *nisì quod ille non Varronem, sed Polemonem citat Auctorem.*
(3) Cap. LI. Est planè. *Omnia é Tertull. cap. de Artibus Scenicis: sed* lyris *retinuimus ex nostris Codicibus, ubi apud Tertull.* litteris *legitur.*

cinium, quæ privata, & propria sunt, scenæ de gestu, & corporis flexu. Nam mollitiem Libero, & Veneri immolabant, illi per sexum, illi per flexum, dissolutis. Quæ verò ibi vocibus, & modis, & organis, & lyris transiguntur, Apollines & Musas, & Minervas, & Mercurios Patronos habent. Quod spectaculum odisse debes Christiane, quorum odisti Auctores.

CAPUT LII.

De Amphitheatro.

1 AMphitheatrum locus est spectaculi, ubi pugnant gladiatores. Et indè ludus gladiatorius dictus, quòd in eo juvenes usum armorum diverso motu condiscant, & modo inter se aut gladiis, aut pugnis certantes: modo contra bestias incedentes, ubi non odio, sed præmio illecti subeunt ferale certamen. Amphitheatrum dictum, quòd ex duobus theatris sit factum. Nam Amphitheatrum rotundum est, theatrum verò ex medio amphitheatro est, semicirculi figuram habens.

CAPUT LIII.

De Ludo Equestri.

1 GEnera gladiatorum plura, quorum primum ludus equestrium. Duo enim equites, præcedentibus priùs signis militaribus, unus à porta Orientis, alter ab Occidentis, procedebant in equis albis cum aureis galeis, minoribus, & habilioribus armis, sicque atroci perseverantia pro virtute sua inibant pugnam, dimicantes, quousque alter in alterius mortem prosiliret, ut haberet, qui caderet, casum: gloriam, qui perimere. Quæ armatura pugnabat Marti duelli causa.

CAPUT LIV.

De Retiariis.

1 REtiarius ab armaturæ genere, in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè [1] ferebat rete, (quod jaculum appellatur) ut adversarium [2] cuspide insequente operiret, implicitumque viribus superaret. Quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causa.

CAPUT LV.

De Secutoribus.

1 SEcutor ab insequendo Retiarium dictus. Gestabat enim cuspidem, & massam plumbeam, quæ adversarii jaculum impediret, ut antequàm ille feriret reti, iste exsuperaret. Hæc armatura sacrata erat Vulcano. Ignis enim sempèr aquam insequitur: ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis, & aqua sempèr inter se inimica sunt.

CAPUT LVI.

De Laqueariis.

1 LAqueariorum pugna erat, fugientes in ludo homines injecto laqueo impeditos, consecutosque prosternere amictos umbone pelliceo.

CAPUT LVII.

De Velitibus.

1 VElitum pugna erat, ut ultrò citròque tela objectarent. Erat

(1) Cap. LIV. Ferebat rete, quod jaculum appellabatur. *Et uno verbo retejaculum: sed de retiario, secutore, & aliis gladiatorum generibus scripsit nuper eruditissimus Vir. Vid. Fest. in Retiario.*
(2) Cuspide insequente. *Ità manusc. omnes*, insequentem *volebat Chacon*: insistentem *alii.*

Erat autem eorum varia pugna, & spectantibus gratior, quàm reliqua. (1) Velites autem nuncupati, sivè à volitatione: (2) sivè à Civitate Hetruscorum, que Veles vocabatur.

CAPUT LVIII.

De Ferali Certamine.

1 FErarum pugna erat, emissas bestias juvenes excipere, & pugnare adversus eas, ultroneo funere certare, non crimine, sed furore.

CAPUT LIX.

De Horum Execratione.

1 HÆC quippè spectacula crudelitatis, & inspectio vanitatum non solùm hominum vitiis, sed de Dæmonum jussis instituta sunt. Proindè nihil esse debet Christiano cum Circensi insania, cum impudicitia theatri, cum amphiteatri crudelitate, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, quia talia præsumit, fidei Christianæ prævaricator effectus, qui id denuò appetit, quod in lavacro jàm pridèm renunciavit, id est, Diabolo, pompis, & operibus ejus.

CAPUT LX.

De Alea.

1 ALea, id est, ludus tabulæ, inventa à Græcis in otio Trojani belli, à (3) quodam milite nomine Alea, à quo & ars nomen accepit. Tabula luditur pyrgo, calculis, tesserisque.

CAPUT LXI.

De Pyrgis.

1 PYrgus (4) dictus, quòd per eum tesseræ pergant, sivè quòd turris speciem habeat. Nàm Græci turrim πύργον vocant.

CAPUT LXII.

De Calculis.

1 CAlculi vocati, quòd leves sint, & rotundi. Undè & calculus dicitur lapis brevis, (5) qui sine molestia sui brevitate calcatur. Item calculi, quòd per vias ordinales, quasi per calculas eant.

CAPUT LXIII.

De Tesseris.

1 TEsseræ vocatæ, quia quadræ sunt ex partibus omnibus. Has alii Lepusculos vocant, eo quod exiliendo discurrunt. Olim autem tesseræ jacula appellabantur à jaciendo.

CAPUT LXIV.

De Figuris Aleæ.

1 QUidam (6) autem aleatores sibi videntur physiologicè per allegoriam hanc artem exercere, & sub quadam rerum similitudine fingere. Nàm tribus tesseris ludere perhibent propter tria sæculi tempora, præterita, præsentia, & futura, quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas propter ætates ho-

(1) Cap. LVII. Velites autem--sivè à volitatione. *Fest. in Advolitatio*: Velites dicuntur expediti milites, quasi volites, i. volantes.
(2) Sivè à Civitate Hetruscor. quæ Veles. *Sic Goth. cc. alii* Veletes.
(3) Cap. LX. A quodam milite nomine Alea. *Auctor quærendus.*
(4) Cap. LXI. Pyrgus. *Vasculum in Turricula figuram conformatum, ex quo tali in alveum conjiciebantur, nequis dolus in jaciendis manu subesse posset. Turriculam vocat Martialis.*
(5) Cap. LXII. Quia sine molestia, sui brevitate calcetur. *Sup. lib. 16. cap. 6. è Serv. Georg. 2.*
(6) Cap. LXIV. Quidam autem--physiologicè per allegor. *Vid. Eustach. Iliad. α. ad illud*: πεσσοῖσι προπάροιθε θυράων θυμὸν ἔτερπον.

hominum ternariis lineis propter tempora argumentantur. Indè & tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

CAPUT LXV.

De Vocabulis Tesserarum.

1 JActus quisque apud lusores veteres à numero vocabatur, ut unio, binio, trio, quatrio, quinio, senio. Posteà appellatio singulorum mutata est, & unionem canem, (1) trionem suppum, (2) quatrionem planum vocabant.

CAPUT LXVI.

De Jactu Tesserarum.

1 JActus tesserarum ità à peritis aleatoribus componitur, ut afferat quod voluerit, (3) ut puta senionem, qui eis jactu bonum affert. Vitant autem canem, quia damnosus est, unum enim significat.

CAPUT LXVII.

De Calculorum Motu.

1 CAlculi partim ordine moventur, partim vagè. Ideò alios ordinarios, alios vagos appellant. At verò qui moveri omninò non possunt Incitos dicunt. (4) Undè & egentes homines Inciti vocantur, quibus spes ultra procedendi nulla restat.

CAPUT LXVIII.

De Interdictione Aleæ.

1 AB hac arte fraus, & mendacium, atque perjurium nunquàm abest, postremò & odium, & damna rerum, undè & aliquando propter hæc scelera interdicta legibus fuit.

CAPUT LXIX.

De Pila.

1 PIla propriè dicitur, quòd sit pilis plena. Hæc & sphæra à ferendo, vel feriendo dicta, de quarum genere, & pondere Dorcatius sic tradit: Neu tu parce pilos vivacis condere cervi. Uncia donèc erit geminæ superaddita libræ.

2 Inter species pilarum sunt, Trigonaria, & Arenata. (5) Trigonaria est, qua inter tres luditur. Arenata, qua in grege dum ex circulo astantium, spectantiumque emissa, ultra justum spatium pilam excipere, lusumque inire consueverunt. Cubitalem lusum appellant, cum duo cominùs ex proximo, ac penè conjunctis cubitis pilam feriunt. (6) Suram dicitur dare, qui pila, crure prolato, feriendam collusoribus præbet.

DI-

(1) Cap. LXV. Trionem suppum. *Græcè ὕπτιον. Vid. Fest.*

(2) Quatrionem planum. *Immò pronum opinor, qui & Aristoteli πρηνὴς. Supino enim pronus opponitur, non planus.*

(3) Cap. LXVI. Ut puta senionem. *Qui & Venus, & Cous dicebatur, quoties ità quatuor tale cadebant, ut nullus cum alio congrueret. Arist. lib. 2. de Cœl.* ἐστι δὲ κατορθοῦν χαλεπὸν ἢ τὸ πολλὰ, ἢ τὸ πολλάκις, οἷον πολλοὺς ἀστραγάλους κῶς βάλλειν ἀμήχανον, ἀλλὰ ἕνα, ἢ δυοῖν ῥᾷον.

(4) Cap. LXVII. Undè & egentes homines Inciti dicuntur. *Nonius*: Incitas, egestas dicitur.

(5) Cap. LXIX. Trigonaria. *Mrtialis lib. 14. epig. 46.* Pila trigonalis: Si me nobilibus scis expulsare sinistris: Sum tua, si nescis rustice redde pilam.

(6) Suram dicitur dare. *Plutarch. in Cicerone de Cornel. Lentulo, Catilinæ socio, cognomento Sura.* προσλαβὼν ὀλιγώρως πάνυ, καὶ καταφρονητικῶς, λόγον μὲν οὐκ ἔφη διδόναι, παρέχειν δὲ τὴν κνήμην, ὥσπερ πάνυ εἰώθεισαν οἱ παῖδες ὅταν ἐν τῷ σφαιρίζειν ἁμάρτωσιν.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM* LIBER DECIMUS NONUS.

DE NAVIBUS, ÆDIFICIIS, & VESTIBUS.

CAPUT PRIMUM.

De Navibus.

1 ARtium quarumdam vocabula, quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta Artificum, vel quæ ministerium exhibent, atque aliquid hujuscemodi, deincèps ex parte notanda studui.

2 (1) Artifex generalitèr vocatus, quòd artem faciat: sicùt aurifex, qui aurum. Faxo enim Antiqui pro facio dicebant.

3 (2) Nauclerus, dominus navis est appellatus: ità quòd navis in sorte ejus sit, κλῆρος enim Græcè sors dicitur. Cæteri autem in navi in (3) contributione sunt.

4 (4) Gubernio, qui & gubernator, quasi cohybernator, quòd cohibeat prudentia sua hyberna, id est, tempestates maris.

5 Nauta à nave dictus per derivationem. (5) Navita autem pro nauta poëticè dicitur, sicùt Mavors, pro Mars. Nàm rectum est nauta.

6 Remex vocatur, quòd remum gerit, sic autem remex, (6) quomodò tubex dicitur nominativo casu.

7 (7) Epibata Græco sermone appellatur, qui Latinè dicitur superveniens. Hic nihil habet negotii, sed naulo dato in alias terras transire disponit.

8 Navim quidam perhibent dictam, eo (8) quòd gnavum rectorem quærat, id est, peritum, sapientem, strenuum, qui continere, & gubernare novit propter maritima pericula, & casus, undè est illud Salomonis: Intelligens gubernacula possidebit. (9) Lydii autem primùm navim fabricaverunt, pelagique incerta petentes pervium mare usibus humanis fecerunt.

9 (10) Rates primum, & antiquissimum genus navigii, è rudibus tignis asseribusque consertum. Ad cujus simi-

(1) Cap. I. Artifex gener. nom. *Ut Græcis.* τέκτων.

(2) Nauclerus. *Qui & navicularius, & magister navis à jureconsultis dicitur, qui navem habet propriam, vel conductam, cujus obventiones, & redditus omnes accipit. At Isidoro inf. cap. 19. Navicularius, navium est fabricator, sicùt carpentarius carpenti.*

(3) In contributione sunt. *Contributionis vox apud jureconsultos frequens, ut tit. de Leg. Rhod. de Jact.*

(4) Gubernio, qui & gubernat. *Gloss. Guber. (mutila credo voce)* κυβερνήτης. *Gubernium pro gubernatore dixisse Laberium in Ana Peranna ait Agellius lib. 16. cap. 7. Legitur quoqué archigubernius, sivè etiam archigubernus, lib. 36. Dig. tit. 1. cap. 46. Item guberna pro gubernaculis, dixit Lucretius:* Disjectare solet magnum mare, transtra, guberna, *& Lucilius apud Non.* Proras despoliate, & detundite guberna.

(5) Navita pro naut. *è Serv. Georg. 1. & Æn. 6. Sic Græci* ναύτην, *&* ναυάτην.

(6) Quomodò tubex. *f.* quomodò & obex, *de cujus genere vid. Serv.*

(7) Epibata. *Indè* ἐπιβατηγοὶ, *naves vectoriæ. Dicuntur etiam epibatæ, qui tutelæ causa adsumuntur. Vid. Poll.*

(8) Eo quòd gnavum rect. *Ità libri Gotth. rectè. Assignat autem navo suam etiam etymologiam (ut navus sit, qui novit) quàm probam, nihil moror. Interpretantur quidem Glossaria eodem modo navum.* Navus εἰδήμων. Navus ἐμπρακτος, ἐντρεχὴς, εὐκίνητος.

(9) Lydii primum navem. *Sumptum videtur ex Histro Græco Scriptore, quem Latinum à Hieronymo factum quidam existimant.*

(10) Rates prim. *Plin. lib. 7. cap. 56.* Navi primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit, ante ratibus navigabatur inventis in mari rubro.

militudinem fabricatæ naves, [1] ratariæ dictæ. Nùnc jàm [2] rates abusivè naves. Nàm propriè rates sunt connexæ invicèm trabes.

10 Trieris navis magna, quam Græci [3] durconem vocant, de qua in Isaia dicitur: Non transivit per eam trieris magna.

11 Carpasia navis à Carpatho Insula nominata: sicut à Rhodo Rhodia: sicùt ab Alexandria Alexandrina.

12 [4] Liburnæ dictæ à Libyis: naves enim sunt negotiatorum. De quibus Horatius: Ibis liburnis inter alta navium.

13 Rostratæ naves dictæ ab eo, quod in fronte rostra ærea habeant [5] propter scopulos, ne feriantur, & collidantur.

14 Longæ naves sunt, quas Dromones vocamus: dictæ eo quod longiores sint cæteris, quibus contrarius Musculus, curtum navigium. Dromo autem à decurrendo dicitur. Cursum enim Græci δρόμον vocant.

15 [6] Classis dicta est à Græco vocabulo ἀπὸ τῶν κάλων, id est, lignis, undè & calones, qui ligna militibus portant.

16 Ancyromagus dictus, pro eo quòd celeritate sui anchoris, & instrumentis reliquis navium vehendis sit aptus.

17 Phaselus est navigium quod, nos corruptè baselum dicimus. De quo Virgilius: Putisque phaselis.

18 [7] Scapha, quæ κατάσκοπος, navigium, quod Latinè speculatorium dicitur, σκοπεῖν enim Latinè intendere dicitur.

19 Barca est, quæ cuncta navis commercia ad littus portat. Hanc navis in pelago proptèr nimias undas suo suscipit gremio. Ubi autem appropinquaverit portui, reddit vicem barca navi, quam accepit in pelago.

20 [8] Paro navigium piratarum aptum, & ex iis ità vocatum, Cicero: Tùnc se fluctigero tradit, mandatque Paroni. Et alibi: Paruncùlis ad littus ludit celeribus.

21 Myoparo, quasi minimus Paro. Est enim scapha ex vimine facta, quæ contexta crudo corio genus navigii præbet, qualibus utuntur Germanorum piratæ in Occeani littoribus, vel paludibus ob agilitatem. De quibus Historia: Gens, inquit, Saxonum Myoparonibus, non viribus nituntur, fugæ potiùs, quàm bello parati.

22 Celoces, [9] quas Græci κέλητας vocant, id est, veloces biremes, vel triremes agiles, & ad ministerium classis aptæ. Ennius: Labitur uncta carina per æquora cana Celocis.

23 Biremes autem, naves sunt ha-

(1) Ratariæ. *De quibus Agell. meminit lib. 10. cap. 25. Sed Ratiarias appellari quidam malunt.*

(2) Rates abusiv-- invicem trab. *è Serv. Æn. 1. ad illud:* Disjecitque rat.

(3) Quam Græci durcon. *Al.* durchonem. *Rectè fortasse hac absunt à Segunt. libro. Sed amplius quærendum. Est n. is Codex sapè alias mutilus.*

(4) Liburnæ. *Videntur hac quoquè ex Histro. Sed ut apud illum Liburnia pro Libya, ità hìc Liburniis pro Libyis substituerim. Vid. Appian. in Bell. Illyr. Lucian. ἐν τοῖς ἔρωσι, & Veget. lib. 4.*

(5) Propter scopulos ne feriantur. *Hister.* Nàm ipsæ rostratæ in altum erectæ, quasi cacumen syrteum eminentiorem à puppi, in fronte rostra habent propter scopulos, ne fortè, cum tantam vim discurrentium, & properantium habeant, aut feriantur, aut collidantur.

(6) Classis dicta--portant. *è Serv. Æn. 1.* Pallasne exurer. class.

(7) Scapha, quæ & catascop. *Vid. Veget. lib. 4. cap. 37. & Agell. lib. 10. cap. 25. apud quem catascopium forma diminutionis. Catascopus apud Hirtium lib. de Bell. Afric.*

(8) Paro navigium piratar. aptum. *Id est, instructum, & quasi paratum, captat enim hujusmodi notationes. Nisi mavis aptum Gotthico compendio pro apertum scriptum fuisse. Id enim, & fluctigeri ἐπίθετον in Ciceronis versu comprobat: & aperta, qua à Gracis ἄφρακτα dicuntur, navigia, tectis opponuntur. Livius lib. 36.* C. Livius Præfectus Romanæ classis cum quinquaginta navibus tectis profectus ab Roma Neapolim, quo ab Sociis ejus oræ convenire jusserat, apertas naves, quæ ex fœdere debebantur, &c.

(9) Quas Græci Celetes. *Suid.* κέλης, ὁ μόνος ἵππος· καὶ ὁ ἐπὶ τούτου φερόμενος: *& paullò-post,* κέλης εἶδος πλοιαρίου μικροῦ, *& Thucydidis interpres,* μικρὸν πλοιάριον ὑφ' ἑνὸς ἐρεττόμενον ἀπὸ μεταφορᾶς τοῦ κέλητος ἵππου, ᾧ εἷς ἀνὴρ ἐπικάθηται.

habentes remorum ordinem geminum.

24 Triremes, & quatriremes, trium, & quatuor ordinum: sic & penteres, & hexeres quinos, vel senos ordines habentes.

25 [1] Actuariæ naves sunt, quæ velis simul, & remis aguntur.

26 [2] Hippagogus, in quo equos transvehere solitum est.

27 [3] Pontonium, navigium fluminale, tardum, & grave, quod non nisi remigio progredi potest.

28 [4] Hinc & trajectus, id est, extentus. Est enim latus, undè & transenna dicitur extentus funis.

29 Lembus navicula brevis, quæ alia appellatione dicitur & Cymba, & [5] Caupilus, sicùt & Linter, id est, Carabus, quo in Pado, paludibusque utuntur.

30 Carabus, parva scapha ex vimine facta, quæ contecta crudo corio genus navigii præbet.

31 [6] Portemia, navicula Syriaci generis, lata, & sine carina à portando vocata. Utuntur iis in Pannonia.

32 [7] Trabariæ, amnicæ naves, quæ ex singulis trabibus cavantur, quæ alio nomine Littorariæ dicuntur. [8] Hæ & Caudicæ ex uno ligno cavato factæ, & indè Caudicæ, quia à quatuor usque ad decem homines capiant.

CAPUT II.

De Partibus Navium, & Armamentis.

1 PUppis posterior pars navis est, quasi post. Prora anterior, quasi priora.

2 [9] Cumba locus imus navis, quòd aquis incumbat.

3 Carina à currendo dicta, quasi currina.

4 [10] Fori navium latera concava à ferendo onere dicta, sivè tabulata navium, quæ sternuntur. Dicta, ab eo quòd incessus ferant, vel foris emineant. De quibus Virgilius: Laxatque foros.

5 [11] Columbaria, in summis lateribus navium loca concava, per quæ eminent remi, dicta credo, quòd sint similia latibulis columbarum, in quibus nidificant.

6 [12] Agea, viæ sunt, vel loca in navi, per quæ ad remiges hortator accedit. De qua Ennius: Multa foro ponet, & Agea longa repletur.

7 Transtra sunt tabulæ, ubi sedent remiges, quòd in transverso sint, dicta, [13] quæ Virgilius juga appellat.

8 [14] Tonsæ remi à removendis, & decutiendis fluctibus dicti, sicùt ton-

(1) Actuariæ dictæ, quod citò agi possint, *ait Nonius.*
(2) Hippagogus. *Hippaginem Latinè appellari tradit Festus.*
(3) Pontonium. *Vox diminutionis. Nàm pontones principalitèr dicuntur.*
(4) Hinc & trajectus. *Serv. Æn. 5.* Trajecto in fune columbam: trajecto (*inquit*) extento, undè transenna dicitur extentus funis. *Quæ, quomodo huic loco aptari possint, non queo satis dispicere.*
(5) Et Caupilus. *Al.* Caupolus. *Agellio lib. 10. cap. 25.* Capulica.
(6) Portemia. *S. o. l. & ità Isidorum scripsisse arguit etymologia. Est tamen vox Græca, eademque Diodoro Siculo nunc πορθμεῖα, nunc πορεῖα dicuntur.*
(7) Trabariæ. *Festus*: Trabica navis, quod sit trabibus confixa.
(8) Hæ & Caudicæ. *Et caudicaria, vel codicaria. Non. Fest. Agell. Nàm ut trabs propriè duo ligna compacta, teste Festo, ità caudex plurium tabularum contextus, ut ait Senec. lib. de Brevitat. vit.*
(9) Cap. II. Cumba. *Vulgò gomba.*
(10) Fori. *Hæc utcumque contexta è Serv. nonnihil etiam aucta. At Charis.* Fori sunt in navibus, quibus nautæ sedentes remigant, ἑδώλια.
(11) Columbaria. *Vid. Philand. in Vitruv. lib. 4. cap. 2.*
(12) Agea viæ sunt. *Fest.* Agea via in navi est, dicta, quod in ea maxima quæque res agi soleat.
(13) Quæ Virgilius juga app. *Æn. 6.* Indè alias animas, quæ per juga longa sedebant, *ubi Serv.* Juga Græcè dixit, ζύγα enim dicunt, quæ transtra nominamus.
(14) Tonsæ remi. *E Serv. Æn. 7.* In lento luctantur marmore tonsæ.

tonsores à tondendis, & decutiendis capillis.

9 [1] Palmula est extrema latitudo remi, à palma dicta, qua mare impellitur.

10 [2] Antemnæ autem dictæ, quòd ante amnem sint positæ. Præterfluit enim eas amnis. [3] Cornua extremæ partes antemnarum sunt, dicta per tropum.

11 [4] Malus est arbor navis, qua vela sustinentur. Malus autem dictus, quia habet instar mali in summitate, vel quia, quasi quibusdam malleolis ligneis cingitur, quorum volubilitate vela faciliùs elevantur.

12 Modius est, cui arbor insistit, ob similitudinem mensuralis vasis dictus.

13 Carchesia sunt in acumine arboris. [5] Cinna: Lucida confulgent alti Carchesia mali.

14 [6] Trochleæ, quasi φ littera, per quas funes trahuntur. Trochleæ autem vocatæ, quòd rotulas habeant, τροχὸς enim Græcè rota dicitur.

15 Parastatæ stipites sunt pares stantes, quibus arbor sustinetur. Cato: Malum deligatum, parastatæ vinctæ.

16 [7] Clavus est, quo regitur gubernaculum. De quo Ennius: Ut clavum rectum teneam, navimque gubernem.

17 [8] Porticulus malleus in manu portatus, quo modus, signumque datur remigantibus. De quo Plautus: Ad loquendum, atque tacendum tute habeas porticulum. Aportando igitur porticulus.

18 Tonsilla uncinus ferreus, vel ligneus, ad quem in littore defixum funes navium illigantur. De quo Ennius: Tonsillas rapiunt, configunt littus aduncas.

19 Anchora, dens ferreus, ex Græca etymologia nomen ducit, quod quasi hominis manus comprehendat. vel scopulos, vel arenas. Nàm manus Græcè χεὶρ dicitur. [9] Apud Græcos autem aspirationem non habet, Nàm ἄγκυρα dicitur, undè & apud majores sine aspiratione proferebatur.

20 Pulvini sunt machinæ, quibus naves deducuntur, & subducuntur in portum.

21 [10] Pons scala navium.

CAPUT III.

De Velis.

1 Vela [11] Græci ἄρμενα dicunt, proindè quod aëre moventur. Apud Latinos autem vela à volatu dicta. Undè est illud: velorum pandimus alas.

2 [12] Genera velorum Acation, Epidromos, Dolon, Artemon, Siparum, Mendicum. Ex quibus Acatium ve-

(1) Palmula. *Vid. Fest. & Serv. Æn. 5. eadem ratione Græci* ταρσὸν, *& palmam manus, & remorum latitudinem dixere, ut ait Ælius Dionysius apud Eustach.* οδυσ, 1. *ad illud:* ταρσοὶ μὲν τυρῶν, *&c.*

(2) Antemnæ autem dictæ, &c. *E Serv. Æn. 7. idem propè Festus in voce* amnenses. *Sed illi non de navium parte, sed de Urbibus prope amnem sitis loquuntur.*

(3) Cornua. *Ex eod. Æn. 3. ad illud.* Cornua velatarum obv. antemn.

(4) Malus arb. *Ex eod. Æn. 5. nisi quod* malis *apud illum, non malleolis legitur.*

(5) Cinna: lucida. *Quod Catullo hic versus tribuitur ex Nonio potuit esse communis.*

(6) Trochleæ, quasi φ littera. *Quasi θ littera legit Philander apud Vitruv. trochleas etiam Athenæus in navium armamentis numeravit in Hieronis nave. Gloss.* trochleæ ἐπιδρόμιδες.

(7) Clavus. *Clavum, fustem gubernaculi interpretatur Servius Æn. 5.*

(8) Porticulus. *Sic etiam Fest. & Non. nisi quod apud hos* portisculus *dicitur. Isidoro favent Gloss. in quibus* porticulus κελευστής.

(9) Apud Græcos aspirationem non habet. *è Serv. Æn. 1. ad illud.* Unco non alligat anchora morsu.

(10) Pons scal. *Ex eod.* Æn. 10. Pontibus exponit.

(11) Cap. III. Vela Græci ἄρμενα. *Homerum (ut ait Eustachius) secuti, nàm vox ipsa multo est latior, ità ut instrumenta omnia, neque nautica solùm, sed quævis alia complectatur dicta (ut ait Etymologistes)* παρὰ τὸ ἄρω, τὸ ἁρμόζω ἀράρω, ἀραρυμένον, καὶ κατὰ συνκοπὴν ἄρμενον.

(12) Genera velor. *Vid. Poll. Hesych. Suid. qui tamen artemonis non meminere.*

velum maximum, & in media navi constitutum.

3 Epidromos secundæ amplitudinis, sed ad puppim.

4 Dolon minimum velum, & ad proram defixum.

5 [1] Artemon dirigendæ potiùs navis causa commentatum, quàm celeritatis.

6 Siparum genus veli, unum pedem habens, quo juvari navigia solent in navigatione, quoties vis venti languescit. De quo Lucanus:- Summaque tendens Sipara velorum perituras colligit auras: quod ex separatione existimant nominatum. [2] Pes extremus angulus veli, quem sic nautæ loquuntur.

CAPUT IV.

De Funibus.

1 FUnes [3] dicti, quod anteà in usum luminis fuerint circumdati cera, undè & funalia.

2 Restes, sivè quòd rates contineant, seu quòd in iis retes tendantur.

3 [4] Rudentes sunt funes navium ex nimio stridore ità dicti.

4 Spiræ funes, quibus in tempestatibus utuntur, quas nautici suo more [5] Cucurbas vocant. [6] Spiræ autem à sparto vocatæ.

5 Propes funis, quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo Turpilius: Quasi cùm ventus fert navium in mare secundus, siquis propedem misit, si [7] veli sinistrum.

6 Tormentum funis in navibus longus, quo prora ad puppim extenditur, quo magis constringantur: Tormenta autem à tortu dicta, restes, funesque.

7 Saphon, funis in prora positus. De quo Cæcilius: Venerio cursu veni prolato pede usque ad saphonem.

8 Opisphora, funes, qui cornibus antemnæ dextra, sinistraque tenduntur, & retroverso.

9 Prymnesium funis, quo navis in littore religatur ad palum.

10 Mitra funis, quo navis media vincitur.

11 Anquina, quòd ad malum antemna constringitur. De qua Cinna: Atque anquina regat stabilem fortissima cursum.

12 [8] Remulcum funis, quo deligata navis trahitur vice remi. De quo Valgius: Hic mea me longo succedens prora remulco, lætantem gratis sistit in hospitiis.

13 [9] Struppi vincula loro, vel lino facta, quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Livius: Tuncque remos jussit deligare strupis.

14 [10] Catapirates linea cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucilius: Hunc catapiratem puer eo-

(1) Artemon dirig. pot. navis. *Rectè. Vid. Chrysostom. Act.* 27.

(2) Pes extremus angulus veli. *At Servius Æn.* 5. *ad illud:* Una omnes fecere pedem, podiam (*inquit*) id est, funem, quo tenditur velum. *Interpres quoque Apollonii lib.* 2. *funes, quibus vela, aut vertuntur, aut laxantur πόδας vocat. Unde apud Lucan. lib.* 5. obliquat lævo pede carbasa, *id est, sinistro fune. Porrò de Mendico Festus:* Mendicum dici putant velum, quod in prora ponitur.

(3) Cap. IV. Funes dicti q. a. in usum lum. *Ergò ἀπὸ τῦ φαίνειν ductum funem vult? Non opinor, sed locum Servii, unde hæc sunt, non satis animadversum.*

(4) Rudentes. *Serv. Æn.* 1. stridorque rudentum, propriè (*inquit*) nàm stridor in funibus est.

(5) Cucurbas. *Sic plerique Goth. al.* curcubas. *Vid. Fest. in Spira.*

(6) Spiræ autem ab sparto. *Mirum ni notationi causam præbuit Pacuvii versus:* Quid cessatis socii ejicere spiras sparteas, *cum potiùs spira ab σπειράομαι, hoc est, in Orbem convolvo, ducatur.*

(7) Si veli sinistrum. *In veli sinistrum legit Lilius Girald.*

(8) Remulcum. *Vid. Fest. in* Remulco, & Promulco.

(9) Struppi vincula– quibus remi ad scalmos alligantur. *Vitruv. lib.* 10. Etiam remi circa scalmos strophis religati. *ubi* struppis *legunt eruditiores: sed multò perversius stuppis pro struppis apud Agell. lib.* 10. 3. *legitur. Vocabantur etiam struppi teste Festo,* in pulvinaribus fasciculi de verbenis facti, qui pro Deorum capitibus ponebantur.

(10) Catapirates. *Sic lego ex Codicibus vetustissimis Rom. Compl. Salm. & On. ità etiam postulante tentandi interpretatione. Alios, qui Cataproraten volunt, magis audiendos, quàm auscultandos censeo. Vid. Fest. in* Rodus.

eodem deferat unctum plumbi pauxillum rodus, linique mataxam.

CAPUT V.

De Retibus.

1 Retes[1] vocatæ, sivè à retinendis piscibus, sivè à restibus quibus tenduntur.

2 Minus autem rete simplagium dicitur à plagis. [2] Nàm plagas propriè dicimus funes illos, quibus retia tenduntur circa imam, & summam partem.

3 Funda genus est piscatoriæ retis, dicta ab eo quòd in fundum mittatur. [3] Eadem etiam à jactando Jaculum dicitur. Plautus: Probus quidèm anteà jaculator eras.

4 [4] Tragum genus retis ab eo quod trahatur, nuncupatum, ipsum est & Verriculum. Verrere enim trahere est.

5 Nassa.---

6 Cassis genus venatoriæ retis, quod capiat. [5] Hìnc est, quod & incassum dicimus, id est, sine causa, quasi sine cassibus, sine quibus venatio inanis est.

7 Conopeum retes, qua culices excluduntur in modum tentorii, quo magis Alexandrini utuntur, quia ibi ex Nilo culices copiosi nascuntur: undè & Conopeum dicitur: Nàm Canopea Ægyptus est.

CAPUT VI.

De Fabrorum Fornacibus.

1 Faber[6] à faciendo ferro impositum nomen habet. Hìnc derivatum est nomen ad alias artium materias: fabros vel fabricas dicere, sed cum adjectione, ut Faber lignarius, & reliqua[7] propter operis, scilicèt, firmitatem.

2 [8] In fabrorum autem fornace Gentiles Vulcanum Auctorem dicunt figuralitèr, per Vulcanum ignem significantes, sine quo nullum metalli genus fundi, extendique potest. Nihil est enim penè, quod igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentum, alibi plumbum, alibi minium, alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in æra solvuntur, igne ferrum gignitur, ac domatur, igne aurum perficitur, igne cremato lapide cæmenta, & parietes ligantur. [9] Lapides nigros ignis coquendo candificat, ligna candida urendo obfuscat, carbones ex pruna fulgida nigros facit: de lignis duris fragiles, de putrilibus imputribiles reddit, stricta solvit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis usum. [10] Nàm sæpè uri prodest. Pestilentiæ quoquè, quæ obscuratione Solis contrahitur, auxiliari certum est. In opere quoquè aliud gignitur primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.

Ha-

(1) Cap. V. Retes vocatæ. *Sic o. manus. Charisius quoquè retes vocat, & Glossar.* retes augurales.
(2) Nàm propriè plagas--partem. *E Serv. Æn. 4 ad illud*: Retia rara plagæ.
(3) Eadem & Jaculum, Retejaculum. *Serv. & ità hoc loco legit Turnebus adversar. lib. 18. cap. 26. Sed nihil muto. Nàm Isidorus sup. lib. 18. cap. 54.* Retiarius (*inquit*) ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occultè ferebat rete, quod jaculum dicitur.
(4) Tragum. *S. o. l.* trahum *malìm, ut etymologia postulat, &* traha *plaustri genus est apud Virgil.*
(5) Hìnc est, quod in cassum. *è Serv. Georg. 3.*
(6) Cap. VI. Faber à faciendo ferrum. *Hoc idem secutus in Regula Monachorum fabrum ferrarium dixit fuisse Joseph, ad sensus fortasse Leandro fratri in lib. de Institut. Virgin. cap. 33. Nec mirum cum Hylarius, & Beda idem existimarint. Ambrosius verò, & ferrarium, & lignarium fabrum illum fecisse videtur: sic enim scribit lib. 3. in Luc.* Pater Christi igne operatur, & spiritu, & tanquàm bonus animæ faber vitia nostra circumdolat, citò securìm admovens arboribus infœcundis, &c. Rigida mentium spiritus igne mollire.
(7) Propter operis scilicèt firmitatem. *Ferrarius fabri sibi generale nomen proprium fecit.*
(8) In fabrorum autem forn. *Eadem suprà lib. 8. cap. 11.*
(9) Lapides nig.-- candif. *Ex Aug. lib. de Civitat. cap. 7.*
(10) Sæpè uri prodest. *Ex Plin. lib. 36. cap. ult.*

3 [1] Habet quoquè & aliam in se diversitatem ignis. Nàm alius est ignis, qui usui humano, alius qui judicio paret Divino, sivè qui de Cœlo fulmen astringit, sivè qui de terra per vertices montium eructat.

4 Ignis autem dictus, quòd nihil e se gigni potest ex eo. Est enim inviolabile elementum, absumens cuncta, quæ rapit.

5 Fabrica duabus rebus constat: ventis, & flamma.

6 Flamma verò propriè fornacis est dicta, quòd flatu folium excitetur.

7 Fornax verò ab igne vocata: φῶς enim ignis est.

8 [2] Caminus est fornax, & est Græcum derivatum à cauma.

9 Favilla est deserta igne scintilla.

10 [3] Pruna est quamdiù ardet: cum autem extincta fuerit, carbo nominatur. Pruna autem à perurendo dicta est, carbo verò, quòd flamma caret. [4] Qui dùm interiisse creditur, majoris fit virtutis. Nàm iterùm incensus fortiore luce calescit. Cujus tanta vis est etiam, & sine igne firmitas, ut nullo humore corrumpatur, nulla vetustate vincatur. Extinctus enim tantùm incorruptibilitèr durat, ut ii, qui limites figunt, eos infossos terra substernant, & lapides desupèr figant, ad convincendum litigatorem, ut post quantalibet sæcula, fixumque lapidem limitem esse cognoscant.

CAPUT VII.

De Instrumentis Fabrorum.

1 INcus est, in quo ferrum tunditur, à [5] cudendo dictus, eo quòd illìc aliquid cudamus, id est, feriendo producamus. Cudere enim cædere, & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudem, eo quod in ea metallum tundatur, hoc est, tendatur, [6] undè & tudes malleus, à tundendo, id est, tendendo dictus.

2 Malleus vocatur, quia dùm quid calet, & molle est, cædit & producit.

3 Marcus malleus major, & dictus marcus, quod major sit ad cædendum, & fortior. [7] Martellus, mediocris. Marculus, malleus pusillus. Lucilius: Et velut in fabricam fervens cùm marculus ferrum multorum magnis ictibus tundit.

4 Forcipes, quasi ferricipes, eo quòd ferrum candens capiant, teneantque, sivè quod ab iis aliquid forvum capimus, & tenemus, quasi forvicapes. [8] Nàm forvum est calidum, undè & fervidum, undè & formosos dicimus, quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat.

5 Lima dicta, eo quòd lene faciat. Nàm limum lene est.

6 [9] Cœlum est, undè operantur ar-

(1) Habet quoquè & aliam in se diversitatem ignis-eructat. *Tertull. Apolog. cap.* 48. Noverunt & Philosophi diversitatem arcani, & publici ignis; ità longè alius est, qui usui humano, alius, qui judicio Dei apparet, sive de Cœlo fulmina stringens, sivè de terra per vertices montium eructans.

(2) Caminus est fornax. *E Serv. Æn.* 3.

(3) Pruna. *Ex eod. Æn.* 11.

(4) Qui dùm interiisse cred. *E Plin. lib.* 36. *cap. ult. & lib.* 33. *cap.* 5.

(5) Cap. VII. A cudendo dict. *Sic Serv. Æn.* 6. *& Non. in* stricturis.

(6) Undè & tudes--dictus. *Non sunt hæc in Rom. Cod.*

(7) Martellus. *Recentiores libri* Marcellus. *Vid. Capr. Grammat.*

(8) Nàm forvum--creat. *E Serv. Æn.* 8. *ad illud:* versantque tenaci forcipe massam. *Vid. supr. lib.* 10. *in formosus.*

(9) Cœlum. *Serv. Æn.* 1. Cælataque in auro--cælata (*inquit*) insculpta. Nàm Cœlum dicitur ferrum ipsum, undè operantur Argentarii. *Et Isidorus inf. lib.* 20. *cap.* 4. *cœlata vasa à Cœlo vocata, quod est genus ferramenti, quod vulgò cilionem appellant: ergò cilium ex cilione vulgari voce in nostros codices irrepsit. Idem ferramentum celte dicitur Job c.* 19. *& in pervetusta, & facetissima Sertii parasiti, apud Salonem Dalmatiæ Urbem inscriptione, quam non pigebit adscribere.* Juvat vobiscum loqui, ac ore meo pendulos detinere. Saxum hoc vos vocat. Quid inquam? vivus assuevi prudens, imprudens, mortuus itèm vos fallo. Nàm non vos vocat, quod vacat ore; verum is cujus cinis hic latet. Olìm quàm potuit, nùnc hùc vos vocari voluit, valuitque hoc. Hæc olìm sua voluntas volentes vos legere hoc scriptum, Vah. quid loquor, immò sculptum. Quam ægrè veritas adhùc se mecum conciliat. Nàm nequè hic atramentum, vel papyrus, aut membrana ulla adhùc, sed malleolo, & celte litteratus silex.

argentarii, à quo & cælata vasa dicuntur.

CAPUT VIII.

De Fabricis Parietum.

1 IN fabricis parietum, atque tectorum Græci inventorem Dædalum asserunt. Iste enim primus didicisse fabricam à Minerva dicitur. Fabros autem sivè Artifices Græci τέκτονας vocant, id est, structores. Architecti autem cæmentarii sunt, qui disponunt in fundamentis. Undè & Apostolus de semetipso, quasi sapiens, inquit, Architectus fundamentum posui.

2 (1) Machiones dicti à machinis, in quibus insistunt propter altitudinem parietum.

CAPUT IX.

De Dispositione.

1 ÆDificiorum partes sunt tres: dispositio, constructio, venustas.

2 Dispositio est areæ, vel soli, & fundamentorum descriptio.

CAPUT X.

De Constructione.

1 COnstructio est laterum, & altitudinis ædificatio. Constructio autem, vel structio vocata, eo quòd instringat, & cohærere faciat, ut lapides luto, & ligna & lapides invicèm sibi. (2) Nàm & intinctio ferri in aqua strictura est. Nisi enim candens tingatur, stringi, & cohærere non potest ferrum. Itèm constructio à multitudine lapidum, & lignorum dicta, undè & strues. Aliud est enim ædificatio, aliud instauratio. Nàm ædificatio nova constructio est. Instauratio (3) verò quòd reparatur ad instar prioris. Nàm instar Veteres, pro similitudine ponebant. Indè & instaurare dicebant.

2 Constat autem constructio fundamento, lapidibus, calce, arena, & lignis.

3 Fundamentum dictum, quòd fundus sit ædificii. Idem & cæmentum à cedendo dictum, quòd cæso crasso lapide surgat.

4 (4) Lapides in structuris apti: albus, tiburtinus, columbinus, fluviatilis, sfungia, rubrus, & reliqui.

5 Albus lapis, alius durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur. Tractabilis in opere est, ità ut in eo, quasi in ligno, litteræ scribantur.

6 Tiburtinus, à loco Italiæ dictus, qui dùm sit ad fabricam fortis, (5) vapore tamen dissilit.

7 (6) Tophus ædificiis inutilis est (fundamentis aptus) mortalitate, & mollitie. Ex æstu enim, & halitu maris (7) feritur, & verberatur imbribus.

are-

(1) Cap. VIII. Machiones à machinis. *Machinæ dicuntur hoc loco tabulata, quibus insistunt, qui opus faciunt. Plin. lib. 35. cap. 10. de Amulio pictore.* Paucis horis pingebat idque cum gravitate, quòd semper togatus, quamquam in machinis.

(2) Cap. X. Nàm intinctio ferri in aqua strictura est. *Mendosè V.* CC. instructura. *Mos enim frequens librarior. Gothicorum in iis, quæ ab s. incipiunt, vel addere, vel detrahere etiam* 1. *ut instoria pro historia, Spania pro Hispania. Hæc verò eo pertinent omnia, ut constructio sit, quasi constrictio, & instructio, quasi instrictio, seu potiùs structura, quasi strictura, de qua suprà lib.* 16. *cap.* 21.

(3) Instauratio verò quod rep. *E Serv. Æn.* 2. *ad v.* Instar mont. eq.

(4) Lapides in structuris apti. *E Pallad. lib.* 1. *cap.* 10. *Quo de genere lapidum Plin. lib.* 36. *cap.* 22. *Sed videndum an Isidoro cum illo satis conveniat.*

(5) Vapore tamen dissilit. *Ex Plin. Plinius ex Vitruvio, qui lib.* 2. *cap.* 7. Tiburtina (*inquit*) omnia sufferunt, sed ab igne non possunt esse tuta, simulque sunt ab eo tacta dissiliunt.

(6) Tophus ædificiis inutilis. *Hæc quoquè descripsit Plinius ex eod. Vitruvii loco. Sed is locus in vulgatis Plinii libris valde depravatus est, in Ecclesia Tolet. Codice sic legitur:* In reliqua multitudine lapidum tophus ædificiis inutilis est. *Quod verò sequitur in eo,* mortalitate, mollitie, *malo ex Isid.* mortalitate, & mollitie. *Postremo pro* exercetur *halitu maris,* exestur *mavult A. Covarr. Sed* ex æstu *ferri potest ex Isidoro.*

(7) Feritur. *Plin.* fricatur vento, & verberatur imbri. *Salom. Ov. Compl. vetustiss.* feritur. *Valentinus fiiatur consentiti... cum Vitruvio.*

8 Arenatius, lapis concretus maris arenis, hic & bibulus dicitur. Servat enim humorem acceptum. Idem & in Bætica Gaditanus, ab Insula Occeani ubi plurimus exciditur.

9 [1] Piperinus, subalbidus cum punctis nigris, durus, atque fortissimus.

10 Conchleatius, cocleis, lapillisque, & arena concretus asperrimus, & interdùm fistulosus.

11 Columbinus à colore avis nuncupatus, natura vicinus gypso, & mollitie simillimus.

12 [2] Molaris, in parietibus utilis, quia est quædam natura ejus pinguior, duraque & aspera, ex quo etiam & molæ fiunt, undè & nomen traxit. Hujus quatuor genera: albus, niger, permixtus, ac fistulosus.

13 [3] Sphungia [4] lapis creatus ex aqua levis, ac fistulosus, & cameris aptus.

14 Silex, durus lapis, ex cujus genere nigri silices optimi quibusdam in locis, & rubentes.

15 [5] Albi silices contra vetustatem incorrupti. Iidem & in monumentis scalpti, & incorrupti permanent, quibus nèc ignis quidem nocet. Nàm [6] ex iis etiam formæ fiunt, in quibus [7] æra funduntur.

16 Viridis silex, vehementer & ipse igni resistens, sed nusquàm copiosus, & ubi invenitur, lapis, non saxum est.

17 Pallidus in cæmento rarò utilis.

18 [8] Globus contra injurias fortis, & in structura infidus, nisi fuerit multa suffrænatione devinctus.

19 Fluviatilis silex semper veluti madens est. [9] Hunc æstate exhiberi oportet, nèc ante biennium inserere in structuris domorum. * [10] Fictilium operum ad parietes, & fundamenta coctilibus laterculis ad tecta imbricibus, tegulisque aptantur.

20 Tegulæ vocatæ, quòd tegant ædes, & Imbrices, quòd accipiant imbres. Tegulæ autem primæ positionis nomen, cujus diminutivum tigillum.

21 Laterculi verò vocati, quòd lati formentur circumactis undiquè quatuor tabulis.

22 Lateres autem crudi sunt, qui & ipsi indè nominati, quòd lati ligneis formis efficiuntur.

23 Quorum crates dicuntur, in quibus lutum pro eisdem lateribus crudis portare solent. Sunt enim connexiones cannarum, dicti ἀπὸ τῦ κρατεῖν, id est, quòd se invicèm teneant.

24 Lutum autem vocatum quidam per antiphrasin putant, quòd non sit mundum. Nàm omne lotum mundum est.

25 [11] Calx viva dicta, quia dùm sit tactu frigida, intùs occultum continet ignem: undè perfusa aqua statìm latens ignis erumpit. Natura ejus mirum aliquid facit. Postquàm enim arserit, aquis incenditur, quibus solet ignis extingui: oleo extinguitur, quo solet ignis accendi. Usus ejus in structu-

(1) Piperinus—durus, atque fortissimus. *Aut ità durus Romæ. Sed durissimus, atque fortissimus Toleti, ubi multæ ex eo columnæ, atque arcus in arce, & aliis ædificiis visuntur.*

(2) Molaris parietibus utilis. *Plin. lib. 36. cap. 23. de Calce.* Utilior è molari, quia est quædam pinguior natura ejus.

(3) Sphungia. *De hac voce vid. sup. lib. 12. cap. 6.*

(4) Lapis creatus. *Al.* concretus. *Concrescit nùnc Tiburi ex Anienis aqua.*

(5) Albi contra vetust. *è Plin.*

(6) Ex iis formæ fiunt in quibus æ. f. *Ex Plin. & Vitruv.*

(7) Æra funduntur. *Ex Vitruv. lib. 2. cap. 7. Mendosè Goth.* arena funduntur.

(8) Globus. *Globosus legerim ex Plin.*

(9) Hunc æstate exhiberi. *Sic libri nostri constanter legunt*, eximi, *ex Plinio & Vitruvio malim.*

(10) Fictilium oper. pariet. &c. *Hæc adumbrata ex Plin. lib. 35. cap. 12. Sed quomodò in hunc locum venerint alius conjecerit.*

(11) Calx viv. *Ead. sup. lib. 16. cap. 3.*

turis fabricæ necessarius. Nàm lapis lapidi non potest adhærere fortiùs, nisi calce conjunctus.

26 [1] Gypsum cognatum calci est, & est Græcum nomen. Plura ejus genera. Omnium autem optimum è lapide speculari. [2] Est enim in signis ædificiorum, & coronis gratissimus.

27 [3] Arena ab ariditate dicta, non ab adhærendo in fabricis, ut quidam volunt. [4] Hujus probatio si manu impressa stridet, aut si in vestem candidam sparsa, nihil sordis relinquat.

28 Columnæ pro longitudine, & rotunditate vocatæ, in quibus totius fabricæ pondus erigitur. [5] Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum. Genera rotundarum quatuor: Doricæ, Jonicæ, Tuscanicæ, Corinthiæ, mensura crassitudinis, & altitudinis inter se distantes. Quintum genus est earum, quæ vocantur Atticæ: quaternis angulis, aut ampliùs, paribus laterum intervallis.

29 [6] Bases, fulturæ sunt columnarum, quæ à fundamento consurgunt, & superpositæ fabricæ sustinent pondus. Bases autem nomen petræ est fortissimæ Syro sermone.

30 [7] Capitella, dicta quòd sint columnarum capita, quasi super collum caput.

31 Epistylia sunt, quæ super capitella columnarum ponuntur, & est Græcum.

32 Pavimenta originem operis à Græcis habent: vocata autem pavimenta, eo quòd paviantur, id est, cædantur, undè & pavor, quia cædit cor.

33 [8] Ostracus, est pavimentum testaceum, eo quòd fractis testis calce admixta feriatur. Testam enim Græci ὄστρακα dicunt.

34 [9] Rudos, Artifices appellant lapides contusos, & calce admixtos, quos in pavimentis faciendis superfundunt, undè & rudera dicuntur.

35 Canalis, ab eo quòd cava sit in modum cannæ. [10] Sanè canalem meliùs genere fœminino, quàm masculino proferimus.

36 Fistulæ aquarum sunt dictæ, quòd aquas fundant, & mittant. Nàm Græcè στέλλειν mittere est. Formæ earum pro magnitudine aquæ, & capacitate fiunt, per quas aquæ per certos modulos dividuntur. [11] E quibus est uncia, & quinaria, digitus quadratus, digitus rotundus, & [12] cæteri modi quique.

CAPUT XI.

De Venustate.

1 HUcùsque partes constructionis, sequitur de Venustate ædificiorum. Venustas est, quidquid illud ornamenti, & decoris causa ædificiis additur, ut tectorum auro distincta laquearia, & pretiosi marmoris crustæ, & colorum picturæ.

CA-

(1) Gypsum cognatum calci. *è Plin. 36. cap. 3.*
(2) Est enim insignis--gratissimus. *Ex eod. cap. 24.*
(3) Arena. *Vid. sup. lib. 16. cap. 3.*
(4) Hujus probatio. *e Pallad. lib. 1. cap. 10.*
(5) Antiqua ratio erat column. *Totus locus è Plin. & Vitruv.*
(6) Bases. *Vid. sup. lib. 15. cap. 8.*
(7) Capitella. Capitula *Vitruvius. Utramque vocem usurpat Plinius.*
(8) Ostracus. *Ostraceum malim ex Plin. cap. 25. & Vitruv. lib. 6. cap. 4.*
(9) Rudos. *Sup. lib. 16. cap. 3.*
(10) Sanè canalem. *Sup. lib. 15. cap. 8.*
(11) Quibus est uncia, & quinaria. *Vid. Plin. 31. cap. 6. & Vitruv. 8. cap. 6. & Frontin. de Aqua-ductibus.*
(12) Et cæteri modi quique. *Al.* cujusque. *Al.* & cæteri modi cuique causæ. *Chacon*, & cæteri quique moduli, *vel* & cæteri modi usque ad centum. *Persequitur n. Frontinus modulos à quinaria, usque ad centenariam.*

CAPUT XII.

De Laqueariis.

1 LAquearia [1] sunt quæ cameram subtegunt, & ornant, quæ & lacunaria dicuntur, quòd lacus quosdam quadratos, vel rotundos ligno, vel gypso, vel coloribus habeant pictos, cum signis intermicantibus. Principalitèr autem lacus dicitur, ut Lucilius: Resultant ædesque, lacusque. Cujus diminutio lacunar facit, ut Horatius: Neque auerum mea renidet in domo lacunar. Indè fit alia diminutio lacunarium, & per antistichon laquearium.

CAPUT XIII.

De Crustis.

1 CRustæ sunt tabulæ marmoris. Undè & marmorati parietes crustati dicuntur. Quis [2] autem marmora secandi in crustas rationem excogitaverit, non constat. Fiunt autem arena, & ferro, serraque in prætenui linea premente arenas, tractuque ipso secante: sed crassior arena plus erodet marmoris. Nàm tenuis fabricis, & polituris accommodata est.

CAPUT XIV.

De Lithostrotis.

1 LIthostrota sunt [3] elaborata arte picturæ parvulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores. Tesselli autem à tesseris nominati, id est, quadratis lapillis per diminutionem.

CAPUT XV.

De Plastis.

1 PLastice est parietum ex gypso effigies signaque exprimere, pingereque coloribus: πλάττειν autem dictum Græcè, quod Latinè est pingere terra, vel gypso similitudines. Nàm impressa argilla formam aliquam facere plastæ est. Undè & protoplastus est dictus homo, qui ex limo primus est conditus.

CAPUT XVI.

De Pictura.

1 PIctura autem est imago exprimens speciem alicujus rei, quæ dùm visa fuerit, ad recordationem mentem reducit. Pictura autem dicta, quasi fictura. Est enim imago ficta, non veritas. Hinc & fucata, id est, ficto quodam colore illita nihil fidei, & veritatis habentia. Undè & sunt quædam picturæ, quæ corpora veritatis studio coloris excedunt, & fidem dùm augere contendunt, ad mendacium provehunt: sicùt qui Chimæram tricipitem pingunt, vel Scyllam hominem sursùm, caninis autem capitibus cinctam deorsùm.

2 [4] Picturam autem Ægyptii excogitaverunt primùm umbra hominis lineis circumducta. Itaque initio talis, secunda singulis coloribus, posteà diversis: sicque paullatìm sese ars ipsa distinxit, & invenit lumen, atque umbras, differentiasque colorum, undè & nunc pictores priùs umbras quasdam, & lineas futuræ imaginis ducunt, deindè coloribus complent, tenentes ordinem inventæ artis.

CA-

(1) Cap. XII. Laquearia. *Legitur integrum cap. sup. lib. 51. cap. 8.*
(2) Cap. XIII. Quis autem marmora secand. *è Plin. lib. 36. At nùnc serra non è ferro, sed ex are fit. Laudaturque in primis ad id opus Toletana arena.*
(3) Cap. XIV. Elaborata arte pict. *Ead. sup. lib. 15. cap. 8.*
(4) Cap. XVI. Picturam autem Ægypt. *è Plin. 35. cap. 6.*

CAPUT XVII.

De Coloribus.

1 Colores [1] autem dicti sunt, quòd calore ignis, vel sole perficiuntur, sivè quòd in initio colabantur, ut summæ subtilitatis existerent.

2 Colores autem, aut nascuntur, aut fiunt. Nascuntur, ut sinopis, rubrica, paretonium, melinum, eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, aut arte, aut permixtione.

3 Sinopis inventa primùm in Ponto est. Indè nomen à Sinope Urbe accepit. Species ejus tres: rubra, & minus rubens, & inter has media.

4 Rubrica vocata, quòd sit rubra, & sanguineo proxima. Hæc plurimis locis gignitur, sed optima Ponto, undè & Pontica dicitur.

5 Syricum rubri coloris pigmentum, ex quo & librorum capita scribuntur. Ipsum est & Phœniceum appellatum ità, eo quòd in Syria colligatur in littoribus rubri maris, ubi Phœnices inhabitant.

6 Aliud est autem Sericum, aliud Syricum. Nàm Sericum lana est, quam Seres mittunt: Syricum verò pigmentum, quod Syri Phœnices in rubri maris littoribus colligunt. Est autem & inter factitios. Nàm sæpè fit, aut [2] sinopide, aut sandyce mixtus.

7 [3] Minium primi Græci in Ephesiorum solo invenisse traduntur. [4] Cujus pigmenti Hispania cæteris Regionibus plus abundat, undè etiam nomen proprio flumini dedit. [5] Hujus distillatio argentum liquidum gignit. Minium autem hoc quidam dicunt esse cinnabarim.

8 [6] Cinnabaris à dracone, & barro, id est, elephanto cognominatum. Ajunt enim draconum esse sanguinem, dùm implicant elephantos. Ruunt enim belluæ, & dracones obruuntur, quorum fussus cruor terram inficit, fitque pigmentum quidquid solo tinxerit. Est autem pulvis coloris rubri.

9 Prasina, id est, creta viridis, etsi in aliquibus terris promiscuè generetur, [7] optima tamen in Libya Cirenensi.

10 [8] Chrysocolla colore prasino est, dicta, quòd vena ejus aurum habere traditur. Hæc & in Armenia nascitur, sed ex Macedonia probabilis venit. Foditur autem ex metallis æris, cujus inventio argentum, atque Indicum prodit. Nàm venæ ejus cum iis habent naturæ societatem.

11 Cypria ab Insula Cypro, ubi plurima reperitur.

12 [9] Sandaracha in Insula rubri maris Topazo nascitur, colore cinnabari, odore sulphureo. Invenitur autem in aurariis, & argentariis metallis, melior quo magis ruffa, quoquè magis virus redolet. Quanquàm & cerussa, si torreatur in fornace, sandaracham facit, undè & color est flammeus. Quod si torreatur, æqua parte rubrica admixta, sandycem reddit.

13 [10] Arsenicum, quod Latini ob

(1) Cap. XVII. Colores aut nasc. *Ex eod.*
(2) Sinopide, aut sandyce. *Disjunctio pro conjunctione. Vid. Plin.*
(3) Minium primi. *Plin.* 33. *cap.* 7. *& Vitruv.* 7. *cap.* 8.
(4) Cujus pigmenti Hispan. *Just.. lib.* 43. Gallecia portio Amphilochi dicuntur, Regio cùm æris, & plumbi uberrima, tum minio, quod etiam vicino flumini nomen dedit.
(5) Hujus distillatio argent. liq. gign. *è Plin.* 33. *cap.* 8.
(6) Cinnabaris à drac. & barr. *Sup. lib.* 8. *cap.* 11. *Plin.* 33. *cap.* 7. *Solin. cap.* 38.
(7) Optima autem in Lib. Cirenen. *At Vitruv.* 7. *cap.* 7. Creta viridis pluribus in locis nascitur, sed optima Smyrnæ. *Ergò quærendum, undè hæc sint.*
(8) Chrysocolla. *è Plin. lib.* 33. *cap.* 5. *& Dioscorid. lib.* 5. *cap.* 4.
(9) Sandaracha. *è Plin.* 35. *cap.* 5.
(10) Arsenicum. *Ex eod.* 33. *cap.* 4. *&* 8. *& Dioscorid. lib.* 5. *cap.* 55.

ob colorem Auripigmentum vocant, colligitur in Ponto ex auraria materia, ubi etiam Sandaracha. Optimum est, quod in auri colorem transit, purum, & fissile, gracili venarum discursu. Quod verò pallidius, aut Sandarachæ simile est, deterius judicatur. Est & tertium genus squamosum, quo miscetur aureus color. Vis eorum, ut Sandarachæ, sed acrior.

14 (1) Ochra & ipsa in Insula maris rubri Topazo gignitur, ubi & Sandaracha. (2) Fit quoquè & Ochra, exusta rubrica, in ollis novis luto circumlitis, quæ quanto magis in camino arserit, tanto melior fit. Venetum.---

15 (3) Cæruleum temperare primùm Alexandria reperit. (4) In Italia ex arenæ pulvere, & nitri flore idem faciunt. Sed si Cyprium in fornace adustum huic permixtioni addes, (5) Vestoriani similitudo erit.

16 (6) Purpurissum ex creta argentaria cum purpuris paritèr tingitur, bibitque eum colorem celerius lanis. Præcipuum est tamèn, quod (7) adhùc vase rudibus medicamentis inebriatur. Proximum est, egesto eo, addita creta in jus idem, & quotiès id factum est, elevatur bonitas pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino maximè inficitur, rubeaque.

17 (8) Indicum in Indicis invenitur calamis, spuma adhærente limo. Est autem coloris cyanei, mixturam purpuræ, cærulique mirabilem reddens. Est alterum genus in purpurariis officinis, spuma in æreis cortinis innatans, quam infectores detrahentes siccant.

18 Atramentum dictum, quod sit atrum, cujus species & picturæ, & quotidiano usui necessaria est, istud inter factitios est. Fit enim, & fuligine plurimis modis super ardentes tædas resina adjecta, (9) lacusculo ædificata, quæ fumum retineat. (10) Huic Pictores cum aqua admiscent gluten, ut illustrius resplendeat. Ad festinationem autem operis etiam sarmentorum veterum carbones cum glutino triti inducendis parietibus atramenti speciem reddunt. (11) Sunt & qui vini fæcem siccatam excoquant, affirmentque, si ex bono vino fæx fuerit, indici speciem id atramentum præbere. Sed (12) & sarmentum uvæ nigræ, vino optimo tinctum, posteaquàm siccitate aruerit, si exuras, & conteras, adjecto glutino, nitorem indici reddet. (13) Usta, quæ plurimùm necessaria est, nullo negotio provenit. (14) Nàm si glebam silis boni igne excoquas, & aceto acerrimo superfusam extinguas, madefacta sfungia colorem purpureum reddit. Eam

(1) Ochra & ipsa. *Omnia è Plin. 35. cap. 6.*

(2) Fit quoquè ex Ochra exusta rub. *Sic legitur Plinii locus in Tolet. Cod.* Nascitur autem in ferrariis metallis Ochra; ex ea fit exusta rubrica. *Quam lectionem confirmat hic Isidori locus, & Dioscorid. de Fabrili Rubrica* γίνεται τῆς ὤχρας καιομένης. *Et Theophr. lib. de Lapidibus.* γίνεται ἐκ τῆς ὤχρας, ἀλλὰ χείρων, *apud quem mendosè paullò-post* λινὰς *pro* καινὰς, *&* πολὺν *pro* πηλὸν *legitur.*

(3) Cæruleum temperare. *In Cod. Seg. continentèr legitur :* Venetum cæruleo temperare : *Quod ferri poterat ex Vitruv. lib. 7. cap. 11. Sed meliores libri* Venetum *habent sine interpretatione.*

(4) In Italia ex arena. *Puteolis ut Vitruv. & Plin. tradidere.*

(5) Vestoriani. *Sic Vitruv. lib. 7. cap. 11. Malè vulgò apud Plin. Nestoriani. Nàm & in Codice Plin. Toletano Vestoriani dissertè scriptum est.*

(6) Purpurissum. *Ex Plin. lib. 35. cap. 6. è quo, si quid deesse videatur, supplendum est.*

(7) Adhùc in vase. *Aheno in vase legebat A. Covarruv. ex Plin.*

(8) Indicum. *Ex eod. lib. 3. cap. 6.*

(9) Lacusculo ædificata. *Plin.* Propter quod officinas etiam ædificavere. *Vitruv. lib. 6. cap. 10.* Ædificatur locus, uti Laconicum, & ejus præfurnium magna diligentia comprimitur, ne flamma extra dissipetur. *Porrò lacusculi voce etiam Columella est usus lib. 12. cap. 50.*

(10) Huic Pictores. *Ità Plinius. Tectores Vitruvius lib. 7. cap. 10.*

(11) Sunt qui vini fæcem. *è Plin. 35. cap. 3.*

(12) Sed & sarmentum. *è Vitruv.*

(13) Usta. *è Plin. 35. cap. 6.*

(14) Nàm & si glebam silis boni. *è Plin. mendosè namque in libris omnibus* silicis boni *hoc loco legitur.*

ubi contriveris, usta erit. Omne autem atramentum Sole perficitur.

19 Omnes colores calcis admixtione corrumpuntur.

20 (1) Melinum dictum, quòd ejus metalli ferax sit una ex Cycladibus Insula Melos nomine. Est enim candidum, nèc utuntur eo pictores propter nimiam pinguedinem.

21 (2) Annulare, quod vocant candidum, est, quo muliebres picturæ illuminantur. Fit & ipsum ex creta admixtis vitreis gemmis.

22 (3) Cerussa fit hoc modo: In vase enim aceto acerrimo impleto sarmenta Aminea in eodem vasculo collocabis, ac supèr sarmenta tabulas plumbi tenuissimas pones, deindè vas diligentissimè claudes, illinesque, ne aliquid indè spiraminis exeat. (4) Post dies autem xxx. vas aperitur, & ex distillatione tabularum innata cerussa invenitur. Quod ablatum, & arefactum teritur, atque iterum aceto admixto in pastillis dividitur, & in Sole siccatur. (5) Hac observantia, si laminas æreas sarmentis superponas, æruginem creant.

23 (6) Chalcanthum.----

CAPUT XVIII.

De Instrumentis Ædificiorum.

1 INstructuram autem parietum ad normam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

2 (7) Norma dicta Græco vocabulo, extra quam nihil rectum fieri potest. Componitur (8) autem ex tribus regulis, ità ut duæ sint binum pedum, tertia habeat pedes duos, uncias decem, quas æquali crassitudine politas extremis (9) acuminibus sibi jungit, ut schema trigoni faciant. Id erit norma.

3 Regula dicta, quòd sit recta, quasi rectula, & impedimentum non habeat.

4 (10) Perpendiculum est, quòd semper appenditur. (11) deniquè in fabrica nisi omnia ad perpendiculum, & certam regulam fiant, necesse est, ut cuncta mendosa instruantur, ut aliqua prava sint, aliqua cubantia, prona nonnulla, alia supina, & propter hoc universa ruunt constructa.

5 Linea genere suo appellata, quia ex lino fit.

6 Trullæ nomen factum, eò quòd trudit, id est, includit calce, vel luto lapides.

Mar-

(1) Melinum dictum. *è Vitruv. 7. cap. 7. & Plin. 35. cap. 6.*

(2) Annulare-Vitreis gemmis. Ex vulgi (*addit Plinius*) annulis, undè & annulare dictum. *Quæ verba nunquam profectò Isidorus omisisset, etymologias tractans, nisi huic operi summa abfuisset manus.*

(3) Cerussa. *Ex eod. 34. cap. ultim. & Vitruv. 7. cap. 12.*

(4) Post dies autem XXX. per dies. X. *Plinius.*

(5) Hæc observantia. *e Vitruv. 7. cap. 12. vid. Plin. 34. cap. 11. & Dioscorid. 5. cap. 47.*

(6) Chalcanthum. *Nulla est interpretatio in optimæ notæ libris. In uno tantùm Ovet. Colleg. Gotthico leguntur eadem ferè verba quæ in editis, quæ (sicui tanti fuerint)* Chalcus *pro* Calcis, *sive ut est in Gotthico* Chalcitis, *&* Anthos *pro* Thymum *legat: quamvis Thymum florem etiam interpretetur Isid. sup. lib. 17. cap. 9. sed quid Chalcantho cum Thymo? Sed neque cùm ærugine, nisi sola apud Græcos (ut ait Plin.) cognatio nominis.*

(7) Cap. XVIII. Norma à Græco vocab. *γνώμων.*

(8) Componitur autem-id erit Norma. *Sumpta videntur è Vitruv. lib. 9. cap. 2. At exemplum hic non perindè exactum, quamvis non longè distet. Nàm si pedes duos, hoc est, latus unum in uncias redigas, easque quadres, efficient uncias 576. Rursusque altero simili addito, conficient ambo uncias quadratas 1152. Quadratum verò tertii lateris, quod est duorum pedum, & dextantis, hoc est, unciarum 34. continebit, uncias quadratas 1156. Superabit ergò duo quadrata reliquorum laterum unciis quatuor.*

(9) Cacuminibus. *Ità Onien. Valent. cum Vitruvio. Reliqui* acuminibus.

(10) Perpendiculum. *Perpendiculum (ait Ascon.* Linea laterum æqualitatem à summo ad imum latitudine probans.

(11) Denique in fab.-ruunt const. *Totus locus expressus ex elegantissimis Lucretii versibus lib. 4.* Denique ut in fabrica si prava est regula prima. Normaque, &c.

7 [1] Martellus.---

8 Machina.----

9 Scalæ à scandendo vocatæ, [2] hærent enim parietibus. Scalæ autem dicuntur, quæ aut unæ sunt, aut plures, [3] quia numeri tantùm pluralis est nomen, ut litteræ, quæ epistolam significant.

CAPUT XIX.

De Lignariis.

1 Lignarius generalitèr ligni Opifex appellatur.

2 Carpentarius speciale nomen est. Carpentum enim solùm facit, sicùt navicularius, quia tantùm navium est fabricator, & artifex.

3 [4] Sarcitector dictus, quòd ex multis hìnc indè conjunctis tabulis unum tecti sarciat corpus.

4 Idem & Tignarius, quia tectoria lignis inducit.

5 [5] Lignum vocatur Græca etymologia, quia incensum in lumen convertitur, & in flammam. Undè & lychnium dicitur, quòd lumen det.

6 Materia indè dicitur omne lignum, quòd ex ea aliquid efficiatur: vel si ad januam referas, vel ad statuam materia erit. Ad aliquid enim sempèr materia accipienda est, sicùt elementa materiam rerum esse dicimus, quia indè ea, quæ sunt facta, videmus, & materia, quasi mater, dicta.

7 Trabes vocatæ, quòd in transverso positæ utrosque parietes contineant.

8 Aliud autem sunt tigna, aliud trabes. [6] Tigna enim juncta trabem faciunt. [7] Trabes autem sunt, cùm sunt dolatæ.

9 [8] Tholus propriè est veluti scutum breve, quod in medio tecto est, in quo trabes coëunt.

10 [9] Cuplæ vocatæ, quòd copulent in se luctantes.

11 Luctantes dicuntur, quòd erecti invicèm se teneant more luctantium.

12 [10] Agrantes.----

13 [11] Asseres, ab asse dicti, quia soli ponuntur, nequè conjuncti.

14 [12] Scindulæ, eo quòd scindantur, id est, dividantur.

15 [13] Epigri clavi sunt, quibus lignum ligno adhæret.

(1) Martellus. *Sic Gotth. o. Gloss.* Martellus σφῦρα *al.* Marcellus. *Item Gloss.* Marculum σφύριον σιδήρ. *&* Marculus, Malicolus, & Malleus Σφυρα σιδηρᾶ καὶ κόπανον.

(2) Hærent n. parietibus scalæ. *Verba sunt Virgilii, adstruenda etymologia non satis apta, sed immigrasse puto è margine.*

(3) Quia numeri tant. plur. *è Serv. Æn. 2. At jurisconsultus singulari est usus, cap. Sit prius. D. de Furt. & Hieron. in Quæst. in Genes.*

(4) Cap. XIX. Sarcitector. *Sic plerique omnes libri, & congruere videtur etymologia, neque eam vocem non probat vir gravissimus Jacobus Cujacius. Unus tantum codex Salmantic. imprimis vetustus, Arcitector habet, sed de architeclo dixerat cap. 8.*

(5) Lignum Græca etymolog. *At Varro* ab legendo (*inquit*) ligna, quod ea caduca legebantur in agro, quibus in focum uterentur.

(6) Tigna n. juncta. *Festus*: Trabs propriè dicitur, duo ligna compacta.

(7) Trabes. n. sunt cum sunt dolat. *é Serv. Æn. 9. ad v.* Has ego Dard. Sanè notandum, trabes, nisi jam cæsæ sint, & compositæ non dici.

(8) Tholus. *Ex eod. Æn. item 9.* suspendive Tholo. *Gloss.* Tholus τρίπλυς.

(9) Cuplæ. *Al.* coplæ. *Cupolam vocant hodie Itali dimidiam testudinis partem Vitruvius hemispharium.*

(10) Agrantes.— *Al.* agentes, *Al.* conantes, *sed ità, ut hæ voces superiori sententiæ annectantur,* luctantium more agentes, *vel* conantes. *Atlantes esse legendum, deinde lacunam relinquendam, existimabat Chacon. Vitruvius enim lib. 6. cap.* 10. Siqua (*inquit*) virili figura signa mutulos, aut coronas sustinent, nostri telamones appellant, cujus rationis, quid ita, aut quare, ex historiis non inveniuntur, Græci vero eos Atlantes vocant. Atlas n. historice formatur sustinens mundum. *Hæc ille, ejus verò rei rationem ità reddit Servius Æn.* 1. Ennius dicit Nilum Melonem vocari, Atlantem verò Telamonem. *Priscos enim illos Romanos, qui Græca verba emendate enuntiare non possent, pro Atlas mons proferre solitos Telamon. Nàm in glossar. sic legitur* ἄτλας τὸ ὄρος *ubi fortè scribendum* ἄτλας τὸ ὄρος.

(11) Asseres ab asse dict. Ab asso *legerim est n. Nonio assa vox sola vox humana, nullo præterea admixto sono. Festus aliter.* Asseres quod assideant parieti, trabibusque. *Alii asseres quasi axeres dictos putant antiqua declinatione axer axeris, ut pulver pulveris.*

(12) Scindulæ. *Ità quoquè apud Rabanum. Easdem apud alios Auctores scandulas videmus nominari. Manserit fortassè incorrupta apud Isidorum vox.*

(13) Epigri clavi sunt. *Epiri dicuntur apud August. lib. 15. de Civit. cap. 27. Undè hæc sumpta puto.* Nisi fortè (*inquit*) *&c.* lignum verò ligno per subscudines, epiros, clavos, & gluten bituminis non potest adhærere, ut fabricaretur arca, *& fortassè vox* clavos *glossa est τοῦ* epiros, *sive* epigros *malis legere.*

16 Clavi autem dicti, quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt, id est, ferro. Chalybs enim ferrum est.

17 Tabulæ à Veteribus tagulæ vocabantur, à tegendo scilicèt, undè & tegulæ.

18 Commissura dicitur tabularum conjunctio.

19 Sectio autem dicta à sequendo ea, quæ cœperit. [1] Nàm secare, sectari, & sequi est.

20 Serræ autem nomen de sono factum est, id est, à stridore.

21 Serræ, circinique usum [2] Perdices quidam adolescens invenit, quem puerum Dædalus frater matris suæ, studiis perdocendum acceperat. Cujus pueri tantum ingenium fertur, ut dum materiæ dividendæ compendium quæreret, spinam piscis imitatus de ferrò laminam exasperans dentium mordacitate armaverit, quam serram artifices nuncupant. Pro cujus artis inventione Dædalus Magister ejus, invidiæ livore permotus, præcipitem puerum ex arce dejecit. Dehinc [3] exulatus Cretam abiit, ibique aliquandiù fuit, ut fabulæ ferunt. Ex Creta pennis volavit, & in Ciliciam venit.

22 [4] Circinus dictus, quòd vergendo efficiat circulum. Hujus modus duplicata linea fit, quæ simplex per latitudinem extensa fuerat. Punctus autem in medio circini, centrum à Græcis dicitur, in cujus medium cuncta convergunt.

23 Securis vocatur, eo quod ea arbores succidantur, quasi succuris. [5] Item securis, quasi semicuris. Ex una enim parte acuta est, ex altera fossoria. Hæc & apud Veteres penna vocabatur, utramque autem habens aciem, [6] bipennis. Nàm bipennis dicitur, quòd ex utraque parte habeat acutam aciem, quasi duas pennas. Pennum autem Antiqui acutum dicebant. [7] Undè & avium pennæ, quia acutæ. [8] Et ecce nomen, quod reservavit antiquitatem, quia Veteres dicebant pennas, non pinnas. Hæc & Dolabra, quòd habeat duo labra, nàm securis simplex est.

24 [9] Dextralis, dexteræ habilis.

25 Ascia ab hastulis dicta, quas à ligno eximit, cujus diminutivum nomen est asciola. Est autem manubrio brevi [10] ex aversa parte referens, vel simplicem malleum, aut cavatum, vel bicorne rastrum.

26 Scalprus dictum, quod scalpturis, & foraminibus sit aptus, quasi scalforus. Cujus diminutivum scalpellus.

27 Terebra vocata à verme [11] ligni, qui nuncupatur terebra, quem Græci τερηδόνα vocant. Hinc terebra dicta, quòd ut vermis terendo forat, quasi terefora, vel quasi transforans.

28 [12] Taratrum, quasi teratrum. Sco-

(1) Nàm secare sectari, & sequi. *Serv. Æn.* 10. Quam quisque secat spem, secat (*inquit*) sequitur.
(2) Perdices quidam. *è Serv. Georg.* 1. *Vid. Ovid. Metam.* 8.
(3) Exulatus abiit. *Eodem modo Victor. lib.* 2. *de Persec. Vandal.* Fratrem verò Theodoricum nudum, atque destitutum similitèr exulavit.
(4) Circinus dictus. *Elegantissimè descripsit Ovidius circinum.* Primus & ex uno duo ferrea brachia nodo. Junxit, ut æquali spatio distantibus illis. Altera pars staret, pars altera duceret orbem.
(5) Item securis q. semicuris. *è Serv. Æn.* 1. *ad illud.* Remo cum f. Quir.
(6) Bipennis dicitur, quod ex utraque part. *Ità Non.* in bipenni.
(7) Undè & avium pennæ, quia acut. *Quintil. lib.* 1. *cap.* 6. Ne miretur, cur ex scamno fiat scabellum, aut à penna, quod est acutum securis, securis utrinque habens aciem bipennis: illorum sequatur errorem, qui, quia à pennis (Al. pinnis) duabus hoc esse nomen existimant, pinnas, (Al. pennas) avium dici volunt.
(8) Et ecce nomen quod servavit antiq. *Serv. Æn.* 2. Correpta dura bipenni, hoc (*inquit*) nomen servavit antiquitatem, quia Veteres pennas dicebant, non pinnas.
(9) Dextralis. *Utitur hac voce Victor. lib.* 1. *de Persec. Vandal.* Ubi fortè venerabilis aulæ clausas repererant portas, certatìm ictibus dextralium aditum reserabant.
(10) Ex aversa part. *Ex Pallad. lib.* 1. *cap. ultim.*
(11) A verme ligni, qui vocatur terebra. *Termitem vocavit suprà lib.* 12. *cap.* 5.
(12) Taratrum. *Vulgò taladro.*

Scofina dicta, quòd hærendo scophen faciat.

29 [1] Cantherium.----

30 [2] Galla.------------

31 [3] Guvia.----------

CAPUT XX.

De Inventione Lanificii.

1 MInervam [4] quandam Gentiles multis ingeniis prædicant. [5] Hanc enim primam lanificii usum monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent.

2 [6] Olivæ quoquè hanc dicunt inventricem, & fabricæ, multarumque artium repertricem. Ideòque illi vulgò Opifices supplicant. Sed & hoc poëticè fingitur.[7] Non enim Minerva istarum artium Princeps est, sed quia sapientia in capite esse dicitur hominis, & Minerva de capite Jovis nata fingitur, hoc est, ingenium, ideòque sensus sapientis, qui invenit omnia, in capite est. Ideò & Dea artium Minerva dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur universa.

CAPUT XXI.

De Veste Sacerdotali in lege.

1 OCto [8] sunt in lege genera Sacerdotalium vestimentorum.

2 [9] Poderis est Sacerdotalis linea, corpori astricta usque ad pedes descendens, undè & nuncupatur. Hæc vulgò Camisia vocatur.

3 Abaneth cingulum Sacerdotale rotundum polymita arte ex cocco, purpura, hyacinthoque contextum, ità ut flores, atque gemmæ in eo viderentur esse distinctæ.

4 [10] Pileum est ex bysso rotundum, quasi sphæra media, caput tegens Sacerdotale, & in occipitio vitta constrictum. Hoc Græci, & nostri Tiaram, vel [11] Galeriam vocant.

5 Mahil, quod est tunica talaris, tota hyacinthina, habens ad pedes LXXII. tintinabula, totidèmque intermixta, ac dependentia punica mala.

6 Ephod, quod Latinè interpretatur [12] superindumentum. Erat enim pallium superhumerale, ex quatuor coloribus, & auro contextum, habens in utroque humero lapides duos smaragdinos, auro conclusos, in quibus sculpta erant nomina Patriarcharum.

7 [13] Logion, quod Latinè dicitur Rationale, pannus duplex, auro, & quatuor textus coloribus, habens magnitudinem palmi per quadrum, cui intexti erant XII. pretiosissimi lapides. Hic pannus superhumerali contra pectus Pontificis annectebatur.

8 [14] Petalum, aurea lamina in fronte Pontificis, quæ nomen Dei Tetragrammaton Hebraicis litteris habebat scriptum.

(1) Cantherium. *Gloss.* Cantherius *καβάλλης μηχανικὸς.*
(2) Galla.----*A plerisque libris abest Fuerit fortasse terebra Gallica, qua bibrequi dicitur.*
(3) Guvia.----*Retinet idem nomen hodie apud nos.*
(4) Cap. XX. Minervam quand. *Al.* quidam.
(5) Hanc primam lanif. *Serv. Æn.* 7. Bellatrix non ill. c. c. u. Minervæ; & armorum (*inquit*) dea est, & lanificii.
(6) Olivæ quoque. *Virg. Georg.* 1. Oleæque Minerva inventrix.
(7) Non n. Minerva istar.--universa. *e Serv. eclog.* 2.
(8) Cap. XXI. Octo. *Totum hoc caput sumptum e Hieronymi Ep. ad Fabiolam* 128. *de Veste Sacerdotali. Octo quidem vestimenta Sacerdotalia numerantur bis in Exodo: at in Levit. septem (omittuntur n. femoralia) cujus rei causam reddis Hieronym.*
(9) Poderis. *Hebraicè* כתנת *Chethoneth.*
(10) Pileum. *Heb.* מצנפת *Miznepheth.*
(11) Galeriam voc. *Hieron. Galerum.*
(12) אפד *Superindumentum, erat enim; absunt hac ab Ovet. Colleg. Gotthico.*
(13) Logion. *Heb.* חשן *Chosen.*
(14) Petalum. *Heb.* ציץ זהב *Ziz zaab.*

9 [1] Badim, sivè fœminalia, id est, brachæ lineæ usque ad genua pertingentes, quibus verecunda Sacerdotis velabantur.

CAPUT XXII.

De Nominibus Vestium cæterarum.

1 DIversitas vestimentorum, tegmen, tegumen, indumentum, vestimentum, & reliqua.

2 Tegmen dictum, eo quòd tegat membra: sicùt tegumen, tecta, quæ tegunt corpora.

3 Indumentum, quòd intùs ad corpus induitur, quasi intumentum.

4 Vestimentum verò est, quòd usque ad vestigium protenditur, quasi vestigimentum, ut est tunica talaris. Sed & hæc consuetudo sermonis Auctorum confundit.

5 Amictus.----

6 Discernitur autem vestitus à cultu, quoniam lautior intelligitur cultus. Item cultus ab habitu. Nàm habitus ad naturam pertinet, cultus ad homines.

7 Pleræque autem vestium, aut à tempore, quo maximè in usu sunt, appellantur, aut à locis, ubi vel primùm confectæ, vel maximè venditantur, aut à genere coloris, aut à nomine repertorum.

8 Vestis antiquissima hominum fuit [2] Perizoma, id est, succinctorium, quo tantùm genitalia conteguntur. Hoc primùm primi mortales è foliis arborum sibi fecerunt, quandò post prævaricationem erubescentes pudenda velarunt. Cujus usum quædam Barbaræ gentes, dùm sint nudæ usque hodiè tenent. [3] Hæc & campestria nuncupantur, pro eo quòd eisdem juvenes, qui nudi exercentur in campo, pudenda operiunt.

9 Tunica vestis antiquissima appellata, quia in motu incendentis sonum facit. Tonus enim sonus est. Primùm autem fuere pelliceæ tunicæ, quibus post offensam, & ejectionem de Paradiso, Adam & Eva induti sunt.

10 [4] Talaris tunica dicta, eo quòd ad talos usque descendat, & ad pedes defluat, [5] sicùt Pectoralis quia apud Antiquos brevis erat: ut tantùm pectus operiret, licèt nùnc profusior sit.

11 [6] Manicleata tunica, id est, manicata, eo quòd habeat manicas, [7] quàm χειριδώτον Græci vocant.

12 Dalmatica vestis primùm in Dalmatia Provincia Græciæ texta est, tunica [8] Sacerdotalis candida cum clavis ex purpura.

13 [9] Russata, quàm Græci phœniceam vocant, nos coccineam, [10] reperta à Lacedæmoniis ad celandum coloris similitudine sanguinem, quotiens quis in acie vulneraretur, nè contemplanti adversario animus augesceret. Hac sub Consulibus Romani usi sunt mi-

(1) Badim. בדים *Et magis proprio nomine* מכנסי *michnesi.*
(2) Cap. XXII. Perizoma, i. succinctorium. *Id quale fuerit vid. apud August. lib. 5. contra Julian.*
(3) Hæc & campest.--operiunt. *Verba sunt August.* 14. *de Civit. cap.* 17. *Horatius* Penula solstitio, campestre nivalibus auris.
(4) Talaris tunic. *è Hieron. ad Ezech. cap. 9.*
(5) Sicùt pectoralis. *Gracè* ἰξωμὶς, *quod (ut ait Agell. lib. 12.) substricta, & brevis esset, ac citra humerum desineret.*
(6) Manicleata. *S. o. l. Rabanus* Manucleata. *Ego* manuleata *lego, sic enim dicitur apud Plaut. in Pseud. & Sueton. in Caligul. Manicatis tunicis dixit Cicer. in 2. Catilin. Gloss.* Manulea χειρὶς.
(7) Quam Chirodoton. *Ità Agell. lib. 7. cap. 12. Quod* χειρίδας, *hoc est, manicas longas habeat. Easdem macrocheras vestes à Lampridio in Alexandro appellari puto.*
(8) Dalmatica tunica. *Eam Romanis in usu fuisse constat ex Lamprid. in Heliogabalo, quem ait dalmaticatum in publico post cœnam sæpè visum: Ut autem Diaconorum inter sacrificandum vestis esset, instituit Sylvester.*
(9) Russata. *Russus si Thylesio credimus, Latina quidèm vox, sed aratorum magis, quàm oratorum.*
(10) Repertam à Laced. *Ità Philostrat. in Epistolis.*

milites, undè etiam Russati vocabantur. [1] Solebant etiam pridiè, quam dimicandum esset, ante principia proponi, quasi admonitio, & indicium futuræ pugnæ.

14 Laculata est, quæ lacus quadratos quosdam cum pictura habet intextos, aut additos acu.

15 [2] Hyacinthina vestis est, aërio colore resplendens.

16 [3] Molochinia, quæ malvarum stamine conficitur, quàm alii molocinam, alii malvellam vocant.

17 Bombycina est à bombice vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quorum textura bombycinum dicitur, conficiturque in Insula Coo.

18 Apocalama.----

19 Serica à serico dicta, vel quòd eam Seres primi miserunt.

20 Holoserica, tota serica, ὅλον enim totum.

21 Tramoserica stamine lineo, trama ex serico.

22 [4] Holoporphyra tota ex purpura.

23 [5] Byssina candida confecta ex quodam genere lini grossioris. Sunt & qui genus quoddam lini byssum esse existiment.

24 Fibrina tramam de fibri lana habens.

25 Aprina.----

26 Masticina.----

27 [6] Mena.----

28 Linea, quæ ex solo lino fit.

29 Linostema vestis est ex lana, linoque contexta. Et dicta linostema, quia in stamine linum, in trama lanam habet.

30 [7] Recta dicitur vestis, quam sursum versum, stantesque texunt.

31 [8] Segmentata zonis quibusdam, & quasi præcisamentis ornata. Nàm & particulas cuicumque materiæ abscissas præsegmina vocant.

32 [9] Levidensis, quòd raro filo sit, levitèrque densata.

33 Pavitensis contraria Levidensi dicta, quòd gravitèr pressa, atque calcata sit.

34 [10] Citrosa, quasi concrispa ad similitudinem citri. [11] Nævius:-- Pulchramque ex auro, vestemque citrosam.

35 [12] Velensis tunica est, quæ affertur ex Insulis.

36 [13] Exotica vestis est, peregrina de foris veniens, ut in Hispaniam à Græcis.

37 [14] Polymina, multicoloris. Polymitus enim textus multorum colorum est.

38 Acupicta vestis, acu textilis, vel acu ornata. [15] Eadem & Phrygia. Hujus enim artis periti Phrygii omnes dicuntur: sivè quia in Phrygia inventa

(1) Solebant n. prid. *Plutarch. in Fabio, Bruto, & Pompejo.*
(2) Hyacinthina vest. aer. col. *Hieron. ad Fabiol.* Hyacinthus aeri tribuitur propter coloris similitudinem.
(3) Molochinia, quæ malv. stamin. *Melius credo, Nonius*: Molochinum à Græco, color est flori similis malvæ.
(4) Holoporphyr. *Primum trabeæ genus ex tribus, de quibus Serv. Æn.* 7. Ipsi Quirinali trab.
(5) Byssina ex quodam genere lini. *Al.* ligni. *Malè quamvis non desit, qui eam lectionem veram esse contendat, ex verbis Philostrati lib. 2. de Vit. Apol.* Byssum autem ex arbore nasci ferunt, quæ altitudine Populos æquet, foliis autem salici similis est: *Nàm idcircò verùm est è ligno grossiori vestes conficì? Rursus de Bysso infrà cap.* 27.
(6) Mena.----Masticina.----*Vid. inf. cap.* 28.
(7) Recta. *Ex Festo in* Recta, & Regillis.
(8) Segmentata. *Vid. Serv. Æn.* 1. *ad v.* Colloq. monile.
(9) Levidensis. *Nihil moror varias aliorum apud Cicer. Ep.* 12. *lib.*9. *sivè scripturas, sivè conjecturas.*
(10) Citrosa. *Festus*: Citrosa vestis à similitudine citri.
(11) Nævius pulchramque ex a. v. q. c. *Vid. Macrob. Saturn.* 3. *cap.* 19.
(12) Velensis. *Al.* Velenensis. *Quid si* Melensis *à Melo una ex Cycladibus? aut Melitensis cujus meminit Cicer. lib.* 2. *in Verr.* Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ plurimam vestem, Melitensem plurimam, stragulam, &c.
(13) Exotica. *Nonius*: Exoticum adventitium Plaut. Mostell. Non omnes possunt olere unguenta exotica.
(14) Polymita multicol. *Plin.* Plurimis verò liciis texere, quæ polymina appellant Alexandria instituit.
(15) Eadem & Phryg. *è Serv. Æn.* 3. *vel Plin. lib.* 8. *cap.* 48.

ta est. Undè & Artifices, qui id faciunt, Phrygiones dicuntur. Virgilius: Phrygiam Ascanio chlamydem.

39 [1] Trilicis à tribus liciis, quia est simplex, & bilex. [2]

40 [3] Ralla, quæ vulgò rasilis dicitur.

41 [4] Interpola vestis, illa vocatur, quæ dum sit vetus ad novam speciem recuratur.

42 [5] Pannutia nuncupata, quòd sit diversis pannis obsita.

43 [6] Colobium dictum, quia longum est, & sine manicis. Antiqui enim magis hoc utebantur.

44 [7] Lebitonarium est colobium sine manicis, quali Monachi Ægyptii utuntur.

45 [8] Lumbare vocatur, quòd lumbis religetur, vel quòd lumbis hæreat. Hoc in Ægyptio & in Syria non tantùm fœminæ, sed & viri utuntur. Undè & Jeremias trans Euphratem tulit lumbare suum, ibique illud in foramine petræ abscondit, & posteà scissum reperit. Hoc à quibusdam & Renale dicitur, quia renibus alligatur.

46 [9] Limus est vestis, quæ ab umbilico usque ad pedes producitur. Hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est, flexuosam. Undè & nomen accepit. Nàm limum obliquum dicimus.

47 Licinium vocatum, quòd textura ejus ligata sit in totum, quasi diceret liginum, c. pro g. littera commutata.

48 [10] Armelausa vulgò vocata, quòd antè & retrò divisa, atque aperta est, in armos tantùm clausa, quasi armiclausa, c. littera ablata.

49 Camisas vocamus, quòd in his dormimus in camis, id est, in stratis nostris.

50 Femoralia appellata, eo quòd femora tegant. Ipsa & brachæ, quòd sint breves, & verecunda corporis iis velentur.

51 [11] Tubrucos vocatos (dicunt) quòd tibias, brachasque tegant.

52 [12] Tubraci, quòd à brachis ad tibias usque perveniant.

CAPUT XXIII.

De Proprio quarumdam Gentium habitu.

1 Quibusdam autem nationibus sua cuique propria vestis est, [13] ut Parthis Sarabara, [14] Gallis Lenæ, [15] Germanis Rhenones. Hispanis Stringes. Sardis Mastrucæ.

2 Sarabara sunt fluxa, ac sinuosa vestimenta, de quibus legitur in Daniele: Et Sarabara eorum non sunt immutata. Et Publius: Ut quid ergo in ventre tuo Parthi Sarabara suspenderunt? Apud quosdam autem Saraba-

(1) Trilicis. *S. o. l.* Trilex, *aut* Trilix *malim. Sed frequens in hoc opere hujusmodi obliquus pro recto, ut calcis pro calx.*
(2) Et bilex. *Virgil. Æn.* 12. Rumpitque infixa bilicem loricam. *Gloss.* Bilex *δίπλυκτον δίμιτον.*
(3) Ralla, qua vulgò rasil. *At Nonius:* Ralla vestis, dicta à raritate. Plaut. Epid. Tunicam rallam, tunicam spissam.
(4) Interpola. *Martianus cap. 45 D. de Contrah. empt.* Labeo libro posteriorum scribit: Si vestimenta interpola quis pro novis emerit, Trebatio placere; ita emptori præstandum, quod interest, si ignorans interpola emerit.
(5) Pannutia. *Sic anum Baucidem Persius pannutiam dixit.*
(6) Colobium--utebantur. *e Serv. Æn.* 9. Et tunicæ manic. e. h. r. m. *Vid. Annot. in Cassian.*
(7) Lebitonarium. *Hieron. in Præfat. ad Regul. S. Pachomii:* Nihil habent (Monachi) in cellulis, præter psiathium, & duo lebitonaria, quod Ægyptiis Monachis genus est vestimenti sine manicis. *Suid.* λεβητονάριον, χιτὼν μοναχικός.
(8) Lumbare. *Vid. Hieron. ad Jerem. cap.* 13. *& in Proœm. comm. in Ose.*
(9) Limus est vestis. *e Serv. Æn.* 12. Velati lino (al. limo) & verb. t. c.
(10) Armelausa. *Utitur hac voce Paulinus.*
(11) Tubrucos. *Al. Tubricos. al. Tubraicos.*
(12) Tubraci--perveniant. *Absunt hæc à Valent. & omitti sine fraude poterant.*
(13) Cap. XXIII. Ut Parthis Sarabara. *Sic communis editio Græcorum. (quam sequi solet Isid.) Dan.* 3. καὶ τὰ σαράβαρα αὐτῶν οὐκ ἠλλοιώθη. *Aquila verò, Theodos. & Hieron. Saraballa, melius. Syriace enim* סרבל *Sarbal.*
(14) Gallis lenæ. *Ità Strab. lib. 4. de Helvetior. & Arvernor. vestitu.*
(15) Germanis Rhenones. *Cæsar. lib. 4. de Bell. Gall.*

bara quædam capitum tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite Magorum picta.

3 Lenæ, saga quadra, & mollia sunt. De quibus Plautus: Lena cooperta est textrina Gallia.

4 Rhenones sunt velamina humerorum, & pectoris usque ad umbilicum, atque intortis villis adeò hispida, ut imbres respuant, quos vulgò Reptos vocant, eò quòd longitudo villorum, quasi reptat. De quibus Sallustius: Germani intectum rhenonibus corpus tegunt. Dicti autem (1) Rhenones à Rheno Germaniæ flumine, ubi iis frequentèr utuntur.

5 (2) Mastruca, vestis Sarda ex pelliculis ferarum, de qua Cicero pro Scauro: Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca mutavit. Mastruca autem dicta, quasi monstruosa, eò quòd qui ea induuntur, quasi in ferarum habitum transformentur.

6 (3) Dinoscuntur & gentes ità habitu, sicùt & lingua discordes. Persæ (4) brachia, & crura linamentis, caput tiara tegunt. Eminent apicibus fastigiatis Alani: (5) horrent & malè tecti cum latratoribus linguis Scotti: sagati sunt Alemanni; linteati Indi: gemmati Persæ: sericati Seres: pharetrati Armenii.

7 Nonnullæ etiam gentes non solùm in vestibus, sed & in corpore (6) aliqua sibi propria, quasi insignia vindicant, ut videmus cirros Germanorum: granos, & cinnabar Gothorum: stigmata Britonum. Circumcidunt Judæi præputia: pertundunt Arabes aures: flavent capitibus intectis Getæ, nitent Albani albentibus crinibus. Mauros habet tetra nox corporum, Gallos candida cutis, sine equis inertes extant Alani, nèc abest genti Pictorum nomen à corpore, quòd minutis Opifex acus punctis, & expressus naviti graminis succus illudit, ut has ad sui specimen cicatrices ferat, pictis artubus maculosa nobilitas.

8 Habet & sexus institutam speciem habitus, ut (7) in viris tonsi capilli, in mulieribus redundantia crinium: quod maximè virginibus insigne est, quarum & ornatus ipse propriè sic est, ut concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcem ambitus crinium contegat.

CAPUT XXIV.

De Palliis Virorum.

1 Pallium est, quo ministrantium scapulæ conteguntur, ut dùm ministrant expediti discurrant. Plautus: Si quid facturus es, appende in humeris pallium, & pergat, quantum valet, tuorum pedum pernicitas. Dictum autem pallium à pellibus, quia priùs super indumenta pellicia Veteres utebantur, quasi pellea, sive à palla per derivationem.

Chla-

(1) Rhenones à Rheno G. f. *Alii ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, id est, ovib. Serv. Georg. 3.* Ut Sallustius dicit in historiis, vestes de pellibus Rhenones vocantur.

(2) Mastruca. Vestis Sarda. *Ità Tarrac. Simanc. Hispal. Mejorad. Plures tamen è Gotthicis.* Mastruga vestis Germanica: *qua lectio (nisi obstaret locus è Cicerone citatus) ferri poterat. Prudentius.* Tentavit Geticus nuper delere tyrannus. Italiam patrio veniens juratus ab Istro, Has arces æquare solo, tecta aurea flammis solvere, mastrucis proceres vestire togatos.

(3) Dinoscuntur gentes ità habit. & ling. *Respexisse videtur ad Virgilii verba:* Incedunt victæ longo ordine gentes. Quam variæ ling. habitu tàm vestis, & armis.

(4) Brach. & crur. linament. *Al.* liniamentis. *Usurpat eam vocem Plinius.*

(5) Horrent & male tecti. *Heteromalis tecti legit quidam lib. 1. Rer. German. id est, vestimentis altera parte villosis: rectè opinor.*

(6) Aliqua sibi propria q. insig. vend. *Tertull. libro de Veland. virg.* Debebant & ipsi aliqua sibi insignia defendere, aut pennas Garamantum, aut strobulos barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut cirros Germanorum, aut stigmata Britonum.

(7) In viris tonsi capilli. Vir si comam nutriat ignominia est illi. *1. ad Corinth.*

2 Chlamys est, quæ ex una parte induitur, neque consuitur, sed fibula infrænatur. Hinc & Græcè nomen accepit.

3 Toga dicta, quòd velamento sui corpus tegat, atque operiat. (1) Est autem pallium purum forma rotunda effusiore, & quasi inundante sinu, & sub dextro veniens supra humerum sinistrum ponitur, cujus similitudinem in operimentis simulacrorum, vel picturarum aspicimus, easque statuas togatas vocamus.

4 Toga autem Romani in pace utebantur: belli autem tempore paludamentis. (2) Mensura togæ justa, si sex ulnas habeat.

5 (3) Toga palmata dicebatur, quam merebantur ii, qui reportabant de hostibus palmas. (4) Ipsa vocabatur & toga picta, eò quòd victorias cum palmis intextas haberet.

6 Toga candida, eademque cretata, in qua candidati, id est, Magistratum petentes ambiebant, addita creta, quo candidior, insigniorque esset. Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inscripsit.

7 (5) Cinctus Gabinus est, cùm ità imponitur toga, ut togæ lacinia, quæ postsecus rejicitur, atrahitur ad pectus, ità ut ex utroque latere ex humeris picturæ pendeant, ut Sacerdotes Gentilium faciebant, (6) aut cingebantur Prætores.

8 (7) Trabea erat togæ species ex purpura, & cocco, qua operti Romanorum Reges initio procedebant. (8) Hanc primùm Romulus adinvenisse perhibetur, ad discretionem Regii habitus. Trabea autem dicta, quòd in majori gloria hominem (9) transbearet, hoc est, ultrà & inposterùm ampliori dignitate honoris beatum faceret.

9 Paludamentum erat insigne pallium Imperatorum cocco, purpuraque, & auro distinctum. De quo Sallustius: Togam, inquit, paludamento mutavit. Erat enim pallium bellicum, dictum, ut quibusdam videtur, quòd eo indutus palàm faceret Imperator bellum futurum.

10 Circumtextum est, quòd Græcè κύκλας dicitur, de quo Virgilius: (10) Et circumtextum croceo velamen acantho. Circumtextum autem dictum, quia est rotundum pallium.

11 (11) Diplois, Græcum nomen, ab eo quòd sit duplex amictus. Horatius: Contra quem duplici panno patientia velat. (12) Est autem vestis militaris, cujus usus Gallicis primùm expeditionibus cœpit è præda hostili. De quo

(1) Cap. XXIV. Est autem pallium purum. *Toga pura dicebatur, qua sine purpura erat, purum pallium qui dixerit non video. Itaque τὸ* purum *delebat Chacon. Nàm pura vestimenta alio sensu dicuntur à Festo, & à Serv. in Fragmentis.*

(2) Mensura tog. just. si sex uln. *Horat. in Epod.* Videsne sacram metiente te viam cum bis ter ulnarum toga: Ut ora vertat huc & illuc, &c.

(3) Toga autem palm. *Serv. eclog.* 10. Sanguineis ebuli bacc. Palmata toga, qua utebantur illi, qui palmam merebantur.

(4) Ipsa vocatur & toga pict. *Vid. Fest. in* Picta.

(5) Cinctus Gabin. *Vid. Serv. Æn.* 7. Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino: *Quod autem* postsecus *dixit, sic in Gloss.* Postsecus *ὀπισθεν, & ἔμπροσθεν* antisecus.

(6) Aut cingebantur Prætores. *Consules voluit dicere.*

(7) Trabea erat tog. sp. &c. *Serv. Æn.* 7. Trabea toga est augurum de cocco, & purpura.

(8) Hanc primùm Romul. *Plinius lib.* 9. *cap.* 39. Purpuræ usum Romæ sempèr fuisse video, sed Romulo in trabea.

(9) Transbearet. *Ità Goth. cc. alii* transveheret.

(10) Et circumtextum. *Servius.* Velamen (*circumtextum intellige*) cycladem significat. *Non ut velamen appositio sit τοῦ circumtextum (quod putavit quidam) sed ut velamen sit circumtextum croceo acantho. Nàm circumtextum participium est: nihilo minus quàm pictum, cùm idem versus paullo-post apud Maronem nonnihil mutatus repetitur:* Pallamque & pictum croceo velamen acantho. *Quamvis etiam circumtextum substantivè, vel vestis genus sit, vel potiùs vestimenti pars. Varro lib.* 4. Amictus est dictum amjectum, id est, circumjectum, à quo etiam quod vestes se involvunt, circumjectum appellant, & quod amictui habent purpuram circum, vocant circumtextum.

(11) Diplois. *Serv. Æn.* 5. Hæc fatus duplicem e. h. r. a. id est, abollam, quæ duplex est, sicùt chlamys, Hor. contra quem duplici panno sapientia velat.

(12) Est autem vestis militaris. *Perverse hac diploidi in omnibus libris tribui, quis non videat?*

quo vox illa Senatus: (1) Togis depositis, Quirites, (ite) ad saga.

12 Sagum autem, Gallicum nomen est, dictum autem sagum quadrum, eò quòd apud eos primùm quadratus, vel quadruplex esset.

13 (2) Pænula, est pallium cum fimbriis longis.

14 (3) Lacerna pallium fimbriatum, quo olìm soli milites utebantur. Undè & in distinguenda castrensi urbanaque turba hos togatos, illos lacernatos vocabant. (4) Indè autem lacernæ, quasi amputatis capitibus fimbriarum, neque ità laxis, ut sunt pænularum.

15 (5) Mantum Hispani vocant, quod manus tegat tantùm. Est enim breve amictum.

16 (6) Prætexta, puerile pallium est, quo usque ad sedecim annos pueri nobiles sub disciplinæ cultu utebantur. Undè & prætextati pueri appellati sunt. Dicta autem prætexta, quia prætexebatur ei latior purpura.

17 Casula, est vestis cucullata, dicta per diminutionem à casa, quod totum hominem tegat, quasi minor casa. Undè & cuculla, quasi minor cella: sic & Græci (7) Planetas dictos volunt, quia oris errantibus evagantur. Undè & stellæ planetæ, id est, vagæ, eo quod vago sui errore, motuque discurrunt.

18 Birrus à Græco vocabulum trahit: illi enim birrum bibrum dicunt.

19 Melotes, quæ etiam pera vocatur, pellis est caprina, à collo pendens, præcincta usque ad lumbos. Est autem habitus propriè necessarius ad operis exercitium. Fiebat autem priùs, ut quidam æstimant, de (8) pelliculis melonum. Undè & melotæ vocatæ sunt.

20 Fimbriæ vocatæ.----

21 Oræ vestimentorum, hoc est, fines ex Græco vocabulum trahentes. Græci enim terminum ὅρον vocant.

CAPUT XXV.

De Palliis Fœminarum.

1 Regillum, (9) est prælautum Reginarum amiculum, undè & appellatum. (10) Peplum matronale pallium ex purpura signatum: cujus fimbriæ aurei staminis summitate resplendent.

2 (11) Palla est quadrum pallium muliebris vestis deductum usque ad vestigia, affixis in ordinem gemmis. (12) Et palla dicta, ἀπὸ τοῦ πάλλειν, id est,

(1) Togis depositis, Quirites, ad saga. *Additur in quibusdam* iverunt: *in aliis, vel* fuerunt, *vel* fugerunt, *vel* conversi fuerunt. *Nempe adulterina omnia. Ergo solemnia verba illa fuere in tumultu*: Togis depositis, Quirites, ad saga. *Vel etiam* Togis depositis, Quirites, ite ad saga: *Quod potiùs reor. Nam illud* ite *quod post*: Quirites *sequebatur à librariis eamdem syllabam (ut fit) non repetentibus, omissum: frequens apud Ciceronem ire, & redire ad saga. Itemque saga sumere, & togas deponere. Vid. Philipp. 5. 6. 8. & 14.*

(2) Pænula est pallium cum fimb. long. *Satis id confirmant Ciceron. verba in Miloniana*: Quid minus promptum ad pugnam, cùm pænula irretitus, rheda impeditus, uxore pene constrictus esset? *Quin & pænula quoque ipsa stricta, & angusta fuit, & Grammaticorum, & Rhetorum. Tacit. de Causis corrupt. eloq.* Quantum humilitatis putamus eloquentiæ attulisse pænulas istas, quibus astricti, & velut inclusi cum judicibus fabulamur?

(3) Lacerna--quo olìm soli milit. *Propert.* Texitur hæc castris quarta lacerna tuis.

(4) Inde autem lacernæ, quasi amput. cap. *Fest. in* lacerare: lacerna quod minor capitio sit.

(5) Mantum Hispan. *Pollux*: *μαντύη, ἱμάτιόν τι τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ ὅμοιον. Ergò fusiorem agnovit hanc vestem Pollux, quam Isidorus, si notationem recipimus.*

(6) Prætexta puerile pall. *Rectè, sed fuit etiam prætexta magistratuum. Vid. Fest. & Bayf.*

(7) Planeta--birrus--Melotes. *Vid. Annot. in Cassian. quod autem in omnibus libris legitur* birrum bibrum dicunt *mendum puto. Nàm βίρρον apud Suidam dicitur, & in Gloss. βίρρος* birrus.

(8) De pelliculis melonum. *Immò μηλων, id est, ovium, quamvis melonis animalis suprà meminerit lib. 12. cap. 1.*

(9) Cap. XXV. Regillum. *Vid. Fest. & Non.*

(10) Peplum. *Serv. Æn. 1.* Peplum propriè est palla picta fœminea Minervæ consecrata. Hodiè tamen abutuntur hoc nomine.

(11) Palla est quadrum pall. *Fortassè é Tertulliano, qui quadrangulum describit pallium. Nisi aliena hæc esse dicamus. Nàm Servius é quo sunt reliqua, Æn. 11.* Palla (*inquit*) propriè est muliebris vestis deducta usque ad vestigia: *Tibull.* Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

(12) Et palla dicta ἀπὸ τοῦ πάλλειν. *Idem Æn. 1.* Ferre jubet pallam s. a. q. r. significat tunicæ pallium, quod secundum Varronem palla dicta est ab irrugatione, & mobilitate, quæ ex circa finem hujusmodi vestium. *At idem Varro in libris de Ling. Latin.* palla (*inquit*) quod palam sit, quemadmodum intusium quod intùs.

est, à mobilitate, quæ est circa finem hujusmodi indumenti: sivè quòd rugis vibrantibus sinuata crispetur.

3 Stola, matronale operimentum, quod cooperto capite, & scapula à dextro latere in lævum humerum mittitur. Stola autem Græcè vocatur, quòd supermittatur.

4 [1] Eadem & Ricinium Latino nomine appellatum, eò quòd dimidia ejus pars retrò ejicitur, quod vulgò Mavortem dicunt. Vocatum autem dicunt Mavortem, quasi Martem. Signum enim maritalis dignitatis, & potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est, indè & super caput mulieris est.

5 Amiculum, est meretricum pallium lineum. Hoc apud Veteres Matronæ in adulterio deprehensæ induebantur, ut in tali amiculo potiùs, quàm in stola polluerent pudicitiam. Erat enim [2] hoc apud Veteres signum meretriciæ vestis, nùnc in Hispania honestatis.

6 [3] Theristrum, palliolum muliebre, dictum, quòd ἐν θέρει, id est, in æstu, & caumate corpora mulierum protegat, quo usque hodiè Arabiæ, & Mesopotamiæ mulieres velantur, quibus in æstu tutissimo teguntur umbraculo. De quo in Isaia.

7 [4] Anaboladium amictorium lineum fœminarum, quo humeri operiuntur, quod Græci, & Latini sindonem vocant.

CAPUT XXVI.

De Stratu, & reliquis quæ in usu habentur.

1 Stragulum [5] vestis est discolor, quòd manu Artificis diversa varietate distinguitur. Dictum autem, quod in stratu, & in amictu aptum sit. De quo Salomon: *Stragulatam vestem fecit sibi.*

2 [6] Ludices à ludis, id est, theatris vocatas quidam existimant. Cùm enim egrediebantur de ludi prostibulo juvenes horum velamento tegebant caput, & faciem, quia solet erubescere, qui lupanar intraverit.

3 [7] Galnapes.---

4 [8] Fulcra sunt ornamenta lectorum, dicta quòd in iis fulcimur, id est, sustinemur, vel quòd toros fulciat, sivè caput, quæ Reclinatoria vulgus appellat.

5 Cervicalia autem, eò quòd ponantur sub cervice, vel cubito.

6 Pulvillus dictus à pulvinari, qui est divitum lectus.

7 [9] Culcitræ vocatæ, quòd calcentur, id est, farciantur pluma, sivè tomento, quo molliores, calidioresque sint.

8 Tapeta dicta, quòd pedibus primùm sternerentur, quasi tapedia.

9 [10] Sipla, tapeta ex una parte villosa, quasi simpla.

Am-

(1) Eadem & Ricinium. *Serv. Æn. 1. ad illud.* Gentemque tog. Ricinius dicitur ab eo quod post tergum rejicitur, quod vulgò Mavorte dicitur, *de Mavorte Vid. Non. in* Ricinio. *Isidor. 2. Offic. & Annot. in Cassian.*

(2) Hoc apud Veter. *Apud Romanos toga meretricum, & deprehensarum vestis fuit, vid. Horat. interp. 1. sermon. satyr. 2. de Amiculo ampliùs quærendum.*

(3) Theristrum. *Totus locus ex Hieronym. Is. cap. 3. Qui mutilus est in Gotthicis.*

(4) Anaboladium. *Ex eodem, Ambros. quoquè libro de Bened. Patriarch. cap. 4. Id quod Gen. 49. apud lxx. est* περιβολὴ anaboladium *legit*, & sanguinem uvæ anaboladium suum.

(5) Cap. XXVI. Stragulam vest. *Sic Gotthici omnes non* stragulatam.

(6) Ludices. *Lodices apud Martial. in Apophoret. vid. sup. lib. 18. cap. 42. de Prostibulis theatri.*

(7) Galnapis.-- *Isidorus in Regul. cap. de Stratu Monach.* Monachi stratus erit storia, & storagulum, pelles delanatæ, galnapis quoquè, & facistergium, geminusque ad caput pulvillus. *Videndum etiam, num Varronis* gaunacuma: *sivè (ut alii volunt)* gaunace, *huc pertineat. Nàm* γαυνάκην *in* γαλνάπην *abiisse, non admodum mirer. Sunt autem* γαυνάκαι *(ut ait Hesychius)* στρώματα, ἢ περιβολαῖα ἑτερόμαλλα.

(8) Fulcra sunt. Fulcra, spondæ lectorum, quibus fulcimur, ait *Serv. Æn. 6.*

(9) Culcitæ.-- quod calcentur. *Ità Varr. lib. 4.*

(10) Sipla tapeta. *S. o. l. atque ut ità legamus, suadet notatio,* quasi simpla: *Sed psila malìm, & quia amphitapis psi-ls*

10 Amphitapa, ex utraque parte villosa tapeta. Lucilius: Siplæ, atque amphitapæ villis ingentibus molles.

11 [1] Mantelia nunc pro operiendis mensis sunt, quæ ut nomen ipsum indicat: olìm tergendis manibus præbebantur.

12 [2] Mappæ convivii, & epularum appositarum sunt, quasi manupæ, atque ob id nominatæ, cujus diminutivum mapella est.

13 Toralia longæ, perpetuæque mappæ, à toro dictæ.

14 [3] Sabanum Græcum est.

15 Facitergium, & manitergium à tergendo faciem, vel manus vocatur.

16 Vela dicta, quòd objectu suo interiora domorum velent.

17 [4] Aulæa, vela picta, & grandia, quæ [5] ideò aulæa dicta sunt, quòd primùm in aula Attali Regis Asiæ, cui successit Populus Romanus, inventa sunt.

18 [6] Cortinæ sunt aulæa, id est, vela de pellibus, qualia in Exodo leguntur, à quibus tabernaculum extrinsecùs tegebatur. Dictæ autem cortinæ à coriis, eò quòd priùs ex pellibus fuissent factæ. Undè & in eodem tabernaculo legis jubetur, cortinas fieri ex pellibus arietum rubris, & ex pellibus hyacinthinis.

19 [7] Cilicia Arabes nuncupant, velamenta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

CAPUT XXVII.

De Lanis.

1 Lana à laniendo, id est, vellendo dicta. Hìnc & vellus dictum, quòd priùs lanæ vellerentur, non tonderentur.

2 Linum ex terra oritur, deflexumque nomen ejus à Græco. [8] Nàm linum Græci λιναριον dicunt, sivè quòd sit molle, & lene.

3 Stuppa verò cannabi est sivè lini. [9] Hæc secundum antiquam orthographiam stippa dicitur, quòd ex ea rimæ navium stippentur.

4 [10] Undè & stippatores dicuntur, [11] qui in navibus eam componunt.

5 [12] Tomentum appellatum, quòd aut in filo, aut in tela tumeat, nec subtilitatem habeat.

6 Cannabum à similitudine cannæ vocatum, sivè à Græca etymologia. Nàm illi cannabum κάναβιν vocant.

7 [13] Byssum, genus est quoddam li-

la opponuntur, & quia apud Non. Lucilii versus ità legitur. Psilæ, atque amphitapæ villis ingentibus molles. *Nisi si quis sibi persuadeat Lucilium quoquè permutasse litteras, dum Romanis auribus tantisper servit, quod nihil necesse est.*

(1) Mantelia—olìm terg. man. *Serv. Georg.* 4. *Mantelia quibus manus terguntur Varro*: Mantelium, quasi manuterium. *Festus* Mantelia, quòd manu tractentur.

(2) Mappæ quasi manuppæ. *Sic Gotthici libri unus ex aliis* manupiæ, *Rabanus*, manubiæ. *Quam scripturam doctissimi quidam viri ità amplectebantur, ut quovis pignore veram esse contenderent. Respexisse enim in notatione Isidorum ad Sanctra manubias (sic enim ab eo appellari volunt) sordidas illas è conviviis prædas, quas ridet faceto carmine Martialis*: Dulci placenta sordidam lingit mappam. Illic & uvæ collocantur ollares, &c. *Mihi quidem ob. multa non fit verisimile. Atqui ipsis commentum placebat.*

(3) Sabanum. *Utitur hac voce sæpius Theodorus Priscianus Medicus, & Victor. lib.* 3. Ea sabana bajulabat, quibus cum dudum suscipiens de fonte texerat.

(4) Aulæa vela pict. *Serv. Æn.* 1. Cum venit aulæis—aulæis (*inquit*) velis pictis.

(5) Ideo—aulæa—inventa sunt. *Ex eod. Georg.* 3. Purpurea int. t. aulæa. B.

(6) Cortinæ, sunt aulæa de pellibus. *Mirum discessisse à Servio qui Æn.* 3. Cortina (*inquit*) locus undè oraculum exit, vel quia Apollinis tripus corio Pythonis textus est, vel quia ibi sunt certa responsa, quasi certina; vel quod est verius quia ibi cor vatis tenetur. *Additque lib.* 6. aut certè secundum Græcam etymologiam ὅτι τὴν κόρην τηρεῖ, *&c. Sed illa ex alio genere.*

(7) Cilicia. *Solin. cap.* 46. Ipsa autem tentoria cilicia sunt: ità nuncupant velamenta de caprarum pilis texta.

(8) Cap. XXVII. Græci linarion. *Immò λίνον potiùs; λινάρια retia in Pamphilia Eustach. ed. f.*

(9) Hæc secundum antiq. orthog. *è Serv. Æn.* 5.

(10) Unde stippatores—componunt. *Ex eod. Æn.* 3. Stippantque carinis.

(11) Qui in navibus. *Al.* vallibus, *f.* navalibus.

(12) Tomentum. *Al. Tumentum.*

(13) Byssum—papatem vocant. *Absunt hæc à Gotthico Toletan.*

lini nimium candidi, & mollissimi,[1] quod Græci papatem vocant.

8 [2] Fibrinum lana est animalium, quæ fibros vocant, ipsos & castores existimant, quos dum veneratores sequuntur, ipsi sibi testiculos adimunt.

9 [3] Aranea vocata, eò quòd aëris infusione in frondibus nutriatur.

10 [4] Sericum dictum, quia id Seres primi miserunt. Vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus hæc circum arbores fila ducuntur. Vermes autem ipsi Græcè βόμβυκες nominantur.

11 [5] Placium est estupa, & quasi [6] crassedo serici, & est Græcum nomen.

CAPUT XXVIII.

De Coloribus Vestium.

1 Tinctura vocata, quia tingitur, & in aliam fucatam speciem nitoris gratia coloratur. [7] κόκκον Græci, nos rubrum, seu vermiculum dicimus. Est enim vermiculus ex sylvestribus frondibus.

2 [8] Conchylium dictum, eo quod ex conchulis marinis color ejus colligitur. Idèm & ostrum vocatur.

3 Ostrum, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis quidem in locis, sed optimum in Insula Cypro gignitur, sivè in iis quos propius Solis cursus illuminat.

4 Conchylia autem sunt maris, quæ circumcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt. His collectis color purpureus temperatur: Et ostrum exindè appellatum dicunt, quòd ex testæ humore elicitur.

5 [9] Purpura apud Latinos à puritate lucis vocata. Apud Græcos autem πορφύρα dicitur cum aspiratione: apud nos purpura sine aspiratione.

6 [10] Ferrugo est color purpuræ subnigræ, quæ fit in Hispania, ut,— ferrugine clarus Ibera. Dicta autem ferrugo, quòd omnis purpura prima tinctura hujusmodi coloris existat.

7 [11] Glaucus color est ferrugineus, subniger.

8 [12] Elbidum ab elbo colore vocatum. Elbum enim est medius color inter album, & nigrum, & elbum ab albo derivatum.

9 [13] Luteus color rubicundus, quod est croceus: nàm crocus lutei coloris est, ut croceo mutabit vellera luto.

10 [14] Menum, quòd sit colore nigro. Græci enim μέλαν nigrum dicunt.

11 Masticinum, quòd colorem masticis habeat.

12 Blatteum--Blavum-Mesticium.— Os-

(1) Quod Græci papatem. *Est n.* πάππος ἀκάνθης λωκὸν ἐξάνθημα, *ut ait Eustach. Festus quoquè.* Pappi, carduorum flores.

(2) Fibrinum. *Sup. cap.* 22.

(3) Aranea. *Sup. lib.* 12. *cap.* 5.

(4) Sericum. *e Serv. Georg.* 2. *ad v.* Velleraque ut folliis d. t. Seres.

(5) Placium. *Vel plathium potiùs, ut sit* ἀπὸ τοῦ πλήθω, *quod est impleo, & stippo.*

(6) Et quasi crassedo. *Vulgò, seda cadarca.*

(7) Cap. XXVIII. Coccum Græci. *Frequentius apud* lxx. κόκκινον *quam* κόκκος: *ubi Hieronymus nùnc vermiculum reddit, nùnc coccum, vel coccinum relinquit.* φοινικοῦν *verò rubrum interpretari solet.*

(8) Conchylium—elicitur. *Ex Vitruv. lib.* 7. *cap.* 13.

(9) Purpura--à puritate luc. *Respexit fortassè ad Virgilii verba Æn.* 1. Lumenque juventæ Purpureum. *Nàm purpura* πορφύρα *quin sit, ne ipse quidem videtur ambigere.*

(10) Ferrugo est color—in Hispan. *Serv. Georg.* 1. Cum caput obscura nitidum ferrugine texit: Ferrugo est purpura nigrior Hispana, alibi, & ferrugine clarus Ibera, *ubi* Hispana *Gloss fuit vocis* Ibera. *Ipse n. Servius in loco à se ex Æn.* 9. *citato Hiberam ferruginem, non Hispanam, sed Ponticam intelligi vult. Fuerunt ergò Isidori ætate quadam (ut nùnc sunt omnia) Servii exemplaria corrupta.*

(11) Glaucus est color ferrug. *Sup. in equor. coloribus lib.* 12. *cap.* 1.

(12) Elbum. *Sup. lib.* 12. *cap.* 5.

(13) Luteus. *è Serv. eclog.* 4.

(14) Menum. *Al.* Melum. *Al.* melium, *fortè* melinum, *de quo alibi.*

13 Osticium, quia ex usto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta assiduis ignibus, undè & color ejusdem tincturæ flammeus est.

CAPUT XXIX.

De Instrumentis Vestium.

1 TEla [1] pro longitudine staminum dicta, cujus derivativum est telaria.

2 [2] Insubuli, quia infra, supra sunt, vel quia insubulantur.

3 Radii dicti, quia radendo fiunt.

4 Pectines, quòd pexa fila reddant, & imprimant.

5 Colus, quòd sit in longitudine, & rotunditate, quasi columna.

6 Fusus, quòd per ipsum fundatur, quòd netum est.

7 [3] Alibrum, quòd in eo librantur fila, id est, volvuntur.

8 Calathus, leve gestamen ex ligno, vel canna, aut ex junco factum in quo, vel pensa ponuntur, vel leguntur flores, [4] κᾶλον enim Græcè lignum est, à quo derivatus est calathus. [5] Nàm Latinè quasillum dicitur. Cicero in Philippicis: At verò hujus domi inter quasilla pendebatur aurum.

9 Pensum mulierum, à pendendo dictum, undè pensa & impensa.

10 Netum.----

11 Fila dicta, vel quia ex pilis animalium sunt, vel quia lanificium filis tenuibus constat in modum pilorum, id est, quasi filorum.

12 [6] Mataxa, quasi metaxa, à circuitu, scilicèt, filorum. Nàm meta circuitus dicitur, vel quòd transferatur.

13 [7] Gubellum, corruptè à globo dictum per diminutionem, quasi globellum.

14 [8] Panuliæ, (vel panuclæ) quòd ex eis panni texantur. Ipsæ enim discurrunt per telam.

15 Stamen dictum, quia rectum stat.

16 Trama, quòd via recta transmittatur per telam. Est enim filum intra stamen currens.

17 Licia sunt, quibus stamina ligantur, quasi ligia.

18 Ordiri.----

19 Texere.----

CAPUT XXX.

De Ornamentis.

1 HActenùs de veste, dehinc ad cæterum cultum veniamus.

2 Ornamenta dicta, quòd eorum cultu ora, vultusque decorentur. Primum ornamentum Corona insigne victoriæ, sivè regii honoris signum, quæ in capite Regum ponitur, ad significandum circumfusos in Orbe Populos, quibus accinctus, quasi caput suum coronatur. Hæc à Lucilio corolla, ab Homero ςεφάνη dicta est. [9] Hujus principium à Libero quodam

(1) Cap. XXIX. Tela pro longitudine, *ἀπὸ τῦ τηλόθεν, scilicèt.*

(2) Insula. *Gloss.* Insubula *ἀντίον, καὶ ἀντία, & alibi ἀντίον ἵνθα ὑφαίνουσιν αἱ γυναῖκες. Lucretius lib. 5.* Insilia, ac fusi, radii, scapique sonantes ubi *insubula quidam legunt, nèc syllabæ productionem curant. Hieronymus litiatorium vocat Paralip. lib. 1.*

(3) Alibrum q. i. e. librantur. *Gotthici liberantur, id est, solvuntur.*

(4) Calon enim Græci lign. *Ità Serv. non semel. Vid. Æn. 6. Initium. Et Festus:* Calones calcei ex ligno facti.

(5) Nàm Latinè quasill--aurum. *Verba sunt Serv. eclog. 4.*

(6) Mataxa. *Vulgo madexa. Gloss.* Mataxa *σωρὰ*, & Mataxa *ὠνία utitur ea voce Vitruvius lib. 7. cap. 3. & Martianus lib. 39. DD. de Pign. & Hypothec. Undè metaxarii apud Justin. lib. 8. C. eod. tit.*

(7) Gubellum. *Al.* Lubellum. *Al.* Jubellum. *Al.* Globiellum. *Hispanè* ovillo, *atque etiam apud quosdam* Jovillo.

(8) Panuliæ, vel panuclæ. *Absunt à Gotthicis duo posteriora verba. Vid. Eruditorum Virorum notas ad Varronis verba lib.* 4. Pannus Græcum, panuclum dictum à panno, & volvendo filo.

(9) Cap. XXX. Hujus principium à Libero. *Vid. Athen. lib. 15. cap. 5.*

Gentiles existimant, quòd is in potando mota vino capita vincire fasciolis instituerit, idcircò olìm linei, & lanei generis corona fuit: [1] sicùt erat in Sacerdotibus Gentilium.

3 [2] Nomen coronæ hac ex causa vocatum, quòd initio circum aras curreretur, atque ad imaginem circuitus, vel chori est formata, & nominata corona.

4 [3] Imperatores Romani, & Reges quidam gentium aureis coronis utuntur. Persæ tiaras gerunt: [4] sed Reges rectas, satrapæ incurvas. Reperta autem tiara à Semiramide Assyriorum Regina. Quod genus ornamenti exindè usque hodie gens ipsa retinet. [5] Athenienses autem cicadas aureas gerebant, partìm in verticem, nonnulli in fronte. Non enim eadem sunt insignia omnium regnorum. Gentilium Vates infula, apice, pileo, sivè galero utebantur.

5 [6] Infula est fasciola sacerdotalis capitis, alba in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ infulam vinciunt. Undè & vittæ sunt, quòd vinciant. Infula autem plerumque tortilis de albo, & cocco.

6 [7] Apex est pileum sutile, quo Sacerdotes Gentiles utebantur, appellatus ab apiendo, id est, à ligando. [8] Nàm virgula, quæ in pileo erat, connectebatur filo, quod fiebat ex lana hostiæ. [9] Galerum, pileum ex pelle cesæ hostiæ factum. Pileum autem dictum à pelle hostiæ, undè fiebant.

7 [10] Cydaris, & ipsa Sacerdotum erat, quæ à plerisque mitra vocatur.

CAPUT XXXI.

De Ornamentis capitis Fœminarum.

1 ORnamenta capitis Fœminarum: Diadema, nimbus, capitulum & mitra.

2 [11] Diadema est ornamentum capitis Matronarum ex auro, & gemmis contextum, quod in se circumactis extremitatibus retro astringitur, & exinde dictum Græcè, quòd præligetur.

3 Nimbus est fasciola transversa ex auro assuta in linteo, quod est in fronte fœminarum. Plautus: Quo magis eam aspicio, tam magis nimbata est. [12] Nàm & lumen quod circa Angelorum capita pingitur, nimbus vocatur: licèt & nimbus sit densitas nubis.

Ca-

(1) Sicùt erat in Sacerd. Gentilibus. *Ut in flaminibus. Nàm flamines dicti quasi filamines, ut ait Festus. Et in legatis. Livius lib.* 1. Legatus, ubi ad fines eorum venit, undè res repetuntur, capite velato. (filum lanæ velamen est) Audi Jupiter, &c: *Quod autem lineas etiam coronas ait fuisse ex Virgilii versu.* Velati lino & verbena tempora vincti. *Æn.* 12. *Invitis id Servio, Capro, & Hyginio facit, qui* limo *legi eo loco malunt.*

(2) Nomen coronæ. *Fest.* Corona, cum videatur à choro dici, caret tamen aspiratione.

(3) Imperatores Romani, & Reg. *Vid. Plin. Agell. & Tertull. de Coron. Milit.*

(4) Sed Reges rectas. *Xenoph. lib.* 8. *παιδ. ὁ κῦρος ἐφ' ἅρματος ὀρθὴν τὴν τιάραν. Et Hesych. τιάρα ἡ λεγομένη κυρβασία, ταύτῃ ᾗ οἱ πέρσαι βασιλεῖς μόνῃ ἐχρῶντο ὀρθῇ, οἱ δὲ στρατηγοὶ ὑποκεκλιμένῃ.*

(5) Athenienses cicadas. *Dicti propterea τεττιγοφόροι.*

(6) Infula. *è Serv. Æn.* 10. *vid. Fest.*

(7) Apex. *Ex Fest.*

(8) Nam virgul. *Serv. Æn.* 2. Fundere lumen apex.

(9) Galerum. *Idem Æn.* 7. Galerus, genus est pilei, quod Fronto genere neutro dicit hoc galerum. *Al.* galerium. *Al.* galearium. *Fest.* Galearia à galearum similitudine dicta.

(10) Cydaris. *Ex Hieronym. ad Zachar. cap.* 3. *& Ezech.* 12.

(11) Cap. XXXI. Diadema. *Citantura à Festo ex Catone hæc verba in Rusco:* Mulieres opertas auro, purpuraque ars * inhæret diadema, coronas aureas, &c. *Sed quia Hieronymus ad Ezech. cap.* 12. *Et alii diadema non Matronarum, sed regii capitis insigne esse dicunt; anadema hic legebat Vir doctissimus ex Lucretio lib.* 5. Fiunt anademata, mitræ. *Cujus Poëta perstudiosum fuisse Isidorum constat ex pluribus hujus operis locis.*

(12) Nàm & lumen quod circa Angelorum capit. *Servius Æn.* 10. Hæc ubi dicta d. c. s. p. a. Misit agens hyemem nimbo succincta p. a. Nimbo succincta; nubibus, (*inquit*) quia præmisit agens hyemem, quod nisi esset, splendorem acciperemus, qui est circa corpus Deorum.

4 [1] Capitulum est, quòd vulgò Capitulare dicunt. Idem & Cappa, vel quòd duos apices, ut cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentum est.

5 [2] Mitra est pileum Phrygium caput protegens, quale est ornamentum capitis devotarum. [3] Sed pileum virorum est, mitræ autem fœminarum.

6 Redimicula autem sunt, quibus mitra alligatur. Pileum autem, ut prædiximus, à pelle erat. Nàm mitra ex lana est.

7 [4] Ricula est mitra virginalis capitis.

8 Vittæ sunt, quæ crinibus innectuntur, quibus fluentes religantur capilli, & vittæ dictæ, quòd vinciant.

9 [5] Tænia autem est vittarum extremitas dependens diversorum colorum.

10 Itèm vitta est, qua corona vincitur: tænia verò extrema pars vittæ, quæ dependet coronæ.

11 [6] Retiolum est, quòd colligit comas, dictum ab eo quod retinet crines, ne effundantur.

12 [7] Discriminalia capitis mulierum sunt vocata, ex eo quòd caput auro discernant. [8] Nàm discriminare dividere dicitur.

14 [9] Antiæ sunt cincini dependentes prope auriculas, Græco vocabulo ab auribus.

15 [10] Acus sunt, quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxiùs fluant, & sparsi dissipentur capilli.

16 Inaures ab aurium foraminibus nuncupatæ, [11] quibus pretiosa grana lapidum dependent. [12] Harum usus in Græcia, puellæ utraque aure, [13] pueri tantùm dextra gerebant.

17 Torques sunt circuli aurei à collo ad pectus usque pendentes. Torques autem & bullæ à viris geruntur, à fœminis verò monilia, & catellæ. Dictæ autem torques, quòd sint tortæ: & bullæ, quod sint similes rotunditate bullis, quæ in aqua vento inflantur.

18 [14] Monile ornamentum ex gemmis est, quod solet ex fœminarum pendere collo, dictum à munere. [15] Hoc etiam & Serpentum dicitur, quia constat ex amphorulis quibusdam aureis, gemmisque variis in modum facturæ serpentis. [16] Nonnulli hoc & segmentum dicunt, ut Juvenalis: Segmenta, & longos habitus: licèt & segmentatas vestes dicamus ut ipse: & segmentatis dormisset parvula cunis.

(1) Capitulum. *Capital. lego. Varro libro* 4. Item texta fasciola, qua capillum in capite colligarent; dictum capital à capite, quod sacerdotulæ etiam nùnc in capite solent habere, *& Festus*: Capital, linteum quoddam, quo in sacrificiis utebantur.

(2) Mitra est pileum. *Serv. Æn.* 4. Mitra incurvum pileum, de quo pendebat, & baccarum tegmen.

(3) Sed pileum vir--fœm. *è Serv. Æn.* 9.

(4) Ricula est mitra Virg. cap. *Vid. Varr. Fest. Non.*

(5) Tænia vittarum extrem. *è Serv. Æn.* 7. Fit longæ tænia vittæ.

(6) Retiolum-retineat crines. *Reticulum dicit Varro lib.* 4.

(7) Discriminalia. *Discriminale dicit Hieronym. Isai. cap. 3. quod Varroni, & Nonio est discerniculum, id est, acus, quæ capillos à media fronte (ut ait Nonius) disseparat. Quod in glossariis discrimen dici existimo, est enim inter ornamenta*: discrimen *διάκριμα.*

(8) Nam discriminare dividere est. *Virgil. Æn.* 11. Et late discriminat agros.

(9) Antiæ sunt cincinni. *Festus*: Antiæ muliebres capilli demissi in frontem appellati ex Græco videntur, quod enim nos contra, illi *ἀντὶ* dicunt. *Cur ab aurib. ducat Isidorus, non video. Utitur hac voce Tertull. in lib. de Pall.*

(10) Acus dissipentur capilli. *Verba Hieronymi, Isai. cap.* 3.

(11) Quibus pretiosa grana lapidum dependent. *Sic Tertull. lib. de Cultu fœminar.* Ut ex illis ad ferrum nati corporis grana nescio, quæ penderent.

(12) Inaurium usus in Græcia. *Al.* Harum usus. *Utrumque (ut puto) è margine.*

(13) Pueri tantum dextra. *Tertull. in Pallio de Achile*: Aurem quoquè foratu effœminatus.

(14) Monile ornatum ex gemmis. *Ex Hieronymo Ezech.* 16.

(15) Hoc etiam Serpentum. *Sic Gotth. & Pollux lib. 6. ὄφεις Inter ornamenta fœminarum numerat. Al.* serpetum, *& Græci quoque ἑρπετὸν & Festus*: Serpula serpserit ait (*idem*) Messalla serpens irrepserit.

(16) Nonnulli hoc & segment. *è Serv. Æn.* 1. Colloque monile Baccat.

19 [1] Plerumque autem & per monile omnia ornamenta Matronarum significantur, quidquid illis munere datur.

20 [2] Muræna vulgò vocatur, quòd scilicèt auri metallo in virgulas lentescente quædam ordinis flexuoxi catena contexitur, in similitudinem murænæ serpentis, quæ ad collum ornandum aptatur. [3] Hæc interdùm auri, atque argenti texitur virgulis. Undè & dicitur in Canticis canticorum: Murænulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento.

21 Catellæ sunt catenulæ colli invicèm se comprehendentes in modum catenæ, undè & appellatæ.

22 [4] Dextras communes esse virorum, ac fœminarum, quia utriusque sexus dextræ sunt.

23 [5] Armillæ autem propriè virorum sunt, collatæ victoriæ causa militibus ob armorum virtutem. Undè & quondàm vulgò [6] Viriolæ dicebantur. Ab intellectu autem circuli armilla non discrepat, quia ipsa quoquè hoc ubi ponitur ambiendo constringit. Sed armilla latiùs extenditur, circulus rotundus fit.

24 [7] Fibulæ sunt, quibus pectus fœminarum ornatur, vel pallium tenetur à viris in humeris, seu cingulum in lumbis.

25 [8] Lunulæ sunt ornamenta mulierum, in similitudinem Lunæ bullulæ aureæ dependentes.

26 [9] Specula dicuntur, in quibus fœminæ vultus suos intuentur. Dictum autem speculum, vel quòd ex splendore reddatur, vel quòd ibi fœminæ intuentes considerent speciem sui vultus, & quidquid ornamenti deesse viderint, adjiciant.

27. Periscelides apud fœminas, crurum ornamenta, quibus gressus earum ornantur.

28 Olfactoriola vascula sunt muliebria, quibus odoramenta gestantur.

CAPUT XXXII.

De Annulis.

1 PRimus [10] Prometheus fertur circulum ferreum, incluso lapide, digito [11] circumdedisse.

2 [12] Qua consuetudine homines usi, annulos habere cœperunt. [13] Annuli autem per diminutionem dicti à circulis, & anis, qui sunt circa brachia, & circum crura. Undè & signa eorum per diminutionem sigilla. Nàm signa majora sunt, sigilla verò quasi minora signa.

3 Annulos primùm homines gestare cœperunt quarto à pollice digito, quòd eo vena quædam usque ad cor pertingat, quàm notandam, ornandam-

(1) Plerumque autem & per monile omn. ornam. è *Hieron. Isai.* 3.
(2) Muræna--contexitur. *Ex eod. Epist.* 15. *ad Marcell. de Laud. Asella.*
(3) Hæc interd.--virgulis. *Ex eod. Isai.* 3.
(4) Dextræ, communes. *Lego.* Dextralia, communia. *Quod enim* lxx. περιδέξια. *Hieronymus* dextralia *vertit, qua Ambrosius, itemque Jul. Capitolin. in Maximino* dextrocheria vocant.
(5) Armillæ autem prop. viror. *Vid.*
(6) Viriolæ diceb. *Leguntur in Pandectis sæpè viriolæ, & in Gloss.* viriolæ. ψέλλια. *Est autem viriola diminutivum à viria, qua voce utitur Ambrosius lib. de Abrah. Patriarch. cap.* 9. Has (*inquit*) in aures habebat, quæ non gravarent aures: has virias, quæ manum non materiali auro ornarent, sed spiritali actu levarent. *Et Tertull. de Pall.* Utique sicùt vestigia cæstuum viria occupavit.
(7) Fibulæ. *De his inf. cap.* 32.
(8) Lunulæ. *Ex Hieronym. Isai.* 3. *vox etiam Plauto nota.*
(9) Specula--Periscelides. *Ex eod.*
(10) Cap. XXXII. Primus Prometh. *Plin. in Proœmio lib.* 37. *sed idem lib.* 33. *cap.* 1. *Fabulosa hæc indicaverat.*
(11) Circumdedisse. *V.CC.* circumdasse.
(12) Qua consuetudine homines. *Ex Hygin. lib.* 2. *c. de Sagitt.*
(13) Annuli autem per dim. *Varr. lib.* 5. Tempus à bruma ad brumam dùm sol redit, vocatur annus, quod ut parvuli circuli annuli: sic magni circites dicebantur anni. Sunt autem circites (*ut ait Festus*) circuli ex ære facti.

damque aliquo insigni Veteres putaverunt.

4 [1] Apud Romanos annuli de publico dabantur, & non sine discrimine. [2] Nàm dignitate præcipuis viris gemmati dabantur, cæteris solidi. Annulum aureum neque servus, neque libertinus gestabat in publico, sed [3] annulo aureo liberi utebantur, libertini argenteo, servi ferreo, licèt & multi honestissimi annulo ferreo utebantur.

5 Apud Veteres ultra unum annulum uti infame habitum viro. Gracchus in Mænium: Considerate, Quirites, sinistram ejus, cujus auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem, ut mulier est ornatus. Crassus, qui apud Parthos periit, in senectute duos habuit annulos, causam præferens, quòd pecunia ei immensa crevisset. Multi etiam Romanorum pro gravitate annulum gestare in digito abstinuerunt. Fœminæ non usæ annulis, nisi quos virgini sponsus miserat, neque amplius quàm binos annulos aureos in digitis habere solebant. [4] At nùnc præ auro nullum fœminis læve est, atque immune membrum.

6 Inter genera annulorum sunt: Ungulus, Samothracius, Thynnius.

7 [5] Ungulus est gemmatus, vocatusque hoc nomine, quia sicùt ungula carni, ità gemma annuli auro accingitur.

8 [6] Samothracius aureus est quidèm, sed capitulo ferreo, à loco ità vocatus.

9 Thynnius purus est, primùm in Bithynia fabricatus, quam [7] olìm Thynnam vocabant. [8] Flaccus: Lugente mea vita, nèc Smaragdos, Berillosque mihi, Flacce, nèc nitentes percandida margarita quæro. Nèc quos Thynnica lima perpolivit annulos, neque Jaspios lapillos.

CAPUT XXXIII.

De Cingulis.

1 Cinctus [9] est lata zona, & minus lata semicinctium, & utrisque minima cingulum. Nàm à cinctu per diminutionem cingulum nominatur. Cinctu [10] autem juvenes in exercitatione campestri verecunda velabant, undè & campestres dicebatur.

2 [11] Baltheus cingulum militare est, dictus, propter quod ex eo signa dependent, ad demonstrandam legionis militaris summam, id est, sex millium sexcentorum, ex quo numero, & ipsi consistunt. [12] Undè & balthe-

(1) Apud Romanos annuli de publ. *Iis tantum, qui legati ad exteras gentes ituri essent, ait Plin. lib. 33. cap. 1.*
(2) Nàm dignitate præcip. *Hæc unde sint, quærendum.*
(3) Annulo aureo lib. uteb. arg. libert. servi ferreo. *Aureo tamen non (opinor) liberi omnes, nisi Senatores, aut equites neque ferreo servi soli, sed etiam milites.*
(4) At nùnc præ auro--læve est membrum. *Verba sunt Tertull. in Apologetico.*
(5) Ungulus est gemmat. *Plin.* Quanquam & de nomine ipso ambigi video Græci à digitis appellavere. Apud nos prisci ungulum vocabant.
(6) Samothracius aur. sed c. ferr. *Plinius*: Necnon & servitia jam ferrum auro cingunt, alia per sese mero auro decorant, cujus licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat.
(7) Quam olìm Thynnam vocabant. *Ità Acron. od. 3. lib. 3.*
(8) Flaccus lugente. *Versus Flacci, ut erant in Gotth. libris, in emendatos reliquimus, quos licebit, vel ex Alciato ità legere*: Lucentes mea vita, nec Smaragdos Berillos mihi--nec nitentes, nèc præcand. &c. *Vel integros potius minimo periculo, commodissimo sensu, Ant. Covarr. Auctore, ità*: Lugenti: Mea vita, nèc Smaragdos, Berillos mihi mitte nec nitentes. Non mi candida, &c. *Nàm post vocem mihi, omisisse librarios mitte propter similitudinem, quæ aliquanto etiam est major in Gotthicis characteribus, mihi sanè fit valde verisimile. Et τὸ Flacce alienum esse, quis non videat? Vetat autem sibi pretiosos lapides lugenti mitti, quod eorum (ut alter Flaccus ait) usus dolentem non queat delinire.*
(9) Cap. XXXIII. Cinctus est lata zona. *Varro*: Cinctus, & cingulum à cingendo, alterum viris, alterum mulieribus attributum.
(10) Cincto autem juvenes, &c. *Ead. sup. de Perizomate cap. 22.*
(11) Baltheus. *Varro*: Balteum quod cingulum è corio habebant bullatum, balteum dictum.
(12) Unde & baltheus--dependent. *è Serv. Æn. 5.*

theus dicitur non tantùm quod cingitur, sed etiam à quo arma dependent.

3 Zona, Græcum est, quam illi ζωνάριον, nos cingulum nuncupamus.

4 Strophium est cingulum aureum cum gemmis, de (1) quo ait Cinna: Strophio (2) lactentes cincta papillas. (3) Et Prudentius: Nomen hoc gemmæ strophio illigatum est.

5 (4) Limus est cinctus, quem publici habebant servi. Et dictus limus, quia transversas habet purpuras, id est, limas.

6 (5) Caltulum, cinguli genus à coacto loro dictum.

7 (6) Fibula, Græcum est, quam illi φιβλὴν dicunt, quòd ligat.

8 (7) Suffibulum, subligaculum.

9 (8) Redimiculum est, quod succinctorium, sivè brachile nuncupamus, quòd descendens per cervicem, & à lateribus colli divisum, utrarumque alarum sinus ambit, atque hìnc indè succingit, ut constringens latitudinem, vestes ad corpus contrahat, atque conjungendo componat. Hoc vulgò brachile, quasi brachiale dicunt, (9) quamvis nùnc non brachiorum, sed renum sit cingulum. Succinctorium autem vocatum, quod, ut dictum est, sub brachiis ductum alarum sinum ambit, atque hìnc indè succingit.

10 (10) Fascia est, qua tegitur pectus, & papillæ comprimuntur, atque crispante cingulo angustius pectus arctatur. Et dicta fascia, quòd in modum fasciculi corpus alligat. Hìnc & fasciolæ, quibus vulnera colligantur.

11 Vitta dicta, quòd ea pectus vincitur instar vitis ligantis.

12 (11) Limbus est, quem nos ornaturam dicimus.

13 Fasciola est, quæ ambit extremitatem vestium, aut ex filis, aut ex auro contexta, assutaque extrinsecùs in extrema parte vestimenti, vel chlamydis. De qua Virgilius: Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo.

CAPUT XXXIV.

De Calciamentis.

1 Sutores nuncupati sunt, quòd insertis filo porcorum setis suant, id est, consuant, quasi setores.

2 Caligarius verò, non à callo pedum, sed à calo, id est, ligno vocatus, sine quo consui calciamenta non possunt, (12) quas Græci καλόποδας dicunt. Fiebant autem priùs ex salice tantùm: hìnc & calciamenta dicta, quòd in calo, id est, in ligno fiant, vel quòd calcentur.

Cre-

(1) De quo ait Cinna. *S. o. l. id Hemistichium apud Catullum legimus in Nuptiis Pelei, sed fuisse illi commune cum Cinna, ut nunc nonnulla Maroni cum Catullo, & Lucretio, quid vetat? Itaque nihil muto.*

(2) Lactentes. *Al.* Luctantes.

(3) Et Prudentius, nomen hoc gemm. *περὶ ϛεφάνων hymn. 4. & Tertull. Strophium pro capitis ornamento posuit in extremo lib. de Coron. milit.* Quid caput strophiolo, aut dracontario damnas diademati destinatum.

(4) Limus. *Sup. cap. 22.*

(5) Caltulum. *Ità omnes Gotthici, præter unum Salmanticens. in quo* Catulum. *Neutrum rejicimus. Plautus in Epidic.* Intusiatam, patagiatam caltulam, ac crocotulam. *Quæ verba eadem citantur à Varr. lib. 4. At de catulo Festus:* Catulus genus quoddam vinculi, qui interdùm canis appellatur, *& Plautus:* Catulo ut accubes ferreo.

(6) Fibula Græcum. *Pro φλίβειν Æoles φλίβειν dicebant.*

(7) Suffibulum. Subligabulum. *Hæc separatim sine interpretatione legi malim, ut in quibusdam libris ponuntur: quàm ut alterum alterius sit glossa, quod fieri potuisse audent quidam suspicari ex verbis Varronis lib. 5.* Eo præter Virgines Vestales, & Sacerdotem publicum, introeat nemo. Is cum eat, suffibulum haud habeat scriptum id dicitur, ut à suffiendo, subligaculum. *Vid. Fest.*

(8) Redimiculum. *Totus locus expressus est ex Joann. Cassian. lib. de Instit. Monach. cap. 6.*

(9) Quamvis nùnc non brach. sed ren. *Gestant hodie has duplices resticulas laneas Monachi, qui S. Bernardi instituta sectantur.*

(10) Fascia est--arctatur. *Ex Hieron. Ep. 47. de Vitand. susp. contub.*

(11) Limbus. *è Serv. Æn. 4.*

(12) Cap. XXXIV. Quas Græci calopodion. *Al.* quos Græci calopodas. *Utrumque rectè. Latini formas. Horat.* Si scalpra, & formas non sutor. *Ubi Acron etiam formas Græco vocabulo καλόποδια interpretatur.*

3 [1] Crepidas Græci ante repertas usi sunt. Est autem genus singulari forma, & idem utrique aptum pedi, vel dextro, vel sinistro. Crepidæ autem dictæ, quòd cum sono stringantur, sivè à pedum crepitu in ambulando.

4 [2] Calceis Reges utebantur, & Cæsares.

Forma eorum.

5 Patritios Calceos Romulus reperit quatuor corrigiarum, assutaque luna. Iis soli Patritii utebantur. Luna autem in eis non sideris formam, sed notam centenarii numeri significabat, quòd initio Patritii Senatores centum fuerint.

6 [3] Ocreæ, tibialia calciamenta sunt, dicta quòd crura tegant.

7 [4] Cothurni sunt, quibus calciabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant, & alta, intonantique voce carmina cantaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarum, quo Heroes utebantur, sed tale est, ut dextro, & lævo conveniat pedi.

8 [5] Baxeæ calciamentum comœdorum erat, sicùt tragœdorum cothurni. Quos quidam etiam calones appellant, eo quòd ex salice fierent. Nàm Græci, ut diximus, lignum κᾶλον vocabant.

9 Talares calcei, socci sunt, qui indè nominati videntur, quòd ea figura sint, ut contingant talum: sicùt [6] subtolares, quòd sub talo sunt, quasi subtalares.

10 [7] Obstrigilli sunt, qui per plantas consuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur, ut constringantur, undè & nominantur.

11 Ossas puto ab osse primùm factas, & quamvis nùnc ex alio genere, tamen nomen pristinum retinent.

12 [8] Mullei similes sunt cothurnorum solo alto: superiore autem parte cum osseis, vel æneis malleolis, ad quos lora deligabantur. [9] Dicti autem sunt à colore rubro, qualis est mulli piscis.

13 [10] Soleæ sunt, quibus tantùm pedum plantæ teguntur, dictæ à solo pedum. Itèm [11] soleæ materiales ex materia corio intecta.

14 Socci, cujus diminutivum socelli, appellati indè, quòd saccum habeant, in quo pars plantæ injicitur.

15 Caliculæ.----

16 [12] Caligæ, vel à callo pedum dictæ, vel quia ligantur. Nàm socci non ligantur, sed tantùm intromittuntur.

Cer-

(1) Crepidas Græci. *Et vox ipsa Græca. Agell. lib.* 13. *cap.* 21. Omnia fermè id genus, quibus plantarum calces tantùm infime teguntur, cætera prope nuda, & teretibus habenis juncta sunt, soleas dixerunt, nonnumquam voce Græca crepidulas.

(2) Calceis Reges utebantur. *Deest fortassè auratis, vel gemmatis. Nàm hujusmodi Calceis, & Gotthorum Reges, & Imperatorum quosdam usos scimus. Plinius lib.* 37. *cap.* 2. *de Caligula:* Supèr omnia muliebria soccos induebat e margaritis. *Et Lamprid. de Heliogab.* Habuit in calceamentis gemmas, & quidem scalptas, quod risum omnibus movit, quasi possent scalpturæ nobilium artificum videri in gemmis, quæ pedibus adhærebant.

(3) Ocreæ quod crur. *Varro:* Ocrea quod opponebatur ob crus. *Longe aliter Festus ex Atejo Philologo. Ocrim montem confragosum à veteribus dictum, inde ocreas dictas, quod sint inæqualiter tuberatæ.*

(4) Cothurnus. *Est etiam cothurnus.* (*ut ait Serv. Æn.* 1.) *Calcei species venatorii, quo etiam sura vincitur, & aptus utrique pedi, propptereà singulari numero dixisse Maronem:* Purpureoque alte suras vincire cothurno.

(5) Baxeæ calciamenta comœd. *Tertull.* Si philosophus in purpura, cur non & in baxea (al. baxa) Tyria calciare, nisi aurum minime Græcatos decet. *Et Apulejus lib.* 2. *de Asin.* Palmeis baxeis indutum.

(6) Sicùt subtolares q. s. t. s. *Sic Onien. Ovet. Salm. Silien. Gotthici. al.* subtulares.

(7) Obstrigilli. Obstragula *vocat Plinius calceorum vincula lib.* 9. *cap.* 35. *de Margaritis:* Quin & pedibus, nèc crepidarum tantum obstragulis, sed & totis socculis addunt.

(8) Mullei. *Vid. Fest.*

(9) Dicti autem à colore rubro, qualis est mulli piscis. *Nisi potiùs pisces de Calceis nominati. Plin. lib.* 9. *cap.* 17. Nomen his Fenestella à colore mulleorum calceamentorum datum putat.

(10) Soleæ. *Vid. Agellii verba dudum ad* Crepidas *citata.*

(11) Soleæ materiales. *Materiarias dixisset Plinius ut lib.* 7. *cap.* 56.

(12) Caligulæ -- *Al.* Galigulæ.

17 [1] Cernui socci sunt sine solo.

18 Lingulati [2] quos nos foliatos vocamus.

19 Clavati, quasi chalybati, eo quòd minutis clavis, id est, acutis [3] sola caligis vinciantur.

20 [4] Perones, & [5] Sculponeæ rustica calciamenta sunt.

21 Baxeæ, calciamenta mulierum sunt.

22 Corrigiæ à coriis vocantur, vel à colligatione, quasi colligiæ.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI *ETYMOLOGIARUM*

LIBER VIGESSIMUS.

DE PENU, & INSTRUMENTIS domesticis, & rusticis.

CAPUT PRIMUM.

De Mensis.

1 PRimus Dædalus mensam & sellam fecit. [6] Coquinæ apparatum Apicius quidam primus composuit, qui in eo absumptis bonis morte voluntaria periit, & meritò: quia is, qui gulæ atque edacitati servit, & animam, & corpus interficit. Ab esu & comesu mensæ factum vocabulum. Nullum enim alium habet usum.

2 [7] Torus dicitur à tortis herbis, quæ accumbentium humeris supponuntur.

3 [8] Stibadium à stipitibus dictum, quasi stipadium: sic enim priùs cœptum est. Accubitum à cibo vocatum, [9] quasi ad cibatum epularum.

4 [10] Convivium apud Græcos à compotatione συμπόσιον. Apud nos verò à convictu rectiùs appellatur, vel quia vitæ collocutionem habet. Itèm convivium à multitudine convescentium: nàm privata mensa victus est, convivium non est. Convivii triplex est modus: discumbendi, edendi, & bibendi. Discumbendi, ut:- Toris jussi discumbere pictis. Edendi & bibendi, ut: Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ: Crateras magnos statuunt, & vina coronant.

Ci-

(1) Cernui. *Festus*: Cernuus calciamenti genus. *Et fortassè huc referri posset versus Lucilii à Nonio citatus.* Cernuus extemplo plantas convestit honestas. *Quanquam & pro inclinato intelligi possit, ut vult Nonius.*
(2) Quos nos follcatos. *Hieronym. in Epist. ad Eustach.* Apud hos effectata sunt omnia. Laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis crassior. *Et paullò-antè*: Omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes laxa pelle non folicat.
(3) Sola caligis. *Sic manusc. ò. Meminit clavorum caligarium Plin. lib. 9. cap. 17.*
(4) Perones. *Serv. Æn.* 7. Perones rusticum calceamentum. *Vid. Fest. Mulleos.*
(5) Sculponeæ. *Cato de Re Rust.* Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. *Vid. etiam Non.*
(6) Cap. I. Coquinæ apparatum Apicius. *De quo Senec. Ad Albinam matrem cap.* 10.
(7) Torus à Tortis herb. *è Serv. Æn.* 2.
(8) Stibadium à stipitibus dictum. *Quibus adclinati edebant.* Stipibus. *Tamen habent libri de meliore nota.*
(9) Quasi ad cibitum. *Al.* ad cubitum. *Chacon* ad cibatum.
(10) Convivium apud Græcos. *è Hieronym. in Isai. cap.* 1.

CAPUT II.

De Escis.

1 CIbus dictus, quia capitur ore: sicuti esca, quia eam os capit.

2 Victus propriè vocatur, quia vitam retinet, undè & ad cibum vocare, invitare dicitur.

3 Alimonia dicitur, eo quòd ejus sumptu corpus alatur. Hanc juvenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseverantiam. Neque enim subsistere poterit caro, nisi confortetur alimentis. Alimentum enim est, quo alimur, (1) alimonium alendi cura.

4 Affluentia nuncupata, quasi rei nimium exuberantis effusio, ultra quàm satis est, modusque non est.

5 Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias, invenies eam tenere modum. Nàm quomodò opitulatur quod nimium est, cùm incommodius sit sæpè, quàm parum?

6 Epulæ ab opulentia rerum dictæ. Epulæ autem simplices in duo necessaria dividuntur, panem & vinum, & in duo superflua, quæ terra & mari vescendi causa exquiruntur.

7 (2) Dapes autem Regum sunt, epulæ privatorum.

8 Deliciæ nuncupatæ, quòd iis delectentur homines, easque suavitèr appetant.

9 Pulmentum vocatur à pulte, sivè enim sola pultis, sivè quid aliud ejus permixtione sumatur, pulmentum propriè dicitur.

10 Satietas autem, & (3) saturitas sibi differunt. Nàm satietas ex uno cibo dici potest, pro eo quòd satis sit: saturitas autem à satyra nomen accepit, quòd est vario alimentorum apparatu compositum.

11 Crapula est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cujus cruditate gravatur cor, & stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vitium est, sed tantùm id salutis est, quantùm sustentationi, naturæque sufficiat.

12 (4) Jantaculum est primus cibus, quo jejunium solvitur, undè & nuncupatum. Nigidius: Nos ipsi jejunia jantaculis levibus polluimus.

13 Prandium ab apparatu edendi dictum: propriè autem Veteres prandium vocabant omnium militum cibum antè pugnam, (5) undè est illud Ducis alloquium: Prandeamus, tanquam ad inferos cœnaturi.

14 (6) Merenda est cibus, qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda, & proxima cœnæ. Undè & antecœnia à quibusdam vocantur. (7) Itèm merendare, quasi meridie edere.

15 (8) Annona, tractum est à tempore, quo Romani Veteres ad cibos advocabantur, sic Martialis: Imperat excelsos frangere nona toros, quod & usque hodie Persæ faciunt.

16 Cœna vocatur à communione

(1) Cap. II. Alimonium alendi cura. *Varro 1. de Re Rust. cap. 8.* Ubi natura humida ibi altius vitis attollenda, quòd in partu, & alimonio vinum non ut in calice quærit aquam, sed Solem.

(2) Dapes Regum sunt. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Qui dapibus mens on. & p. p.

(3) Saturitas à satura. *Vid. Fest. in Satura.*

(4) Jantaculum. *Ità meliores libri, & apud Festum in* Silatum. *Itemque in Abbreviatoris Pauli manuscripto libro, non ut in vulgatis* jentaculum.

(5) Undè est illud Ducis. *Leonidæ Spartanorum Ducis, apud Justin. & Cicer. Tuscul. 1.*

(6) Merenda cib. q. d. d. sum. *Non.* Merenda cibus qui post meridiem datur. *Gloss.* Merenda *ἄριστον δειλινὸν Calpurnius:* Seræ cùm venerit hora merendæ.

(7) Item merendare, quasi meridie edere. *Ne hoc quidem auctore caret. Fest.* Merendam antiqui dicebant pro prandio, quod, scilicet, medio die caperetur. *Tamen adhuc eadem de re alitèr cap. sequent. Isidorus.*

(8) Annona tractum, &c. *Nibilo meliùs Suid. in voce Νόνναι, δοκοῦσι δὲ παρ' αὐτὰς γενέσθαι, αἱ ἀννόναι, ὡς εἶεν ἀνὰ τὰς νόννας διδόμεναι.*

ne vescentium, κοινὸν quippè Græci commune dicunt. Undè & communicantes, quòd communitèr, id est, paritèr conveniant. [1] Apud Veteres enim solitum erat in propatulo vesci, & communitèr epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Est autem cœna vespertinus cibus, quam [2] Vespernam Antiqui dicebant. [3] In usu enim non erant prandia.

17 Panis dictus, quòd cum cibo apponatur, vel quòd omne animal eum appetat. πᾶν enim Græcè, omne dicitur. Cibarius est, qui ad cibum servis datur, nèc delicatus. [4] Fermentatius fermentis confectus. Azymus non fermentatus. Nàm ἄζυμος est sine fermento, sincerus. Acrozymus, levitèr fermentatus, quasi acroazymus. Siligineus panis à frumenti genere nuncupatur. Siligo enim genus est tritici: [5] Rubidus, recoctus, & rubefactus. Subcineritius, cinere coctus, & reversatus. [6] Ipse est & Focatius. Clibanitius in testa coctus.

18 [7] Spongia, panis aqua diù malaxatus similam modicam accipit, & fermentum modicum, & habet humectationis plusquam omnis panis. Undè & spongiæ nomen accepit.

19 Placentæ sunt, quæ fiunt de farre, quas alii liba dicunt, eo quòd libeant, & placeant.

20 Laganum est latus, & tenuis panis, qui primùm in aqua, posteà in oleo frigitur.

21 [8] Dulcia sunt genera pistorii operis, à sapore dicta. Melle enim asperso sumuntur.

22 [9] Crusta est superficies panis. Ipsa & fragmenta, quia dividitur, ut fracta.

23 Simila.----

24 Amolum flos farinæ tenuissimum præ levitate de mola egestum, undè & appellatum, quasi à mola.

25 Farina & furfures à farre dictæ, cujus sunt purgamenta.

26 Pollis.----

27 Fermentum à fervore nuncupatum, quod plùs una hora non potest contineri. Crescendo enim excedit.

28 Carnes dictæ, quia caræ sunt, sivè à creando, undè & à Græcis κρέας vocatur.

29 [10] Crudum, quòd sit cruentum, est enim cum sanguine.

30 Coctum, quasi coactum, id est, ab igne, & aqua violenti modo actum, usuique comestionis aptum. [11] Sed & multi temporis aliquid coctum vocatur.

31 [12] Assum, quòd ardeat, quasi arsum.

32 [13] Elixum, eo quòd in aqua sola decoquitur. Lixa enim aqua dicitur, ab eo quòd sit soluta, undè & solu-

(1) Apud Veteres n. solitum erat in propatulo. *Valer. lib. 2. cap. 1. & Macrob. lib. 3. cap. 17.*

(2) Quam Vespernam Antiqui dicebant. *Fest.* Cæna apud Antiquos dicebatur, quod nùnc est prandium: Vesperna, quam nùnc cœnam appellamus. *Item in* Vesperna. Vesperna apud Plautum cœna intelligitur.

(3) In usu enim non erant prandia. *è Serv. Æn. 4. ad v.* Nùnc ead. labente die c. q.

(4) Fermentatius. *Ità plerique Gotth. ut clibanitius, & Focatius.*

(5) Rubidus recoctus, & rubefactus. *Festus:* Rubidus apud Plautum panis vocatur parum coctus, *sed locus è Casina ab eo citatus Isidoro potiùs favet.*

(6) Ipse est & Focatius. *Vulgò hogaza.*

(7) Spongia panis aqua diutius malaxatus. *Ità meliores libri, & malaxandi vox citatur à Zanch. ex Varrone.*

(8) Dulcia. *Al. Dulciamina, haud malè. Hieronymus in vita S. Pachomii.* Qui ante fores convivii egredientibus fratribus erogat dulciamina, in tribuendo meditetur aliquid de scripturis. Hìnc Dulciarii. *Glossar.* γλυκισμοπράκτης, Dulciarius. *Et* πλακουντάριος Placentarius. Dulciarius.

(9) Crusta est superf. p. *De crusto, & crusta. Vid. Serv. Georg. 3. & Æn. 7. & Varro lib. 4. Hoc autem loco tantum retinuimus, quæ in Vetustioribus libris invenimus.*

(10) Crudum quod sit cruent. *Serv. Æn. 10.* Crudum per costas exigat ensem, crudelem, cruentum.

(11) Sed & multi temporis coctum. *è Serv. Æn. 11. ad v.* Solitum nodis, & robore cocto.

(12) Assum q. arsum. *Rectè quamvis Varroni:* Assum quod ab igni assudescat. *Dictum placeat.*

(13) Elixum—lixa n. aqua. *Nonius:* Elixum quidquid ex aqua mollitur, nàm lixam aquam Veteres dixerunt.

lutio libidinis luxus, & membra loco mota luxa dicuntur.

33 Frixum à sono dictum, quando in oleo ardet.

34 Salsum, quasi sale aspersum, demptis è medio syllabis tribus.

35 Rancidum, ex vitio nuncupatum, quòd raucos efficiat.

36 Succidia, carnes in usum repositæ, à succidendo dictæ.

37 [1] Lardum, eo quòd in domo repositum conservatur. Nàm Antiqui domos lares dicebant.

38 [2] Taxea, lardum est gallicè dictum. Undè Afranius in Rosa: Gallum sagatum, pingui pastum taxea.

39 Axungia, ab unctione vocata.

40 Sebum, à sue dictum, quasi suebum, quòd plus pinguedinis hoc animal habeat.

41 [3] Offa est propriè frustum dentium, cujus diminutivum ofellam facit. Undè & offarii coci, quia particulatìm, id est, offatìm excoquunt. [4] Nùnc offa latrantium, quia si in os canis jacitur, sàtiatus illicò compescitur, & silescit.

42 Frustum vocatum, quòd capiatur à frumine. Est enim frumen summa pars gulæ.

43 [5] Pulpa dicta, quòd cum pulte olìm mixta vescebatur, undè & pulmentum, & pulmentarium dicitur. [6] Pulpa autem est caro sine pinguedine, dicta, quia palpitet, resilit enim sæpè. Hanc plerique viscum vocant, eo quòd glutinosa sit.

44 Lucanicæ dictæ, quòd priùs in Lucania factæ sunt.

45 Farcimen, caro concisa, & minuta, quod eo intestinum farciatur, hoc est, impleatur, cum aliarum rerum commixtione.

46 [7] Minutal vocatum, quòd fiat de piscibus, & isiciis, oleribusque minutatìm concisis.

47 [8] Afratum, quod Latinè spumeum vocatur, ἄφρος enim Græcè spuma dicitur.

48 [9] Martisia in mortario ex pisce fiunt, undè & nominata.

49 [10] Isocen piscem quemdam vocant, ex quo primùm isicia facta sunt, & quamvis ex alio genere piscium fiant, initium tamen piscis vocabulum dedit.

50 Galaticæ à colore lacteo nominatæ. Græci enim γάλα lac dicunt.

51 Sphæra à rotunditate Græco vocabulo appellatur. Quidquid enim in rotundum formatur, σφαῖρα à Græcis dicitur.

52 Jus coquinæ Magistri à jure nuncupaverunt, quia ea lex condimenti ejus. Hoc Græci ζωμὸν vocant.

53 Caseus vocatur, quod careat sero, quasi careum. Nàm serum ei omne deducitur, [11] ut ponderibus arguatur.

Xx Co-

(1) Lardum, eo quòd in dom. rep. *At Macrob. lib.* 7. *cap.* 8. Lardum, quasi longè aridum, opinor, vocamus.
(2) Taxea. *Hinc fortassè apud nos tocino, atque etiam tassajo.*
(3) Offa--cujus diminutiv. ofella. *Serv. Æn.* 6. Melle soporatam, & medicatis frugibus offam. Hinc est diminutio ofella, sed f. non geminat, in diminutione enim multa mutantur.
(4) Nùnc offa est latrantium. *In Placidi glossis*: Offa latrantium est, diminutivum ofellam facit, quæ si in os cani jaciatur, satiatus illicò compescitur, & silescit.
(5) Pulpa dicta quia cum pulte. Nàm pulte (*ait Plinius lib.* 17. *cap.* 8.) non pane vixisse longo tempore, Romanos manifestum est, quoniam inde pulmentaria hodieque dicuntur.
(6) Pulpa est caro sine pinguedine--glutinosa. *Eadem sup. lib.* 11. *cap.* 1.
(7) Minutal. *Juven. Satyr.* 14. Hesternum solitus medio servare minutal Septembri.
(8) Afratum. *Al.* Afrotum. *Africia etiam apud Arnob. lib.* 7. *Genus libi esse videtur, aut certè pultis.*
(9) Martisia. *Ex hoc loco, opinor, Martifrium retulit in lexicon suum Alfonsus quidam Palentinus, (cui quantum tribuendum sit, alii viderint) illud constat multa eum ex Isidoro descripsisse. Is ergò*: Martifrium genus (*inquit*) condimenti ex piscibus. *Ut videri alicui posset Martyphrium Græca vox, est enim ἄφρυα pisciculus, de quo Athenæus lib.* 7.
(10) Isocen--Isicia. *Arnob. lib.* 7. Quid sibi hæc volunt, apexabo, Isicia, silicernium, longano? Quæ sunt numina, & farciminum genera hirquino alia de sanguine commistis alia inculcata pulmonibus.
(11) Ut ponderibus arguatur. *Seri nihil remanere.*

54 [1] Colostrum, lac novum, quod neutri generis est.

55 Lac à Græco sermone derivatum est pro candore. Græci enim album λευκὸν dicunt, lac verò & sanguis, quod nutrit, & quod nutritur. Nàm lacte [2] nutrimur, vivimus sanguine.

56 Quactum, quasi coactum, & quasi coagulatum. Accepta enim secum alia specie coagulat.

57 Mel Græcæ appellationis est, quod ab apibus nomen habere probatur. Nàm apis Græcè μέλισσα dicitur. [3] Anteà autem mella de rore erant, inveniebanturque in arundinum foliis, undè Virgilius: Hactenùs aërii mellis cœlestia dona. [4] Siquidèm hucusque in India, & Arabia colligatum reperitur, ramis inhærens in similitudinem salis. Omne autem mel dulce dicitur. [5] Sardum, amarum est absinthii causa, cujus copia ejus regionis apes nutriuntur.

58 Favus vocatur, quia comeditur magis, quam bibitur: φάγειν enim Græci comedere appellant. [6] Ajunt autem Medici, & qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipuèque Galenus in libris, quorum titulus est περὶ ὑγίας puerorum, & juvenum, ac perfectæ ætatis virorum, mulieremque corpora insito calore fervere, & noxios esse iis ætatibus cibos, qui calorem augeant sanitatique conducere frigida quæque in esum sumere, sicùt contrariò senibus, qui pituita laborant & frigore, calidos cibos, & vina vetera prodesse.

CAPUT III.

De Potu.

1 POtio à Græca derivatione vocatur. Hànc enim illi πότον dicunt.

2 [7] Aqua generalitèr vocata, quòd superficies ejus æqualis sit, hìnc & æquora, quam indè recentem dicimus, quia non est utilis vetusta, ut vinum, sed statìm sublata de flumine, fonte, vel puteo, fœtescit enim vetusta.

3 Vinum indè dictum, quòd ejus potus venas sanguine citò repleat. Hoc alii quòd nos cura solvat, Lyæum appellant. Veteres vinum venenum vocabant. Sed postquàm inventum est virus lethiferi succi, hoc vinum vocatum, illud venenum. Undè & Hieronymus in libro, quem de Virginitate conservanda scripsit: Adolescentulas, dixit, ità vinum debere fugere, ut venenum, ne pro ætatis calore ferventi bibant, & pereant. Indè est, quòd [8] apud Veteres Romanos fœminæ non utebantur vino, nisi sacrorum causa certis diebus.

4 Merum dicimus, cùm vinum purum significamus. Nàm merum dicimus quidquid purum, atque syncerum est, sicùt & aquam meram, nulli utique rei mixtam. Hìnc & merenda, quòd antiquitùs id temporis pueris operariis, cibus panis merus dabatur, aut quòd meridient eodem tempore, id est, soli, ac separatìm, non ut in prandio, aut in cœna ad unam men-

(1) Colostrum lac novum. *Serv. eclog.* 2. Hoc verò laudabile est, quod quis habeat lac novum, id est, colostrum, quod neutri generis est.
(2) Lacte nutrimur, vivimus sang. *Idem Æn.* 3. Animamque sepulchro condimus, lacte corpus nutritur post animæ conjunctionem, & anima sine sanguine nunquam est.
(3) Anteà mella de rore erant. *Ex eod. initio Georg.* 4.
(4) Siquidèm hucusque Ind. *è Dioscor. lib.* 2.
(5) Sardum autem amar. *Ex eod.*
(6) Ajunt Medici-- prodesse. *Ex Hieron. Ep.* 10. *Ad Furiam de Viduitate servanda.*
(7) Cap. III. Aqua--quod superficies ejus æqualis. *Ità Varro.* Aqua, quod æqua summa.
(8) Apud Veteres Rom. --diebus. *è Serv. Æn.* 1. *ad v.* Primaque libato s. t. a. o.

mensam. Indè credimus etiam illud tempus, quod post medium diem est, [1] meridiem appellari, quòd purum fit.

5 Mustum est vinum è lacu statìm sublatum. Dictum autem creditur mustum, quòd in se limum, & terram habeat mixtam. [2] Nàm mus terra, undè & humus. Cujus tanta vis fervoris est, ut vasa, quamvis grandia, ex eo plena, absque spiramine relicta, illicò disrumpat.

6 [3] Roseum vinum, id est, cum rubore. Rosa enim rubet.

7 [4] Amineum verò, quasi sine minio, id est, sine rubore, nàm album est.

8 Sucinatium, succinæ gemmæ simile est, id est, fulvi coloris.

9 Limpidum vinum, id est, perspicuum ab aquæ specie dictum, quasi lymphidum. Lympha enim aqua est.

10 Turbidum, quasi terbidum, id est, terra commixtum, quod est fæce.

11 Falernum vinum vocatum à Falerna Regione Campaniæ, ubi optima vina nascuntur.

12 [5] Colatum, vas proprium nuncupant, in quo deportatur.

13 [6] Gazetum verò à Regione, undè defertur. Gaza enim Oppidum est Palæstinæ.

14 [7] Infertum vinum dicitur, quòd altari libatur, atque offertur.

15 [8] Spurcum, quòd offerri non licet, aut cui aqua admista est, quasi spurium, hoc est, immundum.

16 [9] Honorarium vinum, quòd Regibus, & Potentibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua: Cùm essem in Provincia Legatus, complures ad Prætores, & Consules vinum honorarium dabant, nunquàm accepi, ne privatus quidèm.

17 [10] Crucium vinum est insuave, quod servi potant.

18 Acetum, vel quia acutum, vel quia aquatum. Vinum enim aqua mixtum citò in hunc saporem redigitur. Undè & [11] acidum, quasi aquidum.

19 Conditum vocatum, quòd non sit simplex, sed commixtione pigmentorun compositum.

20 [12] Lactatum, est potio è lacte.

21 Mulsum ex melle mixtum. Est enim potio ex aqua, & melle, quod Cræci μελίκρατον vocant.

22 [13] Oenomelum, mustum melle admixtum, vehementèrque agitatum, atque commotum.

23 Hydromelum, quod fiat ex aqua, & malis Matianis.

24 [14] Saccatum, liquor est aquæ fæci vini admixtus, & sacco expressus.

(1) Meridiem appellari—quod purum. *Idem sup. lib. 3. cap. 41. & 5. cap. 30. & 13. cap. 1.*
(2) Nàm mus, terra est. *Ità etiam lib. 12. cap. 3.*
(3) Roseum. *Rosete vocant nostri.*
(4) Amineum--album est. *è Serv. Georg. 2. ad v.* Sunt, & Amineæ vites.
(5) Colatum vas prop. *Serv. Georg. 2. ad v.* Tu spisso vimine qualos, Colaq. prelor. qualos per quos vinum defluit, qui & ipsi à colando dicti sunt.
(6) Gazetum. *Sidon. Apollinar.* Vina mihi non sunt Gazetica, Chia, Falerna.
(7) Infertum. *Sic omnes libri. Sed inferium legebat vir doctissimus, cujus meminere Festus, & Arnob. lib. 7. & Cato cap. 34. de Fercto, vel ferto, vid. sup. lib. 6. cap. 19.*
(8) Spurcum quod offerri non licet. *è Fest.*
(9) Honorarium. *Frumenti quoquè honorarii meminit Cicero in Pisoniana.*
(10) Crucium vinum. *Festus :* Crucium, quod cruciat: unde Lucilius vinum insuave crucium dixit.
(11) Et acidum q. aquidum. *Quæ post hæc leguntur in editis, interpretationem loræ, quæ paullò-post nuda relicta est, putabat Chacon : cui assensi sumus.*
(12) Lactatum est potio è lacte. *Plin. lib. 33. cap. 2. Muranas lactatu pinguescere dixit.*
(13) Oenomeli. *Vid. Pallad. in Octob.*
(14) Saccatum liq. est aq. f. v. a. sacco expressus. *Non deest, qui duo vini genera hoc loco confusa putet, itaque legat:* Saccatum sacco expressum. Fæcatum, liquor est aquæ, fæci vini admixtus. *Nàm saccato negant aquam admisceri, & Fæcati meminere Cato, & Plinius.*

25 [1] Lorea.---

26 Oxymeli appellatum, quòd aceti, & mellis permixta conficitur materia, undè & dulcedinem retinet, & acorem.

27 Rhodomeli dicitur, eo quòd in succo rosæ mel admisceatur.

28 Melicratum, vinum melle mixtum.

29 Medus, quasi melus, quia ex melle fit, sicùt calamitas pro cadamitas.

30 [2] Fæcula, uva pinguis, decocta usque ad crassitudinem mellis, ac refrigerata utilis stomacho.

31 [3] Passum, quidquid ex uva passa compressum effluxerit. Dicitur autem passum à patiendo. Nàm percutitur uva siccior, & decoquitur, & indè fit passum.

32 [4] Defrutum dictum est, quòd defraudetur, & quasi fraudem patiatur.

33 Carenum, eo quòd fervendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est, cui contraria. Sapa est, quæ fervendo ad tertiam redacta descenderit.

34 [5] Sicera est omnis potio, quæ extra vinum inebriare potest. Cujus licèt nomen Hebræum sit, tamen Latinum sonat pro eo, quòd ex succo frumenti, vel pomorum conficiatur, aut palmarum fructus in liquorem exprimantur, coctisque frugibus [6] aqua pinguior, quasi succus colatur, & ipsa potio sicera nuncupatur.

35 [7] Cervisia à Cerere, id est, fruge vocata. Est enim potio ex seminibus frumenti vario modo confecta.

36 Cælia, à calefaciendo appellata. Est enim potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enim ignea illa vis germinis madefactæ frugis, ac deindè siccatur, & post in farinam redacta molli succo admiscetur, quo fermentato sapor austeritatis, & calor ebrietatis adjicitur. Quæ fit in iis partibus Hispaniæ, cujus ferax vini locus non est.

37 Fæx dicta, quòd sese vasis emergendo affigat.

38 Garum est liquor piscium salsus, qui olìm conficiebatur ex pisce, quem Græci γάρον vocabant, & quamvis nunc ex infinito genere piscium fiat, nomen tamen pristinum retinet, à quo initium sumpsit.

39 Liquamen dictum, eo quòd soluti in salsamento pisciculi eumdem humorem liquant, cujus liquor appellatur salsugo, vel muria.

40 Propriè autem muria dicitur aqua sale commixta, effectaque gustu in modum maris.

41 Succi dicti, quòd sacco exprimuntur, ut ptisanæ.

42 Ptisanæ, Zema, Opozema, Græca vocabula sunt.

CAPUT IV.

De Vasis Escariis.

1 VAS dictum à vescendo, quòd in eo escæ apponantur.

(1) Lorea. *Est vilis potus servis aptus, quia aqua lavantur uva in torculari post expressum vinum. His enim verbis aliundè evocatis expleri hanc lacunam placebat Chaconi.*

(2) Fæcula--utilis stomacho. *Horat. lib.* 2 *Satyr.* 8. Qualia lassum pervellunt stomachum, siser, halec, fæcula, Coa.--

(3) Passum. *Ex Pallad. in Octob. cap.* 19.

(4) Defrutum, Carenum, sapa. *Ex eodem cap.* 18. *Apud quem à defraudando, non à defervendo legisse videtur Isidorus.*

(5) Sicera est omnis pot. *Ex Hieron. Ep.* 2. *ad Nepotian. Itaque non inscitè apud Tertullianum pro* שכר *ebriamen legitur.*

(6) Aqua pinguior, quasi succus colatur. *Hieronym.* Aqua pingior coloratur.

(7) Cervisia-- Cælia. *Hispaniensis vox. Plinius lib.* 22. *cap. ult.* Ex iisdem fiunt & potus Zethum in Ægypto, Cælia, & Ceria in Hispania, Cervisia, & plura genera in Gallia.

tur. Cujus diminutivum vasculum, quasi vesculum.

2 Fictilia dicta, quòd fiant, & fingantur ex terra. Fingere enim est facere, & formare, & plasmare: undè & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur, non fictum illud quod mendacium est, sed quod formatur ut sit, & habeat aliquam formam, undè & Apostolus dicit: Nunquid dicit figmentum ei, qui se fingit, quare me sic fecisti?

3 [1] Fictilia vasa in Samo Insula priùs inventa traduntur, facta ex creta, & indurata igne, undè & Samia vasa. [2] Posteà inventum est rubricam addere, & ex rubra creta fingere. [3] Antiquiorem autem fuisse (dicunt) usum fictilium vasorum, quàm fundendi æris, aut argenti. [4] Apud Veteres enim, nèc aurea, nèc argentea, sed fictilia vasa habebantur: sicùt ad vina doliis excogitatis, ad [5] aquas amphoris, hydriis ad balnea, ac reliquis, quæ in usibus hominum, aut rota fiunt, aut manu aptantur.

4 Argilla autem excocta testæ vocabulum suscipit, quia dum mollis esset, efficitur testa, nèc communicat cum vocabulo pristini generis, quia quod fuit, non est.

5 [6] Aretina vasa, ex Aretio municipio Italiæ dicuntur, ubi fiunt: sunt enim rubra. De quibus Sedulius: Rubra quod appositum testa ministrat olus.

6 Samia vasa quidam putant ab Opiddo Samo Græciæ habere nomen. Alii dicunt cretam esse Italiæ, quæ non longè à Roma nascitur, [7] quæ Samia appellatur.

7 Cælata vasa argenteà, vel aurea sunt, signis eminentioribus intùs, extràve expressa: à Cœlo vocata, quòd est genus ferramenti, quem vulgò [8] Cilionem vocant.

8 [9] Chrysendeta vasa deaurata, Græcum est.

9 [10] Anaglypha, quòd superiùs sint sculpta, Græci enim ἄνω sursum, γλυφὴν sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta.

10 Discus, anteà iscus vocabatur à specie scuti: [11] undè & scutella. Posteà discus vocatus, quòd det escas, id est, apponat. A quo & discumbentes dicti sivè ἀπὸ τοῦ δίκειν, id est, quòd jaciant.

11 [12] Messorium vocatum à mensa per derivationem, quasi mensorium.

12 Parapsis, quadrangulum, & quadrilaterum vas, id est, paribus absidis.

13 Patina, quòd dispansis, patentibusque oris sit lancis.

14 [13] Gabata, quasi cavata, g. pro c. littera posita. Hìnc & concha, sed illa cavata, ista concava: sic & Græci hæc nuncupant.

15 Scutella, à scuto per diminu-

(1) Cap. IV. Fictilia vasa in Samo Insula. *Ex Plin. lib. 35. cap. 12.*

(2) Posteà inventum & rubricam addere. *Plinius*: Dibutadis inventum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretam fingere.

(3) Antiquiorem autem fuise. *Ex eod.*

(4) Apud Veteres — sicut ad vina. *Plin.* Etiam fictilibus vasis ad vina excogitatis, & ad aquas.

(5) Ad aquas amphoris. *Ità Pollux lib. 10. cap. 5. Et Hesych. unde etiam Interpres vulgat. edit. κεράμιον, amphoram aquæ reddidit. Amphoris vina quoquè servari, nihil notius. Horat.* Parcis deripere horreo, cessantem bibuli Consulis amphoram. *Et*, amphoræ fumum bibere institutæ Consule Tullo.

(6) Aretina vasa. *De quibus Martial. lib. 14. epig. 98.*

(7) Quæ Samia appellatur. *Quoniam de Samiis paullò-antè dixerat, Samnia hic quidam reponebat. Samnites enim non longe à Roma.*

(8) Quod vulgò cilionem. *Al.* cilicionem. *Sinzel à nobis dicitur.*

(9) Chrysendeta. *Vasa argentea aureis crustis illigata, ait Bayfius.*

(10) Anaglypha. *Serv. Æn. 5.* Atque aspera signis, id est, sculpta (*inquit*) anaglypha.

(11) Unde & scutella. *Et scutula Martialis*, & leves scutulas, cavasque lances.

(12) Messorium. Missorium. *C. Ovet. Colleg.*

(13) Gabata. *Martial.* Transcurrunt gabatæ, volantque lances.

nutionem est enim ejusdem similis.

16 [1] Apophoreta à Græcis à ferendo poma, vel aliquid nominata, est enim plana.

17 Salinum, vas aptum talibus. [2] Idèm & Sulzica, quasi salzica.

18 Acetabulum, quasi acetaferum, quod acetum ferat.

19 Cochlear, ab usu priùs cochlearum dictum. Hìnc est illud [3] Veterum distichon: Sum cochleis habilis, & nèc minus utilis ovis. Numquid scis, potiùs cur cochlare vocor?

20 [4] Trisceles, Græcè, Latinè tripedes. Qui autem quatuor pedibus insistunt, abusivè dicuntur.

21 In vasculis autem tria quæruntur, quæ placeant: manus Artificis, pondus argenti, splendor metalli.

CAPUT V.

De Vasis potoriis.

1 POculum à potando nominatum. Est enim omne vas, in quo bibendi est consuetudo.

2 Phyalæ dictæ, quòd ex vitro fiant. Vitrum enim Græcè ὕαλον dicitur.

3 Pateræ, phyalæ sunt dictæ, vel quòd in ipsis potare solemus, vel quòd patentes sunt dispansisque labris.

4 Cratera, calix est duas habens ansas, & est Græcum nomen: declinatur autem apud eos, hic crater. [5] Nàm Latinè hæc cratera dicitur. Undè Persius: Si tibi crateras argenti. --Virgilius: Crateras magnos statuunt, & vina coronant. [6] Fiebant autem primùm à connexionibus virgultorum, undè & dictæ crateræ ἀπὸ τῦ κρατεῖν, id est, quòd invicèm se teneant.

5 Cyathi quoquè, & Scyphi, [7] Cymbia, & ipsa poculorum sunt genera. Ex quibus cymbia pocula dicta sunt ex similitudine cymbæ navis.

6 [8] Amystis species poculi, qua ductim, id est, uno spiritu bibitur.

7 [9] Baccea primùm à Baccho, quòd est vinum, nominata, posteà in usibus aquariis transiit.

8 [10] Calices, & Calathi, & Scalæ [11] poculorum genera, anteà ex ligno facta, indè & vocata. Græci enim omne lignum κᾶλον dicebant.

9 Ampulla, quasi ampla bulla: similis est enim rotunditate bullis, quæ ex spumis aquarum fiunt, atque ità inflantur vento.

CAPUT VI.

De Vasis Vinariis, & Aquariis.

1 OEnophorus, vas ferens vinum: οἶνος enim vinum est, de quo illud est: [12] Vertitur œnophoris fundus, sententia nobis.

Phlas-

(1) Apophoreta. *Vt videantur non tantum munera, aut reliquia, quæ è conviviis tollerentur, sed vasa quoquè apophoreta nominata.*
(2) Idem & Sulzica. *Cujus vocis vestigium alibi nullum vidimus.*
(3) Veterum distichon. *Mart. lib. 3. epig.* 121.
(4) Trisceles. τρισκελεῖς.
(5) Cap. V. Nàm Latinè hæc cratera--argenti. *è Serv. Æn.* 1.
(6) Fiebant autem primum connexionibus virgultor. *Quæ fortasse craterræ dicebantur, de quibus Nonnius.*
(7) Cymbia -- navis. *e Serv. Æn.* 5.
(8) Amystis. *Indè ἀμυστὶ πίνειν dicunt Græci uno haustu labris non clausis bibere Horat.* Neu multi Damalis meri Bassum Threicia vincat amystide.
(9) Baccea. *Al.* Bacchia. *Vulgò bazia.*
(10) Calathi *Virgil. eclog.* 5. Vina novum fundam calathis Arvisia nectar.
(11) Scalæ. *Quibus (credo) quasi per gradus aqua crepitans desiliret, qualia multa hodiè fictilia, & vitrea vasa fiunt.*
(12) Cap. VI. Vertitur OEnophor. fund. *Diximus lib.* 1. *citari hunc versum à Nonio in* sententia *ex Lucil. lib. 3. Satyr.*

2 [1] Phlascæ à Græco vocabulo dictæ. Hæ provehendis, ac recondendis phialis primùm factæ sunt, undè & nuncupatæ sunt. Posteà in usum vini transierunt, manente Græco vocabulo, undè & sumpserunt initium.

3 Lagena, & [2] Sicula, Græca nomina sunt, inflexa ex parte, ut fierent Latina. Illi enim λάγηνος nos lagenam, illi Sicile, nos siculam dicimus.

4 Cantharus.---

5 Hydria vasis genus aquatilis per derivationem vocata, ὕδωρ enim Græci aquam dicunt.

6 [3] Situla, quòd sitientibus apta sit ad bibendum, quod vas [4] Græci cadum vocant.

7 [5] Catinum vas fictile, quòd melius neutro genere dicitur, quàm masculino, sicùt & salinum dicitur vas aptum salibus.

8 [6] Orca est amphoræ species, cujus minore vocabulo urceus, diminutivo urceolus est.

9 [7] Scyphus in quo manus lavamus.

10 Seriola est orcarum ordo directus, vel vas fictile vini, apud Syriam primùm excogitatum, sicùt [8] Cilicises à Cilicia nuncupatæ, undè primùm advectæ sunt.

11 Dolium.---

12 Cupos, & cupas, à capiendo, id est, accipiendo aquas, vel vinum vocatas volunt, undè & Caupones.

13 Utres ab utero.

14 [9] Mulgarium, vas, in quod mulgentur pecora. Idèm & mulctrum, quòd in eo mulgeatur lac.

15 Labrum vocatum, eo quòd in eo lavationem solitum est fieri infantum, cujus diminutivum labellum. Idèm & alveum, quòd in eo ablutionem fieri solitum sit.

16 [10] Pelves vocatæ, quòd pedes ibi laventur.

17 Siphon vas appellatum, quòd aquas sufflando fundat, utuntur enim hoc Orientales. Nàm ubi senserint domum ardere, currunt cum siphonibus plenis aquis, & extinguunt incendia, sed & [11] camaras expressis ad superiora aquis emundant.

CAPUT VII.

De Vasis Oleariis.

1 HEmicadium, [12] vas olearium.

2 [13] Scortea, vas olearium, eo quòd sit ex corio, dictum.

3 Alabastrum, vas unguentarium à lapide sui generis cognominatum, quem alabastritem vocant, qui incorrupta unguenta conservat.

Py-

(1) Phlascæ à Græco vocab. *An quasi φιάλων ἄσκοι, hoc est, phialarum cullei. Nos vulgò frascos dicimus.*

(2) Sicula. *Mira hic in libris varietas*, sicula, scicula, singula, sigula. *Item paullò-post* illi sicile, illi scicile. Sicula *tamen*, & sicile *in plerisque libris.*

(3) Situla. *Festus* : Nanum Græci vas aquarium dicunt humile, & concavum, quod vulgò vocant situlum barbatum. Undè nani pumiliones appellantur, &c.

(4) Græci cadum. *Non n. cadus unius generis vas.*

(5) Catinum vas fictile. *Vid. Varr. lib. 4. & lib. 1. de Re Rust. cap. 43.*

(6) Orca est amphor. *Vocem esse Hispaniensem innuit Varro 1. de Re Rust. cap. 13.* Orcæ in Hispania fervore musti ruptæ, necnon & dolia in Italia.

(7) Scyphus in quo manus lavamus. *Plutarch. in Anton. παιδαρίῳ δ' εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντι κεμίσαι, &c. Potorium quoque fuisse vas, nemo ignorat.*

(8) Sicùt Cilicises. *Al.* Silicisses, Silicenses, Cilises, Cilicienses.

(9) Mulgarium vas. *Quod Mulctra, & mulctrale, vel mulctrare. Sed Georg. 3.* More patrum nivea implebunt mulgaria vaccæ, *in codicibus Antiquissimis legi admonuit Pierius, & eadem voce usum antè Valgium.* Sed nos ante casam tepidi mulgaria lactis.

(10) Pelvis. *Varr. lib. 4.* Pelvis à pedum lavatione, ut pedelvis.

(11) Et Camaras expressis ad superiora aquis emundant. *Erant enim cameræ signis albario opere aliquantum eminentibus ornatæ, aut lacunaribus distinctæ, eæ cum sordidatæ erant siphonibus emundabantur, quia propter altitudinem adiri alio pacto non poterant.*

(12) Cap. VII. Hemicadium. *Pollux lib. 10. cap. 20.*

(13) Scortea. *Festus, sivè Paulus in voce Scorta.* Omnia namque ex pellibus facta scorta appellantur.

4 Pyxides, vascula unguentaria ex buxo facta. Nàm quod nos buxum, Græci πύξον vocanr.

5 [1] Lenticula vasculum oleârium ex ære, aut argento factum à liniendo dictum. His enim Reges, & Sacerdotes liniebantur.

CAPUT VIII.

De Vasis coquinariis.

1 OMnia vasa coquendi causa parata [2] Cocula dicuntur. Plautus: Æneis coculis mihi excocta est omnis misericordia.

2 Olla dicta, pro eo quòd ebulliat in ea aqua igni subjecto, ut altiùs vapor emittatur. Unde & bulla dicitur, quæ in aqua venti intùs spiritu sustentatur.

3 Patella, quasi patula. Est enim olla oris patentioribus.

4 Cacabus, & Cucuma à sono fervoris cognominantur. Hæc in Græcis, & Latinis communia nomina habent, sed utrùm Latini à Græcis, an Græci à Latinis hæc vocabula mutuarint, incertum est.

5 [3] Lebetes ænei sunt Græco sermone vocati, sunt enim ollæ minores in usum coquendi paratæ.

6 Sartago à strepitu soni vocata, quando in ea ardet oleum.

7 Tripedes appellatæ, quòd tribus pedibus constent, has Græci tripodas vocant.

8 [4] Mola à rotunditate sui vocata, ut mala pomorum, sic & Græci.

9 Cribrum, quòd ibi currat frumentum, quasi currifrum.

10 [5] Rotabulum dictum à proruendo stercora, sivè ignem, panis coquendi gratia.

CAPUT IX.

De Vasis repositoriis.

1 GAzophylacium [6] arca est, ubi colliguntur in Templo ea, quæ ad indigentiam pauperum mittuntur. Compositum est autem nomen ex lingua Persica, & Græca.

2 [7] Gaza enim lingua Persarum Thesaurus, φυλακὴ Græcè custodia interpretatur.

3 [8] Arca dicta, quòd arceat visum, atque prohibeat. [9] Hìnc & arcivum: hìnc & arcanum, id est, secretum, undè & cæteri arcentur.

4 Cibutum, Græcum nomen est, quòd nos arcam dicimus.

5 Loculus ad aliquid ponendum in terra factus locus, seu ad vestes, vel pecuniam custodiendam, undè & per diminutionem dicitur.

6 Mozicia, quasi modicia: undè & modicum z. pro d. sicùt solent Itali dicere ozie pro hodie.

7 Scrinia.----

8 Saccus à saggo dictus, quòd eo consuto efficiatur quasi sagus.

9 Marsupium, sacculus nummo-

(1) Lenticula. *Hieron. Abachuc.* 3. Lenticula vas fictile sic vocatur, id est, φακὸς, *&* *lenticulam à lentis forma dictam indicat Apulejus lib.* 2. *Florid.* Ampullam oleariam, quam gestabat lenticulari forma, tereti ambitu, pressula rotunditate. *Aquarium quoquè vas utrumque fuisse videtur. Nàm Reg.* 1. *cap.* 26. *ubi David* . *Saulis tabernaculo hastam, &* φακὸν ὕδατος *antiqua translatio (quam citat Lucifer Caralitanus lib.* 1. *Pro Athanasio*) lentem aquæ *reddit*..

(2) Cap. VIII. Cocula. *Fest.* Cocula vasa ænea coctionibus apta. Alii dicunt ligna minuta, quibus facile decoquantur obsonia.

(3) Lebetes ærei sunt. *Serv. Æn.* 3. *ad. v.* Dodonæosque lebetes, ollas æreas dixit.

(4) Mola, ut mala pomor. *Nempè* μῆλον *&* μύλον *confundit.*

(5) Rotabulum. *s. o. l. Festus.* Rutabulum est, quo rustici in proruendo igne panis coquendi gratia utuntur. *Sed quod ad etymologiam attinet, nihil refert rotabulum: an rutabulum scribas, cum inf. cap.* 12. *Rotam à ruendo trahat. Gloss.* Rotabulum ἰνοκάλλης.

(6) Cap. IX. Gazophylacium--mittuntur. *Verba August. in Ps.* 63.

(7) Gaza n. lingua Pers. è. *Serv. Æn.* 1. *&* 5.

(8) Arca ab arcend. *Varro.* Arca quod arceantur fures ab ea clausa.

(9) Hìnc. & arcivum. ἀρχεῖον *vocant Græci, vid. Suid.*

morum, quem Græci μάρσυπον appellant. Quædam enim Græca nomina in Latinum paullò inflectuntur propter Romanum eloquium.

10 [1] Sitarciæ nautarum sunt, ab eo quòd sutæ sunt.

11 Involucrum dictum, quòd aliquid in se teneat involutum.

12 [2] Fiscus, saculus est publicus, undè & fiscellæ, & fiscinæ dicuntur: hunc habent exactores, & in eo mittunt debitum publicum, quod redditur Regibus. Fiscus autem primæ positionis est, derivativum fiscina, diminutivum fiscella.

13 [3] Canistrum fiscis canis contexitur, undè & nuncupatur, alii Græcum asserunt.

14 Cistella, à costis ex canna, vel ligno, quibus contexitur, nominata.

15 [4] Cophinus, vas ex virgulis aptum mundare stercora, & terram portare. De quo dicit Psalmista pro Israël: Manus ejus in cophino servierunt. [5] Dictus autem cophinus, quasi covus, quasi cavus.

16 [6] Corbes dictæ, quia curvatis virgis contexuntur.

17 [7] Sporta, vel quòd ex sparto fieri solet, vel quod exportet aliquid. (Sporta ab sparto dicta non ab exportando sicùt quidam volunt. Priùs enim de sparto fiebant.)

CAPUT X.

De Vasis Luminariorum.

1 AB [8] igne colendo culinam Antiqui appellaverunt focum. Focus, quia φῶς Græcè, Latinè ignis est, undè juxta Philosophos quosdam cuncta procreantur. Et reverà sine calore nihil nascitur, adeò, ut de Septemtrione Poëta dicat. [9] Sterili non quidquam frigore gigni. [10] Varro autem focos ait dictos, quòd foveant ignes, nàm ignis ipsa flamma est: quidquid autem ignem fovet, focus vocatur, seu ara sit, sivè quid aliud, in quo ignis fovetur.

2 [11] Lucerna à lychno dicta est, undè & brevis est lu, ut Juvenalis: Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ. Si enim à luce diceretur, non staret versus. Lychnus autem, quasi lucinius. Est enim cicendela lucernæ.

3 Candelabrum à candelis dictum, quasi candelaferum, quòd candelam ferat.

4 Cereus per derivationem à cera nomen habet ex qua formatur, [12] de quo

(1) Sitarciæ nautar. sunt. *Apulejus lib. 2. de Asin.* Hac enim sitarcia navigium Veneris indiget sola. *Sed extenditur ad alios, ut Reg. 1. cap. 9.* Panes defecerunt de Sitarciis nostris.

(2) Fiscus sacculus—dicuntur. *Ex Augustin. in Psalm.* 146.

(3) Canistrum—alii Græcum asserunt. *Non malè. Nàm κάναστρον, aut etiam κάνιστρον auctore Polluce dicitur.*

(4) Cophinus vas ex virgulis. *Al.* virgultis.

(5) Dictum autem cophinus q. covus. *Notatio nata ex scriptura Covinus per digamon.*

(6) Corbes—quia curvatis virg. *Nisi ἀπὸ τοῦ κορμοῦ mavis de quo Pollux lib. 10. cap. 24.*

(7) Sporta, vel quod ex sparto. *Secunda interpretatio, quæ priorem reformat, abest à quibusdam veteribus libris. Alia vero, quæ in editis leguntur de fructice sparto, allata huc sunt; è lib. 17. cap. 9.*

(8) Cap. X. Ab igni colendo culinam Antiq. appel. focum. *Mendosè Codices omnes:* Ab igni colendo, & ligna. *Varro apud Nonium lib. 1. de Vita Pop. Rom.* Qua fine sit antica, & postica: in postica parte erat culina dicta ab eo, quod ibi colebant ignem. *Nequè dubium quin Nonii verba hæc sint:* Colinam Veteres coquinam dixerunt, non ut nùnc vulgus putat: culinam, *scilicèt. Nihil enim aliud propositum illi, quam ut testimoniis evincat, colinam dixisse Veteres, non culinam. Erat item* culigna (*ut ait Festus*) vas potorium. *Sed cur per gn. culigna vas potorium potiùs, quàm culina focus scribitur, si Varronis etymologiæ credimus? Ego ità existimo culinam verum priscumque nomen extitisse, dictamque culinam eadem domus partem (quia, ut ait Varro, postica esset) à posteriore parte animalis, sed mutasse priorem vocalem Veteres honestati servientes; idque Varronem ipsum vidisse, serioque disimulasse texisse etiam eleganti notatione eam fœditatem, quæ verecundiores aures posset offendere, alioq. mentes abduxisse, functum ea in re magis Philosophi, quam Grammatici officio. Quod Isidorus quoquè persæpè facit. Ità verum quoquè reperietur, quod voluit Nonius, colinam dixisse Veteres. Illud magis reconditum, quod culinam vocari (ait Festus) locum, in quo epulæ in funere comburuntur.*

(9) Sterili non quidquam frigore gigni. *è Lucan. 4.*

(10) Varro autem—quòd foveant. *Et Festus & Ovidius Fast. 6.* At Focus à flammis, & quod fovet omnia dictus.

(11) Lucerna à lychno—non staret versus. *è Serv. Æn. 1. ad v.* Dependent lichni laq. aur.

(12) De quo quidam. *Martial. 14. epig. 42.* Hic tibi nocturnos prestabit cereus ignes. Subducta est puero namque lucerna tuo. *Neque tamen Isidorianorum Codicum consensio mutare nos quidquam sinit, cùm hæc quoque ferri possint.*

quo quidam: Hic tibi nocturnos præstabo cereus ignes. Subducta luce altera lux tibi sum.

5 [1] Candela à candendo dicitur, eo quòd candendo deleatur.

6 Lacunaria pendentia sunt lumina, quasi lucanaria, id est, in aëre lucentia.

7 [2] Funalia sunt, quæ intra ceram sunt, dicta à funibus, quos ante usum papyri cera circumdatos habuere Majores, undè & funera dicuntur. Funalia autem Græci scolaces dicunt, [3] quòd sint scoliæ, hoc est, intorti. Hos Romani funes, & funalia nominabant. [4] Funalia candelabra apud Veteres, quibus funiculi cera, vel hujusmodi alimento luminis obliti figebantur. Idem itaque & stimuli præacuti funalia dicebantur.

8 [5] Lampas flamma est in vertice lucens, dicta, quòd lambentis motum ostendere videatur.

9 Fax dicta, quòd foccos faciat, cujus diminutivum facula.

10 Laterna indè vocata, quòd lucem interiùs habeat clausam. Fit enim ex vitro, intùs recluso lumine, ut venti flatus adire non possit, & ad præbendum lumen facilè ubique circumferatur.

11 Lucubrum vocatum, quòd luceat in umbra. Est enim modicus ignis, qui solet ex tenui stupa, ceraque formari.

12 [6] Pyra est, quæ in modum aræ ex lignis construi solet, ut ardeat, πῦρ enim ignis dicitur. [7] Sed pyra est ipsa lignorum congeries, cùm nondum ardet: rogus est cùm ardere cœperit: bustum verò jàm exustum vocatur.

13 [8] Pharus est turris maxima, quam Græci, & Latini in commune ex ipsius rei usu pharum appellaverunt, eo quod flammarum indicio longè videatur à navigantibus, sicùt supra diximus, qualem Ptolomæus juxta Alexandriam construxisse octingentis talentis traditur. Usus ejus est, nocturno navium cursui ignes ostendere ad pronuntianda vada, portusque introitus, nè decepti tenebris navigantes in scopulos incidant: nàm Alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hìnc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministerium fabricatas pharos dicunt. Nàm φῶς lux est [9] ὅρος visio dicitur, undè & lucifer Græcè φωσφόρος appellatur.

CAPUT XI.

De Lectis, & Sellis.

1 Lecticæ [10] à lectis herbis vocatæ.

2 Stratus à sternendo dictus, quasi storiatus. In iis solis Antiqui ad dormiendum accubabant: nondùm laneis stramentis repertis.

3 Storia, quod sit terra strata.

4 Cama est brevis, & circa terram.

(1) Candela--lacunaria. *Leguntur hæc in aliquibus Gotthicis, sed absunt à melioribus.*
(2) Funalia--funera dicuntur. *é Serv. ibid.*
(3) Quod sint σκολιαὶ, hoc est, intorti. *Undè vulgò*, antorchas.
(4) Funalia c. a. v. c. ft h. aut unc. Funus (*ait Don. in And.*) à funalibus dictum est, & cunis, vel cuneis candelabrorum, quibus delibuti funes, aut cerei fomites infiguntur.
(5) Lampas--quod lambentis motum. *Respexit (credo) ad Virgilii verba*, lamberé flamma comas. *Cùm alioqui vocem esse Græcam constaret.*
(6) Pyra--solet. *è Serv. Æn. 6.* Aramque sepulchri.
(7) Sed pira est ipsa ling. cong.--exustum vocant. *Ex eod. Æn. 11. ad v.* Constituere pyras.
(8) Pharus est turris, &c. *Ead. sup. lib. 15. cap. 2. Ex Hegesipp. Plin. & Solin.*
(9) *ὅρος visio ὅρασις potiùs.*
(10) Cap. XI. Lecticæ à lectis herb. Lectica quòd legebant, undè eam facerent stramenta, atque herbas ait *Varro. Festus*; lectus dictus, vel à collectis foliis. Ad cubitandum, &c.

ram.[1] Græci enim χαμαὶ breve dicunt.

5 Cubile est cubandi locus.

6 [2] Grabatum Græcum est.

7 Bajonola est lectus, qui in itinere bajulatur à bajulando, id est, deportando.

8 Pulvinar lectus divitum est, indè & pulvillus.

9 [3] Spingæ sunt, in quibus sunt spingatæ effigies, quos nos gryphos dicimus.

10 [4] Punicani lecti, parvi, & humiles, primùm à Carthagine advecti, & indè nominati.

11 Lecticæ, sivè plutei, lecti, de quibus Rutilius [5] Rufus de Vita Scipionis. Primùm, inquit, contra consuetudinem Imperatorum ipse pro lectis lecticis utebantur.

12 [6] Sponda autem exterior pars lecti, pluteus interior.

13 [7] Geniales lecti propriè sunt, qui sternuntur puellis nubentibus, dicti à generandis liberis.

14 [8] Cunabula sunt lectuli, in quibus infantes jacere consueverunt, dicta quòd partui adhibeantur, quasi cynabula: nàm κύειν est Græcè eniti.

15 [9] Pheretrum dicitur, quòd in eo mortui deferantur, & est Græcum nomen. Nàm φέρετρον dicitur, ἀπὸ τοῦ φέρειν, id est, à ferendo: nàm Latinè Capulus dicitur, quòd super capita hominum feratur, sic Plautus: Capularis senex, id est, vicinus capulo.

16 [10] Scamna sunt, quæ altioribus lectis apponuntur dicta à scandendo. Hìnc & scabelli, qui lectis parvis, vel sellis ob ascensum apponuntur, scabellum autem, & suppedaneum dicitur. Nàm quod Græci dicunt ὑποπόδιον, dixerunt Latini scabellum, & alii dixerunt suppedaneum, quòd sub pedibus sit.

17 [11] Scansilia, gradus sunt, ubi honorati in sedibus hærent.

18 Sedes dictæ, quòd apud Veteres Romanos non erat usus accubendi, undè & considere dicebantur. Posteà, ut Varro ait de Vita Populi Romani: [12] Viri discumbere cœperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est in muliere accubitus. Sedes singulari numero propriè Regni est, qui Græcè θρόνος dicitur.

19 Subsellia verò cæterorum, [13] Cathedræ Doctorum.

20 [14] Solium, in quo Rex sedet propter tutelam corporis sui, secundum quosdam à soliditate dictum, quasi solidum: secundum alios per antistichon, quasi sodium, à sedendo. Un-

(1) Græci. n. χαμαὶ breve dicunt. *Idem lib. 12. cap. 1.* Camelis causa nomen dedit, seu quod quando onerantur, ut breviores, & humiliores fiant, accubant, quia Græci χαμαὶ humile, & breve dicunt.

(2) Grabatum Græcum. κράββατον.

(3) Spingæ in quibus sunt spingatæ. *Spinga spingata legebat Chacon. Videndum an ab sphingis de quibus lib. 12 cap. 2.* Sphingæ villosæ sunt comis.

(4) Punicani lecti. *De quibus Cic. pro Muran. & Valer. lib. 9. cap. 3. & Senec. Ep. 96.*

(5) Rutilius Rufus de Vita Scip. *Cujus Appianus meminit in lib. de Bell. Hisp.* ὁ δὴ ῥυτίλιος ῥοῦφος συγγραφεὺς τῶνδε τῶν ἔργων τότε χιλιαρχῶντα. *Cic. in. Bruto.* Memoria teneo Smyrnæ ex P. Rutilio Rufo audivisse, cùm diceret adolescentulo se accidisse, ut ex s. c. P. Scipio, & D. Brutus (ut opinor) Cos. de Re Atroci, magnaque quærerent, &c.

(6) Sponda autem exterior pars lecti. *Rectè. Nàm quod Cæsar à Dolabella (ut ait Sueton. in Julio) interior sponda regiæ lecticæ dictus sit, maledictum vehementius facit.*

(7) Geniales lecti. *Ead. sup. lib. 8. cap. ultim.*

(8) Cunabula--eniti. *è Serv. eclog. 4.*

(9) Pheretrum--vicinus capulo. *Ex eod. Æn. 11. Quare illud quod super capita hominum feratur, aliena ducebat Chacon, nequè id mihi dubium, cùm præsertìm addat Servius.* Et dictus capulus, quod corpus capiat. *Festus quoque* Capulum à capiendo.

(10) Scamna--Scabell. *Varro lib. 4.* Quo simplici scansione scandebant in lectum non altum, scabellum: in altiorem, scamnum.

(11) Scansilia--in sedibus hærent. *Al.* in ædibus hærent.

(12) Viri discumbere cœper.--mulieres sedere. *Valer. Max. lib. 2. cap. 1.* Fœminæ cum viris cubantibus sedentes cœnitabant.

(13) Cathedræ Doctorum. *Cassiod. in Ps. 1.* Cathedra propriè Doctoribus datur.

(14) Solium--dicta est. *è duob. Servii locis. Æn. 1. & 7.*

Undè & sella, quasi seda, dicta est, & subsellia, quasi subsedia.

21 Sellæ curules erant, in quibus Magistratus sedentes jura reddebant. Dictæ autem curules, quia apud Veteres Prætores, & Consules propter itineris longinquitatem curru ad forum provehebantur: sellæ autem quæ post eos vehebantur, quibus sedentes dicere jura solebant, à curru curules sellæ sunt nominatæ.

22 (1) Tripodes, scamnelli sunt, habentes tres pedes, sed & candelabra tripoda sunt, quia similitèr habent tres pedes.

CAPUT XII.

De Vehiculis.

1 CArrum à cardine rotarum dictum, undè & currus dicti, quòd rotas habere videntur.

2 Rota autem dicta, quòd ruat, & rotundum à rota vocatum.

3 Rheda, genus vehiculi quatuor rotarum. Has Antiqui retas dicebant propterea quòd haberent rotas.

4 (2) Carpentum, pompaticum vehiculi genus, quasi carrum pompaticum.

5 (3) Plaustrum, vehiculum duarum rotarum, quibus onera deferuntur. Et dictum plaustrum, quia volvitur, quasi diceres pilastrum.

6 (4) Caracutium, vehiculum altissimarum rotarum, quasi carrum acutum.

7 (5) Capsus, carruca undique contecta, quasi capsa.

8 (6) Pilentum, vel Petoritum, contexta quatuor rotarum vehicula, quibus Matronæ olìm utebantur. Virgilius: Pilentis Matres in mollibus. Horatius: Plures calones, atque caballi pascendi, ducenda petorita. Erant autem anteà pilenta veneti coloris, non ut nùnc sunt russati, quibus nisi castæ Matronæ uti non poterant, sicùt nèc vittis.

9 (7) Basterna, vehiculum itineris, quasi viæ sternax, mollibus stramentis composita, à duobus animalibus deportata.

CAPUT XIII.

De reliquis, quæ in usu habentur.

1 BAculus, à Baccho repertore vitis fertur inventus, quo homines moti vino inniterentur. Sicùt autem à Baccho baculus, ità à baculo bacillus per diminutionem.

2 (8) Fustes, quòd præfixi in terram stent, quos rustici palos vocant, quibus juvenes pro criminibus feriuntur.

3 (9) Vectes dicti, quòd manibus vectentur, undè ostia, saxaque velluntur.

4 (10) Forfices, secundum etymologiam si à filo dicuntur f. ponitur, ut for-

(1) Tripodes scamnelli. *Sic apud Vitruv. lib. 3. cap. 3. & lib. 5. cap. 9. In vulgatis tamen exemplaribus* scamilli, *qui in aliis* scabelli, *&* scamnuli.

(2) Cap. XII. Carpentum—q. carrum pompatic. *Ovid.* Nàm priùs Ausonias Matres carpenta vehebant: Hæc quoquè ab Evandri dicta parente reor. *Ut sit Carpentum, quasi Carmentum, à Carmenta Evandri Matre.*

(3) Plaustrum q. pilastrum. *Varro*: Plaustrum quod ex omni parte palam est vel potius à pàlando, hoc est, extendendo.

(4) Caracutium. *Gotth. Ov. colleg.* carrucium, *idem à nostris carricoche dicitur.*

(5) Capsum. *Utitur hac voce Festus in Ploxemo. Gloss.* Capsum πλίνθιον.

(6) Pilentum. *é Serv. Æn. 8.*

(7) Basterna. *Meminit hujus etiam Hieronym. Is. 66.*

(8) Cap. XIII. Fustes dicti q. stent. *Sup. lib. 5. cap. 27.* Fustes quòd præfixi in fossis stent.

(9) Vestes *Eadem lib. 5. cap. 27.*

(10) Forfices secundum etymolog. *Vel. Longus in libro de Orthograph.* Sed quæstio est in loquendo, ut forcipes, & forpices; & arcesso, & accerso. His enim minimam erit dignoscere quomodo dicantur. Proindè ac dixeris, scribes mihi, quibus tamen adnotavimus Veteres per transmutationem syllabæ forcipes dixisse. Nàm & Virgilius: Versantque tenaci forcipe massam. Forcipes dicimus ab eo, quod formum capiant, id est, calidum.

forfices, quæ sunt sartorum: si à pilo per p. ut forpiceps, quæ sunt tonsorum: si ab accipiendo per c. ut forcipes, eo quòd formum capiant, quæ sunt fabrorum. Formum enim dixerunt Antiqui calidum: undè & formosus.

5 Novacula, eò quòd innovat faciem.

6 Pecten dictus, eò quòd pexos capillos faciat, atque compositos.

7 [1] Calamistrum est acus, quæ calefacta & adhibita calefacit, & intorquet capillos. Undè & calamistrati appellantur, qui comam torquent.

8 Clavis dicta quod claudat, & aperiat. [2] Catenatum, quod capiendo teneat.

9 Horologium, quòd ibi horas legamus, id est, colligamus. Est enim in solariis positum, ubi à clavo per lineas currit umbra, ut quancumque diei horam ostendat.

CAPUT XIV.

De Instrumentis rusticis.

1 Vomer dictus, quòd vi humum eruat, seu ab evomendo terram. [3] De quo Lucretius: Uncus aratri ferreus, occultò decrescit vomer in arvis. [4] Sumitque per detrimenta fulgorem.

2 Aratrum ab arando terram vocatum, quasi araterrium

3 [5] Buris est curvamentum aratri, dictum quasi βοὸς οὐρά, quod fit in similitudinem caudæ bovis.

4 [6] Dentale est aratri pars prima, in quo vomer inducitur, quasi dens.

5 Cultelli, à cultura dicti, eò quòd ex ipsis putatione Veteres in arbore utebantur, & vite, priusquàm falces essent repertæ.

6 [7] Falx est, qua arbores putantur, & vites. Dictæ autem sunt falces [8] quòd his primùm milites herbam filicem solebant abscindere. [9] Undè est illud: Pax me certa ducis placidos curvavit in usus. Agricolæ nùnc sum, militis antè fui.

7 Falcastrum, à similitudine falcis vocatum. Est autem ferramentum curvum cum manubrio longo, ad densitatem veprium succidendam. Hi & [10] Runcones dicti, quibus vepres secantur, à runcando dicti.

8 Serrula est prætenuis lamina ferri, dentium mordacitate resecans arbores, seu ramos.

9 [11] Rastra quoquè aut à radendo terram, aut à raritate dentium dicta.

10 Ligones, quòd terram levent, quasi levones.

11 [12] Scudicia dicta, eo quòd circa codicem terram aperiat, & quamvis ejus usus in reliquis operibus habeatur, nomen tamen ex caudice retinet. Hànc alii generalitèr Fossorium vocant, quòd foveam faciat, quasi fovessorium.

Yy Sar-

(1) Calamistrum. è *Serv. Æn.* 12. *ad v.* Crines vibratos calido ferro.
(2) Catenatum. *Quod* nos candado.
(3) Cap. XIV. Vomer—seu ab evomendo terr. *Varro*: Aratrum quod aravit terram, ejus ferrum vomer quòd vomit eo plus terram.
(4) Sumitque per detrimenta fulgorem. *f. nitorem respexit fortassè ad Virgilii verba*: Et sulco attritus splendescere vomer.
(5) Buris—cauda bovis. è *Serv. Georg.* 1.
(6) Dentale. *Ex eod. nisi quod illic* inducitur, *non* includitur.
(7) Falx est. *Pallad. lib.* 1. *cap. ult.* Falces putatorias quibus in arbore utuntur, & vite.
(8) Quod hac primùm milites. *Vocem* milites *rejiciebat Chacon tanquàm è Martialis versu acceptam, cùm Palladius, cujus hæc sunt, militum non meminerit. Ille n.* Item (*inquit*) falciculas brevissimas, quibus filicem solemus abscindere. *Falcis verò vocem è Syriaca Palca fluxisse eruditissimus vir existimat.*
(9) Undè est illud: Pax me certà. *Martial. in Apophor.*
(10) Hi & Runcones. *Pallad. ibid.* Runcones quibus vepreta persequimur.
(11) Rastra. è *Serv. Georg.* 1.
(12) Scudicia. *Quam nos fortassè* escoda *vocamus.*

12 (1) Sarculi sunt, vel simplices, vel bicornes.

13 (2) Pastinum vocant Agricolæ ferramentum bifurcum, quo semina panguntur. Undè etiam repastinari dictæ sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur.

14 (3) Cylindrus, lapis est teres in modum columnæ, qui à volubilitate nomen accepit, de quo Virgilius: Area cum primis ingenti æquanda cylindro; Et vertenda manu.

15 (4) Tribula, genus vehiculi, unde teruntur frumenta, & ob hoc ità vocatur.

16 (5) Pala, quæ ventilabrum vulgò dicitur, à ventilandis paleis nominata.

17 (6) Furcillæ dictæ, eo quòd iis frumenta, cilluntur, id est, moventur. Undè & oscilla dicta ab eo quòd cillantur, hoc est, moveantur ora. Nàm cillere est movere.

18 (7) Tesseræ sunt, quibus frumentorum numerus designatur.

19 (8) Trapetum, mola olivaria.

20 (9) Prelum, trabes quo uva calcata premitur, à premendo vocatum, quasi pressorium.

21 Prelum, quo premitur oleum.

22 Lacus, quo liquatum profluit, & quo ab uvis, vel olivis torquendo oleum, vinumque exigitur.

23 Verennes à vehere, id est, exportare nominatæ.

24 (10) Qualus, per quem mustum fluit, à colando dictus.

25 (11) Fisclum quasi fisculum, à colando oleum dictum, vel quasi fiscella olei.

CAPUT XV.

De Instrumentis hortorum.

1 Rota (12) dicta, quòd quasi ruat. Est enim machina, de qua à flumine aqua extrahitur. Lucretius: Ut fluvios versare rotas, atque haustra videmus.

2 (13) Haustra autem, id est, rota, ab hauriendo aquas dicta.

3 Girgillus, quòd in gyrum vertatur. Est enim lignum in (14) transversa pertica mobile, ex quo funis cum situla, vel utre in puteum demittitur hauriendæ aquæ causa.

4 (15) Telonem hortulani vocant, lignum longum, quo hauriunt aquas. Et dictus telon à longitudine, τέλον enim Græcè dicitur quidquid longum est. (16) Undè & mustela vocata, quasi mus longus. Hoc Instrumentum. Hispani Ciconiam dicunt, quòd imitetur ejusdem nominis avem, levantem, ac deponentem rostrum, dùm clangit.

Ha-

(1) Sarculi vel simpl. vel bicorn. *Ex Pallad. ibid.*
(2) Pastinum--refodiuntur. *è Columell. lib. 3. cap. 18.*
(3) Cylindrus lap. *è Serv.*
(4) Tribula. *Ex eodem.*
(5) Pala. *Vtuntur hac voce Tertull. Cypr. Hieron. & August.*
(6) Furcillæ. *è Serv. Georg. 2.*
(7) Tesseræ sunt quibus frum. num. design. *Serv. Georg. 1.* Aut numeros impressit acervis, id est, aut caracteres facit, quibus pecora signantur, aut tesseras quibus frumentorum numerus designatur. Nàm numeros pro litteris posuit, quibus numeri continentur.
(8) Trapetum, mola olear. *Ex eod. Georg. 2.*
(9) Prelum. *Ex eod.*
(10) Qualus. Ex *eod.*
(11) Fisclum. *Aut hic* fiscellum, *aut apud Columell. lib. 12. cap.* 38. Fisclum, *legas.*
(12) Cap. XV. Rota. *Vid. Vitruv. lib.* 10. *cap.* 11.
(13) Haustra. *Non.* Haustra propriè rotarum dicuntur, sicuti Græcè *ἀντλήματα.*
(14) In transversa pertica. *Al.* parte.
(15) Telonem hortulani vocant. *Ità scripsisse Isidorum arguit etymologia, sed Tollenonem dixisse debuit Festus.* Tolleno genus machinæ, qua trahitur aqua, alteram partem prægravante pondere, dictus à tollendo. *Vtuntur hac voce Livius, Plin. Vegetius.*
(16) Undè & mustella q. mus longus. *Verba sunt Serv.*

5 [1] Hama.----

6 Lupus qui & Canicula, ferreus harpax, quia si quid in puteum decidit, rapit & extrahit, undè & nomen accepit. Harpax enim dictus quia arripit, ἁρπάζειν enim Græcè rapere est.

CAPUT XVI.

De Instrumentis equorum.

1 PHaleræ, [2] ornamenta equorum sunt, & est sermo Græcus.

2 Fræna dicta, quòd equos fremere cogant: vel quòd hæc equi frendant, id est, imprimant dentibus, & obmordeant. Undè & nefrendes dicti, adhùc lactentes porculi, quòd nondum aliquid frendant, id est, comminuant dentibus. [3] Hìnc & faba fresa quæ molita est.

3 [4] Lupata sunt fræni asperrimi. Dicti autem lupata à lupinis dentibus, qui inæquales sunt: undè etiam eorum morsus vehementèr obest.

4 Chamus.----

5 Habenæ, ab habendo dictæ, quòd iis equos habeamus, hoc est, teneamus, undè & equi *habiles* dicti. [5] Hæc & Retinacula à retinendo.

6 Lora.----

7 Capistrum, à capite jumentorum dictum.

8 Sella à sedendo, quasi sedda.

9 [6] Antella, quasi ante sellam, sicùt & postella, quasi post sellam.

10 [7] Cingulum hominum, generis neutri est, nàm animalium genere fœminino dicimus has cingulas.

11 Sagma, quæ corruptè vulgò dicitur salma, à stratu sagorum vocatur. Undè & [8] caballus sagmarius, mula sagmaria.

12 Capulum, funis, à capiendo, quòd eo indomita jumenta comprehendantur.

13 Calcaria dicta, quia in calce hominis ligantur, id est, in pedis posteriore parte, ad stimulandos equos, quibus aut pugnandum est, aut currendum, propter pigritiam animalium, aut timorem. Nàm ex timore stimuli nuncupati, licèt sint & libidinis stimuli.

14 Strigiles nuncupati à tergendo, quòd iis equi tergantur.

15 Character est ferrum caloratum, quo notæ pecudibus inuruntur. χαρακτὴρ autem Græcè, Latinè forma dicitur.

16 Cauterium dictum, quasi cauturium, quòd urat, & provida sit in eum, severaque cautio, ut dùm videtur cujus sit, avaritia refrænetur. Quòd interdùm pro signo, interdùm pro cura adhibetur, ut vis morbi ignis ardore siccetur.

(1) Hama---*Ferramentum aduncum ad coercenda incendia. Plin. Ep.* 250. Et alioqui nullus usquam in publico sipo, nulla hama, nullum denique instrumentum ad incendia compescenda. *Et Paul. cap.* 3. D. *de Off. Præf. Vig.* Sciendum est autem præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis, & dolabris. *Et Ulp. cap.* 12 D. *de Fund. inst.*

(2) Cap. XVI. Phaler. Græcus serm. *è Serv. Æn.* 9.

(3) Hìnc & faba fressa. *Fest.* Frendere est frangere, undè est faba fressa, undè & dentibus dicimus frendere. *Gloss.* Faba frensa.

(4) Lupata. *è Serv. Georg.* 3.

(5) Hæc & retinacula. *Respexit ad Maronis verba*: Et frustra retinacula tendens. *Georg.* 1.

(6) Antella--Postella. *Lege* Antillena, & Postillena *invitis libris omnibus. Nàm vitium proculdubio natum ex notationibus Gloss.* Antillena ἰςῖτυρ. Postillena *verò etiam legitur in Casina. Plauti.*

(7) Cingulum hom.--cingulis. *è Serv. Æn.* 9.

(8) Caballus sagmarius--mula sagmaria. *Eod. modò legendum apud Serv. Æn.* 1. *ad illud*: Sertisque recentibus halant. non saginarius. *Vid. Suid. in* σάγμα.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
DIFFERENTIARUM, SIVE DE PROPRIETATE SERMONUM.
LIBER PRIMUS.
PRÆFATIO.
ISIDORUS LECTORI SALUTEM.

PLERIQUE veterum sermonum differentias distinguere studuerunt, subtiliùs inter verba, & verba aliquid indagantes. (1) *Poëtæ autem* (2) *Gentiles necessitate metrica, confuderunt sermonum* (3) *proprietates. Sicque ex his consuetudo obtinuit, pleraque ab* (4) *Auctoribus indifferentèr accipi, quæ quidèm quamvis similia videantur: quadam tamen propria inter se origine distinguuntur. De his apud Latinos Cato primus scripsit, ad cujus exemplum, ipse paucissimas partìm edidi, partìm ex Auctorum libris deprompsi: tibique Lector, pro* (5) *delectatione subnotavi.*

(1) *Servius ad ill.* 1. *Æn.* Nemora inter frondea. (2) *Aliàs.* Gentilium. (3) *Al.* Proprietatem. (4) *Al.* Auctoritatibus. (5) *Al.* Pro delectatione legentium.

De Littera A.

1 INTER Aptum, & Utile: [a] Aptum ad tempus: Utile ad perpetuum.

2 Inter Amicum, & Socium: Amicus constat affectu: Socius re, quia consortio constat.

3 Inter Arrogantem, & Abrogantem: Arrogans, superbus: Abrogans, humilis. Arrogans assumit sibi fiduciam: Abrogans demit, id est, negans.

4 Inter Avarum, & Cupidum: [b] Avarus est, qui [c] suo non utitur: Cupidus, qui aliena desiderat.

5 Inter [d] Amorem, & Cupidinem: Aliud est, inquit Cato, Phi-

(a) C. *Fronto.* Aptum loco venit, & tempori: utile usus fecit.
(b) *Etymolog. lib.* 10. *Littera A. & C.*
(c) *Al.* Sua.
(d) *Vid. Non. in voce* Cupido.

lippe, Amor longè, aliudque Cupido. Accessit illicò alter, ubi alter recessit: alter bonus, alter malus. Alii veriùs, Amorem & bonum dixerunt, & malum: Cupidinem sempèr malum. [e] Amoris quadripartita differentia est. Est enim justus Amor, pius, crudelis, obscænus. Justus amor est Uxorum, pius filiorum, crudelis contra naturam, ut Pasiphaë, obscœnus meretricum.

6 Inter Auspicia, & Auguria: Auspicia sunt, [f] quæ inchoantur, & ultrò veniunt: Auguria, quæ [g] consuluntur, & consequuntur.

7 Inter Argumentum, & Argumentationem: Argumentum est, quod in principio libri breviter causam pandit: Argumentatio est, quæ in disputatione fidem [h] assertionibus facit.

8 Inter Artem, & Artificium: Ars est natura liberalis: Artificium verò [i] gestum manibus constat.

9 Inter Absconditum, & Absconsum. Absconsum est, cujuslibet arte celatum: Absconditum verò, naturalitèr abditum. Conditum est enim, non consum. Indè & consuere dicitur, quandò [k] rupta atque aperta quæque [l] texuntur. Porrò [m] occultum ab occulendo, id est, claudendo, dictum. [n] Arcanum verò ab arca, vel ab arcendo: eò quòd ab eo omnes arceantur, id est, prohibeantur. [o] Indè & Arces dicuntur, à quibus arceantur hostes. Indè & [p] Arca, eò quòd arceat [q] furem. Indè & [r] Arcus, eò quòd arceat adversarium.

10 Inter Ante, & Antea: Ante locum significat & personam: Antea tantùm tempus.

11 [s] Inter Abccubuit, & Recubuit, hæc differentia est: Accubuit in triclinio conviva: Recubuit in cubiculo dominus: Decubuit languidus. Accubare enim est corpore toto: adcumbere cubito.

12 Inter Abscedit, & Discedit: Abscedit, quòd à parte qualibet se subtrahit. Quod verò à medio dividitur, Discedit.

13 Inter Adulterium, & Fornicationem: quòd [t] Adulterium est, alienam uxorem appetere. Fornicatio verò non est adulteratio matrimonii fœderis, sed cum aliis solutis mœchari.

14 Inter Altum, & Excelsum, Sublime, & Arduum: [u] Altum, ex superiori parte, & inferiori est: Excelsum, ex superiori tantùm: [x] Sublime, excelsum est, cum aliqua dignitate: [y] Arduum, excelsum est, cum aliqua difficultate. Itèm altus puteus, murus excelsus. Summa videbis in excelso, ima in alto.

15 Inter [z] Adnisum, Innixum, Sub-

(e) *Al.* Jam horum.
(f) *Malim*: Quæ inchoanti quid ultrò ven.
(g) Consolantur. *Al. m. s.* consulantur. *Al.* consultantur.
(h) *Al.* Assertionemque.
(i) *Al.* Gestu & manib.
(k) *Al.* Erupta.
(l) *Al.* Trahuntur.
(m) *Al.* Occultatum.
(n) *Serv. ad illud. Æneid.* Arcana movebo. *Ipse Etymolog. lib.* 20. *cap.* 9.
(o) *Etymolog. lib.* 15 *cap.* 2.
(p) *Varro* 4. *de Ling. Lat. dict.* arca, *& ipse lib. Etymolog.* 20. *cap.* 9.
(q) *Visum est in Etymolog.*
(r) *Etymolog. lib.* 18. *cap.* 9.
(s) *Vide Acron. Ode.* 27. *lib.* 3. *Horatii.*
(t) *Etymolog. lib.* 5. *cap.* 26.
(u) *Servii verba sunt ad ill.* 2. *Æn.* Terris jactatus, & alto. Altum tamen sciendum est, quod & superiorem, & inferiorem altitudinem significat.
(x) *Etymolog. lib.* 10. *l. t. s.*
(y) *Sic Serv. interpretatur illud Georg.* 2. Ardua palma, aut alta, aut ad quam difficilè pervenitur.
(z) Adnixum *in uno m. s. Servius tamen, quem Isidorus ferè sequitur, alteram scripturam magis probat, ad illud* 1. *Æn.* Triton adnisus acuto, &c.

Subnixum, & Obnixum: Adnisum, [a] conantem ad aliquid: Innixum [b] innitentem in aliquo: ut si quis baculo innitatur, aut columna. Subnixum verò instructum aliquo consilio, aut suffultum ex omni parte: [c] Obnixum autem obstinatum, vel [d] perseverantem.

16 Inter Alloqui, [e] Obloqui, Eloqui: Alloqui, hortantis & jubentis. Obloqui, obtrectantis, Eloqui Oratoris.

17 Inter [f] Amare, & Diligere putat differre Cicero: Sæpiùsque sic utitur, ut distinguat, atque amare ponat pro ardentèr amare, at diligere pro leviùs amare. Sicùt in Epistolis ad Brutum: Vale, inquit, & nos ama: vel, si id [g] majus est, [h] dilige. Et rursùs: sic igitur facies; me aut amabis, aut quo contentus sum, diliges. Itèm [i] ad Dolabellam: Quis erat qui putaret, ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? Tantùm accessit, ut mihi nùnc denique, amare videar, anteà dilexisse. Alii dixerunt amare nobis naturalitèr insitum; [k] diligere verò electione.

18 Inter Abjicere, & Projicere distat, quod enim in despectione est, & neglectum, abjicitur. Quod verò foris est penitùs à salute, & à beatitudine alienum, hoc projicitur. [l] Projicere autem dictum, quasi porrò abjicere.

19 [m] Inter Arguere, & Coarguere: Coarguere est coercere, & compescere: Arguere modò accusare, modò aliquid ostendere, & patefacere est. Virg. [n] Degeneres animos timor arguit. Undè & Argumenta dicuntur, quæ causam [o] ostendunt.

20 Inter Adlidere, & Elidere: Adliditur quis proximè: Eliditur longè.

21 Inter Aspicere, [p] & Respicere, &c. Aspicimus ante nos; Respicimus retrò; Suspicimus sursùm; Despicimus deorsùm; Inspicimus introrsùm: [q] Prospicimus longè: Conspicimus circumquaque. Itèm Aspicimus præsentia: Respicimus præterita: Prospicimus futura. Qui autem in dexteram, lævamque se convertit, hæc adspectat, non aspicit. [r] Notandum sanè, [s] quòd si & despiciens dixerimus, [t] nonnunquam diligentèr [u] inquirere significamus. Itèm [x] Circuminspicere, [y] quæ nèc cernere possis. Nàm [z] Circuminspicere, est quærere.

22 Inter Adtendere, & Intendere: Adtendere aspicere est: [a] Inten-

 ten-

(a) *Al.* Conari.
(b) *Al.* Inniti ad.
(c) *Vetus glossarium* ἀντίσχοντα. *Non. contra adversarium colluctantem.*
(d) *Al.* Perseverans.
(e) *Ex Agratio.*
(f) *Vid. Non. dict.* amare, *&* diligere.
(g) *Al.* Minus.
(h) *Al.* Diliges.
(i) *Fam. lib. 9. Ep. 24.*
(k) *Tunc diligentia Etymolog. lib. 9. littera* D.
(l) *Macrob. lib. Satur. 6. cap. 4.*
(m) *Ex Agratio, in quo male pro compescere est compensare, desuntque illa*, modò acousare, modò aliquid, *sicùt in Parisiens.editione.*
(n) *Æneid. 4.*
(o) *Causam causa est in Agrat.*
(p) *Ex Agratio, in quo malè est* aspicimus sursum, *qui hinc emendandus.*
(q) *Al.* Perspicimus.
(r) *Ex Serv. ad illud 1. Æn.* Despiciens mare velivolum.
(s) *Al.* Quia *Servius.*
(t) *Serv.*
(u) Inquirens. *Servius.*
(x) F. Circumspicere.
(y) *Al.* Quærit cernere.
(z) F. Circumspicere.
(a) *Interpretes Terent. act. 3. scen. 4. Eunuch.* Propriè intendere est crimen in adversarium jacere.

tendere verò criminari, aut ad cædem, aut ad injuriam: [b] Perrarò tamen in bono est.

23 Inter Audire, & Exaudire: quòd tàm boni, quàm mali Audiuntur: Exaudiuntur tantùm boni.

24 Inter [c] Adolescere, & Inolescere: Adolescere augmenti est: Inolescere [d] consuescere.

25 Inter [e] Adnuntiatur, [f] Nuntiatur, [g] & Denuntiatur: Adnuntiatur de futuro: [h] Nunciatur de longinquo: Denuntiatur [i] de præsenti: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

26 Inter Advocatur, Invocatur, & Evocatur: [k] Advocatur, daturus patrocinium: Invocatur, præstiturus auxilium: Evocatur [l] præbiturus obsequium.

27 Inter [m] Abducitur, Perducitur, & Deducitur: Abducitur quis ad rem inhonestam: Perducitur ad [n] studia: Deducitur ad honorem.

28 Inter Adficimur, [o] & Afficimur: [p] Adficimur honore: [q] Afficimur injuria.

29 Inter [r] Adversum te, & Adversus te: Adversum te, adversarius: Adversus te, imitator.

30 Inter [s] Alterum, & Alium: Alter de duobus dicitur: Alius de multis. Alter enim sine uno esse non potest.

31 [t] Inter [u] Apparet, & Paret: [x] Apparet, qui videtur: [y] Paret, qui obsequitur [z] non regulæ ratione, sed discernendi intellectus gratia.

32 Inter [a] Aditum, & Ostium: Aditus quibus [b] admittitur: Ostium, quo [c] excluditur.

33 Inter Arbitrum, & Judicem: Arbiter ex voluntate fit: [d] Judex ex lege.

34 Inter Advenam, & Convenam: [e] Advenæ de uno loco venientes: Convenæ de diversis.

55 Inter Album, & Candidum: [f] Album natura: Candidum studio, sivè cura: Albos ergo capillos, ceram candidam dicimus. [g] Itèm Candidum est quadam [h] nitenti luce perfusum: Album verò quod Auroræ constat esse vicinum.

36 Inter Albentem, & Albescen-

(b) *Al.* Prò raro.
(c) *Ex Agratio. Vid. etiam Non. in dict.* adolere.
(d) *Fortè legi possit ex Serv. ad illud 6. Æn.* Modis inolescere miris, concrescere, *proprius tamen verò existimo, ut ex Agratio legamus* inolescere coaugmenti, *Addamusque tertium membrum*: exolescere evanescendi.
(e) *Ex Agratio.*
(f) *Al.* Enuntiatur.
(g) *Al.* Denuntiatur, & renuntiatur.
(h) *Al.* Enuntiatur.
(i) *Al.* In præsenti.
(k) *Ascon. Pedian. in Divinationem.*
(l) *Al.* Præstiturus.
(m) *Ex Agratio, in quo pro* abducitur, *est* adducitur.
(n) *Al.* Studium.
(o) *Agrat.* afficimus honore, afficimus injuria, *qui hìnc fortè emendandus.*
(p) *Al.* Afficimur.
(q) *Al.* Adficimur.
(r) *Ex Agratio.*
(s) *Ex Agrat. Vid. Serv. ad ill. 11. Æn.* Harum unam juveni, *& ipse Etymolog. lib. 10. littera A.*
(t) *Ex Agratio, & Serv. ad ill. 1. Æn.* Apparent rari nantes. *Vid. etiam Fest. dict.* apparet.
(u) *Al.* Adparet, & apparet.
(x) *Al.* Adparet.
(y) *Al.* Apparet.
(z) *Al. Hæc ab Agratio absunt, & rectè.*
(a) *Videtur differentiam concinnasse ex pluribus verbis Servii ad ill. 6. Æn.* Ostia jamque domus patuere. *Habes hæc etiam lib. Etymolog. 5. cap. 7.*
(b) *Al.* Admittimur.
(c) *Al.* Excludimur.
(d) *Varro 4. de Ling. Lat.*
(e) *Ex Serv. ad ill. 8. Æn.* Tum manus Ausoniæ. *Ipse Etymolg. lib. 10. littera A.*
(f) *Ex C. Front. & ipso Etymolog. lib. 10. littera C.*
(g) *Ex Serv. ad ill. 3. Georg.* Color deterrimus albis. *Ex quo pro* Auroræ *leg.* Pallori.
(h) *Al.* Ante.

centem: Albentem dicimus eum, qui jàm [i] Albatus: Albescentem, eum qui incipit.

37 Inter Animum, & Animam hoc interest, quòd [k] Animus consilii est: Anima vitæ. Ista sempèr eadem est: ille pro affectu mutatur. Itèm mentem antiqui ab animo separaverunt: Mentem, ut sciat: Animum verò, ut velit, aut possit discere: [l] Prætereà nonnunquàm, & Animus pro viribus ponitur.

38 Inter Alvum, & Ventrem, & [m] Uterum: Alvus interius receptaculum cibi est, quo sordes defluunt: Ut Sallust. [n] Simulans sibi alvum purgari: Venter est aspectus ipsius partis extrinsecus, ut Juvenalis: Montani quoquè venter adest. Uterus autem propriè prægnantis est. Sed & hoc à Poëtis metri necessitate variatur.

39 Inter Arma, & Tela: [o] Arma sunt, quibus [p] defendimur: [q] Tela, quæ [r] mittimus. Itèm Arma belli sunt: Armamenta navium.

40 Inter [s] Alluvium, & Colluvium: Alluvium consumptio est riparum ex aquis: Colluvium autem congregatio sordium, quæ fit à fluxione multa.

41 Inter [t] Aquatum, & Aquosum: Aquatam potionem rectè dicimus: [u] Aquosum locum, qui ex se aquam fundit. Ità & meracam potionem, merosum autem vinum appellamus.

42 Inter Apricum, & Opacum: Apricum contrarium [x] est Opaco, quasi apertum Cœlo, vel Soli [y] sine horrore frigoris. Et est Apricum, [z] quasi [a] sine flatu & frigore. Hìnc & Africam dici quidam existimant, quasi Apricam. At contrà [b] Opacum condensum est, & umbrosum, [c] sicùt & Amœnum. [d] Amœna autem dicta eò quòd amentur.

43 Inter [e] Acerbum, & Acervum: Acervus per duas vv. scribitur, & significat [f] molem. Acerbus per b. scriptus, significat immaturum.

44 Inter [g] Arbos, & Arbor: Arbor interdùm, & sine fructu: Arbos verò non nisi fructifera. Similitèr Sylva, & Nemus: Sylva interdùm est fructuosa: Nemus verò Arbores umbrosæ, & infructuosæ intelliguntur.

45 Inter Acerbum, & Immaturum: Acerbum est longè à maturitate positum: Immaturum verò proximum maturitati.

46 Inter [h] Avenam, & Habenam:

(i) *Al.* Albus.
(k) *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 1.
(l) *Etymolog. lib.* 10. *littera A.* Animosus quod sit animis, *&* viribus plenus.
(m) *Ex Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Uterumque armato milite complent. *Ipse etymolog. lib.* 11. *cap.* 1.
(n) *Ex fragmentis incertorum lib.*
(o) *Etymolog. lib.* 18. *cap.* 5. *Aliud discrimen apud Fest. dict.* Arma.
(p) *Al.* Defendimus.
(q) *Serv. ad ill.* 9. *Æn.* Telorum effundere contra omne genus.
(r) *Al.* Emittimus.
(s) *Etymolog. lib.* 14. *cap.* 9.
(t) *Ex Agratio, in quo tamen pro* aquatum, *est* aquaticum.
(u) *F. Addendum ex Agratio*, quæ aquam aliunde recepit Aquos.
(x) *Al.* Est opacum quasi opertum Cœlo.
(y) *Al.* In horrore.
(z) *Al.* Quia.
(a) *Puto mendum subesse scribendumque.* ἄνω φρίκης, *id est, sine frigore, sic & in Serv. leg. ad ill.* 5. *Æn.* Apricis statio gratissima mergis. *Et* 6. *Æn. ad ill.* Terris imittit apricis. *Vid. Fest. dict.* apricum. *Ipse etymolog. lib.* 3. *cap.* 18.
(b) *Sic Fest. dict.* Opacum.
(c) *Sic etiam vetus Glossar.* Amœnum interpretatur σύσκιον τόπον.
(d) *Ipse etymolog. lib.* 14. *cap.* 8. *Fest. dict.* Amœna. *Servius ad illud.* 5. *Æn.* Amœna piorum, *&* 6. Amœna vireta.
(e) Ex *Agrat. ipse etymolog. lib.* 17. *cap.* 6.
(f) *Al.* Mobilem. *Agratius male.*
(g) *Ex Agrat. & ipse etymolog. lib.* 17. *cap.* 6.
(h) *Ex Agrat.* 46. *ipse etymolog. lib.* 20. *cap.* 16.

nam: Avena per v. litteram herba est. Habena per b. litteram lorum est. Habenas autem ab habendo dictas putant, quòd his equos habemus, hoc est tenemus, undè & equi habiles dicti.

47 Inter Avem, & Volucrem: Aves dicimus, quæ per aëra [i] levibus volitant [k] pinnis: Volucres autem non solùm aves vocamus, sed quadrupedes nimia pernicitate currentes, sed tamen cum adjectione, ut puta volucrem equum, volucrem tigridem. Ut est illud Pacuvii: [l] Volucri currit axe quadriga. [m] Nàm & sagittæ volucres dicuntur, quòd his [n] pinnæ conglutinantur. Nàm sine adjectione tantùm alitem sonat.

48 Inter [o] Anguem, Serpentem, & Draconem: In mari Angues: in terra Serpentes: in templo Dracones. Ut Virgilius--Tranquilla per alta angues--& paullò-post.--Serpens amplexus uterque. Itèm :- Delubra ad summa dracones.

49 Inter Aureum, & Auratum: Aureum auro factum: Auratum ex alia materia factum, & mixtum auro operitur.

50 Inter Animalia, & Animantia: [p] Animalia sunt, quæ habent animam: Animantia tantùm ad animos pertinent.

51 Inter Austrum, & Ostrum: Austrum ventum significat: Ostrum verò purpuram.

52 Inter Annuit, & Abnuit: [q] Annuit consentit: [r] Abnuit denegat.

53 Inter Æs, & Es: Æs metalli materia: Es verò verbum est.

54 Inter Animum, & Animam: Anima sine differentia: Animus verò varius est: [s] quòd Animo sapimus, Anima, qua vivimus.

55 Inter [t] Ad, & At: Ad præpositio est: At verò conjunctio.

56 Inter Adjuro, & Abjuro: Adjuro rogo, Abjuro nego.

57 Inter [u] Apud, & Penes: quòd Apud te tùnc dico, quum aliquam partem omnem significo. Nàm Penes possessionem significat: Apud autem quasi corpus, & librum; non [x] possesiso. Dicimus autem, apud te habeo argentum meum, non penes te: quæ ergo redduntur apud te habeo, quæ possidentur, penes te habeo.

58 Inter Amburere, & Comburere, & Sepelire: Comburere est igni dare: Amburere ex utraque adurere: [y] Urere est igni adurere penitùs, & ad medullam ignem sentire. [z] Sepelire est sepulcro cingere, vel corpus humo tegere & ossa. Indè Virgilius: [a] Corpus humo patiare tegi: [b] Aut si qua id fortuna vetabit: Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro.

In-

(i) *Al.* Leviùs.
(k) *Al.* Pennis.
(l) *Al.* Volucris erit ex quad.
(m) *Al.* Sedet.
(n) *Al.* Pennæ.
(o) *Ex Servio ad locum 2. Æn. citatum ad verbum.*
(p) *C. Fronto.* Animantia animus facit, animalia animam habent.
(q) *Vid. Non. dict.* Innuere, & annuere.
(r) *Sic Veteres membranæ vocum in Terentio explicatar.* Abnuo, nego, subtraho.
(s) *Non Marc. dict.* Animus, & anima.
(t) *Etymolog. lib. 1. cap. 26.*
(u) *Vid. Fest. dict.* Apud.
(x) *Al.* Possessionem.
(y) *F. Legend.* Uri est penitùs, & ad medullam ignem sentire. *Nàm dictiones*, est igni adurere, *ex illis superioribus*, est igni dare, *sic malè irrepserant.*
(z) *Etymolog. lib. 11. cap. 22.*
(a) Corpus humo patiare tegi. 10. *Æn.*
(b) Æn. 9.

59 Inter Audacem, & Temerarium: [c] Audax non timet: Temerarius non æstimat periculum.

60 Inter Ad forum ire, & In forum ire: Ad forum, significatur aliquis locus, in quem imus: In forum in ipsum forum.

61 Inter Afrum & Africum, & Africanum: Afrum dicimus civem: Africum ventum: Africanum negotiatorem.

62 Inter Agnoscere, & Cognoscere: [d] Adnoscimus notos: Cognoscimus ignotos.

63 Inter [e] Auferre, Adimere, & Eripere: Auferimus rem, quam dedimus: Adimimus [f] jus: Eripimus quod ab [g] aliquo rapimus.

64 Inter Agere causam, & Dicere: quod Agit patronus: Dicit reus.

65 Inter Aquam, & Undam: Unda sempèr in motu est: Aqua verò stativa. Porrò imbres nubium sunt: Latices fontium. Nàm latex propriè liquor fontis est: & dictus, quòd in venis terræ lateat.

66 Inter Æquora, & Maria: [h] Æquora, non tantùm aquæ, sed & campi [i] propter æqualitatem dicti: Mare autem, tantùm congregatio aquarum.

67 Inter Ævum, & Seculum: [k] Ævum tantùm tempus ostendit: Seculum verò perpetuitatem & tempus, undè & in secula seculorum dicimus.

68 Inter [l] Æquum & Justum: Justus quippè ex lege est, quasi jus custodiens: Æquus autem est, qui secundùm naturam justus. Etenim justus à jure vivendo, id est, juxta quod jus est faciendo, vocatur.

69 Inter Ægrum, & Ægrotum: [m] Æger propriè animo mœstus, nàm corpore Ægrotus dicitur. [n] Proindè Æger est, & tristis, & malè valens: Ægrotus autem, sivè Ægrotans tantummodò malè valens.

70 Inter Ægritudinem, & Ægrotationem: [o] Sicùt Ægrotatio in corpore, sic Ægritudo in animo nomen habet non sejunctum à dolore. Dolor igitur Ægritudo, id est, causa efficiens Ægritudinem in animo, tanquam Ægrotationem in corpore.

De Littera B.

71 INter Benignitatem, & Bonitatem Stoici ità [a] definiunt: quòd Benignitas sit virtus ad benefaciendum exposita, lenis, blanda, dulcis alloquio, ad omnium bonorum familiaritatem invitans: Bonitas autem benè quidem facere, & præstare quod poscitur parata est: non tamen novit suavis esse consortio, & sua cunctos invitare dulcedine.

72 Inter Beatum, & Felicem: [b] Beatus sibi tantum est: [c] Felix, [d] &

(c) *Ex Agratii mente*, temeritas sine consilio, audacia post consilium. *C. Fronto. Hìnc fortè emendandus*, audax non timet, temerarius non providet: nàm malè alioqui, audax non providet, temerarius non timet.
(d) *Serv. ad illud 8. Æn.* Accipio, agnoscoque libens.
(e) C. *Fronto.* Aufert, qui dedit, adimit, imperio coactus, eripit, qui plùs valet.
(f) F. Jussi. *Ut infrà littera R.*
(g) *Al.* Alio.
(h) *Ex Serv. ad ill. 2 Æn.* Quæ me æquora possunt.
(i) *Non dict.* Æquor.
(k) *Serv. ad ill. 6. Æn.* Quem tibi longævo. Ævum (*inquit*) propriè æternitatis est. *Undè quis in Isidoro fortè legendum censeat.* Ævum tantùm perpetuitatem ostendit.
(l) *Etymolog. lib.* 10. *dict.* Æquus, *littera A.*
(m) *Ex C. Fronton, & Agratio.*
(n) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Curisque ingentibus æger. *Interpretes Terentii, Act.* 1. *scen.* 2. *Andr.*
(o) *Al. Ut Cicero Tuscul.* 3.

(a) *Al.* Distinguunt.
(b) *Hoc sensu & Fronto.* Beatus, qui apud Græcos *μακάριοι.*
(c) *Ex Serv. videtur ad ill.* 1. *Æn.* Sis felix, *& illud eclog.* 5. Sis bonus, ò felixque.
(d) *Al.* Sequentèr, & aliis.

& aliis. Ut est illud Virgilianum : Sis felix nostrumque leves [e] quæcumque laborem. Felix autem dicitur, per quem datur, & accipitur felicitas : ut felix tempus, felix locus, felix eventus.

73 Inter Beatus, Honestus, Fortunatus : Beatus animo, Honestus moribus, Fortunatus substantia.

74 Inter Bibere, & Potare : Bibere naturæ est : potare luxuriæ.

75 Inter Balineum, & Balneum: In prosa quotidiano sermone Balineum, in versu Balneum dicimus.

76 Inter Barbam, & Barbas : [f] Barbam hominum, Barbas pecudum, vel herbarum dicimus : Barbas & hominum, ut apud Virgilium : Barbas, incanaque menta Regis Romani.

77 Inter Buccinam, & Buccinum : Buccina est tuba, qua signum datur in [g] hostes : Buccinus ipse clangor canoris.

78 Inter Bellum, & Prœlium:[h] Bellum indicitur : Prœlium geritur. In [i] bello enim non statìm prœlium: in prœlio autem estatìm, & bellum. Undè & apud Antiquos[k] tuba prœlii signum erat, belli buccina. Itèm bellum totum est, id est, totus conflictus, ut [l] Jugurthinum, Civile, Punicum. Pugna unius diei : [m] Prœlium pars pugnæ, licèt & pugna duorum sit aliquandò, & sine ferro, undè & à pugno dicta est.

79 Inter Balsamum, & Opobalsamum : [n] Balsamum est arbor ipsa: Opobalsamum succus collectus ex arbore. Nàm opos dicitur succus. Probatio autem Balsami, ut dicit Plinius, hæc est : quod si contra solem feratur, & corruptum non sit, manum ferentis exurit.

80 Inter Bassos, & Bassus : [o] Bassos nomina propria sunt : [p] Bassus verò appellativa nomina sunt.

81 Inter [q] Barbarismum, & Solœcismum : Barbarismus fit in una loquela : Solœcismus in pluribus.

De Littera C.

82 INter Cœlum, & Æther ità distinguitur : quòd non [a] tantum ille [b] astriferus locus, sed & iste aër Cœlum vocatur. Æther autem sublimior Cœli pars est, in quo sidera constituta sunt. [c] Sanè & Æther aër igneus est superior: Æthra verò lux, & splendor est Ætheris.

83 Inter Cras, & Crastinum: Cras ad tempus pertinet : Crastinum ad opus ejusdem temporis.

84 Inter Castitatem, & Continentiam hoc interest : quòd Castitas est corporis incorruptio : Continentia verò post corruptionem [d] sexui renuntiatio. * Primum ex his felicitatis est, non esse, quod metuas : secundum

(e) *Al.* Quemcumque.
(f) *Ex Serv. ad ill.* 3. *Georg.* Barbas, incanaque menta. *Porrò locus, quem Isidorus citat. est ex* 6. *Æn. in quo pro* crines, barbas *legisse constat.*
(g) *Al.* Hostem.
(h) *Vide Serv. ad illud* 8. *Æn.* Qui sese in bella sequantur.
(i) *C. Fronto.*
(k) *Ex Serv.* 11. *Æn. ad illud.* Bello dat signum, *& ipse etymolog. lib.* 18. *cap.* 1. *&* 4.
(l) *Al.* Jurgium.
(m) *Sic Non. dicit.* Bellum.
(n) *Ex Serv. ad illud* 3. *Georg.* Balsamaque & baccas.
(o) *Vetus Glossar.* Bassus ἴυχυλος.
(p) *Al.* Balsos.
(q) *Etymolog. lib.* 1. *cap.* 32. *Vid. Agell. lib.* 5. *cap.* 20.

(a) *Utrumque ostendit Varro lib.* 4. *ling. Lat. dict.* Cœlum.
(b) F. Astrifer.
(c) *Ex Servio ad illud* 3. *Æn.* Nèc lucidus æthra Siderea polus.
(d) *Al.* Sexus. p.

dum virtutis est, prosternere hostem libidinis, à quo totiens victus atque dejectus es. Quo primùm cedere humilitatis est: secundùm patientiæ. * Harum prima felicitatis est, non nosse in totum, à quo posteà liberari optabis: Secunda verò virtutis [e] contemnere vitium, quod optimè noveris. Alii Continentiam in [f] conjugiis specialibus, Castitatem in virginibus intelligunt. Itèm quidam Castitatem accipiunt in mente: Virginitatem verò in corpore. Illa est autem vera castitas, quæ nèc corpore, nèc mente polluitur.

85 Inter Clamorem, & Clangorem: Clamor rationabilium, Clangor irrationabilium: ut anserum, vel tubarum.

86 Inter Criminatorem, & Criminantem hoc interesse auctor Orbilius putat: quòd Criminator sit, qui alteri crimen inferat, & id sæpius faciat: Criminans autem, qui crimen inferat, & cum suspicione quoquè, id faciat, quare quis magis noxius videatur. Ut Afranius. [g] Non sum, inquit, tàm [h] criminosa, [i] quàm tu, Vipera, gannire ad aurem nunquam didici [k] Dominicam.

87 Inter Callidum, & Versutum: [l] Callidus est in disputando subdolus: [m] Versutus autem cujus mens in negotiorum actu ad quamlibet fraudem facilè vertitur. Ergo [n] Callidum non pro astuto tantùm, sed pro astutè docto dicimus: Versutum autem ab eo quòd animum citò vertat. Undè & [o] Plautus: Versutior es, quàm rota [p] figularis.

88 Inter [q] Curam, & Sollicitudinem: Sollicitudo moderata est, atque temperabilis: [r] Cura verò sine moderatione est, undè & Cura dicta est eò, quòd cor urat.

89 Inter Cognitionem, & Agnitionem quidam sic distinguunt: quòd Cognitio eorum sit quæ antè non scivimus, & ea posteà scire permittimur: Agnitio verò eorum, quæ priùs scientes, deincèps scire desivimus, eorumque posteà recordamur.

90 [s] Inter Commentarium, & Commentum, & [t] Comicum: Commentarium liber: Commentum, vel Commentatum volumen, id est, ex diversis libris [u] comatum: scilicèt, ex Veteri, & Novo Testamento.

91 Inter Coràm, & Palàm: Coram ad personam refertur, dicimus enim, Coràm illo: Palàm autem persona caret, quia id ipsum significat, quod omnes sciunt. Ergo Coràm ad personam certam refertur, Palàm ad omnes.

92 Inter Cavum, & Cavatum: Cavum naturalitèr: Cavatum manu.

93 Inter Circitèr, Circa, & Circùm: Circitèr ad numerum referendum est: Circa ad locum, & tempus: Circùm verò undique. Ergo [x] dicimus circumisse nos orbem, non [y] circasse.

In-

(e) *Al.* C. ea quæ optima.
(f) *Al.* Conjugibus.
(g) *Citat alterum versum Non. dict.* gannire, *ex prosa (Catii, Rosa) Affranii.*
(h) *Al.* Criminosus.
(i) *Al.* Quantum.
(k) *Al.* Domini.
(l) *Vid. Donat. in Terent. Act. 3. Scen. 3. Adelph.*
(m) *Sic Fest. dict.* Versutus, *& ipse lib. 10. Etymolog. littera C. & littera R.*
(n) *Etymolog. lib. 10. littera C.*
(o) *In Epidico, Scena, cujus princip.* Fecisti jàm.
(p) *Al.* Figulari.
(q) *Alitèr distinguit Donat. Act. 2. Scen. 4. Phorm.*
(r) *Ex Serv. ad illud 1. Æn.* Curisque ingentibus æger, *& 4. Æn.* Jàm dudum saucia cura.
(s) *In uno manuscripto hac tantum.* Inter Commentarios & Commentaria: Commentarii libri, Commentaria volumina.
(t) F. Commaticum.
(u) F. Concinnatum, *aut* Commatum.
(x) *Al.* Dicamus.
(y) *Al.* Circasse.

94 Inter [z] Circumpedes, & Antepedes: Circumpedes sunt obsequia servorum: Antepedes amicorum.

95 Inter [a] Contingit, Obtingit, Evenit, & Accidit: Contingit eventu: Obtingit sorte: Accidit casu: Evenit vel malo, vel bono.

96 Inter Corripere, Objurgare, & Castigare: Corripimus verberibus: Objurgamus verbo: [b] Castigamus verbis, cædibus, & verberibus.

97 Inter Cupere, & Ambire: Cupere est terrena lucra, vel quælibet mundi desideria inanitèr quærere: Ambire verò honorum gradus, vel ordines potestatum appetere.

98 Inter Cantare, & Canere: Cantare tantùm vocibus, vel clamore insonare est: [c] Canere autem interdùm modulari, interdùm vaticinari est, id est, futura prædicere.

99 Inter [d] Conscribere, Exscribere, & reliqua. Placidus, Conscribere, inquit, est multa simùl scribere. Exscribere, quod alibi scriptum sit transferre. Transcribere, quum jus nostrum in alium transit. Inscribere accusationis [e] est. Adscribere [f] assignationis. Describere [g] dictionis, vel [h] ordinis.

100 Inter Construere, & Destruere: Construere est ædificare: [i] Destruere verò, exterminare.

101 Inter Commodare, & Accommodare: [k] Commodare est præstare aliquid: [l] Accommodare verò aptare.

102 Inter Consuere, & Suere, vel Adsuere: Consuere vestium: Suere codicum: Adsuere coriorum.

103 Inter [m] Consequimur, & Assequimur: Consequimur pedibus: Assequimur studio.

104 Inter [n] Consuescimus, Assuescimus, Insuescimus: Consuescimus bona: Insuescimus mala: Adsuescimus [o] utraque.

105 Inter Capio, & Capesso: Capio aliquando: Capesso frequentèr.

106 Inter Cunctos, & [p] Omnes: Cuncti omnes sunt, si modò juncti sunt, & simul faciunt aliquid. [q] Alitèr Omnes dicuntur non Cuncti.

107 Inter Cæteros, & Alios: Quòd Cæteri ex eodem numero sunt: Alii ex alio.

108 Inter Curulem, & Curialem: Curiales Officiales publici: Curules verò sellæ, in quibus Magistratus sedentes jura reddunt.

109 Inter Censorem, & Censualem: Censores [r] enim Judices vocantur: Censuales verò Officiales, qui censum provincialem exigunt. [s] Interim & [t] Censorium hominem, pulchrum dicimus.

In-

(z) *Ex Agrat. ad verbum.*
(a) *Vide aliud discrimen apud Agratium.*
(b) *Al.* C. cum credimus.
(c) *Serv. in ill.* 1. *Æn.* Arma, virumque cano. & 8. *Æn.* In limine adesse canebat.
(d) Ex *Agrat.* Omnia.
(e) Vel occasionis. *Agrat.*
(f) Significationis. *Agrat. malè.*
(g) F. Dictionis.
(h) Ordinationis *m. s.* 1. & *Agrat.*
(i) *Leg.* destruere, *nisi malis*, *praeunte Agratio*, extruere verò in excelsum struere.
(k) *Agrat. dict.* Commodatum.
(l) *Non. dict.* Accommodat.
(m) *Agrat.* Consequimur studio, assequimur voto.
(n) *Ex Agratio.*
(o) *Al.* Utrumque.
(p) *Vid. Front. dict.* omnes. *Festus eadem ferè habet cum Isidoro dict.* cuncti, & *Ascon. Pedian. in Divinationem.*
(q) *Apertior erit lectio*; alitèr omnes dicuntur, non cuncti. *Vid. Serv. ad illud* 1. *Æn.* Tota armenta sequuntur.
(r) *Al.* Tantum.
(s) *Al.* Interdùm.
(t) *Al.* Censorem.

110 Inter Cognatum, & Affinem, & Propinquum: Cognatus ejusdem generis: Affinis nuptiis veniens: Propinquus sanguine, vel affinitate conjunctus.

111 Inter Columem, & Incolumem: Incolumem animo accipimus: Columem corpore. Columen autem sanitas, vel [u] sustentaculum est, [x] quod à Columna est factum, undè & culmen, undè & culmus.

112 Inter Comptum, & Compositum: Comptum cura: Compositum natura.

113 Inter Crassum, [y] & Grassum: Crassum corporis est [z] pinguedinis. Nàm Grassari, [a] animi nimiæ crudelitatis.

114 Inter Crassum, & Obesum: Crassus pinguis est: Obesus plùs est, quàm pinguis.

115 Inter [b] Cærulum, & Cæruleum: Cærulus est color: Cæruleus, qui ex eo colore confectus est natura. Nàm Cærulum ipsum colorem dicimus.

116 Inter Corpus, & Carnem: quòd in omni carne corpus est, non in omni corpore caro. [c] Caro enim, propriè ossa, & sanguis est, quod tamen & corpus est. Corpus autem & lapis, & lignum est, quod tamen caro non est. Dictum autem corpus à corruptione, & caro à [d] carendo, vel à cadendo.

117 Inter Capillos, & Capillamenta: Capilli capitis sunt: [e] Capillamenta summitates [f] arborum.

118 Inter Collum, & Cervicem: [g] Collum semper Cervicem, [h] Cervix autem dùm singulari numero dicitur, significat collum: dùm plurali, superbiam. Ut Cicero [i] in Verrem: Prætorem tu accusas? [k] Frange cervices.

119 Inter Cóncidit, & Concìdit: Cóncidit, correpta media syllaba, significat cecidisse: Concìdit, producta media, significat [l] separasse.

120 Inter Cassidem, & Galeam: Cassis de lamina est: Galea de [m] corio.

Inter Clypeum, & Clupeum: [n] Clypeum scutum, Clupeum [o] ornamentum dicimus.

121 Inter Clypeum, & Clupeum: [p] Clypeus masculino generé est, quem scutum dicimus: Clupeum neutro dicitur imago, ab eo quod clueat, id est, dicatur, & nominetur, & clara sit. Sic & inclytus præclarus dicitur.

122 Inter Consuetudinem, & Ritum: Consuetudo est [q] solitæ rei usus,

(u) *Vetus glossar.* columina. ἐπιστυ ρίγματα, *& columen.* ἐπίστυλον. *dict. columna ipse Etymolog. lib.* 10. *littera C.*
(x) *Al.* Quia.
(y) *Ex Agrat.* Crassari, grassari.
(z) *Al.* Pinguedo.
(a) *Al. & crud. est Agrat.* Aut animi, aut crudel.
(b) Ex C. *Frontone dictio autem* natura *loco mota possessioni sua restituenda, legendumque*, cœrulus est color naturæ.
(c) *Sic lib. Etymolog.* 11. *cap.* 1.
(d) Creando *in Etymolog.*
(e) Capillamenta seminum, *lib.* 5.
(f) *Al.* Arboris.
(g) 2. *Ex Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Cervici imponere nostræ. *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 1.
(h) *Al.* i. Collus.
(i) *Lib.* 5.
(k) *In altero exemplari*, Frangere cervices, & superbiam inclinare, *quæ, ut glossematon, inducenda.*
(l) *Sic Acron. od.* 3. *lib.* 1. *Horatii in illo versu*: Nequidquam Deus abscidit *exponit* abscidit, separavit.
(m) *Al.* C. fit.
(n) *Ex Carisio in C Frontone: malè.* Clupeum armorum clypeum imaginis.
(o) *Al.* Ornamenta.
(p) *Locus mutilus, quem sic ex Carisio suppleri posse existimo.* Clypeus masculino genere est, quem scutum dicimus, ab eo quod est Clepo, καλύπτω, id est, celo: quum clupeum imago dicatur, & nominetur à clueo, quod clara sit. *Sic & in Serv. ad ill.* 7. *Æn.* Nèc clypei cursusque sonant, dicti ab eo quod celent corpus ἀπὸ τῦ κλέπτω.
(q) *Al.* Solito rei consensu usus d.

usus, & consensu duorum, plurimorumque factus. Ritus verò ad justitiam [r] pertinet, quasi rectum, ex quo pium, æquum, [s] sanctumque.

123 Inter Cognitorem, & Procuratorem: [t] Cognitor non [u] nisi præsens à præsente præsenti datur: Procurator autem & [x] absens constituitur adversus absentem. Itèm Cognitor adversus eum solummodò [y] lite [z] contendit, adversus quem ad agendum constitutus est: Procurator verò apud omnes. Itèm Cognitor liti tantum dari solet, [a] id est, judicii expediendi gratia: Procurator verò & res omnes administrat.

124 Inter Coclearium, & Cocleare: Coclearius qui vendit: Cocleare verò species.

125 Inter Cœtum, & Cetum: Cœtus multitudo: Cetum belluam dicimus.

126 Inter [b] Commune, & Epicœnum: Commune [c] generis est: Epicœnum verò animalium.

127 Inter Capillatum, & Capillosum: Capillatus capillo grandi: Capillosus, pilosus & hirsutus.

128 Inter Cornua, & Corna: Cornua animalium, vel antemnarum: Corna verò pomorum genus.

129 Inter Cœpit, & Cepit: Cepit de capiendo: Cœpit de incipiendo.

130 Inter Calvum, & Calvatum: Calvus est natura: Calvatus manu. Indè & [d] decalvatus dicimus validè manu decalvator.

131 Inter [e] Circa, Circum, & Circiter: quòd Circa est incerti loci de aliqua parte: Circum certi undique: Circiter numeri penè infiniti.

132 Inter Causam, & Rationem: quòd Causa rem, vel rationem antecedit: Ratio in ipsa re est. Itèm [f] Causa est, propter quam fit aliquid: Ratio per quam fit.

133 Inter Civile, & Civicum: [g] Civile est, quod ad Civitatem pertinet: Civicum, quod ipsi cives faciunt.

134 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus: Cognoscimus ignoratos mores: Agnoscimus, quæ nobis exciderant.

De Littera D.

135 INter Diurna, Diutina, & Diuturna: Diurna [a] à die dicta sunt, ut diurna merces. Diutina dicta ab eo quod est, quòd diù duraverit: Diuturna verò à perpetuitate dicta, quasi æterna.

136 Inter [b] Disertum, & [c] Discretum: Disertus orator est: [d] Discretus est doctus, à discendo dictus.

In-

(r) *Al.* Pendet quia.
(s) *Al.* S. Respicimus.
(t) *Fest. dict.* Cognitor. c. enim præsens à præsenti Præside datur.
(u) *Al.* Jussu Præsidis præsentis præsenti d.
(x) *Al.* Quem a. constituit.
(y) *Al.* Litem.
(z) *Al.* Defendit.
(a) *Al.* Itèm.
(b) *Sic lib.* 1. *Etymolog. cap.* 6.
(c) *Al.* Gentis.
(d) Decalvationis mentio. *Concil. Tolet.* 16. *cap.* 3. *Emeritens. cap.* 15. *& alibi, passìm verò in legibus Uvisegothorum eratque perpetua infamiæ nota.*
(e) *In uno m. s.* Inter circa & circum, quod circa est de aliqua parte loci, circum undique.
(f) C. *Fronto.* Causa docet factum, ratio solvit obscura.
(g) *Acron. & Porph. in Od. lib.* 2. *Horat. ità tantum distinguunt*, quòd civicum *antiqua figura dicatur*, civile *non itèm.*

(a) *Alitèr adjecta nullo sensu.*
(b) *Ex Agratio.*
(c) *Al.* Dissertum.
(d) *Lege*, desertus, est derelictus, à deserendo dictus. *Ex Agratii mente neutra harum lectionum, quas m. s. habent, tolerari potest. Al.* Dissertus est doctus à disserendo, &c.

137 Inter Divitem, & Locupletem: [e] Dives est pecuniis: [f] Locuples autem fundis: quasi [g] locorum divitiis plenus.

138 Inter Defensorem, & Ultorem. [h] Defensor curat, nè fiat injuria: Ultor id facit, nè impunè sit facta injuria.

139 Inter Deformem, & Turpem: Deformis ad corpus pertinet: Turpis ad [i] animum.

140 Inter Dementem, & Delirum: [k] Demens est cujuscunque ætatis amens, [l] & sine mente: [m] Delirus autem per ætatem mente defectus: Dictus autem ità, eò quòd recto ordine, quasi lira aberret. Lira enim est arationis genus, [n] quum agricolæ [o] facta semente dirigunt [p] sulcos.

141 Inter Dirum, & Atrocem: Dirus immisericors; quasi divinâ irâ [q] in id adactus. [r] Atrox, crudelis, hoc est, crudus, nequè [s] suavis.

142 Inter Dolum, & Dolorem: [t] Dolor est corporis incommoditas, sivè molestia. [u] Dolus verò occulta malitia, blandis sermonibus adornata.

143 Inter Dolum, Insidias, & Fraudes: Dolus animo fit: Insidiæ loco, sivè telo: Fraus circa fidem [x] mutuam.

144 Inter Dementiam, & Amentiam: Dementia temporale vitium est: Amentia perpetuum. [y] Dementia autem dicta, quasi diminutio mentis.

145 Inter [z] Distinctionem, & Subdistinctionem: Distinctio finem [a] sensus facit: Subdistinctio [b] suspendit.

146 Inter [c] Dimidium, & Dimidiatum: Dimidium, est æqua pars divisa: Dimidiatum, utique pars, [d] sed non æqualis.

147 Inter Divertit, & Divortit. [e] Divortit est separatio, quum mulier à viro discedit. [f] Divertit verò, qui à [g] via, vel ratione deflectit.

148 Inter [h] Deluit, & Diluit: Deluit purgat: [i] Diluit temperat. Livius de morte Mitridatis, [k] quòd quum diluisset.

149 Inter Dilectum, & Delectum: [l] Dilectum à diligendo: De-

B lec-

(e) *Rectiùs fortè Fronto.* Dives, quia dividendi facultatem habet. *Varro à divo deducit.*
(f) *Al.* Locis plenus.
(g) *Sic ferè Fronto 9. Terent. Scaurus, & ipse Etymolog. lib. 10. littera L.*
(h) *Sic & Fronto.* Ultio vindicat factum: vindicta, vel vindicatio futura prohibet.
(i) *Al.* Animam crimen. *Al. m. s.*
(k) *Fest. dict.* Mentecaptum. *Ipse Etymolog. lib. 10. littera D.*
(l) *F. Id est.*
(m) *Non. dict.* Delirus, *& ipse in Etymologiis.*
(n) *Al.* Cum qua.
(o) *Al.* Jacta.
(p) *In Etymolog. additur.* In quos omnis seges decurrit, *quòd cùm minimè verum sit, fortassis, & illic ea verba tollenda, aut scribendum ex Non.* In quos omnis uligo decurrit..
(q) Indignatus. *f.* natus, *ut Festus. Vide Serv. ad illud 2. Æn.* Quæ mens tam dira.
(r) *Fest. dictione.* Atroces.
(s) *Al.* Suasibilis.
(t) *Sic Cic. Tusc. 2.* Dolor motus asper in corpore, à sensibus alienus.
(u) *Ipse Etymolog. lib. 10. littera D dicit.* Dolosus.
(x) *Al.* Injuria.
(y) *Lib. 10. Etymolog. littera D.*
(z) *Etymolog. lib. 1. cap. 18.*
(a) *Al.* Mentis, vel sensus.
(b) *Al.* Mentem susp.
(c) *Agrat. & copiose Agell. lib. 3. cap. 14.*
(d) *Al.* Si.
(e) *F.* Divortium.
(f) *Non dict.* Divortium.
(g) Sunt enim diverticula, quæ ab hoc verbo, semitæ transversæ à latere, viæ militares. *Serv. ad illud 9. Æn.* Ad divortia nota.
(h) *Ex Agratio.*
(i) Vel lavat, *quòd tamen abest ab Agratio.*
(k) *Ex lib. 102. ut constat ex Floti epitome*, erat locus.
(l) *Ex eadem mente Agratius*, diligi affectionis, deligi jucidii.

lectum ab [m] deligendo.

150 Inter Directum, & Derectum, [n] Derectum per latum est: Directum per longum.

151 Inter Discernere, & Secernere: Discernit, qui in duas partes dividit: Secernit, qui ex multis seorsùm multa eligit.

152 Inter Dicere, & Memorare: Dicit enim, qui semèl idem pronuntiat: [o] Memorat, non qui semèl dicit, sed qui sæpiùs idem, memoriæ conservandæ causa, facit.

153 Inter Derigere, & Dirigere: Derigimus, quæ curva sunt: [p] Dirigimus, quum aliquò tendimus.

154 Inter Deportare, Comportare, & Exportare: [q] Deportare est aliquid afferre: Comportare in unum locum conferre: Exportare [r] tollere.

155 Inter Discedere, & Abscedere, & cætera: Discedere per divortium dicimus: Abscedere per absentiam: Secedere per singularitatem: Decedere per mortem.

156 Inter Deduco, & Diduco: [s] Deduco de amico [t] producendo. Diduco autem distraho, vel [u] divido: Itèm quantum ad [x] equos triumphales refertur: Si equi, duxêre triumphos: Si boves, [y] deduxêre. Itèm quantum ad naves: [z] Subducere in terram dicimus: [a] Deducere autem in mare. Ut, [b] Deducunt socii naves.

157 Inter Duo, & [c] Ambo: utique qui dicit [d] Duo, numerat: qui Ambo, jungit.

158 Inter Disparem, & Imparem: Dispar est inæqualis, vel dissimilis: Impar verò, sine pari.

159 Inter Duo, & Bina: [e] Cicero in epistolis ad filium, Duas epistolas, non binas: binas litteras, non duas. Quia numeri tantùm pluralis est nomen litteræ, quæ epistolam significant. Nàm non dicimus bina, nisi ea quæ singularem numerum non admittunt: ut bina castra, bina arma. Ea autem dicimus duo, quæ singularem numerum admittunt.

160 Inter Domum, & Hospitium: Domus ad proprios habitatores pertinet. Nàm Hospitium tùnc vocatur, quum aut aliquem recipimus, aut quum ab aliquo ipsi recipimur: [f] undè & qui venit, & ad quem venitur, hospes dicitur. Sic Plautus: [g] Hospes necavit hospitem captum manu.

161 Inter [h] Decentem, & Specio-

(m) *Al.* Eligendo.

(n) *Hinc legendum constat apud Agratium undè sumptus quoad sensum locus.* Directum in latera aptatum. *Sic & Etymolog. lib.* 10. *lit. D.* Directus eò quòd in rectum vadit.

(o) *Fest. dict.* Memorare.

(p) *Sic Paullus ex Festo.* Dirigere apud Plautum invenitur pro discedere, *sed* discindere *legit Vir erudit.* Et quum aliquo. *Al.* quum ad aliquem.

(q) *Fortè scribendum ex mente Agratii de Port.* Ea deferre, *malè tamen ipse*, deponere. Apportare est aliquid afferre comp. &c.

(r) De loco tollere. *Agrat.*

(s) *Sic Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Despiciens mare velivolum, deduco prosequor, diduco divido.

(t) *Al.* Perducendo.

(u) *Al.* Seu pono. *i. f.* Seu dispono.

(x) *Malim.* Currus.

(y) *Al.* Duxere.

(z) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Subducere classem.

(a) *Al.* Diducere.

(b) 3. *Æn. Al.* Diducunt.

(c) *Al.* Duos ambos.

(d) *Al.* Duos ambos.

(e) *Ex Serv. ad illud* 8. *Æn.* Frænaque bina. *Vide eumdem ad illud* 1. *Æn.* Bina manu lato crispans hastilia ferro. *Al. Cic. Epistolarum ad fil.*

(f) *Ex Serv. ad illud* 8. *Æn.* Ne verò hospes, ne quære.

(g) *Mostellaria scen. cujus initium.* Habeo Neptune mag. grat.

(h) *C. Fronto.* Decens in gestu est, & motu corporis, speciosus: *malè legitur*, formosus ab excellenti specie dicitur, forma naturæ bonum, unde etiam formosus dicitur.

ciosum, & Formosum: Decens motu corporis probatur: Speciosus specie: Formosus, naturâ, sivè formâ.

162 Inter Defôrmem, & Informem: Deformis est, [i] cui deest forma: [k] Informis ultra formam.

163 Inter Decus, & Decôrem: Decus ad animum refertur: Decor ad corporis speciem.

164 Inter Delatorem, & Dilatorem: [l] Delator, qui defert ad [m] accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.

165 Inter Draconem, & [n] Traconem: Draco est immanis bellua: [o] Tracones verò sunt hiatus terræ.

166 Inter Divitem, Potentem, Fortunatum, Locupletem, & Honestum: Dives est potentiâ, & virtute: Potens, quasi Deo proximus: Locuples fundis, quasi locis plenus: [p] Fortunatus, [q] subitò factus beatus: Honestus moribus, & honore usus.

167 Inter Do, & Cedo: [r] qui dicit Do, significat quibus detur: Qui dicit Cedo, de se tantùm dicit.

168 Inter [s] Deum, & Divum: quòd Deus sempèr est: Divus fit.

169 Inter Damnum, & Jacturam, & Detrimentum: Jacturam [t] scientes, & ultrò patimur: Damnum [u] subitò, & non credentibus nobis fit: [x] Detrimentum, leve damnum fit in parte.

170 Inter Donum, & Munus: [y] Donum Deo offertur: Munus hominibus.

171 Inter Delicta, & Delecta: Delicta peccata: Delecta electa.

172 Inter Delictum, & Injustitiam: Delictum quidam leve putaverunt esse peccatum, quasi [z] negligentis derelictum: Injustitiam verò immane aliquod, sevumque commissum.

173 Inter Dolum, & Dolorem: Dolus tergiversatio: Dolor verò corporis inquietudo.

174 Inter Dolosum, & Inimicum: Dolosus est, qui occulta machinatione grassatur: Inimicus verò, qui mala facit apertiùs.

175 Inter Deduco, & Diduco: Deduco, amicum: Diduco, distraho.

176 Inter Directum, & Derectum: [a] Directum in rectum vadens: [b] Derectum in latere rectum.

177 Inter Disco, & Doceo: Discit, qui non novit: Docet verò, qui novit.

De Littera E.

178 INter Externum, & Hesternum: Hesternum dicimus pridianum: Externum autem extraneum, hoc est, alienum.

179 Inter Eloquentem, & Lo-

(i) *Al.* Fœda form.
(k) *Lib.* 10. *Etymolog. littera I.*
(l) *Ex Agratio.*
(m) *Al.* Causandum.
(n) *Al.* Truaconem.
(o) *Al.* Truacones.
(p) C. *Fronto.* Cui fortè aliquid contingit.
(q) F. Substantia.
(r) C. *Fronto.* Cedo sibi poscit, & est immobile: dat qui non finire facit datum.
(s) *Ex Serv. ad illud 5. Æn.* Genus alto à sanguine divûm.
(t) *Al.* Scienter.
(u) *Al.* Insolito & nobis nescientibus fit.
(x) *Sic Ascon. Pedian. 3. orat. contra Vetr.* Detrimentum vel unius partis dici potest.
(y) *Serv. ad illud 5. Æn.* Struxeremque suis altaria donis. Dona, *ait*, superorum, munera inferorum, *& clariùs.* C *Fronto.* Donum quod diis datur: munus, quod amicis vel cliens, vel libertus officii causa mittunt. *Ipse ead. libro Etymolog. 6. cap. 19.*
(z) F. Negligentia.
(a) *Al.* Derectum.
(b) *Al.* Directum.

quacem: [a] Sinceritas facundiæ, Eloquentum est: effusa & incondita temeritas, Loquacium: Undè est Sallustius: [b] Loquax magis, quàm facundus. Et Cicero: Hùnc loquacem esse habitum, nunquàm dissertum.

180 Inter Expertem, & Expertum: [c] Si enim Expertum rerum dixerimus, significamus peritum: Si expertem, [d] ignarum.

181 Inter Exercitatum, & Exercitum: [e] Exercitus, laboribus fatigatus: Exercitatus, vel arte, vel studio peritus.

182 Inter Exosum, & Odiosum: Exosus dicitur, qui aliquem odit: Odiosus, qui oditur.

183 Inter Ebrietatem, & Ebriositatem: [f] quòd Ebrietas aliquandò est: Ebriositas frequens temulentia vini est. De qua Apostolus ait: [g] Neque Ebriosi Regnum Dei possidebunt. Pulchrè autem quidam non ignobilis Orator, quum ebrium [h] è somno describeret excitatum, ait: Neque dormire excitatus, nec vigilare ebrius poterat. Qua sententia expressit, quodammodò nec mortuum eum fuisse, nec vivum.

184 Inter Eventum, & Eventa: Eventus ipsa res est: [i] Eventa autem dicuntur, quæ ab eventu veniunt.

185 Inter Egestatem, & Paupertatem: quòd Egestas pejor est, quàm paupertas: Paupertas enim potest esse honesta: nam Egestas sempèr [k] turpis est.

186 Inter Experientiam, & Scientiam: Experientia in malo dici potest, ut pœnas expertus: Scientia autem in bono tantùm.

187 Inter Emittit, & Admittit: Emittimus [l] alios à nobis: Admittimus alios ad nos. Sic quidam virgini cuidam ait: Murum sexui tuo exstrue: qui nec tuos emittat oculos, nec admittat alienos.

188 Inter Existimare, & Arbitrari: Existimare apud animum nostrum est: [m] Arbitrari judicium animi [n] proferre.

189 Inter Emere, & Redimere, id differt: quia qui Emit, alienum emit: qui autem Redimit, id emit propriè, quod suum fuit, & suum esse desiit.

190 Inter Spectare, & Exspectare: Exspectatur venturus: Spectatur, qui videtur, [o] vel adprobatur.

191 Inter Efferunt, & Eferunt: [p] Efferunt, qui [q] exportant, per duo ff. Eferunt autem, qui [r] laudandum extollunt, per unum f. Cicero: Nimiùm fortassè hæc illi eferunt.

192 Inter Exsequimur, Persequimur, & Prosequimur. Exequimur mortem, in qua vindicta est: Perse-

E

(a) *Varr. 4. de Ling. Latin.* Loquax, qui nimium loquitur: eloquens, qui copiosè loquitur. *Ipse Etymolog. lib. 10. littera.* C *&* L.
(b) *Citatur idem fragmentum ab Agell. lib. 1. cap. 15. incertum undè.*
(c) *Ex Serv. ad illud 3. Æn.* Exercite fatis. *Ipse Etymolog. lib 10. littera* E. *dictionibus*, expertus, & expers.
(d) De re vel causa quæ agitur: *Ut glossema rejiciendum, nec Servius agnoscit.*
(e) *Ex Servii loco citato.* Exercite, inquit, fatigate: exercitatus peritus: exercitus laboribus: exercitatus studiis.
(f) *Innuit idem discrimen Cicero. Tusc. Quæst. lib. 4.*
(g) *1. Corint. cap. 6.*
(h) *Al.* A somno.
(i) *Non. dict.* Eventus: *ex libro 1. Lucretii*: Eventum dici poterit quodcumque erit actum.
(k) *Epitheton Virgilianum*, turpis egestas.
(l) *Al.* A nobis ad alios.
(m) *Non. dict.* Arbitrarii.
(n) *Al.* Animi nostri est.
(o) *Ex Servio ad illud 1. Georg.* Multò expectata labore, *quin & expectare pro probare ab eodem usurpatur. 2. Georg.* Crassaque terga, Expecta.
(p) *Eadem Agratius, nihil tamen de Duplici. ff.* effertur, *inquit*, qui portatur: & efferunt, qui laudando extollunt.
(q) *Al.* Asportant.
(r) *F.* Laudando.

sequimur fugientem : Prosequimur, quum fungimur officio.

193 Inter Extemplò, & Illicò: [s] Extemplò, repentè, vel statìm, vel subitò: [t] Illicò mox, vel continuò.

194 Inter Extinctum, & Restinctum: Extinctum dicimus lumen, ut Cicero: Lumina Civitatis extincta sunt: Restinctum verò incendium, ut idèm Cicero: Subjectos propè jàm ignes, circumdatosque restinximus.

195 Inter [u] Equitem, Equestrem, & Sequestrem: [x] Sequestris dicitur, qui certantibus medius intervenit: per quem utraque pars [y] æquam fidem sequatur. Eques autem est, qui equo sedet [z] in armis. Equestris verò locus, vel ordo, ut si dicas: Ille homo Equestris est. Item, [a] militat ille in Equestri ordine. [b]

196 Inter Exanimem, & Exanimatum: [c] Exanimis, est mortuus: Exanimatus verò, timens. Ut est illud: Exanimata sequens impingeret agmina muris.

197 Inter [d] Eu, & Heus: Eu interjectio dolentis est: Heus adverbium vocantis.

198 Inter Ensem, & Gladium: [e] Ensis est ferrum tantùm: Gladius verò totus. Mucro autem non tantùm gladii, sed & cujuscumque teli acumen est. Itèm Gladium generalitèr dicimus Ensem in prœlio: Mucronem in opere.

199 Inter Spolia, & Exuvias: [f] Exuviæ Ducum sunt: Spolia privatorum.

200 Inter eum, qui in Insulam Relegatur, & eum, qui Deportatur, magna differentia est: [g] Primò, quòd [h] Relegatum, bona sequuntur, nisi fuerint sententia adempta: Deportatum non sequuntur, nisi palàm ei fuerint concessa. Ità fit, ut relegato, mentionem bonorum in sententia [i] haberi, non prosit, deportato noceat. Itèm distant & in loci qualitate. Quod cùm Relegato quidèm humaniùs transigitur: Deportatis verò solent Insulæ assignari, quæ sunt asperrimæ, quæque sunt paullò minus summo supplicio comparandæ.

201 Inter Eremum, & Desertum: Eremus est in via solitudo, ubi nunquàm habitatum est: Desertum, ubi aliquandò habitatum, & derelictum est.

202 Inter [k] Execrationem, & Jurationem: Execratio, [l] ut putà, si malum non patior: Juratio, si bonum mihi evenit.

203 Inter Expertum, & Experrectum: [m] Expertum, aliquid agni-

(s) *Varr. lib. 6. de Ling. Latin.* Extemplò est continuò. *Al.* Extemplò subitò, illicò, continuò.
(t) *Non.* Illicò significat statìm, mox.
(u) Al. Æquum.
(x) *Serv. ad illud* 11. *Æn.* Et pace sequestra: sequestor est medius inter duos altercantes, apud quem aliquid ad tempus seponitur. *Et sic fere Fest. al.* Æquus.
(y) *Al.* Æqua fide æquatur.
(z) *Duæ illæ voces* in armis, *ab Isidoro lib. 9. Etymolog. cap. 3. Ubi agit de militibus equestribus, omittuntur & sanè mihi suspectæ sunt. Fortassis adjecerat equitem, etiam pro equo ipso sumi adducto Virgilii loco 3. Georg.* Atque equitem docuére sub armis. Insultare solo. *Non dict.* Equitem, & equites.
(a) *Al.* Miles.
(b) *Al.* Sequester suspector penoris dicitur. *f.* susceptor pignoris.
(c) *Ex Serv. ad illud.* 1. *Æn.* Exanimumque auro corp. *Et interpretibus Terentii actu* 1. *Scen.* 4. *Andria & alibi.*
(d) *Ex Agrætio.*
(e) *Lib. 8. Etymolog. cap. 6.*
(f) *Videtur ex Serv. ad illud* 11. *Æn.* Ipsos terre Duces.
(g) *Etymolog. lib. 5. cap. 27.*
(h) *Al.* Qui relegatum.
(i) *Lego* non haberi possit.
(k) *Videtur ex Serv. ad illud* 2. *Æn.* Vos aræ, ensesque nefandi: execratio est adversorum deprecatio: jusjurandum verò optare prospera.
(l) F. Ut malum non patiar.
(m) *Ex C. Frontone.* Expertus est aliquid aut in bona parte, aut in mala: experrectus de somno.

nitum : Experrectum à somno.

204 Inter En, & Em : En, quum ostendis : Em, quum increpas.

205 Inter Ebrium, & Ebriosum : Ebrius ad tempus multum bibit : Ebriosus sempèr multum bibit.

206 Inter Æquum, & Equum: Equus, quod est animal, per e. & u. sola scribendum. Quandò verò pro justo [n] scribitur per æ. diphthongon geminata u u. est scribendum.

De Littera. F.

207 INter Fidelem, & Fidum: [a] Fidus amicus dicitur : Fidelis famulus. Itèm Infidelis est, qui caret firmitate : Infidus, qui fide.

208 Inter Famosum, & Infamem : [b] Famosus est, de quo fama loquitur seu benè seu malè : Infamis verò, tantùm malæ famæ est.

209 Inter Ferocem, & Ferum: [c] Ferox dicitur animus : Ferus leo.

210 Inter Fallacem, & Mendacem : Omnis homo fallax id agit, undè quisque fallatur : non autem omnis vult fallere, qui mentitur. Sicùt Mimi, & Comœdiæ, & multa poëmata, ubi mendacium delectandi potiùs studio, quàm fallendi voluntate scribitur. Nàm & omnes [d] ferè, qui jocantur, mentiuntur.

211 Inter Furiatum, & Furiosum : [e] Furiosus est, qui ferarum ritu fertur, & ab eo furor nunquàm recedit : Furiatus, qui furit ex causa.

212 Inter Furiosum, [f] Furentem, & Iratum : Furiosus est corde: [g] Furens causa : [h] Iratus merito.

213 Inter Ferocitatem, & Feritatem : Ferocitas sæpè laudi habetur. Est enim ferocitas militum : Et Ferox juventus dicitur. Feritas autem dirus animi habitus.

214 Inter Formidinem, Pavorem, & Metum, sivè Timorem : Formido objicitur, vel oculis, vel animo, sine adhibita ratione, & maximè parvulis. Pavor autem cum timiditate animi subita est conturbans occasio, quæ tamen solvitur ratione, vel tempore, nec stat. Itèm Metus est motus interior animi subitus, sivè cordis, factus ex aliqua tristi recordatione. Timor verò, est accedens dolor mentis extrinsecus, ex aliqua accidenti occasione. Porrò timiditas animi, vitium sempiternum est. Nàm Timor, pro tempore est. Itaque in viro forti est aliquandò Timor, Timiditas nunquàm. Est autem & bonus Timor & malus. Malus est, quum temporalia bona quisque sibi [i] subtrahi perhorrescit : bonus, quum quanto quis Deum ardentiùs diligit ; tanto eum diligentiùs offendere pertimescit. Nàm timere interdùm prodest, & decet, pro qualitate temporum, atque causarum.

215 Inter Facinus, & Flagitium : ità videtur distinguere Augustinus. Quidquid enim, inquit, agit indomita cupiditas ad corrumpendum animum, & corpus suum, Flagitium vo-

(n) F. Accipitur.

F

(a) *Ex interpretibus Terentii, act.* 1. *Scen.* 2. *Phorm.*
(b) *Vid. Non. dict.* Fama.
(c) *Ex C. Frontone.*
(d) *Al.* Penè qui loquuntur.
(e) *Ex Serv. ad illud* 2. *Æn.* Furiata mente Chorebus.
(f) *Al.* Furientem.
(g) *Al.* Furiens.
(h) *Ex interpretibus Terentii act.* 1. *Scen.* 1. *And. & act.* 3. *Scen.* 1. *Hecyræ.*
(i) *Al.* Abstrahi pertimescit.

vocatur: Quidquid verò agit, ut alteri noceat, dicitur Facinus. Et hæc duo genera sunt [k] omnium peccatorum. Sed Flagitia priora sunt, quæ quum corruperint animum in Facinora prosiliunt.

216 Inter Phantasiam, & Phantasma: Phantasia est imago alicujus corporis visa, & cogitando posteà in animo figurata, ut putà: Avi, vel Patris species, quem aliquandò vidimus, ac dum cogitando memoramus, Phantasiam dicimus. Phantasma verò est ex imagine cognita, aliqua, quam vidimus, imago formata, ut putà: Species Avi quem nunquàm vidisse meminimus: sed tamen ejus species non memoria, sed motu animi figuratur. De cognitis ergò speciebus memoria collecta, Phantasia est: De incognitis species animo figurata, Phantasma. Nàm figurata Phantasmata nihil aliud sunt, quam de specie corporis, corporeo sensu abstracta: figmentoque memoriæ, ut accepta sunt, vel partiri, vel multiplicare, vel contrahere, vel distendere, vel ordinare, vel turbare, vel quidlibet figurare cogitando facillimum est, sed, quum verum quæritur, cavere & vitare difficile. Item Phantasia est incognitarum rerum ex cognitis conjectura: Phantasma verò rerum incognitio cognitarum.

217 Inter Fiduciam, & Confidentiam: [l] Fiducia in bonis rebus: Confidentia in malis est.

218 Inter Famam, & Gloriam: Gloria quippè virtutum est: Fama verò vitiorum. Ennius in Achille. Summam tu tibi pro mala vita famam extolles: & pro bona [m] paratam gloriam: [n] Malevolentes enim famam tollunt: [o] Benevolentes gloriam.

219 Inter Fatum, & Fortunam, Pagani ità separabant: Quod enim fortuitu venit, nulla palàm causa, Fortunam vocabant: Fatum verò quidquid appositum singulis, & statutum erat, [p] ut putà: Fati esse dicebant, quòd nascimur, quòd occidimus: Fortunæ quidquid in vita varietatis [q] accidit.

220 Inter Falsitatem, & Mendacium: Negare quod [r] verum est, Falsitas est: Fingere quod [s] verum non est, Mendacium est. Undè & Cato: Tu, inquam, si [t] verum supprimis, Falsarius agnosceris: si falsa confingis, Mendax esse [u] videris.

221 Inter Falsum, & Fictum: [x] Falsum ad Oratores pertinet: ubi veritas sæpè ità luditur, ut quæ facta sunt, negentur: Fictum verò ad Poëtas: ubi quæ facta non sunt, facta dicuntur. Falsum est ergo, quod verum non est: Fictum, quod tantùm verisimile est.

222 Inter Fertilem, & Fructuosum: Fertilis, est ager: Fructuosum, quod cuique compendium est.

223 Inter Frondeum, & Frondosum: [y] Frondeum est, totum factum de frondibus, ut torus: Frondo-

(k) *Al.* Hominum.
(l) *Ex Serv. ad illud.* 1. *Æn.* Generis fiducia vestra.
(m) *Al.* Parata gloria.
(n) F. Malè viventes.
(o) F. Benè viventes.
(p) *Ex Serv. mente ad ill.* 4. *Æn.* Quem dederat cursum fortuna peregi.
(q) *Al.* Occiderit.
(r) *Al.* Verè.
(s) *Al.* Verè.
(t) *Al.* Vera nobis comprimis.
(u) *Al.* Judicaberis.
(x) *Ex interpretum Terentii mente act.* 1. *Eunuch. Scen.* 2.
(y) *Ex Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Nemora inter frondea. *Unde locus anteà mutilus, restitutus.*

dosus verò est [z] locus. Licèt enim abundet frondibus: non tamen est de frondibus totus. Sic & [a] Gramineum, & Graminosum.

224 Inter Flecti, & Deflecti: Flecti est [b] retrò, & in proximum: Deflecti verò longiùs, & in devium.

225 Inter Frui, & Uti hæc distinctio est: quòd Fruimur, quo nequaquàm carere possumus: Utimur, quæ aliquandò, nèc sempèr habemus. Ac per hoc, Uti temporale est: Frui verò æternum.

226 Inter Fremere, & Frendere: Fremere, est furorem mentis, usque ad vocis tumultum excitare: [c] Frendere verò propriè, dentes comprimere, & concutere. Undè fræna dicta, quòd hæc equi frendant, id est, [d] premant dentibus, & mordeant. Hìnc & frenetici dicti, eò quòd dentes concutiant.

227 Inter Flere, & Plorare: Flere est ubertìm lacrymas fundere, quasi fluere: [e] Plorare, est quasi cum voce flere: [f] plangere, cum lacrymis pectus, aut faciem tundere. Lamentari, est cum aliquibus dictis miserabilibus flere. Mœrere, cum silentio dolere. Lugere, est cum habitus mutatione. Lacrymas autem à laceratione mentis dictas. Lugentes verò dicti, quasi luce egentes, undè & [g] luctus dicitur.

228 Inter Fodere, & Effodere: Fodere, est tantùm sollicitare terram: Effodere, hoc ipsum faciendo eruere aliquid, vel invenire, cui contrarium est Infodere.

229 Inter Famulari, & Obsequi: Famulari, est debiti: Obsequi, voluntatis propriè.

230 Inter Flagitare, & Flagitiare: quòd Flagitare idem est, quod [h], acritèr interpellare: Flagitiare verò est [i] impurare.

231 Intèr Fugiunt, & Diffugiunt: Fugiunt paritèr: Diffugiunt divisi.

232 Inter Fatemur, & Confitemur: [k] Confiteri proprii arbitrii est: [l] Nàm fateri, coacti est animi, non voluntatis. [m]

233 Inter Fecisti, & Nunquìd fecisti? Percontandi differentia est. Nàm quo loco volumus nobis responderi factum esse, quod est imperatum, dicimus: Fecisti? Quo loco volumus negari, hoc modo dicimus: Nunquìd fecisti?

234 Inter Fluit, & Defluit: Fluit quod naturalitèr decurrit, ut humor: Defluit autem, quod ætate, vel vetustate dissolvitur, ut ætas hominum, folium arboris: Fluere autem tribus modis dicimus: humore rerum, [n] sanie vivorum, tabe mortuorum.

235 Inter Funebre, Funereum, & Funestum: Funebre, luctuosum: Funereum, quod ex funere constat: Funestum verò, quod [o] funere inquinatum est. Itaque funestus famulus di-

(z) *Al.* Locus.
(a) *Al.* Germineum, & germinosum.
(b) *Al.* A recto.
(c) *Lib.* 10. *Etymolog. littera F.*
(d) *Al.* Imprimant.
(e) *Fest. dict.* Plorare.
(f) *Sic vetus glossar.* Plangoribus.
(g) *F.* Lucus.
(h) *Vetus glossar.* Flagitaverit.
(i) Malè imputare. *I. m. s. Impura res est.*
(k) *Non. dict.* Confiteri.
(l) *Serv. ad illud* 4. *Æn.* Anna fatebor enim.
(m) *Al.* Profiteri, id est.
(n) *Serv. ad ill.* 8. *Æn.* Sanie taboque fluentes, *contra sentit.* Sanies mortui est, tabo viventis, scilicèt, sanguinis.
(o) *Al.* In funere.

dicitur, qui aliquo funere pollutus est, quo minus sacra peragere potest.

236 Inter Fragat, & Flagrat: Fragrat per r. litteram ad odorem refertur: per l. ad flammam, & ignem. [p] Nàm quandò incendium significat, quòd flatu alitur, per l. dicimus: & quandò odorem, [q] quia fracta specie major est, per r. [r] enuntiatur.

237 Inter Fratrem, & Germanum: [s] Fratres dicuntur, qui ex eodem Patre nascuntur, & non ex [t] eadem Matre. Qui verò [u] ex eodem Patre, & Matre, Germani appellantur. Et est Germanus ex eadem genitrice, vel ex eodem germine manans.

238 Inter Firmum, & Valentem: Firmus ex firmitate naturæ: [x] Valens verò ex præcipuis viribus, ut Athleta.

239 Inter Figuram, & Formam: Figura est [y] artis: Forma [z] naturæ.

240 Inter Farctum, & Partum: Farctum dicimus, qui non est editus, & intra ventrem jacet: Partum, qui editus est.

241 Inter Fessum, & Fatigatum, & Lassum: [a] Fessum animo & [b] cura: Fatigatum, ex itineris longitudine: Lassum, labore.

242 Inter Frameam, & Machæram: [c] Framea appellatur gladius, ex utraque parte acutus, quam vulgò Spatam [d] dicunt: Machæra autem gladius est longus, ex una parte acutus.

243 Inter Fœdus, & Pacem: Fœdus namque pacem prævenit. Nàm posteriùs Pax accipitur, priùs Fœdus initur.

244 Inter Flumen, & Fluvium: [e] Flumen, torrentem &c. Fluvius, perennis aquarum decursus generalitèr, à fluendo dictus. Et propriè flumen ipsa aqua: Fluvius, cujus aqua: Torrens autem indè dictus, quia pluvia crescit, siccitate torrescit, id est, arescit. [f] Undè & Pacuvius flammeo vapore torrens torret. Porrò Rivus vocatur, qui subitò ex pluvia fit, celeritèrque decurrit, ac deficit: [g] Fons autem est [h] caput aquæ nascentis. Amnis autem fluvius est nemore, [i] & frondibus redimitus, [k] & ex ipsa amœnitate Amnis vocatur.

245 Inter Fulgura, & Fulmina: [l] Fulgur, est splendor [m] micantis nu-

(p) *Ex Serv. ad ill. 1. Æn.* Fragrantia mella, *in altero m. s. erat*, nàm quando flammam & ignem, qui incendium significat. *Fortè* legendum, nam quando flammam & incendium significat, *praeunte Servio.*
(q) *Al.* Qui à fracta.
(r) *Al.* Pronuntiatur.
(s) *Sic lib Etymolog. 9. cap. 6.*
(t) *Ex eod. lib. citato videtur legendum*, ex eadem Matre non Patre, *& infrà*, est enim germanus ex eadem genitrice, non ex eodem germine manans. *Alioqui sibi contrarius Isidorus his duobus locis, & Serv. undè sumpsit ad illud 5. Æn.* Hæc germanus Eryx.
(u) *Al.* Eadem Matre, & Patre.
(x) *Interpretes Terentii actu. 3. Scen. 5. Hecyr.* Validus, robustus, & habitior corpore.
(y) *C. Fronto.* Figura artis opus, forma naturæ bonum.
(z) *Al.* Hominis.
(a) *Vid. Serv. lib. 8. Æn. ad ill.* Ter fessus valle resedit. *Etymolog. lib.* 10. *littera F. Alitèr Verrius apud Diomedem lib.* 1. Quòd fatigatus sit, cùm quis per alium laborare compellitur, fessus verò, cùm quis labore deficit, ut lassus.
(b) *Al.* Corpore.
(c) *Sic lib. 18. Etymolog. cap. 6.*
(d) *Al.* Vocant.
(e) *C. Fronto contra*: Flumen idem fluit, & manet: fluvius temporibus siccatur. *Est autem totus ferè hic locus ex lib. 13. Etymolog. cap. 21. Ex quo verba* fluvius cujus aqua, *in* fluvius decursus aquæ, *mutanda videntur.*
(f) *Fest. dict.* torrens, *ex Antiopa citat, porro dictio* torret, *& hic & in Etymolog. in* terræ, *mutanda, legendumque* flammeo vapore torrens terræ fœtum exusserit.
(g) *Varr. lib. 4. Ling. Lat. dict.* fons, *& Festus à fundendo.*
(h) *Al.* Corpus.
(i) *Al.* Ex frondibus.
(k) *Varr. & Fest. melius à circumeundo, aut circumnando.*
(l) *Sic fere Non dict.* Fulmen.
(m) *Al.* Micantibus nubibus.

nubis : Fulmen autem , mucro est fervidus , ventorum violentiâ è nubibus ad terras emissus. Tria sunt autem hæc, [n] Fulgor , Fulgur , & Fulmen : [o] Fulgor , qui tangit : Fulgur ; quod incendit & urit : Fulmen , quod findit. Et ideò cum trinis radiis finguntur.

246 Inter Florida , & Florulenta : Florida , sunt arbores , & herba: Florulenta campi , vel prata. Sic & alia intelliguntur similia.

247 Inter Frumenta , & Fruges: [p] Frumenta sunt arida & sicca : Fruges verò liquidæ. Frumenti autem nomen tractum est à frumine , id est, eminente [q] gutturis parte.

248 Inter Feras , & Bestias: Omnis bestia Fera , non omnis Fera, Bestia : [r] Bestiæ namque sunt, quæ morsu , vel unguibus sæviunt: ut pardi , leones , tigrides , [s] à vastando dictæ. Feræ autem etiam illæ sunt , [t] quæ etsi non sæviunt,tamen sylvestres sunt , dictæ autem feræ , quòd [u] & naturali utantur libertate , & desiderio suo ferantur.

249 Inter Fastos , & [x] Fastos dies : [y] Fasti universalitèr comprehensi , tàm boni , quàm mali : Dies [z] fasti , quibus sunt contrarii nefasti.

250 Inter Fastos dies , & Nefastos dies : [a] quòd Fasti dies sunt , quibus judicia exercere , & causam dicere , vel agere licet : Nefasti dies dicti, ab eo quòd nefas sit , quidquam his diebus agere , vel dicere , vel sacrum facere. Ergò festis diebus contrarii sunt nefasti.

251 Inter Festos dies , & Sollemnes : Festi dies ex consuetudine dicuntur : Sollemnes verò , qui ad omnes pertinent : ut Parentalia. Ut quum quis defuncti officia expleverit, dicitur sollemnia præstitisse.

252 Inter Fulmen , Fulgorem, & Fulgur : Fulmen , quod ferit : Fulgor est , quod appare : Fulgur , quod conditur , si cadat de Cœlo.

253 Inter [b] Fœdus , & Fœdus: Fœdus turpis : Fœdus , placitum.

254 Inter Fides , & Fidis : [c] Fides in fide : Fidis de chorda.

255 Inter Fœnum , & Fœnus: Fœnum palea: Fœnus lucrum est.

256 Inter Fragrat , & Flagrat: Fragat redolet : [d] Flagrat , verberat.

257 Inter Favorem , & Favum: Favor adjutorium est : Favum verò mel.

258 Inter Furatum , & Furtatum : Furatum , eum qui furtum facit : Furtatum , quod furatur fur.

259 Inter Fatum , & Fatuum: Fatuum , segnem : Fatum verò , fortunæ decretio est.

260 Inter Fastos , & Fastus : [e] Fastus de superbia : Fastos de libris.

261 Inter Fœminam , & Femina : Fœmina de homine : Femina femora sunt.

In-

(n) *Al.* Fulgus. *f.* fulgos.
(o) *Al.* Fulgus.
(p) *A Serv. dissentit, qui ad ill.* 1. *Æn.* Frugesque receptas, *qui frumenta, & fruges confundit, & lib.* 1. *Georg.* Siliqua quassante legumen.
(q) *Ex Serv. lege :* Sub mento gutturis parte, *sunt hæc lib.* 7. *Etymolog. cap.* 3.
(r) *Etymolog. lib.* 12. *cap.* 2.
(s) *Al.* A vi, qua sæviunt, *Etymolog.*
(t) *Al.* Dictæ quod.
(u) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Pinguisque ferinæ, *& in Etym*
(x) *Al.* Fastus.
(y) *Festus dict.* fasti, & *Serv. ad illud* 3. *Æn.* Stirpis Achilleæ fastus.
(z) *Al.* Fastus.
(a) *Fest. dict.* Festis diebus. *Varr. lib.* 5. *de Ling. Lat. dict.* Fasti dies.
(b) F. Inter fœdum, & fœdus : Fœdum turpe, fœdus placitum.
(c) *Fortè ex Agratio legend.* Fides de fidelitate, fidis de chorda.
(d) *Hinc flagratores, quod mercede flagris cædebantur. Fest. dict.* Flagratores.
(e) *Ex Agratio.*

262 Inter Forfices, & Forcipes: [f] Forfices, id est, tisorias: Forcipes, tenaces.

263 Inter Fornicationem, & Adulterium: [g] Adulterium est, conjugalis tori inquinamentum: Fornicatio verò, amor legitimo conjugio solutus, & vagus, explendæ libidinis consectando licentiam. Scripturæ autem solent fornicationem vocare [h] omnem illicitam corruptionem: sicùt est idololatria, & avaritia, ex quibus fit transgressio legis: [i] propter illicitam concupiscentiam. Fornicatio autem sumpsit nomen à quibusdam ædificiis arcuatis quos fornices Antiqui vocabant, in quibus meretrices constitutæ prostituebantur. Meretrices autem dicuntur à merendo, id est, promerendo stipendia libidinis. Undè & milites, quum stipendia accipiunt, mereri dicuntur.

De Littera G.

263 INter Grates, & Gratias: Grates Deo aguntur: Gratiæ verò hominibus, quoniam referri [a] possunt. Idcircò optimè Deo convenit, quòd relationem significat ad [b] latriam.

264 Inter [c] Gaudium, & Lætitiam: Stoici sic distinguunt: Gaudium quippè esse ajunt elationem [d] animi, in his quæ digna sunt exultantis: Lætitiam verò effrænatam [e] animi elationem, quæ modum nesciat: & in his quoquè, quæ vitio sunt mixta, lætetur. Undè & Scriptura: [f] Non est [g] gaudium impiis, dicit Dominus.

265 Inter Gravitatem, & Gravitudinem: Gravitas ex pondere animi, & ex sententia constat: Gravitudo autem corporis est.

266 Inter Grave, & Gravidum: [h] Grave de natura dicitur: Gravidum de [i] accedenti fœcunditate: ut arbor gravida pomis.

267 Inter Garrire, & Loqui: [k] Loquitur, qui rectè & [l] temperantèr dicit: [m] Garrit, qui aut multa verba dicit, aut sordidè loquitur.

268 Inter Gerere, & Ferre: [n] Gerimus nostra, & veluti natura aliqua, quæ in nobis sunt: Ferimus verò imposita nobis, veluti onus. Sed Virgilius permixtè utitur: [o] Fidus quæ tela gerebat, Achates. Gerebat pro ferre posuit.

269 Inter Gravatur, & [p] Ingravatur: [q] Ingravatur pondere alieno: Gravatur suo.

In-

(f) *Melius Serv. ad illud* 8. *Æn.* Versantque tenaci forcipe ferrum. Forfices sunt, quibus incidimus. Forcipes, quibus aliquid forvum tenemus, nàm forvum est calidum. *Fest. dict.* Forcipes.
(g) *Etymolog. lib.* 5. *cap.* 26.
(h) *Ezechiel.* 16. *multis locis. Osea* 2. *cap.* 14. *ali.*
(i) *Al.* Per illicitam.

(a) *Al.* Non possunt.
(b) *Al.* Latam.
(c) *Cic. Tusc.* 4. Cum ratione animus movetur placidè, atque constantèr, tum illud gaudium dicitur: cùm autem inanitèr, & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens, vel nimia dici potest: quam ità definiunt: sine ratione animi elationem.
(d) *Al.* Animæ.
(e) *Al.* Anima.
(f) *Isaia cap.* 18. *&* 57. *Ubi in Vulgat. Non est* pax imp. *dicit Dominus.*
(g) *Al.* Gaudere.
(h) *Non. dict.* grave. *Serv. ad ill.* 8. *Æn.* Nodisque gravatum.
(i) *Al.* Accidenti.
(k) *Ex Varronis Sententia lib.* 5. *de Ling. Latina, qui loqui à loco derivat, quod suo quoquè loco verba dicantur.*
(l) *Al.* Temperanter.
(m) *Non. dict.* Garrire.
(n) *Vid. Non. dictionibus,* ferre, & gerere.
(o) 1. *Æneid.*
(p) *Al.* Ponderatur.
(q) *Al.* Ponderatur.

270 Inter Gentem, & Gentes, & Genus: [r] Gens nationis est, ut Græciæ, Assyriæ. Hìnc & Gentilitas dicitur: Gentes autem familiæ, ut Juliæ, Claudiæ: Genus verò ad qualitatem refertur, ut pecoris, pomi.

271 Inter Græcum, Græcanicum, & Græcense: [s] Græcus homo dicitur: Græcanica res: Græcense, quale in Græcia solet fieri.

272 Inter Gallum, & Gallicum, & Gallicanum: [t] Gallum in Gallia natum: Gallicum ex Gallia latum: Gallicanum, [u] quod aliquid ex Gallia affert.

273 Inter Germanam, & Sororem: Soror enim ab eodem germine, non ab eodem utero: [x] Germana verò ex utriusque manans germine.

274 Inter Genitorem, & Patrem: [y] Genitor naturæ vocabulum est, sivè originis: Nàm Pater dignitatis, & honoris nomen est. Undè & Sanctos Viros, ac Seniores, Patres dicimus. Genitores [z] verò nostri, à quibus nati sumus.

275 Inter Generat, & Parturit: Generare masculos dicimus: Parturire fœminas. Ut putà: ille generavit, illa parturiit.

276 Inter Gubernatorem, & Nautam; quòd omnis Gubernator, nauta esse potest: omnis nauta Gubernator [a] esse non potest.

277 Inter Grande, & Maximum: [b] Grande ad corpus pertinet: Maximum ad animum.

De Littera H.

278 Inter Hodie, & Hoc die: Hodie est, quasi primùm fiat: Hoc die, quasi aliquandò factum referamus.

279 Inter Hunc diem, & Hanc diem: Dies masculini generis bonum tempus apud Veteres indicabat: fœminini malum: Veluti in Job, maledicta dies.

280 Inter Habeo, & Ab eo: Habeo, retineo: Ab eo, hoc est, ab ipso.

281 Inter Hos, & Os: Si Hos cum h. scribimus, significamus personam. Sine h. significat vultum.

282 Inter Hæresim, & Schisma: Schisma esse eadem opinantem, atque eodem ritu colentem, quo cæteri, solo congregationis delectari discidio: Hæresim autem esse longè alia opinantem, quàm cæteri, aliamque sibi, ac longè dissimilem perversi dogmatis instituere culturam. Hæresis autem Græcè ab electione dicitur: quòd scilicèt unusquisque id sibi eligat, quòd melius esse videtur. Secta autem à divisione dicta est, quasi sectio. Undè & sectæ Philosophorum, vel Hæreticorum dicuntur.

283 Inter Honos, & Onus: Honos [a] de honore: Onus de onere.

284 Inter Hora, & Ora: [b] Hora cum h. littera, dierum: Sine h. Regionum, vel finium, sivè oris signi-

fi-

(r) Gens, & Nationis, & familiæ. *Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Gens inimica mihi.
(s) *C. Fronto ferè* eodem sensu Corinthium Civem dicimus, Corinthiacum vas: Corinthiensem fontem.
(t) *Sic Fronto.* Gallus natione, Gallicus ex Gallia.
(u) *F. scrib.* Gallicanus qui al.
(x) *Sibi ipsi contrarius Isidorus suprà.*
(y) *Servius tamen ad ill.* 1. *Æn.* Prospiciens genitor: Venerabilis, inquit, ut Tybri Pater, ergò nomen & ad verum pertinet, & ad honorem refertur.
(z) *Al.* Non nisi à quibus n. s.
(a) *Al.* Dici.
(b) *C. Fronto.* Grande incremento, magnum amplitudine.

H

(a) *Al.* Honus Regionum, *sed vox* Regionum, *irrepsit ex sequenti articulo.*
(b) *Ex Agratio.*

ficatio, quo loquutio exprimitur.

285 Inter Honustus, & Oneratus hoc interest, quòd [c] oneratus est, qualicunque pressus pondere: Honustus verò, cui ipsum onus honori est, ut si quis spolia hostium ferat. Sed Oneratus aspirationem non habet, quia ab onere venit: [d] Honustus verò, quia ab honore descendit, retinet aspirationem.

286 Inter Hauritur, & Exhauritur: Hauritur aqua: Exhauritur puteus.

287 Inter Herbidum, & Herbosum: Herbidum dicimus locum, in quo herbarum viriditas nunquàm cessat: Herbosum autem, qui facilè herbam generat, & ad tempus arescit.

De Littera. I.

288 INter Inferum, & Infernum: Pars superior [a] Inferni Inferus est, ubi quieverunt ante adventum Christi animæ justorum. Pars verò inferior, Infernus, in quo [b] truduntur animæ impiorum, qui plurimum peccavêrunt. De quo Propheta animam suam liberatam esse [c] gaudet, dicens: [d] Quia liberasti animam meam ab Inferno inferiori.

289 Inter Initium, & Principium: Initium est rerum, à quo quid incipit: ut fundamenta domus, carina navis: Principium autem, verborum exordium est.

290 Inter Judicium, & Justitiam: Justitia est studium rectè vivendi: Judicium verò æquitas rectè judicandi: quisquis ergò benè [e] vivendo servit, Justitiam facit: quisquis rectè judicat in subditis, Judicium custodit. Prophanatur autem Judicium astutiæ tempore, non dignitate. Nàm primùm oportet quemque esse justum, providêre rectitudinem, & post hoc assequitur in Judiciis æquitatem. Horum primum virtutis est, alterum honoris. Neque enim quisquam potest pervenire ad honorem, nisi per virtutem. Differt enim Justitia à Judicio. Solet enim dici Judicium pravum, quòd injustum est: Justitia verò [f] nunquàm & injusta esse non potest.

291 Inter Incantatorem, Magum, Aruspicem, & Maleficum: [g] Incantatores sunt, qui rem [h] verbis peragunt. Magi, qui de sideribus philosophantur: Malefici, qui sanguine utuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Aruspices, qui [i] exta pecudum inspiciunt, & ex eis futura prædicunt.

292 Inter Indoctum, & Indocilem: [k] Indocilis est, qui penitùs non potest [l] discere. Indoctus, qui nondùm [m] discit, & tamèn discere potest. [n] Ad hanc formam similia distingue: ut putà, immotus, & immobilis, & his similia.

293 Inter Innoxium, & Innocuum:

(c) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Spoliis orientis onustum.
(d) *Vetus gloss.* Honus honor *τιμὴ θεῶν τιμὴ ἀνθρώπων. Varro etiam* 4. *de Ling. Lat.* Dictum onus, & honos qui substinet Remp.

I

(a) *Inferi infernum uterque m. s. mendosè.*
(b) *Al.* Traduntur.
(c) *Al.* Congaudet.
(d) *Psalm.* 85. Et eruisti animam meam.
(e) *Al.* Vivendi serviat.
(f) *Al.* Iniqua & injusta.
(g) *Etymolog. lib.* 8. *cap.* 9.
(h) *Al.* Verbo.
(i) *Al.* Secta.
(k) *Ex Serv. Æn. lib.* 8. Is genus in docile. *Al.* indocibilis.
(l) *Al.* Docere f. doceri.
(m) Didicit, *ex Serv.*
(n) *Al.* Ab hac forma.

cuum : (o) Innocuus est, cui non nocetur : Innoxius , qui non novit nocere.

294 Inter Impurum , & Impudicum : (p) Impudicus, qui turpitudinem flagitii infert : (q) Impurus , qui patitur.

295 Inter Immemorem , & Ignarum : (r) Immemor est, qui oblitus est : Ignarus , qui inscius. Undè & nares dictæ, quæ nos (s) odore admonent, ut (t) cognoscamus aliquid, & sciamus. Undè & (u) olfecisse , scisse Veteres dicebant.

296 Inter Inertem , & Segnem: (x) Iners sine arte , & ob hoc neque (y) operis quidèm ullius. (z) Segnis , quasi sine igne : quomodo securus, sine cura , id est , frigidus : per quod inutilem accipimus.

297 Inter Insanum , & Insanientem : Insanus est, qui perpetuo animi furore tenetur : Insaniens subitò incitatus indignatione , vel ira.

298 Inter Impium , & Peccatorem hoc distare solet , (a) quòd omnis Impius peccator : non tamèn omnis peccator impius habendus est. Impius quippè est , quisquis à fidei pietate alienus efficitur : Peccator verò , qui prava actione fœdatur.

299 Inter Iniquitatem , & Peccatum sic distare dicit Ambrosius, quòd Iniquitas ad mentis acerbitatem refertur : Peccatum verò ad prolapsionem corporis. Præcedit igitur Iniquitas , Peccatum sequitur. Sed gravior est Iniquitas , tanquàm materia peccatorum , in cujus comparatione levius est peccatum. Itèm peccatum est, quod admittitur : piaculum autem id, quod admissum est , & id quod expiatur admissum. Iniquitatis autem tres sunt differentiæ : suggestionis , delectationis , & consensus. Inter iniquitates, & peccata Sanctus Hieronymus, hanc differentiam facit : Iniquitates dicimus , quæ ante susceptam fidem, sivè per ignorantiam , sivè per scientiam committuntur. Peccata verò, quæ post cognitionem fidei , vel gratiam baptismatis contrahuntur : (b) totidèmque & peccata , verbi , operis, & consensionis.

300 Inter Invidum , & Invidiosum : quòd (c) Invidus feliciori invidet: Invidiosus autem (d) is est , qui ab alio patitur (e) invidiam. Nihil autem honestum , quod non invidiosum. Nemo quippè invidet misero:-quis autem bonus & non invidiosus ?

301 Inter Iram , & Iracundiam: (f) Ira præsens est, & ex causa nascitur : Iracundia autem vitium naturale, & perpetuum est. Itèm Iratus pro tempore concitatur : Iracundus autem (g) frequentèr irascitur , & ad levem sermonis auram , quasi à vento folium com-

(o) *Ex Serv. ad ill.* 10. *Æn.* Omnes innocua.
(p) *Al.* Impurus.
(q) *Al.* Impudicus.
(r) *Ex Serv. ad. ill.* 1. *Æn.* Nequè enim ignari sumus ante malorum. *Ipse Etymolog. lib.* 10. *littera I.*
(s) *Al.* Ad odorem.
(t) *Al.* Noscamus.
(u) *Al.* Olfari res Veteres dicebant.
(x) *Fest. dict.* iners, *est autem ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Instant ardentes Tyrii , *ipse Etymolog. lib.* 10. *littera I.*
(y) *Al.* Operique utilis.
(z) *Etymolog. lib.* 10. *littera S.*
(a) *Ex Ambrosio.*
(b) *Al.* Totidemque.
(c) *Etymolog lib.* 10. *littera I.*
(d) *Al.* Idem est.
(e) *Al.* Malum.
(f) *Terentii interpretes act.* 4. *scen.* 6. *Heauton.* Ira de causa est, iracundia de vitio multum irascentis. *Distinguit etiam Cicero* 4. *Tusc. & Fronto.* Iratus ex offensa est, iracundus natura.
(g) *Al.* Frequens.

commovetur. De talibus dicit Scriptura: Vir Iracundus inhonestus est. Et iterùm: Iracundus effodit peccata.

302 Inter Ignominiam, & Infamiam: [h] Ignominia ponitur [i] potestate alicujus: Infamia autem fit multorum consentiente sermone.

303 Inter Incusare, & Accusare: [k] Incusamus potiores: Accusamus pares. Itèm Incusamus verbo: Accusamus crimine, & facto.

304 Inter Jubêre, & Imperare: Jubêre apud Veteres non idèm erat, quod Imperare: nàm Jubêre ibi dicebatur, ubi voluntatis erat obsequium: Imperare autem, ubi [l] debito quisque imperio parebat.

305 Inter Jactamur, & Fatigamur: [m] Jactamur in [n] maris fluctibus: Fatigamur in terris.

306 Inter Jaceo, & Jacio. Jaceo accubantem significat: Jacio verò mitto demonstrat.

307 Inter Ignem, & Focum: Ignis ipsa flamma est: [o] Focus verò fomes, ac nutrimentum ignis. Nàm Varro Focus, [p] ait, dictus, quòd foveat ignem. Focus ergò dictus à fotu.

308 Inter Januam, & Ostium: [q] Janua est aditus primus in domum: Ostium in quemlibet locum domus. Similitèr verò Janua, vel [r] est clausa, vel patens: Fores autem & Valvæ [s] ipsæ clausæ sunt, sed fores, quæ foràs vertuntur: Valvæ, quæ intùs aperiuntur, & duplices, multiplices, complicabilesque sunt. [t] Portæ verò propriè murorum dicuntur: atque [u] ideò dictæ, eo quòd antiquitùs [x] portato aratro designabantur, quando circumducebatur gyrus, atque [y] Urbs signabatur.

309 Inter Illius similis, & Illi similis: Illius similis ad mores refertur: Illi similis ad vultum.

310 Inter Juventam, & Juventutem: [z] Juventus est juvenum multitudo: [a] Juventa autem [b] hominum est ætas. Juventus verò [c] decus juventutis, sed Auctores in plerisque locis alitèr posuêrunt.

311 Inter Inficere, & Officere: [d] Inficere est colorem mutare: Officere est alicui nocere.

312 Inter Invenire, & Reperire: [e] Invenimus inquisita: Reperimus ultrò occurrentia.

313 Inter Inquirere, & Quærere: [f] Inquirimus ea, de quibus dubitamus: Quærimus [g] ignota.

(h) *Ex C. Fronto.* Ignominia imponitur ab eo, qui potest animadversione notare, infamia ex multorum sermone nascitur.
(i) *Al.* In potestate.
(k) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Talibus incusat, *qui tamen amplius, quàm noster.*
(l) *Al.* Dubio.
(m) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Terris jactatus, & alto.
(n) *Al.* Mars.
(o) *Fest. dict.* focus, *& Serv. ad ill.* 12. *Æn.* In medioque focos.
(p) *Al.* Autem.
(q) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Foribus cardo stridebat ahenis.
(r) *Al.* Cum claustris vel.
(s) *Al.* Ipsa claustra.
(t) *Vid. Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Jamque propinquabant portis, *& lib.* 5. *Æn. Ad illud*, Urbem designat aratro. *Ipse Etymolog. lib.* 15. *cap.* 2.
(u) *Al.* Indè.
(x) *Al.* Portatura rotæ designat.
(y) *Al.* Urbo.
(z) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Lumenque juventæ.
(a) *Al.* Juventas.
(b) *Leg.* Juvenum *ex Serv.*
(c) *Leg.* Deus *ex mente Serv. & Acron. in Od.* 3. *lib.* 1. *Horatii. Hac est ὕβη, & sic ferè Agratius. Vid. & Non. dict.* Juventus.
(d) *Ex C. Fronto.* Infector colorem mutat, offector, officio obest.
(e) *C. Fronto.* Invenimus nostra, reperimus aliena.
(f) *Ex C. Frontone.*
(g) *Al.* Nota disciplinam *Fronto.*

314 Inter Impendere, & Impendêre: Impendere corruptè ab eo venit, quod est impendo, impendere. Impendêre autem, si E litteram producas, significat imminêre, ab eo quod est impendeo.

315 Inter [h] Juvat, & Jubat: Juvat, delectat: Jubat, adjuvat.

316 Inter Illicem, & Ilicem: [i] Illicem cum duobus ll. significat inductorem: Ilicem per unum l. arborem indicat.

317 Inter It, & Id: Id, pronomen est: It verò, vadit.

318 Inter [k] Inquit, & Inquid: Ut putà ubi inquid dictum.

319 Inter Insitum, & Insertum: [l] Insitas arbores dicimus: Insertas verò [m] causas, aut fabulas.

320 Inter Illud, & Illùc: Illud pronomen: Illùc adverbium est.

321 Inter Imprecari, & Deprecari: Imprecari, maledicere: [n] Deprecari, excusare, & expurgare.

322 Inter Incolam, & Inquilinum: [o] Incola [p] quidèm, & Inquilinus signum est perditæ patriæ. Sed Inquilinus dicitur, quamdiù peregrinatur: Incola quùm invenerit sedem.

323 Inter Indigenam, & [q] Indigentem, [r] Indigentes egeni sunt: [s] Indigenæ, indè geniti.

De Littera L.

324 INter Libertatem, & Liberalitatem: Libertas conditionis est: Liberalitas verò beneficentiæ, & largitatis: ut nudum vestire, captivos redimere, pauperi victum [a] administrare.

325 Inter Laudabilem, & Laudandum: Laudabilis est, qui laudari potest: Laudandus, qui laudari debet.

326 Inter Luxuriosum, & Prodigum: [b] Luxuriosus, quasi solutus in voluptates, undè membra loco mota luxa dicuntur: [c] Prodigus autem sumptuosus, qui omnia porrò agit, & quasi projicit.

327 Inter Lascivum, & Petulantem: Lascivus luxu, Petulans temeritate. Petulantia autem libido dicitur, ab eo quod petit malè alienum pudorem.

328 Inter Litigiosum, & Litigatorem: Litigiosus est, de quo litigatur, quasi ager: Litigator, qui litigat.

329 Inter Lætitiam, & Exsultationem. Lætitia est mentis gaudium: Exsultatio verò verborum, atque membrorum. Rursùs exsultatio [d] à jubilatione distinguitur. Ubi enim verba sufficiunt lætitiæ, & lingua idonea est mentis gaudium explicare, exsultatio est. Ubi verò non potest quisque con-

(h) *Puto inter* juvat, *&* juvat, *ut suprà inter* paret, *&* paret, *ut tantùm juvat, discrimen significationis sub eadem voce, ut inter nobilis & nobilis, notus & notus, sed hoc in una tantùm Codice.*
(i) *Ex Fest. dict.* Inlex.
(k) *Corruptus locus, atque hoc quoquè abest ab altero m. s.*
(l) *Ex Serv. ad ill. 2. Georg.* Mutatamque insita mala ferre pyrum, *sed in altero lib.* Insertas verò caules, aut fabulas, *ut ampliùs de Servii loco deliberandum censeam.*
(m) *Al.* Cautes, aut *f.*
(n) *Agrat. vid. Agell. cap. 16. lib. 6.*
(o) *Vid. Etymolog. lib. 8. cap. 4. Fest. dict.* inquilinus.
(p) *Al.* Qui & inq.
(q) *Al.* Indigetem.
(r) *Al.* Indigetes.
(s) *Ex Serv. ad ill. 8. Æn.* Tum manus Ausoniæ.

L

(a) *Al.* Trbuere, vel administrare.
(b) *Vid. Non. dict.* luxum, *& dict.* luxuria, *ipse lib. Etymolog.* 10. *littera L.*
(c) *Fest. dictione* prodegeris, *& dict.* prodiguæ hostiæ.
(d) *Al.* Ad jubilationem.

conceptum gaudium verbis [e] annuntiare: sed ipsam animi [f] effusi lætitiam in vocem quamdam [g] exsultationis erumpit, jubilatio est.

330 Inter Lethum, & Mortem quidam tentaverunt facere discretionem, dicentes: Lethum per se venit: Mors verò infertur.

331 Inter Libidinem, & [h] Lividinem: Libido per b. cupiditas est animi: [i] Livido per v. livor est corporis. Sunt autem multæ, variæque libidines: sicùt Libido ulciscendi, quæ ira vocatur: sicùt Libido habendi pecuniam, quæ avaritia nominatur: sicùt Libido quomodocunque vincendi, quæ [k] pertinacia dicitur: sicùt Libido gloriandi, quæ jactantia nuncupatur. Et cùm sint multarum libidines rerum, neque cujus rei libido sit adjicitur, non solet animo occurrere, nisi illa tantùm, qua obscœnæ partes corporis ad flagitiorum immunditias excitantur: Sed meritò ista inter cætera hoc sibi nomen propriè obtinuit: quia in carne corruptibili plùs cæteris sævit. Dicta autem Libido, eò quòd libeat alienum pudorem, sivè quamcunque rem appetere.

332 Inter Laudem, & Laudationem: Laus est ejus, qui laudatur: Laudatio verò ejus, qui laudat. Itèm Laus [l] est, in qua virtus enitet: Laudatio, ipsa [m] laudantis oratio. [n] Laus & lætitia sine celebratione vocis in animi admiratione consistit: Laudatio verò rei cujusque prædicatio est, adminiculo orationis ornata.

333 Inter Largitatem, & Largitionem: [o] Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

334 Inter Lætari, & Gratulari: [p] Lætamur de nostris bonis: Gratulamur de [q] amicorum.

335 Inter Legere, & Lectitare: Legere ad tempus refertur: Lectitare ad frequentiam: [r] interdum & Legere nauticum verbum est, quia & navis dicitur Legere, quidquid transit.

336 Inter Labium, & Labrum: [s] Labium superius dicimus: Labrum inferius. Rostrum, non [t] nisi avium quod incurvum est. [u] Vanissimè autem quidam [x] nititur facere discretionem: ut virorum labra, mulierum labia [y] dicantur.

337 Inter Lactantem, & Lactentem: [z] quòd Lactans est, quæ lac præbet: Lactens, cui præbetur.

338 Inter Leges, & Jura: [a] Jus dicitur: Lex scribitur. Undè & Virgilius: Jura dabat, legesque viris. Itèm leges humanæ: [b] Jura divina sunt. Ideòque & juramentum dicitur, id

 est,

(e) *Al.* Nunciare.
(f) *Al.* Diffusi.
(g) *Al.* Exultationis.
(h) F. Libidinem.
(i) F. Livedo.
(k) *Non. dict.* Pervicacia.
(l) *Al.* Ejus ipsa virtus enitens. *f.* Ejus in quo virtus enitet.
(m) *Al.* Laudatio orationum.
(n) *Al.* Laudem lætitiam, sine celeb.
(o) Ex *Agratio.*
(p) Ex *Agratio.*
(q) Alienis *Agrat.*
(r) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Georg.* Primi lege littoris oram, *& ill.* 3. *Æn.* Littoraque Epiri legimus, *&* 2. *Æn.* Pars cœtera pontum ponè legit.
(s) Ex *Agratio.*
(t) Est, nisi quod incurvum est. *Agrat.*
(u) Ex *Serv. ad ill.* 2. *eclog.* Calamo trivisse labellum.
(x) *Al.* Tentant.
(y) *Al.* Dicant.
(z) Ex *Serv. ad ill.* 1. *Georg.* Lactentia turgent.
(a) Ex *Serv. ad citata verba ab Isidoro, quæ sunt* 1. *Æn.*
(b) *Serv. ad locum citatum, qui est* 2. *Æ.*

est, Sacramentum in [c] Deo. Hìnc & Virgilius: Fas mihi Grajorum sacrata resolvere jura.

339 Inter Leges, & Mores: [d] Lex est scriptis edita: Mos autem lex quædam vivendi, nullo vinculo [e] adstricta, sivè lex non scripta, sed tantùm cum usu retenta.

340 Inter Latronem, & Furem: Qui alienum [f] involat, Fur est: qui furatur, & occidit, Latro est. Propriè autem [g] Latro à latitando [h] insidiis dictus: [i] Fur autem à furvo vocatus, id est, nigro: nàm noctis utitur tempore. Pulchrè autem Plautus [k] cuidam, qui furabatur, ait. [l] Tu trium litterarum homo: id est, fur.

341 Inter Locum Religiosum, & Sacrum, & Sanctum: Quòd Sacrum vocamus, quod ad Deos superos pertinet: [m] Religiosum, quod ad Deos inferos: Sanctum verò, quod aliqua sanctitate sanctum est: ut sunt tauri apud [n] Homerum [o] soli sancti, sacri, sacrosancti.

342 Inter Labat & Lavat: Labat nutat: Lavat [p] lotorem esse.

343 Inter Lætum, & Lethum: Lætum gaudentem: Lethum mors dicitur.

344 Inter Labium, & Labrum: Labium oris: Labrum vasis, à rostro, quòd incurvum est.

345 Inter Lympham, & Nympham: [q] Lympham aquam: Nympham deam.

346 Inter Litem, & Rixam: Lis inter duos committitur, & mora finitur. Rixa inter multos, & [r] jurgio constat.

347 Inter Ligat, & Legat: Ligat quis vinculo: Legat testamento.

348 Inter Limen, & Limitem: [s] Limen, ædium est: Limes, regionum, vel finium.

349 Inter Libat, & Immolat: [t] Veteres Immolare dicebant, quando victimas in [u] mole altaris ponentes ignem [x] sacrificiis subjiciebant. Libare autem quando pateras mero plenas aris fundebant. Nàm libare propriè fundere est. Undè & Liber vocatur: [y] qui vini usum in Græcia ostendisse fertur. Nos ergo juxta verborum distinctionem Immolamus panem: Libamus calicem.

De Littera M.

350 INter Misericordiam, & Miserationem: Benè velle, misericordiæ est: benè facere, miserationis. Dicitur enim Miseratio, quasi Misericordiæ actio. Nàm [a] Misericordia, affectus tantùm cordis est, quo com-

(c) *Al.* Domino.
(d) *Sic ferè ipse lib. 2. Etymolog. cap. 10. & lib. 4. cap. 3.*
(e) *Al.* Adstrictus.
(f) *Al.* Aliquid subtrahit, fur est.
(g) *Sic ipse Etymolog. lib. 10. littera L. Varro, quod circa latera ferrum habeat. Fest. quòd à latere adoriatur, aut ἀπὸ λατρείας.*
(h) F. In insidiis.
(i) *Serv. ad ill. 3. Georg.* Nocturnum stabulis furem.
(k) *Al.* De quodam.
(l) *Plautus Aulularia.*
(m) *Vid. Fest. dict.* Religiosus, *& Macrob. lib. 3. Satur. cap. 3.*
(n) ὀδυσσ. μ.
(o) F. Soli sancti, *duæ sequentes dictiones, fortè glossema.*
(p) F. Lotorem, *aut* lavatorem.
(q) *Etiam Fest. distinguit dict.* Lympha.
(r) *Al.* Injuria.
(s) *Ex Agratio, qui fortè ex Isidoro supplendus.*
(t) *Eadem ferè lib. Etymolog. 6. cap. 16.*
(u) *Al.* Mola.
(x) *Al.* Sacrificium.
(y) *Al.* Quia.

(a) *Al.* Misericordia.

compellimur, ut miseris subveniamus. [b] Quapropter Misericordia condolere misero novit: etsi non sit, undè tribuatur. Miseratio autem ex opere comprobatur.

351 Inter Memorare, & Commemorare: Memorantur pauca: Commemorantur multa.

352 Inter Mansuetum, & Modestum: [c] Mansuetus est, qui nulli injuriam irrogat: [d] Modestus, qui nèc læsus irascitur.

353 Inter Miserum, & Misellum: [e] Miserum, viventem adhùc dicimus: Misellum, mortuum.

354 Inter Miserandum, & Miserabilem: [f] Miserabilis est, cui misereri possumus: Miserandus, cui misereri debemus.

355 Inter Memoriosum, & Memorem: [g] Memoriosus memoriam habet. Memor verò, beneficii, vel defensionis memor est.

356 Inter Moram, & Tarditatem: Mora est quæ impedit: Tarditas quæ impeditur: Mora in re: Tarditas in homine.

357 Inter Mendum, & Mendacium: [h] Mendum in libro propriè dicitur, undè & emendare dicimus: Nàm Mendacium in cæteris rebus est.

358 Inter Malitiam, & Malignitatem: [i] Cogitatio quippè prava mentis, Malitia dicitur: Malitiæ votum, vel opus Malignitas appellatur.

359 Inter Multationem, Pœnam, & Supplicium: [k] Multatio potest esse, & sine sanguine, in damno pecuniæ. Supplicium cum sanguine: [l] Pœna verò, dolor sine sanguine.

360 Inter Munus, & Donum: [m] Munus est debitum: [n] ut Patrono: Donum, honorarium est. Itèm [o] Donum, dantis est: Munus, accipientis: Dictum autem Donum à dando: Munus à muniendo, vel à [p] monendo.

361 Inter Meruit, & Promeruit: [q] Meruit commune est, & ad pœnam, & ad præmium: Promeruit tantùm ad præmium. Nàm promeritus dicitur, qui benè facit: sic immeritus, qui malè.

362 Inter Magnum, & Grandem: Magnum ad animum [r] referimus: Grandem ad corpus.

363 Inter [s] Mutuum dare, & Commodare: [t] Qui mutuum dat, aliud recepturus est: Qui commodat, utique idem sibi reddi desiderat.

364 Inter Monere, & Admonere: [u] Monet, qui præcipit: Admonet,

(b) Quippe videtur *in altero m. s.*
(c) *Fest. dict.* Mansuetus. *Non dict.* Mansuetum.
(d) *Non dict.* Modestus. Ipse *Etymolog. lib.* 10.
(e) *Ex lib.* 10. *Etymolog. littera M. potius legendum videtur*, misellum viventem adhuc, miserum mortuum.
(f) *Etymolog. lib.* 10. *littera M.*
(g) *Ex C. Front. qui paullò copiosius*, memoriosus habet ad dicta, factaque referenda memoriam: memor beneficii memoriam, vel injuriæ refert. *Undè in Isidoro pro* defensionis *malim* offensionis *reponi.*
(h) *Carisius sic fere, mendum, & mendam discriminat*: Mendum in mendacii significatione distinguitur, menda in culpa operis, aut corporis.
(i) *Sic Cicero* 3. *de Natur. Deor.* est enim malitia, versuta & fallax nocendi ratio.
(k) *Ex Varronis mente.* 5. *de Ling. Lat.* Multa à pecunia, quæ à Magistratu dicta, ut exigi possit ob peccatum.
(l) *Varro. ibid.* pœna à puniendo, aut pænitendo, quòd post peccatum sequitur.
(m) *Ex Front. & Etymolog. lib.* 6. *cap.* 19. *vidè suprà.*
(n) *Al.* In patrono.
(o) *Ex Agratio ad verbum.*
(p) Movendo *Agratius: malè opinor.*
(q) *Interpretes Terent. act.* 2. *scen.* 2. Promeruit, adjuvit, profuit: *Cui contrarium est commeruit: undè quis pro immeritus commeritus legendum suspicari possit. Vel ex illo loco Hecyr. actu.* 3. *scen.* 5. Quæ nunquam quidquam erga me commerita est pater. *Ubi iidem interpretes* mereri bona dicimus, commereri mala. *Vid. Serv. ad ill.* 4. *Æn.* Nunquam Regina negabo Promeritam.
(r) *Al.* Refertur.
(s) *Ex Agratio abbreviatum.*
(t) *Al.* Mutuare.
(u) C. *Front.* Monet propter benivolentiam, admonet, ut confirmet memoriam.

net, qui, quod exciderat, memoriæ reducit.

365 Inter Meretur, & Mœret: Qui meretur, dignus est aliquo beneficio: Qui mœret, tristis est.

366 Inter Miramur, & Admiramur: [x] Admiramur virtutes: Miramur opera.

367 Inter Miseremur, & Miserescimus: [y] Miseremur, quantum necesse est: Miserescimus amplius, quàm necesse est. Itèm Miseremur rogati: Miserescimus ultrò.

368 Inter Monemus, Admonemus, & Commonemus: Monemus futura: Admonemus præsentia: Commonemus præterita.

369 Inter Multitudinem, & [z] Numerum: Multitudo numero fit: Turba [a] loco posita. Possunt enim pauci in angusto turbam facere.

370 Inter Mihi, & Mi: Mihi dativus casus est: Mi vocativus.

371 Inter Municipem, & Municipalem: Municipes sunt Curialium majores, dicti eò quòd fisci munera accipiant: [b] Municipales autem [c] originales cives sunt, & in [d] locum officium gerentes.

372 Inter Mamillas, & Mammas, & Ubera. [e] Mamillæ virorum sunt: Mammæ mulierum: Ubera pecorum. Papillæ autem sunt nuclea summa mammarum, quæ sugentes comprehendunt.

373 Inter Matronam, & Matrem familias, [g] Melesius Grammaticus arbitratur hoc interesse, quòd Matrona dicatur mater primi pueri: Mater familias, quæ plures peperit. Alii dixerunt Matronam dici, quæ in matrimonium cum viro convenerit, & [h] in eo matrimonium actum: Matrem verò familias eam esse, quæ in mariti manu, mancipioque est, aut [i] in cujus maritus manu, mancipioque esset: quoniam in familiam quoquè mariti, & sui hæredis [k] venisset. [l] Matronæ autem & Virgines nubiles dicuntur, quæ matres jàm fieri possunt. [m] Quoniam per quamdam juris solemnitatem in familiam migrant mariti.

374 Inter Mortuum, & Emortuum: Mortuum jàm [n] exanimatum corpus: Emortuum verò, vicinum morti.

375 Inter Mare, & Maria: [o] Mare, elementum est totum: Maria verò, partes maris. Sicùt terræ sunt, Terra verò, tantùm elementum.

376 Inter Montes, & Colles: Montes tumores terrarum: Colles prominentiora juga montium, quasi [p] colla.

In-

(x) Ex *Agratio*.
(y) *Ex Serv. sensus expressus ad ill.* 2. *Æn.* Miserescimus ultrò.
(z) *Lege* (*inducta dictione*) numerum, *quæ malè ex sequenti versu irrepserit*) turbam.
(a) F. Loci positu. *C. Fronto.* Turbam angustus locus facit.
(b) *Etymolog. lib.* 9. *cap.* 4.
(c) F. Loco.
(d) *Al.* Originis.
(e) Ex *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 1.
(f) *Al.* Pecudum.
(g) *Leg. Helius Melissus ex Agell. lib.* 18. *cap.* 6. *Ubi hac ejus opinio recensetur. Vid. etiam lib. Etymolog.* 9. *cap.* 18.
(h) *Al.* Ideò matrimonium dictum.
(i) *Al.* In ejus: in cujus *Agell. apertiùs.*
(k) Locum venisset *Agell.*
(l) *Vid. Servium ad illud* 9. *Æneid.* Multis è matribus ausa.
(m) *Locus non integer, & ex Servio, undè est ad illud* 11. *Æn.* Tirrhena per oppida Matres, *ità explendus.* Matres familias verò, quæ in matrimonium convenerunt per coëmptionem, quoniam, &c. *Nàm alioqui descriptio illa minimè Matronis convenit, sed Matribus familias tantùm. Vid. etiam Serv. ad ill.* 7. *Æneid.* Quæritur hæres. *& fortè etiam tertium membrum de matre desideratur, consule lib.* 9. *cap.* 8. *Etymolog. Vid. Fest. dict.* Mater familias, *& Non. dict.* Matronæ, & Matres familias.
(n) *Al.* Exanime.
(o) *Ex Serv. ad ill.* 6. *Æn.* Tot maria intravi.
(p) *Varro à colendo* 4. *de Ling. Lat.*

377 Inter Malogranatam, & Malogranatum: Malogranata fœminini generis, arbor est: Malogranatum verò generis neutri, pomum est. Sicùt Persicus, & Persicum: Persicus generis fœminini, arbor: Persicum generis neutri, fructus est. Sicùt Buxus, & Buxum: Nàm Buxum [q] neutrum, lignum est: Buxus [r] fœmininum, arbor est.

378 Inter Magis, & Potiùs: Magis est alterum ex duobus præferre, utrum comparet: Potiùs alterum damnat.

379 Inter Mala, & Malas: Mala poma sunt: Malæ verò maxillæ.

380 Inter Marem, & Mare: Marem, masculum: Mare, elementum est aquæ.

381 Inter Mentientem, & Fallentem: Considerandum est, quòd ille mentitur, qui vult videri, quod non est: [s] Qui autem non volens aliud putat quàm est, non mentitur, sed fallitur. Inest ergò omni mentienti voluntas fallendi: [t] Res autem fallendi, voluntas non est mentiendi. Nàm & lapis fallit, & multa corpora [u] specie fallunt, ut remi fracti in unda, dùm sint integri: sed & turres, quasi currentes, oculos navigantium fallunt. Et tamèn hoc [x] naturæ agunt specie, non mentiendi voluntate.

382 Inter Monile, & Munile: Monile dicitur harpago à monendo, eo quòd moneat mulierem esse sub potestate viri: Munile verò dicitur vestimentum, à muniendo: Vel munile dicitur ornamentum ex gemmis, quod solet ex fœminarum pendêre collo; dictum à munere.

De Littera N.

383 INter Necessitatem, & [a] Necessitudinem: Necessitas aliquid fieri cogit: Necessitudo autem affectus est, vel vinculum propinquitatis.

384 Inter Nihil, & Nihili: [b] Nihil adverbium est: Nihili autem homo, nullius momenti.

385 Inter Nudum, & Nudatum: [c] Ea enim Nudata dicuntur, quæ vestiri solent: Ea Nuda, quæ non solent tegi. Itèm Nudus illius rei, aut illâ re benè dicitur. Nudatus verò ab illo [d] denuntiatur.

386 Inter Negamus, & Abnegamus: Negamus, si quid objicitur: Abnegamus, si quid petitur.

387 Inter Neminem, & Nullum: [e] Neminem ad hominem referimus: Nullum ad omnia.

388 Inter Nomen, Prænomen, Cognomen, & Agnomen. [f] Nomen est vocabulum propriæ appellationis: [g] Prænomen, quod nominibus, [h] ob dig-

(q) *Al.* Neutri.
(r) *Al.* Fœminini.
(s) F. Qui.
(t) *Al.* Res autem fallunt, quibus tamen vol.
(u) F. Species etiam fallunt ut.
(x) F. Natura ag. species.

(a) *Eodem sensu C. Fronto, & Scaurus de Ortographia.*
(b) *Agratius, & Carisius fere eadem.*
(c) *Ex Serv. sensus expressus ad illud 12. Æneid.* Nudato capite.
(d) *Al.* Denuntiamus.
(e) *Brevitèr Frontonem expressit.* Nullus tàm in re, quàm in persona: nemo in persona dicitur; ut nemo homo, F. ne homo.
(f) *Testibus Sosipatro, Donato, Diomede, & aliis.* Nomen est, quod originem gentis declarat, ut Cornelius. Prænomen, quod nomini Gentilitio præponitur, ut Publius. Cognomen, quod nominibus Gentilitiis subjungitur, ut Scipio. Agnomen, quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel eventu quæsitum, ut Africanus. *Hic vero in utroque manuscripto Cognomen, & Agnomen sedes permutarant: Reduximus tamen utrumque in suum locum, non modo iis quos dixi auctoribus, sed ipso etiam Isidoro lib. 1. Etymolog. cap. de Nomine.*
(g) *Al.* Prænomen.
(h) *Al. Dignitate.*

dignitatem generis [i] præponitur: ut Publius Virgilius. Non enim [k] possumus dicere Virgilius Publius. Cognomen, quod ex familia generis venit: ut putà Scipio Cornelius, à Cornelia familia ortus. Agnomen, quod ex virtute, vel vitio trahitur: ut Scipio Africanus, pro eo quod Africam vicerit: vel Lentulus Sura, pro eo quod majores habuerat suras. Proindè Nomen à proprietate venit: [l] Prænomen à dignitate: [m] Cognomen ab origine: [n] Agnomen verò ab specie, vel actione.

389 Inter Nascitur, & Enascitur: [o] Nascitur, quod [p] ab utero decidit: Enascitur, quod ex terra, aut aqua exsurgit.

390 Inter Nautam, & Navitam: [q] Navita poëticum est. Nàm dictus est à Nauta, sed causâ metri à Poëtis una littera addita est.

391 Inter Nùm, & Nùnc: Nùm, nunquìd: Nùnc, modò.

392 Inter Ne, & Næ: Næ, si præponitur, adverbium est, & acuto accentu pronuntiatur: Ne verò si subjungatur, conjunctio est, & presso accentu.

393 Inter Nigro, & Migro. Nigro nigrum facio: Migro [r] demutatio est.

394 Inter Neutrum, & Neutralem: Neutrum, nomen, aut pronomen, vel participium: Neutrale verò verbum est.

395 Inter Notus, & [s] Notus: Notus, cognitus: Notus judicio: Notus, Auster.

396 Inter Nobilem, & Nobilem: [t] Nobilis, generosus: [u] Nobilis, notus omnibus.

397 Inter Nomina, & Numina: Nomina sunt vocabula: [x] Numina, potestas.

De Littera O.

398 INter Osculum, & Pacem: [a] Pacem amicis, [b] filiis Osculum dari dicimus: Uxoribus Basium: Scorto [c] Suavium. Item Osculum charitatis est: Basium [d] blanditiæ: [e] Suavium voluptatis. Quod quidam etiam versibus his distinxit: [f] Basia conjugibus, sed & oscula dantur amicis: Suavia lascivis miscentur grata labellis.

399 Inter Occasionem, & Opportunitatem: Convenientèr in litteris ponitur, Occasio arrisit: Opportunitas se præbuit, vel secunda successit.

400 Inter Observationem, & Observantiam: [g] Observatio curæ, doc-

(i) *Al.* Præponitur.
(k) *Al.* Dicimus.
(l) *Al.* Prænomen.
(m) *Leg.* Cognomen.
(n) *Leg.* Agnomen.
(o) *Ex Agratio.*
(p) *De Agratio.*
(q) *Fest. in dict.* Navitas.
(r) *Al.* De loco mutatio.
(s) *Al.* Notu.
(t) *Ex Non. dict.* Nobile.
(u) *Sic Titinnius malè factis nobilitarent, quod notificarent Non. exponit.*
(x) *Ex Serv. ad illud eclog.* 4. Stabili fatorum numine Parcæ.

(a) *Interpretes Terentii scen.* 2. *act.* 3. *Eunuch.* Oscula officiorum sunt, basia pudicorum affectuum, suavia libidinum. *Servius ad illud* 1. *Æn.* Oscula libavit natæ, sciendum osculum Religionis esse, suavium voluptatis.
(b) *Al.* Amicis, vel filiis osc.
(c) *Al.* Savium.
(d) *Al.* Blanditium.
(e) *Al.* Savium. *al.* Basia conjugibus sedet oscula d.
(f) *Al.* Quid si: conjugibus teneris bas.
(g) *Rectè Ascon.* 2. *in Verr.* observant modò speculantur, aliàs venerantur.

doctrinæ, & artis est: Observantia verò cultus, & religionis est.

401 Inter Opus, & Operationem: Opus dicitur, ipsum quod fit: Operatio autem, ipsa rei actio est.

402 Inter Omne, & Totum: [h] Omne ad multitudinem, & ad numerum pertinet: [i] ad numerum, ut omnes homines: ad multitudinem, ut omnis familia, omnis exercitus, omne pecus dicimus. Totum verò ad magnitudinem pertinet, ut totum corpus, tota terra, totum Cœlum. Ergò totus homo, si ad corpus referamus: Omnis homo, si de universis. Proindè Omne in diversis partibus ponitur: Totum autem sine partibus debet esse.

403 Inter Orare, & Exorare: [k] Orare, est poscere: Exorare, impetrare.

404 Inter Obesse, & Officere: Qui obest, nocet: Qui officit, vult nocere.

405 Inter Officere, & Inficere: [l] Officere est alicui velle nocere: Inficere colorem mutare.

406 Inter Olet, & Redolet: [m] Olet res, vel malè, vel benè: [n] Redolet tantùm benè.

407 Inter Oracula, & Delubra: [o] Oracula templa sunt, ubi oratur; undè & responsa redduntur. [p] Delubra autem, templa fontes habentia ad purificandos, & abluendos fideles: Et indè Delubra à diluendo appellata. Undè & priùs hæc loca altaria non habebant, ut tantùm Delubra essent, non Templa.

408 Inter Orbum, & Cæcum: [q] Orbus est, qui filios amittit: Cæcus est, qui oculos perdit.

409 Inter Occidit, & Occìdit: Occidit correpta media, eum qui mortuus est, significat: Occìdit autem producta media, eum qui interficit.

410 Inter Oleam, & Olivam Auctores ità distinguunt, ut [r] Olea sit fructus: Oliva arbor, quia multitudo dicitur Olivetum, ut [s] quercetum, & [t] pometum. Enimverò sine [u] discrimine Poëtæ & oleam, & olivam [x] pro fructu sæpè posuêrunt. Sed consuetudo obtinuit olivam fructum dicere. Nèc vetat, quominùs & arboris, & fructus idem nomen [y] sit.

411 Inter Odorum, Odorabile, & Odoriferum. [z] Quod enim per se odorem mittit, odorum est. [a] Odorabile verò, quod [b] aliundè accipit odorem. Odoriferum, quod odorem sequitur.

412 Inter [c] Operam, & Opera: Operam, quæ sit: Opera verò, quod fit.

413 Inter Ostium, & Hostiam: Ostium, quod aperitur: Hostia, sacrificium.

In-

(h) *Vid. Servium in illud* 1. *Æn.* Tota armenta sequuntur.
(i) *Al.* Ut omnis.
(k) *Ex Serv. ad illud* 3. *Æn.* Exorat pacem divum.
(l) *Suprà ex C. Frontone.*
(m) *Al.* Olent.
(n) *Al.* Redolent.
(o) *Etymolog. lib.* 15. *cap.* 4.
(p) *Vid. Servium ad illud* 2. *Æn.* Delubra ad summa dracones, *& ill.* 4. delubra adeunt. *Ascon. Pedi. in Divinationem Cicer.*
(q) *Vid. Fest. dict.* Orba.
(r) *Vide Servium ad illud* 2. *Georg.* Sed Truncis oleæ melius.
(s) *Al.* Querquetum.
(t) *Al.* Vinetum.
(u) *Al.* Crimine Poëtarum.
(x) *Al.* Fructum dicere, nec.
(y) *Al.* Sumpsit.
(z) *Ex Serv. ad ill.* 4. *Æn.* Odora canum vis, *ex quo pro* odoriferum, odorisequum *leg. videtur.*
(a) Odoratum *Serv.*
(b) Alicunde *Serv.*
(c) *Vel potius*: Opera, quæ facit. Opus, quod fit.

414 Inter Ortus, & Hortos: Ortus processus: Hortos, agros [d] dicit.

415 Inter Oblitum, & Oblîtum: Oblitum correptè, perfusum: Oblîtum productè, immemorem.

416 Inter Offerre, & Inferre: Offerre, est ultrò præbere: Inferre, importare.

De Littera P.

417 INter Prudentiam, & Sapientiam: [a] Prudentia in humanis rebus: Sapientia in divinis [b] distribuitur.

418 Inter Pudorem, & Pudicitiam: [c] Pudor, corporis est: Pudicitia, mentis.

419 Inter Pietatem, & Affectionem: Pietas inter devinctos sanguine exhibetur: Affectio inter extraneos.

420 Inter Patientiam, & Tolerantiam: Tolerantia [d] animi est: Patientia corporis. Ut Sallustius: [e] Corpus patiens inediæ, algoris.

421 Inter Peritum, Prudentem, Callidum, & Facundum: Peritus, usu doctus: [f] Prudens, veluti providens, utilis rerum futurarum ordinator: [g] Callidus, [h] per exercitationem artis instructus: Facundus, qui facilè possit fari.

422 Inter Pudentem, & Verecundum hoc interest, quòd Pudens opinionem veram, falsamque metuit: Verecundus autem non nisi [i] veram timet.

423 Inter Profanum, & Nefandum, & Nefarium: [k] Nefarius, ut Varro existimat, non dignus farre. Quo primo cibi genere vita hominum [l] sustentabatur. Nefandus, id est, nèc nominandus quidèm. Profanus autem, cui sacris non licet interesse. De quo Sallustius: Sacra polluet profanus. Profanus ergò, porrò, id est, longè à fano.

424 Inter Peccatorem, & Immundum, quòd omnis Peccator, Immundus est: non tamèn omnis Immundus Peccator. Peccator enim est, qui transgreditur præcepta Dei, & necesse est hunc & immundum esse, quia transgreditur. Immundus autem est & qui cum uxore sua dormierit, aut mortuum tetigerit, non tamèn ideò Peccator est.

425 Inter Ploratum, Planctum, & Fletum: Ploratus, tantùm lacrymarum est. Planctus, tantùm vocum. Fletus ad utrumque pertinet.

426 Inter Pigritiam, & Torporem: Torpor, dormitantis est: Pigritia, vigilantis.

427 Inter Perseverantiam, & Pertinaciam: Perseverantia, in virtute est: [m] Pertinacia, in vitio.

428 Inter Præsidium, Auxilium, & Subsidium: [n] Præsidium est aliquo loco utili positum. Auxilium, quod

(*d*) F. Dicimus.

(*a*) *Lib. 2. Differentiarum 36.*
(*b*) *Al.* Tribuitur.
(*c*) *Sic ferè distinguit Non. inter castitatem & pudicitiam dict.* castitas.
(*d*) *Al.* Animæ.
(*e*) *Al.* Catili.
(*f*) *Sic Cicer. 6. de Repub.* Prudentiam ait nomen nactam à providendo.
(*g*) *Interpretes Terentii, act. 3. scen. 3. Adelph.* Callidus dicitur, qui callum sibi usu artis induxerit.
(*h*) *Al.* Pro exercitatione.
(*i*) *Al.* Vera.
(*k*) *Ascon. Pedian. 3. in Verr. Non. dict.* nefarius, *ipse Etymolog. lib. 10. littera N.*
(*l*) *Al.* Sustinebatur.
(*m*) *Varr. 4. de Ling. Lat. initio. Non. dict.* Pervicacia.
(*n*) *C. Front.* Subsidium, quòd subest deficientibus, Præsidium imponitur, Auxilium repentinum est, ità subsidium ad secundos casus præparatur. Præsidium ad custodiam: Auxilium, ut possit, ex insperato venit. *Vid. Fest.*

quod ab exteris datur. Subsidium, quod posteà supervenit.

429 Inter Potentiam, & Potentatum: Potentia est [o] sui cujusque solius: Potentatus verò [p] auctoritas est judicialis.

430 Inter Pestem, & Pestilentiam: Pestis, ipsum est nomen [q] morbi. Pestilentia verò, id quod ex se [r] efficit. Pestilentiæ autem tres modi sunt: aut ex terra, aut ex aqua, aut ex aëre.

431 Inter Passionem, & Propassionem Hieronymus in Matthæum distinguit, dicens: quòd Passio reputatur in culpa: Propassio, licèt [s] culpam habeat, tamèn non [t] tenetur in crimine. Ergò qui viderit mulierem, & anima ejus fuerit titillata, hic propassione percussus est: Si verò consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, (sicùt scriptum est in David: transierunt in affectum cordis) de Propassione transit ad Passionem, & huic non voluntas deest, sed occasio.

432 Inter Percunctationem, & Interrogationem Augustinus hoc interesse existimat, dicens: [u] quòd ad Percunctationem multa responderi soleant: veluti quid est hoc, aut illud? Ut respondeantur diversa, vel varia. Ad Interrogationem non multa respondentur: Sed aut non, aut [x] etiam pronuntiabitur. Veluti factum dictumvè est? Verum, aut falsum est? Respondetur, aut non, aut [y] etiam.

433 Inter Perfectum, & Consummatum hoc distat: quòd perfectum est, cui jam addi nihil aliud potest. Consummatum verò est, quodlibet opus in finem deductum.

434 Inter Patens, & Patulum: [z] Patulum dicimus quod naturalitèr sempèr patet; ut nares, arbor. Patens verò, quod aperitur, & clauditur; ut ostium, oculi. Sic [a] lucidum, & lucibile: Lucidum est, quod aliundè illuminatur: Lucibile, quod per se lucet.

435 Inter Penetrale, & Penetrabile: [b] Quod penetrat, penetrale dicitur: Quod autem penetratur, penetrabile. [c] Penetralia autem sunt domorum secreta: & dicta ab eo, quod est penitùs.

436 Inter Post, & [d] Ponè hoc videtur interesse: quòd Post sempèr chronicōs ponimus: cùm dicimus, Post [e] tempus veniam: Ponè verò, post tergum.

437 Inter [f] Præcari, & Imprecari, & Deprecari: Præcari, est rogare: Imprecari, [g] est optare: Deprecari, est excusare, vel expurgare. Cicero [h] Quid, inquit, faciat Hortensius? Avaritiæ ne crimina frugalitatis laudibus deprecetur?

438 Inter Poscere, & Exposcere: [i]

D Pos-

(o) *Al.* Suæ. 2. *m. ss.*
(p) *Al.* Auctoritatis.
(q) *Al.* Verbi.
(r) *Al.* Efficit.
(s) *Al.* Pro culpa habeatur.
(t) *Al.* Retinetur.
(u) *Ex interpretibus Terent. videtur sumpsisse D. Augustinus, act.* 15. *scena* 4. *Andria.*
(x) *Al.* Sic pronuntiabitur, *fortè*, etiam pron.
(y) *Al.* &.
(z) *Ex Serv. ad ill. Eclog.* 1. Tityre, tu patulæ.
(a) *Ex Serv. ad ill.* 6. *Æn.* Lucentemque globum lunæ, *ex quo videtur legendum* lucens, *non* lucidum. *Fronto tamen ità etiam ferè distinguit inter* lucidum *&* luminosum.
(b) *Ex Serv. lib.* 10. *Æn. ad ill.* Nostrum penetrabile telum.
(c) *Ex Serv. ad ill.* 7. *Æn.* Penetralibus altis, *& ill.* 6. Regnis penetralia nostris.
(d) *Fest. dict.* Ponè, *& Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Ponè subit conjux.
(e) *F. dictio* Tempus *superat.*
(f) *Ex Agrat. qui hinc fortè augendus.*
(g) *Al.* Exoptare.
(h) *Lib.* 2. *in Verr.*
(i) *Serv. ad ill.* 9. *Æn.* Si tibi, quæ posco, *alitèr, quàm Isidorus.*

Poscere, minus est, quàm Exposcere. Nàm Poscunt, qui simplicitèr petunt: Exposcunt, qui desiderant.

439 Inter Polliceri, & Promittere: [k] Polliceri [l] dicimur, quod spontè promittimus, nèc rogati, promittere, quod petitur. Ergo promittimus, rogati: Pollicemur ultrò. Itèm pollicemur [m] scripturâ: promittimus verbo.

440 Inter Properare, & Festinare: [n] Marcus Cato sic distinguit dicens: Qui unumquodque maturè transigit, is Properat. Qui multa simùl incipit, neque perficit, is Festinat. Ego [o] unumquodque, quod adortus eram, transigebam.

441 Inter [p] Primum, & Priorem: Primus è multis: Prior è duobus. Primarius à dignitate.

442 Inter Plures, & Pluris: [q] Pluris est, quod majori summa laxatur: Plures verò de multitudine [r] scribimus.

443 Inter Petivit, & Expetivit. Petivit, pro parùm [s] ponitur: Expetivit, pro satis petivit. Et [t] inimicissimè, ac vehementèr adnisus est. Ex enim pro valdè ponitur.

444 Inter Pyram, & Rogum: [u] Pyra, est constructio lignorum, antequàm ignis admotus est. Rogus est, dùm ardet: [x] Bustum verò, posteaquam arsit.

445 Inter Plebem, & Populum: [y] Plebs à Populo eò distat, quòd Populus est generalis universitas civium cum senioribus. Plebs autem pars humilis & abjecta.

446 Inter Pauperiem, & Paupertatem: [z] Pauperies damnum est: Paupertas ipsa conditio.

447 Inter Proclivum, & Declivum: Proclivus, est ascensus: Declivus, descensus facilis.

448 Inter Puerperam, & Puellam: [a] Puellam, investem dici, & ætate parvulam, quasi pullam: [b] Puerperam verò, quæ primum puerum enixa est, & in annis puerilibus parit. Undè & [c] Horatius: Laudantur simili prole puerperæ.

449 Inter Pampineum, & Pampinosum: [d] Pampineum, est totum de pampinis: Pampinosum, quod pampinis plenum est.

450 Inter Populum, & Populos: Quum enim Populos numero plurali dicimus, Urbes significamus: Quum Populum, unius multitudinem Civitatis intelligimus.

451 Inter Pontificem, & Vatem: Pon-

(k) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æneid.* Ditione tenerent, Pollicitus.
(l) *f.* Dicimur.
(m) *Al.* Minus. *f.* minis.
(n) *In oratione quam de suis virtutibus habuit. Agell. lib.* 6. *cap.* 14. *Non. dict.* festinare. *Fest. dict.* properare. C. *Front.* Qui properat, apparet non esse defessus, qui festinat, videtur esse defatigatus.
(o) *Al.* Nunquam quidquam, quod adortus eram, transibam. Ortus *m. s. fortè*, orsus.
(p) *Ex Agratio.*
(q) *Ex Agratio.*
(r) *Al.* Scribitur.
(s) F. Petivit.
(t) *Lego* enixissimè, *aut* intensissimè.
(u) *Ex Serv. ad ill.* 2. *Æn.* Constituere pyras.
(x) *Fest. dict.* bustum.
(y) *Sic* 9. *Terent. Scaurus de Orthograph.* Populus est, in quo omnis pars Civitatis, omnes ejus ordines continentur: plebs ea dicitur, in qua gentes civium patritiæ non insunt.
(z) *Fest. dict.* Pauperies: *ex quo fortè scribendum*, paupertas est damn. quod quadrupes facit.
(a) *Lib.* 10. *Etymolog. littera P.* Puella est parvula, quasi pupilla, *&* *lib.* 11. *cap.* 1. Pupilla, quod pura sit, & impolluta, ut sunt puellæ: *Et sic dictionem* pullam *in* pupillam *fortè quis mutandam censeat: cum & Græcis ἡ κόρη utrumque & pupillam, & puellam significet. Vox tamen* pullam *non temerè rejicienda, quandoquidem & Non.* pullum, *inquit* ætatis novellæ, ab antiquo verbo pullare, *quod vetus glossarium agnoscit, estque παραφυάδας βάλλειν*: *pulli παραφυάδες. Ipse certè hanc eamdem lectionem superiore libro habet.*
(b) *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 2.
(c) *Lib.* 4. *Od.* 6.
(d) *Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Nemora inter frondea.

[e] Pontifex tantùm Summum Sacerdotem significat: Vates autem plura significat: aut Sacerdotes, aut Poëtas, aut Prophetas.

452 Inter Profugum, & Exsulem: [f] Profugus voluntate: Exsul necessitate.

453 Inter Patrium, & Paternum: Paternum est, quod Patris fuit; ut fundus paternus. Patrius dicitur [g] Patri similis; ut, patrius [h] animus.

454 Inter Proprius, & [i] Propius: [k] Proprius, est nomen: Propiùs verò, juxta me.

455 Inter Prægnantem, & Gravidam hæc differentia est: Prægnantem esse, quæ concepit: Gravidam, quam uteri gravedo proximam partui ostendit.

456 Inter Pignera, & Pignora: [l] Pignera sunt rerum: Pignora filiorum, & affectuum.

457 Inter Portentum, & Monstrum: [m] Portentum est, quod ex formis diversis proponitur: Monstrum, quod extra naturam nascitur, vel nimis grande, vel nimis breve.

458 Inter Portentum, & Portentosum: [n] Portentum dicitur, quod ex omni parte naturæ mutationem sumens aliquid portendere futurum videtur: Sicùt bicèps caput in corpus unum, vel sicùt in Xerxis [o] regia ex equa vulpem ferunt creatam. Per quod ejus solvi Regnum ostensum est. Nàm Portentosa dicuntur, quæ ex parte corporis sumunt [p] mutationem: ut exempli causa, cum sex digitis nati, sivè cum aliqua [q] pravitate membrorum.

459 Inter Portentum, & Ostentum: Portentum nascitur, & in sua permanet qualitate: [r] Ostentum verò subitò offertur oculis, & subducitur: sic Portentum dicitur à portendendo, id est, porrò ostendendo: sicùt & Prodigium, quod porrò dicat, id est, futura de longè prædicat. Monstrum sanè à monitu, vel monstrando dictum; quòd aliquid significando demonstret, & statìm. Quinque sunt autem genera prodigiorum, ut Varro dicit, id est: Portentum, Ostentum, Prodigium, Miraculum, & Monstrum.

460 Inter Pueritiam, & Pubertatem: [s] Pueritia est tenera, & parva ætas, à puritate ità vocata: [t] Pubertas autem ætas adulta est, quæ jam gignere potest; dicta à pube, id est, à pudendis corporis. Quòd hæc loca tùnc primùm lanuginem [u] inducunt. [x] Pueritia autem à septimo anno: Pubertas à quarto decimo incipit.

(e) *Lib. Etymolog. 7. cap. 12.*
(f) *Vid. Serv. ad ill. 1. Æn.* Profugus, Lavinaque venit littora.
(g) *Al.* Patri affectus.
(h) *Al.* Amor.
(i) *Al.* Proprium.
(k) Proprium. 2. *m. s.*
(l) *Ex Agratio.*
(m) *Fronto. Sic.* Portentum, quod porrò, & diutiùs manet, futurumque postmodùm aliquid significat, monstrum est contra naturam, ut est Minotaurus, & *infrà* in monstro rectus ordo naturæ vertitur: in portento differtur eventus. *Non. dict.* monstra.
(n) *Etymolog. lib. 11. cap. 3.*
(o) *Herodian.*
(p) *Al.* Notationem.
(q) F. Pravitate.
(r) C. *Fronto eodem sensu*, ostentum, quod præter consuetudinem offertur, & *infrà*, in ostento raritas administrationem (*Lego* admirationem) facit.
(s) *Hæc eadem ferè Etymolog. lib. 11. cap. 2. & libro secundo Different.*
(t) *Fest. dict.* Pubes.
(u) F. Induunt.
(x) *Lib. 2. Different.*

461 Inter Percussum, & Perculsum: [y] Percussum corpore dicimus: Perculsum animo. Cicero [z] de signis: Tanquàm ipsa illa face [a] perculsus esset.

462 Inter Parricidam, & Paricidam: [b] Parricidam dicimus, qui occidit Parentem: Paricidam, qui socium, atque parem.

463 Inter Procellam, & Tempestatem. [c] Procellas non tàm terrarum, quàm Cœli esse: Tempestates autem fluctuum sunt.

464 Inter Plantas, & Plantaria: Quòd [d] Plantæ sunt raptæ de arboribus: Plantaria verò, quæ ex seminibus nata sunt, & cum radicibus, & terrâ propriâ transferuntur.

465 Inter Pomarium, & Pometum: [e] Pomarium est, vbi poma [f] ponuntur: Pometum, ubi poma nascuntur: [g] Pomerium, [h] ubi poma inveniuntur.

466 Inter Pyram, & Pyrum: Pyra est [i] rogus ardens: Pyrum verò pomum.

467 Inter Piscatorem, & Piscarium: Piscator est, qui capit: Piscarius est, qui vendit.

468 Inter Pulvereum, & Pulverulentum: Pulvereum, [k] factum: Pulverulentum est, pulvere plenum.

469 Inter Pennas, & Pinnas, & Pennum: Pinnæ sunt murorum: Pennæ avium, à pendendo: Pennum extremitas ferri acuti.

470 Inter Prædam, Lucrum, & Compendium: [l] Præda ex hoste: Lucrum ex negotio: [m] Compendium propriè ex pondere.

471 Inter Pompeji Porticum, [n] Pompejam, [o] & Pompejanam: Pompeji, est ipsius Pompeji: Pompeja, publicata: Pompejana, si ad aliam [p] domum transit.

472 Inter Populum, & Plebem: Quòd Populus est universùs cum Senatu, & Civibus Romanis: Plebs tantùm vilior numerus.

473 Inter Partem, & Partìm: Partem nomen: Partìm adverbium est.

474 Inter Postremum, & Posteriorem: Postremus de multis: Posterior de duobus.

475 Inter Principium, & Initium: Principium, prima pars: Initium, uniuscujusque rei incipientis cœptum.

476 Inter Pendent, & Pendunt: Pendent suspensi: Pendunt aliquid ponderantes.

477 Inter Péne, & Penè: Penè adverbium est: [q] Péne [r] turpissima pars corporis.

De

(y) *Ex Agratio.*
(z) Designat. 2. *m. s.*
(a) Perculsos esse. *Agrat.*
(b) *Lib. 5. Etymolog. cap. 25.*
(c) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Creberque procellis Africus, *& ipse Etymolog. lib.* 13. *cap* 11.
(d) *Ex Serv. ad ill.* 2. *Georg.* Hic plantas tenero abscindens de corpore.
(e) *Ex Sosipatro Carisio.*
(f) *Al.* Transponuntur.
(g) *Puto glossema proximè præcedentium verborum.*
(h) *Al.* Ipse locus arborum.
(i) *Al.* Robur.
(k) *Lego* ex pulvere factum.
(l) C. *Fronto.* Præda victos spoliat.
(m) C. *Fronto.* Compendium utique ad pondus pertinet.
(n) *Ex C. Frontone.*
(o) Pompeigena. 2. *m. s.*
(p) Dominationem transiit: *Lego ex Frontone.*
(q) *Fest. dict.* Penem.
(r) *Al.* Novissima.

De Littera Q.

478 INter Quatenùs, & Quatinus: [a] Quatenùs adverbium est: Quatinus conjunctio causalis, ut si dicas: Quatinus hoc sine plaga non facis, en tibi plagas. Adverbium est autem quatenùs, aut temporis, aut loci: Temporis cum dicimus: Quatenùs hoc modo res exercebis.

479 Inter Quoniam, & Quia: Quoniam præponitur, & sic sequentem sensum alligat: vt, quoniam [b] dicis, dico. Quia postponitur, & superiorem sensum confirmat. Ut, scias, quia didici.

480 Inter Quamdudùm, & Jamdudùm: Quamdudùm interrogantis est: Jamdudùm respondentis.

481 Inter Quæritur, & Quiritur: [c] Quiritur de implorando: Quæritur, de inquirendo.

482 Inter Questus, & Quæstus: [d] Quæstus lucri: Questus lacrymarum.

483 Inter Quæ, & Que: Quæ pronomen est: Que verò conjunctio est.

484 Inter Quod, & Quot: Si per d. scribitur Quod, pronomen personale est: si per t. Quot, numerus.

De Littera R.

485 INter Recens, & Novum: Recens nascitur: Novum fit. Undè, & Virgilius: *Lac mihi non æstate novum, non frigore desit.*

486 Inter Religionem, & Fidem: Fides est credulitas, quâ Deum confitemur: Religio est cultus, quem illi credentes exhibemus: [a] Dicta autem fides ab eo, quòd fit id, quod inter utrosque placitum est. Quasi inter Deum, & hominem dicta quoquè Religio, eò quòd eâ homines religantur vinculo serviendi ad cultum divinitatis. Religio autem est in virtute: [b] Superstitio verò in cultu inlicito.

487 Inter Rationale, & Rationabile: Rationale, [c] & Angelus, & homo: Rationabile, quod ratione, vel agitur, vel dicitur.

488 Inter Rusticum, & Rusticanum: Rusticus, operarius dici potest: Rusticanus, Pater familias.

489 Inter Rusticitatem, & Rusticationem: Rusticitas morum est: Rusticatio operis.

490 Inter Rationem, & Ratiocinationem: Ratio est mentis [d] motus in his, quæ [e] dicuntur discernere, vel connectere valens: Ratiocinatio autem rationabilis est, subtilisque disputatio, atque à certis [f] ad incertorum indagationem nitens cogitatio.

491 Inter Regium, & Regale: [g] Regium est ipsius Regis: Regale dignum Rege. Sic & Regia, & Regalis: Regia domus in qua est: Regalis Rege digna.

492 Inter Rubor, Robur, Robor:

Q

(a) *C. Fronto.* Quatenùs, quatine, quatinus, quoniam. *Fest. dict.* Quatenus.
(b) *Al.* Dicit.
(c) *Ex Agrat. unde legendum constat*, inter quæritur, & queritur: queritur deplorando, quæritur de inquirendo, *nisi malis* quiritur *in* quiritatur *mutandum.*
(d) *Ex Agratio, in quo malè est* lucro.

R

(a) *Cicer. Off.*
(b) *Non. dict.* Superstitionis.
(c) *Al.* Ut Angelus.
(d) *Al.* Motum.
(e) *Al.* Discuntur.
(f) *Al.* Aut incertis ad certorum.
(g) *Ex C. Front. dict.* Regium.

bor : Rubor coloris est : Robur virtutis , [h] Robor arboris.

493 Inter Reptilia, & Repentia : [i] Reptilia aquarum sunt : Repentia terræ.

494 Inter Rivum , Fontem, Torrentem , & Flumen : Rivus subitò fit : Fons est caput, atque decursus, in quem naturalis manat aqua : Torrens pluviæ [k] fluctus præceps : Fluvius aquæ decursus generalitèr.

De Littera S.

495 INter Sidera , Astra , Stellas, & Signa : [a] Sidera illa dicuntur , quibus navigantes considerant , quod ad cursum dirigant consilium : Astra autem sunt stellæ grandes , ut Orion : Stellæ autem , multijuges , ut Hyades , Plejades : Signum verò , quo animantis imago formata est : ut Taurus , Scorpio , & hujusmodi.

496 Inter [b] Sempiternum , & Perpetuum hoc [c] distat , quòd Sempiternitas ad Deum pertinet : Perpetuitas ad Angelos , vel ad [d] animas hominum. Primum enim sempèr fuit, nèc unquàm esse desinit : Alterum esse cœpit, sed esse perpetuum non desinit.

497 Inter Sensum , & Intellectum : Sensus ad naturam refertur: Intellectus ad artem.

498 Inter Sacrum , Religiosum, & Sanctum : Sacrum vocamus, quod ad Deum pertinet : Religiosum, quod ad homines justos : Sanctum verò, quo aliquid sancitur , quoque violato, pœna committitur : Sacrum verò , & Sanctum est : Sanctum verò non continuò Sacrum. Item Sanctum in bonam partem ponitur : [e] Sacrum verò duo significat , & bonum , & malum: Bonum , ut illud [f] -- inter flumina nota , & fontes sacros : Malum , ut [g] Auri sacra fames. Et , [h] Sacræ panduntur portæ. Et , [i] Leno sacer. Et, [k] Sacer hircus. Undè & ignis sacer dicitur hulcus horribile. Alma autem ab alendo dicta. Undè & apud Paganos Alma Ceres dicta est , alimentorum inventrix.

499 Inter Sapientem , & Prudentem ità discerni solet : ut Sapiens vocetur is , qui intellectum æternorum rimatur : Prudens verò , qui ea, quæ sensibus corporis experiuntur.

500 Inter Stultum , Fatuum, & Stupidum : [l] Quidam Veterum Fatuum existimant , qui nèc quod fatur ipse , nèc quod alii dicunt , intelligat : Stultum verò , hebetiorem corde. Undè Afranius. Ego , inquit , me ſtultum existimo , Fatuum esse non opinor. Id est , obtusis quidem sensibus , non tamèn nullis : [m] Stupidus verò dictus est quasi lapideus , quasi stolidus.

501 Inter Sævum , & Crudelem: Sævus in ira : Crudelis in sanguine. In-

(h) *Vetus Glossar.* Rober εἶδος ξύλου μελάνδρυς.
(i) *Etymolog. lib.* 12. *cap.* 6.
(k) *Al.* Pluvia fluctus & præceps.

(a) *Etymolog. lib,* 3. *cap.* 59. & 70.
(b) *Lib. Sententiarum D. Isidor.*
(c) *Al.* Discrepat.
(d) *Al.* Animam.
(e) *Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Templis indicit honorem. *Et illud* 3. *Æn.* Auri sacra fames.
(f) *Virg. Eclog.* 1.
(g) *Æn. lib.* 3.
(h) *Æn. lib.* 2.
(i) *Plaut.*
(k) *Ovid.*
(l) *Etymolog. lib.* 10. *littera S. Interpretes Terentii act.* 5. *scen.* 9. *Eunuch.*
(m) *Non. dict.* Stupidus.

502 Inter Stuprum, Incestum, & Adulterium: Stuprum [n] in virgine: [o] Incestum in parente, vel vidua: [p] Adulterium in nupta. Dictum autem Incestum, quasi incastum.

503 Inter Satietatem, & Saturitatem: [q] Satietas vario genere spectaculorum contingit: Saturitas verò ciborum est.

504 Inter Superbiam, & Arrogantiam: [r] Arrogantia est inanis gloria, de eo quod quisque est. Superbia verò, supergrediens elatio mentis, de eo quod non est. Superbiæ autem gemina est differentia: Una, quæ spirituales, ac summos viros per virtutum jactantiam dejicit: Altera, quæ carnales erga seniorum imperium inobedientes reddit. Dicta autem superbia, quia [s] super vult, quàm quod est.

505 Inter Scientem, & Sciolum: Sciens est peritus scientiâ, & rebus: Sciolus, simulator scientiæ, ac peritiæ, scienti contrarius est: Et quidquid alius sciat, ipse videri vellet scire; Aut qui se profitetur scire omnia, aut etiam futura prædicere.

506 Inter Spurcum, & Spurium: [t] Spurcus non tantùm impurus, sed & sævus: [u] Spurius autem patre incerto, matre vidua genitus, quasi tantùm Spurii filius. Quia muliebrem naturam Antiqui [x] Spurium vocabant. Eosdem & Favonios quidam appellant, quia quædam animalia Favonii spiritu hausto concipere existimantur.

507 Inter Sceleratum, Scelestum, & Scelerosum: Grammatici dicunt, [y] Sceleratum illum esse, in quo [z] fit Scelus: Ut Cicero, O [a] te Scelerate, qui subactus, & prostitutus es. Scelestum autem, per quem fit. Ut Terentius, Scelesta, ovem lupo commisisti. Scelerosus, qui facit: ut idem, Ego illum Scelerosum misera nolens pertuli. Sed hæc Auctores non usquequaque custodiunt.

508 Inter Salutem, & Salubritatem: Salus est integritas corporis: Salubritas, saluti conveniens causa, per quam [b] sanitas, vel reservatur, vel restauratur.

509 Inter Super, & Supra hoc interest: [c] Super est, quod [d] imminet: Supra, quod substratum aliquid habet. Item [e] Super interdùm, aut nimium, aut satis accipimus.

510 Inter Subter, & Subtus: [f] Subter est, quod re aliqua superiore deprimitur, & [g] proculcatur: Subtus quod demissum altiùs, non contingitur.

511 Inter Supremi, & Supprimi: [h] Supremi & summi, significat & imi:

(n) *Cum viduis, Non. dict.* Stuprum.
(o) *Etymolog. lib.* 10. *littera I.*
(p) *Etymolog. lib.* 5. *cap.* 26. & *lib.* 10. *littera A.*
(q) *Carisius.* Saturitas in cibo tantum dicitur, in cæteris verò satietas. *C. Fronto brevius.* Saturitas ventris, satietas animi.
(r) *C. Fronto.* Superbia à superhabendo: arrogantia etiam in pauperem cadit.
(s) *Al.* Semper vult, quod non est.
(t) *Non. dict.* Spurcum.
(u) *Etymolog. lib.* 9. *cap.* 5.
(x) *Al.* Jurisconsulti.
(y) *Sic interpretes Terentii act.* 4. *scen.* 3. *Eunuch.* Scelerosus, est multorum: Scelestus, vel unius: Scelerosus, proprie Auctor Sceleris: Sceleratus in quo scelus sit commissum, vel constitutum.
(z) *Al.* Sit scelus.
(a) *Al.* O tu.
(b) *Al.* Ætas, vel salavatur, vel.
(c) *Ex Agratio.*
(d) Eminet *Agratius.*
(e) *Serv. ad ill.* 3. *Æn.* O mihi sola mei super Astyanactis imago.
(f) *Ex Agratio.*
(g) *Al.* Conculcatur.
(h) *Fest. dict.* Supremum. *Non. dict.* Supremum.

imi : Supprimi autem, occultari.

512 Inter Sumere, & Accipere: [i] Sumimus ipsi: Accipimus ab alio. Cùm enim damus, dicendum est, Accipe: Quum [k] permittimus ipsi tollere, [l] dicimus, Sume. Item Sumimus per nos: Accipimus à volentibus. Tollimus à [m] non volentibus. [n] Item Auferimus jure quidquid dedimus: [o] Assumimus jussu: Eripimus vi.

513 Inter Sperare, & Exspectare: [p] Exspectamus, & bona, & mala: Speramus autem tantùm bona: [q] Miro autem modo Virgilius verbi hujus proprietatem à propria significatione secernit, dicens: [r] Hunc ego si potui tantùm sperare dolorem, dum omne, quod exhorret animus, rectiùs timere dicatur: [s] Sed Grammatici hoc exponunt, dicentes: Sperare dixit pro timere. Quod & Lucanus distinguens ait: -- Liceat sperare timenti.

514 Inter Scire, & Nosse: Scire est, reddere rationem, quam noveris: Nosse, referre tantummodò, quod audieris.

515 Inter Simulare, & Dissimulare: [t] Dissimulamus nota: Simulamus ignota. [u] Qui enim fingit se scire, quod nescit, Simulat: Qui autem quod scit, nescire se dicit, Dissimulat. Undè & Sallustius: [x] Ille Simulator incerti, ac certi Dissimulator erat.

516 Inter Sistere, & Consistere, & Assistere: Sistere est interdùm resistere, vel prohibere, id est, qui aliquam rem in loco stare facit. Ut Virgilius: Sistere aquam fluviis. [y] Adsistere verò & ante unum, & coram multis: Consistere in medio adesse.

517 Inter Servire, & Inservire: Servire tantùm dominis: Inservire cujusque præceptis.

518 Inter Spirare, & Exspirare: [z] Spirare vivere est: Exspirare mori.

519 Inter Surgere, & Exsurgere, & reliqua: Surgitur à loco: Exsurgitur à somno: Insurgitur ad vindictam: Consurgitur ad auxilium.

520 Inter Subjicitur, & Supponitur: Subjicitur citò: Supponitur lentè.

521 Inter Simùl, & Semel: Semel ad numerum pertinet: Ut, Semel bis: Simùl ad congregationem: Ut, [a] Globati simùl feruntur in arma viri.

522 Inter Sepulcrum, & Monumentum: [b] Sepulcrum tantummodò tumulus defunctorum est: [c] Monumentum verò, nùnc Sepulcrum, nùnc historia rerum gestarum: [d] Dic-

(i) *Sic C. Fronto.* Sumimus, quæ posita sunt: accipimus, quæ porriguntur.
(k) *Al.* Præcipimus.
(l) *Al.* Dicendum est.
(m) *Al.* Nolentibus.
(n) *Lege.* Adimimus.
(o) *Ex Front. qui ità,* aufert, qui dedit, adimit, (*lege in Isidoro* adimimus) imperio coactus: eripit, qui plus valet.
(p) *Ex interpretibus Terentii act. 2. scen. 6. Andriæ.*
(q) *Serv. ad versum citatum.*
(r) 4. *Æneid.*
(s) *Al.* Quam sperare.
(t) *Ex Serv. ad ill.* 1. *Æn.* Dissimulant, & nube cava speculantur amicti. *Al.* Dissimulamus notum: Simulamus ignotum.
(u) *C. Fronto.* Qui simulat probare vult, quod non est.
(x) *Puto Isidorum scripsisse adducto loco ex bello Catilinario & exposito:* Cujuslibet rei simulator, ac dissimulator. Simulator incerti, ac certi dissimulator erat. *Nisi fortè ab alio glossema adjectum.*
(y) *Nescio an scripserit Isidorus:* Adsistere verò ante unum, consistere coram multis: *Et reliqua quæ alteri exemplari deerant, omittenda.*
(z) *Ex Agratio, qui fortè hunc emendandus.*
(a) *Al.* Conglobati.
(b) *Fest. dict.* Sepulcrum. *Etymolog. lib.* 15. *cap.* 11.
(c) *Isidor. ibidem.*
(d) *Serv. ad ill.* 6. *Æn.* Illa hæc monumenta reliquit.

Dictum eò quòd mentem moneat, vel ad memoriam defuncti, vel ad recordationem Rei scriptæ. (e) Porrò Tumulus bifariè, nùnc tumens tellus, nùnc Sepulcrum vocatur. Sepulcrum autem à Sepulto dictum. Sepultus verò, eò quòd sine palpitatione, vel pulsu sit, id est, sine motu. (f) Cadaver autem à cadendo dictum.

523 Inter Sacrificium, & Hostiam hæc vetus erat discretio, quòd Sacrificium spontanea oblatio erat: (g) Hostia verò, quæ devictis hostibus immolabatur. Hæc & Victima vocabatur: Alii Victimam ideò dictam putant, quia ictu percussa cadit, vel quia vincta ad aras perducitur.

524 Inter Sedes, & Thronos: (h) Sedes non tantùm unius, sed multorum est. Nàm (i) Solium unius tantùm est, & Regum, (k) Sedes quibuscunque, proprium. Solium autem, vel à solius sessione, vel à soliditate dictum. Solium Latini, Græci Thronum dicunt: (l) Sedes autem dictæ, quia apud Veteres Romanos non erat usus accumbendi. Undè, & consedere antiquo more dicitur. Nàm Veteres sedentes epulabantur. Posteà, ut ait Varro de Vita Populi Romani, viri discumbere cœperunt, mulieres sedere. Quia turpe illis erat, (m) discumbere mulierem.

525 Inter Servum, & Famulum: (n) Servi sunt in bello capti, quasi Servati: sicùt Mancipium, ab hostibus quasi manu captum. Famuli autem ex propriis familiis orti.

526 Inter Servitutem, & Servitium: (o) Servitus est conditio serviendi: Servitium numerus (p) Servientium.

527 Inter Socerum, & Socrum: Socerum virum dicimus: Socrum fœminam.

528 Inter Similitudinem, & Figuram: Similitudo est, quum secundum aliquam speciem visam, imago vel pingitur, vel formatur. Figura est, quum impressione formæ alicujus imago exprimitur, veluti si in cera ex annulo effigiem sumat: aut si figulus in argillam, manum vultumque aliquem imprimat, & fingendo Figuram faciat.

529 Inter Sanguinem, & Cruorem: (q) Sanguis est dùm in corpore manet: Effusus verò, Cruor fit. Cruor autem à cruditate vocatur, undè & Crudelitas dicta, & Crudus. Alii dicunt, (r) Cruorem victimarum esse: Sanguinem hominum. Ut Virgilius: (s) Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa: Id est, Sanguine virginis occisæ.

530 Inter Sinum, & Gremium: Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Gremium interiùs (t) adcurtatæ.

531 Inter Senium, & Senectutem: (u) Senectus, est gravior ætas post juventutem succedens. Senium au-

(e) *Etymolog. lib.* 15. *cap.* 11.
(f) *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 2.
(g) *Etymolog. lib.* 6. *cap.* 19.
(h) *Etymolog. lib.* 20. *cap.* 11.
(i) *Serv. ad illud* 1. *Æn.* Solioque altè subnixa resedit.
(k) *Al.* Illud cujuscunque.
(l) *Isidor. proximè citato loco.*
(m) *Al.* Discumbere visum.
(n) *Etymolog. lib.* 8. *cap.* 4.
(o) *Ex Sosipatro Caris.*
(p) *Al.* Servorum est.
(q) *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 1.
(r) *Serv. ad illud* 8. *Æn.* Tepidusque cruor fumabat ad aras.
(s) 2. *Æneid.*
(t) *Al.* Adcuratæ.
(u) *Etymolog. lib.* 11. *cap.* 2.

autem, ultima ætas post gravitatem veniens. [x] Sic Senes, & Senior. Nàm Senior adhùc viridior. Ut illud Virgilianum: [y] Jam Senior, sed cruda Deo viridisque Senectus. Et Terentius: Quo jure sum usus adolescentior; non utique magis adolescens, sed minus. Ut Senior, minus Senex. Senecta autem est ipsa sors, [z] sivè conditio Senectuti accedens.

532 Inter Sonum, & Sonitum: [a] Sonus est, quidquid auditur sensibile: [b] Sonitus verò, [c] confusio vocis tubarum.

533 Exuviæ, ad Exspoliatos: Spolia, ad Exspoliantes.

534 Inter Stillam, & Guttam Palæmon Grammaticus ità distinguit: [d] Gutta, inquit, stat: Stilla cadit.

535 Inter Stationem, & Portum: [e] Statio est, ubi ad tempus stant naves: Portus ubi hyemant. Nàm Portus locus [f] ignotus est ab accessu ventorum, ubi hiberna opponere solent.

536 Inter Serenum, & Tranquillum: Serenum enim [g] ad Cœlum referri potest, ad mare non potest. Serenum enim Cœlum dicimus: [h] Tranquillum mare.

537 Inter Saxa, & Lapides: Saxa tantùm durissima. Nàm lapis, & dura, & mollis est petra.

538 Inter Specum, & Antrum: Specum Latini, Græci [i] Antrum dicunt. Sunt autem loca, ex quibus repercussæ voces imaginem referunt.

539 Inter Semitam, Callem, & Tramitem: [k] Semita hominum est: Callis verò pecorum, vel ferarum est. Callis etiam dicitur via stricta, à calcando ità dicta. Tramites verò transversa sunt in agris itinera: propriè ergò Callis semita tenuis, Callo pecorum prædurata. Semita autem quasi [l] Semis via. [m] Semita dicta, qua potest ire unum vehiculum. [n] Hujus duplex [o] Actus vocatur: Proptereà quòd duo capit, vel propter euntium, & venientium vehiculorum occursus.

540 Succipere est, de superiori aliquid cadens corporale: Suscipere causam incorporalitèr. Suspicere sursùm aspicere, aut venerari.

541 Inter [p] Simulare, & Dissimulare: Qui Simulat, vult videri facere, quæ non facit: Qui Dissimulat, non vult videri facere, quæ facit.

542 Inter Somnum, & Somnium: [q] Somnus, quo dormimus: Somnium, quod dormientes videmus.

543 Inter Sum, & Suum: Sum verbum est: Suum, pronomen est.

544 Inter Sævit, & Sevit: Sævit, irascitur: Sevit, Satorem dicit.

In-

(x) *Fortè legendum, ex citato loco Isidori*, sed sene minus est Senior.
(y) *Vid. Serv. ibidem. Æneid. 6.*
(z) *Al.* Atque conditio. *s. a.*
(a) *Al.* Sonitus est.
(b) *Al.* Sonus verò.
(c) *Al.* Confusæ vocis.
(d) *Ex C. Fronto, qui tamen Palæmonem non nominat.*
(e) *Ex Servio ad ill. 2. Æneid.* Statio malè fida carinis, *& ill.* 10. Frangere, nec tali puppes statione recus.
(f) *Fortè legend.* Remotus, *ex Etymolog. lib.* 14. *cap.* 8.
(g) *Sic Virg. Georg.* 1. Cœlo properanda sereno, *&* hyemes optate serenas, *& alibi*, undè serenas Ventus agat nubes, *& sæpè aliàs.*
(h) Tranquilla per alta. 2. *Æneid.*
(i) *Agnoscit etiam hanc vocem vetus glossarium.*
(k) *Ex Serv. ad ill. 4. Æneid.* Convectant calle angusto: *Et ipse Etymolog. lib. 15. cap. 16.*
(l) *Varr. 4. de Ling. Lat.* Quasi semi iter. *Ipse Etymolog. lib. citato*, à semi itu.
(m) *Legend.* Via dicta, *neque enim semita vehiculum, sed via capit.*
(n) *Al.* Cujus duplex.
(o) *Paulus ad Festum dict.* Actus. *Varr. 4. de Ling. Lat. duobus locis. Ipse Etymolog. lib. 15. cap. 15.*
(p) *Vide suprà.*
(q) *Ex Serv. ad ill. 5. Æn.* Tibi tristia somnia portans, *qui tamen*, somnium, quod dormientes videmus.

545 Inter Suus, & Sus: Suus, pronomen est: Sus, animal est.

546 Inter Syram, & Suram: Syra gentis suæ fœmina: Sura pars pedis.

547 Inter Sartorem, & Sarcinatorem: (r) Sartorem, agrum Sarrientem: (s) Sarcinatorem, vestes Sarcientem.

548 Inter Similem, & Simulantem: Similem, talem: Simulantem, talem mentientem.

549 Inter Strenuum, & Externum: Strenuum, fortem: Externum, extraneum dicimus.

550 Inter Statum, & Staturam: (t) Statum, quæstionem, vel scenicam vestem: Staturam, quantitatem cujusque rei.

551 Inter Scripturam, & Lectionem: (u) Lectio in opere est: Scriptura in affectu, vel picturâ.

De Littera T.

552 INter Terram, & Tellurem, & Humum: (a) Terra, squalida est, & inculta: Tellus, fructifera: Humus autem, inferior, & deorsùm, & (b) humida. Undè & humati, sepulti. Generalitèr autem ubiquè Terra, est, non ubiquè Humus. Et in parietibus Terra est, hoc est, in lateribus, & non est Humus. Humus autem terra humida est, & ab humore vocata: sicùt & Terra, quòd naturali siccitate torreat: Sicùt & Tellus, quòd (c) fructus ejus tollimus.

553 Inter Temperantiam, & Temperationem sic discernitur: (d) ut Temperantia animorum sit: Temperatio rerum.

554 Inter Timentem, & Timidum: (e) Timidus est, qui sempèr timet: Timens verò, qui ad tempus formidat ex causa. Tali intellectu distinguuntur pavidus & pavens, providus & providens, superbus & superbiens, languidus & languens, furibundus & furens, & cætera similia.

555 Inter Tremulum, & Trementem: Tremulus, est naturâ: Tremens, tempore.

556 Inter (f) Temeritatem, & Audaciam: Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.

557 Inter Tum, & Tunc: (g) Tum, temporis est futuri: Tunc, præteriti.

558 Inter Tribuere, & Attribuere: Tribuimus, quum aliquid donamus: Attribuimus, dum ordines, officiaque distribuimus.

559 Inter Tulit, Abstulit, & Sustulit: Tulit, qui fert: Abstulit, qui ab alio tulit: Sustulit, qui sursùm tulit.

560 Inter Tumidum, & Turgidum: Tumet corpus ægroti. Turget cadaver.

561 Inter Testor, Contestor, & Ob-

(r) *Ex Non. videtur dict.* Sartores.
(s) *C. Fronto.* Sarcinatrix, quæ sarcinas servat.
(t) *Interpretes Terentii act. 3. scen. 5. Eunuch.* Statura corpori adscribitur: status ad habitum refertur. *Ergo status est σχῆμα, statura longitudo corporis: pro* quæstionem *autem, malìm* quæstionis, *aut* quæstionum. *Porrò dictiones* scenicam vestem *fortè in σχῆμα contrahenda: legendusque locus*: statum quæstionis, vel schema: *aut*, statum quæstionis, vel schema, sivè vestem. *Vid. Ascon. Padian. in 3. Oration. contra Verrem.*
(u) *Quid si legamus*, Inter scripturam, & scriptionem: Scriptio in opere, scriptura in affectu, u. p?

(a) *Etymolog. lib. 4. cap. 5. Varr. 4. de Ling. Lat. dict.* Terra.
(b) *Al.* Humida tellus.
(c) *Al.* Fructum.
(d) *Ex Agræt. qui addit* temperies ventorum.
(e) *Ex Serv. ad ill. eclog. 7.* Timidisque supervenit Ægle.
(f) *Vide suprà.*
(g) *Al.* Tum temporis est præsentis, tunc temporis futuri est.

Obtestor: [h] Testor sæpenumerò ad jusjurandum pertinet, ut Virgilius-- per sidera testor: Contestor autem ad Judices: Obtestor ad adversarios.

562 Inter Terga, & Tergora: [i] Terga sunt hominis, quòd singularitèr Tergum facit: Tergus verò quadrupedum est. Undè pluralitèr tergora coria dicuntur.

563 Inter Tumultum, & Bellum: Bellum est contra hostes exortum: [k] Tumultus verò, domestica appellatione concitatus. Hìc & Seditio nuncupatur. Nàm Seditio est [l] discessio civium. Quòd enim seorsùm alii ad alios eunt, Seditio dicitur. Alii putant propter, dissensionem animorum, Seditionem [m] vocari, quam Græci diastasin vocant.

564 Inter Turbidum, & Turbulentum: Turbidum de natura est: Turbulentum fit.

565 Inter Terrenum, Terrestre, & Terrosum: Terrenum, opus dicimus: Terrestre, ut maritimum: Terrosum verò, frumenti genus arenosum.

566 Inter Tuus, & Tus: Tuus pronomen est: Tus verò pigmentum.

567 Inter Tempore, & Tempori: Tempore, ablativo casu: Tempori, adverbium est.

568 Inter Tuum, & Tum: Tum adverbium est: Tuum pronomen.

569 Inter Tristitiam, & Mœstitiam: Mœstitia cordis est: Tristitia vultus. Mœstum ergò, vel mœrentem animo dicimus: Tristem aspectu. Itèm Mœstitia temporis est, & fit aliquandò ex aliquo accidenti dolore. Tristitia verò, vitium naturæ perpetuum est.

De Littera V.

570 INter Vetus, & Antiquum: [a] Vetus annis enumeratur: Antiquum seculis.

571 Inter Virtutem, & Fortitudinem: Virtus in animi vigore, & habitu est, cujus pars est fortitudo mentis. Quæ ex quatuor virtutibus una est: licet & corporis robur, fortitudo vocetur.

572 Inter Vecordem, & Vesanum: [b] Vecors mali cordis: Sicùt Vesanus non [c] probè sanus.

573 Inter Velocitatem, & Celeritatem: [d] Velocitas pedum est: Celeritas animorum.

574 Inter Vastitatem, & Vastitudinem: Vastitas corporis est: Vastitudo, solitudo.

575 Inter Voluptatem, & Voluntatem: [e] Voluntas, est desiderium nondùm adeptæ rei: Voluptas verò, rei adeptæ delectatio, vel bonæ, vel malæ.

576 Inter Verbera, & Flagella: [f] Verbera, quodlibet genus flagellorum est. Nàm Flagella propriè virgarum sunt. Et [g] dicta, eo quòd flatu agitentur, & sonent.

577 Inter Valetudinem, & Infirmitatem: Valetudo, prospera esse potest, & adversa: Infirmitas sempèr infesta est.

In-

(h) *Sic Serv. ad ill. 2. Æn.* Testor numen ait.
(i) *Caris. Brevius tergum hominis, tergum pecoris nominatur. Vid. Serv. ad ill. 1. Æn.* Tergora diripiunt costis.
(k) *Tumultus propriam significationem vide apud Serv. ad illud. 8. Æn.* Ut belli signum, &c. *& illud. 7.* Ipse vocat pugnas.
(l) *Al.* Dissensio.
(m) *Al.* Vocatam.

V

(a) *C. Fronto sic.* Antiquum est, quod excessit patrum memoriam. Vetus annorum multorum sentit utilitatem.
(b) *Sic Fest. dict.* Vecors.
(c) *Al.* Proprie sanus.
(d) *Ex Agrat. quiampliùs.* Velocitas pedum, & corporum: celeritas animorum, atque factorum.
(e) *Fronto breviùs.* Voluntas facto gaudet, voluptas fieri cupit, *quem Isidor. velut explicavit.*
(f) *Etymolog. lib. 5. cap. ultimo.*
(g) *C. Ex Serv. ad ill. 2. Georg.* Néve flagella summa pete. *Etymolog. lib. 17. cap. 5. & 6.*

578 Inter Vulnus, & Ulcus: [h] Vulnus ad animum refertur: Ulcus, ad corporis injuriam. Itèm Vulnus, corporis recens plaga: Ulcus verò, inveteratum Vulnus.

579 Inter Verbum, & Sermonem: Verbum unius pars orationis est, juxta Grammaticos. Nàm Sermo plurimorum verborum oratio est. [i] Sermo autem à serendo dictus, quod nos cum præpositione dicimus à disserendo. Hìnc & Sermo Sancti Hilarii, & Augustini dicitur, id est, dissertio Hilarii, & Augustini.

580 Inter Ultra, & Citra: Ultra illùc, vel ampliùs: Citra, hùc ad nos, intra nos.

581 Inter Ulcisci, & Vindicare: [k] Ulciscimur injuriam factam: Vindicamus, ne fiat.

582 Inter Videre, Aspicere, & Intueri: [l] Videmus naturâ: Aspicimus voluntate: Intuemur curâ.

583 Inter Veneunt, & Vendunt: Vendunt, qui venundant: Veneunt, qui venduntur.

584 Inter Volo, & Opto, & Cupio: Volo, minus est, quàm Opto: Opto, minus est, quàm Cupio.

585 Inter Unum, & Unicum: Unus, ex multis: Unicus, solus est. Solus itàque unus numeratur: Unicus intra numerum finitur.

586 Inter Unum, & Solum Unus ad numerum pertinet: Solus è multis intelligitur.

587 Inter Uter, & Utrum: Si enim dicimus: Utrum vis, [m] eligere significat, aut hoc, aut illud. Uter autem accipitur pro personis: Sicùt verbi gratia: Uter vult, veniat ad me, id est, qui vult de duobus.

588 Inter Urbem, & Civitatem ità distinguit Cicero, ut [n] Urbem mœnia Civitatis significent: Civitas incolas Urbis. Nàm ad Dolabellam sic scripsit: Liberasti Urbem à periculo, Civitatem à metu. [o] Urbem autem ab urbo, quem [p] aratrum, vel sulcum Veteres dicebant, aut ab [q] orbe dictam putant, cujus in se imaginem Respublica contineret. Porrò Oppidum ad habitantes pertinet: Civitas ad leges: Urbs ad utrumque.

589 Inter Virum, & Hominem: Vir, [r] mas est, non fœmina: Homo mas est, & fœmina. Fœmina autem, naturale nomen est: generale Mulier: Speciale virgo, vel nupta, vel quæ etiam ætatis nomina accedunt.

590 Inter Vultum, & Faciem: [s] Facies est naturalis oris habitus, immutabilis: Vultus verò pro rerum, ac temporum qualitate varius, & [t] mutabilis: & secundum affectionem animi modò letus, modò tristis. Undè & [u] Vultuosi dicuntur, qui vultum sæpè commutant. Itàque Lucilius hæc quasi distinguens ait: Quæ facies, qui vultus viro.--Dicimus autem, & Vul-

(h) *Agratius.* Ulcus est, quod nascitur: vulnus, quod ab alio infertur. *Et Serv.* Ulcus tecta, & clausa est malignitas: vulnus hians, & patens.

(i) *Etymolog. lib. 5. cap.* 8.

(k) *Ex Frontone, qui ità.* Ultio, vindicat factum: Vindicta, vel vindicatio futura prohibet.

(l) *Ex Frontone, in quo tamen pro* aspicere, *&* aspicimus, *rectius est* spectare, *&* spectamus, *nàm* aspicere ex improviso, *idem auctor docet.*

(m) *Lego elige.*

(n) *Ex Serv. ad ill. 2. Æn.* Festa velamus fronde per Urbem. *Vid. Non. dictionibus.* Inter Urbem, & Civitatem. *Al.* Ut Urbe mœnia Civitatis significet, Civitate incolas Urbis.

(o) *Serv. ad ill. 1. Æn.* Urbs antiqua fuit: *& Donat. ad ill. 5.* Urbem designat aratro.

(p) Pars aratri non aratrum, nequè sulcus, sed quod sulcus fit, *meliùs, distinctiusque ipse lib. Etymolog. 15. cap. 2.*

(q) *Servius loco citato* ab Orbe, *quod antiquæ Civitates in Orbem fiebant.*

(r) Vir maris, non fœminæ: homo, maris & fœminæ. *m. s. mendosè.*

(s) *Ex veteribus Terentii interpretibus act. 1. scen. 1. Æn. in quibus tamen pro* facies, forma *est. Vid. Non. d.* facies, *& potissimum dict.* vultus, & facies, *& Serv. ad ill. 1. Æn.* Tu faciem illius.

(t) *Al.* Commutabilis.

(u) *Non. dict.* Vultuosum.

tum Cœli, & Vultum [x] maris. Quia & mare sæpè in varios motus, ventorum flatibus mutatur: & Cœli vultus ex luce in tenebras, & ex sereno in nubilum commutatur: sicùt & hominum cum mentibus vultus.

591 Inter Virginem, & Viraginem: Virgo est, quæ virum nescit: Virago autem, quæ virum agit, hoc est, opera virilia facit. Non autem solùm Virgines, Viragines, sed & corruptæ mulieres, quæ virilia faciunt, Viragines rectè dicuntur.

592 Inter Vivum, & Viventem: [y] Vivum, de victuro dicimus: Viventem, de morituro.

593 Inter Ve, & Que: Ve, distinguit: Que, conjungit.

594 Inter Væ, & Ve: Ve sine a, conjunctio conjunctiva est: Væ cum a, interjectio dolentis est.

595 Inter Vocem, & Sonum: Vox est, hominis: Sonus, crepidinis.

596 Inter Uvidum, & Humidum: [z] Humidum est, quod extrinsecùs habet aliquid humoris: Uvidum verò, quòd intrinsecùs: Undè, & Uvæ dictæ.

597 Inter Valles, & Convalles: [a] Valles sunt depressa [b] loca camporum: Convalles, montium intervalla.

598 Inter Undam, & Aquam: [c] Unda sempèr in motu est: Aqua verò, stativa. Porrò Imbres nubium sunt, Latices fontium. Nàm Latex propriè, liquor fontis: & [d] dictus, quòd in venis terræ lateat.

599 Inter Vicum, & Viam, & Plateam: [e] Vici, dicuntur ipsæ habitationes in Urbibus: Viæ autem, spatia angusta, quæ inter Vicos sunt, quarum perpetuas & latiores, Plateas vocamus. Nàm Platea juxta proprietatem Linguæ Græcæ, à latitudine nomen accepit.

600 Inter Viridia, & Virentia: Viridia sunt ligna: Virentia sunt campi, vel [f] prata.

601 Inter Visus, & Visos: Visos, participia dicta: Visus, nomina appellativa.

602 Inter Virum, & Virus: Virum, hominem: Virus, venenum dicit.

603 Inter Vivit, & Bibit: Vivit, de vita: Bibit, de potione.

604 Inter Vinctum, & Victum: Vinctus, vinculatus: Victus, superatus.

605 Inter Vis, & Bis: Vis, quæ ad voluntatem pertinet: Bis, duabus vicibus.

606 Inter Ullam, & Ollam: Ullam, aliquam: Ollam, vas.

607 Inter Vallum, & Murum: [g] Non quòd Murus, etiam Vallum: Nàm utique, quòd Vallum, Murus est.

608 Inter Vagire, Mugire, & cætera: Infans Vagit, bos Mugit, Equus Hinnit, Asinus [h] Ragit, vel Rudit: Leo Rugit, Elephas Barrit, Sus Grunnit, Ovis Balat, Serpens Sibilat, Rana Coaxat, Corvus Crocitat, Grus Arsat, Milvus Jugit, Canis Baubat, vel Latrat, Vulpes Gannit.

In-

(x) *Æneid.* 5. Mêne salis placidi vultum, fluctusque quietos ignorare jubes? *Et ibi Serv.*
(y) *Ex Agratio.*
(z) *Ex Serv. ad ill.* 10. *Eclog.* Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
(a) *Etymolog. lib.* 14., *cap.* 8. *Fest. dict.* Convallis.
(b) *Al.* Colla.
(c) *Lib.* 13. *Etymolog. cap.* 20.
(d) *A lapsu. Fest. dict.* Latex.
(e) *Etymolog. lib.* 15. *cap.* 2. *dict.* vicus, *&* *dict.* Plateæ.
(f) *Al.* Prati.
(g) Ragit vel, *puto glossema. Vide carmen Ovidio attributum de variis animalium vocibus.*

609 Inter Vesperescit, & Vesperascit: Vesperescit, id est, serò fit: Vesperascit, Sol ad Occasum declinat.

610 Inter Viperinum, & Vipereum: Viperinus, Pullus: Vipereus, ad similitudinem Serpentis.

De Littera Z.

611 INter Zelum, & Invidiam: Zelus, interdùm & in bonam partem accipi potest: Quum quis nititur ea, quæ meliora sunt æmulari: Invidia verò, ut dictùm est, aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionem: quum, aut quod ipse est, aliud esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet, se non esse consimilem. Pulchrè autem quidam [a] Græcum versum transferens elegiaco metro, de Invidia lusit dicens:

Justius Invidiâ nihil est, quæ protinùs ipsum.
Auctorem rodit, excruciatque animum.

[b] Invidiæ autem nomen dictum est à nimis intuendo [c] felicitatem alterius, ut est illud: [d] Quisnam florem Invidit meum?

IDEM DIFFERENTIARUM,

SIVE DE PROPRIETATE SERMONUM, LIBER.

Ex Parisiens. Editione.

DIFFERENTIA PRIMA.

1 INTER Polliceri, & Promittere hoc interest: quòd Promittimus, rogati: Pollicemur, ultrò.

2 Inter Nullum, & Neminem hoc interest: quòd Nullus, potest ad aliquid referri: Nemo, ad hominem: & est Nemo, quasi nèc homo.

3 Inter Intùs, & Intrò hoc interest: quòd Intrò eo, Intùs sum, Foris sum, Foràs eo.

4 Inter Lustra, productè, & Lustra correptè hoc interest: quòd Lustra sunt, certa tempora: Lustra, latibula feratum, vel turpium hominum receptacula.

5 Inter Servitium, & Servitutem hoc interest: quòd Servitus, necessitas serviendi: Servitium, dicimus munus servitorum.

6 Inter Terminum, & Finem hoc interest: quòd Terminus non sine manu ponitur: Finis, vel sermonis, vel voluntatis, vel cujusque rei intelligi potest.

7 Inter Asperum, & Ferocem hoc interest: quòd Asper, ad tempus: Ferox, à nativitate.

8 Inter Flumen, & Fluvium, Amnem, & Torrentem hoc interest: quòd Flumen, à fluere dicitur: Fluvius, à temporali aqua est: Amnis, ab amœnitate cognominatur, quasi amœnus: Torrens, qui hyeme intumescit, & imbribus, nivibusque completur.

9 Inter Innocentem, & Innoxium hoc interest: quòd Innocens sanctitate morum intelligitur: Innocuus, qui non habet nocendi voluntatem.

10 Inter Generosum, & Nobilem hoc interest: quòd Generosus, nascitur: Nobilis, opibus fit.

(a) *Cujus Auctoris incertum.*
(b) *Cic. Tusc. 3.*
(c) Fortunam. *Cicer.*
(d) *Actii ex Menalippo, sed detruncatus versus, qui apud Ciceronem ità legitur*: Florem quisnam liberûm invidit meûm. *Apud Non. dict.* Invidiæ. Undè aut quis mortalis florem liberûm invidit meûm. *Trochaicis numeris.*

11 Inter Regium, & Regem hoc interest: quòd Regius, puer regalis est: Rex, qui regit Regnum.

12 Inter Dementem, & Amentem hoc interest: quòd Amens, in totum caret mente: Demens, partem retinet, dictus quasi diminuta parte mentis.

13 Inter Pecudes, & Pecora hoc interest: quòd Pecudes, tantùm oves accipimus: Pecora autem mixtura omnium animalium est.

14 Inter Monstrare, & Demonstrare hoc interest: quòd Monstramus, semèl: Demonstramus, sæpiùs.

15 Inter Divitem, & Honestum, Pecuniosum, Beatum, Locupletem, & Opulentum hoc interest: quòd Dives, auro, argentoque: Honestus, moribus dicitur: Pecuniosus, à pecoribus dicitur: Beatus, ab animo: Locuples, ab eo quòd loculis plenus: Opulentus, omnibus his plenus, tanquàm opibus eminens.

16 Inter Palàm, & Coràm hoc interest: quòd Palàm, hominum præsentiam notat: Coràm, personam accipere desiderat.

17 Inter Album, & Candidum hoc interest: quòd Album naturale est: Candidum cura facit.

18 Inter Sensum, & Intellectum hoc interest: quòd Sensus naturale est: Intellectus, à re obscura.

19 Inter Exanimum, & Inanimum hoc interest: quòd Exanimus vitâ privatus est: Inanimus, nunquàm habet animam.

20 Inter Imbrem, Nimbum, & Pluviam hoc interest: quòd Imber, à Græca significatione descendit, quasi umbrosum, qui summâ vi cadit, & citò descendit: Pluvia est, quam impulsu ventorum nubes exprimunt: undè & plorare est dictum, cùm coactæ dolore lacrymæ exprimuntur. Nimbus, etiam erumpit, ut aliquam partem minorem occupet Cœli, majorem serenam relinquat.

21 Inter Sanguinem, Cruorem, & Saniem hoc interest: quòd Sanguis dicitur, cùm intra corpus est, dictus quòd nos sanciat, id est, contineat: Cruor, confusus ideò dictus, quòd corruere cogat: Sanies, corpus putre.

22 Inter Terga, & Tergora hoc interest: quòd terga, hominum sunt: Tergora, animalium. Numero singulari, hominis Tergum dicimus, animalis Tergus.

23 Inter Mi, & Mihi hoc interest: quòd Mi, pronomen est simplex: Mihi, compositum, vel Mi, vox affectus, & casum vocativum sempèr desiderat.

24 Inter Tum, & Tunc hoc interest: quòd Tum, ordinis habet significationem: Tunc, temporis.

25 Inter Iram, & Iracundiam hoc interest: quòd Ira, ad tempus: Iracundia, continetur in corde.

26 Inter Noctu, & Nocte hoc interest: quòd Noctu, sic dicitur, quomodò interdiù, & significat aliquam partem noctis: Nocte autem, totam noctem intelligimus.

27 Inter Fari, Loqui, Sermocinari, & Narrare hoc interest: quòd Famur, cùm aliquid dicimus facundè: Loquimur, naturâ: Sermocinamur, quandò contra aliquem sermone contendimus: Narramus, doctè.

28 Inter Tenere, Sumere, & Accipere hoc interest: quòd Tenemus, quæ sunt in nostra potestate: Sumimus posita: Accipimus, data.

29 Inter Aspicere, Suspicere, Inspicere, Prospicere, Despicere, Intueri, Videre, Spectare, & Visere hoc interest: quòd nos Aspicimus, casu: Suspicimus, in superiorem Patrem, vel veneramur: Inspicimus, judicaturi:

Prospicimus, quæ longè sunt: Despicimus, inferiorem partem: vel languidam. Intuemur, cum causa: Videmus, naturâ: Visimus, experta.

30 Inter Furorem, & Insaniam hoc interest: quòd Furor, vitium temporis est: Insania, perpetua.

31 Inter Alium, & Alterum hoc interest: quòd Alius, à multis: Alter, à duobus.

32 Inter Scelus, & Facinus hoc interest: quòd Scelus, crimen est: Facinus, etiam in laude rectè dicitur: Sallustius dicit bonum facinus.

33 Inter Dona, & Munera hoc interest: Quòd Dona, Deo dantur: Munera, hominibus tribuuntur. Et Munera, quibus homines, id est, milites officio funguntur, quæ quidèm munia vocantur.

34 Inter Vestem, & Vestimentum hoc interest: quòd Vestes, fœminarum dicuntur: Vestimenta, virorum.

35 Inter Humidum, & Uvidum hoc interest: quòd Humidum, omninò permaduit: Uvidum, quod ad medium usque pervenit.

36 Inter Vetus, & Vetustum hoc interest: quòd Vetus, novo comparatur: è contrario Vetustum, ad antiquitatem refertur.

37 Inter Terrere, & Deterrere hoc interest: quòd qui Terret, timere cogit: qui Deterret, prohibet perseverare.

38 Inter Solum, Unum, Solitarium, & Unicum hoc interest: quòd Solus, qui à cæteris relictus: Unus, initium multorum agit: Solitarius, qui sempèr sine cæteris vivit: Unicus, habetur solus, propter inopiam aliorum.

39 Inter Aphæresin, Syncopen, & Apocopen hoc interest: quòd sola Aphæresis, ex prima parte vocis fit, litteras, & syllabas detrahens: ut, si genus humanum, & mortalia temnitis arma: pro contemnitis. Syncope, mediam perdit: ut, apparent rari nantes, pro natantes. Apocope, ex ultima fit, ut, domus luxu instruitur, id est, luxuria.

40 Inter Solœcismum, & Barbarismum hoc interest: quòd Solœcismus, in sensu fit: Barbarismus, in voce.

41 Inter Relictum, & Desertum hoc interest: quòd Relinquimus, voluntate: Deserimus, inviti.

42 Inter Misereri, & Miserari hoc interest: quòd Miseremur, cùm eodem tempore, & de alicujus casu dolet nobis, & subvenimus laboranti: Miserari, est consolari tantùm, & intra affectum doloris esse.

43 Inter Orare, & Precari hoc interest: quòd Orare dicitur, quoniam oris ratio dicitur, & qui Orat, etiam Precatur: qui rogat, deprecatur: non utiquè qui Precatur orat, quia etiam imperiti, ad preces descendunt.

44 Inter Nescire, & Ignorare hoc interest, quòd qui Nescit, omnium notitia caret: qui Ignorat, aliquid nescit.

45 Inter Legatum, & Oratorem hoc interest: quòd Legatius, electus est ad officium à Civitate, & est sacrosanctus: Orator, ad orandum missus, ut oris oratione exponat, quod petit.

46 Inter Tardum, Pigrum, Inertem, & Segnem hoc interest: quòd Tardus dicitur, qui trahit tempus: Iners, sine arte nullius officii capax: Piger, per omnia ægro similis: Segnis, emotus est à colore.

47 Inter Natum, & Gnatum hoc interest: quòd Natus particularitèr à verbo nasci: Gnatus dicitur filius à generatione.

48 Inter infamem, & Famosum hoc interest: quòd Famosus, tàm in bona cogitatione, quàm in mala: Infamis, tantùm in mala.

49 Inter Juventutem, & Juventam hoc interest: Juventus dicitur multitudo juvenum: Juventa, unius ætas, vel etiam Dea juventutis.

50 Inter Decus, & Decorem hoc interest: quòd Decus ad virtutem refertur: Decor, ad corpus.

51 Inter Suprà, & Super hoc interest: quòd Super est, quod eminet: Suprà, quod aliquid substratum habet.

52 Inter Metum, Timorem, & Pavorem hoc interest: quòd metus futura prospicit: Timor subita mentis consternatio est: Pavor autem, motus. Indè etiam pavida jumenta dicimus.

53 Inter Omnes, Cunctos, & Universos hoc interest: quòd Omnes quorum mentio est: Cuncti, qui ubiquè sunt: Universi, qui in uno loco versi.

54 Inter Undam, & Aquam hoc interest: quòd Unda, copiosa aqua est: Aqua est, naturalis.

55 Inter Tacêre, & Silêre hoc interest: quòd qui desinit loqui, Silet: & qui non cœpit, Tacet.

56 Inter Auxilium, Præsidium, & Subsidium hoc interest: quòd Auxilium laborantibus mittitur: Præsidium præparatur: Subsidium servatur, ut cùm exegerit necessitas, detur.

57 Inter Insequi, & Consequi hoc interest: quòd Amicum consequimur præcedentem: Insequimur inimicum.

58 Inter Principium, & Initium hoc interest: quòd Principium, totius corporis est: Initium, quasi primum.

59 Inter Simulare, & Dissimulare hoc interest: quòd Simulamus, quod nescimus, & negamus nescire: Dissimulamus, quæ scimus.

60 Inter Simùl, & Simitum hoc interest: quod Simùl, ut una res paritèr clareat: ut Simùl legimus, Simùl scribimus. Simitum, lucri recipit significationem, quasi simulitum.

61 Inter Scelestum, Sceleratum, & Scelerosum hoc interest: quòd Sceleratus, suo scelere, vel alieno contaminatus: Scelestus, scelerum cogitator: Scelerosus, quasi insidiosus, periculosus, * vel totus dies, vel animus propter arduitatem.

62 Inter Reliquos, & Cæteros hoc interest: quòd Reliquos, dicimus relictos ex omnibus: Cæteros, quos nescimus.

63 Inter Redibidum per b. litteram, & Redivivum per v. litteram hoc interest: quòd Redibidum est, quod nascitur: Redivivum, quod reviviscit.

64 Inter Patrium, & Paternum hoc interest: quòd Patrium, à Patria venit: Paternum, à Patre.

65 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quòd Pomaria, vaga dicimus, sicùt olearia, & ficaria: Pometa, quasi maleta, ficeta, & oleta.

66 Inter Ægrum, & Ægrotum hoc interest: quòd Æger, animo: Ægrotus, corpore.

67 Inter Prior Venit, & Antè Venit hoc interest: quòd Prior, ad dignitatem: Antè, ad tempus refertur.

68 Inter Inficere, & Officere hoc interest: quòd Officit, qui nocet: Inficit, qui lanam aut alia inficit.

69 Inter Contingere, Accidere, & Evenire hoc interest: quòd Contingunt bona: Accidunt mala: Eveniunt utraque.

70 Inter Grates, & Gratias hoc interest: quòd Grates referimus: Gratias agimus.

In-

71 Inter Oleas, & Olivas hoc interest: Olivas, ipsum fructum dicimus, undè fit Oleum. Oleas, arbores dicimus, undè fiunt Oliveta.

72 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus ad corpus refertur: Nisus ad animum, id est, conatus.

73 Inter Nefandum, & Nefarium hoc interest: quòd Nefarius, à præteritis intelligitur, Nefandus, in opere.

74 Inter Nutrit, & Nutricat hoc interest: quòd Mulier nutrit: Nutricat nutritius.

75 Inter Maritimum, & Marinum hoc interest: quòd Maritimum proximum mari: Marinum ex ipso mari.

76 Inter Laniat, Lacerat, & Lancinat hoc interest: quòd Laniat, qui membratìm distendit: Lacerat, qui partibus suis membra destituit: Lancinat, qui inutilitèr membra discerpit.

77 Inter Patulum, & Patens hoc interest: quòd Patulum, claudi, vel tegi non potest: Patens, quòd cùm reseratum fuerit, iterùm claudi potest.

78 Inter Guttam, & Stillam hoc interest: quòd Stilla cadit: Gutta stat.

79 Inter Delictum, & Peccatum hoc interest: quòd Delinquimus, cum jussa salubria non adimplemus: Peccamus, cum ea, quæ jubentur non agi, præsumimus agere.

80 Inter Incolam, Accolam, & Advenam: hoc interest: quòd Incola est, qui propriam terram, in qua natus est, excolit: Accola, qui terram nativitatis suæ, sed alienam colit: Advena, qui de sua terra in alienam venit.

81 Inter Hesternum, & Externum hoc interest: quòd Hesternum, ab hesterna die dicitur: Externum verò, extraneum. Nàm multi imperitorum externa dies dicunt, quod non admittitur.

82 Inter Baltea, & Balteos hoc interest: quòd Baltea, ipsa lora significamus: Cæteros Balteos, dicimus.

83 Inter Bibere, & Ebibere hoc interest: quòd Bibit, qui aliquid relinquit in poculo: Ebibit, qui totum exhaurit.

84 Inter Geminatum, Junctum, & Duplicatum quid intersit, quamvis acutè intelligentibus brevitèr exposuerimus, tamèn sub exemplis latiùs doceamus. Geminatum est, quod ex duabus rebus similibus constat, ut Cicero: gemina audacia. Junctum est, quod ex duabus rebus paribus constat, ut Virgilius: Jungentur jam gryphes equis. Duplicatum est, cùm una res bis ponitur: Ingens ad terram duplicato poplite.

85 Inter Decline, & Declive hoc interest: quòd Declinus, Sol: Declivus, locus. Sic intelligendum est, Adcline, Adclive: ut Adclivus homo: Adclivus locus, ex hoc acclivum dicitur.

86 Inter Commentarios, & Commentaria hoc interest: quòd Commentarii, libri: Commentaria, volumina dicunt.

87 Inter Primum, & Priorem hoc interest: quòd Primus, è multis: Prior, ex duobus. Sic inter Postremum, & Posteriorem observabis.

88 Inter Disertum, & Desertum hoc interest: quòd Disertus, orator dicitur, Desertus, derelictus.

89 Inter Dilatorem, & Delatorem hoc interest: quòd Delator est, qui defert ad accusandum: Dilator, qui differt ad proferendum.

90 Inter Adversum, & Adversus

sus hoc interest: quòd Adversum te, adversarius: Adversus te, mutator.

91 Inter Pauperiem, & Paupertatem hoc interest: quòd Pauperies, damnum est: Paupertas, qui nihil habet.

92 Inter Exprobrare, & Obprobrare hoc interest: quòd Exprobrat, qui proprium objectat vitium: Obprobrat, qui maledictum infert.

93 Inter Accersire, & Arcesire hoc interest: quòd Accersit, qui evocat: Arcesit, qui accusat.

94 Inter Acervum, & Acerbum hoc interest: quòd Acervus, moles est: Acerbus, immaturus, & asper.

95 Inter Labrum, & Labium hoc interest: quòd Labrum, superius: Labium, inferius dicitur.

96 Inter Toga, Tuga, Tuba, & Tufa hoc interest: quòd Toga, vestimentum est: Tuga, quâ aqua deducitur: Tuba, quâ clangitur: Tufa, lapis, qui ex aqua coagulata efficitur, quod tufum dicimus.

97 Inter Comosum, & Comatum hoc interest: quòd Comosus, à comæ usu dicitur: Comatus, naturâ: ut comata Gallia.

98 Inter Certò, & Certiùs hoc interest: quòd Certò, est à certus: & Certiùs, à certè.

99 Inter Cæcitudinem, & Cæcitatem hoc interest: quòd Cæcitas, ipsa tanquàm viæ ceritas, & calamitas dicitur: Cæcitudo, autem, affectio: ut lippitudo dicitur.

100 Inter Castimoniam, & Castitatem hoc interest: quòd Castimonia, quasi cæremonia dicitur: Castitas autem tantùm corporis.

101 Inter Copias, & Copiam hoc interest: quòd Copias, exercitus significatione dicimus: Copiam autem, rerum.

102 Inter Circum, Circa, & Circiter hoc interest: quòd Circum, ad tempus: Circa, ad locum: Circiter ad numerum refertur.

103 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: Famulus, dicitur fidus: Amicus fidelis.

104 Inter Illius similis, & Illi similis: hoc interest: quòd Illius similis moribus: Illi similis vultu.

105 Inter Flemma, & Plemma hoc interest: quòd Flemma sit, cùm crura abundant sanguine: Plemma, cùm in manibus, vel pedibus callosis sulci nascuntur.

106 Inter Mammas, & Ubera hoc interest: quòd Mammæ hominum: Ubera, pecorum accipiuntur.

107 Inter Avena sine aspiratione, & Habena per aspirationem hoc interest: quòd Avena, germen est sterile: Habenæ, retinacula jumentorum.

108 Inter Donum, & Munus hoc interest: quòd Donum, dantis: Munus, accipientis. Illud, à dando, istud, à muniendo.

109 Inter Arguere, & Coarguere hoc interest: quòd Coarguere, coercere, vel compescere est: Arguere, ostendere, vel patefacere, ut Virgil. Degeneres animos timor arguit. Undè & argumenta dicuntur, quæ causam ostendunt.

110 Inter Afficere, & Adficere hoc interest: quòd Afficimur, honore: Adficimur, morte vel injuria.

111 Inter Advocatum, Invocatum, & Evocatum hoc interest: quòd Advocatur, daturus patrocinium: Invocatur, præstaturus auxilium: Evocatur, præbiturus obsequium.

112 Inter Inluviem, & Ingluviem hoc interest: quòd Inluvies, sordium: Ingluvies, ventris. Illud, à non lavando: hoc, ab inglutiendo dictum.

In-

113 Inter Commonere, Admonere, & Monere hoc interest: quòd Commonemus præterita: Admonemus præsentia: Monemus futura.

114 Inter Temeritatem, & Audaciam hoc interest: quòd Temeritas, sine consilio dicitur: Audacia, post consilium.

115 Inter Velocitatem, & Celeritatem hoc interest: quòd Velocitas pedum, & corporum dicitur: Celeritas, animorum, atque factorum.

116 Inter Vivum, & Viventem hoc interest: quòd Vivus, de vivente: Vivens, de morituro.

117 Inter Nasci, & Enasci hoc interest: quòd nascitur, quod de utero decit: Enascitur, quod de terra, aut aqua exurgit.

118 Inter Abducere, Perducere, & Deducere hoc interest: quòd Abducimur, à re inhonesta: Perducimur ad studia: Deducimur ad honorem.

119 Inter Eluxit, & Illuxit hoc interest: quòd Eluxit, qui lutum disposuit: Illuxit, qui cum lumine apparuit.

120 Inter Nuntiare, Denuntiare, & Renuntiare, ac Adnuntiare hoc interest: quòd Nuntiatur, de longinquo: Denuntiatur, in præsenti: Adnuntiatur, de futuro: Renuntiatur de excusando, & repudiando.

121 Inter Conscribere, Exscribere, Transcribere, Inscribere, Adscribere, Describere hoc interest: quòd Conscribere, unà simùl scribere est: Exscribere, scripturas transferre: Transcribere, cùm jus nostrum ad alium transit: Inscribere, accusationis: Adscribere, assignationis: Describere, dictionis, vel ordinis. Scribere verò, verbum imperfectum est.

122 Inter Extruere, Instruere, Adstruere, Construere, Struere hoc interest: quòd Extruere, est in altum proficere: Instruere, aciem, vel actionem: Adstruere, affirmare: Construere struendo conjungere: Struere reliqua super posita subtèr struere.

123 Inter Consuescere, Insuescere, & Adsuescere hoc interest: quòd Suescimus, bona: Insuecimus, mala: Adsuescimus utraque.

124 Inter Fungi, & Defungi hoc interest: quòd Fungi, agere est: Defungi, peragere est. Undè & mortui Defuncti vocantur, eò quòd peregerunt vitæ istius cursum.

125 Inter Adolescere, Inolescere, & Exolescere hoc interest: quòd Adolescere, augmentum est: Inolescere, coaugmenti: Exolescere, evanescendi.

126 Inter Deportare, Adportare, Comportare, & Exportare hoc interest: quòd Deportare, & Adportare, aliquid adferre est: Comportare, in unum locum conferre: Exportare, tollere.

127 Inter Temperantiam, Temperationem, & Temperiem hoc interest: quòd Temperantia, animorum est: Temperatio, rerum: Temperies, aurarum.

128 Inter Recipere, & Suscipere hoc interest: quòd Recipimus, rogati: Suscipimus, spontè.

129 Inter Arundinem, & Hirundinem hoc interest: quòd Arundo, canna est: Hirundo, Avis, quæ tignis adhærere solet.

130 Inter Spirare, & Expirare hoc interest: quòd Spirare, vivere est: Expirare, mori.

131 Inter Pertinaciam, & Constantiam hoc interest: quòd Pertinacia, malæ rei dicitur: Constantia, bonæ.

132 Inter Consequi, & Assequi hoc interest: quòd Sequimur, pedibus: Assequimur, studio.

In-

133 Inter Lætari, & Gratulari hoc interest: quòd Lætamur de nostris: Gratulamur de amicorum bonis.

134 Inter Herbosum, & Herbidum hoc interest: quòd Herbidum, locum in quo herba est, etiamsi aridus esse consuevit: Herbosum, qui herbam facilè generet, etiamsi ad tempus aridus sit. Et aquatam potionem dicimus rectè, quæ aquam aliundè recipiat. Aquosum enim locum, qui aquam ex se effundat, sic & Meracam potionem, & Merosum vinum appellamus.

135 Inter Subtèr, & Subtùs hoc interest: quòd Subtèr re aliquâ superiore premitur, & conculcatur: Subtùs est, quod demissum altius non contingitur.

536 Inter Sinum, & Gremium hoc interest: quòd Sinum dicimus sinuatæ vestis receptaculum: Græmium verò, accinctæ vestis secretum.

137 Inter Largitatem, & Largitionem hoc interest: quòd Largitas, humanitatis est: Largitio, ambitionis.

138 Inter Muliebre, & Mulierarium hoc interest: quòd Muliebre dicitur, à Mulieribus factum: Mulierarium, à mulieribus ordinatum, & per viros gestum.

139 Inter Diligere, & Deligere hoc interest: quòd Diligi affectionis est: Deligi judicii: undè & exercitus deligi jubetur.

140 Inter Commodare, & Mutuò dare hoc interest: quòd Commodamus amico pro tempore equum, vestem, servum, & similia: Mutuò autem damus pecuniam, triticum, vinum, vel cætera.

141 Inter Ligare, & Legare hoc interest: quòd Ligat quis, vinculo: Legat, Testamento.

142 Inter Loqui, Obloqui, Alloqui, & Eloqui hoc interest: quòd Loqui, hominis est: Obloqui, obtrectatoris, qui objicit, aut opponit: Alloqui, hortantis, aut judicantis: Eloqui, honoris est.

143 Inter Percussum, & Perculsum hoc interest: quòd Percussum corpore dicimus: Perculsum animo.

144 Inter Fremorem, & Fremitum hoc interest: quòd Fremor murmur hominum est: Fremitus bestiarum.

145 Inter Flavum, Furvum, & Fulvum hoc interest: quòd Flavum, rubrum dicimus, ut Flava cæsaries: Furvum, nigrum: Fulvum nigro rubeum, ut Fulvum Leonem.

146 Inter Postulare, & Poscere hoc interest: quòd Postulatur incautè: Poscitur improbè.

147 Inter Frixum, & Frictum hoc interest: quòd Frixum à Frigore, Frictum à Frigendo dictum.

148 Inter Diutinum, & Diuturnum hoc interest: quòd Diutinum est, quod diù fuit: Diuturnum, quod diù duravit.

149 Inter Delitum, & Inlitum hoc interest: quòd Delitum, quia subitum: Inlitum verò lituratum.

150 Inter Damnum, Dispendium, & Detrimentum hoc interest: quòd Damnum, undè diminutum sit: Dispendium, ubi pondus absit: Detrimentum, quod à terendo nominatur.

151 Inter Dominium, & Dominatum hoc interest: quòd Dominium intelligitur, quod privati juris est: Dominatum autem, Imperii.

152 Inter Nixus, & Nisus hoc interest: quòd Nixus, in genua: Nisus à nitendo, id est, conando.

153 Inter Nubere, Enubere, & Denubere hoc interest: quòd Nubit civis civi: Enubit extraneo: Denubit,

bit, quæ in manum viri convenit.

154 Inter Noxa, & Noxia hoc interest: quòd Noxa, pœna est: Noxia, ipsa culpa.

155 Inter Necessitatem, & Necessitudinem hoc interest: quòd Necessitas vim significat: Necessitudo conjunctionem sanguinis, aut animi.

156 Inter Clausum, & Obturatum hoc interest: quòd Clausum, à claustris, & clavibus dicitur: Obturatum autem, priorum foraminum sit, tanquàm aures obturatæ, non clausæ.

157 Inter Operire, Adoperire, Inoperire hoc interest: quòd Operimus operculo, Adoperimus fores: Inoperimus, cùm aliquid jacenti superponimus.

158 Inter Pometa, & Pomaria hoc interest: quòd Pometa, ubi poma nascuntur: Pomaria, in quo servantur.

159 Inter Palma, & Palmum hoc interest: quòd Palma in corpore: Palmum in mensura. Est autem hæc mensura à primo pollice, usque ad minimum digitum.

160 Inter Poplites, & Suffragines hoc interest: quòd Poplites, hominum: Suffragines, animalium.

161 Inter Præparare, & Apparare hoc interest: quòd Præparat, qui desiderium repetit parando, Apparat, qui parato adjicit, id est, accusare parat.

162 Inter Stipulationem, Restipulationem, Adstipulationem, & Constipulationem hoc interest: quòd Stipulatio, certum habet intellectum: Restipulatio, si aliquid sit factum, quod convenit: Adstipulatio, ejusdem pecuniæ, ut vel alter repetere possit: Constipulatio, conserta restipulatio, siqua dolo malo facta.

163 Inter Saturitatem, & Satietatem hoc interest: quòd Saturitas, de cibo tantùm: Satietas, de reliquis dicitur rebus.

164 Inter Viciniam, & Vicinitatem hoc interest: quòd Vicinia, loci esse dicitur: Vicinitas, personarum.

165 Inter Fluctuo, & Fluctuor hoc interest: quòd Fluctuo, animo, quasi fluctus ago, & hùc illùcque fluo: Fluctuor, fluctu feror, ideòque fluctuat mare, fluctuatur navis: sic inter luxurio, & luxurior discernendum.

166 Inter Potero, & Potuero hoc interest: quòd Potero, certum promittentis est: Potuero dubitantis.

167 Inter Hispanum, & Hispaniensem hoc interest: quòd Hispanus, natione dicitur: Hispaniensis, Massiliensis, & his similia.

168 Inter Escendere, Ascendere, Conscendere hoc interest: quòd Ascendimus, excelsa; vel locum honoris: Escendimus, cùm in aliquid altius scandimus: Conscendimus, cùm equo vehimur.

169 Inter Uterque, & Utrique hoc interest: quòd Uterque, in singularibus: Utrique, in pluralibus dicitur.

170 Inter Pignero, & Pigneror hoc interest: quòd Pigneror, animum tuum: Pignero, cùm pignus tuum capio.

171 Inter Mereo, & Mereor hoc interest: quòd Mereo, pro merito servitii: Mereor pro opere mercedis: sic rumino, ruminor, & his similia.

172 Inter Laurum, & Lauream hoc interest: quòd Laurus, est ipsa arbor: Laurea, corona, vel virga.

173 Inter Cæruleum, & Cærulum hoc interest: quòd Cærulum dicimus, sicùt aurum: Cæruleum, ex cærulo, quasi argentum.

174 Inter Imum, & Infimum hoc in-

interest : quòd Imus , loco : Infimus, ordine.

175 Inter Curam , & Diligentiam hoc interest : quòd Cura , cruciatum habet , qui commoveat : Diligentia , rerum administratio.

176 Inter Vires, & Virtutes hoc interest : quòd Vires , corporis sunt: Virtutes animi.

177 Inter Animam , Animum, Spiritum , & Mentem hoc interest: quòd Anima est , quâ vivimus : Animus, quo regimur : Spiritus , quo spiramus : Mens , qualitas , quæ bona, aut mala potest referre ad cogitationem.

178 Inter Grave , & Ponderosum hoc interest : quòd Grave , secundum ferentis qualitatem : Ponderosum , naturâ.

179 Inter Ultorem , & Vindicem hoc interest : quòd Ulciscimur, acceptâ injuriâ : Vindicamus , nè accipiamus.

180 Inter Fallacem , & Pellacem hoc interest : quòd Fallax , infidelis dicitur : Pellax , in verbis , ab appellando , id est , per se loquendo.

181 Inter Immolare , & Mactare hoc interest : quòd Immolare , dicitur , cùm moles in caput injecta est: Mactatum , hoc factum , quasi magis auctum.

182 Inter Hostiam , & Victimam hoc interest : quòd Hostia perhibetur tunc , cùm Dux in hostes proficiscitur : Victima , cùm vincit , sicùt Ovidius in Fast. Victima , quæ dextra habet.

183 Inter Eruere , & Diruere hoc interest : quòd Eruuntur , latebræ : Diruuntur , eminentia.

184 Inter Nequicquam , & Nequaquàm hoc interest : quòd Nequicquam , frustrà : Nequaquàm , non, significat.

185 Inter Iter , & Itiner hoc interest : quòd Iter , quo imus : Itiner, avia dicitur.

186 Inter Proprium , & Propius hoc interest : quòd Proprium, dominii est : Propius , autem loci.

187 Inter Vereor , & Revereor hoc interest : quòd Vereor , ad metum refertur : Revereor , ad affectum.

188 Inter Liberos , & Filios hoc interest : quòd Filii , masculino genere ponuntur : Liberi , in utroque sexu : & quòd Filii , in numero singulari vocari possunt. Nemo enim dicit, qui habet filium , unum Liberum habeo. Itèm, quòd Filii promiscuè omnis conditionis intelliguntur , tàm ingenui , quàm servi , Liberi non dicuntur , nisi ingenui.

189 Inter Dulce , & Suave hoc interest : quòd Dulce , idem potest esse, quod Suave ; non utique Suave, quod Dulce. Dulce enim mel dicimus , & Suave acetum , quod Dulce non est.

190 Inter Bellum , & Avellum hoc interest : quòd Bellum , inter exteras gentes : Avellum , inter cives dictum , quod avellantur populi in duas partes.

191 Inter Exemplum , & Similitudinem hoc interest : quòd Exemplum , historia est : Similitudo , approbatio.

192 Inter Divinationem , & Divinitatem hoc interest : quòd Divinitas ad potentiam numinis refertur : Divinatio , futurorum præscios facit.

193 Inter Vim , & Virtutem hoc interest : quò Virtus , hortari est : Vis, injuria.

194 Inter Rogum , & Pyram hoc interest : quòd Rogus , defunctis paratur : Pyra , sacrificiis.

195 Inter Arma , Armamenta, & Tela hoc interest : quòd Arma sunt, quibus corpora nostra in bello teguntur:

tur : Armamenta, navium : Tela, missibilia, ut jacula.

196 Inter Virum, & Masculum hoc interest : quòd Vir, specie intelligitur : Masculus, genere, & quòd Vir tribus modis intelligitur, naturâ, virtute, & nuptiis : Masculus etiam ab homine segregatur, ut in animalibus.

197 Inter Profugum, Exulem, Relegatum, & Transfugam hoc interest : quòd Profugus, quasi voluntariè reliquerit : Exul, qui damnatus expellitur : Relegatus, ad tempus: Transfuga, qui ad hostes transit.

198 Inter Altum, & Excelsum hoc interest : quòd Altum, tàm in superiorem partem elatum intelligimus, quàm ad inferiora depositum : Excelsum, in superioribus tantùm.

199 Inter Vim, & Vires hoc interest : quòd Vis, impetu, & injuriâ constat : Vires, ad bonum, & fortitudinem corporis referuntur: ità Vis, facit violentiam : Vires, viriosum.

200 Inter Sævum, & Crudelem hoc interest : quòd Sævus, circa verba est : Crudelis, monstratur sanguine.

201 Inter Bellum, Aciem, Prœlium, & Pugnam hoc interest : quòd Bellum dicitur totus conflictus : Acies ordinatur : Prœlium committitur : Pugna geritur, & quòd Acies tàm ferri, quàm oculorum est.

202 Inter Passum, & Expertum hoc interest : quòd Patimur, voluntate : Experimur, necessitate.

203 Inter Genus, & Gentem hoc interest : quòd Genus, tàm hominum, quàm ferarum est : Gens ad congregationem plurium pertinet, & ab uno capite descendit : Dicimus enim, gens Gallorum.

204 Inter Terram, Tellurem, & Humum hoc interest : quòd Terra, Pars mundi tertia est: Tellus, dea: Humus, locus sepulturæ dicitur, ab humando.

205 Inter Mœnia, & Ædificia hoc interest : quòd Mœnia publicorum sunt operum : Ædificia, privatorum.

206 Inter Omne, & Totum hoc interest : quòd Omne, numerositate constat : Totum, ad partes dicitur.

207 Inter Ulcus, Vulnus, & Plagam hoc interest : quòd Ulcus, per se exit : Vulnus, ferro : Plaga potest esse planus ictus : sic quòd Ulcus levitatis est : Vulnus, gravitatis : Plagæ etiam verbera vocantur.

208 Inter Sic, & Ita hoc interest: quòd Sic, quidèm ostendit exempla, Ita, ad rationem refertur.

209 Inter Duos, & Ambos hoc interest : quòd Duo, numerantur: Ambo, congregantur.

210 Inter Paret, & Apparet hoc interest : quòd Paret, Imperio : Apparet, videntibus.

211 Inter Pullum, & Nigrum hoc interest : quòd Pullum albo contrarium est : Nigrum, colore accipimus.

212 Inter Putat, Æstimat, Opinatur, Arbitratur, & Suspicatur hoc interest : quòd Putat, qui dubitat: Æstimat, qui existimaturo, quæ acta sunt, dicit : Opinatur, qui opinioni aut suæ, aut alterius credit : Arbitratur, qui dubiæ rei finem imponit: Suspicatur, qui latentis rei prospicit formam.

213 Inter Prohibere, & Inhibere hoc interest : quòd Prohibere, est jure non habere : Inhibere, vì dicitur : & quod Inhibemus jure, prohibemus imperio.

214 Inter Ostentum, Prodigium, & Monstrum hoc interest: quòd Ostentum, sine corpore solidum novum se ostendit, & oculis, & auribus : Prodigium verò, quòd solidis corporibus prospicitur, ut in Cœlo co-

cometes, aut stella, & in nocte lux, interdiù tenebræ : Monstrum verò, contra naturam cognitum egreditur, ut serpens cum pedibus, aut cum quatuor alis.

215 Inter Conticuêre, Obticuêre, & Eticuêre hoc interest : quòd qui Conticuit, undiquè silentium præstitit, ut antiqui : Conticuit tandèm, factoque hìc fine quievit : Obticuit, qui nullam spem reliquit : Reticuit, qui silentio responsa finivit.

216 Inter Sepulcrum, Tumulum, Monumentum, & Bustum hoc interest : quòd Sepulcrum, est locus, quo corpora sepeliuntur, & à sepeliendo dicitur : Tumulus, qui cineres tegit : Monumentum, quo sepulcrum circumdatur, dictum à munitionibus: Bustum, in quo ossa sunt, quasi benè ustum.

217 Inter Astra, & Sidera hoc interest : quòd Astra sine sidere esse possunt, & Astra fixa sunt Cœlo : Sidera moventur.

218 Inter Deripere, & Diripere hoc interest : quòd Deripimus, cùm è superiori parte, in inferiora rapimus: Diripimus, cùm laniamus, & in diversas partes diducimus.

219 Inter Causam, & Rationem hoc interest : quòd Causa, multas habet species : Ratio, paucissimas, & quòd Ratione efficitur, Causa desideratur.

220 Inter Italum, & Italicum hoc interest : quòd Italus, homo : Italicus, arcus dicitur : Ità illud ad personam refertur, hoc ad rem.

221 Inter Devium, Invium, Avium, & Pervium hoc interest: quòd Invium, est sine via secretum: Devium, desertus locus : Avium, extra viam : Pervium, per quod commeatur.

222 Inter Dexteram, & Dextram hoc interest : quòd quidam sine causa putaverunt litteram E abundare, sequuti consuetudinem antiquam: Ut reprendo, & reprehendo : Ut vemens, & vehemens : ita Dextram manum, & Dexteram, prosperam partem dici.

223 Inter Leges, & Jura hoc interest : quòd Jura, reperta sunt ab honesta consuetudine : Leges, ex iis, quæ inter nos probanda facimus : & jura, ab uniuscujusque justitia dicuntur : Leges, quòd legantur.

224 Inter Invidum, & Invidiosum hoc interest : quòd Invidus, quoniam alteri invidet : Invidiosus, cui invidetur.

225 Inter Protinùs, & Protenùs hoc interest : quòd Protinùs, est statìm, continuò, adverbium temporis, Protenùs, quasi porrotenùs.

226 Inter Demitto, & Dimitto hoc interest : quòd Demittit hic, qui de alto deorsùm mittit : Dimittit, qui in multas partes mittit.

227 Inter Altaria, & Aras hoc interest : quòd Altaria Deo ponuntur: Aræ etiam defunctis.

228 Inter Dimidium, & Dimidiatum hoc interest: quòd Dimidium, potest significare partem *, nisi subjicias integrum nomen, sine dimidiatum, est, ut plena hora dicitur, hora integrum nomen, quasi totum, sine hora non potest esse dimidia : Ergò, aut dimidiata hora, aut dimidium horæ, Dimidium est : Dimidiatum autem, diminuta portio.

229 Inter Fiduciam, & Confidentiam hoc interest: quòd Confidentiam, est cum vitio temeritatis : Fiduciam habet, siquis honestâ constantiâ vivit.

230 Inter Legionem, & Dilectum hoc interest : quòd Legio, dicitur ab eo, quod legantur Viri fortes,

&

& utiles militiæ: Dilecta, quæ maximè diligimus, ut filii, vel cognatio patris.

231 Inter Assiduè, & Quotidiè hoc interest: quòd Assiduè, sedulitatis est: Quotidiè autem, perseverantiæ.

232 Inter Mœret, & Meretur hoc interest: quòd qui Mœret, tristis est: Meretur autem, qui ex alterius judicio parem beneficio gratiam expectat.

233 Inter Plenitudinem, & Plenitatem hoc interest: quòd Plenitudo, corporis est: Plenitas rei: ità Plenitudinem obesorum hominum: Plenitatem, variæ rei cujuslibet dicimus.

234 Inter Precor, & Deprecor hoc interest: quòd Precamur Deum: Deprecamur homines.

235 Inter Fortunam, & Felicitatem hoc interest: quòd Fortuna, non est: Felicitas, opes hominis.

236 Inter Tueor, & Tuor hoc interest: quòd Tuor, custodio: Tueor, video.

237 Inter Ludibrium, & Ludicrum hoc interest: quòd Ludibrium, in alterius injuria: Ludicrum autem, quod ipso delectamur sine cujusquam injuria.

238 Inter Stillam, & Guttam hoc interest: quòd Gutta, imbrium: Stilla, situlæ, vel aceti.

239 Inter Fidum, & Fidelem hoc interest: quòd Fidus, etiam amicus dicitur: Fidelis, servus.

240 Inter Cognoscimus, & Agnoscimus hoc interest: quòd Agnoscimus, cognitos: Cognoscimus, quod nunquàm vidimus.

241 Inter Clypeum, & Clupeum hoc interest, quòd Clypeum, scutum: Clupeum verò, in quod imagines ponuntur.

242 Inter Germanum, & Fratrem hoc interest: quòd Germanus, est verus Frater, ex Patre & Matre: Frater verò, ex diverso Patre vel Matre.

243 Inter Mersare, vel Mergere hoc interest: quòd Mersare, sæpiùs: Mergere, semèl.

244 Inter Agere Causam, & Dicere hoc interest: quòd Agit, patronus: Dicit, reus.

245 Inter Eminùs, & Cominùs hoc interest: quòd Eminùs, ex longinquo: Cominùs, pede.

246 Inter Capere, & Decipere hoc interest: quòd Capimus, merentes: Decipimus, innocentes: aut Capimus arte, Decipimus insidiosè.

247 Inter Consilium, & Sententiam hoc interest: quòd Consilium, cogitatio: Sententia, consilii pronuntiatio.

248 Inter Fors, & Fortunam hoc interest: quòd Fors, casus est: Fortuna, data est: ut quidam, sic valuit Fors, tanquàm mors.

249 Inter Voluntatem, & Voluptatem hoc interest: quòd Voluntas, animi: Voluptas, corporis.

250 Inter Intereà, & Interdùm hoc interest: quòd Interdùm, adverbium temporis est: Intereà causa rei.

251 Inter Initium, & Principium hoc interest: quòd Principium, totius operis cujuscumque unum est, quasi primum operis caput: Initium, quod frequentiùs intelligimus: & totiens accipimus, quotiens, aut persona mutatur, quasi intùs in alteram rem: & Principium semèl: Initium sæpiùs: Principium, Arma, virumque cano. Initium, Musa, mihi causas memora. Inveniuntur tamèn Principia, quæ naturâ sui carent, & specie initia habent, ut: At Regina gravi jam dudùm saucia curâ. Et: Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas.

252 Inter Meditari, & Velitari

 hoc

hoc interest: quòd Meditamur animo. Velitamur corpore.

253 Inter Homines, & Bestias hoc interest: quòd Bestiæ ventri serviunt: Homines rationi.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
DIFFERENTIARUM.
LIBER SECUNDUS.

Differentia prima.

1 INTER Deum, & Dominum ità quidam definierunt: ut in Dei appellatione Patrem: [1] in Domino Filium intelligerent. Scriptura autem Sacra utrumque & Deum affirmat, & Dominum. Sed tamèn invicèm hæc vocabula discernuntur. Primum enim naturæ nomen est pertinens ad amorem: secundum potestatis, congruens ad timorem. Deniquè ex Dei vocabulo adverte, quid diligas: ex Domini appellatione cognosce, quid metuas.

2 Inter Trinitatem, & Unitatem hæc distinctio est: quòd Unitas, propter inseparabilem Deitatis substantiam: Trinitas verò, propter personarum diversitatem vocatur. In Personis enim discretio est: in Divinitate nulla distinctio. Est enim Gignens, Genitus, & Procedens. [2] Tria quidèm nomina, sed substantia una. Sicùt enim ignis, candor, & color, tria quidèm sunt vocabula, sed res una: In relatione enim personarum Trinitas est: in substantia verò naturæ unus Deus est: Pater, scilicèt, & Filius, & Spiritus Sanctus. De Patre, quia Deus est, testatur Apostolus dicens, unus Deus Pater, ex quo omnia: ità de Filio, quia Deus est, alibi ipse dicit: quorum Patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. De Spiritu autem Sancto, quia Deus est, idem qui & suprà, sic dicit: Divisiones donationum sunt, idem autem Spiritus: & divisiones operationum sunt, idem verò Deus. Ecce Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus Deus, sed non triplex Deorum numerus in hac Trinitate est credendus. Scriptum est enim: Ego sum Deus, & non est alius Deus præter me. Et illud: Audi Israël, Dominus Deus tuus unus est. Tres ergò Deos credere: profanum est: Trinitatem in personis non distinguere, impium est.

3 Inter Personam Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, ità secernitur: Quòd Pater, nèc factus, nèc natus est.

(1) In Domino filium. *Undè hi occasionem sumpsisse potuerint, indicat August. 2. de Trinit. cap. 10.*

(2) Tria quidèm nomina. *Nihil hic pericli à Sabellio. Jam enim dixerat: in personis esse discretionem, & extrema verba hujus capitis sunt:* Trinitatem in personis non distinguere impium est: *Et capite sequenti cur tam laboraret in discretione Personarum, si cum Sabellio consentiret, nihil fuit. Sed hæc multo plura, quàm opus est in re minimè dubia. Ita tamen Veteres Patres interdùm locutos ostendunt. D. Eucherii verba immeritò ipsi ab hominibus minimè malis adempta. Non enim tollenda, sed explicanda fuerunt, aut ex August. qui serm. 192. ità ait:* Non enim nomina tantummodò, sed nominum etiam proprietates, id est, personas confitemur, *& 11. de Civit. cap. 10.* Nequè verò sola est ista nominis Trinitas, sine subsistentia personarum, sicùt Sabelliani hæretici putaverunt: *Aut etiam ex Gregorio Theologo, qui, ne in id incideret,* non personarum nomina, sed nominum personas verè constare *dixit*: nequè verbum (*inquit*) sine re velut sonum vocis accipimus, sed tria nomina, & tres personas unius essentiæ, unius majestatis, atque potentiæ credimus.

est. Filius natus, non factus: Spiritus Sanctus, nèc factus, nèc natus, sed ex Patre, Filioque procedens est. Proindè Pater æternitatem habet, sine nativitate: Filius nativitatem, cum æternitate: Spiritus verò Sanctus processionem, sine nativitate, cum æternitate. Pater ex nullo exordium ducit: Filius ex Patre originem sumit: Spiritus verè Sanctus, ex Patre, Filioque procedit. Hæc tamen à nobisità dicuntur de Trinitate, ut potest humana natura capere. Nàm quis considerare sufficiat ipsius Trinitatis interna mysteria? Quomodò Pater, Filius, & Spiritus Sanctus tres personæ sunt, una natura? Quomodò Pater ingenitus, Filius genitus, Spiritus Sanctus, nèc ingenitus, nèc genitus? Quomodò Filius de Patre natus est: Spiritus Sanctus de Patre procedit, & Filio? Quomodò Filius nascendo procedit: Spiritus autem Sanctus procedendo non nascitur? Quomodò Pater nunquàm sine Filio, & tamen sine Filio Pater genuit Filium? Quomodò Filius nunquàm sine Spiritu Sancto, & tamen ait: Nisi ego abiero, Paracletus non veniet ad vos? Quomodò Filius non de se, sed de Patre est, nèc tamen ei est posterior de quo est? Quomodò Spiritus Sanctus de Patre procedit, & Filio, nèc tamen ab eis præceditur, à quibus procedit? Quomodò tria unum sunt, & unum tria? Quomodò ad se invicèm relativè tria sunt, & essentialitèr unum sunt? Quis ista consideret? Quis ista comprehendat? Si enim humanæ nativitatis Christi secreta non capimus; divinæ naturæ mysteria, quomodò capiemus?

4 Inter Substantiam, & Essentiam Dei hoc quidam definierunt. Quòd Substantia est hoc, quod non est ab alio, sed sempèr ex sese est, hoc est, propriâ intra se virtute subsistit: Essentia verò in Deo, idcircò est dicta, quia sempèr est, nèc incipiens quandò, nèc desinens est. Sed esse sempèr, proprium ejus est.

5 Inter hoc, quod Filius nùnc æqualis, nùnc minor est Patre, ista est differentia. Primum æternæ substantiæ est: alterum humanæ naturæ. In forma enim servi, quia factus est ex muliere, Pater major illo est: in forma autem Dei, in qua erat antè carnis assumptionem, Patri coæqualis est. Propter illud dictum est, Pater major me est: propter hoc, Ego, & Pater unum sumus. Æqualis ergò Patri in quantum Deus est: subjectus verò in quantum homo est.

6 Quid differt inter id, quod Christus nùnc Unigenitus, nùnc Primogenitus esse prædicatur? Horum primum ad Patrem pertinet: alterum ad nos. Nàm secundum Divinitatis excellentiam Unigenitus est à Patre juxta Evangelium, quod dicit: Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti à Patre, plenum gratiæ, & veritatis. At verò secundum fraternam societatem, Primogenitus universæ creaturæ, juxta id quod Apostolus ait: ut sit ipse Primogenitus in multis Fratribus. Est ergò Unigenitus, in substantia Deitatis: Primogenitus in susceptione humanitatis. Primogenitus in gratia: Unigenitus in natura. Primogenitus juxta Apostolum in multis Fratribus: Unigenitus tantùm ex Deo solus. Indè est, quòd Frater nuncupatur, & Dominus: Frater, quia Primogenitus: Dominus verò, quia Unigenitus.

De variorum nominum distinctione, quæ Filio Dei attribuuntur.

7 JAM[1] verò differentiæ, vel significationes nominum, quæ in Dei Filio distinguuntur plurimæ sunt. Sed ex his quædam sunt naturalia ad Divinatis ejus excellentiam pertinentia: quædam verò accidentia. Naturalia sunt: Deus, Omnipotens, Perfectus, Filius Dei, Verbum, Principium, Virtus, Sapientia, Imago, Splendor, sivè Figura, Brachium. Accidentia sunt ista, Agnus, Sacerdos, Petra, Lapis, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, & his similia. Deus dicitur, quia ex Deo genitus est: Omnipotens ab Omnipotente: Perfectus à Perfecto: Filius Dei est, quia dum hoc ipsum sit, quod Pater, non tamèn ipse est, qui Pater. Verbum est Filius Dei, quia propriè de divino ore processit: vel quia nihil in substantia naturæ suæ visibile, vel corporeum est: vel pro eo, quòd Pater per eum omnia condidit, sivè jussit, vel quia per illum innotuit. Pater principium ex eo, quòd rerum omnium origo, & causa sit. Dextera, propter effectum totius creaturæ, quæ per ipsum formata est. Brachium, quia ab ipso omnia continentur. Virtus pro eo, quòd omnem potestatem Patris in semetipsum habeat, & omnem Cœli, terræque creaturam gubernet, contineat, atque regat. Sapientia est pro eo, quòd ipse revelet omnia mysteria scientiæ, & arcana sapientiæ. Imago est propter similitudinis veritatem. Species enim Patris indifferens est habens in se indiscretam naturam, sivè essentiam. Splendor appellatur, quia dum sit ipse Pater lux: ità Filius ab eo inseparabilitèr, quasi splendor ex luce procedit. Figura est, quia suscipiens formam servi, operum virtutumque similitudine Patris in se imaginem, atque immensam magnitudinem designavit. Mediator est, quia inter hominem, & Deum medius est, habens in se substantiam utriusque naturæ, id est, humanæ humilitatis formam, & divinitatis excellentiam. Porrò, Agnus propter innocentiam, & passionem carnis appellatur. Sacerdos, quia semetipsum Patri hostiam pro nobis obtulit. Petra, quòd firmitas sit credentium, offensio & ruina incredulorum. Lapis angularis, quia Vetus, & Novum Testamentum, veluti duo parietes, ex adverso venientes, tanquam angulus, sibimet copulavit, ac fidei unitate conjunxit. Homo, quia secundum carnem ex Virgine natus est passibilis, atque mortalis. Leo, propter Regnum, & potentiam, per quam in morte Zabulum vicit. Vitulus, quia propter salutem gentium immolatus est. Aquila pro eo, quòd resurgens ad astra Cœli remeavit, & ad sedem paternam, undè venerat, iterùm rediit.

8 Inter Nativitatem Christi, & nostram hoc interest. Quòd omnis homo ex delicti lege invenitur esse conceptus: ille autem non ex concupiscentia carnis, vel ex virili coitu, sed de Spiritu Sancto natus est. Naturam quippè traxit originis, non culpam prævaricationis. Corpus ex Virgine sumpsit: virginitatem maternæ carnis non abstulit. Itèm, nos ex una generatione subsistimus: ille autem ex duabus: divinitatis, & humanitatis. Ex prima nativitatem sumpsit, ex altera creationem. Natus enim divinâ generatione, factus humanâ. Primum fuit si-

(1) Jam verò. *Pleraque ex Aug. serm. 2. de Trinit.*

sine tempore: secundum in plenitudine temporis. Nos ex duabus subsistimus substantiis: corporis videlicet, atque animæ: ille verò ex tribus: verbi, corporis, & animæ. Indè est, quod perfectus prædicatur Deus, & homo, habens in se geminam substantiam, & divinitatis suæ, & humanitatis nostræ.

9 Itèm hoc distat inter mortem Christi, & nostram. Nos enim in mortem pro merito prævaricationis incurrimus: ille autem spontè mortem pro nostra salute suscepit secundum quod ipse testatur dicens: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego pono eam.

10 Inter Resurrectionem Christi, & nostram sic discrepat. Quod nobis resurrectionis tempus, usque in finem seculi differtur: illius verò die tertio celebratur: ille nullius egùit, ut resurgeret: nos illo miserante resurgimus.

11 Inter Creationem Mundi, & Formationem ejus hæc est differentia. (1) Quòd originalitèr secundum materiæ sùbtantiam simùl cuncta creata sunt, juxta illud quod dicitur: qui vivit in æternum, creavit omnia simùl. At verò secundum distinctionem specierum per sex dierum alternationem formata sunt. Totius enim creaturæ origo simùl extitit: species tamen, & forma per temporum incrementa processerunt. Nàm primùm materia facta Cœli, & Terræ confusa atque informis, quam Græci Chaos appellant. De qua postmodùm singillatìm per species varias, formasque proprias prodierunt. De qua materia Scriptura loquitur: qui fecisti mundum de materia informi. Quæ ob hoc informis, quia adhùc confusa erat, atque obscura, & necdum per visibiles species, variasque formas discreta. Sed materia facta est de nihilo. Mundi autem species de informi materia. Proindè duas res ante omnem diem, & tempus condidit Deus Omnipotens: Angelicam, videlicèt, creaturam, & informem materiam: quæ quidèm dùm sit ex nihilo facta, præcessit tamen res ex se factas non æternitate, sed solâ origine, sicùt sonus cantum. Nàm qui vivit in æternum, creavit omnia simùl. Itaque non omnia ex nihilo condidit Deus, sed quædam ex aliquo, quædam autem ex nihilo. De nihilo Mundum, Angelum, & Animas: ex aliquo hominem, & cæteras mundi creaturas.

De Duplici Paradiso.

12 UNus est terrenus, ubi primorum hominum corporalitèr vita extitit, alter Cœlestis, ubi animæ Beatorum, statìm ut à corpore exeunt, transferuntur, atque dignâ felicitate lætantes, expectant receptionem corporum suorum. De hoc Paradiso Dominus ad latronem dixit: Hodiè mecum eris in Paradiso. Originalitèr autem primi hominis culpa nos de Paradiso expulit, & in hanc exilii peregrinationem dejecit. Indè est, quod prævaricationis suæ reatu astringimur. Undè & meritò sententiæ debito pœnam paternæ prævaricationis exolvimus. Nàm ità primus homo est conditus, ut per augmentum ætatum sine media morte de vita corporalis Paradisi commutaretur ad vitam Paradisi Cœlestis. Sed quia hoc bono contentus esse noluit, protinùs suæ conditionis merito caruit, mortemque ge-

(1) *Quod originalitèr secundum materiæ substantiam-processerunt, ex Gregor. 32. Moral. cap. 9.*

geminam animæ, & corporis invenit. Ignorantiam veri, & vetustatem obtinuit, atque in omnem progeniem peccati sui prævaricationem transmisit: non tantùm in hos, qui proprio delinquunt arbitrio; sed etiam in illos, qui nondùm implicari valent actuali peccato. Indè est, quòd parvulis lavacri gratia conceditur. Quia etsi non est illis peccatum proprii operis; inest tamen originalitèr noxa paternæ prævaricationis. Undè & Propheta David ex semetipso humanum genus deplorans conqueritur dicens: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis[1] peperit me mater mea.

De Rerum Gradibus.

13 Gradus, vel differentiæ rerum sex sunt. Id est, non Viventia, Viventia, Irrationabilia, Rationabilia mortalia, Immortalia; novissimus Deus, qui est super omnia benedictus in secula. Primus gradus est eorum, quæ non crescunt, vitâ motuque carent: qualis est in lapidibus. Secundus gradus in iis, quæ crescunt, vitam motumque sine sensu habent: qualis est in herbis, vel in arboribus: quibus si minimè vita insensibilis, motusque inesset, nec germinare utiquè, neque crescere possent: atque ista, quæ vitam sine sensu habent, lapidibus præponuntur, & terræ. Tertius gradus est in iis, quæ non solùm crescunt, & vivunt; sed etiam sentiunt, at non intelligunt: qualis est in pecoribus. Quartus gradus est in iis, quæ crescunt, vivunt, sentiunt, & intelligunt: sed tamen mortalia, ut animalia sunt, qualis est in hominibus. Quintus est in iis, [2] quæ sentiunt, & intelligunt, & immortalia sunt, qualis est in Angelis. Sextus, id quod immutabile, & infinitum, & simplex est, à quo omnis hæc natura inspiratur, movetur, gubernatur, & regitur: quod est Deus. Sed hæc quidèm omnia, sicùt gradibus crescunt, ità sibi qualitate naturæ præcellunt. Nàm arbor præfertur lapidi, & pecus arbori, & homo pecori, Angelus homini, & Deus præponitur Angelis.

14 Inter Angelos, Dæmones, & Homines hanc differentiam Veteres scripserunt: quòd Angeli sint spiritualis substantia, ante omnem creaturam creati, naturâ mutabiles conditi, sed contemplatione Dei immutabiles facti, animo impassibiles, mente rationales, tempore æterni, beatitudine perpetui, felicitate securi, futuri præscii, jussi mundum regunt, missi corpora ex excellenti aëre sumunt, in cœlestibus commorantur. Dæmones sunt impuri spiritus, subtiles, & vagi, animo passibiles, mente rationabiles, [3] corpore aërei, tempore æterni, humanitatis inimici, nocendi cupidi, superbiâ tumidi, fallaciâ callidi, sempèr in fraude novi. Commovent sensus, fingunt affectus, vitam turbant, somnos inquietant, morbos inferunt, mentes terrent, membra distorquent, sortes regunt, præstigiis oracula fingunt, cupidinem amoris illiciunt, ardorem cupiditatis infundunt, in consecratis imaginibus delitescunt: invocati adsunt, veris similia metiuntur, mutantur in diversis figuris, inter-

(1) *Peperit me mater mea, ità apud Greg. lib. 7. Reg. cap. 53. & lib. 12. cap. 10.*

(2) *Quæ sentiunt & intelligunt, & immortalia sunt. Eodem modo Augustinus 8. de Civit. cap. 6.* Vel vitam, quæ nutritorio subsidio non indiget, sed tantum continet, sentit, intelligitque qualis est in Angelis.

(3) *Corpore aërei. Aug. de Divinat. Dæmon. cap. 3.* Dæmonum ea est natura, ut aërei corporis sensu terrenum corporis sensum facilè præcedant.

terdùm in Angelorum imaginibus transformantur. Hi quondàm à sede cœlesti ob superbiam lapsi, nunc in aëre commorantur. Homines sunt ratione capaces, intellectu sapientes, ore loquaces, naturâ magis quàm doctrinâ valentes, statu rigidi, vultu erecti, figurâ universi similes, & inter se dissimiles singuli, animo immortales, sensu imbecilli, corpore fragiles, mente leves, diversi moribus, impares erroribus, ad studia inertes, proni ad voluptates, cassi labore, divitiis caduci, sollicitudine anxii, singillatìm mortales, prole mutabiles, vitâ queruli, tempore celeres, tardi ad sapientiam, veloces ad mortem, de præteritis nudi, de præsentibus exigui, de futuris incerti; concipiuntur in iniquitate, in peccato nascuntur, in labore vivunt, in dolore moriuntur: [1] denuò alii ad gloriam, alii ad pœnam de favilla surgentes debitum solvunt.

Inter prævaricationem Angelicam, & Humanam.

15 QUÆ sit discretio prævaricationis Angelicæ, & Humanæ naturæ: cur ista redimitur, illa sine fine damnatur? Prævaricatores quippè Angeli, ideò veniam non habent, eo quòd fragilitatis carnalis nullà graventur infirmitate. Homines autem post peccatum idcircò ad veniam reverti possunt, propereà quòd pondus infirmitatis ex lutea traxerunt materia. Probat Psalmista, quòd propter carnis conditionem reditus eis pateat ad salutem: sic enim dicit, ipse scit figmentum nostrum. Memento Domine, quòd terra sumus. Et iterùm, Memorare, quæ mea substantia: At verò Diabolus, vel maligni spiritus, nèc possunt habere veniam, nec merentur, sicùt scriptum est de eodem Apostata, [2] cujus cor, quasi lapis indurabitur, scilicèt, ut pœnitentiæ compunctione non emolliatur.

16 Inter Hominem, & Pecus ista est discretio. Homo est animal ex corpore, animâque vivente compositum, atque spirituali compactione formatum, subsistens ratione, liberique arbitrii voluntate, vitiorum capax, atque virtutum: at contrà Pecus est animal irrationale mortale, motu carnis,& sanguinis animatum: undè & anima eorum post mortem simùl cum carne dissolvitur. (Adde [3] & aliud, per quod ab eis distinguitur. Illa prona sunt, & ad terram vergentia: nobis naturalitèr vultus in Cœlum erectus est: illis otium, & opulentia: nobis ratio, & sermo concessus est, per quæ intelligere, & Deum confiteri possimus.)

Inter humani corporis membra.

17 RAtionem autem humani corporis, singulorumque membrorum differentiam Lactantius, sivè plerique Auctorum, ità definierunt, dicentes: Homo dictus est ab humo. Hic ex diversis subsistit substantiis: ex mortali, & immortali. Corpus autem ejus ex ossibus, & carnibus constat, dividiturque in quatuor elementa. Habet enim in se aliquid ignis, aëris, aquæ, & terræ. Ratio autem terræ in carne est: humoris in sanguine: aëris in spiritu: ignis in calore vitali. Siquidèm quadripartitâ humani corporis ratio quatuor elementorum designat speciem. Caput namque ad Cœlum refertur, in quo sunt

(1) *Denuò alii ad gloriam, & cap. Hæc non sunt in manuscriptis libris.*
(2) *Eadem Sententia apud Greg. 4. Moral. cap. 9. & 10.*
(3) *Adde & aliud—confiteri possumus. Hæc in uno tantùm libro leguntur.*

sunt duo oculi, quasi duo luminaria Solis, & Lunæ. Pectus aëri conjungitur: quia sic indè emittitur spiraminis flatus, sicùt ex aëre ventorum spiritus. Venter autem mari assimilatur, propter collectionem omnium humorum, quasi congregationem aquarum. Vestigia postremò terræ comparantur, eò quòd sunt ultima membrorum arida, sivè sicca, sicut & terra. Jam verò in capitis arce Mens collocata est, tanquàm in Cœlo Deus, ut ab alto speculetur omnia, atque regat. Factus est autem homo ad contemplationem Cœli rigidus, & erectus, non sicùt pecora in humum prona, atque vergentia: in cujus summitate caput est collocatum, datumque illi hoc nomen, quòd hinc capiant initium sensus, & nervi. Capilli autem capitis, vel ad speciem sunt decoris, vel ad arcendam frigoris injuriam, sivè caloris. In capite autem, ut ait S. Aug. (1) Tres tanquàm ventriculi cerebri constituti sunt: Unus anterior ad faciem, à quo sensus omnis: Alter posterior ad cervicem, à quo motus omnis: Tertius inter utrumque, in quo Memoria vigere demonstratur: ne cùm sensum sequitur motus, non connectat homo, quod faciendum est, si fuerit oblitus, quod fecit. Facies dicta est, eo quòd notitiam faciat hominis. Inter Faciem autem, & Vultum hæc est differentia, quòd Facies naturalis, & certus oris habitus est: Vultus verò varius, & secundum affectionem animi modò lætus, modò tristis. Undè, & vultuosi dicuntur, qui vultum sæpè commutant. Jàm verò barbæ ratio quantam vultus confert decentiam. Barba est decoris signum, virilitatis indicium, quæ & juventutem significat, & sexus naturam distinguit. Oculi autem in facie concavis foraminibus inclusi sunt, à quo foratu frons nominata est. Iidem quoquè oculi gemmarum habentes similitudinem membranis perlucentibus conteguntur. Per quas membranas, quasi per vitrum, vel speculum refulgentes, mens ea, quæ foris sunt, transpicit. In medio autem horum orbium scintillæ luminum conclusæ tenuntur, quas Pupillas vocamus, quibus cernendi gratiâ continentur: & ut oculi munitiores essent ab injuria, eos Opifex Summus tegminibus oculuit. Undè & oculos esse dictos, quasi occultatos, (id est, undiquè munitos) quibus adhibitæ sunt Palpebræ, à palpitando dictæ. Quia concurrentes invicèm oculorum obtutum reficiunt, pilis in ordine adstantibus ad munitionem eorum. Supercilia quoquè pilis brevibus adornata sunt, quasi quibusdam aggeribus oculis præbentes custodiam, ne quid supernè incidat. Aurium indè dictum nomen est, à vocibus hauriendis. Per immutationem enim litteræ Aures, veluti Audes sunt nominatæ. Per has enim sonum, vocemque, quasi per cochleam descendere. Quod aër ictus in circulum, orbemque moveatur. Genæ, à genibus dictæ. Quia complicatum in utero gigni, formarique hominem ajunt, ita ut genua sursùm sint, quibus oculi formentur, ut cavi, ac reconditi fiant. Ideòque & qui alicujus lacrymas elicere cupiunt, genua tangunt, ac per ea deprecantur: quòd in utero formaverint oculos, atque enutrierint. Ipse genarum tumor instar collium lenitèr exurgens ab omni parte contra imminentes ictus, oculos efficit tutos. Nares dictæ, quòd per

(1) *Hac eadem pleniora Etymolog. lib. 11. cap. 1. Ubi indicati loci, è quibus sumpta sunt, locus Augustini de Cerebri ventriculis lib. 7. de Genes. ad litter. cap. 18.*

per eas aër, vel spiritus nare non desinit. In his enim tria sunt officia: unum ducendi spiritus: alterum capiendi odoris: tertium purgamenta cerebri defluendi. Os dictum est, quasi corporis ostium. Cujus species in duobus constat officiis: sumendi victum, & loquendi linguâ. Labia à lambendo nominata. Quod autem superius est, labium dicimus: quod inferius, labrum. Linguæ nomen à ligando cibo impositum. Hæc interpres animæ vocem motibus suis in verba distinguit, vel illisione palati, ac dentium, vel compressione labiorum. Dentes dicti, quasi cibos dividentes. Siquidèm escam incidunt, & comminuunt, atque opportuniùs gutturi, & stomacho tradunt. Horum priores, qui cibum præcidunt, adversi dentes dicuntur: Molares intimi, qui cibos subigunt: Canini, qui vigesimo ætatis anno existunt. Gingivæ, à gignendis dentibus nominatæ, quæ magnam pulchritudinem ori conferunt, dùm nuditatem dentium tegunt. Fauces sunt, angustæ fistulæ, quasi foces, per quas vocalis spiritus ab intimo pectore exiliens sonum vocis emittit. Mandibulæ maxillarum partes sunt, quibus mandimus. Dicta autem Maxilla per diminutionem, sicùt paxillus à palo. Collum, ad instar columnæ vocatum. Est enim rigidum, & rotundum. Duæ sunt in eo fistulæ: una ciborum, altera aëris. Harum superior Rumen vocatur, qua cibus, & potio devoratur. Undè bestiæ, quæ cibum revocant, ac remandunt, ruminare dicuntur: altera inferior vocatur Gurgulio ex ossibus compacta, & cohærentibus, & flexuosis: hæc à naribus ad pulmonem patens ob transmeantem spiritum. Cujus operculum Sublinguium dicitur, quasi parva lingua, quæ foramen ejus recludit, & aperit: ne per partes juncta fistula impetuveniens, violentèr aër interna corrumpat. Manus dictæ, eo quòd munus sint omni corpori, & quòd ab ipsis mandimus. Palma, manus est dispansis digitis, sicùt & arbor dispansis ramis. Itèm, sicùt contractis digitis, Pugnus. Digitorum quoquè numerus perfectus est, & ordo decentissimus. Ex his primus rector omnium, & moderator Pollex vocatur, eò quòd plurimùm intèr cæteros polleat, id est, prævaleat. Secundus Index, & Salutaris vocatur, quia eô ferè ostendimus, & salutamus. Tertius Medius, vel Impudicus: quartus Medicus, quod eô tritum colyrium à Medicis colligitur. Quintus Auricularis, quod eô aurem scalpimus. Porrò Pectus hominis ab aspectu vocatum. In mutis enim animantibus ad terram oppressum est, atque ab aspectu remotum: hominis autem aspectui patens & erectum. Plenum enim ratione non decebat esse latens, & humile. Papillæ sunt mammarum capitula. Mammæ autem, tumores pectoris levitèr exurgentes: hæc sunt fœminis ad alendum fœtum datæ: maribus ad solum decus: nè informe pectus esse videretur. Neque enim decebat in fœminis alibi esse, quàm ut animal intelligens ex corde alimoniam sumeret. Porrò Umbilicus est nota impressa, quæ medium ventrem designat. Ad hoc factus, ut per eum fœtus dùm est in utero nutriatur. Splenis autem, & Jecoris viscera, quasi ex conturbato sanguine videntur esse concreta. Juxta eos autem, qui de Physicis disputant, voluptatem Venereæ concupiscentiæ consistere dicunt in jecore: Affectum autem iracundiæ in felle: pavoris in corde: in splene, lætitiæ. In pulmonibus verò aërem contineri, qui à corde per venas, quas Arterias vo-

vocant, diffunditur, ut paullatìm inspirandi, & respirandi tractu totum animet corpus. In Jecore ignis habet sedem, qui velut subvolare ostenditur in excelsum cerebri locum, tanquàm in cœlum corporis nostri. Undè & radii emicant oculorum, & de cujus medio, velut centro quodam, quædam non solùm ad oculos, sed cæteros sensus tenues fistulæ deducuntur. Siquidèm in eo volunt esse officium voluptatis, & decoctionis ciborum complexu, & calefactu suo in sanguinem mutandorum. Intestinorum autem ratio, idcircò longis anfractibus in circulorum ordinata sunt modum, ut susceptos cibos paullatìm egerant, & ex ipsis, ea, quæ intrinsecùs sunt, humorem sensim suscipiant. Alvus dictus, eò quòd in eum, quasi in alveum, omnis humor cibo permistus defluat, ac recurrat, & inenarrabili modo ciborum succo universum corpus, quasi è latere valles vicinas irrigando adimpleat. Porrò Alvus, Venter, & Uterus differunt. Venter enim est, qui apparet extrinsecùs, pertinetque à pectore ad Inguen. Alvus est interior pars, qua cibus recipi, & purgari solet. Uterum solæ mulieres habent, in quo concipiunt. Confundunt tamen hæc Auctores, & uterum pro utriusque sexus ventre ponunt. Genitalia autem, sicùt ipsum nomen docet, à gignendo dicta. Natium caro conglobata sedendi officio facta est, ne, premente corporis mole, ossibus cederet. Femina sunt femorum partes, quibus in equitando tergis equorum adhæremus. Undè & prœliatores feminibus equos admisisse dicuntur. Genua à genis dicta, eò quòd in utero cohæreant, & cognata sint oculis. Undè Ennius, genua comprimit arta gena. Tibiæ dictæ sunt, quasi tubæ. Plantæ verò à planitie nuncupatæ: quia non rotundæ, ut in quadrupedibus, nè stare non possit homo, sed planæ, & longiores formatæ sunt, ut stabile corpus efficerent. Calces autem, à callo pedum sic nominatæ sunt. Pedum digiti & decorem, & usum ferunt. Nàm currere non possemus, nisi digitis in humum pressis, soloque nitentibus impetum, saltumque capiamus. Reliqua ossa corporis, velut columnæ quædam, quibus caro sustentatur, inserta sunt, & nervorum vinculis colligata, ut aptissimo motu flectantur. Hæc Lactantius, cæterique de ratione corporis scripserunt.

18 Inter Virum, & Hominem quidam distinxerunt hoc interesse: Quòd vir utraque scientiâ præditus eloquentiam cum sapientia retinet: Homo loquacitate tantùm naturæ bestiis præpollet. (1) Virum autem dixerunt ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est, à virtute. Virtus autem apud Veteres scientia rerum omnium nuncupatur. Nos autem unum eumdemque & virum, & hominem nuncupamus. Juxta quod & de Christo legitur, qui tàm Vir in Sanctis Scripturis, quàm & etiam Homo vocatur.

19 Inter Infantiam, & Pueritiam, & reliquas ætates Sapientes ità definierunt. Prima hominis ætas Infantia: secunda Pueritia: tertia Adolescentia: quarta Juventus: quinta Senectus: sexta Senium. Duæ primæ ætates singulis annorum terminantur hebdomadibus, propter simplicem vitam. Nàm Infantia septimo anno finitur: quartodecimo Pueritia: dehìnc sequens Adolescentia, duabus constat hebdomadibus propter intelle-

(1) *Hæc differentia in uno tantum m. s. legitur.*

lectum, & actionem. Quæ duæ nondùm erant in pueris, & porrigitur hæc ætas à quintodecimo anno usque ad xxviii. Post hæc succedens Juventus tribus hebdomadibus permanet, propter tria illa intellectum, & actionem, corporisque virtutem. Ista ætas à xxviii. anno exoritur, & quagragesimo nono consummatur, quando & in fœminis partus deficit. Porrò Senectus quatuor hebdomadibus completur propter accedentem illis tribus animi, & corporis gravitatem. Incipit enim hæc ætas à quinquagesimo anno, & septuagesimoseptimo terminatur. Ultima verò Senium nullo certo annorum tempore definitur, sed solo naturæ fine concluditur.

20 Inter Senectutem, & Senium hoc differt: Quòd Senectus vergens ætas à juventute in Senium, nondùm tamen decrepita: Senium verò est fessa, atque extrema ætas, & vitam ultimam anhelans.

21 Inter Infantem, & Puerum quidam ex Sapientibus distinxerunt. Infans, inquiunt, dicitur, qui nondùm fari potest. Puer autem (1) à puritate vocatus quasi purus, (2) sivè quia nondùm lanuginem, floremque genarum inducunt. Puella autem à parvitate vocata, (3) quasi pulla. Undè pupillos, & pupillas non pro conditione, sed pro ætate puerili vocamus. (4) Puer olìm & masculus, & fœmina appellabatur, sicùt Infans. Hìnc consuetudo communis Puerperam vocat. Propriè autem Puerperas dici, quæ primùm enixæ sunt pueros, eò quòd puellæ admodùm pariant: Egressi pueritiam masculi, Puberes appellantur, quia jam gignendi potestatem sumunt: Fœminæ verò Virgines, vel Viragines dicuntur. Dicta autem Virago, vel quòd à viro sumpta sit, vel quod sit masculini vigoris. Simùl pubertatem egressi, Adolescentes appellantur. Adolescentes autem dicti ab adolescendo, atque crescendo. Undè, & quidam de agricultura loquens, maturescentem fructum, adolescentem vocavit. Post adolescentiam quoquè juvenes fiunt. Juvenes autem dicti, quòd juvare posse incipiunt, ut in bobus juventus dicitur, cùm à vitulo discedit. Jam verò mediæ ætatis propriè dicuntur Vir, & Mulier. Vir itaque nuncupatus, ut ait Lactantius, quia major in eo vis sit, quàm in fœminis, & hìnc virtus nomen accipit. Item Mulier à mollitie dicta immutata, & detracta littera, quasi mollier. Sed ideò viris plùs roboris datum est, ut faciliùs ad patientiam conjugalem fœminæ cogerentur. Mulier autem non pro corruptela integritatis, sed pro sola maturitate ætatis mulier nominatur: sicùt & vir pro sola virilitate, etiamsi ab opere fœmineæ admixtionis habeatur immunis. Extremæ jam ætatis, Senes, & Anus vocantur. Senes autem quidam dictos putant, eò quòd se nesciunt, & per nimiam ætatem delirent, atque desipiant. Undè & Plato ait: In pueris crescit sensus, in juvenibus viget, in senibus minuitur. Anus autem ex multis annis dicta est, quasi annosa.

22 Inter Rationabile, & Rationale hoc interesse, sapiens quidam dixit: (5) Rationale est, quod rationis utitur intellectu, ut homo: Rationabile ve-

G

(1) *A puritate Non.* Pueritia, id est, puritas. Varro rerum divinar. lib. 1. Quæ pueritia est infrequens polluta.
(2) *Quia nondùm lanug. Fest.* Puer, impubes tantùm dicitur.
(3) *Quasi pulla.* Pullum est ætatis novellæ, *ait Non.*
(4) *Puerilitate, ità Codex Hisp. Varro de Liber. Educand.* Velim, me Hercules, ipse usu magno puerilitatis formulam audire. *al. puerili ætate.*
(5) *Rationale est. Verba sunt August. 2. de Ordin. cap.* 11.

verò, quod ratione dictum, vel factum est.

23 Inter Mentem, & Rationem hoc differt. Mens est pars animæ præstantior, à qua procedit intelligentia. Ratio verò est motus quidam animi visum mentis acuens, veraque à falsis distinguens.

24 Inter Memoriam, Mentem, & Cogitationem talis distinctio est: Quòd memoria præterita retinet: Mens futura prævidet: Cogitatio præsentia complectitur.

25 Inter Sensum, & Memoriam hoc interest. Sensus, rei cujusque adinventio: Memoria, rei inventæ recordatio: ille excogitat, & reperit, hæc reperta custodit.

26 Inter Intelligibilia, (1) & Sensibilia talitèr Veteres discreverunt: Intelligibilia esse, quæ mente, animoque percipiuntur: Sensibilia autem, quæ visu, tactuque corporeo sentiuntur. Sunt autem sensus corporei quinque: Visus, Auditus, Odoratus, Gustus, Tactus. Visui subjacet habitus, & color, seu magnitudo mensuræ. Auditui voces, & sonus: Odoratui odorum fragrantia, vel quæ alitèr se habent: Gustui sapor amarus, seu dulcis. Tactui calida, vel frigida, aspera, vel mollia, seu lenia. Hi autem quinque sensus ex partibus elementorum sunt, sed non ex omnibus elementis quatuor; sed ex aëre, terrâque gignuntur. Ex aëre quidem Visus, Odoratus, Auditus; ex terra Tactus, Saporque nascitur.

27 Inter Animam, & Corpus, ità secernitur: Anima est substantia incorporea, intellectualis, rationalis, invisibilis, atque mobilis, & immortalis, habens ignotam originem, nihil tamen in natura sua mixtum concretum, vel terrenum, nihil humidum, nihil flabile, vel igneum: at contrà corpus est substantia visibilis, atque mobilis, mortalis, habens semen ex vitio, & ex terrena fæce materiam. Sed anima, quia spiritualis creatura est, initium novit, finem habere non novit. Sicùt enim Angeli, ità & animæ sunt. Habent enim initium, finem nullum. Corpus autem, quia ex quatuor elementis constat: ignis, aëris, aquæ, & terræ, dùm fuerit excedente animâ resolutum, redit rursùs, undè fuerat ortum. Indè & partìm mortales, partìm immortales sumus. Animæ enim naturam communem habemus cum Angelis, carnem verò cum pecoribus.

28 Inter Carnem, & Corpus quidam sapiens distinxit dicens: Caro est, quæ propriè sanguine, nervis, ossibusque distinguitur: Corpus verò quanquàm & caro dicatur, interdùm tamen, & aëreum nominatur, quod tactui, visuique non subjaceat, & plerumque est, visibile, atque tangibile. Paries corpus est, sed non caro: lapis corpus est, sed non caro. Sic & Apostolus corpora cœlestia appellat, & corpora terrestria. Cœleste corpus Solis, Lunæ, & Stellarum: Terrestre ignis, aëris, aquæ, terræ, & reliquorum, quæ absque anima iis censentur elementis.

29 Inter Animum, & Animam Lactantius distinguere Philosophos quosdam ità existimat: quidam, inquit, ajunt aliud esse animam, qua vivimus; aliud animum, quo sentimus & sapimus, quia, valente in corpore animâ, nonnunquàm animus perit, sicùt accidere dementibus solet. Addunt

(1) *Intelligibile esse—sentiuntur, verba August. 8. de Civit. cap. 6.*

dunt quoquè animam morte sopiri, animum somno. Ob hoc indè putant esse divisum, eò quòd actionis officio separentur. Qui verò utrumque indifferentèr accipiunt, veratius argumentantur. Quod nèc vivere sine sensu possumus, nèc sentire sine vita. Idcircò nequaquàm posse esse divisum, quod à se minimè separatur. Sed idem unum, & vivendi habere vigorem, & sentiendi perfrui ratione: & dum sunt utraque unum, varia sumpsere vocabula, pro diversitate effectionum. Sicùt enim spiritus pars animæ est, per quam imagines rerum corporalium imprimuntur: sic animus pars ejusdem animæ est, quo sentitur, & sapitur: sicùt & mens ejusdem portio est, per quam omnis ratio, intelligentiaque percipitur. Sicùt voluntas, qua intellecta consentiuntur: Sicùt memoria, qua meditata rememorantur. Et hæc quidem dum multiplici constant appellatione, non tamen ità dividuntur in substantia, sicùt in nomine; quia eadem una est anima. Quæ dum contemplatur, spiritus est: dum sentit, sensus est: dum sapit, animus est: dum intelligit, mens est: dum discernit, ratio est: dum consentit, voluntas est: dum recordatur, memoria est: & dum membra vegetat, anima est & modò sapit, modò desipit, modò remotis: paulispèr curis, corporis sopore delinita quiescit, rursùsque commota ad contemplandas rerum imagines protinùs excitata recurrit.

30 Inter Animam, & Spiritum hoc differre Doctores dixerunt: Quòd anima ipsa vita est hominis, præstans sensum, motumque corporis: Spiritus autem ipsius animæ est quædam vis, & potentia rationalis, per quam lege naturæ præstare videtur cæteris pecoribus. Proindè anima flatus vitæ est, animalem hominem faciens: Spiritus autem, vis, quæ carnales concupiscentias calcat, atque mortalem ad immutabilitatem vitæ hominem provocat. Certissimè autem, Spiritum Animam esse, Evangelista testatur. Quia animam, quam Christus in carne suscepit, spiritum nominavit. Nàm cùm dixisset Dominus, potestatem habeo ponendi animam meam: hanc sine dubio, tunc posuit, quando in cruce inclinato capite, Spiritum tradidit. Omnis autem Anima Spiritus esse potest, non tamen omnis Spiritus, Anima. Nàm ipse Deus Spiritus est, & tamen Anima non est: Angeli quoquè, & venti Spiritus sunt, & tamen Animæ non sunt. Ipsa autem Anima, quid sit, qualis sit, ubi sit, quam formam habeat, vel quam vim nullo modo certissimè Sapientes hujus mundi definierunt. Alii namque ignem animam, alii sanguinem esse dixerunt, alii incorpoream, neque habere ullam figuram. Nonnulli quoquè eamdem divinæ naturæ esse partem impiâ temeritate crediderunt. Nos autem eamdem non ignem, vel sanguinem, sed incorpoream dicimus, passibilem, atque mutabilem carentem pondere, figurâ, sivè colore. Nèc dicimus Animam partem, sed creaturam esse Dei; nèc de substantia Dei, vel de qualibet subjacenti elementorum materia, sed ex nihilo fuisse creatam. Nàm, ut ait quidam, si eam Deus ex semetipso fecisset, nequaquàm vitiosa, vel mutabilis, vel misera esset. Item, si ex elementis esset visibilibus facta, haberet utiquè, vel ex terra soliditatem, aut ex aqua humorum, aut flatum ex aëre, aut calorem ex igne: sed quia his omnibus caret, apparet eam indè non esse. Quia cum illis nihil probatur habere commune. Undè & pravè à quibusdam creditur esse corporea, quæ propter id, ad imaginem Dei facta est, ut si

G 2 non

non immutabilis, ut Deus esset: tamen incorporea, ut Deus existeret. Si enim corpoream credimus animam, ergò & Deum credimus habere corporis formam: quia eamdem ad suam condidit imaginem. Hujus autem animæ partes nonnulli Veteres tres esse dixerunt: Rationale, Irascibile, & Concupiscibile: Rationale, per quod invisibilia conspicit. Irascibile, per quod impetus iræ suæ emendat, & corrigit. Concupiscibile, per quod concupiscentiam carnis spirituali virtute compescit. Cujus domicilium, quidam in pectore esse voluerunt: quidam verò, in capitis arce eam habitare dixerunt, tamquàm in Cœlo rectorem, ut à summo omnia contempletur. Alii nullum ei certum locum definierunt, sed eam per omnes artus infusam discurrere dicunt. De origine ejus variæ habentur opiniones: verumtamen, sine affirmandi præsumptione, quid inde Patrum disputatio senserit, referamus. Inter quos Sanctissimus Fulgentius, incertam de hac quæstione sic profert sententiam, cujus breviter verba ponenda sunt. Utrùm, inquit, sicùt caro nascentium, sic omnes animæ ex Adam venire credantur, an novæ fiant, & ex parentibus minimè propagentur. Quæ quæstio in definiendo difficilis est, quia contrariis objectionibus destruitur. Nàm illi, qui novas animas contendunt singulis corporibus dari: cùm illis opponi cœperit, cur anima parvuli, quæ non propagatur, ut caro cum carne originalis peccati teneatur consortio? Nunquìd injustus est Deus, ut cum carne mittat animam in ignem æternum, quæ cum carne non habet commune peccatum.? Hoc cùm illis opponitur, omninò deficiunt. At contrà illi, qui asserunt animas cum ipsis corporibus propagari, possunt quidèm in parvulis justum Dei judicium firmare, ut commune habeant peccatum originale, sicùt communem vindicant utriusque esse propagationem. Sed in consideratione seminum, quæ non concepta pereunt, & ipsi penitùs obmutescunt. Animam quippè humanam certum est, in ipso conditionis suæ munere percepisse. Quæ necesse est, ut corpus in quo hìc quantulumcumque tempus vixerit, in resurrectione recipiat. Quis ergo dicat animata semina profluxisse, sivè illa, quæ non concipiuntur, sivè illa, quæ nocturnâ illusione funduntur. Quod omnis sapiens videt, quàm sit absurdum, & à ratione omnibus modis alienum. His ergo propositionibus de origine animæ, partes se invicèm vincunt. Quia unaquæque earum alteram propositionem destruit, & ipsa non valet adstruere, quod proponit. Ob hoc de hac quæstione cautius quærendum est: maximè quod à sanctis viris nihil certius definitum est, nèc sanctarum scripturarum auctoritate, quidquam manifestius pronuntiatur. Illud tamen tenendum est, parvulorum animas nexu peccati originalis esse adstrictas, quæ nisi percipiant Baptismatis Sacramentum, Regni cœlestis participes esse non possunt: sed cum carne commune habebunt peccatum, & pari judicio damnabuntur in ignem æternum.

31 [1] Inter Concupiscentiam carnis, & spiritus hoc interest: Concupiscentia carnis, est motus animæ turpis in effectum sordidæ delectationis: Concupiscentia verò spiritus, ardens intentio mentis in desideria sanctæ virtutis. Ista sibi consentientes mittit ad

(1) *Vid. Cassian. lib. de Concupisc. Carn. & Spirit. cap.* 11. *& seq.*

ad regnum: Illa ad supplicium sempiternum. Illa lex peccati est, de primi hominis damnatione descendens: ista lex mentis est de munere redemptoris nostri procedens. Hæ autem sibi invicèm pro affectu virtutum, ac vitiorum, quotidianâ colluctatione lethalitèr adversantur. Concupiscentia namque carnis primùm illecebras vitiorum in cogitationibus gignit: Concupiscentia verò spiritus, ê contrario cogitationes sanctas indesinentèr opponit. Illa fabulis vanis oblectatur, & verbis; ista scripturarum meditationibus, atque præceptis: illa gaudet spectaculis rerum terrestrium: ista contemplatione cœlestium gaudiorum. Illa terrena gaudia quærit, ista gemitus, & suspiria trahit: Illa torpore somni, atque pigritiâ corpus relaxat: ista vigiliis, & competentibus orationibus elaborat. Illa per ingluviem illecebris ventris, & desideriis gutturis æstuat: ista semetipsam jejuniis, & abstinentiæ cruciatibus macerat. Illa luxuriæ subdita turpium perpetrationum affectus, quos intentione cogitationis agit, perfectione voluptatis explere contendit: ista castitatis, & pudicitiæ pulcritudinem diligit. Illa avaritiæ flammâ succensâ appetit lucrum, & fugit damna temporalium rerum: ista contemnens mundum, solùm sibi vendicat Christum. Illa invidiâ nullum sibi superiorem, vel æqualem esse permittit, sed interno livore vulneris decunctorum profectu tabescit: ista de cunctorum virtutibus gaudet, & minores sibi per charitatem præponit. Illa irâ exæstuans, nihil æquanimitèr portat, sed perturbatam mentem usque ad vocis tumultum exaltat: ista nullâ exasperatione movetur, sed per tranquillitatem, & mansuetudinem, patientèr omnia sustinet. Illa tristitiâ inficitur, dum quælibet adversa persenserit: ista nullo mærore frangitur, sed etiam mala de proximis portans, ab interiore gaudio non movetur. Illa ambitione honorum, inficitur humanis laudibus, vel illecebris vanæ gloriæ delinitur: ista humilitatem amat, & Soli Deo suo, qui inspector est mentis, placere delectat. Illa inflata superbiæ fastu cor miserum elevat: ista ne à celsitudine sua corruat, usque ad infima seipsam humiliat. Sed quid plura? Concupiscentia carnis in omnium vitiorum multitudinem consentientes sibi præcipitat: Concupiscentia verò spiritus mentem lapsam, ne deficiat spe futuræ gloriæ, corroborat. Proindè illa, quamvis superet, nullatenùs desperandum est. Quia reparato certamine, possumus de ea etiam gloriosiùs triumphare. Ista quamvis vincat, de victoria non est secura. Quia callidus hostis, etsi devictus interdùm, tamen victoris ultima vincit. Et quos primâ congressione non percutit, decipere in finem contendit. Hinc est etiam, quòd ipsa concupiscentia carnis, usque in hujus vitæ terminum dimicare non cessat. Sed si concupiscentia spiritus usque in finem superet, victoriæ pace secura in æternum cum suis victoribus regnat. Quando, consummato concupiscentiæ aculeo, nèc carni spiritus, neque caro spiritui adversabitur. Sed utræque invicèm æternæ pacis concordiâ copulatæ, Redemptori suo sine ulla oppugnatione in perpetuum adhærebunt.

32 Inter Gratiæ divinæ infusionem, & humani arbitrii voluntatem hoc interest: Arbitrium, est voluntas liberæ potestatis, quæ per se spontè, vel bona, vel mala appetere potest: Gratia autem, est divinæ misericordiæ donum gratuitum, per quod & bonæ voluntatis initium, & operis

promeremur effectum. Nullus autem liberi arbitrii quidquam potest prævalere virtute, nisi supernæ gratiæ sustentetur juvamine: Divinâ quippè gratiâ prævenitur homo, ut bonus sit, nèc humanum arbitrium Dei gratiam antecedit: Sed ipsâ gratiâ Dei volentem hominem prævenit, ut etiam benè velit. Nàm pondere carnis homo sic agitur, ut ad peccandum sit facilis, & ad pœnitendum piger. Habet de se, undè corruat: & non habet, undè consurgat, nisi gratia conditoris, ut erigatur manum jacenti extendat. Deniquè homini per Dei gratiam [1] liberum restauratur arbitrium, quod primus homo perdiderat. Nàm ille habuit inchoandi boni liberum arbitrium, quòd tamen Dei adjutorio perficeretur. Nos verò, & inchoationem liberi arbitrii, & perfectionem de Dei sumimus gratia. Quia & incipere, & perficere bonum de ipso habemus, à quo & gratiæ donum datum, & liberum arbitrium in nobis est restauratum. Dei est ergò bonum, quod agimus propter gratiam prævenientem, & subsequentem. Nostrum verò est, propter obsequentem liberi arbitrii voluntatem. Nàm si Dei non esset, cur illi gratias agimus? Etsi nostrum non est, quare retributionem bonorum operum expectamus? Proindè ergò in eo, quòd gratiâ prævenimur, Dei est: in eo verò, quòd benè operando prævenientem gratiam sequimur, nostrum est. Nemo autem Deum meritis antecedit, ut tenere eum, quasi debitorem possit. Sed miro modo æquus omnibus conditor alios prædestinando præeligit, alios in suis moribus pravis justo judicio derelinquit. Undè verissimum est, gratiæ munus non ex humana virtute, vel ex merito arbitrii consequi: sed solius divinæ pietatis bonitate largiri. Quidam enim gratissimæ misericordiæ ejus prævenientis dono salvantur, effecti vasa misericordiæ: quidam verò reprobi habiti ad pœnam prædestinati, damnantur, effecti vasa iræ. Quod exemplum de Esau, & Jacob nondùm natis colligitur. Qui dum essent unâ conceptione, vel partu editi, parique nexu peccati originalis adstricti, alterum tamèn eorum ad se misericordiæ divinæ prævenientis bonitas gratuita traxit: alterum quadam justitiæ severitate odio habitum in massa perditionis relictum damnavit. Sicùt per Prophetam, idem Deus loquitur dicens: Jacob dilexi, Esau autem odio habui. Undè consequens est, nullis prævenientibus meritis conferri gratiam: sed solâ vocatione divinâ. Nequè quemquam salvari, sivè damnari, eligi, vel reprobari, nisi ex proposito prædestinantis Dei, qui justus est in reprobatis, misericors in electis. Universæ enim viæ Domini misericordia, & veritas. Ante gratiæ enim donum liberum quidèm est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adjutorio manet infirmum. Nàm sicùt oculus videre non valet, si caret officio luminis: ità humanæ voluntatis arbitrium nihil valet, si luminis gratiâ indigeat. Illud utique, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Liberum autem arbitrium ad omne malum promptum est per semetipsum: ad bonum verò nequaquàm nisi per gratiæ donum: & eadem præstat homini & bona

(1) *Liberum arbitrium, quod primus homo perdiderat. Eodem modo Aug. in Enchirid. cap.* 30. Nàm libero arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsum. *Quæ quomodo accipienda sint, ex ipso Augustino, satis constat, & ex Isidoro, qui paullò-post ità subjicit:* Ante gratiæ donum liberum quidèm est in homine arbitrium, sed non bonum, quia sine gratiæ adjutorio manet infirmum.

na velle, & facere, mala præterita flere, tàm à cogitatione, quàm ab opere delicta præsentia cavere, quod etiam Apostolus manifestius scribit dicens. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Itàque non in omne genus hominum gratiæ beneficium tenditur, sed in illis tantum, qui per fidem illuminantur: nèc enim in cunctis gentibus fidei pervenit auditus. Undè & Apostolus: quomodò, inquit, invocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodò credent ei, quem non audierunt? Ipsius etiam gratiæ donum quibuscumque datur, non æqualitèr conceditur, sed ad mensuram pro merito accipientium distribuitur, juxta quod scriptum: qui reddet unicuique secundum opera sua. Omne autem donum gratiæ non omnibus ad integrum datur, sed singulis dona singula distribuuntur, ut scilicet, quasi membra corporis singula officia habeant, & alter indigeat altero, quod non habet alter: proindè omnia fiunt communia, dum fiunt sibimet membra invicèm necessaria.

33 Inter Legem, & Evangelium hoc interest: quòd in Lege littera est, in Evangelio gratia: Illa habuit umbram, ista imaginem: Illa data est propter transgressionem, ista propter justificationem: Illa ignorantiæ demonstrat peccatum, ista agnitum adjuvat, ut vitetur: Illa flagitiis deditos increpat, ista peccantes bonitate propriâ liberat: Illa talionem reddendum decrevit, ista etiàm pro inimicis orare jussit: Illa, conjugiorum indultis habenis, crescere, & generare præcepit, ista continentiam suasit: Illìc prædicatur circumcisio sola carnis; hìc lavacrum in ablutione cordis, & corporis: Illìc Chananitidis Regnum, & promissiones rerum temporalium continentur; hìc vita æterna, Regnumque Cœlorum promittitur: Illìc Sabbati otium, & requies celebratur; hìc ipsa Sabbati requies in Christo habetur, qui dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos, & invenietis requiem animabus vestris. Illìc esus animalium immundorum prohibetur; hìc in Corpore Christi, id est, in Sanctis suis non admittitur, quidquid per illa animalia immunda in mores hominum figurabatur: Illìc, pecoribus immolatis, carnis, & sanguinis hostiæ offerebantur; hìc sacrificium Carnis, & Sanguinis Christi offertur, quod per illa animalia figurabatur: Illìc ex carne Agni Pascha celebratur; hic Pascha nostrum immolatus est Christus, qui est verus Agnus immaculatus. Illìc Neomeniæ, id est, novæ Lunæ principia celebrantur; hìc nova creatura in Christo accipitur, sicùt Paulus Apostolus ait: Siqua in Christo nova creatura, vetera transierunt, ecce facta sunt nova. Quid plura? In lege per figuram res gestæ in significationem futurorum annuntiabantur, in gratia verò, Evangelicæ Veritatis, quæ illìc denuntiata fuerunt, explentur. Itèm in Lege mandata scripta sunt, & promissa: sed mandata legem implere, vel conservare jubebant, promissa verò, figuris obtecta Sacramentorum, futuram Evangelii gratiam prædicabant. In lege ergò mandata tenentur, promissa verò in Evangelii plenitudine consumantur. Legem enim Evangelia complent, & significationem præcepti plenitudo testamentorum. Itèm nihil aliud Lex præstitit, nisi quod solùm peccata monstravit, non abstulit, & sub suo terrore redactos omnes servos effecit, & indè spiritum servitutis habuisse prio-

priorem Populum Apostolus docuit: Evangelium verò veniens, crudelitatem legis amovit, peccata, quæ lex puniebat per spiritum servitutis, laxavit per spiritum adoptionis, filios ex servis reddidit, amorem implendæ legis omnibus condonavit, etsi deincèps punienda commiserunt, per eumdem spiritum adoptionis indulget: formam benè agendi præbuit, & ut possint agi, quæ docuit, adjutorem spiritum infudit. (1) Nàm præcepta legalia, quæ illi populo data sunt, comparatione meliorum etiam non bona dicuntur, quia quæ præcipiunt, non perficiunt: Gratia verò Evangelii quod exteriùs imperat, interiùs, ut perficiatur, juvat. Ezechielis etiam testimonio dicitur: Dedi eis præcepta non bona. Utiquè quia in eis quædam innutilia infirmioribus sensibus agenda permissa sunt, sicùt illud: ubi Deus Israëlitarum cupiditatem spoliis Ægyptiorum satiari permisit. Nàm pro eo, quòd carnalis populus modum egrederetur vindictæ, Lex permittit carnalibus vicem rependere mali, quod Evangelia firmioribus vetant. Proindè ergò dicuntur non bona, quoniam Evangelio comparata, legis præcepta inferiora noscuntur. Antè adventum enim Redemptoris nostri, Gentilis Populus ideò non obtemperavit legi, quia nondùm intelligebatur sensu spirituali. Lex enim gravia, atque dura secundum litteram jubebat, ideò contemnebatur. Venit autem gratia Evangelii, temperavit legis austeritatem, applicavitque sibi Gentilem Populum.

34 Inter Activam, & Contemplativam vitam, hæc distinctio est: Activa vita est, quæ in operibus justitiæ, & proximi utilitate versatur: Contemplativa, quæ vacans ab omni negotio, in sola Dei dilectione defigitur. Harum una, in opere bonæ conversationis: altera, in contemplatione immutabilis veritatis est: Una, quæ ex fide in hac peregrinatione vivit: altera, quæ benè viventes usque ad Regnum perducit. Activæ enim vitæ magna sunt præmia: sed contemplativæ potiora. Activa vita ex bonis operibus incipit; contemplativa pervenit ad quod intendit. Activæ vitæ opera cum corpore finiuntur: Contemplativæ autem gaudia in fine ampliùs crescunt. Illa autem, quamvis utilis & bona; tamen cum requies venerit, transitura: ista verò, boni operis transituri merces est, & requies permansura. Contemplativa vita per Rachel ostenditur, quæ erat pulchra, & sterilis. Quia per contemplationis otium minus operum filii generantur. Activam autem vitam, monstrabat Lia sine oculis, sed fœcunda. Quia actio laboriosa quidem est, minùsque alta considerans. Sed in eo, quòd se erga proximi utilitatem, plus exhibet, fœcundior operibus, quasi in filiis crescit. Sic Martha, & Maria, quarum una virtutibus mentem exercebat in opere: altera requiescebat defixa in contemplatione. Ii autem, qui ad contemplationis otium venire contendunt, prius se in stadio Activæ vitæ exercere debent: ut dum operâ justitiæ fæces peccatorum exhauriunt, cor mundum exhibeant ad videndum Deum. Nàm mens, quæ adhùc temporalem gloriam quærit, aut carnalis concupiscentiæ tentationibus cedit, à contemplatione proculdubio prohibetur. Undè & Populus, dùm legem acciperet, à monte, id est, à sublimi contemplatione, quasi carnalium curiositas remo-

(1) *Nàm præcepta legalia, &c. è Greg. 28. Moral. cap. 9.*

movetur. Et in Evangelio curatus à Legione vult Dominum per contemplationem sequi; sed jubetur domum reverti, & in activæ vitæ operatione versari. In ipso autem contemplationis, & actionis usu interdùm magna differentia animorum est. Nàm quibusdam sola contemplatio proficit: quibusdam verò Activa sola est consolatio. His media, & de utrisque composita utilior est magis ad refovendas mentis angustias, quæ solent per unius intentionem nutriri, ut de utriusque partibus meliùs temperentur. Nàm quòd Salvator per diem signis, & miraculis coruscabat in Urbibus, Activam nobis vitam commendabat. Quòd verò in monte orationis studio pernoctabat, vitam Contemplationis significabat. Idcircò Dei servus juxta imitationem Christi, nèc actualem vitam amittit, & contemplativam vitam agit. Alitèr enim incedens offendit. Sicùt enim per contemplationem amandus est Deus, ità per actualem vitam diligendus est proximus. Ac per hoc sic non possumus sine utraque esse vitâ: sicùt & sine utraque in dilectione esse nequaquàm possumus.

35 Inter Fidem, & Opus hoc distat: Per Fidem, possibilitas boni operis inchoatur: ex Opere, ipsa fides perficitur. Opus enim fide prævenitur: fides ex operibus consummatur. Opera autem ante fidem nequaquàm prodesse. Quia nihil valet à malo declinare, & agere quod pertinet ad salutem ei, qui ipsum salutis, vel negat, vel nescit auctorem. Item fides sine operibus nequaquàm prodest. Quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere. Ob hoc etiam fides sine operibus mortua est, juxta Jacobum: & opus extra fidem vacuum est, juxta Paulum. Horum enim alter fidei studium: alter opus laudat. Paulus prædicat ante fidem, nullo modo esse opus bonum: Jacobus narrat fidem, nihil valere sine opere bono. Ac per hoc juxta primum opera fidem præcedentia, nihil prosunt: juxta alterum, subsequentia multum prosunt. Jacobus dicit: Abraham pater noster, ex operibus justificatus est. Paulus dicit: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justitiam. Quid ergò? Utrique se destruunt? Absit. Sed utrique nos instruunt. Nàm secundum Paulum, Abraham ex fide justificari meruit, quando credidit Deo: secundum Jacobum, ex operibus placuit, quando tentatus, immolandum filium non recusavit.

36 Inter Fidem, Spem, & Charitatem hoc differt: Fides, est divinitatis confessio, & religionis solidum fundamentum: Spes, est bonorum expectatio futurorum. Charitas, est perfecta dilectio in Deum, & proximum. Harum prima credulitatem fovet præsentem: Secunda promissa præstolatur futurorum: Tertia amorem complectitur æternum. Quæ quidem tria in hujus vitæ tempore, ità copulantur, ut altera sine altera stare non possit. Deniquè veracitèr credere non possumus, nisi ea, quæ promissa sunt, speremus; nèc poterimus sustinere promissa, nisi sit Fidei credulitas firma, nec aderit fructus Spei, vel stabilitas Fidei, nisi fuerit perfecta Charitas Christi, quæ & Fidem, ut credat, adjuvet, & spem spectationis corroboret. Cujus specialitèr secundum Apostolum inter has virtutes traditur principatus, & cultus manet æternus. Nàm & Fides cessabit, dùm futura, quæ creduntur, advenerint; & Spes finem habebit, dùm beatitudinem, quam quisque bonus præstolatur, acceperit. Sola Charitas in æternum perse-

se-

severabit, ipsa sola utramque perducens ad Christum, ipsa sola gaudio perfruens sempiterno.

37 Inter Amorem, & Dilectionem, sivè Charitatem hoc differt: quòd Amor, & Dilectio media sunt, & ad utrumque parata, modò in bonum, modò in malum vertuntur. Charitas autem non nisi in bonum: cujus etiam nomen eò usque extollitur, ut ipse Deus Charitas appelletur. Illa est enim perfecta Charitas, quæ inimicos & patientèr sustinet, & benignè refovet. Qui verò hæc non agit, longè à Charitate discedit. Hæc enim summa sola sunt bona. Nàm à quibus habentur, utique veracitèr habentur. Aliæ verò virtutes media bona sunt, & quæ ad utilitatem possunt ab aliquibus haberi, & ad perniciem, si de his arrogantes tumuerint. Quatuor autem sunt diligenda: Deus scilicèt, atque proximus, caro nostra, atque anima. Prior est autem amor Dei, sequens verò est & Proximi. Sed sicùt per amorem Dei, amor fit Proximi: sic per amorem proximi, amor ostenditur Dei. Dilectio in Deum origo est dilectionis in proximum; & Dilectio in proximum cognitio est dilectionis in Deum. Porrò dilectio Dei à timore inchoat, sed non sub timore perseverat. Nàm dilectio ex timore servilis est, non libera: quia non constat ex amore Dei, sed ex timore suplicii. In tribus autem his rebus dilectio Dei exprimitur, ut nihil remaneat in homine, quod non divinæ dilectioni subdatur. Nàm dùm dicitur: Diliges Deum ex toto corde tuo, omnes cogitationes in Deum referendas præcipit: dùm verò dicitur, ex tota anima, omnes affectiones animæ ad Deum referri jussit: dùm verò adjecit, ex tota mente, indicat omnem rationem humanam, qua intelligimus, & discernimus, in rebus divinis esse occupandam. Item duo sunt erga dilectionem proximi servanda. Ut ipse præstet aliis, quæ sibi præstari, & ab aliis vult; & quæ sibi inferri pertimescit, non inferat. Ex hac gemina dilectionis virtute in proximum omnes oriuntur virtutes, quibus aut utilitèr ea quæ sunt appetenda, cupimus, aut quæ vitanda sunt, præcavemus. Quod enim Dominus dicit: Omnia quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis; pertinet ad boni impensionem in proximum. Item quod in Veteri Testamento legitur: Quod tibi non vis, alteri ne feceris; pertinet ad cavendum, ne quis malum inferat proximo. Ex his ergò duobus articulis congruè diligitur proximus, dum & beneficii impensione fovetur, & nullâ malitiâ læditur.

38 Inter Scientiam, & Sapientiam hoc interest: Scientia, ad agnitionem pertinet: Sapientia, ad contemplationem. Scientia, temporalibus benè utitur, atque in vitàndis malis, seu intelligendis, vel appetendis bonis versatur: Sapientia autem, tantummodò æterna contemplatur. Item nonnulli viri inter Sapientiam, & Prudentiam intelligi voluerunt: ut Sapientiam in divinis: Prudentiam autem, vel Scientiam in hominis negotiis ponerent. Perfecta autem est scientia multa agere bona, & de illis laudem terrenam non quærere, quæ Deus præcepit facere, & servum inutilem ante oculos Dei se existimare.

39 Inter Sapientiam, & Eloquentiam ità distinguunt: Quòd Eloquentia constat ex verbis. Sapientiam sine Eloquentia prodesse non est dubium. Eloquentia sine Sapientia valere non potest. Melior enim est, indiscreta prudentia, quàm stulta loquacitas. Rerum enim studia prosunt,

non

non ornamenta verborum. Eloquentia enim, ut diximus, scientia est verborum: Sapientia autem, cognitio rerum, & intellectus causarum. Porrò Sapientiam Veteres Philosophiam vocaverunt, id est, omnium rerum humanarum, atque divinarum scientiam. Hujus Philosophiæ, partes tres esse dixerunt, id est, Physicam, Logicam, Ethicam. Physica, naturalis est: Ethica, moralis: Logica, rationalis. Harum prima naturæ, & contemplationi rerum deputatur: Secunda in actione, & cognitione rectè vivendi versatur: Tertia, in discernendo verum à falso ponitur. Hoc trimodum Philosophiæ genus, juxta sapientes mundi in partibus suis, ità distinguitur. Ad Physicam pertinere ajunt disciplinas septem, quarum prima est Arithmetica, secunda Geometria, tertia Musica, quarta Astronomia, quinta Astrologia, sexta Mechanica, septima Medicina. Ratio autem earumdem disciplinarum brevitèr, ista est.

40 Arithmetica namque est definitio, per quam numerorum omnium ratio, vel ordo consistit. Geometria est disciplina magnitudinis, & figuratum notis, lineamentisque propriis distincta, vel formis. Dicta autem Geometria à dimensione terræ, per quam uniuscujusque termini delineari solent. Hanc primùm Ægyptii invenerunt. Pro necessitate terminorum terræ, quos Nilus inundationis tempore confundebat. Musica est ars spectabilis voce, vel gestu habens in se numerorum, ac soni certam dimensionem cum scientia perfectæ modulationis. Hæc constat ex tribus modis, id est, sono, verbis, & numeris.

41 Astronomia est lex astrorum. Astrologia est ratio, quæ conversionem Cœli, & signorum definit, potestatesque, & ortus siderum, & occasus. Hanc Mathematici sequuntur. Mechanica est quædam peritia, vel doctrina, ad quam subtilitèr fabricas omnium rerum concurrere dicunt. Medicina est scientia curationum, ad temperamentum corporis, vel salutem inventa. E quibus quidèm omnibus quædam religioni conveniunt, quædam verò longè modis omnibus aliena sunt. Digestis generibus, sivè differentiis Physicæ artis; nùnc partes Logices exequamur. Constat autem ex Dialectica, & Rhetorica. Dialectica est ratio, sivè regula disputandi intellectum mentis acuens, veraque à falsis distinguens. Rhetorica est ratio dicendi, Jurisperitorum scientia, quam Oratores sequuntur. Hac, ut quidam ait, sicùt ferrum veneno, sententia armatur eloquio.

42 Pòst Logicam sequitur Ethica, quæ ad institutionem pertinet morum. Hæc enim benè vivendi magistra est, dividiturque in quatuor principales virtutes: Prudentiam, scilicèt, atque Justitiam, Fortitudinem, & Temperantiam. Prudentia est agnitio veræ fidei, & scientia scripturarum, in qua intueri oportet illud trimodum intelligentiæ genus. Quorum primum est, per quod quædam accipiuntur historialitèr sine ulla figura, ut sunt decem præcepta: Secundum est, per quod quædam in scripturis permixto jure accipiuntur, tàm secundum fidem rerum gestarum, quàm etiam juxta figurarum intellectum, sicùt de Sara, & Agar. Primùm quòd verè fuerint: de hìnc quòd tropicè duo testamenta figurentur. Tertium genus est, quod tantùm spiritualitèr accipitur, sicùt de Canticis Canticorum. Quæ si juxta sonum verborum, vel efficientiam operis sentiantur, corporalis magis luxuria, quàm virtus Sacramentorum accipitur. Definito

to Prudentiæ genere, nùnc partes Justitiæ subjiciamus, cujus primùm est, Deum timere, religionem venerari, honorem referre parentibus, patriam diligere, cunctis prodesse, nocere nulli, fraterna charitatis vincula amplecti, pericula aliena suscipere, opem ferre miseris, boni accepti vicissitudinem rependere, æquitatem in judiciis conservare. Fortitudo est animi magnitudo, atque gloria bellicæ virtutis, contemptus honorum, & divitiarum. Hæc adversis aut patientèr cedit, aut fortitèr resistit, nullis emollitur illecebris, adversis non frangitur, non elevatur secundis, invicta est ad labores, fortis ad pericula, pecuniam negligit, avaritiam fugit, contra improbos animum ad pericula præparat, molestiis nullis cedit, gloriæ cavet appetitus.

43 Temperantia est modus vitæ in omni verbo, vel opere. Hæc verecundiæ comes est, humilitatis regulam custodit, tranquilitatem animi servat, continentiam, & castitatem amplectitur, fovet decus, & honestatem, restringit ratione appetitum, iram comprimit, nèc rependit contumeliam. Sed ex his Prudentia agnitione veri delectatur: Justitia dilectionem Dei, & proximi servat: Fortitudo vim virtutis habet, metumque mortis contemnit: Temperantia affectiones carnis moderatur, & restinguit appetitum. Prima, credit & intelligit: Secunda, diligit: Tertia, appetitum cohibet: Quarta, modum imponit.

De Distinctionibus quatuor Vitiorum.

44 Contra hæc tamen quatuor virtutum genera, totidem vitia Philosophi opposita dicunt. Metum, & Gaudium, Cupiditatem, & Dolorem: Nos autem hæc ipsa non perfecta vitia, sed media nuncupamus, eò quòd propter diversitatem morum ad utrumque parata sunt, & modò ad bonum, modò ad malum pro arbitrii voluntate vertuntur. Sic enim nonnullæ malè usæ virtutes ex se vitia gignunt: veluti si ex mansuetudine interdùm nascatur torpor, & ex pietate dissolutio disciplinæ, vel ex justitia crudelitatis immoderata vindicta. Ità quatuor ista si benè utantur, virtutes sunt: sin minùs ex virtutibus in vitia transeunt. Hoc modo denique, cùm quisque metuit peccare, vel cupit beatificari, dolet pro peccatis, gaudet in bonis operibus: jàm tum hi motus, qui ab amore, studioque procedunt, pro virtutibus accipiuntur. At contrà, dum quisque metu carendi re aliquâ terrenâ tenetur, vel dolore amissæ rei frangitur, dumque rerum temporalium cupiditate inflammatur, aut gaudio adeptæ rei extollitur: tunc non virtutes, sed verè vitia nuncupantur. Ex his autem duo sunt futuri temporis, antequàm quid eveniat, metus, & cupiditas: alia duo præteriti, cùm quid acciderit, gaudium, & dolor. Octo sunt autem perfecta, vel principalia vitia, quæ omne genus humanum inquietant, ex quibus vitiorum turba exoritur copiosa, id est, Gulæ concupiscentia, Fornicatio, Avaritia, Invidia, Tristitia, Ira, Inanis gloria, novissima dux ipsa, & harum radix Superbia. Ex quibus omnibus duo sunt carnalia, Fornicatio, & Ingluvies ventris: reliqua spiritualia. Quæ quidèm in membris suis talitèr distinguuntur. Gulæ concupiscentia in quinque modis distinguitur: Primo modo, si ante tempus cibos quis appetat, sicùt Jonathàn gustu mellis jejunium solvit. Secundo modo, si lautiores escas quærat, sicùt populus, eremi manna contempto, carnes Ægyptias concupivit. Tertio modo, si

si diligentiùs quisquam communes cibos procuret, sicùt filii Heli extra morem crudam ab offerentibus carnem tollebant, quam sibi accuratiùs præpararent. Quarto modo, si viles escas nimiùm quisque sumat. Undè & Propheta Sodomam de panis saturitate accusat. Quinto modo, si quis ex desiderio quodcumque sumat: sicùt Esau pro lenticulæ concupiscentia perdidit primogenita sua. Fornicatio quoquè trimodo genere discernitur. Primo quidèm, dùm per voluptatem luxuriæ commixtio carnis expletur: Altero, dùm sola attrectatione luxus carnis per immunditiam provocatur: Tertio, dùm intentione turpis cogitationis nocturnâ quisque illusione polluitur. Est & quartum genus fornicationis juxta Scripturam, omnis, scilicèt, illicita corruptio mentis, sicùt idololatria, & avaritia, ex quibus fit prævaricatio legis propter illicitam concupiscentiam. Porrò Avaritia in geminam distinguitur pœnam, id est, in concupiscentiam augendæ rei, & in metum rei carendæ. Sicùt etiam quidam ait: non enim unquàm expletur, nequè satiatur cupiditatis sitis. Nequè solùm ea, quæ habent, amore augendi excruciantur, sed etiam amittendi metu. Ipsa quoquè invidia duplici afficitur flammâ, id est, cùm aut meliori invidet in id quod ipse non est, aut dùm quemlibet consimilem esse sibi æqualem dolet. Sequitur Tristitia, cujus tria sunt genera, quarum prima, ut ait Cassianus, temperata, & rationabilis de delictorum pœnitudine veniens: altera perturbata irrationabilis de anxietate mentis, seu desperatione peccatorum exoriens: Tertia de iracundia, vel de illato damno, vel desiderio præpedito procedens. Jàm verò inanis gloria quadripartitam habet jactantiam. Nàm sunt qui habent dona, & donantem ignorant. Et sunt, qui se dicant dona accipisse præcedentibus meritis, non pro gratia largientis. Itèm quidam sunt, qui, quod non habent, se habere per tumorem existimant. Itèm quidam sunt, qui contemnendo alios, se aliquid habere singularitèr putant. Perniciosior autem est elatio de singularitate jactantiæ veniens.

45 Ultima Superbia, trimodam habet differentiam: Primum namquè genus Superbiæ est eorum, qui per transgressionem culpæ contemptui habent divina præcepta: Secundum genus eorum, qui ex observatione attolluntur mandatorun, & elatione virtutum: Tertium genus est eorum, qui per contumaciam mentis subdi dedignantur Seniorum Imperiis. Quæ quidèm vitia, divinitùs divinâ adjuvante gratiâ, è contrario curantur virtutibus. Gulæ concupiscentiam reprimunt vigiliæ, & compunctio cordis. Fornicationem extinguit contritio cordis, & corporis afflictio, & oratio assidua, vel laboris exercitium, metus Gehennæ, & amor Cœlestis Patriæ. Invidiam superat amor dilectionis fraternæ. Et quia Cœleste Regnum non accipiunt, nisi concordes, abjicere invidiam convenit, & diligere fratrem. Iram temperat patientia, & ratio æquanimitatis. Avaritiam subjugat eleemosyna, & spes æternæ retributionis. Tristitiam subjugant fraterna alloquia, & consolatio scripturarum. Arrogantiam, calcat metus, ne vana gloria delinitum animum à virtutibus cunctis excludat, & per jactantiam perdat semetipsum, & pereat. Jàm superbiam deprimit exemplum humilitatis Christi, atque diabolicæ metus ruinæ. Qui dum vult esse, quod non erat, & ipsum, quod erat, perdidit, & Tartari inferna promeruit.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

DE [a] NATURA RERUM.

AD SISEBUTUM REGEM LIBER.

PRÆFATIO.

DOMINO ET FILIO SISEBUTO ISIDORUS.

DUM te præstantem ingenio, facundiâque, ac vario flore litterarum non nesciam, impendis tamèn amplius curam, & quædam ex rerum natura, vel causis à (b) me, tibi efflagitas suffraganda. (c) Ego autem satisfacere studio, animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror, expediens aliqua ex parte rationem dierum, ac mensium, anni quoquè metas, & temporum vicissitudinem, naturam etiam elementorum, Solis deniquè ac Lunæ cursus, & quorumdam causas Astrorum, tempestatum, scilicèt, signa atque ventorum, necnon & terræ positionem, alternos quoquè maris æstus. Quæ omnia, secundum quod à Veteribus Viris, ac maximè sicùt in litteris Catholicorum Virorum scripta sunt, proferentes, brevi tabellâ notavimus. Nequè enim earum rerum naturam noscere superstitiosa scientia est, si tantum sanâ, sobriâque doctrinâ considerentur. Quinimmò si ab investigatione veri modis omnibus procul abessent, nequaquàm Rex ille Sapiens diceret: Ipse mihi dedit horum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositionem Cœli, & virtutes elementorum, conversionum mutationes, & divisiones temporum, annorum cursus, & Stellarum dispositiones. Quapropter incipientes à die, cujus prima procreatio in ordine rerum visibilium extat: dehìnc cætera, de quibus opinari quosdam Gentiles, vel Ecclesiasticos Viros novimus, prosequamur: eorum in quibusdam causis, & sensus, & verba ponentes, ut ipsorum auctoritas dictorum fidem efficiat.

(a) De Natura Rerum. *Ex Cod. Goth. Ovet. Braulione, & Sigeberto in Isidori vita, atque etiam ex Beda, qui Isidori exemplo libros suos* de Natura Rerum *inscripsit cum aliàs* de Astronomia, *vel* de Mundo, *vel* de Naturis Rer. *liber his inscribatur.*

(b) A me tibi efflagitas suffraganda. *Id est, supplenda, ut lib. 1. Sent. cap. 10. de Angelis:* mutabilitatem itàque naturæ suffragatur in illis contemplatio creatoris. *Hoc est, supplet, compensat mutabilitatis infirmam conditionem, & natura debili subsidio est. Gloss.* suffrago. *βοηθῶ. Itemque βοηθῶ* adjuvo, suffrago, subvenio, opitulor.

(c) Ego autem satisfacere studio, animoque tuo decursa priorum monumenta non demoror. *Hoc est: ego opere non parco, quominùs evolvendis priorum scriptorum monumentis, ex ipsis studio, animoque tuo satisfaciam.*

CAPUT PRIMUM.

De [1] Diebus.

1 DIES [2] est Solis Orientis præsentia, quousque ad Occasum perveniat. Dies geminè appellari solet: propriè à Solis exortu donec rursùs oriatur: abusivè à Solis ortu usquequò veniat ad Occasum. Spatia diei duo sunt, Interdianum, & nocturnum: & est dies, horarum xxiv: spatium, horarum xii. Partes abusivi diei tres sunt: manè, meridies, & suprema. Initia diei alii à Solis ortu putant: alii ab Occasu, alii à media nocte. Nàm [3] Chaldæi à Solis exortu diei initium faciunt, totum id spatium unum diem appellantes. [4] Ægyptii autem ex initio noctis sequentis diei originem trahunt. Roma-

(1) De diebus. *Ex Ovet. & lib. 5. Etymolog. al.* De die.

(2) Dies est---suprema. *Sunt hæc eadem paullò-pleniora in Etymolog.*

(3) Chaldæi ab exortu. Secundum Persas ab ortu Solis, *in Etymolog.* Babylonii Sole exorto, *Agell. lib. 3. cap. 2. & Macrobius (e quo sunt hujus capitis pleraque) 1. Saturn. cap. 3.*

(4) Ægyptii ex initio noct. Secundum Ægyptios ab occasu Solis, *in Etymolog. ex Serv. 5. Æn.*

mani autem à medio noctis oriri diem volunt, & in medio noctis finiri. Dies in principio operum Dei à lumine habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nùnc autem à tenebris ad lucem, ut non dies obscuretur in noctem, sed nox lucescat in diem, sicùt scriptum est: (1) de tenebris lumen clarescere; quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei, scientiæque pervenit. Propheticè autem dies scientiam divinæ legis significat: nox verò ignorantiæ cæcitatem secundum Osee Prophetam, qui dicit: Nocti assimulavi matrem tuam, factus est Populus meus tanquam non habens scientiam. Itèm nonnunquàm dies prosperitatem significat seculi: nox verò adversitatem. (2) Fasti dies sunt, quibus jus fatur, id est, dicitur, ut Nefasti, quibus non dicitur. Feriati dies, in quibus res divina fit, & abstinere homines à litibus oportet. Profesti, festis contrarii, id est, sine religione: Festi tantundèm otii, & religionis sunt: (3) Atri dies sunt, qui & Communes vocantur. Siderales, in quibus sidera moventur, & homines à navigationibus excluduntur: (4) Justi continui triginta. Prœliares, quibus fas est hostem bello lacessere, de quibus Liber Regum testatur, dicens: Eo tempore, quo solent Reges ad bella procedere. (5) Intercalares dies sunt quinque, qui juxta Ægyptios supersunt duodecim mensibus, & (6) incipiunt à nono Calendas Septembris, & quinto Calendarum memoratarum finiunt. Dies epactarum sunt undecim, qui per singulos annos ad cursum Lunarem accrescunt. Nàm dum in annum xii. Lunæ cccliv. dies habeant, remanent ad cursum anni Solarem dies xi. quos Epactas Ægyptii vocaverunt, pro eo quòd ad inveniendam Lunam per totum annum adjiciantur. (7) Solstitiales dies sunt, in quibus Sol stat, crescenti spatio dierum, vel noctium. Æquinoctiales dies sunt, in quibus dies, & nox æqualibus horarum spatiis evolvuntur.

(1) De tenebris lumen clarescere. *Ità m. s. Gotth. & August. lib. primo Quæst. Evang. cap.* 7. splendescere. *Vulg. cap.* 4. *Epist.* 2. *ad Cor.*

(2) Fasti sunt, in quibus jus fatur. *Macrob. lib.* 1. *cap.* 16. Fasti sunt in quibus licet Prætori fari tria verba solemnia, do, dico, addico. *His contrarii sunt Nefasti. Noti sunt Ovidii versus.*

Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.

(3) Atri dies sunt, qui & Communes. *Macrob. ibid.* Dies autem postriduanos ad omnia majores nostri cavendos putarunt, quos etiam atros velut infaustâ appellatione damnarunt, eosdem tamèn nonnulli communes ad emendationem nominis vocitaverunt. *Ovid.* 1. *Fast.*

Vendicat Ausonias Junonis cura kalendas,
Idibus alba Jovi grandior agna cadit,
Nonarum tutela Deo caret, omnibus istis,
Ne fallare, cave, proximus ater erit:
Omen ab eventu est, illis nàm Roma diebus
Marte sub adverso tristia damna tulit.

(4) Justi--Prœliares. *Macrob. cap.* 17. Prœliares ab Justis non segregaverim. Siquidèm Justi sunt continui triginta dies, quibus exercitui imperato vexillum rufi coloris, in arce positum est. Prœliares autem omnes, quibus fas est res repetere, vel hostem lacessere. *Festus.* Justi dies dicebantur triginta cùm exercitus imperatus, & vexillum in arce positum esset. *Aliud genus justorum* xxx. *dierum refert Agell. lib.* 20. *cap.* 1. Confessi, inquit, æris ac debiti judicatis triginta dies sunt dati conquirendæ pecuniæ causâ, quam dissolverent, eosque dies Decemviri justos appellaverunt, velut quoddam justitium, id est, juris inter eos quasi interstitionem quamdam, & cessationem, quibus diebus nihil cum his agi jure posset. Post deindè nisi dissolverent, &c.

(5) Intercalares sunt dies quinque, qui juxta Ægyptios. *Macrob. cap.* 15. Tunc Horus: Dies hic, inquit, intercalaris, antequam quintus annus incipiat, inserendus, cum Ægypti matris ârtium ratione consentit. Sed in illorum mensibus explicandis videtur operosum, quos tricenûm dierum omnes habent. Eò quòd explicitis xii. mensibus, id est, ccclx. diebus exactis, tunc inter Augustum, & Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit.

(6) Et incipiunt ix. Kalend. Septemb. *Hoc pugnare videtur cum Macrobii verbis recitatis. Nàm Horus exactis* ccclx. *diebus reliquos quinque anno suo reddi dixit, Isidorus verò ultimo mensi nondum expleto interseri, eadem ratione qua nos Februario diem unum bissextilem interjicimus.*

(7) Solstitiales dies sunt. *Solstitii nomine Brumam quoquè more suo comprehendit, & ità inf. cap.* 8. Solstitia duo sunt.

CAPUT II.

De Nocte.

1 NOX est Solis absentia, quandiù ab Occasu rursùs ad exortum recurrit. Noctem autem fieri [1] umbra terrarum, [2] quam datam ad quietem corporis credimus, non ad alicujus operis officium. Duobus autem modis nox in Scripturis accipitur, id est, aut tribulatio persecutionis, aut obscuritas cæci cordis. Nox [3] à nocendo dicta, quod oculis noceat. [4] Noctis partes sunt septem: Crepusculum, vesperum, conticinium, intempestum, gallicinium, crepusculum, & matutinum. Crepusculum dicitur, id est, creperum, quod dubium dicimus, hoc est, inter lucem, & tenebras. Vesperum, oriente Stellâ, cui hoc nomen est. Conticinium, quando omnes silent: conticere enim silere est. Intempesta, id est, importuna, quando agi nihil potest, & omnia quieta sunt. Gallinicium autem dictum est, propter gallos lucis prænuntios. [5] Crepusculum matutinum, inter abscessum noctis, & diei adventum.

CAPUT III.

De Hebdomada.

1 HEbdomada apud Græcos, & Romanos septem dierum cursu peragitur. [6] Apud Hebræos autem septem anni sunt. Declarat hoc Daniël de septuaginta Hebdomadis. Hebdomada autem septem feriis constat. Feria quoquè à fando dicta est, quasi fari: eò quòd in creatione mundi per singulos dies, dixit Deus, Fiat. Itèm quia dies Sabbati, ab initio feriatus habetur. Indè dies Solis prima feria nuncupatur, quia primus est à feria. Itèm dies Lunæ proindè secunda feria, quia secundus est à feria, id est, Sabbatho, qui est feriatus. Sit, & cæteri dies tali ex numero sumpserunt vocabula. Apud Romanos autem hi dies à Planetis, id est, ab erraticis Stellis vocabulum acceperunt. Primum enim diem à Sole vocaverunt, qui princeps est omnium siderum, sicùt idem dies caput est cunctorum dierum. Secundum à Luna, quæ Soli & splendore, & [7] magnitudine proxima est, & ex eo mutuat lumen. Tertium à Stella Martis, qui [8] Pyrois vocatur. Quartum à Stella Mercurii, quam quidam [9] candidum circulum dicunt. Quintum à Stella Jovis, quam Phaëthonta dicunt. Sextum à Veneris Stella, quam Luciferum asserunt, qui inter omnia sidera plus lucis habet. Septimum à Stella Saturni, quæ septimo [10] Cœlo locata, triginta annis fertur explere cursum suum. Proindè autem Gentiles ex his septem Stellis nomina diebus dederunt, eò quòd per easdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere ex Sole spiritum: ex Luna, corpus: ex Mercu-

(1) Umbra terrar. *Ambros.* 4. *Hexam. cap.* 3. Est enim, *Nox*, ut peritiores probarunt, qui nobis ætate, vel munere præcucurrerunt, umbra terræ. *Et paullo-post.* Undè liquet, quod noctem faciat umbra terrar. *Indicat autem Basilium.*

(2) Quam datam ad quietem corporis. *Amb. lib.* 1. *cap.* 10. Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicujus, vel operis functionem.

(3) Nox à nocendo. *Ut in Etymolog. ex Atteje, Capitone, & aliis.*

(4) Noctis partes. *Vid. Etymolog. lib. 5.*

(5) Crepusculum. *Non.* Crepera res propriè dicitur dubia. Undè & crepusculum dicitur dubia lux.

(6) Apud Hebræos autem septem anni sunt. *Non apud illos dierum etiam hebdomas sit. Ut Levit.* 12. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus.

(7) Quæ Soli magnitudine proxima. *Ut spectantibus quidèm propter propinquitatem videtur, cùm sit alioqui siderum omnium minima: Cicer. in Somn. Scip.* Erant autem eæ Stellæ, quas nunquàm ex hoc loco vidimus, & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquàm suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima Cœlo, citima terris luce lucebat aliena.

(8) Ab Stella Martis, quæ Pyrois. *Mendosè in omnibus libris Vesper pro pyrois inversis litteris. Ut etiam lib.* 3. *Etymolog.*

(9) Quam quidam candidum circulum. *Stilbonta potius. Vid. not. ad cap.* 28. *lib.* 5. *Etymolog.*

(10) Ab Stella Saturni quæ septimo Cœlo locata: *Mendosè lib.* o. sexto Cœlo, *uti etiam in plerisque lib. Etymolog.*

curio [1] linguam, & sapientiam: ex Venere voluptatem [2] ex Marte fervorem: ex Jove temperantiam: [3] ex Saturno tarditatem. Talis quippe extitit Gentilium stultitia, qui sibi finxerunt tam ridiculosa figmenta.

CAPUT IV.

De Mensibus.

1 MEnsis est luminis Lunaris circuitus, ac redintegratio: [4] sivè à nova ad novam cursus. Cujus figura plerumquè hujus vitæ cursus intelligitur, quæ suis incrementis, quasi mensis peragitur, ac diminutionibus certissimis terminatur. Mensem autem [5] Antiqui definierunt: Quandiù Luna Zodiacum circulum perducitur. [6] Antiqui autem Gentiles mensibus nomina quædam ex Diis suis, quædam ex causis, quædam verò ex numero, imposuerunt, incipientes à Martio, quia ex ipso anni exorientis ordinem servaverunt. Hunc autem Martium propter honorem Romuli sic appellaverunt: quia eum Martis filium esse crediderunt. Aprilem verò, nullo deorum suorum nomine, sed de re propria, quasi Aperilem nominaverunt: eò quòd tunc plurimum germinis aperiatur in florem. Indè mensem Majum, pro Maja Mercurii matre, quam deam sibi propter majores decreverunt. Deindè Junium à Junone, quam sororem, vel conjugem Jovis fuisse testantur. Alii autem sicut Majum pro majoribus: ità pro Junioribus Junium vocari dixerunt. Itèm Julium à Julio Cæsare: Augustum verò ab Octaviano Augusto vocaverunt. Nàm prius Julius, Quintilis: & Augustus, Sextilis vocabantur. Sed eorum nomina à Cæsaribus Julio, sivè Augusto sunt commutata. Jàm September, eò quòd septimus sit à Martio, qui est principium veris. Simili quoquè ordine October, [7] & November, & December ex numero imbrium, atque veris vocabulum acceperunt. Porrò Januarium ex nomine Jani vocaverunt, sed specialitèr Januarius appellatur, eò quòd janua sit anni, atque principium. Februarium autem à Februis sacris Lupercorum appellaverunt. Itaque apud Antiquos Latinos decem mensibus cursus anni computabatur. Sed Januarium Romani, Februarium Numa Pompilius addidit, atque in duodecim menses annum distinxit. [8] Plerique autem asserunt Ancum Sabinorum Regem prius annum in menses divisisse, Idus, Calendasque, & intercalares dies instituis-

(1) A Mercurio, linguam & sapientiam: ingenium & linguam. *In Etymolog. ex Serv.*
(2) Ex Marte fervorem: à Marte sanguinem. *Ibid.*
(3) Ex Saturno tarditatem: à Saturno humorem. *Ibid.*
(4) Sivè à nova ad novam cursus. Cujus, &c. *Omiserant librarii vocem* cursus *similitudine sequentis vocis*, cujus, *decepti. Quam nos ex Etymologiis restituimus. Sic enim illic cap.* 31. Unde & apud Hebræos, menses legitimi non ex Solis circulo, sed ex Lunæ cursu enumerantur, qui est de nova ad novam.
(5) Antiqui definierunt: quandiù Luna Zodiacum circulum perducitur. *Verba sunt Hygini extremo libro quarto.*
(6) Antiqui autem Gentiles mensibus nomina quædam ex Diis---à sacris Lupercorum appellaverunt. *Totus locus sumptus ex Aug. lib.* 18. *cont. Faust. cap.* 5. *Paucis quibusdam inversis. Vidend. etiam Macrob. lib.* 1. *Satur. cap.* 12.
(7) October, November, December, ex numero imbrium atque veris. *Nihil hujusmodi apud Augustinum, sed à numeris, vel à numerorum ordine. Ergò lusisse Isidorum in notatione: an potiùs hæc illi adjecta cum P. Chacone, putabimus? Quod item suspicari eadem causâ licet de verbis illis:* Sed specialitèr Januarius appellatur, eò quòd janua sit anni atque principium. *Nàm hujus notationis, nequè Augustinus, nequè Macrobius meminit.*
(8) Plerique Ancum Sabinor. Regem. *Numa, qui Sabinus fuerat, ex filia, nepotem: quo respexit Catullus in Hymno Diana.*

Sis, quocumque tibi placet,
Sancta nomine, Romulique,
Ancique ut solitas es, bona
Sospites ope gentem.

Quod mirum non vidisse Virum eruditissimum, qui veram scripturam ex libris antiquis restituit. Non enim Romanos tantum indicare voluit Catullus, cum Romulique Ancique *dixit: sed Romanos, qui paternum genus ad Romulum, maternum verò ad Ancum, hoc est, ad Sabinas referrent.*

tuisse. In Codicibus autem Sanctarum Scripturarum [1] duodecim menses fuisse anni etiàm ante diluvium ostenditur. Sicùt enim ibi legitur: Aqua autem imminuebatur usque ad undecimum mensem. Undecimo autem mense, primâ die mensis apparuerunt capita montium. Sic enim tunc dinumerabatur mensis, sicut & nunc. Sed non quos Calendæ, sed quos Luna cœpta, & finita concludit. [2] Calendas autem à colendo dictas. Apud Antiquos enim sempèr mensium principia colebantur. Idus quoquè dictæ à diebus, [3] vel ab Idulio, & Nonæ [4] à nundinis. Menses autem omnes apud Latinos ex Calendis sumunt principia. Apud Hebræos ex Lunæ nascentis recursu. [5] Apud Ægyptios autem principia mensium ante Calendas quatuor, vel quinque dies pronuntiantur, juxta quod formula subjecta declarat.

Dehìnc reverteris ad quartum Calendas Septembris, talique ratione complentur dies ccclx. duodecim mensium Ægyptiorum. Quinque dies super-

(1) Duodecim menses fuisse anni etiam ante diluvium. *Hoc ità esse nihil vetat, id tamen non satis probat locus ex Genesi adductus, cum præsertìm ibi decimi tantum mensis fiat mentio, non (ut est in Isidorianis libris) undecimi. Id accidit, quia apud lxx. interpretes ubi nunc* ἐν τῷ δεκάτῳ μηνὶ *legitur,* ἑνδεκάτῳ μηνὶ *in aliis exemplaribus legebatur.*

(2) Calendas autem à colendo dictas. *Quòd in Etymologiis non de sua, sed de aliorum sententia pronuntiavit. Constat autem à calendo, hoc est, vocando nominatas. Vid. Macrob.*

(3) Vel ab Idulio. *al.* Edulio. Sed placet Idulio. *Nàm sacrum quod Jovi singulis idibus Iduli agna fiebat, Idulium dictum ait Festus in* Sacra via. *Immò Idulis (inquies) agna, & Idulium ab idibus ipsis potiùs dicta. Quasi id mirum, aut novum Isidoro, priora quæ sint è posterioribus ducere, dum de utrisque magis liqueat? Sic enim apud illum quatuor à figura quadrata, & testis à testamento, & jejunium à jejuno intestino, & sexcenta hujusmodi. Sed videnda alia elegantissima notationes Iduum apud Macrobium.*

(4) Nonæ à nundinis. *Nihil Nonis cum nundinis. Immò, quod aliquando nundinæ in Nonas incidebant, cautum, ait Macrobius, quomodò nundinæ in Nonas nè incurrerent.*

(5) Apud Ægyptios autem principia mens. &c. *Cur id faciant è Macrobii verbis cap. 1. Relatis constabit.*

persunt, quos ἐπαγομένους, vel intercalares, sivè addititios vocaverunt. De quibus superiùs memoratum est.

CAPUT V.

De Concordia mensium.

1 JAnuarius, [1] cum Decembri in horarum mensura concordat. Februarius cum Novembri spatium æquale consumit. Martius consentit Octobri. Aprilis æquat Septembrem. Majus respondet Augusto. Junius compar est Julio.

CAPUT VI.

De Annis.

1 ANnus [2] est circuitus Solis, ac reditus per duodecim menses. Cujus quidèm nomen figuratè significat omne tempus vitæ hujus, sicùt per Isaiam dicitur: Prædicare annum Domini acceptabilem. Quoniam non ille, quo Dominus prædicavit, solus fuit acceptabilis, sed & totum tempus, juxta quod ait Apostolus: Ecce nunc tempus acceptabile. Finem deniquè hujus anni diem judicii adjunxit, dicens: Prædicare annum Domini, & diem retributionis. Annum autem, quasi anum, dici quidam putant, id est, circulum. Undè & anuli dicti sunt diminutivè. Principium autem anni alii à bruma putant, ut Populi Romani: alii ab æquinoctio [3] verno, ut Hebræi: alii à [4] solstitio, ut Græci: alii ab autumno, ut Ægyptii. Annum autem Sapientes hujus mundi partìm civilem, partìm naturalem, partìm magnum esse dixerunt. Civilis annus est, qui in unius Astri recursu per menses duodecim terminatur. Annus naturalis est, cum se Soli Luna supponit, ut inter Orbem Solis, & oculos nostros media facta, tenebras totius efficiat Solis, quod dicitur eclipsis: cujus ratio diutiùs obscura fuit, sed à Milesio [5] quodam Philosopho exposita est. Annus magnus dicitur, quo omnia sidera certis temporibus, numerisque completis, ad suum locum, vel ordinem revertuntur. [6] Quem annum Antiqui sexcentesimo an-

(1) *Vid. Palladii Horologium.*

(2) Annus est circuitus Solis, ac reditus. *Macrob. lib. 1. in Somm. cap. 6.* Anfractum Solis, ac reditum annum vocans: anfractum propter Zodiaci ambitum; reditum, quia eadem signa per annos singulos certâ lege metitur.

(3) Alii ab Æquinoctio verno, ut Hebræi. *Post Moysen, nàm anteà ab autumno putabant.*

(4) Alii à Solstitio, ut Græci. *Non dixit, à quo Solstitio: Atqui constat Græcis duo anni fuisse initia, eaque à duobus solstitiis ducta. Unum naturale à Bruma, quo respexisse putatur Terentius in Phormione:* Aruspex vetuit ante Brumam aliquid novi incipere: *Alterum civile, qua ratione νέον ἐνιαυτὸν μετὰ θερινὰς τροπάς. 6. de Legib. vocat Plato. Idque propter Olympicum certamen, quod proximo post Solstitium æstivum plenilunio celebrabatur. De hoc posteriori initio locutum Isidorum potiùs reor. Nàm & hoc solum solstitium Veteres appellavêre.*

(5) Sed à Milesio quodam Philosopho. *Laert. in Thalete, & Plutarch. 2. de Placitis Philosophorum. Sed quis hunc annum naturalem appellavit?* Lunaris, *igitur, legendum? Ne id quidem satis placet.*

(6) Quem annum Antiqui sexcentesimo anno. *Cur ità ediderimus repugnantibus omnibus libris, ratio reddenda est. Nàm in impress. & manuscriptis vetustioribus, ut in Ovet. Goth.* vicesimo, *in alio pervetusto* xx. anno *legitur. Hanc rationem qui expedire non quiverunt,* undevicesimo *fecerunt, ut est in aliis duobus recentioribus manuscriptis Valent. & Malacitan. Annum, scilicet, magnum cum decemnovenali Lunæ cyclo nullo neque exemplo, neque ratione confundentes. Nàm neque quisquam ità locutus est, neque in eo Lunari circulo sidera omnia, sed Luna sola ad ordinem suum redit. Ità sanè (inquies) sed quid vicesimo, vel undevicesimo cum sexcentesimo, aut cur sexcentesimo recta scriptura putabitur? Beda, qui hujus libri plurima in suos de Nat. Rer. & ratione temporum transtulit, cap. 9. Libri de Ratione temp. prioris editionis ità scribit.* Annus magnus est, dum omnia sidera, certis cursibus exactis, ad locum suum revertuntur, quem sexcentis annis Solaribus Josephus dicit impleri. Item lib. de Nat. Rer. posterioris edit. cap. 35. Annus magnus est, cum omnia simùl errantia sidera ad sua quæque loca, quæ simùl habuere, recurrunt. De quo Josephus in primo antiquitatum libro, cum longævitatem primorum hominum describeret, ità meminit: Nullus autem ad vitam modernam, & annorum brevitatem, quibus nunc vivimus, vitam comparans antiquorum, putet falsa, quæ de illis sunt dicta: & eò quòd nunc vita tanto non ducatur tempore, credat, nequè illos ad vitæ illius longitudinem pervenisse. Illi namque, cùm essent religiosi, & ab ipso Deo facti, cumque eis pabula opportuniora ad majus tempus existerent præparata, tantorum annorum curriculis ritè vivebant: deindè propter virtutes, & gloriosas utilitates, quas jugitèr perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometricam, Deus eis amplius vivendi spatium condonavit; quæ nunc haud ediscere potuissent, nisi sexcentis viverent annis, per tot enim annorum curricula, magnus annus impletur. *Varietatem autem hanc reperit anceps lectori scriptura hujusmodi:* VIC° *è qua vel vicesimo, vel sexcentesimo cuivis promptum facere. Non est autem hic annus ille magnus verè vertens Platonicus, de quo Cicero in Somn. Scip. in illo enim sidera omninò omnia in hoc verò errantia tantum ad loca, undè profecta sunt, simùl revertuntur. Atque hunc etiam annum magnum definit* lib.

anno finiri, vel adimpleri dixerunt. [1] Solstitialis annus est, cùm Sol expleto per omnia signa circuitu, in id undè principium cursus sui sumpsit, recurrit: ipse est solaris annus, vel civilis, qui diebus ccclxv. peragitur. Annus lunaris, communis est, qui per xii. Lunares menses decurrit, id est, dies cccliv. Annus Embolismus est, qui Lunas xiii. & dies ccclxxxiv. habere monstratur, in quo anno longius dies Paschæ protenditur. Annus bissextilis est, in quo unius diei per quadriennium ex quadrantis ratione summa colligitur. [2] Annus Jubilæus est remissionis, qui septenis annorum hebdomadibus, id est, xlix. annis texitur, in quo juxta legem clangebantur tubæ, & ad omnes revertebatur antiqua possessio. [3] Olympias autem est apud Græcos annus quartus, ab Olympio agone, qui venit transactis annis quatuor. In quibus finem sortitur agonis tempus, propter quadriennii cursum Solis, & propterea quod singulis annis trium horarum consumptione in quadriennium dies unus completur. Hoc tempore mittebant circum Civitates admonere, ut non solùm undique, sed etiam ab omni genere, omnique ætate, & sexu conveniretur. Lustrum, quinquennii tempus est apud Romanos. Dictum autem Lustrum: quia census per quinquennium in Republica agebatur: Deindè post peractum censum, sacrificio facto Urbs Roma lustrabatur. [4] Indictiones Romani invenerunt, quæ per singulos annos usque ad quintum decimum venientes, rursùs ad primi anni principium revolvuntur. Æra quoquè Cæsaris Augusti tempore posita est. [6] Dicta autem æra, ex quo Orbis æs reddere professus est Romano populo. Æra à die calendarum Januariarum adcrescit. Bissextus autem, à sexto calendas Martii usque ad diem pridie calendarum, in Lunæ cursu apponitur. Annus Ægyptiorum sine bissexto habet initium quarto Calendas Septembr. cum bissexto autem, à tertio calendarum suprascriptarum.

CAPUT VII.

De Temporibus.

1 SIcùt ait Ambrosius: [6] Tempora sunt vices mutationum, in quibus Sol certâ cursus sui dimensione anni orbem diffusâ varietate distinguit. Tempora autem motus siderum sunt. Undè & Deus, cùm hæc institueret, dixit: Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos, id est, in aliquo mutabili motu: cujus aliud prius, aliud posterius præterit, eò quòd simùl esse non possint. Tempus juxta [7] Hebræos integer annus est, secundum illud in Daniêle: Tempus, & tempora, & dimidium temporis. Per tempus, annum significat, per tempora, duos, & per dimidium, menses sex. Jux-

lib. 5. Etymolog. Qui fit omnibus planetis in eumdem locum recurrentibus post annos solstitiales plurimos. *Et Balbus apud Ciceronem lib. 2. de Natura Deorum.* Quarum ex disparibus motionibus magnum annum Mathematici nominaverunt. Qui tunc efficitur, cùm Solis, & Lunæ, & quinque errantium ad eamdem inter se comparationem, confectis omnium spatiis, est facta conversio. *Quod autem Antiquorum nomine unum Josephum intellexerit Isidorus, more suo fecit. Sed ne longius abeamus, eodem modo cap. 4. Præcedenti, de Hygino dixit.* Mensem autem Antiqui definierunt, quandiù Luna Zodiacum circulum perducitur.

(1) Solstitialis annus. *Verba sunt Ambrosii lib. 4. cap. 5.*

(2) Annus Jubilæus. *De quo Levit. 25.*

(3) Olympias. *Olympias quarto anno exacto, quinto inito, agebatur: Lustrum quinto expleto condebatur. Quare quinquennes Olympiadas, & quinquennia lustra apud Auctores reperiri nihil mirum. Vid. 5. Etymolog. cap. 36.*

(4) Indictiones Romani invenerunt. *Quar. initia & causas alii retulere, qui de emend. temporum scripserunt.*

(5) Dicta autem Æra. *Ead. lib. 5. Etymolog.*

(6) Sicùt ait Ambrosius. *Cujus sunt hujus capitis pleraque lib. 4. cap. 5.*

(7) Juxta Hebræos integer annus. *Ità quidem apud Danielem loco citato. Aliàs Hebrais idem significat tempus quod reliquis gentibus.*

Juxta Latinos autem unius anni quatuor tempora adscribuntur: hyemis, veris, æstatis, atque autumni. Hyems est, cùm Sol in meridianis partibus immoratur, tunc enim Sol longiùs abest, terraque rigescit gelu, atque stringitur, & prolixiora sunt spatia noctis, quàm diei. Hinc causa oritur, ut hybernis flatibus nimia vis nivium, pluviarumque fundatur. Ver est, cum Sol ex meridianis decedens partibus super terram redit, & noctis ac, diei exæquat tempora, & temperiem aëris reducit, atque fovens omnia repetendos cogit in partus, ut terra germinet, ac resoluta sulcis semina reviviscant, atque omnium generum, quæ in terris, vel aquis sunt, annuis fœtibus successio propagetur. Æstas est, cum Sol in Septemtrionem se subrigit, & spatia diurna producit, noctes verò arctat, & stringit. Itaque quo magis usu assiduo aëri huic copulatur, atque miscetur, eò amplius aërem ipsum vaporat, & humore exsiccato terra fatiscit in pulverem, & adolescere facit semina, & tanquam succos virides maturescere cogit poma sylvarum. Tunc, quia & Sol æstivis flagrat ardoribus, minores umbras facit in Meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum. Autumnus est, dum rursùs Sol à summo Cœli descendens, infrigit æstuum magnitudinem, & paulispèr relaxato, ac deposito calore præstat temperiem, sequente tempestate ventorum, & turbine procellarum, & vi fulminum tonitruumque sonantium. Quoniam certis distinctionibus vicissitudines temporum juxta priorum definitiones perstrinximus: nunc qualitèr eadem tempora naturalibus circulis sibi invicèm colligantur, expediamus. Ver quippè constat ex humore, & igne: Æstas ex igne, & siccitate: Autumnus ex siccitate, & frigore: Hyems ex frigore, & humore. Undè etiam sunt tempora commotionis temperamenti dicta. Cujus communionis hæc est figura.

Quo-

Quorum [1] temporum hæc sunt principia: Ver exoritur octavo Calendas Martias, permanens dies nonaginta unum. Æstas incipit nono Calendas Junias, dies nonaginta unum. Autumnus sumit principium decimo Calendas Septembris, dies xciii. Hyems inchoat septimo Calendas Decembris, dies xc. undè fiunt anni dies ccclxv. Hæc itaque secundum naturalem temporum differentiam. Cæterum juxta allegoriam, Hyems, temporalis intelligitur tribulatio, quando tempestates, & turbines seculi incumbunt. Æstas est, fidei persecutio, quando doctrina perfidiæ ariditate siccatur. Ver autem, novitas est fidei, sivè pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas Ecclesiæ redditur, quando mensis novorum, id est, Pascha agni celebratur, quando terra floribus, id est, Ecclesia Sanctorum cœtibus decoratur. Annus itaque ambitu Solis, & mensium explicatur. Tempora mutationum vicibus evolvuntur. Mensis Lunæ incremento, senioque conficitur. Hebdomada septenario dierum numero terminatur. Dies, & nox recursantium luminum, ac tenebrarum alternis vicibus reparantur. Hora motibus quibusdam, & momentis expletur.

CAPUT. VIII.

De Solstitio, & Æquinoctio.

1 SOlstitia duo sunt: Primum [2] hyemale octavo Calendas Januarii, quo [3] Sol stat, & crescunt dies. [4] Alterum æstivum, octavo Calendas Julias, quo Sol stat, & crescunt noctes. His contraria duo æquinoctia sunt: Unum [5] vernale, octavo Calendas Aprilis, quo dies crescunt: Alterum autumnale, octavo Calendas Octobris, quo dies imminuuntur. Soltitium autem dicitur, quasi Solis statio. Æquinoctium verò, quod tunc dies, & nox in æquitatem horarum duodenarum revertantur, coæquatis spatiis suis. Solstitium autem æstivum ideò lampas dicitur, eò quod ex eo die lampas Solis claritatem majorem accipiat, caloremque nimium adventu æstatis infundat.

CAPUT IX.

De Mundo.

1 MUndus est universitas omnis, quæ constat ex Cœlo & terra. De quo Apostolus Paulus ait: Præterit enim figura hujus mundi. Secundum mysticum autem sensum, mundus competentèr homo significatur: [6] quia sicùt ille ex quatuor concretus est elementis: ità & iste constat quatuor humoribus uno temperamento commixtis. Undè & Veteres hominem in communionem fabricæ mundi constituerunt. Siquidèm Græcè mundus κόσμος, homo autem μικρόκοσμος, id est, minor mundus est appellatus: licèt & per mundum nonnunquàm Scriptura peccatores insinuet: de quibus dictum est: Et mundus eum non

(1) Quorum temporum hæc sunt principia. *Vulgus ternos menses singulis anni temporibus assignat. Astrologi ex Zodiaci signis æstatem, & Hyemem à solstitio & bruma: ver & autumnum ab æquinoctiis auspicantur. Medici temperiei rationem solum ducentes, duplo fere majora hyemem, & æstatem, quàm ver & autumnum faciunt. His enim ver æquinoctio incipit, Aprilis prope finem desinit: Autumnus nondum exacto Augusto incipit, Novembris initio fermè terminatur. Isidoro alia ratio placuit. Nàm æquinoctiis, solstitioque, & brumæ singulos menses præponens, anni tempora distinguit, quæ tamen ratio Bedæ non probata est lib. de Nat. Rer. 2. edit. cap.* 34.

(2) Hyemale viii. Calend. Januar. *Nunc ex Calendario Gregoriano* xi. *Calend. Januar.*

(3) Quod Sol stat. *Non quòd Sol unquam stet, sed quòd sistat cursum non ulterius descendens, sed regrediens. Quod idem de æstivo (quod solum solstitium appellarunt Antiquiores) intelligendum. Nequè enim ulterius Sol ascendit.*

(4) Alterum æstivum viii. Calend. Jul. *Nunc* xi. *Calend. Jul.*

(5) Vernale viii. Calend. April. *Nunc* xiii. *Calend. April. Autumnale verò Calend. Octob.*

(6) Quia sicùt ille ex quatuor elem. *Hæc magis expollivit lib.* 1. *Sentent. cap.* 11.

non cognovit. Formatio mundi ità demonstratur. [a] Nàm quemadmodùm erigitur mundus in Septemtrionalem plagam: ità declinatur in australem. Caput autem, & quasi facies, Orientalis regio, ultima pars Septemtrionalis. Nàm partes ejus quatuor sunt: Prima pars mundi est Orientis. Secunda Meridiana. Tertia Occidentis. Ultima verò & extrema Septemtrionalis. De qua Lucanus:

Sic mundi pars ima jacet, quam Zona Nivalis
Perpetuæque premunt hyemes.

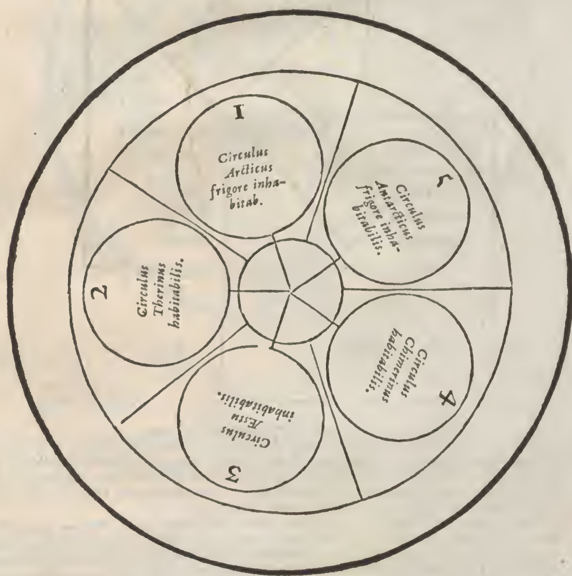
CAPUT X.

De quinque Circulis.

1 IN definitione autem mundi circulos ajunt Philosophi quinque, quos Græci [b] Zonas vocant, in quibus dividitur orbis terræ. Has Virgilius in Georgicis ostendit, dicens: Quinque tenent Cœlum Zonæ. Sed fingamus eas in modum dexteræ nostræ, ut pollex sit circulus: Arcticus, frigore inhabitabilis. Secundus circulus, Therinus, temperatus habitabilis. Medius circulus, Isemerinus, torridus inhabitabilis. Quartus circulus, Chimerinus, temperatus habitabilis. Quintus circulus, Antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus Septemtrionalis est. Secundus Solstitialis. Tertius Æquinoctialis. Quartus Hyemalis. Quintus Australis. De quibus Varro dixit:

At quinque ætherius Zonis, ac cingitur orbis,
Ac vastant imas hyemes, mediamque calores:
Sic terræ extremas inter mediamque coluntur.
[c] Qua Solis valido nunquàm rota ferveat igne.

Quorum circulorum divisiones talis distinguit figura.

Sed

(a) Nàm quemadmodum erigitur mundus. *Virgil.* 1. *Georg.*

Mun-

3 [1] Sed ideò æquinoctialis circulus inhabitabilis est: quia Sol per medium Cœlum currens nimium istis locis facit fervorem: ita ut nèc fruges ibi nascantur propter exustam terram, nèc homines propter nimium ardorem habitare permittantur. [2] At contrà Septemtrionalis, & Australis, circuli sibi conjuncti, idcircò non habitantur: quia à cursu Solis longè positi sunt, nimioque Cœli rigore, ventorumque gelidis flatibus contabescunt. Solstitialis verò circulus, qui in Oriente inter Septemtrionalem, & æstivum est collocatus, & iste qui in Occidente inter Æstivum, & Australem est positus, ideò temperati sunt, quòd ex uno circulo rigorem, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius:

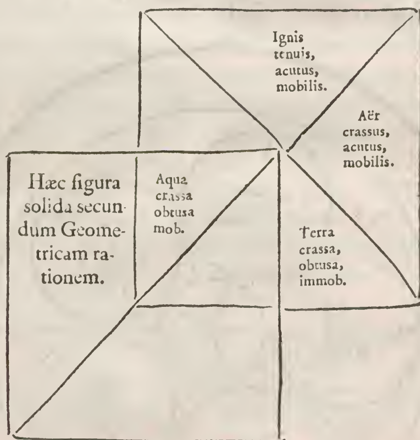
Has inter, mediamque duæ mortalibus agris
Munere concessæ divûm.

Sed qui proximi sunt æstivo circulo, ipsi sunt Æthiopes nimio calore perusti.

CAPUT XI.

De Partibus Mundi.

1 PArtes Mundi quatuor sunt: Ignis, Aër, Aqua, Terra. Quarum hæc est natura: Ignis tenuis, acutus, & mobilis: Aër mobilis, acutus, & crassus: Aqua crassa, obtusa, & mobilis: Terra crassa, obtusa, immobilis. Quæ etiam sibi ità commiscentur. Terra quidèm crassa, obtusa, & immobilis, cum aquæ crassitudine, & obtusitate colligatur. Deindè Aqua Aëri crassitudine, & mobilitate conjungitur. Rursùs Aër, Igni communione acuti, & mobilis colligatur. Terra autem, & Ignis à se separantur, sed à duobus mediis Aqua, & Aëre junguntur. Hæc itaque ne confusa minùs intelligantur, subjecta expressi pictura.

Cæ-

Mundus ut ad Scythiam, Riphæasque arduus arces,
Consurgit, premitur Lybiæ devexus in Austros.

(b) Quas Græci Zonas vocant. Quas Græci parallelos, id est, Zonas vocant. *Libri omnes. Mendosè, ut apparet ex 3. Etymolog. cap. 43. & lib. 13. cap. 6. Ubi cum bis eadem repetantur, tamen hæ duæ voces.* Parallelos, id est, *non leguntur. Eas quisquis addidit parum Græcam vocem existimavit Zonan, legeratque apud Plinium lib. 6. cap. 33.* Plura sunt segmenta mundi, quæ nostri circulos appellavêre, Græci παραλλήλους.

(c) Quà Solis valido nunquam rota ferveat igni. *Ex iis qui fragmenta Poëtarum edidêre. Veterum tamen librorum scripturas referemus, si quis fortè meliùs conjiciat.* Quam Solis valido nunquam ut auffera à igne. *Ovet.* Quam Solis valido nunquam aut auffera igne. *Toletan. Malacitan. & Valent.* Quam Solis valido nunquam vis auxerat igne. *Impress. undè quis fortasse fecerit.* Quas Solis valido nunquam vis usserit igne. *vel* Quà Solis validos nunquam vis affrat ignes. *Nàm illud auxerat ex afferat duobus digammis scripto confectum putamus, vel etiam.* Quas Solis valido nunquam vis afflet ab igni.

(1) Sed æquinoctialis circulus inhabitabilis. *Primus Avicenna habitationi commodissimum dixit, quod reapse compertum est.*
(2) At contrà Septemtrionalis, & Australis circuli sibi conjuncti. *Sibi, id est, æquinoctiali conjuncti, & proximi. Alii qui inter se longè distantes.*

Cæterùm [1] Sanctus Ambrosius eadem elementa per qualitates, quibus sibi invicèm quadam naturæ communione commiscentur, ità his verbis distinguit: Terra, inquit, arida, & frigida est: aqua frigida, atque humida: aër calidus, atque humidus: ignis calidus, atque siccus. Per has enim [2] jugabiles qualitates sic sibi singula commiscentur. Terra enim, cum sit arida, & frigida, conjungitur aquæ per cognationem qualitatis frigidæ. Rursùs aqua aëri per humorem, quia humidus est aër. Aqua verò quasi quibusdam duobus brachiis frigoris, atque humoris, altero terram, altero aërem videtur complecti: frigido quidem terram, aërem humido. Ipse quoquè aër medius inter duo compugnantia per naturam, hoc est, inter aquam, & ignem, utrumque illud elementum sibi conciliat, quia aquæ humore, & igni calore conjungitur. Ignis quoquè, cum sit calidus, & siccus, calore aëri annectitur, siccitate autem in communionem terræ sociatur, atque ità sibi per hunc circuitum, quasi per [3] quemdam chorum concordi societate conveniunt. Undè & Græcè [4] στοιχεῖα dicuntur, quæ Latinè elementa vocantur, eò quòd sibi conveniunt, & concinunt. Quorum distinctam communionem subjecti circuli figura declarat.

CAPUT XII.
De Cœlo.

1 Cœlum spiritualitèr Ecclesia est, quæ in hujus vitæ nocte Sanctorum virtutibus, quasi claritate siderum, fulget. Pluralitèr autem Cœli nomine Sancti omnes, vel Angeli intelliguntur. Siquidèm per Cœlos etiam Prophetas, & Apostolos accipe-

(1) Cæterùm S. Ambrosius. *Lib. 3. cap. 4*
(2) Jugabiles qualitates. *Ità Ovet.* Jugales *reliqui, & Ambros.*
(3) Per quemdam chorum concordi societate conveniunt. Per quemdam chorum concordiæ societatisque *Ambrosius.*
(4) Unde & Græcè στοιχεῖα *Mendosè libri omnes* κοινά. *Nàm, præterquàm quod apud Ambrosium, & Basilium* στοιχεῖα *etiam* 13. *Etymolog. cap.* 3. Græci autem elementa στοιχεῖα nuncupant, eo quòd sibi societatis concordia, & communione quadam conveniant.

pere debemus. De quibus scriptum est: Cœli enarrant Gloriam Dei: utique quòd ipsi adventum, & mortem, ipsi quoquè Resurrectionem Christi, & gloriam mundo annuntiaverunt. De Cœli autem nomine sic dicit Sanctus [1] Ambrosius in Libris, quos scripsit de Creatione Mundi: Cœlum Græco vocabulo ὀυρανὸς dicitur: apud Latinos autem propterea Cœlum appellatur, quia impressa Stellarum lumina, veluti signa habens: tanquàm cœlatum dicitur, sicùt argentum, quod signis eminentibus refulget, cœlatum vocatur. [2] Hujus enim esse subtilem naturam etiam Scriptura demonstrat, dicens, quòd firmavit Cœlum sicùt fumum.

2 Partes autem ejus: [3] Cous, Axis, Cardines, Convexa, Poli, Sidera. Cous, quod Cœlum continet. Undè Ennius: Vix solum complere choum terroribus Cœli. Axis, linea recta, quæ per mediam pilam sphæræ tendit. Cardines, extremæ axis partes sunt. Convexa, extrema Cœli. [4] Poli, ex cœlestibus circulis cacumina, quibus maximè sphæra nititur: quorum alter ad Aquilonem spectans Boreus, alter terræ oppositus Austronotus dictus est. Cœlum autem ab Oriente ad Occidentem, semèl in die, & nocte verti Sapientes existimant. Hoc autem rotundum volubile, atque [5] ardens esse dixerunt. Cujus sphæram super aquas esse putaverunt, ut in ipsis volvatur, ejusque [6] incendium temperent. [7] Sphæram autem confirmant, nec principium habere, nec terminum, pro eo quòd rotunditate sui, quasi circulus, undè incipiat, vel ubi desinat, facilè non comprehendatur. Æqualitèr enim ex omni parte fertur esse collecta, & omnia similitèr respiciens, atque à centro terræ æquis spatiis distincta: ipsaque sui æqualitate ità stabilis, ut eam in nullam partem declinare undiquè æqualitas collecta permittat, ac nullo fulcimento subvecta sustentetur. Cujus perfectionem sphæræ, vel circuli multis argumentationibus tractans, rationabile Plato Fabricatoris mundi opus insinuat. Primò, quòd ex una linea constat. Secundò, quòd sine initio est, & sine fine. Tertiò, quòd à puncto efficitur. Denuò, quòd motum ex se habeat. Deindè quòd careat [8] indicio angulorum, & quòd [9] in se cæteras figuras omnes includat, & quòd motum inerrabilem habeat: siquidèm sex alii motus errabiles sunt, antè, à tergo, dextrâ, lævâque, sursùm, deorsùm. Postremò, & quòd necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non possit.

3 Duo sunt autem, ut diximus, Poli, quibus Cœlum volvitur, Boreus, quem Aquilonium vocamus. Hic Ar-

(1) Ambrosius in Libris---cœlatum vocatur. *Lib. 2. cap. 4.*

(2) Hujus enim esse subtilem---sicùt fumum. *Lib. 1. cap. 6. Sunt verò Isaiæ verba, cap. 51. ex* lxx. *Interpret.* ὀυρανὸς ὡς καπνὸς ἐςερεώθη.

(3) Cous, *vel* Covus, *vel* Cohus. *Varro lib.* 4. Sub jugo medio Covum, quod bura extrema addita oppilatus, vocatur Covum à Covo. *Festus*, Cohum, lorum, quo temo buris cum jugo conligatur, à cohibendo dictum. Cohum Poëtæ Cœlum dixerunt à Chao, ex quo putabant Cœlum esse formatum. *Ego à cohibendo hoc quoquè ductum arbitror. Quod etiam luisse videtur Isidorus, dicens.* Cohum, quod Cœlum continet.

(4) Poli ex cœlestibus circulis cacumina---dictus est. *Hyginus lib.* 1. Hujus autem (*de axe loquens*) cacumina, quibus maximè sphæra nititur, Poli appellantur, quorum alter ad Aquilonem spectans, Boreus: alter adpositus Austro Notius est dictus. *Nihil tamen in Isidoro mutavimus. Nàm, & Australem, & Notium, & Austronotum, vel Austronotium hunc Polum dici constat. Terræ verò oppositum dixit Isidorus, quod objectu terræ (ut ait Arati interpres) à nobis non videatur. Vid. lib. 3. Etymolog. & lib.* 13.

(5) Atque ardens esse dixerunt. *In his fuit etiam Plato, qui Cœlum, astraque ignea esse scripsit. Sed (ut interpretatur Galenus) non hoc igne, qui urendi vim habeat, sed alio, qui luminis tantum sit particeps. Antiquorum rationem refutavit Aristoteles: ità tamen, ut Basilio, & Ambrosio, (quos hic noster Auctores habet) suam ipse probare non potuerit.*

(6) Ejus incendium temperent. *Idem cap. seq. ex Ambros.*

(7) Sphæram autem confirmant. *Hygin. lib. 1. Initio.*

(8) Quod careat indicio angulor. *Ità o. l. Fortè* Incisione angulor. *Cicero.* Nihil incisum angulis.

(9) Quod in se cæteras. In se Stellarum. *Lib. o. Mendosè.*

Arcti, id est, Septemtriones, qui nobis semper apparent. Cui contrarius est Notius, qui Australis dicitur. Hic est, qui terrâ, ut ait Cicero, tegitur, & ἀφανὴς à Græcis nominatur. [1] Tantâ autem Polus celeritate ferri dicitur, ut nisi adversus ejus præcipitem cursum astra currant, mundi ruinam faciant. Fertur enim ejus præceps volubilitas cursu siderum temperari. Undè Lucanus:

Sideribus quæ sola fugam moderantur olympi,
Occurruntque Polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est.

CAPUT XIII.

De Septem Planetis Cœli, & eorum conversionibus.

1 AMbrosius [2] Sanctus, in Libro Hexameron sic loquitur, dicens: Legimus in David: Laudate eum Cœli Cœlorum. Utrum enim unum sit Cœlum an plures, contentio est, dùm aliqui multos esse asserunt: alii autem, præter unum, alios esse negant. Philosophi autem mundi septem Cœlos, id est, Planetarum globos consono motu introduxerunt. Quorum orbibus connexa memorant omnia, quod sibi nexos, & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur. Siquidèm in Ecclesiaticis Libris, & Cœli Cœlorum leguntur, & Apostolus Paulus usque ad tertium Cœlum fuisse se intelligit raptum. Sed de numero eorum nihil sibi præsumat humana temeritas. Fecit autem eos Deus non informes, vel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos. Nàm superioris circuli Cœlum proprio discretum termino, & æqualibus undique spatiis collectum ostendit, atque in eo virtutes spiritualium creaturarum constituit. [3] Cujus quidem Cœli naturam Artifex mundi Deus aquis temperavit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehìnc circulum inferioris Cœli, non uniformi, sed multiplici motu solidavit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

CAPUT XIV.

De Aquis, quæ super Cœlos sunt.

1 HÆC est Ambrosii sententia: [4] Aquas super Cœlos Sapientes mundi hujus ajunt esse non posse, dicentes: Igneum esse Cœlum, non posse concordari cum eo naturam aquarum. Addunt quoquè, dicentes rotundum, ac volubilem, atque ardentem esse Orbem Cœli, & in illo volubili circuitu aquas stare nequaquàm posse. Nàm necesse est, ut defluant, & labantur, cum de superioribus ad inferiora Orbis ille detorquetur, ac per hoc nequaquàm eas stare posse ajunt, quòd axis Cœli concito se motu torquens eas volvendo effunderet. Sed ut tandem insanire desinant, atque confusi agnoscant: quia qui potuit cuncta creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in Cœlo. Nàm cum & ipsi dicant volvi Orbem Stellis ardentibus refulgentem, nonnè Divina Providentia necessariò prospexit, ut [5] inter Orbem Cœli redundarent aquæ, quæ illa ferventis axis incendia temperarent?

(1) Tanta autem polus celeritate, &c. *Eadem lib. 3. Etymolog. cap. 34.*
(2) Ambrosius s. in Lib. Hexam. *Cap. 2. lib. 2.*
(3) Cujus quidem Cœli naturam Deus aquis temperavit. *Ibid. cap. 3.*
(4) Hæc est Ambrosii Sententia. *Lib. 2. cap. 3.*
(5) Ut inter Orbem Cœli: & supra orbem, *addit Ambrosius.*

CAPUT XV.

De Natura Solis.

1 HÆC [1] sunt verba Ambrosii in Libro Hexamerom. Solem, inquit, Philosophi negant calidæ esse naturæ, eò quòd albus sit, non rubicundus, aut rutilus in speciem ignis, & ideò quod nec ignitus natura sit. Si quid habet caloris, ferunt præ nimio motu conversionis accidere. Quod ideò dicendum putant, ut nihil videatur humoris consumere: quia calorem, quo humor, vel minuitur, vel plerumque exhauritur, non habet naturalem. Sed nihil agunt, cum ista proponunt: quia nihil interest, utrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, vel ex alia causa. [2] Nos autem credimus eum sicùt habere virtutem illuminandi, ità etiam vaporandi. [3] Igneus est enim Sol: ignis autem & illuminat, & exurit. Quidam autem dicunt Solis ignem aqua nutriti, & ex contrario elemento virtutem luminis, & vaporis accipere: undè frequentèr Solem videamus madidum, atque rorantem: [4] in quo evidens dat indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpserit. Hoc quantum ad naturam ejus pertinet. At verò juxta spiritualem intelligentiam, Sol, Christus est, sicùt in Malachia scriptum est: Vobis autem credentibus justitiæ Sol orietur, & sanitas in pinnis ejus. Meritò autem Christus Sol intelligitur dictus: quia ortus occidit, secundum carnem, & secundum spiritum de occasu rursùs exortus. Itèm Sol illuminat, & exurit, & opaco tempore confovet sanos, febricitantes verò flagrantia geminati caloris incendit: ità & Christus credentes fidei spiritu vegetante illuminat, negantes se æterni ignis ardore torrebit.

CAPUT XVI.

De Quantitate Solis, & Lunæ.

1 RUrsùs [5] in eodem opere Doctor idem ità testatur: Solis radius nulli propior, nulli longinquior est. Similitèr, & Lunæ globus æqualis est omnibus. Similis Sol est, & Indis, & Britannis; eodem momento ab utrisque videtur, cum oritur, nec cum vergit in Occasum minor apparet Orientalibus: nec Occidentalibus, cum oritur, inferior, quàm Orientalibus æstimatur. Quantùm distat, inquit, Oriens ab Occasu, tantùm hoc sibi invicèm distat. Sed Sol à nullo distat, nulli præsentior, nullique remotior est. Neque moveat quemquam, quod tanquam cubitalis in Orbe suo videtur, cum oritur: sed considerare oportet, quantum intersit spatii inter Solem, & Terram, quod aspectus nostri infirmitas, & quædam ægritudo vix valet intendere. Hunc [6] autem ampliorem aliquot partibus, quàm terram esse Sapientes describunt. [7] Lunam minorem esse dicunt, quàm Solem: omnia enim quæ proxima sunt nobis, majora videntur: longinquitate au-

(1) Hæc sunt verba Ambros. vel ex alia causa. *Lib. 2. cap. 3.*
(2) Nos autem credimus eum sicùt habere virt.---exurit. *Ejusd. lib. 4. cap. 3.*
(3) Igneus est enim Sol--- rorantem. *Arati Interpres.* Sol intereà, dum igneus sit, præ nimio motu conversionis suæ amplius incalescit. Cujus ignem dicunt Philosophi aqua nutriri, & è contrario elemento virtutem luminis, & caloris accipere, undè videmus eum sæpiùs madidum, atque rorantem.
(4) In quo evidens---sumpserit. *Verba sunt Ambrosii loco citato.*
(5) Rursùs in eod. op. Doctor idem. *lib. 4. cap. 6.*
(6) Hunc autem ampliorem, quàm terram. *Octies majorem terra, ait Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 20. Vid. Plutarch. lib. 2. de Placit. Philos.*
(7) Lunam minorem---majorem futurum. *Verba sunt Hygini, lib. 4. cap. de Luna. Sed corrigendus ex Isidoro Hyginus.*

autem locorum, visus languescit. Lunam ergò videmus prope nos esse, nec eam majorem aspectui nostro, quàm Solem. Ideòque, cùm Sol longè superior sit à Luna, tamen nobis major videtur: jàm, si propè nos accesserit, multò majorem futurum.

CAPUT XVII.

De Cursu Solis.

1 DIcunt [1] Antiqui, Aratus, & Hyginus, Solem per seipsum moveri, non cum mundo verti uno loco manentem. Nam si fixus maneret, necesse erat eodem loco occidere, & exoriri, à quo pridiè fuerat exortus: quemadmodùm cætera siderum signa oriuntur, & occidunt. Prætereà: si ità esset, consequens erat dies, & noctes omnes esse æquales, & quàm spatiosus hodiernus dies esset, tàm longus sempèr esset futurus. Nox quoquè simili ratione sempèr æqualis permaneret, sed quoniam inæquales dies aspicimus, & Solem alio loco cras occasurum, alio occidisse hesternum videamus, ideò qui diversis locis occidit, & exoritur, putant eum Philosophi nequaquàm cum mundo fixum volvi, sed ipsum per se moveri. Qui [2] postquam ardentem rotam Oceano tinxerit, per incognitas nobis vias ad locum, undè exierat, regreditur, expletoque noctis circulo rursùs de loco suo festinus erumpit: obliqua enim, & fracta linea per Austrum pergit ad Boream, & ità ad Orientem revertitur. Hyemis autem tempore per plagam meridianam currit. Æstate verò Septemtrioni vicinus est. Sed quando per Austrum currit, vicinior terræ est: quando verò juxta Septemtrionem, sublimis attollitur. [3] Cui ideò Deus diversa cursus constituit loca, & tempora, ne dum sempèr in iisdem moraretur locis, quotidiano ea vapore consumeret. Sed, ut [4] Clemens ait, diversos accipit cursus, quibus aëris temperies pro ratione temporum dispensetur, & ordo vicissitudinum, permutationumque servetur. Nàm dum ad superiora conscenderit, vel temperat: ubi autem ad summum Cœlum venerit, æstivos accendit calores. Descendens rursùs, autumni temperiem reddit: ubi verò ad inferiorem redierit circulum, ex glaciali compage Cœli, rigorem nobis hyberni frigoris derelinquit. Ex ipso enim sunt horæ: ex ipso dies cum ascenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit: ex ipso menses, & anni numerantur: ex ipso vicissitudines temporum fiunt, & cum sit iste minister bonus genitus ad vicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum voluntatem Dei correptio mortalibus datur, incandescit acrius, & urit mundum vehementioribus flammis, & perturbatur aër, & plaga hominum, & corruptio terris injicitur, & lues animantibus, & pestilens per omnia mortalibus annus inducitur. Quòd autem Sol Oriens per Austrum, id est, meridianum, iter habet, & decursa Australi parte invisibilis vadit in locum suum rediens; ad instar quippè Ecclesiæ fabricatus est hic mundus, in quo Dominus Jesus Christus Sol æternus partem suam percurrit, undè & Meridianum vocant. Aquiloni verò, id est, adversæ parti non oritur, sicùt iidem,

 cum

(1) Dicunt Antiqui Aratus, & Hyginus. *Arati intesprès cap. penultimo. Et Hygin. lib. 4. capite de Sole. Cujus sunt hæc omnia verba*: Solem per seipsum moveri, *usque ad illa*, nequaquàm per se ipsum volvi, sed ipsum per se moveri. *Nisi quod ea, quæ illi sine cunctationi pronuntiant; ea Isidor. ipsis tribuens veluti addubitans profert.*

(2) Qui postquam ardentem tinxerit Oceano rotam. *Mirum, ni hæc Lucretii sunt.*

(3) Cui ideò Deus---consumeret. *Verba sunt Ambrosii, lib. 2. cap. 3.*

(4) Sed ut Clemens ait, diversos accipit cursus---annus inducitur. *Verba sunt Clementis, lib. 8. Recognitionum.*

cum in judicio venerit, dicent: Justitiæ lumen non illuxit nobis, & Sol non est ortus nobis. Timentibus autem Dominum oritur Sol justitiæ, & sanitas in pinnis ejus, sicut scriptum est. Malis verò meridie nox est, sicùt legitur: Dum sustinent ipsi lumen, factæ sunt illis tenebræ: Dum sustinent fulgorem, in obscura nocte ambulaverunt.

CAPUT XVIII.

De Lumine Lunæ.

1 AIT [1] Sanctus Augustinus in Psalmi decimi expositione: Quæritur, inquit, undè habet Luna lumen. Duæ tantùm opiniones traduntur, sed quæ sit harum verax, dubium fertur quemquam scire posse. Alii namque dicunt proprium eam lumen habere, globique ejus unam partem esse lucifluam, aliam verò obscuram, & dum movetur in circulo suo, eamdem partem, qua lucet, paullatìm ad terras converti, ut videri à nobis possit, & ideò priùs quasi corniculato lumine fulget. Nàm & si formes pilam ex parte media candidam, ex parte obscuram, tunc eam partem, quæ obscura est, si coram oculis habeas, nihil candoris aspicies: cùm cœperis illam candidam partem paullatìm ad oculos convertere, primùm veluti cornua candoris videbis: dehìnc sensim crescet, donec tota pars candens opponatur oculis, & nihil obscurum alterius partis videatur; quam si denuò paullatìm converteris, incipit obscuritas apparere, & candor minui, donec iterùm ad cornua redeat, ac sic totus candor ab oculis avertatur, & sola iterùm obscura pars possit videri. Quod fieri dicunt, cum lumen Lunæ videtur crescere usque ad quintamdecimam, & rursùs usque ad tricesimam minui, & redire ad cornua, donec penitùs nihil in ea lucis appareat. At contrà alii dicunt, Lunam non suo fulgere lumine, sed à Sole accipere lumen. Sol enim illi loco superior est. Hinc evenit, ut quando sub illo est, parte superiore luceat, inferiore verò, quam habet ad terras, obscura sit. Cùm verò ab illo discedere cœperit, illustretur ex ea parte, quam habet ad terram, incipiens à cornibus. Sicque paullatìm, Sole longiùs discedente, pars omnis subterior illuminatur, donec efficiatur quintadecima Luna. Post dimidium autem mensem cum cœperit ex alio semicirculo propinquare Soli, quantò magis superiore parte illustratur, tantò magis ab ea parte, quam terris avertit, non potest excipere radios Solis, & propterea videtur decrescere. Illud certè manifestum est, & cuilibet advertenti facilè cognitum, quòd Luna non augeatur ad oculos nostros, nisi à Sole recedendo, nequè minuatur, nisi ad Solem ex parte alia propinquando. Ab illo ergò accipit lumen, & cum sub illo est, sempèr exigua est: cum verò ab illo longiùs abcesserit, fit ampla, suoque ambitu plena. [2] Si enim suo lumine uteretur, necesse erat sempèr eam esse æqualem, nec die xxx. exilem fieri: & si suo lumine uteretur, hujus nunquàm eclypsis fieret. Cæterùm, quantum ad intellectum pertinet mysticum, Luna hujus mundi speciem tenet: quia sicut ista menstruis completionibus deficit, ità mundus ad conflationem temporum currens quotidianis defectibus ca-

(1) Aug stinus in Ps. 10. *Et lib. 3. de Genes. cap. 15.*
(2) Si ca m suo lumine uteretur——exilem fieri. *Verba sunt Hygini cap. de Luna.*

cadit. Luna quippè elementi sui varietate diversis cursibus desinit, ut crescat: crescit, ut desinat. Sed ideò alternis vicibus commutationem sideris repræsentat, ut doceat homines ex ortu morituros, & ex morte victuros: atque ideò cum senescit, mortem corporum prodit: cum augetur, æternitatem indicat animarum. Nonnunquàm verò eadem Luna etiam Ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à Sole, sic Ecclesia à Christo illuminatur. [1] Sicùt enim Luna deficit, atque crescit: ità Ecclesia defectus habet, & ortus. Frequentèr enim defectibus suis crevit, & his meruit ampliari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyrio coronatur. Itèm sicùt Luna larga est [2] roris, & dux humentium substantiarum: ità Ecclesia Baptismi, & Prædicationum. Et quemadmodùm, Lunâ crescente, crescunt omnes fructus, atque eâ minuente, minuuntur: non alitèr intelligimus & Ecclesiam, in cujus incremento proficimus cum ipsa. Cum verò persecutionem patitur, & minuitur, & nos cum illa patimur, & minuimur. [3] Item sicùt septem formas habet Luna, sic tot gratias meritorum habet Ecclesia. Primam enim figuram, bicornem habet: Secundam, sectilem: Tertiam, dimidiam ex majore: Quartam, figuram plenam habet: Quintam, iterùm dimidiam ex majore: Sextam, iterùm sectilem: Septimam, bicornem. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per Spiritum Sanctum toti Ecclesiæ conferuntur. Septima autem semis, & vicesima secunda semis, in suo Orbe media est. Cæteræ proportionales sunt.

CAPUT XIX.
De Lunæ Cursu.

1 LUnam [4] per alios ortus, & Occasus, Hyginus ait, necesse est moveri, non stare, idque facilius quàm de Solis luce intelligitur. Quia cum à Sole accipiat lumen, & ità nobis lucere videatur, non est dubium eam moveri potiùs, quàm stare. [5] Terris autem vicina Luna breviori Orbe convertitur, & iter, quod Sol in diebus ccclxv. peragit, ista per triginta dies percurrit. Undè & Antiqui menses in Lunæ, annos autem in Solis cursu posuerunt. [6] Itàque Luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum perficiens, consummat annum secundum Hebræos, aliquibus diebus adjectibus: secundum Romanos, bissexto semèl in quadriennio unius diei adjectione celebrato. Cujus etiam augmentis decrementisque mirâ quadam providentiæ arte, omne quod gignitur, alitur, atque crescit. Nàm [7] & defectui ejus compatiuntur elementa, & processu ejus quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebrum maritimorum, siquidèm echinus, ostreæque in augmento Lunæ pleniores reperiri feruntur.

CAPUT XX.
De Eclypsi Solis.

1 SOlem [8] Sapientes dicunt altiùs currere: Lunam autem pro-

(1) Sicùt enim Luna deficit---coronatur. *Ambrosii sunt verba lib. 4. cap. 8.*
(2) Larga roris. *Ambros. lib. 4. cap. 7.*
(3) Itèm sicùt septem formas. *Ead. lib. 3. Etymolog. totidemque species assignat Lunæ Clemens lib. 6. Strom ex Seleuco Mathematico. Ex quo, & Isidori ipsius mente has nos species tum hic, tum etiam in Etymologiis reformavimus. Sectilem autem, non sextilem ex veteribus libris appellamus dimidiam, vel semissem.*
(4) Lunam per alios ortus---potiùs quàm stare. *Verba sunt Hygini omnia, licèt non continentèr apud eum legantur.*
(5) Terris autem vicina Luna---percurrit. *Verba sunt Interpretis Arati, numero dierum Lunæ tantùm mutato.*
(6) Itaque Luna per tricenos---celebrato. *Verba sunt Ambrosii lib. 4. cap. 5.*
(7) Nàm & Defectui---feruntur. *Ambrosii cap. 7.*
(8) Solem Sapientes dicunt---transmittit. *Totus locus ex Hygini lib. 4. cap. de Luna.*

proximam esse terræ. Hæc ergò, dum deorsùm ad idem signum, vel lineam, qua Sol vehitur, convenerit, objicit se Soli, & tenebras totius Orbis efficit. Quod tantum inter menstruo contingit. Nàm tunc Luna in eadem parte signi est, qua Sol vehitur, ideòque fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen ejus videtur: veluti si aliquis oculis manum expansam opponat, quantò magis id fecerit, eò minus illa videri poterit: quantò autem procùl discesserit, eò magis illi omnia poterunt apparere. Simili itàque ratione cum ad Solis locum, vel lineam Luna pervenerit, tunc proxima ei esse videtur, & radios ejus ità coram oculis nostris obscurare, ut lumen non possint ejicere. Cum autem Luna ab eo loco discesserit, tùnc Sol lumen ejicit, & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ità Soli objicitur Luna, sicùt Lunæ opponitur terra: quæ utraque lumina cum ad terras non perveniunt, defecisse dicuntur. Alii autem dicunt defectum Solis fieri, [1] si foramen aëris, quo Sol radios fundit, aliquo spiritu contrahatur, sivè obturetur. Hoc Physici, & Sapientes mundi dicunt. Cæterùm Doctores nostri mysticè hujus eclypsis mysterium in Christo dixerunt esse completum, tunc cum interrupto æterni fœderis cursu insolito, turbata ordinem suum elementa perdiderunt, cum sacrilegæ factum conjurationis Sol iste verus horrescens, insertis in Populo Judaico errorum tenebris, paullulùm semetipsum per mortem abscondit, ac de Cruce depositus, sese in Sepulcro abditus obscuravit, donec tertia die augustior solito huic mundo, id est, gentibus claritatis suæ potentiam præsentaret: ac sicut Sol in virtute sua refulgens, tenebras operti seculi illuminaret.

CAPUT XXI.

De Lunæ Eclypsi.

1 LUNA [2] non deficit, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed objectu obumbrantis terræ casum patitur luminis. Hanc enim Philosophi non habere lumen proprium, sed eamdem à Sole illuminari defendunt: & quia ea dimensione distat à Sole, ut per mediam terram, si quid directum trajiciatur, contingere possit Solem sub terram, Lunam autem supra terram: & quia usque ad Lunarem circulum umbra terræ extenditur, ideò evenit nonnunquàm, ut Solis radii, objiciente se mole terræ, vel umbrâ, ad eam non perveniant. Patitur autem hoc quintadecima Luna, quousque centrum, atque umbram obstantis terræ exeat, videatque Solem, vel à Sole videatur. Constat ergò Lunam ex Solis radiis lumen accipere, & dum objectu terræ Solem non aspexerit, tunc lumen amittere. [3] Nàm dicunt Stoici omnem terram montibus claudi, quorum umbrâ fertur Luna subitò non apparere. Undè Lucanus:

Jàm Phœbe totum fratri cum redderet Orbem,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.

2 Figuralitèr [4] autem per Lunæ defectum Ecclesiæ persecutiones intelli-

(1) Si foramen aëris, &c. *Quod Anaximandro placuit. Plutarch. 2. de Placit. cap. 20. & 24.*
(2) *Pleraque ex eod. Hygyn. cap. de Luna.*
(3) Nàm dicunt Stoici. *ità m. s. o.* historici *impress. Hyginus.* Etsi nonnulli dixerunt in Solis cursu evenire, ut cum pervenerit ad eum locum, ubi occidere dicatur: ibi montium magnitudine à nobis lumen averti Solis, & ità noctem videri. Quod si ità fit, nimirum eclypsim Solis verius, quàm noctem dicimus.
(4) Figuralitèr autem. *Ex Aug. in Ps. 10.*

liguntur, quando martyrum cædibus, & effusione sanguinis, tanquàm illo defectu, & obscuratione, quasi cruentam faciem Luna ostendere videtur, ut à nomine Christiano terreantur infirmi. Sed sicùt ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeò ut nihil detrimenti sensisse videatur: ità Ecclesia, postquam per martyrum confessionem suum pro Christo Sanguinem fuderit, majore fidei claritate refulget, atque insigniori lumine decorata semetipsam latius in toto Orbe diffundit.

CAPUT XXII.

De Cursu Stellarum.

1 STellæ [1] quidèm cum mundo vertuntur: non, stante mundo, Stellæ vagæ feruntur, exceptis his, quæ Planetæ vocantur, id est, errantes, quæ vagis moventur ordinibus. Cæteræ, quæ aplanes appellantur, uno loco fixæ cum mundo volvuntur. Ideò autem Planetæ, id est, errantes dicuntur, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Partibus autem diversis inter se moventur sidera. Nàm quædam superiùs, quædam inferiùs currunt. Undè & illa, quæ terris propinquiora sunt, quasi majora nobis videntur, quàm ea, quæ circum Cœlum volvuntur. Longinquitate enim locorum visus languescit: Hinc accidit, ut intervallo longè interse distantium circulorum, alia celeriùs, alia tardiùs ad cursus sui exordium revertantur. Nàm quædam sidera celeriùs exorta, seriùs occidere existimantur: quædam etiam tardiùs cæteris exorta, citiùs ad Occasum perveniunt. Quædam verò paritèr oriuntur, & non simùl occidunt. Omnia autem suo tempore ad cursum proprium revertuntur. Radiis autem Solis præpedita sidera, aut anomala fiunt, aut retrograda, aut stationaria. Juxta quod, & Poëta meminit, dicens:

Sol tempora dividit ævi,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra.
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.

CAPUT XXIII.

De Positione septem Stellarum errantium.

1 IN ambitu quippè septem Cœlestium Orbium, primùm in inferioris spheræ circulo Luna est constituta. Ideò proxima terris posita, ut nocte nobis facilius lumen exhibeat. Dehìnc secundo circulo Mercurii Stella colocata, Soli celeritate par: sed vi quadam, ut Philosophi dicunt, contraria. Tertio circulo Luciferi circumvectio est, [2] indè à Gentilibus Venus ità dicta, quòd inter quinque Stellas plus lucis habeat. Nàm, ut prædiximus, quemadmodùm Sol, & Luna, [3] ità, & hæc umbram facit. [4] Quarto circulo Solis cursus est collocatus, qui proindè, quia omnibus est lucidior, medius est constitutus, ut tàm superioribus, quàm inferioribus lucem præstet. Ratione autem divinâ sic constitus est, quia præclara omnia in medio esse debent. Porrò [5] quinto cir-

(1) Stellæ quidem cum mundo vertuntur. *Id probat Hyginus ibid. Vid. lib. 3. Etymolog. à cap. 60. usque ad 70.*

(2) Indè à Gentilib. Venus dicta. *Non dicta est Venus, quòd plus lucis habeat, sed Lucifer. Ità enim 3. Etymolog.* Quod inter omnia sidera lucis plus ferat.

(3) Ità & hæc umbram facit. *Plinius lib. 2. cap. 8. de Venere.* Claritatis quidem tantæ, ut unius hujus Stellæ radiis umbræ reddantur.

(4) Quarto circulo Sol. *Ciceronem sequitur. Nàm Plato secundo circulo collocabat. Vid. Macrob. lib. 1. in Somn. Scip. cap. 19.*

(5) Porrò quinto circulo Pyrois. *Mendosè libri omnes hoc quoquè loco Vesper pro Pyrois habebant.*

circulo Pyrois sidus dicitur collocatum, quòd illi Marti assignant. Sexto Phaëtontis Stellam, quam Jovis appellant. Jàm summo Cœlo, id est, in mundi vertice, Stella Saturni est posita, quæ quidem dùm summum Cœlum teneat, sublimiorque sit omnibus, natura tamen ejus frigida fertur, approbante Virgilio:

Frigida Saturni sese quo Stella receptet.

Hæc autem sidera errantia appellantur, (1) non quòd ipsa errent, sed quòd nos errantes faciant: quæ sidera Græcè Planetæ dicuntur. (2) In Sole enim, & Luna omnibus notitia est ortus, & Occasus, ideòque Sol, & Luna directo cursu vehuntur. Ista verò retrogradantur, vel anomala efficiuntur, id est, quando particulas addunt, & detrahunt: cæterùm quando tantùm detrahunt, retrograda dicuntur: stationem autem faciunt, quando stant. Anni autem singularum Stellarum hi sunt, qui in sphæra subjecta continentur. Quibus peractis ad reversionem circuli sui iisdem signis, & partibus veniunt. (3) Nàm Luna octo annis fertur explere circulum suum. Mercurius annis xxiii. Lucifer annis IX. Sol annis XIX. Pyrois annis XV. Phaëton annis xii. Saturnus annis xxx. Quorum Orbium, atque Stellarum positionem subdita demonstrat figura.

CA-

(1) Non quòd ipsa errent. *Cicer. 2. de Nat. Deor.* Errantia appellantur, cum omnium minimè errent.

(2) In Sole enim, & Luna omnibus notitia est ortus, & occasus. *Itàque Isidoro non videntur errantes. Ut nequè Arato quinque tantum numeranti.*

Nàm, quæ per bis sex signorum labier orbem
Quinque solent Stellæ.

(3) Nàm Luna octo annis. *Ità m. s. o. etiam lib. 3. Etymolog. præter Malacitanum in quo* XIX. annis *recentiore manu videtur hoc loco repositum. Hoc fortassè octennium illud, de quo Plutarch. extremo lib. 2. de Placitis,*

CAPUT XXIV.

De Lumine Stellarum.

1 STellas [1] non habere proprium lumen, sed à Sole illuminari, dicunt, nec eas unquàm de Cœlo abscedere, sed veniente Sole celari. Omnia enim sidera obscurantur, Sole oriente, non cadunt. Nàm dum Sol ortus sui signa præmiserit, omnes Stellarum ignes sub ejus luminis fulgore evanescunt: ità ut præter Solis ignem nullus sideris splendor videatur. Hìnc etiam, & Sol appellatus, eò quòd solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de Sole, cum etiam plena Luna, & tota nocte fulgente, pleraque astra non luceant. Esse autem etiam per diem in Cœlo Stellas probat Solis deliquium, quòd quando Sol, objecto Orbe Lunæ, fuerit obscuratus, clariora in Cœlo videantur astra. Stellæ autem, secundum mysticum sensum, sancti viri intelliguntur. De quibus dictum est: Qui numerat multitudinem Stellarum. Sicùt enim omnes Stellæ à Sole illuminantur: ità Sancti à Christo gloriâ Cœlestis Regni glorificantur. Et sicùt præ fulgore Solis, & vi maximâ luminis ejus sidera obtunduntur: ità & omnis splendor Sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodò obscuratur. Et quemadmodùm Stellæ sibi differunt claritate: ità justorum diversitas meritorum discretione.

CAPUT XXV.

De Lapsu Stellarum.

1 FAlsa [2] autem opinio, & vulgaris est: nocte Stellas cadere, cum sciamus ex æthere lapsos igniculos ire per Cœlum, portarique ventis, vagique lumen sideris imitari: Stellas autem immobiles, fixasque permanere in Cœlo. Nàm illud quod ait Poëta:

> Sæpè etiam Stellas vento impendente videbis
> Præcipites Cœlo labi, noctisque per umbras
> Flammarum longos à tergo albescere tractus.
> Et iterum:
> —lapsa per altum
> Aëre disperso trahere candentia sulcos
> Sidera, & summis etiam quæ fixa tenentur
> Astra polis.

Sed hi Poëtæ voluntariè ad opinionem vulgi se contulerunt. Cæterùm Philosophi, quibus curæ est mundi quærere rationem, illa assèrunt, quæ superiùs memorata sunt.

CAPUT XXVI.

De Nominibus Astrorum.

1 LEgitur in Job, dicente Domino: Nunquid conjungere vales micantes Stellas Plejades, & gyrum Arcturi poteris dissipare? Nunquid producis Luciferum in tempore suo, & vesperum super filios terræ consurgere facis? Et iterum alibi: Qui facit Arcturum, & Orionem, & Hyadas. Hæc nomina Stellarum dùm in Scripturis legimus vanis deliramentis assensum non præbeamus, qui falsis opinionibus vocabula ista in Astris ex hominum nominibus, vel aliarum creaturarum vocabulis imposuerunt. Ità enim Stellarum quarumdam Genti-

(1) Stellas omnes non habere lumen. *Macrobius lib. 1. In Somn. cap. 19. Lunam unam alieno lumine, cæteras omnes Stellas suo lucere, ait.*

(2) Falsa autem opinio. *E Serv. 1. Georg. ad v.*

Sæpe etiam Stellas vento impendente videbis.
Præcipites Cœlo labi.

tilium Sapientes nomina, sicùt & dierum, indiderunt. Quod verò eisdem nominibus Sacra utitur Scriptura, non eorum idcircò vanas approbat fabulas, sed faciens ex rebus visibilibus invisibilium rerum figuras, ea nomina pro cognitione ponuntur, quæ latè sunt cognita, ut quidquid incognitum significat, faciliùs per id quod est cognitum humanis sensibus innotescat. (1) Arcturus est ille, quem Latini Septemtentrionem dicunt, qui septem Stellarum radiis fulgens, in seipso revolutus rotatur, qui ideò Plaustrum vocatur: quia in modum vehiculi volvitur, & modò tres ad summa elevat, modò quatuor inclinat. Hic autem in Cœli axe constitutus sempèr versatur, & nunquam mergitur. Sed dùm in seipso volvitur, & nox finitur. Per hunc Arcturum, id est, Septemtrionem, Ecclesiam septenaria virtute fulgentem intelligimus. Nàm sicùt in axe Cœli Arcturus sempèr inclinatur, rursùmque erigitur, ità & Ecclesia diversis quidem adversitatibus humiliatur, sed mox consurgens spe, & virtutibus elevatur: & sicùt ex tribus Stellis, & quatuor Septemtrio efficitur: ità Ecclesia ex fide Trinitatis, & operationibus quatuor virtutum principalium consummatur. Fide enim, & operibus homo justificatur. Bootes, Stella est, quæ Plaustrum, id est, Septemtrionem sequitur, qui etiam ab Antiquis Arctophylax dicit, sivè minor Arctos. Undè & quidàm eam Septemtrionem dixerunt. (2) Hanc spectant præcipuè, qui navigare noscuntur. De qua Lucanus:

Velox ubi nocte Bootes:
Quæ cum orta fuerit, citò facit
Occasum.

(3) Plejades sunt multæ juges Stellæ, quas etiam botrum appellamus à multitudine Stellarum. Nàm & ipsæ septem esse dicuntur, sed ampliùs quàm sex nullus conspicere potest. Hæc ab Oriente surgunt, & appropinquante diei claritate Stellarum ejus ordo distenditur. Plejades autem ex pluralitate vocatæ sunt, quia pluralitatem Græci πλειότητα appellant. Has Latini Vergilias appellaverunt, eò quòd verè oriantur, & eò magis cæteris prædicantur, quòd his ex Orientibus æstas significatur, Occidentibus hyems ostenditur, quod aliis penitùs non est traditum signis. His autem Stellis ab (4) eo quòd septem sunt, & splendidè micant, Sancti omnes septiformi spiritus virtute fulgentes significantur: ab eo autem quòd sibi vicinantur, sed non se contingunt, charitate proximos, & tempore divisos Dei Prædicatores ostendunt. (5) Orion Stella est. * Hic

(1) Arcturus est ille quem Latini Septemtrionem. *Hæc eadem in 3. Etymologiar. de Arcto aliquanto aptius dicuntur. Sed hoc loco Arcton, & Booten, sivè Arctophylacem, & Arcturum, quæ propinqua sunt, confudit, ut ipse paullò-post fatetur.*

(2) Hanc spectant præcipuè, qui navigare noscuntur. *Utravis ursa utuntur nullo periculo nautæ, quod utraque Polo proxima exiguum circulum describat. Ità Ovidius:*

Esse duas Arctos, quarum Cynosura vocatur
Sidoniis, Elicen Graja carina notat.

(3) Plejades. *Eadem 3. Etymolog.*

(4) Ab eo quod septem sunt. *Clem. Strom. 6. septem esse seriò affirmat, & Basil. in cap. 3. Isai. septem, ait, apparere, quamvis parvas, & glomeratas, & Ovid. Fast. 4.*

Quæ septem dici, sex tamen esse solent.
Cic. ex Arato.
Hæ septem vulgò perhibentur more vetusto
Stellæ, cernuntur verò sex undique parvæ.
At non interiisse putari convenit unam,
Sed frustrà temerè à vulgo ratione sine ulla
Septem dicier, ut Veteres statuere Poetæ,
Æterno cunctas ævo, qui nomine dignant
Alcyone, Meropeque Celeno, Taygeteque.
Electre, Steropeque simùl sanctissima Maja.

(5) Orion Stella est. * *Asterisco notavimus locum, quem facile explere possis, vel ex tertio Etymolog. vel ex Arati inter-*

[1] Hic autem Orion gladius dictus est. Undè etiam eum Latini Jugulam vocant, sidus, ut videtur, armatum, & Stellarum luce terribile, quod ignorare magnæ difficultatis est, adeò ut quamvis rudes oculos, tamen præ fulgoris splendore in seipsum rapiat. Hi quippè Oriones in ipso pondere temporis hyemalis exoriuntur, suoque ortu imbres, & tempestates excitant, & maria, terrasque perturbant. Oriones autem significant Martyres. Nàm sicùt isti nascuntur in Cœlo tempore hyemis: ità in Ecclesia Martyres procedunt tempore persecutionis. Procedentibus Orionibus, mare turbatur & terra: obortis verò Martyribus, terrenorum, & infidelium corda tempestate jactantur. Lucifer, [2] Stella nitens, quæ omnium maxima, & clarior esse videtur. Nàm quemadmodùm Sol, & Luna, ità hæc umbram facit. Ista igitur orientem Solem præcedit, atque manè nuntians tenebras noctis lumine sui fulgoris dispergit. Cujus figura est Christus, qui velut Lucifer, per Incarnationis Mysterium producitur: per quem lux fidei, tanquam dies secutura, monstratur. Lucifer autem bipertitus est: sic hujus pars sancta est, sicut Dominus in Apocalypsi de se, & Ecclesiâ dicit: Ego sum genus, & radix David, Stella splendida, & matutina. Item: Qui vincit, dabo ei Stellam matutinam. Pars autem alia Luciferi, Diabolus esse dignoscitur. De quo scriptum est: Quomodò cecidisti de Cœlo, Lucifer, qui manè oriebaris, & qui etiam in Cœlo super Stellas Dei dicit se sedem positurum, & cadens de Cœlo confringitur. Vesperus, est Stella Occidentalis noctem ducens. Hic Solem Occidentem sequitur, & tenebras succedentes præcedit. Hic autem Antichristi exprimit typum, qui tanquàm vesper consurgit, ut ait Job, super filios terræ, ut cæcæ noctis successu carnalium corda offuscet. Quod ideò Auctore Deo fit, quia pro infidelitate præcedenti, quâ renuerunt Christo credere, Antichristum suscipere meruerunt. [3] Cometes, Stella est, quæ velut comas luminis ex se fundit. Hæc cum nascitur, aut regni mutationem fertur ostendere, aut bella, aut pestilentias surgere. De qua Prudentius ait: Tristis cometa intercedit. Et Lucanus: Et terris minitantem regna cometem. Et Virgilius: Nec diri toties arsere cometæ. Genethliaci autem omnes Stellas erraticas quibusdam temporibus cometas fieri dicunt, & prout cuique sunt motus, ità secunda, vel adversa portendere. Sirius, Stella est, quam vulgò Canem appellant. Sirius [4] quippè appellata, propter flammæ candorem, quòd ejusmodi sit, ut præ cæteris lucere videatur.

2 Hæc oriens mundum ardoris nimio calore incendit, & æstu suo fructus exurit. Interdùm & morbo afficit corpora, corrumpens aerem flagrantiâ ignis. Ab hac enim Stella dies Caniculares nominantur, quoniam hi plus flagrant ardoribus, quàm totius æstatis tempus.

K CA-

terprete à quo Isidorus hæc mutuatus est. Sic enim ille. Orion, qui & incola dicitur, ante tauri vestigia fulget, & dicitur Orion ab urina, id est, ab inundantia aquarum. Tempore enim hyemis habet ortum, cum mare, & terras tempestatibus turbat. Hunc Romani jugulam vocant, eo quod sit armatus, ut gladius, Stellarum luce terribilis, &c.

(1) Hic Orion gladius. *Ità impress. pejus multo manusc. o.* Hic autem Orion à gladio dictus est.

(2) Lucifer Stella nitens. *Plura hic leguntur in quibusd. libris, è tertio Etymologiar. hunc accita, neque enim in vetustioribus reperiuntur.*

(3) Cometes. *Totidem fere. 3. Etymolog.*

(4) Sirius quippè appellatur propter flammæ candorem. *Rectissimè, ut ne suspicio quidem ulla restet de emendatione loci libri 3. Etymolog. Arati interpres.* Sirium autem Stellam vocatam putant propter flammæ candorem.

CAPUT XXVII.

Utrum Sidera Animam habeant.

1 SOlet autem quæri, ut ait Sanctus [1] Augustinus, utrùm Sol, & Luna, & aliæ Stellæ corpora sola sint, an habeant rectores quosdam spiritus suos. Et si habent, utrùm ab eis etiam vitalitèr inspirentur, sicùt animantur canes per animas animalium, an sola sine ulla permixtione præsentia. Et dùm motus alicujus corporis sine anima esse non possit: Stellæ, quæ cum tanto ordine, ac tantâ ratione moventur, ut in nullo prorsùs aliquando cursus earum impediatur: utrùm animantes sint, & rationabiles videantur, non facilè comprehendi potest. Salomon autem cum diceret de Sole: Gyrans gyrando vadit spiritus, & in circulos suos revertitur. Ostendit ipsum Solem spiritum esse, & quòd animal sit, & spiret, & vigeat, & annuos Orbes suos cursu expleat, sicut & Poëta ait: Intereà magnum Sol circumvolvitur annum. Et alibi: Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra Spiritus intùs alit. Quapropter si corpora Stellarum animas habent, [2] quærendum quid futuræ sint in resurrectione.

CAPUT XXVIII.

De Nocte.

1 AMbrosium [3] in Libro Hexameron legi dicentem: Quæritur qualitèr spatium aëris occupet umbra terræ efficiens nobis noctem, cum Sol recedit à nobis, diemque obducit, cùm inferiora axis Septemtrionalis illuminat. Omne enim corpus umbram facit, & naturalitèr umbra corpori adhæret, adeò ut etiam pictores umbras corporum, quæ pinxerint, nitantur exprimere. Idque artis asserunt, non intermittere vim naturæ. Ergò sicut in die cum à parte Solis aliquod corpus hominis, vel arboris occurrit, ex ea parte, qua lumen repercutitur, umbra subsistit: sic cum recedente die [4] Sol ad eum locum pervenerit, ibi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sicque [5] terræ objectu, à Septemtrionali parte obumbratur aër, adeò ut nobis noctem efficiat hæc ipsa umbra terrarum.

CAPUT XXIX.

De Tonitruo.

1 TOnitrua [6] autem ex fragore nubium generantur. Concepti enim intra sinum nubium ventorum spiritus versantur ibidem. Cumque vehementèr sese erupturi eliserint,

(1) Ut ait S. Augustinus. *Extremo libro secundo de Genes. ad litteram.*
(2) Quærendum quid futuræ sint in resurr. *Leguntur hæc in m. s. o. quæ videntur sumpta è lib. 10. de Civit. cap. 29.*
(3) Ambrosium in Libro Hexameron. 4. *cap. 3.*
(4) Ad eum locum pervenerit, ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur. *Non sunt hæc Ambrosii, sed Hygini verba superiùs cap. 21. A nobis relata.*
(5) Sicque terræ objectu, à Septemtrionali parte obumbratur aër. *Voces a Septemtrionali parte, addidit Isid. quæ aptius collocarentur sic:* Obumbratur aer à Septemtrionali parte, *ne objici terra videretur à Septemtrionali parte.*
(6) Tonitrua. *Amb. lib. 2. cap. 4.* Nequè enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Undè & de tonitribus, quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit magno concrepant sonitu, ait scriptura: firmans tonitrua. *Suspicor autem verba hæc Isidori:* Et in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur: *desiderari apud Ambrosium, restituendaque ex hoc loco: ante illa verba* ait scriptura, *ut parenthesi includantur, totusque locus ità legatur.* Nequè enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore, aut penetrari. Ideò & firmamentum dicitur, quod non sit invalidum, nequè remissum. Undè & de tonitribus (quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementèr erupturus eliserit, magno concrepant sonitu, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur) ait scriptura.

rint, & virtutis suæ mobilitate in quamlibet partem eruperint, magno concrepant murmure, & in morem exilientium de stabulis quadrigarum sonus fragoris ejus ad aures nostras emittitur. Aliàs autem tonitruum, divinæ vocis superna est increpatio, sivè clara prædicatio Sanctorum, quæ clamore forti per totum Orbem terrarum in auribus fidelium per strepit, per quod possit culpam suam admonitus agnoscere mundus.

CAPUT XXX.

De Fulminibus.

1 AJunt [1] naturalium scrutatores causarum, quod ex collisione, atque attritu nubium fulgura generentur ad instar silicum duriorum: quos cum compulseris invicèm sibi, medius ex his ignis elabitur, vel quemadmodum, si lignum ligno teras, ignem emittit. Undè & Papinius: Fulguraque attritis quotiens micuere procellis. Hac itàque ratione, cum nubila invicèm in se fuerint collisa, illicò fulmina mittuntur. Dehìnc sequuntur tonitrua: quæ licèt sonitu tardiora sunt, præcedenti concussi luminis claritate, paritèr tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardiùs penetrat aures, quàm oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procùl cædentis: cujus quidem antè cernis ictum, quàm ad aures perveniat sonitus. Ergò nubium attritu fulmina nascuntur. Nunquam enim sereno Cœlo fulgura micuerunt. [2] Undè & Virgilius:

Non alias Cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura.

Fit enim fulmen nube, imbre, & vento. Nàm cum ventus in nubibus vehementèr agitatus est, sic incalescit, ut incendatur. Dehìnc, ut prædictum est, fulgura, & tonitrua simùl exprimuntur. Sed illud celeriùs videtur, quia clarum est. Hoc autem tardiùs ad aures pervenit. [3] Post fulminis autem jactum, ventorum erumpere violentiam, sicque furorem tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. [4] Lucretius autem dicit: Fulmina ex minutis seminibus constare, ideò penetrabilia esse: ubicumque autem fulmen ceciderit, sulphuris odorem emittit. Virgilius: Et latè circum loca sulphure

 fu-

(1) Ajunt naturalium scrutatores----perveniat sonitus. *Concinnavit hæc ex Lucretii versibus hisce. lib. 6.*

Fulgit item nubes, ignis cum semina multa
Excussere suo concursu, ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tunc quoquè lumen
Exilit, & claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit uti post auribus accipiamus
Fulgere: quàm cernant oculi quia sempèr ad aures,
Tardius adveniunt, quàm visum, quæ moveant res.
Id licet hinc etiam cognoscere, cædere siquem
Ancipiti videas ferrò procul arboris auctum.
Ante fit, ut cernas ictum, quàm plaga per aures.
Det sonitum: sic fulgorem quoquè cernimus ante,
Quàm tonitrum accipimus, pariter qui mittit igni.
E simili causa & concursu natus eodem.

(2) Undè & Virgilius. Non alias Cœlo ceciderunt p. sereno Fulgura. *Ad quæ verba Servius*: Omen est (inquit) & in eo quod sereno Cœlo fulgura missa sunt, & in eo quod plura missa sunt.

(3) Post fulminis autem jact. *Ex eodem Lucretii loco.*

(4) Lucretius autem dicit. *Lib. 2. His verbis.*

Per facile est jam animi ratione exolvere nobis:
Quare fulmineus multo penetralior ignis,
Quàm noster fluat è terris terrestribus ortus.
Dicere enim possis, cœlestem fulminis ignem,
Subtilem magis è parvis constare figuris.
Atque adeò transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic, è lignis ortus tedaque creatus.

fumant, & Lucanus: Æthereoque nocens fumabit sulphure ferrum. In fulminibus, Sanctorum accipiuntur miracula, claritate signorum, ac virtutum micantia, atque ad intima cordis pervenientia. Sublimia loca ampliùs sentire dicuntur ventorum, vel fulminis injuriam, quam humilior terra. Undè & Horatius:

Feriuntque summos [1] fulgura montes.

Nimis autem excelsiora loca à tempestatibus esse secura, ut Olympus, qui celsitudine suâ nec impetus ventorum, nec fulminum ictus sentit, quia nubes excedit.

CAPUT XXXI.

De Arcu.

1 CLemens [2] Romanus Antistes, & Martyr ità scribit: Arcus enim in aëre ex imagine Solis hoc modo formatur. Dùm enim Sol in nubibus rarescentibus ex adverso refulserit, radiosque suos directâ lineâ humor in nubilo transfundens impresserit, fit repercussio splendoris ejus in nubibus, è quibus fulgor emicans arcus speciem format. Sicut enim impressa cera anuli imaginem exprimit: sic nubes è contrà ex rotunditate Solis figuram sumentes, orbem efficiunt, & arcus effigiem fingunt. Apparet autem hic non sempèr, sed cum rarescunt nubila Cœli. Nàm rursùs cum in se coeunt nubes, atque densantur, confestìm arcus forma resolvitur. In nubium enim densitate arcus aërem in perfecto gyro complectitur. Deniquè sine Sole, & nubibus nunquàm apparet arcus, quia ex typo radii Solis species ejus formatur. [3] Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De Cœlo enim trahit igneum colorem: de aquis purpureum: de aëre album: de terris colligit nigrum. Hic autem arcus, pro eo quòd à Sole resplendet in nubibus, Christi gloriam indicat in Prophetis, ac Doctoribus refulgentem. Alii ex duobus coloribus ejus, id est, aquoso, & igneo, duo judicia significari dixerunt. Unum, per quod dudùm impii perierunt in diluvio: alterum, per quod postmodùm peccatores cremandi sunt in Inferno.

CAPUT XXXII.

De Nubibus.

1 NOtandum est ex Libro Job: Quod cogitur aër iste visibilis, ut conglobetur: conglobatus autem in nubes vertitur. Sic ipse dicit: Subitò aër cogitur in nubibus, & ventus transiens fugabit eas. Et Virgilius:

Consurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.

Nubes autem Sancti Prædicatores intelliguntur, qui verbi divini pluviam credentibus fundunt. Aër autem iste inanis, & tenuis, vacuas hominum mentes, vagasque significat, qui tamen densatus in nubes vertitur, quia collectæ ab inanitate fidelium mentes fide solidantur. Et sicut ex aëre inani fiunt nubes pluviales: sic ad fidem de mundi vanitate colliguntur Sancti Prædicatores. Nubes autem dictæ, quòd æthera obtegant, undè & nuptæ dicuntur, quòd vultus suos velent. Undè & Neptunus, quòd nube, & mari terram tegat. [4]

CA-

(1) Fulgura montes. *Ità omnes libri, ut & Horatiani quidam.*
(2) Clemens Romanor.----species ejus formatur. *Sunt hæc lib. 8. Recognitionum, sed apparet Isidorum alia interpretatione usum, ac dubitari posse, an ea quæ circumfertur Ruffini sit.*
(3) Quadricolor enim est. *Tricolorem vult esse Aristoteles. Isidorum secutus est Beda.*
(4) *Vid. lib. 13. Etymolog. cap. 7.*

CAPUT XXXIII.

De Pluviis.

1 LEgitur in Amos Propheta: Qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ. Aquæ enim amarissimæ maris vapore subtili calore aëreo suspenduntur, [1] instar medicinalis cucurbitæ, quæ calore superioris circuli humorem, & sanguinem sursùm trahit. Hujusmodi itàque ratione aquæ maris per tenuissimos vapores in aëre suspensæ paulatìm concrescunt, ibique igne Solis decoctæ in dulcem pluviarum saporem vertuntur. Dehìnc gravescente nube modò vi expressæ ventorum, modò Solis calore dissolutæ, in terræ faciem asperguntur. A nubibus ergò rapiuntur aquæ maris, & iterùm ab ipsis reduntur in terras. Sed sicut diximus, ut dulces possint esse in pluviis, coquuntur igne Solis. Alii autem dicunt, non tantummodò aquis maris nubes concrescere, sed etiam exhalantis terræ vaporibus, nebulas adolescere, quibus densatis, coactisque nubes altiùs surgere. Atque iisdem labentibus pluvias effundere. Nubes autem, ut prædiximus, Apostoli significantur, atque Doctores. Pluviæ ergò nubium, eloquia sunt Apostolorum, quæ quasi guttatìm, id est, sententialitèr veniunt, sed abundantiùs doctrinæ fœcunditatem infundunt.

CAPUT XXXIV.

De Nive.

1 AIT [2] Ambrosius, quòd plerumque glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ solidantur in Nivem, & rupto aëre nix funditur.

CAPUT XXXV.

De Grandine.

1 SImili quoquè ratione grandinum coagulatio fit. Aquæ enim nubium rigore ventorum stringuntur in glaciem, atque durescunt. Dehìnc glacies ipsa partìm fragore ventorum comminuta in fragmina: partìm Solis vapore resoluta, frustatìm ad terras elabitur. Quòd autem rotunda videtur, hoc Solis calor efficit, & mora refrænantis aëris, dùm per longum spatium à nubibus usque ad terras decurrit. Figuralitèr namque grando, perfidiæ duritia est, torpore malitiæ frigida: Nix autem, homines increduli sunt, frigidissimi atque pigri, & in infima torpore mentis depressit. Itèm alio intellectu, nives sunt homines dilectione frigentes, qui etsi existant candidi puritate baptismatis, non fervent spiritu charitatis.

CAPUT XXXVI.

De Ventis.

1 VEntus est aër commotus, & agitatus [3] approbante Lucretio. Ventus enim fit ubi est agitando percitus aër. Quod etiam in loco tranquillissimo, & ab omnibus ventis quieto brevi flabello approbari potest, quo etiam muscas abigentes aërem commovemus, flatumque sentimus. Quod cum evenerit occultiori quodam motu Cœlestium, vel terrenorum corporum per magnum spatium mundi ventus vocatur ex diversis

(1) Instar medicinalis cucurbitæ. *Ex Ambros. lib. 2. cap. 3.*
(2) Ait Ambros. --- nix funditur. *lib. 2. cap. 4.*
(3) Approbante Lucretio : Ventus n. f. v. a. a. p. a. *Versus ex lib. 6. Quæ sententia fuit quoquè Anaximandri, & Stoicorum, quos reprehendit Aristoteles.*

sis partibus Cœli nomina etiam diversa sortitus. Quidam autem ajunt: eo quòd ex aquis aër, ex aëre venti nascuntur. (1) Clemens autem dicit: Eo quòd montes excelsi certis quibusdam habentur in locis, & ex his velut compressus, & coangustatus aër ordinatione Dei cogatur, & exprimatur in ventos, quorum inspiramine, & fructus germen concipiat, æstivusque ardor temperiem sumat, cum Plejades ignitæ Solis ardoribus incanduerint. Venti autem, interdùm Angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per universum mundum mittuntur. Itèm nonnunquàm venti, incentores spiritus poni solent, pro eo quòd malæ suggestionis flatu ad terrena desideria iniquorum corda succendunt, secundum quod scriptum est: Tollet eum ventus urens.

CAPUT XXXVII.

De Nominibus Ventorum.

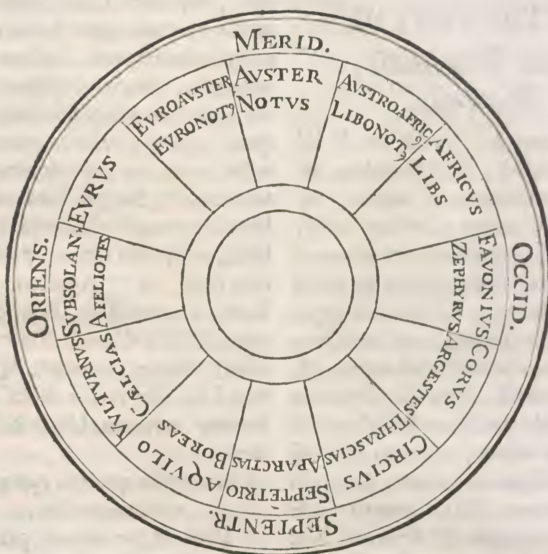
1 PRimus (2) ventorum cardinalis, Septemtrio, frigidus, & nivalis, flat rectus ab axe, & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic & Aparctias, Circius, qui & Thrascias, hic à dextris Septemtrionis intonans facit nives, & grandinum coagulationes. Aquilo ventus, qui & Boreas vocatur, ex alto flans, gelidus, atque siccus, & sine pluvia, qui non discutit nubes, sed stringit: undè & non immeritò Diaboli formam induit, qui iniquitatis frigore gentilium corda constringit. Secundus ventorum cardinalis, Subsolanus, qui & Apeliotes. Hic ab ortu Solis intonat, & est temperatus. Vulturnus ipse, qui & Cæcias vocatur, dexterior Subsolani. Hic dissolvit cuncta, atque desiccat. Eurus, ex sinistro latere veniens Subsolani Orientem nubibus irrigat. Tertius ventorum Auster, plagæ meridianæ cardinalis, qui & Notus, ex humili flans, humidus, calidus, atque fulmineus, generans largas nubes, & pluvias lætissimas, solvens etiam flores. Euroauster, calidus ventus, à dextris intonat Austri. (3) Libonotus, vel Austroafricus ventus est temperatus, calidus à sinistris Austri spirans. Quartus est cardinalis Zephyrus, qui & Favonius ab Occidente interiori flans. Iste hyemis rigorem gratissimâ vice relaxat, flores producit. Africus, qui dicitur Lips ex Zephyri dextro latere intonans: hic generat tempestates, & pluvias, & facit nubium collisiones, & sonitus tonitruorum, & crebrescentium fulgorum visus, & fulminum impulsus. Corus, qui & Argestes, ex sinistra parte Favonii spirans, eo flante, in Oriente nubila sunt, in India serena.

Quos-

(1) Clemens autem eo quòd montes---incanduerint. *Verba sunt Clementis.*

(2) Primus ventorum cardinal. *Quatuor, quos hic cardinales vocat lib. 13. Etymolog. principales appellat. Nàm cardinales illic duos tantum nominat Septemtrionem, & Austrum, neque à Septemtrione illic, sed ab Oriente incipit. Vid. Plin. lib. 2. cap. 27.*

(3) Libonotus. *Mendosè libri o. etiam Beda,* Euronotus. *Idem enim Euronotus, qui & Euroauster.*

Quosdam autem Tranquillus proprios locorum flatus propriis appellat vocabulis, quo ex numero sunt: in Syria Syrus, Carbasus in Cilicia, (1) in Propontide Thracidas, in Attica Sciron, in Gallecia Circius, in Hispania Sucronensis. Sunt prætereà quidam innumerabiles ex fluminibus, aut stagnis, at finibus nominati. Duo sunt tamen extra hos ubique spiritus magis, quàm venti, (2) aura, & altanus.

CA-

(1) In Propontide Thracidas. *Ità m. s. o. siracidas impress. nisi fortè Thrascias qui suprà diem cum Circio.*
(2) Aura, & altanus. *Vid. Serv. & Plin. lib. 2. cap. 14.*

Versus, qui de his ventis in excussis libris corruptissimi feruntur, à manusc. absunt, in Ovetensi Gotth. separati ab hoc opere leguntur propè integri, quos, quia non prorsùs inelegantes, & antiquiores Isidoro visi sunt, proponendos putavimus: sunt autem hi:

Versus de ventis.

Quatuor à quadro consurgunt limite venti.
Hos circumgemini dextra, lævaque jugantur:
Atque ità bisseno circumdant flamine mundum.
Primus Aparctias, alto qui spirat ab axe:
Huic nomen nostra è lingua Septemtrio fixit.
Circius huic dexter gelido circumtonat antro.
Thrasciam Graii propriâ dixere loquelâ.
Huic lævus Boreus glaciali turbine mugit:
Frigidus hic Aquilo nostris vocitatur in oris.
At Subsolanus flat rectus Solis ab ortu:
Græcus Apeliotem apto quem nomine signat.
Huic at Vulturnus dextra de parte levatur:
Attica Cæciam Graiis quem littora signant.
Nubifero flatu levigatas irrigat auras
Dorica quem simili designat nomine lingua.
At Notus è medio Solis dat flamina cursu:
Austrum ritè vocant, quia nubila flatibus haurit.
Euronotus cui dexter adest, quem nomine mixto,
Euroaustrum Latiâ dixerunt voce Latini.
Libonotus lævam calidis adtaminat auris:
Æstibus immensis ardens Austroafricus hic est.
Solis ab occasu Zephyri tuba florea servat,
Ex Itala nomen cui fixum est voce Favoni.
Huic dextram tangit dictus lips Attide lingua:
Africus hic propria veniens Regione vocatur.

At

CAPUT XXXVIII.

De Signis Tempestatis, vel Serenitatis.

1 TEmpestas, turbo est divini judicii, sicùt Propheta ait: Deus in tempestate, & turbine viæ ejus. Serenitas autem gaudium est lucis æternæ. Signa autem tempestatum navigantibus [1] Tranquillus in pratis sic dicit: mutatio tempestatis expectanda est in asperius, cum in nocturna navigatione scintillat ad remos, & ad gubernacula aqua. In Austrum venti mutatio est, cum lulligines, hirundinesvè volant, aut cum delphini totos se saltibus ostendunt, & caudis aquam feriunt. Nàm sempèr indè ventus oritur, quò illi feruntur. Nec mirum est muta animalia divinare sub gurgite. Sempèr enim incipientis auræ motu aquæ inclinantur, quam permutationem maris primi undarum incolæ sentiunt. Itàque propter impetum pugnant: sivè metu, nè deferantur in littora: sivè naturâ, nè aversorum cervices unda præcipitet. Quid ergò? Delphini tantùm hanc injuriam timent? Imò & cæteri pisces. Sed hi tantùm apparent, quia exiliunt. Itèm Varro dicit: Signum esse tempestatis, dùm [2] de parte Aquilonis fulgurat, & dùm de parte Euri intonat. [3] Nigidius quoquè ait: Luna si summo corniculo maculas nigras habuerit in primis partibus mensis, imbres fore, si in medio, tunc cum plena sint in ea cornicula, serenitatem. Certè si rubet, quasi aurum, ventos ostendit. Fit enim ventus ex aëris densitate, densitate obductâ, Sol, & Luna rubescunt. Itèm si cornua [4] ejus tecta fuerint nebulâ, tempestas futura est. Aratus autem dicit, si [5] Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Itèm si cornu Australe sit erectius, Notum imminere. Quarta autem Luna futurarum index certissima habetur aurarum. Undè & Virgilius dicit:

Sin ortu in quarto, nanque is certissimus Auctor,
Pura neque obtusis per Cœlum cornibus ibit:
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illis,
Exactum ad mensem pluvia, ventisque carebunt.

Itèm idem Virgilius dicit: [6] Si Sol in ortu suo maculosus sit, atque sub nube latens, aut si dimidiâ parte apparuerit, imbres futuros. Itèm Varro ait: Si exoriens concavus videbitur, ità ut in medio fulgeat, & radios faciat partìm ad Austrum, partìm ad Aquilonem, tempestatem humidam, & ventosam. Item idem, si Sol, inquit, [7] ru-

At tu Core fremis Zephyri de parte sinistra:
Argesten Grajo vocitarunt ore Camœnæ.

(1) Tranquillus in pratis sic dicit, *al.* Tranquillis in portis, *al.* Tranquillis in pratis, *al.* Tranquillus in partes: *Legerem* Tranquillo in portu sic disces: *Nisi Tranquilli in cap. de Ventis meminisset, & quosdam Græcorum libros suos* λειμῶνας *hoc est, prata inscripsisse, diceret in præfatione Plinius.*

(2) Dùm de parte Aquilonis fulg. *Virgil.*

At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
Rura natant fossis.

(3) Nigidius quoquè---carebunt. *Verba sunt interpretis Arati, è quo sunt multa restituta, nàm mendosissima in omnibus libris erant. Sed eadem longè elegantius Maro.* Luna revertentes cum primum colligit ignes: Si nigrum obscuro, &c.

(4) Si cornua ejus tecta fuerint nebulâ. *Ità m. s. o.* tetra fuerint *apud Arati interpretem.*

(5) Si Aquilonium cornu Lunæ sit correctius, Aquilonem imminere. Itèm si cornu Australe sit erectus. *Ità constantèr omnes libri, & apud Arati interpr. Cur autem Luna, vel erecta, vel prona videri soleat. Vid. Bed. cap. 24. lib. de Nat. Rer. edit. 2.*

(6) Si Sol in ortu suo maculosus---tempestatem significat. *Verba sunt ejusdem Interpretis.*

(7) Rubeat in occasu. *Voces* in occasu *deerant in omnibus nostris libris.*

rubeat in Occasu, [1] sincerus ferè dies erit: si palleat, tempestates significat. Nigidius quoquè, si pallidus, inquit, Sol in nigras nubes occidat, Aquilonem ventum significat. Itèm Dominus in Evangelio: Si facto, inquit, vespere rubicundum fuerit Cœlum, manè serenum erit. Si manè rutilat triste Cœlum, tempestas futura erit, & cùm Auster ventus flaverit, æstus erit.

CAPUT XXXIX.

De Pestilentia.

1 PEstilentia est morbus latè vagans, & contagio suo, quæque tetigerit, polluens. Hæc enim ægritudo non habet spatium temporis, quo aut vita speretur, aut mors, sed repentinus langor simùl cùm morte venit. Quæ sit verò causa hujus pestilentiæ, [2] quidam dixerunt: quando pro peccatis hominum plaga, & correptio terris injicitur, tunc aliqua ex causa, id est, aut siccitatis, aut caloris vi, aut pluviarum intemperantiâ aër corrumpitur. Sicque, naturalis ordinis perturbata temperie, inficiuntur elementa, & fit corruptio aëris, & aura pestilens, & oritur pernicies, & corruptelæ vitium in homines, & cætera animantia. Undè & Virgilius: Corrupto Cœli tractu miserandaque venit, Arboribusque satisque lues. [3] Itèm alii ajunt: pestifera semina rerum multa ferri in aërem, atque suspendi, & in externas Cœli partes, aut ventis, aut nubibus transportari. Deindè quaquâ feruntur, aut cadunt per loca, & germina cùncta ad animalium necem corrumpunt; aut suspensa manent in aere, & cùm spirantes auras, illa quoquè in corpus paritèr absorbemus: atque indè languescens morbo corpus, aut ulceribus tetris, aut percussione subitâ exanimatur. Sicùt enim Cœli novitate, vel aquarum corpora advenientium tentari consueverunt, adeò ut morbum concipiant: ità etiam aër corruptus ex aliis Cœli partibus veniens, subitâ clade corpus corrumpit, atque repentè vitam extinguit.

CA-

(1) Sincerus ferè. *Vox ferè non est in Arati interprete, legitur verò in omnibus nostris libris.*

(2) Quidam dixerunt. *Clementem significat lib. 8. Recogn. cujus hæc sunt verba.* Quando pro peccatis——— & cætera animantia.

(3) Item alii ajunt: pestifera semina rer. *Operæpretium, quibus ex verbis Lucretii, quæ restant hujus capitis, conflarit, inspicere. Is igitur ità lib. 6.*

——— Primùm multarum semina rerum
Esse, suprà docui, quæ sint vitalia nobis.
Et contra quæ sint morbo, mortique necesse est.
Multa volare ea quom casu sunt fortè coorta,
Et perturbarunt Cœlum: fit morbidus aer.
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut extrinsecùs, ut nubes, nebulæque supernè
Per Cœlum veniunt, aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt: ubi putrorem humida nacta est
Intempestivis pluviisque, & solibus icta.
Nonne vides etiam Cœli novitate & aquarum,
Tentari procul à patria quicunque domoque
Adveniunt, ideò quia longè discrepat aer.
——— Et paullò-post.
Proinde ubi se Cœlum, quod nobis fortè alienum est,
Commovet, atque aër inimicus serpere cœpit:
Ut nebula, ac nubes paullatim repit, & omne,
Qua graditur conturbat, & immutare coactat.
Fit quoque, ut in nostrum, quom venit denique Cœlum,
Corrumpat, reddatque sui simile, atque alienum,
Hæc igitur subitò clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus,
Aut etiam suspensa manet vis aere in ipso.
Et quom spirantes mistas hìnc ducimus auras,
Illa quoquè in corpus paritèr sorbere necesse est.

CAPUT XL.

De Oceano.

1 CUR Oceanus in se reciprocis æstibus revertatur: [1] Quidam ajunt, in profundis Oceani esse quosdam ventorum spiritus, veluti mundi nares per quas emissi anhelitus, vel retracti alterno accesu, recessuque, nunc evaporante spiritu [2] efflent maria, nunc retrahente reducant. [3] Quidam autem volunt, cùm augmento Lunari crescere Oceanum, & tanquàm ejus quibusdam spirationibus retrorsùm trahatur, & iterum ejusdem impulsu, ac retractu, in mensuram propriam refundatur. [4] Alii quoquè Oceani undis ali sidera dicunt, Solemque de Oceano aquam haurire ignibus suis, & circum omnia sidera fundere, ut ea temperet, quia sunt ignea. Undè dicunt, quia cum haurit undas erigit Oceanum. Sed utrum ventorum spiritu aquæ erigantur, an Lunari cursu increscant, an Sole trahente decrescant: hoc soli Deo cognitum est, cujus & opus mundus est, solique omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incomparabilis, & intransmeabilis latitudo perhibetur. Quod etiam Clemens Discipulus Apostolorum visus est indicare, cùm dicit: Oceanus intransmeabilis est, & hi, qui ultra eum sunt, mundi. Philosophi autem ajunt: quod post Oceanum terra nulla sit, sed solo denso aëre nubium contineatur mare, sicùt & terra subterius, ideò, & Lucanus:

Cum mare convolvit gentes, cum littora Tethys,
Noluit ulla pati Cœlo contenta tenere:
Tùnc quoquè tanta malis moles crevisset in astra,
Ni superum rector pressisset nubibus undas.

CAPUT XLI.

Cur Mare non crescat.

1 CUR mare Majus non fiat, ac tantis fluviorum copiis nullatenùs crescat: [5] Clemens Episcopus dicit, eo quòd naturalitèr falsa aqua fluentum dulce in se receptum consumat, eo quod fit, ut illud falsum maris elementum quantascumque recipit copias aquarum, nihilominus exhauriat. [6] Adde etiam quod venti rapiunt, & vapor, calorque Solis assumit. Deniquè videmus [7] lacus multasque lacunas parvo sub momenti spatio ventorum flatibus, Solisque ardore consumi. Salomon autem dicit: Ad locum, undè exeunt, flumina revertuntur. Ex quo intelligitur: Mare ideò non crescere, quod etiam per quosdam occultos profundi meatus aquæ revolutæ ad fontes suos refluant, & solitò cursu per suos amnes recurrant. Mare autem propptereà factum est, ut omnium cursus fluviorum recipiat. Cujus cum sit altitudo diversa, indiscreta tamen dorsi ejus æqualitas. Undè æquor appellatum creditur, quod superficies ejus æqualis sit, Physici autem dicunt Mare altiùs esse terris.

CA-

(1) Quidam ajunt in profundis Oceani esse quosdam meatus. *Plato in Phedone.*
(2) Efflent maria, nunc retrahente reducant. *F. effluant m. n. r. reducantur. Ità enim paullò-post retrorsùm trahi, & refundi dicet. nisi ad nares referri mavis.*
(3) Quidam autem volunt cum augmento Lunari refundatur. *Verba sunt Ambrosii lib. 4. in fine capitis septimi.*
(4) Alii Oceani undis ali dixerunt sidera. *Vid. sup. cap. 15.*
(5) Clemens Episcopus dicit. *Lib. 8. Recognit.*
(6) Adde etiam quod venti rapiunt. *Lucretius.* Præterea magnam Sol partem detrahit æstu—*Et mox.* Tum porrò venti mognam quoque tollere partem. Humoris possunt, &c.
(7) Lacus, multasque lacunas. *Lucretii verbis lusisse videtur*: Multosque lacus, multasque lacunas.

CAPUT XLII.

Quare Mare salsam habeat aquam.

1 RUrsùs [1] Ambrosius Doctor docuit, dicens: Mare idcircò dicunt Veteres salsas, atque amaras habere aquas, pro eo quod ea, quæ ex diversis fluviis in id influunt, solis ardore, [2] ac ventorum flatibus absumantur, tantumque diurno vapore consumi, quantum per singulos dies ex omnibus amnium cursibus in ipsum invehitur. [3] Quod etiam Solis ratione fieri perhibetur, qui quod purum, ac leve est, ad se rapit: quod verò grave, ac terrenum, relinquit, quod etiam amarum, & impotabile sit.

CAPUT XLIII.

De Nilo.

1 ÆGyptus [4] aëris calorem semperque Solem habet: nunquàm imbres, vel nubes recipit, cujus loca Nilus fluvius æstatis tempore inundat, quo pro pluviis utuntur. Oritur enim fluvius idem inter Austrum, & Ortum. Etesiarum autem flatus à Zephyri parte, id est, ab Occiduo flat, & habet certum tempus. Nascuntur enim mense Majo, quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nàm flant ab hora sexta in decimam. Harum igitur flatu resistente undis, oppositisque etiam ostiis ejus, quibus in Mare influit, arenarum cumulis. Nili fluctus intumescunt, ac retrò reverti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum. Quibus congestis Nilus in Ægyptum erumpit. Quiescentibus quoquè Etesiis, ruptisque arenarum cumulis, rursùs in suum alveum redit fluvius.

CAPUT XLIV.

De Positione Terræ.

1 QUalitèr Terra super aërem fundata libratis credatur stare ponderibus, sic dicit [5] Ambrosius: De Terræ autem qualitate, sive positione sufficiat secundum Scripturam Job sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoquè similitèr opinantur, aëre denso terram sustineri, & quasi spongiam mole suâ immobilem pendere, sicque, ut æquali motu hìnc atque indè, veluti alarum suffulta remigiis, ex omni parte librata propendeat, nec in partem possint inclinari alteram. Verumtamen, utrum densitate aëris sustineatur, an super aquam pendeat, quia scribitur, qui fundavit terram super aquas: vel quomodò aër mollis tantam mollem possit sustentare terrenam: aut si super aquas est tam immane pondus, quomodò non demergatur: aut quomodò æquitatis libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat: hoc nulli mortalium scire fas est, nec nobis discutere, aut perscrutari licet cuiquam tantam divinæ artis excellentiam, dùm constet eam lege majestatis Dei, aut super aquas, aut super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit, Salomon, sufficit narrare opera illius, aut quis

(1) Rursùs Ambrosius—impotabile sit. *Lib. 2. cap. 3.*
(2) Ac ventorum flatibus. *Hæc verba non sunt Ambrosii: sed veluti ex præcedenti capite repetita.*
(3) Quod etiam Solis ratione. *Hoc est, solertia, & judicio, & discernendi quadam vi. Ità enim Ambrosius*: Quod ex Solis quadam dijudicatione fieri perhibetur.
(4) *Totius capitis sententia sumpta, è Lucretii ead. de Re elegantissimis versibus lib. 6.* Nilus in æstate crescit, &c. *Sed verba Lucretii (quibus libenter uti solet) hoc loco dedita opera fugisse videtur.*
(5) Sic dicit Ambrosius. *Lib. 1. cap. 6.*

quis investigabit magnalia ejus? Ergò quod mortalium naturæ secretum est, divinæ potentiæ relinquendum est.

CAPUT XLV.

De Terræmotu.

1 SApientes [1] dicunt: Terram in modum spongiæ esse, conceptumque ventum rotari, & ire per cavernas. Cumque tantùm ierit, quantum terra capere non possit, huc atque illùc ventus fremitum, & murmura mittit. Dehìnc quærentis [2] vi viam evadendi, dùm sustinere eum terra non potuerit, aut tremit, aut dehiscit, ut ventum egerat. Indè autem fieri terræmotum, dùm universa ventus inclusus concutit. [3] Undè & Sallustius: Venti, inquit, per cava terræ præcipitati, rupti aliquot montes, tumulique sedere. Ergò, ut diximus, tremor terræ, vel spiritu venti per cava terræ, vel ruina inferiorum, [4] motuque undæ existit. Sic enim & Lucanus ait: Terrâque dehiscente insolitis tremuerunt motibus Alpes. Terræ motum autem illìc assiduè fieri, ubi cava terrarum sunt, in quibus venti ingrediuntur, & faciunt terræmotum. Nàm ubi arenosum est, aut solida est terra, non ibi fit terræmotus. Terræ autem motio pertinet ad judicium, quando peccatores, & terreni homines spiritu oris Dei concussi commovebuntur. Item terræ commotio hominum terrenorum est, ad fidem conversio. Undè scriptum est: Pedes ejus steterunt, & mota est terra, utique ad credendum.

CAPUT XLVI.

De Monte Ætna.

1 DE Monte autem Ætna [5] Justinus in Libro Historiarum ità scribit, dicens: Siciliæ tellus tenuis, ac fragilis, & cavernis quibusdam, fistulisque ità penetrabilis, ut ventorum tota fermè flatibus pateat, necnon & ignibus generandis, nutriendisque soli ipsius naturalis materia, quippè intrinsecùs strata sulphure, & bitumine traditur. Quæ res facit, ut spiritu cum igne introrsùs colluctante frequentèr, & compluribus locis nùnc flammas, nùnc vapores, nùnc fumum eructet. Indè deniquè Ætnæ montis per tot secula durat incendium, & ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incubuit, arenarum moles egeruntur. Accedunt & perpetua fomenta insularum Æolidum, veluti ipsis undis alatur incendium, neque enim in tàm angustis terminis alitèr durare tot secula tantus ignis potuisset, nisi & humoris nutrimentis aleretur. Hìnc igitur fabulæ Scyllam, & Charybdim peperere. Hìnc latratus auditus, hìnc monstra, hìnc reddita simulacra, dùm navigantes, magnis vorticibus pelagi dissidentis, exterriti, latrare putant undas, quas sorbentis æstus vorago collidit. Eadem causâ etiam Ætnæ montis perpetuos ignes facit. Nàm aquarum ille concursus raptum secum spiritum in imum fundum trahit, atque ibi suffocatum tandiù tenet, donèc per spira-

(1) *Hujus quoquè capitis sententia è sexto Lucretii sumpta.*

(2) Quærentis vi viam evadendi. *Omiserant librarii illud* vi *sequentis alterius syllabæ* vi *similitudine delusi. Notum illud:* fit via vi.

(3) Undè & Sallust. Venti (inquit) (per cava terr.) *Citantur eadem verba initio* 14. *Etymolog. & à Serv. Georg.* 2. *ad v.* Undè tremor terris.

(4) Motuque undæ. *Lucretius:*

Fit quoquè ubi magnas in aquæ, vastasque lacunas,
Gleba vetustate è terre provolvitur ingens,
Ut jactetur aqua, & fluctu quoquè terra vacillet,

(5) Justinus. *Initio libri quarti. Undè sunt hæc omnia usque ad allegorica.*

ramenta terræ diffusus, nutrimenta ignis incendat. Constat autem ad exemplum gehennæ, cujus ignis perpetua incendia spirabunt ad puniendos peccatores, qui cruciabuntur in secula seculorum. Nàm sicùt isti montes in tanta temporis diuturnitate usque nùnc flammis æstuantibus perseverant, ità ut nunquàm extingui possint: sic ignis ille ad crucianda corpora damnatorum finem nunquàm est habiturus.

CHRONICON DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

EMENDATUM,

SCHOLIISQUE ILLUSTRATUM.

PER GARCIAM DE LOAISA,

SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTOREM,

ARCHIDIACONUM DE GUADALAXARA

ECCLESIÆ TOLETANÆ CANONICUM.

POTENTISSIMO, ET CATHOLICO PHILIPPO II. HISPANIARUM REGI

GARCIA DE LOAISA, S. D.

LONGI temporis rationem exactè, accuratèque tradere, laboriosum magnisque difficultatibus refertum opus est: quum rerum casus, certique eventus priùs hominum memoriæ mobili, & inconstanti, quam litteris, & libris temporis æternitati consecrentur, annalesque ipsi innumeris sint mortalium injuriis expositi, primò scribentium perturbationibus, & affectibus: dùm unusquisque suæ gentis, patriæque gloriam immortalem præclarè gestorum commemoratione efficere quærit, deindè rerum publicarum tumultibus, Provinciarum incursibus, omnia igne, ferro, seditione, & impetu Populi vastantibus. Deni-

què quum rerum præteritarum recordatio illibatam temporis veritatem continere nitatur : tamen temporis ipsius longinquitate senescit, & antiquatur, atque in interitum labenti annorum cursu ruit. Et quamvis hæc ità sint, tamen inter alia hoc unum maximè Virum Doctum, consummatumque, & omnibus ferè numeris absolutum efficit : nimirùm in hac rerum incertitudine, & obscuritate studiosè veritatem certam, perspicuamque investigare, inusitatasque, & occultas historiæ vias indagare, cùm nihil sit præstantius, vel ad sapientiam augendam, vel ad prudentiam confirmandam, vel ad Imperii gubernacula piè, & moderatè regenda, vel ad Reipublicæ mores intelligendos, motusque Populi coërcendos, vel domesticorum conatus reprimendos, quàm rerum præteritarum publicam memoriam, casus, eventus, seculorum omnium, ac gentium observationem cognitam, exploratamque tenere. Quæ omnia unico Chronologiæ ambitu complectuntur. Accipe igitur, Potentissime Philippe, in quo religio, studium Christiani nominis, & cultus, singularis clementia, admirabilis quædam, planèque divina ad imperandum sapientia longissimo rerum usu, ut experimento, firmata elucet, Chronicon à D. Isidoro Hispalensi Archiepiscopo, Regiæ Gotthorum Gentis lumine, atque coronâ editum, quòd Majestate tuâ jubente, emendandum, notisque illustrandum susceperam, ut ad te, undè exiit, tanquàm in immensum totius probitatis, & æquitatis Oceanum revertatur : & si non ità ornatum, ut par erat, tamen quanto maximo potui lucubratum studio. Cum hoc mihi in primis jucundum, carumque sit, & ante mentis oculos sempèr positum, Catholicæ tuæ Majestati obnixè morem gerere, & humili animo deservire, tuumque Regium, & Augustum nomen, quoad possum, immortalitati dicare, pro teque Christo Regi Æterno assiduè vota solvere, ut incolumis, inter tot Regnorum solicitudines, & curas, integerque, & salvus permaneas. Vale.

DI-

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI CHRONICON.

PRÆFATIO.

BREVEM temporum seriem per generationes, & Regna primus ex nostris (a) Julius Africanus, sub Imperatore Marco Aurelio Antonino simplici Historiæ stylo elicuit. Deindè Eusebius Cæsariensis Episcopus, atque sanctæ memoriæ Hieronymus Presbyter Chronicorum Canonum multiplicem ediderunt Historiam Regnis simùl, & temporibus ordinatam. Post hos, alii, atque alii: inter quos præcipuè Victor (b) Tunnensis Ecclesiæ Episcopus, recensitis prædictorum historiis, gesta sequentium ætatum usque ad Consulatum Justini (c) Junioris explevit. Horum nos temporum summam, ab exordio mundi usque ad Augusti (d) Heraclii, & Sisebuti Gotthorum Regis principatum, quantâ potuimus brevitate, notavimus; adjicientes è latere descendentem lineam temporum, cujus indicio summa præteriti seculi cognoscatur.

(a) *Julii Africani temporum Scriptoris meminit, præter alios, Eusebius in Chronico, sub anno redempti orbis* CCXXIV. *& alibi: Augustinus adversus Faustum: Hieronymus Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum, & præfatione in Danielem. Suidas dictione* Ἀφρικανὸς *& dictione* κεστὸς, *Eustachius in elegantissimo opusculo* τῆς ἑξαήμερου, *quod apud me est, nusquam hactenùs editum, & omnium copiosissime Photius in Bibliotheca, quam de libris à se lectis concinnavit, qui auctor, quum & ipse hucusque, non sine maximo publicæ utilitatis dispendio, in tenebris lateat, operæ pretium arbitror ejus verba apponere: ea sunt numero* XXXIV. *in hunc modum:* ἀνεγνώσθη Ἀφρικανοῦ ἱστορικόν. οὗτός ἐστιν, ὁ καὶ τοὺς λεγομένους κεστοὺς ἐν λόγοις συντάξας ιδ. ἔστι δὲ σύντομος μὲν, ἀλλὰ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων ἱστορεῖσθαι παραλιμπάνων. ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῆς Μωσαϊκῆς κοσμογονίας, καὶ κάτεισιν ἕως τῆς Χριστοῦ παρουσίας. ἐπιτροχάδην δὲ διαλαμβάνει καὶ τὰ ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς Μακρίνου τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως βασιλείας, ὅτε αὐτῷ, ὥς φησι, καὶ ἥδε συγγραφὴ συνετελεῖτο, ἐτῶν οὖσα ͵εψκγ. τεύχη δὲ τὸ βιβλίον πέντε. οὗτος καὶ πρὸς Ὠριγένην γράφει περὶ τοῦ κατὰ Σωσάνναν διηγήματος, ὡς οὐκ εἴη αὐτῷ ἐν τοῖς Ἑβραϊκοῖς ἀνεγνωσμένον, καὶ ὡς οὐδ' ἀκόλουθον τῇ Ἑβραϊκῇ ἐτυμολογίᾳ, ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, ὅτι τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι: ἃ καὶ ἐπιλυόμενος Ὠριγένης ἀντέγραψε. γράφει δὲ Ἀφρικανὸς καὶ πρὸς Ἀριστείδην, ἐν οἷς ἱκανῶς τὴν νομιζομένην διαφωνίαν παρὰ Ματθαίῳ, καὶ Λουκᾷ περὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν γενεαλογίας σύμφωνον ἔδειξεν. Legimus, *inquit*, Africani historicon. Hic ille est, qui etiam Cestorum (nam ita inscribuntur) libros quatuordecim composuit. Et licèt brevis admodum succinctusque sit, nihil tamen eorum, quæ scitu digna sunt, prætermittit. Orditur verò ab orbis creatione, quam Moyses posuit, usque ad Christi adventum progrediens. Summatim etiam ea, quæ à Christi temporibus, usque ad Macrini Romanorum Imperatoris imperium evenere, complectitur, quo tempore ipsi, ut de se testatur, opus hoc absolutum est; continens in universum annos quinquies mille septingentos viginti tres: estque in tomos quinque distinctum. Idem ad Origenem scribit, super iis, quæ de Susanna narrantur; quomodò ipse nihil tale unquam in Hebræorum monimentis legerit, neque omninò quidquam nomen cum Etymologia Hebræa consentiat. Neque τὸ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι neque τὸ ἀπὸ τοῦ σχίνου σχίσαι, quæ cuncta Origenes diluens ei respondit. Scribit etiam ad Aristidem Africanus dilucidè ostendens discordiam, quæ a nonnullis in Matthæo, & Luca, de Salvatoris nostri generatione inesse existimatur, concordem prorsùs esse, sibique per omnia consonare. *Hæc Photius.*

(b) *Rectè hoc pacto: perperam aliàs* Turonensis: *fuit enim Victor Tunnensis Ecclesiæ in Africa Episcopus, ut ex Isidoro, libro de Viris Illustribus, constat. Corrige etiam hanc vocem in principio Chronici Adonis Viennensis.*

(c) *Al.* Minoris explicuit.

(d) Heraclii, & Sisebuti. *Libro verò Etimolog.* 5. *Heraclii Imperatoris, & Suinthilanis. Sub his enim Principibus Isidorus claruit, ut patet ex D. Ildefonso in additione Virorum Illustrium ad Isidorum, & ex Braulione Cæsaraugustano. De qua relatiùs in nota ultima.*

Prima Ætas seculi.

Anni ab Orb. c.

REum omnium creaturas sex diebus Deus formavit. Primo die condidit lucem : Secundo Firmamentum Cœli : Tertio speciem Maris, & Terræ : Quarto sidera : Quinto pisces, & volucres: Sexto bestias, atque jumenta : Novissimè ad similitudinem suam, [(a)] primum hominem Adam.

CCXXX. [(b)] Adam annorum ccxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est, interpretaturque resurrectio, quia in ipso resuscitatum est semen justum, quod est filiorum Dei.

CCCCXXXV. Seth annorum ccv. genuit Enos, qui primus cœpit invocare nomen Domini.

DCXXV. [(c)] Enos annorum cxc. genuit Cainam, cujus nomen interpretatur natura Dei. Per idem tempus Cain primus ante Diluvium, Civitatem condidit, quam de sola multitudine suæ posteritatis implevit.

DCCXCV. Cainam annorum clxx. genuit Malaleël, cujus nomen dicitur plantatio Dei.

DCCCCLX. Malaleël annorum clxv. genuit Jared, qui interpretatur descendens, sivè roborans.

MCXXII. Jared annorum clxii. genuit Enoch, qui translatus est à Deo, [(d)] qui etiam nonnulla scripsisse fertur; sed ob antiquitatem, suspectæ fidei à Patribus refutata sunt.

MCCLXXXVII. [(e)] Enoch annorum clxv. genuit Mathusalem, qui juxta annorum seriem vixisse xiv. annis post Diluvium reperitur.

[(f)] Sed non reperitur in arca fuisse : propter quod eum

(a) *Al.* Primum hominum, quem appellavit Adam.

(b) *Adam auctore Josepho lib.* 1. *cap.* 2. *Antiquitat. rufum sonat, quod è rubra terra formatus esset. Idem ex eodem Zonaras tom.* 1. *August. verò Psalm.* 95. *Adam orbem terrarum significare ait : quòd toto orbe terrarum sparsus sit : quomodò & Cyprianus tractatu de Sina, & Sion. Observa verò Isidorum in annorum supputatione ferè* 70. *Interpretes sequi, ut Julius Africanus, Origenes, Eusebius, aliique ex Patribus Antiquis, quam alii contra rejiciunt. Augustinus lib.* 15. *de Civitate Dei, cap.* 13. *Existimat hanc annorum depravationem, quæ in codicibus est, vitio ejus accidisse, qui de Bibliotheca Ptolemæi, primus* 70. *interpretationem describendam sumpsisset. Editio nostra,* vixit, *inquit,* Adam centum triginta annos, & genuit filium ad imaginem, & similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth. *Quam numerandi rationem etiam sequitur Philo, & Hebræorum Chronicon, juxta Hebraicam divinæ Scripturæ veritatem. D. Hieronymus quæstionibus in Genes.* sciendum, *inquit,* quod usque ad diluvium, ubi in nostris Codicibus ducentorum, & quod excurrit annorum, gennuisse quis dicitur : in Hebræo habet centum annos, & reliquos, qui sequuntur.

(c) Enos. *Gen.* 5. *& Joseph. Antiq. Judai. lib.* 1. *cap.* 3. *Et Cedrenus statim in initio. Eadem Ado Vienn. ex Isidoro, ut pleraque omnia.*

(d) *Judas Apostolus testimonium ex libro Enoch sumit :* prophetavit, *inquit,* de his, septimus ab Adam, Enoch dicens: Ecce venit Dominus, &c. *Rejicitur tamen liber ille à Canone : Et Augustinus lib.* 18. *de Civitate Dei, cap.* 38. *Affirmat non fuisse ab Enoch scriptum : quem Hieronymus inter Apocryphos connumerandum censet lib. Virorum Illustrium, de Juda Apostolo agens. Contrà Tertullianus libro de Habitu mulierum, fuisse ab Enoch scriptum asserit, nequè in armarium Judaicum admitti, à Christianis tamen non esse rejiciendum; undè ipse integras sectiones citat, præsertim lib. de Idololatria, de Pudicitia, de Cultu Virginum. Idem facit Origenes Homilia* 28. *& in Anacephalæosi lib.* 4. *de Principiis. De Enoch, & libro ab eo scripto, eruditissimè disserit in Epistolam Judæ, loco vigesimo de Prophetia, Petrus Martinez, insignis Doctor Hispaniæ nostræ.*

(e) *De hac multorum hominum libris agitata quæstione fusè disputat Hieronymus, super Genesin. Et Augustinus super Genesin, quæstione* 2. *& lib. de Civitate Dei,* 15. *cap.* 10. *&* 11. *& Ado in Breviario, Beda denique libello de Sex ætatibus.*

(f) Sed non reperitur--existimant. *Hæc in quibusdam m. s. desunt.*

eum nonnulli cum patre suo Enoch, qui translatus fuerat, aliquantulum fuisse, donèc Diluvium præteriret, falsa opinione existimant. Hac generatione concupierunt filii Dei filias hominum.

MCCCCLIIII. Mathusalem annorum [g] clxvii. genuit Lamech. Hac generatione Gigantes nati sunt. Hac quoquè ætate Jubal ex genere Cain artem Musicam reperit, cujus etiam frater Tubal Cain æris, ferrique artium inventor fuit.

MDCXLII. Lamech annorum clxxxx. genuit Noë, qui divino oraculo Arcam ædificare jubetur, anno ætatis suæ quingentesimo. His temporibus, ut refert Josephus, scientes illi homines, quod aut igne, aut aquis perire poterant, in duabus columnis, ex latere, & lapide factis, studia sua conscripserunt, ne deleretur memoria eorum, quæ sapienter invenerant. Quarum lapidea columna fertur Diluvium evasisse, & hactenùs in Syria permanere.

IIMCCXLII. Noë anno sexcentesimo factum legitur Diluvium, cujus [h] Arcam Josephus sedisse refert in Montes Armeniæ, qui vocantur [i] Ararat. Fuerunt autem Noë filii tres: ex quibus [k] septuaginta duæ gentes sunt ortæ, id est, quindecim de Jephet, triginta de Cham: vigintiseptem de Sem.

Finitur prima ætas [l] per annos IIMCCXLII.

Secunda Ætas seculi.

IIMCCXLIIII. SEM [a] anno secundo post Diluvium, quum centum esset annorum, genuit Arphaxad, à

quo

(g) *In hac Sententia est D. Augustin. lib. de Civit. 15. cap. 10. & 11. & D. Hieronymus Quæst. in Genes. & Venerabilis Beda, in Chronico. A quo tamen numero Complutensis, & Regia Bibliorum editio duobus annis, qui in illis minus sunt, discrepant. Alii verò alitèr hac de re sentiunt, inter quos est Nicephorus, qui in Chronologia sua, centum & octoginta septem annos natum Mathusalem genuisse Lamech asseverat. Cujus sententiæ etiam Ado subscribit, consentitque Aldina, & Germanica Bibliorum editio. Cæterum in hac temporis diversitate, Hieronymi, Augustini, Isidorique sententiam eo libentius amplector, quod* lxx. *quos hic noster, toto hoc penè opusculo, Auctores habet, in eadem fuisse animadvertam, ut testatur Lucas Diaconus in quadam præfatione, quàm Isidori Chronico præfixit.*

(h) *Quod Moysi dicitur taba, non tàm Arcam significat, quàm quodvis vas navigationi aptum. Ut apud Græcos* πλοῖον. *Est autem Josephi locus 1. Antiq. cap. 5.*

(i) *Sunt hi montes in Armenia superiore, propè Persas, qui Græcis Taurus appellantur, & Armeniam scindunt. A Beroso, ut Auctor est Josephus, lib. 1. Antiq. cap. 4. Cordyæus mons, & à Damasceno Baris appellatur. Vide Hieronym. de locis Hebraic.*

(k) *Augustin. lib. 15. Civitat. cap. 3. colligit. 73. nimirum. 15. de Japhet, 31. de Cham. 27. de Sem: quamvis cap. 11. ejusdem lib. septuaginta duas linguas, & gentes totidem tantum exortas fuisse ex Noë probet.*

(l) *In his decem hominum ætatibus eumdem annorum numerum, ab Adam, usque ad diluvium, sequuntur Eusebius, Hieronymus, Zonaras, Isidorus lib. Etymolog. 6. cap. 39. & alii. Ex Hebræorum verò sententia tantùm sunt à creatione mundi, usque ad diluvium, anni* M. DCLVI. *ut patet ex Genes. cap. 4. & 5. & Hebræorum Chronologiis. Est & apud me Chronicon Græcè m. s. ἀνώνυμον ubi anni* IIM. CCLXII. *referuntur, cujus hæc sunt verba:* ἐν τῷ ἑκατοστῷ ἔτει τοῦ Σημ ἑξακοσιοστῷ δὲ τοῦ Νῶε καὶ ἔτει γενέσεως τοῦ κόσμου β. σ. ξ. β. ἐγένετο ὁ κατακλυσμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, anno centesimo Sem, sexcentesimo verò Noë, creationis autem mundi bis millesimo, ducentesimo, sexagesimo secundo, factum est diluvium super terram. *Quem numerum Antonius Contius in notis ad Nicephori Chronologiam, reponendum censuit. At Josephus lib. 1. Antiq. cap. 4. Diversam ab Hebraica veritate, & 70. Interpretum supputationem sequitur. Ait enim ab Adam, usque ad universalem pluviam, fluxisse annos bis mille sexcentos quinquaginta sex. Adeò sunt variæ, & discrepantes de mundi ætate sententiæ, quod Codicum corruptione accidisse arbitror, facilè enim in notis numerorum erratur. Et indè tot ferè de annis mundi opiniones, quot Scriptores, invenies.*

(a) *Josephus lib. 1. Antiquit. cap. 14. Sem existimat fuisse tertium Noë filium. Japhet verò fuisse natu maximum. Et*

li-

Anni ab Orb. c.

quo gens Chaldæorum exorta est. Iste Sem fertur fuisse [b] Melchisedech, qui primus post Diluvium condidit Urbem Salem, quæ nùnc vocatur [c] Jerusalem.

IIMCCCLXXIX. [d] Arphaxad annorum cxxxv. genuit Sala, à quo antiqui Salamitæ, vel [e] Medi.

IIMDIX. Sala annorum cxxx. genuit Heber, à quo Hebræi nuncupati sunt.

IIMDCXLVII. Heber annorum cxxxiv. genuit Phaleg, cujus tempore Turris Babel ædificata est, [f] factaque linguarum divisio. Hujus Turris altitudo [g] quatuor millia dicitur tenere passuum, paullatìm à latioribus in angustias coarctata, ut pondus imminens faciliùs sustentaretur. Describunt ibi templa marmorea, lapidibus pretiosis, auroque distincta, & multa alia, quæ videntur incredibilia. Hanc turrim [h] Nembrot Gigas construxit, qui post confusionem linguarum migravit indè ad Persas, eosque ignem colere docuit.

IIMDCCLXXIII. Phaleg annorum cxxx. genuit Rehu. His temporibus primùm templa constructa sunt, & quidam

licèt Genes. 5. scriptum sit: Noë genuit Sem, Cham, & Japhet, & aliis locis primus numeretur in ordine, affirmant tamen aliqui Hebræorum, id propter ejus dignitatem tantùm factum, ut potè ex quo Christus genus duxit fuisseque natu minimum: idque hac ratione adstruunt, quod ferè semper minores natu in genealogia, & prædictionibus Salvatoris potissimum locum obtineant: ut de Isaac, Jacob, Joseph, Manasses, David, Salomon, D. Augustinus lib. 16. de Civit. Dei, cap. 2. Sem, Cham, & Japhet Historiam de Salvatoris vita, ac morte interpretatur.

(b) Idem ait Hieronymus quæst. in Genesin. & Epistola ad Evagrium affirmat, usque ad Sacerdotium Aaron, omnes primogenitos ex stirpe Noë, quorum series in hac secunda ætate describitur, Sacerdotes fuisse, victimasque Deo immolasse. Et hæc sunt primogenita, quæ Esaù fratri suo Jacob vendidit, Genes. 25.

(c) Hieronymus Epistola ad Dardanum, & ea, quæ est ad Evagrium sic inquit: Priùs Jebus, posteà Salem, tertio Jerusalem, nunc Ælia. Joseph. lib. 7. Antiquitat. cap. 3. ait: Quosdam fuisse, qui dixerint, etiam Homerum Poëtam Jerosolymam, hanc Urbem appellasse, quæ apellatio ei primùm à David, expulsis de summa arce Jebusæis, est attributa. Verum hæc Civitas posteà, merito suo, ut rerum, ità nominum quoquè, vagam, volubilemque fortunam experta est. De quibus omnibus vide, quæ illustrissimus Inicus de Mendoza, quem honoris causâ nomino, eruditissimè in suo libro memoriali congessit.

(d) In editione 70. Interpretum dicitur Arphaxad, genuisse Cainam, & Cainam Sala, quod Hebræi rejiciunt, à quibus tantùm decem generationes enumerantur, à Noë usque ad Abraham, sicuti ab Adam, usque ad Noë. Beatus tamen Lucas cap. 3. undecim recenset, Cainam in hanc generationis seriem inferens, in hoc Græcorum, ad quos scribebat, exemplaria sequutus, quibus lxx. editio illis temporibus receptissima, & tantum nota erat. D. Hieronymus hujus quæstionis difficultate penè obrutus fatetur ingenuè se, propter ingenii tarditatem, nodum hùnc dissolvere non posse. Sic Beda Prologo in Acta Apostolorum. Augustin. lib. 2. contra Epist. Parmen. Recentiores etiam gravitèr in hac quæstione se torquent, præsertim Lipomannus, Catena in Genes. Sixtus. Senens. lib. 5. Bibliotheca, annot. 88. & lib. 7. hæres. 7. Et Hermanus Contractus, libello de sex ætatibus.

(e) Sic rectè, ni fallor, ex Luca Tudensi hunc locum restitui, quum anteà legeretur. Samaritani, vel Medi. Constat enim ex Josepho lib. 8. Antiq. cap. 12. Samaritas, à quodam Samaro, nomen sibi invenisse.

(f) A diluvio, usque ad divisionem linguarum, fluxere, secundum Hebraicam supputationem, ducenti septuaginta duo anni, ex unaque lingua Hebræa, 72. linguæ, ut ipsis Hebræis placet, factæ sunt: quod colligunt à capitibus familiarum, teste Augustino, lib. 16. de Civitate Dei, cap. 11.

(g) Locus hic in quibusdam mutilus, sed facilè ex D. Hieronymo, undè ad verbum desumitur, in integrum restitutus. Is enim super Isaiam, cap. 14. ad illud: Perdam Babylonis nomen; Arx, inquit, id est, Capitolium illius Urbis, est turris, quæ ædificata post Diluvium, in altitudine quatuor millia dicitur tenere passuum, paullatìm de lato in angustias coarctata, ut pondus imminens faciliùs à latioribus sustentetur. Describunt ibi templa marmorea, aureas statuas, plateas lapidibus, auroque fulgentes, & multa alia, quæ videantur incredibilia. Iosephus lib. 1. Antiq. cap. 9. hujus turris altitudinem, & latitudinem admirandam esse ait. Situm Urbis Strabo commemorat. lib. 16. Geographiæ, murorum circuitum refert Herodotus quadringentorum octoginta stadiorum fuisse. Multa de hac re ab aliis traduntur, qui Græcas, Latinasque scripserunt Historias.

(h) Josephus lib. 1. Antiquit. cap. 9. ait. Nembrod fuisse nepotem Noë, ex filio Cham, turrimque eam Babylonis nomine vocatam, à confusione. Cæterum Genes. 10. dicitur Cham genuisse Chus, Chus porrò Nembrod, idque etiam habes 1. Paralipomen. cap. 1. Nota obiter, quod de eo scribitur Genes. 10. Et erat robustus venator coram Domino, ab Augustino, de Civitat. Dei, lib. 16. cap. 4. Legi, contra Dominum. Sic inquit, intelligendus est Gigas ille venator contra Dominum. Quid autem significatur hoc nomine, quod est venator, nisi animalium terrigenarum deceptor, oppressor, extinctor? Alii volunt illud: Coram Domino: hyperbolem esse, quod non fuerit sub Cœlo quisquam ei æqualis potentia: unde vertitur, potens venatione coram Domino.

Anni ab Orb. c. | dam Principes gentium, tanquàm [i] Dii, adorari cœperunt.

IIMDCCCCV. Rehu annorum cxxxii. genuit Seruch, [k] sub quo Scytharum Regnum exortum est, ubi primus regnavit [l] Tanaus.

IIIMXXXV. Seruch annorum cxxx. genuit Nachor. Ægyptiorum Regnum sumit principium, ubi primus regnavit [m] Zoes.

IIIMCXIIII. Nachor annorum [n] lxxix. genuit Thare, sub quo Regnum Assyriorum, Sicyoniorumque exoritur. Sed primus in Assyriis regnavit [o] Belus, quem quidam [p] Saturnum existimant: primusque in Sicyoniis [q] Ægialeus, à quo Ægialea nuncupata est, quæ hactenùs Peloponesus vocatur.

IIIMCLXXXIIII. Thare annorum lxx. genuit Abraham. Per idem tempus Ninus Rex Assyriorum regnavit, qui primus [r] bella instituit, & armorum Instrumenta invenit. Hac ætate magica ars in Perside à Zoroaste Bactrianorum Rege reperta est. A Nino Rege occiditur. Muri quoquê Babyloniæ à Semiramide Reginâ Assyriorum ædificantur.

A Diluvio usque ad nativitatem Abrahæ, anni DCCCCXLII.

Finitur Secunda Ætas per annos IIIMclxxxiv.

Tertia Ætas.

IIIMCCLXXXIIII. ABraham annorum c. genuit Isaac, ex Sara libera. Nàm primùm ex ancilla Agar genuerat Ismaël, à quo Ismaëlitarum gens, qui posteà Agareni, ad ultimum [a] Saraceni sunt dicti.

Isaac

(i) *Hinc idololatria ortum habuit: Nàm, mortuo Belo, Ninus ejus filius, in solatium doloris, statuam patri dicavit, & honores sacrificiaque tribuit: Auctores sunt Hieronymus in Oseam, cap. 2. Hegesippus de Idolorum origine. Fulgentius, lib. 1. Mytholog. Cyrillus lib. 3. contra Julianum.*

(k) *Quatuor Regna uno ferè tempore exorta, Assyriorum ab Ortu, Sicyoniorum ab Occasu, Scytharum ab Aquilone: Ægyptiorum à Meridie. Eusebius auctor est. Sed Assyriorum multò erat potentius, & sublimius cæteris, ut tradit Augustinus lib. 16. de Civitat. Dei, cap. 17.*

(l) *Alii scribunt* Taurus. *Vid. Herman. Contract.*

(m) *Mincus dictus, auctore Herodoto, & Josepho, lib. 8. Antiq. cap. 6.*

(n) Lxxix. *Sic Nicephorus, at Genes. 11. secundum Heb. veritatem* xxix. *secundum Septuag.* clxxix.

(o) *Ità Eusebius in Chronico:* Tharæ, *inquit*, anno vigesimo octavo Assyriorum Rex primus, Belus mortuus est, quem Assyrii Deum nominaverunt, & alii dicunt Saturnum: atque filio suo Regnum tradiderunt: vocabatur autem Ninus. *Et idem principio Regni Assyriorum:* Primus omnium Asiæ, exceptis Indis, Ninus Beli filius regnavit annis LII. *Quem locum ità legi deprehendi in vetusto m. s. Eusebii Codice:* Primus omnis Asiæ, exceptis Indis, Ninus, Beli filius, regnavit. *Eamque lectionem amplector, ex Augustino lib. 17. de Civitate Dei. Et ex ipso Eusebio lib. 10. de Præparatione.*

(p) *Cicero lib. 1. de Natura Deorum Physicam rationem, non inelegantem, inclusam in fabula Saturni ait, dicique Saturnum, quod annis saturetur.*

(q) *Eusebius:* Tharæ anno quadragesimo nono Sicyoniorum, in Græcia regnavit Europs, defuncto Ægialeo: qui primus Sicyoniorum regnavit, ex quo territorium Peloponesiorum Ægialea vocabatur. *Pausanias Corinthiacis, & Clemens Alexand. Strom. lib. 1.*

(r) *Vide Eusebium, & Augustinum lib. 21. cap. 14. Civitat. Et Justinum initio Historiæ. Post verba autem:* armorum instrumenta, *in uno m. s. erant hæc, quæ sequuntur:* Cujus uxor Semiramis Babyloniæ muros instauravit. Ninus etiam bello vicit Cham, qui adhùc vivebat, & regnabat in Bactra, & dicebatur Zoroastes, id est, Magicæ artis inventor, qui & septem liberales Artes in quatuordecim columnis scripsit, septem æneis, & septem lateritiis.

(a) *Populi Arabiæ posteà à Mahometo Dei flagello Saraceni dicti, is enim se Dei Prophetam ambitiosè, & mendacitèr jactans, multos Asiæ, & Africæ Populos ad fidei Christianæ defectionem commovit; quos falsâ religione imbuens, Sarace-*

Anni ab Orb. c.

IIIMCCCXLIIII. Isaac annorum lx. genuit geminos, quorum primus Esau, à quo [b] Idumæi, secundus Jacob, qui cognominatus est Israël, à quo & Israëlitæ sunt nuncupati. Hoc tempore Regnum Græcorum inchoat, ubi primus regnavit [c] Inachus.

IIIMCCCCXXXV. [d] Jacob annorum xci. genuit Joseph. His temporibus [e] Serapis Jovis filius Ægyptiorum Rex moriens, in Deos transfertur, & Memphis Civitas in Ægypto conditur. Tùnc apud lacum Tritonidem Minerva in specie virginali apparuit, quæ plurimis claruisse ingeniis prædicatur. Hæc enim inventrix fabricæ fuisse dicitur: clypeum, & arcum hæc reperit: ordiri telam, & colorare lanas, hæc docuit. Hac etiam ætate Phoroneus Rex Inachi filius claruit, qui primus in Græcia leges, judiciaque instituit.

IIIMDXLV. Joseph vixit annos cx. Ex hoc tempore Græcia [f] Argo regnante, habere segetes cœpit, delatis aliundè seminibus.

IIIMDCLXXXIX. [g] Hebræorum servitutis, in Ægypto anni cxliv. post obitum Joseph reperiuntur. His temporibus [h] Prometheus fuisse scribitur, quem fingunt fa-

cenos ex Dei pracepto vocari dicebat, à Sara legitima uxore Abraha, tanquàm legitimos divina promissionis haredes. Et indè Saracenorum Regnum sumit exordium, sub Heraclio Imperatore.

(b) *Sic Genes.* 36. *Esau appellatur pater Idumaorum, & Eusebius in Chronico. Hos Strabo lib. 6. ait Populos esse inter Indiam, & Arabiam sitos ad Occasum, Casio monti proximos, & à Nabathais ortos.*

(c) *Eusebius in Chronico*: Castor Chronographus de Argivorum Regno quod loquitur, consequentèr persequemur: Reges Argivi ab Inacho, usque in Sthelenum, filium Crotopi: *Quem locum ex veteri. m. s. ità corrige*: Castor de Argivorum Regno ità loquitur: persequemur consequenter Reges Argivorum ab Inacho, usque in Sthenelatum, &c. *Pausanias etiam lib. 2. Corinthiac. Sthenelam filium Crotopi facit. De hoc August. lib. 18. cap. 8. Civitat.* Phorohas, *inquit*, Rex Argivorum sextus fuit, & septimi Regis Triopæ filius Jasus, & Rex nonus Sthenelas, sivè Stheneleus, sivè Sthenelus, varie quippè in diversis Auctoribus invenitur. *Hac August.*

(d) *In alio m. s.* erat Jacob annorum lx. *verum mendosè, ut ex Sacris Litteris manifesta computatione colligitur. Nàm Joseph de carcere eductus, ut Pharaoni Regis omnium interpretaretur, annorum erat triginta, Princeps totius Ægypti constitutus. Genes. cap. 41. Idem, dum per fratres patrem accersiri jubet, annorum triginta novem. Nàm septem ab exposito somnio sterilitatis elapsi fuerant, & secundo abundantia jàm ferè exacto Jacob in Ægyptum venit Genes. 45. & coram Pharaone respondit, se in centesimo trigesimo atatis anno constitutum. Genes. 47. si itàque subducamus* xxxix. *annos, à centum triginta, remanebunt utique nonaginta, & unus anni, quos agebat Jacob, dùm Joseph in senectute genuit.*

(e) *Clemens Alexandrinus lib. 1. Strom.* Apis, *inquit*, Rex, Argivorum ædificavit Memphim, ut dicit Aristippus in primo Arcadicorum. *Aristeas verò Argivus dicit eum nominatum esse Sarapim, & eum esse, quem colunt Ægyptii. Nimphodorus autem Amphipolitanus, in tertio de Legibus Asia, dicit: Apim taurum mortuum, & conditum loculo, qui σορὸς Gracè dicitur, fuisseque repositum in templo Dæmonis, qui colebatur: & hinc appellatum fuisse Sorapim, & posteà quadam eorum, qui illic habitabant, consuetudine, Sarapim: est autem Apis tertius ab Inacho, qui locus ad verbum est apud Eusebium lib. 10. Praparat. Vide Augustin. ex Varron. lib. 18. cap. 5. Civitat. Tacitum lib. 20. Et Julium Firmicum in erudito libello de Mysteriis, & Erroribus profanarum Religionum.*

(f) *Argus fuit quartus Argivorum Rex, filius Apis. Euse. Chro.*

(g) *Ægyptiaca servitus tribus modis supputari solet, juxta tria diversa temporum initia. Primò ab illa memorabili promissione facta Abraha Genes.* 12. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quàm monstravero tibi. *Ab hac igitur profectione Abraha, de Haran, in terram Chanaam, usque ad exitum filiorum Israël de oppressione, & dura servitute Pharaonis, sunt anni* 430. *atque ità eos enumerat Paulus ad Galat.* 3. Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus, &c. *Et paullò-post*: Hoc autem dico: Testamentum confirmatum à Deo, quæ post quadringentos, & triginta annos facta est lex. *Et Exod.* 12. Habitatio autem filiorum Israel, quà manserunt in Ægypto, fuit quadringentorum triginta annorum, quibus expletis eodem die egressus est omnis exercitus. *Illud vero observandùm post illa verba*: qua manserunt in Ægypto, *in Gracis Codicibus ampliùs legi*, καὶ ἐν γῇ Χαναὰν, *& notavit Augustinus, quastionibus in Exodum, expendens hunc locum, ità ut tota illa peregrinatio, in terra Chanaam, & in Ægypto fuerit.* 430. *annorum. Sic Cyrillus, & Rupertus. Secunda supputatio est, ab eo tempore, quo Jacob cum filiis suis descendit in Ægyptum, in qua numerantur ducenti & quindecim anni. Tertia & postrema à morte Joseph, quo sublato, fuit vera illa, & operosa servitus, qua gens Hebraa exactionibus, injuriis, persecutionibusque omnis generis atrita, tandem divino beneficio, Duce Moyse, in libertatem asserta est. Duravitque per annos* 144. *ut colligunt Eusebius in Chronico, Augustinus lib. de Civitat. 16. cap. 43. Et quastionibus in Exodum.*

(h) *Clemens Alexandrin. lib. 1. Stromat. Tempore Piropa Prometheus, & Atlas, & Epimetheus. Eusebius à Promethei*

Anni ab Orb. c.

fabulæ de luto formasse homines. Tùnc etiam frater ejus Atlas Astrologiam reperit, motumque Cœli, & rationem primus consideravit. Tùnc fuit & Mercurius, nepos Atlantis, multarum artium peritus. Et ob hoc post mortem in Deos translatus. Hac etiam ætate primus [i] Proclytus quadrigam junxit, eodemque tempore Cecrops Athenas condidit, & ex nomine Minervæ Atticos Athenienses vocavit. Iste etiam bovem immolans primus in sacrificio gentili ritu Jovem adorari præcepit. Hoc tempore in Græcia Corinthus condita, ibique picturæ ars à Cleanthe reperta est. Tùnc primi Curetes, & Corybantes modulatam in armis saltationem & consonam invenerunt. Tùnc etiam fuisse scribitur in Thessalia sub Deucalione factum Diluvium, & Phaëthontis fabulosum incendium.

IIIMDCCXXIX. Moyses annos xl. in eremo rexit Populum de servitute Ægyptia liberatum. Hoc tempore Judæi per Moysem simùl cum lege [k] & litteras habere cœperunt. Tùnc templum Delphis constituitur: vitis in Græcia invenitur.

IIIMDCCLVI. Josuë successor Moysi regit Populum annos xxvii. His temporibus primus [l] Erichthonius, Atheniensium Princeps, in Græcia quadrigam junxit.

IIIMDCCXCVI. [m] Othoniel annos xl. [n] Cadmus regnat Thebis, qui primus Græcas litteras invenit. Per idem tempus [o] Linus, & Amphion, primi tunc apud Græcos in musica arte claruerunt: [p] Idæique Dactyli ferrum metallum in Græcia eodem tempore invenerunt.

IIIMDCCCLXXVI. Aod annos lxxx. His temporibus fabulæ fictæ sunt: De Triptolemo, quòd jubente Cerere serpentium pinnis gestatus, [q] indigentibus frumenta vo-

theo ob id homines factos fuisse creditum ait, quod cum esset sapiens, feritatem eorum, & nimiam imperitiam, ad humanitatem, & scientiam transfiguraret. Idem August. lib. 18. *cap.*8. *Civitat.*

(i) Proclytus. *al.* Procellus, Trochilus, *atque etiam* Arogilus.

(k) *Primus litterarum inventor fertur fuisse Taautus, teste Eusebio, lib.* 1. *cap.* 7. *Præparat. Verum idem lib.* 10. *Probat ab Hebræis repertam esse, & propagatam litterarum inventionem. Idem Isidorus lib. Etymolog.* 1. *cap.* 3. *Hieron. Præfat. in Libros Regum Theodor. super Genes. cap.* 5. *In illud.* Ambulavitque cum Deo, & non apparuit: *de Enoch, inquit, quod primus litteras didicit, & primus descripsit cœlestia signa.*

(l) *Virgil. Georg.* 3. Primus Erichthonius, currus, & quatuor ausus Jungere equos.

(m) *De eo Judicum tertio. Juda autem judicium Isidorus prætermittit, vel quia parum rexit Populum, vel quia non fuit Judex, sed Dux belli tantùm, ut est Judicum* 1. *A Josepho lib.* 5. *cap.* 7. *Othoniel. Cenes vocatur.*

(n) *Clemens Alexand.* 1. *Strom.* Cadmus, *inquit*, fuit Phœnix qui Græcis litterarum inventor exititit, ut ait Ephorus: Unde etiam scribit Herodotus litteras appellatas fuisse Phœnicias. Alii autem dicunt, Phœnices & Syros, primos excogitasse litteras. *Hæc Clemens.*

(o) *Euseb. ann.* 3780. *Linus & Thebis, & in m. s. Linus Thebæus.*

(p) *De Idæis Dactylis Euseb. in Chronicis: Idæi, inquit,* Dactyli, his temporibus erant, qui ferrum repererunt. *Clemens Alex.* 1. *Strom.* Idæos Dactylos fuisse sapientes tradit, inventores litterarum, & numerorum Musicorum: propter quam, *inquit*, causam sunt appellati, qui sunt apud Musicos Dactyli. Phryges autem erant, & barbari: Idæi Dactyli. *Et paullo post*, Celmis & Damnaneus Idæis Dactylis ferrum primi invenerunt in Cypro. *Alius autem Idæus ferri invenit temperaturam. Fuerunt autem Idæi Dactyli Minervæ filii, & Solis, vel ut alii volunt, Saturni, & Alciopes: qui alio nomine Corybantes appellantur. Vide Stephanum de Urbibus, & Scholia in Apollonium. Et Suidam in dict.* Ἰδαῖοι δάκτυλοι.

(q) *Aliter Eusebius Chronico:* Triptolemus longâ navi Eleusim veniens, ibi frumenta distribuit. *Augustinus lib.* 18. *cap.*

Anni ab Orb. c.

volando distribuerit: De Hippocentauris, quòd equorum, hominumque fuerint naturâ permixti: De Cerbero tricipite inferorum cane: De Phryxo, & Helle ejus [r] sorore, quòd ariete vecti per Mare tranaverint: De Gorgone meretrice, quòd crinita serpentibus fuerit, & aspicientes se convertebat in lapides: De Bellerophonte, quòd equo pennis volante sit vectus: De Amphione, quòd citharæ cantu, lapides, & saxa commoverit.

IIIMDCCCCXVI. Debbora annos xl. Per idem tempus Apollo citharam condidit, & Medicinæ artem invenit. Fabula quoquè tùnc ficta de fabro Dædalo, & de Icaro ejus filio, quòd aptatis sibi pennis volaverint. Hac ætate primus regnat Latinis [s] Picus, qui fertur fuisse Saturni filius.

IIIMDCCCCLVI. [t] Gedeon annos xl. Hac ætate Urbs [u] Tyria construitur. Alter quoquè [x] Mercurius lyram reperit, & Orpheo tradidit. Hoc tempore [y] Philemon primus apud Pythium [z] chorum instituit. Tùnc etiam dicitur fuisse Magister Herculis Thrax Linus, in arte Musica clarus, Argonautarum quoquè navigatio tùnc scribitur.

IIIMDCCCCLIX. Abimelech annos III. Iste septuaginta fratres suos interfecit. Hercules Ilium vastavit, & in Libya Antheum palæstricæ artis inventorem interemit.

IIIMDCCCCLXXXII. [a] Thola annos XXIII. Hujus temporibus in Troja, post Laomedonta regnavit Priamus. Tunc fabula ficta est de [b] Minotauro bestia labyrintho inclusa.

IIIIMIIII. [c] Jair annos XXII. Per idem tempus Hercules agonem Olympicum instituit. [d] Carmentis Nympha Latinas litteras reperit.

Jeph-

cap. 13. *cum Isidoro*: His temporibus fabulæ fictæ sunt de Triptolemo: qui jubente Cerere anguibus portatus alitibus indigentibus terris frumenta volando contulerit.

(r) Sorore. *In quodam m. s. additur.* Quod ariete vecti per aëra volaverint.

(s) *Sic Virgil.* 7. *Æneid.* Fauno Picus pater, iisque parentem. Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus auctor. *Aliter Eusebius quàm Isidorus, qui Picum facit tertium Regem Latinorum*: Ante Æneam, *inquit*, Janus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus in Italia regnaverunt circitèr ann. 150.

(t) *Post Debboram, alienigenæ Hebræum Populum septem annis sibi subjecerunt, qui conjunguntur temporibus Gedeonis, ex Judæorum traditionibus ut refert Euseb. Chron.*

(u) *In oraculo Ezechielis de ea fit crebra mentio, & apud Melam lib.* 1. *cap.* 12.

(x) *Cicero, lib.* 3. *de Natura Deorum, Mercurios quinque fuisse ostendit.*

(y) Philæmon, Phidamon. *Eusebius.*

(z) *Hieronymus Epistola ad Dardanum, tom.* 4. *de Diversis generibus musicorum Instrumentorum.* Antiquis temporibus, *inquit*, fuit chorus quoquè simplex pellis, cum duabus cicutis æreis: & per primam inspiratur, per secundam vocem emittit. *Plura ibi habes de aliis Instrumentis Musicis, ut est, de organo, tuba, fistula, bombulo, cithara, sambuca, &c.*

(a) *Josephus lib.* 5. *antiq. cap.* 12. post Abimelech Jair Galadinus suscepit principatum, *prætermittens Regnum Tholæ.*

(b) *Eusebius, anno orbis conditi* 3960. *ut nùnc legitur*, ea, *inquit*, quæ de Minotauro dicuntur, quem Philochorus in secundo Artidis libro, scribit magistratum, Minois fuisse Taurum nomine, inhumanum atque crudelem. Quo in loco corruptè est: magistratum Minois, *pro* magistrum militum, *ut constat ex Plutarcho in Theseo, & Servio apud Virgilium.* 6. *Minos verò Rex à Græcis mire celebratus fuit, quod cum Jove per novem annos familiariter esset versatus, ut refert Clemens Alex. Strom.* 2.

(c) Jair. *Clem. Alex. prætermittit* Jair.

(d) *Carmentis Evandri mater, qui Romæ Templum Panis, quod Lupercal appellatur, condidit, ut testatur Clemens Alex. Strom.*

Anni ab Orb. c.

IIIIMX. Jephte annos vi. Hujus tempore Hercules quinquagesimum secundum annum agens, ob morbi dolorem, sese flamis injecit. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, Trojanumque bellum decennale surrexit.

IIIIMXVII. [e] Abesan annos vii. Amazones primùm arma sumpserunt.

IIIIMXXV. [f] Abdon annos viii. Hujus anno tertio Troja capta est, & Æneas Italiam venit.

IIIIMXLV. Sampson annos xx. Ascanius Æneæ filius [g] Albam condidit. Ulyssis quoquè fabulæ, sivè Syrenarum eodem tempore fictæ sunt.

IIIIMLXXXV. Heli Sacerdos annos [h] xl. Arca Testamenti ab alienigenis capitur. [i] Regnum Sicyoniorum finitur.

IIIIMCXXV. [k] Samuël, & Saul annos xl. Lacedæmoniorum Regnum exoritur. Atque in Græcia [l] Homerus primus Poëta fuisse putatur. A promissione Abrahæ usque ad David, anni DCCCCXL.

Finitur tertia ætas per annos IIIIMCXXV.

Quarta Ætas seculi.

IIIIMCLXV. David regnat annos [a] xl. Codrus Atheniensium Rex spontè se pro salute patriæ hostibus offerens interimitur. Et Carthago à [b] Didone ædificatur, prophetantibus in Judæa [c] Gath, Nathan, & Asaphat. Sa-

Stro. 1. *indè Carmentalis porta, apud Virgil. Æneid.* 8. Et Carmentalem Romano nomine portam. *Vide Servium.* Et *Isidorum lib.* 1. *Etymolog. cap.* 3. Carmentis, *inquit*, dicta, quia carminibus futura canebat.

(e) *Sic est cap.* 12. *Judic. Josephus lib.* 5. *Antiq. cap.* 12. Absanis (*habet*) de tribu Juda, Civitatis Bethlehem. *Clemens Alex.* 1. *Strom. Abathan appellat. In Eusebii Chronico est*, Hesebon, *ut in quibusdam Isidori exemplaribus.*

(f) *Refert Judicum Historia, cap.* 12. *Post Abesan, qui septem annis judicavit Israël, successisse Ajalon, sive Elon, qui judicavit Israel decem annis. Post quem judicavit Abdon annis octo. Verùm Eusebius in Chronico sequutus septuaginta annos, Ajalonis reticuit, ut ipse testatur. Post Hesebon, inquit, in libro Hebræorum fertur Judex Ajalon rexisse Populum annos* 10. *qui non habetur apud* 70. *Interpretes. Idem Josephus lib.* 5. *cap.* 12. *Vocaturque ab eo Elon, de tribu Zabulon. Sic Clemens* 1. *Strom. à quo appellatur Eglon.*

(g) *Livius ab situ porrectæ in dorsum Urbis, longam Albam appellatam scribit lib.* 1.

(h) *Eusebius Chron. Heli Sacerdos, annos* 40. *In Hebræorum libro anni inveniuntur* 40. *In septuaginta autem interpretatione* 20. *Josephus lib.* 5. *cap.* 6. *quadraginta annos affirmat tenuisse principatum vixisse verò nonaginta: atque ita Clemens Alex.* 1. *Strom.*

(i) *Finem accepit Regnum Sicyoniorum post* 862. *annos, ut Eusebius testatur*: Ità nullum in terra imperium excellens, florens, perpetuumque est, quousque veniet seculum illud immortale, in illuminatione vultus Dei decoratum.

(k) *Josephus lib.* 6. *Antiq. cap.* 13. *Loquens de morte Samuelis*, qui præfuit, *inquit*, Populo solus, post mortem quidem Heli Sacerdotis, annis duodecim: cum Saul verò Rege, annis decem & octo. *Venerabilis Beda in libello de Sex Ætatibus*: Samuel, *inquit*, annis duodecim, ut docet Josephus. Saul primus Hebræorum Rex annis viginti. Et hujus quia in Canonica Scriptura non habetur mentio, de antiquitatum Josephi libris, tempus Regni notavimus. *Clemens Alex. lib* 1. *Strom. Samuelem viginti septem annis, eum Saul Regnum obtinuisse scribit, & mortuum esse duobus annis ante Saul. Chronicon Græcum m. s. utrique annos viginti tribuit, ità ut Eusebius, & Isidorus non abs re tot etiam annos posuisse videantur.*

(l) *Clemens Alexand. lib.* 1. *Strom. scribit Cratetem Grammaticum dixisse, Homerum fuisse circa reditum Heraclidarum, hoc est, octoginta annis post captam Trojam. Eratostenes verò centesimo anno post captam Trojam fuisse refert. Theopompus autem quingentis annis post eos, qui in Ilio militarunt vixisse asserit. Alias de ætate Homeri opiniones vide eodem loco.*

(a) *Lib.* 3. *Reg. cap.* 2. *Dicitur in Hebron regnasse septem annos, & in Hierusalem* 33. *qui collecti fiunt quadraginta. Idem est* 2. *Paralip. cap.* 9. *Et Clemens Alex.* 1. *Strom.*

(b) *Eusebius anno mundi* 3980. *ex sententia Philostrati scribit, à Zaro, & Carthagine Tyriis Carthaginem fuisse conditam. Idem tamèn anno* 4154. Cartago, *inquit*, condita est, ut quidam volunt à Carchedone Tyrio, ut verò alii à Didone filia post Trojanum excidium annis 133.

(c) *Sic Eusebius Chronico* 2. *Paralip. dicitur, quòd Asaphat constituitur Princeps laudantium nomen Domini, & cap.* 29. *quòd Hymnos composuit.*

Anni ab Orb. c.	
IIIIMCCV.	Salomon regnat [d] annos xl. Iste quarto Regni sui anno templum Jerosolymis ædificavit, consummavitque anno [e] octavo.
IIIIMCCXXII.	Roboan regnat annos XVII. Regnum Israël à Juda dividitur, sub quo decem tribus à duabus separatæ sunt, & Reges in [f] Samaria habere cœperunt. Hac ætate Samos conditur: & Sibylla [g] Erythræa illustris habetur.
IIIIMCCXXV.	[h] Abia regnat annos III. Sub quo Hebræorum Pontifex Maximus [i] Abimelech insignis est habitus.
IIIIMCCLXVI.	Asa regnat annos XLI. [k] Prophetabant in Judæa Achias, Amos, Jehu, Joël, & Azarias.
IIIIMCCXCI.	[l] Josaphat regnat annos XXV. Prophetabant Elias, & Eliseus, & [m] Abdias, Azarias, & Michæas.
IIIIMCCXCIX.	Joram regnat annos VIII. Prophetabant Elias, & Eliseus, & Abdias.
IIIIMCCC.	Ochozias regnat annum I. Elias rapitur, cujus [n] septem insignia miracula numerantur.
IIIIMCCCVII.	[o] Athalia regnat annos VII. [p] Jonadab, filius Rechab, Sacerdos clarus habetur, & [q] Jojada Pontifex, qui solus, post Moysen, vixisse annos centum triginta perhibetur.
IIIIMCCXLVII.	Joas regnat annos xl. Zacharias Propheta interficitur. Eliseus moritur, [r] cujus virtutes quatuorde-

(d) *Sic 3. Regum cap. 11. & 2. Paralip. cap. 9. Clemens Alex. 1. Strom. Josephus autem lib. 8. cap. 7. Antiq. ait, eum regnasse annis octoginta, vixisse quatuor & nonaginta.*

(e) *Regum 3. cap. 6. Ædificatam Domum Domini dicitur annis septem. Idem Josephus lib. 8. cap. 4. Sed hic Isidorus Eusebium sequens, annum quartum Regni, quo cœpit ædificare Templum, connumerat cum septem Beda ait,* annis septem ædificatur, octavo dedicatur.

(f) *Ibi primo regnat Jeroboam, de quo 3. Regum cap. 12. & 2. Paralip. 12. & 13.*

(g) *De Erythræa Sibyllæ vaticinio, vide August. lib. 18. cap. 23. Civit. & Lactant. Firmian. lib. 1. de Divinis Institutionibus.*

(h) Abia *3. Regum cap. 15. & Paralip. 2. cap. 13. Euseb. Joseph. Bed. Verùm Clem. Alex. huic annos 23. attribuit, aitque fuisse filium Sado.*

(i) *Abimelech erat filius Sadoc, ut Clemens Alex. est Auctor Strom. 1.*

(k) *In aliis m. s. legitur.* Prophetabant in Judæa Aggæus, & Jehu, Amos, & Joël, & Zacharias, & Michæas. *Verùm aliorum Codicum lectionem sequi malo: Nàm & Eusebius Chronico:* Prophetabant, *inquit*, Achias, Sameas, & is, qui fuerat apud altare Samariæ Jehu, Joëde, Azarias, qui & Anania. *Idem ait ipse Isidorus lib. 5. Etymolog. cap. 19. Aggæus autem temporibus Regis Darii prophetavit, ut constat ex ipsius prophetia, cap. 1. Similitèr & Zacharias, ut ipse de se auctor est, prophetiæ suæ initio, & Eusebius in Chronico. Hieronymus etiam prologo ejusdem prophetiæ.*

(l) *In Clemente Alex. 1. Strom. scribitur: Josaphat annos tantum regnasse quinque. Quo tempore, inquit, prophetarunt Helias Thesbites, & Michæas filius Jeble, & Abdias filius Ananiæ. De Prophetis Isidorus lib. 7. Etymolog. cap. 7.*

(m) *Hieronymus in prologo ejus prophetiæ, ex Hebræorum scriptis colligit, hunc tempore Achab Regis Samariæ floruisse centumque Prophetas, à persecutione impiæ Jezabelis, conservasse, eosque specubus inclusos pane, & aquâ pavisse, ut etiam videre est 3. Reg. cap. 18.*

(n) *Eliæ Tesbitis, Sacerdotis magni, insignia septem miracula hæc sunt. 1. triennii siccitate Cœlum clausit. 2. oravit rursùm, & Cœlum dedit imbrem. 3. mortuum mulieris filium ad vitam revocavit. 4. ejus virtute hydria farinæ non defecit: vas olei perpetuo fonte manavit. 5. ejus verbo ignis de Cœlo super sacrificium descendit. 6. duos quinquagenarios cum militibus cœlesti igne combussit. 7. Jordanem transiens tactu melotis abrupit, Isidorus lib. de Vita, & Morte Sanctorum.*

(o) *Clemens Alex. lib. 1. Strom.* Gottholia regnat octo annis: erat ex genere Achab.

(p) *Jonadab fuit filius Semma, fratris David. Regum 2. cap. 13. Et alius Jonadab, filius Recab, qui vixit sub Jehu, & aliis Regibus 4. Reg. 10. & Jeremiæ 35.*

(q) *Fuit Jojada Sacerdos bonus, & pietate vitaque innocentiâ insignis. De eo dicitur 2. Paralipom. cap. 24. Quod mortuus est, quum esset* CXXX. *annorum.*

(r) *Elisæus Eliæ discipulus his miraculis claruit: primo Jordanem transitu suo divisum refrænans, undam retrò convertit. 2. Aquas Hierico steriles, fœcundas fecit. 3. Pueros insultantes sibi, bestiis vorandos tradidit. 4. Sterilem mulierem fœcundavit. 5. Et ejus filium suscitavit. 6. Decem panibus plebem refecit. 7. Naaman à lepra liberavit. 8. Lepra aspersit dis-ci-*

Anni ab Orb. c.

decim prædicantur. [s] Lycurgusque Legislator apud Græciam insignis habetur.

IIIIMCCCLXXVI. Amasias regnat annos [t] xxix. Carthaginem hoc tempore quidam asserunt conditam: alii verò superius.

IIIIMCCCCXXVIII. [u] Azarias annos lII. [x] Olympias primum Græcis instituitur. Agnus in Græcia loquitur. Sardanapalus Rex sponte incendio concrematur. Assyriorumque Regnum in Medos transfertur. Tùnc Hesiodus Poëta claruit. Atque Phidon Argivus mensuras, & pondera reperit: Oseë, Amos, Isaias, & [y] Jona, in Judæa, hac ætate prophetantibus.

IIIIMCCCCXLIIII. Joathan regnat annos xvI. Remus, Romulusque nascuntur, prophetantibus in Judæa, Oseë, Joël, Isaia, & Michæa.

IIIIMCCCCLX. Achaz regnat annos xvI. Cujus temporibus Romulus Romam [z] condidit. Et [a] Sennacherib, Assyriorum Rex decem tribus [b] ex Samaria in Medos transtulit: atque in Judæam Samaritas accolas misit.

IIIIMCCCCLXXXIX. Ezechias regnat annos xxIx. Sub quo prophetabant Isaias, & Oseë. Hoc tempore [c] Romulus primus milites ex Populo sumpsit, centumque à Populo nobilissimos Viros elegit; [d] qui ob ætatem Senatores, ob curam, ac solicitudinem Reipublicæ Patres vocati sunt.

IIIIMDXLIIII. Manasses regnat annos lv. Per idem tempus Ro-

M ma-

cipulum. 9. Ferrum aquis supernatare fecit. 10. Hostes Syriæ cæcitate percussit. 11. Incredulo mortem prædixit. 12. Hostem quadrigarum fragore fugavit, obsidionemque dispersit. 13. Famen repulit. 14. Post mortem cadaveri vitam dedit. Sic ferè Isidorus lib. de Vita, & Obitu Sanctorum Patrum.

(s) *In uno m. s. est.* Lycurgusque Legislator Appollonius. *Existimo legendum* Legislator Apollinis: *ut ità dictum accipiamus, quod quascumque leges Lacedæmoniis ferebat, id Apollinis instinctu facere se dictitaret. Vide Plutarch. in ejus vita, Valerium Maximum, atque alios.*

(t) *Apud Clement. Alexand. 1. Strom. corruptè legi existimo:* Amasias ejus filius annis xxxIx. *pro* xxIx. *Nam ità Eusebius, Josephus, Nicephorus, & alii.*

(u) *In alio m. s. erat* Ozias, *quomodò & apud Nicephorum, & in Chronico Græco, quod apud me est: rectè, sic enim etiam appellatur lib. 2. Paralip. cap. 26. & à Clemente Alex. 1. Strom.* Ozias, *inquit*, sedecim annorum erat, cum regnare cœpisset, & 52. annis regnavit super Jerusalem, fuitque leprosus. *Idem annotavit Procopius Gazæus, in Commentariis, super Isaiam, ad titulum prophetiæ. Hujus autem tempore Regnum Assyriorum ad Medos translatum fuisse, tradunt Eusebius, Beda, Ado, Tudensis, alii.*

(x) *De tempore, quo prima Olympias fuerit constituta, à plerisque dubitatum est. Eusebius Chronico, ex Africani Sententia scribit, eam tempore Joathan Regis Hebræorum, primùm numerari cœptam. Idem lib. 10. Prænotat. eam ad Isaiæ tempora trahit. Clemens Alex. 1. Strom. in 34. anno Nicandri, primam Olympiadem cum aliis ponit. Chronicon nostrum Græcum, omnium clarissime:* ΝΑ ἔτει Ὀζίου καὶ Ἀζαρίου βασιλέως Ἰούδα, πρώτη Ὀλυμπιὰς ἐτέθη ὑπὸ Ἰφίτου: καὶ ἦν προφητῶν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμῶς, Ὠσηὲ ὁ τοῦ Βεηρί, Ἰωὴλ τοῦ Βαθουὴλ, Ὠδὴδ, καὶ Μιχαίας ὁ Μωρασθίτης. Quinquagesimo primo, *inquit*, anno Oziæ Regis Juda, qui etiam Azarias appellatur, prima Olympias instituta est sub Iphito: quo tempore prophetabat Isaias, filius Amos, Oseæ filius Beeri, Joël filius Bathuel, Oded, & Michæas Merasthites. *Et mox:* ἡ πρώτη ὀλυμπιὰς ἦρχθη παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἥ τις ἐστὶν τετραετηρίς. Prima Olympias apud Græcos incepit, quæ quatuor est annorum.

(y) *Hieronymus in Prologo super Jonam, affirmat Jonam Prophetasse temporibus Jeroboam, filii Joas. Augustinus lib. 18. de Civitat. cap. 27. Regnante Osia, Prophetasse auctor est. Idem & Clemens Alex. 1. Strom. sicùt Isidorus.*

(z) Romam condidit. *Olympiad. 7. Dionys.*

(a) *Quod hic Sennacherib tribuitur 4. Reg. cap. 17. & 18. & Tobiæ, cap. 1. de Salmanasar dicitur, quem Eusebius utroque nomine censeri ait: quum tamen Tobiæ 1. pater Salmanasar, filius Sennacherib dicatur. Josephus lib. 10. Antiq. cap. 1. Patrem vocat Sennacherib, Clemens 1. Strom. Salmanasar.*

(b) *Duæ voces:* ex Samaria, *à plerisque m. s. deficiunt, non rectè, ut constat ex Adone, & Clemente, primo Strom. ubi ait Salmanasar, Regem Assyriorum transmigrare fecisse eos, qui habitabant in Samaria, ad Medos, & Babylonem.*

(c) Romulus. *Liv. Euseb. Aurel. Dionys.*

(d) Qui obstat. *Liv. Vict. Dionys.*

Anni ab Orb. c.

manis præfuit Numa Pompilius, qui primus apud Romanos, Pontifices, & Virgines Vestales instituit, falsorumque Deorum numerositate Civitatem implevit. [e] Duos menses, in annum Romanis ad decem menses adjecit: Januarium Diis superis: Februarium Diis inferis dedicavit. Tùnc quoquè Sibylla Samia claruit.

IIIIMDLVI. [f] Ammon regnat annos XII. Hujus temporibus Tullus Hostilius, Romanorum Rex, prior in Repub. censum egit: quod adhùc per Orbem terrarum incognitum erat, primusque Purpura, & fascibus usus est.

IIIIMDLXXXVIII. [g] Josias regnat annos XXXII. [h] Thales-Milesius Philosophus Physicus claruit, qui defectibus Solis acutissima perscrutatione comprehensis, Astrologiæ numerum primus investigavit, prophetantibus in Judæa, Jeremia, Olda, & Sophonia.

IIIIMDXCIX. [i] Joachim regnat annos XI. Hujus tertio anno Nabuchodonosor, Judæam captam tributariam fecit. Tùnc Daniël, Annanias, Azarias, & Misaël in Babylone claruerunt.

IIIIMDCX. Sedechias regnat annos XI. Hùnc, Rex Babylonis, secundo veniens ad Jerusalem, cum Populo captivum duxit, templo incenso, anno ædificationis suæ [k] ccccLIV. Per idem tempus Sappho Mulier in Græcia diverso poëmate claruit. Solon Leges Atheniensibus dedit.

A David usque ad transmigrationem Babylonis anni ccccLXXXV.

Finitur quarta ætas, per annos quatermille sexcentos, & decem.

Quin-

(e) *Sic Eusebius in Chronic.* Duos menses anno addidit, Januarium, & Februarium: cum ante hùnc tantum decem menses, apud Romanos, fuissent: adeò, ut ultimus December diceretur. Capitolium quoquè à fundamentis ædificavit, & congiarium dedit Axes (*lege asses*) ligneos, & scorteos.

(f) *Reg. 4. cap.* 21. Viginti duorum annorum erat, quum regnare cœpisset, duobus quoquè annis regnavit in Jerusalem, interfectus à servis suis occubuit. *Idem Clemens Alex.* 1. *Strom. & Josephus lib.* 10. *cap.* 4. *Antiq. qui eum vissise quatuor & viginti annos, & in Regno egisse duos ait. Nicephorus tamen, ut Isidorus, duodecim ejus regnit annos enumerat. Idem facit Eusebius* 70. *supputationem sequutus, cum ipse testetur, Hebræos tantum duos annos Regni illius agnoscere. Verum hæ discrepantes sententiæ facilè concíliari poterunt, si decem annos, quibus Ammon cum Patre regnavit, duobus jungas, quibus solus.*

(g) *Regum* 4. *cap.* 22. *de Josia Rege justo, & æqui observantissimo habes. De eodem cap.* 25. *dicitur:* Non fuit similis illi, nequè post eum surrexit similis, *triginta uno anno regnavit in Jerusalem. Idem Clemens Alex.* 1. *Strom.& Josephus lib.* 10. *cap.* 6. *Eusebius annum unum addit, ut Isidorus.*

(h) *Euseb. Chron. agnoscit ait Olympiade* 36. *Laërtius nascit eumdem anno* 1. *Olympiadis* 35. *nescio quam benè utrumque. Plinium de his Consule lib.* 2. *Natur. Histor. cap.* 12.

(i) *Ante hùnc regnavit Joachaz tribus mensibus, ut præter Sacras Litteras, Auctor est Eusebius, Josephus, Nicephorus, Theodoretus, & Chronicon nostrum Græcum. Hùnc Eliachim vocat Jeremias, teste Anasthasio, post quem successit Joachim, qui alio nomine Eliachim dicitur, teste Josepho lib.* 10. *cap.* 7. *Antiq.*

(k) *Eusebius* 442. *annos hic ponit ex Sententia Clementis Alex.* 1. *Strom. Josephus verò, lib* 10. *cap.* 10. *Templum concrematum, post quadringentos septuaginta annos, & menses sex, diesque decem. Niceph. in Chronologiæ post annos* 424. *Anasthasius* 434. *Ità sunt variæ, & discrepantes de Temporibus Sententiæ.*

Quinta Ætas seculi.

Anni ab Orb. c.

IIIIMDCLXXX. HEbræorum captivitas annorum [a] LXX. in quibus ignis ab altari Dei sublatus, & absconditus in puteo, post septuagesimum regressionis suæ annum, adsumitur inventus vivus. Per idèm captivitatis tempus, Judith Historia conscribitur. Pythagoras quoquè Philosophus, & Arithmeticæ artis inventor; & Pherecydes, historiarum primus Scriptor: atque Xenophanes, Tragœdiarum inventor, insignes habentur.

IIIIMDCCXIIII. Darius regnat annis [b] XXXIV. [c] Hujus secundo anno Judæorum est resoluta captivitas; à quo tempore in Jerusalem non Reges, sed Principes fuerunt, usque ad Aristobulum. Tùnc Romani, pulsis Regibus, Consules habere cœperunt.

IIIIMDCCXXXIIII. Xerxes regnat annis [d] XX. Æschylus, Pindarus, Sophocles, & Euripides, Tragœdiarum Scriptores, celebrantur insignes. Herodotus quoquè historiarum scriptor, & Zeuxis agnoscitur pictor.

IIIIMDCCLXXIIII. Artaxerxes, qui & Longimanus, regnat annis XL. Eo regnante Esdras Sacerdos incensam à Gentibus Legem renovavit, & Nehemias Jerosolymorum muros restituit. Aristarchus etiam, & Aristophanes, atque Sophocles, Tragœdiarum Scriptores habiti sunt. Hippocrates quoque Medicus, ac Socrates Philosophus, & Democritus claruerunt.

IIIIMDCCIXIII. Darius, qui & Nothus, regnat annis [e] XIX. Hæc ætas habuit Philosophum Platonem, & Gorgiam primum Rhetorem.

M 2 Arta-

(a) Ità est *apud Jeremiam cap.* 25. Servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis, *& cap.* 29. Cum cœperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos. *Paralipom. etiam* 2. *cap.* 36. *Dicitur Gyrus dimisisse Populum captivum anno Regni sui primo, ad explendum sermonem Domini, quem locutus fuerat, per os Jeremiæ. Idem Esdra lib.* 1. *cap.* 1. *&* 2. *Idem Daniel cap.* 9. *Josephus lib.* 11. *cap.* 1. *Nicephor. Chronolog. Clemens Strom.* 1. *fuisse, ait hanc captivitatem septuaginta annorum.*

(b) Eusebius *annis* 36. *Sic Herodotus, Nicephorus, & alii. Clemens Alexand.* 1. *Strom. quadraginta sex numerat, qui ità colligit Regum Persarum tempora.* Cyrus regnavit annis 30. Cambyses 19. Darius 46. Xerxes 26. Artaxerxes 41. Darius 8. Artaxerxes 42. Ochus, vel Arses 3. ità ut sint in universum anni 235. Alexander Macedo, extincto Dario Rege Persarum. Et indè ortum habuit Regnum Macedonum. *Hæc Clemens; unde apud eumdem mendum innumeris esse existimo, quum ad annos ducentos triginta quinque Persarum extendat imperium, quæ summa cum annis Regum non convenit. Observa hoc insuper loco, alios prætereà Reges ab Eusebio poni, sed rejici à Clemente, Isidoro, & aliis, quod menses dumtaxat aliquot regnarint, ut Artabanus menses* 7. *Secundus Xerxes menses* 2. *Sogdianus menses* 8. *ut etiam eamdem ob causam à plerisque omittantur Imperatores Otho, Galba, Vitellius, ut notavit Plutarchus in vita Galbæ. De Regibus Persarum, vide Herodotum, & Thucydidem, & Metasthenem. Hi non statuant Imperium Cambysis ante Darium, adversus quos est Plato lib. de Legibus. Clemens, Josephus, Orosius, & Nicephorus in Chronolog. & consonum est Sacris Litteris, ex Esdra* 1. *cap.* 2. *Et in annorum supputatione etiam discrepantes, & varia reperiuntur sententiæ, ut constat ex Tertulliano adversus Judæos.*

(c) *Ità Eusebius, & Clemens Alexand.* 1. *Strom. Josephus lib.* 11. *cap.* 2. *&* 3.

(d) *Vide Josephum lib.* 11. *cap.* 5. *Paulus Orosius lib.* 2. *cap.* 9. *annis* 20.

(e) *Ità Eusebius, Tertull. adversus Judæos, Nicephorus, Beda, & alii: Ado tantum agnoscit annos* 18.

Anni ab Orb. c.

IIIIMDCCCXXXIII. Artaxerxes regnat annis [f] xl. Hujus tempore Esther Historia docetur esse expleta. Plato quoquè, & Xenophon Socratici, insignes habentur.

IIIIMDCCCLIX. Artaxerxes, qui & Ochus, regnat annis [g] XXVI. Demosthenes Orator primus agnoscitur, & Aristoteles Dialecticus primus prædicatur. Plato moritur.

IIIIMDCCCLXIII. Arses, Ochi filius, regnat annis [h] IIII. Xenocrates Philosophus illustris habetur.

IIIIMDCCCLXIX. [i] Darius regnat annis VI. Alexander Illyricos, & Thraces superans, dehìnc Hierosolymam capit. Atque Templum ingressus, Deo hostias immolat. Hucusque Persarum Regnum stetit. Dehìnc Reges Græcorum incipiunt.

IIIIMDCCCLXXIIII. Alexander Macedo regnat annis [k] V. Hujus enim quinque anni postremi in ordine temporum numerantur, quibus Monarchiam Asiæ, destructo Persarum Regno, obtinuit. Nàm septem ejus priores in Persarum Regibus supputantur. Dehìnc Alexandriæ Reges incipiunt.

IIIIMDCCCCXIIII. Ptolemæus, Lagi filius, regnat annis xl. [l] Hic Judæam capiens, plurimos Hebræorum in Ægyptum transtulit. Hoc tempore Zeno Stoicus, & Menander Comicus, & [m] Theophrastus Philosophus claruerunt. Per idem tempus Machabæorum Liber inchoatur primus.

IIIIMDCCCCLII. Ptolemæus Philadelphus regnat annis XXXVIII. Hic Judæos, qui in Ægypto erant, absolvit, & vasa sancta Eleazaro Pontifici restituens, septuaginta Interpretes petiit, ac Divinas Scripturas in Græcum eloquium [n] transtulit. Per idem tempus Aratus Astrologus agnoscitur, atque argentei nummi Romæ primum [o] cuduntur.

Pto-

(f) *Eusebius, Nicephorus, Tertull. adversus Judæos, Veda, & alii. Hic ab Hæbreis Assuerus dicitur à 70. Interpretibus Artaxerxes cognomento Mnemom, non Memnon, ut in Eusebio, & aliis.*

(g) *Eusebius, Beda, & Chronicon Græc. Nicephor. 22. habet. Tertullianus adversus Judæos 24. Clemens Alex. 3. qui hunc eumdem cum Arse facit.*

(h) *Eusebius, Nicephor. Beda, Ado autem 3. dumtaxat ponit. Alitèr Tertull. adversus Judæos.*

(i) *Josephus lib. 11. cap. 7. & 8. Diodorus Siculus lib. 17. Hic fuit Arsacis filius, Ochi nepos; cujus meminit Quintus Curtius, Plutarchus, Arianus: brevitèr omnes, qui Res Alexandri Magni memoriæ tradiderunt. Tertulliano, & Curtio hic Melas cognomento dicitur: Codmanus primum appellatus Justi. lib. 19.*

(k) *Sic Josephus, & ipse in Etymologia. lib. 5. Tertull. annos 10. Nicephorus in Chronico, sublato Dario, regnasse ait annos 6. rerumque potitum, ante Darii mortem annis 12. mortuum in Babylone ætatis anno trigesimo quinto, vel ut alii, trigesimo sexto. Octodecim igitur annis ex Anasthasii sententia Regnum obtinuit. Atque ità Clemens Alexand. 1. Strom. qui ità Macedonum Reges enumerat.* Alexander annis regnavit 18. Ptolemæus Lagi F. 40. Ptolemæus Philadelphus 27. Evergetes 25. Philopater 17. Ephines 24. Philomater 35. Fuscon 29. Lathurus 36. Dionysius 29. Cleopatra 22. Postquam fuit Regnum Cappadocum octodecim dierum. Fiunt ergò simùl conjuncta Macedonum tempora anni trecenti duodecim, dies octodecim. *Hæc Clemens: Tertull. lib. ad versus Judæos alitèr.*

(l) *Fusè de hac re habes apud Josephum lib. 15. cap. 19. Et Zonaranto. 1.*

(m) *Apud Euseb. in Chronic. ità habes:* Theophrastus Philosophus agnoscitur, qui à divinitate loquendi, ut ait Cicero, nomen accepit. Theodorus Athenæus agnoscitur. *Ubi nota corruptè legi* Athenæus *pro* Atheus: ἄθεος *enim dictus fuit, ut constat ex Laërtio in Aristippo.*

(n) *De hac re, an. 70. Interpretes fuerint spiritu Dei afflati, necne, est quæstio inter Augustinum, & Hieronymum. Vide August. lib. 18. cap. 42. & 43. Civit. & Hieronym. in Proœmio Paralip & in Epist. ad August. Consule, etiam Justin. in Apologetico, Tertull. adversus gentes. Joseph. lib. 12. cap. 2. Philonem denique Judæum in vita Moysis.*

(o) *Euseb. Chron.* Argenteus numus primum in Urbe figuratus, *ubi lego*, signatus.

Anni ab Orb. c.	
IIIIMDCCCCLXXVIII.	Ptolemæus Evergetes regnat annis [p] xxxvi. Sub quo Jesus, filius Sirach Sapientiæ Librum composuit.
IIIIMDCCCCXCV.	Ptolemæus Philopator regnat annis xxvii. [q] Ab isto Judæi prœlio victi, lx. millia armatorum corruerunt. Per idem tempus Siciliam Marcellus Consul obtinuit.
VMXIX.	Ptolemæus Epiphanes regnat annis xxiiii. [r] Hujus tempore gesta sunt, quæ secundi libri Machabæorum Historia continet. Hac ætate Romani victos Græcos liberos esse jusserunt, dicentes: Impium est, servos esse, apud quos Philosophia primum orta est, magistra morum, inventrix liberalium disciplinarum. Per idem tempus [s] Ennius, primus Poëta Latinus insignis Romæ celebratur.
VMLIIII.	Ptolemæus Philometor regnat annis xxxv. Hùnc [t] Antiochus prœlio superavit, & Judæos varia calamitate oppressit. Per idem tempus Scipio Africam vicit. Terentius Comicus claruit.
VMLXXXIII.	Ptolemæus Evergetes regnat annis [u] xxix. Hoc tempore Consule Bruto, Hispania à Romanis obtenta.
VMX.	Ptolemæus Soter regnat annis [x] xvii. Varro, Ciceroque nascuntur. Thraces Romanis subjiciuntur.
VMCX.	Ptolemæus Alexander regnat annis x. [y] Syria, per Gabinium ducem, in Romanorum dominium transiit. Poëta quoquè Lucretius nascitur, qui posteà se furore amatorio interfecit.
VMCXVIII.	Ptolemæus, Cleopatræ filius, regnat annis viii. Per idem tempus [z] Plotius Gallus Romæ Latinam Rhetoricam docuit primus. Tùnc quoquè Sallustius Historiographus nascitur.
VMCXLVIII.	Ptolemæus Dionysius regnat annis xxx. [a] Pompejus, Hierosolyma capta, Judæos Romanis tributarios fecit. Per idem tempus Cato Philosophus claruit:

 Vir-

(p) xxvi. *Ità quidem Euseb.* xxv. *Niceph. Tertull. Clem.* xxiv. *Epiph.*

(q) xvii. *Sic Clem. Euseb. Nicephor. Tertullian. Ado* xxi. *Epiphan.*

(r) xxiv. *Ità Euseb.* xxvii. *Niceph.* xxii. *Epiphan.*

(s) *Locum de Ennio, qui apud Eusebium corruptus est, obitèr emendare libet. Sic enim nunc legitur*: Ennius Poëta septuagenario major, articulari morbo periit, sepultusque est in Scipionis monumento, via Appia, intra primum ab Urbe milliarium. *Quidam ossa ejus Rhodiam ex Janiculo translata affirmant, ubi pro, Rhodiam substituo Rudias, fidem, scripti Codicis adjutus, reique veritate id ità congente, fuit enim Ennii patria Rudia, vetus Apulia oppidum, teste Mela lib.* 2. *Post* Barium, *inquit*, Egnatia, & Ennio cive nobiles Rudiæ, quo ejus ossa translata verisimile est.

(t) *Leguntur hac Machabaorum* 2. *ubi Antiochus radix peccati appellatur.*

(u) *Ità Eusebius, Niceph. Epiphanius, & alii Tertullian.* 27. *Hic Clementi Fusco est. Malè in lib. Etymologiarum D. Isidori Parisiis. anno* 1580. *impresso. Evergetes, annis* 24. *dumtaxat regnasse scribitur.*

(x) xvii. *Ità Euseb.* xvi. *& menses sex, Niceph.* xv. *Epiph.*

(y) x. *Epiph.* xii.

(z) *De hoc Eusebius in Chron.* Plotius, *inquit*, Gallus primus Romæ Latinam Rhetoricam docuit, de quo Cicero sic refert: memoria teneo primum Latine docere cœpisse Plotium quemdam. *In m. s. est* amplius memoria teneo pueris nobis primum, &c.

(a) xxx. *Epiphan.* xxxi.

Anni ab Orb. c.

Virgilius nascitur Mantuæ, Horatius Venusii. Tùnc etiam [b] Apollodorus Præceptor Augusti, clarus habetur, & Cicero laude Oratoria celebratur.

VMCL. Cleopatra regnat annis [c] II. Hæc Ptolemæi Regis Ægyptiorum fuit filia, & fratris Ptolemæi soror, & conjux effecta. Quem dùm fraudare Regno voluisset tempore belli civilis, in Alexandria occurrit Cæsari, Urbem obsidenti, & [d] per speciem atque stuprum, Regnum sibi, & necem Ptolemæo, apud Julium impetravit. Atque Alexandriæ Regnum, tertio anno regni Cleopatræ, per Julium Cæsarem in ditionem Romanorum transit.

VMCLV. Cajus Julius Cæsar regnat annis V. [e] Hic anteà Consul creatus, Gallias obtinuit: de Britannia triumphavit: postremùm civili bello adversus Pompejum adhibito, monarchiam totius Imperii obtinuit. Ex cujus nomine sequentes Imperatores, Cæsares vocati sunt.

A transmigratione Babylonis usque ad nativitatem Domini nostri Jesu Christi, anni DLXXXVII.

Finitur quinta ætas per annos quinquies mille centum quinquaginta quinque.

Sexta Ætas seculi.

VMCCXI. Octavius [a] Augustus regnat annis [b] LVI. Iste in Imperio, post Siculum bellum, triumphos tres egit: Dalmaticum, Asiaticum, postremò Alexandrinum adversus Antonium, indè Hispanum: Deindè, terra, marique pace toto orbe parta, Jani portas clausit. Sub cujus Imperio [c] septuaginta

(b) *Apollodorus Pergamenus, Gracus Orator, Praceptor Claudii, & Augusti, ut constat ex Suetonii Octavio.*

(c) *Eusebius annos 22. habet, & Plutarchus in Antonio, & Nicephorus, & alii. Epiphanius ampliùs ponit 32. Isidorus duos tantùm ponit. Nàm Julius Casar, tertio Cleopatra regni anno, solus post occissum à spadonibus Alexandrini Regis Ponpejum, obtinuit quidquid Romano parebat Imperio. Indeque, Alexandrinum Regnum in Romanorum ditionem transiit, ut idem infra affirmat. Idem est apud Tudensem, in Cod. m. s. & ideò hunc annorum numerum placuit retinere, quem etiam Etymologiarum m. s. Cod. habent. Idque exigit locus in Tiberio ubi dicitur Christus passus annis per actis à principio mundi 5229. à qua supputatione Eusebius ipse tantùm duos annos discrepat.*

(d) *De Cleopatra sic ferè Xiphilinus, ex Dione, in Julio Casare:* Cleopatra, inquit, forma pulcherrima fuit, cum verò flore ætatis, & facundia omnibus præstans, eratque apud omnes, quibus cum versabatur, gratiosa. *Et Paullò post de Casare loquens:* Ipse Ægyptum in suam potestatem, ditionemque redegit, tradiditque Cleopatræ, cujus causa bellum gesserat.

(a) *Augusti nomen indè sumptum ait Suetonius in Augusto, quod loca religiosa, & in quibus auguratò quid consecratur, augusta dicantur, ab actu, vel ab avium gestu, gustuvè. Dio etiam in Monarchia,* Augustum dictum *ait*, quasi qui hominum naturam excederet, propterea quod ea, quæ sacrosancta, & in maximo honore sunt, augusta esse dicuntur: quamobrem, *inquit*, eum Græci σεβαστὸν nominabant, scilicèt, cultu & honore dignissimum. *Cujus nominis appellatio, quemadmodum Imperatoris, ad cateros, qui eum subsequuti sunt, pertinuit propter summum, & amplissimum eorum Imperium.*

(b) *Sic Eusebius, Victor, & alii. Nicephorus, & Cassiodorus menses sex adjiciunt. Clemens 1. Strom. an. 46. menses 4. die 1.* Dion mortuus est, *inquit* 14. Calend. Septembris, quo die primùm Consul factus fuerat, vixitque annos septuaginta quinque, menses decem, dies 26. *Erat enim nono Calendas Octobris natus. Regnavit, postquam victoria potitus est apud Actium, quatuor & quadraginta annos, diebus tredecim exceptis. Verum Eusebius, & Isidorus ejus Imperium numerant à morte Julii Casaris.*

(c) *Septuaginta hebdomada, al.* Septuaginta novem. *Vid. Dan. cap. 9.*

Anni ab Orb. c. ta hebdomadæ [d] in Daniële scriptæ complentur, & cessante Regno, & Sacerdotio Judæorum, Dominus Jesus Christus in Bethlehem Judæ ex Virgine nascitur, anno regni ejus XLII.

VMCCXXXIIII. Tiberius, [e] filius Augusti regnat annis [f] XXII. Iste, dum per cupiditatem [g] Reges ad se venientes non remitteret, multæ gentes à Romano Imperio recesserunt. [h] Hujus decimo octavo regni anno Dominus crucifixus est, annis peractis à principio mundi quinquies mille ducentis viginti novem.

VMCCXXXVIII. Cajus [i] Caligula regnat annis IV. [k] Hic avaritia, crudelitate, & luxuria sævus fuit, atque in Deos se transferens, in Templo Jerosolymorum statuam Jovis Olympii, sub nomine suo poni jussit. Per idem

(d) *Locus est insignis Danielis 9. quem Tertull. adversus Judæos multo alitèr interpretatur, quam cæteri Chronographi, sic enim inquit:* A primo anno Darii debemus computare quando hanc visionem vidit Daniel. Videamus igitur anni quomodò impleantur usque ad adventum Christi. Darius enim regnavit ann. 19. Artaxerxes regnavit ann. 40. Deinde Rex Ochus, qui & Cyrus, regnavit an. 24. Argus anno uno. Alius Darius, qui & Melas nominatus est an. 22. Alexander Macedo ann. 12. Deinde, post Alexandrum, qui & Medis, & Persis regnarat, quos revicerat, & in Alexandria Regnum suum firmaverat, quando & nomine suo eam appellavit. Post eum regnavit illic in Alexandria Soter annis 35. cui succedens Philadelphus regnavit annis 38. Huic succedit Evergetes annis 25. Deinde Philopator annis 17. Post hunc Epiphanes ann. 24. Item alius Evergetes ann. 29. Soter ann. 38. Ptolemæus ann. 38. Cleopatra annis 20. mensibus 6. Item adhuc Cleopatra conregnavit sub Augusto an. 13. Post Cleopatram Augustus aliis an. 43. Nam omnes anni Imperii Augusti fuerunt anni 56. Videmus autem quoniam quadragesimo, & primo anno Imperii Augusti, quo post mortem Cleopatræ imperavit, nascitur Christus. Et supervixit idem Augustus, ex quo nascitur Christus, annis 15. Et erunt reliqua tempora annorum in diem nativitatis Christi, & in annum Augusti 41. post mortem Cleopatræ anni 437. menses 6. Unde adimplentur 62. hebdomadæ, & dimidia quæ efficiunt annos 437. menses 6. in diem nativitatis Christi. Et manifestata est justitia æterna, & unctus est Sanctus Sanctorum, id est, Christus, & signata est visio, & Prophetes, & dimissa sunt peccata, quæ per fidem nominis Christi, omnibus in eum credentibus remittuntur. *Et infra.*

Itàque ostendentes, & numerum annorum, & tempus 60. duarum, & dimidiæ hebdomadarum adimpletarum, tunc venisse Christum, id est, natum, videamus quid aliæ 7. & dimidiæ hebdomades, quæ sunt subdivisæ, in abscissione priorum hebdomadarum, in quo actu sint adimpletæ. Post enim Augustum, qui supervixit post nativitatem Christi, anni 15. efficiuntur, cui successit Tiberius Cæsar, & imperium habuit annis 22. mensibus septem, diebus viginti: hujus quintodecimo anno imperii passus est Christus, annos habens quasi 30. quum pateretur. Item Cajus Cæsar, qui & Caligula annis 3. mensibus 8. diebus 13. Nero Cæsar annis 9. mensibus 9. diebus 13. Galba mensibus 7. diebus 6. Otho mensibus 3. diebus 5. Vitellius mensibus 8. diebus 10. Vespasianus anno primo imperii sui debellavit Judæos, & fiunt anni 42. menses 6. Nam imperavit annis 9. atque ità in diem expugnationis suæ Judæi impleverunt hebdomadas 70. prædictas à Daniele. Igitur expletis his quoque temporibus, & debellatis Judæis, posteà cessaverunt illic libamina, & sacrificia, quæ exinde illic celebrari non potuerunt. Nam & unctio illic exterminata est post passionem Christi. Erat enim prædictum exterminari illic unctionem, sicut est in Psalmis prophetatum. Exterminaverunt manus meas, & pedes. Quæ passio hujus exterminii intra tempora 70. hebdomadarum perfecta est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Gemino, & Rufio Gemino, mense Martio, temporibus Paschæ, die 8. Calendarum Aprilium, die prima azymorum, quo agnum, ut occiderent ad vesperam, a Moyse fuerat præceptum. Itàque omnis synagoga filiorum Israel eum interfecit, dicentes ad Pilatum, quum vellet eum dimittere: Sanguis hujus super nos, & super filios nostros, & si hunc dimiseris, non es amicus Cæsaris: ut adimpleri possent omnia quæ de eo fuerant scripta.

Hæc Tertullianus, verùm Clemens Alexand. 1. Strom. existimat, natum Dominum nostrum 28. anno Augusti, cum primum juberet censum, descriptionemque fieri, hebdomadasque Danielis, ità fere connumerat, ut Tertullianus, passumque Christum quinto decimo anno Imperii Tiberii, dum ageret annum 30. quamvis in annorum computatione discrimen est inter eos. Eusebius verò ab utroque dissentit, & 10. anno Imperii Augusti existimat Danielis vaticinium in Hyrcano ultimo Judæorum Sacerdote completum, & hebdomadas facere annos 483. Ità in annorum ratione nihil est constans, nequè certum. De hac re vide etiam Augustinum lib. de Civitat. Dei 18. cap. 34. & Cedrenum in Compend. & inter nostros neotericos. Finum, atque Galatinum, & Burgensem Hispanum in doctissimo Scrutinio scripturarum.

(e) *Adoptione intellige. Erat enim filius Liviæ uxoris ipsius, & Caii Drusi Neronis.*

(f) *Sic Eusebius, vel 21. (inquit) ut ajunt nonnulli. Nicephorus, Orosius, Victor, Cedrenus, Tertull. adversus Judæos ei tantum annos 22. tribuit menses 7. dies 20. Dion Nicæus an. 22. mens. 7. dies 5. Sic Zonaras nisi quod dies 7. habet.*

(g) *De hoc ità Eusebius in Chron.* Tiberius multos Reges ad se, per blanditias evocatos, nunquam remisit; in quibus Archelaum Cappadocem, cujus in Provinciam versam Mazacam nobilissimam Civitatem Cæsaream appellari jussit: *Lege verò ex m. s.* Cujus Regno in Provinciam, verso, &c. *Hac de re scribunt Tacitus, & Dion in Tiberio.*

(h) *De die, & anno mortis Christi, variæ Sanctorum sunt sententiæ, ut apud Tertull. adversus Judæos, Clementem, & Eusebium, cæterosque Antiquos Patres, quæ omnia Onufrius Pamvinus Augustinianus in unum collegit eleganti edito Scholio, lib. 2. Comment. in Fastos.*

(i) *Dion in Tiberio Caligulæ cognomen propterea huic datum scribit, quod quum fuisset magna ex parte in exercitu educatus, caligis militaribus pro urbanis uteretur. Augustum etiam Cæsarem Caligam à militibus per illusionem ab usu caligarum vocatum fuisse testatur Dion in Augusto.*

(k) *Eusebius, Clemens, Nicephorus, & Cassiodorus ann. 3. mens. 10. Josephus lib. 2. Belli Judaici cap. 10. ponit ann. 3. mens. 6. Alitèr lib. 19. Antiquit. cap. 2.* Extinctus est (*inquit*) Cajus quarto imperii sui anno, minus mensibus quatuor. *Tertul. adversus Judæos an. 3. mens. 8. dies 13. ponit.*

Anni ab Orb. c.

idem tempus [l] Matthæus Apostolus Evangelium primus in Judæa scripsit.

VMCCLII. Claudius regnat annis XIV. [m] Eo regnante Petrus Apostolus, contra Simonem Magum, Romam pergit. [n] Marcus quoquè Evangelista Alexandriæ Christum prædicans, Evangelium scripsit.

VMCCLXVI. Nero regnat annis [o] XIV. Hic injuriæ, crudelitati, & luxuriæ deditus, retibus aureis piscabatur: [p] Matrem, & [q] Sororem prostituit, & interfecit: Senatum multum extinxit: multas Reipub. Provincias, & Urbes amisit: Urbem quoquè Romam incendit, ut Trojani excidii imaginem spectaret. Hujus temporibus Simon Magus, cum altercationem proposuisset, cum Petro, & Paulo, Apostolis, dicens se quamdam virtutem esse Dei magnam, medio die, dum ad Patrem volare promittit in Cœlum, à Dæmonibus, à quibus in aëre ferebatur, adjurante eos Petro, per Deum, Paulo verò orante, dimissus crepuit. [r] Ob cujus necèm à Nerone Petrus crucifigitur, Paulus gladio cæditur. Hac tempestate Persius Poëta moritur. Lucanus quoquè, ac [s] Seneca præcepto Neronis interficiuntur.

VMCCLXXVI. [t] Vespasianus regnat annis X. [u] Iste in Disciplina Militari strenuus multas Provincias, quas Nero amiserat, bellando Repub. restituit, Immemor offensarum fuit, convicia in se dicta levitèr tulit. Hujus secundo anno Titus Jerosolymam cœpit, atque

(l) *Gracenè, an Hebraicè scripserit Matthaus quari solet. Hieronymus in Catalogo Hebraicum, inquit, Evangelium ejus habetur usque hodie in Bibliotheca Casariensi. Idem lib. 3. contra Pelagian. Similitèr Eusebius lib. 3. Histor. Ecclesiast. cap. 18. & lib. 4. cap. ultimo. Nazianzen. etiam Irenaus, & Nicephorus cap. 45. lib. 2. Testantur eum patrio sermone Evangelium suum scripsisse.*

(m) *Nicephorus agnoscit annos dumtaxat 13. mens. 1. Epiphanius annos totidem menses 2. Josephus lib. 20. cap. 10. Antiq. imperasse scribit ann. 13. mensibus 8. diebus 20. Sicùt Dion, & Zonaras, Suetonius simplicitèr ait, eum decimoquarto imperii anno excessisse. Euseb. & Cassiod. numerant ann. 13. menses 9. dies 28. Tertull. annos 13. menses 7. dies 20.*

(n) *Euseb. lib. 2. Histor. Eclesiast. cap. 5. & 16. Niceph. lib. 2. cap. 15. & 16.*

(o) *Sic Eutropius, Sueton. Chronicon Gracum, Ado, alii. Euseb. ann. 11. mens. 7. diebus 28. Epiph. ann. 13. mens. 7. dieb. 27. Niceph. ann. 13. mens. 1. Dion Nicaus vixisse ait ann. 30. regnasse 13. mens. 8. biduo minus. Paulus Orosius lib. 7.* principatum, *inquit*, acceptus est, mansitque in eo annis non plenis 14. *Tertull. contra omnium sententiam undecim tantùm annos mens. 9. dies 13. ponit Cassiod. ann. 13. mens. 7. dies 27.*

(p) *Dion in ejus vita existimat eum non habuisse consuetudinem cum matre Agrippina, sed cum alia huic simili, ad quam alludens, dicebat se cum matre consuetudinem habere. De matris morte Dion copiosè, & Sueto.*

(q) *Ità Niceph. lib. 2. cap. 36. Chrysostomus lib. 1. adversus vituperatores Vita Monastica. Res gestas Petri cum Simone Mago conscripsit Linus Thuscus.*

(r) *Mores & mortem Seneca ità describit Dion in Nerone, nescio an verè, & utraque maximè aliena fuisse à viro philosopho: Quum enim Tyrannidem, inquit, improbaret, Tyranni preceptor erat: quumque insultaret iis, qui cum principibus versarentur, ipse à palatio non decedebat: assentatores detestabatur, quum ipse Reginas coleret, & libertos: divites reprehendebatis, cujus facultates erant aureorum tricies centena milia: quique luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedrino, pedibus eburneis, similes, & pares inter se in quibus cœnabat. Mortuus denique est, contra quam Philosophum decebat, animo abjecto, atque imbecillo.*

(s) *Ante Vespasianum imperaverunt, Galba, Otho, & Vitellius annum unum, mens. 9. teste Eusebio: qui propterea forte etiam ab Isidoro omittuntur, & ab Orosio, quod Plutarchus in Galba hos non tàm Romani Imperii, quàm comœdia cujuspiam fuisse Imperatores scribat. Ex Dione Galba imperavit mens. 9. dies 13. Otho dies 90. Vitellius annum unum, dieb. decem exceptis. Ex Clemente vero, Galba mens. 7. dies 6. Otho mens. 5. diem unum, Vitellius mens. 7. diem unum.*

(t) *Eusebius, Nicephor. Chronicon Gracum, & Cassiodorus ann. 9. mens. 11. dieb. 22. Epiphanius ann. 9. mens. 7. dieb. 12. Dion ann. 10. dieb. sex minus: sic, & Zonaras Orosius nono Principatus anno profluvio mortuum scribit. Tertullianus ait annis 11. regnasse. Cedrenus ann. 10. dieb. 8.*

(u) *Sic Eusebius:* Titus Judæa capta, & Jerosolymis subversis, sexcenta millia virorum interfecit. *Josephus verò scribit undecies centena milia fame, & gladio periisse, & alia centum millia captivorum publicè venundata: hac Eusebius.*

que subvertit: ubi [x] undecies centena millia Judæorum fame, & gladio perierunt. Sed & præter hos quoquè centum millia publicè venundata.

VMCCLXXVIII. Titus regnat annis [y] II. Iste in utraquè lingua tanto facundissimus extitit, ut causas Latinè ageret, poëmata, & tragœdias Grecè componeret: tanto autem bellicosissimus fuit, ut in oppugnatione Jerosolymorum, sub patre militans, [z] duodecim propugnatores, duodecim sagitarum confoderet ictibus. Porrò in Imperio tantæ bonitatis fuit, [a] ut nullum omninò puniret, sed convictos adversùs se conjurationis dimitteret, atque in eadem familiaritate, qua anteà habuerat, retineret. Hujus etiam inter omnia fuit illud celebre dictum, [b] perdidisse diem, quo nihil boni fecerat.

VMCCXCIIII. Domitianus frater Titi regnat annis [c] XVI. Hic post Neronem secundus, superbia execrabilis, [d] Deum se appellari jussit, [e] Christianos persequi Paganis institui. Sub quo Apostolus Joannes in Pathmos insulam relegatus, Apocalypsin scripsit. Iste multos Senatorum in exilium misit, ac peremit; cunctos quoquè, qui de genere David erant, interfici jussit, ut nullus Judæorum ex regali superesset origine.

VMCCXCV. Nerva regnat anno I. [f] Vir Imperio moderatus, æqualem se, & [g] communem omnibus præbuit. Hu-

(x) *Suetonio, & Dioni regnavit annis 2. mensibus totidem, diebus 20. Eusebio annis 2. mens. 8. Eutrop. ann. 2. mens. 8. diebus 20 Nicephoro, Cassiodoro, Beda, & aliis annis 2. mens. 2. Epiphan. ann. 2. mens. 2. diebus 2. cum Isidoro Orosius facit lib. 7. Zonaras ponit annos duos sex diebus minus. Cedrenus ann. 3.*

(y) *Dion in hujus vita: Titus, inquit, non modo Senatorem, quam diu principatum tenuit, nullum interfici jussit, sed nec alius quisquam sub ejus imperio morte affectus est. De crimine impietatis nunquam cognovit, neque permisit aliis, ut cognoscerent: Nemo enim, inquit, injuria me afficere, aut insequi contumelia potest, proptereà quod nihil ago, quod reprehendi mereatur. Ea vero quæ falso de me dicuntur, prorsus negligo.*

(z) *Suetonius memorabilem, inquit, meritoque laudatam vocem dedit: Amici diem perdidi.*

(a) *Euseb. ann. 15. mens. 5. sic Epiph. Cassiodor. & Niceph. Suetonius simpliciter decimoquinto imperii anno mortuum asserit sicùt Orosius. Dion Nicæus regnavit, inquit, ann. 15. dieb. 5. Zonaras ann. 15. mensibus 11.*

(b) *Eusebius: Primus Domitianus Dominum se, & Deum appellari jussit. Idem Dion. Suetonius:* pari, *inquit*, arrogantia, cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret Epistolam, sic cœpit. Dominus, & Deus noster, sic jubet: unde institutum post hac, ut ne scripto quidem, ac sermone cujusquam appellaretur alitèr.

(c) *Hæc fuit secunda Ecclesiæ persecutio: prima enim fuit sub Nerone, de qua Eusebius lib. 3. Historia Eccles. cap. 13. & Aug. lib. 18. cap. 52. de Civitat. Dei, & Paulus Orosius lib. 7. & Alex. Monachus libello* εἰς εὕρεσιν τοῦ τιμίου σταυροῦ, *qui in Bibliotheca mea est nondum editus.*

(d) *Eusebius anno uno mens. 4. Sic Nicephor. Cassiodorus, Epiphanius, Clemens, & Zonaras, Dion, Eutropius, Beda, Ado, & alii 9. dies adjiciunt.*

(e) *Mores hujus eleganter Xiphilinus ex Dione depinxit:* statuas, *inquit*, aureas, aut argenteas sibi fieri vetuit, bonaque quæcumque adhùc inventa sunt in Palatio, restituit iis, quibus ea Domitianus per injuriam ademerat. Civibus Romanis, qui in summa forent egestate, agrum dedit, ad aureorum sexcenta millia; ejus agri emptione, divisioneque quibusdam Viris Senatorii ordinis imperata. Quumque egeret pecunia, magnum numerum vestium, multaque vasa argentea, atque aurea, & reliquam supellectilem, non modò de privatis suis, sed etiam de principalibus rebus: multa etiam prædia, multasque domos, atque in summa omnia, præter ea, quæ necessarià erant, vendidit. Neque verò in pretiis harum rerum sordidus, sed in hoc ipso benignus erga multos, & liberalis fuit. *Hæc Dion, qui & alia adjungit, quæ summam hujus viri moderationem arguunt.*

(f) *Sic Epiphanius, Chronicon Græcum, Orosius, cum aliis. Euseb. ann. 19. mens. 6. ut Nicephorus, & Zonaras, Clemens, d. ann. 19. mens. 7. dieb. 15. A Dione, Eutropio, Beda, Cedreno, & Adone ponuntur ann. 19. mens. 6. dies 15. ut & à Cassiodoro.*

(g) *In alio m. s. erat:* Asiam, Babyloniam, & Arabiam cepit: *Eusebius ità:* Trajanus, victo Rege Decebalo, Daciam, fecit Provinciam. Hebreos Sauromatas Asraenos (lege Adiabenos) Arabes Bosphoranos, Colchos in fidem accepit, Seleuciam, & Ctesiphontem, & Babylonem occupavit. *Quod autem pro Asraënos Adjabenos legam facit Dion apud Xiphilinum, qui ait; hunc Adjabenem omnem, quæ pars Assyriæ ad Ninum pertinuit, in potestatem suam redegisse. Fuit autem Trajanus, ut est apud Xiliphinum, à nerva Cæsar, & Imperator factus: quum tamen ipsi propinqui non deessent.*

Anni ab Orb. c.

Hujus tempore Joannes Apostolus ab exilio Ephesum rediit, atque efflagitatus ab Asiæ Episcopis, Evangelium novissimus edidit.

VMCCCXIIII. Trajanus regnat annis XIX. (h) Iste mirabili virtute Romanum Imperium, usque in Orientem, longè, lateque produxit. (i) Babyloniam, & Arabiam cepit, & usque ad Indiæ fines, post Alexandrum, accessit, (k) liberalis cunctis, atque tranquillus. Cujus inter alia dicta, illud fertur egregium, ut dùm interrogaretur, quòd nimium circa omnes communis esset, respondit, talèm se Imperatorem esse privatis, qualèm sibi Imperatorem privatus optasset. Simon Cleophas, Jerosolymorum Episcopus, hujus tempore crucifigitur, & requiescit Joannes Apostolus.

VMCCCXXXV. (l) Adrianus regnat annis XXI. (m) Iste Trajani gloriæ invidens, Provincias Orientis Persis reddidit, & Euphratem fluvium finem Imperii Romani posuit. Idem quoquè Judæos secundo effectos rebelles subjugat, Urbemque Jerosolymam restaurat, eamque ex suo nomine (n) Æliam vocat. Per idem tempus Aquila Ponticus, Interpres secundus post Septuaginta, oritur: Et (o) Basilides Hæresiarcha agnoscitur.

VMCCCLVII. Antoninus Pius regnat annis XXII. (p) Iste propter clementiam tale cognomentum accepit, quia in omni Regno Romano, cautionibus incensis, cuncto-

sent. Neque enim ille conjunctionem sanguinis anteposuit publicæ utilitati: Neque rursùs eum deterruit, quod Trajanus homo Hispanus, nec Italus erat, nec Italicus, quodque ante eum nemo alterius nationis Imperium Romanorum obtinuisset, de Trajano præter alios ex antiquis scripsere: Dion, Sextus Aurelius, Eutropius, Sextus Rufus, Ammianus Marcell. lib. 14. Plinius in Panægyrico, & lib. 1. Epistolarum.

(h) Postquam (*inquit Dion*) Romam venit, multa fecit ad emendandum, corrigendumque statum Reip. atque in gratiam bonorum, quorum in primis curam gessit: nam Civitatibus Italiæ multa largitus est, ad educationem liberorum in quos magna beneficia contulit. Et mox: Trajanus, inquit, nulli invidebat, perdebatque neminem: bonos omnes ornabat honoribus, & dignitatibus augebat; ex quo fiebat, ut neque timeret quemquam, nec haberet odio. Nullam fidem habebat calumniatoribus, nulla ira tenebatur, abstinebat ab aliena pecunia, non minus quàm ab iniquis cædibus, magnos sumptus fecit, belli, pacisque temporibus multa eaque apprime necessaria ædificavit. *Lege apud eumdem plura, quæ hujus viri mores, vitamque commendant.*

(i) *De hoc ità Spartianus*: Origo Imperatoris Adriani vetustior à Picentibus, posterior ab Hispaniensibus. Siquidèm Adria ortos majores suos, apud Italicam Scipionum temporibus resedisse, in libris vitæ suæ Adrianus ipse commemorat. Adriano pater Ælius Adrianus, cognomento Afer, fuit consubrinus Trajani Imperatoris, mater Domitia Paulina Gadibus orta. *Dion, quod erat municeps Trajani dicit.*

(k) *Sic Eusebius, Orosius, Nicephorus, alii. Dion, & Zonaras ann. 20. mens. 9. Eutropius ann. 21. mens. 10. dieb. 20. & ità Cassiodorus, nisi quod diem auffert. Libellus de Vitis Imperatorum ann. 21. mens. 11. ut Spartianus, Cedrenus an. 24.*

(l) *Dion*, Eliam, *inquit*, Capitolinam appellavit, & coloniam deduxit: & ubi Templum Dei fuerat, alterum Jovi ædificari curavit, Judæis graviter ferentibus; quod externa gentes in sua Urbe habitarent, sacraque peregrina in ea fierent.

(m) *De Basilide hæretico Euseb. lib. 4. Hist. Eccles. cap. 7. & Irenæus lib. 1. cap. 27. August. de Hæresib. Niceph. diversis in locis.*

(n) *Sic Epiphanius: Eusebius verò ann. 23. mens. 3. Orosius, & ex eo Ado Viennensis annis 20. & non plenis tribus imperasse tradunt, Eutropius 23. integros agnoscit, ut Chronicon Græcum. Nicephorus 22. tantùm, mens. 3. Libellus de Vitis Imperatorum nupèr sub Aurelii Victoris nomine Antuerpiæ editus 20. dumtaxat agnoscit: contra Xiphilinus ex Dione 24. & cum eo Cedrenus.*

(o) *Fortè legendum ex Eusebio, & Paulo Orosio lib. 7. cap. 9.* Valentinus, & Cerdo Magister Marcionis. *Quamvis constat ex eodem Euseb. lib. 4. Hist. Eccles. cap. 10. Martionem, & Cerdonem, eodem tempore Romæ perversa sua dogmata disseminasse.*

(p) *Hic cognomento Philosophus fuit vir bonus, ut ait Dion, quippè in quo nihil ficti, simulatique inesset. Hunc Orosius annis 14. tantum imperasse ponit. Euseb. Beda. & Ado, ann. 19. mens. 1. Niceph. ann. 19. mens. 2. Zonaras ann. 19. dieb. 11. Cedrenus 19. dies omittit.*

Anni ab Orb. c.

ctorum debita relaxavit: undè & Pater Patriæ appellatus est. Iste primus Imperium Romani orbis, cum Antonino Juniore, æquata potestate, divisit. Eo regnante [q] Valentinus, & Marcion Hæresiarchæ produntur, atque Galenus Medicus Pergamo genitus, Romæ clarus habetur.

VMCCCLXXV. [r] Antoninus Minor regnat annis XVIII. Hic ad Parthos profectus, Seleuciam Assyriæ Urbem, cum quadringentis millibus hominum cepit: De Parthis, & Persis triumphavit. Eo regnante Montanus Cataphrygarum Auctor, & Tatianus, à quo hæresis [s] Encratitarum, exorti sunt.

VMCCCLXXXVIII. Commodus regnat annis XIII. [t] Iste luxuriæ multæ fuit. Sub hoc Theodotion Ephesius, interpres tertius apparuit: atque Irenæus Episcopus Lugdunensis doctrina habetur insignis.

VMCCCLXXXIX. Ælius Pertinax regnat anno [u] I. [x] Hic, supplicante Senatu, ut uxorem Augustam, & filium Cæsarem faceret, renuens, ait sufficere sibi debere, quod ipse imperaret invitus.

VMCCCCVII. [y] Severus Pertinax regnat annis [z] XVIII. Iste multa bella felicitèr gessit: Parthos vicit, Arabiam obtinuit, [a] Britanniam bellando recepit, litterarum, & Philosophiæ scientiam habuit. Hujus tempore [b] Symmachus, interpres quartus, agnoscitur: Narcisus Hierosolymorum Episcopus virtutibus plurimis celebratur: Tertullianus Afer in Ecclesia illustris habetur: Origenes Alexandriæ studiis eruditur.

VMCCCCXIIII. Antoninus [c] Caracalla, Severi filius, regnat annis [d] VII. Hic impatiens libidinis fuit: novercam

suam

(q) *De hac hæresi vide Eusebium lib. 4. cap. 27. Histor. Eccles. & Irenæum lib. 1. Adversùs hæres. cap. 9. Dicunturque Encratitæ quasi continentes, posteà Severiani à Severo Tatiani successore appellati. De quibus vide præterea Nicephorum lib. 4. Eccles. Histor. cap. 4. & cap. 11.*

(r) *Sic Eusebius, Orosius, Herodianus, Beda, Nicephorus, alii. Eutropius verò ann. 12. mens. 8. Dion ann. 12. mens. 9. dieb. 14. ut Clemens, & Zonaras, Cedrenus. 14. dies omittit.*

(s) *Eusebius, Epiphanius, Nicephorus, & alii 6. tantum menses ponunt, Eutropius 81. dies. Dion 57. ut etiam Zonaras, & Cedrenus.*

(t) *Ità Eusebius, sed alitèr Capitolinus:* Pertinax, *inquit*, nequè uxoris Augustæ appellationem recepit, & de filio dixit: quum meruerit.

(u) *Ante Severum Pertinacem, ponendus erat Didius Salvius, Julianus, qui ut tradit Dion, imperavit dies 66. seu, ut Eutropius, & Orosius, mens. 7.*

(x) *Sic Euseb. Epiphanius, Nicephorus, aliique penè omnes. Eutropius ann. 18. mens. 10. Dion, ann. 17. mens. 8. dieb. 3. Zonaras in Dione annos legis. 16. in diebus, & mensibus ei alioqui par. Cedren. ann. 17. mens. 8.*

(y) *Tempore Titi Cn. Julius Agrippa primus Romanorum Britanniam circumfusam undique mari cognovit. Dion in Tito.*

(z) *De Symmacho. Eusebius lib. 6. Eccles. Histor. cap. 13. Ubi de Narcisso, & Origine celebris fit mentio.*

(a) *Antoninus Caracallus dictus, ut scribit Dion, quod proprium genus indumenti excogitavit in modum penulæ. Id barbarum discissumque, & consutum erat ex multis partibus, eoque indutus erat semper, ex quo Caracallus cognominatus est: jussitque militibus, ut se eodem genere vestis induerent, vide Eutrop. & alios. Noverca ejus appellabatur Julia ex Eusebio, & Dione, & aliis.*

(b) *Sic Epiphanius, Nicephorus, & alii. Spartianus, & Cedrenus ann. 6. ut & Eusebius, e Eutropio. Orosius in Imperio mansisse, ait annis non plenis. 7. Dion. 6. mens. 2. dieb. aliquot.*

(c) *Ità Eusebius, Niceph. Orosius, alii. Dion, & Zonaras anno. 1. mens. 2. tribus diebus exceptis, Eutropius ann. 1. mens. 2. pessimè Cedrenus ann. 8.*

(d) *Eusebius Chronico:* Macrinus occiditur in Archelaide: *Herodianus, in Chalcedone Bithyniæ Urbe. Verum Dion de ejus morte sic habet: Chalcedonem navigavit, ibique remansit: eò venere milites missi à Pseudantonino, à quibus comprehen-*

Anni ab Orb. c.

suam Uxorem duxit. Nihil memorabile gessit. Hujus tempore in Hierico quinta editio Divinarum Scripturarum inventa est; cujus auctor non apparet.

VMCCCCXV. Macrinus regnat anno [e] I. Hic cum filio regnans, nihil memorabile temporis brevitate gesserunt. Nàm post annum unum, seditione militari, paritèr interfecti sunt.

VMCCCCXIX. [f] Aurelius Antoninus regnat annis [g] IV. Hic dùm obscœnissimè viveret, & ipse tumultu militari interemptus est. Cujus temporibus sexta editio inventa est Nicopoli: Sabellius Hæresiarcha oritur.

VMCCCCXXXII. Alexander regnat annis XIII. Hic [h] Persas gloriosissimè vicit: Civibus favorabilis fuit. Hujus temporis Origenes Alexandriæ claruit, & Romæ Ulpianus insignis Jurisperitus.

VMCCCCXXXV. Maximinus regnat annis [i] III. Iste primus ex militari [k] corpore, absque Decreto Senatus, Imperator efficitur, & Christianos [l] persequitur.

VMCCCCXLI. Gordianus regnat annis [m] VI. Hic rebellantes Parthos, & Persas afflixit. Rediens victor de Persis, fraude suorum interiit. Hujus temporibus [n] Zepherinus, testimonio Spiritu Sancti in specie Columbæ super caput ejus descendentis, Romæ Episcopus ordinatur.

VMCCCCXLVIII. Philippus regnat annis [o] VII. Iste primus inter Imperatores credidit Christo. Hujus etiam primo anno millesimus annus Romanæ Urbis fuisse docetur expletus.

VMCCCCXLIX. Decius regnat anno [p] I. Hujus temporibus Santus Antonius Monachus in Ægypto docetur exortus: à quo primùm Monasteria condita sunt.

Gal-

hensus perductus est in Cappadociam: ubi postquam intellexit filium suum captum esse, dejecit se ex vehiculo (nec enim vinctus erat) fregitque humerum: nec ità multò post occisus est.

(e) *Ità Eusebius, Nicephorus, Orosius, alii. Eutropius ann. 2. mens. 8. Dion, ann. 3. mens. 9. dieb. 4. Herodian. ann. 6. Zonaras, & Cedren. ann. 3. mens. 9. dieb. 4.*

(f) *Eusebius Chronico:* Antoninus Romæ occiditur tumultu militari cum matre Semasyra. Semiamira, *Lampridius,* Soenida, *Herodianus,* Semea, *Eutropius.*

(g) *Sic plerique omnes: unus Herodianus annos 14. Eutropius ann. 13. dies 8. Cedren. ann. 13. mens. 8. Zonaras, 10. tantùm annos habet.*

(h) *Euseb. in Chron.* Alexand. Xerxem Regem Persarum gloriosissimè vicit, *ubi ex Lampridio, & Herodiano,* Artaxerxem *videtur legendum, sicùt & in Orosio, & Cassiodoro.*

(i) *Sic Eusebius, Niceph. Chronicon Gracum, & alii. Eutropius ann. 3. & dieb. aliquot. Zonaras, & Cedrenus, nescio quomodò ann. 6.*

(k) *In alio erat:* militari cohorte: *verùm censui legendum:* ex militari corpore, *authoritate Eusebii: sic enim, inquit,* primus ex corpore militari, *& aliorum Codicum.*

(l) *De ha persequutione præter alios scribit Aymon lib. 6. cap. 7. & Alexander Monachus περὶ ἱυρέσεως ςαυρȣ̃.*

(m) *Ità Eusebius, Niceph. Paulus Eutropii interpollator, Orosius, atque alii omnes.*

(n) *In alio m. s. est.* Flavianus, *verùm id lego Zepherino accidisse apud Eusebium lib. Eccles. Hist. cap. 21. & apud Niceph. lib. 5. cap. 26. Idem etiam Fabiano evenisse refert Aymon lib. 6. cap. 10. In m. s. etiam ubi* Flavianus *legitur post dictionem* ordinatur, *adjicitur:* Licet quidam hoc veritur de Zepherino adfirment.

(o) *Sic Eusebius, Nicephorus, Orosius, Cedrenus, aliique penè omnes. Zonaras à quibusdam traditum ait annos 5. imperasse à nonnullis 6. & totidem menses.*

(p) *Sic Chronicon Gracum m. s. Eusebius verò, Nicephorus, Ado, & alii annum unum ponunt, & 3. menses Eutropius ipsum cum filio imperasset tradit biennio: Orosius triennio: Cassiodorus biennio, mensibus 4.*

Anni ab Orb. c.

VMCCCCLI. Gallus, & Volusianus ejus filius regnant annis [q] II. [r] Novatus, Cypriani Episcop. Presbyter Romam veniens Novatianam hæresin condidit.

VMCCCCLXVI. Valerianus cum Gallieno regnant annis XV. Cyprianus primum Rhetor, deindè Episcopus martyrio coronatur. Gothi quoquè Græciam, Macedoniam, Asiam, Pontumque depopulantur. Valerianus Christianis persecutionem movens, à Rege Persarum Sapore captus, ibi indè decore vitæ consenuit.

VMCCCCLXVIII. Claudius regnat annis [s] II. Iste Gotthos Ilyricum, Macedoniamque vastantes superat. [t] Paulus Samosatenus, Hæresiarcha agnoscitur.

VMCCCCLXXIIII. Aurelianus regnat annis [u] VI. Iste Romanorum Imperium bellando penè ad fines priores perduxit; [x] qui persequutionem adversùs Christianos efficiens, fulmine corripitur, & sine mora occiditur.

VMCCCCLXXV. Tacitus regnat anno [y] I. Hujus vitæ brevitas gestorum nihil dignum Historia prænotat.

VMCCCCLXXXI. Probus regnat annis [z] VI. Iste militia strenuus, & civilitate præclarus, Gallias à barbaris occupatas bellando Romanis restituit. Hujus tempore [a] Manichæorum hæresis orta est.

VMCCCCLXXXIII. Carus cum filiis Carino, & Numeriano regnat annis II. Carus, postquam de Persis triumphavit, victor circa Tigridem castra ponens, ictu [b] fulminis concidit.

VMDIII. Diocletianus, & Maximianus regnaverunt annis [c] XX. Diocletianus, divinis Libris adustis, Chrstianos toto orbe persequitur. Iste primus gemmas vestibus, calceamentisque inseri jussit; dùm sola Purpura retrò Principes uterentur. Hi autem Imperatores varia bella gesserunt. Persis victis, recepta Me-

N so-

(q) *Beda ac cæteri ferè omnes 4. menses adjiciunt. Nàm quod in Nicephoro legitur imperasse uno dumtaxat anno, & mensibus 4. sine mendo non puto: ut liquet ex enumeratione Consulum, apud Cassiodorum.*

(r) *De Novato Hæretico scribit Eusebius lib. 6. Eccles. Histor. cap. 33. & Pacianus Epistola tertia ad Symphor. & Socrates lib. 4. cap. 23. Qui in Concilio Romano condemnatur, ut constat ex Eusebio lib. 6. cap. 39. Theodoret. lib. 3. Cyprian. lib. 2. Epist. 1. & lib 4. Epist. 2.*

(s) *Sic, & in Eusebio scribendum, testis est Zonaras, in Claudio: pro quo nunc legitur ann. 1. mens. 9. ut in Nicephoro Eutropius intra biennium morbo periisse ait.*

(t) *De Paulo Samosateno, vide Euseb. lib. 7. Hist. Eccles. cap. 25. Epiph. hæres. 69. & in Concilio Antiocheno convictus est: Aymon lib. 7. cap. 7. & 10. Niceph. lib. 6. cap. 26. & 29.*

(u) *Ità Cedrenus: verùm Eusebius, Nicephorus, Orosius, Eutropius, & Zonaras, imperio sex annos potitum tradunt, paucis mensibus exceptis.*

(x) *Eusebius in Chronico sic habet:* Aurelianus cum adversùs nos persequutionem movisset, fulmen juxta eum, comitesque ejus ruit: ac non multò post inter Constantinopolin, & Heracleam in Cænophorio viæ veteris occiditur. *Flavius Vopiscus ità:* cum iter faceret apud Cænophorium mansionem, quæ est inter Heracleam, & Byzantium, malitia notarii interemptus est. *Vide præterea de ejus morte Euseb. lib. 7. Eccles. Hist. cap. 26. Aymon lib. 7. cap. 2. Niceph. lib. 6. cap. 19. Ado, Beda, & reliqui omnes à suis interiisse scribunt.*

(y) *Ab aliis sex menses ei assignantur, à Cedreno anni 2.*

(z) *Menses 4. Euseb. Niceph. Eutropius, Orosius, aliique adjiciunt. Zonaras non integris sex ann. imperasse scribit.*

(a) *De Hæresi Manichæorum à Mane Persa exorta scribit Eusebius, lib. 7. Eccles. Histor. cap. 25. Hilarius de Trinitate lib. 6. Cyrillus Cathecis. 6. Epiphan. hæres. 66.*

(b) *Eusebius Chronico ità habet:* Carinus prælio victus apud Murgum occiditur:-- Vopiscus apud Murtium.

(c) *Sic Eusebius, Nicepn. Orosius, alii. Cedrenus 22. Aurelius Victor. 25. non sine mendo, ut liquet ex supputatione Consulum, in Cassiodoro.*

Anni ab Orb. c.

sopotamia. Qui posteà, paritèr fastigio Imperii relicto, privati vixerunt.

VMDV. Galerius regnat annis [d] 11. Hujus Imperii brevitas nihil dignum Historia contulit.

VMDXXXV. Constantinus regnat annis [e] xxx. Hic Persis bellum paravit; ad cujus adventum adeò trepidaverunt, ut supplices occurrerent, promittentes imperata perficere. [f] Christianus quoquè effectus, licentiam dedit Christianis liberè congregari, & in honorem Christi Basilicas construi. His temporibus hæresis Arriana exoritur. Nicæum quoquè Concilium à Costantino, ad condemnationem Arrii congregatur. Tùnc & Donatistarum schisma oboritur. Per idem tempus [g] Crux Christi, ab Helena, Constantini matre Hierosolymis reperta est. Constantinus autem, in extremo vitæ suæ, ab Eusebio Nicomediensi Episcopo baptizatus, in Arrianum dogma convertitur: heu, pro dolor, [h] bono usus principio, & fine malo.

VMDLIX. Constantius, & Constans regnaverunt annis [i] xxiv. Constantius crudelitate morum terribilis, à Persis multa perpesus est. Deindè Arrianus effectus Catholicos toto Orbe persequitur. Cujus etiam favore Arrius fretus, dum Constantinopolin, ad Ecclesiam pergeret, adversùs nostros, de fide dimicaturus, divertens [k] per forum Constantini ad necessariam causam, viscera ejus repentè simul cum vita effusa sunt. Per idem tempus Athanasius, & Hilarius doctrina, & confessione fidei celebrantur. Hæresis Anthropomorphitarum in Syria, & Macedonia, & Constantinopoli nascitur. Donatus artis Grammaticæ Scriptor, ac [l] Præceptor Hieronymi, Romæ illustris habetur. Antonius Monachus mori-

(d) *Eusebius Chronico*, Galerius, *inquit*, biennio Augustus Imperium tenuit, mox cum alio annis sex.

(e) *Eusebius, Beda, & Ado* 10. *menses addunt. Nicephorus* 31. *annos habet Chronicon Græcum m. s.* 30. *ann. & mensem* 1. *Ex Aurelio Victore colliguntur ann.* 32. *Cedrenus trigesimo tertio Imperii anno mortuum scribit. Aurelius etiam Victor ponit post Galerium alios duos Galerios, Armentarium, & Galerium Maximinum, & Alexandrum.*

(f) *De Baptismo Constantini, præter Eusebium, & Zonaram, initio tom.* 3. *scripsit copiosè Cedrenus, in ejus vita. Quod fuerit à Sylvestro Sanctissimo Romæ Papa Baptizatus septimo Imperii sui anno, & à lepra liberatus, refert Niceph. lib.* 7. *cap.* 41. *Ambrosius verò de obitu Theodosii, quod in vita extremo baptismi gratiam obtinuerit, affirmat. Idem testatur Alexander Monachus lib. de Inventione salutiferæ Crucis; quem Nicomediæ obiisse ait, hoc opportunè adeptum, ut in Jordane, quod summopere desideraverat, baptizaretur; quam sententiam etiam probat Hermes, Socrates, & Theodoretus, ut auctor est Nicephorus lib.* 8. *cap.* 54. *quibus consentiunt Ruffinus, Oros. Cassiodor. & alii.*

(g) *An Crux, in qua salus nostra, vitaque auctor pependit, habuerit quatuor brachia: & an corpus Domini nostri, quatuor fuerit clavis transfixum, disputat piè & elegantèr Lucas Episcopus Tudensis Hispanus adversus Albigenses, quem m. s. in Bibliotheca habeo. De ejus inventione Alexand. Monachus nondùm editus, qui apud me est Græcè m. s.*

(h) *Hanc sententiam doctè refellit Cedrenus in Compendio Histor. in vita Constantini.*

(i) *Sic Orosius, Niceph. Cedren. & Chronic. Græcum. Hieronymus in suo ad Eusebium Chronico, mens.* 5. *diesque* 12. *addit. In Adone ponuntur anni* 18. *mens.* 5. *dies* 14.

(k) *De morte Arrii Ruffinus lib.* 10. *Eccles. Histor. cap* 13. *Et Cedren. cum Epiph. lib.* 2. *contra Hæres. sic inquit:* noctu Arrius ad sellam progressus, necessarii oneris deponendi gratia, crepuit, quemadmodum, & Judas quondam. *Idem Theodoretus lib.* 1. *Eccles. Histor. cap.* 14.

(l) *Hieronymus Donatum vocat Præceptorem suum multis in locis; præsertìm in Commentariis in Eccles. cap.* 1. *In illud:* quid est quod fuit: *& in Apologia, adversùs Ruffinum. Et scripsisse Commentarios in Virgilium ait.*

Anni ab Orb. c.

ritur. (m) Ossa Andreæ, & Lucæ Apostolorum Constantinopolin transferuntur.

VMDLXI. Julianus regnat annis (n) 11. Hic ex Clerico Imperator, ac Paganus effectus, ad idolorum cultum convertitur, ac Christianis martyria intulit. Liberales litteras Christianos docere, vel discere vetuit. Qui etiam, dum in odium Christi Templum Jerosolymis Judæos reparare permisisset, atque ex omnibus Provinciis Judæi collecti, nova templi fundamenta jacerent, subito nocte oborto terræ motu, saxa ab imo fundamentorum excussa, longè, lateque sparsa sunt. Igneus quoquè globus ab interiori æde templi egressus, plurimos eorum suo prostravit incendio. Quo terrore reliqui pavefacti, Christum confitebantur inviti. Et, ne hoc casu crederent factum, sequenti nocte in vestimentis cunctorum Crucis apparuit signum. Julianus autem contra Persas procedens, facta congressione, jaculo suscepto, (o) interiit.

VMDLXII. Jovianus regnat anno (p) 1. Qui dùm se ab exercitu Imperatorem legi conspiceret, seque Christianum affirmans, Paganis præesse non posse adsereret: & nos, inquit omnis exercitus, qui per Julianum nomen Christi abjecimus, tecum Christiani esse volumus. Quibus ille auditis imperii sceptra suscepit, firmataque pace cum Persis, rediit: (q) qui lege protinus data, Christianis privilegia reddidit, ac Templa Idolorum claudi præcepit.

VMDLXXVI. Valentinianus, & Valens frater ejus regnant annis (r) XIV. Gotthi apud Istrum bifariè, in duobus Fridigerno, & Athalarico divisi sunt Regibus. Sed (s) Fridigernus Athalaricum Valentis, Arriani Imperatoris auxilio superans, suadente eodem, in hujus beneficii gratiam, ex Catholico Arrianus cum omni gente Gotthorum effectus, errorem sequutus

est

(m) *Posteà Melphin ossa Andreæ Apostoli translata sunt. Caput Pio secundo Romam allatum, & in Basilica D. Petri collocatum.*

(n) *Consentit Nicephorus, & Chronicon Græcum. Hieronymus à quibusdam anno 1. mens. 7. ab aliis ann. 2. mens. 8. regnasse traditum ait. Orosius 1. ponit Imperii annum, & mens. 8. Paulus Diaconus 3. imperii anno extinctum asserit.*

(o) *De morte Juliani variæ sunt opiniones, ut est apud Niceph. lib. 10. cap. 24. Et Hieronym. in additionibus in Chronicon Eusebii, & Zonar. lib. 3. & Cedrenum, & Aimonem de Christianarum rerum memoria lib. 9. Paulus Orosius sic lib. 7. cap. 30. Itàque postquam à Ctesiphonte castra movit. dolo cujusdam transfugæ in deserta perductus, cum vi sitis, & ardore Solis, atque insuper labore arenarum confectus, periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, dum per vasta deserti incautius evagatur, ab obvio quodam hostium equite, conto ictus, interiit.*

(p) *Menses 8. Hieronymus, & Orosius 9. Niceph. Cedrenus amplius 15. dies ponunt. Chronicon Græcum mens. 10. dies 15.*

(q) *Cedrenus ait edictum per totum Romanum Imperium emisisse, idem Niceph. lib. 10. cap. 39. Ammianus Marcellin. Christianæ legis studiosum fuisse asserit.*

(r) *Sic, & Chronicon Græcum ἐβασίλευσε, inquit, Ῥωμαίων ὁ αὐτὸς θειότατος Οὐαλεντινιανὸς ἔτη ιβ. Niceph. ann. 10. mens. 9. Orosius lib. 7. cap. 32. in imperio mansisse ait ann. 11. Cedrenus Valentinianum 11. annis imperasse, Valentem, postea triennio, scribit.*

(s) *In alio m. s. erat,* sed Fridigernum Alaricus superans: *verùm corruptè, ut constat ex Eutropio in Valente, qui Athalaricum à Fridigerno, auxilio Valentis victum affirmat.*

Anni ab Orb. c.

est ipsius. Tùnc quoquè [t] Gilfulas Gotthorum Episcopus, ad instar Græcarum litterarum, Gotthis tùnc reperit litteras, & utrumque testamentum linguam in propriam transtulit. [u] Photinus quoquè, & [x] Eunomius, atque Apollinaris Hæresiarchæ eodem tempore agnoscuntur.

VMDLXXXII. Gratianus cum fratre Valentiniano regnat annis [y] VI. Ambrosius, Mediolanensis Episcopus in Catholicorum dogmate claruit. [z] Priscillianus hæresin infandam nominis sui in Hispaniam invexit. Martinus, Episcopus Turinorum Galliæ Civitatis, multis miraculorum signis effulsit.

VMDXC. Valentinianus cum Theodosio regnat annis [a] VIII. Synodus Constantinopoli. CL. Sanctorum Patrum colligitur à Theodosio, in qua omnes hæreses condemnantur. Hieronymus Presbyter in Bethlehem toto mundo clarus habetur. Priscillianus, accusante Itacio, à Maximo tyranno gladio cæditur. Per idem tempus caput Joannis Baptistæ Constantinopolin est perductum, & in septimo milliario Civitatis humatum. Gentium quoquè templa per totum Orbem, juvente Theodosio, eodem tempore subvertuntur. Nàm adhùc intemerata manebant.

VMDXCIII. Theodosius, cum Arcadio, & Honorio regnat annis [b] III. Per idem tempus Joannes Anachorita virtutum miraculis habetur insignis, qui etiam Theodosio consulente, de [c] Eugenio tyranno victoriam illi prædixit.

VMDCVI. Arcadius cum fratre Honorio regnat annis [d] XIII. Hujus temporibus Augustinus Episcopus, doctrinæ scientia insignis habetur. Joannes quoquè Cons-

(t) Eutropius lib. 12. in Valente, Ulfias Episcopus Arrianus qui moratus sub Constantio fuerat, & cum Eudoxio, & Aëtio Arrianis. Niceph. lib. 11. cap. 48. Eum vocat Ulphilam, Rodericus Toletanus in sua Historia Gudilam lib. 2. cap. 1. Ado Ulfilam. Sunt qui Gulfiam, & Gulfilam.

(u) Concilium Syrmiense adversùs eum congregatur Niceph. lib. 9. cap. 3. Socrat. lib. 1. cap. 29. Sozomenus lib. 4. cap. 5. & 6. A Damaso damnatur Niceph. lib. 12. cap. 71. & 18.

(x) Ruffinus lib. 10. cap. 25. August. lib. de Hæres. cap. 54. Hieronym. in 4. Oseæ. Adversus eum scripsit Basilius, & primum Concilium Constantinopolitanum in eum est habitum Damaso P. M. De Hæresi Apollinaris, est apud Augustin. hæres. 55. & Theodor. lib. 5. cap. 10.

(y) Concordant Orosius, Prosper, Paulus Diaconus, Zonaras, & alii, Ado. 7.

(z) De Priscilliano vide D. Augustinum lib. de Hæresi, Hæres. 7. & Hieronymum, ad Ctesiphontem, & in Catalogo: Leonem Papam Epist. 93. Severum Sulpitium lib. 2. Eccles. Historiæ. Concilium Toletan. 1. & Bracarense: ubi ejus errores, & impietas recensentur.

(a) In alio exemplari 9. sed 8. scribendum existimo ex supputatione Coss. qui apud Cassiodorum recensentur. Prosper 7. tantùm ponit. In Etymologiarum m. s. codd. nùnc 6. nùnc 7. aliquoties etiam 8. & 9. habentur.

(b) Convenit Prosper, & ipse in Etymologiis. Eutropius lib. 13. Mansitque in Imperio annis undecim, cum jàm in Orientis partibus sex annis, Gratiano largiente, & simùl imperante regnasset. idem Paulus Orosius, lib. 7. cap. 35. Idem Paulus Diaconus lib. 13. in princip.

(c) De isto Eugenio Grammatico, & litterarum Doctore, posteà milite, vide Paulum lib. 13. in principio. De Joanne autem Anachorita est insignis mentio apud Ruffinum lib. 11. cap. 32. & 19. Et Prosperum cum Zonara, & Paulò Diacono lib. 13.

(d) Ità Prosper, Cassiodorus, Sigebertus, & Tudens. Niceph. addit mens. 3. Cedrenus, & Cronicon Græcum 14. annos ponunt. Epitome Chronicorum Severi cognomento Sulpitii, quæ apud me est m. s. 12. tantùm agnoscit. Paulus Orosius lib. 7. cap. 36. Post patris excessum 12. annis regnasse affirmat.

Anni ab Orb. c.

Constantinopolitanus, & Theophilus Alexandrinus, illustres Episcopi prædicantur. Per idem tempus [e] Donatus Epiri Episcopus, virtutibus insignis est habitus. Qui draconem ingentem, expuens in ore ejus peremit, quem octo juga boum ad locum incendii vix trahere potuerunt: ne aërem putredo ejus corrumperet. Per idem tempus corpora Sanctorum, Habacuc, & Micheæ Prophetarum, divina revelatione produntur. Gotthi Italiam deprædantur. Wandali, atque Alani Gallias aggrediuntur.

VMDCXXI. Honorius, cum Theodosio minore, fratris filio, regnat annis [f] xv. His imperantibus Gotthi Romam capiunt, Wandali quoquè, & Alani, & Suevi, Hispanias occupant. Hac tempestate Pelagius, adversùs Christi gratiam erroris sui dogmata prædicat; ad cujus damnationem Concilium, apud Carthaginem, ccxiv. Episcoporum congregatur. Hoc tempore Cyrillus, Alexandriæ Episcopus insignis est habitus.

VMDCXLVIII. Theodosius Minor, Archadii filius, regnat annis [g] xxvii. Wandali ab Hispania, ad Africam transeunt. Ibi Catholicam fidem Arriana impietate subvertunt. Per idem tempus Nestorius, Constantinopolitanus Episcopus, suæ perfidiæ molitur errorem: adversùs quem Ephesina Synodus congregata, ejus impium dogma condemnat. Hoc etiam tempore Diabolus in specie Moysi Judæis in Creta apparens, dum eos per mare pede sicco ad terram repromissionis promittit perducere, plurimis necatis, reliqui, qui salvati sunt, confestìm ad Christi gratiam convertuntur.

VMDCLIIII. Martianus regnat annis [h] vi. Cujus initio Chalcedonense Concilium geritur: ubi Eutyches cum Dioscoro Alexandrino Episcopo condemnantur. Hujus autem sexto Imperii anno, [i] Theodoricus Rex Gotthorum, cum ingenti exercitu Hispaniam ingreditur.

VMDCLXX. Leo Major, cum Leone Minore regnat annis

xvi.

(e) *Ex Sozomeno lib. 7. cap. 25. Constat Sanctum Donatum Eudreæ, in Epiro fuisse Episcopum, & Nicephoro lib. 12. cap. 45. ubi Eureæ, in Epiro dicitur Episcopus.*

(f) *Ità Cassiodorus, Tudensis, Ado, & ipse in Etymologiis. Sigebertus annum unum detrahit: Prosper unum adjicit.*

(g) *Ita Cassiodorus, Paulus Diaconus, Tudensis, & alii. Sigebertus tradit eum utrique Regno solum 3. annis imperasse, posteàque sibi Valentinianum Placidæ amitæ suæ, ex Constantio, filium adscivisse, cum eodemque aliis 24. annis regnasse, qui simùl collecti nostrum numerum explent, Prosper 30. ann. ponit. Beda 26. Martinus Polo 27. ut noster hic.*

(h) *Ità Paulus Diaconus, Sigebertus, Tudens. & alii. Cassiodorus cum Cedreno 7. Ado Viennensis.* Martianus, *inquit,* Imperator obiit sexto imperii sui anno, sexto mense completo.

(i) *In alio m. s.* Theudoricus, August. & Sigebertus, Theodoricus, *similitèr Ado Viennensis, Rodericus Toletanus lib. 2, cap. 8.* Theudoricus.

Anni ab Orb. c.

[k] XVI. Alexandria, & Ægyptus Synodum Chalcedonensem detrectans, errore Dioscori hæretici languens, immundo repleta spiritu, canina rabie latrat. Per idem tempus apparuit hæresis Acephalorum Chalcedonense Concilium impugnantium, qui ideò [l] Acephali, id est, sine capite nominantur, quia, quis primus eam hæresin introduxerit, non invenitur: cujus hæresis peste plurimi hactenus orientalium languent.

VMDCLXXXVII. Zenon regnat annis [m] XVII. Ab isto Acephalorum hæresis defenditur, & decreta Chalcedonensis Concilii abdicantur. Iste [n] Zenon Leonem Augustum filium suum interficere quærens, pro eo mater ejus alium figura similem obtulit, ipsumque Leonem occultè clericum fecit, qui in clericatu usque ad Justiniani tempora vixit. Per [o] idem tempus Corpus Barnabæ Apostoli, & Evangelium Matthæi ejus stylo scriptum, ipso revelante, repertum est.

VMDCCXIIII. Anasthasius regnat annis [p] XXVII. Iste Acephalorum errorem vindicans, Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores exilio damnat: Evangelia quoquè, tanquam ab idiotis Evangelistis composita, reprehendit, atque emendat. Eo tempore Fulgentius Episcopus in confessione Dei, & scientia claruit. Trasemundus Wandalorum Rex, in Africa Catholicas Ecclesias claudit, & cxx. Episcopos in Sardiniam mittit, contra Catholicos sævit. Per idem tempus apud Carthaginem Olympus quidam Arrianus in balneis Sanctam Trinitatem blasphemans tribus igneis jaculis Angelo immittente, visibilitèr est combustus. [q] Barbas quoquè quidam Aria-

(k) *Ità Nicephorus, Cassiodorus, Paul. Diacon. Sigebertus, Palmerius, & alii. Beda cum Cedreno 17. Zonaras 18.*

(l) *Nicephorus lib. 18. cap. 45. Ducem hujus hæresis facit Severum Antiochenum, & subdit Acephalos ob eam causam sic dictos, quod sub Episcopis non essent.*

(m) *Ità Niceph. Cassiod. Ado, & alii. In Sigeberti Chronico scribitur 19. ann. regnasse. Sunt qui dicant ann. 17. mens. 6. Consule Chronicon Mercatoris, & Onuphrii fastos. Cum Isidoro faciunt Græci nostri annales* ἐβασίλευσε Ζήνων αὔγουστος ἔτη ιζ.

(n) *Gotfridius in Pantheo, historicus non indiligens, Conradi III. à sacris scriniis præfectus Chron. part. 16. versibus id extulit.*

Zeno pater patriæ regna paterna tenet,
Inclytus ejus erat Leo filius, unicus hæres,
Militia validus, prœlia sæpè gerens
Ille necem quæsisse patris falso reputatur.
Zeno pater, cui dicta patent, jubet, ut moriatur,
Mater ab oppositis obviat arte satis, &c.

(o) *Cedrenus* eo, *inquit*, tempore reliquiæ B. Apostoli Barnabæ inventæ sunt. In Cypro jacebat cadaver id sub arbore ceraso, Evangelium, quod S. Matthæus composuerat, in pectore gerens manu Barnabæ scriptum.

(p) *Sic ipse in Etymologiis, Tudensis, & Ado, cum Paulo Diacono. Nicephorus verò, & Cedrenus mens. 4. addunt: Zonaras 3. Evagrius lib. Hist. 3. cap. 44. imperii anno vigesimo septimo, mensibus, & diebus 3. additis, excessisse tradit. Consule Onufrium Godofredus anno imperii 28. fulmine ictum interiisse scribit. Pomponius Lætus ponit ann. 24. mens. 2. dies 29.*

(q) *Legendum, contra omnium exemplarium scripturam, Historiæ veritate cogente,* Barbam quoquè quidam Arrianus Episcopus, dùm contra regulam fidei baptizans, dixisset: Baptizo te Barba, &c. *Ex Paulo Diacono lib. 15. Cæterum, inquit, Deuterius* Episcopus Arrianorum Byzantii baptizans quendam Virum Barbam nomine, cum contra regulam fidei, &c. *& Cedren.*

rianus Episcopus, dùm contra regulam fidei quendam baptizans dixisset: Baptizat te Barbas, in nomine Patris, per Filium, in Spiritu Sancto, statìm aqua fontis illius, quæ fuerat ab baptizandum deportata, nusquam apparuit. Quod aspiciens qui baptizandus erat, confestìm ad Catholicam Ecclesiam abiit, & juxta morem Evangelicæ Fidei Baptismum Christi suscepit.

VMDCCXXIII. Justinus Major regnat annis [r] IX. Iste Synodi Chalcedonensis amator Acephalorum hæresin abdicat. Hujus tempore, post Trasemundum Childericus, ex Valentiniani Imperatoris [s] captiva filia genitus, in Wandalis Regnum suscepit: qui Sacramento à Trasemundo astrictus, ne Catholicis in Regno suo faveret, antequam Regnum susciperet, Episcopos ab exilio reverti jussit, eisque proprias Ecclesias reformare præcepit.

VMDCCLXII. Justinianus regnat annis [t] XXXIX. Iste Acephalorum hæresin suscipiens, omnes in Regno suo Episcopos [u] tria Chalcedonensis Concilii Capitula damnare compellit. In Alexandria Theodosiana, & Gajana hæreses oriuntur. In Hispaniam, per Athanaildum tyrannum, Romanus miles ingreditur. Belisarius Patritius mirabilitèr de Persis triumphavit. Qui deindè à Justiniano in Africam missus, Wandalorum gentem delevit. In Italia quoquè Tottila Ostrogotthorum Rex, à [x] Narse Romano Patricio superatur. Per idem tempus corpus Sancti Antonii Monachi divina revelatione repertum Alexandriam perducitur, & in Ecclesia S. Joannis Baptistæ humatur.

VMDCCLXXIII. Justinus Minor regnat annis [y] XI. Hic ea, quæ adversùs Chalcedonensem Synodum fuerant edita, destruxit, & [z] Symbolum cl. Patrum sacrificii tempore concinendum Populo præcepit. Armenii tùnc primùm fidem Christi suscipiunt. Gepidæ extinguntur à Longobardis. Per idem tempus Martinus, Bra-

(r) *Sic Beda, Cedrenus, Chronicon Gracum, Palmerius, & alii Nicephorus 3. menses adjungit. Zonaras 20. dies, Marcellinus, Theodorus Lector, & Evagrius lib. 4. Histor. cap. 9. ann. 9. dies 23. Sigebertus ann. 10. Paulus Diaconus. 11.*

(s) *Ex Eudoxia Valentiniani Principis filia, qua Trasemundo nupsit, ex quo Childericum suscepit.*

(t) *Convenit Tudensis, Ado, & ipse in Etymolegiis. Sigebertus 30. tantum habet annos: quibus Nicephorus dies 7. Adjungit. Zonaras, & Cedrenus ann. 38. mens. 7. dies. 13. Paulus Diaconus 38. ann. mens. & dies omittit lib. 16.*

(u) *Isidorus de Viris Illustribus in Justiniano: De Synodo Chalcedonensi.* Tria Capitula dannare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, &. rescripta Theodoreti, & Epistolam, quæ dicitur Ibæ Edes. Epis.

(x) *Narses Eunuchus, Cubicularius Justiniani, Exarchus Italia factus Paulus lib. 16. & Ado.*

(y) *Justinus Minor Sigeberto 12. annis imperavit. Nicephoro 12. ann. mens. 2. dieb. 20. Zonara, & Cedreno ann. 13.*

(z) *Tempore Justini sub Vigilio Papa congregatum est Concilium Constantinopolitanum: verùm non intelligitur, nisi de prima Synodo Constantinopolitana 150. Patrum sub Theodosio seniore celebrata, in qua Symboli forma data est, quam tota Gracorum, & Latinorum pradicat confessio in Ecclesiis. Vide de hac re Valafridium, de Rebus Eccles. cap. 22. & Concil. Toletan. 4.*

Anni ab Orb. c.

Bracarensis Episcopus, apud Galleciam prudentia, & doctrina Catholicæ Fidei clarus habetur. Narses Patritius, postquam sub Justiniano Augusto, Tottilam Gotthorum Regem in Italia superavit, Sophiæ Augustæ Justini conjugis minis perterritus, Longobardos à Pannoniis invitavit, eosque in Italiam introduxit. Hac tempestate Leovigildus Rex Gotthorum, quasdam Hispaniæ Regiones sibi rebelles, in potestatem sui Regni, superando redegit.

VMDCCLXXX. Tiberius regnat annis [a] VII. Longobardi, pulsis Romanis, Italiam adeunt, Gotthi, per Hermenegildum Leovigildi Regis filium, bifariè divisi, mutua cæde vastantur.

VMDCCCI. Mauricius regnat annis [b] XXI. Suevi à Leovigildo Rege obtenti Gotthis subjiciuntur: iidem quoquè Gotthi, Recaredo religiosissimo Principe provocante, ad Fidem Catholicam convertuntur. Abares adversùs Romanos dimicantes auro, magis quàm ferro pelluntur. Ab Hunnis Thracia occupatur. Hoc tempore [c] Leander Episcopus in Hispaniis ad gentis Gotthorum conversionem doctrina fidei, & scientiarum claruit.

VMDCCCIX. Phocas regnat annis [d] VIII. Iste seditione militari Imperator effectus, Mauricium Augustum, & multos nobilium interfecit. Hujus tempore [e] Prasini, & Veneti per Orientem, & Ægyptum civile bellum faciunt, ac sese mutua cæde prosternunt. Prœlia quoquè Persarum gravissima adversùs Rempub. excitantur: à quibus Romani fortitèr debellati, Provincias plurimas, usque ad Euphratem fluvium, & ipsam, ut dicunt, Hierosolymam amiserunt.

VMDCCCXIIII. Heraclius dehìnc quintum agit Imperii annum. Cujus initio Sclavi Græciam Romanis tulerunt. Persæ Syriam, & Ægyptum, plurimasque Provincias. In Hispania quoquè [f] Sisebutus Gotthorum

(a) *Convenit Beda, Ado, & ipse in Etymologiis, Cedrenus, & annales Græci ann. 4. Zonaras, ann. 4. mens. 10. dies 8. Niceph. ann. 5. Sigebert. & Tudens. ann. 6. De varietate annorum Tiberii, Contius in notis ad Niceph. Chronologiam disserit.*

(b) *Concordat Sigebertus, Ado, & Beda. Niceph. ann. 20. mens. 4. Cedren. ann. 20. mens. 3. dies 2. Palmerius ann. 20. sic Zonaras, & ipse Niceph. Eccles. Hist. similitèr Pomponius Lætus.*

(c) *Leandri vitam describit. D. Isidorus Libello de Viris Illustribus.*

(d) *Sic Niceph. Zonaras, Cedrenus, Ado, Tudens. & alii. Onuphrius ann. 8. mens 4. dieb. 9.*

(e) *Antiquis quatuor aurigantium, teste Cassiodoro, factiones à colore nominatæ fuere, Veneta, Prasina, Alba, Rosea, quibus, ut scribit Suetonius, duas alias addidit Domitianus, alteram aurati, alteram purpurei panni. Igitur id genus hominum seditiosorum à coloribus nomina accepit. Xiphilinus in Caligula tradit huic Imperatori aurigam quendam, à colore vestis viridis, Prasinum appellatum, maximè in deliciis fuisse.*

(f) *Sisebutus Rex optimus, & religiosissimus Fidei Catholicæ propugnator, & cultor acerrimus, Gundimari Regis successor Concilium quartum Toletanum, quæ magna Synodus appellatur, congregavit: ubi cap. 55. dicitur: temporibus religiosissimi Principis Sisebuti Judæos ad Fidem Christianam coactos fuisse. Ad hunc Isidor. librum de Natura Rerum scripsit.*

Anni ab Orb. c.

rum Rex quasdam ejusdem Romanæ militiæ Urbes cepit, & Judæos sui Regni subditos ad Christi Fidem convertit.

Fiunt igitur ab exordio mundi usque in præsentem æram DCLIV. hoc est in anno quinto Imperatoris Heraclii, & (g) quarto gloriosiss. Principis Sisebuti, anni quinquies mille octingenti quatuordecim.

Residum seculi tempus humanæ investigationi incertum est: omnem enim de hac re quæstionem Dominus noster Jesus Christus abstulit, dicens: Non est vestrum scire tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Et alibi: De die autem, inquit, illa, & hora, nemo scit, neque Angeli Cœlorum, nisi Pater solus. Unusquisque ergò de suo cogitet transitu: sicut Sacra Scriptura ait: In omnibus operibus memorare novissima. Quando enim unusquisque de seculo migrat, tùnc illi consummatio seculi est.

DI-

(g) *In alio m. s. erat* quinto: *verùm malè cum ex Isid. ipso in Historia Gotthorum constet, Sisebutum Heraclii ann. 2. ad publica gubernanda evectum. Observa autem esse quosdam, qui existimant, Isidorum bis Chronicon suum edidisse, primò usque ad annum quintum Heraclii, & quintum Sisebuti, nempè ad annum Mundi 5814. deinde vero additis ann. 13. usque ad 18. Heraclii, & 7. Suintil. nempe ad annum ab Orbe condito 5827. In multis exemplaribus primam invenio conclusionem hujus Chronici: In exemplari autem Soriensi, quod omnium antiquiss. est, duplex ejus conclusio legitur, prior quidem, quam nos posuimus, posterior verò hoc modo:* Heraclius dehinc 1[illegible]. agit Imperii annum, cujus initio Sclavi, &c. Fiunt igitur ab exordio mundi, usque in præsentem æram. 665. hoc est, in anno 1[illegible]. Imperii Heraclii, & 7. religiosi Principis Suintilani 5826. Residuum seculi tempus, &c. *ut sup. Vasæus lib. 1. Annalium Hispanicorum cap. 4. affirmat se invenisse Chronicon Isidor. usque ad 5. annum Suintilani, qui fuit annus Domini 626. Est etiam apud me Chronicon Isidori m. s. diversam ab omnibus aliis conclusionem habens. Verùm de hac duarum editionum opinione dicam quod sentio: Existimo Chronicon hoc D. Isid. semel dumtaxat ab eo evulgatum fuisse, cum in præfacione dicat (ut in antiquiss. quibusq. & emendatissimis exemplaribus legitur) se scribere usque ad Sisebuti tempora: aliquot verò annis post, librum Etymologiarum ab eodem fuisse conscriptum, in cujus lib. 5. cap. 37. usque ad 5. (alias 7.) Suintilani annum, & Heraclii 18. progreditur. Nàm illud certum est, Isidorum ultimò librum Etymologiarum ad Braulionis Cæsaraugustani petitionem scripsisse, ut testatur D. Ildefonsus in Additione Virorum Illustr.* Scripsit quoque, *inquit,* ultimo, ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi, Librum Etymologiarum; quem cum multis annis conaretur perficere, inexpleto opere, diem extremum visus est clausisse. *Idem affirmat Braulio ipse in ejus vita, atque opus hoc relictum fuisse titulis, non libris distinctum, quod posteà ab ipso factum est. Puto itaque conclusionem, quæ est in Etymologiis, ab aliquo in Chronicon translatam, & vicissim Chronici in Etymologias: & in Chronico legendum usque ad 5. Sisebuti annum, in Etymologiis usque ad 7. Suintilani. Hæc mihi occurrunt: qui secus sentit, non rejicio ejus conjecturam.*

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
DE VIRIS ILLUSTRIBUS LIBER.

PRÆFATIO.

Quamvis (a) *superius plurimi veterum tractatorum inter Græcos, & Latinos Scriptores, doctissimi annotentur: tamen reor ipse etiam paucorum memoriam facere, quorum lectionem recolo me attigisse.*

(a) Superius, *id est, in Hieronymo, & Gennadio.*

Dia-

CAPUT PRIMUM.

SIxtus [1] Episcopus Romanæ Urbis, & Martyr, composuit ad instar Salomonis Librum Proverbiorum, tàm brevi eloquio, ut in singulis versiculis singulæ explicentur [2] sententiæ. Cui quidem opusculo hæretici quædam contra Ecclesiasticam Fidem inseruerunt, quò facilius sub nomine tanti Martyris, perversorum dogmatum reciperetur assertio. Sed is, qui Catholicum sese meminit, probando legat, & ea, quæ veritati contraria non sunt, recipiat. Quidam autem putant eumdem Librum [3] ab hæreticis, non à Sixto, fuisse dictatum. Refellit autem hanc opinionem beatissimus Augustinus, qui in quodam Opere suo, ab eodem Martyre, hoc opus compositum esse fatetur.

CAPUT II.

MAcrobius [4] Diaconus studium Sancti Cypriani, ingeniumque sequutus, complexus est congrua ex utroque testamento adversùs versutias hæreticorum capitula, de scilicèt Dei Patris majestate, & Filii Dei adventu, ejus Incarnatione, sivè Passione, Resurrectione, & Ascensione in Cœlos, parique modo, & de electione gentium, & reprobatione Judæorum. Deindè subjecit etiam cætera ad utilitatem Vitæ, & Disciplinæ religionis pertinentia, omnia hæc in centum distincta Capitulis.

CAPUT III.

PHilastrius Brixiensis Episcopus, hic [5] longè ante beatissimum Augustinum edidit Librum de Hæresibus, singulas quasque demonstrans, sivè quæ in Populo Judæorum ante Incarnationem Christi fuerunt, quas viginti octo enumerat, sivè quæ post Domini Adventum Salvatoris, adversus Catholicam Fidem exortæ sunt, quas idem centum viginti octo esse describit, sicùt de eo idem vir magnæ gloriæ [6] Augustinus, & Doctor clarissimus meminit.

CA-

(1) *Vel primus anno Christi 117. Vel secundus anno 257. Hic, & qui sequuntur tredecim usque ad Marcellinum, ex unico exemplari Fontis Sancti, apud Galistaum Cauriensis Diœcesis descripti sunt. In reliquis libris desiderabantur, qui ab Osio incipiebant, & ex ipso, & Marcellino unum fecerant caput.*

(2) *Sententias esse Xysti Philosophi, non Martyris, ait Hieronym. ad Ctesiphontem, & 18. Ezech. & 1. lib. in Jovinianam, quo deceptus Rufinus, & retractat Augustinus.*

(3) *Ab hæreticis ait Gelasius 15. distinct.*

(4) *Apud Gennadium dicitur Presbyter Afer, hæreticus, Donatianus, sivè Montensis.*

(5) *Anno Christi 380.*

(6) *August. ad quod vult Deum, de Hæresibus.*

CAPUT IV.

THeodorus [1] Mopsuestenæ Urbis Episcopus, ità clare, copioseque scientiæ doctrina refulsisse refertur, ut prædicaretur (si referre fas est) mille voluminum summam in Græco conscripsisse, adversùs omnium hæreticorum errores. [2] Hùnc Acephalorum Episcopi in præjudicio Chalcedonensis Concilii, Justiniano Principe compellente, damnare post mortem cum Iba, & Theodoreto Episcopis censuerunt. [3] Dum constet, eum laudabilium virorum Testimoniis clarissimæ Ecclesiæ Doctorem fuisse: vixit usque ad Imperium senioris Leonis.

CAPUT V.

OSius Cordubensis Ecclesiæ Civitatis Hispaniarum Episcopus, eloquentiæ viribus exercitatus. Scripsit ad sororem suam de laude virginitatis Epistolam pulchro, ac diserto comptam eloquio: composuitque, & aliud opus de interpretatione vestium Sacerdotalium, quæ sunt in Veteri Testamento, egregio quidem sensu, & ingenio elaboratum. In [4] Sardicensi etiam Concilio, quam plurimas edidit ipse sententias. Hic autem post longum senium vetustatis, id est; post centesimum primum annum in ipso jàm limine vitæ à fidei limitibus subruens, serpentis jaculo concidit. Nàm accersitus à Constantio Principe, minisque perterritus, metuens, ne senex, & dives damna rerum, vel exilium pateretur, illico Arrianæ impietati consensit, & vocabulum homousion, quod simùl cum Patribus Sanctis cæteris Ecclesiis sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore, damnavit: [5] cujus quidem vitam, ut meruit, confestìm exitus crudelis finivit.

CA-

(1) *Etiam laudatur à Theodoreto Sozomeno, & Evagrio, sed damnatur à Synodo Constantinop. 5. & à Gregorio lib. 6. Epist. 195.*

(2) *Isidorus aliquot locis hujus libri, nempè agens de Theodoro, Justiniano Imperatore, Facundo, & Victore Tunnensi, quin, & lib. 8. Etymolog. cap. 5. & in Chronico, loquens de Justiniano, aliquibus videri potest non satis fuisse æquus Concilio quinto Oecumenico Constantinopolitano. Res tota sic gesta est: Theodoretus Cyrensis Episcopus, cujus multa habemus doctissima opera, & Ibas Episcopus Edessenus, anno Christi 448. in Concilio Hæretico Ephesino secundo (factione Dioscori Episcopi Alexandrini, qui fuit hæreticus Eutychianista) absentes damnati sunt, suisque Ecclesiis pulsi. Vide Evagrium lib. 1. Hist. Eccles. cap. 10. Causa est addita, quod Theodoretus adversùs duodecim anathemata Cyrilli scripsisset: Ibas verò ad Marin Persam Epistolam haud Catholicam misisset. Deindè anno 451. in Chalcedonensi Synodo Generali sub Leone Papa Romano illa secunda Ephesina Synodus abrogata, & Theodoretus, atque Ibas Episcopi Ecclesiis suis restituti sunt. Evag. lib. 1. cap. 4. & lib. 2. cap. ult. Indè magna Tragœdia orta Provinciis, & Imperatoribus ipsis diversa sentientibus de recipienda Synodo Chalcedonensi, quæ in hoc ipso Evagrio, & Liberato Carthaginiensi, atque Paulo Diacono leges. Donec tandem in quinta Synodo Generali Constantinopoli habita sub Vigilio Papa, & Justiniano Imperatore anno 553. damnata sunt scripta Theodoreti adversus Cyrillum, & Ibæ Edesseni, Epistola ad Marin Theodorique Mopsuesteni Episcopi opera, quæ in ea Epistola valde laudabantur. Hæc quidem graviter à multis accepta sunt, quasi in eo Chalcedonensis Synodi auctoritas improbaretur. Evag. lib. 4. cap. 37. Legentes enim in Chalcedonensi Synodo illos Ecclesiis suis restitutos, simùl illorum opera approbata fuisse existimarunt. At distinguere Auctores ab operibus valdè oportuerat, ut docet Justinianus Imperat. in fidei suæ professione, & Proclus Constantinopolitanus in Epistola, quæ in ista Synodo Constantinopolitana recitatur. Indè posteà diutinæ contentiones in Ecclesia viguerunt, de recipienda hac Synodo Constantinopolitana. Cujus defensores ab adversa parte per calumniam vocabantur hæretici Acephali, & impugnatores trium capitulorum Synodi Chalcedonensis. Itàque Ægyptus, & Africa, ut Liberatus, & Victor Tunnensis, nondum editus, testantur: Illyricum quoque, ut est apud Paulum Diaconum Aquilejen. lib. 18. Romanis Pontificibus hoc Concilium Constantinopolitanum probantibus aliquandiu restiterunt. Ausi etiam sunt hi duo Auctores Africani, Liberatus Carthaginiensis, & Victor Tunnensis Vigilio Papæ imponere: illum opera Theodoræ Augustæ eorum trium capitulorum defensorem extitisse. Quæ calumnia ex tribus Vigilii Epistolis, quæ in quinta Synodo recitantur, facilè convincitur, & ex iis quæ Patres in sexta Synodo falso de Vigilio conficta queruntur. Hispaniam porrò in Africanorum aliquando fuisse sententia suspicor ex tam multis verbis Isidori ad defensionem trium capitulorum inclinantibus. Nisi fortassè Isidorus hæc verba ex sui Victoris Tunnensis Chronico hausit, quo auctore libens utitur, vel certè serò ad Isidorum, & Hispanos pervenire potuit Constantinopolitanæ Synodi approbatio à Romanis Pontificibus Vigilio, Pelagio, & Gregorio in primis facta. Præsertìm cum ignorasse aliquanto tempore Hispania ejus Synodi auctoritatem potuerit, in qua noluisse adesse Vigilium Papam Romanum audivisse. Hinc factum puto, ut Isidorus sexto lib. Etymolog. cap. 16. post quatuor Synodos Generales hujus quintæ Constantinopolitanæ jàm pridem habitæ non meminerit, quam tamen Papa Gregorius ejus æqualis cæteris quatuor prioribus parem esse auctoritate definivit. Plura leges in ipso Gregorio de hujusmodi defensoribus trium capitulorum, nempè 2. lib. Registri, Epistol. 36. & Indictione 11. Epistol. 10. & lib. 3. Epistol. 4. Nàm vitiatum fuisse exemplar. Synodi Chalcedonensis à Constantinopolitanis, ait Gregorius 5. lib. Regist. Epist. 14. & lib. 7. Epist. 52. Indictione 2.*

(3) *Ann. Christi 457. At Theodoretus ait, sub Theodosio juniore.*

(4) *Anno Christi 347.*

(5) *Vide infrà in Marcellino.*

CAPUT VI.

TOranius [1] Ruffinus scripsit ad quendam Paulinum Presbyterum de Benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentia librum satis succinctum, & clara brevitate compositum. Hic autem juxta mysticum sensum, ea quæ de Dan filio Jacob, scripta sunt, non rectè de Domino nostro interpretatur, dum proculdubio ad Antichristum eadem pertinere Sanctorum Patrum probet assertio.

CAPUT VII.

VErecundus [2] Africanus Episcopus studiis liberalium litterarum disertus edidit carmine dactylico, duos modicos brevesque libellos, quorum primum de Resurrectione, & Judicio scripsit, alterum verò de Pœnitentia, in quo lamentabili carmine propria delicta deplorat.

CAPUT VIII.

VIctorinus [3] Episcopus composuit, & ipse versibus duo opuscula admodum brevia: unum adversus Manichæos reprobantes Veteris Testamenti Deum, veramque Incarnationem Christi contradicentes; alium autem adversùs [4] Marcionistas, qui duo principia, id est, duos Deos fingunt: unum malum justum creaturarum conditorem, & retributorem factorum: alterum bonum, animarum susceptorem, & indultorem criminum.

CAPUT IX.

[5] ITatius [6] Provinciæ Gallæciæ Episcopus, sequutus Chronicam Eusebii Cæsariens. Episcopi, sivè Hieronymi Presbyteri, quæ usque hodiè in Valentis Augusti Imperium edita declaratur, dehinc ab anno primo Theodosii Augusti, usque in annum Imperii Leonis octavum subjunctam sequitur historiam, in qua magis

(1) *Meminit Gennadius, vidè Gelas. dist. 15.*

(2) *Anno Christi 552. Verecundus quidam Junensis Episcopus in Provincia Africa Bizacena defensor trium capitulorum, anno antè habitam Synodum Constantinopolit. quintam generalem jussu Justiniani Imperatoris exul Chalcedone moritur. Hæc Victor Tunnensis narrat. Putò autem omninò hùnc fuisse, de quo loquitur Isidorus. Vidi porrò hujus Verecundi, ipsum libellum de Pœnitentia Hexametris scriptum, cujus hoc est initium.* Quis mihi mœsta dabit lacrymosis imbribus ora. *Is liber Gotthicis litteris descriptus fuit olìm Ecclesiæ Ovetensis, posteà apud Michaelem Ruyzium Azagrium amicum meum, Rodolphi Imperatoris Secretarium.*

(3) *Victorini duo referuntur à Hieronymo, unus Episcopus Pitabionensis Martyr: alter Rhetor Afer. Alii quoquè duo à Gennadio, unus Rhetor, & Poëta Massiliensis, qui commentaria in Genesin versibus scripserit, quæ ad nos, usque pervenerunt, & postremus Aquitanus. Ego opus Victorini adversùs Manichæos, & Marcionistas, quod ab Isidoro refertur, non vidi, neque usquam scio extare, sed putò fuisse illius Massiliensis Poëtæ, nàm Episcopum fuisse non meminit Gennadius.*

(4) *Vide Augustin, de Hæres. lib. 1. cap. 21. & Irenæum, lib. 1. cap. 28.*

(5) *Anno Christi 481.*

(6) *Idacios, sivè Itacios, duos ponit Isidorus, quos quia falso in unum multi etiam nostrates confundunt, facturus rem gratam videbor, si Idacios omnes distinguam. Reperio enim quinque hoc nomine Hispanos, qui ad tres redigi posse videntur. Vide Scholion de Idaciis tribus. Primus est Itacius (sic enim hic scribitur in vetustis omnibus Codicibus) cognomento Clarus Episcopus Ossonobensis, relegatus ob cædem Priscilliani cum Ursacio, anno ferè Christi 390. de quo Sulpitius Severus in Historia Ecclesiastica, Hieronymus, & Isidorus. Is scripsit contra Priscillianum, ut ait Isidorus, sed non extat. Secundus Idacius Episcopus Emeritensis iisdem temporibus cum superiore, persequutor quoquè Priscilliani, ex eodem Sulpicio Severo. Uterque verò subscribit in Synodo Cæsaraugustana. Tertius Idacius, sivè Itacius (nàm utroque modo scriptum reperio) Episcopus Lamecensis in Gallæcia, auctor Chronici nondum editi, quod manu scriptum habeo. Is se conversum ait anno Christi 417. scripsisse verò, usque ad octavum annum Leonis, ait Isidorus, nempe annum 481. Sigebertus ait usque ad annum 490. Trithemius primum cum tertio confundit. Poterat, & videri quartus Idacius, Clarus, cujus opus extat adversus Varidamum Arrianum. Sed is, ut putò, idem est cum primo Ossonobensi exule. Potuit enim dum peregrinatur, opus Varidami videre Neapoli Urbe Campaniæ, quod de se ipse narrat. Quartum etiam adderet aliquis illum Idacium Episcopum, qui cum Turibio Asturicensi Concilium celebravit adversus Priscillianistas, jussu Leonis Papæ anno 447. sut est in Epistola Leonis ad Turibium, & in altera Epistola ipsius Turibii ad Idacium, & Ceponium, quam habeo manuscriptam. Sed hic Idacius ex comparatione temporis, & Gallecia Provincia potuit esse idem cum tertio illo Lamecensi Cronographo.*

gis Barbararum Gentium bella crudelia narrat, quæ premebant Hispaniam. Decessit sub Leone Principe, ultima jàm penè senectute, sicùt etiam præfationis suæ demonstratur indicio.

CAPUT X.

EUsebius Borolitanæ Urbis Episcopus, hic in cœtu [1] Calcedonensis Concilii contra Dioscorum hæreticum Alexandrinæ Urbis Episcopum librum obtulit, ac præsenti Synodo omnes Dioscori errores, & blasphemias recitavit. Hùnc enim ac Sanctum Flavianum Constantinopolitanum Episcopum idem Dioscorus in [2] Ephesina secunda Synodo excommunicationis sententia dejecerat, eò quòd pro orthodoxa fide contra hæresin repugnarent. Undè postea idem Eusebius in [3] in Chalcedonensi Synodo innumerabilium malorum ejus crimina, vel blasphemias detegens, damnationis ejus sententiam super eum à Sancto Concilio imprecatur, scilicèt, ut quod justè ille aliis intulerat, in eo justè retorqueretur.

CAPUT XI.

CErealis Castellanensis Ecclesiæ Episcopus. Hic, dum apud Carthaginiensem Africæ Provinciæ Urbem venisset, de fide Sanctæ Trinitatis cum Maximiano Ammonitarum Episcopo, concertatus est, respondens propositionibus ejus, non eloquiorum argumentis, sed de Testimoniis Sanctarum Scripturarum. [4] Extat hoc ipsum ejusdem opusculum novem, & decem responsionum capitulis præsignatum.

CAPUT XII.

FErrandus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus, multùm in Sacris Scripturis floruisse asseritur, multasque cum Beato Fulgentio propositiones alternis Epistolis habuisse narratur. Iste ad Pelagium, & Anatolium Romanos Diaconos consulentes eum, utrum liceat quenquam damnare post mortem, edidit [5] rescriptum, ubi inter alia sic loquutus est, dicens: [6] Quid prodest dormientibus Ecclesiam perturbare? Si quis adhùc in corpore mortis hujus accusatus, & damnatus, antequam mereretur absolvi, de Ecclesia raptus est, absolvi non potest humano judicio. Si quis accusatus, & absolutus in pace Catholicæ Ecclesiæ transivit ad Deum, condemnari non potest ulteriùs humano judicio.[7] Si quis accusatus ante diem sacri examinis, repentina vocatione præventus est, intra sinum matris Ecclesiæ constitutus, divino intelligendus est judicio reservari, & de hoc nullus homo potest manifestam proferre sententiam, cui si Deus indulgentiam dedit, nihil nocet nostra severitas, sed si supplicium præparavit nihil prodest nostra benignitas.

CAPUT XIII.

PEtrus Ilerdensis Hispaniarum Ecclesiæ Episcopus, edidit diversis solemnitatibus congruentes orationes, & Missas eleganti sensu, & aperto sermone.

CA-

(1) *Actione 3. Concil. Chalced.*
(2) *Anno Christi* 448.
(3) *Anno* 451.
(4) *Extat cum aliis in Hæreseologia.*
(5) *Editus est Romæ ab Achille Statio.*
(6) *Idem scripsit Pontianus Episcopus Afer ad Justinianum Imp.*
(7) *Contra definit Concil. 5. Constantinopol. act. 5. de Theodoro Mopsuesteno, vide 24. quæst. 2.*

CAPUT XIV.

MArcellinus [1] Italiæ Presbyter, scripsit Theodosio Minori, Arcadioque Imperatoribus opusculum unum: in quo retexit gesta Episcoporum, qui ad destructionem homousion Arimini [2] convenerunt: quique ità totum mundum perfidia impii dogmatis turbaverunt, ut vix pauci antistites existerent, qui in inviolabili fidei cultu perseverarent. Exponit quoquè de Arrio, dum ad Synodum pergeret cum Alexandro disputaturus, qualitèr conversus in via ad necessariam causam, viscera ejus fuissent diffusa. De fine quoquè Osii [3] Cordubensis Urbis Episcopi, qui metu Imperatoris fidem prævaricatus, perfidiæ assertor, & impietatis effectus fuerat assequutor, sic talia profert. Nàm post impiam, inquit, Osii prævaricationem, dum Sanctus Gregorius Eliberitanus Episcopus in Cordubensi Urbe juxta imperiale decretum fuisset adductus, ac minimè vellet illi communicare, commotus Osius dicit Clementino Constantii Præfecto Vicario, ut mitteret eum in exilium. At ille inquit: Non audeo Episcopum in exilium mittere, nisi priùs eum ab Episcopatu dejeceris. Ut autem vidit Sanctus Gregorius, quod Osius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suæ visceribus, exclamans ità: Christe Deus, qui venturus es judicare vivos, & mortuos, ne patiaris hodiè humanam proferri sententiam adversùs me minimum servum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus assistens spectaculum factus sum: sed tu ipse, quæso, in causa tua hodie judica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem. Non ego, quasi metuens exilium, fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium grave sit: sed ut multi prævaricationis errore liberentur, cum præsentem viderint ultionem. His dictis, ecce repente Osius residens fastu, quasi regalis Imperii, cum sententiam conaretur exprimere: os vertit, distorquens pariter, & cervicem, ac de sessu in terram eliditur, atque illico expiravit. Tùnc admirantibus cunctis etiam Clementinus ille Gentilis expavit, & licet esset judex, tamen timens ne in se simili supplicio judicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri obsecrans, ut sibi parceret, qui in eum divinæ legis ignorantia peccasset, & non tàm proprio arbitrio, quàm mandantis imperio. Indè est, quod solus Gregorius ex numero [4] vindicantium integram fidem, nec in fugam versus est, nec passus est exilium, unusquisque enim timuit de illo ulterius judicare.

CAPUT XV.

ITatius Hispaniarum Episcopus, cognomento, & eloquio Clarus, scripsit quemdam librum sub Apologetici specie, in quo detestanda [5] Priscilliani dogmata, & maleficiorum ejus artes, libidinumque ejus probra demonstrat;

(1) *Hujus meminit Gennadius in Faustino Presbytero.*

(2) *Anno 559.*

(3) *Marcellini Historia de Osii Cordubensis morte iisdem verbis, sed paullò fusior extat in Codice Gotthico Bibliotheca Complutensis ad finem Isidori de Viris Illustribus, sine nomine Auctoris Marcellini. Porrò Osius nobillissimus olim confessor, & doctissimus, ab Augustino, & Athanasio laudatus, Constantino Imperatori etiam per litteras familiaris (ut est in Cod. Theodos. titul. de Sacrosanctis Ecclesiis) quique in Conciliis Eliberitano, Nicæno, & Sardicensi, cum magna sui laude fuerat Catholicorum propugnator, tandem senio delirans, in Syrmiensi Synodo ad Arrianos defecit. De quo vide etiam Hilarium, lib. de Synodis: Athanasium, lib. de Unitate Trinitatis: Sulpitii Severi Historiam, & Honorium Augustudunens. lib. de Scriptoribus Eccles.*

(4) *Vindicat Martyres apud Optatum, lib. 1.*

(5) *Vide Epiphan. lib. 1. cap. 34. & Iren. lib. 1. cap. 8. & 9.*

trat : ostendens Marcum quemdam Memphiticum Magicæ artis scientissimum, discipulum fuisse [1] Manis, & Priscilliani magistrum. Hic autem cum Ursatio Episcopo ob necem ejusdem Priscilliani, cujus accusatores extiterant, Ecclesiæ communione privatus, exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio Majore, & Valentiniano regnantibus.

CAPUT XVI.

SIricius [2] clarissimus Pontifex, & Romanæ Sedis antistes scripsit [3] decretale opusculum directum ad [4] Eumerium Tarraconensem Episcopum. In quo inter alias Ecclesiasticas Disciplinas, constituit hæreticorum baptisma nequaquam ab Eclesia rescidendum. Reperimus, & [5] aliam ejus Epistolam ad diversos Episcopos missam, in qua condemnat Jovinianum hæreticum, atque Auxentium, cæterosque eorumdem sequaces. Præfuit Romæ annos quatuordecim. Objit Theodosio, & Valentiniano regnantibus.

CAPUT XVII.

PAulinus [6] Presbyter explicuit in benedictionibus Patriarcharum triplici intelligentiæ genere librum satis succinta brevitate compositum. [7] Idem etiam, petente Augustino, conscripsit Ambrosii vitam signis florentem, atque doctrinis, & meritis Apostolorum non imparem. Siquidem, & Constantius Episcopus Germani vitam contexuit : obitumque Paulini Oranius edidit.

CAPUT XVIII.

PRoba [8] uxor Adelphii Proconsulis, fœmina, idcircò inter Viros Ecclesiasticos posita sola, pro eo quod in laude Christi versata est, componens [9] centonem de Christo Virgilianis coaptatum versiculis. Cujus quidem non miramur studium, sed laudamus ingenium. [10] Quod tamen opusculum inter apocryphas Scripturas inseritur.

CAPUT XIX.

JOannes [11] Sanctissimus Constantinopolitanæ Sedis Episcopus, cognomento Chrysostomus : cujus oratio, & plurimam cordis compunctionem, & magnam suavi loquentiam tribuit, condidit Græco eloquio multa, & præclara opuscula. E quibus utitur Latinitas duobus ejus delapsis libellis, scriptis ad quendam Theodorum lamentis, & exhortationibus plenis, utpo-

(1) *De mane Cyrillus cateches. 60. & Epiphan. lib. 2. cap. 661.*
(2) *Anno 385.*
(3) *Extant Epistolæ.*
(4) *Eumerius semper vocatur in v. c. non Himerius,*
(5) *De qua vide Ambros. Epist. 8. & 81.*
(6) *Anno 410. fuit Episcopus Nolanus.*
(7) *Paulinus hic est Episcopus Nolanus, de quo multa mentio apud Hieronymum, Augustinum, Ambrosium, Gregorium, & Gennadium. Frustra enim multi nostra ætate Honorium Augustudunensem sequuti Paulinos duos faciunt, unum Nolanum Episcopum, alterum Presbyterum Mediolanensem Auctorem vitæ Sancti Ambrossi. Cum ipse Paulinus in Epistola ad Alypium scribat, se licèt in Hispania ordinatus fuerit Presbyter à Lampio Episcopo Barcinonensi, tamen beneficio Sancti Ambrosii assequuntum esse, ut ubicumque terrarum degeret, Ambrosii Presbyter diceretur. Porrò hujusmodi vitæ, quæ ab Isidoro commemorantur, nempè Ambrosii Mediolanensis, Germani Antisiodorensis, & Paulini Nolani Episcoporum editæ à Paulino Constantio, & Oranio extant in vetustissimo exemplari Ecclesiæ Toletanæ, & feruntur impressa apud Laurentium Surium.*
(8) *Anno Christi 410. extat cognomine Falconia Valeria.*
(9) *Meminit Hieron. ad Paulinum.*
(10) *Apocryphum vocat Gelasius, dist. 15.*
(11) *Anno 398.*

pote illum à bona conversatione dejectum. Et quia Monachi vitam cum eo in uno eodemque Monasterio exercuerat, ideò conversationis ibi factæ eum in libris ipsis admonuit, provocans eum ad propositum, atque ostendens, nulli peccatori, vel impio, si ad pœnitentiam redeat, desperandum. Legimus ejusdem, & librum alium, cujus prænotatio est: Neminem posse lædi ab alio, nisi à semetipso. Ad personam quoquè cujusdam nobilissimæ Matronæ Gregoriæ reperitur opus ejus insigne de conversatione vitæ, & institutione morum, sivè de compugnantia virtutum, & vitiorum. Est etiam, & alius liber ejusdem apud Latinos de compunctione cordis. Alter quoquè scriptus ad quendam Eutropium, cum palatio pulsus ad altarium confugisset. Multos præterea composuit diversosque tractatus, quos enumerare per longum est. Cujus quidem studii, etsi non omnia, tamen quam plurima eloquentiæ ejus fluenta de Græco in Latinum sermonem translata sunt. Hic autem [1] decimo tertio anno Episcopatus sui discordia Theophili Alexandrini Episcopi oppressus. Faventes Episcopi nostri Arcadio Imperatori damnaverunt eum innocentem, atque ab Episcopatu [2] dejectum Pontum in exilium retruserunt. [3] Corpus trigesimo quinto anno, die functionis ab exilio Constantinopolin revocatur, etiam in Apostolorum Ecclesia sepelitur.

CAPUT XX.

SEdulius [4] Presbyter edidit [5] tres libros, Dactylico Heroico Metro compositos, quorum primus signa, & virtutes Veteris Testamenti potentissimè resonat, reliqui verò gestorum Christi Sacramenta, vel miracula intonant.

CAPUT XXI.

POssidius [6] Africanæ Provinciæ Episcopus. Hic stylo persequutus est vitam Sancti Augustini, cui etiam operi subjecit indiculum scriptorum ejus, enumerans quanta idem beatissimus Doctor scripsit, ubi plusquam quadringentorum librorum volumina supputantur. Homiliarum verò, & Epistolarum, quæstionumque infinitus modus est, ut penè vix possit quisquam articulo suo aliena tantà scribere, quantà ille proprio labore composuit.

CAPUT XXII.

PRimasius [7] Africanus Episcopus, composuit sermone Scholastico de Hæresibus tres libros directos ad [8] Fortunatum Episcopum, explicans in eis quod olim beatissimus Augustinus in libro Hæreseon imperfectum, morte interveniente, reliquerat. [9] In primo namque ostendens quid hæreticum faciat: in secundo, & tertio, digerens, quid hæreticum demonstret.

(1) *Fortè anno 7. nàm annos 6. sedisse constat ex Marcellino, & Niceph. Constantin.*
(2) *Dejectus anno Christi 404. ex Marcellino mortuus exul, anno 407. ex Paulo Diac.*
(3) *Hæc addantur in uno exemplari.*
(4) *Anno 430.*
(5) *Laudat Gelasius dist. 15.*
(6) *Ità v. c. non Possidonius fuit Episcopus Calamensis in Numidia, in 7. Concil. Carthag. anno 418. extat.*
(7) *Anno 553.*
(8) *Provincia Byzacena dicitur in 5. Concil. Constantinop. collat. 2.*
(9) *Extant ejus Comment. in Apocalyps.*

CAPUT XXIII.

PRoterius [1] Alexandrinæ Ecclesiæ antistes scripsit Epistolas ad Leonem Romanæ Sedis Episcopum de festivitate Paschali. [2] Hùnc autem Leonis Augusti temporibus Dioscori hæretici successores, Auctore Timotheo, seditione facta crudelissimè peremerunt, ipsumque Timotheum sibi pro Alexandrino Episcopo statuerunt.

CAPUT XXIV.

PAschasinus Siciliensis Episcopus, edidit unam [3] Epistolam Paschalem ad Leonem supradictum Papam directam, in qua refert Paschalis Mysterii miraculum his verbis: Est, inquit, possessio, quæ appellatur Meltinas, in montibus arduis, ac silvis densissimis constituta, illic per parva atque vili opere constructa Ecclesia est, [4] in cujus baptisterio nocte sacrosancta Paschali, baptizandi hora, cum nullus canalis sit, vel fistula nec aqua omninò vicina, fons ex sese repletur: paucisque, qui fuerint, consecratis, cum deductorium nullum sit, ut venerat aqua, ex sese discedit. Claruit sub Theodosio Juniore Arcadii Imperatoris filio.

CAPUT XXV.

JUlianus [5] quidam [6] Gallus, cognomento Pomerius, hic octo libros de Animæ natura in Dialogi morem conscripsit. Horum primus continet, quid sit anima, vel qualitèr credatur ad Dei imaginem facta. In secundo loquitur, utrum anima corporea, an incorporea sit. In tertio diserit, primo homini undè anima sit facta. In quarto, utrum nova anima sine peccato fiat: an peccatum primi hominis ex illo propagata originalitèr trahat. In quinto describit, quæ sit facultas animæ. In sexto eloquitur, undè sit illa discordia, qua carni spiritus, vel caro spiritui adversatur. In septimo autem scribit de differentia vitarum, & mortium, vel resurrectione carnis, & animæ, sivè de morte carnis, ac de ejus resurrectione. In octavo loquitur de his, quæ in fine mundi futura sunt, vel de quæstionibus, quæ solent de resurrectione proponi, sivè de finibus bonorum, atque malorum. Hic tamen in secundo ejusdem operis libro, Tertulliani erroribus consentiens, animam corpoream esse dixit, quibusdam hoc fallacibus argumentis adstruere contendens. Edidit etiam unum libellum de Virginibus instituendis, alios quoquè tres de futuræ vitæ contemplatione, vel actuali conversatione, necnon de vitiis, atque virtutibus.

CAPUT XXVI.

EUgipius [7] Abbas Lucullanensis oppidi, Neapoli Campaniæ. Hic ad quemdam Paschasium Diaconum libellum de vita Sancti Monachi Severini transmissum brevi stylo composuit. Scripsit, & Regulam Monachis consistentibus in Monasterio Sancti Severini, quàm eisdem moriens quasi tes-

(1) *Nicephorus lib. 15. cap. 15. Liberatus cap. 16.*

(2) *Anno 457.*

(3) *Anno 445. scripta est Epistola. Extat cum Epistolis Leonis, tom. 1. Concil. contigit anno 417. Paschasinus hic Lilybetanus Episcopus fuit, legatus Leonis Papæ in Concil. Chalcedonens. anno 451.*

(4) *Simile miraculum in Hispania, anno 583. ex Gregor. Turonens. lib. 10. cap. 22. & Sigeberto.*

(5) *Anno 450.*

(6) *Maurum ait fuisse Gennadius. Falso ergò confundunt quidam Pomerium cum Juliano Episcopo Toletano, qui obiit anno 690.*

(7) *Extat vita apud Surium. De Severino Gregor. lib. 7. Epist. 84. Paul. Diac. lib. 1. cap. 12.*

testamentario jure reliquit. Claruit post consulatum [1] Importuni Junioris Anasthasio Imperatore regnante.

CAPUT XXVII.

FUlgentius [2] Afer Ecclesiæ Ruspensis Episcopus, in confessione Fidei clarus, in Scripturis Divinis copiosissimè eruditus, in loquendo quoquè dulcis, in docendo, ac disserendo subtilis, scripsit multa. E quibus legimus, de Gratia Dei, & Libero arbitrio libros responsionum septem, in quibus Fausto Galliæ Regiensis Urbis Episcopo Pelagianæ pravitati consentienti respondens, obnititur ejus profundam destruere calliditatem. Legimus, & ejusdem librum de Sancta Trinitate ad Felicem directum Notarium. Librum quoquè Regulæ veræ Fidei, & alium de Sacramento Incarnationis Domini nostri Jesu Christi. Extant, & duo ejusdem libri de Veritate prædestinationis ad Episcopos missi, in quibus demonstratur: quod gratia Dei in bonis voluntatem humanam prævenit, & quod Deus quosdam prædestinationis suæ munere justificans præeligit, quosdam verò in suis reprobis moribus occulto quodam judicio derelinquit. Est, & liber altercationis ejus, quo de fide cum Thrasamundo Rege idem Beatus Fulgentius disputavit. Ad Ferrandum quoquè Ecclesiæ Carthaginiens. Diaconum unum de interrogatis Quæstionibus scripsit libellum. Inter hæc composuit multos tractatus, quibus Sacerdotes in Ecclesiis uterentur. Plurima quoquè feruntur ingenii ejus monumenta. Hæc tantùm ex pretiosis doctrinæ ejus floribus carpsimus. Sors melior, cui delicias omnium librorum ejus præstiterit Dominus. Claruit sub Thrasamundo Rege Wandalorum Anasthasio Imperatore regnante.

CAPUT XXVIII.

EUcherius [3] Franciæ Episcopus, elegans sententiis, ornatus in verbis, edidit ad Hilarium Arelatensem antistitem eremi deserta petentem unum opusculum de laude ejusden eremi luculentissimum, & dulci sermone dictatum, in quo opere laudamus Doctorem, & si pauca, tamen pulchra dicentem. [4] Brevitas, ut ait quidam, laus est interdum in aliqua parte dicendi, in universa eloquentia laudem non habet.

CAPUT XXIX.

HIlarius [5] Arelatensis Episcopus scripsit Vitam parentis, & prædecessoris sui sanctissimi, ac venerabilis Honorati Episcopi, suavi, ac præclaro prædictatam eloquio.

CAPUT XXX.

APringius [6] Ecclesiæ Pacensis Hispaniarum Episcopus, disertus lingua, & scientia eruditus, interpretatus est Apocalypsin Joannis Apostoli subtili sensu atque illustri sermone meliùs penè, quam Veteres Ecclesiasti-

(1) *Importunus cos. Anno Christi 509. ad Eugipium extat Epist. Fulgentii Ruspensis. Eugipium se vidisse, ait Cassiodor. lib. 1. Divin. Inst.*

(2) *Anno 500.*

(3) *Anno 450. Lugdunensis Episcopus fuit apud Gennadium, & Marcellinum.*

(4) *Ciceronis sunt verba.*

(5) *Anno 432. De hac Gennadius.*

(6) *Anno Christi 540. Apringii nomine multorum manibus circumfertur opus ingens manuscriptum in Apocalypsin. Sed ego, cum viderem Codicem ipsum Gotthicum Legionensem scriptum æra millesima octava, animadverti inde Auctoris nomen non constare, sed editum opus in gratiam cujusdam Eterii. Quin, & in Præfatione ille Auctor ait, se collegisse sua ex libris Victorini, Isidori, & Apringii. Ut manifesto constet non esse illum Apringium cujus Isidorus meminit.*

tici Viri exposuisse videntur. Scripsit, & nonnulla quæ tamen ad notitiam nostræ lectionis minimè pervenerunt. Claruit temporibus Theudis Principis Gotthorum.

CAPUT XXXI.

JUstinianus [1] Imperator, quosdam libros de Incarnatione Domini edidit, quos etiam per diversas Provincias misit. [2] Condidit quoquè, & rescriptum contra [3] Illyricianam Synodum, & adversùs Africanos Episcopos Chalcedonensis Synodi defensores perverso studio: in quo tria capitula damnare contendit, id est, Theodori Mopsuesteni Episcopi dicta, [4] sivè rescripta Theodoreti, & Epistolam, quæ dicitur Ibæ Edesseni Episcopi.

CAPUT XXXII.

FAcundus [5] Afer, Hermianensis Ecclesiæ Episcopus, duodecim libros pro defensione trium capitulorum scripsit, quorum stylo elicuit; præfata tria capitula in præscriptione Apostolicæ Fidei, & Chalcedonensis Synodi impugnatione, fuisse damnata. Id est, epistolam Ibæ Edessini Episcopi ad Marim Persam directam, & Theodorum Mopsustenum Episcopum, & Theodoreti Cyri Episcopi dicta. [6] Claruit post Consulatum Basilii, anno decimo regnante Justiniano Imperatore.

CAPUT XXXIII.

JUstinianus [7] de Hispania, Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, ex quatuor fratribss Episcopis eadem matre progenitis unus, scripsit librum responsionum ad quemdam Rusticum de interrogatis Quæstionibus: quarum prima responsio est de Spiritu Sancto: secunda est contra Bonosianos, qui Christum adoptivum Filium, & non proprium dicunt: tertia responsio est de Baptismo Christi, quod iterare non licet: quarta responsio est de distinctione Baptismi Joannis, & Christi: quinta responsio est, quia Filius sicut Pater invisibilis sit. Floruit in Hispaniis temporibus Theudis Principis Gotthorum.

CAPUT XXXIV.

JUstus Urgellitanæ Ecclesiæ Hispaniarum Episcopus, & frater prædicti Justiniani, [8] edidit libellum expositionis in Cantica Canticorum, totum valdè brevitèr, atque apertè per allegoriam sensum discutiens. Hujus quoquè fratres [9] Nebridius, & Elpidius quædam scripsisse feruntur, è quibus, quia incogniti sumus, magis reticenda fatemur.

CAPUT XXXV.

MArtinus [10] Dumiensis Monasterii Sanctissimus Pontifex, ex Orien-

(1) *Anno 553.*
(2) *Sumpta hac ex Liberato, & Victore Tunnensi.*
(3) *Illyriciana anno 549. Damnat etiam Justinianus in fidei sua professione, qua extat 1. tom. Concil.*
(4) *Vide Scholion de Theodoro sup. Mopsuesteno ad cap. 4.*
(5) *Sumpta ex Victore Tunnensi.*
(6) *Anno Christi 551.*
(7) *Anno 531.*
(8) *Extat.*
(9) *Nebridius Episcopus Egarensis subscribit in 2. Concil. Tolet. anno Christi 527. & in Concil. Tarrac. anno 516.*
(10) *Martinus Episcopus Dumiensis, natione Pannonius fuit, ut ex Gregorii Turonensis Historia constat, & ex ipsius Martini epitaphio ab se composito, quod ex vetusto libro descriptum habemus. Ejus hoc est initium.*

Pannoniis genitus transcendens æquora vasta
Gallæciæ in gremium divinis nutibus actus, &c.

Fundavit Monasterium Dumiense in Gallacia, ut dicitur in decimo Concil. Tolet. itàque subscribit Martinus Episcopus in

Orientis partibus navigans, in Gallæciam venit, ibique conversis ab Ariana impietate ad Fidem Catholicam Suevorum Populis, regulam fidei, & Sanctæ Religionis constituit, Ecclesias confirmavit, Monasteria condidit, copiosaque præcepta piæ institutionis composuit. Cujus quidem ego ipse legi librum de differentiis quatuor virtutum, & aliud volumen Epistolarum in quibus hortatur vitæ emendationem, & conversationem fidei, orationis instantiam, & elemosynarum distributionem, & super omnia cultum virtutum omnium, & pietatem. Floruit, regnante Theodemiro Rege Suevorum, temporibus illis, quibus Justinianus in Reipublica, & Athanagildus in Hispaniis Imperium tenuerunt.

CAPUT XXXVI.

AVitus [1] Viennensis Episcopus, scientia secularium litterarum doctissimus edidit quinque [2] libellos heroico metro compositos, quorum primus est de Origine Mundi, secundus de Originali peccato, tertius de Essentia Dei, quartus de Diluvio Mundi, quintus de transitu Maris Rubri. Scripsit, & ad Fuscinam sororem de Laude Virginitatis librum unum pulcherrimo compositum carmine, & eleganti epigrammate coaptatum.

CAPUT XXXVII.

DRacontius composuit heroicis versibus [3] Hexameron Creationis Mundi, & luculentèr quidem composuit, & scripsit.

CAPUT XXXVIII.

VIctor [4] Tunnensis Ecclesiæ Africanus Episcopus. Hic à principio Mundi usque ad primum Justini Junioris Imperii annum brevem per Consules annuos bellicarum, Ecclesiasticarumque rerum nobilissimam promulgavit Historiam, laude, & notatione illustrem, ac memoria dignissimam. Hic pro defensione trium capitulorum à Justiniano Augusto Ecclesia sua pulsus, exilio in Ægyptum transportatur. Indè rursùm Constantinopolin vocatus, dùm Justiniano Imperatori, & Eutychio Constantinopolitanæ Urbis Episcopo obtrectatoribus eorumdem trium capitulorum resisteret, rursùs in Monasterio ejusdem Civitatis custodiendus mittitur, atque in eadem damnatione (ut dicunt) permanens, moritur.

CAPUT XXXIX.

JOannes sanctæ memoriæ Constantinopolitanus Episcopus, natione Cappadox, ad quem Beatus Gregorius librum Regulæ Pastoralis scripsit, vir

in Concil. primo Bracar. anno Christi 561. indè factus Archiepiscopus Bracarens. subscribit in secundo Concil. Bracar. anno 562. præfuit verò his Ecclesiis annos triginta ex Gregorio Turonens. in Chron. & lib. primo de Miraculis Martini Turonensis cap. 11. & Aimoino lib. 3. cap. 39. Ejus aliqua opuscula feruntur impressa: plura nos habemus nondum edita.

(1) *Anno Christi 490. Vide Gregor. Turonens. Sigebertum, & Adonem.*

(2) *Extant impressa.*

(3) *Extat impress. vide infrà in Eugenio III.*

(4) *Victoris Tunnensis Episcopi habeo Chronicon manuscriptum, in quo, post Eusebium, Hieronymum, & Prosperum tempora prosequitur à consulatu* XVIII. *Theodosii Junioris, id est, anno Christi 444. usque ad annum primum Justini Junoris, id est, Christi 567. Ibi suum deplorat exilium, quo mihi valdè dignus fuisse videtur. Restitit enim Vigilii Papæ Justiniani Imp. & Synodi Constantinopol. decretis, dum tria capitula, de quibus suprà diximus, mordicus defendit. Hic apud Isidorum lib. 5. Etymolog. cap. 38. falso Turonensis scribitur, ab aliis Tunnenensis, Trithemio Cummenensis, sed ipse se in vetusto Codice Tunnensem vocat. Puto esse oppidum Africæ Proconsularis, quod Tunis Polybio, & Straboni vocatur, Tunisense Plinio, Libio autem Tunes Tunetis inflectitur. Nobile his temporibus ob expeditionem Caroli Quinti Cæsaris. Hujus Victoris meminerunt etiam Ado Viennensis, & Otho Frisingen. lib. 5. cap. 4.*

vir[1] inæstimabilis abstinentiæ, & eleemosynis tantùm largissimus, ut zelo avaritiæ adversùs eum Imperator Mauritius permotus, Urbe pauperes pellendos ediceret. Hic Græco eloquio edidit de Sacramento Baptismatis rescriptum ad bonæ recordationis Dominum nostrum, & prædecessorem Leandrum Episcopum, in quo nihil proprium ponit, sed tantummodò antiquorum Patrum replicat de trina mersione sententias. Claruit temporibus Mauritii Principis, defunctusque est Augusto eodem regnante.

CAPUT XL.

GRegorius Papa Romanæ Sedis Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus, & humanitate summus, tantoque per gratiam Spiritus Sancti scientiæ lumine præditus, ut non modò illi in præsentibus temporibus quisquam Doctorum, sed nec in præteritis quidem par fuerit unquam. Hic in exordio Episcopatus edidit librum Regulæ Pastoralis, directum ad [2] Joannem Constantinopolitanæ Sedis Episcopum. In quo docet, qualis quisque ad officium regiminis veniat, vel qualitèr, dum venerit, vivere, vel docere subjectos studeat. Idem etiam, efflagitante Leandro Episcopo, librum Beati Job mystico ac morali sensu disseruit, totamque ejus Propheticam Historiam triginta quinque voluminibus largo eloquentiæ fonte explicuit. In quibus quidem quanta Mysteria Sacramentorum aperiantur, quantaque sint in amorem vitæ æternæ præcepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus ejus vertantur in linguas. Scripsit etiam, [3] & quasdam Epistolas ad prædictum Leandrum, è quibus una in eisdem libris Job, titulo præfationis adnectitur: [4] altera eloquitur de mersione Baptismatis, in qua inter cætera ità scriptum est. Reprehensibile, inquit, esse nullatenùs potest infantem in Baptismate mergere, vel semel, vel ter, quando in tribus mersionibus Personarum Trinitas, & in una potest divinitatis singularitas designari. Fertur tamen idem Sanctissimus Vir, & alios libros Morales scripsisse, totumque textum quatuor [5] Evangeliorum sermocinando in Populis exposuisse, incognitum scilicèt nobis opus. Felix tamen, & nimium felix, qui omnia studiorum ejus potuit cognoscere: Floruit autem Mauritio Augusto Imperatore: [6] obiit in ipso exordio Phocatis Romani Principis.

CAPUT XLI.

LEander genitus patre Severiano [7] Carthaginiensis Provinciæ, professione Monachus, & ex Monacho Hispalensis Ecclesiæ Provinciæ Bethicæ constitutus Episcopus, vir suavis eloquio, ingenio præstantissimus, vita quoquè etiam atque doctrina clarissimus, ut, & fide ejus atque industria Populi gentis Gotthorum [8] ab Arriana insania ad Fidem Catholicam reverterentur. Hic namque in exilii sui

(1) *Jejunator vocatur à Niceph. Constantinop.*
(2) *Ità 1. lib. Registr. Epist. 4. non ergò ad Joannem Ravennatem, ut in impress.*
(3) *Et alia lib. 4. Registr. Epist. 46. cap. 90. & lib. 7. Epist. 125.*
(4) *Primo lib. Registr. Epist. 41.*
(5) *Extant Homil. 40. in Evangelia.*
(6) *Anno Chisti. 604.*
(7) *Falso Lucas Tudensis, & alii addunt*, Duce.
(8) *In Concil. 3. Tolet. ann. 589. Greg. 3. Dialog. cap 31. & Gregor. Turon.*

sui peregrinatione composuit duos adversùs hæreticorum dogmata libros, eruditione Sacrarum Scripturarum ditissimos, in quibus vehementi stylo Arrianæ impietatis confodit atque detegit pravitatem: ostendens scilicèt, quid contra eosdem habeat Catholica Ecclesia, vel quantùm distat ab eis Religione, vel Fidei Sacramentis. Extat, & aliud laudabile ejus opusculum adversùs instituta Arrianorum, in quo, propositis eorum dictis, suas responsiones opponit. Præterea edidit unum ad Florentinam sororem (1) de institutione Virginum, & contemptu mundi libellum, titulorum distinctionibus prænotatum. Siquidem, & in Ecclesiasticis Officiis idem non parvo laboravit studio: in toto enim Psalterio duplici editione orationes conscripsit: in sacrificio quoquè, Laudibus, atque Psalmis multa dulci sono composuit. Scripsit, & Epistolas multas: ad Papam Gregorium de Baptismo unam, alteram ad fratrem, in qua præmonet, cuique mortem non esse timendam. Ad cæteros quoquè Episcopos plurimas promulgavit familiares Epistolas, & si non satis splendidas Verbis, acutas tamen sententiis. (2) Floruit sub Reccaredo viro religioso, ac Principe glorioso, cujus etiam temporibus mirabili obitu (3) vitæ terminum clausit.

CAPUT XLII.

LUcinianus (4) Carthaginis Spartariæ Episcopus, in scripturis doctus: cujus quidem multas Epistolas legimus, de Sacramento denique Baptismatis unam, & ad Eutropium Abbatem (qui posteà Valentiæ Episcopus fuit) plurimas. Reliqua verò industriæ, & laboris ejus ad nostram notitiam minimè venerunt. (5) Claruit temporibus Mauritii Augusti: occubuit Constantinopoli, veneno (ut ferunt) extinctus ab æmulis, sed ut scriptum est, justus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit.

CAPUT XLIII.

SEverus Malacitanæ Sedis antistes, collega, & socius Luciniani Episcopi, edidit libellum unum adversùs (6) Vincentium Cæsaraugustanæ Urbis Episcopum, qui ex Catholico ad Arrianam pravitatem fuerat devolutus. Est, & alius ejusdem de Virginitate ad sororem libellus, qui dicitur annulus: cujus quidem fatemur cognovisse titulum, ignorare eloquium. (7) Claruit temporibus prædicti Imperatoris, quo etiam regnante vitam finivit.

CA-

(1) *Lib. de Virgin. extat Oveti.*

(2) *Anno Christi. 600.*

(3) *Leander Hispalensis quo anno fuerit mortuus, ambigunt nostrì Historici. Itàque libet in gratiam nostri Isidori, qui & illius Germanus, & successor in Ecclesia Hispalensi fuit, annum mortis Leandri certò constituere. Ego Leandrum anno Christi 600. mortuum, colligo ex his conjecturis. Primùm quod illum, ait Isidorus frater, vita functum tempore Reccaredi Regis, quem Regem constat obiisse anno Christi 600. Nàm successisse Reccaredo Livuam Regem æra 639. id est, Christi 601. tradit Isidorus libro de Gotthis. Non verò mortuum Leandrum antè istum annum 600. ex eo liquet, quod Gregorius Papa ad Leandrum Hispalensem scribit 7. lib. Registr. Epist. 125. Indictione 2. anno nono sui Pontificatus, nempè anno Christi 599. Ità constabit summa annorum Episcopatus Isidori, qui fratri Leandro successit, ut diximus. Præfuit enim Isidorus suæ Ecclesiæ Hispalensi propè quadraginta annos, Auctore Sancto Ildefonso. Cum verò certissimum sit Isidorum mortuum anno Christi 636. id quod paullò-post in Isidoro confirmabimus. Siquis retrocedat, facilè, & mortem Leandri, & initium Isidori reperiat, vereque illud de quadraginta propè annis ab Ildefonso dictum cognoscet.*

(4) *Lucinianum sivè Licinianum (utroque enim modo scriptum reperio) quidam ex nostris nuper tradiderunt Carthagine translatum fuisse ad Episcopatum Valentinum, non satis intellectis verbis Isidori, qui non Lucinianum, sed Eutropium ait fuisse Episcopum Valentinum, ad quem scripserit Lucinianus multas Epistolas. Hujus Luciniani Epistola ad Papam Gregorium edita est cum ipsis Moralibus. Ego verò præterea habeo, & hujus Luciniani, atque Severi ejus collegæ doctissimam Epistolam manuscriptam ad Epiphanium Diaconum, ubi Angelos probat esse incorporeos, & alteram ad Vincentium, non Cæsaraugustanum, sed Ebusitanæ Insulæ Episcopum, credentem Epistolas quasdam de Cœlo cecidisse.*

(5) *Circa ann. 590. Sapient. 4.*

(6) *De Vincentio Isidorus lib. de Gotthis in Leovigildo.*

(7) *Anno 590.*

CAPUT XLIV.

JOannes [1] Gerundensis Ecclesiæ Episcopus nativitate Gotthus, Provinciæ Lusitaniæ Scalabinatus. Hic, cum esset adolescens, Constantinopolin perrexit, ibique Græca, & Latina eruditione munitus, post decem, & septem annos in Hispanias reversus est, eodem tempore, quo incitante Leovigildo Rege, Arriana fervebat insania. Hùnc supradictus Rex, cum ad nefandæ hæresis crudelitatem compelleret, & hic omninò, resisteret, exilio trusus, & Barcinonem relegatus, per decem annos multas insidias, & persequutiones ab Arrianis perpessus est. Qui posteà condidit Monasterium quod nomine Biclaro dicitur, ubi congregata Monachorum societate, scripsit Regulam ipsi Monasterio profuturam, sed, & cunctis Deum timentibus satis necessariam. Addidit in Libro Chronicorum ab anno primo Justini Junioris principatus, usque in annum octavum Mauritii Principis Romanorum, & quartum Reccaredi Regis annum, Historico compositoque sermone valdè utilem Historiam: & multa alia scribere dicitur, quæ ad nostram notitiam non pervenerunt.

CAPUT XLV.

EUtropius [2] Ecclesiæ Valentinæ Episcopus, dùm adhùc in Monasterio [3] Servitano degeret, & pater esset Monachorum, scripsit ad Papam Lucinianum, cujus supra fecimus mentionem, valdè utilem Epistolam, in qua petit ab eodem, quare baptizatis Infantibus Chrisma, post hæc unctio tribuatur. Scripsit, & ad Petrum Episcopum [4] Ircavicensem de districtione Monachorum salubri sermone compositam Epistolam, & valdè Monachis necessariam.

CAPUT XLVI.

MAximus [5] Cæsaraugustanæ Civitatis Episcopus multa versu, prosaque componere dicitur. Scripsit, & brevi stylo historiolam de iis, quæ temporibus Gotthorum in Hispaniis acta sunt, Historico, & composito sermone, sed, & multa alia scribere dicitur, quæ necdùm legi.

CAPUT XLVII.

Prænotatio librorum Divi Isidori à Braulione Cæsaraugust. Episcopo edita.

ISidorus [6] Vir egregius, Hispalensis Ecclesiæ Episcopus, Leandri Episcopi successor, & Germanus, floruit à tempore Mauritii Imperatoris, & Reccaredi Regis, in quo quiddam sibi antiquitas vindicavit, immò nostrum tempus antiquitatis in eo scientiam imaginavit, Vir in omni locutionis genere formatus, ut imperito, doctoque secundum qualitatem sermonis

(1) *Joannis Biclarensis Abbatis Chronicon cujus Isidorus meminit habeo descriptum ex vetustissimo libro Gotthico. Hic Auctor, ut de se ipse ait, Victoris Tunnensis Chronicon ulterius perduxit ab anno Christi 566. usque ad 590. ubi nostrorum Regum Leovigildi, & Reccaredi Historiam per singulos Imperatorum annos doctissimè persequitur.*

(2) *Penes Eutropium Abbatem Servitanum, & Leandrum Episcopum fuit Summa Concilii tertii Tolet. ait Joann. Biclar. anno 589.*

(3) *De Servitano Ildefonsus in Donato.*

(4) *Fortè Ereavicen.*

(5) *Subscribit in tribus Concil. m. s. Barcinon. Tolet. & Egaren. anno 599. 610. 614. Itàque Isidorus scribit hùnc librum usque ad annum 610.*

(6) *Braulio Episcopus Cæsaraugustanus, cujus Ildefonsus meminit, auctor est hujus vitæ Isidori, ut ex libris vetustis constat, & ex his Epistolis Braulionis, quæ Etymologiis Isidori solent præponi. Nàm, & hic testatur rogatu suo Etymologiarum librum ab Isidoro compositum.*

nis existeret aptus, congrua verò opportunitate loci, incomparabili eloquentia clarus. Jàm verò quantus sapientia fuerit, ex ejus diversis studiis, & elaboratis opusculis perfacilè prudens lector intelligere poterit. Denique de iis, quæ ad notitiam nostram venerunt, ista commemoravi. Edidit libros Differentiarum duos, in quibus subtili discretione ea, quæ confusè usu proferuntur, sensu discrevit. Procœmiorum librum unum, in quo, quid quisque liber Sanctæ contineat Scripturæ, brevi subnotatione distinxit. De Ortu, & Obitu Patrum librum unum, in quo eorum gesta, dignitatem quoquè, & mortem eorum atque sepulturam sententiali brevitate subnotavit. Ad germanum suum Fulgentium Episcopum Astigitanum officiorum libros duos, in quibus originem officiorum, cur unumquodque in Ecclesia Dei agatur, interprete suo stylo, non sine majorum auctoritate elicuit. Synonymorum libros duos, quibus ad consolationem animæ, & ad spem percipiendæ veniæ, intercedente rationis exhortatione, erexit. De Natura Rerum ad Sisebutum Regem librum unum, in quo tàm de Ecclesiasticorum Doctorum, quàm etiam de Philosophorum indagine obscura quædam de Elementis absolvit. De numeris librum unum, in quo Arithmeticam propter numeros Ecclesiasticis Scripturis insertos ex parte tetigit disciplinam. De nominibus Legis, & Evangeliorum librum unum, in quo ostendit: quid memoratæ personæ mysterialitèr significent. De Hæresibus librum unum, in quo majorum sequutus exempla, brevitate qua potuit, diffusa collegit. Sententiarum libros tres, quos floribus ex libris Papæ Gregorii Moralibus decoravit. Chronicorum à principio Mundi usque ad tempus suum, librum unum, nimia brevitate collectum. Contra Judæos, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos, in quibus omnia, quæ Fides Catholica credit, ex legis, & Prophetarum testimoniis approbavit. De Viris Illustribus librum unum, cui nos ista subjunximus. Monasticæ Regulæ librum unum, quem pro patriæ usu, & invalidorum animis decentissimè temperavit. De origine Gotthorum, & Regno Suevorum, & etiam Wandalorum Historia, librum unum. Quæstionum libros duos, quos qui legit, Veterum tractatorum multam supellectilem recognoscit. Etymologiarum codicem nimia magnitudine, distinctum ab eo titulis, non libris: quem quia rogatu meo fecit, quamvis imperfectum ipse reliquerit, ego in viginti libros divisi. Quod opus omnimodò Philosophiæ conveniens quisquis crebra meditatione perlegerit, non ignotus divinarum, humanarumque rerum scientia meritò erit. Ibi redundans diversarum artium elegantia, ubi quæcumque ferè sciri debentur, restricta collegit. Sunt, & alia ejus Viri multa opuscula, & in Ecclesia Dei multo cum ornamento inscripta. Quem Deus post tot defectus Hispaniæ, novissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne usquequaque rusticitate veterasceremus, [1] quasi quandam apposuit destinam. Cui non immeritò illud Philosophicum à nobis aptatur: Nos, inquit, in nostra Urbe peregri-

P nan-

(1) Quasi quandam apposuit destinam, &c. *Ità omninò in vetusto Codice, quem locum alii non intelligentes, ex ingenio reposuerunt:* Quandam apposuit lucem destinare. *Utitur ea voce Corippus Poeta Afer libro de Laudibus Justini Junioris nuper edito à doctissimo Ruyzio Azagrio:*

Et Thomas Lybicæ nutantis destina terræ.

nantes, errántesque tanquam hospites, tui libri quasi domum reduxerunt: ut possimus aliquando, qui, & ubi essemus, agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum jura, tu Sacerdotum, tu domesticam, publicamque disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium divinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Quo verò flumine eloquentiæ, & quot jaculis Divinarum Scripturarum, seu Patrum Testimoniis Acephalitarum hæresin confoderit, Synodalia gesta coram eo Hispali acta declarant. In qua contra Gregorium præfatæ hæresis antistitem eam asseruit veritatem. Obiit temporibus Heraclii Imperatoris, & Christianissimi (1) Chintilani Regis, sana doctrina præstantior cunctis, & copiosior operibus charitatis.

(1) *Isidorum mortuum sub Chintila Gotthorum Rege ait Braulio. Ex quo multorum nonstratium errores convincuntur de anno mortis Isidori, in quo mirum est, quàm varient inter se Hispani Historici. Itàque in gratiam nostri Auctoris Isidori, quem in primis illustrandum suscepimus, diem, & annum, quo mortuus fuerit, definiamus. Ajo, certissimè mortuum anno Christi 636. Primùm quia Redemptus ejus Discipulos, qui obitum Isidori, quem præsens viderat, describens ait, mortuum æra 664. de quo nemò dubitat, quin sit annus Christi 636. Idem quoquè Redemptus Isidorum inducit Populum alloquentem qua triduo antè mortem his verbis.* Ità (*inquit*) Sacri Fontis unda, quam hodie devotus est Populus percepturus, sit vobis in remissionem peccatorum. *Cum verò compertum sit ex omnibus Martyrologiis, Isidorum mortuum pridie nonas Aprilis, si Paschales Cyclos consulas, reperies planè isto anno 636. Pascha fuisse pridiè kalendas Aprilis, & ità baptismum Catechumenorum solemnem qua triduo præcessisse mortem Isidori. Præterea si mortuus est sub Chintila, ut ait Braulio, necessè est anno primo Chintilæ mortuum, nàm Chintilam cœpisse æra 674. id est, Christi 636. cognoscitur ex Concilio quinto Toletano, anno autem secundo Chintilæ videmus habitum sextum Concilium Toletanum, cui jàm non Isidorus (erat enim vita functus) sed Honoratus Isidori successor interfuit. Itàque verè dictum ab Ildefonso cognoscimus, floruisse Isidorum usque ad Sisenandum Regem, nulla omninò facta mentione Chintilæ, qui Sisenandum sequutus est: nempè quod ipso primo anno Chintilæ Isidorus decesserit. Verè quoquè illud ab eodem Ildefonso dictum, præfuisse Isidorum Ecclesiæ Hispalensi ferè quadraginta annis: nempè quod omninò triginta septem anni fuerint, ab anno 600. usque ad 636. ut paullò antè in Leandro, & nunc in Isidoro supputavimus.*

DIVI ILDEFONSI
TOLETANÆ SEDIS EPISCOPI,
DE VIRORUM ILLUSTRIUM SCRIPTIS
PRÆFATIO.

VIRORUM (a) adnotationem illorum, quorum edictis atque doctrinis Sancta Ecclesia toto terrarum orbe diffusa illustratur in bonis, atque defenditur ex adversis, mox post Ascensionem Christi ab Apostolorum exordio, vir beatus atque Doctissimus Hieronymus Presbyter plenè dicitur adnotasse, qui singulatìm nomina eorum, seriem temporum, monumenta librorum, diversitates opusculorum, in laudabilem, necessariamque memoriam usque ad seipsum stylo evidenti conscribens, & innotescendo monstravit, & retexendo posteris commendavit. Hunc sequutus Gennadius, renotationis, ordinem textu simili percucurrit. Deinceps Vir prudentissimus Hispalensis Sedis Isidorus Episcopus eodem ductu quosque Viros optimos reperit, in adnotationem subjunxit. Siquidem non omnia perscrutatus abscessit. Post hùnc in

(a) *Sancti Ildefonsi librum de Viris Illustribus addidimus, quoniam propter argumenti similitudinem in omnibus nostris libris Isidoro adjunctus reperitur. Quin, & Ildefonsus ipse eum se Isidoro addidisse præfatur.*

in nostris partibus incuria cunctos invasit, ità ut quædam vetusta antiquitas operiret, & quam plurima nova neglectus oblivionis absconderet. Ast ego procul valdè impar, & his quos adnotatio retinet, & illis quos renotatio delectavit, indignusque satis, & absque substantia totius boni operis, successorque sanctæ memoriæ alterius Eugenii factus in Sede illa gloriosa Toletanæ Urbis (quam non ex hominum immenso Conventu gloriosam dico, cum hanc, & gloriosorum illustret præsentia Principum, sed ex hoc, quod coram timentibus Dominum iniquis atque justis habetur locus terribilis, omnique veneratione sublimis) conatus sum, & si non elegans studium, vel obsequelam voluntatis bonæ illorum miscere memoriæ gloriosæ Sedis: ne incurrerem ex silentio damnum, si tàm gloriosæ Sedis, tamque gloriosorum Virorum clarescentem memoriæ lucem tenebrosa nube silensii contexissem. Fertur nàmque ex antiquitate veteri, quod potuisse fieri cernitur exemplo temporis novi. Nàm Montanus Sedis ejusdem Beatissimus Præsul, ut à se conjugalis conversationis infamiam propulsaret, tamdiù adsumptos veste candentes narratur tenuisse carbones, donec Domino consecrans oblationem, totius per semetipsum compleret Missæ celebritatem. Quo sacrificio expleto, prunarum ignis cum decore vestis adeò in concordiam venit, ut nec vestis vim extingueret ignis, nec vis ignis statum læderet vestis. Rursùm cum Helladio Episcopo Sedis ejus Justus Diaconus fastu superbiæ insultaret, post mortem quidem sui Pontificis vixit Episcopus, & ipse tabefactus sed in reprobum versus sensum, ob intemperantiam morum à Ministris Altaris sui dormiens, strangulatus laqueo expiravit. Item cum successori ejus Justo Episcopo Gerontius Presbyter, Principis oblectamine fotus, contemptum adversitatemque deferret, tàm repentino motu vim perdidit intellectus, ut multis Medicorum curationibus acto quidquid in medelam fieret, totum in pestis augmentum cresceret. Sicque perinvaluit commotio mentis, ut usque ad obitum suum horror esset homini ejus, vel participatio visionis, vel colloquium oris. Adhùc etiam successori in locum ejus Eugenio Priori Lucidius Diaconus suus, cum in nexus amicitiæ seculari, violentèr honorem Presbyterii, & quædam prædia extorsisset, tàm in reprobum sensum tamque in languoris supereminentem pervenit statum, ut cum vivere recusaret, tàm mori esset quod viveret, quàm vivere, quod mori vellet. Horum ergò bonorum studiis provocatus, quæque vetera, antiquorum relatu reperi, quæque nova exhibitione temporis didici, orsu linguæ, quo potui subnotavi, ut illorum bonæ memoriæ jungar, à quibus prava operatione disjungor. Et qui cum illis in templo Dei non infero doctrinæ copiam, offerentium commendem fideli obsequela memoriam, obsecrans omnes, ut me divinæ ingerant pietati. Quare illos humanæ memoriæ ex qua labi poterant, tenacitèr commendavi. Sanè beatissimum Grego-

rium sanctæ memoriæ Isidorus adnotaverat : sed quia non tantùm de operibus ejus dixit , quantùm nos sumus experti , ideò renotationem illius submoventes , quæque de illo novimus stylo pleniore notamus.

CAPUT PRIMUM.

Gregorius (1) Papa Romanæ Sedis, & Apostolicæ Præsul, compunctione timoris Dei plenus , & humilitate summus , tantoque per gratiam Spiritus Sancti scientiæ lumine præditus, ut non modo illi præsentium temporum quisquam, sed nec in præteritis quidem par fuerit unquam. Ità enim cunctorum meritorum claruit perfectione sublimis , ut exclusis omnibus illustrium virorum comparationibus, nihil illi simile demonstret antiquitas. Vicit enim sanctitate Antonium , eloquentia Cyprianum , sapientia Augustinum : Hic namque in exordio Episcopatus sui edidit librum Regulæ Pastoralis , directum ad Joannem (2) Constantinopolitanæ Sedis Episcopum , in quo docet qualis quisque ad officium regiminis veniat , vel qualitèr dum venerit , vivere , vel docere subjectos studeat. Scripsit præterea , exceptis opusculis de quibus Isidorus Beatæ memoriæ mentionem facit, idem excellentissimus Doctor , & alios libros Morales , videlicèt , super Ezechielem Prophetam Homilias viginti duas in libris duobus compactas , in quibus multa de Divinis Scripturis mystico, ac morali sensu luculentè necnon , & facundo sermone disseruit. Super librum Salomonis , cui titulus est Canticum Canticorum , quam mirè scribens , morali sensu opus omne exponendo percurrit. De Vitis Patrum per Italiam commorantium edidit etiam libros quatuor , quos volumine uno compegit , quem quidem codicem Dialogorum maluit appellari. In quibus libris , quanta divinitatis lateant Sacramenta , & in amore cœlestis Patriæ mira documenta , studiosus potest facile cognoscere lector. Extant , & ipsius ad diversos Epistolæ plurimæ, limato quidem , & claro stylo digestæ, quas qui perlegerit, liquido advertet, &

(1) *Gregorii Papæ Vita , quam se scripsisse Ildefonsus ait , in omnibus desiderabatur exemplaribus Ildefonsi , præter unum illud Monasterii Fontis Sancti , undè nos bonam partem libelli Isidori de Viris Illustribus sumpsimus.*
(2) *Ità Isidorus , licèt in impressis ,* Ravennatem,

& in eo ad Deum rectam fuisse intentionem, & ad animarum zelum omni vigilantia, & cura extitisse solertem. Has itàque uno volumine artans, in libris duodecim distinxit, Registrum nominandum esse decrevit. Fertur, & alia opuscula edidisse egregia, sed ad manus nostras nondùm pervenerunt. Felicissimus tamen, & nimium felix, cui dedit Deus studiorum ejus omnia perpendere dicta. Floruit namque vir iste sublimis, ac Beatissimus Doctor, & Præsul Mauritio Augusto regnante.

CAPUT II.

ASturius [1] post [2] Audentium in Toletana Urbe, Sedis Metropolis Provinciæ Carthaginis Pontifex successor obvenit, Vir egregius adsignans opera virtutum plus exemplo vivendi, quàm calamo scribentis. Hic, & sacerdotio beatus, & miraculo dignus, quia quibus jungeretur in Cœlo, eorum terreno reperire membra meruit in sepulcro. Nàm cum Sedis suæ sacerdotio fungeretur, divina dicitur revelatione commonitus Complutensi sepultos municipio, quod ab Urbe ejus ferme sexagesimo milliario situm est, [3] Dei Martyres perscrutari. Qui concitus adcurrens, quos, & tellus aggeris, & oblivio temporis præserat, in lucem, & gloriam terrenæ cognitionis provehendos invenit. Quibus repertis, redire in sedem renuens, servitute simul, & assiduitate sanctis innexus, diem clausit extremum. Cujus tamen Sedem, donec vixit, nemo adiit. Indè, ut antiquitas fert, in Toleto Sacerdos nonus, & in Compluto agnoscitur primus.

CAPUT III.

MOntanus [4] post Celsum primæ Sedis Provinciæ Carthaginis Toletanæ Urbis Cathedram tenuit: homo, & virtute spiritus nitens, & eloquii opportunitate decorus, regimen honoris retentavit, ac disposuit, condigno, cœlestique jure simul, & ordine. Scripsit Epistolas duas Ecclesiasticæ utilitatis disciplina consertas, è quibus unam Palentinæ habitatoribus, in qua Presbyteros chrisma conficere, Episcoposque alienæ Diœcesis alterius territorii Ecclesias consecrare, magna perhibetur, prohibere auctoritate, Sacrarum Litterarum testimoniis affirmans, id ipsum fieri penitus non licere. Amatores quoquè Priscillianæ sectæ, licet non operarentur eadem, quia tamen memoriam ejus amore retinerent, abdicat, & exprobrat commemorans quod in libris Beatissimi Turibii Episcopi ad Leonem Papam missis, eadem Priscillianorum hæresis detecta, convicta, atque decentèr maneat abdicata. Aliam verò Epistolam ad Turibium religiosum, in qua collaudans eum, quod culturam destruxerit idolorum, committit ei Sacerdotalis auctoritatem vigoris, per quam Presbyteros chrisma conficere, & Episcopos alienæ sortis alterius Diœcesis Ecclesias consecrare magna compescat invectione. Hic vir antiquissima fidelique relatione narratur, ad exprobationem infamiæ tamdiù prunas tenuisse in vestimento arden-

(1) *Asturius, fortè qui in 1. Concil. Tolet.*
(2) *Audatii Episcopi Hispani meminit Gennadius.*
(3) *Sanctos Justum, & Pastorem passos sub Datiano, de quibus Prudentius.*
(4) *Montani Archiepiscopi Toletani duas Epistolas, quarum Ildefonsus meminit, nos habemus nondum editas. Is verò Turibius, ad quem Montanus scribit, Monachus, fuit Palentinus, valde diversus à Sancto Turibio Asturicensi Episcopo, cujus corpus Lebanæ apud Astures colitur. Est, & tertius Turibius Notarius Romanæ Sedis, cujus mentio fit primo Concilio Bracarensi.*

dentes, donec coram Sedis suæ sacro Altari totius Missæ celebritatem per semetipsum expleret. Peractis autem sollemnibus, nec prunæ ignem, nec vestis inventa est amisisse decorem. Tùnc Deo relatis gratiarum actionibus, per simplicem naturam ignis convicta est, & fallacia detestabilis accusantis, & innocentia beatissima Sacerdotis. Gloriosus habitus fuit [1] temporibus Amalarici Regis: annis novem Pontificatus tenuit dignitatem.

CAPUT IV.

DOnatus, [2] & professione, & opere Monachus, cujusdam eremitæ fertur in Africa extitisse discipulus. Hic violentias barbararum gentium imminere conspiciens, atque ovilis dissipationem, & gregis Monachorum pericula pertimescens, ferme cum septuaginta Monachis, copiosisque librorum codicibus navali vehiculo in Hispaniam commeavit. Cui ab illustri, religiosaque fœmina Minicea, subsidiis, ac rerum opibus ministratis, [3] Sirvitanum Monasterium visus est construxisse. Iste prior in Hispaniam monasticæ observantiæ usum, & Regulam dicitur adduxisse: tàm vivens virtutum exemplis nobilis, quàm defunctus memoriæ claritate sublimis. Hic in præsenti luce subsistens, & in crypta sepulcri quiescens, signis quibusdam proditur effulgere salutis, undè, & Monumentum ejus honorabilitèr colere perhibentur incolæ regionis.

CAPUT V.

AUrasius Toletanæ Ecclesiæ Pontifex, Metropolis Urbis, post Adelphium in loco asciscitur Sacerdotis, Vir bonus, regiminis auctoritate præclarus, domesticis rebus bene dispositus, adversitatibus infixis constantèr erectus: qui quantò extitit temperatior mansuetis, tantò fortior sempèr fuit inventus adversis. Plus illi intentio in defensione veritatis, quàm in scribendi exercitio mansit: undè perfectissimis Viris compar habetur, quia, quæ de verbo illorum prædicatio seminavit, defensionis hujus custodia præmunivit. Vixit in sacerdotio temporibus Witterici, Gundemari, & exordiis Sisebuti Regum, annis ferme duodecim.

CAPUT VI.

JOannes [4] in Pontificatu [5] Maximum secuutus, Ecclesiæ Cæsaraugustanæ Sedem ascendit. Primo Pater Monachorum, & ex hoc Præsul factus in regimine populorum: Vir in Sacris Litteris eruditus, plus verbis intendens docere, quàm scriptis, tàm largus, & hilaris dato, quàm hilaris, & vultu. Unctionem namque spiritus Dei, qua fovebatur interius, tàm largitate muneris, quàm habitudine vultus adeò præferebat, ut, & datum gratia commendaret, & non datum gratia excusaret. In Ecclesiasticis Officiis quædam elegantèr, & sono, & oratione composuit. Annotavit inter hæc, inquirendæ Paschalis sollemnitatis tàm subtile, atque utile argumentum, ut le-

(1) *Et ità subscribit Montanus in 2. Concil. Tolet. anno 5. Amalarici.*
(2) *Donatum mirabilium operatorem vocat Joann. Biclar. anno 572.*
(3) *De Sirvitano Isidorus in Eutropio.*
(4) *Joannes frater Braulionis infrà cap. 12.*
(5) *De Maximo Isidorus de Viris Illustribus cap. 46.*

lectori, & brevitas contracta, & veritas placeat patefacta, duodecim annis tenuit sedem honoris, adeptus vitam gaudio, ad quam anhelavit desiderabili voto. Substitit in sacerdotio temporibus Sisebuti, & Suinthilani Regum.

CAPUT VII.

HElladius, post Aurasium, Sedis ejus adeptus est locum. Hic, cum regiæ aulæ illustrissimus, publicarumque rector existeret rerum, sub seculari habitu Monachi votum paritèr explebat, & opus. Nàm ad Monasterium nostrum (illud, Agaliense dico, cujus me susceptio Monachum tenuit, quod munere Dei, perennisque ac patentis sanctitatis decore, & opinabile cunctis, & palam est totis) quam sæpè discursantium negotiorum ductus itinere perveniret, remota clientum, seculique pompa decoris, adeò Monachorum peculiaritatibus inhærebat, ut turmis junctus eorum, stipularum fasciculos ad clibanum deportaret. Cumque inter decorem insolentiamque seculi, solitudinis, & amaret, & sectaretur arcana, celeri fuga, relictis omnibus, quæ esse noverat mundi, adiit sanctum Monasterium, quod frequentaverat voto, venit permansurus optabili usu. Ibi factus Monachis Pater, meritis, studiisque Sanctis, & vitam Monachorum debitè rexit, & statum Monasterii totius, communis rei divitias cumulavit. Ex hoc fessis penè senio artubus, ad Pontificatus apicem evocatur, & quia vocaretur vi coactus, paritèr, & ignotus, illic majora virtutum exempla, quàm Monachus dedit. Quia statum mundi, quem contempsit virtute, magna perhibetur rexisse discretione, miserationes, eleemosynarumque copias tam largitèr egenis intulisse probatur, ac si de illius stomacho putasset inopum, & artus descendere, & viscera confoveri. Scribere renuit, quia quod scribendum fuit, quotidianæ operationis pagina demonstravit. Me ad Monasterium rediens memoratum, ultimo vitæ suæ tempore Levitam fecit. Senex obiit, decem, & octo annis sacrum regimen tenuit. Temporibus Sisebuti Suinthilani, & exordiis Sisenandi Regum beatus habitus fuit: qui post beatior Gloriam Cœlestis Regni bona plenus senectute promeruit.

CAPUT VIII.

JUstus Helladii Discipulus, illique successor innexus est: Vir habitudine corporis, ingenioque mentis decorus atque subtilis, ab infantia Monachus, ab Helladio ad virtutem Monasticæ institutionis affatìm educatus, paritèr, & instructus, in Agaliensi Monasterio tertius post illum rector est factus. In Pontificatu autem mox illi successor inductus, Vir ingenio acer, & eloquio sufficiens, magna spe profuturus, nisi hunc ante longævam vitam dies abstulisset extrema. Scripsit ad Richilanem Agaliensis Monasterii Patrem Epistolam debita, & sufficienti prosequutione constructam, in qua patentèr adstruit susceptum gregem relinquere penitus non debere. Extitit rector annis tribus, (1) tempore Sisenandi obiit, qui Rex post hunc die nona decima defunctus abscessit.

CA-

(1) *Subscribit in 4. Concil. Toletan. ann. 3. Sisenandi.*

CAPUT IX.

ISidorus post Leandrum fratrem Hispalensis Sedis Provinciæ Bethicæ Cathedram tenuit, Vir decore simul, & ingenio pollens: nàm tantæ jucunditatis affluentem copiam in eloquendo promeruit, ut ubertas admiranda dicendi ex eo in stuporem verteret audientes, ex quo audita bis, qui audisset non nisi repetita sæpius commendaret. Scripsit Opera, & eximia, & non parva, id est, librum de Genere Officiorum, librum Procemiorum, librum de Ortu, & Obitu Patrum, librum Lamentationis quem ipse Synonymorum vocavit, libellos duos ad Florentinam sororem contra nequitiam Judæorum, librum de Natura Rerum ad Sisebutum Principem, librum Differentiarum, librum Sententiarum, collegit etiam de diversis Auctoribus, quod ipse cognominat, secretorum expositiones Sacramentorum: quibus in unum congestis, idem liber dicitur Quæstionum. Scripsit quoquè in ultimo ad petitionem Braulionis Cæsaraugustani Episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perficeret, in ejus Opere diem extremum visus est conclusisse. Floruit temporibus Reccaredi Liuvanis, Witterici, Gundemari, Sisebuthi, Suinthilanis, & Sisenandi Regum, annis ferè quadraginta tenens Pontificatus honorem, insignemque doctrinæ sanctæ gloriam paritèr, & decorem.

CAPUT X.

NOnnitus post [1] Joannem in Gerundensi Sede Pontifex accesit, Vir professione Monachus, simplicitate perspicuus, Actibus Sanctus; non hominum diutina deliberatione, sed Dei per homines celeri definitione in Pontificatum adscitus: adhærens instantèr obsequiis Sepulcri Sancti [2] Felicis martyris. Rexit Ecclesiam Dei meritorum exemplis amplius, quam verborum edictis. Hic, & in corpore degens, & in sepulcro quiescens, fertur salvationis operari virtutes. Substitit temporibus Suinthilanis, & Sisenandi Regum.

CAPUT XI.

COnantius [3] post Murilanem [4] Ecclesiæ Palentinæ Sedem adeptus est, Vir tàm pondere mentis, quàm habitudine speciei gravis, communi eloquio facundus, & gravis, Ecclesiasticorum Officiorum ordinibus intentus, & providus: nàm melodias soni multas novitèr edidit. Orationum quoquè libellum de omnium decentèr conscripsit proprietate Psalmorum. [5] Vixit in Pontificatu amplius triginta annos, dignus habitus fuit ab ultimo tempore Witterici per tempora Gundemari, Sisebuthi, Suinthilanis, Sisenandi, & Chintilæ Regum.

CAPUT XII.

BRaulio [6] frater Joannis in Cæsaraugusta decedentis adeptus est lo-

(1) *Joannem Biclarensem Abbatem, de quo Isidorus cap. 44.*
(2) *Felix Gerundensis Martyr, de quo Prudentius in 18. marty. & Eulogius.*
(3) *Conant. in Concil. Tolet. 456.*
(4) *Murila subscribit in 3. Concil. Tolet. Episcopus Palentinus non Amalensis, ut in impres.*
(5) *Itàque moritur circa annum 638.*
(6) *Ad quem scribit Isidorus.*

locum, vir sicut germanitate conjunctus, ità non [1] minimum ingenio minoratus. Clarus, & iste habitus canoribus, & quibusdam opusculis. Scripsit [2] vitam Æmiliani cujusdam Monachi, qui, & memoriam hujus, & virtutem illius Sancti Viri suo tenore commendat paritèr, & illustrat. Habuit sacerdotium ferme viginti annis: quibus expletis clausit diem vitæ præsentis. [3] Duravit in regimine temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulganis, & Chindasuinthi Regum.

CAPUT XIII.

Eugenius [4] Discipulus Helladii conlector, & consors Justi, Pontifex post Justum accedit, ab infantia Monachus, ab Helladio cum Justo paritèr sacris in Monasterio institutionibus eruditus. Hùnc secum Helladius à Monasterio tulit ad Pontificatum tractus, qui rursùs ab eo clericalibus institutus ordinibus, sedis ejus post illum tertius rector accessit. Et bonum meritum senis, qui duobus discipulis santisque filiis Ecclesiæ Dei hæreditatem meruit relinquere gubernandam. Idem Eugenius moribus incessuque gravis, ingenio callens. Nàm numeros, statum, incrementa, decrementaque cursus, recursusque lunarum tanta peritia novit, ut considerationes disputationis ejus auditorem, & in stuporem verterent, & in desiderabilem doctrinam inducerent. Vixit in sacerdotio fere undecim annis, regnantibus Chintila, Tulgane, & Chindasuintho Regibus.

CAPUT XIV.

Item Eugenius altèr post Eugenium Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesiæ regiæ Clericus esset egregius, vita Monachi delectatus est. Qui sagaci fuga Urbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum Sepulcris inhæsit, ibique studia sapientiæ, & propositum Monachi decentèr incoluit: undè principali violentia reductus, atque in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quàm viribus egit. Fuit nanque corpore tenuis, parvus robore, sed validè fervescens spiritus virtute, studiorum bonorum vim persequens, cantus pessimis usibus vitiatos, melodiæ cognitione correxit, officiorum omissos ordines, curamque discrevit: Scripsit de Sancta Trinitate libellum, & eloquio nitidum, & rei veritate perspicuum, qui Libyæ, & orientis partibus mitti quam totius poterat, nisi procellis resultantia freta incertum pavidis iter viatoribus distulissent. Scripsit, & duos libellos, unum diversi carminis metro, alium diversi operis prosa, concretos, qui ad multorum industriam, ejus ex hoc tenacitèr sanctam valuerunt comendare memoriam. Libellos quoquè [5] Dracontii de Creatione mundi conscriptos, quos antiquitas protulerat vitia-

(1) *Al.* Nimium.
(2) *Extat manuscripta.*
(3) *Itàque moritur circa annum 646.*
(4) *Eugenios Archiepiscopos Toletanos videntur Gotthi cognovisse duos tantum. Itàque secundum, sivè alterum vocant Ildefonsus, Julianus, & Felix illum, quem nos tertium. Temporis enim vetustas oblivione obruerat Eugenium primum Martyrem à Dionysio Areopagita Toletanis missum, de quo meminit Ilduinus Abbas, & Sancti Gerardi vita, & concors denique Ecclesia Parisiorum, atque Toletanorum. Anno tandem Christi 1148. Raymundus Archiepiscopus Toletanus ad Concilium Remense profectus in Eugenii monumentum Lutetiæ incidit, & rei gestæ Historiam sepulcrique locum nostris primus nuntiavit. Nuper autem Philippus II. Rex Hispaniarum religiosissimus, hujus S. Eugenii Martyris Corpus ex Gallia ad se allatum anno 1565. celeberrima pompa excepit, & Ecclesiæ donavit Toletanæ. Dracontius porrò Poeta cujus hic fit mentio jàm diu fertur impressus, non tamen ut fuerat ab Eugenio emendatus, sed hanc Eugenii emendationem vidi in illo vetusto Codice Ruyzii Azagrii, cujus suprà mentionem feci.*
(5) *De Dracontio Isidor. cap. 37.*

Hactenus Ildefonsus.

tiatos, ea, quæ inconvenientia reperit, subtrahendo, immutando, vel meliora conjiciendo, ità in pulchritudinis formam coegit, ut pulchriores de artificio corrigentis, quàm de manu processisse videantur Auctoris. Et quia de die septimo idem Dracontius omninò reticendo, semiplenum opus visus est reliquisse, iste, & sex dierum recapitulationem singulis versiculis renotavit, & de die septimo, quæ illi visa sunt, elegantèr dicta subjunxit. Clarus habitus fuit temporibus Chindasuinthi, & Reccesuinthi Regum, fere duodecim annis tenens dignitatem simùl, & gloriam Sacerdotis, sicque post lucis mundialis occasum, in Basilica Sanctæ Leocadiæ tenet habitatione sepulcrum.

Hinc (1) *Julianus.*

ILdefonsus memoria sui temporis clarus, & irriguis eloquentiæ fluminibus exornans secula ætatis nostræ, novissimè Toletanæ Sedis ascitus in Cathedram, Præsul post secundum Eugenium in Sacerdotium consecratur, Vir tantâ laude dignissimus, quantâ, & virtutum gratia numerosus. Fuit denique timoris Dei instantia præditus, religione compunctus, compunctione profusus, incenssu gravis: honestate laudabilis, patientia singularis, secreti tacitus, sapientia summus, disserendi ingenio clarus, eloquendi facultate præcipuus, linguæ flumine copiosus, tantoque eloquentiæ cothurno celeber habitus, ut disputationum ejus profusa oratio dum porrectè dirigitur, meritò non homo, sed Deus per hominem affatìm eloqui crederetur. Hic igitur sub rudimentis adhùc infantiæ degens, divino tactus spiritu, vita delectatus est Monachorum, contemptisque parentum, rerumque mundanarum affectibus, Agaliense Monasterium petiit, cujus fugam rabido furore insequens pater, uno tantum maceriæ impeditus est obice, quo, & furentis est delusa quæsitio, & fugientis salvata devotio. Nempè parentis furor dum percitus in interiora prætenderet, latibulum, quo hic Vir oculebatur, reliquit. Sicque præterita incurata pertransiit, & in anterioribus, quæ præterierat, inquisivit. Armata deindè manu Agaliensem cellam impetens gladio, dum quæsitum non invenit, rediens in propriam, ut perditum deploravit. Percognita igitur præfatus Vir absentia parentali, Agaliense illico Monasterium adiit, Monachumque se in eo multis ferè annis decentèr exhibuit. Cœnobium quoquè Virginum in Deibiensi villula construxit, ac propriis opibus decoravit. Rector deindè effectus Agaliensis Cœnobii Monachorum mores exercuit, rem discrevit, vitamque servavit. Principali post hæc violentia Toletum reducitur, atque inibi post decessoris sui obitum Pontifex subrogatur. Scripsit sanè quam plurimos libros luculentiori sermone potissimos, quos idem in tot partibus censuit dividendos, id est, librum Prosopopejæ imbecillitatis propriæ, libellum de Virginitate Sanctæ Mariæ contra tres infideles, opusculum de Proprietate Personarum Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, opusculum Annotationum actionis diurnæ, opusculum Annotationum in Sacris, librum de Cognitione Baptismi unum, & de Progressu spiritualis deserti alium. Quod totum primæ partis voluit volumini connectendum. Partis quoquè secundæ liber Epis-

(1) *Julianus Archiepiscopus Toletanus, de quo infrà. Felici hæc etiam tribuuntur in aliquibus Codicibus.*

Epistolarum est, in quo diversis scribens, ænigmaticis formulis egit, personasque interdùm induxit. In quo etiam à quibusdam luculentiora scriptorum responsa promeruit. Partem sanè tertiam missarum esse voluit, hymnorum, atque sermonum, ulterioris denique partis liber est quartus versibus, prosaque concretus, in quo epitaphia, & quædam sunt epigrammata annotata. Scripsit autem, & alia multa quæ variis rerum ac molestiarum occupationibus impeditus, aliqua cœpta, aliqua semiplena reliquit. Ascitus autem in Pontificatum nono gloriosi Reccesuinthi Principis anno, novem annis, & duobus ferè mensibus, clarus habitus fuit vitæ meritis, & retentatione regiminis, expletoque octavo decimo prædicti Principis anno, sequenti die decimo Kalendas Februarii, domicilio carnis exuitur, atque in Ecclesia Beatæ Leocadiæ [1] tumulatur ad pedes sui conditus decessoris, cum quo creditur æterno frui receptaculo claritatis.

Hinc (2) *Felix.*

JUlianus Discipulus Eugenii Secundi, Carthaginis Provinciæ Metropolitanus, post beatæ memoriæ Quiricum quarto in loco præceptorem suum sequens, Urbis Regiæ Pontificale culmen adeptus est: cujus videlicèt Civitatis proprius Civis extitit, atque in ejusdem Urbis principali Ecclesia Sacrosancti Baptismatis fluentis est lotus, & illic ab ipsis rudimentis infantiæ enutritus. Deniquè dum ad puerilis formæ devenisset ætatem, sanctæ memoriæ collegæ sui [3] Gudilanis Levitæ ità sociali vinculo est innexus, & individuæ charitatis unione conjunctus, ut, & ambos inviolabilis charitas unum esse ostenderet, & unitas in ambobus præfixa non duas animas, sed unam his inesse monstraret. Tanta itàque erat inter eos adeptæ unanimitatis communio, ut secundum Actuum Apostolorum Historiam in duobus corporibus unum cor tantum putaretur, & anima una: sistebant quippè in consilio providi, in definitione uni, in laudabili operatione concordes. Quique divino afflante spiritu theoreticæ, id est, contemplativæ quietis delectati sunt perfrui bono, & Monasticæ institutionis constringi repagulo. Sed quia alitèr in superni numinis fuit judicio, eorum est nihilominus frustrata devotio. Quamquam tamen minimè peregissent desiderati itineris cursum, non tamen desierunt à piæ devotionis studio. Et dum sibi mallent tantùm prodesse perfugam, cœperunt postmodum proximorum salute votis gliscentibus niti. Erant enim in subditis docendis operosæ virtutis, in profectu eorum desiderabiles, in servitute Dei ferventes, in desiderio decoris domus Domini strenui, in seniorum obedientia præsto, atque si fieri posset, ut omnium emolumentum obtinerent virtutum, animis ferventioribus studebant. Igitur divinorum judiciorum dispensatione, sanctæ recordationis Gudila Diaconus sexto Idus Septembris funestæ mortis eventu, anno octavo Wambanis Principis sub digna confessione Dei clausit supremum curriculum, cujus corpusculum in Monasterio S. Felicis, quod est Cabensi in vil-

(1) *Nùnc Corpus est Zamoræ.*

Hactenus Julianus.

(2) *Felix Archiepiscopus Toletanus.*

(3) *Gudila in Concil. Tolet.* 11.

villula dedicatum, dilectissimi socii sui exhibitione honorificè requiescit humatum. Post ejus itàque discessum aliquantula intercapedine temporum, post sanctæ memoriæ Quiricum idem egregius Julianus præfatæ Urbis est unctus Primatu, tantò laudis titulo prædicandus, quantò diversarum virtutum ope suffultur, suis temporibus mirificè composuit Ecclesiam Dei. Quinimmò ut ex quo tempore clarescere cœperit, per hunc textrinum, & telam stamine piæ relationis pandam. Post decessoris sui obitum divinæ memoriæ Ildefonsi, à [1] decimo septimo fermè anno Reccesuinthi Principis, necnon, & per omne Wambanis Imperii tempus usque ad tertium Regni gloriosissimi Egicanis Regis annum, in Levitici Presbyterii, ac Pontificatus honore consistens, celebre nomen obtinuit. Fuit enim Vir timore Domini plenus, prudentia summus, consilio cautus, discretionis bono præcipuus, eleemosynis nimium deditus, in revelatione miserorum promptissimus, in suffectu oppressorum devotus, in interveniendo discretus, in negotiis dirimendis strenuus, in providendis judiciis æquus, in sententia parcus, in vindicatione justitiæ singularis, in disceptatione laudabilis, in oratione jugis, in divinarum laudum exolutione mirabilis. Quod si forsan in Officiis Divinis, quidquam, ut solet, difficultatis occurreret, ad corrigendum facillimus, pro sacris luminibus vehementèr admonitus, in defensione omnium Ecclesiarum eximius, in regendis subditis pervigil, in comprimendis superbis erectus, in sustentatione humilium apparatus, debita auctoritate munificus, amplectendæ humilitatis bono opimus, ac generalitèr universa morum probitate conspicuus, in pietate affluens, ut non esset, cui in angustiis constituto non subvenire vellet: ità unius charitatis exuberans, ut non à se boni quidpiam cuique postulanti ex charitate præstare desisteret, sic denique se Deo charum maluit exhibere in omnibus, & præstabilem hominibus cunctis ostenderet, ut, & illi usquequaque placeret, & hominibus propter Deum, si fieri potest, devota satisfaceret mente. Tantò nobilium præcedentium Virorum dignis meritis coæquans, quantò ab eis in nullo virtutum corpore extitit infimus. Ecclesiasticos itàque benè habitos ordines in sui regiminis sede sollicitiori cura servavit, vitiatos utilitèr sub correxit: minus habitos prudenti dispositione instituit, ac de officiis quam plurima dulcifluo sono composuit. At nunc, quoniam Sancti Spiritus ubertate repletus, & irrigui fontis affluentia præditus fulsit, summam librorum ejus, quos per eum Deus ad utilitatem Ecclesiæ suæ deprompsit, istinc Lector addisce. Conscripsit etenim librum Prognosticorum futuri seculi ad beatæ memoriæ Idalium Episcopum directum, habentem in capite Epistolam, quæ ipsi est directa, & orationem. Cujus Codicis opus discretum in tribus libris habetur. Ex quibus, primus de Origine Mortis humanæ est editus: secundus de Animabus Defunctorum, quomodò sese habeant antè suorum corporum resurrectionem: tertius de Suprema Corporum resurrectione. Item librum responsionum ad quem suprà directum, in defensionem Canonum, & Legum, quibus prohibentur Christiana mancipia dominis infidelibus deservire. Item Apo-

(1) 18. *dicitur in Ildefonso.*

Apologeticum fidei, quod Benedicto Romanæ Urbis Papæ directum est. Item aliud Apologeticum de tribus capitulis, de quibus Romanæ Urbis Præsul frustra visus est dubitasse. Item libellum de Remediis blasphemiæ cum Epistola ad Adrianum Abbatem. Item librum de sextæ Ætatis comprobatione, qui habet in capite orationem, & Epistolam ad Dominum Ervigium Regem. Et tamen idem codex tribus libris distinctus. Nàm primus eorum habet Veteris Testamenti quàm plurima documenta, quibus absque aliqua supputatione annorum, Christus Dei Filius non nasciturus, sed jàm natus patulè declaratur. Secundi verò series libri decurrit per ostensam Apostolorum doctrinam, quæ dilucidè monstrat, Christum in plenitudine temporis de Maria Virgine natum, non in annis à principio mundi collectis. Tertii quoquè libri excursus sextam ætatem, in qua Christus natus est, haud dubiè adesse veris documentis ostendit. In quo quinque præteritæ ætates seculi non in annis, sed præfixo generationum limite, distinguuntur. Item librum carminum diversorum, in quo sunt hymni, epitaphia, atque de diversis causis epigrammata numerosa. Item librum plurimarum Epistolarum. Item librum sermonum, in quo est opusculum modicum de vindicatione Domus Dei, & eorum qui ad eam confugiunt. Item librum de Contrariis quod Græcè ἀντικειμένων voluit titulo adnotari, qui in duobus divisus est libris, ex quibus primus dissertiones continet Veteris Testamenti, secundus Novi. Item librum Historiæ de eo quod Wambæ Principis temporis Galiis extitit gestum. Item librum Sententiarum, ex decade Psalmorum B. Augustini brevitèr, summatimque collectum. Item excerpta de libris S. Augustini contra Juliannm hæreticum collecta. Item libellum de Divinis Judiciis, ex sacris voluminibus collectum, in cujus principio est Epistola ad Dominum Ervigium, comitatus sui tempore, pro eodem libello directa. Item librum Responsionum contra eos, qui confugientes ad Ecclesiam persequuntur. Item librum Missarum de toto Circulo anni, in quatuor partes divisum: in quibus aliquas vetustatis incuria vitiatas, ac semiplenas emendavit atque complevit, aliquas verò ex toto composuit. Item librum Orationum de Festivitatibus, quas Toletana Ecclesia per totum circulum anni est solita celebrare, partìm stylo sui ingenii depromptum, partìm etiam inolita antiquitate vitiatum, studiosè correctum in unum congessit, atque Ecclesiæ Dei usibus ob amorem reliquit sanctæ religionis. Præsulatus autem honorem, & Sacerdotii dignitatem annis decem obtinuit, mense uno, diebus septem. Quique etiam inevitabilis mortis præventus occasu, anno tertio (1) Egicanis Principis pridie Nonas Martii, æra septingentesima vigesima octava diem vitæ clausit extremum, ac sic in Basilica gloriosissimæ S. Leocadiæ virginis sorte sepulcrali est tumulatus.

(1) *Juliani Archiepiscopi Toletani feruntur, jàm alio quot opera typis excusa: nempè Prognosticon ad Idalium Barcinonensem Episcopum, & de sexta ætatis comprobatione ad Eurigium Regem Gotthorum: quamquam hoc falso inscribitur contra Judæos. Sed illud multò minus ferendum, quod aliqui hunc nostrum vocent Pomerium, cum ille Pomerius cujus Gennadius, & Isidorus meminere longè sit nostro antiquior, & sæpe ab ipso citetur. Reddamus quoque nostro Juliano Toletano, ut verò Auctor, librum ἀντικειμένων, sivè contrariorum, qui hactenùs sine nomine Auctoris fertur cum Junilio Africano. Eum nos Juliani esse deprehendimus admoniti verbis Felicis, & multis locis, quos ex libro ἀντικειμένων Juliani citat Samson Abbas libro adversùs Hostigesium Episcopum Malacitanum, quod opus scriptum anno Christi 864. legi in Bibliotheca Ecclesiæ Toletanæ. Habeo, & Historiam à Juliano editam de Rebellione Pauli Ducis Narbonensis in Wambam Regem Gotthorum. Eum ibrum cum aliis veteribus cogito, volente Deo: in lucem dare.*

DIVI ISIDORI
HISPALENSIS EPISCOPI
DE ORTU, ET OBITU PATRUM,
QUI IN SCRIPTURA LAUDIBUS EFFERUNTUR

PRÆFATIO.

Quorumdam Sanctorum Patrum nobilissimorumque Virorum ortus, vel gesta cum genealogiis suis in hoc libello indita sunt: dignitas quoquè, & mors eorum, atque sepultura, sententiali brevitate notata. Quæ, quamvis omnibus nota sint, qui per amplitudinem percurrunt scripturarum: faciliùs tamen ad memoriam redeunt, dùm brevi sermone leguntur.

EX VETER. TESTAMENT.

I	Adam.	XXVII	Josuë.
II	Abel.	XXVIII	Phinees.
III	Enoch.	XXIX	Gedeon.
IIII	Noë.	XXX	Jephte.
V	Melchisedec.	XXXI	Samson.
VI	Abraham.	XXXII	Samuël.
VII	Isaac.	XXXIII	David.
VIII	Jacob.	XXXIIII	Salomon.
IX	Lot.	XXXV	Elias.
X	Joseph.	XXXVI	Eliseus.
XI	Judas.	XXXVII	Isaias.
XII	Ruben.	XXXVIII	Jeremias.
XIII	Simeon.	XXXIX	Ezechiel.
XIV	Levi.	XL	Daniël.
XV	Zabulon.	XLI	Osee.
XVI	Issachar.	XLII	Joël.
XVII	Dan.	XLIII	Amos.
XVIII	Gad.	XLIIII	Abdias.
XIX	Aser.	XLV	Jonas.
XX	Nephtalim.	XLVI	Micheas.
XXI	Beniamin.	XLVII	Nahum.
XXII	Ephraim.	XLVIII	Habacuc.
XXIII	Manasses.	XLIX	Sophonias.
XXIV	Job.	L	Aggæus.
XXV	Moyses.	LI	Zacharias.
XXVI	Aaron.	LII	Malachias.

Na-

LIII	Nathan.	LIX	Tres pueri.
LIIII	Achias.	LX	Esdras.
LV	Addo.	LXI	Zorobabel.
LVI	Azarias.	LXII	Esther.
LVII	Zacharias.	LXIII	Judith.
LVLII	Tobias.	LXIIII	Machabæi.

De his vid. Hieron. Epiphan. Doroth. Synopsin, & Josephum.

CAPUT PRIMUM.

ADAM protoplastus, & colonus paradisi, Princeps humani generis, & delicti, ad imaginem Dei factus, universitati prælatus, qui creaturis nomina dedit atque in eis potestatem dominandi accepit. Hic in deliciis florentis Paradisi constitutus, inter redolentes aromatum sylvas, ac vernantia floribus arva, ruris habitator, novæ vitæ gaudia peragebat: ubi tellus fœcunda viret perpetuo vere, ubi fons decurrens quadrifluo labitur amne. Sed postquam serpentis dolo, lingua etiam pollutus fœminea, per tactum ligni, loci beatitudinem profanavit: paradiso projectus, terram sentibus squallentem operarius gemens incoluit. Amissaque immortalitate, in pulverem, undè carnis sumpserat ortum, post cursum annorum non gentorum triginta rediit. Hìnc jàm posteritas in crimine hujus parentis exulem se Paradiso factam, ac labori mortique subactam ingemuit. Sepultus est autem in loco Arbee, qui locus nomen à numero sumpsit, hoc est, quatuor; nàm tres Patriarchæ ibidem sunt sepulti, & hic quartus Adam. Distat autem locus iste non procul ab Hebron Metropoli Urbe Allophylorum, in qua fertur quondam fuisse habitatio gigantum, ubi etiam, & David postea unctus est in Regem. Est autem Civitas sortis Judæ in Sacerdotibus separata, distans ad Australem plagam millibus XXII. ab Hierusalem.

CAPUT II.

ABel filius Adam, & Pastor ovium, in vita innocens, in morte patiens, post mortem non silens, in martyrio primus, in obedientia summus, in Sacrificiis Deo placens, in meritis fratri disciplicens; quem Cain impius, & parricida novus, stimulante invidia innocuum ferro nondum sanguine maculato prostravit, cum adhùc innocens ferrum cruoris humani facinus non haberet.

CAPUT III.

ENoch filius Jared, septimus ab Adam, placens Deo, malorum nescius, mortis ignarus, qui sceleratorum hominum non ferens angustias; à perniciosis [1] contractibus mundi substractus, meruit in eum locum transferri vivens, undè fuerat protoplastus expulsus. Sublatus est autem annorum trecentorum sexaginta quinque. Manet autem hactenus in corpore, in consummatione mundi restituet [2] cum Elia mortalem vitæ conditionem.

Q 2 CA-

(1) *Aliàs* Contactibus.
(2) *Al.* Seculi restituens.

CAPUT IV.

NOë filius Lamech decimus ab Adam, secundus Pater Orbis atque reparator, justitia insignis, longanimis in spe, sapiens in opere, solus in terris justus. Iste jussus Arcam condidit, admonitus introivit, nec horruit turbulentos diluvii fluctus, nec fragores ventorum, vel murmura Cœli expavit, gestaturque per procellas, nec mergitur, serpentibus sociatur, & bestiis, nec terretur: cui feræ colla submittunt, alites famulantur. Nàmque avem misit, redeuntem sustinuit, sed perfida fraude corvi decipitur, ministerio columbæ gestantis ore ramum paciferæ arboris edocetur. Reseratisque foribus arcæ, bestias, & cuncta animantia per septem dies abire permittens, ipse postmodum egressus cum liberis, Deum collaudat ac lætus victimas immolat. Cujus Arcam veteres resedisse testantur in Armenia super montes Ararath. Hic nongentesimo quinquagesimo anno mortuus est.

CAPUT V.

MElchisedech Rex Salem, Sacerdos Dei altissimi primus, verique oblator sacrificii, cujus origo secreta. (1) Hùnc esse ajunt Hebræi Sem primogenitum Noë, tritavum Abrahæ. Ipse est enim Pater patrum, Prophetarum, & Apostolorum origo, ipse est qui paternæ pietatis benedictione, dominus fratris esse promeruit. Quique versis incedens vestigiis patris genitalia texit, nec derisit ebrium, ut procax, & reprobus filius, sed velavit, ut verecundus. Undè accidit, in lege Judæorum parentes à filiis nunquam viderit nudatos. Iste Abrahæ revertenti post victoriam benedixit, idem in typo veri sacrificii de frugibus terræ prior Panem, & Vinum Deo Hostiam obtulit, quia Sacerdotium, & Regnum verè primogenitis debebatur, antequàm Aaron Sacerdotio fungeretur. Hic etiam prior omnium post Diluvium Urbem Salem condidit, in qua etiam, & regnavit, quæ posteà Jebus sivè Solyma dicta est, & nùnc derivato vocabulo Hierosolyma vocitatur, vixit annis sexcentis, & perduravit usque ad septuagesimum ætatis Isaac annum, mortuusque est, ac sepultus in Civitate sua Hierusalem.

CAPUT VI.

ABraham pater gentium filius Thare, de Stirpe Sem, Natione Chaldæus fide primus, exul spontaneus, obediens in præceptis, credulus in promissis, pauper in patria, in peregrinatione locuples, in prœliis victoriosus, in victoria non avarus, Reges quinque superavit, & spoliis exuit, captivumque (2) parentem reduxit. Eo summus ut trinitatem in typo videret, & unitatem in Mysterio veneraretur: eo fidelis, ut in promisso genere contra spem naturæ Deo crederet: adeò justus atque devotus, ut indulgentiam unici pignoris divinitati non præponeret. Sed incunctantèr præcipienti parens ad immolandum filium religiosus parricida gladio dexteram armaret. Qui dum distrinxit ferrum, unicum pignus in victimam oblaturus, nec natum perdidit, nec hostiam amisit. Filium enim in Sacrificium obtulit, & arie-

(1) *Hieron. Epist. ad Evagrium. Isidorus, 15. lib. Etymolog. cap. 1.*
(2) *Parentem, id est, cognatum, vel consanguineum, ut inf. cap. 9.*

arietem pro filio immolavit. Vixit autem centum septuaginta quinque annos, sepultusque est in agro Ephron, in spelunca duplici: in cujus interiori parte sepultum ferunt Adam, in exteriori verò Abraham. Distat autem hic locus, ut Josephus edocet, septimo ab Urbe Hebrom stadio, ibique adserit Abraham, & filios ejus sepulcrum habere pulcherrimo instructum marmore. Illic etiam, & terebintum magnam arborem à constitutione mundi fuisse adseverat. Hanc Beatus Hieronymus usque ad Constantini Imperium perdurasse scribit, ipsa est enim quercus Mambræ Amorrhæi, qui fuit amicus Abrahæ, quæ apud Gentiles in tanta extitit veneratione, ut eam muri ambitu circum septam sollemni veneratione colerent.

CAPUT VII.

ISaac filius Abrahæ ex promissione in terra Chanaam genitus, semen æternum vocatus, conjugalis vitæ castimonia clarus, promptus ad gratiam, ad ignoscendum paratus, qui excludentes non armis expulit, sed patientia vicit, qui [1] pœnitentes cum bonitate recepit, qui per amorem Dei eo usque detulit honorem parenti, ut ad Aram sponte sacrificandum accederet, atque in figuram Christi mortem non recusaret. Obiit centum octoginta annorum, sepultusque est juxta patrem suum.

CAPUT VIII.

JAcob filius Isaac, natus in terra Chanaam, dilectus matris, supplantator fratris, humillis quoquè, & simplex, & [2] innocentem habitans domum. Hic autem, postquam primogeniti præripuit benedictionem, obedivit matri, & fraternæ iracundiæ patientèr cessit, patriamque, & parentes relinquens, exul effectus servitutem longam sustinuit, laborem famis pertulit, & frigoris, servivit socero, ut pastor mercenarius pavit gregem, expectans non de divisione, sed de gregis lucro mercedem: qui peregrè profectus, dùm consortio egeret hominum, comitatum meruit Angelorum. Hic Domino colluctatus prævaluit, hic facie ad faciem Deum vidit: hic famis inopia pulsus, cum præclara progenie ingressus est in Ægyptum. Emensis centum quadraginta septem annis, naturæ reddidit debitum, sepultusque est cum patribus suis.

CAPUT IX.

LOT filius Aram consanguineus Abrahæ, pater Moab, & Amon apud Caldæos natus, homo justus, hospitalis, in Sodomis piè, castèque inter nefariam gentem conversatus, qui proptèr solum hospitalitatis officium etiam susceptor effectus est Angelorum. Sulphureumque exitium ac Sodomitarum evasit incendium: mansitque postmodùm in Urbe Segor, quæ est juxta Mare mortuum, ubi balsamum gignitur, & copiosa poma palmarum.

CAPUT X.

JOseph Princeps Ægypti, filius Jacob ex Rachel, ortus in terra Chanaam, benedictus in primogenitum

(1) *Pœnitentes Abimelech, & Ochozach, & Phicol. Genes. 26.*
(2) *Al.* Innocens habitans domi. *Al.* Innocenter.

tum Israël, & accipiens primatum Ruben, dilectus patri, & solus præ cæteris hæres paternæ possessionis. Hic zelo sublatus à fratribus in lacum mittitur, ob invidiam venditur, factus humilis usque ad servitutem, patiens usque ad carcerem, pudicus usque ad passionem, fit in interpretatione sapiens, in consilio futuri prudens, in Regno particeps, in fœcunditate ordinator providus, in fame dispensator justus, ad reddendam pro malo bonæ retributionis gratiam promptus, dùm injuriam fratribus non rependit, sed fame depulsa necessitatis subsidia contulit. Principatus est in Ægypto annis octoginta. Exactisque ætatis centum, & decem annis, longæ quietis gratia diem ultimum clausit. Sepultusque est in Ægypto, cujus ossa transtulerunt filii Israël in Sichen Civitatem patris sui Jacob, quàm nùnc tàm Latini, quàm Græci Sichimam vocant. Ipsa est autem quæ nùnc vocatur Neapolis Urbs Samaritanorum, ubi sepulcrum ejus usque in hodiernam diem cernitur.

CAPUT XI.

JUdas regalis successionis insignis prosapia, cui ducatus bellorum, & Israël traditur Regnum, qui nomen genti ex suo nomine dedit, præpotens ut leo in regni virtute, & clarus splendore potentiæ. Cujus quidem Imperii posteritas non cessavit, quousque Christus, quasi catulus Leonis, ex germine ejus ortus ascenderet, atque spes gentium ex virginali procedens utero mirabilitèr coruscaret.

CAPUT XII.

RUben primogenitus filius Israël, ætate fratribus major, sed posteritatis numero minor: paternum torum polluit, atque ordinem primogenitæ dignitatis amisit.

CAPUT XIII.

SImeon Princeps scribarum, & violatæ puditiæ vindex, non habens hæreditatem, sed manens in Tribu Juda, particeps in possessione.

CAPUT XIV.

LEvi Sacerdotalis auctor originis, cum Tribu Juda permixtione generis junctus, sed in Israël toto divisus, carens propriæ sortis funiculo, & habitans in universis sortibus fratrum.

CAPUT XV.

ZAbulon, possessor maris magni, & littorum, & dominans in cunctis Urbibus Phœnicum, & Sidoniorum.

CAPUT XVI.

ISachar studiosus in laboribus terræ, possidens Galilæam, è de benedictionis suæ fructibus dona porrigens Regibus.

CAPUT XVII.

DAN, cujus ex germine Samson, sceptrum tenet Israël, fortis Nazaræus, & triumphator in hostibus, obsidens in morem serpentis Philistinorum semitas, & equitatum ejus, ut regulus, spiritu oris sui depopulans.

CAPUT XVIII.

GAD, in procinctu prælii expeditus, pro fratribus trans Jordanem

nem relictis adversùs hostes, gentesque dimicat, & forti brachio victor triumphat.

CAPUT XIX.

ASer, divitiis insignis, replens deliciis Principes.

CAPUT XX.

NEphthalim in pinguedine terræ uberrimus, & in doctrina legis abundans.

CAPUT XXI.

BEnjamin inter fratres ortu posterior, Imperio prior, cujus nativitatis processus, matri dedit occubitum. Ipse est lupus vorax, & sanguinarius, qui super basem sortis suæ manè hostiæ sanguinem fudit, & ad vesperam escas Principibus, & Sacerdotibus divisit.

CAPUT XXII.

EPhrain semen Joseph, & adoptivus filius Israël, atque in numero Patriarcharum benedictioni testamento relictus: minor ætate fratre, sed majori prælatus gratia benedictionis, in cunctis tribubus fortior, & inter fratres dominator invictus. Hic partem tribus Levitarum accepit.

CAPUT XXIII.

MAnasses dilatatus in millibus, una cum Joseph patre suo mysticè [1] passus tributum. Hi sunt [2] Patres Apostolorum, & Principes Populi Judæorum, Tribus Jacob, & præclara progenies Israël. Quibus pater moriens pro divitiarum copiis, sanctificationis gratiam dereliquit. Quique, regnante Joseph in Ægypto, regnaverunt, ibique etiam post longam vitæ quietem occubuerunt atque sepulti sunt.

CAPUT XXIV.

JOB Zaræ [3] filius de Bosra Rex Idumæorum, quartus post Esau, successor Balach filii Beor, homo gentilis, fide clarus, humilitate summus, hospitalitate præcipuus, in disciplina mansuetus, in eleemosynis largus, dives in censu, extemplo factus egenus, locuples in liberis, repente orbus: tentationi traditur, sed contra tentationem fidei [4] lorica armatur, factus gloriosus in certamine, æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, funera pignorum doluit, corporisque vulnera patientèr [5] accepit, & inter supplicia sempèr Deum glorificavit, malè [6] suadentem insuper sapientèr sustinuit conjugem: verba amicorum ratione superavit, undè, & pro tanta virtute patientiæ, duplici in fine remuneratione sublevatur, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem [7] bonorum. Post noctem enim tristitiæ, diem genuit: post fœtores ulcerum, Casiæ fragrantiam edidit, post abjectionem, Cornu unctionem Regni promeruit, & tibiam in accentu laudis adsumpsit. Vixit autem post pla-

(1) *Al.* Possedit tributum.
(2) *Al.* Propagines.
(3) *Isidorus cum Ambrosio, & August. putat eumdem Job, & Joab Genes. 36. alitèr Hieronym. In Heb. Quæst. & quæst. 36. in Genes.*
(4) *Al.* Fide Religionis armatur.
(5) *Al.* Excepit.
(6) *Al.* Sua damna, insuper patientem substinuit conjugem.
(7) *Al.* Donorum.

plagam centum quadraginta annis, & fuerunt omnes dies vitæ ejus ducenti quadraginta octo anni, & mortuus est atque sepultus in regione sua. Hùnc Hebræi adserunt non fuisse de genere Esau, sed de Nachor fratris Abraham descendisse stirpe, & fuisse eum temporibus Patriarcharum. Nachor enim genuit Hus, de cujus stirpe creditur generatus, secundùm quod in exordio voluminis ejus notatur: Vir erat in terra Hus nomine Job.

CAPUT XXV.

MOyses [1] filius Amram ex tribu Levi, Dux, & Propheta Israël, Regis filiæ adoptivus, Dei amicus, Pharaonis dominus, in rubo flammante, & non urente, vocibus Angelicis evocatur, quem ut exemplo firmaret Deus, insinuatam ejus manum jussit emori, & rursus retractæ vigorem, & motus reddidit, & [2] caloris: cujus facies [3] spe futuræ gloriæ illuminatur, humilis, ut ait quidam sapiens, in recusando ministerio, subditus in suscipiendo, in conservando fidelis, in exquirendo pervigil, in regendo papulo vigilans, in corrigendo vehemens, in amando ardens, in sustinendo patiens, qui pro subjectis se Deo interposuit consulenti, opposuit irascenti. Hic pro Populi libertate propriam objecit salutem, Regis sævissimi non minas, non tela trepidavit. Quin etiam extulit contra dracones ejus virgam, ac per manum Dei oppugnatores Israël decem plagis ejus Imperium verberavit. Primùm in cruorem vertit fontes, & flumina, dehìnc ranarum multitudine Urbes, muscarum nubibus aëra complevit, locustis vastavit cuncta virentia, mortem intulit jumentorum, percussit ulcere homines, vastavit grandine terras, obduxit tenebris Cœlum, eorumque primogenita valido terrore peremit. Post hæc expoliavit Ægyptios, eductisque Populis eremi pandit iter flammea præcedente columna. Nec mora, mare transiens dividit, refrenatisque hìnc indè aquarum cumulis, per genti Populo viam sicco vestigio præbuit. Hostes dehìnc operuit fluctibus, atque amaras aquas per tactum ligni in suavitatem convertit. Quin etiam inter hæc esurienti Israël Cœleste præbuit pavulum, volucrumque escis replevit loca castrorum. Percussit insuper petram, atque ex templo dura saxorum crepidine, copiosa fluenta manarunt. Ascendit quoquè verticem Montis Sinai, faciem Domini contemplaturus, ibi quadraginta dierum jejunia pertulit: descendens incendit vitulum, sacrilegos prostravit gladio, legem acceptam à Deo Populo tradidit, ritumque religionis instituit. Inter hæc quoquè bella gessit, victoriis claruit, virgam in manu tenens; hostes quos non contigit, superavit: lethiferos aspidum morsus æreì serpentis adspectu sanavit. Dathan, & Abiron, terræ compagibus ruptis, viventes profundo hiatu dejecit. Ad extremum conscendit montem Nebo, terramque repromissionis, demonstrante Domino, aspicit. Mortuusque est, jubente Domino, in Monte Abarim: sepultusque est à Domino in Valle Moab, quæ est in Arabia. Rexit autem Populum Dei in eremo annis quadraginta, obiitque annorum centum viginti. Quidam autem eum vivere testantur, pro eo quod sepulcrum ejus non reperi-

(1) *Nomen esse Ægyptiacum Moyses ajunt Philo, Josephus, & Aven Ezra.*
(2) *Al.* Coloris.
(3) *Forte* specie.

ritur. Et quia apparuit Domino in Monte Thabor cum Elia: mortuum autem illum esse, non raptum, certissimè Sacra Scriptura testatur.

CAPUT XXVI.

AAron frater Moysi, & insignis miraculorum socius, atque in Lege Sacerdos Domini primus, cujus virga sorte electa, fronde, & germine floruit. Quique thuribulum in dextra gestans, furenti se flammæ opposuit, atque stans inter vivos, & mortuos, objectu sui corporis transire ignem ad agmen viventium non permisit. Hic per hostiam victimarum, & sacrificium sanguinis, futuram Christi Passionem expressit: hic jus, & Principatum Sacerdotii per ordinem generis, & successionis suæ transmisit. Anno autem quadragesimo egressionis filiorum Israël de terra Ægypti, cum esset annorum centum viginti trium, mortuus est juxta præceptum Domini in Monte Hor, qui est juxta Petram insignem Arabiæ Urbem. Ibi, & sepulta jacet soror ejus Maria, ubi etiam, & nùnc usque ostenditur rupes, qua percussa, Moyses aquas sitienti Populo præbuit. Est autem hic locus in extremis finibus Idumæorum.

CAPUT XXVII.

JOsue filius Nun, ex Tribu Ephraim in Ægypto natus, Moysi discipulus, & potestatis successor, novique prælii triumphator. Qui, quousque expediret victoriam, ut Sol staret, Cœlo imperavit. Jordanis etiam cursum transitu suo [1] resistere fecit. Hiericho inexpugnabiles muros clangentium tubarum sono dejecit. Chananæorum evertit Regna, Reges extinxit, ac Populum Dei solus in terram repromissionis induxit, eamque sorte distribuit. Viginti septem annis præfuit in Israël. Occubuitque centum, & decem annorum, atque sepultus est in Tamnathsare Civitate sua, quæ sita est in latere Montis Gaas, contra Aquilonem, ubi usque hodiè insigne monumentum ejus ostenditur. Est autem in tribu Dan.

CAPUT XXVIII.

PHinees Sacerdos filius Eleazari Sacerdotis filii Aaron, zelum Domini agens, Zambri coeuntem impudicum simùl cum scorto Madianitide telo percussit, atque perpetuas Sacerdotii infulas, præmiumque victimarum in generationibus Israël meruit, pro eo quod zelo divini amoris accensus iram Domini feriendo placavit.

CAPUT XXIX.

GEdeon filius Joas ex Tribu Manasse, genitus in solitudine, liberator Populi, & multorum pater extitit filiorum, manu fortis, consilio strenuus, signis explorans futuræ documenta victoriæ, potentiamque Dei in vellere. Hic cum trecentis Viris aquam lingua lambentibus, non tela in dextris, sed tubas: nec læva clypeum, sed hydrias præferentibus, hostem terrore perculit, ac victor de Amalech fortitèr triumphavit. Judicavit Israël annos quadraginta, mortuusque est senex, & sepultus in sepulcro Joas Patris in Ephra de familia Ezri.

CA-

(1) *Al.* Stare.

CAPUT XXX.

JEphte Galaadites, felix in prœliis, fidelis in promissis, affectum pietatis exuperans tolerantia mentis. Hic enim voverat Deo, ut si quid illi post victoriam revertenti primum occurreret, immolaret. Nàm rediens ex hostibus. Ammonitarum triumphator, ne pollueretur labe perjurii, pollicitam sponsionem complevit, ac filiam, quæ victori occurrerat, immolavit. Judicavit Israël sex annis, & mortuus est, sepultusque in Civitate Galaad, quæ est in dimidia Tribu Manassæ.

CAPUT XXXI.

SAmson, filius promissionis, genitus Patre Manue ex Tribu Dan, Nazaræus vocatus, liberator Israël, & omnium fortissimus. Iste rugientem mactavit leonem, favumque ab ore mortui tulit, seras quoquè portarum humeris tollens, in vertice montis imposuit. Vulpium caudis igne vinctis, totam regionem Philistinorum succendit. Vinctus etiam rescissis funibus, maxilla asini mille Viros perremit. Nervis intexta vincula, ut lanea fila, disrupit. Post hæc avaritia illecebrosæ mulieris deceptus, detonsis crinibus, vim suæ virtutis amisit: nec mora effossis oculis, columnas Templi concutiens, ruina oppressus paritèr cum hostibus defecit. Judicavit Israël annis viginti, & positus est in sepulcro Patris sui in Civitate (1) Esthaol, quæ est in Tribu Juda, decimo procul lapide ab Eleutheropoli, contra Septemtrionalem plagam, juxta viam quæ ducit Nicopolim.

CAPUT XXXII.

SAmuel Propheta, filius Elcana, de Ramatha, ex Tribu Ephraim, connumeratus Moysi in Sacerdotibus Dei, ab ipsis cunabulis Domino consecratus, sedulus in ministerio, in gente Princeps, in Templo vates, cujus verbo obtemperaverunt Cœli, occurrerunt nubila effusi sunt imbres. Hic triumphator ex hostibus: Adjutorii lapidem posuit: hic primum Principem in Regno unxit. Sepultus est autem in vico suo Ramatha quæ est in Bethlehem: cujus ossa Arcadius Augustus de Judæa in Traciam transtulit: & super tumulum ejus Christi aram erexit.

CAPUT XXXIII.

DAvid, Rex idem atque Propheta, ortus de genere Juda, filius Jesse, natus in Bethlehem, puer Pastor Ovium inter fratres ætate minor, virtute præstantior, à Domino in Regnum vocatus, à Propheta in Regem unctus, belliger juvenis, in certamine singularis, in triumpho gloriosus, vincendo veteranus, patiens in adversis, prudens in periculis, in peccato proprio dolens in alieno funere lugens, pronus ad pœnitentiam, velox ad veniam, in convicio mitis, ad misericordiam facilis. Qui inimicum Regem, dùm posset, innocuum non tantùm reservavit traditum, sed, & vindicavit occisum. Hic Leonem, & ursum sine gladio interfecit, citharæ suavitate immundum spiritum depulit, Gigantem expugnavit. Igitur quadragesimo Regni, & septuagesimo ætatis anno diem vitæ supremum consumma-

(1) *Al.* Inter Sara, & Esthaol. *Jud.* 16.

mavit, sepultusque est in Civitate sua Bethlehem, quæ alio vocabulo dicitur Ephrata, ubi etiam Dominus noster Jesus Christus secundum carnem est natus. Ibi quoquè, & Rachel, cum Benjamin peperisset, occubuit. Ibi etiam Sepulcrum Jesse Patris David ostenditur. Est autem hic locus in Tribu Juda sexto ab Jerusalem milliario, positus contra meridiem in itinere, quo pergitur in Hebron.

CAPUT XXXIV.

SAlomon filius David editus ex Bethsabee in Jerusalem, antequàm nasceretur, vocatus sapientissimus omnium, & Dominici dedicator Templi felix Imperio, paternis meritis impar, dilectus à Deo, sapiens in judicio, in sententia justus, pacificus in Regno. Qui poposcit sapientiam, & impetravit, ut sciret dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum, naturas animalium, & cogitationes hominum. Hic quoquè mores composuit, rerum naturas reperit, Sacramenta Christi, & Ecclesiæ revelavit. Cujus principia bona fuerunt, novissima verò mala. Nàm, post multarum virtutum gloriam, amore depravatus fœmineo, & acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idolatriæ flenda ruina demersus est. Quadraginta annis regnavit, quinquaginta, & duobus ætatem peregit. Dehìnc finem Imperio, & vitæ dedit sepultusque est in Civitate patris sui Bethlehem.

CAPUT XXXV.

ELias Thesbites Sacerdos magnus atque Propheta, habitator solitudinis, fide plenis, devotione summus, in laboribus fortis, industria sollers, excellenti ingenio præditus, in exercitatione disciplinæ structus, in sancta meditatione assiduus, metuque mortis intrepidus, verberavit tyrannos, sacrilegos interfecit, multisque signis virtutum effulsit. Triennii namque siccitate clausit imbribus Cœlum. Oravit rursum, & Cœlum dedit pluvias, mortuumque mulieris filium suscitavit. Cujus virtute hydria farinæ non defecit, vas olei perpetuo fonte manavit. Cujus verbo supèr sacrificium ignis de Cœlo descendit. Hic duos quinquagenarios cum millitibus Cœlesti igne combussit. Jordanem transiens, tactu melotis abrupit. Post igneo curru in Cœlum raptus ascendit, venturus juxta Malachiam Prophetam in fine mundi, ac præcessurus Christum, nunciaturus ultimum ejus adventum cum magnis virtutibus prodigiisque signorum: ità ut etiam in terra bellum gerat Antichristus adversùs eum, vel qui cum eo venturus est, & occidet eos, cadavera quoquè eorum in plateis insepulta jacebunt. Dehìnc suscitati à Domino Regnum Antichristi plaga magna percutient. Post hæc veniet Dominus, & interficiet Antichristum gladio oris sui, & eos qui adoraverunt eum. Et regnabit Dominus cum omnibus Sanctis suis in Gloria sempiterna.

Item[1] Elias Thesbites de terra Arabum, de Tribu Aaron, cum esset in utero matris suæ Galaath, Sobac pater ejus somnium vidit, quòd nascentem Eliam Viri candidis vestibus salutabant, igneisque eum[2] vestimentis obvolvebant, atque pro cibo ignem ei

(1) *Hæc addebantur in tribus exemplaribus Isidori, & habet Epiphan. in Vita Eliæ.*
(2) *Al.* Institis.

ei ad nutriendum subministrabant. Hoc visum Pater ejus Prophetis in Jerosolymis indicavit, hocque ab eis accepit responsum. Ne timueris (inquiunt) erit enim natio ejus lumen, Verbumque ejus fixis sententiis. Judicavit enim Israël in gladio, & igne.

CAPUT XXXVI.

ELisæus Eliæ Discipulus, ex [1] Abel Meula oppido, ex Tribu Ruben in cujus ortu aurea vitula in Galgalis mugitum dedit, ejusque vox in Jerusalem personavit. Tùnc quidam præsagus vates prædixit, hodiè in Israël natus est Propheta, qui cuncta eorum destruet idola. Hic gemino Eliæ glorificatus spiritu, plurimis atque magnis virtutum signis emicuit. Jordanem transitu suo divisum, refrenatis undis, retro convertit: aquas Jericho steriles, demerso vasculo, ad fœcunditatem perduxit: pueros insultantes sibi verbo, tradidit bestiis repente vorandos: sanguineas aquas in necem hostium decurrere fecit: inter hæc sterilem conceptionem verbo fœcundavit, ejusque filium mortuum suscitavit: ciborum temperat amaritudinem: denique ex decem panibus, plebe refecta, reliquias collegit. Et Naaman lepræ stigmatibus lavacro Jordanis purgavit; lepra quoquè maledictum aspersit discipulum: ferrum securis in Jordane mersum, ligno in aquas misso, supernatare fecit. Hostes Syriæ cæcitate percussit, mortem incredulo prædixit, fragore quadrigarum fugavit hostem, obsidionem dispersit, famem repulit. Postremò post mortem exanimi cadaveris vitam dedit. Cujus sepulcrum usque hodiè in [2] Sebastia Civitate ostenditur honore satis dignum, & digna habitum veneratione.

CAPUT XXXVII.

ISaias filius [3] Amos, non Amos Prophetæ, sed alterius, qui simili nuncupatus est nomine: Ille enim ex numero Pastorum fuit de oppido Thecue: Hic autem genere nobili ortus in Jerusalem: quem etiam ajunt Hebræi socerum fuisse Manasse. In quo tanta fuit sanctitatis, & vitæ excellentia: ut unam tantum dicatur habuisse tunicam, & hanc cilicinam, quaque etiam postmodum pro delicto Populi abjecta, sacco membra cooperuit. Sed, & hoc ad extremum deposito, juxta Domini Imperium nudo corpore, nudoque vestigio in Conventu Populorum versatus est, sicque fervorem æstivum, hyemisque pruinas atque imbrium tempestates sustinuit, ut, & Dei præceptis obediret, & Populi deploraret delicta. Hic quindecim gradibus ascendentem umbram, retrodescendere jussit. Hujus oraculo Rex Ezechias mortis dilationem promeruit. Hùnc autem Manasses extensum à vertice per medium secuit, atrocique supplicio excruciatum extinxit. Tradunt [4] autem Hebræi duabus ex causis interfectum fuisse Isaiam: una, quod eos appellaverit Principes Sodomorum, & Populum Gomorrhæ: altera, quòd testante Domino ad Moysem: Non poteris videre faciem meam iste ausus est exclamare: Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & elevatum. Non animadvertentes cæ-

(1) Abel Meula 3. *Reg.* 19. Abel Muth. *in Epiphanio.* Abel Buel *in Dorotheo.*
(2) Sebastopoli Samariæ, *ait Epiphanius.*
(3) *Hebræi asserunt Amos patrem Isaiæ fuisse fratrem Amasiæ Regis Juda, de quo 4. Reg. 14.*
(4) *Origen. in Isaiam, & Hieronym.*

cæcati mente Judæi, quod insequentibus faciem, & pedes Dei Seraphim texisse narraverat, ac media tantun ejus vidisse Propheta ascribat. Jacet sub quercu Ragel, juxta decursus aquarum, quas Ezechias Rex Juda mole constructa terræ [1] exposuerat.

CAPUT XXXVIII.

JEremias ex Tribu Sacerdotali ortus, in vico Anathot, qui est tribus millibus ab Jerusalem, Sacerdos in Judæa positus, Propheta in gentibus consecratus, antequam plasmaretur agnitus, antequam procederet sanctificatus, & ut virgo permaneret, admonitus. Hic prædicare puer cœpit, arguens Populum ob delicta, & sæpiùs cohortans ad pœnitenciam, sed Plebis perfidæ sævientis crudelitate afficitur sæpè, atque ligatur, in carcerem etiam mittitur, projicitur in lacum, catenis cingitur, ad ultimum apud Taphnas in Ægypto à Populo lapidatur. Sepultus est in eo loco, ubi Pharao Rex Ægypti habitavit. Verumtamen, quia precibus suis, serpentibus ab eo loco effugatis, Ægyptios à noxio [2] aspidum morsu eripuit, insigni cum veneratione, amplissimoque honore iidem Ægyptii colunt, sepulcrumque ejus insigni cultu hactenus venerantur.

CAPUT XXXIX.

EZechiël Sacerdos, filius Buzi, genitus in terra Sarira, in typo Christi filius hominis nuncupatur. Hic captivus cum Joachim in Babyloniam ductus, ad concaptivos prophetavit, corripiens eorum offensiones, & zelo Dei motus cuncta eorum crimina, turpitudinesque arguens. Quem Dux Populi Israël interfecit, pro eo quod severitate, & auctoritate Pontificali corriperetur ab eo ob impietatem sacrilegii. Sepultus est à Populo in agro Maurim in sepulcro Sem, & Arphaxat.

CAPUT XL.

DAniël, [3] de Tribu Juda in Betheron superiore natus, genere nobilis, Princeps omnium Chaldæorum, regumque prosapia, & florens Patriæ nobilitate. Hic sub Joachim Rege Juda, post excidium Jerusalem, cum tribus pueris admodum puer in Babylonem translatus, & Princeps Chaldæorum effectus est, Vir gloriosus, & aspectu decorus, mente humilis, corpore castus, perfectus in fide, egregius in opere, in virtute summus, in prodigiis clarus, terribilis in signis, cognitor secretorum cœlestium, præscius futurorum, visionum interpres, vindex castimoniæ; qui continuatis jejuniis, & orationis instantia futura prænoscere meruit Sacramenta. Hic inter cætera visionum mysteria, his virtutum gestis, atque signis effulsit. Principio sceleratorum senum mendacium reprehendens, castitatem fœminæ revelavit: tribus hebdomadibus dierum exorans pro Populo jejunavit; simulacrum Bel divinæ aspirationis argumentis elisit: draconem Babyloniæ numen ejusdem gentis, offa pice, & adipe, & capillis confecta, divinæ mentis instinctu, incredibili admiratione disrupit: in lacum quoquè missus, rabiem mitigavit ferarum, atque virtute animi fortis, inter frementes securus epulatur leones. Hunc Darius,

(1) Obstruxerat *ait Hieronym.*
(2) Aspidum *Hieronym.* crocodilorum *ait Epiphan. & Doroth.*
(3) *Vid. Epiph. Hieronym. Joseph.*

postquam Babylonium subvertit Imperium, honore maximo habitum, secum tulit, & in Medos abduxit. Qui etiam fertur dedisse signa in montibus super Babyloniam, dicens: Dùm montes à Borea fumaverint, finem instare Babyloniæ: dùm visi fuerint incendiis conflagrare, finis erit totius mundi. Item dùm ad partem Noti refluxerit Tigris, regressio erit Populi ad Jerusalem. Vixit autem usque ad tempus Darii Regis Persarum, annis centum, & decem: sepultusque est jam senex in spelunca regia, solus in captivitate cum gloria.

CAPUT XLI.

OSee de Tribu Issachar, ortus in [1] Belemoth; hic prænuntians dedit signum: Veniet Dominus in terram suam, si [2] quercus, quæ est in Silo, ex semetipsa in duodecim divisa fuerit partes, totidemque quercus effecerit. Hic in terra sua sepultus, placida quiete dormivit.

CAPUT XLII.

JOël, [3] hic fuit de Tribu Ruben, natus in agro Betheron, ubi etiam in pace mortuus est, atque sepultus.

CAPUT XLIII.

AMos, Pastor, & rusticus, & ruborum mora distringens, Propheta non genere, sed gratiæ vocatione. Hic autem fuit ex Oppido Tecue, quod distat ad Australem plagam sex millibus contra Bethlehem. Ultra autem nulla est habitatio, sed sola eremi diffusa vastitas patens, usque ad Mare Rubrum, atque [4] Judæorum fines, solis tantum Pastoribus conscia, & latè vagantium pecorum. Ex hac itàque pastorali regione fuit Amos, unus de numero Pastorum, quem Dominus ablatum indè misit ad Populum Israël, præcipiens ei, ut in Samariam pergeret, & ibi, quæ ventura erant prophetaret, quem Amasias Rex frequentèr plagis affecit; novissimè Ozias filius ejus, vecte per tempora transfixo, crudeli morte necavit. Post hæc semivivus, evectus in terram suam, post aliquot dies dolore nimio vulneris animam [5] cunctantèr efflavit, sepultusque est cum patribus suis.

CAPUT XLIV.

ABdias, de Terra Sichem, ortus in agro Bethacaram. Iste est ille, qui sub Ochozia Rege Samariæ, centum pavit Prophetas. Iste est, tertius ille Dux, cui pepercit Elias, qui postmodùm, relicto Ochoziæ Regis ministerio, Eliæ factus Discipulus prophetavit. Quique etiam morte propria objit, sepultùs cum patribus suis in Sebastia Civitate, ubi, & Elisæus Propheta, & Joannes Baptista venerabilitèr requiescunt.

CAPUT XLV.

JOnas, Columba, & dolens, filius Amathi, qui fuit de Geth, quæ est in Opher, ad gentium præconia mittitur, missus contemnit, contemnens fugit, fugiens dormit: proptèr quem periclitabatur navis, sed Magister navis latentem reperit, cetus abjectum

(1) Belemoth *etiam Epiphan. & Doroth.*
(2) *Al.* Quasi quercus, quæ est in silo, cum ex semetipsa.
(3) *Hieronym. Epiphan.*
(4) *Al.* Indorum.
(5) *Al.* Cunctantem.

ctum devoravit, orantem revomuit: rejectus prædicavit subversionem. Sed contristatus in pœnitentia Urbis, & saluti gentium invidit: gaudet etiam sub hederæ virentis umbraculo, & dolet subito arescente. Tradunt Hebræi, hùnc esse viduæ filium, quem à mortuis suscitavit Elias. Cujus sepulcrum in quodam Urbium Geth viculo demonstratur, quod est in secundo milliario à Sephorim in itinere, quod pergitur Tiberiadem.

CAPUT XLVI.

MIchæas, de Tribu Ephrem in Morasthi ortus est. Hic quoniam peccantem Achab sæpius arguebat, sub Joram filio ejus de præcipitio magno projectus occubuit. Sepultus est in terra sua juxta Polyandrum, quod est propè Naim.

CAPUT XLVII.

NAhum, de Tribu Simeon, in Helcesitrans Betharim natus, ibique mortuus, sùo jacet in tumulo.

CAPUT XLVIII.

HAbacuc, de Tribu Simeon, in agro Bethsachar ortus est, hic ante biennium regressionis filiorum Israël de captivitate, in agrò Sabarith, qui est in Ceila à vita decessit.

CAPUT XLIX.

SOphonias, de Tribu Simeon, filius Chusi, in agro Sarabath ortus, & gloriosa majorum suorum stirpe progenitus, prophetavit, mortuusque est atque sepultus in agro suo.

CAPUT L.

AGgæus, natus in Babylonia, juvenculus Jerusalem venit, ædificationem Templi ex parte aspexit, ac juxta Sacerdotum Monumenta gloriosè sepultus requiescit.

CAPUT LI

ZAcharias [1] de Regione Chaldæorum valdè senex in terram suam reversus est, in qua, & mortuus est, ac sepultus juxta Aggæum, quiescit in pace.

CAPUT LII.

MAlachias post egressionem Populi, in Sophia est genitus, Vir justus, & aspectu decorus, quem Judæi Malachiam, id est, Angelum Domini ideò asserunt vocitatum, quia quæcumque prædicebat, confestìm, Angelo de Cœlis veniente, confirmabantur. Hic autem admodum juvenis moritur, atque in agro proprio sepelitur.

CAPUT LIII.

NAtham Propheta, ex Gabaonitis, qui David Regem Legem Dei docuit, & peccatum, quod esset in Bethsabee prævaricatus, manifestavit. Hic etiam quod non ædificaret David Domino Templum, prædixit. Hic Salomonem ungens, in Principem consecravit. Objit autem senex in terra sua, sepultusque est cum dignitate.

(1) Hoc caput deest in aliis vide, infra cap. 57.

CAPUT LIV.

Achias Silonites de Civitate Eli Sacerdotis, ubi primùm Tabernaculum, & Arca Dei erat, Salomoni Regi prædixit, quòd per mulieres gentium à mandatis Dei declinaret, & divisionem Populi in prole non tacuit. Mortuus est ergò Achias, atque sepultus juxta quercum in Silo.

CAPUT LV.

Addo in [1] Samaria natus est. Hic est qui ad Jeroboam immolantem vitulum missus, in sermone Domini venit, eumque arguit immolantem. Hùnc ad propria revertentem proptèr inobedientiam leo in via strangulavit, sepultumque tenet Bethel, & Prophetam illum, qui eum fefellerat.

CAPUT LVI.

Azarias in terra oritur Sabatha, mortuusque est, ac sepultus in agello suo.

CAPUT LVII.

Zacharias Propheta, atque Sacerdos, filius Jojadæ Sacerdotis, qui, & Barachias cognominatus est, quem congregatus in atrio domus Domini Populus, juxta Joas Regis Imperium, missis in eum lapidibus extinxit: Hùnc sublevatum continuo Sacerdotes juxta patrem suum sepelierunt in Jerusalem.

CAPUT LVIII.

Tobias filius Ananiël, ex Tribu Nephthalim de Civitate Cibel, quæ est in Regione Galilææ. Hic captivus ductus est à Salmanasar Rege Assyriorum in Ninive: Vir in timore Dei summus, in opere magnificus, in misericordia gloriosus, in exequiarum curis devotus: qui dùm mortuos sepeliret, & inopes pasceret, cæcitate lumine caruit, & post tenebras reseratis oculis, lumen claritatis promeruit. Jacet in Ninive Civitate sepultus in pace.

CAPUT LIX.

Tres pueri, ex Stirpe Regia clari, memoria gloriosi, scientia eruditi, fide pares, devotionem stabiles, incorrupti corpore, sobrii mente, judices Provinciarum, & Regionum Principes, paternarum quoquè memores legum, & à cibis gentilium, vel immolatis nequaquàm polluti, leguminibus vitam degentes, & oleribus. Hi vigore virtutis contempserunt mortem, idolorum non adoraverunt ritum, Regem sævissimum fidei virtute vicerunt, restinxerunt quoquè camini flammantis incendia, & inter horrendas spissa caligine flammas hymnum apertis vocibus cecinerunt. Jacent in Babylonia paritèr sub uno specu positi, & cum magna veneratione sepulti.

CAPUT LX.

Esdras Sacerdos Dei, qui à plerisque Malachias, id est, Angelus Dei vocatur. Hic Sacræ Scriptor extitit Historiæ, atque alter lator legis post Moysem, namque post captivitatem legem incensam ex gentibus renovavit, Hebraicarumque litterarum elementa invenit. Hic reduxit Israël, &

(1) *Al.* Sama Samariæ.

& reædificare fecit Jerusalem. Mortuus est autem ac sepultus cum patribus suis humatus in Jerusalem.

CAPUT LXI.

ZOrobabel, & Nehemias, ex Tribu Juda, sub Dario Rege Templum Domini ædificant, muros Jerusalem exstruunt, atque Israël ad pristinum statum reducunt, cultum quoquè religionis, jusque Sacerdotum, & Levitarum restituunt. Item, & ipsi in Jerusalem sepulti quiescunt.

CAPUT LXII.

ESther Regina filia fratris Mardochæi, de Stirpe Benjamin, captiva de Jerusalem in Urbem Susim translata est, atque aspectu formæ, & perspicua virginitatis excellentia Regi Persarum conubiis copulata. Hæc, ut Populum suum à periculo liberaret, morti se obtulit, amicumque Regis adversùs Populum Dei nefaria persuadentem, cruci tradendum persuasit, gentemque liberam ab excidio eruit, atque à servitute eripuit. Jacet sepulta in Susis Urbe Medorum, in qua etiam regnavit.

CAPUT LXIII.

JUdith Vidua, filia Merari, de Tribu Simeon, magnanimis in gloria, Viris præstantior. Hæc pro salute Populi morti se obtulit, nec trepidavit furorem regium. Nàm dormientem necavit Principem, salvo pudore suis Civibus triumphum victoriæ reportavit. Vixit autem annis centum, & quinque, sepultaque est in spelunca Viri sui Manasse in (1) Bethulia Civitate, quæ est in Tribu Juda inter Dothain, & (2) Balmon.

CAPUT LXIV.

MAchabæi septem fratres, in Fide stabiles, in spe fortes, Divinæ Legis constantissimi observatores, inter tormenta acerbissima patientes, ab Antiocho Rege pro Lege Dei cum matre eorum atrocitèr interempti, coronas martyrii meruerunt.

Machabæi (3) quoquè, quos triumphos gesserint adversùs gentem Persarum, vel de circumfinitimis aliis Nationibus, & quomodò pro legis observantia plurimum sunt puniti, eorum plenissimè narrat Historia.

(1) *Aapali.*
(2) *Al.* Babylon.
(3) *In sex exemplaribus hoc posterius tantùm legitur.*

EX NOVO TESTAMENTO.

LXV	Zacharias.
LXVI	Joannes.
LXVII	Maria.
LXVIII	Simon Petrus.
LXIX	Paulus.
LXX	Andreas.
LXXI	Jacobus Zebedæi.
LXXII	Joannes.
LXXIII	Philippus.
LXXIIII	Thomas.
LXXV	Bartholomæus.
LXXVI	Matthæus.
LXXVII	Jacobus Alphæi.
LXXVIII	Judas Jacobi.
LXXIX	Mathias.
LXXX	Simon Zelotes.
LXXXI	Duodecim Apostoli.
LXXXII	Lucas Evangelista.
LXXXIII	Marcus Evangelista.
LXXXIIII	Barnabas.
LXXXV	Timotheus.
LXXXVI	Titus.

CAPUT LXV.

ZAcharias, & Elisabeth ante Deum justi, steriles in juventute, fœcundi in senio, requiescunt in Jerusalem.

CAPUT LXVI.

JOannes Baptista filius Zachariæ, ex Tribu Levi, in Jerusalem ortus, Angelo denuntiante conceptus, prænuntius Christi, præco Judicis, Propheta Altissimi, vox Verbi, amicus Sponsi, testis Domini, lucerna Luminis, terminus Prophetarum, Baptismatis initium: qui prænuntiatus parentis vocem abstulit: genitus Officium linguæ resolvit, qui necdùm editus Christum prophetavit, salutavit in utero, in columba agnovit, in deserto monstravit. Cujus vestimentum lanugo fuit camelorum, habitatio eremus, victus mellis, & locustarum cibus. Hic, dùm Herodi prohiberet fraternum violare connubium, carceralibus tenebris mancipatur. Cujus caput Regis filia ludi præmium à patre postulavit: at ille desectum malè poscenti filiæ ebrius inter pocula dedit. Sepultus est in Sebastia Oppido Palæstinæ, quæ olìm Samaria vocabatur: quam Herodes Rex Judææ, Antipatri filius, ob honorem Cæsaris Augusti Græco sermone Augustam vocavit.

CAPUT LXVII.

MAria (quæ interpretatur Domina, sivè Illuminatrix) clara Stirps David, Virga Jesse, hortus conclusus, Fons signatus, Mater Domini, Templum Dei, Sacrarium Spiritus Sancti, virgo sancta, virgo fœta, virgo ante partum, virgo post partum, salutationem ab Angelo accepit, & Mysterium Conceptionis agnovit: partus qualitatem inquirit, & contra legem naturæ obsequii fidem non renuit, quam Dominus ipse in Cruce positus, per Sanguinem Testamenti virgini commendavit Discipulo, ut ipsum Mater haberet vitæ comitem, quem filius noverat integritatis esse custodem. (1) Hànc quidam crudeli necis passione asserunt ab hac vita migrasse, pro eo quod justus Simeon complectens brachiis suis Christum, prophetaverit, Matri dicens: Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Quod quidem incertum est, utrum pro materiali gladio dixerit, an pro Verbo Dei valido, & acutiori omni gladio ancipiti. Specialitèr tamen nulla docet Historia, Mariam gladii animadversione peremptam, quia nec obitus ejus uspiam legitur. Dum tamen reperiatur ejus Sepulcrum, ut aliqui dicunt, in Valle Josaphat.

CAPUT LXVIII.

SImon Petrus filius Joannis, frater Andreæ, ortus in vico Bethsaida Provinciæ Galilææ, qui est juxta stagnum Genesareth, cujus prima vocatio nominis Bar-Jona, legis directa generatio est. Petrus in Christo Ecclesiæ firmamentum est. Cephas Corporis Christi principatus, & (2) caput est. Simon Joannis, virginitatis regeneratio incorrupta est. Qui dùm juxta Joannem habeatur tertius, juxta Matthæum eligitur primus: nec immeritò, quia Apostolorum Princips est. Et confessor primus filii Dei, & Discipulus, & Pastor humani gregis, Petra Ec-

(1) *Vid. Ambros.*
(1) *Quasi* κεφαλὴ.

Ecclesiæ, clavicularius regni, amator Domini, atque negator; confitendo laudatus, præsumendo elatus; negando lapsus, lacrymando purificatus, confitendo probatus, patiendo coronatus, cui nomen ex opere datur, titulus ex merito potestatis imponitur. Hic in Galatia, Ponto, Cappadocia, Bithynia, Asia, atque Italia Evangelium prædicavit, atque harum virtutum signis effulsit. Pendulo gressu fervidum mare calcavit, præteriens umbra sua mortuos animavit, claudis pristinum reiteravit officium, paralyticis fluida membra in proprium reparavit statum. Inter hæc defunctam viduam suscitavit. Ananiam, & Saphiram reos perfidiæ, mortis animadversione damnavit. Simonem etiam Magicis artibus Cœlum conscendentem ad terram elisit. Hic postquam Antiochenam Ecclesiam fundavit, sub Claudio Cæsare contra eumdem Simonem Magum Romam pergit, ibique prædicans Evangelium vigintiquinque annis, ejusdem Urbis tenuit Pontificatum. Sexto autem, & tricesimo anno post passionem Domini, à Nerone Cæsare in Urbe Roma deorsum, ut ipse voluit, crucifixus est. Sicque post Apostolicum meritum, etiam Martyrio coronatur. Sepultus Romæ in Vaticano, secus viam triumphalem, tertio lapide ab Urbe, ad orientalem plagam.

CAPUT LXIX.

PAulus, qui ante Saulus, Apostolus Gentium, advocatus Judæorum, à Christo de Cœlo vocatus, in terram prostratus, qui oculatus cecidit, cæcatus surrexit, ex persequutore effectus est Vas electionis, ex lupo ovis, inter Apostolos vocatione novissimus, prædicatione primus. In lege Gamalielis discipulus, in Evangelio Christi servus. Cujus Patria Tharsus fuit, genus Benjamin. Hic secundo post Ascensionem Domini anno baptizatus, dignitatem meruit Apostolatus, atque plus omnibus laborans, multo latius inter cæteros verbi gratiam seminavit, atque Doctrinam Evangelicam sua prædicatione implevit. Incipiens enim ab Jerosolymis, usque ad Illiricum, & Italiam, Hispaniasque processit, ac nomen Christi multarum manifestavit gentium nationibus, quibus ante nondum fuerat declaratum, cujus miracula ista esse noscuntur. Raptus sursùm in tertium Cœlum conscendit, demersùs deorsùm nocte, & die in profundo maris fuit, seducentem Pythonis spiritum imperata discessione damnavit, adolescenti mortuo vitalem redintegravit spiritum, cæcitate percussit magum, claudo proprium reformavit incessum: diri quoquè serpentis, nec sensit, nec horruit morsum, sed igni dedit arsurum, patrem etiam Publii à febribus orando sanavit. Hic ob amorem Christi multas passiones, graviaque corporis substinuit tormenta. In primis Judaicas persequutiones, & gentium miserias, & laborem, famem, sitim, frigus, & nuditatem, naufragia, & mille pericula, rabiem ferarum, verbera, carcerales tenebras, & tormenta catenarum, squallores, & vincula. Inter hæc ligatur à Judæis, traditur gentibus, lapidatur ad necem, in sporta per murum demittitur, virgis cæditur, pœnis arctatur, in carcere vinctus terræmotu facto resolvitur, ad ultimum à Nerone gladio ceditur eo die, quo, & Petrus crucifixus est. Sic enim oportuerat: ut hi, qui simùl confessi sunt, uno die coronarentur. Sepultus Romæ in via Ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo sexto, tertio

ab

ab Urbe milliario, contra Occidentalem plagam.

CAPUT LXX.

ANdreas, qui interpretatur Decorus, frater Petri, secundum Joannem primus, juxta Matthæum à primo secundus. Hic in sorte prædicationis Scythiam, atque Achajam accepit, in qua etiam Civitate Patris cruce suspensus occubuit.

CAPUT LXXI.

JAcobus filius Zebedæi, frater Joannis, quartus in ordine, duodecim tribubus quæ sunt in dispersione gentium (1) scripsit, atque Hispaniæ, & occidentalium locorum gentibus Evangelium prædicavit, & in occasu mundi lucem prædicationis infudit. Hic ab Herode Tetrarcha gladio cæsus occubuit. Sepultus in (2) Marmarica.

CAPUT LXXII.

JOannes Apostolus, & Evangelista, filius Zebedæi, frater Jacobi, virgo electus à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, qui etiam super pectus Magistri recumbens, & Evangelii fluenta de ipso sacro Dominici pectoris fonte potavit, & quasi unus de Paradisi fluminibus, Verbi Dei gratiam in toto terrarum Orbe diffudit. Quique in locum Christi, Christo jubente, successit, dùm suscipiens Matrem Magistri Discipulus, etiam ipse pro Christo alter quodammodò derelictus est filius. Hic, dùm Evangelium Christi in Asia prædicaret, à Domitiano Cæsare in Pathmos Insulam Metallo relegatur, ubi etiam positus Apocalypsim scripsit. Interfecto autem à Senatu Domitiano, exilio resolutus, recessit Ephesum, ibique ob hæreticorum refutandas versutias, efflagitatus ab Asiæ Episcopis Evangelium novissimus edidit. Cujus quidem inter alias virtutes, magnitudo signorum hæc fuit. Mutavit in aurum sylvestres frondium virgas, littoreaque saxa in gemmas. Item gemmarum fragmina in propriam reformavit naturam, viduam quoquè ad precem Populi suscitavit, & redivivum juvenis corpus revocata anima reparavit. Bibens lethiferum haustum, non solum evasit periculum, sed eodem prostratos poculo in vitæ reparavit statum. Hic anno sexagesimo septimo post Passionem Domini Salvatoris sub Trajano Principe longo jàm vetustatis senio fessus, cum diem transmigrationis suæ imminere sibi sentiret, jussisse fertur effodi sibi sepulcrum, atque indè vale dicens fratribus, facta oratione vivens tumulum introivit, deindè tanquàm in lectulo in eo requievit. Undè accidit, ut quidam eum vivere asserant, nec mortuum in sepulcro, sed dormientem jacere contendant, maximè pro eo quod illic terra sensim ab imo scaturiens, ad superficiem sepulcri conscendat, &, quasi flatu quiescentis, deorsum ad superiora pulvis ebulliat. Quievit autem apud Ephesum sexto Kalendas Januarii.

CAPUT LXXIII.

PHilippus à Bethsaida Civitate, undè, & Petrus, Gallis prædicat Christum, Barbarasque gentes, vicinasque tenebris, & tumenti Oceano con-

(1) *Assentimur iis, qui verbum* scripsit *alienum censent. Reliqua ex iis, quæ Hieronymi Catalogo à Græcis adjecta sunt, sumpta videntur.*
(2) *Al.* Carmarica, *vel* Archis Marmaricæ, *vel* Achimarmarica.

conjunctas, ad scientiæ lucem, fideique portum deducit. Deindè in Hierapoli Phrygiæ Provinciæ Urbe crucifixus, lapidatusque objit, rectoque sepultus cadavere, simùl cum filiabus suis ibidem requiescit.

CAPUT LXXIV.

THomas Apostolus Christi, Didymus nominatus, & juxta Latinam linguam Christi geminus, ac similis Salvatori, audiendo incredulus, videndo fidelis. Hic Evangelium prædicavit Parthis, & Medis, & Persis, Hyrcanisque, ac Bactrianis, & Indis tenentibus Orientalem plagam, & intima gentium penetrans, ibique prædicationem suam usque ad titulum suæ passionis perducens, lanceis enim transfixus occubuit in Calamina Civitate Indiæ, ubi, & sepultus est in honore.

CAPUT LXXV.

BArtholomæus Apostolus, nomen ex Syra lingua suscipiens, Lycaoniam in sorte prædicationis accepit, atque Evangelium juxta Matthæum apud Indos in eorum linguam convertit. Ad ultimum in [1] Albano Majoris Armeniæ Urbe, vivens à crudelissimis gentibus Barbaris decoriatur, sicque terræ conditur.

CAPUT LXXVI.

MAtthæus Apostolus, & Evangelista, qui etiam ex Tribu sua Levi sumpsit cognomen, ex Publicano à Christo electus, ex peccante translatus. Hic primùm quidem in Judæa evangelizat, postmodum in Macedonia prædicat, requiescit in Montibus Parthorum.

CAPUT LXXVII.

JAcobus Alphæi, Episcopus Jerosolymorum primus, cognomento Justus, sororis matris Domini filius, undè, & frater Domini vocatus homo lucis, & operarius veritatis, tantæque etiam sanctitatis, ut fimbriam vestimenti ejus certatìm cuperent attingere Populi. Hic, dum in Jerusalem Christum Dei Filium prædicaret, de Templo à Judæis præcipitatus, lapidibus opprimitur, ibique juxta Templum humatur. Quem Josephus tantæ sanctitatis, & venerationis in Judæa perhibet extitisse, ut propter ejus interfectionem Jerosolyma credatur esse diruta.

CAPUT LXXVIII.

JUdas Jacobi frater in Mesopotamia, atque interioribus Ponti Evangelizans, feras, & indomitas gentes, quasi belluarum naturas suo dogmate mitigat, & fidei Dominicæ subjugat, sepultus est autem [2] Berytho Armeniæ Urbe.

CAPUT LXXIX.

MAthias, de septuaginta Discipulis unus, & pro Juda Iscarioth duodecim inter Apostolos subrogatus, electus est sorte, & solus sine cognomine. Huic datur Evangelii prædicatio in Judæa.

CA-

(1) *Al.* Abano.
(2) *Sic Dorotheus*, *alii* Nerito.

CAPUT LXXX.

SImon Zelotes, qui priùs dictus est Chananæus, zelo Domini fervens, par in cognomento Petri, & similis in honore, accepit Ægypti principatum, & [1] post Jacobum Justum Cathedram tenuit Jerosolymorum. Post annos autem centum viginti meruit sub Trajano per crucem sustinere martyrii passionem. Jacet in Bosphoro.

CAPUT LXXXI.

HI fuerunt Christi Discipuli, Prædicatores Fidei, & Doctores Gentium, qui cum omnes unum sint, singuli tamen eorum propriis, certisque locis in mundo ad prædicandum sortes proprias acceperunt. Petrus namque Romam accepit, Andreas Achajam, Jacobus Hispaniam, Joannes Asiam, Thomas Indiam, Matthæus Macedoniam, Philippus Galliam, Bartholomæus Lycaoniam, Simon Zelotes Ægyptum, Mathias Judæam, Jacobus frater Domini Jerosolymam, Judas frater Jacobi Mesopotamiam. Paulo autem cum cæteris Apostolis nulla sors propria traditur, quia omnibus gentibus Magister, & Prædicator elegitur. Nàm sicut Petro, & reliquis, circumcisionis est Apostolatus datus: ità Paulo præputii in gentibus. Hic autem septem Ecclesiis, & tribus evangelizat Discipulis.

CAPUT LXXXII.

LUcas Antiochenus, Evangelista, & Apostolicæ conscriptor historiæ, Natione Syrus, arte medicus, Græco eloquio eruditus, quem plerique tradunt proselytum fuisse, & Hebræas litteras ignorasse. Hic tamen fuit Pauli Discipulus, & individuus comes peregrinationis ejus. Quique ab ineunte pueritia castissimus fuit, & evangelicæ prædicationis opus exercuit. Objit septuagesimo quarto vitæ suæ anno. Sepultus in Bithynia, cujus quidem ossa regnante Constantino Constantinopolim fuerunt translata.

CAPUT LXXXIII.

MArcus Evangelista, Petri Discipulus, ejusque in Baptismate filius. Cujus quidem Evangelium nonnulli à Petro Romæ dictatum ferunt. Hic, ne ad Sacerdotium promoveretur, abscidisse sibi pollicem fertur. Primus autem Alexandriæ Cathedram tenuit, primusque Ecclesias Ægyptiorum fundavit, tantis doctrinæ, & continentiæ virtutibus florens, ut omnes Discipuli Christi ejus imitationem sequerentur. Mortuus est octavo Neronis anno in Alexandria, placida quiete sepultus.

CAPUT LXXXIV.

BArnabas, qui, & Joseph, natione Cypriæ Civitatis à Cyro Rege Persarum conditæ, cum Paulo in gentibus Apostolatum adeptus, deindè proptèr Joannem Discipulum, qui etiam cognomento Marcus appellatur, sejunctus à Paulo, nihilominus evangelicæ prædicationis injunctum sibi opus exercuit.

CAPUT LXXXV.

TImotheus Ephesiorum Episcopus de Civitate Listrensium, patre Græ-

(1) *Ex adjectis Hieronymi Catalogo à Græcis, quæ tamen non huic Simoni, sed Simeoni conveniunt.*

Græco, id est, Ethnico, matre autem Judæa, ut refert Apostolus dicens: Quia habitavit fides in avia tua Loide, & matre tua Eunice, certum autem scio, quod in te quoquè. Hic autem fuit Discipulus Pauli, ejusque spiritualis filius, quem puerum propè secum idem Paulus assumpsit. Qui pudicus, & virgo permansit: quique apud Ephesum in monte qui vocatur Phion, cum magno honore sepultus quiescit.

CAPUT LXXXVI.

Titus Pauli Discipulus, & in Baptismo filius, natione Græcus, ex gentibus solus à Paulo Apostolo post Evangelium circumcisus, quem ad instruendas Cretæ Ecclesias præfatus reliquit Apostolus. Ibique in pace defunctus est, atque sepultus.

DIVI ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI

HISTORIA DE REGIBUS GOTTHORUM,

WANDALORUM, ET SUEVORUM.

1 GOTTHORUM antiquissimam esse genten certum est: quorum originem quidam de Magog, filio Japhet suspicantur educi à similitudine ultimæ syllabæ, & Magis de Ezechiele Propheta id colligentes.(1) Retro autem eruditio eos magis Getas, quàm Gog, & Magog appellare consuevit. Gens fortissima etiam Judæam terram vastatura describitur. Interpretatio autem nominis eorum in linguam nostram tecti, quo significatur fortitudo: & re vera, nulla enim gens in Orbe fuit, quæ Romanum Imperium adeò fatigaverit, ut hi. Isti (2) enim sunt quos etiam Alexander vitandos pronuntiavit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per multa quippè retro secula Ducibus usi sunt, posteà Regibus, quorum oportet tempora per ordinem cursim exponere, & quo nomine actuque regnaverint, de historiis libata retexere.

2 ANNO ante æram conditam. XII. dum pro arripiendo Reipublicæ Imperio, Gn. Pompejus, & C. Julius Cæsar arma civilia commovissent: Gotthi, ad præbendum Ponpejo auxilium, in Thessaliam adversùs Cæsarem pugnaturi venerunt. Ubi dùm in Pompeii exercitu Æthiopes, Indi, Persæ, Medi, Græci, Armeni, Scythæ, ac reliquæ Orientis gentes evocatæ adversùs Julium dimicassent, isti præ cæteris Cæsari fortius restiterunt. Quorum Cæsar copia, & virtute turbatus fertur fugam meditatus esse, nisi nox prœlio finem dedisset. Tunc Cæsar ait: Nec Pompejum scire vincere, nec Cæsarem posse vinci. Nàm si Pompejus vincere nosset, hodiè cum tam asperis Viris Cæsarem superasset.

3 Æra CCXCIV. Anno Imperii Va-

(1) *Hieronym. in Quæst. Heb. Genes.* 10. Et certè Gotthos omnes retro eruditi magis Getas, quam Gog, & Magog, appellare consueverant.
(2) *Ex Oro.io.*

Valeriani, & Gallieni secundo, Gotthi descensis montibus Alpibus quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum, Asiam, atque Illyricum, vastaverunt. Ex quibus Illyricum, & Macedoniam. xv. ferme annis tenuerunt. Deindè à Claudio Imperatore superati sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Augustum pro eo, quod tàm fortissimam gentem à finibus Reipublicæ removisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in capitolio auream statuam collocaverunt.

4 Æra [1] CCCLXVIIII. anno XVI. Imperii Constantini, Gotthi Sarmatarum regionem aggressi coppiosissimis super Romanos irruerunt agminibus, vehementi virtute cuncta gladio, & deprædatione vastantes. Adversus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentique certamine vix superatos ultra Danubium expulit, de diversis gentibus virtutis gloria clarus, sed de Gotthorum victoria amplius gloriosus. Quem Romani acclamante senatu publica laude prosequuti sunt, quòd tantam gentem vicerit, quod Patriam Rempublicam reformaverit.

5 Æra [2] CDVIII. Anno V. Imperii Valentis, primus Gotthorum gentis administrationem suscepit Athanaricus regnans annos XIII. qui persecutione crudelissima adversùs fidem commota, voluit se exercere contra Gotthos, qui in gente sua Christiani habebantur, ex quibus plurimos, qui Idolis immolare non acquieverunt, martyres fecit: reliquos autem multis persecutionibus affectos, dum pro multitudine horreret interficere, dedit licentiam, immò magis coëgit de Regno suo exire, atque in Romani Soli migrare Provincias.

6 Æra CDXV. anno XIII. Imperii Valentis, Gotthi in Istrium adversùs semetipsos in Athanarico, & Fridigerno divisi sunt, alternis sese cædibus depopulantes. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris suffragio superat. Hujus rei gratia legatos cum muneribus ad eumdem Imperatorem mittit, & Doctores propter suscipiendam Christianæ Fidei regulam poscit. Valens autem à veritate Catholicæ Fidei devius, & Arianæ hæresis perversitate detentus, missis hæreticis Sacerdotibus, Gotthos persuasione nefanda sui erroris dogmati adgregavit, & in tàm præclaram gentem virus pestiferum semine pernicioso transfudit, sicque errorem, quem recens credulitas ebibit, tenuit, diuque servavit. Tunc Gulfilas eorum Gotthorum Episcopus Gotthicas litteras condidit, & scripturas Novi, ac Veteris Testamenti in eamdem linguam convertit. Gotthi autem, statìm ut litteras, & legem habere cœperunt, instruxerunt sibi dogmatis sui Ecclesias, talia juxta eumdem Arium de ipsa divinitate documenta tenentes: ut crederent: Filium Patri majestate esse minorem, & æternitate posteriorem. Spiritum autem Sanctum, nec Deum esse, neque substantiam Patris existere, sed per Filium creatum esse, utriusque ministerio deditum, & amborum obsequio subditum. Aliam quoquè Patris sicùt personam, sic, & naturam asserentes: Aliam Filii, aliam denique Spiritus Sancti, ut jam non (secundum Sanctæ Scripturæ traditionem) unus Deus, & Dominus coleretur: sed juxta idolatriæ superstitionem tres dii venerarentur. Cujus blasphemiæ malum per decessum tempo-

(1) *Al.* ccclxxii.
(2) *Al.* cdvii.

porum, Regumque successum annis CCXIII. tenuerunt. Qui tandem reminiscentes salutis suæ renuntiaverunt inolitæ perfidiæ, & per Christi gratiam ad unitatem Fidei Catholicæ pervenerunt.

7 Æra CDXVI. anno XLV. Imperii Valentis, Gotthi, qui primum Christianos à terra sua expulerant, rursùs ipsi ab (1) Ugnis cum Rege suo Athanarico expulsi sunt, transitoque Danubio, cum vim ferre non possent Valentis Imperatoris, sese non depositis armis tradunt, & Thraciam ad inhabitandum accipiunt. Sed ubi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis ad rebellandum coacti sunt. Thraciam ferro incendiisque depopulantur, dejectoque Romanorum Exercitu ipsum Valentem jaculo vulneratum, in quadam Villa fugientem succenderunt, ut meritò ipse ab eis vivus temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat. Invenerunt autem eo prœlio Gotthi Confessores Priores Gotthos, quos dudum proptèr fidem à terra sua expulerant, & voluerunt eos sibi ad prædæ societatem conjungere. Qui, cum non acquievissent, aliquanti interfecti sunt. Alii (2) montuosa loca tenentes, & refugia sibi qualiacumque construentes, non solùm perseveraverunt Christiani Catholici, sed etiam in concordia Romanorum, à quibus dudum excepti fuerant, permanserunt.

8 Æra CDXIX. anno Imperii Theodosii Hispani III. Athanaricus cum Theodosio jus amicitiamque disponens, mox, Constantinopolim pergit, ibique quinto decimo die postquàm fuerat à Theodosio honorabilitèr susceptus interiit. Gotthi autem, proprio Rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosii Imperatoris, inito fœdere, Romano se Imperio tradiderunt, & fuerunt cum Romanis XXVIII. annis.

9 Æra CDXX. anno Imperii Theodosii IV. Cotthi patrocinium Romani fœderis recusantes, Alaricum Regem sibi constituunt, indignum judicantes Romanæ esse subditos potestati, eosque sequi, quorum jàm pridem leges Imperiumque respuerant, & de quorum se societate prœlio triumphantes averterant.

10 Æra CDXXXVII. anno Imperii Honorii, & Arcadii quarto, Gotthi in Alarico, & Radagaiso divisi, dùm semetipsos in duabus Regni partibus variis cædibus lacerarent, ob excidium Romanorum concordes effecti, consilium in commune constituunt, parique intentione ad prædandas quascumque Regiones Italiæ ab invicem dividuntur.

11 Æra CDXLIII. anno Honorii, & Arcadii X. Rex Gotthorum Radagaisus genere Scytha, cultui idolatriæ deditus, barbaricæ immanitatis feritate sævissimus, cum ducentis armatorum millibus Italiæ partes vehementi vastatione aggreditur, spondens in contemptum Christi Romanorum sanguinem Diis suis libare, si vinceret. Cujus exercitus ab Stilicone Duce Romano in montuosis Thusciæ locis circumclusus, fame est potiùs, quàm ferro consumptus. Ipse postremùm Rex captus, & interfectus est.

12 Æra (3) CDXLVII. An. Imperii, & Arcadii XV. extincto Radagaiso Alaricus consors Regni, nomine quidem Christianus, sed professione hæ-

S

(1) *Al.* Hunnis.
(2) *Vide Eutropium*
(3) *Vide Procopium. Jordanem, Marcellinum, Paulum Diaconum.*

hæreticus, dolens tantam multitudinem Gotthorum à Romanis extinctam, in vindictam sanguinis suorum adversùs Romam prœlium gessit, obsessamque impetu, igne, gladiis irrumpit: sicque Urbs cunctarum gentium victrix, Gotthicis triumphis victa succubuit, eisque capta subjugataque servivit. Tàm autem Gotthi clementes ibi extiterunt, ut votum anteà darent, quod si ingrederentur Urbem, quicumque Romanorum in locis Christi inveniretur, in vastationem Urbis non mitteretur. Post hoc igitur votum, aggressi Urbem omnibus, & mors, & captivitas indulta est, qui ad Sanctorum limina confugerunt. Sed, & qui extra loca Martyrum erant, & nomen Christi, & Sanctorum nominaverunt, & ipsis simili misericordia pepercerunt. In reliquis autem, etsi præda hostium patuit, feriendi tamen immanitas refrænata est. Incursantibus autem in illa vastitate per Urbem Gotthis, dum quidam potens virginem consecratam ætate provectam reperisset, eamque honestè admoneret: ut, si quid apud se auri, argentique esset, proferret: illa fideli conscientia quod habuit protulit: cumque ille vasorum formam, & pulchritudinem, ex illa antiqua Romanorum opulentia miraretur, virgo ait: Hæc vasa mihi de sacrario Petri Apostoli deposita sunt: præsume, si audes. Ego sacram hostiam dare non audeo. Gotthus ille ad nomen Apostoli magno pavore perterritus, Regi hoc per nuntium refert, qui confestìm Rex reportari omnia ad sacrarium Sancti Petri, per Virginem illam summa cum reverentia jussit, dicens: Cum Romanis gessi bellum, non cum Apostolis Dei. Redit igitur virgo reverentissimis officiis honorata, redeunt, & cum illa omnes, qui ei se sociaverant, supèr capita sua vasa illa aurea, & argentea cum hymnis, & canticis reportantes. Exercitus undique jussu Regis ob defensionem armatorum custodiis concurrunt. Undique ad voces canentium de latibulis agmina Christianorum. Concurrunt etiam, & pagani, atque admisti inter eos, dùm servos Christi se esse fingunt, etiam, & ipsi calamitatis excidium evaserunt. Hac tempestate Gotthi [1] Placidiam Theodosii Principis Imperatoris filiam, Arcadii, & Honorii Imperatorum sororem, cum ingenti auri, argentique thesauro Romæ capiunt, Adeptisque multis opibus Romanorum, tertia die, incensa, eversaque in partibus Urbe, discedunt, indè conscensis navibus, cum ad Siciliam exiguo ab Italia freto divisam transire disponerent, infesto mari periclitati, multum exercitum perdiderunt. Quibus tanta fuit gloria de Romanæ Urbis obtentu, ut in ejus comparatione nihil se mali passos tempestate illa arbitrarentur, damna naufragii eventu victoriæ compensantes. Mors Alarici confestìm sequuta, vigesimo octavo Regni anno defunctus est in Italia.

13 Æra CDXLIX. anno Imperii Arcadii, & Honorii XVII. & sexto Theodosii Minoris, Alarico post captam Urbem, defuncto, Athaulfus à Gotthis Italiæ Regno præficitur annis VI. Iste quinto Regni anno de Italia recedens, Gallias adiit, Placidiam Theodosii Imperatoris filiam, quam Romæ Gotthi ceperant, conjugem sibi assumpsit. In qua prophetia Danièlis à quibusdam creditur fuisse completa, quibus ait: filiam Regis Austri conjungendam Regi Aquilonis, nulla ta-

(1) *Al.* Placidam.

tamen de germine ejus sobole subsistente. Sicùt, & idem in sequentibus Propheta subjungit dicens: nec stabit semen ejus. Nullus enim de utero illius extitit genitus, qui patris in Regno succederet. Athaulfus autem dùm, relictis Galliis, Hispanias peteret, à quodam suorum apud Barcinonam inter familiares fabulas jugulatur.

14 Æra CDLIV. ann. Imperii Honorii, & Arcadii XXII. post obitum Athaulfi, à Gotthis Sigericus Princeps electus est, qui dum ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

15 Æra, & anno, quo supra. Walia Sigerico succedens, tribus annis Regnum tenuit, belli causa Princeps à Gotthis effectus, sed ad pacem Divina Providentia ordinatus, mox enim cum regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit, Placidiam sororem ejus, quæ à Gotthis Romæ capta fuerat, ei honorificè reddidit, promittens Imperatori proptèr Rempublicam omne certamen implendum. Itaque ad Hispanias per Constantium Patritium evocatus, Romani nominis causa cædes magnas barbaris intulit. Wandalos, Selinguos in Bæthica omnes bello extinxit. Alanos, qui Wandalis, & Suevis potentabantur, adeò cecidit: ut extincto Atace Rege ipsorum, pauci qui super fuerat, oblito Regni nomine, Gunderici Regis Wandalorum, qui in Gallecia resederat, se regimini subjugarent. Confecto igitur Walia bello Hispaniæ, dum instructa navali acie, in Africam transire disponeret, in freto Gaditani maris vi gravissimæ tempestatis effractus, memor etiam illius sub Alarico naufragii, omisso navigationis periculo, relictis Hispaniis, Gallias repetit. Dataque ei ab Imperatore ob meritum victoriæ secunda Aquitania, cum quibusdam Civitatibus confinium Provinciarum usque ad Oceanum.

16 Æra CDLVII. anno Imperii nono Theodosii Minoris, Rege Walia defuncto, Theuderedus successit in Regnò annis XXXIII. Qui Regno Aquitanico non contentus, pacis Romanæ fœdus recusat, pleraque municipia Romanorum vicina sedibus sus occupat, Arelas nobilissimum Galliæ oppidum multa vi obsessum oppugnat. A cujus obsidione, imminente virtute Aëtii Romanæ militiæ Ducis, non impunitus abscedit. Remoto igitur Valentiniani Imperatoris jussu à potestate militari Aëtio, dum Theuderedus Narbonensi Urbi diutina obsidione, ac fame esset infestus rursùs à Litorio Romanæ militiæ Duce, Ugnis auxiliantibus, effugatur. Litorius autem dum primùm res prosperas adversùs Gotthos gessisset, denuo Dæmonum signis aruspicumque responsis deceptus bellum cum Gotthis imprudentèr iniit, amissoque Romano Exercitu, miserabilitèr superatus interiit. Fecitque intelligi, quantùm illa, quæ cum eodem periit multitudo, prodesse potuerit; si fide potius, quàm fallacibus Dæmoniorum ostentis uti maluisset. Extincto igitur Litorio, pace deindè Theuderedus cum Romanis inita, denuo adversùs Ugnos Galliarum Provincias sæva populatione vastantes, atque Urbes plurimas evertentes in campis Catalaunicis, auxiliante Aëtio Duce Romano, aperto Marte conflixit, ibique præliando victor occubuit. Gotthi autem, dimicante Thurismundo Theuderidi Regis filio, adeò fortitèr congressi sunt: ut inter primum prœlium, & postremum trecenta ferè millia hominum in eo certamine prostrarentur. Multa eodem tempore Cœli, & ter-

ræ signa præcesserunt, quorum prodigiis tàm crudele bellum significaretur. Nàm, assiduis terræmotibus factis, à parte orientis Luna fuscata est, à Solis occasu stella cometes apparuit, atque ingenti magnitudine aliquandiù fulsit. Ab Aquilonis plaga Cælum rubens, sicùt ignis, aut sanguis, effectus est, permistis per igneum ruborem lineis clarioribus in speciem hastarum rutilantium deformatis. Nec mirum, ut tàm ingenti cæsorum strage, divinitus tàm multà signorum demonstraretur ostensio. Ugni autem usque ad internicionem penè cæsi cum Rege suo Athila, relictis Galliis, Italiam perfugiunt, aliquantis Civitatibus irruptis. Qui, & ibi partìm fame, partìm Cœlestibus plagis percussi interierunt. Misso insupèr à Martiano Imperatore exercitu, forti plaga cæduntur, affectique nimium, ac diminuti, sedes proprias repetunt, ad quas Rex eorum Athila, mox, ut remeavit, occubuit. Post ejus obitum Ugnorum gens proprio se insuper excidio devastavit. Statìmque inter filios ejus de obtinendo Regno magna sunt exorta certamina. Atque ità Ugni, qui tot cladibus anteà diminuti fuerant, rursùm mutuis sese gladiis conciderunt. In quibus illud mirum est: ut, dùm omne prœlium detrimentum habeat Populorum isti vice versa cadendo, proficiant. Sed proindè est, quia in Disciplinam fidelium positi sunt, sicùt Populus est gentis Persarum. Virga enim furoris Dei sunt, & quoties indignatio ejus adversùs fideles procedit, per eos flagellantur, ut eorum afflictionibus emendati, à seculi cupiditate, & peccato semetipsos coërceant, & Cœlestis Regni hæreditatem possideant. Adeò autem hæc gens horrida est: ut cum famem in bello fuerit passa, venam tangat equi, & sic excludat hausto sanguine famem.

17 Æra CDXC. ann. primo Imperii Martiani, Turismundus filius Theuderedis, provehitur ad Regnum anno uno. Qui dùm in ipsis Regni sui exordiis feralis, ac noxius hostilia inspiraret, & multà ageret insolentiùs, à Theuderico, & Frigdarico fratribus est occisus.

18 Æra CDXCI. ann. II. Imperii Martiani Theudericus, post fraternam necem, in Regnum succedens Imperavit annis XIII. qui pro eo quòd Imperatori habito sumendi imperialis fastigii cum gallis auxilium præbuisset, ab Aquitania in Hispaniam, cum ingenti multitudine Exercitus, & cum licentia ejusdem Aviti Imperatoris ingreditur anno Regni quinto. Cui cum magna copia Rex Suevorum Recchiarius ocurrens duodecimo ab Asturicensis Urbis milliario apud fluvium, qui Urbicus appellatur, inito mox certamine, superatus est, cæsis Suevorum agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis. Ipse postremo Rex telo saucius fugit, præsidioque suorum carens ad locum Portucale capitur, Regique Theuderico vivus offertur. Quo perempto, multis, qui de priore certamine super fuerant sese tradentibus, aliquantis nihilominus trucidatis, Regnum penè destructum est, finitumque Suevorum Regnum. Reliqui autem Suevi, qui remanserant in extrema parte Galleciæ, Massilæ filium nomine Masdram sibi Regem constituunt, Regnum reparatur Suevorum. Occiso Recchiario, Theudericus de Gallecia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem Urbem deprædari moliretur, Sanctæ Martyris Eulaliæ ostentis perterritus, cum omni protinus Exercitu discedit, & Gallias repetit. Mox deindè partem unam Exercitus Duce Ceurila ad Bethicam Provinciam mittit: partem

aliam

aliam sub Singerico, & Nepotiano Ducibus ad Galleciam dirigit, qui Suevos apud Lucum sæva deprædatione vastaverunt. In Galliis autem Agrippinus Comes, & Civis, Ægidio Comiti Romano æmulus, ut Gotthorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theuderico. Post aliquot Legati à Remismundo Masdræ filio Rege Suevorum missi, ad Theudericum venerunt, pacem amicitiamque poscentes. Similitèr Theudericus ad Remismundum remittit cum armorum adjectione, vel munerum, directa etiam conjuge, quàm haberet. Sallanem quoquè Legatum denuo Theudericus mittit ad Remismundum. Qui reversus ad Gallias Thedeuricum ab Eurico fratre suo reperit interfectum.

19 Æra DIV. ann. Imperii Leonis IIX. Euricus pari scelere, quo frater succedit in Regnum ann. XVII. In quo honore provectus, & crimine, statìm Legatos ad Leonem Imperatorem dirigit. Nèc mora partes Lusitaniæ magno impetu deprædatur. Exercitum indè alium mittit, qui captam indè Pampilonam, & Cæsaraugustam, misso exercitu, capit, superiorem quoquè Hispaniam in potestatem submittit. Tarraconensis etiam Provinciæ nobilitatem, quæ ei repugnaverat, exercitus irruptione evertit. In Gallias autem reversus Arelatum Urbem, & Massiliam bellando obtinuit, suoque Regno utrasque adjecit. Iste quodam die, congregatis in colloquio Gotthis, tela, quæ omnes habebant in manibus, à parte ferri, vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alio nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatam. Sub hoc Rege Gotthi legum statuta in scriptis habere cœperunt. Nàm anteà tantùm moribus, & consuetudine tenebantur. Objit Arelati Euricus Rex morte propria defunctus.

20 Æra [1] DXXI. ann. X. Imperii Zenonis, Eurico mortuo, Alaricus filius ejus, apud Tolosanam Urbem Princeps Gotthorum constituitur, regnans ann. XXIII. adversùs [2] quèm Fludujus Francorum Princeps Galliæ Regnum affectans, Burgundionibus sibi auxiliantibus, bellum movet, fusisque Gotthorum copiis, ipsum postremò Regem apud Pictavium superatum interficit. Theudericus autem Italiæ Rex, dum interitum generi comperisset, confestìm ab Italia proficiscitur, Francos proterit, partem Regni, quam manus hostium occupaverat, recepit, Gotthorum juri restituit.

21 Æra DXLIV. an. XVII. Imperii Anasthasii Gisaleicus, superioris Regis filius ex concubina creatus, Narbonæ Princeps efficitur regnas annos quatuor, sicùt genere vilissimus, ità infelicitate, & ignavia summus Deniquè dùm eadem Civitas à [3] Gundebado Burgundionum Rege direpta fuisset, iste cum multò sui dedecore, & cum magna suorum clade apud Barcinonam se contulit, ibique moratus, quousquè etiam Regni fascibus à Theuderico fugæ ignominia privaretur. Indè profectus ad Africam, Wandalorum suffragium poscit, quo in Regnum posset restitui. Qui, dum non impetrasset auxilium, mox de Africa rediens ob metum Theuderici Aquitaniam petiit, ibique anno uno delitescens, in Hispaniam revertitur, atque à Theuderici Regis Duce duodecimo à Barcinona, Urbe milliario,

S 3 com-

(1) *Al.* DXI.
(2) *Al.* Fludvildus Clodoveum *ait Aimonus.*
(3) *Al.* Gundebaldo.

commisso prœlio, superatus in fugam vertitur, captusque trans fluvium Druentium Galliarum interiit, sicque priùs honorem, posteà vitam amisit.

22 Æra DXLIX. anno XXI. Imperii Anasthasii Theudericus Junior, cum jàm dudum Consul, & Rex à Zenone Imperatore Romæ creatus fuisset, peremptoque Odovacro Rege Ostrogotthorum, atque devicto fratre ejus Honoulfo, & trans confinia Danubii effugato, XIIX. annis in Italia regnasset, rursus extincto Gisaleico Rege Gotthorum, Hispaniæ Regnum XV. annis obtinuit, quod superstiti Amalarico nepoti suo reliquit. Indè Italiam repetens aliquandiù omni cum prosperitate regnavit, per quem etiam Urbi Romæ dignitas non parva est restituta. Muros namque ejus iste redintegravit, cujus Rei gratia à Senatu inauratam statuam meruit.

23 Æra DLXIV. ann. Imperii Justiniani I. regresso in Italiam Theuderico, & ibidem defuncto, Amalaricus nepos ejus V. annis regnavit. Qui, cum à Childeberto Francorum Rege apud Narbonam prœlio superatus fuisset, ad Barcinonam trepidus fugit, efectusque omnium contemptibilis ab exercitu jugulatus Narbonæ in foro interiit.

24 Æra DLXIX. annò Imperii Justiniani VI. post Amalaricum Theudis in Hispania creatus, in Regnum annis XVII. mensibus V. qui dum esset hæreticus, pacem tuum concessit Ecclesiæ. Adeò ut licentiam Catholicis Episcopis daret, in unum apud Toletanam Urbem convenire, & quæcumque ad Ecclesiæ disciplinam necessaria exciterunt, liberè licenterque disponere. Eo regnante, dùm Francorum Reges, cum infinitis copiis in Hispaniam convenissent, & Tarraconensem Provinciam bello depopularent: Gotthi, Duce Theudisclo obicibus Hispaniæ interclusis, Francorum exercitum multa cum admiratione victoriæ postraverunt. Dux idem, prece, atque ingenti pecunia sibi oblata, viam fugæ hostibus residuis unius diei noctisque spatio præbuit. Cætera infelicium turba, cui transitus collati temporis non ocurrit, Gotthorum perempta gladio concidit. Post tam felicis successum victoriæ, transfretum in consultè Gotthi se gesserunt: Denique, dum adversùs milites, qui [1] septem Oppidum, pulsis Gotthis, invaserant, Oceani freta transissent, idemque castrum magna vi certaminis expugnarent: adveniente die Dominico, deposuerunt arma, ne diem sacrum prœlio funestarent. Hac igitur occasione reperta, milites repentino incursu aggressi, exercitum mari undique, terraque conclusum, ignavum atque inermen adeò postraverunt, ut ne unus quidem superesset, qui tantæ cladis excidium præteriret. Nec mora prævenit mors debita Principem. Vulneratur enim à quodam in Palatio, qui jàm dudum dementis speciem, ut Regem deciperet, simulaverat. Finxit enim arte insaniam, perfoditque Principem, quo vulnere ille postratus occubuit, & vi gladii indignantem animam exhalavit. Fertur autem inter effussionem sanguinis conjurasse, ne quis interficeret percussorem dicens, se congruam meriti recepisse vicissitudinem, quòd, & ipse privatus ducem suum sollicitatus occiderat.

25 Æra DLXXXVI. ann. Imper. Justiniani XXII. interempto Theudi Theudisclus superioris Principis Dux Got-

(1) *Al.* Septam.

Gotthis præficitur, regnans ann. I. menses III. qui dum plurimorum potentum connubia prostitutione publica macularet, & ob hæc instrueret animum ad necem multorum, præventus conjuratorum manu Hispali inter epulas jugulatur, confossusque gladio extinguitur.

26 [1] Æra [2] DXXCVII. Imper. Justiniani XXIII. extincto Theudisclo, Agila Rex constituitur regnans ann. V. iste adversùs Cordubensem Urbem prœlium movens, dum in contemptum Catholicæ Religionis, beatissimi Martyris Aciscli injuriam inferret, hostiumque, ac jumentorum cruore sacrum sepulcri ejus locum, ut profanator, pollueret, inito adversùs Cordubenses Cives certamine, pœnas dignas Sanctis inferentibus meruit. Nàm belli præsentis ultione percussus, & filium ibi cum copia exercitus interfectum amisit, & thesaurum omnem cum insignibus opibus perdidit. Ipse victus, ac miserabili metu fugatus Emeritam se recepit. Adversùs quem interjecto aliquanti temporis spatio, Athanagildus tyrannidem regnandi cupiditate arripiens, dum exercitum ejus contra se Hispali missum virtute militari prostrasset: videntes Gotthi proprio se everti excidio, & magis metuentes, ne Hispaniam milites Romani auxilii occasione invaderent: Agilanem Emeritæ interficiunt, & Athanagildi sese regimini tradiderunt.

27 Æra DXCII. ann. Imper. Justiniani XXIX. occiso Agilane, Athanagildus Regnum, quod invaserat tenuit ann. XIV. Hic cum jàm dudum sumpta tyrannide, Agilanem Regno privare conaretur, militum sibi auxilia ab Imperatore Justiniano poposcerat, quos posteà submovere à finibus Regni molitus non potuit. Adversùs quos hucusque conflictum est. Frequentibus anteà prœliis cæsi, nùnc verò multis casibus fracti atque finiti. Decessit autem Athanagildus Toleti propria morte vacante Regno mensibus V.

28 Æra DCV. ann. II. Imperii Justini Minoris post Athanagildum Liuva Narbone Gotthis præficitur, regnans ann. III. qui secundo anno, postquam adeptus est principatum, Leuvigildum fratrem non solum successorem, sed, & participem Regni sibi constituit, Hispaniæque administrationi præfecit, ipse Galliæ Regno contemptus. Sicque Regnum duos cepit, dum nulla potestas patiens consortis sit. Huic autem unus tantum annus in ordine temporum reputatur Liuvæ Regis, reliqui Leuvigildo fratri annumerantur.

29 Æra DCVI. ann. III. Imper. Justini Minoris Leuvigildus adeptus Hispaniæ, & Galliæ principatum, ampliare Regnum bello, & augere opes statuit. Studio quippè ejus, exercitus concordante favore, victoriarum multa præclarè sortitus est. Cantabros namque iste obtinuit, Aregiam iste cepit, Sabaria ab eo omnis devicta est, cesserunt etiam armis illius plurimæ rebelles Hispaniæ Urbes. Fudit quoquè diverso prœlio milites, & quædam castra ab eis ocupata dimicando recepit. Herminigildum deindè filium Imperiis suis tyrannizantem, obsessum exuperavit. Postremum bellum Suevis intulit, Regnumque eorum in jura gentis suæ mira celeritate transmisit. Hispania magna ex parte potitus. Nam antea gens Gotthorum an-

(1) DLXXXVII.
(2) XXIV.

angustis finibus arctabatur, sed obfuscavit in eo error impietatis gloriam tantæ virtutis.

30 Denique Arianæ perfidiæ furore repletus, in Catholicos persecutione commota, plurimos Episcoporum exilio relegavit. Ecclesiarum redditus, & privilegia abstulit, multos quoquè terroribus in Arianam pestilentiam impulit, plerosque sine persecutione illectos auro, rebusque decepit. Ausus quoquè inter cætera hæresis suæ contagia, etiam rebaptizare Catholicos, & non solum ex plebe, sed etiam ex Sacerdotalis ordinis dignitate, sicùt Vincentium Cæsaraugustanum de Episcopo Apostatam factum, & tanquam à Cœlo in infernum projectum. Extitit autem, & quibusdam suorum perniciosus: nàm quoscumque nobilissimos, ac potentissimos vidit, aut capite truncavit, aut, opibus ablatis, proscripsit, & proscriptos in exilium misit. Fiscum quoquè primus iste locupletavit, primusque ærarium de rapinis civium, hostiumque manubiis auxit. Primusque etiam inter suos regali veste opertus in solio resedit. Nàm antè eum, & habitus, & consessus communis, ut Populo ità, & Regibus erat. Condidit etiam Civitatem in Celtiberia, quam ex nomine filii Reccopolim nominavit. In legibus quoquè ea, quæ ab Eurico inconditè constituta videbantur, correxit, plurimas leges prætermissas adjiciens, plerasque superfluas auferens. Regnavit autem ann. XVIII. defunctus propria morte Toleti.

31 Æra DCXXIV. ann. III. Imper. Mauritii, Leuvigildo defuncto, filius ejus Reccaredus Regno est coronatus, cultu præditus religionis, & paternis moribus longè dissimilis. Namque ille irreligiosus, & bello promptissimus. Hic fide piùs, & pace præclarus, ille armorum artibus gentis Imperium dilatans, hic gloriosus eamdem gentem fidei trophæo sublimans. In ipsis enim Regni sui exordiis Catholicam Fidem adeptus totius Gotthicæ gentis Populos, inoliti erroris labe deserta, ad cultum rectè Fidei revocat. Synodum deindè Episcoporum ad condemnationem Arianæ hæresis, de diversis, Hispaniæ, & Galliæ Provinciis congregat. Cui Concilio idem religiosissimus Princeps interfuit, gestaque ejus præsentia sua, & subscriptione firmavit, abdicans cum omnibus suis perfidiam, quam hucusque Gotthorum Populus, Ario decente, didicerat, & prædicans trium Personarum unitatem in Deum, Filium à Patre consubstantialitèr genitum esse, Spiritum Sanctum inseparabilitèr à Patre Filioque procedere, & esse amborum unum Spiritum, undè, & unum sunt. Egit etiam gloriosè bellum adversùs infestas gentes fidei suscepto auxilio. Francis enim sexaginta fermè millium armatorum copiis Gallias irruentibus, misso Claudio Duce adversùs eos, glorioso triumphavit eventu. Nulla unquam in Hispaniis Gotthorum victoria, vel major in bello, vel similis extitit. Prostrati sunt enim, & capti multa millia hostium residua verò exercitus pars præter spem in fugam versa, Gotthis post tergum insequentibus, usque in Regni sui finibus cæsa est. Sæpè etiam, & lacertos contra Romanorum insolentias, & irruptiones Vasconum movit. Undè non magis bella tractasse, quàm potius gentem, quasi in palestræ ludo pro uso certaminis videtur exercuisse. Provincias autem, quas pater bello conquisivit, iste pace conservavit, æquitate disposuit, moderamine rexit. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantamque in vultu gratiam habuit, & tantam in animo be-

benignitatem gessit, ut omnium mentibus influens, etiam malos ad affectum amoris sui attraheret. Adeò liberalis, ut opes privatorum, & Ecclesiarum prædia, quæ paterna labes fisco associaverat, juri proprio restauraret. Adeò clemens, ut Populi tributa sæpè indulgentiæ largitione laxaret. Multos etiam ditavit rebus, plurimos sublimavit honoribus. Opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recondens, sciens ad hæc illi fuisse collatum Regnum, ut eo salubritèr frueretur, bonis initiis bonum finem adeptus. Fidem enim rectæ gloriæ, quam initio Regni percepit, novissimè publica confessione pœnitentiæ cumulavit. Toleti fine pacifico transiit, qui regnavit anno xv.

32 Æra DCXXXIX. an. Imperii Mauritii XIX. post Reccaredum Regem regnat Liuva filius ejus an. II. ignobili quidem matre progenitus, sed virtutis indole insignitus. Quem in primo flore adoslescentiæ Wictericus sumpta tyrannide, innocuum Regno dejecit, præcisaque dextra occidit, anno ætatis xx. Regni vero II.

33 Æra DCLXI. an. Imp. Mauritii XXI. extincto Liuvane, Wictericus, Regnum quod vivente illo invaserat, vindicat ann. VII. Vir quidem strenuus in armorum arte, sed tamen expers victoriæ. Nàmque adversus militem Romanum prœlium sæpè molitus, nihil satis gloriosè gessit præter quod milites quosdam Sagontia per Duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit in morte autem, quia gladio operatus fuerat gladio periit. Mors quippè innocentis inulta in illo non fuit: inter epulas enim prandiit conjuratione quorumdam est interfectus, corpus ejus vilitèr est exportatum atque sepultum.

34 Æra DXLIIX. an. Imp. Phocatis sexto Gundemarus post Wictericum regnat an. II. Hic Vascones una expeditione vastavit, alia militem Romanum obsedit morte propria Toleti decessit.

35 Æra DCL. an. Imperii Heraclii II. Sisebutus Christianissimus post Gundemarum, ad regale fastigium evocatur regnat ann. IIX. mens. VI. qui initio Regni Judæos ad Fidem Christianam permovens æmulationem quidem habuit, sed non secundum scietiam, potestate enim compulit, quos provocare fidei ratione oportuit. Sed, sicùt est scriptum, sivè per occasionem, sivè per veritatem, donec Christus annuntiatur. Fuit autem eloquio nitidus, sententia doctus, scientia litterarum magna ex parte imbutus. In judiciis justitia, & pietate strenuus, ac præstantissimus, mente benignus, splendore Regni præcipuus; in bellicis quoquè documentis, ac victoriis clarus. Astures enim rebellantes, misso Exercitu, in ditionem suam reduxit. Rucones montibus arduis undique conseptos perduces evicit. De Romanis quoquè præsens bis felicitèr triumphavit, & quasdam eorum Urbes expugnando sibi subjecit, residuas inter fretum omnes exinanivit, quas gens Gotthorum post in ditionem suam facilè redegit. Adeò post victoriam clemens, ut multos ab Exercitu suo, hostili præda in servitutum redactos, pretio dato, absolveret, ejusque thesaurus redemptio existeret captivorum. Hùnc alii proprio morbo, alii immoderato medicamenti haustu, alii veneno asserunt interfectum. Cujus exitus non modo religiosis, sed etiam optimis laicis extitit luctuosus. Relicto Reccaredo filio parvulo, qui post Patris obitum Princeps paucorum dierum morte interveniente, habetur.

Æra

36 Æra DCLIX. ann. Imperii Heraclii X. gloriosissimus Suintila gratia divina Regni suscepit sceptra. Iste sub Rege Sisebuto Ducis nactus officium Romana castra perdomavit, Ruccones superavit. Postquam verò apicem fastigii regalis conscendit, Urbes residuas, quas in Hispanis Romana manus agebat, prœlio conserto obtinuit, auctamque triumphi gloriam præ cæteris Regibus felicitate mirabili reportavit. Totius Hispaniæ infra Oceani fretum Monarchia Regni primus idem potitus, quod nulli retro Principum est collatum. Auxit eo prœlio virtutis ejus titulum duorum Patritiorum obtentus, quorum alterum prudentia suum fecit, alterum virtute prœlii sibi subjecit. Habuit quoquè, & initio Regni expeditionem contra incursus Vasconum Tarraconensem Provinciam infestantium, ubi adeò montivagi Populi terrore adventus ejus perculsi sunt, ut confestìm, quasi debita jura noscentes, remissis telis, & expeditis ad precem manibus supplices ei colla submitterent, obsides darent, (1) Ologitin Civitatem Gotthorum, stipendiis suis, & laboribus conderent, pollicentes ejus Regno ditionique parere, & quidquid imperaretur, efficere. (2) Præter has militaris gloriæ laudes plurimæ in eo regiæ majestatis virtutes, fides, prudentia, industria, in judicis examinatio, strenua in regendo Regno cura, præcipua circa omnes munificentia largus, erga indigentes, & inopes misericordia satis promptus. Ità, ut non solùm Princeps Populorum, sed etiam pater pauperum vocari sit dignus. Hujus filius Racimirus in consortium Regni assumptus, pari cum patre solio conlætatur, in cujus infantia ità sacræ indolis splendor emicat, ut in eo, & meritis, & vultu paternarum virtutum effigies prænotetur. Pro quo ex orandus est cœliatque humani generis rector, ut sicùt extat concessu patrio socius, ità post longævum parentis Imperium sit, & Regni successione dignissimus. Computatis igitur Gotthorum Regum temporibus ab exordio Athanarici Regis, usque ad quintum gloriosissimi Suintilæ Principis annum, Regnum Gotthorum per annos CCLVI. Deo favente, reperitur esse porrectum.

Itèm recapitulatio ejusdem Isidori in Gotthorum laudem.

1 Gotthorum antiquissima origo de Magog filio Japhet fuit, undè, & Scytharum genus extitit. Nàm iidem Gotthi Scythica probantur origine sati. Undè nèc longè à vocabulo discrepant. Demutata enim, ac detracta littera, Getæ, quasi Scythæ, sunt nuncupati. Hi igitur Septemtrionis glacialia juga in habitantes circa Scythica Regna, quæque sunt ardua montium cum cæteris gentibus possidebant, quibus sedibus impetu gentis Ugnorum pulsi, trangressoque Danubio, Romanis se dederunt. Sed, dum injurias eorum non sustinerent, indignati Regem sibi ex sua turba legunt, Thraciam irruunt, Italiam vastant, obsessam Urbem capiunt, Gallias aggrediuntur, patefactisque Pyrenæis montibus Hispanias, usque perveniunt, ibique sedem vitæ, atque Imperium locaverunt. Populi natura pernices, ingenio alacres, conscientiæ viri-

(1) *Al.* Theologitim.
(2) *Hæc vivo Suintila scripta. Atqui damnatur in Concilio 4. Toletano, in quo subscribit Isidorus.*

ribus freti, robore corporis validi, staturæ proceritate ardui, gestu, habituque conspicui, manu prompti, duri vulneribus, juxta quod ait Poëta de ipsis: Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ. Quibus tanta extitit magnitudo bellorum, & tàm extollens gloriosæ victoriæ virtus, ut Roma ipsa victrix omnium Populorum, subacta captivitatis jugo Geticis triumphis accederet, & domina cunctarum gentium illis, ut famula, deserviret. Hos Europæ omnes tremuere gentes, Alpium his cessere obices. Wandalica, & ipsa crebro opinata barbaries, non tantùm præsentia eorum exterrita, quàm opinione fugata est. Gotthorum vigore Alani extincti sunt, Suevi quoquè hactenùs intra inaccessos Hispaniarum angulos coarctati, etiam eorum armis periculum finis experti sunt, & Regno, quod desidioso torpore tenuerunt, turpiori nùnc dispendio caruerunt, quamquam tenuisse hucusque valdè sit mirum, quo sine experimento defensionis carere potuerunt. Sed quis poterit tantam Gotthicæ gentis edicere Virium magnitudinem, quandoquidem dum multis gentibs vix precum causa, & munerum, regnare licuerit. His tamen libertas magis de congressione quam depetita contigit pace. Atque ubi sese necessitas bellandi opposuit, Vires eos potiùs, quàm preces adhibuisse. Porrò in armorum artibus spectabiles satis sunt, & non solùm hastis, sed, & jaculis equitando confligunt. Nèc equestri tantùm prœlio, sed, & pedestri incedunt: veruntamen magis equitum præpeti cursu confidunt, undè, & Poëta: Getes, inquit, quo pergit equo. Exercere enim se telis, ac prælis præludere maximè diligunt. Ludorum certamina usu quotidiano gerunt. Hac sola tantùm armorum experientia hucusque carebant, quòd classica bella in mari gerere non studebant. Sed postquam Sisebutus Princeps cœlesti gratia Regni sumpsit sceptra, ejus studiis ad tantam felicitatis virtutem profecti sunt: ut non solum terras, sed, & ipsa maria suis armis adeant, subactusque serviat illis Romanus miles, quibus servire tot gentes, & ipsam Hispaniam videt.

Wandalorum (1) *Historia.*

1 ÆRA CDXLIV. ante biennium irruptionis Romanæ Urbis excitatæ per Stiliconem gentes Alanorum, Suevorum, & Wandalorum, trajecto Rheno fluvio, in Gallias irruunt, Francos proterunt, directoque impetu ad Pyrenæum usque perveniunt, cujus obice per Didymum, & Veranianum Romanos nobilissimos, ac potentissimos fratres occupato, ab Hispania tribus annis repulsi, per circumjacentes Galliæ Provincias vagabantur. Sed postquam iidem fratres, qui privato præsidio Pyrenæi claustra tuebantur, ob suspicionem tyrannidis insontes, & nulla culpa obnoxii à Constantio Cæsare interfécti sunt. Æra CDXLVI. memoratæ gentes Hispaniarum Provincias irrumpunt.

2 Æra (2) CDLVI. Wandali, Alani, & Suevi Hispanias occupantes neces vastationesque cruentis discursionibus faciunt, Urbes incendunt, substantiam direptam exhauriunt, ità ut humanæ carnes vi famis devorarentur à Populis. Edebant filios

(1) Chronicon *in v. c.*
(2) *Al.* CDXLVI.

lios suos matres, bestiæ quoquè morientium gladio, fame, ac peste cadaveribus assuetæ, etiam in vivorum efferebantur interitum, atque ità quatuor plagis per omnem Hispaniam sævientibus, divinæ iracundiæ per Prophetas scripta olìm prænunciatio adimpletur.

3 Æra CDLIX. post plagarum diram perniciem, quibus Hispania cæsa est, tandem barbari, ad pacem ineumdam, Deo miserante conversi, sorte in possessionem sibi ejus Provincias dividunt. Galleciam enim Wandali, & Suevi occupant: Alani Lusitaniam, & Carthaginiensem Provinciam: Wandali autem, cognomine Silingi, relicta Gallecia, & postquam Tarraconensis Provinciæ Insulas devastarunt, regressi, Bethicam sortiuntur. Hispani autem per Civitates, & Castella residua plagis afflicti barbarorum dominantium sese servituti subjiciunt. Primus autem in Hispania Gundericus Rex Wandalorum successit regnans Galleciæ partibus annis XIIX. Qui, dum rupto fœdere pacis, Suevorum gentem in Erbasis montibus obsideret, relicta obsidione Suevorum, Balearicas Tarraconensis Provinciæ Insulas deprædatur. Deindè, Carthagine Spartaria eversa, cum omnibus Wandalis, ad Bethicam transit, Hispalim diruit, actaque cæde, in direptionem mittit. Qui cum auctoritate regiæ potestatis irreverentèr manus in Basilicam Vincentii Martyris Civitatis ipsius extendisset, mox Dei judicio in foribus Templi Dæmonio correptus interiit.

4 Æra CDLXIIX. (1) Gisericus frater Gunderici succedit in Regnum annis XL. Qui ex Catholico effectus apostata in Arianam primus fertur transisse perfidiam. Hic de Bethicæ Provinciæ littore cum Wandalis omnibus, eorumque familiis ad Mauritaniam, & Africam, relictis Hispaniis, transfretavit. Cui Valentinianus Junior Occidentis Imperator non valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam Wandali possiderent, tanquam pacificè dedit, conditionibus ab eo Sacramenti acceptis, ne quid ultra invaderet. Ille autem, de cujus amicitia nihil ambigebatur, violata Sacramenti religione, Carthaginem dolo pacis invadit, omnesque opes ejus, excruciatis diverso tormentorum genere civibus, in jus proprium vertit. Deindè Siciliam deprædatur, Panhormum obsedit, Arianam pestilentiam per totam Africam intromittit, Sacerdotes Ecclesiis pellit, Martyres plurimos facit, & juxta prophetiam Daniëlis, demutatis mysteriis, Sanctorum Ecclesias Christi hostibus tradidit. Nèc jàm Divini Cultus loca, sed suorum esse habitacula jussit. Adversus quem Theodosius Minor Orientis Imperator bellum paravit, quod ad effectum non venit. Ugnis enim Thraciam Illyricumque vastantibus, exercitus ad Wandalos missus ad defendendos Thraces Illyrianosque ex Sicilia revocatur. Majorianus autem Imperator de Italia Hispanias veniens cum in Carthaginiensem Provinciam aliquantas naves sibi ad transitum adversùs Wandalos præparasset, eas de littore Carthaginiensi commoniti Wandali per proditores arripiunt. Sicque Majorianus à sua dispositione frustratus Italiam revertitur, atque à Ricchimiro patritio fraude circumventus occiditur. Quo comperto, Gisericus non contentus solis Africæ vastationibus, navibus advectus Romam

(1) Ginsericus *in v. c.*

mam ingreditur, direptisque per XIV. dies opibus Romanorum relictam Valentiniani, & filias ejus, & multa millia captivorum secum tulit. Mox Carthaginem redit: & per Legatos ab Imperatore, postulata pace, Valentiniani relictam Constantinopolim remittit: quarum unam ex filiabus suis filio suo Hugnerico jure matrimonii copulavit. Sicque post multarum Provinciarum clades Christianorumque spolia, atque neces moritur Regni sui anno XL.

5 Æra DIIX: post Gisericum Ugnericus Giserici filius regnat annis VII. mensibus V. habens in conjugio Valentiniani filiam, quam pater ejus ex Roma cum matre captivam adduxerat, qui, & ipse Ariano suscitatus furore, Catholicos per totam Africam atrocior patre persequitur, Ecclesias tollit, Sacerdotes, & cuncti ordinis Clericos in exilium mittit. Monachos quoquè, atque Laicos quatuor circitèr millia exiliis durioribus relegavit, Martyres fecit, Confessoribus linguas abscidit qui linguis abscissis perfectè usque ad finem loquuti sunt. Tùnc Lætus Neptensis Civitatis Episcopus gloriosè martyrio coronatur. Qui dum Ariani contagii labe variis pœnis maculari non potuit, victor repente Cœlos obtinuit. Ugnericus autem inter innumerabiles suarum impietatum strages, quas in Catholicos exercuerat, octavo Regni ann. ut Arius pater ejus, interioribus cunctis effussis, miserabilitèr vitam finivit.

6 Æra DXV. Ugnerico succedit Guntamundus, regnas ann. XII. qui statìm Ecclesiæ pacem reformans, Catholicos ab exilio revocavit.

7 Æra DXXVII. Guntamundo mortuo; Trasemundus regnat ann. XXVII. mens. IV. Iste Ariana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, Sardiniam exilio ex omni Africana Ecclesia CXX. Episcopos mittit, Carthagine moritur. Cujus tempore Fulgentius Ruspensis Episcopus in nostro dogmate claruit.

8 Æra (1) DLIV. post Trasemundum Ildericus Ugnerici filius ex Valentiniani Imperatoris filia natus, regnat ann. VII. mens. III. Iste Sacramento à decessore suo Trasemundo obstrictus, ne Catholicis in Regno suo aut Ecclesias aperiret, aut privilegia restauraret, priusquam regnaret, nè religionem Sacramenti violaret, præcepit, & Sacerdotes Catholicos ab exilio reduci, & Ecclesias aperiri, quem Gilimer, assumpta tyrannide, Regno privat, & cum filiis carceris custodiæ mancipat.

9 Æra DLXI. Gilimer Regnum cum tyrannide sumpsit, multos nobilium Africæ Provinciæ credulitèr extinguens, multorumque substantias tollens, adversùs quem Justinianus Imperator visitatione Læti Episcopi, qui ab Ugnerico Wandalorum Rege martyr fuerat factus, exercitum cum Belisario magistro militum Duce mittit. Initoque idem Belisarius prœlio Guntemirum, & Gebamundum Regis fratres primo prœlio superatos interficit, deindè ipsum Gilimirum in fugam versum. Africam capit nonagesimo septimo Wandalorum ingressionis anno. In ipso autem Belisarii occursu priusquam congressio fieret, Gilimer tyrannus Ildericum Regem cum quibusdam generis ejus affinibus occidit. Belisarius autem Gilimirum tyrannum capit, eumque cum divitiis ex rapinis Provinciarum, & Africæ conquisitis Constantinopolim Justiniano Imperatori adducit. Sicque Regnum Wandalo-

T lo-

(1) *Al.* DLII.

lorum cum Populo, atque stirpe deletur æra [1] DLXIV. quod permansit CXIII. ann. à Gunderico Rege, usque ad Gilimiri interitum.

Suevorum Historia.

1 ÆRA CDXLVI. Suevi, Principe Hermerico, cum Alanis, & Wandalis simùl Hispanias ingressi sunt, atque omnem Galleciam cum Wandalis occupant. Wandalis autem Africam transeuntibus, Galleciam soli Suevi sortiti sunt, quibus præfuit in Hispaniis Hermericus annis XXXII. Galleci autem in parte Proviæ Regno suo utebantur. Quos Hermericus assidua vastione deprædans, tandem morbo oppressus, pacem cum eis fecit, Recchilanem filium suum in Regnum substituit, qui cum magna parte exercitus missus, Andevotum Romanæ militiæ Ducem cum multis copiis ad [2] Singilium Bethicæ Provinciæ fluvium, inito bello, prostravit, magnis ejus auri, argentique copiis occupatis. Indè Emeritam obsessam ingreditur, atque obtentam proprio Regno associat. Hermericus autem pater ejus per annos VII. diuturno langore affectus interiit.

2 Æra CDLXXIIX. Hermærico defuncto, Recchila filius ejus regnat ann. [3] VII. qui post obitum patris, Hispali obtenta, Bethicam, & Carthaginensem Provincias in suam potestatem reducit, atque indè Emeritam, sub cultu, ut ferunt, gentilitatis vitam finivit.

3 Æra CDXXCVI. Recchiarius Recchilanis filius Catholicus factus succedit in Regnum annis IX. accepta in conjugium Theuderedi Regis Gotthorum filia. Initio Regni auspicatus Vasconias deprædatur, mox ad Theuderedum socerum suum profectus, Cæsaraugustanam Regionem remeans Gotthis auxiliantibus vastat. Tarraconensem Provinciam, quæ Romano Imperio deserviebat, invadit. Carthaginienses Regiones quas Recchila Pater ejus Romanis reddiderat, in prædam mittit. Ad ultimum, dum Theudericus Rex Gotthorum in Hispaniam ingrederetur, inito prœlio adversùs eum, primo fugatur, deindè captus occiditur.

4 Æra CDXCV. extincto Recchiario, Suevi, qui remanserant in extrema parte Galleciæ, Maldram Massilæ filium Regem sibi constituunt. Mox bifariam divisi, pars Frantanem, pars Maldram Regem appellant. Nec mox, Frantane mortuo, Suevi qui cum eo erant, Recchimundum sequuntur, &, cum Maldra pace inita, paritèr partes Lusitaniæ deprædantur. Maldra autem tertio Regni anno à suis jugulatur.

5 Æra CDXCIIX. Maldra interfecto, inter Frumarium, & Rechimundum oritur de Regni potestate dissensio: sed Frumarius cum manu Suevorum, quam habebat, Flaviensis Urbis Conventum gravi evertit excidio. Recchimundus autem vicina sibi paritèr Auriensium, & Lucensis Conventus maritima populatur.

6 Æra DII. Frumario mortuo, Remismundus, omnibus Suevis in suam ditionem regali jure revocatis, pacem cum Gallecis reformat, Legatos fœderis ad Theudericum Regem Gotthorum mittit, à quo etiam per Legatos, & arma, & conjugem, quam ha-

(1) DLXIII. *in v. c.*
(2) *Al.* Singilim.
(3) Annis VIII. *in v. c.*

haberet, accepit. Inde [1] ad Lusitaniam transit. Conimbriam pace deceptam diripit. Olysipona quoquè ab eo occupatur, cive suo, qui illi præerat, tradente Lusidio. Hujus tempore Ajax Natione Galata effectus apostata Arianus inter Suevos Regis sui auxilio, hostis Catholicæ Fidei, & Divinæ Trinitatis emergit, de Gallicana Gotthorum Regione hoc pestiferum virus afferens, & totam gentem Suevorum lethalis perfidiæ tabe inficiens. Multis deinde Suevorum Regibus in Ariana hæresi permanentibus, tandem Regni potestatem Theudemirus suscepit. Qui confestìm Arianæ impietatis errore destructo, Suevos Catholicæ Fidei reddidit, innittente Martino Monasterii Dumiensis Episcopo, fide, & scientia claro, cujus studio, & pax Ecclesiæ ampliata est, & multa in Ecclesiasticis disciplinis Gallecïæ Regionibus instituta. Post Theudemirum [2] Miro Suevorum Princeps efficitur, regnans ann. XIII. Hic bellum secundo Regni anno contra [3] Rucco-nes intulit. Deindè in auxilium Liuvigildo Gotthorum Regi adversùs rebellem filium expugnandum Hispalim pergit, ibique terminum vitæ clausit.

7 Huic Heboricus filius in Regnum succedit, quem adolescentem [4] Andeca, sumpta tyrannide, Regno privat, & Monachum factum in Monasterio damnat, pro quo non diu est dilatat sententia. Nàm Liuvigildus Gotthorum Rex Suevis mox bellum inferens, obtento eodem Regno, Andecanem dejecit, atque detonsum, post Regni honorem, Presbyterii officio mancipavit. Sic enim oportuit, ut quod ipse Regi suo fecerat, rursùs idem congrua vicissitudine pateretur. Regnum autem Suevorum deletum in Gotthos transfertur, quod mansisse CLXXVII. annis scribitur.

(1) *Citatur in Epistola Innoc. III. ad Petrum Compostell. Isidorus in Chronicis de Gotthis, titulo de Suevis.*
(2) *Miro cœpit æra* DCIX. *ex Concil.* 2. *Bracchar.*
(3) Rucconcs *in v. c.*
(4) Audeca *in v. c.*

GOTTHORUM HISPANIÆ
REGUM CATALOGUS.

Visum est addere Catalogum Gotthorum Hispaniæ Regum ex Isidoro, & Juliano, (quem Vulsam alii crediderunt) & ex Conciliis vetustis non sine labore collectum: & alterum quoque Catalogum veterum Archiepiscoporum Toletanorum ex Gotthico Codice Monasterii Sancti Æmiliani in primis descriptum, ad Historiæ Gotthicæ, & libri S. Ildefonsi de Viris Illustribus intelligentiam.

Æra	Anno Christi	*REGES WISEGOTTHORUM in Hispania.*
407	369	ATHanaricus regnavit, ann. 13.
420	382	Alaricus, ann. 28.
449	411	Athaulfus, ann. 6.
454	416	Sigericus.
454	416	Wallia, ann. 3.
457	419	Theuderedus, ann. 33.
490	452	Turismundus, ann. 1.
491	453	Theudericus, ann. 13.
504	466	Euricus, ann. 17.
521	483	Alaricus, ann. 23.
544	506	Gesaleicus, ann. 4.
549	511	Theudericus, ann. 15.
561 vel 564	523 vel 526	Amalaricus, ann. 5.
569	531	Theudis, ann. 17. mens. 5.
586	548	Theudisclus, ann. 1. mens. 5. dies 13.
587	549	Agila, ann. 5. mens. 3.
592	554	Athanagildus, ann. 15. mens. 6.
605	567	Liuva, ann. 1.
606	568	Liuvigildus, ann. 18.
624	586	Reccaredus, ann. 15. mens. 1. dies 10.
639	601	Liuva, ann. 2.
641	603	Witericus, ann. 6. mens. 10.
648	610	Gundemarus, ann. 1. mens. 10. dies 13.
650	612	Sisebutus, ann. 8. mens. 6. dies 16.
659	621	Reccaredus, mens. 4.
659	621	Suinthila, ann. 10.
669	631	Sisenandus, ann. 3. mens. 11. dies. 16.
674	636	Chintila, ann. 3. mens. 8. dies 9.
678	640	Tulga, ann. 2. mens. 4.
680	642	Chindasuinthus, ann. 6. mens. 8. dies 10.
687	649	Reccesuinthus, ann. 23. mens. 6. dies 11.
710	672	Wamba, ann. 8. mens. 1. dies 14.
718	680	Ervigius, ann. 6. mens. 10.

Egi-

725	687	Egica, ann. 15.
739	701	Witiza, ann. 10.
749	711	Rudericus, ann. 1. *Alii ajunt 3.*
750	712	Mauri invadunt Hispaniam.

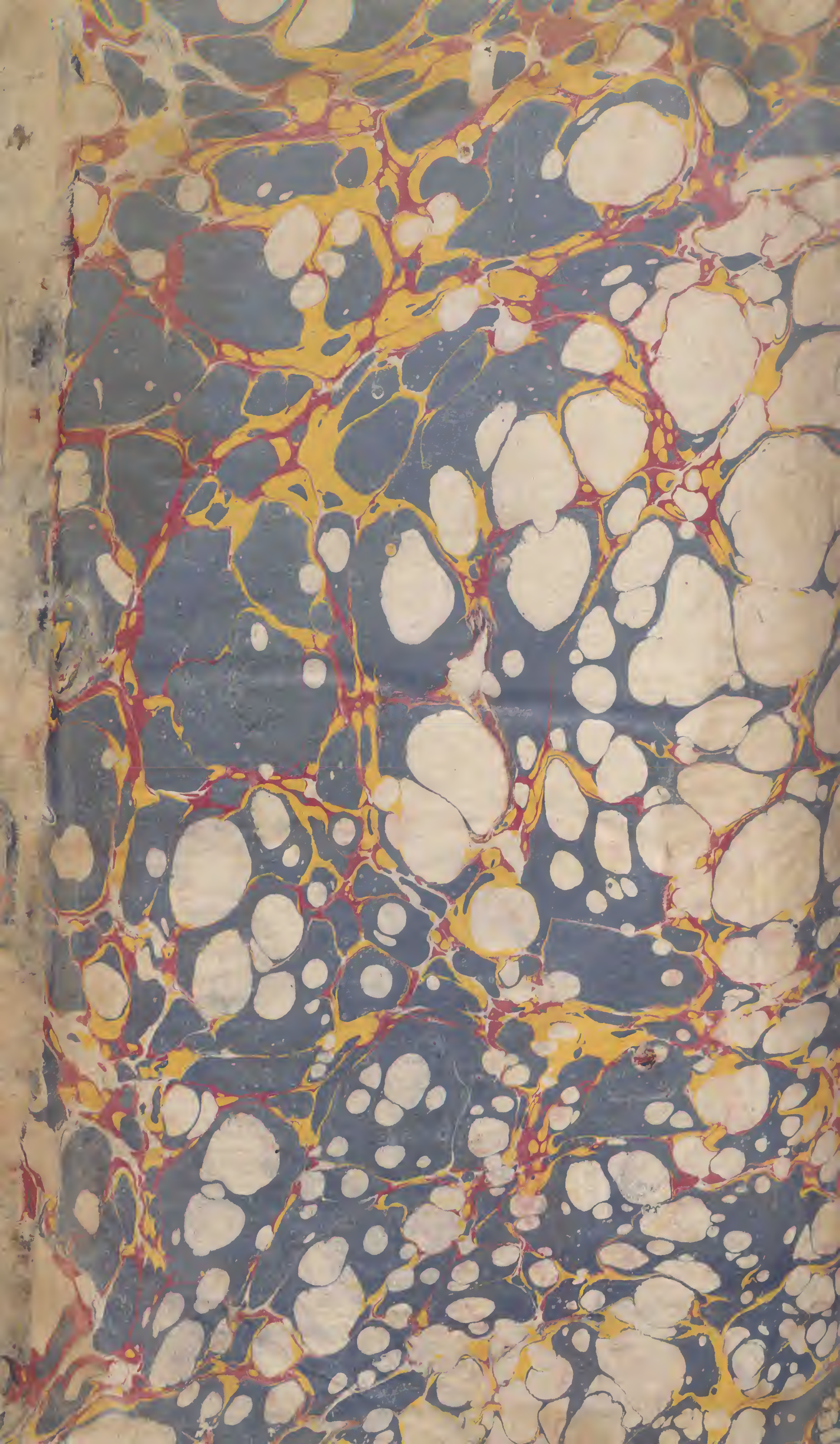
Æra	Anno Christi	*ARCHIEPISCOPI TOLETANI VETERES collecti potissimum ex Libello Sancti Ildefonsi de Viris Illustribus, & Catalogis veteribus Ecclesiæ Toletanæ, & Codice Gotthico Monasterii Sancti Æmiliani.*	
350	circa 112	S. Eugenius.	*Missus à S. Dionysio, & Martyr Parisiis.*
350	312	Melantius.	*In Concilio Eliberitano.*
363	circa 325	1. Pelagius.	*Hinc numerat S. Ildefonsus, & Catalogus S. Æmil. fortè à pace Constantini.*
		2. Patrunus.	
		3. Turibius.	
		4. Quintus.	
		5. Vincentius.	
		6. Paulatus.	
		7. Natalis.	
		8. Audentius.	*De quo Gennadius: octavum vocat Ildefonsus.*
443	405	9. Asturius.	*Subscribit, ut puto, in primo Concil. Tolet. Reperit Compluti Reliquias SS. Justi, & Pastoris, ex Ildef.*
		10. Isicius.	
		11. Martinus.	
		12. Castinus.	
		13. Campejus.	
		14. Sinticio.	
		15. Praumatus.	
		16. Petrus.	*Hic aliqui Hectorem inserunt ex Concilii Tarraconensis vetusto Codice.*
		17. Celsus.	
565	527	18. Montanus.	*Annos 5. ex Ildef. Subscribit in 2. Concil. Tolet.*
		19. Julianus.	
		20. Bacauda.	
		21. Petrus.	
627	589	22. Euphimius.	*Subscribit in 3. Concil. Tolet.*
		23. Exuperius.	
635	597	24. Adelphius.	*Subscribit in quodam Concil. Tolet. ann. 12. Reccaredi.*
		25. Conantius.	
641	603	26. Aurasius.	*Ann. 12. ex Ildef.*
653	615	27. Helladius.	*Ann. 18. ex Ildef.*
671	633	28. Justus.	*Ann. 3. ex Ildef. Subscribit in 4. Concil. Tolet.*
674	636	29. Eugenius.	*Ann. 11. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 5. 6. 7.*
685	647	30. Eugenius alter.	*Ann. 12. ex Ildef. Subscribit in Concil. Tolet. 8. 9. 10. Magister S. Juliani, à quo sæpe citatur.*

S.

697	659	31. S. Ildefonsus.	*Ann. 9. mens. 2. ex Juliano, sanctitate, & scriptis clarissimus.*
706	668	32. Quiricus.	*Subscribit in Concil. 11. Tolet.*
719	681	33. S. Julianus.	*Ann. 10. mens. 1. dies 7. ex Felice. Subscribit in Concil. Tolet. 12. 13. 14. 15.*
729	691	34. Sisibertus.	*Depositus in Concil. Tolet. 16.*
731	693 circa	35. Felix.	*Subscribit in Concil. Tolet. 16.*
738	700	36. Guntericus.	
750	712	37. Sinderedus.	*Romam Sarracenorum tempore fugiens, subscribit in Concil. Rom. sub Greg. II.*

Æra	Anno Christi	*HINC SEQUENTES EPISCOPI sub jugo Sarracenorum.*	
	circa		
778	740	Sunieredus.	*Hic Oppa intrusus, & Urbanus functus munere absentis Episcopi.*
798	760	Concordius.	
813	775	Cixila.	*Scribit vitam S. Ildef. & ad illum scribit Adrianus Papa.*
822	784	Elipandus.	*Ejus opinio damnata in Concil. Francfordien. ann. 794.*
858	820	Gumesindus.	
888	850	Wistremirus.	*De quo, & meminit S. Eulogius Cordubens. hoc tempore.*
		Bonitus.	
988	950	Joannes.	*Obiisse ara 994. dicitur in Codice S. Æmiliani. Hinc caret Toletum Episc. donec Sarracenorum jugo liberatur ann. 1083.*

FINIS.

SANCTI ISIDORI OPERA.

TOM. I.